

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

VLADAS KULBOKAS

LIETUVIŲ LITERATŪRINĖ KRITIKA
TREMTYJE

ROMA 1982

LIETUVI LITERAT RIN KRITIKA
TREMTYJE

VLADAS KULBOKAS

AN ANALYSIS, EVALUATION AND CRITIQUE
OF LITHUANIAN LITERATURE IN EXILE

(Summary 541-543)

LIETUVI KATALIK MOKSLO AKADEMIJA

VLADAS KULBOKAS

LIETUVI LITERAT RIN KRITIKA
TREMITYJE

1982

Lietuvi Katalik Mokslo Akademija

Piazza della Pilotta, 4

R O M A

Spaustuv s išlaidos apmok tos Veronikos ir Vlado Kulbok l šomis

Spausdino « Pliniana » spaustuv Selci Umbro miestelyje (Perugia-Italia)

Autoriaus žodis

Literatūros kritika susidomėjau studijuodamas lietuvių literatūrą Vytauto Didžiojo Universitete. Ir diplominį darbą pasirinkau iš tos srities — *Mūsų kritika iki I pasaulinio karo*. Paskutiniu metu, K. Bradno pateiktas, jo redaguojamai knygai *Lietuvių literatūra svetur* rašiau *Kritikos skerspį v.* Dabar šis straipsnis išplėsiu ir papildžiau. Jis apžvelgti 1944-1972 m. Renkant medžiagą teko perversti daugybę laikraščių ir žurnalų, kurie, beveik nesant specialiojo literatūros žurnalo, rašė literatūros klausimais, išgarsindavo literatūros naujienas, spausdino kritikas bei recenzijas. Juose jo ir mūsų didesni ar mažesni literatūros « audros ». Niekas neturi pilno tos periodikos rinkinio. Tad teko kreiptis, kur tik jutau tos medžiagos esant. Su dėkingumu prisimenu žmones ir staigas, kur leido raustis jų rėsiuose ir pastogėse. Ypač daug padėjo J. Sonda, *Keleivio* redaktorius, ir dr. J. Prunskis, *Draugo* redaktorius. Iš atskirų asmenų daug medžiagos gavau iš K. Bradno, dr. J. Gimbuto, Br. Kviklio, A. Mažiulio ir H. Nagio. Santrauką anglų kalba išvertė Gediminas Cibas.

Rankraštį peržiūrėję ir daug patarimais bei pastabomis padėjo K. Bradnas ir ypatingai A. Vaičiulaitis. Visiems nuoširdus dėkui!

Ši knyga skiriama pagerbti mano literatūros profesoriams

Vincui Krivei-Mickevičiui,
Vincui Putinui-Mykolaičiui,
Juozui Ambrazevičiui-Brazaičiui

ir

mano gyvenimo draugei Verutei Mami naitei-Kulbokienei, mano darbui rami jai.

Autorius

LEID J PASTABA

Didel darb atliko autorius ir labai nusipeln lietuvi literat ros istorijai, surinkdamas medžiag ir suredaguodamas š tom . Labai gaila, gana dažnai apleido citat šaltini nuorodas, ir nedovanotina, kad tuojau sunaikino surinkt j medžiag : žurnalus, laikraš ius ar j iškarpas, taip kad nebebuvo galima apleist j nuorod surasti, o kitas papildyti ar patikrinti. Tiesa, Leid jams reikalaujant, autorius net keliais atvejais atsiunt papildym . Prie to prisid jo ir kiti asmens. Ta iau ilgai užtrunkant tokiam pripuolamam darbui, autorius pareikalavo nebeieškoti tr ksta- m nuorod ir tuojau spausdinti š svarb veikal . Tiesa, eiliniam skaitytojui ar literat ros m g jui tos nuorodos ne tiek jau svarbios. Leid jai, negal dami nepa- klusti autoriaus reikalavimui tuojau baigti spausdinim , min tus mažus tr kumus palieka autoriaus atsakomybei.

Leid jai

TURINYS

Autoriaus žodis	vii
Turinys.....	ix
vadas	
Kritikos samprata	1
Literatūros bei kritikos gyvenimas tremtyje.....	3

Pirmas skyrius

VYRIAUSIOJI KARTA

I. Pavieniai autoriai

Jonas Aistis.....	9
Vytautas Alantas.....	21
Benediktas Babrauskas.....	26
Kun. dr. Andrius Baltinis	28
Kazimieras Baronas-Barauskas.....	32
Prof. Juozas Brazaitis (Ambrasevičius).....	35
Bernardas Brazdžionis	47
Jurgis Gliuda	54
Prof. dr. Jonas Grinius	63
Kun. Stasys Yla	86
Anatolijus Kairys.....	88
Dr. Vincas Macionas.....	90
Viktoras Mariškus	94
Prof. dr. Antanas Musteikis	99
Pranas Naujokaitis	101
Stasys Pilka	105
Bronys Raila.....	107
Antanas Rimas.....	120
Stasys Santvaras	123
Dr. Alfonsas Šešplaukis	128
Stasys Tamulaitis.....	131
Juozas Tininis.....	141
Antanas Vaičiulaitis	142

II. Specialūs klausimai ir problemos

Reikioji kritika Vokietijoje	155
Aktuali temų reikalavimas	159

V. Ramono <i>Kryžis</i> gin as.....	161
<i>Pragaro pašvais i</i> polemika	165
Salom jos N ries klausimas.....	172

Ant ras skyrius

VIDURINIOJI KARTA

I. Pavieniai autor iai

Algirdas Titus Antanaitis.....	178
Aloyzas Baronas.....	207
Jurgis Blekaitis	212
Kazys Brad nas.....	216
Dr. Juozas Girnius	231
Algirdas Julius Greimas	240
Vytautas Aleksandras Jonynas.....	243
Paulius Jurkus	255
Dr. Julius Viktoras Kaupas	257
Vytautas Martynas Kavolis.....	265
Algirdas Landsbergis.....	270
Prof. dr. Antanas Maceina	277
Algimantas Mackus	280
Dr. Henrikas Nagys	284
Alfonsas Nyka-Nili nas	300
Kostas Ostrauskas	317
Henrikas Radauskas.....	320
Antanas Šk ma	323
Pranas Visvydas.....	327

II. Special s klausimai ir problemos

<i>Žem sbei Literat ros Lank</i> samb riai	335
<i>Žem s</i> sutikimas	338
<i>Literat ros Lankai</i> (1952-1959).....	341
Pasipriešinimas kult riniam nuosmukiui.....	349
Gin as d l <i>Penki stulp</i>	357
Diskusijos d l A. Šk moj literat rinio palikimo	361
Kartos identiteto ieškojimas ir <i>Metmenys</i>	367
Politinis poet gin as	370

Tre ias skyrius

JAUNOJI KARTA

I. Pavieniai autor iai

Dr. Birut Ciplijauskait	373
Dr. Ilona Gražyt -Maziliauskien	375
Dr. K stutis Keblys	380

Li tas Mock nas	388
Dr. Viktorija Skrupskelyt	391
Dr. Rimvydas Pranas Šilbajoris.....	398

II. Speciali literat rin sritis

Vaik bei jaunimo literat ros kritika.....	431
---	-----

Ketvirtas skyrius

VAIR S LITERAT RINIAI KLAUSIMAI

I. Literat ra ir okupuotoji Lietuva

Literat rinio palikimo klausimas okupuotoje Lietuvoje.....	439
Literat ra dabarties Lietuvoje.....	445
Tremties kritika apie okupuotosios Lietuvos literat r	465
Literat rin s kritikos klausimas okupuotoje Lietuvoje.....	477
Tremtini rašytoj k rybos gr žimas okupuoton Lietuvon	480

II. Special s literat riniai klausimai

Laikraš iai ir žurnalai.....	485
Vokietijoje	485
Amerikoje	500
Lietuvi Enciklopedija	527
Literat riniai vertimai	530
Informacija apie pasaulin literat r	532
Rašytoj prieauglio klausimas	533
Kritikas — rašytojas — skaitytojas.....	536
 An Analysis, Evaluation and Critique of Lithuanian Literature in Exile (Summary)	 541
Vardynas.....	545

VADAS

Kritikos samprata

Literatūros kritika — pagrindinis ir sistemingas literatūros veikalų bei jų kūrėjų technikos nagrinėjimas. — graikiškai teisėtas, — teisti. Kaip literatūros terminas pasirodė III amžiuje prieš Kristų, lotynų klasikų beveik nevertotas; viduramžiais jis tik medicinos terminu *crisis* — kritiškai ligai žymėti; tik renesanso metu atgavo seną prasmę. Literatūros kritika, negrindama konkrečių veikalų, glaudžiai bendradarbiauja su literatūros teorija ir istorija. Šios trys disciplinos viena be kitos neįmanomos. Anot H. Welleko, kritika yra ne tik paskirti autorių bei veikalų vertinimas, bet ir rodymas literatūros rėmimo ir, svarbiausia, pažiūros literatūros principus bei teoriją, literatūros prigimtį, santykius su kitomis žmogaus veiklos sritimis, literatūros rėmimo, technika, kilmę ir istoriją. Pagrindinis jos uždavinys — vispusiškas veikalų vertinimas. Kritikas turi būti išsimokslintas, turi turėti estetinius principus ir gilų jautrumą bei sugebėjimą pasiduoti autoriaus vaizduotės valiai, prieš pakildamas aukščiau — sprendimo sritį. Nuodugnus didžiąją pasaulinę literatūrą kūrėjų pažinimas bei atsižvelgimas teoriją didina kritikos objektyvumą. Recenzija duoda paprastai turinio santrauką, aptaria žanrą, stilių ir teikia bendrą spaudimą. Kritika — jau vertinimas pagal savas kritiko pažiūras ir pagrindas iškilimas veikalų vertinimo srities. Kritikas vien apibrėžtą standartą neatsilaiko prieš platų kūrėjų vairo, o visiškai reliatyvumas veda skepticizmą ir anarchiją. Kritikas — nemenininkas. Jo tikslas — intelektualinis pažinimas, o ne sukūrimas savaizduojamo meno pasaulio. Kritikas paprastai susikuria savąjį meno teoriją, susidurdamas su konkrečiais meno veikalais, juos atrinkdamas, interpretuodamas, analizuodamas ir galop sprenddamas. Kritikui labai svarbi laiko perspektyva. Kritikos istorija apskritai yra ne tiek kritikos srities istorija, kiek iškilimas atskiri kritikų darbai. Tai ypač tinka mūsų palyginti trumpo laikotarpio — trečiojo amžiaus apžvalgai.

Kritika — bendrosios kultūros istorijos dalis, taikoma laiko dvasios, idėjų istorijos ir filosofijos; atskiro kritiko darbas nuspalvina

jo išsimokslinimas ir skaitytojų reikalavimai. Kritikas objektyviai tiria savo laiko idėjas, jų ryšius su estetika, pripažindamas intelektualinio bei mokslinio ir emocinio bei estetinio požirio skirtumą.

Literatūra veikia visuomenę, o visuomenė literatūrą, bet knygoje negalima ieškoti vaizduojamosios medžiagos atitikmens. Tiesa, literatūra geriausiai atspindi gyvenimą, jai rūpi idėjos; modernioji literatūra stipriai palieja, pavyzdžiui, politiką, moralą, visuomeninius klausimus. Tad nenuostabu, kad kritika dažnai kalba apie idėjinį veikalo pusį, pavirsta politiniais ar moraliniais svarstyklėmis, veikalą girdama ar peikdama diktos pusės. O mūsų suose yra pabrėžiama tautinė idėja. Ir kol ši kritika išsilaiko arti literatūrinio kerinio, ji yra vertinga, nes parodo, kad etiniai ar kitokie veiksniai duoda veikalui gyvumo ir svorio. Bet literatūra nesiduoda pavėriama tautinėms ar visuomeninėms veiklos rankioms. Jokia medžiaga nėra jai nedraudžiama.

Pasaulyje literatūros kritikoje, Welleko nuomone, ryškesnės 6 kryptys: marksistinė — Sovietų Sąjungoje (ir Okupuotoje Lietuvoje); psichoanalitinė (šiek tiek mūsų J. Kaupo kritikoje); kalbinė-stilistinė; naujasis organinis formalizmas (Coleridge, B. Croce, St. George, F. Gundolf, P. Valery, I. B. Bansom, A. Tate, B. P. Warren); kultūrinė (besiremianti pasamonės ir architipo teorija bei K. Jungu) ir egzistencialistinė (ryškiai prancūzose, kaip simbolizmo, siurrealizmo ir tomizmo derinys). Ne viena jų nėra pakankama, bet formalistinė, organinė bei simbolistinė estetika, einanti nuo Kanto, Hegelio, per prancūzų simbolistus, De Sanctis ir B. Croce, stipriausiai išreiškia meno prigimtį. Mūsų jauniausiai kritikų kartai stiprų poveikį daro « naujoji kritika » — I. A. Richards, jo mokinys W. Empson ir kiti. Ši srovė pabrėžia praeties kūrybos pažinimą, kuris, anot Ezra Pound, išaštrina pagavimą, o skonis savaime darosi subtilus ir tikras. Griežtas kerinio detalų tyrimas, lyginimas ir analizė turi išstbulinti skaitytojo dažnai nepakankamą sugebimą jį suvokti.

Didžiosiose literatūrose, pavyzdžiui prancūzų, kur kiekvieną dieną ateina nauja knygų banga, spontaniška kritika prasideda tą patį dieną — pasikalbėjimuose, laiškuose, pastabose. Laikraščiai vertina naujas knygas tos dienos dvasia, kalba ir sąmojumi — greitai, maloniai, nepedantiškai. Išmaningai perkrauius šie kritikai gaunamas gana teisingas kritikos rezultatas. Profesionalams kritikams, profesoriams, ji nesiseka. Jie pasirūpinę viliu keliolikos pastoviai išliekančių praeties knygų vertinimu. Eiliniams knygoms (be jų nebūtų rinktinė) svarbu ir eiliniams skoningai rašomos recenzijos, naudingos skaitytojui, autoriui ir viliu istorikui.

Kritikos pareiga pirmiausia nra k r jams iš paskos einant inventorizuoti j palikim . Pramatanti kritika, nelaukdama laiko sprendimo, pati improvizuoja, pasirenka iš poet minios m giamiausius, apsupa juos meile, patarimais, dr siai apšaukia talentais ir genijais, dažnai piktindama skaitytojus, sug dindama visuomen . Šios kritikos, kaip keli naujiems talentams skyn jos, vaidmuo yra didžiulis. J mes ieškotume m s tremties kritik tarpe taip pat gal daugiau vidurin je kartoje.

Lit er at r os bei kr it ikos gyvenimas t r emty j e

Netekimas nepriklausomyb s sukr t ir m s literat ros gyvenim . Svetur atsid r , S. Miglino apskai iavimu, apie pus vis rašytoj . Iš svarbiausi kritik Lietuvoje liko tik E. Radzikauskas (L. Gira), V. Mykolaitis-Putinas ir K. Korsakas. Pirmasis jau tuo metu buvo mirusi kritikos žvaigžd (nors mir iš tikr j tik 1946 m.). K. Korsakas, marksistin s kritikos atstovas, gavo dar stropiau prisiderinti prie Maskvos potvarki , kaip ir kiti rašytojai, atlikti «išpažint » — prisi-pažinti klaidas. B. Sruoga, naci išvežtas Stuttbof , gr žo namo pa-lieg s, nesidav prievartaujamas rašyti pagal nustatyt linij ; kritiko-je, berods, nepasireišk . Gavo derintis ir V. Mykolaitis-Putinas, pritai-kydamas senesni sias kritikos studijas (apie Donelait). Vakaruose at-sid r J. Ambrazevi ius-Brazaitis, dr. J. Grinius ir A. Vai iulaitis (šis jau iš seniau Vakaruose gyveno).

Tremtyje n ra iškilusi koki nauj literat rini srovi ar šiaip buv koki labai reikšming vyki . Tad šiame darbe bus grei iau atskir kritik darb , j estetini paži r apib dinimas. Kitur kritikai kovoja d l savo estetini paži r bei nauj literat rini srovi . M suose ryškiau matyti tik generacij susid rimas, gin ai d l atskir veikal , literat rai taikom kriterij , literat ros poaukš-io, moral s, patriotikos. ži r ti filosofijos tak m s kritikai sunku, nebent pranc z , vokie i , anglosaks literat ros studij poveikis. Galima žvelgti paralel tarp J. Girniaus egzistencialini tautini veikal ir A. Nykos-Nili no arba V. Kavolio liberalizmo ir A. Greimo, A. Mackaus ir kit . Vieno kito kritiko darbuose jau iama akademi-n s, estetin s, psichologin s, visuomenin s, teksto analiz s, veikalo strukt ros krypties. Vis d lto kritikus skirstome kartomis, kai kada nukrypdami nuo kalendorini dat dvasinio artimumo d lei.

Kalbam j laikotarp itin sunku aptarti, kad n ra atliktas pa-rengiamasis darbas: n ra pilnos kritikos bibliografijos (ji, berods, rengiama), neiššifruoti slapyvardžiai, pagaliau n ra vienoje vietoje

sutelkti žurnal bei laikraš i komplektai. D l to apžvalga, kad ir kaip besistengiant, bus su spragomis.

B dinga, kad dabar žymesnieji rašytojai yra kartu ir stambesnieji kritikai: A. Nyka-Nili nas, H. Nagys, A. Vai iulaitis, toliau J. Aistis, J. Grinius ir kiti. Rašytojams padeda gili menin intuicija, vaizdi išraiška, bet kartais jie, ypa lyrikai, yra labiau subjektyv s. Stoka laiko nuotolio neleidžia ži r ti didesnio poveikio literat rai ir kritikos sprendim pastovumo. Pažym tini vykiai, suk l didesnes ar mažesnes audras m s literat ros gyvenime: *Kryži*, *Pragaro pašvais i*, *Penki stulp*, nuosmukio, *Žem s*, *Literat ros Lank gin ai*, S. N ries klausimas.

Dabar kritikai n ra b dingas griežtesnis pasaul ži riškumas. Kritikai dažnai dalyvauja vairi pasaul ži rini grupi spaudoje ar susiburia tam tikrus samb rius (Nili nas, Nagys, Antanaitis, Šilba-joris, Jonynas). Kiek stipriau akcentuojami moraliniai principai, pa-triotinis aspektas. Ryšk ja akademikai, estetai, psichologai, visuo-menininkai, kovingi lankininkai ar akademiški jaunieji.

Karo metu Vokietijoje atsid r rašytojai, kaip ir visi tremtiniai, dirbo fabrikuose, kiuose, kas apkasus. Joki s lyg rašyti, leisti knygas nebuvo. Po karo visi atsid r stovyklose ar ankštuose butuose. Daugelis rašytoj tur jo imtis visuomen s, mokytojo ar šiaip darbo. Retas gal jo gr žti prie savo k rybos. Tr ko papras iausi s lyg — ramaus kampelio, blaivios nuotaikos, susitelkimo, bibliotekos.

Bet spauda pamažu prad jo gautis. Jau 1944 m. jo keli leidiniai (*Ateitis*, *Karys*, *T vyn n*, *Lietuvis*). 1945 m. jau buvo 8 laikraš iai; tarp j : *Žiburiai*, *Aidai*, *M s Kelias*, *Naujasis Gyvenimas*, *T višk s Garsas*. 1946 m. — *Lietuvi Žodis*, *Mintis*, eil žurnal . Per 3 metus išleista 775 leidiniai. 1946 m. atgaivinamos literat ros premijos. 1946 m. išsamesni kritik duoda *Aidai*, *Tremtini Mokykla*. Išleistos 67 grožin s literat ros knygos. 1947 m. — konkurs metai. 1947-1948 m. kritikas raš : V. Alantas, K. Bar nas, M. Bavarskas, J. Brazaitis, B. Brazdžionis, J. Girnius, A. Graži nas, B. Gražulis, J. Grinius, V. Kazokas, J. Kuzminskas, A. Nyka-Nili nas, V. Maci nas, A. Merkelis, Pr. Naujokaitis, H. Radauskas, B. Raila, A. Rimtenis (slapyvardis), A. R kas, V. Švitra (slapyvardis), Stp. Vykintas, L. Žitkevi ius.

Rašytojai liko ištikimi savo pašaukimui: kurti meno veikalus; parodyti m s tautos k rybin genij Vakar pasauliui; puosel ti gryn lietuvi kalb ; r pintis rinktini rašt leidimu. Beveik visi rašytojai pasirod su naujomis knygomis. Atgaivinta Lietuvi Rašy-toj Draugija, pritraukti j jaunieji rašytojai, r pintasi profesiniais

rašytoj reikalais. Daromi suvažiavimai, literat ros švent s. Tuo tarpu likusieji Lietuvoje daugiausia nutildyti, daug mir , kai kurie išstremti. Tremtyje 1945-1948 m. — pakilimo metai; 1949-1950 — atosl gis — emigracija; v l pasišok jama 1951-1955 m. V liau smukteliam. Bet ligi šiol vis d lto išeina vis žanr rimt veikal . Be reikalo kai kas priekaištavo, kad rašytojai stovykl s lygomis nieko nepadar .

Emigracijoje iš pradži visi vargsta, dirba d l duonos. Iš rašto ia negyvensi. Rašytojai, kaip ir visi, tur jo eiti fabrikus, o rašyti nuvogtomis nuo poilsio valandomis. J. Švaistas-Bal i nas skundžiasi, kad fabrike praver i s 12 val.: « ... kad tur iau bent 100 dol. m nesini pajam , kad gal iau laisvai kurti. Svajoti nat ralu ir nedraudžiama»¹. O J. Jankus atvirai prisipaž sta, jog atsid t literat rai, jei gaut bent 50 doleri savaitei. Prel. M. Krupavi ius, paskait s jo pareiškim , su širdg la raš : « Jankaus laiškas mane supurt . Bais s padariniai — tremtis ir duonos ieškojimas. Dar baisesnis dvasinis dusimas. Tur t pinig ir juos naudot ne t vyn s reikalams. Ne. Juk 2.000 dol. daug kam pavieniui nedidelis pinigas, o kolektyvui tai tikrai menkas niekutis. O ta iau faktas : Jankai eina fabrikus, o mes pasiliksime be knygos ir bendrai be kult ros... Kad tur iau tuos 2.000, t kš iau. Dvi stiprias, šird atverian ias knygas tautai užfundy iau. Bet... »^{1 2}. K. Mažutis duoda tok pasikalb jim su B. Brazdžioniu, dirban iu garsiam S. Bostono apsiaust fabrike (tai buvo vis bostoniški tremtiniai kaip ir pereinamoji stovykla — j pereinavo, kol k geriau susirasdavo):

- K šiuo metu rašote 1
- Rašau darom apsiaust numerius.
- Nor jau pasakyti: k kuriate?³

Ir M. Bavarskas skundžiasi sunkia literat ros pad timi Amerikoje. Vokietijoje, es , beveik kasdien pasirodydav nauj k rini ir kritika buvo pakankamai veikli: « Tur jome dar ir pakankamai kritik ir recenzent , kurie toli gražu ne švelniausiais žodžiais atsiliepdavo apie naujus leidinius, nelaikydami net, kad nedavalgymas ir sunkios gyvenimo s lygos gali b ti priežastimi mažesn s k rinio vert s ».⁴ Dabar kritika gal b t švelnesn , tik k rini beveik nepasirodo. Literatai vegetuoja *Draugo* šeštadieniniame priede ir *Aiduose* (kiti

¹ J. Švaistas-Bal i nas, *Apie k rybos s lygas*, žr. *Draugas*, 1951.III.24 d.

² J. Rimeikis, *Jankaus laiškas ir prel. Krupavi iaus žodis*, žr. *Draugas*, 1951.

VIII.4 d.

³ K. Mažutis, *Pasikalb jimas su Bern. Brazdžioniu*, žr. *Draugas*, 1950.XI.2 d.

⁴ M. Bavarskas, *Kelias atgal*, žr. *Draugas*, 1950.IX.16 d.

laikrašiai neskiria vietos); recenzentai apie atskirus eilrašius ir noveles nekalba. Rašytojai laukia palankesnio laiko ir nerašo. Ar tik *Maiklo pasikalbėjimas su t vy* gal sime parodyti Lietuvoje likusiems rašytojams? (Turima galvoje bostoniško *Keleivio* tarp senjateivi populiarius, tuo metu St. Michelsono prirašomas skyrius, kur liaudišku stiliumi dialogo forma aptariami b gamieji pasauliniai, Amerikos ir lietuvi gyvenimo reikalai). Ar senieji emigrantai pripras prie europini išsireiškimo, ar naujakuriai prasigyven pirsks ir skaitys knygas? Rašytojai gali rašyti ir po 6 darbo dien, jei tik bus kas skaito. — Tokius ir tolygius m s literat ros gyvavimui reikšmingus klausimus anksti k l Bavarskas ir ne be reikalo.

Skaitytojas vargo taip pat. J visi bara už knygos neskaitym. Bet jis teisinasi, kad daug rašoma menk knygos. Geras knygas pirkti be priedartos⁵. Ir juo skaitytojo gyvenimas lengv ja, juo jis mažiau beperka knygos. Imama b kštauti d l knygos ateities. « Kas parašys lietuviškai knygai nekrolog ? » klausia St. Daunys⁶. Laikrašiai nepaj gia mok ti geriems rašytojams honoraro, spausdina daug menkaver i dalyk. Lietuvi Rašytoj Draugijos suvažiavimas prašo laikrašius atsijoti menkaverius k rinius ir mok ti honorarus, protestuodamas prieš neetišk slapyvardin literat ros reikal svarstym⁷.

Ilgainiui betgi literat ra atsigauna. Knygos daug ja, vair ja. Dar Vokietijoje V. Kr v redagavo rimt žurnal *T v yn n. J.* Mekas redagavo *Žvilgsnius*, J. Kruminas — *Gintar*, eina *Aidai*, *Mintis*, *P dsakai*. Knygos išgrobstomos, nes Vokietijoje ir nebuvo kas pirkti.. Rašytoj gaus ja. Rašo, kas gali ir kas negali. Ypa gausu patriotini eilraš i. Patriotika, anot V. E. Kin iaus, tampa Trojos arkliu ir gadina literat rin skon⁸. Ir kritika pradžioje nestat joki meno reikalavim, tik kelti vilt, kovoti su pesimizmu. Peikiami neaišk s rašytojai.

Kritikos buvo vairios: draugiškos, švelnios, pamokomos ir griežtos, visu rimtumu sverian ios, kapojan ios. Jausti kiek religiniai, patriotiniai, visuomeniniai, liberaliniai ir pagaliau grynai meniniai reikalavimai. Henrikas Žeimelis skundžiasi kritikos tr kumais. Girdi,, kritika kritikai nelygi: vieni nori tik sudirbti, kiti — kult ringai

⁵ B. Juškys, žr. *Naujienos*, 1956.VIII.18 d.

⁶ St. Daunys, *Apybraižos apie dabartin lietuvi literat ros pad t*, žr. *Draugas*, 1950.IX.2 d.

⁷ *Rašytoj suvažiavimo nutarimai*, žr. *Vienyb*, 1951.IV.27 d.

⁸ V. R. Kin ius, *Literat ros kandys*, žr. *Aidai*, 1946 m. 7 nr., 112-113 psl.

iškelia silpnybes. Sveika kritika neturi būti asmeninė, o objektyvi, kultūringa, neužgauli. Nelygiai kritikuojamas A. Kairys ir P. Andriušis. Pradedant juos reikia pamokyti, o ne vadinti absoliučiais profanais, neužkirsti kelio tobulėjimui⁹. Jis taiko St. Vykintui už A. Kairio ir jam palankaus recenzento Pr. Ališausko aštrų sukrikavimą. Arba to paties veikalo griežtai skirtingas dviejų recenzentų vertinimas. Pavyzdžiui, St. Santvaras, *Laivai palaužtom burmatori*, K. P. lyriškai apibūdino: « Tai visos šiaurės, lėlygumos upės, sodas, laukas, be to, ir žmogaus gyvenimo prasmės, žemės ir dievdirbio religingumo, saulės ir sielos dainius »^{10 11}. Visai kitaip apie šį veikalą ir autorią atsiliepė L. Miškinas¹¹.

⁹ H. Žeimetis, *Kritika*, žr. *Mintis*, 1946 m. 2-3 nr., 47-49 psl. ir 5-6 nr.

¹⁰ K. P., *Stasys Santvaras, «Laivai palaužtom burm»*, žr. *Aidai*, 1946 m. 10 nr., 175 psl.

¹¹ L. Miškinas, *Palaužtą sparną poezija*, žr. *Tremtinė Mokykla*, 1946 m. 1 nr., 89-94 psl.

PIRMAS SKYRIUS

VYRIAUSOJI KARTA

Jie gim daugiausia tarp 1900-1914 m., su keliomis išimtimis. Moksi Lietuvoje. Kai kurie studijas gilin Vakar Europoje. Tai gausi ir labai vairi grup. Svarbiausieji (J. Brazaitis, J. Grinius ir A. Vai iulaitis) jau Lietuvoje pasižym j kritikai, ia yra akademik , estet , psichologin s, visuomenin s, moralin s kritikos atstov . Vieni j didelio išsilavinimo, gero skonio, duoda verting kritik ir nesensan i vertinim , literat ros nelenkdami antriniam tikslams. Kiti, ir j nemaža, kad ir sieja glaudžiai literat r su patriotiniais, morali niais reikalais, bet pasižym dami aukšta erudicija ir gilia intuicija, geba skirti vertingus k rinius, atsp ti naujus talentus, kovoja su grafomanija, formuoja sveik visuomen s literat rin skon . Ta iau yra ir mažesnio talento bei pasiruošimo, užsimojan i saugoti tradicij ir per id jin aspekt nematan i meninio, kurie smerkia ar kelia savo pasaul ži rai svetimus ar artimus veikalus. Tokie jau daro literat rai žalos. Nuo j ken ia dr sios literat rin s naujov s šalininkai, kurie nori supurtyti snaudžiant mies ion , ia tinka J. Girniaus pasisakymas, kad estetiniai matai galioja k riniui, etiniai — žmo gui — k r jui ir skaitytojui. Rašytojo uždavinys n ra atsakyti, kas gera ar bloga, bet parodyti tikrov , mus sukr sti. Anot jo: Tiesa visada graži, o dirbtiniai žodžiai praeina.

I. PAVIENIAI AUTORIAI

Jonas Aist is (1904-1973)

J. Aistis lituanistik studijavo Lietuvoje, o romanistik Pranc - zijoje, Grenoblyje gaudamas daktaro laipsn . Literat ros kritikos ir šiaip straipsni daugiausia raš *Aiduose* ir *Drauge*. Lietuvoje išleido straipsni ir apybraiž kny g *Dievai ir sm tkeliai*, 1935 m. Literat rini atsiminim knygoje *Apie laik ir žmones* duoda vertingos medžia-

gos k rybos psichologijai ir r pinasi, kad filosofai pam g literat rines temas, o poetai — filosofij . Jis dar suredagavo: J. Baltrušai io *Poezij* , 1948 m., su A. Vai iulai iu *Lietuvi poezijos antologij* , 1951 m.; Binkio *Lyrisk* , 1952 m.; su St. Zobarsku *Gabij* — literat ros metrašt , 1954 m.; ir *Laisv s kov dainas* — partizan poezij , 1962 m. Paruoš s literat rini ir visuomenini straipsni rinkin *Štapus ir anapus*.

Baltrušai io poezij apib dindamas taikliai pastebi, kad Baltrušaitis amžiaus gale suprat s, jog pasaul kelias eina tik per savo taut . Baltrušai iui poezija — pad kos psalm Viešpa iui, o jo lyrikos b dingasis lietuviškas bruožas — gamtos ir visatos mistika, pilna galesio ir ilgesio bei siekimo silieti Didži j Visat . *Lietuvi poezijos antologijos* vade nubr žia m s poezijos form raid , nurodydamas vokie i klasikini s literat ros ir liaudies dain tradicij . Binkiui priskiria formas atnaujintojo vaidmen .

Ais iui rašytojas — tautos gyn jas ir kartu jos genijaus reišk jas : « Lietuvis rašytojas nuo pirmosios m s knygos pasirodymo iki m s dien d jo ir tebededa pastangas ginti savo taut nuo vis jai gresian i pavoj ir drauge kurti veikalus, kuriuose atsispind t pati tauta ir jos genijus ... ». Taip skelbia Aistis *Rašytoj atsišaukime visuomen* 1950 m. ¹. Šitaip buvo caro priespaudos laikais, taip yra ir šiandien. Deja, visuomen menkai tevertina rašytojus ir jais nesir pina. O juk: «Talentas yra dangaus dovana, jei mes užkasisime, tai laikas mus už tai pasmerks. Tikrumoje k r jas, kaip izraelio dvasiškiai, tur t b ti tautos išlaikomas, jis tur t b ti jos garb ir pasididžiavimas» ^{1 2}. Nors turtuoli neturime, bet jei visuomen suprast literat ros ir kit men svarb šiuo metu ir pagal išgales remt , susilauktume dideli ir verting veikal . Lietuvi Rašytoj Draugija užsimoja sudaryti fond , iš kurio kasmet gal t skirti didesn premij ir paremti senesnius ar nepaj gian ius apsir pinti rašytojus.

Rašytojo pašaukimas. K rybos darbas reikalauja viso rašytojo gyvenimo, viso jo asmens: « K rybos darbas n ra vien sunkus darbas, bet jis yra ir jo pašaukimas. Kiekvienas pašaukimas reikalauja viso m s gyvenimo ir viso m s asmens. Tikrumoje k r jas visk turi skirti k rybai ir visiškai sav s išsižad ti»³.

¹ *Rašytoj atsišaukimas visuomen* , žr. *Draugas*, 1950 m. 249 nr.

² Ten pat.

³ J. Aistis, *Apie rašytojus, visuomen ir knygy pasaul* , žr. *Draugas*, 1950.

« Poeto pašaukimas sud tingas, pasiruošimas ilgas, darbas kruopštus ir malonumo maža, arba visai n ra»⁴ ⁵. Poezija n ra mokslas, bet gyvenimas. Poetas turi visa matyti ir pasirinkti, kas b dingiausia. Poezija neturi b ti paini m sl . Geriausia, kai skaitytojas j supranta taip, kaip ji parašyta. Be reikalo kritikai ieško per didel s gelm s. Pat Aist poetu padar t višk s gamta. Filosof pam gimas literat rini tem ir poet — filosofini gali lengvai sujaukti poezij ir filosofij .

Rašytojas ir kalba. Poetas privalo tobulai mok ti kalb (k ryba ir tobulumas yra beveik tas pat). M s rašto kalba labai kinta, nes n ra atitr kusi nuo gyvosios kalbos; kiekvienas rašome sava tarme, kad ir kiek atsižvelgdami bendrin . O to tarmiškumo reikia nusikratyti : «D l to rašte mums reik t kuo grei iausiai atsipalaiduoti tarmiškum ir pasisavinti bendr j rašto kalb »⁵. Tautosaka ir tautodail taip pat yra vertingos kiekviena savo vietoje: «Viena yra liaudies pasaka, daina, drožinys, kita apysaka, eil raštis, skulpt ra » ⁶. Ne kalbininkai kuria kalb , o rašytojai. Kalbininkai teturi konstatuoti ger ar blog vartosen . Ger gramatik tur sime tik tada, « kai jos d sniai susidarys iš tobul rašto pavyzdži »⁷. Kol neturime savo pakaital , nevarykime iš kalbos svetimybī . Poezijai tinka visi viešai vartojami žodžiai.

Poezija t vyn je šiandien. Aistis poezijos neskirstyt ionykšt ir tenykšt . Apie tenykšt , nepažindamas giliau aplinkos, nedrst s kalb ti. Sunku atskirti, kur poetas ten nuoširdus, o kur ty ia kartoja oficialias banalybes. Stebina, kad ten greta geros eilut s styro sakiny s iš valstie i laikraš io. Betgi jau i s pastangas išsivaduoti iš bolševikinio štampo.

Apskritai Aistis pesimistas: « Man s niekas šiandien m s poezijoje perdaug nedžiugina. Nebent patsai ryžtas kurti. Svetur raštas merdi. Panašiai ir t vyn je. Ten ypa tragiška. Žmon s, kurie nepal žta per dešimtmet Sibiro katorgoje, per pusmet žlunga Vilniaus rašytoj namuos »⁸. V liau Ais io nuomon apie jaunuosius poetus Lietuvoje pager jo. M s laik tremties rašytojai neduoda dideli k rini , kad «kito tikslo neturi, kaip tiktai nusilenkti aukso veršiui » ⁹.

⁴ J. Aistis, *Apie laik ir žmones*, Chicago 1954, 188 psl.

⁵ *Kalbos kult ra*, žr. *Draugas*, 1951.I.6 d.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ J. Aistis, *Tai viskas, tai mano « Summa Poetica »*, žr. *Draugas*, 1962.III.24 d.

⁹ Ten pat.

O su kritika dar blogiau : « Mes stingame kritikos, rimtos kritikos. Recenzijos negali visko paliesti. Kartais net pagalvoji, kad ir jos neatsiekia tikslo, nes jau beveik taisyklė, kad ir j niekas nepaiso. Ir skaitytojas visus kritikus niekina, savo ruožtu j nepaisydams»^{10 11}. Toks Kirša, jaunesn s kartos nenupelnytai užpultas, neberašo. Betgi pats Aistis nebeišlaik s pažado neberašyti: « Aš pats kitais sumetimais poezijos kietai išsižad j s, vienos išmintingos ponios tikintas, jau antras m nuo principo eiles rašau ir rašysiu iki karsto lentos, nes veltui poetas spardos prieš savo akstin »¹¹.

Apie kitus menininkus kitados nuomon s buv s irgi nekokios: « Jie labai išdid s, darbus atlieka ner pestingai, tik veržiasi muziejus ; liaudies men tik akelai kopijuoja. Vietoj žmogaus j darbuose tik pel maišai ar kultuv s. O m s butis nuog ja, nes menininkai nesiteikia atsižvelgti m s gyvenim ir jo reikalus »¹².

Subtilaus jautrumo poetas Aistis su giliu sijautimu reagavo V. Mykolai io-Putino poeto dram , taip ir pavadindamas savo straipsn *Drauge*¹³. Dar gimnazistui Ais iui *Tarp dviej aušr* poetas imponavo kaip didelis k r jas: «Mykolaitis-Putinas savo kartos poetus visa galva pranoko savo poezijos literat riškumu, tai yra, min i gilumu ir formos vairumu ir meistriškumu»¹⁴. Vienu žvilgsniu apimdamas, vienu sakiniu šitaip atskleidžia Putino poezijos esm : « Putinas yra žmogaus, rašomo didži j raide, poetas. Žmogaus traginga butis ir likimin našta, jo aistros ir kan ios, jo svajon s ir sielvartas, jo galios ir negalios, jo tik jimas ir nusivylimas buvo ir liko Putino poetinis gaivalas ir sritis»¹⁵. Visuomenin s temos jam nevyko. Pokariu atidav gausi duokl asmenyb s (Stalino) kultui. Atkuto tik atolydžio metu »¹⁶.

Aistis pastebi ankstybojo Putino žym — klasikin v sum : «Kalbos tobulumu ir grynumu jau tada buvo panašus daugiau tuos poetus, kurie mus žav jo ir trauk skaitomi svetimomis kalbomis, bet asmeniškai man jis buvo, nesaky iau, kad šaltas, bet vis d lto klasikiškai v sokas. Žmogiškoji šilima ir netarpiškas jausmin-

¹⁰ Ten pat.

¹¹ J. Aistis, *Pagarba Faustui Kiršai*, žr. *Draugas*, 1961.II.11 d.

¹² *Menas ar amatas*, žr. *Mintis*, 1948.1.17 d. Straipsnis buv s parašytas prieš kelerius metus.

¹³ *V. Mykolai io-Putino poeto drama*, žr. *Draugas*, 1968.VI.8 ir .15 d.

¹⁴ Ten pat, žr. *Draugas*, 1968.VI.8 d.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ « *Langas* » — *naujas Putino eili rinkinys*, žr. *Draugas*, 1966.VIII.6 d.

gumas jame išsiskleid tiktai senatv je»¹⁷. Nevilt , pesimizm Aistis laiko nuolatine Putino sielos b sena, kilusia d l giliausi , sunkiai išaiškinam asmenini priežas i . Tas nevilties motyvas eina per vis jo k ryb ir atsiminimus. Ir ia Aistis konstatuoja didel ties : «Viena yra aišku, ir tai labai svarbu, kad be to tr kumo Vincas Mykolaitis gal b t buv s ir tvarkingas dvasiškis ar šiaip padorus šviesuolis, bet veltui iš to žmogaus b t buv laukti Putino, tai yra ... poeto »¹⁸. sakmiai Aistis pabr žia Putino vakarietiš k vag , kuri šis išvar *Židinyje*. Tragiška, kad jam, vakarie iui, teko pakelti priespaud rytietiškojo prado, kurio puosel tojai atsid r saug s Vakaruose.

Kai pirmuoju nepriklausomyb s dešimtmė iu daug gin ytasi d l tautinio meno form , «Putinas, priešingai, visas paj gas pajung lietuvi literat ros universalumui vykdyti. Jis to siek keldamas rašytojo meistriškum ir paties k rinio kult ros lyg »¹⁹. Ais iui atrodo, kad ir po 35 met toki *Altori šeš ly* niekas nepralenk , ir po jo «rašyti be taisykli ir norm , saky iau, ne manoma »²⁰.

Aistis su pasig r jimu pažymi, kad Putinas savo paži ras men ir literat r dr siai iš k l s nužmog jusiame komunist areopage.

Kritikas taria Putin iš motinos paveld jus jausm ir svajingum , o iš t vo blaiv prot . (Daugelis suvalkie i rašytoj atrodo tokie: Aišb , Brazaitis, Pietaris, Vai iulaitis). Tuodu poliai ir eina jo k ryboje — jo eil raš i nat raliame muzikalume, bet ir s moningame ritmo kaitaliojime. Aistis sp ja, jog dvasininko ir poeto pašaukimo nesuderinamumas yra betarpiško intymumo stokos priežastis jo eil raš i : tur damas moter prieš akis b t gal j s išsakyti intymiau. Deja, gyvenimas parod s k kita — meil s motyvas jo *Dviėj aušr* ding s iki senatv s, o at jo visa eil kan ios met . Poeto simbolizm formavo gyvenimas užsienyje, toli nuo Lietuvos karo verpetuose, toli nuo konkre i vyki , ir jo paties ne visuomeninko, bet daugiau užsidar lio charakteris. Iš to kilo atitrauktos s vokos, virtusios simboliais, ia taip pat Aistis taria, jog ne simboliai sudaro poezijos vert , bet ekspresijos galia ir platuma. Putinas, nors palankus simbolistams, yra neoromantikas. O *Tarp dviėj aušr* — dramatiškiausias rinkinys visoje m s poezijoje, kur sprendžiama ir poeto bei poezijos problema.

¹⁷ V. Mykolai io-Putino poeto drama, žr. *Draugas*, 1968.VI.8 d. Panašiai kalbo jo ir straipsnyje *Dvi apkalbi rašytojo sukakties proga*, žr. *Draugas*, 1963.III.23 d.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat.

Aistis žvalgiai nurodo: kadangi poezija yra moteriškos giminės žodis, tai daugelis klaidingai į Putino kuryboje ir palaiko moterimi. O ta nuostabi nepasiekiamą moteris — poezija, dėl kurios net didieji genijai neslėpė savo baimės ir netikrumo. Taip ir Putino trys ketvirtosios šio rinkinio jai paskirtos; palygink Maironio *Poezij . Keliai ir kryžkeliai* taip pat mažai skiriasi. Aistis teigimu, šiuose dviejose rinkiniuose Putinas pasiekia universalinę poezijos lygį — iš liaudies ir tautinės išjok bendrą literatūrą. Prikištant jam klasikinę sumanymą, kad per daug rūpinasi forma ir meniškumu; dėl to nukenia poetinis betarpiškumas. Ir tai poetas pats skaudžiai jautė. Nepakeliama našta jam buvęs rusų okupacijos prievartavimas — savęs niekinimas, garbinimas okupant. Atlydžio metu vis prabilęs savo balsu, kaip jaunystėje. *Būties valandoje* intymiai kalba apie gamtą, žmogų ir jo meilę. Bet tragiškumo šešelis yra tvyro iki mirties. *Lange* vyrauja visuomeniniai motyvai ir didelė pilietinė drąsa. Aistis tai laiko žmogiška dorybe, bet nieko bendra su literatūra neturinčia. Poetas grįžti tyriausi religijai bei maldai, yra atrado ir betarpiškumą. Gyvenimo gale poetas to gyvenimo turin su ramia melancholija išsako paprastais didelių poezijos žodžiais: mirties akivaizdoje, aišku, visas gyvenimas, jo žiedai ir erškėčiai, stovi kaip gyvi poeto akyse. Ir toji rami melancholija, išsakyta tokiais paprastais ir nuoširdžiais žodžiais, trykšta didele ir tyra poezija, kurios štai jau dešimtmečiai Lietuvoje negirdėti. Iš ten, kur vyrauja partijos primestas valdiškas optimizmas, išgirsti gyvo žmogaus balsas yra ne tiklatai reta, bet ir miela²¹.

4 *Vjai* kapituliavo dėl hiperkrišškumo²²; senio Jakšto ir jauno P. Juodelio nepalankiai sutikti ir nepatraukia jauną universiteto poetą. O *Treias Frontas* — efemeridai, Lietuvių Rašytojų Draugijoje išsiskyrę, kai mėlankyti Sovietų atstovybė; netesdami leisti, pasirpino, kad cenzūra uždaryt²³.

Užstoja S. Santvaro *Laivus palaužtomis būrimis*, jauną puolamus. Jis esper anksti apšauktas išsimeš²⁴. Palankiai sutiko vis paigusio Santvaro *Aukso taurę*, kur poetas suorė, jo poezija himnu ir malda virtusi²⁵.

²¹ Ten pat.

²² J. Aistis, *Vietoj žemės žiupsnio*, žr. *Draugas*, 1962.1.20 d.

²³ J. Aistis, « *Treias Frontas* » psl, žr. *Draugas*, 1965.X.23 d.

²⁴ J. Aistis, *Stasio Santvaro rinktinė*, žr. *Aidai*, 1959 m. 4 nr., 181-182 psl.

²⁵ J. Aistis, *Aukso taurė*, žr. *Aidai*, 1963 m. 1 nr., 28-29 psl.

Poetas karo chaose. Nors pats Aistis tiesiogiai tremties neišgyven s, nemat s fabrik ir bomb , bet jautrus B. Brazdžioniui, k rusiam baisiose karo s lygose: « Pakely, l ktuvams skrendant ir krintant virš galv , dulk se tarp pab g li ir belaisvi , traukin y ir stoties laukiamajame, atsiskyr s nuo žmonos ir artim j , kalnuos gl din iame Furthofo (prie Vienos) plieno fabrike — dienos piet pertraukos ar aliarmo metu, nakt — einant fabrik , sekmadien ilsintis ar guodžiantis Dievo namuose, o pagaliau ramiam Gatschacho kaimely, Italijos pasieny, prie Weissensee ežero — visur teko rašyti: ia skaudama širdimi ar riedant ašarai, ia bedirban iam, suodinom ir gelian iom rankom»²⁶. Taip sutiko B. Brazdžionio *Svetimus kalnus* ir džiaug si, kad poetas « pasirod iki šiol nematyto k r jo, tautie io ir žmogaus aukštumoje»²⁷. Taip vertino jautrus lyrikas; o šaltai spr sdamas J. Grinius ir silpnybi surado²⁸.

Aistis id jiniu pagrindu didžiai vertino ir *Didži j kryžkel* , laikydamas Brazdžion Bairo no ir A. de Vigny tipo poetu. Žmonijos kryžkel je, kai daug kur skamba nusiminimo gaidos, jis nepab g s nurodyti stabus — Picasso, UNO, Nerudo. Brazdžionis, dar Jakšto nesuprastas, vis gyvenim kovoj s, tur s daug prieš ir draug . Jis poezij sutapatin s su pranašyste, o pranašo kelias eina per konfliktus, šurkštumus, patos . Ypa neken iamas dabar Lietuvoje, kaip «reakcionierius» ypa d l iššaukian ios pozos, tikrumo savo misija. Vidin j ga ir dr sa jis priver ia save priimti²⁹. Taip impresionistiškai Aistis gana tiksliai aptaria Brazdžion .

Jis turi ger žod ir G. Tulauskaitei, kuri jis laiko pirm ja poete tarp moter ³⁰.

Vertindamas H. Nagjo *Saul s laikrodžius*, pabr žia, kad tikra poezija stringa mintin ir lieka. Joje turi b ti kulminacinis taškas, sukaupti s jausmus ir mintis. K ryba — kova, kur voros, kad ir judrios, veržiasi m š , o eilut s — vedam j mint . Už t doryb jis ir giria Nag ³¹. Kritikas seka, kaip jaunas poetas vis labiau pavaldo žod , vis labiau nusikrato sustirusi šarv , iškilmingumo: « *Saul s laikrodžiuose* nuo scenos jis nužengia žem n. Dar ne visur, bet jau jo poezija švinta ir giedr ja. Gyvas žmogus prabyla gyv žmog ir gyv gamt . Atsiranda intymumas: nuoširdus, be pozos,

²⁶ Bernardo Brazdžionio « *Svetimi kalnai* », žr. *Aidai*, 1946 m. 8 nr., 129 psl.

²⁷ Ten pat.

²⁸ J. Grinius, *Svetimuos kalnuos paklydus*, žr. *Žiburiai*, 1946 m. 13 nr.

²⁹ Brazdžionis *s'impose*, žr. *Aidai*, 1957 m. 3 nr., 110 psl.; « *Poezijos pilnatis* ». B. Brazdžionio rinktin s *sulaukus*, žr. *Draugas*, 1970.V.23 d.

³⁰ G. Tulauskait s « *Rugs jo žvaigžd s* », žr. *Aidai*, 1958 m. 2 nr., 87 psl.

³¹ Henrikas Nagys, « *Saul s laikrodžiai* », žr. *Aidai*, 1952 m. 9 nr., 416-417 psl.

be pakelto tono. O tai reiškia, kad poetas pradeda matyti pasaulia pat po savo koj , o ne kažkur reg jim miglose paskendusias šalis. Ir jo pasaulin išei na jau ne literat rini š t a m p fig ros, o gyvi žmon s su savo pol kiais ir troškimais. Ir kaip tik d l to net ir jo pasak pasaulis daros tikresnis»³². Nuslopintas jausmingumas veržiasi poetui iš širdies. Sunkiai rašydamas išgauna nuostabaus tikrumo. Nagys išradingas, gerai perduoda nostalgij . Didel poezija, mano Aistis, yra paprasta ir nesud tinga, kaip muzika. Ir Nagys tur t paprastai, be tarpinink , prieti prie sau artimo dalyko — meil s lyrikos.

Poetai turi skub ti rašyti, kol jauni: «Kiekvienas poetas, kol suranda save, nustoja labai daug negr žtan io laiko. Poezija be jaunyst s, be išvidin s galios gali mus stebinti, bet ji niekad m s nežav s ir nesvaigins. Mintis yra daugiau per pusamž persiritusi žmoni sritis. D l to kiekvienas poetas-lyrikas tur t skub ti kurti, tur t laiku sukrauti žied ir praskleisti, o paskui laiku pakeisti žanr . Poezija labai glaudžiai siejasi su pa iu žmogum: ji sta iai neatskiriama, nes gi tas žmogus kalba savo li des ar džiaugsm »³³.

Tod l jauniems poetams pataria ilgai nelaukti su pirmuoju rinkiniu. Atskiri veikalai tai poeto gyvenimo kryžiaus kelio stotys, skiriamos laiko tarpais su savitu paveikslu ir prasme. Su tokia pastaba jis sutinka L. Andriekaus *Atviras marias*³⁴ ir kelia j pranciškoniškuoju poetu.

Panašiai pataria ir kitiems jauniems : V. Kazokui, B. Auginui, P. Kozuliui. Džiaugiasi retu A. Gustai io humoristo talentu³⁵. Kai *Mintyje* puol Kanados Lietuvi Rašytoj Draugij ir ypa jos pirminink M. Aukštait³⁶, J. Aistis, kaip J.A.V. Lietuvi Rašytoj Draugijos pirmininkas, užsistojo ankstesniosios išėivijos poetus. Girdi, kad ionykšt literat ra n ra aukšto lygio, kalti ir mes, savo laiku nepalaik nuoširdesni ryši su išėiviais poetais. Jie negali šokti aukš iau skaitytojo, nes vieni antr nesupras. Vietiniams rašytojams mes turime b ti d kingi už nutautimo prilaikym³⁷.

Pasitaiko J. Ais iui ir «pers dyti», pavyzdžiui, kai kalba apie Mairon ir Audron³⁸.

³² Ten pat, 416 psl.

³³ Ten pat, 417 psl.

³⁴ *Pranciškoniškasis balsas*, žr. *Draugas*, 1955.IV.23 d.

³⁵ *Anapus teisyb s*, žr. *Draugas*, 1956.XI.10 d.

³⁶ G. A., *Prašome tyliau*, žr. *Mintis*, 1948, m. 11 nr.

³⁸ *Trij moter lyrika*, žr. *Aidai*, 1952 m. 7 nr., 328-329 psl.

J. Aisio santykiai su vyresniaisiais, savo kartos ir nuolankiais jaunesniaisiais — šilti, jaukūs. Kitaip su jaunais naujovinėmis, pavyzdžiui, su *Žemės* ir *Literatūros Lankais*, rašytojais. Pirmiausia, kaip kritikams poetams atsitinka, ne visada vertinami skirtingos prigimties poetai — grynojo jausmo ir fantazijos lyrikui lieka svetimas minties, filosofinis poetas ar vertinimas poezijos filosofiniu aspektu. Iš jo *Žemės* ir filosofas J. Girnius parašė jai vad. Aistis apamai taikliai aptarė jos poetus, bet prikišo Girniui, kad jis išgalvotąs tariamus vyresnį poetą reikalavimus jaunesniesiems, kam jis džiaugiasi šiuos poetus einant giliu idžiniu keliu. Idžin su skilimas, filosofijos pabrėžimas — jam kaip pieno ir žibalo mišinys. Poezijai reikia kritiko literatūros specialisto, o filosofai visada — tik męgai; bet — pat pažymi, kad jaunosios kartos poezija veda savi ir svetimi filosofai bei filosofinė poezija, Vakarų žmogaus nuotaikos ir Vilniaus dvasia — gal tebegyva A. Mickevičiaus dvasia ir Konrado improvizacija. Neranda kritikas ir jokios Braddon giminystės su Nyka-Niliu³⁹.

Su ironija ir gažiai sutiko *Literatūros Lankus*. Esu, J. Girnius ilgai aiškina kartos esmę ir vis dar neišaiškina. Verčiau tesu pirma lankininkų rybos vertė, ne vieta ant poezijos lakt: « Paia kartai būt daug naudingiau, jei kartos ir sų džio vadas pasistengtų, kad jo vedama ir globojama karta plačiau aptartų literatūros istorijos laktas, nes — tai laiku neatkreipus dėmesio, gali atsitikti taip, kad bus iškovota lakta kalakutams, o reikis tupdyti žvirblius»⁴⁰. Nesutinka ir su Girniaus kartų suskirstymu. Kartos buvo mūsų suose ir pirmiau. Poezija ir proza lankininkų nekokia. Recenzijos esančios stipriausios ir j net per daug; reikalavimai kitiems labai aukšti, o saviškiams ne. Kritikas pasišaipė iš A. Škėmos ir ypač Girniaus: «Dr. J. Girnius lankams labai palankus, bet jis vieno negali, tai prastai kartos amžiaus ir pakelti kų rybos»⁴¹.

A. Škėma jam atsakė gerbiu su Aist poetu, bet protestuodamas prieš Aist recenzentą, nes netiksliai formuluodamas kitą mintį, o j pat (Škėma) tariu su palankumu *Literatūros Lankams* už pirmojo to žurnalo numerio pradėjimą jo giesme⁴².

Partizanai ir j dainos. Aistis, parengęs spaudai *Lietuvių partizanų dainas*, liudnai sako: « Jos visos yra nusiminimo ir nusivylimo

³⁹ *Naujosios poezijos antologija « Žemės »*, žr. *Aidai*, 1952 m. 2 nr., 89-90 psl.

⁴⁰ *Lankininkai*, žr. *Draugas*, 1953.VII.18 d.

⁴¹ Ten pat.

⁴² A. Škėma, žr. *Naujienos*, 1953.VIII.8 d.

dainos, skaudžios ir li dnos. Iš j aiškiai matyti, kad partizanai jau ia savo kov pralaim t . Jie to visai neslepia, bet drauge parodo, kad patriotui kito kelio n ra, d l to dr sina save, kad j žygi ir auk neužmirš mylimoji, sesuo, motina ir pati T vyn , kad Lietuva v l bus laisva, o d l to j auka esanti didel , neužmirštama, prasinga»^{43 44}. Tauta atliko savo tik jimo išpažinim . Šios dainos vairi sluoksni žmoni kurtos, rodymas, jog visa tauta dalyvavo tose laisv s kovose ir poezija.

Žvilgsnis proz . Apie prozos veikalus Aistis kalba mažiau. Iš vyresni j už jau tik entuziastišk pasisakym apie J. Savickio *Žem dega*⁴⁴ ir V. Kr v jubiliejaus progą⁴⁵. Kr v su *Gilše* atneš s menin s kalbos apvaldym ir mažosios t vyn s-t višk s meil (Dainava !).

Iš savo kartos rašytoj už puik stili ir vaizdavimo dovan ypa vertina Vai iulait ⁴⁶. Tik kažin, ar Vai iulaitis s mojaus mok si iš Valan iaus, kaip tikina Aistis ? Vai iulai io kampo žmon s jo turi per pilnai! Nepasakytume taip pat, kad *Prelato vyno* vagys išeit j nerimti. Tokie Vai iulai io pasakojimai pamušti liaudies motyvais, o liaudies pasak vagims žaismingumo pirkti nereikia.

Simpatišku gestu sutinka A. Barono *Debesys plaukia pažemiu*, rasdamas nauja, kad Baronas iš jo iš sodžiaus idilij , yra žodingas, modernus, dr si min i , lyriško patoso ir vaizduoja vidurinio amžiaus žmog (mes sikirt vaikus ir karšin ius); jo fabula domi, bet akcijos tr ksta⁴⁷.

Fabulos ir charakteri tr ksta P. Andriušio *Tipeliu*^{48 49 50 51}.

Aistis užmeta ak ir ant m s vertim angl kalb : St. Zobarsko *Selected Lithuanian Stories*, 1959 ⁴⁹ ; *The Green Oak* antologijos ⁵⁰.

A. Mickevi i pasiryž s visai perkelti lenkams ⁵¹. J. Baltrušaitis nu j s rus literat r , nes visai nebuvo m suose jam dirvos. Kai

⁴³ J. Aistis, *Lietuvi partizan dainos*, žr. *Dirva*, 1962.II.16 d.

⁴⁴ *Jurgio Savickio « Žem dega »* žr. *Draugas*, 1956.III.3 d.

⁴⁵ *Stovite kaip Grainio liepa*, žr. *Darbininkas*, 1952.XII.23 d.

⁴⁶ *A. Vai iulai io « Pasakojimai »*, žr. *Draugas*, 1955.VII.2 d.; *A. Vai iulai io pirmasis 50-metis*, žr. *Draugas*, 1956.I.23 d.; *Auksin kurlpel*, žr. *Draugas*, 1959.1.24 d.

⁴⁷ *Debesys plaukia pažemiu*, žr. *Draugas*, 1952.III.22 d.

⁴⁸ « *Tipelis* » žr. *Aidai*, 1955 m. 4-5 nr., 190-191 psl.

⁴⁹ *M s beletristika angl kalboj*, žr. *Aidai*, 1960 m. 2 nr., 87-88 psl.

⁵⁰ « *The Green Oak* » antologija, žr. *Draugas*, 1962.IV.28 d.

⁵¹ *Adomo Mickevi iaus min jimas Kolumbijos universitete*, žr. *Draugas*, 1955. XI.26 d.

gr ūo, jo kalba jau buvo atsilikusi. Svetimieji, raš apie j, praži ri jo gamtos ir visatos mistik , piln begalinio gailės io. Jis pirmiausia mintytojas, atnašautojas. Dažna pasaulio Visaton siliejimo mintis gal kylanti iš m s prot vi teogonijos, kad visa yra gyva. Rezignav s, bet nepesimistas, jung s psalmes su elegijomis, o gale — poezij su muzika⁵².

J. Aistis — impresionistas, savo recenzijas pripin s atsiminim , aliuzij , anekdot . Šiltas tiesioginio pasisakymo, klasikinio aiškumo, jausmo ir patriotikos lyrikams, aps iai duod s draugišk pamokym jauniesiems. Nem gsta filosofin s lyrikos nei kritikos. Kitur jis aštrus. Pavyzdžiui, sižeid s, kad A. Greimas pamin j s, jog Kossu (Aistis) kitados Alp se jam deklamav s Bloko *Dvylikos* Krist , vedant revoliucininkus, ir kad Greimui, be A. Mackaus ir gal dar H. Radausko, visi kiti rašytojai « nusidainavo, nusvyravo, išsipasakojo », aštriai žeria: «Dažnas diletantiško pob džio recen-zentas yra sikal s prietar , kad jis tik tada svarus, kai yra dang par m s chamas ir eina *ouvreuse* (teatro viet nurodin tojos — V. K.) pareig »⁵³. Es , Greimo manymu, «atrodo, kad rašytojai nieko kito neveikia, kaip tiktai atkakliai grumiasi d l pirm j viet , kaip tie g dos ir taisykli nepais ristikai televizijoje »⁵⁴.

Gauna ir J. Kaupas už straipsn *Our literature in exile*⁵⁵. «Bet, paskai ius straipsn —, sužinai, kad tasai kritikas lietuvi literat ros ne tik nestudijavo, bet jos ir nesek ir užmiršo net ir tai, k buvo skait s, bezulindamas mokyklos suol . Visk sumaišo, jaukia, operuoja ne žiniomis, bet gandais ir girdomis »⁵⁶. siskai ius Kaupo straipsn , pasirodo, kad tos klaidos daugiausia, kada koks dalyk lis buvo parašytas. Labai Aistis pasipiktino, kad T. Guopis (T. Antanaitis) teisin s, jog Okupuotosios Lietuvos leidinyje *Graži tu, mano brangi T vyne* Ais io eil raš iai išspausdinti be autoriaus sutikimo⁵⁷. Aštriausiai atsiskaito su A. Venclova : «Venclova jo per gyvenim garbe ir didybe pastir s. Kruopš iai ir r pestingai rinko nereikšmingiausius apie jo rašt atsiliepinimus. Kiekvien kompliment pri m kaip amžin ir nesugriaunam ties , o kas jam ne pagal šer per nugar brauk , tuoj ir po trisdešimt keturiasdešimt met su kaupu atsiskait »⁵⁸. Už A. Venclov ir K. Korsak net

⁵² J. Aistis, *Jurgis Baltrušaitis*, ir. J. Baltrušaitis, *Poezija*, Bastonas 1948, 229-231 ir 256 psl.

⁵³ *Recenzijos recenzija*, žr. *Draugas*, 1964.V.9 d.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Žr. *Lituanus*, 1958 m. 3 nr., 87-92 psl.

⁵⁶ *Atsargiai su autoritetais*, žr. *Draugas*, 1959.I.17 d.

⁵⁷ *Iš didelio rašto iš jo iš krašto*, žr. *Draugas*, 1969.VII.19 d.

⁵⁸ *Pried lis prie atradimo*, žr. *Draugas*, 1967.I.14 d.

rusas B. Larinas buv s pakantesnis tremtiniams rašytojams: «Prieš keliolika met Antanas Venclova su Kostu Korsaku, rusui B. Larinui priešinantis, visus, svetur esan ius, istorijos s šlavyn išmet »⁵⁹.

Aistis vien priimamas, kit , kad ir per konservatyvus ar « brauki s prieš plauk »— bet d l estetin s kult ros ir r pes io kult ros gyvenimu, mielai skaitomas.

⁵⁹ *Dramblio ir nepasteb jo*, žr. *Draugas*, 1967.XII.9 d.

Vytautas Alantas (g. 1902)

Švelnios kritikos šalininkas, dalyvavęs literatūrinuose giniuose, pats recenzijoms mažai terašęs. Dėv nemaža straipsnių kultūriniais klausimais apie tautinį kultūrą, jos šaltinių ieškodamas senojoje lietuvių religijoje. Jo manymu, atstatant Lietuvos valstybę reikės rimtai susirūpinti tautinį kultūrą politiką, kultūrininką atranka. Dabar mūsų tautos genijus stipriausiai gali pasireikšti tik dvasinėje kultūroje. O tai prasmina ir pateisina ir tautos buvimą tarp kitų tautų.

V. Alantas pajudino rašytojo vaidmens klausimą tremtyje.

« Rašytojas yra ne tik kūrėjas, bet ir visuomenės smegenų judintojas, visuomenės pagalbininkas, o kai kada ir vadovas, (...) ne tik kūrėjas, bet ir platesnio akiračio mąstytojas, intelektualas, plačiau ir giliau apžvelgęs tikrovę »¹. Kai sunku veikalus leisti atskiromis knygomis, rašytojas juos turi leisti per laikraščius, — redaktoriams labai trūksta geresnės originalios medžiagos. Kaip atgimimo meto rašytojas, taip ir dabar jis turi didelį atsakingumą, — tokio didelio pavojaus tautai valandą žodžio ginklas gal net veiksmingesnis už fizinį.

Jau žymiai vėliau, Amerikoje, kilus ginui dėl jo *Pragaros pašvaistės* tendencingumo, aiškinosi, kad rašytojas turi teisę lietuviškus reikalus žvilgtelėti lietuvišku požiūriu, laisvas dėtis ar nesidėti prie ideologinių sąjūdžių, turi laisvę temų ir formos pasirinkimo atžvilgiu. Rašytojas yra tautos balsas. Iš jį iš savo tautos — didžiausias nusikaltimas. Ir priešingai, «... neatrodo, kad rašytojo veiklus sąjungimas lietuvių su fronto vadovybe eiles apribotų jo kūrybinį laisvę »².

Alantas pasisako už literatūros suaktualinimą: Jei jis (rašytojas) nusileistų iš savo kūrybinėms aukštybėms ir truputį pasikapstytų po kasdienines aktualijas, nušviesdamas jas platesnio ir gilesnio

¹ *Apie rašytojo vaidmenį tremtyje*, žr. *Mūsų Kelias*, 1948.1.15 d.

² V. Alantas, *Baimėsenų diena*, žr. B. Jacikevičius, « *Pragaros pašvaistės* » *atošvaistose*, 1955-1971, New York, 219 psl.

akira io požiūriu, jis ne tik nepakenkt savo k rybinei literatūrai apskritai, o tik glaudžiau susieit su gyvenimu, (...) gal ištiesdamas rank ne vienam sk stan iam »³.

Reikliosios kritikos reikalavimai. *Tremtinių Mokyklai* Vokietijoje mus statyti literatūrai normalios kritikos reikalavimus, nepaisant praeities nuopeln ir dideli vard , eil rašytojų siūžid . Iš j Alantas savo straipsnyje vadina tuos kritikus skryninguotojais, rodaniais didyb s manij : «Aplink *Tremtinių Mokykl* susispiet skryninguotoj komisija, kuri nutar išvalyti lietuvi rašytojų brolij . Ne taip seniai to žurnalo kritikai išskryningavo Santvar . Paskutiniame numeryje (5-6) komisija, susidedanti iš Kazoko, Miškino, Kaupo ir Miliušiaus, padar skryning Nagiui, K kštui, ši eilu i autoriui ir Vykintui. Vykintas už savo žurnal *Mintis* gavo diletanto rezoliucij , o aš už savo noveli rinkin *Ant si buojan ios žem s* — paviršutiniškumo, dirbtinumo ir kit panaši charakteristik »⁴. Kitame straipsnyje nupasakoj s *Laiv palaužtom bur m* kritikos istorij ⁵, abejoja, ar tikslu vertinti tik k rin neatsižvelgiant autori . Ne klaiding kanon nes . Juk net Tolstojus suniekin s Šekspyr ⁶. Ir Alantas daro išvad , kad kritikas — tai ne aukl , pareigota sakyti savo aukl tinių: «tu ia gerai pasielgei, o ia blogai»⁷. Objektivos kritikos n ra. Ties galima pasakyti, tik svarbu forma. Smarki buvo kritika, ir reagavimas j , o nuo to niekam ne geriau. Ir juk visas m s tremties gyvenimas — kompromisas.

S kmingiausia kova su bloga knyga — gera knyga.

Švelnios kritikos reikalauja ir M. Bavarsko *Pilk j nam* vertinimo atveju: «Mums negali neb ti brangus, kad ir menkiausias m s kult ros pasireiškimas»⁸. Jis švelnut liai buvo vertin s M. Simms- arneckyt s poezij apie t vyn , sielvartus: «Marija Simms mus paperka savo nuoširdumu, paprastumu ir kuklumu. Jai visai ner pi nauj form ieškojimas, ji, atrodo, tenorinti išsi-

³ *Apie rašytojo vaidmen tremtyje*, žr. *M s Kelias*, 1948.1.15 d.

⁴ *Kult rin mis temomis prab gomis*, žr. *M s Kelias*, 1947.1.23 d.

⁵ O ši istorija yra tokia: I. Miškinas sukritikavo St. Santvaro *Laivus palaužtom bur m* (*Palaužt sparn poezija*, žr. *Tremtinių Mokykla*, 1946 m. 1 nr., 89-94 psl.). V. Biržiška St. Santvar užsistojo (*Laiškas redakcijai* žr. *Tremtinių Mokykla* 2 nr., 93-94 psl.). Tada *Tremtinių Mokyklos* redakcija atsak , kad objektyvi kritika neb tinai turi b ti palanki autoriui (*Redakcijos prierasas*, žr. Ten pat, 2 nr., 94-96 psl.). Tuomet I. Miškinas sutiko savo teigim ginti lietuvi rašytojų teisme (Ten pat, 96 psl.).

⁶ *Literat ros teismas*, žr. *M s Kelias*, 1946.V.17 d.

⁷ *Literat ra teisme*, žr. *M s Kelias*, 1946.X.17 d.

⁸ *L žtan i žmoni istorija*, žr. *M s Kelias*, 1947.V.1 d.

sakyti be joki pretenzij , paprastai, kaip jai diktuoja jos jautri ir, pasaky iau, per daug sklidina išgyvenim lietuviška širdis»^{9 10 11}. 1959 m. jis suredagavo jos rinkin *Ant kryžkeli sen* , parašydamas ir pla i biografij . H. Nagio straipsnyje *Dvylika met m s benam s prozos*¹⁰ rad s save drauge su L. Dovydu, J. Gliuda ir V. Ramonu rikiuot «tezini » realist tarp , atkerta, kad nei *Kryži* , nei *Pragaro pošvais i* triukšmas literat ros nenužud¹¹. Gina taip pat tuometin Lietuvi Rašytoj Draugijos pirminink nuo Nagio prikišamo dinastiškumo ir premij skirstymo neteisumo¹².

Kitur gin ijasi su J. Grinium d l to, kad šis sutapdin s lietuvi pagonyb su nacišk ja. Alantas teisingai nacionalizm , kuris nes s toks baisus; pagaliau ir visos tautos esan ios nacionalist s. Es , jei b tume buv geresni nacionalistai, tai istorijos eigoje b tume išgelb j nors pus Vytauto imperijos. Nacionalizmas — ne b tinai karas, imperializmas. Jis gali b ti bes lyginis aukojimasis tautos gerovei kelti. Mažai tautai reikia ir išorin s galyb s. Alantas si lo ieškoti senosios m s religijos ir krikš ionyb s sintez s¹³.

Alantas nereikalauja iš romano moral , bet personažai turi b ti subrandinti, išgyventi ir gyvenimas atkurtas: « Taip pat aš nepriklausau prie t , kurie iš meno reikalauja moral . Galima vaizduoti pal žusius žmones, nusid j lius ir žmogžudžius, bet tik su viena s lyga, kad jie autoriaus b t išgyventi, subrandinti ir alsuot tikrov s iliuzija. Gyvenimo popieri ar marmur perkelti negalima: galima tik j atkurti. Štai tame atk rime ir pasireiškia visas menininko sugeb jimas »¹⁴.

Alantas skaud Lietuvos likim pavaizdavo savo *Pragaro pošvais t se* ir Al R ta *Žem s šauksme*. Jis kelia klausim : už k ken ia Lietuva ? B. Raila, kalb damas apie *Žem s šauksm* , samprotauja: kadangi maskoliai fiziškai stipresni, tai jie paj g pavergti m s taut — štai visa problema ir išspr sta, o m s rašytojai, anot jo, «tur t nustoti žliumbti»¹⁵. Alantas betgi mano: smurtas n ra galutinis tiesos žodis. Tai yra metafizin , moralin ir politin pro-

⁹ *Lietuvi g l didmies io pav sy, Marijos Simms «Mano dainos* », žr. *M s Kelias*, 1948.X.20 d.

¹⁰ H. Nagys, *Dvylika met m s benam s prozos*.

¹¹ V. Alantas, *šoko oželis r t daržel* , žr. *Dirva*, 1958.VI.23 d.

¹² Ten pat.

¹³ *Dr. J. Griniaus paži ros antikin Lietuv* , žr. *Aidai*, 1963 m. 5 nr., 222-224 psl.

¹⁴ *L žtan i žmoni istorija*, žr. *M s Kelias*, 1947.V.1 d.

¹⁵ St. Raila, *Už k žuvo artojai?*, žr. *Dirva*, 1967.1.11 d.

blema : «ypa ji yra aktuali krikšioniui-katalikui rašytojui, kuris tiki Dievo visagalybe ir jo teisingum ir kuris gyvenime mato tik smurtą, žudynes ir nuolatinį melo persvarą teisybės nenaudai»¹⁶. Rašytojas gali ši problemą kelti, tik svarbu, kad jis literatui riskiai apdorotų. Didelį respektą krikščionybei Alantas rodo recenzuodamas dr. K. Matulaiio redaguotą *Gyvenimus šventųjų*. Lietuvių šventųjų nebuvimą jis aiškina tuo, kad ilgai Lietuvoje išliko stambeldiškos tradicijos, kadangi krikščionybą skelbta svetima kalba ir nebuvo vadovaujama lietuvių tautos sluoksniu, kuris tuo rėmėsi¹⁷.

Negausioje jo kritikoje užėiname ir aštresnias recenzijas. Sakysime, straipsnyje *Išgliaudyta Gliaudos k rybā*¹⁸ pirmiausia nemaloniam rėmėjų tytojimasis iš autoriaus pavardės. Toliau pasisakoma apie *Gištą ir Saulį* taip: «Nuobodėsnis knygos savo gyvenime nesuskaitė. Gliauda, kaip tikras literatas, rodo išsišoklius, be abejojimo, galvojo, kad ir atžagaria ranka parašyti ir neapdirbti juodraščių liai turi būti skaitytojui patiekti kaip jo išminties perlai»¹⁹. (Keista, kad jautrus savo atžvilgiu kritikai kitus aiško kaip botagais). Pagaliau ir spėjimas, kad Gliauda mums nenustebins veikalais iš lietuvių gyvenimo, nepasitvirtino: Gliaudos *Šikšnosparnių sostas* yra geriausias mūsų tremtinių gyvenimo vaizduojamas veikalas. Arba kaip pasipiktinimą puola T. Antanaitis už M. Simms'ą eilėraščių vertinimą — kietas, bet teisingas²⁰. Tegul Alantas pastangos suprasti an laiko amerikietiškus lietuvių rašytojus ir pagirtinas, bet objektyvios kritikos mastas, kuriuo vertina Antanaitis, visiems privalomas.

Kitur V. Alantas reikalavimai didesni. Antai, kaip *Draugo* 1969 m. romano konkurso komisijos pirmininkas jis pasigenda, kad konkurso dalyviai niekas beveik nesusipažinę su šiuo dienos amerikiečių romanu: «Susipažinimas su jo technika mūsų rašytojui, sakyčiau, yra būtinas, nes ji gali duoti mums teigiamą kryptinį impulsą bei sugestiją»²¹. Toliau pasisako, jog ši metinė laimėtojas *Liepsnos ir apmaudo so iai*, kur platokai rašoma apie dabartinę Lietuvos rašytojus, minint tikraisiais vardais ir kritiškai vertinant jų darbus, sudarė reportažą su d. Užklika ir mūsų suose nevertinami retai žodžiai ir noras stebinti intelektualinius spekuliacijomis²². O pats konkur-

¹⁶ *Didysis klausuko ženklas Lietuvos padangėje*, žr. *Dirva*, 1967.II.1 d.

¹⁷ *Knyga apie šventuosius*, žr. *Draugas*, 1950.II.11 d.

¹⁸ Žr. *Dirva*, 1956.VI.21 d.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ *Recenzento pasimatymas ir paleolito prisiminimas*, žr. *Draugas*, 1961.II.25 d.

²¹ *Apie aštuonioliktąjį «Draugo» romano konkursą*, žr. *Draugas*, 1969. II.8 d.

²² Ten pat.

sas, kad ir jo sprendimai neabsoliuiai tikri, jam atrodo svarbus mas literatros gyvenimo judintojas.

Mas dvasiai praturtinti Alantas laiko b tina mums sisavinti O. V. Milaši : « Mes turime j sugromuluoti ir nuryti, kad milašin mana eit vis mas kn . Jis turi pasidaryti mas ne tik iš savo roman- tinių ir miglot Lietuvos prisiminim , bet ir savo k rybos sul i , kurios turi sisunkti lietuvyb sk n »²³.

Kritika Alantui atrodo menka buvusi ir Lietuvoje ir dabar: « Tiek laisvoje Lietuvoje, tik tremtyje kritik , kaip toki , beveik ir nebuvo. Literatros kritik pareigas eidavo tie patys kolegos rašytojai. Vienas kolega paraš veikal , kitas paraš apie j recenzij . Jei parašysi gerai, tai bus gerai. Bet nemanyk, kad kolega recenzentas susilauks bent kokios pad kos iš kolegos autoriaus. Ne. Tatai pas mus nepriimta. Parašei ir tuo viskas baigiasi. Bet toli gražu ne viskas baigiasi, jei parašei neigiamai»²⁴. Tada prasid s piktumas, šalinink kerštas ir t.t. (Betgi tur jome E. Radzikausk , V. Kr v , J. Vaiž- gant , J. Ambrazevi i , A. Vai iulait . Tiesa, jie daugiausia rašytojai patys. Bet, pavyzdžiui, pranc z literatroje toki rašytoj , kaip Bodelaire, A. Gide kritikos vertinimai laikomi teisingiausi iki šiandien).

Bloga ir literatros pad tis. O d l to daugiausia kalti skaitytojai: « Mas literatra jau yra atsid rusi ant bedugn s krašto. Rašytojai dar žygiuoja su iškeltomis v liavomis, bet skaitytojai, užsidar savo prašmatniose rezidencijose, smaguriauja išsikv pusionis amerikoni- mis programomis spalvuot televizij ekranuose, girkšnoja paps , o per pertrauk les kalbasi labai aktualiomis temomis : kur pad ti savo lašini prieaugl »²⁵. Arba kitur: «Nors tai skamba paradoksiš- kai, bet lietuvyb ir lietuvišk knyg , (o man tai yra tas pats) žudo ir aukštas pragyvenimo standartas. Geras ir sotus pavalgymas, minkštas pamiegojimas, pasivažin jimas patogiais limuziniais daug kam atima nor irtis prieš srov »²⁶.

V. Alantas pasisako už švelni kritik , bet pats nevengia ir labai « smagus » žodelio kitiems. Gyvai dalyvauja literat riniuose gin uose. Kai kam per atlaidus, o kitam ir per griežtas. Nuolat tautos gyvybe besir pin s, užuov jos dairosi pagonyb je, bet galop linksta krikš- ionyb s sintez su pagonybe.

²³ *Kuo Milašius lietuvis*, žr. *Dirva*, 1953.VI.il d.

²⁴ *Kritikos fronte viskas ramu*, žr. *Dirva*, 1951.IX.11 d.

²⁵ *Vyt. Alantas kalba apie savo novel , kv pim , rašytojaviim ...*, žr. *Dirva*, 1967.X.9 d.

²⁶ *Knygos skaitymo variacijomis*, žr. *Santarv* , 1954 m. 3 nr., 84 psl.

Benediktas Babrauskas (1910-1968)

B. Babrauskas buvo 1951-1958 m. Lietuvi Rašytojų Draugijos pirmininkas, dažnas vairi literatūros konkursų komisijos narys, *Lietuvi Enciklopedijos* bendradarbis. Redagavo ar tais per 50 knygų, pavyzdžiui, Daukanto *Žemaičių pasakas*, Vaižganto *Pragiedrulių*, J. Savickio *Žemė dega*, Maironio *Pavasario bals* 1952 m. leidimui, kai kur grąžindamas senuosius prigijusius žodžius vieton v lesni Maironio pataisymai. Su B. Brazdžioniu suredagavo *Lietuvi beletristikos antologijos* II dalį, pratarmėje apžvelgdamas mūsų beletristikos raidą. Parengė literatūros chrestomatiją *Lietuvos keliu* I ir II d. (1947-1948). *Gabijoje, Drauge, Aiduose* ir kitur parašė kelis šimtus literatūros kritikų, recenzijų bei straipsnių kultūros, meno ir visuomenės reikalais. Kaip beišgaldamas judino lietuvių sąreikalus — bendruomenę, mokyklą, literatūrą. Liūdai jis pastebėjo, kad dažnas mūsų siškis « nusirašo » iš gyvųjų lietuvių, kad lietuvišką knygą galėt išėiti keleriopai daugiau, o literatūrą « anapus » gožia svetimųjų vertimai¹. Jis guviai sugėdina inteligentus tamsuolius: O ia dar vienas matematikas samprotauja, kad toks B. Brazdžionis, girdi, grąžs iš fabriko, gali puikiausiai duoti visuomenei, kas jai iš jo priklauso ir ko ji neprašo ... O kitas žurnalistas šaukia — nereikia literatūros fondo². Mums reikia jaunimo literatūros knygų leidimo, nes be knygų neišlaikysime lietuvių sąreikalus. Susirpintina ir lietuviškais vaidinimais ir Kultūros Fondu³. Knygų visuomenei parpinama, kad tik ji imt ir skaityti. Ne tiek pinigai rašytojams svarbu, kiek vertinimas⁴. Rašytojų nara per daug, o literatūrą turime remti visi. Premijų turime ne per daug, o per mažą⁵. Mūsų lygomis premijų komisijos negali atsinešti masto iš anksto, o turi išatsištį romaną atrinkti geriausi⁶. Iadėja, Babrauskas nusilenkia literatūrai kenksmingai praktikai.

Babrauskas atžymi mirusius rašytojus ar jų sukaktis: V. Krėvė,

¹ *Šiapus ir anapus*, žr. *Draugas*, 1959. II.3 d.

² *Ne komiška, bet tragiška*, žr. *Draugas*, 1950. XII.9 d.

³ *Ar reikalinga mums kultūra*, žr. *Draugas*, 1955. VII.2 d.

⁴ *Ir taip ir ne*, žr. *Draugas*, 1951. XII.15 d.

⁵ *Lietuvių rašytojas Amerikoje ir jo knyga*, žr. *Aidai*, 1963 m. 2 nr., 106-107 psl.

⁶ *Premijuotieji ir nepremijuotieji*, žr. *Draugas*, 1958. II.8 d.

P. Vai i n , M. Lastauskien , J. Krumin . Gausiose recenzijose taikliai apib dina J. Savick — lietuvišk Chateaubriand' , per diplomato profesij maža sav j krašt tema ius ir einant per j su cilindriu, režisuojant savo veik jus ir palydint nuolatine ironija⁷. Taikliai kalba apie K. Borutos *Baltaragio mal n* , I. Šeiniaus *Vyskup ir velni* , N. Mazalait s *Negest* , probleming j J. Gliaudos *Šikšnosparni sost* . Mažiau pavyko vertinti A. Barono knyg *Debesys plaukia pažemiu* , J. Kralikausko *Titnago ugn* , V. Alanto roman *Tarp dviej gyvenim* ⁸. Neder t ir J. Šeiniaus *Ašakai ir nelaim* lyginti su Vienuolio *Paskenduole*. Iš lyrik simpatingai aptaria šveln j M. Vaitk , t m s Asyžiet , ne revoliucinink , bet pastov žibur . Tik atmeta jo naujov — rimuoti eilut s pradžioje, viduryje ir 1.1. ⁹. Jautriai vertina B. Rutk n ¹⁰ ¹¹. Randa taikl žod A. Gustai iui¹¹, ir S. Santvarui¹². Prikelia «nepažint poet , nesuprast žmog » — Kleof Jurgelion , duoda pla i jo biografij , kelia jo pranašum tarp savo laiko poet apie 1908-1912 metus, jo gili savikritik ¹³. Ypa jis aukština B. Brazdžionio *Didži j kryžkel* už kalb jim ne tik lietuvi , bet vis parduot j vardu: « Jeigu visi m s poetai b t atsigr ž nuo didžiojo tautos r pes io, tai vien jau šis Laisv s ir Teisyb s šauksmas, vien jau tas Bernardo Brazdžionio balsas, ein s ne tik lietuvi poeto, ne tik lietuvi tautos, bet viso pasaulio išduot j ir nubraukt j vardu, atremt visuomen s priekaišt m s rašytojams »¹⁴.

Sutinkant, kad B. Brazdžionis savo vietoje, nenuneigtinas ir kit poet gilesnis tautos skausmo išgyvenimas, kaip Nili no, Nagio, kad nepasimest lietuvis svetimoje kult roje, kad priauganti karta, kiek ji dar skaitys m s literat r , rast savo klausim atsak .

B. Babrauskas gero skonio, išlavintas, gyvo stiliaus recenzentas b gamajai literat rai vertinti. Jautrus, gyvai dalydavosi sp džiais ir dažnu atveju informavimo uždavin atlikdavo. Patriotiniai ar visuomeniniai sumetimai kartais j «nešdavo», ir id jos d lei pervertindavo silpnesnius dalykus, o pavyzdžiui, nuneig A. Šk mos *Živil* , kam nuidealizuota legendin m s heroj ¹⁵.

⁷ *M s prozos pažiba*, žr. *Draugas*, 1950.VIII.26 d.

⁸ *Heroinio meto romanas*, žr. *Draugas*, 1960.VI.4 d.

⁸ *Negriovei tu kaln* , žr. *Draugas*, 1952. IX.6 d.

¹⁰ *Dvigubas atsiskyr lis*, žr. *Draugas*, 1967.X.21 d.

¹¹ *Anapus teisyb s*, žr. *Aidai*, 1957 m. 1 nr., 37-38 psl.

¹² *Rinktin S. Santvaro poezija*, žr. *Draugas*, 1959.II.28 d.

¹³ *Kleofas Jurgelionis — Nepažinias poetas, nesuprastas žmogus*, žr. *Aidai*, 1956 m. 2 nr., 53-61 psl.

¹⁴ *Vis vardu*, žr. *Draugas*, 1954.1.23 d.

¹⁵ *Recenzijos vietoje*, žr. *Draugas*, 1950.XII.15 d. (290 nr.).

Kun. dr. Andrius Baltinis (1909-1975)

A. Baltinis parašė straipsnių meno bei literatūros klausimais, diskutavo su A. Maceina ir kitais. Estetizmas jis laikė tautai žalingu, kultūrinio nuosmukio. Tauta — vienintelė kultūros vertybių išlaikytoja ir kvėpėja. Tad pirmą vietą reikia statyti vertybėms, kurios stiprina ir išlaiko tautos gyvybę, vienybę ir sąmonę. Bendruomeniškasis individualizmas yra neįrengtas. Susiklausymas, vienybės, pozityvios pažinimo išlaiko tautą.

Mūsų inteligentų dalis tapatina estetinį kultūrą su kultūra apskritai, pamiršdama religiją, dorovę ir kitas tautines vertybes. Tai žalingas estetizmas, grynojo meno suabsoliutinimas, nuo gyvenimo atitraukimas, dar su žmones neimliaus kitoms vertybėms, veikiams jausmams ir valiai, iškreipia tikrą gyvenimo sampratą. Tai ypač daro menka literatūra. Estetizmo sužalotas žmogus pasineria epikūrinį gyvenimą: « Jame dvasia užsiskleidžia nuo didžiojo Dievo pasaulio, užsiskleidžia nuo plataus tautos gyvenimo, padeda save ir savo estetinį išgyvenimą visą ko centras ir vertina visą tik pagal šį siaurą specialinį žvilgį »¹. Kritika yra būtina, tik turi remtis vertybių hierarchija. Plačiau šios mintys išdėstomos straipsnyje *Literatūros nusikalstamumas*², kur pasisakoma dėl A. Maceinos *Laiškų rašytojams* apie poeto būties ir kūrybą³. Maceina užmiršęs, kad literatūra nėra vien estetinė vertybė, bet atskleidžia ir kitas vertybes (ia svarbiausios — estetinės ir religinės). Rašytojai duoda daugiau negu žaislą ir yra atsakingi, nes mintys ir vaizdai pereina į veiksmus. Poetinės priemonės taip pat migdo protą. Literatūros gausumas sudaro gyvenime žaidimo atmosferą. Literatūra kartais griauja žmonijos egzistencijos pamatus — etiką, paremtą religija. Rašytojas yra suverenus tik savo vertybių srityje. Jis veikia visuomenę gerai ar blogai ir yra atsakingas prieš savo tautą, šalinį. Atsakingumas

¹ *Lietuviškos kultūros kilimas ir smukimas išėivijos gyvenimo sąlygose*, žr. *Aidai*, 1960 m. 3 nr., 147-151, ypač 153 psl.

² Žr. *Aidai*, 1951 m. 9 nr., 389-396 psl.

³ A. Maceina, *Laiškų rašytojams*, žr. *Aidai*, 1950 m. 19 nr., 444-445 psl.; 1952 m. 10 nr., 455-465 psl.

ypa didesnis tautos pavojaus metu. «Geriau yra, jeigu kokioje tautoje yra tik vidutiniai, bet etiškai vertingi rašytojai, negu dideli menininkai, bet nemoral s »⁴. Etin s ir religin s vertyb s stovi aukščiau.

Šita su meno esme ir paskirtimi nesutinkanti nuomon suk l kritik pasipiktinim . Maceina neleistinai teigi s, kad poezija perkei ia pasaul . Bet taip yra tik tuomet, kai religin sritis neskiriama nuo estetin s arba kai poetas savo k rinyje realizuoja religines vertybes. Dievo p dsak saugotojas, atstатыtosios b ties šaukllys yra šventasis, ne poetas. Ir gretinimas poetin s k rybos su žaismu yra dirbtinis. Gamtos grožis aukštesnis es s už žmogaus sukurt j . Ta iau, meno grožis duoda žmogui kur kas daugiau, pavyzdžiui, muzika. Menas, susisiekdamas su kitomis vertyb mis, turi joms neprieštarauti.

Panašiai A. Baltinis gin ijasi su dr. A. Lingaila (A. Musteikiu), teigdamas, kad kenksminga yra literat ra griaujanti žmonijos egzistencijos pagrindus. Tokie es «tie rašytojai, kurie pataikauja miniai, erzindami žemuosius jos instinktus, nuotyki , karo baisum , kriminalini nusikaltim ir ypa seksualini išgyvenim vaizdavimu, neigiam tip idealizavimu ir teigiam tip išjuokimu »⁵. *Literat ros Lank* , Andriui Sietynui (Nili nui), ginan iam literat r nuo moralist siveržimo, atsako, kad moralistai ginasi nuo meninink siveržimo moralin , religin ir kitoki teritorij⁶.

A. Baltinis P. Kesi no *Tarp žali palapini* recenzijoje skundžiasi, kad dalis rašytoj — nemoral s (J. Jankus, J. Savickis, L. Dovydas). Tik antraeili rašytoj d ka laikos tautos dorov ir religija. Dorovininkai, teologai gali vertinti savo poži riu literat r . Kritikas, be išsimokslinimo, reikalingas dar intuityvinio menin s tikrov s pergyvenimo⁷. Kritika turinti nustatyti: veik j filosofij , veikalo ontologij ir ar forma sutinka su k rybiniu tikrov s pergyvenimu. Es s kenksmingas literat rin s kritikos suvedimas iki formos analiz s. (Ta iau netikslu griežtai skirti form ir turin ; be to, kilniausi id j mitrus išgvaldymas dar neiškelia menin s veikalo vert s. V. K.) Laikydamas romantizm idealizmo išraiška *par excellence*, jo ypa ir pasigenda⁸.

⁵ *Literat ros nusikalstamumas*, žr. *Aidai*, 1951 m. 9 nr., 394 psl.

⁶ *Ar iš tikro kritikos nusikalstamumas?*, žr. *Aidai*, 1954 m. 10 nr., 466-468 psl.

⁷ *Lietuviškiosios b ties tragika*, žr. *Draugas*, 1953 III.28 d.

⁸ *Romantiškoji kryptis gyvenime ir meno k ryboje*, žr. *Aidai*, 1962 m. 4 nr.,

A. Baltinis palankiai vertino J. Griniaus *Žturki kamer* kaip krikš ioniška i lietuvišk išgany mo dram ⁹; panašiai nagrin jo A. Barono k ryb , pabr ždamas id jin pus : « Visa jo k ryba yra ne kas kita, kaip m stymai apie pasaulio ir gyvenimo gilesnes proble mas ir apie priešingumus ir prieštaravimas, prie kuri veda ši proble m sprendim m ginimai praktiškame gyvenime»^{10 11}. *Užgesus snieg* aptaria straipsnyje *Didži j prieštaravim rašytojas*¹¹. Kal b damas apie A. Jasmanto *Gruod* , duoda ger religin s poezijos aptarim : «Religin poezija savo esme yra Dievo pergyvenimas, artin s žmog ir kosm perkeitim . Religinis poetas atsiduria visai kitoje plotm je ir visai kitoks jo pasaulio suvokimas. Transcendencijos tikrov s — Dievo pergyvenimas išreiškiamas vaizdais, kuriems žem je n ra atitikmens. Religin poezija jau panaš ja, art ja Apreiškim ir ji jau yra pranašiško pob džio »¹².

Taikliai apib dino ir L. Andriekaus s lyt su antlaikiniu pasauliu. Jis saikingas g rio ieškotojas. Jo asmeninis balsas susijungia su visos tautos likimo balsu ir su Dievo ilgesiu¹³.

A. Baltinis b dingas moralistas kritikas, pirmon galvon tesi r pin s id jine puse ir id jiniu pagrindu vertin s rašytojus. Pasteb tina, jog dav verting straipsn apie est literat r ¹⁴.

ia pamin tini ir kiti smulkesni kritikai. Kun. J. Vaišnora J. Savojo slapyvardžiu išd sto Pijaus XII mintis apie kritik . Kataliko kritiko uždavinys — patarnauti tiesai, užkirsti keli blogiui, nurodyti, kur pavojus. Kritikas turi b ti objektyvus, nagrin ti ir form ir turin . Autoriai pasislepia už personaž ir nori likti necenz ruojami. Literat ros veikalas išreiškia autoriaus norim ties . Kritikuoti reikia tik pat veikal , ne autori . Prieš pornografin literat r leistina ir pasipiktinim pareikšti. Kritikui negalima primesti šališkumo, kai jis, kaip ir kiekvienas paprastas krikš ionis, ima ginti tiesas, j pilnum ir grynum ¹⁵.

Kun. V. Bagdanavi ius aiškino poezijos kriz s klausim ¹⁶. Kun. dr. P. Celiešius k l meno k rinio esm s reikal , meno, religijos ir

⁹ Žr. *Draugas*, 1954.I.8 d.

¹⁰ *Filosofiškoji mintis A. Barono k ryboje*, žr. *Draugas*, 1952.II.2 d.

¹¹ Žr. *Draugas*, 1954.VI.19 d.

¹² *Nerimstantis ieškojimas*, žr. *Draugas*, 1965.VI.5 d.

¹³ *L. Andriekaus dvasinis pasaulis*, žr. *Draugas*, 1963.XI.16 d.

¹⁴ *Nepalaužtoji est literat ra*, žr. *Draugas*, 1969.II.21 d.

¹⁵ J. Savasis, *Kataliko kritiko uždaviniai*, žr. *Aidai*, 1956 m. 5 nr., 233-235 psl.

¹⁶ Kun. V. Bagdanavi ius, *Poezijos kriz* , žr. *Draugas*, 1957.IV.1 d.

moral s santyki , pavyzdžiui moralisto žvilgsniu apžvelgia 1954-1955 m. literat r ¹⁷.

O J. Gobis eina iki grubiausio utilitaristinio vertinimo, tr k-damas skonio ir pasirengimo¹⁸.

¹⁷ Kun. dr. P. Cel iešius, *Žvilgsnis ši met k ryb* , žr. *Draugas*, 1954.XI.13 d.

¹⁸ Jis raš *Drauge. T višk s Žiburiuose ir Vienyb je*.

Kazimieras Baronas-Barauskas (g. 1907)

Dažnai B. Kazimierai (kartais — K. Abr.) slapyvardžiu rašė *Santarvę, T viską s Žiburiuose, Darbe, Britanijos Lietuvoje* ir *Dirvoje*, redagavo *Europos Lietuv* ir *Pradalgės*. Redagavo 1958-63 leistas *Rinktines*, sudarė literatūros skaitymų knygą *Sauja derliaus*.

Pasirodžius spaudoje balsams prieš atvirą gyvenimo vaizdavimą¹, K. Baronas griežtai pasisakė prieš: «Ar šitoks reikalavimas nėra kartais tik noras išprievartauti mūsų literatūrą? Dar ir prievartaudamas ji nekliūdo visiems, nes, žinia, kas novelė, tai vis kitokie skiriami uždaviniai (atminkime tik Ramono *Kryžius*, Alanto *Pragara Pošvaites*, Jankaus paskutines knygas, ir jau bus gana)»². Mes, girdi, drąsiai sukuriam, o iš literatūros reikalaujame šviesių vaizdų ir pedagogikos. Juk ir amerikiečiai neišmeta lauk tokių *Dos Passos*, Faulknerio ar Caldwellio. Tai būt literatūrinis mažakraujystė. Dėl to Baronas atkerta ir dr. L. Stelmokui dėl sielimo deginti A. Barono ir A. Botos paskutines knygas. Kodėl, girdi, ne Donelaitis? Ir vietoje to — kurti sacharines ir ksmingas patriotines saldybes. Jis, Baronas, nepavydė tokiems apsilaidintiems «patriotams», kur ramiai krauja dolerius, kuriems beliko tik šioks toks lietuviškas sentimentas, gal sudrumstamas minties: neduok, Dieve, grėšiau, ten žmonės bus nuskurdę, nebus nė kukli algėli... Rašytojas vis dėlto daugiau pašvenčia laiko savo knygoms parašyti, negu skaitytojas joms skaityti; be to, rašytojai paskaito ir kitas knygas ir kitas tautgeriausius rašytojus³.

K. Baronas akcentuoja literatūros idjūgumą. Kalbėdamas apie V. Alantą, nurodo, kad jo, žurnalisto, rašytojo, ypatybė — ryškus dienos problemų gvildinimas. Esą jis tarsi su mūsų klasikų tradicija: «Alantui, kaip idjūniam žmogui, svetimas dūsnis menas menai. Jis laikosi tos senos lietuvių literatūrinės tradicijos, kad menas reikalingas gyvenimui formuoti. Pietaris, Maironis, Vaižgantas, Krivys,

¹ P. Čeliešiaus, straipsnis.

² K. Baronas, *Prabėgimai kultūros žr.* *Santarvė*, 1955 m., 6 nr., 256 psl.

³ *Dar dėl rašytojo ir skaitytojo švelnybių*, žr. *Santarvė*, 1956 m. 1 nr., 58-

Žemait ir kiti mok ir moralizavo»⁴. Jo veik jai — herojai ar niekšai; ir gyvenimo neigiamyb je jis ieško šviesos. Žemait vaizdavusi blogus tamsuolius, o Alantas — blogus šviesuolius. Jis stiliumi nesir pin s ir raš s pusiau publicistiškai. Prisimin s Rannito išaukštint A. Šk mos *Giesm* , jis reikalauja : menas turi b ti kuriamas žmon ms reikalingas ir suprantamas, o ne šizofrenik painiavos: «Bet aš esu normalus žmogus ir myliu tik normal (ar apynormal) men , o visiška meno šizofrenika kelia man nusivylim , kad aš stengdamasis suprasti supermodernišk j men , turiu griebtis nebe estetikos, bet moderniosios psichiatrijos vadov li ir ten ieškoti atsakym »⁵.

Apie kritik Bar nas labai jau skeptiškos nuomon s. Jonui Kuzmickiui, *Draugo* atstovui, kaip *Pradalgi* redaktorius, pareišk : «Kritika ? Prašau leisti man suabejoti, ar iš viso mes ia turime literat rin kritik »⁶. Per 4 metus, be keli geresni recenzij , nemat s n vieno pradžiuginan io straipsnio: «Per t laik literat r at jo nebe vienas talentas ir šalia j vienas kitas makulat ros gamintojas. Kas juos pagrindiniau vertino ? Juk ne vienas t fabrikuose smilks-tan i talent vertas didesnio d mesio, ne vien tik visuotin s tylos: jei ne jie, — mes ilgainiui nebetur sime savos literat ros, o jei kritika nepad s jiems — žinote, kaip net tyla sunkiai veikia žmog , kuris kupinas gražiausi nor kuria, aukodamas ir laik ir sveikat »⁷.

Iš jo *Literat ros Lankai*, kur kritika kokybe ir kiekybe tikrai pasižym jo. K. Bar nas, pagyr s 1-jo nr. 1-j dal , suabejoja d l kritikos straipsni . Mat, V. Statkus ver i s nuo sosto P. Kirš , A. Sietynas, es , nenuoširdžiai vertindamas V. Alanto *Pragaro prošvaistes*, «paskutiniaisiais savo straipsnio sakiniais nedviprasmiškai m gina suniekti V. Alant , grei iausiai — savo politinio priešo asmen . Štai tau ir kova prieš infliacin kritik , nes už A. Sietyno kritik infliaciškesn s, rodos, nebereikia. Šitokia kritika literat ros tikrai nepakelsi»⁸. K. Bar nas, primin s, kad Coppelius (J. Kaupas) K. Mazalait s *M nes , vadinam medaus* išvadin s bulvarine literat ra, daro išvad , kad *Literat ros Lankai* pasirod daugiau «d l t pastang atstatyti vertybi gradacij , taigi t kritik straipsni ,

⁴ *Alanto namai ir tremtis*, žr. *Santarv* , 1955 m. 1 nr., 50 psl.

⁵ *Mažas trigrašis d l supermodernizmo*, žr. *Dirva*, 1952.XII.18 d.

⁶ J. Kuzmickis, «*Literat ros baras Anglijoje*», žr. *Draugas*, 1951.X.20 d.

⁷ Ten pat.

⁸ «*Literat ros Lankai* » arba *infliacin s kritikos didinimas*, žr. *Dirva*, 1952.X.9 d.

kurie didina sitikinim , kad m s literat rinis jaunimas nerimtai ži ri literat r ir per daug svaidsosi žodžiais »⁹.

Toliau Bar no nuomon apie *Literat ros Lankus* pager ja^{10 11}. Girdi, žmon s, pirkdami nauj knyg , ži ri, k apie j sako *Literat ros Lankai*¹¹.

Jam atrodo *Literat ros Lankai* vis labiau br st , o j sprendimai visai rimti ir teisingi (pavyzdžiui, A. Jasmanto straipsnis apie patriot maišt , arba J. Kaupo nuomon apie dvi paskutines N. Mazalait s knygas¹². Jis net b kštuoja, kad *Literat ros Lankai* nesustot : « o jei taip atsitikt su *Literat ros Lankais*, vieninteliu belikusiu literat ros žurnalu, m s kult rinis gyvenimas baisiai patams t , nes nebelikt ne tik paskutinio, bet kartu ir nepriklausomo literat ros žurnalo, kiek ta nepriklausomyb manoma b ryje¹³ ».

Pažym tinas gero skonio ir literat rinio išprusimo J. Savickio *Šventosios Lietuvos* vertinimas, ia autorius nedav s dostojevskiško romano, bet vakarie i sampratos roman — lietuviško gyvenimo iškarp , be tragedijos. Veik jai statomi tragikomiškon pad tin ironišškai besišypsano rašytojo. Savickis gal s susilaukti priekaišt d l 1904-1905 met revoliucijos juodo vaizdo, kaip kad *Klaida* ar *Bl das*. Bet Savickis ne istorikas ir to gal s nepaisyti. Savickiškai gyvenim žvelgdamas, taupiu žodžiu duod s gyvus žmones¹⁴. Gyv ir teising vertinim galima dar pamin ti B. Spalio, Al s B tos, J. Švaisto, P. Orintait s ir kit knyg .

Atvirai pasisako prieš rašytojo prievartavim , bet iš kitos pus s reikalauja suprantamumo; per daug skeptiškas d l kritikos; iš karto *Literat ros Lankus* pasitik s su nepasitik jimu, v liau tapo karštu šalininku. Pats gyvai ir gambiai vertino eil knyg , daugiausia dai liosios prozos.

⁹ Ten pat.

¹⁰ *Antrieji «Literat ros Lankai»*, žr. *Dirva*, 1953.VI.25 d.

¹¹ K. Bar nas, *Literat ros Lank puslapiuose*, žr. *Europos Lietuvos*, 1956.III.28 d.

¹² Ten pat.

¹³ *Maištininkai akademik togomis*, žr. *Dirva*, 1956.VI.7 d.

¹⁴ *Jurgio Savickio «Šventoji Lietuva»*, žr. *Dirva*, 1952.XI.13 d.

Juozas Brazaitis (Ambrazevičius) (1903-1974)

J. Brazaitis lietuvi literatūros studijavo Kaune, literatūros studijas gilino Bonnos universitete. Literatūros profesorius ir kritikas, nepriklausomojoje Lietuvoje rašė *Židinysje*, tremtyje — *Žiburiuose*, *Tremtini Mokykloje*, *T višk s Garse*, *Darbininke*, *Lietuvi Enciklopedijoje*. Išleido vadovėlius: *Literatūros teorij* (1930), *Visuotinis literatūros istorij* I ir II t. (su J. Griniumi ir A. Vaičiulaiu 1931, 1932), *Naujuosius skaitymus* I, II t. (1938), III t. (1939 m. su A. Vaičiulaiu ir A. Skrupskeleiene). Parašė literatūros studijas: *Vaižgantas* (1936) ir *Lietuvi rašytojai* (1938). Lietuvoje liko rankraštų knyga apie Maironį. *Vaižganto* studijoje pagrindinai vertino jo kūrybos meną, autoriaus žodžiais, «nors atsižvelgiama *Vaižganto* kūrybos istorij, tačiau dmesys labiau sukonzentruojamas pačių objektyviųjų kūryb, objektyviųjų kūrybos produkt, *Vaižganto* beletristik, ne *Vaižgant* beletrist¹. Studija pasižymi gilia analize, lyginamuoju metodu, objektyvumu ir gyvu estetiniu *Vaižganto* kūrybos pergyvenimu. Be to, Brazaitis suredaguavo: Donelaičio *Metus* (1940), V. Pietario *Laps gyvenim ir mirt* bei *Algimant*, Lazdyn Pelės *Klaid* (1939) ir Maironio *Pavasario balsus* (1940).

Gilios erudicijos ir gero skonio straipsniais garsėjo dar Lietuvoje, pasižymėdamas žmogiškąja šiluma, idingumu, naujų aspektų iškimu. Tremties pradžioje, atspėdamas nuo politikos, kol nepasirašė *Darbininko* redakcijos darbuose, dažniau pasisakydavo literatūros ir kritikos klausimais, duodamas nesenos literatūros praeities pavyzdžių, ateities gaires. Paskutiniaisiais metais vis labiau atsido jo. Berods, nepasirašytieji *Darbininko* straipsniai apie literatūrą bei kritikos priklauso jo plunksnai. Jis didelis stilistas. Sakiniai trumpi, paprasti, vaizdingi ir reljefingi.

Jo nuomone, mūsų lyrika dar Lietuvoje pasiekė europinį lygį. Proza, idealizuodama liaudies moralinį taurumą, dvasinį pusiausvyrą, daugiausia neigiamai piešia naują luomą — buržuaziją. Naujų s

¹ J. Ambrazevičius, *Vaižgantas*, Kaunas 1936, 4 psl.

mus jo iš Vakar per Rytus. sitvirtin s simbolizmas, per j s realistin simbolizm . T vyn je lik rašytojai gavo materialines s lygas ir sakym kurti pagal svetim ideologij , varomi agituoti².

Literat ros vaidmuo tremtyje. Tautos pad tis šiuo metu yra herojin ; eina žiauriausia kova d l tautos ir žmogaus teis s gyventi. Tremties literat ra — vienas kovojan ios tautos ginkl tautie iams stiprinti ir draugams laim ti. Bet tuo neperšama propagandin , pilietin literat ra, eiliuota publicistika. Literat ros paskirtis — žmoniškumo žadinimas, ž tb tin s kovos stiprinimas. Tremties literat ra silpnesn negu buvo Lietuvoje, nes visi esame degraduoti ir nepaj giame duoti to, k gal jome Lietuvoje; be to, visos tautos gyvenu atomin s bombos gr sm je, žemosios žmogaus galios atpalaiduotos. Baugu, kad rašytojai spaudoje vienas kit aižo. Skaldom s ir smunkame moraliai labai staiga. Literat ra stengiasi bent temp sul tinti. Rašytojai tur t b ti kaip ugnies stulpai izraelitams³.

Tremties rašytojas labiau susij s su savo bendruomene negu t vyn je. sp dži gausyb veikia rašytoj teigiamai ir neigiamai. Jis patenkina lietuviško žodžio pasiilgim , bet turi nesustingti siaurame rate, net t vyn s ilges reikšti originaliai, kad neišeit reportažas, taikomoji poezija. Poetas aukš iau stov damas suvokia gilesn vyki prasm ir suranda poetin form . Kartu rašytojas turi kelti ir bendruomen s lyg . M s galvose ir jausmuose eina perversmas, kur tik rašytojas gali atskleisti. Grynoji literat ra n ra atitr kusi nuo visuomen s, o jai vadovauja. Tik tokios literat ros dabar maža, nes n ra s lyg jai kurti. M s rašytojai neturi medžiagin s atramos.

svetimas literat ras eiti beveik negalima. Teks remtis bendruomen mis, jei jos neišsiblaškys ir sudarys bent minimalias rašytojo s lygas. Reikia stengtis susirišti su pasaulio rašytojais⁴.

Rašymas svetima kalba. Kilus balsams, kad m s rašytojams reikia stengtis išeiti svetimas literat ras, rašyti svetimomis kalbomis, J. Brazaitis, apsvarst s už ir prieš, konstatavo: už — rašytojai gaut daugiau skaitytoj , daugiau garso, pinigų, talentui skleistis s lygas, išgarsint Lietuvos vard ir žmonijai atiduot lietuvi tautos duokl ; prieš — d l gausi varžov rašytojai sunkiau pra-

² *Laureat akivaizdoje*, žr. *Aidai*, 1948 m. 13 nr., 151-154 psl.

³ *K rybos vaidmuo šiandien*, žr. *T višk s Garsas*, 1947.11.20 d.

⁴ *Rašytojas tremtini bendruomen je*, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 2 nr., 15-19 psl.

simušt , b t skriauda atiduoti svetimiesiems rašytoj , ypa mažai tautai. Išvada: rašytojo nepalenksi svetim tematik , k rybinio pergyvenimo neužsakysi; talento didum ir tarptautiškum lemia ne tema, o talento gilumas. Svetimoje žem je rašytojas gali kurti iš atsiminim ar nauj pergyvenim , bet visur liks tautinio charakterio žym s. Dabartinei kartai šis klausimas neaktualus, o ateityje — priklausys nuo rašytojo apsisprendimo. Sentimentas t vams lems sav j literat r . Bet dvasinio savitumo išlaikymui ia aplinka nepalanki ⁵.

Tremties kritikos vargai. Trentyje nuo pat pradžios buvo skundžiamasi kritikos pad timi. Kritikas rašo daugiausia patys rašytojai, neišvengdami šališkumo. J. Brazaitis (S duvis) pastebi, kad ir Lietuvoje recenzijose b davo daug subjektyvumo. Ir ten jas rašydavo dažniausiai rašytojai ir objektyvesniems išeidavo neblogai. Sunkiau b davo su lyrikais. Lyriško nusiteikimo, subjektyvios kritikos žalin-gos, nes jos klaidina skaitytoj ir nuvertina pa i recenzij : « Auto-riui daug svarbiau išgirsti objektyvi ir net kritišk nuomon svetimo žmogaus (net savo priešo), nes bi iuli meil jis ir taip žino, ir d l neobjektyvumo, perdaug pasaldintos recenzijos jam darosi kok-tu » ⁶. Peikiam j recenzij žala dar didesn : skaitytojui sutrukdoma grož tis nauju veikalu ir neteisingai pažeidžiamas autorius. Be to, m suose tebejam iamos nedemokratiškos ator gos: smerkti kitaip rašant , reikalauti aktuali tem , jas nurodin ti, kabintis prie pasau-l ži ros, reikalauti tikro gyvenimo, žanr grynumo : « Vienas šaukia, kam autorius rašo apie tolim praeit , kai mes norime aktualesni dabarties tem ? Arba piktai klausiamo: kod l rašytojas vaizduoja tik kaimie ius, kai mums domiau miestie iai ? Kitas visai piktinasi: kod l knygoje atvaizduotas tik vienos pasaul ži ros atstovas, o n ra lygiai iškelti ir vis kit srovi atstovai ? (ir tuoj daroma išvada, es , veikalas yra vienašališkas, neteisingas, menkavertis etc.)⁷. Arba kimba prie antraš i , slapyvardži , lenda privat autoriaus gyve-nim , provokuoja, pavyzdžiui, išsišoka: «ši knyga tur jo gauti pirm j premij ». Recenzantai turi vertinti veikalo geras ir blogas puses proporcingai pagal j svor . Nevyk blusin jimai neturi at-grasyti idealist skaitytoj , kaip buvo atsitik paskutiniais metais Lietuvoje. Matyt, šis blaivus rimto kritiko balsas bus kil s d l as-

⁵ *Ar lietuvius menininkas turi liktis ištikimas*, žr. *Aida!*, 1960 m. 6 nr., 248-252 psl.

⁶ *Knygos ir recenzijos*, žr. *Žiburiai*, 1948.II.4 d.

⁷ Ten pat.

menini, šališk recenzij ir gin, kaip H. Lukoševičiaus, Jurgėlos, Dovydo ir panaši.

Novelės klausimas. Atsiliepdamas V. Švitros teigimui, kad Lietuvoje vyravo novelė, kadangi rašytojai neturėjo laiko atsiti romanui⁸, J. Brazaitis pasisako, kad ne kiekvienas rašytojas gimęs novelistu ir, be to, visi žanrai yra lygiavertiniai, nors mūsų suose ir vyruoja novelė, pavyzdžiui, V. Krivčėnų *Šiaudinė pastogė*, J. Bilėnas, A. Vienuolis, A. Vaičiulaitis, N. Mazalaitis. Rimtas literatūros mūsų gėjas visus žanrus lygiai vertina. Mes kiekvieną vaizdelį vadiname novele. O jai reikia dinaminio vykio, objektyvumo (be pašalinio balasto), kompozicijos rišlumo ir natūralumo. Palaidumas mūsų novelės nuodm⁹.

Specialiai lyrikė liečia, kalbėdamas apie B. Rutkūno ketvirtą lyrikos knygą. Subtiliai jautri išorės plastikai romantika patinkanti jaunimui, bet šiandien jos simboliai nuvartoti; nors, kur egzotiškesnio autoriaus jausmas liejasi kartu su gyvo peizažo atspindžiais, ši paprastutė, kad ir negili romantika, slepia daug grožio. Betgi priduria: «O rinktinio meno mūsų gėjai, turėdami, kaip pasigėsus savito originalumo, kuriuo kiekvienas turi švystelėti ir staigiai sutirpinti širdis. Nėra jai ir žodžių sklidinumo, nei ypatingo dvasinio gilumo»¹⁰, liečia Brazaitis atžvalgus, bet jo reikalavimas originalaus talento kartu yra labai rimtas.

J. Brazaitis sintetiškai apibendrina nepriklausomos Lietuvos literatūrą, sugrupuodamas 3 generacijas.

I. Tautinio atgimimo metas. Literatūra turi visuomeninį, patriotinį uždavinį: prašnekti tautai, pažadinti krašto meilę, paskatinti mokslą, kultūrą, vienybę, žmoniškumą. Tai Maironio, Vaižganto, Vydūno, Lazdynėlio, Šatrijos Raganos, Bitėnų, Žemaitėnų laikai.

II. 1. Herba įauskas atmeta literatūros tarnavimą visuomeniniam, politiniam, religiniam tikslui. Atmeta materialistinę filosofiją, realizmą, natūralizmą, o pasuka estetizmą, tautos genijaus ieškojimą. 2. Tautosakos keliu eina L. Gira ir V. Krivčėnų. 3. Impresionizmo keliu — Šeinius, ekspresionizmo — Savickis, realizmo — Vienuolis. 4. Simbolizmo — Sruoga, Kirša, Putinas. 5. Futurizmo eksperimentus daro Binkis.

III. Trečioji generacija eina dviem keliais: Vakarų ir Rytų. Reiškiasi nuosaikus realizmas poezijoje: Miškinis, Aistis, Brazdžionis;

⁸ Žr. *Tėviškės Garsas*, 1947 m. 84 nr.

⁹ *Mūsų novelės klausimu*, žr. *Žiburiai*, 1947.X.4 d.

¹⁰ *Apie romantinio peizažo lyriką*, žr. *Žiburiai*, 1947.VIII.30 d.

pasakojime kyla Vai iulaitis, Ramonas, Mazalait, Simonaityt, Jankus; socialistiniame realizme reiškiasi S. N ris, Cvirka¹¹.

Iš pirmosios generacijos Brazaitis išryškino Mairon. Jo vaidmuo m s tautos gyvenime didžiulis. Santykiai su tauta skirtini trimis laikotarpiais : prieš nepriklausomyb, laisv atgavus ir okupacij. Aptaria ir sovietini okupant jo paneigim, o v liau « reabilitacij ». Maironis herojin s kovos už lietuviyb s idealus didelio talento poetas, realiai vertin s ateit ir jai laim ti dav s program, suk l s tik jim ir entuziazm. Nuo spaudos atgavimo prasideda visuomen s diferenciacija ir literat ros emancipacija. Maironis priimamas ar atmetamas literat riniais motyvais. Nepriklausomyb atgavus, gal nes moningai norint nusikratyti Maironio literat rin s hegemonijos, prieš j griež iau rašoma (B. Sruoga, A. Šmulkštys, A. Venclova).

Mairon gr žtama rusams okupavus Lietuv. Komunistai j apšaukia buoži poetu. Antroje okupacijoje iš dalies reabilituotas, bet perdažytas. Skaitytojai nauj jo leidim, nors ir išcenz ruot, greitai išgraibo^{11 12}.

J. Baltrušaitis poetas gyvenimo gale Brazai iui atrodo kaip idealus m stytojas, d st s, nelyginant viduramži bažnytiniai himnai, objektyv dogmatin pasaulio ir jo giliosios esm s suvokim. Žmogaus b tis Baltrušai iui esanti kaip Viešpaties valios akordas¹³.

F. Kiršos *Tolum* stipryb — kur patriotinis jausmas suobjektyvintas. Jis filosofiškiausias m s poetas, deja, ne visada išbaigtos formos. Kiršos poeto kelias — aukotojo, ne tautos šauk jo, kaip Brazdžionis, ar esteto, kaip Radauskas. Kai kur jis m s visuomen s plak jas, kaip *Pelenuose*¹⁴.

Straipsniu *Putinas — lietuvi poetas nelaisv je* aptaria pavergto, bet nepalaužto poeto k ryb, kurioje « skamba gimtojo krašto meil, laisv s troškimas, protestas prieš dvasin priedart ir smurt, pasididžiavimas žmogaus didybe, o sielvartas d l jo menkyst s ir kiti poeto plunksnos verti jausmai »¹⁵. S. Santvar, kaip ir Vaižgant, laiko idealistu ir jungian iu žmogumi visuomen je. Ir savo raštuose jis stengi sis jungti ideal ir tikrov, « ieško realistinio ir simbolinio žodžio k rybin s išnaiškos; realistinei frazei surasti poetin s atmosferos, simbolinei frazei surasti k rybinio konkretumo, sujungti du kraštutinumus; šita kryptimi reišk si Santvaro kova d l poezijos

¹¹ *Nepriklausomos Lietuvos literat ra, žr. Aidai, 1968 m. 2 nr., 62-68 psl.*

¹² *Maironis ir Lietuva, žr. Aidai, 1957, m. 8 nr., 337-342 psl.*

¹³ *Baltrušai io « Poezija », žr. Aidai, 1948, m. 19 nr., 429-430 psl.*

¹⁴ *Fausto Kiršos « Tolumos », žr. Aidai, 1948 m 14 nr., 231-232 psl.*

¹⁵ *Žr. Darbininkas, 1956.XII.21 d.*

jo k ryboje. Kur ji buvo laim ta, išsprogdavo, vaižgantiškai kalbant, nuošird s deiman iukai, kaip *Algimantas*, kaip *Vabal lis*»¹⁶.

Apie J. Aist , pasukus iš egotistin s lyrikos objektyvi j (*Be t vyn s brangios*) ir asmenin patriotizm (*Nemuno ilgesys*), J. Brazaitis kalba straipsnyje *T vyn s ir pavasario pasak poezija*. Pastarajame k rinyje Aistis nugal jo soneto form ir išsk l lietuviško žodžio muzikalum : «Anks iau Jon Aist (Kuos Aleksandrišk) pažinome kaip didel estet , nematytu iki tol subtilumu pajutus lietuviško žodžio muzikalum ir vaizdo plastik . Dabar t muzikalum poetas iškelia iki *fortissimo*. Tai tikri žodžio jautrumo stebuklai, ir tai tetinka tik jam vienam »¹⁷. Es Aistis pastat s estetin poezijos sien , kuri retai kas beperlips. Ir pasuk s patriotik , nevirto publicistu. Mint nugal j s «ne ionykš io gyvenimo nuostabia g la». Tai poeto didyb .

J. Brazaitis dar Vokietijoje jautriu žodžiu sutiko K. Brad no *Svetim j duon* : « Šie keli žodžiai nebus nei kritika, nei recenzija, nes šiandien lietuviškai knygai nereikia jokios reklamos, joki girian i recenzij . Taip pat jai neužkirs kelio n pik iusias iško- ne veikimas. T kstan iai ištiest rank prašo — duokite knyg , t kstan iai atvir širdži laukia — duokite knyg , tad neatgrasy- kime nevykusiais blusin jimais v l t idealist skaitytoj nuo savos knygos, kaip tai buvo prieš kelet met , t vyn je »¹⁸.

Brazaitis K. Brad n laiko giliausiu animistiškai krikš ionišku m s liaudies dvasios reišk ju, giliau j nusileidusiu už pa i tautosak : «Ana praeities dvasia, žvelgianti gamtos reiškinius sudvasinan iom, animistin m akim, kurian iom paraleles ir kontrastus tarp žmogaus ir gamtos reiškiniai , sugr žta Brad no poezijoje s moningai ir giliai, sugr žta dvasios pagilinta, supoetinta daugiau negu pa ioje tautosakoje»¹⁹. Brazaitis atskleidžia keist , lyg ne šio pasaulio švies , iškalt reljef tos tariamos realyb s; atsp ja, kad poetas leidžiasi savo paties dugn , mistiškas buities šaknis. Iš svari žodini akmen stat s pagonišk šventykl . Tik sapno logika leidžianti min ti Sopuling j , varpus. Pirmiau Brad nas žino- j s visus atsakymus. Dabar išrita didelius klausimus ir, lyg akmenis, nustumia bedugn n²⁰

L. Andriekaus *Saul kryžiuose* jam švys ioja lyg Dievo charak-

¹⁶ *Jungiantis žmogus*, žr. *Darbininkas*, 1952.VI.3 d.

¹⁷ Žr. *Žiburiai*, 1947.XI.1 d.

¹⁸ *Svetimoji duona*, žr. *Žiburiai*, 1946.1.26 d.

¹⁹ « *Moren ugnys* », žr. *Darbininkas*, 1958.IX.23 d.

²⁰ « *Moren ugnys* », žr. *Aidai*, 1959 m. 2 nr., 218-219 psl.

terio ženklais, o *Po Dievo antspaudais* poetas iešk s sau naujo kelio²¹.

Tur b t J. Brazaitis (be parašo kaip ir eil kit paskutini vertinim *Darbininke*) užakcentuoja Vl. Šlaito paskutin rinkin: «Kur eil raš io pabaiga simboliškai susilie ia su kažkuo aukštesniu ir gauna pagilintos prasm s, ten yra geriausi eil raš iai »²².

V. Bogutait s *Liet ir laik* vadina « apeliaciniame teisme užvesta bežem s kartos byla ». Bežem karta — be konkre ios geografin s vietov s, be t vyn s ir t višk s. Jai visi kontinentai, ras s ir religijos vis tiek. Jos dvasia sud liota iš visos žem s nuotrup . Tokie ir Bogutait s antrojo rinkinio *Lietaus ir laiko* vaizdžiai. Jie rodyt lyg žmog universalin s dvasios, kuri skirtina nuo eklektin s, prisisunkusios element iš visos žem s, j neištirpinus, nepavertus nuosavu organišku pasauliu, palikusiu, lyg vaiko kišen s «turtai ». Kritikas nejau i s ia to sulydymo. Kiek galima suvokti, Bogutait s žmogaus kent jimai, kovos — giminiški egzistencialistams. Bet tai dar ne universalumas, tik šios epochos tam tikros žmoni grup s dvasia. Ar jie virs visuotiniais, ar praeis kaip tam tikra mada ! Bogutait s eil raš iai cikliniai, išvengia fragmentariškumo. Gaila, es , kad autor kai kur jungia poezij su reportažu. Ir asociacij ryšys palaidas. Žodis, užuot buv s komunikacija su kitais, tesuprantamas autorei (visas ciklas *Dainuoki, broli, savo likim*). Tad didžioji rinkinio dalis belieka ne poezijos laim jimas, o eksperimentas²³.

Tas pats kritikas palankiai sutiko ir nauj m s poet generacij — *Tilt ir tuneli* rinkin . Jauniausieji gim tarp 1945 ir 1952, daugiausia Vokietijoje, aug jaunimo organizacijose, veikiami didmies io aplinkos ir jos gyvenimo ritmo-jud jimo, dinamikos, tempo ir nežinios. Bet ta technin civilizacija j nedžiugina, jai net reiškiami aversija, traukimas gamt , taikos pasiilgimas ir pagarba žmogui. Juos žavi rytojaus paslaptingumas, noras kurti nauj pasaul . Visi atsisako klasikin s formos, rašo palaidai, pusiau retoriškai, pusiau kaip reportaž . Kai kurie dar jau ia vidin ritm . Ir pedagogiškai kritikas išveda: «O geriausia kritika jiems bus j pa i pirmyn b gantieji metai. Su metais atsisakys manieros ar plokš ios formos, aštr s j konkretus gyvenimo tikrov s suvokimas ir j santykis su tikrove, stipr s jausmo ir minties suglaudimas atbaigt poetin

²¹ *Giesm Dievui, Lietuvos žemei ir jos artojui*, žr. *Darbininkas*, 1960.XI.15 d.

²² *Keturios paminklin s knygos*, žr. *Darbininkas*, 1969.X.10 d.

²³ *Apeliaciniame teisme užved byl bežem karta*, žr. *Darbininkas*, 1969.IX.12 d.

vienet , ateis mok jimas istoriškai ži r ti poezijos form ir tem raid , kuri reiškiasi pasikartojan iom bangom »²⁴.

Brazaitis akylai permeta žvilgsniu blizgan io esteto J. Savickio k rinius, mato aukšt j artistin kokyb , neturin i ryšio su skait tytoju. Savickis, jo manymu, žmog padaro marionete, pagal savo nor tampo, rodo be joki moralini interes , tik rafinuotu civilizacijos padaru. Jis sumaiš s realin pasaul su fantastiniu, o sukuria tre i — meno pasaul ²⁵.

Iškelia M. Pe kauskait s aktualum tiems, kurie nori apsispr sti už taut ir religij . ia es s jos aktualumo pagrindas²⁶.

J. Brazaitis pastato tikr viet A. Vai iulait — po 4 Vj . Šalia r kian io kritinio realizmo Vai iulai io estetinis realizmas — nepraeinamo grožio k riniai. Kritikas pabr žia gyvenimo medžiagos panaudojim , kompozicij , charakterius, fon . Jo novel s turin ios epinio platumo, minties kondensuotumo, o literat rin s pasakos atsistoja greta Haufo, Wildo, Skalb s²⁷.

Brazaitis išryškina, kad A. Vai iulai io, gyvenimo pilnumo vaizduotojo, ir mirtis supoetinama : novel je *Kur bak ž samanota* senel ateina atsiseikinti bak ž s ir miršta. Kritikas suriša gyvenim , autoriaus vidin nusiteikim ir k rybos temas. Taip Vai iulai iui mirtis — tikrosios gyvenimo esm s atstatytoj a, parodanti tikr j žmog ir žmoni santykius. Jis mums atskleidžia ir Vai iulai io bili nišk j , elegišk j užuojaut žmon ms, tik dar pa vairint humoru. Mes pamatome, kad Vai iulai io žmon s dažnai neblogi, tik apdulc j .

Brazaitis k rin visada žvelgia kaip talpos ir pavidalo vienyb : jis parodo ir Vai iulai io formos artistiskum : «Labiau ryšk ja dr s s mostai, kuriais jis kala žodžio vaizdus. Ži rint reikal — pla ius iškilmingus ar miniati riškai subtilius (...). Ir lyrinis atspalvis pagal pasakojimo reikal — elegiškas ar humoriškas, pagarbiai maldingas ar nuoširdžiai entuziastingas. Ir vienuose ir kituose vaizduose Vai iulaitis duoda aiškias spalvas, nesitenkindamas kont rais. Vaizd sudinamina nesitenkindamas statine plastika. Kas estetiniu atžvilgiu dar svarbiau — tos spalvos nenuvartotos, šviežios, rodo autoriaus išradingum .

J. Brazaitis pasteb jo Vai iulai io literat rini pasak vert . Tai es išpl sti aprašomieji plastiniai momentai, sul tintas pasako-

²⁴ *At jo su savo žodžiu nauja generacija*, žr. *Darbininkas*, 1969. XII.31 d.

²⁵ *Jurgis Savickis*, žr. *Aidai*, 1952 m. 2 nr., 70-72 psl.

²⁶ *Pe kauskait s rašt prasm šiandien*, žr. *Aidai*, 1961 m. 9 nr., 398-400 psl.

²⁷ *Vai iulai io estetinis realizmas*, žr. *T višk s Garsas*, 1947. IV.3 d.

jimas, labiau charakterizuoti veik jai, o pasakojimas susimbolintas, labiau suprasmintas. ia tarptautiniai motyvai sutautinami, suindividualinami (gyvul li psichologija lietuviška). Taip Vai iulaitis pakeli s pasakas aukštesn literat ros meno laipsn ²⁸.

Literat roje Brazaitis mato paryškint , pagilint tikrov s atspind . Taip V. Ramono *Kryži* Kreiv no skelbiamos paži ros ir darbai b dingi tiek m s visuomenei, tiek Vakar kapitalizmo atstovams, net ir tariamiems « krikš ioniškosios kult ros » saugotojams. Kreiv - no ir jo s naus Petro dialogas yra prat stas visuomen , kur vieni aiškino, kad materialistin ir liberalistin filosofija ties kelius komunizmo praktikai, o kiti piktinosi autoriumi d l neteisyb s liberalistinei ar socialistinei ideologijai. Visuomen s balsai nesutar : « Ginas negal jo privesti prie sutarimo, kaip negal jo susitarti ir Kreiv nas su s num. Bet gin as buvo ženklas, kad lietuviškoje visuomen je ir po ano bolševikme io buvo žmon i su Kreiv no galvojimu, buvo ir žmon i su Petro galvojimu »²⁹. Kai V. Ramonas antrame romane *Dulk s raudoname saul leidy* parod panaši katalikyb s iškryp — katalik fariziej , tai katalikai nekaltino autoriaus katalikyb s suniekinimu³⁰. Kita vertus, kai A. Škos *Balta drobul* kritikuota moraliniu atžvilgiu (kaip besiribojanti su pornografija), tai šis kaltinimas rašytojo draug buvo puolamas, kam kritikas virsta moraliniu cenzoriumi, varžan iu k r jo laisv ; ta pati laisv nebuvo pagerbta *Kryži* atveju: «Tokis dvejopas matas tebegyvas tiek lietuviškoje, tiek nelietuviškoje visuomen je. Tie, kurie kalba apie k rybos laisv , dažnai užmiršta apie k rybos laisv kitam »³¹. Brazaitis *Kryžiuose* mato pusiausvyr tarp turinio ir id jos, « kur stiliaus spontaniškas gajumas ir kult ra, charakteri plastika, kontrastinis j susatymas šalia kits kito, dramatin s j interes tamos logiškai veda r s i drastišk nukryžiovimo atomazg »³².

J. Brazaitis pripaž sta J. Jankui gerai pinam intrig , organišk , dinamin technik , bet nurodo, kad žalia tikrov reikalinga menin s skraist s³³. Jaunam prozininkui P. Jurkui, linkusiam lyrizm , pataria laikytis esmini dalyk — vyki ir intrigos. Jankus es s jautrus ir tur s skon literat rinio grožio, j kultivuoja ir skaitytoj patraukia lyrine nuotaika. Bet lyrin nuotaika yra tik pagalbinis

²⁸ *Dovana iš Amerikos, A. Vai iulai io « Kur bak ž samanota »*, žr. *Žiburiai*, 1948.1.24 d.

²⁹ J. B., *Vincas Romanas ir visuomen*, žr. *Darbininkas*, 1965.I.19 d.

³⁰ *Vincas Ramonas*, žr. *Aidai*, 1965 m. 10 nr., 451-452 psl.

³¹ *Vincas Romanas ir visuomen*, žr. *Darbininkas*, 1965.1.19 d.

³² *Vincas Ramonas*, žr. *Aidai*, 1965, m. 10 nr., 452 psl.

³³ « *Naktis ant mor* », žr. *Aidai*, 1949 m. 24 nr., 129-130 psl.

pasakojimo elementas, o tūri vyrauti vykis, intriga. Ir P. Jurkui, kurio pasaulis yra tarp realistinio ir fantastinio ribos, reik t remtis labiau realistiniu, leidžianiu labiau gilintis psichologinius ir filosofinius klausimus³⁴. B. Gražuliui, m gstan iam paanalizuoti savo veik jus, psichologin pus reik t ir gilintis³⁵.

Plati *Lietuvi literat ros svetur* apžvalga, berods, taip pat pri-skirtina J. Brazai iui³⁶. Trij generacij autorius ia skirsto : vyresn s kartos — A. Vai iulaitis (poezijos apžvalga), S. Santvaras (drama) ir V. Kulbokas (literat ros kritika); vidurin s kartos: J. Girnius (visumos apžvalga) ir . Grincevi ius (bibliografija); jaunesn s kar-tos : K. Keblys (romanas) ir B. Šilbajoris (novel). Vieni autoriai savo darb žvelg kaip informatoriai, kiti kaip vertintojai. K. Keblys ia aštriausias kritikas. Knygos vertintojas pasisako už informacij , nes duoti knygos vertinim , jei skaitytojas veikalo n ra skait s — nenaudinga. Nevienodai knygos ir grupuojamos, Vai iulaitis — generacijomis, Keblys chronologiškai, Kulbokas — kryptimis, d stymo temomis ir kartomis.

Vertintojas ia pasisako už kart princip : nepriklausomoje Lietuvoje subrend ir k r ; prad j Lietuvoje ir ia išpl toj savo k ryb ; subrend ia ir šio krašto takoti; tik literat r at j ir prad j reikštis. Pagal autori pesimistiškai ži ri literat rin pad t Keblys ir Šilbajoris, o optimistiškai Vai iulaitis ir Santvaras. Griniaus straipsnio itin vertinga dalis — paralel tarp ionykšt s ir tenykšt s literat ros, ir kurie tremties veikalai b t manomi okupuotojoje Lietuvoje. Keblio nurodomi romano uždaviniai — «žmogiškosios tikrov s atskleidimas » ir «naujosios Vakar litera-t ros takos prisi mimas » kritikui atrodo abejotini: pirmasis per platus (žmog atskleidžia visi literat ros žanrai ir visi menai), ant-rasis ia vartojamas susiaurinta prasme — egzistencializmo paži ros. Tuo ribojimasis «reiškia tikrov s susiaurinim , griež iau tariant, gal net išimties pavertim taisykle. Gyvenimo tikrov s plotas yra daug didesnis; jame yra ne vienos krypties žmon s, kurie taip pat reiškia modernum , pažang , m s laikus »³⁷. Ne visi gi Dievo ieško, kiti Jo vali vykdo. Ir jie vertinami meno veikale pagal menišk pavaizdavim . Girnius, meno kritikas, netiesiogiai m gino atitiesti Keblio formul , sakydamas, « kad dabartinio rašytojo k rybos vert

³⁴ *Rašytojas nuo Varduvos*, žr. *Darbininkas*, 1954.VI.29 d.

³⁵ *Šiometin « Bryd rugiuose »*, žr. *Žiburiai*, 1947.VII.26 d.

³⁶ *Lietuvi literat ra svetur. Knygos autoriai yra trij generacij ir kuo jie skiriasi*, žr. *Darbininkas*, 1969.VII.2 d. ir VII.9 d. Recenzija be parašo.

³⁷ Ten pat, VII.9 d.

sudaro ne primestos ar prišimtos tez s, o meninis dabartin s lietuviškos tikrov s atskleidimas »³⁸.

Skirstymas veikal tezinis ir netezinius Brazai iui taip pat neatrodo priimtinas: «Veikal daro nepriimtin ne pasaul ži ros, epochiniai ar kitoki šarvai, bet nemok jimas duoti tiem dalykam meninio pavidalo»³⁹. Tvirtinimas, kad nepriklausomos Lietuvos literat ra neatskleid kaimo žmogaus — netikslus. O Lazdyn Pel da, Kr v , Vaižgantas, Vai iulaitis ? Kebliui ir Šilbajoriui dabartin visuomen atsilikusi, nekult ringa, gyvenanti iliuzijomis, užsidariusi nuo Vakar pažangos, nepritarianti literat ros avangardui. Šie apžvalgininkai neži ri tremties visuomen s raid : stovyklas, emigracij , ryšininkus iš Lietuvos, partizan kult , antrame dešimtmetyje išaugus intelektualin , profesionalin elit . Pirmuoju laikotarpiu visuomen entuziastiška lietuvi knygai, meno manifestacijoms; atokus laikymasis nuo absurdo teatro, pasukimas memuarin literat r . *Lietuvi literat roje svetur* apeita reikšminga kacetin literat ra (St. Ylos *Žmon s ir žv rys*, J. Daumanto *Partizanai*). Betgi Brazaitis ši apžvalg vertina šitaip : *Lietuvi literat ra svetur* yra 22 met laikotarpio ne tiek literat ros istorija, kiek literat ros kritika — lyg *Literat ros Lank* t sinys; ji labai vertinga surinkt ja informacija; nors kai kurie teigimai bus sutikti kaip kontraversiniai, bet jie gali b ti naudingi, jei vers skaitytoj susigalvoti ; pats toks knygos pasirodymas yra naujo intelektualinio paj gumo ir organizacini sugeb jim liudijimas »⁴⁰.

Brazaitis duoda rimt pastab ir tautosakos klausimais. Pavyzdžiui, d l J. Balio *Lietuvi pasaul jauta tik jim ir papro i šviesoje*, kur autorius kalba apie kiekvienos religijos misterij ir liaudies prisimim naujos religijos iš prievartos, Brazaitis pareiškia: «Toki apibendrinimai gal yra b dingi autoriaus pasaul jautai, bet jie n ra b dingi lietuvi liaudies pasaul jautai ir n ra mokliškai pagr sti kult ros raidos ženklai »⁴¹.

Nuodugnai pažindamas pasaulin ir m s literat r , Brazaitis duoda ger literat ros apžvalg , literat r suriša su gyvenimu, lite-

³⁸ *Lietuvi literat ra svetur*; redagavo K. Brad nas, Chicaga 1968, 526 psJ.

³⁹ *Lietuvi literat ra svetur. Literat riniai matai, kurie gali virsti prokruslo lova*, žr. *Darbininkas*, 1969.VII.9 d.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ *Lietuvi liaudies pasaul jauta*, žr. *Aidai*, 1967 m. 9 nr., 410-411 psl.

rat roje mato esmingesn tikrov , pabr ždamas visuomenin ir moralin moment bei rašytojo laisv . Rašytoj , ypa tremtyje, laiko visuomen s k l ju ir žmoniškumo žadintoju. avangardizm ži ri blaiviai ir nuosaikiai, užvis vertindamas menin lyg , bet ne mading srov . Duoda verting pastab jauniems rašytojams ir puosel ja visuomen s skon .

Bernardas Brazdžionis (g. 1907)

B. Brazdžionis (slapyvardžiai: Jonas Brazaitis ir Jonas Stebeikis) rašė *Aiduose*, *Gabijoje*, *Drauge*, *Darbininke* 1917-1951 m. Išvažiavęs Los Angeles *Lietuvių Dien* redaguoti, ir ten taip pat trumpai pasisakydavo apie knygas. Jis suredagavo XVII leidimui Maironio *Pavasario bals* 1952 m., kruopščiai atstatydamas prastinius, prigusius senesni redakcijai žodžius vietovių VI redakcijoje paties Maironio vėlesniems pataisymams: senesnieji posakiai mūsų suose prigiję, jie sukurti spontaniškai, ne protu sugalvoti. Jis taip pat sudarė *Lietuvių beletristikos antologijos* I t. 1957 m., ir su B. Babrausku II t. — 1965 m. I tome duoda mūsų beletristikos raidos apžvalgą.

Brazdžionis didžiuojasi mūsų rašytojų laikysena vokiečių okupacijos metu: naci spaudžiami, niekas nepasidavę garbinti Reicho partijai. Literatūra tad nebuvo net pagrindinė, nes rašytojai, pasirašinėdami slapyvardžiais, drąsiai pasakyti tiesą¹. Tremtyje atsirado nauji vargai, «nes mūsų rašytojas, kur jis bebūtų, pirmoje eilėje yra priverstas kovoti už duonos plutą, dirbdamas ne literatūros, bet kito darbininko darbą»^{1 2}. Kitoje vietoje Brazdžionis dar ryškiau piešia rašytojo likimą: «Tremtinio, benamio ir beteisio žmogaus likimas, išsklaidyto po visą pasaulį ir nuo Europos kontinento atsiplėšimo metai, sunkus «prigijimas» naujame pasaulyje, pergyvenimai virstant milijonine bevarde juodojo (ir su juodaisiais) masinio darbo dalele; pagaliau «sijungimas» žemosios klasės gyventojų eiles, kai tau vakarais ir naktimis ilsintis beveik per galvą koridoriumi viršutin aukštą lipa ant kojų nebepasilaukiantis girtuoklis, kaip jis laiptais su triukšmu griūva atgal, kai ryt eidamas iš namų turi peržengti per jo «lavoną» prie durų... Pagaliau nesveikata ir nedarbas. Mokymasis specialybomis. Tapimas mažiausiu tarp mažiausių. Nieko neišmanant. Nuolatinis gyvenimas dualizme. Sielos akimis regime kitus pasaulius, kitą gyvenimą»³. Šitaip gyvendamas rašytojas negali

¹ *Lietuvių literatūra vokiečių okupacijos metais*, žr. *Aidai*, 1946 m. 12 nr., 223-224 psl.

² *Žodžiai ir žmonės iš tautos naujosios. Vairai iulajio knygos proga*, žr. *Aidai*, 1947 m. 7 nr., 325 psl.

³ «*Didžiosios kryžkelės*» atsiradimas ir idėja, žr. *Draugas*, 1954.11.27 d.

duoti to gyvenimo nuogumo, savo asmenini varg , o « reikia pakilti aukščiau asmeniškumo, atsistoti objektyvini plotmėn , kuri k rin pak lus, jis gal t tapti kiekvieno kito asmens nuosavybe-išgyvenimais, mintimis, troškimais, laime, kančia ir džiaugsmu» .

O neparod s menin s aukštumos, autorius negali tik tis visuotinum o. B. Brazdžionio aspiracijos — kalb ti vis vardu : «Mano karščiausias noras ir yra gyventi, jausti, kalb ti k rinyje ne savo vieno, bet vis vardu, lietuvi o ir žmogaus vardu»⁵. Rašytojas tetrokšta viena: « Mano manymu, rašytojas iš visuomen s nereikalingas jokios kitos paramos, kaip tik tos, kad b t skaitomi jo raštai»⁶.

Toliau Brazdžionio žvilgsnis literat ros gyvenim giedresnis. Straipsnyje *Balansas su beletristo pelnu*, žvelgdamas 1951 m., randa, kad po sikrimo varg rašytojai dav daug nauj k rini , kaip niekada⁷. Poezija ir dabar nepametusi savo tradicinio kelio eiti visada su savo tauta ir reikšti jos idealus: tautinius, visuomeninius, politinius, pagaliau grynai meninius⁸. Brazdžionis piktinasi estetiniais kritikais: «Kartais pasirodantios garsios neva estetiniai kritik nuomon s yra daugiau nihilizmo padaras, negu nuoširdus r pestis poezijos ar apskritai literat ros meniniu k limu. Poezijai tematikos niekas n ra nustat s. Joje amžiais dainuojama nuo rožinio v jelio padvelkimo iki herojini kov vaizd , painiausi žmogaus buities problem . Tik reikia rasti tinkam ir meniškai verting form »⁹. B. Brazdžionis itin jautrus kritikai. Es , kai tik rašytojas pasirodo su nauju veikalu, « kai kurie m s kritikai tuojau yra link griebtis egzekucinio revizori darbo ir ieškoti, kiek autorius paaugo ar nusmuko »¹¹. Kar iai nusiteik s, jis pareiškia: « Su žavinga nuotaika jie imasi veikal o sin jimo, savo gilia išmintimi pri j prielaidos, kad autorius yra « paženg s » atgal»¹¹. Ir ia pat prisimena Maironio žodžius:

Išvilks žmoni akyse
Prieš o i , žiovaujan i mini ,

⁴ Ten pat.

⁵ *Pasikalb jimas su Bernardu Brazdžioniu*, žr. *Draugas*, 1950.XII.2 d.

⁶ Ten pat.

⁷ *Balansas su beletristo pelnu*, žr. *Gabija*, 1952 m. II s s., 8 psl.

⁸ Ten pat, 82 psl.

⁹ Ten pat. ¹¹

¹⁰ *Žodžiai ir žmon s iš t vyn s*, žr. *Aidai*, 1947 m. 7 nr., 325 psl.

¹¹ Ten pat.

Prekiauja gyva jo dvasia
Ir rodo perpiov kr tin ¹².

Skaudi tiesa, bet k rybos pasaulyje neišvengiama ...

Brazdžionis ir patriotizmas literat roje. Kai tauta ant bedugn s krašto, tai, Brazdžionio manymu, mus gyvus palaikyti gali tik patriotinis renesansas. Tod l jis pats prieš 10 met gaivin s Maironio patriotin kult (tai raš 1950 metais). Ir pats to savo k ryboje laik sis jausdamas, kad t kstan iai skaitytoj tuo gyvena. Ir dabar ateit mus gali vesti ir jungti tik Lietuvos laisv s idealas: « Tvanas dar tebekyla. Mes esame lyg Nojaus arkoj. O m s Araratas, už kurio tur sime užkli ti, Lietuvoje »¹³. Šios vedamosios id jos ryšios B. Brazdžionio kritikos straipsniuose.

Brazdžionis suaug s su savo kartos poetais. Jo karta m s lyrik išk l svaigias meno aukštybes: Aistis, S. N ris A. Miškinis, pagaliau ir jis pats. Susigyven s su tomis pa iomis nuotaikomis ir forma, su meile prieina prie subtilios J. Ais io lyrikos, atsp ja jos paslaptis: « Poeto paslaptimi yra toji « spalva », « tonas » ir žodži parinkimas bei j suderinimas, vaizdas, jais sukurtas ir gyvyb juose kv pta, kaip iki ši dien paslaptimi yra likusi sen j dail s meistr tapybos išgauti spalv deriniai ir j spindesys»¹⁴. Bet filosofin , egzistencin poezija lieka jam šalta, negyva. Taip Ais io *Sesuo buitīs* kupina grožio, spindi k rybos ugnimi, atveria žmogaus buities trapum , «ta iau ji nevedžioja širdies po dekadentinius egzistencializmo labirintus ir beprasm nykum ; ji neveda juod pralaim jim ir išnykim ; ji pla iu ilgesiu atveria vartus neap r piam amžinyb s švies »¹⁵. Tad jautriai jis pagauna J. Ais io *Sesers buitīs* patriotik , žav damasis *Tu esi* eil mis: «Jos išmuša iš rank ginkl ir tiems kritikams, kurie tremtyje yra mases neapykantos ir paniekos išliej poetams, patriotin je poezijoje minintiems Lietuvos, Nemuno ir kitus tikrinius vardus, toki patriotik pasmerkdami neva «grynosios poezijos» vardu»¹⁶. Jis šiltai apžvelgia pomaironius K. Bink ¹⁷ ir ypa F. Kirš ¹⁸ bei St. Santvar ¹⁹.

¹² Iš eil raš io Poetui mirus, žr. *Pavasario Balsai*, IX leid., 1944 m., 119 psl.

¹³ *Pasikalb jimas su B. Brazdžioniu*, žr. *Draugas*, 1950.XII.2 d.

¹⁴ *Poetas, nuskaidrin s buit* , žr. *Draugas*, 1951.XII.8 d.

¹⁵ Ten pat.

¹⁴ Ten pat.

¹⁷ *Kazys Binkis*, žr. *Gabija*, 1953 m. 4 s s., 52-56 psl.

¹⁸ *Faustas Kirša*, žr. *Gabija*, 1952 m. 3 s s., 58-61 psl.

¹⁹ *Stasys Santvaras*, žr. *Gabija*, 1952 m. 2 s s., 78-80 psl.

Bet ir pats pripažįsta patriotinis tematikos pavojus: «Nereikia nografomano, net ir su gabumais ir su geriausiomis intencijomis autoriui lengva ant šio, patriotinio, slenksio suklypti, neišsimušus iš traforeto»²⁰.

Išvlesni įypa vertina L. Andriekaus *Atviras marias*, kur randa išreikštą Taboro kalno bsen — naują religinio motyvo atspalvą. Andriekaus aukština ir už naują spalvą, vaizdą ir jausmų suradimą patriotiniuose lyrikoje, kur intymiai panaudojamas ir gamtos motyvas, už jo net naujos metaforos, tropai — tikros brangenybės. Š. Andriekaus, besidžiaugiančio pasaulio grožiu, iškelia laikytume iš geriausių Brazdžionių pasisakymą apie lyriką²¹.

Brazdžionis mano, kad svarbus poetui individualumas galimas ir rašant tradicine forma, o pralaimėjimas ir ieškant «ž t b t» originalumo. Suradimas savojo stiliaus bei formos ir tematikos išsakymas nauju būdu labai svarbu. Brazdžionis taikliai iškelia V. Ališo *Cascata cristalina* objektyvumą, ne visada, deja, gavusi visuotinumą, ar gryną lyriką, kur nepasižymi «šiltu jausmu». Jis V. Ališą gretina prie J. Baltrušaičio ir F. Kiršos; jis mstais vaizdais, kaip reikalauja moderni poezija²². Pasidžiaugia patriotiniu motyvu P. Pilkos *Žvaigždžių ieškojimas*²³. Brazdžionis laiko, kad lietuvių poezija susilyginusi su Vakarų poezija: «Naujoji, pomaironinė lietuvių poezija, modifikuota ši dienų moderniosios Vakarų pasaulio poezijos laimėjimais, pasauliniam forumui gali rodytis su kitą poezija, kiek neatsilikdama nei formos, nei turinio atžvilgiu nuo žymių vokietų, prancūzų, anglų poetų»²⁴. Brazdžionis gerai pažįsta mūsų poeziją, kaip matyti iš dalykiško bei išmaningo *Lietuvių poezijos antologijos* vertinimo²⁵.

Lietuvos išsiilgusio menininko akimis Brazdžionis žvelgia Vairių iulaičio *Kur bak ž samanota*. Teisingai į laiko estetu realistu, pereinančiu klasikinį objektyvumą. Jis ir tarptautinei fabulai sugeba duoti lietuvišką formą. Patriotas kritikas linki, kad ir kiti rašytojai, pasekdami Vairių iulaičiui, savo prozoje duot tikrus, ne pramanytus Lietuvos geografinius vardus: «Pagalvokite, ar kada įs knygos nebus gyvieji įs krašto vadoveliai»²⁶. Įypa vertina, kad Vairių iu-

²⁰ *Sakramentinio gyvenimo poezija*, žr. *Aidai*, 1955 m. 5 nr., 238 psl.

²¹ Ten pat, 238-240 psl.

²² *Cascata cristalina*, žr. *Aidai*, 1954 m. 9 nr., 421-422 psl.

²³ *Petras Pilka, «Žvaigždžių ieškojimas»*, žr. *Aidai*, 1951 m. 9 nr., 423-424 psl.

²⁴ *Lietuvių poezijos kelias per 400 m. Lietuvių poezijos antologija*, žr. *Aidai*, 1952 m. 8 nr., 374 psl.

²⁵ Ten pat, 373-377 psl.

²⁶ *Žodžiai ir žmonės iš t vynu*, žr. *Aidai*, 1947 m. 7 nr., 326 psl.

laitis išvengia moral , tendencijos, o nuoširdumu ir meile pagauna skaitytoj . Autorius ia savo asmeninius pergyvenimus iškelia meno plotm . Jo veik j psichologija ryškiai individualizuota, mokamai susieta su aplinka, kitais žmon mis. Ypa gerai, kad Vailaitis gausiai atskleidžia Suvalk krašt ir jo žmones, sen j kaim , jo papro ius ir senov s susid rim su naujove. Jo k riniai lyg apysak fragmentai, ne novel s. Jo stilius — be konkurencijos, pasakojimo b das vairus. Nedr st s duoti pavyzdži , kad « m sin jamas » gabalas nenužudyt visumos grožio.

Kaip krikš ionis prieina prie V. Alanto *Pragaro pošvais i* . Autorius keli s nekaltos m s tautos kent jim problem ir randa, kad krikš ionyb per 2000 met nepaj g pažaboti žmogaus-žv ries, ir lietuviams liko kelias tik sen j lietuvi tik jim , kurio vyriausias propagatorius pagrindinis veik jas Girkalnis vadovaujasi tik keršto principu. Bet ir Lietuvos priešai (naciai ir komunistai) juo tesivadovauja ir tai sadiščiausiu b du; deja, autorius juos ne tiek kritikuoja. Galop pagoniškoji moral priveda prie bedugn s — mirties. Bet kritikas turi galvoje, kad ne problemas ar id jos nulemia veikalo vert , o meninis j išk limas — veikalo kompozicija (ji ia be pusiausvyros), veik jai (nepsichologiški ir negyvenimiški), stilius (jis ia krypta publicistik)²⁷.

Tautiniu bei aukl jamuoju riu Brazdžioniui mielas St. B -davo romanas *Varpai skambė*²⁸. Jis taip pat gyvai akimis permeta N. Mazalait s k rybin keli nuo vaizdavimo romantišk žmoni , kalban i kaip iš knyg , b gan i iš gyvenimo, neskirian i realyb s nuo pasak , tikrov , pakelt legend pasaulin; kiek pasinaršo po veikalo *M nuo vadinamas medaus* veik j psichologij ir be didesni reikalavim gana atlaidžiai priima ... iš st ir praskiest psichologizuojan i apysak ²⁹. Teisingai vertina A. Barono roman *Žvaigžd s ir v jai*: sugriuvimo laikais aug s poetas visas tas painias problemas atsineša savo novel , jose painiojasi ir skaitytoj painioja. Kur atsideda intrigos tobulinimui, charakterio gilinimui, — rezultatas geresnis. sp ja autori d l per gausaus aforizm bars-tymo³⁰. Taiklus *Pavasario prie Varduvo*³¹ bei P. Andriušio *Sudiev*;

²⁷ *Seksapilis, pagonyb ir balanos gadyn* , žr. *Gabija*, 1952 m. 3 s. s., 64-73 psl.

²⁸ *Stasius B davas*, « *Varpai skamba* », žr. *Aidai*, 1952 m. 5 nr., 225-226 psl.

²⁹ Jonas Brazaitis [Brazdžionis], žr. *Aidai*, 1952 m. 5 nr., 226-228 psl.

³⁰ *Aloyzas Baronas*, « *Žvaigžd s ir v jai* », žr. *Aidai*, 1952 m. 1 nr., 40-41 psl.

³¹ *Pavasaris prie Varduvo*, žr. *Aidai*, 1954 m. 6 nr., 280-281 psl. ; Darbininkas, 1954.VI.29 d.

kvietkeli, aptarimas³². Brazdžioniui nepriimtinas ir J. Jankaus *Paklydusi paukšiai* per krantus besiliejęs seksas³³.

Apžvelgdamas 1951 m. literatūrą, jis džiaugiasi proza, net straipsnių pavadinama *Balansas su beletristu pelnu*³⁴. Tematika jau iš jūsi iš « šiaudinis pastogis », o pačiame kaime rašytojas ne tik mato pilką kasdienybę, bet ir siekia buitį ir sielos gelmį. Pati novelė bei romano forma patobulėjusi. Kartais stilistinis priemonių paverčia prozą gryną poeziją (Baronas, Mazalaitis, Andrieušis); kitur jausti didelį pasakojimo galią (J. Jankus, V. Ramonas), iškeliami žmogus, jo besikankinantis dvasinis asmeninis laimėjimas (Jankus), ar gyvenimo vertybės nuvertinimas, iškyla lietuvišku Tartiu fu (Ramono veikaluose), ar blaškosi netikrume (Barono žmonės). Pastebi ir A. Landsbergio, J. ir A. Mekas ir L. Lito prozos bandymus. Jie tariasi atradę «amerikas», nes neturį progos pažinti nepriklausomos Lietuvos nueito kelio. Bet neatmeta jų ir atleidžia iš lo: «Pasmerkti ar iškelti palikime laikui»³⁵. (Bet kritiko pareiga spręsti ir vertinti dabar ir skaitytojais tai pateikti šiandien).

Bet 1952 m. karybos apžvalgoje Brazdžionis pesimistiškesnis: idealizmas mūmyse sunykęs, o entuziazmas dar parodomas ... idealams suniekinti. Tuo keliu į 1952 m. beletristai ir kritikai: « Neva atsiribodami nuo ideologini, pedagogini, visuomenini, patriotini ir panaši „nieko bendra“ neturinį su karyba aspektu, jie, ddamiesi vertinti meniniais kriterijais, pirmiausia atsiribojo ir nuo to idealo, ir nuo to veikalų, kuriuose būtų galima užtikti bent kokios pozityvios idealizmo pastangos »³⁶. Tomet beletristuose jis mato J. Savickio (*Šv. Lietuva*) ir J. Jankaus (*Paklydusi paukšiai*) klaidžiojančius ir save žudančius paukščius. Kai kurie (L. Dovydas *Per Klausu ir Iyt I*) pasakoja pasigardžiuodami «riebias» neskoningas istorijas ir pasijuokia iš lietuvių tradicijų. Brazdžionis piktinasi ir gausybe vaizduojamų žudynių (Barono, Ramono, Jankaus ir kitų raštuose)³⁷.

Žemės antologija ir *Literatūros Lankai* nepatiko Brazdžioniui. *Žemė* — kam nuošalyje paliko daug jaunų poetų, o *Literatūros Lankai* ne tik dėl « susikirtimo », bet kam dėl pavluoto modernizmo pre-

³² *Seksapilis, pagonybė ir balanos gadyne*, žr. *Gabija*, 1952 m. 3 s. s., 71-72 psl.

³³ Ten pat.

³⁴ Žr. *Gabija*, 1952 m. 2 nr., 81-86 psl.

³⁵ *A. Landsbergis, A. J. Mekas, L. Litas, « Antroji proza »*, žr. *Aidai*, 1952 m. 5 nr., 229 psl.

³⁶ *Balansas ir balastas*, žr. *Gabija*, 1953 m., 4 nr., 70 psl.

³⁷ *Pentasis nežudyk*, žr. *Gabija*, 1952 m. 2 nr., 90-93 psl.

tenzij suk l nereikalingas aistras³⁸. Jis gailisi, kad «Atitolimas nuo lietuvišk tradicij yra labai nublankin s nauj j laisvojo pasaulio m s poezij , padar s j anemišk , kosmopolitin , jokio ryšio neturin i su ištakomis, taigi ir nebenešan i lobi savai tautai»³⁹. Jis pasigenda s ly io su okupuot ja Lietuva. Mano, kad ten prasmukusi viena kita laisvosios lietuvi literat ros knyga ten padariusi takos⁴⁰. Tarp tenykš i jaun j rašytoj mat s net rezistencin dvasi ir art jim prie nepriklausomos Lietuvos literat ros tradicij , o to stokojanti tremties literat ra.

Brazdžionis sielojasi ir vaik bei jaunimo skaityba. Jiems reikia lietuviško žodžio. Bet jaunimo literat ra «nebeeina». B. Spalio *Gatv s berniuko nuotyki*ai geri, bet P. Orintait s *Viltraki vaikai* — žuvies taukai vaikams; J. Švaisto *Aukso kirvis* — geresnis. Taip pat geras dalykas P. Pilkos *Žvirbliai inkil liuose*⁴¹.

Brazdžionis — didelio vardo poetas ir jo žodis buvo daugeliui reikšmingas. Tad teko prie jo ilg liau sustoti. Jautrus pažinti ir kit poezijai, dav verting vyresni j ir bendraamži ar labiau tradicin s formos atstov šilt vertinim . Filosofin , egzistencin poezija jam svetimesn . Gerai daro, kad imasi vertinti daugiau sau artimus k rinius. Jais jis žavisi, nuoširdžiai juos išgyvena, aiškina skaitytojui ir vertina. Ir ia jo žodis svarus. Prozos srityje vaduojasi visuomenin mis, tautin mis bei krikš ioniškosiomis id - jomis. Vertinimai gil s ir turiningi.

³⁸ *Rašytojo keliai ir skaitytojo kryžkel* , žr. *Gabija*, 1954 m. 5 nr., 75-79 psl.

³⁹ *Kalba Kult ros Kongreso literat ros vakaro dalyviai*, žr. *Draugas*, 1967.XI.18 d.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ *Balansas ir balastas*, žr. *Gabija*, 1953 m. 4 nr., 70-73 psl.

Jurgis Gliuda (g. 1906)

J. Gliuda (slapyvardžiai: Kastytis, Kas, Kelmiensis) recenzij ir straipsni raš *Žiburiuose, M s Kelyje, Drauge, Naujienose, Ateityje, Dirvoje, T višk s Žiburiuose*. K rybos darb laiko patriotine pareiga. Per antrosios premijos teikim (už *Ora pro nobis*) jis pareišk : « Aš jau iuosi atlik s pareig kaip lietuvis, kaipo politinis tremtinys, kaipo žmogus valdantis rašytojo plunksn »¹. Kitur sakosi, jog s sdamas rašyti jau iasi lyg eit prie kokios senos lietuviškos šventov s, kaip kadaise m s kriviai, žyniai eidavo ^{1 2}. Jis visa gav s iš Lietuvos, jai visa ir gr žin s: «Visk , kas yra mano s mon je, ir kas kunkuliuoja mano kraujuje, aš gavau iš savo tautos. Ir t visk aš atnašauju jai, jos didingai j gai, jos nemariam dvasingumui, lietuvybei, lyg gr žin iau savo motinai gyvyb , kuri esu gav s iš jos»³. Jam r pi, kad veikalas b t domus m siškiam s ir pasaulio skaitytojams, nes tik literat ra galima pasiekti kit taut , o ne vien j atstov širdis. Reiki m s romanus versti svetimas kalbas ir organizuotai leisti⁴. Kelias amerikie i visuomen sunkus — dvylika leidykl atsisak leisti Ramono *Kryžius*, ir išleido *Lietuvi Dien* leid jas.

Lietuvoje k rybin gyvenim žlugdo priverstinis socialistinis realizmas — utopija, paremta vienaklas s visuomen s mitu. Prasilenk s su jo reikalavimu k riny s iš anksto pasmerkta s. «K ryba merdi rikiuojama bendraraš i »⁵. O laisvajame pasaulyje : « B gim s su laiko mada, su laiko dvasia, aišku, nualina m s men , neduodamas jam progos sustoti ties savimi, apm styti save, pagimdyti tai, kas yra savaiminga, ne kitiems, bet mums »⁶. M s dail pakito neat-

¹ *Apie premijuot roman . Kalba pasakyta premijos teikimo proga, žr. Draugas, 1953.1.10 d.*

² *Jurgio Gliudos pagerbimas Los Angeles, žr. Dirva, 1963.VII.10 d.*

³ *Visk , kas kunkuliuoja mano kraujuj, gavau iš savo tautos, žr. Draugas, 1960. 11.13 d.*

⁴ Iš tikro v liau du jo paties romanai buvo išleisti angliškai: *Namai ant sm lio — House upon the Sand'ir Ikaro sonata — The Sonata of Icarus.*

⁵ *Esm ir siluetai, žr. Draugas, 1961.II.16 ar 18 d.*

⁶ Ten pat.

pažstamai, nes turi s lyt su svetimtau i rinka. Tremties pradžioje m s literat r nebuvo užgož s egzistencializmas: « Pirmojo tremties periodo literat ra, dar nepajutusi vakar , neišsilukštenusi iš savo, dar iš Lietuvos išvežto kevalo, yra, m s dabartin m akim ži rint, naiviai patriotin . Teistinis ir ateistinis egzistencializmas ! Koks jis bergždžias, kada užteko scenoje tarti: « Lietuva, t vyn , laisv , ir publika jau šluost si ašaras »⁷. Dabar ateina « maištaujanti» karta, stojanti prieš nuosaik j patriotizm . Jos «pranok jai staiga nuvysta mados skersv jyje ». Tas naujas literat rinis ir sekamasis siluetas blykstel j s užleidžia viet kitam. Paradoksaliai novatorius poetas dabar aimanuoja, kad jaunoji karta nusigr žta nuo sav j k r j , «kuriems buvo kergijama senamadiško literat rinio neinteligentiškumo žym ». Arba kitur : «lietuviai partizanai kastrojami iš j lietuviškumo, kad gal t išvysti scen , kaip abstraktiški kovotojai prieš abstraktišk prieš »⁸. «Maištaujanti» karta kovoja d l to, kad n ra prieš k maištauti. Neieškojimas praradimo savyje ir pigi kova d l tariamojo naujoviškumo — n ra išeivi kartos žyd jimas. Išėiti iš akligatvio tegalima pro lietuviškus vartus.

Ateinanti tre ioji karta «maištaujan ius » deda archyv . Bet ar ji pati nebus paskutin ? Kas tautai atstovaus ateityje : Ar Lietuvoje gyven , ir koks bus j žodis ? Ar svetur gyvenanti karta, paš lusi d l laisv s, margo ir seklaus turinio, pasilikusi generolais be kareivi ? Ar tai n ra tautos šermenys ? » — baiminasi Gliaud ⁹.

Kad J. Gliaud nem gsta literat rini naujovi , matyti iš *Literat ros Lank* sutikimo, nors pats t naujovi nevengia, pavyzdžiui, *Ikaro sonatoje*. *Literat ros Lank* užuomazg jis ži ri A. Nykos-Nili no straipsnyje, kur akcentuojama, kad nuopelnai ar amžius neduoda kritikos imuniteto. Dabar, es , pareiškiama, kad kritikos kultas « aukš iau patriotin s lietuviu lietuviui meil s », kad neb si toleruojamos vyresni j pastangos nuslopinti jaunuosius¹⁰. Kova su tariamaisiais priešais vyresniaisiais, kolektyvinio principo pabr žimas k ryboje — maištas d l maišto. M s literat ra dar nenu jo publikai tarnauti — jos linksminti — ir nesukomercinta, kaip Vakaruose : « M s literat ra dar išvežta iš t vyn s pilna esm s ir prasm s poieški gyvenime, skais ios moters ir skais ios meil s dvelkimu, noru žmog ne linksminti, bet vesti. Tai yra sveikos tautos literat ros pradai. Dabar, svetur, nežinom anks iau litera-

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

¹⁰ A. Nyka-Nili nas, *M s literat ros kasdienyb keturi šimtaisiais metais po Mažvydo*, žr. *Aidai*, 1948 m. 15 nr., 260-262 psl.

tur poveikis mums labai stiprus. Formalin ir vidin išraiškos forma mus veria ieškoti sintezos to, kas išvežta iš namų, ir to, kas gaunama iš laisvės, svetur. Štai tos sintezos paieškis yra labiausiai dinga dirva mūsų dabartinei literatūrinei kritikai»¹¹. Kitame straipsnyje apžvelgia futurizmo, siurrealizmo, okupuotosios Lietuvos uniformizmo ir mūsų tremties bandymus, kuriuose: «Mūsų recenzija ir kritikin užuomazga, ne visai pramatydama tų naujoviškumo momentų, mums gaista ieškoti genijų naujovinėje tarpe. Ar tai filosofinė poezija, ar tai siurrealistinė proza, mes einame ir, tur būt, eisime paskui pasaulį, neduodami jam vadymų»^{11 12}. Pasaulinė literatūra drambliai užkrečia mus: A. Nyka-Nilinas (*Orfėjus medis*), L. L. Štas (*Obuolys Prozos rinkinyje*) ir J. Mekas bandė jį kelius. Toliau Gliaudė geraširdiškai nusileidžia: «Tegul bando, nes uniforminė monotoniškuma dar baisesnė»¹³. Tik, esant, gaila, kad «žemininkai», tapę «lankininkais», neatsižadėję patriotizmo, deda sau priešingus rašinius, lyg lopant frako... Ypač Gliaudė aitrai rodinėja Mallarmės taką Nilino *Orfėjus medžiui*¹⁴. Kalbamas apie amerikiečių «pražuvusių ir tylinių kartų», užsimena apie mūsų tyliniosios kartos ženklus K. Mazalaitis (*Negestis*), A. Barono (*Antrasis krantas*), A. Landsbergio, J. Kraliausko ir St. B. Davokų ryboje¹⁵.

Nepatinka jam ir A. Škėmos raštai¹⁶. Nekokios nuomonės ir apie *Metmenis*, kurie esant *Literatūros Lankui* išvestini, išsiauginusi 2 sparus — *Aidus* ir kultūrinę *Draugą* priedą. «Visuotiniame savo prasme bendram rašitiškam reikalui *Metmenys* stovi už *Pradalgės*, kuri duoda pilną ir tikslų išveikškos literatūros vaizdą ... *Metmenys* tur savo relikvijų kultūrą, greta kurio sustoja laikas, visa, kas nauja. Dėl savo geto nuotakų *Metmenys* nesuteikia tiek, kiek pajęgti duoti»¹⁷. Žurnalui reikia naujų vertybių.

Mūsų kultūros esmė, Gliaudė manymu, dabar yra tremtyje, nes tų vertybių yra tik susiniveliavimas ir pataikavimas. Tremtyje rašytojas sugeria gausybę spūdžių ir perduoda literatūrai. Mūsų tarpusavio ginčai dėl nuosmukio ir t. t. — tik laisvo organizmo gyvenimas, kur turi eiti triukšmas ir jį garsinti bandymas: «Visa tai tik gyvo ir laisvo organizmo gyvenimas. Kur yra šviesa, ten yra šešėliai. Kur yra ermyderiai, ten kas nors bando savo jėgas. Ir aišku viena: per daug indivi-

¹¹ *Maištas dėl maišto*, žr. *Draugas*, 1954.VIII.28 d.

¹² *Drambliai užkrečia*, žr. *Draugas*, 1957.VI.8 d.

¹³ Ten pat.

¹⁴ *Tarp kurtų choro ir liepsnojančio flamingo*, žr. *Draugas*, 1955.I.29 d.

¹⁵ *Moderniosios JAV literatūros metmenys*, žr. *Draugas*, 1956.II.4 d.

¹⁶ *Antroji Škėmos raštų rinktinė*, žr. *Tiesis* su Žiburiais, 1971.V.20 d.

¹⁷ *Naujas «Metmenys» numeris, bet... žr. Dirva*, 1971.VII.30 d.

dualumas, kaitrus temperamentas, kova, išsišokimai, smark s kaip tik ten, kur yra laisv »¹⁸. Bet kitur pats skundžiasi, kad kai nepaklaus s grasinam laišk vertinti visus romanistus, prieš jo paties k ryb imtasi kolektyvios akcijos¹⁹.

Gliauda sakosi konkursuose dalyvauj s, nes laim jimas padeda išleisti veikal , duoda šiok tok honorar . Nusistatyti prieš konkursus, kuriuose dalyvauja apie tuzinas prozinink , ir nedalyvauti d l pralaim jimo baim s, ir d l to marinuoti veikal stal iuje, jam svetimas dalykas: « Aš esu gyvas rašytojas, ir modernišk s priemon s, kurias surado m s visuomen , mylinti ir puosel janti m s pastangas šiose skaudžiose s lygose, mane, kaip ir kiekvien kit , provokuoja dalyvauti konkurse, tikinti parinkimo patik tinius mano romano kokybe, parduoti t roman (labai svarbus principas vakarietiškoje kult roje), išleisti roman su pompa, su b gnais ir Jerichono trimitais»²⁰.

J. Gliaudai daugel konkurs laim jus, kai kas m galvoti, kad jis konkursams ir terašo. Pats autorius tai atsak : « Ne konkursai iššaukia k rinius, bet konkursai tik suranda veikalus»²¹. Jis mielai dalyvaudavo premijos teikime. Bet 1969 m. laim j s *Draugo* romano konkurs už *Liepsnas ir apmaudo so ius*, atvykti atsisak , sižeid s: «Šios literat ros švent s išvakar se vertintoj ir reng j atstovo buvo degraduotas balsavimo b das, kuriuo parinktas geriausias varžyb k riny s. Buvo degraduotas ir pats autorius, paskelbiant lyg ir išankstin pigaus skonio veikal o ir autoriaus kritik »²². Ir autoriaus kelion nebuvo apmok ta. Vyt. Alantas atsakydamas paaiškino, kad, gav s iš *Draugo* 5000, kelion gal j s apsimok ti, o d l kritikos nurod : « Aš J. Gliaud labai gerai suprantu, užjauiu ir linkiu pakeisti nuomon apie «pigaus skonio » recenzijas, t. y. nusikratyti mintimi, kad jo veikalai turi visiems patikti»²³.

J. Gliaudai atrodo, kad m s tematika vis dar neišeina iš kaimo²⁴ ir mes nepaj giame t nebeegzistuojant kaim pamatyti sausomis analitiko akimis.

¹⁸ *Višk , kas kunkuliuoja mano kraujuj, gavau iš savo tautos*, žr. *Draugas*, 1960. 11.13 d.

¹⁹ *Šantažas, literat rin kritika ir histerika*, žr. *Draugas*, 1956.VII.28 d.

²⁰ *Literat ros konkurs premij klausimu*, žr. *Draugas*, 1966.IV.2 d.

²¹ *Rašytojo Gliaudos žodis priimant premij « Dirvos » novel s konkurse*, žr. *Dirva*, 1969.VII.30 d.

²³ *Paaiškinimas d l nepasakytos kalbos*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.V.15 d.

²⁴ *Kaime, kaime žaliasai*, žr. *Draugas*, 1954.X.23 d.

1952-1963 m. *Drauge* Gliauda raš nemaža recenzij . Jose taiko literat ros istorijos mastel . Pavyzdžiui, B. P. Kelevi i t s *Aštuoni lapai* stokoju šio ir to ligi romano. Betgi pats pripaž sta, kad tai didelis veikalas²⁵.

J. Gliaud pageidauja, kad literat ra duot tikr gyvenimo vaizd , nepadailint laikme io veid . Jis džiaugiasi, kad « Aloyzas Baronas suima, pažaboja, sulaiko, r mina mums ir atei iai m s laikme io paveiksl . Jo dabartini veikal esm yra tremtiniškoji lietuviškoji mas , ištr kusi iš savo sigyvent viet , nublokšta anks iau gal negird t pavadinim vietoves, svetimij , keis iausias gyvenimo s lygas, lietuviško aborigeno akimis ži rint»²⁶. Jei Baronas to nedaryt , šita lietuvi tautos dalis ž t istorijai, literat rai, kult ros studijoms, kaip ir senoji emigracija. Baronas ia duod s emigrant miniažmog , tebesilaikant patvarios lietuvyb s, visai nesidom - damas « šauniai pritapusiais » prie Amerikos, žengusios « moderniosios lietuvyb s » faz (praradusios lietuvišk j s mon). Baronas atskleid s sumies ion jusi emigrant gyvenim . ia kritikas, berods per daug pasitiki literat ros gyvenimo pažintine prasme — talentingas autorius duoda sav j gyvenimo vaizd , negabus neduoda meno k rinio. Veik j gyvyb kritikas taip pat perryškina²⁷.

Gana tiksliai Gliaud vertino A. Barono *Antr j krant* , kurio herojai — prarastoji, gyvenimu pasibod jusi, egoist karta, o autorius be reikalo pina savo nuomones ir vaizduoja keliais poži iriais²⁸; N. Mazalait s *Pinties metas* es stokoja fono ir veik jams savos kalbos (jie kalba sodria, vienoda autor s kalba), ir gale yra nereikalingos didaktikos^{29 30}. Apytikriai pasv r P. Jurkaus *Smilgai i akvarel*³⁰ ir *Ant Vilnel s tilt*³¹. Pr. Naujokai io *Tipeliai negr žta kalnus* jam ypa vertinga d l brandinamos ir kryžmin se veik j kovose išspr stos problemos bei pavaizduoto mies ioniško seklumo³². V. Volerto *Up teka vingiais* taip pat keliamas d l problematikos, realyb s pagrindo³³. O *S moksl* vertina pagal savo susidaryt j schem , nepaisydamas romano vert s, lygina su amerikie io J. D.

²⁵ *Epizodas po mikroskopu*, žr. *Naujienos*, 1957.VIII.3 d.

²⁶ *Žmogaus jimas vidurnak io briauna. A. Barono romano t Pavasario lietus * pasirodymo proga*, žr. *Draugas*, 1968.VI.8 d.

²⁷ Ten pat.

²⁸ *Ties « Antruoju krantu »*, žr. *Draugas*, 1955.I.8 d.

²⁸ *Tragedija romane*, žr. *Draugas*, 1957.VIII.3 d.

³⁰ *Akvarel su Bor-Jero šaržais*, žr. *Draugas*, 1958.II.1 d.

³¹ *Jurkus susisvajoja Vilniuje*, žr. *Draugas*, 1968.XI.30 d.

³² *Ignatonio ir Naujokai io romanai*, žr. *Draugas*, 1959.X.10 d.

Salingerio romanais³⁴. Taip pat pers do ir kalb damas apie K. Bar no *T boto gaidžio metus*, — lengva plunksna br kšteldamas, lygina su Donelai iu ar Flaubertu³⁵.

J. Gliauda aptaria « jaunatvišk j » V. Ramono *Dailinink Raub*, kur, kaip ir kit rašytoj , po literat rine skraiste nesant riai vaizduojama tamsiomis spalvomis anuometinio, taigi k rybingiausio valstyb s k rimo karta. Tokiais veikalais dabar pasikanda komunistiniai nepriklausomos Lietuvos juodintojai, ia ir pats Gliauda prieina ties , kad n ra ko ieškoti tikro gyvenimo atvaizdo literat roje, — tai tik k r jo savaip suvoktas bei sukurtas gyvenimo vaizdas, ne jo atvaizdas, ne fotografija³⁶. Už reikšmingos problemos k lim jis vertina ir E. Dervojiedovien s *Grandines* : « Džiaugiam s tuo veikalu, nes paliestoji problema yra tokia skaudi ir tokia tebeaktuali, kad ji išperka to ne tiek « atsiminim », kiek « reportažo » romano defektus. Tatai, aišku, eina skersai literat rin s kritikos esm , kur forma turi pirmauti prieš problematik . Ta iau tautos reikalus imant vertinimo svarstykli l kštes, *Grandin s* gauna negin ijam vert »³⁷.

J. Gliaudai sekasi tinkamai vertinti nuotaikinguosius M. Vaitkaus atsiminimus *Su Minija Baltij* : praeit talentas atkuria ir gr žina. Vaitkaus vaizduojami vykiai ir žmon s, paspalvinti lyrizmu ir per j per autoriaus pagavos ir išgyvenimo prizm , jau eina beletristik . Gliauda giliau žvelgia : br stantis m s talentas susitiko su pasaulio k rybos milžiniais³⁸. Bet dorodamasis su lengvesne beletristika, Gliauda, deja, ne žvelg gilesn s A. Landsbergio *Kelion s* novatoriškosios vert s³⁹.

O K. Karpi lygina su Victor Hugo : « Kaip Victor Hugo pranc - zams, taip lietuviams išeiviams Karpjus pristat vis ž rin i savo praeities mozaik ». Jis tiesiog žavisi Karpium : « Virš Kazio Karpiaus visuomenin s veiklos, kaip matyti, nuostabia aureole skleidžiasi lietuvi išeivijos rašytojo ir istorinio romantiko žavesys »⁴⁰.

Iš lyrik teigiamai vertino B. Brazdžion , L. Andriek , J. Švabait . Jam svetima filosofin A. Nykos-Nili no poezija. Kalb damas apie *Orf jaus med*, prikiša, kad Nili nui realusis pasaulis neegzistuoja, o tik kitas — amžinai nesunaikinamas. Tikrasis pasaulis tai tik

³⁴ *S mokslas ir s mokslautojai*, žr. *Draugas*, 1968.IV.27 d.

³⁵ *Kazimiero Bar no šedevras*, žr. *Dirva*, 1970.IV.22 d.

³⁶ *Jaunatvišk j V. Ramon prik lus*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1963.V.30 d.

³⁷ *Romanas Klaip dos temomis*, žr. *Draugas*, 1955.III.19 d.

³⁸ *Tai buvo ne vakar ir ne šiandien*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1962.

³⁹ *A. Landsbergio «Kelion »*, žr. *Draugas*, 1954.IX.4 d.

⁴⁰ *Istorijos romantikas išeivijos realyb je*, žr. *Dirva*, 1971.I.13 d.

iškreiptas atšvaistas dvasinio gyvenimo, kur poetas per vaiduokli pasaul nor s siskverbti ir juo g r tis. Poeto daikt suvokime n ra vietos estetikai, grožiui, nuotaikai, lyrikai. Tame pasaulyje gyvenimo ir mirties problemos neegzistuoja kaip netinkan ios amžinam, tikram pasauliui. Visai nesuprat s filosofin s poezijos, recenzentas teigia: «Nyka prad jo montuoti savo dvasin pasaul , kuriame jam tur jo daiktai švyt ti savo esme, persunktais gelžbetoniniais simboliais, o jo k rybos esm gl d jo ir gl di kitur — estetikoje, impresionizme ir perteikime grožio formomis, ne samprotavimais »⁴¹.

Priimdamas impresionistišk gaid , atmeta filosofin poezij : «Akcentuojame ia viešpataujan i impresionizmo gaid . Toki eil raš i t ris (o j yra keliolika), pastato už knygos esm s iškankintus išsisakymus kir iuota proza, kuri kažkas krikštija 'filosofin s poezijos' titulu »⁴². Ir recenzentas primygtinai ieško svetim tak , pamiršdamas, kad daugelis didži j rašytoj jos savo k ryboje tur jo, apsivaisindami bendraisiais žmonijos laim jimais. J. Gliauda prikiša Nili nui, kad jau ia j gerokai aplenk s Mallarm , B. A. Poe dvasinis vaikas. Ne vietoje es s ir svetim vard min jimas. Betgi ar jie labai pakenk B. Brazdžioniui — bibliiniai, J. Ais iui — itališki ? Jeigu tai gyvai išreiškia poeto nuotaik , atkelia an laik ir krašt dvasi m s laikus, — tai jokia blogyb . Apskritai recenzentas ia be reikalo imasi svetimo dalyko, kurio neišgyvena ir tod l nieko esminga negali pasakyti skaitytojui.

Skeptiškai, beveik ciniškai atsiliepia apie J. Baltrušait . Girdi, raš s rusiškai, kad nor j s pla ios auditorijos ir garso. Bolševik atmestas, tyl j s 23 metus. Galop atneš T vui S naus palaid no ašaras. Pasikartojantis poetas, k r s rafinuotai kristališkai, dabar at jo su atsilikusi simbolizmu ir vietomis medine kalba^{43 44}. (B. Sruoga Baltrušait vis d lto labai aukštino).

Iš dramos veikal Gliauda, berods, t ra pasisak s tik apie A. Kairio *Viš iuk k*⁴⁴, *Curriculum vitae*^{45 46}; *Švies , kuri užsided*⁴⁶ ir *Palikim*⁴⁷. *Curriculum vitae* sprendži s egzistencijos prasm ir tos prasm s paradoksalumo problem . Buitis ia moderni, pagrindi-

⁴¹ *Tarp kurmi choro ir liepsnojan io flamingo*, žr. *Draugas*, 1955.1.29 d.

⁴² Ten pat.

⁴³ *Dar apie Jurg Baltrušait*, žr. *Draugas*, 1954.VII.10 d.

⁴⁴ *J. Gliauda « Viš iuk kio » temomis*, žr. *Draugas*, 1966.VI.4 d.; « *Viš iuk kio* » nepaprastyb m s scenoje, žr. *Ketvirtoji Pradalg*, 1967 m., 332-352 psl.

⁴⁵ *Naujas A. Kairio vienoveiksmis*, žr. *Draugas*, 1967.XII.23 d.

⁴⁶ *Magiškojo žodžio pasiūlgus*, žr. *Draugas*, 1969.11.8 d.

⁴⁷ *D I Anatolijaus Kairio « Palikimo »*, žr. Dirva, 1970.11.20 d.

niai veik jai lietuviai, bet veikalas šiurpus, lyg antikiu tragedija, o Juodoji Ponia — antik s lemtis. Veik jai iš dalies simboliai. *Viš iuk kio* jis nelaikyt buities komedija su fantastiniu padažu. Tai esanti satyrin komedija, paremta buitimi: «Tai yra intelektualin satyrin komedija; tai komedija sukonzentruota absurdinio teatro teze ir savo b gyje sukilusi prieš tas dogmas, optimizm pa musi primatu, o negatyvizm pralaim jusiu ristiku ne rampos šviesoj, bet ir ži rovo pasaul jautoj-s žin je»⁴⁸.

Gliauda laiko, kad m s aktualiosios problemos vertos komedijos. Betgi už aktualij esanti ir kita jos prigimtis — kova su m s prigimtin besiveržian iu blogiu ir ryžto triumfu kovoje su juo. Priešingai absurdo teatro dogmai Kairio veikale laimi g ris. Gliauda nesutinka su rimtai veikal peržvelgusiu J. Grinium, apgailestavusiu, kad komedijos prasm paremta aktualijomis, ne bendraisiais žmonijos prigimties polinkiais. Gliauda ia bando remtis dabartine pasaulinio teatro linkme, pavyzdžiui, Ionesco, ir randa pla i ir lietuvišk problem skal , laki vaizduot , pigaus efekto vengim ir t. t., ir išveda: « Anatolijus Kairys rod , kad protesto ir paradoks teatro scenoje gali egzistuoti veikalas, kuriame atvir aki sapnai-slogu-iai n ra visagalinti negatyvizmo pergal . Ir kadangi paraleliško veikalo *Viš iuk kiui* nerandame, ši A. Kairio komedij pavadinome lietuviu dramaturgo šedevru, nes jis yra unikumas»⁴⁹. (Ta iau nepagr sti superlatyvai niekad veikalo neiškelia). Veikalo *Šviesa, kuri užsided* veik jai Gliaudai atrodo suasmeninti simboliai, o mirtis n ra neišvengiama tragedija, bet laisv s apoteoz . Ir š veikal recenzentas šedevru laiko : «Tas veikalas rekomenduotinas m s scenos žmon ms, kurie nor t susigundyti interpretuoti scenoje m s modernaus dramaturgo šedevr »⁵⁰. Šiai pjesei aptarti be reikalo griebiamasi operos termin ⁵¹. Dekoracijos ir kiti priedai sunkiai gelbsti medin alegorin pjes su vienodais kvising charakteriais. Ir tenka sutikti su Pr. Visvydu, kuris «tragedijet s» vaidinimo metu nejut s gailiesio ir dar pasibjaur j s šiaip ar taip iškilios poet s vilkimu deputat ⁵².

J. Glauda A. Kairio *Curriculum vitae* laiko dideliu autoriaus laim jimu : « ia Kairio sarkazmas, temos atradimas ir problemos

⁴⁸ J. Gliauda « *Viš iuk kio* » temomis, žr. *Draugas*, 1966.VI.4 d.

⁴⁹ « *Viš iuk kio* » nepaprastyb m s scenoje, žr. *Ketvirtoji Pradaig* , 1967 m., 352 psl.

⁵⁰ Ten pat, 351 psl.

⁵¹ *Magiškojo žodžio pasiūlgus*, žr. *Draugas*, 1969.II.8 d.

⁵² Pr. Visvydas, *Šviesa Los Angeles mieste*, žr. *Draugas*, 1969.II.8 d.

sprendimas, susipina su tikru moraliniu nuosmukio ir politin s sensacijos vyki (— gal vykiu?). Puikus es s ir Kairio *Kuk*⁵³.

Didelis, anot J. Gliaudos, nuopelnas sukurti m s dramos absurdin srov , bet dar didesnis « sukurti lietuvišk teatr in avangard »⁵⁴.

ia nusipeln s A. Kairys: « Anatolijus Kairys, savo k rybos eigoje, atstovauja t naš mums simbol , kuriame jungiasi siužetinis modernizmas, formos avangardizmas ir lietuvi egzilin s visuomen s ideologin s problemos »⁵⁵. Kairio *Palikimas* kaip tik ir es s toks pionieriškas, toks simboliškas veikalas, paremtas alegorijomis, aktualijomis, freudišku asmenyb s suskilimu, lietuvi ži rov labiau «dreski s » už kosmopolitin klasikin tragedij . Ta drama «išsemta iš m s kiemo, iš m s gyvenamos aplinkos »⁵⁶. Apie pasaulin absurdo teatr Gliaud su nemažu prisiskaitymu, bet palaidokai rašo *Drauge*⁵⁷.

J. Gliaudos recenzijose ryškus veikalo težiškumo, problem pabr žimas. Bet atsitiko taip, kad d l jo straipsnio *Apie tautinio heroizmo realizm*⁵⁸ priekaištavo J. Vai i nien , kam jis pasisak s prieš patriotini pareig užd jim literat rai. Ir ji neužkraujanti, tik taigojanti, reikalaujama tautini veik j , tautinio heroizmo⁵⁹.

J. Gliauda dažnai iš literat ros laukia gyvenimo atvaizdo, pasisako prieš filosofin poezij . Be pagrindo džiaugiasi tariamais m s absurdo teatro laim jimais. Gerai, kad judrus ir kovingas. Stilius neišlygintas, miglotas; kalba šlubuoja. Pavyzdžiui: «Ir, pagaliau, reik jo atrasti vienijant daugžanriškumo prad . Jis rikiavo personažus bendr harmonij su tikslu išgauti maksimum iš patiekto partit ros »⁶⁰. Tikras vargas, kad užuot pasisteng s gerai apvaldyti rašytojo instrument -kalb , laiko save kalbos ir stiliaus novatorium. Dorai kalbos neišmokusi tur jome ir anks iau. ia jokia «naujov »⁶¹.

⁵³ *Premijuotoji «Ku-k »*, žr. *Dirva*, 1971.1.16 d.

⁵⁴ *D l Anatolijaus Kairio «Palikimo »*, žr. *Dirva*, 1970.11.20 d.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ *Absurdo teatro parašt je*, žr. *Draugas*, 1970.V.16 d. (pradžioje).

⁵⁸ Žr. *Draugas*, 1969.VII. d.

⁵⁹ J. Vai i nien , *Tauta, rašytojas, veikalas*, žr. *Draugas*, 1969. .25 d., .1 d., .8 d. ir .15 d.

⁶⁰ Jurgis Gli auda, *Apie nauj tragikomedij*, žr. *Dirva*, 1972.1.28 d.

⁶¹ Palygink dar Pr. Visvydas, *Šviesa Los Angeles mieste*, žr. *Draugas*, 1969.

Dr. Jonas Grinius (1902-1980)

Literat ros daktaras, profesorius, politikas, visuomen s veik jas, redaktorius, kritikas bei literat ros mokslo darbininkas. Jo disertacija : *O. V. Milašius-poetas*. Kiti darbai : *Visuotin literat ra* (su J. Ambrazevi ium ir A. Vai iulai iu), *Putino lyrika* (1932), *Grožis ir menas* (1938), *Vilniaus meno paminklai* (1940), *Brazdžionio poezijos kritiški metmens* (*Varpai*, 1944), *Lietuvi sovietin s literat ros pob dis* (*Aidai*, 1956, 1 ir 2 nr.), *Litauische Literatur und Kunst im Spiegei der Sowjetisierung* (*Acta Baltica*, 1963, 3) ; tas pats angliškai : *Literature and the Arts in Captive Lithuania* (knygoje *Lithuania under the Soviets*, 1965, red. V. S. Vardys), *Vincas Mykolaitis-Putinas als Dichter* (*Commentationes Balticae*, 1964, IX-XI) ; *Lietuvos kryžiai ir kopyt l s* (*Aid* mokslo premija, Roma, 1972). Straipsni apie lietuvi literat r dav *Histoire générale des littératures*, Paryžius, 1962 ir *Lexicon der Wetliteratur*, Münchenas, 1966. Paruoš 3 tomus literat ros ir kritikos studij , kuri pirm j tom antrašte *Veidai ir problemas lietuvi literat roje* išleido Lietuvi Katalik Mokslo Akademija 1973 m. (XII-406 psl.), o antr j tom — 1977 metais (XII-496 psl.).

Pasirašin ja pavarde arba J. Miliušio slapyvardžiu. Bendradarbiauta : *Tremtini Mokykloje*, *Darbininke*, *Drauge*, *Aiduose*, *Lietuvi Enciklopedijoje*. Raš beveik apie visus žymesnius naujus m s literat ros veikalus.

Meno vaidmuo tautai, Griniaus sitikinimu, yra didelis : « Didieji šedevrai mums atskleidžia žmogiškos b ties gelmes, žmogaus likim pasauly tarp slaptin g pikto vilioni ir dangiškos laim s vil i »¹. Menas stiprina tautos vienyb , švelnina tautie i santykius ir, iš j s už tautos rib , reikšmingai atstovauja tautai pasaulyje. Menas išreiškia tautos siel , pasaul jaut , k nydamas dažnai ilgus amžius išliekan iuose k riniuose. Tautie iai gyvendami jais stiprina savo pasaul jaut ir yra atsparesni svetim j takai. Gil s literat ros k riniai rodo žmoniškumo keli . Kalb damas apie E. Ionescu, J. Grinius b kštauja, ar lietuviai « liks ištikimi žmoniškumo vertyb ms, »¹

¹ *Meno reikšm tautai*, žr. *Aidai*, 1950 m. 3 nr., 116 psl.

savo s žinei, Dievui ir savo tautai, ar jie pasiduos raganosiško konformizmo psichozei, tapdami niekam nereikalingi kietoadžiai ir neprasmingai išnykdami žem s paviršiuje, kaip kadaise išnyko gau-sios raganosi gimin s»².

Tad Griniui literat ra — ne laisvalaikio malonumui. Jos užda-vinys kelti didži sias gyvenimo problemas, meil žmogui. Tuo reikalu jis rašo eil straipsni . Ir id jinis poži ris jo kritikoje visuomet ryškus³. Ir savo pjes je *Žiurki kamera* nor j s pavaizduoti krikš-ioniškojo ir materialistinio pasauli konflikt ⁴.

Jau anks iau jis yra pasisak s, kad kritikos darbas yra b ti tarpininke tarp k r jo ir visuomen s — informuoti, jos skon tobu-linti, parodant k rini grož ir tr kumus, originalum ir kit takas ⁵. Kritikos uždavinys: suprasti meno k rin , panagrin ti autoriaus tiksl ir kaip pavyko jis pasiekti⁶. Kritikas iš esm s k r jo draugas, pirmas skaitytojas ir ži rovas, yra teis jas ar net varžovas. Su k riniu jis santykiauja objektyvuojan ios intuicijos keliu, lyg spon-taniškai pasidalydamas sp džiais su skaitytoju ir autorium, savo sp džius pagr sdamas k rinio, k r jo gyvenimo, aplinkos duomeni-mis, laiko id jomis. O vertinimas reikalauja pasaul ži ros ir filoso-fijos. Tik paži r j s filosofo žvilgsniu, vaduodamasis estetikos bei etikos normomis, jis tampa vertintojas ir tikrasis kritikas. Kritika turi savo principus ir meno k rybos samprat . Bet ji n ra mokslas, nes remiasi tiesiogine sintetine intuicija, pasakan ia jam k rinio esm ir vert . Tad kritikas stovi greta menininko ir ar iau filosofo negu mokslininko. Kritikui reikia estetin s kult ros, filosofijos, istorijos, meno, kult ros, psichologijos, etikos, religijos, sociologijos pažinimo ir užvis stiprios intuicijos. Pats Grinius yra griežtos kriti-kos šalininkas. Literat rai, jo manymu, kenkianti ne griežta kri-tika, o rašytojai be talento. Jis teigia, kad išspausdintas k riny s tampa visuomen s faktu, kur skaitytojas ir kritikas gali paži -r ti ne vien estetiniu, bet taip pat id jiniu, moraliniu, tautiniu ir kitokiais poži riais⁷. Pats Grinius dažnai savo kritikoje to ir laikosi. Romantiškoji rašytojo išimtin s laisv s samprata visuomen je išbl -

² *Ar lietuviai taps raganosiats, ž. Draugas, 1960.XI.12 d.*

³ Pavyzdžiui, *Meno reikšm tautai*, žr. *Aidai*, 1950 m. 3 nr., 116-118 psl.; *Egzis-tencializmas ir Jobo drama*, žr. *Draugas*, 1951.VII.14 d. ; *Lietuvi kult riniai uždaviniai sukaktuviniai 1958 metais*, žr. *Draugas*, 1957.XI.30 d.

⁴ *Jono Griniaus « Žiurki kamera » Chicagoje*, žr. *Draugas*, 1954.XII.39 d.

⁵ *« Minties » žurnalas Nr. 2-3, ir: Tremtini Mokykla*, 1946 m. 5-6 nr., 137 psl.

⁶ *P. Jurkaus « Smilgai i akvarel »* žr. *Aidai*, 1958 m. 6 nr., 275 psl.

⁷ 1962 met II-jo JAV ir Kanados kult ros kongreso literat ros sekcijos paskaita : *Lietuvi literat ros tematin s problemos*, žr. *Aidai*, 1963 m. 3 nr., 118-123 psl.

sus ; iškilusi « menas menui » teorija, indiferenti visa tam, kas egzistenciškai svarbu. Ji sul kštino meno k ryb ir rašytoj pasta iusi dievuko pad tin.

M s literat ros tematika — neišprus s kaimas. Bet ir ia galima atskleisti gilesni problem : brolio ir sesers santykiai, berno, mergos, davatkos tema⁸. Tr ksta religin s, šviesuoli gyvenimo, lietuviškojo Don Kichoto, San o Pansos tematikos. Menas laikomas pats sau tikslu. Kratomasi moralizuojam ja literat ra: « Kas nepriitaria individualist ir estetist tez ms, apie tariam literat ros grynun , arba nenukeliu kepur s prieš kiekvien estetišk bandym , tam su moralisto vardu priskiriamos ir fanatiško tamsuolio ypatyb s »⁹. Iš ties moralistai neblogiau už kitus žin , kad mokymas yra aukl toj uždavinys, o iš k rinio reikalauja tikrov vaizduoti giliai ir originaliai. Tokios tiesos iešk s rimtas kritikas ir skaitytojas, bet dažnai rand s tik pridengt mel .

Rašytojo laisv s klausimas. K r jas pajunta savo pareigas tautai pavojaus metu. Kataliko paži ros — laisvai prisiimta krikš ionio dorov , visko laisvas vaizdavimas, bet nuod m s pripažinimas. sipareigojimas tik savo s žinei ir Kristui. Dideli rašytojai dažnai yra revoliucininkai. Tad rašytojas yra kartu laisvas ir sipareigoj s¹⁰.

J. Grinius pasisako ir aktualij klausimu literat roje. Noras k ryboje rasti aktualij ypa yra b dingas realizmo šalininkams bei naudos visame kame ieškotojams. Aktualijos — peilis rašytojui, kuris id jiniais tikslais siekia id jinio bei psichologinio gilumo, reliatyvaus amžinumo. Aktualijas fiksuoja reporteris publicistas. Jos drums ia veik jo žvilg , gimdo anemiškus veik jus, negyv k rin . Aktualijos — tik momento tiesa. Aktualij reikalavimas — viena iš kli i m s rašytojams eiti pasaulin literat r¹¹.

Tremties rašytojo uždavinius ir problemas J. Grinius k l JAV ir Kanados lietuvi kongrese ikagoje 1956 m. Rašytojai turi pavaizduoti, kaip ken ia žmogus už geležin s uždangos. Gana Žemait s, Kr v s epigonizmo. Didieji tremtiniai — Dant , Chateaubriand'as Mickevi ius — nebuvo užsidar etnografin se smulkmenose, o atviri laiko r pes iams. M s rašytojas turi pasteb ti 3 dalykus: gyvenim okupuotoje Lietuvoje, nepriklausomos Lietuvos gyvenim nuo kai-

⁸ *Literat rin tematika ir lietuviškasis kaimas*, žr. *Aidai*, 1956 m. 1 nr., 40-42 psl.

⁹ *Lietuvi literat ros tematin s problemas*, žr. *Aidai*, 1963 m. 3 nr., 123 psl.

¹⁰ *Rašytojo laisv ir sipareigojimai*, žr. *Aidai*, 1948 m. 15 nr., 248-254 psl.

¹¹ *Rašytojas ir publicistas*, žr. *Draugas*, 1950.XI.4 d.

mie io iki akademiko ir emigracijos gyvenimo problemas. Ir Lietuvoje rašytojas negyveno iš savo profesijos. O ia ypatingai pats turi organizuoti savo gyvenim , daug ko atsisakydamas, visa taupydamas k rybin ms atostogoms, kaip daro dailininkas. Laisvame pasaulyje rašytojai neturi savo leid jo, bet gali laisvai kurti. Lietuvoje dabar juodinami nepriklausomyb s laikai, griežtai priešingai vaizduojami m s partizanai, niekinamos dvasin s bei religin s vertyb s¹².

Prie ši problem J. Grinius gr žta straipsnyje : *Vertybi konfliktas dabartin je lietuvi literat roje*. Okupuotosios Lietuvos ir Vakar pus s rašytojai beveik vienodai ži ri vitalines-psichines vertybes. Sovietiniai rašytojai, patys likdami baltarankiai, ir sunkiausi darb poetizuoja. Abeji rašytojai sutaria, kad materialini g rybi perteklius demoralizuoja žmog¹³. socialines ir tautines vertybes ia ir ten rašytojai ži ri nevienodai. Ten juodinama nepriklausomoji Lietuva, praeityje matomos šviesios tik kovos su kryžiuoiais, 1863 m. sukilimas ir Pir iupio momentas, ia sovietai — žiaur s okupantai. Lietuviai rezistentai ia ir ten vaizduojami diametraliai priešingai : ia — herojai, ten — banditai. visuomenin gyvenim rašytojai ia ima žvelgti pasaul ži riniu žvilgsniu. D l to kyla ginai, pavyzdžiui d l *Kryži* . Tenykšiai — religines apraiškas puola. V. Alanto *Pragaro pošvaist s* stovi netoli naci ar komunist , o A. Šk ma atmeta Diev (*Živil*) ir paneigia visas vertybes (*Balta drobul*). Arti absurdo stovi A.Nili no žmogus, o V. Ma ernio žmogaus alkstanti siela. B. Brazdžionio žmogus savo didyb gauna iš transcendencijos. O E. Mieželai io pozuojantis komunistinis žmogus atmeta Diev . Bet apskritai tremties literat roje Dievas ypa pabr žiamas (L. Andriekus, J. Švabait)¹⁴.

Ateities perspektyvas d sto straipsnyje *Lietuvi literat ros perspektyvas*¹⁵. M s literat ra perkirsta okupacijos griovio. Bet vis tiek tai vienos tautos literat ra, ia iš snobiško noro spraudžiamo literat r amerikietiško gyvenimo problemas (*Tre ioji moteris, Delfino ženkle, S mokslas*). Lietuvoje — komunistai svetimybes bruka: nuslepiamas darbininko išnaudojimas kolchoze, komunist veik jai nudailinami, partizanai niekinami. Tai m s literat ros kriz . Technin revoliucija, didmies io miniažmogi skruzd lynas, Dievo išmetimas iš mokyklos, kino, radijo, televizijos tuštumas — visa tai atsispindi mene, dažnai pat men ir literat r išstumdami. Huma-

¹² *Lietuvi rašytojams aktualios problemos*, žr. *Aidai*, 1956 m. 7-8 nr., 309-313 psl.

¹³ Plg. Grušo *Vedyb sukaktis*, A. Gustai io *Mums netr ksta ideal* .

¹⁴ *Vertybi konfliktas dabartin je lietuvi literat roje*, žr. *Draugas*, 1964.VIII.29 d.; *VI Pradalg* , 1969 m. 345-372 psl.

¹⁵ Žr. *Aidai*, 1969 m. 6 nr., 261-267 psl.; 7 nr., 305-311 psl.

nizmas jau per jo antihumanizm . Avangardistai išmet iš meno pat žmog . To antihumanizmo pradžia m s literat roje, Griniaus galva, siekia 4 v j , *Granito* laikus. V liau techniškai pasivadina *Literat ros Lankais*, o J. Mekas *Pavieniuose žodžiuose* daugiau pasitiki technika, negu vidiniu miniati r svoriu. Laisvasis eiliavimas — kova su tradiciniu ritmu ir rimu praktikuojama abipusiai uždangos, ypa moter (J. Švabait ir J. Degutyt) .

Id j stoka. Laisvai eiliuodami rašytojai praskiedžia lyrik , plepa, pavyzdžiui, V. Šlaitas, arba tuš iai brav ruoja — E. Mieželaitis. Iš id jini poet , mirus V. Mykolai iui, liko tik B. Brazdžionis, A. Jasmantas ir Lietuvoje — J. Marcinkevi ius. Tas pats dedasi ir pasaulin je literat roje. Ten matai « dažn formos palaidum , ritmo neigim , kraštutin individualizm , minties l kštum , slepiam tarp samprotavim ir mantri metafor , ir dažniausiai eksperimentavim poetine technika »¹⁶. Bet visuomen anks iau už poetus su technine civilizacija tai padar : atmet Diev , pri jo nihilizm , nebeskiria gero nuo blogo. Lyrikos daug, bet ji neefektyvi, o teatre absurdo drama. ia pjes s provokuoja ir šokiruoja ži rovus, kad jie tik t gyvenimo absurdiškum . Silpnaveiksm — filosofuojanti drama — A. Landsbergio *Penki stulpai*, o absurdo bandymai — K. Ostrausko ir V. Kairio pjes s. Ostrauskas žadin s beprasmyb , o Kairys sieki s pozityvaus tikslo. Lietuvoje tai bando K. Saja (*Maniakas, Oratorius*). Absurdin drama labai šalta ir ironiška žmogui. Bet rašytojas tur s pamatyti, kad net puol s žmogus — ne eksperiment gyvul lis.

Romano problemos. Daug kas rašoma *Draugo* konkursui, bet ger veikal maža. Romano kriz suk l : radijas, kinas, televizija, bet pataškino turizmas (K. Almenas). N ra prasm s kurti didžiuli istorini roman . Žmoni vaizdavimas dabar atpuol , liko tik interpretuoti pasaul ir žmones. Tod l visi skaito Dostojevsk . Romanistui reikia stiprios asmenyb s, individualios pasaul jautos ir pasaul ži ros. Sovietijoje pasaul ži ra brukama, bet be vaisi . Vakaruose — beid jin , hedonistin aplinka, o pasaul ži ra nevertinama. Pakaital ieškoma psichologijoje su psichiatrija, sociologijoje, marksizme. Evangelija b t pasipiktinimo ir paniekos objektas. Proustas ir Joyce užsidar atsiminimuose. R pinamasi, kaip parodyti faktus kaip psichines b senas, atskleidžian ias gelmes. Vidinis monologas, Europoje vartojamas jau 40 met , Lietuvoje bandomas M. Sluckio,^{11 11}

¹¹ Ten pat, 266 psl.

A. Bieliausko, m suosė — Al s B tos (*Prisik limas*). J. Gliaudos autokonfesin forma tinkanti, nes žmon s ieško psichinio ir dvasinio žmogaus su egzistencin mis problemomis.

Avangardizmas ir nehumanizmas, liaupsinamas snob , nevertas lietuviuo rašytojo pastang . Mums reikia pozityvios k rybos, o ne griovimo, kur neša avangardizmas. Už krikš ionišk ir lietuvišk humanizm . Žmogus nesensta, Kristaus Kalno pamokslas teb ra jaunas. Reikia kovoti d l tautos, žmogaus ir suderinti tai su lietuvišk humanizmu.

Prie romano apsisotojo kalb damas apie *Lietuvi literat ra svetur* leidin , kur daugiau kritini pastab pareišk d l K. Keblio kriterijaus romanui vertinti¹⁷. Ar žmogaus atskleidimas — tik romano kriterijus ? Betgi žmogus n ra izoliuotas tikrov je. Jo prasm atskleidžia santykiuose su gamta, visuomene, dvasin mis vertyb mis, Dievu. Tik krikš ioniškai suprstas Dievas tepadaro žmog aukš iau sia vertybe žem je, bet tikrov je tik autonomišk , nes pareigot ir susiet su kitomis vertyb mis. Tad neniekintinas ir socialistinis realizmas, reikalauj s vaizduoti žmogaus darb ir jo teigiamus santykius su kitais žmon mis. Gaila, jis visuomen dažnai padaro žmogaus tironu. Bet liberalinis humanistas klysta, atjungdamas žmog ir nuo visuomen s ir nuo Dievo. Šiuo atveju žmogaus samprata tuš ia ir tuštumoje.

Grinius mano, kad žmogaus atskleidimo kriterijus tinka geriau dramai. Žmogaus atskleidimas tik vienas romano kompotent . To kriterijaus nepakanka vertinti k rinius kaip *Kryžiai*, *Miškais ateina ruduo*, *Namas geroj gatv j*. D l kriterijaus nepakankumo ger j roman skai i nepateko *Dulk s raudonam saul leidy*, *Aštuoni lapai*, *M nesiena*, *Šviesa lange*, *Negestis*. O pusei Keblio atrinkt j roman negalima jo kriterijaus pritaikyti.

Griniui nepatinka ir modernumo kriterijus. *Kryžiai* reto tobulumo romanai, bet nemodernus. Kod l ? Juk kelia aktuali ir moderni ateistinio liberalizmo, komunizmo ir krikš ionyb s problem . Tokios *Kelion s* ar *Baltos drobul s* J. Grinius nelaiko moderniais ar k svarbaus apie normal žmog atskleidžianiais romanais. J pagrindiniai personažai — vienas psichinis ligonis, o kitas neurastenikas. J. Grinius ir pasisako už originalum , priešpastatydamas modernumui. Modernumas n ra gerumo kriterijus; tradicinis romanas irgi gali b ti didelis ir originalus. Toks Dostojevskis buvo visai « nepažangus » : krikš ionis, priešingas liberalistiniam palaidumui ir tradicinis rusofilas, antivakarietis. O Flaubert — liberalas, mies ioniško sustingimo

¹⁷ *Kriterijai romanui vertinti*, žr. *Draugas*, 1969.IV.12 d.

priešas, vakarietis. Betgi dabar — Flauberto romanai — pasen vaikai, o Dostojevskio — jauni originalai.

Apie lietuvi literat ros pad t tarp dviej pasauli — Ryt ir Vakar , tarp dviej ekonomini -politini sistem bei literat ros socialistinio realizmo ir kapitalistinio modernizmo J. Grinius kalb jo lietuvišk studij savait je 1970.VII.21 d. Stuttgarte, Vokietijoje¹⁸. Pasaulin s literat ros kriz veikia ir m s literat r . T kriz suk l technin revoliucija ir antihumanizmas (pilnutinio, tad ir krikš ioniškos religijos bei dorov s žmogaus neigimas). Radijas ir kinas atima dal literat ros veiklos ploto. Literat rin kriz liudija, pavyzdžiu, J. Baltušio žodžiai okupuotosios Lietuvos V rašytoj suvažiavime 1967 m. apie rašytojo nuovarg visame pasaulyje, apie galvojan ius, kad men ir literat ros viet užimsi tikslieji mokslai. Kardinolas J. Danielou kalba apie literat ros moksl kriz universitetuose. J. A. V. lietuvi rašytoj veikia kapitalistin atmosfera (jos veikim J. Grinius, atrodo, pervertina). Lietuvoje, nors partijos spaudimas po Stalino sumaž j s, bet literat ros bei meno samprata vis tebeprimetama partijos — klasinis poži ris, partiškumas ir liaudiškumas. Vis d lto išraiškos priemon s bei vaizdavimo b das palaisv jo, gr žo individual s simboliai ir romantiniai sielos poskrydžiai (V. Putino-Mykolai io v lyvieji romantiškieji bei krikš ioniškieji eil raš iai, A. Bieliausko ir M. Sluckio «s mon s srauto » panaudojimas). Bet realizmas teb ra privilegijuotas, J. Grušo *Tvo* antrajai laidai pakirpti romantizmo sparnai, pvz. K. Budriui, veik jui, nubrauktas tiesos — visuotin s vertyb s išpažinimas; Žemait s rašytojams pavyzdžiu statymas. Vakaruose — modernumo ir madingumo stabai, lyg literat ra b t gamybos r šis. Pamiřtama, kad meno vertyb s nesensta ir estetiniai literat ros kriterijai yra id jos gilumas bei reikšmingumas, išraiškos gilumas ir menin s technikos originalumas. Gaila, modernumo ir nemodernumo terminus vartoja vadinamosios neornamentuotos generacijos vyrai, b dami amerikie i chaotiško liberalizmo takoje. Tai paliudija literat rin s kritikos straipsniai, kuriuos yra paskelb R. Šilbajoris, L. Mock nas, T. Guopis ir kiti *Metmenyse, Drauge, Akira iuose*¹⁹. O tokios, anot J. Griniaus, neteisingos kritikos giliausius p dsakus paliksi s K. Keblio straipsnis leidinyje *Lietuvi literat ra svetur*. O *Šviesos-Santaros* s j džio kritikai, atsizvelgdami savo s j džio kilm n, tur t žinoti, jog modernumo-nemodernumo terminai at j iš buržuazin s-kapitalistin s

¹⁸ *Tarp žydrojo ir juodojo romantizmo*, žr. *Draugas*, 1970. IX.5 d. ir IX.12 d.

¹⁹ Ten pat, IX.5 d.

visuomenės²⁰. Modernumo srovės K. Keblys ir neaiškina, o L. Mocknas modernaus romano žymiai laiko: fragmentinį kompoziciją, smelgą, chronologiją panaikinant ir duodant gausybę subjektyvių pergyvenimų, veiklų psichologiniam, ir antiherojaus iškilimui. Tad modernieji kūriniai (prisimenant Škimos *Baltą drobulę*) turi būti antiromanai, antidramos, su antiherojais, susvetimėjusiais, nenormaliais, asocialiais veikėjais, superindividualistais, nemataniais gyvenimo prasmės, absurdo žmonių, einančių beprotiškai, mirtį. Jei taip, tai L. Mockno ir K. Keblio literatūrai reikėtų laikyti juoduoju romantizmu, paneigiančiu ir užbaigiančiu mūsų romantizmą. Jau J. G. Byronas, A. de Lamartine ir A. de Vigny vaizdavo atšiaurius individualistus, puolusius dėl meilės angelus. Jie buvo šokiruojantys veikėjai pradininkais, kokius mums yra A. Škimas. Bet lietuvių tautos situacija neleidžia skontis sensaciniu absurdu ir nihilizmu. Kritikų uždavinys išaiškinti, kad tokie kūriniai, nors prašmatniausios technikos, neturi ateities, arba jei mano priešingai, turėtų surasti praeityje tokius nihilistinius kūrinius, kurie nenuostoję vertės ir šiandien. Bet tai nepasiseks, ir mūsų kritikai turėtų vėl nagrinėti okupuotoje Lietuvoje atgimstantį romantizmą — J. Grušo dramą, J. Marcinkevičiaus *Mindaugą*, K. Sajos *Mamut medžioklę*. *Mindaugas*, nepaisant antikrikščioniškos tendencijos, yra stiprus, su romantiniais bruožais kūrinys, prašokęs J. Slovackio ir V. Krivės panašius kūrinius. J. Grinius ir Donelaičio *Metuose* mato nemažą romantinio elemento. Apskritai mūsų literatūroje persveriškas romantizmas. Romantišką prad atskleidimas būtų reikšmingesnis už mūsų gavimąsi antiromantizmu, juoduoju romantizmu. Žinoma, reikia neatsitverti nuo šiandien pasaulio, dalyvauti jo problemų sprendime pozityviai kuryba, kaip liudija vadinamojo absurdinio teatro lietuviškieji kūriniai. Tai savito integralinio realizmo kelias, kuriuo eina J. Grušas, K. Saja, K. Ostrauskas ir A. Kairys. Kairys groteskų bei alegorijų pajungia patriotiniams uždaviniams, nors ir nukentėjęs kūrinių iracionalinis gilumas. Laimingesni yra J. Grušas ir K. Saja. Ypač J. Grušo *Meilė, džiazas ir velnias* realistiškas, alegoriškas, groteskiškas ir romantiškas priemonėmis sukurtas pozityviai skambantis kūrinys, atremtas aktualijas — vaizduojantis suvalkatą jaunimui, juodojo romantizmo atstovą. Išsiskirti s

²⁰ Min tiesiems kritikams šitos užuominos apie politines-ekonomines sąlygas džioga, turėtų, nugalvojus, o modernumo rėšimas prisitaikymu prie paklausos, nepaisymas sudėtingų psichologinių faktorių, formuojančių mūsų laikų žmogaus psichiką ir todėl atitinkamai nuspalvinančių jo kūrybą, labai apgailėtinas. VI. Kulbokas.

ia Beatri s personažas — 17 m. mergait , didmies io padugn se nenuskendusi. Tas k riny s — integralinio realizmo pavyzdys.

J. Grinius yra dav s tremties literat ros apžvalg ²¹. Tada buv apstu laikra šiuose (knygos tuo metu retos) poezijos ir prozos, bet vis labai silpni dalykai, nes redaktorai d jo, k gavo. Ypa apstu patriotin s poezijos. Tik *Aid*, poezija geresn . A. Kairio, B. Gaidži no, V. Kasty io poezijos rinkiniai menki. Bet už juos labiau bartini rašytojai su vardais, leidži silpnus dalykus. Geresni tik Brazdžionio *Svetimi kalnai*, Nili no *Praradimo simfonijos* ir Nagio poezija. Griniui atrodo, kad m s laik poezija gyvena kriz . Jos reikšm m s visuomen je sumaž jo. Technikos poveikis buvo jau iamas ir Lietuvoje (plg. kad ir didelio pasisekimo netur jus *4 v j* užsimojim kurti vaizdus mechaniškai). Vakaruose šiandien sumechanintos pramogos bei menai nebepalieka žmon ms laiko susitelkus paskaityti, ir lyrika nustoja visuomenin s reikšm s. Kai kurie poetai, nor dami prasimušti pro džiazu triukšm , irgi ima madin-gai š kauti. D l to poezijoje daug maivymosi. Daugelis poet bei meninink , palaidoj Diev , nebeturi ko skaitytojams pasakyti, tad skelbia gyvenimo absurd su sekso prieskoniu²². Iš kitos pus s poetai suspecial jo: j poezij supranta tik j draugai ir jie patys. O poetai turi priart ti prie gyvenimo, nat rali žmogaus jausm ²³. Dramos menas susij s su pasaul ži ra, tai jos moralini vertybi ir paisoma²⁴. Romanistas turi taip pat spr sti moralines problemas, o nesiremti išimtiniais atvejais²⁵.

Grinius, vertindamas kur poet , paprastai palie ia literat ros problemas pla iau, nušviesdamas iš esm s ir turinio poži riu; duoda dabartin s pad ties pi v ir meta min i atei iai. Jo kritika apima nuo Donelai io iki paskutini kny g ²⁶.

Mairon aptaria kaip patriotin s poezijos k r j . Maironio patrio-tika šiandien v l gyva. Ir eil poet j rašo (Brazdžionis, Brad nas, Kirša, net Putinas, Aistis, Santvaras). Bet ta poezija turi ir pavoj : « poetai, kuris imasi visuomenin s poezijos, stoja prieš pavoj , kad jo k ryba gali b ti sausoka, abstrakti, galvotin , nes ji remiasi dau-giau išaugintais kult ros, negu pa ios gamtos diegtais jausmais. Tod l ne stabu, kad net dideli k r j visuomenin j, taigi ir patrioti-

²¹ *Lietuvi literat ra tremtyje 1946 m.*, žr. *Žiburiai*, 1947.1.4 d.

²² *Bernardas Brazdžionis*, žr. *Aidai*, 1967 m. 5 nr., 208-212 psl.

²³ *Poezijos kriz*, žr. *Draugas*, 1952.V.10 d.

²⁴ *Dramos smukimas ir kitimas*, žr. *Draugas*, 1952.1.19 d.

²⁵ *Ar užgeso šviesa lange*, žr. *Draugas*, 1960.XII.10 d.

²⁶ *Apie Donelaii : Tremties kritika apie okupuotosios Lietuvos literat r .*

n j poezijoj, pasitaiko daug samprotavim , aforizm , rodin jim , raginam j š ksm , klausim »²⁷. Didieji poetai patriotin poezij supina su bendrai žmogiškais jausmais, amžinaisiais r pesiais. Maironis j siejo su gamta. M s dien poetai tiki Lietuvos prisiklimu, bet j tik jimas asmeninis, ir jie neranda kontakto su platesniais horizontalais, neišeidami iš elegij . Bej gis ia Aistis prieš objektyvius vaizdus su savo subtiliais niuansais. Kita blogyb — formos palaidumas. Ne tik kai kurie vyresnieji, bet «ir dauguma jaunesni m s patriotin s poezijos serga tuo pat. Eiliuota sp dži proza, eiliuota publicistika, be muzikos, su kit jau pakartotomis stilistin mis priemon mis, su retai pasitaikaniais poezijos gabaliukais asonans drumstoje up je — štai vyraujantis m s tremtini poezijos vaizdas»²⁸. Daug to atsiranda d l visuomenin s poezijos kietumo, bet daug kaltas ir apsilaidimas.

M. Pe kauskait s-Šatrijos Raganos *Sename dvare* kelia m s romantizmo žymiausiu veikalu. J. Grinius ir ia pasireiškia dideli problem ieškotoju ir k l ju. Šatrijos Ragana — idealistinio aukl jimo ir krikš ioniškosios pasaul ži ros suformuota asmenyb , nudažiusi ir jos k ryb , ypa pagrindin veikal *Sename dvare*, kurio tema — šeimos lizdas ir jo centras motina. Kritikas aptaria vis eil romantišk j broož . Pirmiausia — praeinamyb s motyvas. Mirtis rodo laim s trapum . Ji ia virsta lyg vienu svarbi j veik j (plg. B. P kelevi i t s *Rugs jo šeštadienis*). Mirtis suprantama krikš ioniškai — vienas etap amžinyb . Kapini motyvas, tikrov s ir iliuzijos suliejimas, nakties motyvas, ilgesys, grožis kaip Dievyb s atspindys, muzikos gausumas, jautrasieliai vaikai, gamtos kaip subjektyvi sp dži traktavimas, dom jimasis tautosaka ir tautodaile, Lietuvos istorija ir kalba, romantiškas vaizdavimo b das — visk rodant subjektyviu Mamat s ir Irut s žvilgsniu, autobiografiškumas ir pati kompozicija — be fabulos, sud styta iš epizod , užraš , o vis d lto daranti viening sp d , — vis tai romantiškieji broožai. Autor ia davusi didel k rin , juoba, kad jai pavyko suderinti pozityv žvilgsn ir aukšt menin lyg , nes teigiamus dalykus ypa sunku vaizduoti ²⁹.

Grinius neša naujos šviesos Vaižganto k rybos apib dinim . Priešingai V. Mykolai iui ir J. Ambrazevi iui, kurie tekalba tik apie šviesi j Vaižganto k ryb , Grinius atranda ir tamsi d mi joje. Grinius atmeta ir okupuotos Lietuvos kritiko L. Ginei io kaltinim

²⁷ *Maironis ir dabartin patriotin poezija*, žr. *Aidai*, 1946 m. 11 nr., 198 psl.

²⁸ Ten pat 202 psl.

²⁹ *Lietuviškojo romantizmo virš n*, žr. *Gabija*, J. Ais io ir St. Zobarsko redaguotasis *Literat ros Metraštis*, Brooklynas 1954, 485-507 psl.

Vaižgantui, kad buv s priešiškas darbo žmon ms. Jis mat žmoni vargo priežastis — ekonomin bei politin santvark . Vaižgantas mat s daug d mi žmon se. *Rimuose ir Nerimuose* rodo žmoni prigimt , linkusi piktas, juodas aistras. *Vaduv krašto* gamta kvepia šiurpiausi mirt . *Pragiedruliuose* rodomos aistr d lei nekalt žmoni aukos. Tamsi d mi ypa daug *D d se ir d dien se* bei *Šeimos v žiuose*. Panašiai ir *Išgamoje*, kur Feliksas ž sta d l t vo užkiet jimo siaurose paži rose³⁰.

dom lyrikos ir amžiaus klausim palie ia, kalb damas apie M. Vaitkaus *Šerkšno sidabr* . Kuris amžius lyrikai palankiausias ? Remdamasis A. de Lamartino paži ra ir V. Mykolai io bei M. Vaitkaus lyrika, išveda, kad jaunyst ir senatv — žavinti neribot galimybī ateitis ir rezignacinis su emoci ne tampa atsisveikinimas su gyvenimu. Kita mintis — *Šerkšno sidabre* M. Vaitkus li dnesnis, priart j s prie šiandienini lyrikos nuotaik , taigi ir prie skaitytoj . Eil raš iai dabar trumpesni, lakoniški. Ankstesni ilgesni eil raš iai j apib dina neteisingai kaip antraeil ir estetinink poet . J. Grinius j laiko didesniu poetu už B. Sruog , nes yra suk r s stipri eil raš i , kurie b dingi jo santykiui su b timi, visata: apie šviesos krislus ir nušvitusi dulk . Nera jis estetininkas, kad pažaidžia išorin mis formomis. Atsidavimas ir meil Dievui, Marijai, — tad vyrauja ne estetin s vertyb s. Grei iau jis neoromantikas³¹.

Kr v dramaturg aptaria, laikydamas b dingu jo bruožu meil praei iai, susidom jim ryškiais charakteriais, gr žim herojin romantizm . Jo veik jai žmogiški ir dramatiški³².

Studij l je *V. Mykolai io-Putino išsivadavimas*³³ apžvelgia Putino vadavimosi keli . Išsivadavimas iš kunigyst s, vedybos, materialiniai r pes iai nepraturtino jo k rybos. Komunist okupacijoje su visa tauta kent jo dvasin kal jim . Buvo ver iamas pasmerkti estetizm , atlikti «išpažint », nieko reikšminga neraš , m si ver tim . Tikrojo išsivadavimo pradžia — *Sukil liai*, v liau sekusi lyrika. Poeto b sena kaip *Tarp dviej aušr* . Ironizuoja erotin meil , prieštarauja savo praeities skepticizmui, pranyksta religinis šaltis ; viešai svajoja apie Dievo gr žim išniekintas Lietuvos bažnyias. Naujuosius jo k rinius supa tyła, poet stengiamasi užli liuoti žemiškais patogumais. *Altori šeš ly* ver iama slav kalbas. Pomirtinis *Vivos plango* ir *Mortuos voco* sugriauna pasakas apie jo

³⁰ *D m s šviesioje Vaižganto k ryboje*, žr. *Draugas*, 1969.X.18 d.; XI.1 d. ir XI.8 d.

³¹ *Ar Mykolas Vaitkus — estetininkas ?*žr. *Draugas*, 1965.XI.20 d.

³² *Vinco Kr v s istorin s dramos*, žr. *Aidai*, 1957 m. 8 nr., 408-420 psl.

³³ Žr. *Aidai*, 1968 m. 6 nr., 250-260 psl.

tik jim žmogaus galiomis iki mirties : šiuose testamentiniuose eil - rašiuose dominuoja žem s pragaras, kurstomas totalist . Estetizmas ir fatalizmas lemia, kad Putinas neherojus (ir pats nestato save pavyzdžiu). Jis svyruoja tarp rezignacijos ir pasipriešinimo. 1956-1957 m. manifestavo savo išsivadavim iš iliuzijos ir svetim varžt bent lyrikoje. Kitur — nebesusp jo.

Plaiau rašydamas apie *Santvaro palaužt buri poezija*³⁴, nurodo tematikos vairum , bet randa ir miglotos prozos (pavyzdžiui, *Ais iai*), o patriotin poezija esanti laikraštini ; id jinei poezijai tr ksta minties gilumo ir sugestyvumo : « Beveik kiekviename

žingsnyje mus sutinka ne iš širdies ištryškusi daina ar gili meditacija, bet filosofavimai, dažnai migloti arba l kšti ir retoriški. Tiesiogin s intucijos žvalgas Santvaro poezijoj pakei ia protiniai ieškojimai, kuri autoriui dažnai nepasiseka išreikšti organiška vaizdine forma »³⁵. Religin poezija esanti taip pat galvotin . Geresn — gamtos ir paprast žmogišk santyki poezija.

ia Grinius kietai sijos s kritikas : reikalauja nauj motyv , jei reikia — ir nauj žanr . Gars s vardai nesulaiko jo kritiško žodžio. Anot jo, « Tod l rašant š vertinim , ir nor ta persp ti visuomen , kad ji lengvai nepasitik t populiariu vardu, bet vertint pa ius darbo vaisius, nes estetiniame pergyvenime jie lemia »^{36 37}. T savo žod , anot M. Krupavi iaus, Grinius skelbia atvirai, dr siai, « griniškai ».

Straipsnyje *Svetimuose kalnuose pasiklydus*³⁷ atvirai paraš , kad B. Brazdžionis *Svetimuose kalnuose* užfiksavo 1944 m. pergyvenimus ir paguod tautie ius, bet estetin tiksl pasiek ne visai : per daug raš s, tad pritr ksta gilesnio kv pimo ir formos esmingumo ; patriotin tema abstraktesn už kitus žmogiškuosius jausmus ir heroik pakeit s medituojan i elegij , m stym , skund , neatlaikydamas ia Ais io ir ir Miškinio varžyb . Es , tremtyje daug kas m si patriotikos. Bet geram patriotiniam eil raš iui parašyti negana vien stipraus jausmo : « Patriotinis jausmas tiesiog apgauna žmones. Jie mano, kad jausmo galingumas yra jau kv pimas, kuris gali duoti meno k rin . Ta iau taip n ra, nes stipri, žalia, aktuali emocija yra svarbi kli tis geram meno k riniui susiformuoti »³⁸. Ta žalia medžiaga nugali poet , nesugebant individualiai prakalb ti..

³⁴ Žr. *Žiburiai*, 1946.IX.14 d.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Žr. *Žiburiai*, 1946 m. 13 nr.

³⁸ D l « *Svetim kaln* », žr. *Žiburiai*, 1946.IV.13 d.

Šiaur s pašvaist je, poetas rod s valing pastang gr žti herojin žanr , bet, kritiko manymu, tai gali tik tuomet pasisekti, kai visuo- men to heroizmo turi ir jos bei poeto jausmas sutampa³⁹. Netrukus J. Grinius Brazdžionio poezij aptaria herojine, objektyvi ja⁴⁰. Jis vaizduoj s lyg ne savo jausmus, o pasaul ir gyvenim . Jo te- matika — šauksmas Diev , t vyn , dorov , o ne j ieškojimas. Ši poezija reikalauja didelio talento ir kilnios asmenyb s poeto, kad nevirst retorika, moralizavimu ir fariziejiškumu. Rinkinyje *Per pasaul keliauja žmogus* — daugiau pasisek religiniai, negu patriotiniai eil raš iai (ia kenkia aktualijos). Centre — myl s, bet teisingas Kristus. ia lyrika panaši psalmes. Brazdžionis, kaip niekas, išpranašav s 1939-1945 m. gr sm . Brazdžioniui poezija — kilni tarnyba savo tautai. Nepaisant šiuolaikinio ateizmo ir neb ties gundym technikin je civilizacijoje, *Vidudienio sodai* (1961) liu- didija poeto tikr pozityvum , kuris ypa ryškus, palyginus su A. Mac- kaus *Neornamentuotos kalbos generacija* (1962). Okupuotoje Lietu- voje kritika Brazdžionio poezij vadina dekadentine nebent Maskvos sakyta. Brazdžionis labiausiai iškelia dramatin žmogaus didyb ir Dievo visagalyb rinkinyje *Per pasaul keliauja žmogus*, 25 metai prieš E. Mieželai io *Žmog* . Brazdžionis — krikš ionis humanistas; jo Dievas ne vien r stus teis jas. Šita ištikimyb religijai neneša jam jokio pelno : religiniu poetu ypatingai b ti sunku, juoba, kad ir krikš- ionys nevertina sav rašytoj . O netikintieji tokiam poetui ypa nepalank s. D l to jo neken ia okupuotos Lietuvos komunist mokslininkai. Poetas nuken ia ir d l t vyn s meil s, kuri tenykš iai kritikai klaidingai vadina nacionalizmu. Juk Brazdžionis nepl sta kit taut , o tik pasaulio gali n veidmainyst .

Poetas sugeba atsinaujinti: *Šiaur s pašvaist je* — sentimentalios t vyn s meil s elegijos, o *Didžiojoje kryžkel je* — skamba drama- tiška j ga ir ironija; *Vidudienio soduose* — pasirodo ir epini br kš- ni . Brazdžionis kitiems nemažesniems patriotams poetams, bet nesugebantiems rasti tokios vairios išraiškos, sukelia pavyd (?). Es , nepalankumas patriotinei poezijai šitaip aiškintinas. Brazdžionis supranta lyrikos uždavinius kitaip negu jaunesnieji poetai, o rib poezijai niekas nenustat . Brazdžionis turi teis b ti vairsus. Tegalima reikalauti, kad visad tik b t stiprus. Jis angažuotas poetas nuo Lietuvos laik ⁴¹. Jis artimas J. Baltrušai iui — su emocija eina intelektas ir valia. Jo poezija skirta daugiau deklamuoti; kartais

³⁹ *Tremties poetas priešais pasaul*, žr. *Aidai*, 1948 m. 15 nr., 281-282 psl.

⁴⁰ *B. Brazdžionio poezija*, žr. *Aidai*, 1949 m. 26 nr., 227-233 psl.

⁴¹ *Bernardas Brazdžionis*, žr. *Aidai*, 1969 m. 5 nr., 208-212 psl.

perkrauja vaizd , paraleli . Nepaisant visa ko, Griniaus manymu, jis didelis ir domus poetas ir ne tik m s mastu.

Apie kitus vyresnius poetus yra tik trumpai pasisak s. Grinius randa, kad Aistis nes kmingai suka iš subjektyvi elegij patriotik , stokodamas šioms temoms reikalingo intuityvaus žvilgsnio. Ar vyriškumo metai, ar per lengvas žvilgsnis poezij b t ia kaltas⁴² ?

Ma ernio vizijos jam b t svajingesn s, kad ne baltosios eil s; didesn silpnyb — nevisiškas medžiagos apvaldymas. Trumpesn s vizijos — nemeluota poezija, o sonetai — jau beveik subrendusio poeto k ryba. Gyvenimo prasm s ieško kaip ir Nili nas, tik yra ramesnis⁴³.

Nili no *Praradimo simfonij* b dingu bruožu laiko erotini motyv stok⁴⁴. Pasaulio katastrofa nukreip mintis žmogaus likimo problemas. Nili nas kalb s apie tragišk likim , dvasios neramyb . Jo gamta simbolin , bet ryšiai su ja gaivališki. Jo patriotinis motyvas kitoks — be Lietuvos upi ir krašto nelaimi . O vis tik Nili nas patriotas, palik s publicistin pavirši ir siliej s gilesn , bendrai žmogišk srov . Nors trapus žmogaus gyvenimas, bet nebeprasmiškas, nes yra Visagalis. Žmogaus gyvenimas — arena. Be protoy siekia k rybos ir naikinimo. Nili no pesimizmas n ra nihilistinis. Kristus pripaž stamas, bet n ra krikš ioniškos nuod m s s vokos. Visur ieškojimas ir kovos nuotaika. Jis panašus didžiuosius pranc z simbolistus. Sunk naujovišk filosofin poet Nili n J. Girnius gerai suprato ir anksti visuomenei iškl jo didel talent : « Tiek pasaul ži ros, tiek pasaul jautos ir formos atžvilgiais poetas visai originaliai pasireiškia »⁴⁵. Pažym j s minties ir formos komplikuotum , sako: « Šita poezija yra vis d lto sutapusi su stipria dinamiška emocija, tod l eil raš i tampa tiesiog dramatiška, nors kartais yra ne tikim metafor ir palyginim . Daug kur jau iama negalutinis formos sigal jimas, savotiškos grumtyn s su medžiagos gausumu, diktuojamu stipri , dinamini , sunkiai apvaldom emocij , ta iau niekas negali neigti nei Nili no pesimistin s minties gilumo, nei stiprios tragiškos asmenyb s, nei poetinio talento galin gumo »⁴⁶.

Kritiškiau sutiko H. Nagio *Lapkri io naktis*. Autorius es s vie nišas, nelaimingas, kiek pozuoj s gamtos lyrikas. Kur paprastas —

⁴² *Poetas kryžkel j*, žr. *Aidai*, 1947 m. 5 nr., 232-233 psl.

⁴³ *Poeto palikimas*, žr. *Aidai*, 1947 m. 1 nr., 32-33 psl.

⁴⁴ *A. Nykos-Nili no «Praradimo simfonijos»* žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 3-4 nr., 114-123 psl.

⁴⁵ *Lietuvi literat ra tremtyje 1946 m.*, žr. *Žiburiai*, 1947.1.4 d.

⁴⁶ Ten pat.

s kmingas, kur imasi filosofijos, ten sugadina. Link s alegorij , nemuzikalus, art j s poezij prozoje⁴⁷.

Ankstyvojo K. Brad no *Apeigas* sutiko palankiai, kaip konkre-
taus patriotizmo ir senosios religijos motyvo k rin⁴⁸. A. Jasmanto
Gruodo egzistencin bei religin problematik vertina, ia poetas
m stytojas lengva muzikalia forma atskleidžia susitikim su Dievu —
Kristumi, žmogui atsiliepiam iu savo b du ir laiku. Poetas ia ne
maištautojas, o tik tyliai skundžiasi⁴⁹.

Prozos veikaluose itin ži ri psichologin s ir problemin s pus s.
Sugr ždamas prie 30 m. sukakusios, bet vis tebejaunos Vai iulai io
*Valentino*s, kelia klausim , ar ia apskritai žmogiška problema. Ir
randa, kad dviej jaunuoli pirmosios meil s sudužimas pakanka-
mai gilus klausimas, tik autorius nedav s jam plo io — nesuliej s
su platesne žmonijos problema. Kritikas subtiliai nagrin ja sugr -
žim pirmaprad lopš , rojišk gamt , kur su pirmosios meil s
pražydimu peržengiamas pats laikas, gimsta absoliutin s meil s
polinkis, pražud s pa i meil , nes buvo taikomas asmeniui, nepa-
j gian iam absoliu iai myl ti⁵⁰.

V. Ramono *Miglotos rytas* jam irgi domus d l savo veik j
charakteri . Jie slepia savo gilesnius jausmus, be aukštesni tiksl ,
vedami sekso ar turto geismo. Kritikas atžymi nauj davatkos ir
tarnait s tip ir pasigenda j pavaizdavimo ištisu romanu, — gal
b t atskleid s gilesn žmogiškos b ties problem⁵¹. (Apie Ramono
*Kryžius*ži r. *Kryži* gin as 161-161 psl.).

V. Alanto *Tarp dviej gyvenim* nagrin jime kritikas kelia laiko
atotraukos svarbum epochos vispusiškam pavaizdavimui. Š veika-
l jis nagrin ja 3 plotm se: politin je, psichologin je ir veiksmo,
ir randa visas gana vykusiai sujungtas. Kadangi rodomas ir kunigas
iš j s su partizanais, tai pasigenda jo religin s iniciatyvos. Nematyti
taip pat kaip partizanai apsir pina duona (komunistai rodomi so iai
valg). Partizanus vaizduojant tr ksta realizmo. Platokai apsistoja
prie veik j psichologin s analiz s. Kritikui ypa r pi moralinis,
tautinis aspektas ir heroizmo išk limas aukš iau nihilizmo⁵². Pa-
našiai vertina ir V. Alanto *Pragaro pošvaistes*⁵³.

⁴⁷ *Jaunas poetas gedulo drabužiuos*, žr., *Aidai*, 1947 m. 6 nr., 278-279 psl.

⁴⁸ *K. Brad no «Apeig» lyrika*, žr. *Aidai*, 1949 m. 25 nr., 179-181 psl.

⁴⁹ *Jasmanto «Gruodas»*, žr. *Aidai*, 1966 m. 7 nr., 329-332 psl.

⁵⁰ *A. Vai iulai io «Valentinai» 30 met*, žr. *Aidai*, 1966 m. 6 nr., 448-455 psl.

⁵¹ *Vinco Ramono «Miglotos rytas»*, žr. *Aidai*, 1960 m. 9 nr., 394-397 psl.

⁵² *Vytauto Alanto «Tarp dviej gyvenim»*, žr. *Aidai*, 1960 m., 10 nr., 439-442 psl.

⁵³ *Vytautas Alantas tarp tautin s ideologijos k r j*, žr. *Aidai*, 1962 m., 9 nr.,
418-420 psl.; *Pokalbis apie «Pragaro pošvaistes»*.

Ir dramos veikaluose ieško svarbi problem . Tuo reikalu jis svarbiausia ir r pinasi, kalb damas apie devynis dramos veikalus, ir randa tikras problemas tik trijose pjes se. Be to, autorius mišri vedyb problem sul kština, iš kult ros išskirdamas religij . Autorius taip pat už pasaul ži rinius principus aukš iau stat s lietuvyb : «Be abejo gražu, kad V. Alantas brangina Lietuv , jos laisv , ir jos vaik vienyb . Tik negerai, kad d l nacionalizmo (lietuvyb s išk limo aukš iau visko) jis siaurina ir l kština žmogišk j asmen ir netiesiog pažemina teisingumo ir meil s principus, kuriuos puosel ja krikš ionyb . Iš j gi išplaukia ir laisv s reikalavimas kiekvienai tautai, taigi ir lietuviams ⁵⁴. Tad ir Alanto vaizduojama kova prieš komunizm neturi plataus žmogiško skambesio, lyg tai b t tik lietuvi tautos reikalas. Tr ksta ir gilesni veik j , kuri ir technin s veikal prašmatnyb s neiškeis.

Gilia psichologine analize bei filosofiniu žvalgumu pasižymi J. Jankaus *Namai geroj gatv j*. Veikal pavadin s psichologiniu, probleminiu romanu, pla iau apsistoja prie pikto problemos — pikto galyb s, slypin ios daikt geisme. Šia problema autorius prav r s metafizin pasaul . Ta problema yra kartu socialin , psichologin ir iš dalies moralin bei ontologin . ia kritikas aiškina, jog blogio šaknys gl di sugedusioje žmogaus prigimtyje ir t blog , padedamas Dievo malon s, žmogus gali nugal ti. Jankus išveng s A. Landsbergio *Kelion s* pas mon s prasiveržimo, apgadinusio veikal , bet pakliuv s silpnyb n — psichologin analiz per arti siej s su seksualiniu instinktu, kad ir normaliu. Per daug ir kriminalinio elemento, kur be Dostojevskio genijaus sunku sudoroti. Šiaip autorius gerai suriš s išorin ir vidin pasaul . Tad suimant visa kartu, kritikas gerai pasv r s psichologiškai bei religiškai, betgi naujovi nem gsta ⁵⁵.

Dar vienu atveju Grinius lygina Jank su A. Landsbergiu, b tent — *Peilio ašmenimis* (1967) su *Penkiais stulpais* (1966). Panašios temos — paskutin s partizan dienos. Landsbergis nemini komunist , tik Nauj j Santvark ir s moningai kelia rezistencij likvidavim bendresn plotm . Tai liudija bendri likiminiai broūžai: abiej pusi pagrindiniai asmenys išmušti iš normali v ži : Antanas — buv s skulptorius, Tardytojas — teis s filosofijos profesorius. Ir abu aukštesni instancij pareigoti vienas antr likviduoti. Jankaus dramoje t apibendrinim n ra. Jis stovi lietuvi rezistent pus je ir nori parodyti, kad jie ieško moraliai švari priemoni . Tad Jankus savo tem pl toja ne taip estetiškai ramiai kaip

⁵⁴ *Alanto dramos*, žr. *Aidai*, 1964 m. 8 nr., 369 psl.

⁵⁵ *Jurgis Jankus*, «*Namai geroj gatv j*» žr. *Aidai*, 1955 m. 7 nr., 280-285 psl.

Landsbergis. Jankus moralin problem , pabr žia kelis kartus, o stipriausia — Daugvydo atsiskaityme su partorgu Antanu. *Penki stulpai* — eleginiai apm stymai gabi televizijos aktori , kaip Olimpo diev g r jimasis Trojos kautyn mis. *Peilio ašmenimis* realistinis, kartais net nat ralistinis veikalas. Kritikas abejoja, ar reikia tas brutalumas scenoje rodyti. Ši drama grindžiama labiau veiksmo tampa, negu veik j charakteriais. Kritikas ia stoja ant aiškaus tikrov s pagrindo ir lietuvi tautos likimo poži riu vertina Jankaus veikal , nepraleisdamas ir silpn meno poži riu pusi ; Landsbergio plotm , atrodo, jam svetimoka⁵⁶.

D l problemingumo J. Grinius vertina ir J. Gliaudos *Šikšnosparni sost* . ia vaizduojami vairi lietuvi tremtini profesij atstovai, kaip jie jau iasi Amerikoje. Tai pasimet žmon s; vieni seka Amerikos snobais, kiti pasiduoda komercinei bei mechaninei dvasiai ar bando lenktyniauti sau svetimose srityse su amerikieiais. Kritikas žvalgiai aptaria sumaterial jusi buvus karinink Parul , snob gyd. Eitk n , besimušant « aukšt j » visuomen , intelektualin arivist dailinink Raud n , pasidarius abstraktistu d l rinkos, rašytoj Ratait , be skaitytoj , iš nusiminimo sk stant alkoholyje, o nevilt išreiškiant siurrealistiniu košmaru *Valkatyno giesme*, tikin i buvusi mokytoj Alksnien , ken ian i , kad viena dukt Sibire surusinta, išteka už Seriožos, o kita už kvakerio. šio šeim jai uždrausta lankyti. Pagaliau — teisininkas Alksnis, netikintis humanistas, silpnas ekonomiškai, bet blaiviai vertin s pad t. Jau Lietuvoje vaikš ioj s b ties briauna, ia nustoj s visuomen s atramos ir okupuoton Lietuvon, be s žin s kompromiso, numirti negr žta d l žmonos ir kit motyv . Po žmonos mirties jis vienišas ir nelaimingas. Grinius, krikš ionis ir humanistas, vaizdžiai parodo atskleist pla i tik jimo ir vilties netekimo problem . Meil žmonai, kaip Jobo Dievui, nugali šikšnosparnius — skepticizm , racionalizm ir t. t. Kritikas ypa vertina Gliaud už giliausiai m s literat roje atskleist dvasin meil , kuri Alksn , nesu jus s lyt su b ties pagrindu — Dievu, gelbsti nuo griuvimo. B ties pagrindo stoka — kapo duob po lieptu, kur iš po koj traukia savi ir svetimi. Nužmog jimo vaizdavimas ramus, blaivus ⁵⁷. ia Gliauda dav s geriausi m s literat roje egzistencin roman : « šis romanas n ra imitacinis ar prozelitinis, kuriuo norima b t kažin k pasekti ar iliustruoti. Jis yra originalus, autentiškas k riny, atremtas

⁵⁷ J. Gliaudos *šviesuoliai « Šikšnosparni soste »*, žr. *Pirmoji Pradalga*, 1964 m., 181-182 psl.

tikras psichines b senas, išugdytas iš tikros medžiagos, koki rašytojui dav ir duoda lietuvi šviesuoli gyvenimas Amerikoj »^{58 59}.

Naujos temos ir vairios problemos turi ir savo pavoj . Svarbu, kad jas b t pakankamai sigilinta, jos pergyventos ir apipavidalintos nekartoj amo individualumo k riniais. Svarbu nepasiduoti žurnalizmo pagundai. J. Gliaudos *Delfino ženkle* — dvilyp tema — fiziologin ir psichologin (vyro ir moters skirtingi psichiniai ir moraliniai b viai n štumo metu). M suose nauja ir rizikinga tema estetiniu ir moraliniu atžvilgiu. Nauja ypa , kad susieta su klinikiniais potyriais, ortopedija ir chirurgija, iš kuri autorius kiek šaiposi. Vaizduojant fiziologinius dalykus maža t ra vietos vaizduotei, gresia pasikartojimas. Gliauda išvysto svarbi sud ting problem : kiek žmogus turi teis s kito silpno žmogaus sveikat ir gyvybe. Autorius pakyla iki religijos ir metafizikos klausimo ir vietomis žurnalistinio aktualumo. Užgriebiamas ir beprasmyb s siveržimas m s suracionalint tikrov ; tad Gliauda sijungia absurdin s literat ros srov . Kritikas tai laikyt epigonizmu. Gal, amerikie i literat ros pavyzdžiu, be reikalo duota laiminga pabaiga. Ar gal, kad jaunos šeimos skaityt . Tai susilpnino roman . Leid s gimti sužalotam k dikiui, autorius b t tur j s progos atskleisti racionalisto arlio charakter iki galui ir ar Lina tik vaidina, sakydama, kad invalid k dik b t dar labiau myl jusi, ar ji tikra motina ir krikš ion . Neduota veik jams susigrumti su ontologiniu blogiu. Tad romanai laimingai baigtas, neleidus atskleisti ontologin blog , negauna metafizinio gilumo. Kita ia paliesta problema: ar meno grožio prasm tarnauti gyvenimui, ar sudužti kaip nelie iamam stabui ⁵⁹.

J. Grinius pripaž sta naujumo reikalavim literat roje, bet peikia nesveik madai link iojim . J. Gliaudos *Liepsnos ir apmaudo so iai*, jo manymu, turi išliekamosios vert s, kiek nušvie iama kolchozas ir rašytojo psichin b kl komunistin je santvarkoje. Autorius gerai priart j s prie komunistinio žargono taip pat. Bet Vietnamo karo epizodas — nereikalingas madai lenkimasis, nustelbi s romano pabaig ⁶⁰.

D l id jinio svorio vertinama ir Mazalait s *Negestis*. Apgailestaujama, jog autor gal jo paliest problem iškelti bendrai žmo gišk plotm . Psichologiniam vaizdavimui kenkia spragos — svarb s nusl pimai. Teisingai mano, kad autor s talentas yra legendoms

⁵⁸ *Šikšnosparni karalyst je*, žr. *Draugas*, 1961.IV.29 d.

⁵⁹ *Nauja, bet rizikinga*, žr. *Draugas*, 1966.IV.30 d.

⁶⁰ *Kolchozintis skurdas ir k rybin nelaisv*, žr. *Draugas*, 1969.VI.21 d.

rašyti⁶¹. Kalb damas apie *Miestel, kuris buvo mano*, be reikalo lygina su Kr ve : «tos legendos taip spalvingai išpuošia t miestel , kaip kadaise vis Dz kij buvo išgarsin s Vincas Kr v su savo *Dainavos padavimais*. Nors rašytojos atvaizduotuose vykiuose parodyti žmon s n ra jokie karžygiai, ta iau j dvasiniai siekimai ir j aistros reti, intensyv s, ryšk s, nupiešti vaizdingai. Jie atskleidžia rašytojos didel dramatin vaizduot , kuri šioje knygoje dar kart paliudija jos talent kurti legendas »⁶².

Atžymi A. Barono *Užgesus snieg ,* kad imasi vaizduoti pilk jaunim visuotiniame chaose, o *Sode už horizonto* — vidutinišk neorganizuot jaunim be t chaoso dilem , tik dusinam provincijos stagnacijos. Autorius už iuop s Lietuvos jaunimo bruož — siekti mokslo, kad b tum ponas. ia kritikas duoda autoriui eil patarim : vengti išor s blizgu i , bandyti dramos, neskub ti⁶³.

To paties autoriaus *M nesienoje* jau es mažiau susipainiojusi aplinkybi , kurios blaško žmones, fabula paprastesn , problemos gilesn s, veik jai labiau individualizuoti; tik centrinis veik jas V. Abraitis silpnėsnis — jis staiga persilaužia: nuo pus s veikalo eilinis sportininkas, neparengtas virsta skrupulingu filosofu, sielvartaujan- iu svyruokliu. Bomanas neišbaigtas, perkrautas parabolė ir aforizm . Kritikas pagr stai baiminasi, kad autorius iššvaist s talent improvizacijomis⁶⁴.

P. Jurkaus *Smilgai i akvarel ,* anot autoriaus, «pasaka mano draug tai pasaka mano žem s» pavaizduojanti mažo miestelio naujus pozityvius žmones — kult rininkus, ia originaliai susintetinta pasakos ir tikrov s elementai, paprastai sunkiai telp viename veikale. Geros kompozicijos romane autorius atneš giedros ir šilumos⁶⁵.

Istorinio fono ryškumo J. Grinius ieško Al s R tos *saul tek* — bado, baudžios paveikslo, kurio ia duota maža. Bet maro vaizdai stipr s. Kritikui kyla asociacijos su raudonuoju maru... Kompozicija silpna, dialogai taip pat. Rašytoja tur t mažiau rašyti⁶⁶. Kritikas atsigauna prie kito jos romano — *Brolė* , psichologiškai ir buitiškai analizuodamas lietuvių rezistentų Kazio vidaus kovas ir nelaiming meil , tarnait s Albinos pergyvenimus. Kritikas

⁶¹ *Nel s Mazalait s « Negestis »*, žr. *Aidai*, 1956 m. 2 nr., 89-91 psl.

⁶² *Nel s Mazalait s miestelis*, žr. *Aidai*, 1967 m. 4 nr., 190-191 psl.

⁶³ A. Barono « *Sodas už horizonto* », žr. *Aidai*, 1956 m. 3 nr., 134-138 psl.

⁶⁴ A. Barono « *M nesiena* », žr. *Aidai*, 1958 m. 8 nr., 378-380 psl.

⁶⁵ P. Jurkaus « *Smilgai i akvarel* », žr. *Aidai*, 1958 m. 6 nr., 275-277 psl.

⁶⁶ *Juodasis ir raudonasis maras Lietuvoje, Al s R tos romanai « saul tek »*, žr.

Albin laiko t višk s simboliu. J. Grinius atskleidžia autor s talento pob d — savais žodžiais ar subjektyviais vaizdais atverti veik j psichin b v⁶⁷. Kad ir labai kritikui miela, jog A. R ta *Žem s šauksme* iš l Soviet vykdom maž j taut genocid ir kitas piktybes, betgi priverstas nurodyti menin s formos tr kumus: «reikia (nors ir nemalonu) priekaištauti Alei R tai, kad ji genocidin ms deportacijoms bei j pas koms s moningai ar nes moningai nedav tokios konkre ios formos, kuri temos bei problemos svarb b t atskleidusi deramu plo iu ir gyliu »⁶⁸.

Al R ta romane *Vieniši pasauliai*, deja, es , išryškinusi konjunk-
t rin žmogaus vienišum — d l nepalanki ekonomini , socialini ir moralini s lyg , bet ne ontologin pergyvenim žmogaus be Dievo. Gerai, kad autor atnaujino t v ir vaik konflikto proble-
matik , parod tikr motinos sielvart ir kartu atsakomyb už blog aukl jim , neatlikim motinos lietuvis pareig . Nevyniodamas žodži vat , pareiškia: jei autor nori eiti literat ros istorij , turi geriau apdirbti romanus, leisti jiems susigul ti, konfliktus išvesti iki galo, išryškinti pagrindin tem , vengti veik j karika-
t rinimo ir ilg tuš i j šnek ⁶⁹.

Grinius pasisako prieš J. Gliaud , kuris nesuprat s autoriaus uždavinio «parodyti, kad krikš ioniškos kult ros išugdyto s žin s žiburio negali užp sti k no geismai, sukelti daugiau ar mažiau atsi-
tiktini aplinkybi »⁷⁰. Išmanydamas literat ros srovi polinkius savaip vaizduoti žmogaus vid , randa, kad ir J. Kralikauskas im-
presionizmo, ekspresionizmo ir realizmo keliu eina ir nereikalauja grynai realistinio vaizdavimo ir laipsniško veik j aistr si bavimo.

Kralikausko *Urviniuose žmon se* — subeletristinti Kanados aukso kasykl sp džiai, bet d l medžiagos neapvaldymo dailiosios literat ros k rinio n ra. O *Šviesoje lange* d mesys sutelktas keli personaž vid , ir turime lyg klasišk roman . Laukin gamta ir biologin aplinka (vyr mas ir 2 jaunos moterys) susieta su veik j likimu. Kritikas prikiša, kad vaizduojamas pri jimas prie moters sielos per fizin nuopuol . Tai, es , vargu literat rin problema⁷¹.

Teigiamai vertina jo mindauginius romanus: *Titnago ugn* ir *Mindaugo nužudym* ⁷². ia naujai pažvelgiama Daumantien s ir

⁶⁷ *Romanas apie rezistento nelaiming meil* , žr. *Aidai*, 1962 m. 1 nr., 36-38 psl.

⁶⁸ *Al s R tos « Žem s šauksmas »* , žr. *Aidai*, 1967 m. 7 nr., 324 psl.

⁶⁹ *Motinos ir dukter konfliktas* , žr. *Aidai*, 1970 m. 7 nr., 332-335 psl.

⁷⁰ *Ar užgeso šviesa lange?* žr. *Draugas*, 1960.XII.10 d.

⁷¹ *J. Kralikausko « Šviesa lange »* , žr. *Aidai*, 1961 m. 7 nr., 318-320 psl.

⁷² *J. Kralikausko romanai apie Mindaugo epoch* , žr. *Aidai*, 1964 m. 6 nr., 289-292 psl.

Mindaugo santykius (Daumantien negr žta pas vyr d l mergininko vyro ir uv rios anytos). Kritikas abejoja, ar lyrinis ekspresionizmas tinka praei iai vaizduoti. Problemin pus pabr žia ypa *Vaišvilko* nagrin jime⁷³: Kaip valdovui suderinti teisingum su meile ? Ar geras krikš ionis gali b ti geras valdovas. Ta iau A. Vai iulaitis tame pat romane ži ri estetin s, veikalo konstrukcijos pus s⁷⁴.

R. Spalio *Rezistencijos* proga ⁷⁵ kelia nesubrendusi ir ypa dar teigiam veik j vaizdavimo sunkumus. Psichologin analiz ir gyvas veiksmas taip pat sunku suderinti. Pagiria ir pozityv žvilgsn savo veik jus: « Šitokia rašytojo laikysena atrodo kaip s monin rezistencija prieš psichopatologinio blusin jimo ir padugni antpl d , kur mums net arogantiškai perša vadinamojo kairiojo liberalizmo literatai»⁷⁶.

Platesn s problemas išk limo pasigenda A. Kairio komedijoje *Viš iuk kis* užuot vaizdavimo m s intelektual noro bendradarbiauti su komunistais tur t b ti keliamas visuotinesnis reiškiny s — nutautimas⁷⁷. Id jiškai nesvarios ir P. Neveravi iaus *Dienovidžio sutemos* ⁷⁸. Bet neniekina kritikas ir mažo užkampio prasmingo pavaizdavimo, užstodamas A. Sietyno gerokai «taršomus» A. Baranausko *Karklup nus*^{79 80}.

J. Griniui r pi ir lietuviai, pasireišk kit taut literat rose — J. Baltrušaitis ir O. Milašius. Apie juos rašo: *Milašius tarp iurionio ir Glaudelio* ⁸⁰ ir *Du lietuviai — didieji europie iai — J. Baltarusaitis ir O. Milašius*⁸¹, pabr ždamas, «kad menininkas gali eiti pasaul tik per savo taut ». Ta proga vertina G. Židonyt s disertacij *O. V. Milosz, sa vie, son oeuvre, son rayonnement*, nesutikdamas d l Milašiaus k rybos pranc ziškumo ir kosmopolitiškumo, o pats kelia Milaši svajotoj , mistik , idealist , šiauriet . Fizine, kult rine ir kraujo taka es negalima išaiškinti tokio mistiko, kuris nusigr ž s nuo pranc z racionalizmo, palink s Diev -Meil , pasijut s maža kosmo dalele, tampa mažiausios b tyb s broliu.

⁷³ J. Grinius, *Juozo Kralikausko «Vaišvilkas»*, žr. *Aidai*, 1972 m. 9 nr., 448-450 psl.

⁷⁴ A. Vai iulaitis, *Juozo Kralikausko «Vaišvilkas»*, žr. *Aidai*, 1972 m. 9 nr., 446-448 psl.

⁷⁵ Žr. *Aidai*, 1971 m. 2 nr., 89-91 psl.

⁷⁶ Ten pat, 91 psl.

⁷⁷ *Alėgorij bei simboli realyb*, žr. *Draugas*, 1965.IX.11 d.

⁷⁸ *Neveravi iaus apysakos*, žr. *Aidai*, 1950 m. 5 nr., 230-233 psl.

⁷⁹ *Kritikai taip pat gali klysti*, žr. *Draugas*, 1966.III.19 d.

⁸⁰ Žr. *Aidai*, 1951 m. 9 nr., 424-428 psl.

⁸¹ Žr. *Aidai*, 1954 m. 7 nr., 310-319 psl.

Grinius giliai filosofiškai ir literat riškai pasiruoš s, pagrindinai suvokia šio k r jo sielos esm . Nuo savo disertacijos iki savo mirties jis m suose buvo pirmaujantis Milašiaus žinovas.

Po 5 met Grinius kelia Milašiaus lietuvyb s klausim ⁸². Apspr sti jo tautyb pagal krauj ir lietuvi kalbos mok jim b t lietuvyb s sampratos susiaurinimas. Svarbu asmens apsisprendimas. Jis jaut si palikuonis didžiosios Lietuvos kunigaikštijos, kuriai kitados priklaus jo gimin . Jis lietuviškesnis už A. Mickevi i . Jis skelb si lietuviu ir jaut pareig ginti senoli žem ⁸³.

J. Grinius dažnai dalyvauja smarkiuose id jiniuose gin uose literat ros veikal proga, pavyzdžiui, su M. Biržiška d l kritikos, d l *Kryži* , A. Šk mos palikimo, S. N ries klausimu ir t. t.

Tremtini Mokykloje ⁸⁴ pasisako prieš M. Biržišk , kuris puol ⁸⁵ A. Džiug n už *Mintyje* ⁸⁶ d t recenzij , vertinan i Flensburge išleist knyg *Dienos be t vyn s*. J. Grinius prieštarauja Biržiškai, pasipiktinusiame, kad poetas poet recenzuoja. Juk ir Lietuvoje taip pasitaikydav , o Biržiška tada tyl j s. Priešingai, literat rai, Griniaus manymu, kenkia ne tiek griežta kritika, kiek nepašaukti rašytojai, gudriai prasiskverbi spaud . Jie kelia literat ros infliacij , pakert skaitytojo pasitik jim knyga ir gadina skon . Griežta kritika kaip tik naudinga visuomenei. Netiesa, kad A. Jakštas per griežtais reikalavimais ne vien « sulikvidavo ». Grinius sako : « pašaukto k r jo

⁸² *Milašiaus k ryba*, žr. *Aidai*, 1959 m. 10 nr., 432-438 psl.

⁸³ Milašiaus temai papildyti dar keli žodžiai apie dr. G. I. Židonyt s disertacij . Ji iškelia, kad Milašius, kol gyvas, buvo mažai skaitomas. Kritikai veng vertinti, nes lengva suklysti. Beveik kiekvienas originalumas pradžioje smerkiamas. Dabar susidom jimas juo did ja, o jo amžinink vardai nyksta. Jo k ryba — autobiografin — tobul jimo kelias kaip realyb s pažinimo priemon . Jo laisvame eilavime kritikai pajuto nepaprastai malon skambum , pagr st nuolat kintan iu ritmu. J randa panaš viduramži lotyniškos religin s poezijos k r jus. Ta liturgin forma atitinkanti didingas kosmines ir mistines temas. Intuityv pažinim jis bando pagr sti protiniais rodymais, bet intuicijai duoda pirmenyb . Jo poezijos rintis, mistika, ieškojimas žmogaus protui neprieinamos galutin s realyb s — skaitytojui sunk s reikalavimai. Tad populiarus nebus. Mes nepakankamai j iškeliamo. Anot Židonyt s, « pranc zas savo protu, kult ra, ir literat rine išraiška, kartu pranc zas ir lietuvis savo širdimi, Milašius buvo lietuvis ir tiktai lietuvis » (*Milašius tampa klasiku*, žr. *Aidai*, 1969 m., 7 nr., 299-304 psl.).

Apie Milaši ji skait Bostono kult riniame subatvakaryje 1970.1.17 d. paskait *Oskaras Vladislovas Milosz-Milašius*, atspausdint *Septintojoje Pradalgyje*, 1971 m., 411-435 psl.

⁸⁴ « *Minties* » žurnalas Nr. 2-3, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 5-6 nr., 134-137 psl.

⁸⁵ M. Biržiška, *Iš šalies stebint savo parapijos lang* , žr. *Mintis*, 1946 m. 2-3 nr., 55-59 psl.

⁸⁸ A. Džiug nas, *Puošni tuš iavidur knyga*, žr. *Mintis*, 1946 m. 1 nr., 37-38 psl.

kritika negali atbaidyti ar užmušti; tikras k r jas labiau tiki savo talentu ir savo vidaus balsu negu kritika »⁸⁷. Kritika atbaido tik menkus rašytojus. Tai joks nuostolis literat rai.

Grinius palaiko mint , kad apie naujas knygas reikia keliskart rašyti laikraš iuose, nes m s visuomen nerangi pasidom ti ⁸⁸. O m s literat r reikia lyginti su Danijos ar Šveicarijos, bet ne graik ar rus ⁸⁹. Konkurs reikalau pasisako, kad *Draugo* romano konkursai labai prisid j prie tremties romano pažangos.

J. Grinius — gilaus literat rinio, meninio bei filosofinio išsilavinimo žmogus, literat roje reiškiasi kaip krikš ionis humanistas, didžiai sieloj sis likimin mis tautos problemomis, estetinė kult ra, ypa literat ra, bet ne šovinistas, tik visuomeninkas, dorovininkas, o vis d lto neišleidži s iš aki estetini reikalavim , priešingas «menas menui » propagavimui, nuolat reikalauj s k rybin s pažangos, geb s pajusti ir iškelti naujas j gas (V. Ramon , A. Nili n , V. Ma ern , K. Brad n ; geresnius Barono, Mazalait s veikalus; J. Jurk , J. Kralikausk). Nevengi s tiesos žod pasakyti ir sau id jiškai artimiems žmon ms (Ais iui, Brazdžioniui, Santvarui). Steng sis suprasti ir S. N ries tragedij . Palankiai sutiko žemininkus, lankininkus. Kai rašytojas, jo manymu, pažeidžia moralinius ar religinius principus, Grinius kerta iš peties, nebemato n literat rin s pus s (Šk mos, Alanto atvejai). Jo sprendimo žodis griežtas. D l savo tiesumo jis buvo kai kieno puolamas. Literat ros pasaulyje turi draug ir nemaž prieš . Tai žmogus su galva ir aštrios plunksnos. Tremties kritikoje jam priklauso viena žymesni j viet . Pasakytume — modernusis Jakštas.

⁸⁷ « *Minties* » žurnalas Nr. 2-3, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 5-6 nr., 136 psl.

⁸⁸ *Kritikai taip pat gali klysti*, žr. *Draugas*, 1966.11.19 d.

⁸⁹ Ten pat.

Kun. Stasys Yla (g. 1908)

St. Yla (J. Daulius, J. Yluvis) kartais pasisako literatriniais klausimais *Drauge*, anksčiau *Naujajame Gyvenime*. Jis siūlo literatros griežtai neatriboti nuo kitos srities. Jei literatros objektas yra forma ir žmogus bei jo gyvenimas, tai literatros nedera atriboti nuo kitos srities ir nematuotina vien formaliniu mastu. Literatros gali vaizduoti normalų arba nenormalų žmogų, bet skaitytojas ar literatros kritikas gali laisvai pasisakyti, «kas normalu ar nenormalu literatrinėje knygoje»¹. St. Yla mano, kad literatros roje sielvaidija vienpusiškumas, kai rašytojas rašo tik sau ar kitiems rašantiems, bet ne visiems skaitytojams. O «didžiausi kritikai ir pagrindiniai yra skaitytojai. Jų vertinimas yra neabejotinai tikriausias, imant bendrą, jų vidurkį»^{1 2}. Tokie vidurkiniai skaitytojai ir reaguoja, pavyzdžiui, atsisako *Nidos* leidinio dėl *Baltosios drobulės* išleidimo ar *Lietuvių Dienos* dėl šešiapiršio R. pintojlio nuotraukos. «Žmonės, mūsų skaitytojai, turi sveiką nuovoką ir jų kritikos balsą sunku supainioti mados šokiais. Jie greičiau nusigręžia nuo literatros, negu prisiims tariamą nuoširdumą ir atvirumą vaizduojamam purvui»³. Aišku, kad yra ir skaitytojų kritika. Pavyzdžiui, Prancūzijoje, kur literatros skaitymo tradicijos senos ir daug ir greitai skaitoma, pirmasis nuomones apie naują knygą sudaro kavini, gatvės, telefono pokalbiai ir greiti trumpi pasisakymai laikraščiuose. Ten kritikas dažnai kaip heroldas pasitinka nežinomą autorių, drąsiai, remdamasis savo intucija ir skoniu, pripažįsta jį ir garsina. Betgi skaitytojų kritikos nepakanka ir prancūzams, o kę bekalbėti apie mus, kur knygą reikia brukte brukti, kur literatros skaitytojas naujovę pastebimos tik po 50 metų, kur mūsų neišprusę skaitytojas ir išprusti nenori. Mums tokio skaitytojų sprendimo tikrai nepakanka. Taip pat, literatros riniok riniok vert apsprendžiant, skaldyti veikalų formą ir vaizduojamą žmogų bei jo gyvenimą nedera.

Dar Vokietijoje St. Yla išsamiau yra pasisakęs patriotiniais lite-

¹ *D I s r i t i š k u m o l i t e r a t r o j ų ž r. Draugas, 1962.XI.17 d.*

² Ten pat.

³ Ten pat.

rat ros klausimu. Jo nuomone, sukasdien j s t vyn s ilgesys ir žodis «Lietuva » beveik virsta rimo priemone: « T vyn s ilgesys daros kasdieniškas visoje m s poezijoje. Kod l ? Perdaug atviras, tiesioginis ir bendras. Kai randi posmuose « Lietuva », darosi nejauku, tarsi tik rimo priemone teb t virt s šis žodis. Lietuv jausti kiekvienoje strofoje, kiekvienoje fraz je ir atviru žodžiu nepasakoma... Poezija, kaip ir malda, yra pats intymiausias ir individualiausias jausmas, nors ir objektyvia forma pasakytas. Išgyvenim analogija skaitan iajam domi tuomet, kai perkeliama nekasdieniškon plotm n »⁴.

M s lyrika, jo manymu, stovi kryžkel je laikinosios ir amžinosios. Amžinojoje neįau iama kasdiena; konkretyb , pažadinusi nemirting jausm ir id j , lieka fone. K rybos negalima apspr sti,, suplanuoti iš anksto; ji br sta neju iomis, kai poetas dažnai b na užsi m s kuo kitu. sisi bavusi grandis išsiveržia giesme, kaip B. Brazdžionio *Kunigaikš i miestas* kad gim iš Vilniaus ilgesio.

ia St. Yla palie ia ir k rinio stal iuje laikym . Per ilgai laikyti pavojinga — gali reikalas ž ti, nes k rinys negim s viešumoje laiku, gali gimti... atsilik s. Už tai jis giria Brazdžion , kad netrukdamas skelbia, k paraš s. Bet poetas neprivalo sipareigoti kasdien parašyti po eil rašt . Ir Brazdžioniui poilsis reikalingas.

St. Yla dar aiškino sangvinišk j Donelai io charakter , atsispind jusi jo darbuose⁵.

Išleido *Vardai ir veidai m s kult ros istorijoje, nuo Mažvydo iki Savickio* (1973). Yra skyriai apie Donelait , Baranausk , Mairon .

⁴ *Brazdžionis naujaj rol j, žr. Naujasis Gyvenimas, 1946.IV.30 d.*

⁵ *Donelai io charakteris gyvenime ir dail je, žr. Draugas, 1964.VI.13 d.*

Anatolijus Kairys (g. 1914)

A. Kairys, keli dramų veikalų autorius, laimėjęs Los Angelesio dramų konkurse antrąją premiją už komediją *Ku-k*, pažymi, kad dramaturgai naudoja gražiausi Dievo dovaną — juoką, kuris visus išveria iš kėdžių, nenuvieni neužgaudamas, bet juokui prajūs, žmogus pajunta širdies palytį jį ... A. Kairys mato daug komiško mūsų gyvenime: netikrybą, principų kompromisai, gražus mūsų gyvenimas, nepaisant visų tragedijų, prisitaikymas. Televizija ir kinas negali pakenkti teatrui, nes anieku yra technika, ne menas, Tiesa, sumažėjo teatro lankytojų skaičius, bet pagerėjo jo kokybė. Teatro atsisako miniažmogis. Mūsų laikai teatrui palankesni už Šekspyro: teatras prieinamas visiems. Šiandien teatras kiekvienos tautos — svarbiausia kultūrinė institucija. Mūsų, tremtinių, teatrui turėtų globoti Lietuvių Bendruomenė, kaip, pavyzdžiui, lituanistinės mokyklos. Dramaturgai, aktoriai, režisieriai reikalingi daugiau paramos ir pagarbos, kaip kad rodoma dainos meno atstovams¹.

A. Kairys yra pasisakęs ir apie absurdo teatrą. Kur jis iškelia realybės nesiderinimą su žmogaus veiksmu, ten nepavojingas, «tačiau ten, kur jis sėdintis ar nesėdintis perša žmogaus buvimą ir jo idealų niekumą, kur jis skelbia gyvenimo beprasmiškumą ir nihilizmą, ten jis mums, ypač šiose sąlygose, labai kenksmingas»^{1 2}. Kairys pasisako prieš idėjinius pesimizmą, gyvenimo beprasmiškumą, teatrą skelbiant žmogaus gyvenimo beprasmybę, vedant neviltį. Mes žinome, ko mes norime, mūsų gyvenimas prasmingas, nesivaišykime svetimų dievų, išveda A. Kairys. Prieš tai pasisakė L. Mocknas³. Jo manymu, absurdo teatras nėra idėjškai angažuotas teatras, nesiekiąs koks nors rodyti. Jo veikalų pagrindinis tikslas yra sukurti universali (vis atpažįstama) žmogišką situaciją (pavyzdžiui, Becketto *Waiting for Godot* esminė situacija yra tragiškas žmogaus laukimas). Tas teatras nei avangardinis nei eksperimentinis. A. Kairys pakartoja savo teigimą: absurdo teatras es s

¹ *Gyvenimas tiek pat tragiškas, kaip ir komiškas*, pokalbis su premijuotos komedijos autorium Anatolijum Kairiu, žr. *Draugas*, 1970.IX.26 d.

² *Gyvenimas yra didesnis už absurdą*, ir. *Draugas*, 1965.X.9 d.

³ L. Mocknas, *Apie Samuel Beckett'ą*, žr. *Draugas*, 1965.X.30 d.

avangardinis ir eksperimentinis, maž scen teatras, angažuotas, nes bruka beprasmiškumo, nevirties ir nihilizmo id jas. Rodo egzistencijos absurdiškum . Vyresni j nepasiekdamas, jis eina studentus; j liberalai profesoriai traukia savo kursus. Jaunimui patinka chaosas, pasipriešinimas autoritetui. Belaukiant nieko, neatliekami dideli dalykai, — išveda A. Kairys, rupiai tašydamas absurdo teatro pavidal ⁴.

A. Kairys dar aptar J. Jankaus *Peilio ašmenimis* ⁵ ir Pr. Naujamištkio *Bais j Biržel* ⁶.

A. Kairys band leistis K. Brad no k rybos vieno simbolio — pelen — nagrin jim . Jo manymu, pelenai Brad no poezijoje turi ypating viet . Metaforine prasme jie sudaro simboli pasaul . Kairys aiškina pelen simbolio reikšm , Brad no Dievo samprat , ieškojim amžinyb s žem je, legendin Vorutos kult , pagonyb s išpažinim ... Keista, kad Kairys gailisi, jog Brad nas ieško nauj keli . Autorius, atsisak s sen j diev , nepritap s prie nauj j , analizuoj s savo k ryb , pasisak s už žmog ir žem be Dievo valios, perdaug nesiverždamas dang , tuo patapdamas artimas artoj liui, kurio šventumas — pagoniškas⁷. Šis Kairio bandymas, kad ir domus, bet Brad no poezijos gelm s nepasiekia.

A. Kairys problemos poži riu nagrin ja J. Gliaudos *Br kšm s našť* . ia okupuotos Lietuvos profesorius J. Kirlyš pranašesnis už laisv j krašt lietuvius, patap s jaunimo stabu. Autorius ironizuoja s m s beatodairin veržim si visa, kas iš anapus⁸.

A. Kairys, romano devynioliktojo konkurso komisijos pirmininkas, pasišiausia prieš kritik : « Kokius specialius mokslus jie yra baig , kokiais diplomais yra pasipuoš ? Ar ne tokiais pat, kaip ir m s k r jai ? »⁹. Jie es nes žiningi, švaist si užgauliais žodžiais, kelian iais tik juok . Kritika neturi objektyvios vert s :« ... bet kokia kritika t ra papras iausia rašan iojo nuomon , nei daugiau, nei mažiau, apspr sta jo pasaul ži ros, o neretai ir asmenišk motyv »¹⁰. Ypa kai slapstosi slapyvardžiais ir lindi už redaktori nugaros. Literat ros istorija rodo, jog pasmerkti rašytojai iškilo. Kritika visada negailestinga, o dabar iš jusi beveik iš rimtumo rib .

⁴ *Dar apie absurdo teatr* , žr. *Draugas*, 1965.XI.13 d.

⁵ *Pasivaikš iojimas peilio ašmenimis*, žr. *Draugas*. 1968.V.11 d.

⁶ *Prano Naujamištkio dramos*, žr. *Draugas*, 1966.1.22 d.

⁷ *Pelen fig ra Brad no k ryboje*, žr. *Šeštoji Pradal* , 1969 m., 373-396 psl.

⁸ *Dar vienas žvilgsnis . J. Gliaudos «Br kšm s našť* », žr. *Draugas*, 1973.

1.20 d.

⁹ *Konkursas, kritika ir premijuotasis*, žr. *Draugas*, 1970.III.28 d.

¹⁰ Ten pat.

Dr. Vincas Maci nas (g. 1909)

V. Maci nas — literat ros istorikas (disertacija: *Lituanistinis s j dis XIX a. pradžioje*), atsid j s senajai literat rai vertinti. Jis bene vienintelis, be M. Biržiškos, tremtyje tyrin jo ir iš naujo vertino senesnius raštus. Jo darbo vert didina ypa tai, kad Vokietijos tremties metu pasimetusiai bei tuš i laiko leidim pasin rusiai m s visuomenei jis nenuilsdamas kalb jo ir raš apie kult r , literat ros reikšm tautos gyvenime, iš naujo prikeldamas praeities literat ros k r jus ir j darbus. Jis kalb jo, kad dvasin s vertyb s išlaik praeityje pavergt taut gyv . Toks Mažvydo katekizmas, mano Maci nas, gal svarbesnis už Vytauto sumanym vainikuotis. Tos menkos religin s knygel s išmok liaud skaityti, pad jo pagrind v lesniam tautos atgimimui. Vargani draudimo meto laikraš iai subrandino visuomen tiek, kad 1905 m. seime ji per savo 2000 atstov pareikalavo autonomijos. Tokia didel paskata imtis knygos eina iš straipsnio: *Kardas ir knyga m s tautos istorin je lemtyje*¹.

Lietuvi Enciklopedijoje jis dav eil straipsni , o paties redaguotame Lietuvos tome paraš senosios lietuvi literat ros skyri , kur apžvelgia senuosius literat ros reiškinius Lietuvoje, gud , lenk ir lotyn kalb vartojim d l istorini aplinkybi , sen j religin literat r , lietuvišk j s j d XIX a. gale. Tai kruopštus istoriko darbas, meniniam kritiniam vertinimui neleidži s pasireikšti.

Literat ra jam didelis tautos gyvenimo veiksnys. Jau Rotundas, M. Daukša plunksna kovijo prieš lenkus, Donelaitis prieš vokie ius, žemai i bajorai prieš lenkus. Spaudos laisv iškovijo redaktoriai, rašytojai, knygnešiai. Maironis, Vaižgantas ir kiti ia reiš k be galo daug. Spaud atgavus, galima buvo daugiau atsid ti meniniam tikslams. Nepriklausomoje Lietuvoje perspektyvos literat rai didel s, bet politiniai, ekonominiai r pes iai daug energijos ir ištekli užgož . T vyn s nustojus, tremtiniam literat ra — didelis dvasios stiprintojas^{1 2}.

¹ Žr. *Lietuvi Žodis*, 1947 m. 47-48 nr.

² *M s literat ra tautos tarnyboje*, žr. *Aidai*, 1948 m. 12 nr., 104-113 psl.

Rusams baigiant nušluoti nuo Mažosios Lietuvos žemės visa, kas lietuviška, Maci nas kelia Mažosios ir Didžiosios Lietuvos literatūrinis ryšius³. Su meile jis kelia didžiuosius to krašto vyrus — J. Bretkėnį, K. Donelaitį, L. Ruzgį ir Vydūną. Prisimena pirmąjį mūsų beletristinį knygėlį⁴. Parodo Donelaičio novatoriškumą — realistinį gamtos ir žmogaus vaizdavimą, kai visur tauravo sentimentalizmas, grįžtinį literatūrinį hegzametą^{5,6}.

*Lietuvių Enciklopedijoje*⁶ pilnutinai apžvelgiamas A. Mickevičiaus karybė. Jo lietuviško laiko istorinė, anuometiniu supratimu geografiškai apspręsta. Jis Lietuvį mylėjus nuoširdžiai, bet kultūriškai ir politiškai — lenk rašytojas. Lietuviškas vokon Maci nas apima:

1. skirtingas etninis kilmės jautimas, 2. nusimanymas apie skirtingą istorinį tradiciją, 3. noras išlaikyti ir ugdyti kultūrinis moningumą, gimtąją kalbą parentališkai ir 4. nepriklausomo gyvenimo siekimą. O ne visa tai buvo istorinėje bajorų lietuviško sampratoje — jie nesipriešino lenkų kalbos ir kultūros plitimui Lietuvoje. Šiaip Mickevičius labai susijęs su lietuviška literatūra. Apie 50 vertimų yra vertimų karybos lietuviško kalbą. Jau aušrininkai, atmetę unijines idėjas, žavėjosi *Gražinos* ir *Konrado Valenrodo* patriotika. Jis sukūrė ir *Živilės legendą*⁷. Viliu jis verstas ir grynai dailėmenas, pavyzdžiui, M. Gustaitis vertė *Krymo sonetus*. Tautos dvasios ieškojimo metu juose randama lietuviškos dvasios elementai (M. Peškauskaitė, A. Herbauskas). Jo karyba nepriklausomybės metais buvo dailėstoma Lietuvos mokyklose. Tiesioginis takos bus darbas tik *Anykščių Šileliui*. Tik J. Aistis jo kratosi, o lenkas L. Abromavičius pripažįsta jam teisę geografiniu ir istoriniu požiūriu save laikyti lietuviu⁸.

Maci nas pagerbė I. Kraševskis, didžiai mylėjęs Lietuvį (kaip J. Sauerveinas ir J. Eretas) ir savo raštais vaizdavęs romantinius Lietuvos praeities laikus⁹.

³ *Mažoji ir Didžioji Lietuva mūsų raštų istorijoje*, žr. *Lietuvių Žodis*, 1947 m. 29-30 nr.; *Keturi Mažosios Lietuvos didieji*, žr. *Aidai*, 1948 m. 18 nr., 360-365 psl.

⁴ *Mūsų pirmoji pasaulinė grožinė literatūros knyga*, žr. *Aidai*, 1947 m. 4 nr., 145-150 psl.

⁶ *Kristijono Donelaičio « Metai »*, žr. *Aidai*, 1946 m. 7 nr., 105-109 psl.; *Žvilgsnis Donelaitį po 200 metų*, žr. *Tėviškės Žiburiai*, 1964.X.15 d., X.22 d., X.29 d., X1.5 d. (42-45 nr.).

⁶ XVIII t. (1959), 342-352 psl.

⁷ *Živilės legenda*, žr. *Lietuvių Dienos*, 1951 m. 7 nr.

⁸ *Mickiewicz in Lithuanian Literature*, rinkinyje *Adam Mickiewicz in World Literature*, A Symposium edited by W. Lednicki, University of California Press 1956, 383-397 psl.; Dr. V. Maci nas, *Adomas Mickevičius lietuviška literatūra roje*, žr. *Aidai*, 1955 m. 10 nr., 413-329 psl.

⁹ *Vytolio Raudos» autoriaus mirties sukaktis*, žr. *Lietuvių Žodis*, 1947 m. 12 nr.

Mums, tremtiniams, itin domus jo straipsnis *Pirmasis emigrantas m s poezijoje*^{10 11}.

Su meile apsistodamas prie *Met* ir *Anykš i Šilelio*, Maci nas iš pradži pasiduoda nešamas grožio jausmo bangos, v liau su dideliu išsilavinimu ir pla ia literat rine patirtimi apsprendžia ir iškelia iš didži j literat ros kasykl ypatingus brangakmenis ir gili id jin prasm . Tai jau literat rinis vertinimas, kad ir senesniosios literat - ros. Juk niekad ia n ra pasakomas paskutinis žodis. Didieji veikalai nauj kritik akyse gali suspind ti ligi tol nenumatytomis spalvomis. Tad ia ir prasm to darbo, kurio imasi senosios literat ros vertintojai. ia geras skonis pasirodo brangi ir esmin literat ros istoriko ypatyb . Baranauskui Maci nas skyr kelet straipsni ¹¹.

Prisimin jis ir spaudos draudim ¹², J. Basanavi i ¹³, Žemait ¹⁴, Vaižgant ¹⁵.

Iš naujesniosios literat ros jis ypatingai gilinasi V. Kr v , kurio raštus (6 tomus) jis suredagavo¹⁶. Angliškai parašytoje studijoje ¹⁷ jis pla iausiai gvildena Kr v s k rybin palikim : jo romantin bei realistin talent , su senov s didvyriais, šiaudine pastoge, senov s žyd ir Ryt pasauliu, su daugiopais personažais: bedieviu Vainorum, senov s palikimu — Lapinu, jautriu animistu Antanuku, audringu kovotoju Šar nu, niauriu valdovu Skirgaila, kuris stovi krikš ionyb s ir pagonyb s kryžkel je, aistringiu *Gilš s* berneliu, geraširde kaimo bobule, aistringuoju *Žento* M r nu, maištautoju prieš Diev Dvainiu. Jis g risi vairiu Kr v s kalbos grožiu, giliomis

¹⁰ Žr. *Lietuvi Žodis*, 1948 m. 36-37 nr. straipsnis apie Me Šimkevi i .

¹¹ *Antano Baranausko « Anykš i Šilelis »*, žr. *Žiburiai*, 1946 m. 10-12 nr. ; *Poemos literat rin reikšm* , žr. Pr. Lap s liustruotame A. Baranausko *Anykš i Šilelio leidinyje*, New Yorkas 1961 ; *Lietuviškoji Marsejel* , žr. *Literat ra. Lietuvi literat ros, meno ir mokslo metraštis*, II knyga, Chicaga 1954, 95-107 psl.; *Keli Antano Baranausko charakteristikos bruožai*, žr. *Lietuvi Žodis*, 1947 m. 25-26 nr.

¹² *Spaudos draudimo laikus prisimenant*, žr. *Draugas*; 1964.XI.14 d. ; XI.21 d. ; XI.28 d.

¹³ *Trys kartos apie Basanavi i* , žr. *T višk s Žiburiai*, 1950 m., 7-8 nr.

¹⁴ *25 metai nuo Žemait s mirties*, žr. *Lietuvi Žodis*, 1946 m., 9 nr.

¹⁵ *Šimtametis Tumas-Vaižgantas*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.IX.25 d., 38-39 nr.

¹⁶ Svarbesni straipsniai: *Grožio pradas Kr v s k ryboje*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1952.X.16 d., 4 nr., ir *Gabija*, 1953 m. 4 nr., 62-69 psl.; *V. Kr v s k rybos apžvalga* leidinyje *V. Kr v-Mickevi ius*, Chicaga 1953, 32-48 psl.; *Kr v s k rybinis žodis*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1954.VIII.12 d., 31 nr., ir tas pat V. Kr v , *Raštai*, VI t., Bostonas 1961, 453-456 psl. ; *Kr v Vincas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XIII t. (Bostonas 1958), 75-81 psl.; *V. Kr v savo laiškuose 1944-1954 m.*, Chicaga 1970 (atspaudas iš *Draugo*, 1969.VII.26 d., VIII.2, 9, 16, 23 ir 30 d.); *Vincas Kr v s place in Lithuanian Literature*, žr. *Studi Baltici*, IX (1952), 11-22 psl. ; *From Native Lithuania to Distant Orient*, žr. *Lituanus*, 1965 m., XI t., 3 nr., 18-68 psl.

¹⁷ Žr. 16 išnašos paskutin straipsn .

jo problemomis, gamtos ir žmogaus sąsajomis. Plačiausiai apsisloja prie Kr v s faustiškojo veikalo *Dangaus ir žemės sąsajos* su didingai atskleistu žyd pasauliu, laukianiu Mesijo, kur Kr v piešia kiek taktot Renano (d l stebukl racionalizavimo ir Kristaus nat raliu b du aiškinimo pasisak vysk. V. Padolskis)¹⁸. Ir Kr v s Kristus žavi visus, kurie j tik sutinka, ir jis liepia ieškoti Dievo savo širdyje. Kr v s Kristus vaizduojamas tur j s santyki su esenais, žyd bendruomene, panašia pirmuosius krikščionis. Maci nas išryškina ir kitus Kr v s vaizduojamuosius ia asmenis : socialin revoliucinink bei keršytoj Jehud iš Hamales, jo antagonist Barab ; suskilusias asmenybes: Jud Iskarijot (ia jis ne išdavikas, bet skeptikas ir entuziastas kartu, gund s J z), šaltakrauj machiavelist Herod , davus Palestinai taik ir civilizacij , bet ne vertint tautos d l žyd nekeniamojo helenizmo.

Iš dabartin s literat ros tepaliet P. Kozulio *Dulkes ežerė*¹⁹, kur gyvai atskleidžia poeto vidin pasaul ir savit veid . Jo eil - rašiai — lyg poem l apie sutem gaubiam žmogaus gyvenimo srovenim . Jausmui jis rand s tinkam vaizd ir miniai žod ; bet pataria prapl sti tematik , išeiti iš beprasmiškos buities reiškimo.

Pamin tina ir Maci no m s literat ros periodizacija: 1. 16-18 a. — religin literat ra. 2. Iki spaudos draudimo — liaudies švietimas. 3. Iki spaudos atgavimo — tautos žadinimas. 4. Meninis laikotarpis. Žinoma, yra persipynim ²⁰.

¹⁸ *V. Kr v s «Dangaus ir žemės sąsajos» teologo akimis*, žr. *Aidai* 1950 m. 5 nr., 197-202 psl.

¹⁹ *Pr. Kozulio «Dulkės ežerė»*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1950.VI.11 d., 191 nr.

²⁰ Kiti Maci no darbai: *Strazdas Antanas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XXIX t. (1963), 28-33 psl.; *Pluoštas dokument apie A. Strazd*, Chicaga 1967, atspaudas iš *Aid*, 1963 m. 8-10 nr.; *Naujoji medžiaga apie Antan Strazd*, žr. *Lituanistikos Darbai*, I t., 1966, 3-18 psl.; *Antano Strazdo bibliografija*, žr. *Draugas*, 1970.I.3 d. ir I.10 d.; *Pamirštasis Donelai io gady n s poetas*, žr. *Gabija*, 1961 m. 1 nr., 52-61 psl.; *Vincas Kudirka*, žr. *Lituanus*, 1958 m., IV t., 4 nr., 119-122 psl.; *Lietuva, T vyne m s*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XVI t. (1958), 17-21 psl.; *S. Stanevi iaus «Tautos gyvatės giesmės»*, žr. *Lietuvi Žodis*, 1948 m. 41 nr.; *Simanas Stanevi ius*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XXVIII t. (1963), 430-434 psl.; *Mykolas Biržiška*, žr. *Aidai*, 1952 m. 7 nr., 302-310 psl.; *V. Biržiška lietuviškos knygos baruose*, žr. *Naujienos*, 1949.XII.9 d.; *Vaclovo Biržiškos našas lituanistikon*, žr. *Naujienos*, 1957.IV.19 d. *Martynas Mažvydas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XVIII t. (1959), 44-50 psl.; *Paška Dionizas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XXIII t. (1961), 343-347 psl.; *«Giesmės su Mužiklio» autoriaus ir vert jo klausimu*, žr. *Aidai*, 1962 m. 10 nr., 437-441 psl.; *M s literat ros didžiosios sukakties išvakarės*, žr. *Lietuvi Žodis*, 1946 m. 3 nr.; *60 metų «Aušrai» užgesus*, žr. *Lietuvi Žodis*, 1946 m. 6-7 nr.; *Spaudos draudimo laikus prisimenant*, žr. *Draugas*, 1964.XI.14 d., XI.21 d. ir XI.28 d.; *Senoji lietuvi literat ra*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XV t. (1968), 597-607 psl.

Viktoras Mariukas (g. 1910)

V. Mariukas kultūros ir literatūros klausimais daugiausia rašė *Dirvoje* ir *Drauge*. Jis nuoširdžiai sutiko 60 kultūrininkų manifestu dėti nuosmukio¹. Paminėjus, kad jo diagnozė aliarmuojanti, o analizė nurodanti priežastis: diletantų veržimasis dezorientuoja visuomenę, grafomanai ir teplomanai tuo naudojasi, ir kultūrinis gyvenimas virto reklamos muge. Tas nuosmukis ateina per spaudą; draugai ir autoreklamos dėka net patį menkystę lyginama su viršūnėmis.

V. Mariukas mano, kad griežto šališkumo nėra. Būna ir atvirkščiai: « priešas » iškeliamas, o « savas » sumalamas. Jam pačiam nei *Dirva*, nei *Draugas*, siūdomi kiti recenzuoti, niekad nepriminami, kas priešas, kas draugas. Stokodami bendradarbiai laikraščiai neturi iš ko rinktis; neatsisakoma dėti ir kitus, reaguojantį, nuomonas: « Nebūdami kultūrinis srities bendradarbiais turtingi, mūsų laikraščiai priversti dėti kiekvieną manomiau parašytą straipsnį. Nevengiama, juk dėti ir kitaip manančio reakcijos jau atspausdinti nuomonos »^{1 2}. Pastovi atlyginamam specialistų kritikų laikraščiai pasitelkti neišsigali. O signatarai tarpe yra menininkai, mokslininkai ir kultūrininkai kritikai. Iš jų spauda gali daug reikalauti. Mat, diletantizmas išnainkinamas ne protestais, o tik žinojimu ir kurybine jėga. Pajėgieji turi spaudą ne tik kritikuoti, bet ir patys savo darbais remti.

Literatūros Lankai jam atrodo « švieži, gaivūs ir drąsūs. Jais negalima nesidomėti, nebent jau nieko nėra likę, kuomet tumeis »³. *Literatūros Lankai* esantys sutikti nevienodai: « vieniems jie nešė senį medžių griuvimą ir atžalyną (ypač poezijos laukuose) išsiskleidimą. Kitiems — tik daigų kalimasis didžiųjų medžių paunksnėse »⁴. Iš tikro senieji medžiai neišgriuvo, o jaunieji jau medžiais išaugo. Senieji — būtiniais vaizdais išsiskyrė, o atžalynas — būtis ir prasmės godas šlama. Abejotinas veikimas mūsų kultūrai svarbus.

¹ *Priešinkimasis, bet kam ir kaip?* žr. *Dirva*, 1958.VI.23 d., 49 nr.

² Ten pat.

³ Viktoras Mariukas, *Ketvirtieji « Literatūros Lankai »*, žr. *Dirva*, 1954.X.28 d.

⁴ *Atžalynas būtis p domis šlama*, žr. *Draugas*, 1957.V.25 d.

Mari nas sustoja ties trimis *Literat ros Lank* poetais: Šlaitu, Brad nu ir Mackum, kurie kiekvienas kitaip kalba apie buit ir likim . V. Šlaitas reflektuodamas stabtelia ties s mon s prašvitimo kryžkele; jo iliuzijos ne visai sud žta ir gali j sutikti pakeliui tariamos laim s b t . Mari nas atsp jo A. Mackaus talent . Mackus kalb s iš Didžiojo Pabudimo sakyklos: «Mirties valand iliuzin b tis miršta pirma, negu akys užsimerkia. Refleksas praeit yra jau tik pralaim jimo prisipažinimas ir apsikaltinimas. Ir šitai A. Mackus išreiškia tokia stipria sugestija ir tokiu blaiviu individualumu, kad jau dabar sunku be žvelgti užtvar , kuri jam kliudyt sirikiuoti m s iškilesni poet tarp »⁵. Brad nas dabarties akimirkoje sutelki s praeit ir ateit , žem s žingsnius ir dangaus l mim . Mari no manymu, *Literat ros Lank* kritikai — H. Nagys, J. Kaupas ir kiti remiasi tik estetin mis normomis.

Apardamas K. Brad no *Moren ugnis* ⁶, sako, kad ankstesnioji jo poezija, kilusi iš pas mon s turto, pribrendusio estetin simbol pristatyti kaip likimin s b ties vaizd , kurios « analiz ved visuotinau žinom metafor ... radim ir iškilim »⁷. Bet *Moren ugnims* aiškinti tai netinka. ia skaitytojas susitinka su k r ju kaip asmenyb su asmenybe. Pats Brad nas yra pasisak s apie tautos dvasi , kuri iš jusi iš primityvizmo, sug rusi moderniosios literat ros laim - jimus ir jau ianti laiko puls , reikšis kit taut nepakartojamais k riniais. Š poetin pasisakym V. Mari nas paryškino psichoanalitiko C. G. Jungo teorija apie kolektyvin užs mon , kurio turin sudaro vadinamieji archetipai — «bendros visai žmonijai formos pirminiai vaizdžiai, spausti siel nuo sen senov s »⁸. Tai ne paveld tos id jos, o reakcij galimyb s ir sielos organai. Archetipas pasireiškia asmenint arba simbolizuot paveiksl forma. Tas užs monio turinys prasiveržia žmogaus s mon sapnuose, klie jimuose, mistin je ekstaz je ar k rybin je intuicijoje. Gavusios form šitos nuotrupos liudija autoriaus ne žvelgiam gilum ir originalum . Tokie yra iurlionis, Milašius, Vyd nas, o iš jaun j V. Ma ernis ir A. Nyka-Nili nas, o dabar ir K. Brad nas. Dabar jo poezij siskverb «vaizdin ir login s mon sklaidanti tamsuma, o jo mint užvald srovenanti iš jausmini virp jim metafizin prasm . Vaizd skeveldrose jau iame suardom realyb , galim išreikšti griežtai asmenine realybe — vaizdžiu. Tai savo pasaulio pavidalinimas niekieno nepavadintu vardu. Didelis laim jimas individualiu

⁵ Ten pat.

⁶ *Tamsyb s, kurios švie ia*, žr. *Draugas*, 1959.IV.11 d.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

vaizdžiu nuvesti savo dvasios dien, nugalinti užs monio nakt. Tad *Moren ugnyse* skelbiasi k r jo buvimas su savimi per savo žem s (tautos) dvasi, prabilusi užs monio paveikslais ir išreiškiam vidin s realyb s vaizdžiais »⁹. O tautos dvasia gl di buit perg rusioje grožio magijoje. Ji poet ir mus veda save jausti ir išgyventi kaip paveld toj tautin s gyvyb s, kilusios proistor je ir išlikusios ledyn s vartose (morenose), egzistenciškai sujungia su valstyb s k rimu ir likimu (Mindaugo vaizdis), suriša žmogiškai, tautiškai ir religiškai su savo gentimi ir žeme kasdienos takuose ir j pabaigoje, anapus ; rodo p dinyst s vaizdžius, nam žuvim ir gimin s išsiskirstym . Tokios poezijos prasm kiekvienam gali b ti kita ; o jei ir nesuvoktum prasm s, šie žodžiai sukelia emocijas, — sekime jomis, kad sieloje amžinai aid t . Taip remdamasis psichologija, liaudies dainomis bando Mari nas atskleisti tamsi Brad no poezijos prasm .

Su egzistencinio žmogaus samprata Mari nas ateina Šk mos *Žvakid s* vertinti ^{10 11}. Kosto akto — Antano nužudymo — psichologiškai neišaiškinsi (veiksmas n ra pribrandintas) : « Šk mos mintis *Žvakid je* (ir kituose jo k riniuose) seka t žmogaus buvimo žem je samprat , pagal kuri egzistencija sukuria toki b t, kokia ji iš tikr j yra »¹¹. ia d snis — pirma egzistencija, paskui esencija. Mari nas prileidžia, kad, šalia Sartre'o, Šk ma s moningai d j s P. Tillichu, G. Marcelio — teistini egzistencialist — minties spalv . Kostas, ryždamasis broli užmušti, išgyvena lemting laisv s prakeikim : jis negali nesirinkti, negali sav s nerealizuoti : « Brolio nužudymas jam n ra keršto ir atsilyginimo aktas, bet kelias iš daiktin s b senos pereiti egzistencin b sen »¹².

Mari nas egzistenciškai aiškina ir Landsbergio *Kelion s* ir *Ilgosios nakties* veik jus, nustatydamas j vietas pagal egzistencinio kelio etapus : instinktin b sen , bendruomenin susilydym , ir sav s suvokim . A. Landsbergis ir skiriasi nuo tradicinio žmogaus, apspr sto religijos, moral s ir kult ros, vaizdavimo sav s ieškan io žmogaus išk limu¹³.

Meno tautiškumas. Žmogaus, gimstan io ir br stan io tautin je aplinkoje, pirmin s juslin s, jausmin s ir intelektualin s s vokos nusidažo tautine spalva. Tai lemia ir v liau gijam s vok « sutau-

⁹ Ten pat.

¹⁰ *Rojaus žem s žmogus*, žr. *Dirva*, 1958.VII.4 d.

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

¹³ *Aš ieškau sav s*, žr. *Dirva*, 1958.VIII.22 d.

tinim ». prastinis poezijos tautiškumo klausimas reikia antraip statyti: «ne poezijos tautiškumas yra jo estetiškas vertis norma, o priešingai — jos estetiškas vertis yra poezijos tautinis prasmės norma. Kuo aukštesnio meninio lygio poezija, tuo ir jos tautinis misija prasmingesnė»¹⁴. Kuriuos tautiškumą lemia ne istoriniai, geografiniai ar tautosakiniai vaizdai, bet «savitas k r jo b das, kuriuo k r jas sutinka, išgyvena daiktas, skirtingu būdu nuo kiekvieno kito k r jo b do»¹⁵. Tad be reikalo pultas toks Nilius D l netautiškumo, kuris skiriasi su daiktu kaip poetas, «nes poezija savo aukštąją prasme yra Daikto vidinis b ties ryšis su žmogaus vidine b tim arba Daikto tam tikros r šies sudievinimas»¹⁶. Daikto vidinis b ties per ryšį su poeto vidine b timi yra išlaisvinimas iš laikin ir nepastovių ryšių su pasauliu. Meniui reikia amžino ir realaus grožio. Tam pasiekti poetas turi su Daiktu skirtis ir rikiuojančią valią j pakeisti.

domiai Marius priena prie Jankaus *Paklydusi paukšis*. D l j tiek daug ginčytasi, nenustatius veikalo r šies. Jis *Paklydusius paukšius* laiko feljetoniniu romanu. Toks romanas atsiranda d l «racionalios» ir materialios priežasties, domios visuomenei aktualijos. Jo veiksmo vieta atsitiktinai, vykiai netikroviškai, priemonės — dialogas, virstis plepėjimu. Veikiai ir vykiai stengiamasi logiškai pateisinti, ir id jinis kriterijus reikalingas (rimtojoje literaturoje nulemia estetiškas principas). Ir *Paklydusi paukšiai*, nepaisant neprasto kai kurių veikjų, pavyzdžiui, kunigo, elgesio ir per didelių žudynių, yra gyvas, sudominantis, nemanieringos frazės feljetoninis romanas. Tik reikėtų viską paremti realiu ir aktualių vykių¹⁷. Atrodo, kad Marius bus suradęs tikrąjį kriterijų šiam romanui.

Marius ne kartą dalyvavo *Draugo* premijų komisijoje. Jis pasidalijo 17-ios premijos jūrų sp džiais. Autoriai sukūrė individų nuo tautos ar žymesnių grupių egzistencijos problemą, toliau nuo Lietuvos ir lietuvių. Deja, daug kam dalyvių neišgyventas pasaulis nesiduoda «estetizuojamas». Aktualumo dažniausiai siekia silpnesni autoriai. Id jinis momentas beveik visuose ryškūs ir tai nieko bloga, jei tik estetiškai pasiekiami. Bet stiprus k r jas gali būti ir neintelektualus, kaip M. Katiliškis. Volertui (šios premijos laimėtojui) id jos irgi r pi; jis jau gerame kelyje id jinis romaną, kur pasaulis, gij sk n , «suestetizuotas». Gaila, «veikiai gyvenim ir likim gerokai tvarko autoriaus ranka»¹⁸.

¹⁴ *Aklasis pasakoja apie namus*, žr. *Dirva*, 1956.XI.15 d.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ *Feljetoninis romanas*, žr. *Dirva*, 1952.XI.20 d.

¹⁸ *Vytautas Volertas ir kiti*, žr. *Draugas*, 1968. III.16 d.

Alei R tai Mari nas draugiškai aiškina, kad reikia keliamas problemas spręsti, parodyti charakteri gimim, grįžtis žmogaus gyvenim, o ne keltis idjines dausas. Kitaip k rinys neturi gyvyb s. *Prisik limo* autor Al B ta nerutulioja veik j Zenono ir Renatos — religing žmoni moteryst s problemos, neparodo Zenono kelio iš klaid atpirkim ; jos veik jams nereikia patiems apsispr sti. Rezultatas — pagrindinis tematikos užsimojimas estetiškai nerealizuotas¹⁹.

Vienur giliau užgriebdamas (Brad n , Šk m), kitur paviršiau slysdamas, Mari nas pasižvalgo dažnoje naujoje knygoje. Nesibaido jis ir literat ros gyvenimo naujovi .

¹⁹ *Kai ligonis sau kalba*, žr. *Draugas*, 1969.I.11 d.

Dr. Antanas Musteikis (g. 1914)

A. Musteikis (dr. A. Lingaila) — pedagogas ir sociologas, rašo *Darbininke, Drauge, Tvišk s Žiburiuose, M s Vytyje, Aiduose*. literat r ži ri kaip visuomenininkas, patriotas. Viename straipsnyje kelia klausim , ar *Literat ros Lankai* yra sipareigoj savo ir išblaškyt j lietuvi vardu kovoti su Lietuvos paverg jais. Jis prikiša, kad nors *Literat ros Lank* redaktoriai sakosi es patriotai, bet « propagandini tezi bei metod nenori iškelti princip aukštumas », skiri estetin vert ir ideologij bei si l nesivadovauti sovietiniais metodais ¹.

Bet jis nesutinka su A. Baltiniu, prieštaraujan iu A. Maceinai (d l *Laišk rašytojams*) ir žvelgian iu literat r vien iš id j , moral s pus s. Jis mano, kad vertyb s tai tik dalinis literat ros kriterijus. Nors tremties s lygos ir pateisina Baltinio teigim , kad «geriau vidutinis rašytojas, bet tik moralus » ², bet iš esm s toks poži ris žlugdo literat r . Kai kritika vertina tik id jin veikalo pus , nespr sdama, ar knyga yra dailiosios literat ros k rinyš, ji nusikalsta ³.

Vis d lto A. Mustekis nori iš rašytojo ryškaus lietuviško žodžio. Jaunieji rašytojai per maža r pinasi lietuvybe. Deja, literat ra dabar n ra didžiausias našas m s kult ros ugdym . Jauni rašytojai mano, kad tauta jais seks, o jaunieji lietuviukai ne tik nesidomi j k riniais, bet abejoja, ar jie lietuviai... A. Musteikis nekaltina rašytoj , bet rašytoj uždavinys dabar kei iasi. Rašytojai taiko « tarptautinius vandenis », kalba apie komunizmo, liberalizmo ir krikščionyb s susikryžiavim , atkuria tremtinio pergyvenimus su banalia filosofija ir modernaus stiliaus manieromis, o jaunimo ant tautin s bedugn s slenks io nepasiekia. Pagaliau ir meniniu poži riu, girdi, ne k tepasiek me. Rašytojai neatlieka savo paskirties — lietu-

¹ *Bendruomen s drumzl s*, žr. *Aidai*, 1954 m. 7 nr., 331-334 psl.

² A. Baltinis, *Literat ros nusikalstamumas*, žr. *Aidai*, 1951 m. 9 nr., 389-390 psl.

³ A. Baltinis, *Lietuviškos kult ros k limas ir smukimas išėvijos gyvenimo s lygose*, žr. *Aidai*, 1960 m. 3 nr., 147-157 psl.

viškosios kultūros vertybi neperteikia jaunimui. Verčiau jie lietuvių diegt vaikams, užuot rašytieji romanus.

Redaktoriai ir premij mėcenatai verčiau tepremijuoja 8-16 metų jaunuoli atsakymus klausimus : Kuo lietuvių būs, paproviai (kultūra) išsiskiria iš kitų tautų būsdo ? Kodėl aš didžiuojuosi lietuviška kilme ? Reikia skirti lietuvių jaunimo teatrui, spaudai, stovykloms. Lietuvybei gal daugiau nusipelnę *Eglutė, Margutis, Ateitis* už visas literatūros premijas ⁴. — Sunku sutikti su tomis nuoširdaus pedagogo mintimis — rašytojai teatlieka savo uždavinį, o mokytojai, kunigai ir visuomenininkai savo.

A. Musteikis socialiniu-psichologiniu požiūriu aptarė Upton Sinclair romaną *Raisas*, kur vaizduojama lietuvių šeima, bet ji nepatekusi atsitiktinai : autoriui rėpjo ne žmogiškoji bėtyb apskritai, bet socializmas, kapitalistinis visuomenės ydos ⁵. Straipsnyje Thomsono « *The Seasons* » ⁶ galvoja, kad gal Thomsono taka bus pervokiečius pasiekusi Donelaitis, nagrinėja abiejų poemų panašumus ir skirtumus.

⁴ *Bendruomenės drumzlės*, žr. *Aidai*, 1954 m. 7 nr. 333 psl.

⁵ *Lietuviškieji « Džiunglės » herojai*, žr. *Aidai*, 1955 m. 8 nr., 332-336 psl.

⁶ Žr. *Gabija*, 1953 m. 4 nr., 74-79 psl., 1954 m. 5 nr., 67-74 psl.

Pranas Naujokaitis (g. 1905)

Pr. Naujokaitis apsiai raš kritik *Lietuvi Žodyje* (pagrindinis kritikas) *Aiduose, Drauge, Darbininke, T višk s Žiburiuose* ir yra *Lietuvi literat ros istorijos* autorius ¹. Paraš nemaža straipsni apie senesnius ir jaunesnius autorius. Daugiausia informuoja apie b gam j literat r . Pastaruoju metu pastovus *T višk s Žiburi* kritikas. *Draugo* ² žiniomis rengia 3-4 tom lietuvi literat ros istorij nuo jos pradžios iki iševijos bei okupuotos Lietuvos imtinai.

Literat r laiko lietuviyb s išlaikymo s lyga : jaun j kart tiek teišlaikysime lietuvišk , kiek jaunim trauksime sav j kult r . O su rašytojais augame gilyn savo žem . Bet skaitytoj maž ja : daiktus imame labiau vertinti už knygas, kuri turime net geresni kaip laisvojoje Lietuvoje ^{1 2 3}.

K ryba — tautos gyvyb , bet ji turi b ti laisva, o ne propa-ganda. Tematik Naujokaitis vertina tiek iš praeities, tiek dabartin . Ir jis t praeit nori užfiksuoti. Jis mato didel tremties romano pažang , kiek apleist novel ir labai sumodern jusi poezij . Ir Lietuvoje mato pragiedruli .

Dar anks iau tiksliai aptar P. Kiršos *Tolumas*. Kirša es s ideal žmogus, steb s ir kasdien gyvenim , taut siekimus. Jo asketiškas stilius sunkus, kaip šiaur s granitas ⁴.

Naujokaitis dav rimt H. Radausko poezijos vertinim , aptar-damas jos esminius bruožus : estetizm , formos Masiškum bei v lesn palinkim siurrealizm , šalt satyrin žvilgsn ir iracionalius prasiveržimus. Vienintel gyvenimo prasm esanti jam — dainos nemarumas ^{5 6}. Naujokaitis taip pat išryškino Vl. Šlaito esmin mo-tyv — nusizeminimo, atgailos, meil s ir pasitik jimo Kristumi ⁶. Ypa vykusi iš jo L. Andriekaus *Po Dievo antspaudais* kritika. Jis kelia, kad Vytautas ia daugiau prabyla kaip žmogus, ne valdo-

¹ Išleista Tübingene 1948 metais, 316 psl., ir 4 tomais 1974-1976 m. Amerikoje.

² 1971.III.6 dienos numeris. Jau išleido.

³ *Knyga ir lietuviškoji s žin*, žr. *Aidai*, 1961 m. 8 nr., 365-367 psl.

⁴ Žr. *Lietuvi Žodis*, 1948 m. 9 nr.

⁵ *Premijuota H. Radausko poezija*, žr. *Darbininkas*, 1956.VI.1 d.; *H. Radausko « Eil raš iai »*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1966.II.24 d.

⁶ *Antroje pus je*, žr. *Aidai*, 1964 m. 8 nr., 372 psl.

vas. Kritikas ia eina per motyvus, gausiai cituodamas, pasekdamas lyrinio herojaus keli. Bet veikalas nesanti poema. Karžyginis užmojis Andriekui, subtiliam, švelnu iui talentui, sunkus. Dramin se situacijose nepasiek s *Saul s kryžiuose* ar *Naktigon s aukštum* ⁷.

Šiltai pasitinka ir naujoviškus M. J. Saulaityt s eil raš ius *Kai mes nutylam*⁸, ir St. Šakyt s *Alkana Žem* ⁹. Mykolo Vilties *Neparašytus laiškus* jautriai apib dina: « Tai švent j kankini kalba, kuri nieko nekaltina, nerodo neapykantos net kankintojams, neverkšlena ir negraudina » ^{10 11}. Tiksliai vertina G. Tulauskait : širdies motyvai, džiaugsminga kan ia, visas dainuojantis pasaulis, nuoširdumas, nefilosofavimas ¹¹. K. Grigaitytei, Vyt. Karosui, M. Aukštaitei rodo atlaidum ¹².

Kult riniams ryšiams palaikyti su užsienio lietuviais leidinyje *Graži tu, mano brangi t vyne* mato puošnia deklamacija dengiamus griuv sius Lietuvos kaime. traukta, es , ir laisv j rašytoj bei naujai kylan i Lietuvoje, tik prikrauta nereikšming rašytoj li ¹³.

Iš beletrist Naujokaitis daugiau rinkosi vyresnius ar tradicinius rašytojus ir, išeidamas iš savo literat rini nusistatym , dav nemaža j vertinim . Jis tiria j kompozij , charakterius, id jas, stili , nužymi k rinio vert , nesileisdamas gilesnius teorinius išvedžiojimus ar sociologizavimus. Taip jis užgriebia plat b r : Kr v , Vai iulait , Ramon , Jank , A. Baron , A. Kair , K. Bar n , Mazalait , Andriuš , Volert , Gliaud , Kralikausk , Ignaton , Al B t , B. Spal , Tul , Gražul , Almen , Orintait , Žmuidzin . Kiekvienam randa šilt žod , pavyzdžiui, Vai iulai iui: «pro paprastus pilkus kaimo žmones, pro «nemadingas istorijas» mato kažk nepaprastai prasminga ir nekasdieniška. Naujokaitis g risi gilia jo problematika, jo k ryboje pulsuojaniais m s kult ros lobynais ir stiliaus tobulumu¹⁴. Suabejotum d l K. Grigaityt s *Veidu prie žem s*¹⁵, K. Paž rait s *Anapilio pap d je*¹⁶, J. Tininio

⁷ Andriekaus « Po Dievo antspaudais », žr. *T višk s Žiburiai*, 1970.11.12 d.

⁸ *Kai mes nutylam*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1968.III.21 d.

⁹ *Stas s Šakyt s « Alkana žem »*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1967.VI.22 d.

¹⁰ *Poezijos žodžiai iš anapus*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1967.II.6 d.

¹¹ *Neramios širdies dainos*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.11.20 d.

¹² *T višk s Žiburiai*, 1967 m. pradžioje.

¹³ *Poezijos antologija iš okupuotos Lietuvos « Graži tu, mano brangi t vyne*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1968.I.18 d.

¹⁴ *Rašytojas A. Vai iulaitis m s literat roje*, žr. *Lietuvi Žodis*, 1947 m. 49 nr.

¹⁶ *K. Grigaityt s beletristikos knyga*, žr. *Aidai*, 1963 m. 4 nr., 174 psl.

¹⁶ *T višk s Žiburiai*, 1971. V.6 d.

*Dailininko žmona*¹⁷, . Grincevičiaus *Geroji vasara*¹⁸ pagyrim . Kad ir nestato didesni reikalavimai, bet rašytojus aptaria gana gyvai, skaitytojų sudomina. Kartais pasigendi griežtesnio žodžio.

literatūrinis ginčas nesileisdamas, ramus Pr. Naujokaitis tik retkarčiais parodo nepasitenkinimą *Litarat ros Lank* krypties kritikai, pavyzdžiui, kad Gr. Tulauskaitis su griaunamoji kritika nesunaikino¹⁹. Itin nelaukta aštriai iš jo prieš K. Bradą redaguotą knygą: *Lietuvi literatūra svetur*²⁰. Bendras priekaištas — rašytojai vertinami be laiko perspektyvos. Jam apskritai priimtina A. Vaičiulio lyrikos apžvalga, kad neužgauli, nors spragota, lyg paskubomis atlikta ir per daug iškelianti Nilių, Radauską, Macką. Daug nuodėmių suranda K. Keblio romano apžvalgoje. Girdi, tiksliai mokslininkai atstovai gali sukurti gerą literatūrinį vieną atsitiktinio apsiskaitymo ir bendros literatūrinės nuovokos nepakanka geram literatūriniam kritikai, ypač literatūrinis mokslininkas²¹. Kritikas dirbs daug, bet nemoksis kritiko abiejuose, sprendžiamas labai griežtai, be respekto autoriui ir kritikai, kur guldys Prokrustą. Ieškome tik egzistencialistinio, prasmės ieškotojo, žmogaus atskleidimo.

Novelės aptarimas buvo šiltose, kompetentingose R. Šilbajorio rankose. Bet trūksta nuoseklumo ir šaipomasi iš kai kurių autorių. Dramos švelniai aptariamos, scenos reikalavimus išmanome ir neniekiname veikalų nei autorių St. Santvaras. Naujokaitis piktnasi, kam kritikai prisimetė liai vidutinius talentus vadina grafomanais. Lankininkai, bežemiai ir jauniausieji kritikai davė vertingos kritikos, bet ne visi jų darbai konstruktyvūs: *Tremtinė Mokykla*, *Litarat ros Lank*, o dabar ir kai kurie *Aid* kritikai — Titas Guopis ir Sietynas. V. Kulboko apžvalga be metodo, kritikai skirstomi neteisingai (ypač moralistų grupė), kuriam pakliuvęs ir jis, Pr. Naujokaitis, neturdamas tos grupės žymi. Itin esama šališkai iškeliami novatoriai, kovingieji, pražūrėję trūkumus. Apskritai visa apžvalga — vanduo lankininkams malnui. Visumos žvilgsnis mūsų egzodo literatūrai duotas J. Girniaus, žemininko ideologo, kuris aiškina daugelį apie okupuotos Lietuvos literatūrinį žinomumą dalykai. O apžvalgoje nelik vietos jaunimo bei vaikų literatūrai.

¹⁷ *T višk s Žiburiai*, 1971. IV.15 d.

¹⁸ *T višk s Žiburiai*, 1971. 11.11 d.

¹⁹ *Neramios širdies dainos*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.11.20 d.

²⁰ « *Lietuvi literatūra svetur* », žr. *T vynu s Sargas*, 1969 m. 1 (30) nr., 139-157 psl.; anksčiau straipsnis buvo atspausdintas *T višk s Žiburiuose*, 1969.XI.20 ir 27 d., XII.4, 11 ir 18 d.

²¹ Ten pat, 142 psl.

J. Girnius gerai išryškino mūsų literatūros dvi skirtingas kryptis — egzodo ir pavergtoje Lietuvoje. Tik Naujokaitis nemano, kad trečties literatūra takot Lietuvos jaunuosius rašytojus. O « žvilg » vietoje « žvilgsnio » apžvalgininkas vartojamas klaidingai. Redaktorius nuvylė skaitytojus²². Pastebėtina, kad T. Antanaitis, V. Jonynas, L. Mockėnas ir kiti šie knygos ir apžvalgininkus vertino visai kitaip.

Paskutiniaisiais metais Pr. Naujokaitis duoda *Pradalgs* literatūrinės apžvalgas. Apžvelgdamas 1968-69 m. derliū, taikliai kalba apie tradicinio eilavimo atstovus, nepaneigdamas ir naujovinė — D. Sadėnaitis ir Vl. Šlaito. Atlaidus kai kuriems šeimiešleistiems pomirtiniams rinkiniams bei kelintaeiliams poetams; pernelyg aštrus V. Bogutaitei (*Laikas ir lietus*). Iš prozininkėstebina A. Rėtos *Prisiklimo* laikymas intelektualiniu, problemingu, pilnu vidinėtampos romanu (kiti laikoję gal silpniausiu A. Rėtos dalyku). Panašiai yra ir su A. Kairio pjesės *Palikimo* aptarimu — « modernaus sukirpimo ir gilios idėjinės prasmės » veikalu²³.

Apžvalga baigiama pastabomis apie « piktus kritikus»: « Piktieji vertintojai ironiškai šypsosi ir taria: tai vis vidutiniškas lygis, ne šėdevrai. Kai kas nenuilstamiems vyresniosios kartos kūrėjams sugalvoja pensinink literatūros vardą ir pikta šiepiasi... Gal dėl to, kad patys nori pasirodyti didesni už tuos, kurie kuria ... Knygos nuvertinimas kai kuriems mūsų leidiniams (*Metmenims, Aidams*) virto liga. Gerai žodį pasakyti ne apie savo kliekos leidinį atrodo lyg prasilenkimas su tiesa »^{24 25}.

VIII Pradalgs je²⁵ pagyrė A. Barono *Išdži vusį lank* už blaivų, neperkraud ir nesulaužyt pasakojimą, išveda: «Tai tikrai puiki dovana skaitytojams šiais visoki tarptautini miglė metais, pradėdami veržtis ir lietuvi literatūrą, vis drisiau taigojam tariamąjį kritik »²⁶. Tos miglos tai, turėbūt, bus kritiko nemigamos moderniosios beletristikos naujovės.

²² Ten pat.

²³ *Žvilgsnis dveji metai mūsų grožinį literatūrą*, žr. *VII Pradalgs*, Londonas 1971, 436-461 psl.

²⁴ Ten pat, 460 psl.

²⁵ *Lietuviškos knygos derlius 1970 metais*, žr. *VIII Pradalgs*, Londonas 1972, 395-410 psl.

²⁶ Ten pat, 408 psl.

St asys Pil ka (1898-1976)

St. Pilka (St. Meringis) esmingiau pasisak apie naujuosius m s dramos veikalus. J. Griniaus *Žiurki kamera* — sceniška psichologin drama. Tik per daug retorikos, filosofavimo ir dialogai per ilgi. Tiek J. Griniaus, tiek A. Šk mos taurieji kankiniai ne tikina. Šk ma tobuliau scen komponuoja ir stipresnio talento, bet jam kenkia manierizmas, seksualizmas. J. Griniaus *Gulb s giesm* laiko melo-drama. Nors autorius naudoja senas priemones, pavyzdžiui, Barbaros kalb s paveikslas, bet jo dramos pastangos stipr ja ¹.

Naujuosius m s dramaturgus — A. Šk m , A. Landsberg ir iš dalies K. Ostrausk — laiko lyg per stebukl iškilusiais. Visuomenininkai kritikai jiems priekaištauja, o jie saviti, modern s, filosofin s m stysenos, poetiški. Priekabi pagrindas — aktuali tematika: partizanai, komunistai... Tad kritikai gina «teisyb », ir toks A. Landsbergis statomas prie stulpo, pamiršus dramin kompozicij , k rybin jausmo ir minties gilum ^{1 2}. A. Landsbergis Pilkaui atrodo sceniškiausias. Psichoanaliz s pus jo silpnesn už Šk mos, tik šis ne labai patrauklus scenoje. Landsbergis nusikrat s psichoanalize, ieško daugiau veiksmo, nuotaikos, poezijos. Jo *Meil s mokykla* (jos angliška versija esanti stipresn) — scenin pasaka, lyg atgimusi *comedia del'arte*, dr s s pokštai, m s tikrov s per išdykaujanios vaizduot s prizm laužymas³. Rašo ir apie K. Ostrausko dramaturgij ⁴.

Pilka šiaip dažnai rašo teatro klausimais, jo negand reikalais. Pavyzdžiui, kelia, kad ikagiškiai stato modernistus, j nesuprasdami, o patarimus laiko piktomis tendencijomis. Reikia mums ugdytis ir gerbti kritik ⁵. Kada-ne-kada pasako ir savo domi aktorius nuomon apie naujuosius lyrikus (K. Brad n , VI. Šlait , A. Mack)⁶. Pristabdo nežin liškus vieno rašytojo teigimus apie

¹ St. Meringis, *Prakilnioji meil melodramoje*, žr. *Draugas*, 1962.XII.8 d.

² *Autorius prie stulpo turgaus aikšt je*, žr. *Aidai*, 1959 m. 7 nr., 312-314 pšl.

³ *Algirdas Landsbergis ir jo meil s mokykla*, žr. *Draugas*, 1966.VI.25 d.

⁴ *Ar dera galabyti scenos k dik ?* žr. *Draugas*, 1966.III.12 d.

⁶ *Teatrin s kritikos prašmatnyb s*, žr. *Draugas*, 1966.VI.il d.

teatr⁷. Labai g risi J. Marcinkevi iaus *Mindaugo* drama-poema⁸. Prisimena J. Vai k⁹. Informuoja apie Paryžiaus teatrus^{10 11}. Atžymi Marcinkevi iaus *Mindaugo* fragment ir A. Vai iulai io pasakos *Uodas* inscenizavim , gerai atlikt L. Barausko, J. Kele iaus ir L. Lapinskiens^u. Duoda domi atsiminim iš darbo su m s dramaturgais¹².

⁷ *Veiklaus rašytojo negeri teigimai*, žr. *Draugas*, 1970.XI.7 d.

⁸ *Valios ir širdies tragika*, žr. *Draugas*, 1970.XI.21 d.

⁹ *Apie Juoz Vai k teatro sukakties progą*, žr. *Draugas*, 1970.XII.19 d.

¹⁰ *Paryžiaus teatrinis profilis*, žr. *Draugas*, 1971.1.9 d.

¹¹ *Patraukli improvizacija dviem skirtingom temom*, žr. *Draugas*, 1972.1.29 d.

¹² *Trys dramaturgai ir scenin magija*, žr. *Draugas*, 1972.VII.15 d.

Bronys Raila (1909)

B. Raila rašytojas, žurnalistas, kritikas. Raš *Mintyje, Vienybje, Nemune, Santarvje* ir ypa daug *Dirvoje* (vien tik 1965 m. paraš apie 60 straipsni). Pasirašin ją pavarde, kriptonimu Br. R. arba slapyvardžiais: Algirdas Daumantas, A. Valkiniškis, Algis Daujnas, Jurgis Lengvenis, J. Pajauta ir kitais. Išleido «akimirk» (taip vadina savo straipsnius *Dirvoje*) pirmą knyg *Laumi juost* (Londonas, 1966 m.), kur duoda šmaikšni literatros pastebėjimus apie Dobil, Šeini, Alant, Ivošišk. 1974 m. taip pat Londone išleido *Paguod, Akimirksni* kronikos pirmą dalį. Tai plataus masto ir išsilavinimo, smarkaus žodžio, triukšmingas publicistas. Rašo daug ir dideli straipsni kultros bei literatros klausimais. Kelia smarkius ginus, pagyvina atmosferą, sudomina klausimais, kurie šiaip jau niekam ne strigt.

Raila laiko, kad dailioji literatūra — didelis ginklas tautos kovoje: «Aš vis dar būčiau linkęs pritarti, kad lietuviai geras poetas, beletristas ar dramaturgas galingiau pareikš pasauliui protestą prieš mūsų Tvyne užgrobimą ir tikinamiau paskatins savuosius ir svetimuosius suprasti mūsų nacionalinį ir žmogiškąjį laisvės teisi atstatymo būtinumą, negu... VLIKo Pirmininkas...»¹.

J neramina lietuviai rašytojų sugniužimas — nesugebėjimas ar nenoras intensyviai išgyventi tautos likimą dabar ir susikurti jos ateities viziją.

Railos žodis svetim diev ir savs ieškotojams. Mūsų kultūrinio gyvenimo kartas jis norėtų skirstyti ne pagal amžius, bet pagal idealus, pagal lietuviško žmogaus kokybę. Jam senas, kas užsispyręs likti ignorantu, kas nesidomi savo tautos problemomis, nesiima visuomenės ar individualaus kūrybinio darbo. Kaip spėjimus susižavintiems svetimais dievais, jis rašo: «Kaip mūsų limpame prieš pasaldintą svetimą mus gaudžius, kur tik juos pamatome, žlugdami savo tautai, ir virstoliau jau pavaniavais lavonais, nekeatnešdami naudos ir kitiems»^{1 2}.

¹ *Tautos ir literatros nepriklausomybė*, žr. *Dirva*, 1953.VII.25 d.

² *Mir, kad laisvi gyvent* (*I Gedimino sapnas*), žr. *Laumi juosta*, 11., 196-197 psl.

Niekuo, kas lietuviška, nesidomintiems jaunuoliams jis kariai prikiša: kas sudomino Donelait, Basanavičius, Kudirkas, savanorai, Lukšai, Dari ir Girnariai Lietuvos partizanus? O beieškantiems savo identiteto, žeria: «Kuo jūs norite ir kuo galite būti? Atsakykite, nes partizanai kraujo ir skausmais permirkusi Lietuvos žemę klauso. Nemanykite, kad jūs nutolę, jūs nebeturite pareigos ją pažinti ir kad jūs gražaus ir šaistaus rytojaus svajonės jos nebeliečia. Paikai nepostringaukit, kad pirmiau jus reikia sudominti savo tauta ir tavyne, lyg jūs būtumtėgežužiukai svetimam lizde»³.

Išleistas veikalas tampa viešu dalyku, ir kiekvienas turi teisę pasisakyti. Jokia liaupsinimo kritika šlamšto ne tvirtins meno istorijoje ir jokia plėtojama kritika nesukliudys, anksčiau ar vėliau, vertingo kūrinių pripažinimo. Pažangiam, avangardiniam kūriniui piktas sutikimas — tik komplimentas: jei kūrinyje ne grafomano ar diletanto darbas, tai parodo tik visuomenės atsilikimą. Nepalanki kritika sunaikina tik dvasios pigmą, o nykštuko milžiną neišauginsi jokiam šiltadaržyje. Kritikas — ne mokytojas, tik vertintojas. Nėra jo pareiga padaryti geriau, tik išmanyti geriau už eilinį pilietį. Jo atsakomybė didelė, nes jis ne tik informuoja, bet ir sprendžia. Kritiko išsireiškimo arsenalas esąs labai negausus: «puiki interpretacija, aukšta technika, nuostabus šedevras, genialus atradimas, banali plokštybė, šlamštas, pasiutusi šunknygė, silpna kompozicija, idijotiškos teplionės, nevykusios pretenzijos, tušias manieringumas, dirbtinės, nenuoširdžios priemonės, neišdirbtas balerinos technika, šiurpkeliantis solisto gargaliavimas, sacharininis sentimentalumas, sklandus eiliavimas, nusibodusi romantika, vulgarus naturalizmas, šlykšti pornografija, ryškus koloritas, silpnas išraiškingumas, kūrinyje tirštas naujomis idėjomis, arbatinio šaukštuko idėjinis gelmės ir t.t.»⁴.

Pats Raila mano, kad prastinės recenzijos savo tikslo nepasiekia — skaitytojo nesudomina: «Jos yra gal geros ir prasmingos specialiuose literatūros žurnaluose ar rinkiniuose, kur poetai kalba poetams apie poetus, šeimiškai aiškinasi bendro amato reikalus ir būdus, tuo pačiu turdami puikią progą išlieti savo meilę ar neapykantą, žavesį ar panieką. Platesnei publikai tai visai ne domu ir neturi jokios prasmės»⁵.

³ *Nei promet jai nei raganos (III Lietuvos žemę klauso)*, žr. *Laumi juosta*, I t., 34 psl.

⁴ *Slapyvardin kritika*, žr. *Santarv*, 1954 m. 8 nr., 287 psl.

⁵ *Anapus Daugyvenės*, žr. *Santarv*, 1956 m. 2 nr., 85 psl.

Kultūrinis publicistikos daugraščių ir V. Kudirkos, B. Sruoga, J. Aistis, Grynoji kritika turi per mažą skaitytojų. Literatūrinė kritika, Railos galva, pagyvina panaudojimas politinis ar visuomeninis kronikos faktas. Užsieniuose jos irgi daug, palygink *Figaro*. O mūsų didesnieji kritikai jos šalinasi, laikydami ją plepalais. B. Raila rašo ne rašytojui, bet skaitytojui. Dėl to jis domisi labiau knygos idėjine puse: «Tokia paskirtis atitinkamai taigoja rašto pobūdį, ir tada man svarbiau knygos turinys, jos idėja, dvasia, tendencija, aktualumas, tiesos ar klaidos, žodžiu — kiek tos knygos ir jos autorius išreiškia mūsų gyvenimo verpetingumą, kiek gyvai ir mus stimuliuojantys veikia, o kur pašvink senienom, nereikalingais svajonišiais ir net lavonine»^e.

Pasigendantiems rimtos kritikos jis spigina: «O jeigu per stebuklus pas mus išaugtų aukščiausi reikalavimai, aštriausio žvalgumo ir giliausios erudicijos kritika. Oi, brolyiai, kokios tada būtų Kražių skerdynės. Išskyrus nedaugelį gabi ir autentiški rybiniai asmenybės, stabgriovimo pavojun atsidurti platūs sluoksniai mūsų rašytojų, senųjų ir modernųjų ... irgi aktorių, muzikų, solistų, didžiųjų chorų, taip pat šokėjų, dailininkų ir visa opera, o, žinoma, podraugis ir daugelis ligšiolinių kritikų»^{6 7}. Verčiau reiki džiaugtis, kad tos aukštos kritikos nėra ir dėl kokių Praamžių, kad mūsų nedrįsi, paglostanti kritika iš draugiškumo, šventos ramybės dėl lei ar iškilnaus patriotizmo rpinasi nemindyti gležnu ir mįgįškų krysos daigelis. Ir toliau jis pasišaipos: «Bet faktas, rodos, kad ne vienas iš mažesnių duomenų kūrėjų kritikos nebuvo «užsmaugtas», ir visi, savo laikui atjus, tampa gražiai pripažinti»⁸. Bet jis pats tokių glostymų nemėgsta: «Mano skilvis, norom nenorom pripažstant, daug sunkiau virškina tliaupsinanį ir ideologiškai biuilišką kritiką»⁹. Bet Raila nesutinka rikiuojamas tautinius moralistus, nurodydamas, kad laikraštis buvus net puolamas kaip tautinis moralis žlugdytojas. (Rodos, domėjimasis ypač veikali idėjine puse, j dvasia, tendencija ir stimuliuojantiu poveikiu bei kieti žodžiai mūsų «gegužiukams» duot tam pagrindo).

B. Raila neigia slapyvardžių vartojimą kritikoje. Prieš tai, esant, pasisakiusi ir Lietuvių Rašytojų Draugija bei Lietuvių Žurnalistų Sąjunga. Slapyvardžiai negarantuoja, ko vertas autorius ir jo sprendimas, favorizuoja «draugišką», reklamines kritikas ir žl atsi-

⁶ *Savotiško moralisto išpažintis*, žr. *Dirva*, 1970.III.6 d.

⁷ *Humoras apie kritiką*, žr. *Dirva*, 1965.XI.12 d.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

skaitym be viešosios atsakomybės, chuliganizm ir terorizavim. Dėl to kalti ir redaktoriai. Slapyvardžiai atsirad dėl rimt priėžas (spaudos draudimo, politinio persekiojimo, okupacijos), bet nereikia teršti garbingos tradicijos (slapyvardis, betgi taip pat apsaugoja ir nuo keršto už teisingos, bet nepalankios nuomonės pareiškim) ^{10 11}. Berods, kritikas ir pats neišvengia Jurgio Lengvenio slapyvardžio.

Neseniai B. P. Kelevičius lengvu žodžiu tarstelėjo: «mano nuomone, literatūrinės kritikos nėra. Esama apžvalgų, impresijų, esama kritikavimų. Tačiau literatūrinės kritikos nėra»¹¹. B. Raila tai reagavo ilgu straipsniu ir būdingu sau stiliumi gyvai postringavo: «Žinoma, kas už 18 eilučių eilraščių laimi 500 dolerių, tas jau gali išdidžiai papasitūdegti, bet tai nereiškia, kad būtina reikėtų keltis puikybės ligi debesų (...) ir tatau neturėtų poetus pareigoti per pasikalbėjimą būtina net tris kartus pareikšti, kad išsivijoje literatūrinės kritikos nėra»¹². Kad rašytojai ir kritikai nesugyvena, tai, Railos galva, normalus reiškinys, net kurybos vyksmo akstinas. Kritik mes turim. Akademinė kritika (pavyzdžiui A. Greimo) pats Raila ir net jaunas rašytojas Pr. Visvydas nebesupranta. O ką jau kalbėti apie beletristus ir poetus. Gražiai reiškiasi R. Šilbajoris, A. Vaškevičius, V. Srupskelytė, T. Gražytė, T. Antanaitis. Pagaliau visa *Lietuvių literatūros svetainė* kritika su Vl. Kulboko, tegul ir netobula kritikos apžvalga. Lietuvių išsivijos kritika niekad nebuvo tokia gyva, gili ir plati, prasiskynusi keli net «tarptautinius vandenius». Ji neapsileidžia ir pačiai literatūrai. Geram kritikui reikia ir geros literatūros. Nėra ko šaukti vilko iš girios, nes, jei būt pritaikyti visuotinai literatūros mastai, nedaug liktų gyvų ir literatūros kūrinių.

Raila bene kiek per rimtai sutiko lak P. Kelevičiaus pasisakymą, — gavusi 500 dolerių, restorano nuotaikoje ir bene prie stiklelio ji ir tik šiaip sau «šaukia» pakalbėti. Kita vertus, plaiais sparnais Railos paplasnojimas gal stipriau pasiblisiančias žarijas užaušint židiniuose.

Raila baisesis mėsos spaudos kalba: «Laikraščiai užgožti nudrižusios ir subarbarintos kalbos štampos ... Ir jei užmauroja koks dinosauros, ar Neanderthalio gadinys žmogų žiaunomis užgriežia pasipiktinusių tautietis, ar harvardiškai užkaičia makaronus viena

¹⁰ Ten pat.

¹¹ B. P. Kelevičius, *Birutė ir Hermis vakarienėjauja*, žr. *Draugas*, 1972.XI.1.9 d.

¹² *Balsas tautai, kuri nėra*, žr. *Draugas*, 1973.1.27 d.

akimi apakintas kiklopas, bet bendros slinkties daug nepakei ia »¹³.

Ne geriau ir dailiojoje literat roje, kur mus pralenkia okupuotosios Lietuvos rašytojai: «Sovietin s Lietuvos grožin s k rybos raštuose, neži rint besibraujan i rusiško skonio naujadar , žodynas teb ra turtingas, gramatika švari ir kalba protarpiais itin puošni naujais stilistiniais kv pavimais»¹⁴. Tik okupantas varžo jos dvasi ir pol kius. M s rašytojas d l laisvumo — laisvas, «bet jis tai gojamas svetimos aplinkos ir neišvengiamai d sta savo visuomen s kult rinio, ypa literat rinio primityvumo sausroje »¹⁵. Retos m s naujos k rybin s j gos «tebesigalin ja su dienos madomis ir tebekankina b simais XX amžiaus pabaigos absurdiškais vaizdžiais ir tokia skurdžia lietuvi kalba, kokios dar nebuvo ir turb t nebebus»¹⁶.

M s romano negandai ir prošvaist s. Raila nelaukia iš romano konkre ios tikrov s atvaizdavimo: «Menin tiesa tik netiesiogiai išreiškia gyvenimišk j ties , j susimbolindama, lyg išdistiliuodama, prisikasdama prie šaltinio versm s ir esm s, kurios kartais nesuvokia realisto akis, praktiko širdis ir fakt registruotojo protas»¹⁷.

Per didelis id jingumas literat ros veikal padaro mokslin , filosofin , publicistin ir tuo b du pakenkia pa iam menui: «Visi gerieji romanai n ra id j reklama ar id j sand liai, bet žmogaus likimo ir laiko trukm s vaizdavimas »¹⁸.

M s romanas atrodo Railai techniškai primityvus, autoriai nedr sta atvirai vaizduoti žmog bei vykius, kaip jie juos mato, o kaip visuomen ir konservatyvi spauda pageidauja ar net reikalauja : «Plokštyb s, konformizmas, ideologiškai išpuдруoti žmon s ir vykiai, j konflikt sprendimas ne pagal gyvenimo eig , o pagal vienos ar kitos ideologijos konvencionalius vadov lius dar n ra išaugin rašytojo, kuris palikt gilesni p dsak ir kur kreipt d mes savoji tauta, nekalbant apie «vis pasaul»¹⁹. Užtat pasi džiaugia priemoni ir atviro pri jimo prie žmogaus nestokojan iu M. Katiliškiu: « Katiliškis — tai ryški priešingyb ne vienam kitam m s rašytojui, ia «tremtyje» ir anapus. Kai nevienas j tarpe b dinai ieško ir nesuranda nei švieži žodži , nei spalv , ar be

¹³ «*Sapn skryni os pasaka*, žr. *Dirva*, 1966.XII.26 d.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ *Apie nemeluojant rašytoj* , žr. *Dirva*, 1970.III.18 d.

¹⁸ *Mir , kad laisvi gyvent (V K a i p rugio gr das noko ir biro)*, žr. *Laum s juosta*, I t., 229-230 psl.

¹⁹ *Lietuviškojo romano klausimai*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1959.V.20 d.

kontrol s išpila vandenynus skystimo ir banalybi , su neišgal stu skaptuku veltui m gina gr žti sodresnius charakterius, skaitytoj dominan ios ir svarbios istorijos išpynimas taip ir lieka nepasiekiamu idealu, — Katiliškis b t kaip tas Arabijos šeikas, su burt staltiese. Atrodo, jam užtenka tik pasakyti: atsiskleisk, ir prieš tave l žta puotos stalas turtingiausiais valgiais ir mantriausiais g rimais, žiba kristalo taur mis, maudosi žodži žieduose ir tarp girliand »²⁰. Katiliškis nekelia dideli id j , gili filosofij ar socialini problem , bet jo veikale yra geram veikalui ir visiems žmon ms svarbiausias dalykas: «Tikras gyvenimo alsavimas, meil s palaima ir kan ia, laim s ir gerov s troškimas, bod jimas nesikei ian ia aplinka ir svajon k daugiau pasiekti, pakilti, išsinerti iš skurdo ir nuobodžio, naudotis jaunyste, sulaukyti, nors ir dirbtinai bei apgaulingai, art - jan i senatv , dirbti ir kurti, laužyti pakelyje stovin ias kli tis, džiaugtis smagiaisiais dabarties momentais, žvelgti dievop ar velniop, niurzg ti d l savo nedalios ir keikti už tai vis pasaul »²¹. Katiliškis atneš s visai nauj kaimo Lietuv , panardint gamtoje. Už tai B. Raila išveda, kad tai «bene pats meniškiausias, brandžiausias ir savo dvasia «lietuviškiausias romanas»²². Tik reik t j sutrumpinti, perkr sti, pagilinti veik jus, perkonstruoti. Bet, atrodo, iš patriotinio karš io bus pervertin s to paties Katiliškio *Iš jusiems negr žti* ir V. Alanto *Pragaro pašvaistes*, sukeldamas « audrel »²³.

B. Raila gailisi, kad Al s R tos pasaul ži ra ir charakteris neduoda vilties iš jos sulaukti dr sesnio, pilnakraujo žmogaus vaizdavimo : « Tai rašytojos pasaul ži ra ir pasaul jauta, jos filosofija, jos konservatyvus religinis r mingumas, jos sodie io artojo mistika ir kitos panašios socialin s id jos, o taip pat jos tyrumas, lygumas, švelnumas, pozityvumas ir aplamai skautiškas temperamentas. Niekas nepasakytume, kad R tos romanai yra tendenciniai, bet visi jie skend ja an pasaul ži rini ir t vis labai graži b do savybi r muose. O tos r šies pasaul ži ros ir charakteriai, kaip žinoma, led nelaužo. Visa tai srovėna, vingiuoja ramiomis ir ilgomis up mis, kurios neardo krant »²⁴.

O toks Petras Tarulis atrodo Railai persidirb s su *Vilniaus r bu*, nesvarbi tem , kur užsienio meistrui tereik t 5-6 psl., išt s beveik 500 ! »²⁵.

²⁰ *Šventadienis už miesto*, žr. *Dirva*, 1964.IV.8 d.

²¹ *Rudens miškais at jo Katiliškis*, žr. *Santarv* , 1958 m. 1 nr., 47 psl.

²² *Aruod kr vis (I Miškais at jo Katiliškis)*, žr. *Laum s juosta*, I t., 274 psl.

²³ *Pokalbis apie « Pragaro prošvaistes »*.

²⁴ *Al R ta: «Didžioji meil »*, žr. *Dirva*, 1963.I.18 d.

²⁵ *Meistras ir nelaim* , žr. *Dirva*, 1967.III.30 d.

N. Mazalaitė jis negali dovanoti jos šnekumo. «Nesgi toks plepumas, toks neišpasakytas tos moterišk s plepumas »²⁶. Aptardamas autor s stili , Raila parodo ir sav j: « Pirm j keli jos rašto met Mazalait s noveli ir legend vair s stiliai man atrodydavo pasibais tinas plepalas, — sentimentalus punšas, nuo kurio negali sigerti, o vidurius pu ia »²⁷.

Užtat labai g risi K. Bar no *Giedra visad gr žta*. «Autorius ia yra atskleid s neabejotinai stipr beletristo talent : puikus stilius, gyvi personažai, gil s ir ryšk s psichologiniai ar kitokio vietovaizdžio etiudai, šiltas, giedras ir intymus traktavimas. Vis tai yra labai vertingos dovanos beletristui »²⁸. Iš jo laukia Raila stambaus beletristo. Tik jis turi « dar daugiau ir daug daugiau ryškinti charakterius, dramatiizuoti situacijas, tirštinti ir reljefinti kiekvienos geros novel s ar apysakos gemal — nuotyk ar nuotykius, kaip anglai sako, «papasakoti istorij », ir domi istorij , taigi su intriga ir aiškia atomazga»²⁹.

Geras meninis skonis, tikras sprendimas (beveik visais atvejais) ir sultingas stilius žymi šiuos Railos beletrist vertinimus ir patarimus (ši , rodos, iš jo kritik šiaip jau nelauktum). Jis dav ir labai gyvas Dobilo, Šeiniiaus, Herba iausko, ypa L. Skabeikos apybraižas (pastarojo net per keliolika 1965 m. *Dirvos* numeri) .

J. Savickio *Žem dega* jam užvis imponuoja aukš iausia civilizuoto žmogaus išmintimi — gal jimu ir mok jimu skeptiškai vertinti ir ironiškai nusišypsoti iš žmoni silpnyb s ir ... iš sav s paties : « Kas tai gali padaryti, yra jau pasiek s aukš iausi *homo sapiens* intelektualin form . Toliau už jos — prasideda žlugimas»³⁰. Betgi apgailestauja, kad ia aiškiai literat ra sumaišyta su dienoraš iu.

Lyrikos vairumuose. Žvelgdamas poezijos prigimt ir jos tradicijos keli , pasisako, kad, tur damas rinktis B. Brazdžion (*Šaukiu aš taut*) ar Radausk (*Aš nevedu tautos*), jis laiko Radausko keli tikresniu³¹. Šio poezija «Stengiasi nieko nepasakyti, nieko nepiršti, nieko nesmerkti, nieko negirti, niek neskatinti, su didžiausiu abejingumu žvelgti visas «problemas », ir jei ji sau leidžia kok vertybi vertinim , tai tik atsukant jas labai sant rios ironijos prožektori »³².

²⁶ « *Sapn skrynios* » pasaka, žr. *Dirva*, 1966.XII.26 d.

²⁷ Ten pat.

²⁸ *Santarv* , 1954 m. 3 nr. 115 psl.

²⁹ Ten pat.

³⁰ *Lietuva ir mano daržas*, žr. *Santarv* , 1957 m. 2 nr., 93 psl.

³¹ *Ar be reikalo gin as?* žr. *Dirva*, 1953.VIII.29 d.

³² *Anapus Daugyven s*, žr. *Santarv* , 1956 m. 2 nr., 85 psl.

O Brazdžionio religin poezija esanti tik ištikima tikin iojo duokl : «Iš tikr j , aš nežinau kito dabarties lietuvi poeto, kuris savo v liausioje k ryboje taip s žiningai, kruopš iai ir ligi smulkmen išreikšt tai, ko iš tikin iojo reikalauja Bažny ios statymai ir autoritetai, t tarp skaitant ir filosofin *Draugo* dienraš io bei *T vyn s Sargo* publicistik »³³. Kitur ironiškai stebisi, kad jam Nemunas — senesnis už Nil , šventesnis už Gang ir platesnis už Mississippi, pridurdamas, kad tas superpatriotizmas žud s eil rašt normalaus lietuvio akyse³⁴.

Tik nuostabu, kaip pasikeit Railos nuomon po keleri met ³⁵. Antai t pat Brazdžion laiko didžiausiu m s religiniu poetu: « N ra kito lietuvi poeto, saky iau net praeityje nebuvo, kaip Brazdžionis, kuris taip giliai, gambiai ir sodriai b t tri susis tos katalikiškos ar aplamai lietuvi id jin s linkm s vidudienio ir vidunak io poetiniuose soduose»³⁶. Niekur, es , ia nematysime dievyb s ir jos artumo neigim : « Dieviškoji malon — jam beveik ia pat išsities s faktas, o Viešpaties pasaulio nuostabi tvarka aiški ir dominuojanti, kaip uola. Šiuo atžvilgiu jis yra buv s ir maždaug išlik s m s „ viduramžiškas žmogus “, tradiciškas, konservatyvus, aiškus ir griežtas. Jis vis toks monumentalus, kad aš beveik stebiuosi ir kone gailiuosi, jog anie modernizmo v jai ir r dys vis dar nepragraužia plyšiais jo granito»³⁷. Brazdžionio žodis toks aiškus, kad nereikalingas joki aiškinim . «Jo poetinis žodis, dažnas eil raš io posmas yra pasiek s pasig r tino meistriškumo ... M s religin s poezijos kalboje ir formoje jis pasiek ir visiems laikams užtikrino vien iš iškiliausi viet », — kelia poet Raila³⁸. M suose ir okupuotoje Lietuvoje Brazdžionio poezija susilaukus aštresn s kritikos, Raila gina j , kaip išreiškian i gyvenimišk j ties : «Tokia poezija n ra lengva ir be skausmo ... Bet tik tas yra didesnis poetas ir toks poetas nepraeina be p dsak , kuris teisingai ir anks iau už kitus pajau ia gyvenimo tikrov , teisingai pranašauja ar abejoja, teisingai išgyvena dabart , turi dr sos ir pol kio teisingai vaizduoti ir šviesi j ir tamsi j gyvenimo up , — visa apie k nebegalima tyl ti »³⁹.

Bemdamasis Julien Benda, jis sako: «Filosofini ir kitoki doktrin « apipavidalinimas», meno veikaluose, mokslini ir socio-

³³ *Brangiausias aš i auksas*, žr. *Dirva*, 1954.11.18 d.

³⁴ *Nemunas platesnis už Mississippi*, žr. *Dirva*, 1954.11.25 d.

³⁵ *Brazdžionis m s religin s poezijos tradicijoje*, žr. *Draugas*, 1960.XII.17 d.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Ten pat.

³⁸ *Kelion viduodienio sodus*, žr. *Laumi juosta*, I t., 244 psl.

³⁹ Ten pat.

logini problem «rišimas» dalyko priežas ir ieškojimas — n ra literat ros funkcija »⁴⁰. « Literat riniai veikalai yra vertingi ir amžini ne d l juose atžym t filosofini ir kitoki id j , bet neži rint j . O m s literatus, tik iš skirting gal , ir T vyn je ir ia — užsieniuose — tebesmaugia tos «id jos », tas žudikiškas žmogaus guldymas Prokrustov , tas tradicinis literat rin s funkcijos suvokimas »⁴¹.

Gerai, es , kad filosofai galvoja apie « metafizin žmogaus prasm s laike klausim ». Bet kai «poetai, neišman filosofijos, to imasi, tai ... balastas, arba bergždžias m ginimas gudrauti dirbtiniais simboliais»⁴². Iš jus A. Nykos-Nili no *Orf jaus med* šitaip sutiko: « Tai daugiausia «balt j eili » poemos, iš labai ilg eilu i , sud tos vienu ir monotonišku ritmu, prikimštos sunki vaizd , simboli ir daugiau mažiau plokš i filosofavim »⁴³. Nili nas gal s « žmoniškai rašyti», tik nenor s; jo trumpieji eil raš iai — šedevrai.

A. Jasmanto (Maceinos) poezijoje randa pesimistiškiausius tonus visoje «ponepriklausomybin je» m s poezijoje. Pasirodžius *Gruodu!*, Raila, prisimindamas A. Maceinos griežtus pasisakymus, ypa d l patriotin s poezijos, kaip tik jam pa iam taiko: « Baisiai man b t nesmagu kalb ti apie virv pakaruoklio namuose. Tas pats ekstremistinis A. Maceinos d snis, ko gero, gruodo šipulius ir bevartiškumo miltus sumaišyt visus silpnuosius ir daugum tik labai labai vidutinišk A. Jasmanto rinkinyje *Gruodas*»⁴⁴.

Kai nori, Raila gali ir nuolaidžiai bei atžvalgiai pasisakyti, pvz.: «Marija Aukštait daugiau bus ankstyvesni išėivijos k rybini manier reiškiny s, kuris netur jo ir neužmezg tampresni ryši su lietuviško kamieno literat rine raida. Tik tuo poži riu ji yra naudinga, savaiminga ir vyresniajai kartai gal t b ti domi »⁴⁵.

Pasisakymai apie dram . A. Šk mos *Pabudim* laiko brandžiausiu dešimtmte io veikalu: A. Šk mos drama labai tinka vaidinti, o itin nebloga ir skaityti. Ji n ra realistin , jos veik jai neypatingai gyvenimiški. «Drama yra daugiau abstraktin : veik jai, j charakteriai ir likimai prab ga pro mus sutirštinti, lyg simboliai, lyg esm s, lyg esencijos žmogaus ir t dalyk , kurie gyvenim daro vert gyventi»⁴⁶.

⁴⁰ *Akimirksnio kronika. Audros paukš i sukaktuv s*, žr. *Mintis*, 1948.II.14 d., 17 (400) nr. 16 psl.

⁴¹ Ten pat.

⁴² *Stebuklingas nauj pasauli gimdymas*, žr. *Dirva*, 1953.XII.2 d.

⁴³ *Vasaros nakties aksomas*, žr. *Dirva*, 1954.III.25 d.

⁴⁴ *Giljotinos kirviai*, žr. *Dirva*, 1967.IV.28 d.

⁴⁵ *M. Aukštait s «Roži vasara»*, žr. *Dirva*, 1967.V.25 d.

⁴⁶ *Karalien s sriuba*, žr. *Santarv* , 1967 m. 1 nr.

Bet J. Gliaudos 3 v. *iurlionio* drama, sudurstyta iš *Ikaro sonatos*, jam pasirod katastrofiškai nepasisekusi⁴⁷ *.

Raila literat riniuose ginuose. Su džiaugsmu jis sutiko *Žem, Literat ros Lankus*, išgarbino J. K kšt, A. Nili n. Es, K kšto eilrašiai, kaip *Rudens dugnas, Ant Kaspijos kranto, Alkanos gatvės, Maioli žydi aguonos*, — yra didžiulis tampos, žmogiškieji ir meniškokieji sužaubavimai, tikri šedevrai. O. A. Nyka-Nili nas — stambaus ir burianio pajgumo, ypa *Pavasario* ir *Praradimo simfonijomis, Elegijomis*⁴⁸. V liau j atžvilgiu atvsta, o su K kštu net leidžiasi gin. K kštas jam atsako, prikišdamas nuomon s kaitaliojim⁴⁹. Raila atšauja nepakeit s nuomon s apie lankinink poezij, bet apie *Literat ros Lankus*, nes jie nepateisin vil i. Negalima, es, daugiau žeminti patriotini tem. T vyn s meil n ra vien pasyvus jausminis patriotizmas. Tai laisv s meil, žmogiškojo teisingumo, laisvo žmogaus meil. Gyvename tautin s laisv s kovos tampoje. Ir menas to negali išsilenkti. Mums vieniems «sikuriant», kitiems kuriant amžinybei, patriotai t vyn je, gal ir nesuk r amžin dalyk, iškovos tautai laisv⁵⁰. V liau prikiša J. K kštui, jog rašytojui paprastai geras tik toks kritikas, kuris giria. Jis pats, Raila, iš laiko perspektyvos kitaip žiri filosofin Nili no poezij. Raila sakosi nesilaik s d snio, kad kart pagyr s, turi ir visada girti. Be to, kritika rašoma ne autoriams, o skaitytojams. Ir autorius gali su ja sutikti ar ne, — tai kritiko nesaisto⁵¹.

Palankiai sutik s *Literat ros Lankus*, v liau nuolat bara d l pasukimo filosofij, d l nepatriotizmo, nauj literat rini mad⁵². Filosofuojantieji rašytojai daro žal ir poezijai ir filosofijai: «Bet jei rašytojas nuo gyvojo gyvenimo ir literat rini uždavin nusi-gr š m stym apie metafizin žmogaus prasm (kad ir eilrašiais ar apysakomis), jis dažniausiai ne tik rašys blogus ir nereikalingus eilrašius, bet darys žal ir literat rai ir filosofijai»⁵³.

⁴⁷ *Genijus ir beprotyb*, žr. *Dirva*, 1968.I.22 d.

⁴⁸ J. K kšt as, *Epochos s moningumas ir kita*, žr. *Santarv*, 1956 m. 4 nr., 218-219 psl. ir 1957 m. 2 nr., 71 psl. Taip pat Jurgis Lengvenis (Br. Rail a), *Patriot žlugimas*, žr. *Santarv*, 1956 m. 4 nr., 236 psl.

⁵⁰ *Epochos nervingumo polemika*, žr. *Santarv*, 1956 m. 5 nr., 298-300 psl.

⁵¹ *Arklys neklausia li to, kaip pajodinti švelni panel*, žr. *Santarv*, 1957 m. 2 nr., 72-78 psl.

⁵² *Nusibodo jau man si ti — muzikontu noriu b ti*, žr. *Dirva*, 1953.VI.25 d. r VII.9 d.

⁵³ Ten pat.

Arba kitur: «*Literat ros Lank* redakcijai taip pat draugiškai noriau pašnibždti: — meskite tos ršies metafizik, taupykite taip brangius išspausdintus puslapius, pagaliau bijokite s Dievo ir Lietuvos partizan — kai kada gršime laisvon T vynn, jie gali mus siut sušaudyti už toki poezij. Jei jau ne už pa i poezij, tai bent už t, kaip mes vartojame savo laik, kokiomis idjomis ir nuotaikomis ia gyvename, atsid r laisvame pasaulyje»⁵⁴.

Literat ros Lankai sid j E. M. Alb ros straipsnio apie likimo persekiojam žmog vertim. Ne likimas peisekioja paskutinais dešimtmeiais rašytoj, o bolševizmas. M s rašytojai jau bando tok žmog atvaizduoti (K kštas, Brazdžionis, Jankus, Ramonas). V. Alant, kuris *Pragaro pošvaist se* pavaizdavo tokius žmones, *Literat ros Lankai* išjuok. *Literat ros Lankai* lietuviški tik iš kalbos ir bent kiek iš stilistini priemoni. Nieko juose n ra apie kov d l Lietuvos nepriklausomyb s⁵⁵.

Bet apsisuk s v l *Literat ros Lankus* laiko vieninteliu gyvu, originaliu, k rybišku tremties literat ros žurnalau. Juose susitelk keliolika jaun ryžting ir gabi rašytoj, gerai intelektualiai išsilavinusi, stipri ir ambicing. Vertin s ir myl s juos, tod l nenor s *Literat ros Lank* užvožti: verdan io puodo neužvoši. Bet jie klysta kovas d l literat ros nepriklausomyb s laikydami dabar svarbiausiu dalyku: «Be tautos nepriklausomyb s niekad netur sime lietuvi literat ros nepriklausomyb s»⁵⁶ ⁵⁷. Jis piktinasi d l užsienie i komunist k rini žurnale: «Šiame kovos laikotarpyje komunistinis rašytojas, lietuvis ar nelietuvis, paklusnus Maskvai, užginantis Soviet okupacijas Europoje ir pasisakantis už viso pasaulio subolševikinim, yra atviras m s tautos ir m s ideal priešas ir kaip toks jokių titulu nenusipelno eiti m s dvasinio gyvenimo srit »⁵⁷.

B. Raila karštai ginijasi su A. Maceina d l patriot sukilimo prieš estetus: n ra patriot minios, o tik vulgar s mies ionys. «Tiems, kuriuose dar liko estetini išgyvenim vert s nuobiros, ir tiems labai retiems, kurie dar toki nauj išgyvenim ieško — tiems kaip tik dar labai atitinka ... lankinink poezija: grožis, amžinyb, «gilus» ir nepavojingas filosofavimas, žem s gelmi dvasia, neužsiangąžavimas «pasiaukojimais», manieringumas, dvasingumas anapus laiko ir net erd s rib bei šiaip visoks tuš iažodžiavimas, bet tik ne pa-

⁵⁴ *Jos didenyb mada ir akmen li nepaj gumas*, žr. *Dirva*, 1953.VII.9 d.

⁵⁵ *Persekiojantis ir kovojantis žmogus*, žr. *Dirva*, 1953.VII.23 d.

⁵⁶ *Taut ir literat ros nepriklausomyb*, žr. *Dirva*, 1953.VII.30 d.

⁵⁷ *Lietuvi rašytojai ir komunist rašytojai*, žr. *Dirva*, 1953.VII.16 d.

triotinis »⁵⁸. O Maceina klyst s Nili no posm apie šaltas šermukšnio šakas, langini bild jim laikydamas nuostabiai lietuvišku vaizdu, — to visur pilna; tas pats ir su teigimu, kad rezistencinei poezijai lemta nes km . O Kudirkos, Maironio, Vaižganto k ryba ? Tad Raila mano, kad t vyn s meil stiprus jausmas ir negalima jo degraduoti. Dabar eina kova d l laisv s ir literat ra bei menas turi angažuotis. T vyn «jau ne kart šauk si pagalbos t , kurie pasitrauk kovos užuov j »⁵⁹.

Tod l Raila jautriai kalba apie partizan dainas: «Žyd kit nevystan ia garbe. (...) Tarsi iš pervertos širdies srovenan io kraujo latak liu teka visose partizan dainose: herojini , patriotini , žmogišk j , net romantini motyv »⁶⁰. O mes apie jas dr stame tarti: gal falsifikatas, silpnos, užsienio plunksnagraužio parašytos! — piktinasi kritikas.

Iš okupuotosios Lietuvos rašytoj liks tik geriausieji. Dabartinis okupantas, Railos manymu, piktesnis ir už kryžiuo ius — liepia apdainuoti paverg jus, falsifikuoti liaudies dainas. Po Stalino mirties iš esm s niekas nepasikeit literat roje ir gyvenime. Komunistai reikalauja pagražinto gyvenimo veidrodžio. Rašytojas turi tik ti ir paklusti nes monei⁶¹.

Buvusieji *Tre iojo Fronto* rašytojai dabar Lietuvoje klasikai. Ir jei režimas patvers, tokie ir liks. Tad neniekintina j veikal . Jis pats, Raila, jei b t ten lik s ir prisitaik s, irgi b t pripažintas talentas⁶².

Juokiasi iš K. Korsako, kad jo aptariami reakciniais (d l tikrov s iškraipymo) rašytojais kaip tik yra okupuotosios Lietuvos rašytojai, nes vergij vaizduoja laisve, tarnauja viešpataujan ios klas s interesams, stengiasi pateisinti žmogaus išnaudojim , t tvark vaizduoja kaip amžin ir klaidina skaitytoj iš kovos kelio⁶³.

B. Railos stilius labai gyvas, sultingas. Štai kaip jis pats pasisako apie savo darb : «Žmogus kartais sugalvoji ir apgalvoji straipsn ar j ištis serij , viskas tau kristališkai aišku, argument logika kieta kaip plienas, išd stymo maniera tau spindi it žiedo brangak-

⁵⁸ K. Bar no kristalinis tautiškumas ir kasdien duona, žr. *Santarv* , 1956 m. 4 nr., 23 psl.

⁵⁹ « Kur šimtas stas, visados », žr. *Santarv* , 1956 m. 5 nr., 293 psl.

⁶⁰ *Žyd kit nevystan ia garbe!*, žr. *Dirva*, 1953.IX.10 d.

⁶¹ *Valsas vis d lto iš id jos*, žr. *Santarv* , 1957 m. 4 nr., 195-197 psl.

⁶² *Neiššęmti ir ne ži rimi lobiai*, žr. *Dirva*, 1965.VI.23 d.

⁶³ *Po sovietikos letena*, žr. *Laumi juosta*, I t., 309-319 psl.

menis, ir jo stili iš anksto girdi kaip Paganinio smuik . O kai parašai ir išspausdini, pats v liau pamatai, kaip visa dar taip toli nuo tavo svajoni , kaip skaitytojai murma, netiki ir nuobodžiauja ⁶⁴. Raila per daug kuklus — jo straipsniai n vieno nemigdo, o jaudina, pykdo, uždega ar juokina.

sismagin s Raila kartais pasileidžia «laisvas lankas», kaip kad iš jo su L. Skabeikos charakteristika, aptariant Lietuvoje išleist jo *Vidurnak i aikš i* rinkin : «Ir visa tai paskirta atminti vienam iš labiausiai dekadentišk nepriklausomos Lietuvos poet , vienam iš dvokian ios buržuazijos puv si dainiui, minkštapilviškiausiam liberalui, išsigimusiam kosmopolitui, pyk io ir keršto siutimu klykian iam simbolistui, gatv s mergin ir nakties valkat trubad rui, visoki velniav , skausmo, juodos nevilties, žlugimo ir mirties demonui»⁶⁵.

Poleminiu, bet sodriu ir stilingu žodžiu jis duoda netolimos praeities ir gyvenamojo momento p i v , kovoja už kult rin k ryb — lietuvyb s išlaikymo laid , jaunajai kartai žeria akis — pirma pažinkite savo tautos praeit , o paskui kritikuokite, duoda domi rašytoj apybraiž . Sprendžia kartais ir gana subjektyviai, ypa nem gsta filosofin s poezijos. Tai judrus klausim k l jas ir svarstytojas, bet ne vertybi apsprend jas, juoba ne nauj literat ros gairi smaigstytojas.

⁶⁴ *Mir , kad laisvi gyvent (IV Priešo nunuoginimas)*, žr. *Laumi juosta*, I t., 213 psl.

⁶⁵ *Li desys ir šypsena rašytojui*, žr. *Dirva*, 1965.XI.8 d.

Antanas Rukas (1907-1976)

A. Rukas rašė *Mintyse, Žiburiuose, Lietuvi Žodyje, Drauge, Naujienose, Darbe*.

Nors pats sakosi nuo «žiauriosios» kritikos nukentėjęs, bet palieka jos šalininkas: «Jeigu mes norime išsiveržti iš braidžiojimo potapi turinio, idios ir formos baltel, jeigu mes norime susilaukti naujo, gaivaus ir stipraus literatūros žodžio, turime būti žiaurūs ir sau ir savo kolegoms. Man atrodo, kad šiandien deimaniukieškojimas su padidinauju stiklu nereikalingas. Padidinamasis stiklas būtina tada, kai turime reikalo su mikroorganizmais. Tuo tarpu mūsų, tremtinių, dabartinę literatūrą roje net aš, žiauriausias iš žiauriausių, suskaičiuoju dešimt didelių stulpų»¹. Kritikos atlaidum, atsižvelgiant sunkias tremties sąlygas, Rukas laiko didžiausiu stabdžiu mūsų literatūrinio ir apskritai kultūrinio gyvenimo. Jis, pavyzdžiui, sutinka, kad J. Jankaus *Paklyd paukšiai* gerai parašyti, bet jaučiasi turintis teisę iš autoriaus tikėtis daugiau. Griežtoji kritika, jo manymu, atlieka gražų darbą vertybes pastatydamas joms prideramą vietą. Šiltadaržiai rašytojams prisiauginti niekada nebuvo naudingi, — kas gimė krybai — veržiasi į jį. Turime priauginti rašytojų, tik vyresniųjų «glostymasis» juos gadina: «Vyresnieji broliai, besiglostydami vienas kitą už silpnus darbus, menkut dirvą teparuošia jauniems, nes, baltant atlaidžiais sau, tenka tuo atlaidumu apdovanoti ir jaunimą. O atlaidumas — ir visai kelias silpnų, nes kam dirbti, vargti ir kovoti, jei, tik truputį pasikrapštini jus, galima išeiti «didelių» rašytojų eiles ir atsistoti greta vyresniųjų brolių»^{1 2}. Bet Rukas džiaugiasi, kad liuojamos pažiūros vis mažiau beturi šalininkų.

Kai kam keliant balsą, kad reikia rašytojus gelbėti iš sunkių darbų, Rukas samprotavo, jog negalima iš visuomenės reikalauti, kad ji 100 rašytojų ištrauktų iš fabrikų; reiktų pasirinkti tik visą eilę literatūros ir kultūros veteranų³.

1952.X.25 d.

² Ten pat.

¹ *Žiaurioji kritika, mūsų kultūros ugdymas ir jaunesniųjų rašytojai*, žr. *Draugas*,

Rašytojas okupuotoje Lietuvoje ir laisvąją. Vakar pasaulio literatūra nieko nerodina, neskelbia, nori išsakyti tik rašytojo originalų pasaulį ir patenkinti skaitytojų grožines emocijas. Sovietų Sąjungoje, tad ir Lietuvoje, iš rašytojų reikalaujama skelbti pseudokomunistinę ideologiją. Lietuvoje dažnas rašytojas savo originalų pasaulį maskuoja po valdžios reikalavimų rezhiniais (tematikos, siužeto ar formos žvilgsniu) ⁴. Ne visa, kas ten parašoma, tačiau niekai, — sukuriama ir ten dideli dalykai, ir ten žengiama priekinis ^{5 6}. Ir šia laisvąją turime literatūrą, kuri skelbia tezes (o pagrindinis — Lietuvos laisvąją). Mat, rašytojas, būdamas visuomenės narys, sielojasi jos problemomis. To yra ne tik Brazdžionio, Santvaro, Aisio, Ramono, bet ir tokio filosofinio poeto A. Nykos-Niliūno ar esteto Radausko kūryboje. Galime tokios literatūros nemėgti, bet ji yra. Kai kuria tikri kūrybos meistrai, ji gyja dideliu reikšmės.

Rašytojas žmogaus būtis klausimo sprendžia. Tikras rašytojas ieško atsakymo žmogaus amžinosios būtis klausimui ⁶. Augdamas savo tautoje, jis intuicija pažįsta jos palikimo esmę, randa formą išreikšti bent dalį savo tautos genijaus ir tuo būdu pasiekia pasaulinę literatūrą. Tik dabar rašytojas virsta eiliniu profesionalu, knygų tiražai milijoniniai, jos trumpaamžės. Ir mūsų suose daug popieriaus eikvojama be reikalo ... Ta proga R. Kas apgailestauja, kad ir Jankus, intrigos meistras, su savo *Paklydusiais paukščiųiais* nusileidžia gerai parašyto kriminalinio romano autorius: «L. Kėstas filosofavims, banalūs personažai, saldūs gamtos vaizdeliai, kriminalistika — knygos vert smarkiai numuša. Ir dar pasigendama: esminio grūdo, dėl kurio šis raštas parašytas» ⁷. Ir išveda: «Mes nenorime, kad Jurgis Jankus būtų rašytojas profesionalas, mes norime Jurgio Jankaus — kūrėjo» ⁸. A. R. Kadloto puolimas *Darbininko* Skaitytojas ⁹.

Ilgame straipsnyje kalba apie Sruogą, laikydamas, kad gražiausi Rytų ir Vakarų kultūrų žiedų sintezėje jo talentas gimė dar didingesniam lietuviško grožio pasauliui. Jautria poeto širdimi R. Kas peržvelgia didžiojo kūrėjo gyvenimo etapus ¹⁰, o kitame straipsnyje aptaria jo kūrybos keli ir esmę — lyriką (naujos mokyklos pradininkas)

⁴ *Bendrieji rašliavos bruožai*, žr. *Dirva*, 1962.1.17 d.

⁵ *Dviejų srovių tekėjimas*, žr. *Dirva*, 1962.1.8 d.

⁶ *Palaidos mintys apie rašytoją*, žr. *Draugas*, 1952.VIII.9 d.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ *Literatūra ir kritika psichozė*, žr. *Darbininkas*, 1952.IX.9 d.

¹⁰ *Balys Sruoga. Keletas biografinių metmenų — Jo dvejų metų mirties sukaktis minint*, žr. *Lietuvis*, 1949.X.28 d.; XI.3 d.; XI.11 d.; XI.18 d. ir XI.25 d.

ir dramaturgij (žmogaus žmoguje žadintojas, o istorin se dramose — tautos neramumo ieškojimas)¹¹.

A. R kas — nuoširdus literat rinio gyvenimo tikrov s ir k rybos vertintojas. Negausiai, bet atvirais pasisakymais jis buvo k rybos skatintojas. ¹¹

¹¹ *Balys Sruoga — k r jas, žr. Naujienos, 1953.X.17 psl.*

St asys Sant var as (1902)

St. Santvaras raš *M s Kelyje, Aiduose, Darbininke*, ypa gausiai *Dirvoje*. Jautrus, taktiškas poetas skaudžiai išgyveno rašytoj pad t Amerikoje. Dar Vokietijoje, b damas Lietuvi Rašytoj Draugijos pirmininku, ragino rašytojus pakelti visus bandymus¹. V liau, Amerikoje, skatino rodyti savo k rybin veid , puosel ti savo žanr ; jei tai ne manoma — versti lietuvi kalb , k randame geriausia gyvenamajame krašte ^{1 2}. Rašytojai, atsid r fabrikuose, nebegali nieko nauja ir vertinga duoti ³. Po 10 met skundžiasi, kad « ... turtinga lietuvi bendruomen nepaj gia taip susiorganizuoti, jog ir savos kult ros ugdymui nors šis tas b t atseik jama. Ypa li dnoje b kl je atsid r m s dailiojo žodžio k ryba. Vienas po kito dingsta žymesni leid jai, lietuvio knyga jokiais šaukmais ne siprašo tautie io pastog , dvasia snaudžia ir sn sta, o r pest lio beveik jokio » ^{4 5}.

Kita blogyb — m s spaudoje sivyraususi grožin literat r lie ianti praž tinga atmosfera — rašytoj ir kritikos santykis. « Arogancija, pasip timas ir nenuoširdumas, tartum pikti vaiduokliai, užgož m s dailiojo žodžio veid » ⁵. Eilinis skaitytojas, sek s literat r ir nerand s kritikos keliam kriminal , jau nebesusigauo, kur tiesa. Santvaras tad ir skundžiasi žiauria kritika, piktais gin ais, svaidymusi žodžiais : « Per tuos dvejus metus, nušalinus etik , orum , takt ir net padorum , nelyginant šiukšli , m s literat ros lauk buvo prisvaidyta tiek sekli ir pikt frazi , paskleista tiek neapykantos ir nepagr sto niekinimosi, kaip dar, berods, niekad n ra buv »⁶.

Tokio kritikos iškrypimo priežastimi jis laiko nustojim atsakingumo jausmo ir šnek jim bendryb mis, ne sigilinant nagrin jamus veikalus. Dažnai m suose kritikas rašo patys autoriai, ia nieko bloga, taip yra ir kitur. Bet toks rašytojas kritikas turi išma-

¹ *Rašytoj r pes iaí*, žr. *M s Kelias*, 1948. IX.8 d., 45-46 nr.

² *Pirmininko Santvaro žodis rašytojams*, žr. *Draugas*, 1950.1.7 d.

³ *Žr. Draugas*, 1952.IX.11 d.

⁴ *Jam nestinga k rybos pol kio ir vilties*, žr. *Draugas*, 1962.V.26 d.

⁵ *Dailusis žodis ir jo kritikai*, žr. *Dirva*, 1952.IX.4 d.

⁶ *Jonas Aistis sesers buities kryžkel se, ir. Aidai*, 1952 m. 2 nr., 85 psl.

nyti ir b ti objektyvus. Retai kas iš toki kritik dr sta prisiimti atsakingum už savo žodžius, o dažniausiai dangstosi slapyvardžiais.

Santvaras džiaugt si ir visuomen s — skaitytoj bals apie literat r pasirodymu spaudoje. Tik, deja, apie k ryb kalba, « kuris tik liežuv apver ia » ir beveik visada tendencingai, ia jau laikraš i redaktoriai turi skirti « perl nuo pupos», atsijoti atsiskaitymus su savo politiniais ar asmeniniais priešais... Ir Santvaras pasigenda giedrios Vaižganto dvasios m s kritikoje ir objektyvumo : «Vaižgantai, baltoji obel le, ar Tu negal tum dar kart gr žti ir mus užkr sti savo tik jimu, viltingumu ir optimizmu, savo nesukre iama Lietuvos ir lietuvi meile»⁷. Tuo skundžiasi ir po 17 met , kalb damas apie V. Ramon : « Lietuvi literat riniame gyvenime per dažnai naudojami ne tie matai ir saikai, per dažnai pasitaiko sroviškum , asmeniškum , diletantizmo ir net sadizmo. Pastaruju metu matosi ženkl , kad jaunoji karta nepaj gia tiesesnio ir objektyvesnio kebo rasti. Matyt, ir jiems vaidenasi, kad kritikos menas t ra tik pasitaškymas dvokian iu purvu, o ne pažinimas, ne tiesos ir grožio ieškojimas»⁸. Kitame straipsnyje prisimena, kad kažkas nenor jo O. B. Audron s rašytoja pripažinti: « Teko pajusti jai ir tai, kad buvo rašytoj , kurie, matyt, nepalaužiamai sitikin , kad jie vieni yra poetai, nenor jo jos net sileisti savo gretas. Kaip visa tai siaurakaktiška ir kiek daug toje puikyb je dvasinio skurdo »⁹. Ir toliau b dingu sau švelnumu d sto, kaip ji nepasidavusi, rašanti sklandžiai, jos tematika vairi. Atsargiai užsimena, kad modernus eiliavimas n ra žodži puslapyje išbarstymas, ir poet netur t paskui kitus b gti, o sav s ieškoti.¹⁰

Tendencin s kritikos pavyzdžiu duoda V. Ramono *Kryži* ir V. Alanto *Pragaro prošvais i* bei J. Jankaus *Paklydusi paukš i* kritik . *Kryžius* užpuol «visuomen s kritikai», neieškodami menini vertybi , o tik to, kas jai nepatiko. Kiti band išsamiau nagrin ti ir per jo *Kryži* gynim . Apie *Pragaro prošvaistes* pasisak objektyviai tik J. Balys, Židonyt ir M. Gimbutien . Visi kiti atsiliepimai buv visuomen s ir tik jimo vardu ... *Paklydusiuose paukšiuose* Santvaras žvelgia Didžiosios Naujienos (Evangelijos) keli . M s spaudos dalis bandanti j pasirodym nutyl ti, o *Draugo* recenzentas J. P., ne sigilin s veikal , pavadino seksualiniu ir kriminaliniu romanu¹¹. Santvaras stebisi, kad ir rašytojas A. R kas

⁷ *Trisdešimt met be Vaižganto*, žr. *Dirva*, 1963 m. 58 nr.

⁸ *Rašytojas ir laikas*, žr. *Dirva*, 1970.11.18 d.

⁹ *O. B. Audron atkilo su dviem knygom*, žr. *Dirva*, 1969.XI.14 d.

¹⁰ Ten pat.

ia prisidįs savo pasmerkimu ir net Rašytoj Draugijos niekinimu (R kas man s, kad mažoje m s visuomen je 100 rašytoj tik popieri ir laik eikvoja ir rašytojo žod profanuoja). Rašytoj problemos, Santvaro manymu, yra ne kad j per daug, bet kaip juos iš fabrik ištraukti ir nauj prisiauginti. R kas mat s Jankaus romane tik suraizgyt intrig , l kšt filosofavim , saldžius gamtos vaizdelius ir kriminalistik . Pats gi R kas nes s , jau koks subrendusi ir išryškint estetini paži r kritikas, ia jis nukryp s visai nuo kritikos uždavinio. Jankus ia pavaizdav s tam tikr socialin aplink ir jos žmones, kurie kiekvienas turi savo žod ir pasisakymo stili . Autorius « savo širdimi ir meistrišku romano formos apvaldymu dav ... gyv , miel , išjaust ir menin s tiesos kupin , veikal »¹².

St. Santvaras paraš nemaža straipsni rašytojams bei veik jams pamin ti. Min tina ilga studija *Milžin pav sy brend s rašytojas*¹³. ia jis aptaria M. Vaitk kaip ken ian i lietuvišk siel , anot E. Radzikausko, « poet iš Dievo malon s », turtingos tematikos, m s poezijos formos novatori ; bet jo vietos nurodyti m s literat roje ndr sta : « Ne mano valia tarti, kokio gio poetas yra Mykolas Vaitkus. Man rodosi, tokiam sprendimui daryti reikia daug tolimesn s perspektyvos ir ypa iai daug gilesni jo k rybos studij »¹⁴. Jis es s didesnis, negu mes manome : « Aš tik nuoširdžiai esu tikras, kad jo vieta lietuvi literat ros istorijoje bus žymiai didesn už t , kuri mes, jo bendraamžiai, paskyr m. T pergal Myk. Vaitkui užtikrina jo literat rin ir niekad elegancijos nepraradusi dvasin kult ra »¹⁵. Pergal užtikrina reikšmingas novatoriškumas ir didelis realizuotas talentas.

Užjau ia sunkiai dirbant ir nepal žtant E. Kirš ¹⁶. Duoda perjaust , pergalvot , savo sp džiais nudažyt jo k rybos apžvalg . J gretina su A. Galdiku ir K. iurlioniu tapyboje¹⁷. Suredagavo jo *Palikim* (1972). Mini dar J. Mikuck ¹⁸. J. Ais io *Seser buit*¹⁹, B. Brazdžionio *Didži j kryžkel*²⁰. Skundžiasi katrastrofišku skaitytoj sumaž jimu²¹. prastu savo šiltu žodžiu sutinka K. Gri-

¹³ Žr. *Aidai*, 1964 m. 4 nr., 164-169 psl.; 7 nr., 322-325 psl.; 8 nr., 355-365 psl.

¹⁴ Ten pat, 7 nr., 324 psl.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ *Faustas Kirša — poetas ir žmogus*, žr. *Darbininkas*, 1951.II.20 d.

¹⁷ *F. Kirša ir « Šventieji akmenys »*, žr. *Draugas*, 1952.III.15 d.

¹⁸ *Juozui Mikuckiui 70 met* , žr. *Dirva*, 1961.XI.25 d.

¹⁹ *Jonas Aistis sesers buities kryžkel se*, žr. *Aidai*, 1952 m. 2 nr., 85-88 psl.

²⁰ *Didžioji kryžkel* , žr. *Gabija*, 1954 m. 3 nr., 80-83 psl.

²¹ *Laiškas Pulgiui Andriui*, žr. *Dirva*, 1961.XI.17 d.

gaityt s *Rudens sapnus*²². Guodžiojusi literat ros kritiko darbo sunkumu, kai pats esi rašytojas. Mes, gyvendami aukštos kult ros krašte, ir saviesiems statome «akrobatiškus » reikalavimus, užmiršdami pasiži r ti, k savita, originalu rašytojai atneša²³. Aps i atsiminim duoda apie J. Brazait²⁴, Stas Pilk²⁵. Atžymi m s prasiveržimus svetimas kalbas²⁶. Nuoširdžiuose Santvaro straipsniuose visuomet gausu ir asmeninio elemento²⁷.

St. Santvaras rašo apie eil mažesni rašytoj , visur ieškodamas talento kibirkšt l s, pavyzdžiui apie J. Žmuidzin²⁸, Pr. Lember²⁹. Visur jau iamas vertintojo šiltas, asmeninis jausmas, pasišnek jimo tonas. Jis nesveria nauj talent , nejauti aštresnio asmenyb s pasi-reiškimo, o visur oru, giedra ir šventiška.

Apžvelgdamas m s tremties dramaturgij³⁰, eina rašytoj amžiaus eile, iškelia V. Kr v s *Dangaus ir žem s s nus*, atžymi J. Grini už didžios istorin s temos išvedim scen (*Gulb s giesm*)³¹. Nors nelaiko J. Griniaus dram gyvastingu k r jo šauksmu, bet jis turi teis ginti savo išpaž stamus principus: «... Jo dramos veikalai n ra širdies krauju permirk , n ra gyvastingas ir betarpiškas k r jo šauksmas, n ra ir « menas menui », o tvirtas ir net atkaklus pasisakymas už krikš ioniškosios moral s principus... Ilg laiko tarp tuos principus gyn s ir j teisingumu tik j s, J. Grinius, be jokio abejojimo, turi teis ir savo teatre t savo tik jim skelbti»³². Žymesniuosiu tremties dramos rašytojus apskritai gan tiksliai aptardamas (tik b da su K. Ostrausku ir iš dalies A. Šk ma), St. Santvaras, palyginti, per daug vertina eil visai nežymi , kad ir nemaža pjesi prirašiusi ; beveik nebežinai, kurie ia vertingi, kurie tik laik sau ir skaitytojui gaišina. Sakosi nesir m s kritikos nuomn mis (ji esanti labai prieštaringa), tad aiškesnio vertinamojo žodžio jis ir netari s. Leidži s laikui t žod tarti (o iš kritiko reikalaujama

²² K. Grigaityl s «*Rudens sapnai*», žr. *Aidai*, 1963 m. 6 nr., 269-270 psl.

²³ Ten pat, 269 psl.

²⁴ *Literat ros ir visuomen s žmogus*, žr. *Laisv*, 1964 m. 34 (71) nr., 15-30 psl.

²⁵ *Lietuviškiosios scenos lordas*, žr. *Dirva*, 1952.V.9 d.

²⁶ *Vokie iai apie J. Jankaus « Velnio bal »*, žr. *Draugas*, 1952.X.25 d.; *Stasys Zobarskas angl kalba*, žr. *Dirva*, 1961 m. 138 nr.

²⁷ Plg. straipsn apie V. Putin -Mykolait *Prometeizmo poetas mir*, žr. IV *Pradalg*, Londonas 1967 m. 5-92 psl.

²⁸ *Jono Žmuidzino pasakojimai*, žr. *Dirva*, 1969.X.31 d.

²⁹ *Prano Lember^{to} paminklas*, žr. *Dirva*, 1960.XII.5 d., ir XII.10 d.

³⁰ *Dramaturgija tremtyje*, žr. *Lietuvi literat ra svetur*, 300-394 psl.

³¹ Ten pat, 316-320 psl.

³² Ten pat, 320 psl.

pasisakyti aiškiai ir dabar). St. Santvaro apžvalga gali būti praversti kaip informacija apie pastatym galimybes ir veikal sėniškum .

St. Santvaro kaltinimai kritikams, kiek liečia išsišokli recenzijas, «atsiskaitymus», tendencin kritik , — teisingi, bet rimtos ir teising žod tarian ios kritikos b tinumas neužgin įjamas, nors tai b t autoriui ir nemalonu. Nei vaižgantiškas «deiman iuk » ieškojimas, nei liaupsinimai n ra sveiki skaitytojo literat rinei kult rai ugdyti, nei pa iam autoriui. Taktas ir saikas, žinoma, svarbu. Bet vienu taktu talento stokes nepasl psi.

Dr. Alfonsas Šešplaukis (1909)

Germanistas bei lituanistas, poetas, vertėjas bei kritikas, kartais A. Tyruolio slapyvardžiu, kritikas ir straipsnius rašė *Aiduose, Drauge, Darbininke, Pradalgsė, T višk s Žiburiuose*. Apie pasaulinį literatūrą bei lietuvių literatūros slysius su anglų, lenkų ir vokiečių literatūra. Jis gerai pažįsta pasaulinį literatūrą, ypač klasikų ir senesnius literatūros teoretikus. Ir pats yra tradicinės poezijos formos šalininkas. Jo priėjimas prie poezijos yra specialisto akademiko, šaltokas, objektyvus, pagarbus amžiui ir nuopelnams, kultivuoja prastiną formą, nepasigenda nauji keliai. Tuo požiūriu jis pereina S. Santvaro, Venancijaus Ališo, M. Vaitkaus, Audrono poeziją. Nors pasigirti, kad: «Maėnio poezija mus žavi savo temomis naujumu, iš to kilusia kovos dvasia, naujais vaizdais, drisiu išreiškimu, viziniu buitės pajautimu», betgi priduria: «Iš kitos pusės, ji daugiau fragmentinė, formališkai nepakankamai apdirbta, neapšlifuota, mažai tepaisyta geresnio ritmo skambiu»¹ Formos išdailinimui akcentuoja Audrono *Žingsnius takeliu* vertindamas¹².

Modernistė nemėgdama, kai juos mini, ima kabutes. Antai, V. Ališo *Gascata Cristalina* recenzijoje pastebėjus, kad «šalia menini ir technini laimėjimų rasim ir vadinamos «propagandos», prieš kuri dabar taip šiaušias ir «modernioji poezija» ir «modernioji kritika»³. Gerai, kad kritikas vis dėlto sutinka, jog poezijoje šalia skelbiamos tiesos «kur kas mielesnis vaizdas»⁴. Ir toliau išveda: «Tad atsiminimas siejasi daugiau su išprotavimu ir skundu, kaip su imaginacija ir estetiniu pasigirjimu»⁵. — Betgi nederstume neigti kūrinių, kilusių iš seniau išgyventos emocijos, viliu ramiai prisimintos ir išsakytos.

Tyruoliui brangi patriotinė poezija. Tą klausimą gvildena net straipsniuose⁶. Tyruolis mano, kad mūsų suose kas 20 metų kyla

¹ V. Maėnio poezija, žr. *T višk s Žiburiai*, 1961.X.5 d.

² A. Tyruolis, *Žingsniai takeliu*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1967. II.2 d.

³ *Tarp tikrovės ir atsiminimo*, žr. *Draugas*, 1954.III.27 d.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ *Nepriklausomybės mintis naujausioje poezijoje*, žr. *Draugas*, 1954.11.13 d.;

T vynu mėil Adomo Jakšto kūryboje, žr. *Darbininkas*, 1968.III.8 d.; *Maironio patrio-*

patriotinis inflacijos baimė. Iš dalies tai reakcija prieš silpną ir banalią patriotiką. Tikrai propagandiniški poezija nieko nepaveikia. Ir Maironio poezijos dalis yra neatsilaiko. Bet stiprioji poezijos dalis, — nors prieš 30 metų S. Kymantaitis ir A. Venclova paskelbė, kad « Maironis paseno », — yra jauną poetą širdyje. Jie tiki tavy su ateitimi. To laidas — kančia, vainikuojama prisiklimo. Tiki tautos amžinumo idėja ir kovoja dėl to. Poeto misija — laisvinimasis ir laimėjimas. Šitiki jimo frontu jungiasi vyresnioji ir vidurinė poetė karta, lyg pratęsdama Maironio tradiciją — kelti kovą. Jaunesnieji ir jauniausieji « neveda tautos ». Bet ir čia prasimuša skausmo versmė, Tavy su netekus. Dar sunkiau tuos jausmus tramdo, kurie juos sublimavo grožiniams ir filosofiniams vertybiniams (A. Nyka-Nilinas, Radauskas, A. Bukas). Kyla ir daugiau reikalavimų reikšti bendrus žmogaus buities bei egzistencijos pergyvenimus. Tyruolis čia mato vidurio kelią — tarp liaudies dainų ir individualinio savitumo, Tavy su ilgesio ir bendrosios buities nerimu⁸.

Kritiko pasireiškimas daug pareina ir nuo vertinamojo veikalo. Taip ir Tyruolis, sklaidydamas tradicinius prozininkus, kaip A. Badas, N. Mazalaitis, Pr. Naujokaitis, Al. B. T., prieina su tradiciniams taisyklėms, nedideliais mokykliniais reikalavimais ir nesunkiai pelnytu pripažinimu. Aukštesnio meninio polinkio veikale, pavyzdžiui, A. Vaičiulaičio *Italijos vaizduose*, ir Tyruolis pasistiebia didesnes aukštumas⁹.

Minėtini jo straipsniai apie lietuvių literatūros slyčius su Vakarų Europos literatūra¹⁰. Viename jį išvedžioja, kad Sruoga Šekspyru susidomėjo tik po Muencheno studijų. Savo straipsniuose, paskaitose jis kalbėjo davo apie Šekspyrą, o jo dramose yra Šekspyro poveikio. Istoriniai dramakronikidėja kilo iš Šekspyro. Dramakonfliktai, veikėjai polgiai, siužetiniai taigojimai taip pat. Masinis, kontrastinis

tinis poezijos pagrindai, žr. *II Pradalga*, Londonas 1965, 381-388 psl.; *Lietuva naujausioje poezijoje*, žr. *Draugas*, 1955.11.12 d.

⁷ Šešplaukis tai rašė 1954 metais.

⁸ A. Tyruolis, *Dvi knygos — dvi giesmės*. P. Orintaitis *Šulinio sodyboje* ir G. Tulauskaitis *Po svetimu dangumi recenzija*, žr. *Darbininkas*, 1951.XI.6 d.

⁹ A. Tyruolis, *Italijos vaizdų estetika*, žr. *Darbininkas*, 1951.V.29 d.

¹⁰ *Lietuviškieji pasakai Šekspyro « Audroje » ir « Žiemos pasakoje »*, žr. *Aidai*, 1964 m. 8 nr., 343-353 psl.; *Šekspyras Lietuvoje*, žr. *Lituanistikos darbai*, I t., 1966, 48-67 psl.; *Donelaičio « Metai » ir vokiečių literatūra*, žr. *Aidai*, 1964 m. 3 nr., 138-141 psl.; *J. G. Kreutzfeldo lietuvių tautos ir dainų charakteristikos*, žr. *Aidai*, 1960 m. 7 nr., 284-287 psl.; *Lietuviškasis elementas Agnės Miegel knygoje*, žr. *Aidai*, 1961 m. 8 nr., 380-385 psl.; *Žemaitis, Krivaitis, Putinas ir Šekspyras*, žr., *VIII Pradalga*, Londonas 1972, 338-352 psl.

scenos, monologai, pagaliau jambas, tragizmo ir komizmo priešpastatymasⁿ.

Kiti A. Šešplaukio darbai: disertacija *J. G. Herder und die baltischen Völker*, suredagavo antologijas bei skaitym knygas: *Marijos Žiedai* (1933), *Marijos Žem* (1958), *Ten kur Nemunas banguoja* (1962), antologij apie Lietuv pasaulin je literat roje *Nemarioji žem* (1970). Paraš nemaža straipsni^{11 12}. Paruoš aps iai vertim¹³. Bendradarbiavo ir *Books Abroad* žurnale, pavyzdžiui, raš apie B. Brazdžionio *Pilnat*, nurodydamas, kad autorius iškyla tarp-tautin plotm kai dainuoja apie žmogaus likim. Brazdžion teisingai laiko herojiniiu poetu, artimu Šilieriui ir Maironiui¹⁴.

¹¹ *Šekspyro atgarsiai Balio Sruogos raštuose*, žr. *IV Pradalg*, Londonas 1967, 353-360 psl.

¹² Iš j min tini: *Bibliografija vokie i kalbai ir literat rai studijuoti*, žr. *Athenaeum*, Kaunas 1931; *Goethe ir lietuvi liaudies k ryba*, žr. *Židinys*, 1936 m. 5-6 nr., 529-535 psl., *A. Mickiewicz and Lithuania*, Putnam [1962] ir *Vytis*, 1962 m. 10 nr., 8-9 psl., 1963 m. 1 nr., 6-7 ir 16 psl.; *Religinis pradas Maironio k ryboje*, ir. L. K. M. Akademijos *Metraštis*, III t., 133-220 psl. ir atspaudas; *J. G. Herder und die Dainos*, žr. *Commentationes Balticae*, 1962, VIII-IX nr., 311-357 psl.; straipsniai apie lietuvi literat r Brockhauso enciklopedijoje.

¹³ *Goethes rinktin poezija* (1932); *Šilerio balad s*, žr. *Ateities Spinduliai*, 1930 m. 2 nr., 18-19 psl.; 1931 m. 3 nr., 18-20 psl.; 4 nr., 21 psl., 5 nr., 22-24 psl., 9 nr., 23-24 psl. Šilerio *Giesm apie varp*, Kaunas 1936, 30 psl.; T. S. Elioto *Pelen dien*, žr. *Aidai*, 1957 m. 4 nr., 168-176 psl.; *Šekspyro sonetai*. Chicaga 1964, 176 psl.; Šekspyro *Hamletas* (1964); W. Scotto *Kventinas Durvardas* (1935); Dant s *Naujasis gyvenimas* (1966); vert taip pat Rilks, George ir kit poezijas.

¹⁴ *Books Abroad*, 1971 m. 1 nr. (žiemos s siuvinis), 174 psl.

St asys Tamulaitis (1909)

St. Tamulaitis — rašytojas ir kritikas, rašęs *M s Kelyje, T višk s Garse, Darbininke, Drauge, Naujienose, T višk s Žiburiuose*. Dalyvavęs literatūros konkursų komisijose. 1952-1957 m. laikotarpyje daug rašė meno bei kritikos straipsnius, ypač *Drauge*; buvo berengis spaudai kritikos straipsniams rinkiniui¹.

Estetinis S. Tamulaitis pažiūrėjo. Estetinio išgyvenimo stimulai stipriau taigoja net didžiausi materialist ar šalt m stytoj, net ten, kur aštriai logikos išvedžiojimai neveikia. Tad praktinis profesijos turėtų meną remti. Menas — tautos gyvybės žadintojas bei atsparumo laidas. Jei būtume turįjį tautinį epą, jis būtų lenkiamas bajorų ir pintis savo kultūros reikalais ir išlaikyti tautai prarastuosius plotus. Tik kultūrinis, ypač meninis vertybės atsilaiko prieš laiko dantį. Kas bebūtume be savo individualaus meno? — Mus užliet kitų tautų bangos. Lietuvis menininkas yra savosios tautos gyvatės reiškas: « Jis buvo ir tebėra: vaidila, negėstanios šviesos ir grožio kunigas, sielų kvėpavimas, jaunimo ugdytojas, tautinis individualybės ryškintojas, šauklis, kviečiantis visus gražesnį asmeninį ir visuomeninį gyvenimą. Kurdamas ir tuo prasmingas savąjį būdą, lietuvis menininkas drauge taigoja, guodžia, uždega ir nušviečia vis kitus žmonius: ir savo tautiečius ir svetimus »².

Gaila, kad mūsų menininkai pasitiki tik savo talentu, o neugdo savo šakotos asmenybės. Juk menininkas nori pakeisti gyvenimo veidą. Tik galinga menininko asmenybė, su ryžtu aukotis, stovinti aukščiau už gyvenimą, gali pakeisti gyvenimą tikrai. Visos nuotaikos turi būti pajungtos kurybiams tikslams: «... pirma, aštri, »¹

¹ Svarbesni jo straipsniai: *Menininko asmenybės ugdymas*, žr. *Draugas*, 1957. X.12 d.; *Menininko asmenybė*, žr. *Draugas*, 1955. XI.5 d.; *Menininko gyvenimo kasdienybė*, žr. *Draugas*, 1955. XI.26 d.; *Menininkas kaip tautos gyvenimo reiškas*, žr. *Draugas*, 1957. XI.23 d.; *Dekadanso dvasia ir naujos gairės mūsų prozoje*, žr. *Draugas*, 1952. IX.20 d.; *Mūsų romano padėtis*, žr. *Draugas*, 1952. IX.27 d.; *Nauji keli ieškojimai mūsų prozoje*, žr. *Draugas*, 1952. III.8 d.; *Dvasia, doleris ir tautinis heroizmas*, žr. *Draugas*, 1952. 11.17 d.

² *Menininkas kaip tautos gyvenimo reiškas*, žr. *Draugas*, 1957. XI.23 d.

galinga jo vidin tampa sn nerimu, ilgesiu, k smu, ryžtu, kantrybe, pagaliau su nepaprastai impulsyviu gyvenimo kontrast pajutimu, ir antra, spontaniškas pasiaukojimo noras arba sta iai — gimtas gaivališkas troškimas aukotis »³. Kiekvienas didis menininkas yra slapstas vienuolis. Jis giliausiai išgyvena regim j ir neregim j pasaul ir prabyla vis m s b tyb iš karto. Jis — didži j id j taigotojas. Be meninink tauta žus. Tautinis menas ir religija taut išlaiko gyv sunkiausiose valandose. Menininkai gimsta, bet ir turi daug rengtis savo pašaukimui bei ugdyti savo asmenyb , sigyti aukšt vidaus kult r , visk žvelgti iš aukštesnio taško. Be didži id j n ra n didžio meno. Paviršutiniškumas — viena didžiausi m s yd . Menininkas turi savo id j išjausti. Tikras menininkas savo laim eina per savo k ryb . Kan ioje menininkas išgyvena savo žemiškosios b ties turin . Neiškrauta psichin energija virsta asmeniniu magnetizmu, stipria potencine j ga. Fizin s galios subordinuotos tampa k rybos šaltiniu. Lietuviai iš seno nuosaik s, susitvard . Menininkai turi sekti senoli tradicija⁴. Ir menininkai žmon s. Dažnai vidutiniai menininkai kovoja d l pagarbos ir bes lyginio pripažinimo. Gerai, kad menininkas nori prasimušti iš vidutinyb s, nes ilgai besit -sianti vidutinyb yra menininkui mirtis. Tradicin s meninink aistros: perd ta savigarba, ambicija, pavydas, žiauri koleg kritika, intrigos ... Didži asmenyb pažinsime iš sant rumo, kuklumo. (Kritikas ia duoda eil meninink , tuo pasižymin i . Pamin tas B. Babrauskas, A. Tyruolis, bet n ra, pavyzdžiui, V. Vizgirdos). Kritikas nurodo tris šiandieninio meno kelius: menas menui (kuriamas b reliui išrinkt j , pilnas — izm ir paradoks); menas eiliniam žmogui, mas ms pataikaujant; menas estetiniam išgyvenimui ir kiekvienai imliai sielai paguosti, taigoti, su kitais meniškai bendrauti ⁵.

S. Tamulai io meno straipsniai, rašyti parod proga, kad ir populiar s, buvo reikšmingi, pad dami eilinei platesnei visuomenei suprasti meninink ir keldami meno reikšm tautiškumo išlaikymui.

Literat riniuose straipsniuose m gsta pla iai aptarti atitinkamo žanro teorinius pagrindus.

Straipsni eil je nagrin ja romano problem . Romanas tur s pasakyti k nors nauja ir svarbu apie id jin , psichologin arba butin tikrov , atremtas realyb , rašytojo ar net luomo stipriai išgyvent nuotaik , privalo stipresn s id jin s pasaul jautos ir atramos laiko dvasioje. Vakar romanus gyven s kriz , nes Va-

³ *Menininko asmenyb* , žr. *Draugas*, 1955.XI.15 d.

⁴ *Menininko asmenyb s ugdymas*, žr. *Draugas*, 1957.X.12 d.

⁵ *Rugs jo žvaigžd s*, žr. *Draugas*, 1957.XII.7 d.

karuose karžygio viet už m technikas, vertelga, šeima nebežavi, emancipuota moteris liko be aureol s, žmogaus d mesys sutelktas žem . M s nebuitin roman žlugdo rašytojo atsilikimas, asmeniškumas, šlovinamoji kritika. Romanui kenkia publicistin s aktualijos, stoka gilesn s problematikos ir ryškesni charakteri , pasen s stilius. Nelie iamas Amerikos lietuvi gyvenimas, ateivi buitiss, tremtis. Intriga, be Jankaus, sena. Grafomanus kritika tur t griežiau pakratyti. Literat ros naujov s turi remtis rašytojo dvasiniu pasauliu. Kai literat rin s naujov s be dvasin s b tinyb s, kylan ios iš reikalo išsakyti nauj rašytojo fantazijos pasaul , tuomet pasireiškia dekadansas. Tod l S. Tamulaitis pesimistiškai ži ri m s literat rin atsinaujinim (*Keturi Vj , Granito, Linijos, Prozos*). Jie, es , mums nevyko, kad neb ta pagrindo: «literat rin s naujov s turi remtis rašytojo dvasiniu pasauliu, be dvasin s b tinyb s atsirad k riniai — n ra ir nebus tikra literat ra»⁶. Literat ros srov s nykimas ateina kartu su id j , nuotaikos išbl simu. Vieni kritikai pradedantiesiems yra griežti, silpnuosius sutriuškina, o tvirtuosius praleidžia per ugn ir sužadina dar didesn ryžt kilti; kiti nuosaik s, vertina dalykus, kaip jie yra.

Išsamiausiai Tamulaitis raš apie beletristus. Iš jus St. B davo knygai *Varpai skamba*, vienuoliktai autoriaus knygai, Tamulaitis, kaip subrendusiam rašytojui, iš pagarbos didesn ms m s kult ros pastangoms ir išprususiam skaitytojui, sakosi taikysi s visus reikalavimus. Tema esanti plati, apmatai siauri. B dav tebevarž vidutinyb s ir lietuviško kuklumo tradicijos. Jis, b damas b ties vaizduotojas, neduod s gilesnio ano meto lietuviškos b ties pi vio, neduoda epochin s nuotaikos bei vyki ; b damas pa iame talento žyd jime su tokiu dialogo valdymu ir stiliumi neišsimuša iš vidutinyb s ir neduoda nieko originaliau ir stipriau, kartoja žinomus dalykus. Kritikas netur s rodym , kad kitos knygos (jei jos bus), bus domesn s. Autorius tur s stengtis žengti pirmyn, rimtas menininkas tam aukoja fizines ir dvasines j gas, laik , visuomenin pad t , moters meil , ekonomin gerov ⁷. Kritikas nemat s B davo pažangos nuo *Mokytojo Banai io, Loretos* ir kit . B ties vaizduotojai dar nepasiek , išskyrus Kr v , estetini aukštum ir tautos dvasios išsakymo: «Išskyrus gal tik Kr v , jie, toli gražu, nepasiek dar visapusiškai tobul , estetini aukštum ir svarbiausia — galutinai (drauge jau visi) neišsak m s tautos dvasios gelmi , anos pusiau

⁶ Ten pat.

⁷ *Literat ros pažanga ar stagnacija*, žr. *Naujienos*, 1952.VIII.2 d.

rytietiškos aistiškos stichijos, kuri per amžius susikaupusi lietuvių sieloje (o drauge ir menini, kultūriniai bei istoriniai vertybi palikimai) ligi šiol tebelaukia savo didžiojo krūvio⁸. 1925-1944 m. rašytojai, su mažomis išimtimis, aklaik sekė ankstesniais buities vaizduotojais, kaime nematė nieko nauja, nors formos srityje, atrodo, kai kas dar stebuklus. Bet Tamulaitis mano: «Jau rybinis nuotaikos buvo beano stipresnis ir lietuviui bdingo mistinio ryšio tarp žmogaus ir gamtos, beano lietuviškojo svyravimo tarp melancholijos, fatalizmo ir kosminio ilgesio iš vienos pusės ir veikimo, darbo bei gebėjimo organizuotis iš kitos pusės, beano slėpinio ir gaudaus sijautimo Dievybės bei amžinybės kelius, beano senovinio ir beveik gimto regėjimo tos Dievybės pdsak visuose pasaulio reiškiniuose, kurie, savo ruožtu, visuomet buvo lietuvių išgyvenami su jausminga ir pusiau menine interpretacija»⁹. Aukščiau iškilo Vaiulaitis, Boruta, Paukštelis, Cvirka. Tik tremtyje gimtoji žemė pasidarė didi, miela, prasminga; atkritę nereikalingos smulkmenos, artumas nebetemdė akių ir nekliudė apimti dalyko visumos ir žvelgti į jo esmę. Bet lietuviškos buities vaizdavimas ir dabar neprasoko lietuviško horizonto.

Kritikas, duodamas šią apžvalgą, nemanė, kad smulkmenišką nagrinėjimas būtų naudingas ar domus vyresniajam rašytojui ar subrendusiam skaitytojui. Jis tik stengėsis, iš atokiau žiūrėdamas, nurodyti autoriams esantį gebėjimą ir ateities uždavinius.

Iš tremtyje daugiau pasireiškusi rašytoja S. Tamulaitis plačiau nagrinėja A. Baroną ir J. Janką. Pirmą aptarė vertindamas jo kūrinį *Debesys plaukia pažemiu*¹⁰. Baronas esė gerame kelyje, nors ir nebe kalbėjo. Šio veikalo jis nelaiko, kaip kiti, novelių romanu, nes neratė paties veikimo, to paties progresuojančio veiksmo ar idėjos, tos pačios nuotaikos bei kolorito. Jo veikėjai sismaginai išsinaisė teorinius laukus ir kūrė «išdžiūsta». Kritikas ia nagrinėja Barono problematiką, veiksmo motyvavimą ir stilių. Baronas ieško žmogaus sieloje gėrio ir vaizduoja paskutinio dešimtmečio (rašyta 1952 m.) baisią vidinį ir išorinį pasaulio perversmą. Kritikas randa šias problemas svarbias, dostojevskiškas — paprastas, bet labai giliai dli pastatytas ir išspręstus klausimus. Pervertindamas Tamulaitis laiko, kad apysakos idėjos neratė tik moraliniai tezių požymiai, bet išgyventos veikėjų emocija: «jos sužūrė patraukliu brangakmeni žrėjimu, nes sisiurbdamos gyvą žmogaus kūną bei kraują, ima

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

¹⁰ A. Barono *Debesys plaukia pažemiu*, žr. *Draugas*, 1952.III.15 d.

byloti visai kitais žodžiais ir kelti naujus sprendimus ir jausmus »¹¹. Be to id j veik j galvose neb t nei šit 6 pasakojim su temptu veiksmu. Bet ia pat kritikas tiksliai nurodo, kad tie pasakojimai ne jungti pasakojam j veiksm . Ir d l to Barono dalykai ne gyja išliekamos vert s. Kita yda — veik j leidimasis intelektualines «lankas »; d l to apysakos iš sta, darosi nuobodžios. Pagrindiniai veik jai vienodi, antriniai individualesni. Stili autoriaus stengi sis kultyvuoti, bet savojo stiliaus dar nesurad s. Jis r pinasi fraz s grakštumu ir išsireiškia vaizdingai, apstu aforizm . Lyrin s gaidos, jei saikingos, pagražina proz . Rašytojas turi k pasakyti; bet tr ksta savikritikos, žodži potvynis užtemdo vaizd ar epizod , atbaido skaitytoj (— didžiausia prozos veikalo nuod m !). Išpl sta kompozicija, koncentruotas veiksmas, jau iama tendencija — vis ydos kritiko priskiriamos autoriui. Po 4 met kritikas taria, kad Barono nuoširdus veržlumas naujo turinio ir formos ieškojimas, vidinis degimas rodo ger keli . Kritikas nenor s šlovinimu apglušinti autoriaus ^{11 12}.

Kieto žodžio susilauk iš Tamulai io ir J. Jankus. *Naujienose* peikia, kad «nedarydamas [kaip k r jas] jokio vidinio progreso, o vien pasikliaudamas savo talentu ir šlovinan iomis [— autori priglušinan iomis ir migdan iomis] ger vyr recenzijomis, nuo pat 1945-1947 met , taip sakant, nuo memuarini publicistini *Naktis ant mor* , ligi pat šios dienos stovi k rybinio dekadanso ženkle ir kurio paskutinis romanas *Paklyd paukš iai* yra geriausias to k rybinio dekadanso, to susid v jimo, išsekimo ir aukštesnio meninio skonio išgesimo pavyzdys»¹³. Baigdamas pastebi, kad jaunatviškas m s rašytoj susid v jimas — labai aktuali tema.

Pla iau apie tuos *Paklydusius paukš ius* pasisako kitame straipsnyje. J. Jankus es s labai aktyvus, kuria intensyv pasakojim , domi intrig . Bet pergirtas ir gal sitik j s savo tobulumu: «Ir šiandien, kai J. Jankus jau pilnai subrend s amžiumi ir grei iausiai kietai tik j s visus sau palankios kritikos raštus, j vargu bus galima išjudinti anas literat rines aukštumas, kur jau seniai — nuo pat abiturientišk egzamin laik — buvo likimo skirta keliauti »¹⁴. Jo konstrukcija šlubuojanti, pilna nesusijusi nuolauž , ilgos žangos, psichologiškai neparengtos mirties atomazgos, kai kur ne tikima fabula, kad ir gyva (6 staigios mirtys), neaiškumai. Ir n ra kokio aukštesnio turinio: «Visa ši sumin ta ir nesumin ta vyki pyn

¹¹ Ten pat.

¹² *Nauj keli ieškojimas m s prozoje*, žr. *Draugas*, 1952.III.8 d.

¹³ *Literat ros pažanga ar stagnacija*, žr. *Naujienos*, 1952.VIII.2 d.

¹⁴ *Rašytojas kryžkel je*, žr. *Draugas*, 1952.X.4 d.

nepersunkta kokių nors aukštesniu turiniu, stipresne pasaul jauta, nuoširdesniu jausmu, kuriu li desiu, šviesiu gyvenimo optimizmu, gilesne — tegul ir eiline — mintimi, gerai sustatyta konstrukcine atomazga, parodant joje k nors netik tai naujo ir svarbesnio¹⁵. Veik jai es negyvi, neryšk s, banal s, falsifikuoti inteligentai. Kritikas sprendžia : « Bet dar keis iau yra pastatyti juos [veik jus] visus filosofuojan i pusinteligent i rol je ir, uždarius romano kameron, maitinti supl kusia pigios erotikos duonyte, leidžiant retkariais aplankyti kriminalistikos seansus¹⁶. Daug es pigios erotikos, cinizmo. Dialogai iš s , paleisti iš autoriaus rank . Smukimo keliu ein s autorius tur s mažiau rašyti ir paisyti griežtos kritikos. Prieš j , kritiko galva, trejopas kelias: 1) duoti ger , gili , meniškai pateisint psichologini , id jiškai problemini ar sociologini k rini ; reik t ia didelio id jinio kraio, stipri vidini išgyvenim , aštrios savikritikos ir pažangos; gal t ia b ti kriminalistikos bei erotikos. 2) Brandi buitini k ryba, su puikia intriga, sodriu pasakojimu, vykusiais charakteriais; gal t nueiti iki *Karo ir taikos*. 3) Pasakojim ir pasiskaitym literat ra, kaip Jack London. Kritik uždavinys es s ži r ti, « kad jis nenueit Jurgio Savickio ir daugyb s kit keliais, kurie, iš sykio parod didel talent , v liau neprogresavo ir užl žo vidutinyb je »¹⁷.

O tas daug žad j s Savickis apvyll s: « Iš Savickio daug tik tasi. Jo « keistokas » ir kartu domus stilius, pilnas netik t bei galantišk frazi , jo ne prastas ap jimas sintaks s taisykli , kurios pirmiausia turin ios nusilenkti k rinio fragmento nuotakai, o ne proto stabui, jo lengvas vaizdavimo b das, iuoži s per aprašom j medžiag be r pes io ir tragikos, kaip iuožia up s laivelis per sudrumstus ir neramius vandenis, jo lengva ironija, nuspalvinanti gyvenim sav ja, kiek išdidžia bei pretenzinga, pasakytume « viršdaiktine » spalva — viskas stebina paprastai bei klasiniai nusiteikim s skaitytoj »¹⁸. Ir J. Savickio *Raudonus batukas* rado sukan ius iš impresionizmo aukštum realizm . Išt si s, prigesin s impresionistin nuotak , susilpnin s metafor , bet nes aiškios kompozicijos, nat rali os vy-

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat. Ši ilga kritika (*Rašytojas kryžkel je*, žr. *Draugas*, 1952.X.4 d. ir.

X.11 d. baig si taip: *Draugas* nesumok j s kritikui, nes kritikos rezultatas buvo visuotinis knyga susidom jimas ... Kritikas kreip sis knygos leid j prašydamas sušelp ti ... popieriui — kritik berašydamas pravert s apie 40 dien (žr. *Dirva*, 1952.

XI. 6 d ; j i r m si t met *Vienyb s* 42 numeriu). tai atsak Tamulaitis straipsniu *Apie lietuvišk s žin ir pinig in (Naujienos*, 1952.XII.20 d.)

¹⁸ *Didžiojo m s impresionisto keliai bei kryžkeliai*, žr. *Draugas*, 1951.XII.8 d.

ki raidos, naujos minties, tematikos, švieži charakteri. Stilius smunk s; šird r ži gimt j viet pašai pa ir gausi erotika. Tr kst esmingesni novel s element : «neužgriebiame pasakojamojo vykio saito, kurie kaip tik yra patys esmingiausi kiekvienos novel s elementai»¹⁹.

Panašiai Tamulai iui iš jo su Pulgio Andriušio vertinimu, kai jo originalum palaik silpnyb mis, ia autorius *Sudiev, kvietkeli* veikale, nors jau es stoj s ant tvirtesnio epinio pagrindo, bet vis tebeein s gamtos lyrikos keliu: «Autorius, stipriai sugestionuotas nepaprasto savo lyrini apysak pasisekimo, per neapsiži r jim v l sileido lyrinius vingius, plat laisv peizažo k rim , etnografines puošmenas, šnek jim ir dailinim be rib , užmiršdamas kompozicij , fabul , veiks m ir intrig , tuos pa ius pagrindinius kiekvieno epinio k rinio elementus »²⁰. Girdi, ne literat ros m g - jui, neaukštai iui bus nepaskaitoma, o jaunimas ieškos intrigos. Geresn intriga ia, kai Petriukas išvyksta miestus. O m s skaitytojas, anot Tamulai io, iešk s gilesni dalyk , komplikutesni personaž , atsakym degan ius klausimus: «... (skaitytojas) m ieškoti literat roje galingesnio dvasinio impulso, aukštesnio dvasinio pasig r jimo ir ryškesni bei komplikutesni , su vidiniais konfliktais ir gilesniu dvasiniu pasauliu, personaž . Skaitytojo tikslas buvo nat ralus ir pagr stas — rasti, tegul ir dalin , atsakym paskutiniais dešimtmeiais ant jo gri te užgriuvusius ir stipriai j deginanius klausimus: gyvenimo ir mirties vert sub *specie aeternitatis*, keršto ir atlaidos problem , asmenin s meil s ir trapios žemiškosios laim s prošvaistes, modernišk j ir primityv žmog , beprasm sumodernint technin aktyvum , Dievo, amžinyb s bei žemiško reliatyvumo šaukiant vidin bals ir daugel dar kit , ia nesumint dalyk »²¹. Gaila, kritikas visai nepajuto to trapios grožio ir estetinio pasig r jimo teikian i vaizd , trykštan i iš lyriko širdies.

Taiklios yra S. Tamulai io pastabos apie E. Spalio *Alma Mater*, kad ia plaiausiai pavaizduotas m s universitetas, tik k rinys dar «nesusigul j s»²², ir apie A. Norim , kuris nors su antra knyga pasirod s, bet vis dar liek s naujokas²³.

Lyrin poezij Tamulaitis mažiau teliet . Jis duoda ir klasikin , vadov lin lyrikos aptarim : « Tikras poetas, sakoma, yra diev

¹⁹ *Jurgio Savickio «Raudoni batukai»*, žr. *Draugas*, 1951.XII.15 d.

²⁰ *Kritiškos pastabos apie knygos groi ir ydas*, žr. *Draugas*, 1952.1.19 d.

²¹ Ten pat.

²² St. Tamulaitis, *Spalio «Alma Mater»*, žr. *Draugas*, 1961.VI.7 d.

²³ *Naujas veidas*, žr. *Draugas*, 1956.XII.17 d.

pasiuntinys. Jo tikslas žem je — atskleisti mums reali, nesuprofanuot tikrov ir visus dalykus bei daiktus pavadinti tikraisiais vardais, išsakant j esm. K mes, ne poetai, kasdien ir net kas valand po akimis turime, bet nematome, k stebime, bet pilnai nejau iame, k aptariame, bet gerai nesuprantame, poetas visk mato, ir jau ia, ir supranta. Jo aki žvilgsnis kiaurai perveria ši nyki j žem, galutinai išryškina mums, kas šiame gyvenime vertinga, o kas niekinga, kas gražu, o kas biauru, kas puošia žmog, o kas j žemina »²⁴. Poezij menu padaro jausmo gilumas ir meistriška forma. « Poezij menu (o poet tikru žymiu poetu) pirmiausia daro jausmo gilumas ir tikrumas drauge su meistriška forma, kuri kartais yra ne tik tinai nauja ir šviežia, o kartais, iš viršaus ži rint, ir labai paprastut. Problematika, nors giliausia, vistik statytina antroje ar tre ioje vietoje »²⁵.

Visai pomykolaitinei lyrikai, jo manymu, tr ksta jausmo, vaizdo ir minties vientisumo. Netiesa, kad lyrik amžius trumpas: sielos žaizda, skausmas bei tragizmas, kyl s iš santyki su realia ar id jine tikrove yra lyrikos šaltinis.

Pamin tini G. Tulauskait s, P. Orintait s ir A. R ko vertinimai. Tre ioji Tulauskait s knyga *Po svetimu dangumi* pasižyminti ramumu, min i atsargumu, tem subtilumu ir k rybiniu nuosaikumu. Ji iš sav s išeinanti estete — daiktams ir žmon ms nupasakojanti savo nuotaikas ir mintis. Vengianti mantri žodži, pretenzing stiliaus puošmen, rafinuotos eil daros. Jos forma klasin ir glausta. Sviri id ja mažoje temoje. Gimt j lauk ir palikt j žmoni ilgesys, viena kita meil s tema, jaunyst s gailesys, vienatv, buities prasm s ieškojimas, Alpi nuotaikos — jos tematika. Patriotika subtili, be prozos žymi ir neperkrauta. Geriausi eil raš iai — individualiniais bei estetiniais motyvais. Kompozicija puiki — paprasta, aiški, neišdriekta ir nesukta. Tr ksta gilesni id j. Patarimas — ribotos filosofijos studijos²⁶. Po šešeri met prie Tulauskait s gr ž s, v l giria jos paprastum ir nuoširdum — amžinus poezijos kelius: « Neklysdami tad tarsime, kad tikrasis poeto kelias, panašiai kaip ir tikrojo krikš ionio kelias, yra paprastumo nepaprastume (gilume) mielas, visk atleidžiant, nuoširdumas ir deramas, t. y. neveidmainingai ir neiššaukian iai, teisintas jausmas. Visa kita t ra pagalbiniai stimulai.

Šitoks poetinis kelias ir šitokia poezija savaime pretenduoja

²⁴ *Naujoji P. Orintait s lyrika*, žr. *Draugas*, 1951. IV.7 d.

²⁵ Ten pat.

²⁶ St. Tamul ait is, *Tulauskait s « Po svetimu dangum »* žr. *Draugas*, 1951.X1.3 d.

arba reliatyvi arba net absoliutin *poesis perennis*, nes visas laukujis forminis originalumas be išvidinio minties originalumo visad yra bevertis»²⁷. Poet einanti estetinio išgyvenimo keliu. Jos nuotaika — rezignacija skamba simboliškai tautine gaida. ia, matyt, sustojo ne tik poet s, bet ir kritiko laikas.

P. Orintait s *Šulinio sodyboje* kritikui nepatinka pirmiausia pats pavadinimas, nes patriotini k rini ia mažą ir tie patys silpni. Kur poet kalba apie save ar jai betarpiai kas imponuoja, ten geresni, kaip ir vis moter poezijoje. Ir Orintait nusikalstanti jausmo, minties ir vaizdo sintez s stoka.

A. R kas — poetas iš prigimties, bet nesusikoncentruodamas neišsimuš pirm sias eiles. Jo tematika — nerami meil , Vilnius ir kankinanti b tis. Vilniaus poezija esanti geriausia — kukli, elegiška. B ties motyvo eil raš iai silpnesni. Tamulaitis reikalauja iš poeto vidinio tragikos pajutimo: «... teisingai ir giliai pergyventi žmogaus gyvatos problemas poetine — menine prasme reikia jau ne tik gilsesnio jausmo, ne tik atsid jimo, bet ir [...] išvidinio savo (kaip žmogaus) tragikos pajutimo»²⁸. Poeto paj gimas atskleisti skaitytojui nežinomus dalykus yra jo poezijos gilumo laidas: «Kiek ta asmenin k r jo tragik bus gili ir nuoširdi, kiek per j jis prareg s mirtingiesiems visai nežinomus dalykus, tiek jo b ties temos bus patrauklios, gilios ir naujos »²⁹. R kas to giliai nepajut s, tr ksta spontaniškumo, o esama grubumo, sentimentalumo. Poetas turi ir dramaturgo gabumo. Bet jis tur t atsid ti vienam žanrui.

S. Tamulaitis leidosi ir aštrius gin us su A. Baronu, A. Mackum (Audrium) ir A. Šk ma ir skund si, kad m ginama ardyti kai kuri lietuvi kult rines pastangas. A. Baronas papliek s smark straipsn *Proza keliasi vienkiemius* ³⁰. Matyti, kad nestudijav s 1917-1940 met m s kritikos ir negird j s apie prozininkus «vienkiemiuose » ir už 1918-1923, 1914-1908 ir 1890 m. ribos. Tamulai iui atrodo, kad straipsnyje daug pompastišk žodži , bet «Viskas tik grynai baroniškas kratiny s ir formalistinis tuš iažodžiavimas» ³¹. Baronas, es , band s apginti J. Jankaus prastok seksualin -kriminalistin roman *Paklydusius paukš ius*. Girdi, ia bandoma atsipalaiduoti buitini seklum , išplaukti pla ius Vakar literat ros vandenis. Tai sena pasaka, sprendžia Tamulaitis.

Kitur Tamulaitis pyktauja, kad A. Baronas visur kišasi su savo

²⁷ « *Rugs jo žvaigžd s* », žr. *Draugas*, 1957.XII.7 d.

²⁸ *Bokštai, meil ir b tis*, žr. *Draugas*, 1952.IV.19 d.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Žr. *Draugas*, 1952.VII.23 d.

³¹ *Publicistinis naivumas ar svetim j j g taka*, žr. *Naujienos*, 1952. IX.13 d.

«baroniška» (egzotine) nuomone — nei gilia, nei objektyvia, nei nuosaikiai rimta, nei kam nors naudinga. Tai tik išvirškš ia, jausmu nudažyta, visuomen s nuomon , jo paties laikoma modernia aktuallija. A. Audrius — tipingas Barono mokinys, jo metodas destruktiviai negatyvus: r pi jam suniekinti kitus, kad pats aukštesnis pasirodyt . Tod l S. Tamulaitis ir si lo « sutvarkyti jaunuosius »: « Ar nevert t seniesiems spaudos veteranams [...] laikas nuo laiko duoti taigojan i straipsni tiems visiems jauniems spaudos darbininkams, kurie ryžtasi tvir iau nusitverti plunksn rankas l [...] Tos pamokos jiems labai praverst . Iš vienos pus s jie b t atsargesni, iš kitos gi pus s jie leist savo jaunoms mintims vienus kitus metelius susigul ti ir imt si rašyti tik tada, kai aiškiai žinot k , kada ir kokioje formoje sakyti»³².

Su A. Šk ma susir m d l dramos premij . A. Šk ma, laim j s Lietuvi Kult ros Fondo dramos konkurse pirm j premij už *Pabudim* , pareikalav s ir antrosios. Tai prieš konkurso taisykles. A. Šk ma *Naujienose* ³³ išpl d s A. Baron , jo reikal r mus . Šk ma sufalsifikav s net pos džio protokol . Be to, nei Lietuvoje, nei tremtyje nesiun iama premijuoti dviej dalyk to paties autoriaus³⁴.

St. Tamulaitis laikosi nusistov jusios poetikos, literat rinius principus geba pla iai d styti tinkama proga, gana bešališkai kelia ger sias ir silpn sias veikal puses, akcentuoja id jingum , psichologin veik j apib dinim ; neapleidžia ir formos pus s. Kai k nepakankamai vertina (P. Andriuš , J. Savick), kai k ir pervertina (G. Tulauskait , Norim). D l savo tiesumo vien buvo m giamas, kit kritikuojamas. Ir pats neveng leistis gin us. Nuomon mis ir skoniu pasilik s prie senesn s kartos. Panašus J. Grini , tik be jo j gos, ištobulinto skonio ir pla i literat ros bei meno žini .

³² *Dail s talentai pradžiamoksl i suole*, žr. *Naujienos*, 1952.XI.15 d.

³³ Žr. *Naujienos*, 1953.IV.20 d. ir IV. 21 d.

³⁴ *Tikr j fakt šviesoje*, žr. *Draugas*, 1953.VII.25 d.

Juozas Tininis (1911-1971)

J. Tininis raš daugiausia *Aiduose*, *Drauge*, *Lietuvi Dienose*, *T višk s Žiburiuose*. Lengvai pripažindamas veikalui psichologin gilum , klasišk stili , entuziastiškai g risi supoetinta tikrove romane, m gsta nagrin ti poetines priemones ¹. Ži ri kalb estetiniu žvilgiu ¹².

J. Tininis konstatuoja, kad lietuvi literat ra labai menkai reprezentuojama pasaulin se enciklopedijose bei leksikonuose. Pavyzdžiui, W. Kayserio redaguotame dviej tom *Kleines literarisches Lexicon* I t. teduoda Donelait , Baranausk ir Mairon . II t. tik Vyd n , M. Gustait , J. Baltrušait , A. Vienuol , V. Kr v , Putin ir B. Sruog . Jie aptariami neobjektyviai, paviršutiniškai. Ne k geriau ir su 3 t. ir su *Dictionnaire des littératures* (1968) ir su *Grande Larousse Encyclopédique* (1964). Si lo išleisti m s literat ros istorij svetimomis kalbomis³. J. Tininis paliko rankraš *Das Aesthetische in der Dichtung des Lukrez*.

Apie pasaulin literat r paraš *kelet* straipsni ⁴.

¹ *Pr. Naujokai io « I žusi tilt » poezija*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1962.III. 28 d. ir IV.4 d.; *Estetiniai B. Brazdžionio « Vidudienio sod » aspektai*, žr. *Draugas*, 1961.IV.22 d.

² *Estetin lietuvi kalbos vert*, žr. *Aidai*, 1969 m. 4 nr., 156-158 psl.; *Stilistin s lietuvi kalbos priemon s*, žr. *Aidai*, 1970 m. 1 nr., 25-26 psl.

³ *Kaip reprezentuojama lietuvi literat ra svetimtau i enciklopedijose*, žr. *Draugas*, 1971.III.27 d.

⁴ *O'Neilis — Amerikos dramaturgas*, žr. *Aidai*, 1949 m. 23 nr., 68-72 psl. ; *Naujasis pranc z romanas*, žr. *Aidai*, 1962 m. 10 nr., 434-436 psl.; *Donelaitis, Hesiodas, Virgilijus ir Biblija*, žr. *Aidai*, 1964 m. 3 nr., 133-136 psl.; *Haikas, ypatinga japon poezijos forma*, žr. *Aidai*, 1964 m. 5 nr., 212-215 psl.; *Ital romanas netolimoje praeityje ir dabar*, žr. *Aidai*, 1964 m. 9 nr., 398-403 psl.

Antanas Vai iulaitis (g. 1906)

A. Vai iulaitis (Aug. Raginis) yra žymiausias, dar nepriklausomoje Lietuvoje pasireiškęs akademinis bei estetinis kritikos atstovas. Parašė: *Nat realizmas ir lietuvi literatūra* (1936), *Outline history of Lithuanian Literature* (1942), tas pats ispaniškai (1943); su J. Ambrazevičium ir J. Griniūn *Visuotinė lietuvi literatūros istorija* II t. (1939); antologijas-chrestomatijas: su J. Ambrazevičium ir A. Skrupskeliene *Naujieji skaitymai* (I t. 1938; II t. 1939; III t. ?), su J. Aisiu *Lietuvi poezijos antologija* (1951). Kolektyvinėje knygoje *Lietuvi literatūra šventur* (1968) aptarė išveiktą lietuvi poeziją (7-83 psl.). Lietuvi literatūros apybraižą parašė Amerikos katalikų enciklopedijai. Redagavo *Dienovid* (Lietuvoje), o 1950-1964 m. redagavo *Aidus*, sutelkdamas eil. kritiką, nebūtinai tradicininką, pats duodamas šiam žurnalui toną. Bendradarbiavo *Amerikoje, Drauge, Darbininke, Lietuvi Enciklopedijoje*. Straipsniai apie lietuvi literatūrą paskelbti esperanto, latvi, est, lenk, angl ir kitomis kalbomis. JAV bendradarbiavo *Books Abroad* žurnale. A. Vai iulaitis yra didelis estetinis kultūros, grynas vakarietis. Pasižymi teisingu estetiniu sprendimu, taikliu ir konkrečiu žodžiu. Kritikos blaivumas — jo dorybė. Jo sprendimai ne vienadieniai, bet ilgalaikiai.

Vai iulaičio grožio matas: «grožio dalykas nėra matuojamas myliomis, o jausmo gilumu ir taurumu, minties galingumu, fantazijos lakumu, pastabumo šviežumu, paskiro individo, visuomenės, tautos, žmonijos dvasios supratimu, taip pat ir tuo techniniu sugebėjimu, kuris palaid minčių ir spūdžių maišat sutraukia vertingas ir kietas meno veikalo formas»¹. Jo manymu, mūsų poezijoje atspindėjo ne vien grožio, ilgesio ar meilės balsai, bet ir visi tautos troškimai, džiaugsmas ir kovos.

Poezija jis reikalauja žiūrėti jos pačios akimis, autoriaus žvilgsniu, perprasti ne tik autoriaus jausmus, bet ir jo formaliną ryšybą su visais savitumais. Spėjama nesiekti per ją poezijos muzikalumo. Jis turi būti vidinis — skambinti iš dainuojančios sielos.

¹ *Apie Amerikos lietuvi poetą Julį Baniulį*, žr. *Aidai*, 1948 m. 12 nr., 137 psl.

Vai iulaitis taktiškai ir atžvalgiai sutinka ir sveikas naujoves. Taip kalb damas apie futurizm ir K. Bink , pasigenda tikro griežtai modernaus literat rinio s j džio: «Laiko perspektyvoje vertinant dalykus, gal ir b t buv sveika, jeigu koks griežtai modernistinis s j dis b t iš pašakn paveik s m s literat r , kadangi ji turi tendencijos vis gr žti tam tikrus nusistov jusius kanalus, apr žtus romantizmo-realizmo-simbolizmo trikampiu su tam tikrais vaira- vimais »². Bet jis nem gsta tuš io triukšmo, nereikalingo vartymosi per galv . Pasisako ir prieš kyšant moralizavim ³. Nereikalauja, kad rašytojas m s s lygomis duot veikal po veikal: « ... tikslinis- giau duoti mažiau veikal , nesiblaškyti, bet susitelkti prie esmini išgyvenim , juos išreikšti pagrindiniuose savo k riniuose, tegul j ir mažiau beb t »⁴. Tai rodo, kad ir *Met* ar *Anykš i Šilelio* pavyzdys (o priešing dalyk , deja, per apsti kai kuri tremties beletrist darb gausa). M s tremties kritikoje jis mato daug tuš ios asmenin s polemikos ir paty i , užuot kalb jus apie literat r : « Tik m s kritika kai kurioj periodin j spaudoj išsigim Ugi menini sprendim tuš iaviduriškumo ir bergždzios polemikos, kurioj jau kalbama ne apie literat r , bet apie oponent mandagum , o gar- bing asmen vardus ty iomis rašoma maž ja raide !»⁵.

Besir pinantiems, «kada mes išplauksime tarptautinius van- denis », primena, kad *mes nuo seniai turime pasaulin s svarbos turt* (ia minint tik meno srit): «tautosak ir tautodail , menišk j Vilniaus miest , iurlinio tapyb , Vinco Kr v s k ryb ir dar kitus »⁶. Užvis ia spindi Donelaitis: «Jo skal eina nuo subtili ir spalving detali , nuo žaisming melodini s skambi , nuo kraštutinio hu- moro scen ir nuoširdžiausi atd si ligi grandiozin s visumos, darnos ir atbaigtos strukt ros »⁷. Donelai io amžinumo paslapt jis mato jo visuotinume: gamta ir žmogus, socialiniai sluoksniai, lyrin nuotaika, epinis mostas, kasdienyb ir aukš iausi troškimai, religinis nuoširdumas ir tautinis s moningumas, — visa tai sulydyta harmo- ning , original s skamb , su šiandien madingais «išvidiniais mono- logais » — veik j samprotavimais ir sveiku realizmu, kuris « sudaro kontrast ši dien to ar kito autoriaus abstrak iai, išsikv pusiai ir

² *Binkio lyrika*, žr. *Aidai*, 1953 m. 6 nr., 276 psl.

³ *Po raganos kirviu*, žr. *Aidai*, 1953 m. 9 nr., 422 psl.

⁴ *Vincas Ramonas*, «*Dulk s raudonom saul leidy* », žr. *Aidai*, 1951 m. 7 nr., 328 psl.

⁵ *Pasikalb jimas su A. Vai iulai iu*, žr. *Draugas*, 1951.IV.13 d.

⁶ *Kristijonas Donelaitis*, žr. *Aidai*, 1964 m. 3 nr., 97 psl.

⁷ Ten pat.

netekusiai ryšio su buities šaknimis literat rai, nors ir besidangstan-
iai skambiu egzistencijos ar kitais vardais »⁸.

Vai iulaitis link s rašytoj vertinti ne pagal silpnybes, o pagal virš nes. Jis nesutinka su kritikais, kurie nužemina tok gilaus jausmo lyrik ir šiandien labai aktual poet patriot P. Vai ait d l jo silpn pusi : « Teisingiau yra rašytoj vertinti pagal jo stipri sias virš nes»⁹. Jis atsargus ir su tak meškeriojimais: norint tuo galima suniekinti kiekvien , nes visada atsiras panašum , kai lie-
iama tos pa ios id jos ar jausmai. Be to, tai gali rodyti tik dvasin giminynt ar pasipildym .

Vai iulai io manymu, rašytojo likim apsprendžia tauta. Pavyz-
džiui, *Maironis*, pap tus individualizmo v jams, m ginta nustumti, bet nepavyko — jis liko tautos dainius — dainuojamas, dekla-
muojamas, net nusirašomas ^{10 11}. Ir estetin je plotm je jis didžiausias m s lyrikas: «Jisai mums neša tikr lyrin jautrum , melodijos švarum , sugestyvin gali , vaizdin sp dingum ir nepaprast žodžio skon » ¹¹. B dinga, kad Mairon labai vertina ir jaunesn s kartos kritikas — A. Nyka-Nili nas.

J. Baltrušait jis kelia kaip metafizin poet , kurio misija — sp ti amži m sl , su kuria jis sieja menkiausi lietuvi žem s apraišk , iš metafizini aukštybi pasiži r damas gimt j žem , matydamas ia kažk artima ir miela, ia jis apima ir pasvirusius kryžius ir lauk ramunes ¹². Jam poezija religinis aktas. Lietuviškai raš s paskubomis gyvenimo saul leidyje; k r s stipriai. Nors be jaunyst s liaunumo, bet jo pasaulis žvalus, gliaprasmis, lietuvi kalba gryna, tik senstel jusi.

Vai iulaitis geba naujai pažvelgti nebenaujus rašytojus, ne-
gaudydamas naujumo d l naujumo. M. Vaitkaus *Vienatv je* randa šviesos ilgesio, ger kalb ir eiliavim , o *Šerkšno sidabre* ties ir nemeluot žvilgsn savo siel , b ties apm stymus, gamtos ir grožio ieškojimus¹³. Šilt Mykolo Vaitkaus portret tapo *T višk s Žibu-
riuose*¹⁴.

Ramiai, išmaningai ir su taktu bei skoniu jis peržvelgia primirš-
t , mažiausiai nagrin t , kit nuneigt Faust Kirš bent trijuose

⁸ Ten pat, 98 psl.

⁹ *Prano Vai ai io sukaktis*, žr. *Aidai*, 1951 m. 10 nr., 465 psl.

¹⁰ *Ties Maironio lyrika*, žr. *Aidai*, 1953 m. 3 nr., 132-133 psl.

¹¹ Ten pat, 132 psl.

¹² *Jurgis Baltrušaitis*, žr. *M s Kelias*, 1948.V.6 d. ir V. 13 d. ; *Jurgis Baltrušai-
tis*, žr. *Draugas*, 1954.II.6 d.

¹³ *Vienatv je*, žr. *Aidai*, 1953 m. 5 nr., 232-233 psl. ; « *Šerkšno sidabras* », žr. *Aidai*, 1966 m. 3 nr., 137-138 psl.

¹⁴ *Mykolo Vaitkaus literat rinis portretas*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.X.30 d.

straipsniuose¹⁵. Anot Vai iulai io, «raštuose jis nesigaud laiko š ki , nesisteng atsistoti lemp nušviestoje estradoje, ar paimti žynio kriv l ir eiti mini priekyje»¹⁶. Vai iulaitis išryškina jo susitelkim , krikš ioniš k amžin klausim svarstym , bei gyvus žmogiškus jausmus, poet susim s ius , kiek vieniš , parymus ties m s b ties klausimais, juos visa siela gyvenant , «r stok , reikalaujant susigyvenimo su jo poezija, neperp st modernizmo»¹⁷.

Duoda graž lauk ir v jo poeto K. Binkio aptarim ¹⁸.

Trumpai, bet tikslut liai atsiliepia apie B. Brazdžion kurio «lyrikoje susiliejo didingas asmeninis žodis, žila tradicija, bibliniai ir orientaliniai lapai, m s pa i giesmi atgarsiai, bažnytiniai giedojimai, liaudies poezija, klasikai, modernizmas, liturgija, švent j šauksmai, vienuolin nuošaluma — ir aštr s dabarties šauksmai [...] atšiauriausi griaud jimai ir k dikio giedrumas »¹⁹.

J. Aistis, kritiko manymu, parod žem s grož ir g l , žmogaus kasdienyb ir amžinus troškimus. *Kristaliniame karste*, šalia asmenini , raš s ir patriotini eil raš i . Nors poetas sakosi užrakin s savo dain skryni , bet Vai iulaitis tikisi, kad « dvasia pu ia, kur nori» ir laukia kitoki dain ²⁰. Sulauk s *Mano gimim s giesm s*, taip apmeta jo k ryb : « Jono Ais io knyg suvestin gal t b ti tokia: jis prat s tyriausias lietuvi lyrikos tradicijas, virš nes iš k l m s elegin poezij , suteik jai formos precizij , pagilino lietuvi poezijos kalbin meistriškum , parod mums kukl , o drauge pasakiškai graž Lietuvos peizaž , šalia savo individualios g los atverdamas kosmin tragedij ir sielvart »²¹.

K. Brad no šaknys, kritiko galva, gl di kaimie io žemdirbio pasaulyje, m s juodžemyje; jis alsuoja savo žeme, t višk s peizažu ir darbais. Jo poezijos mistika eina per kapus, milžinkapius iki giliausios senov s. Jo didvyriai — liaudis, per amži kanas atvedusi taut ligi šios dienos, ia jungiasi apeiginis elementas, pagoniška daina su Velyknak iu²².

Nuo pirmojo H. Nagio rinkinio Vai iulaitis pažino original

¹⁵ *Faustas Kirša*, žr. *Draugas*, 1951.III.3 d.; «*Šventieji akmenys*», žr. *Aidai*, 1952 m. 4 nr., 184-185 psl. ; *Žvilgsniai F. Kiršos k ryb*, žr. *Aidai*, 1961 m. 3 nr., 100-104 psl.

¹⁶ *Faustas Kirša*, žr. *Draugas*, 1951.III.3 d.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ *Žvilgsnis « Vidudienio sod » poet*, žr. *Aidai*, 1961 m. 6 nr., 272-273 psl.

²⁰ «*Kristaliniame karste*», žr. *Aidai*, 1958 m. 4 nr., 184-185 psl.

²¹ *Savo gimim s širdyje*, žr. *Draugas*, 1968.XI.2 d.

²² *Devynios balad s*, žr. *Aidai*, 1956 m. 5 nr., 229-230 psl.

stiprios išraiškos ir dr s poet²³. Randa taikl žod *J. K kštui*, atšiaurios, netikrumui reikšti tinkamos formos poetui²⁴, ir asyžietiškam, o taip pat istorini ir tautodailini tem poetui L. Andriekui²⁵.

Pasitaiko, kad kritikai, sigilin senesni j ar savo kartos liter , lyg atšimpa naujai kylan ioms kryptims, s j džiams, poetams. To neprikiši Vai iulai iui. Jis objektyviai ir su palankumu sutiko *Literat ros Lankus*, kad šiais k r jams sunkiais laikais imtasi leidinio, skirto vien literat rai. Kritika ia, es , kaip ir amerikie i panašiuos leidiniuos, persveria k ryb . Tai b t literat ros atosl gio ženklas. Grožin s literat ros dalyje nerad s kažko nauja, j s kritikon, kelia bals prieš P. Kiršos griežt traktavim : niekas jo neišk l s patriarchu, jis net mažiausiai aptartas, kai kada nepasteb tas, o jo *Laiškas obelait ms* ar *Sm tkelis* daryt garb ir jo puol jams. O A. Sietyno²⁶ darbas apie V. Alanto *Pragaro prošvaistes* es s pavyzdys, kaip reikia id jines problemas traktuoti grožin s kritikos mastu²⁷. Kai iš jus antram *Literat ros Lank* numeriui kilo triukšmas d l patekusi komunist L. Aragon ir O. Eluard vertim , L. L to eil raš i ir asmenini gin kritikoje, Vai iulaitis tar ties žod d l t vertim , L to eil raš i (jis im sis naujoviškos poezijos formos, bet nepaj gi s duoti nuotaikos) ir pasi l baigti asmeninius gin us, o atsid ti k rybai²⁸.

Jis nesutinka su *Lietuvi poezijos antologijos* nuvertinimu. Be to, intelektualin poezij nelaik s išimtaine *Literat ros Lank* žyme, — jos dav A. Jakštas, F. Kirša, J. Baltrušaitis, J. Aistis, B. Brazdžionis. Vai iulaitis *Literat ros Lankus* skirt nuo kit pagal amžiaus, likimo ir išgyvenimo bendrum . Skiriamuoju ženklu gal t b ti ir egzistencializmas. Toks A. Nyka-Nilinas: «lietuvi literat roje jisai yra autentiška dabarties nerimo ir ieškojimo išraiška. Jame sišaknij s šio meto netikrumas, siekimas, dr sa pl štis metafizines sritis, jas išgyventi ir prisiimti b ties atsakomyb »²⁹. Jo «herojinis tonas, ž tb tinis nepasidavimas ir maištinga dr sa yra nauji dalykai »³⁰. Kiti šio bruožo neturi. *Žem* ir *Literat ros Lankus* b t , es , galima aptarti karta, bet tai neliterat rinis terminas.

²³ *Henriko Nagio eil raš iai*, žr. *Amerika*, 1947.1.10 d.

²⁴ Aug. Raginis, *J. K kštai, Ramyb man*, žr. *Aidai* 1951 m. 9 nr., 422-423 psl.

²⁵ *Lietuvi literat ra svetur*; 70-71 psl.

²⁶ *Literat ros Lankai*, žr. *Aidai*, 1952 m. 9 nr., 419-420 psl.

²⁷ Ten pat.

²⁸ *Žodžiai apie literat r*, žr. *Aidai*, 1953 m. 8 nr., 369 psl.

²⁹ Ten pat, 370 psl.

³⁰ Ten pat.

Jis imlus ir tokiam naujam poetui, kaip J. Mekas, kuris vienintelis iš m s poet pasirinko epin, idil s keli Jis — tiesioginio išsakyto poetas, suaug s su savo žeme ir darbais, sugestyviai ir vaizdingais paveikslais moka sukelti sp džius ir nuotaikas³¹. Palankiai sutinka ir Meko *Pavienius žodžius*, m s poezijoje pirm tok paukšt techniniu požvilgiu. Ta forma poetui netuš ia, reiškia jo vienišum . O prasm s atžvilgiu — ieškojimas atsakym , bet j nerasdamas, supranta, kad mus nuo daikt skiria meil . Nepaisant kai kur pasitaikan io teorinio sp džio, kritikas grožisi juo ir junta « lietuviškos d šios kalb jim ». Vienišumas ir prasm s ieškojimas tai paskutiniai Meko poezijos žodžiai³².

Atvirai priima ir laisvu eiliavimu rašant , švelnum ir šiurkštum jungiant Vl. Šlait ³³.

Ir v liau Šlaitas išlik s ištikimas sau. Nat raliai rašyti sunkiausia. Kai kur jis nuslyst s proz . Bet apskritai išsaugoj s gaiv , jautr žod . Ir *Aguon gaisre* jis es s nuolankus, atviras, susim st s, nužemint troškim ir maldavim poetas. Yra nauj detali , pvz., — paprastumas. Tradicinio tik jimo žmogus, kur kalba apie religij , ir t višk s Ukmerg s patriotas, kur kalba apie t vyn . Jo ryšys su skaitytoju tiesioginis, skamba kaip dienoraštis³⁴.

Atsimindamas, kad ir intelektualinius polinkius galima paversti poezija (plg. Valéry), stengias ir L. Švedo *Sugr žime Sodom ir Gomor* , kur stiprus abstraktinis ir intelektualinis pradas, to ieškoti. Deja, tas « per dažnai klimpsta papras iausioje prozoje »³⁵. Proza rašydamas b t domesnis. Švedas beveik absoliu iai nieko netik damas, abejingai ži ri ir žod bei men , m suose toksai b damas beveik vienintelis. Brutal s posmai jam vyksta. Bet abejingai ži r damas savo k ryb , sukluo kaip menininkas, nors ap m daug id j , paž r stipri vaizd . — Visada taktiškas Vai iulaitis ia savo nuomon s betgi « nevynioja medviln ».

Pripažino A. Mackaus talent ³⁶. Jo ksm je jis mato Vitalij Bogutait , kurios eil raš iuose skamba nerimas ir netikrumas. Modern stili ji jungia su m s tautosakos atgarsiais. Ji išradinga, dr si. Primityv s vaizdžiai, vienišumas, evangelijos atod siai susilieja su dabarties šauksmais. Ryški afrikietin tema, kai atliepanti m s dain « aukštus kalnus ». Bet generacijos ir negr tema jau darosi

³¹ *Semeniški idil s*, žr. *Aidai*, 1956 m. 6 nr., 278-279 psl.

³² *Jono Meko poezija*, žr. *Aidai*, 1968 m. 8 nr., 382-383 psl.

³³ *Žmogiškiosios psalm s*, žr. *Aidai*, 1950 m. 3 nr., 140 psl.

³⁴ *Nat raliai rašyti yra sunkiausia*, žr. *Draugas*, 1969.XII.13 d.

³⁵ *Leono Švedo poezija*, žr. *Aidai*, 1964 m. 2 nr., 87 psl.

³⁶ *Lietuvi literat ra svetur*, 79-81 psl.

praeitis, iš kito istorijos lapo ³⁷ ³⁸. Straipsnyje *L. Andriejaus vytautin poezija* ³⁸ mano, kad Vytautas — d kingesn tema epui, negu lyrikai. Poetas ia Vytaut atskleidži s lyriniu audringumu, išvidiniais verpetais, nepalaužiama valia. Kritikas atžymi, kad L. Andriekus kiekviename veikale imasi vis naujos temos ir turinio: pranciškoniškoji gaida, lietuviška apyvoka ir ypa tautodail , o dabar — Lietuvos istorija. Lyrin spalva maždaug ta pati — sykiu nuolanki, nerimaujanti, net prieštaringa. Dabar užsimoti plat s istoriniai akira iai.

Vai iulaitis mano, kad anglosaks poezija bei egzistencin konjunk- t ra paveik m s poetus. Visur tik nerimas, ieškojimas, tono aštrumus, aitrumas. Tai modernu. Bet kai visa tai nustos aktualumo, dabarties aštrum , dalies pagrindo nustos ir tokia poezija. Pasilikis nuosavas balsas ir menin išraiška. A. Baužinskait s-Kairien s *Detal se* to aštrumo n ra. Stilius tradicinis; ji atvira, be pretenzij . Bet kritikas jai linki tradicin lyrikos ton sugiminiuoti su naujesniu braižu ³⁹.

Iš provincin s novel s lyrik per jo A. Baranauskas su savo *Pasaga ir vyšniomis*. Tas pats tonas aidi ir ia, net provincin geogra- fija. Autorius žvelgi s iš platesn s perspektyvos, pakyl s tragišk plotm . Bet reiški sis individualiai, kone lietuviška modernine tar- timi. Ne visada gerai išbrend s. Grumtyn s tarp epinio ir lyrinio pasaulio tebeein , kiek sukomplikuota sakinio strukt ra, šiek tiek kapiškumo ⁴⁰.

Pedagogo taktu ir atžvalgumu sutinka jauniausi lyrik atžalyn . Džiaugiasi, kad prieauglio yra. Iš j gal tume laukti modernaus braižo, o jie b ga prie gamtos; tik 3 yra modernios linijos. Vai iulaitis linki išvengti prozos, susidom ti forma bei kalbos prusinimu ⁴¹. Nei ši pa i jauniausi , nei tokio A. Griciaus, K. Grigaityt s ar D. Sad nait s Vai iulaitis neatbaido smarkiomis ištarm mis. Neaplenk n Amerikos lietuvi poeto Juliaus Baniulio⁴². Knygoje *Lietuvi literat ra svetur* A. Vai iulaitis apžvelg tremties lyrik ⁴³. Jis eina nuo J. Baltrušai io iki pa i jauniausi , ia duoda žvalg , gil ir spalving m s poet dvasin vaizd . J. Baltrušait jis d t po Mai-

³⁷ *Vitalijos Bogutait s «Lietus ir laikas»*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.X.16 d.

³⁸ *Žr. Aidai*, 1970 m. 2 nr., 93-94 psl.

³⁸ *A. Baužinskait s-Kairien s «Detal s»*, žr. *Aidai*, 1969 m. 5 nr., 238 psl.

⁴⁰ *Pasaga ir vyšnios*, žr. *Draugas*, 1970.V.18 d.

⁴¹ *Per tiltus ir tunelius riedant*, žr. *Draugas*, 1970.II.7 d.

⁴² *Apie Amerikos lietuvi poet Juli Baniul*, žr. *Aidai*, 1948 m. 12 nr., 137-

138 psl.

⁴³ *Lietuvi literat ra svetur*; 7-83 psl.

romo. Be kit, prikelia gyv ir švieži senyvo F. Kiršos poezij, šilt nnskaidr jusi, lengvos formos, spontanišk, neatsig r damas k rybos akto pavaizdavimu *Sm tkelyje*. Nusidžiaugia, kad Santvaras, nors ir sukapotas, bet prisik l s. Glaustai, bet išsamiai apib dina visuotiniausiai tautie i priimt Aist. Spalvingai tapo B. Brazdžionio poetin portret — didingo asketiško pranašo, bet modernaus ir aktualaus, egzotiškai viliojan io, sugestyvaus : « savo men Bernardas Brazdžionis lieja reto ž r jimo ar tikslumo gamtos dalel, kuri jo k rybai teikia ne tiktai didingo grožio, bet ir atneša savotiškos šilumos, jaukumo, artimumo ir ilgesio»⁴⁴. Jo vieta m s literat roje: «... jisai su pirmomis savo knygomis už m vieniš ir r s iai diding bei k rybiškai galing viet lietuvi literat ros akira iuose ⁴⁵ ». Pasig r damas vaikšto po m s poezijos sodus Vai iulaitis, g risi jos žiedais; užmina ir satyros dag — A. Gustait. Nužvelg s H. Radausko *Str l danguje*, specialisto atidumu aiškina ia kalbos tikslum, simbolizmo, akmeizmo ir siurrealizmo bruožus, europinius vaizdus ar gamtos sp dži išgyvenimo vaisius, neklaiding artistin instinkt, išvidin vizij, s moj, ironij, sustojus laik, uždar savyje ir nedaugeliui skirt poezij. Kritikas džiaugiasi jo iš jimu kaimynus ir angl kalb. Paskui Vai iulaitis pereina jaunesni j b r. Jo manymu, viena nereikalingos trinties priežas i tarp vyresn s ir jaunesn s kartos buvo ta, kad pastarieji vyresniuosius laik « šiltadaržio poetais », giliau neužsiangažavusiais, neatsir musiais savo laik. O kaip Brazdžionis, Aistis, Miškinis, Boruta ? — kietai paklausia Vai iulaitis. Vieni ir antri dainavo apie gyvenim ir žmogaus likim. Tik *Žem s* grup atsid r dar tragiškesn je pad tyje. ia Vai iulaitis apžvelgia žemininkus ir Ma ern, j pirmatak su egzistenciniu išš kiu, herojiška laikysena, erdviu mostu ir subtilumu, id j Masiškumu. Ir stebisi Vai iulaitis, kad Ma ernis originaliai apdainav s darb, taip ilgai buvo neišleistas Lietuvoje.

Išskirtinai giliai apžvelgia A. Nyk -Nili n — metafiziškai toliausiai prasipl šus, maišting. Jam daina — pati egzistencija, jos prasminimas; poezijos idealas — nešti tyr k rybos žod. Nili nas savo lyrikos spalvas semi s iš meno ir gamtos. Nili no išgyvenimo nuoširdumas — eiti iki daikt širdies — ir kartu išdidumas: « Tai vienintelis toks balsas lietuvi literat roje — maištingas, išdidus, pla ia kult ra ir erudicija pamuštas, o drauge lyriškas. Trumpai: tai

⁴⁴ Ten pat, 30 psl.

⁴⁵ Ten pat.

nykiškas žodis »⁴⁶. Kita žym — metafizinis išgyvenimas, «patsai jo gysl kraujo plakimas, jo alsavimas, visos jo b tyb s šauksmas »⁴⁷. Nili nas — netikros, bet trokštan ios ties ir prasm išgirsti gady n s poetas, skiri s kart nuo pranok j . Nili no ryšis su žeme: « N ra tai patriotizmas prastin , o kažkokia amžina, užker ta ištikimyb savo gimtin s namui, motinai ir medžiui. Tai neišpasakytai graudi, elegin , sykiu ir stoiška ištikimyb , nelyginant prarastojo rojaus ilgesys »⁴⁸.

H. Nagys plataus masto, emocin s ekspresionistin s tamos su vyraujan iais žodžiais: brolis, pranašas, medis, naktis, kraujas. Jam r pi išsakyti savo jausmus ir reg jimus, poetin , o ne id jin misija. Beveik epinis peizažas lieka lyriškas; ilgainiui ir aprimimas ateina, lyg žym t si impresionizmas.

Brad nas — žem s mistikas, atsir m s žem . Senoli kultas ir pagonyb s p dsakai, lyg burtažodži užkalb jimas, nerašytoji tautos istorija. Vai iulaitis poet sieja su magiškuoju realizmu, su Kr ve ir iurlioniu. Poetin s priemon s sant rios, tonas apeiginis. J. K kštas — likimo blaškytas, forma reiški s žmogaus ir sav j tragedij .

Antras b rys naujosios generacijos: Šlaitas, Andriekus, Mekas. Šlaitas nat raliai melancholiškas, religingas. Sugeb s atsinaujinti Andriekus. Pasineš s Donelai io ir Žemait s keliu J. Mekas — atsir m s realizmu, o jautrumu ir ilgesiu iškyl s poezijos aukšt . Trumpai, bet ryškiai aptaria ir kitus jaunuosius lyrikus. Neornamentuotos kalbos generacijos poezijai aptarti pasivadavo Nili no pastabomis, kad ta kalba gerai tinka deklaracijoms skelbti, bet poezijoje pasirod ir plyši .

Apie prozininkus yra raš s nuo Kr v s iki Šk mos imtinai. V. Kr v jis laiko didžiausiu m s literat ros šulu. Jis — pla iausi akira i rašytojas pas mus, apim s karalius, vargo bernelius ir papras tas bobules. J skaitydamas jauti amžin j erdvi ir Ryt dvasi . Psichologinis tikrumas ir gyvenimo gelmi atskleidimas — tai magiš kas elementas jo k ryboje. Ir kasdienin buit moka suprasminti. Jo k ryba epiška ir dramatiška, išvidinis veiksmingumas ir lemtin gumas kartu⁴⁹.

Balys Sruoga, anot Vai iulai io, užsimoj s dramats kurti ne kaip literat ros, bet teatro veikalus, betgi nesilaik s savo teorijos ir ži r j s, kad jose plasd t k rybin dvasia ir poetinis grožis, — dide-

⁴⁶Ten pat, 57 psl.

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ *Vincas Kr v*, žr. *Aidai*, 1952 m. 9 nr., 390-392 psl.

liam teatrui reikia ir dideli grožini veikal . Vai iulaitis laiko Sruog-
gos nuopelnui, kad jis išved m s istorijos XVII-XVIII a., neliest ,
m s rašytoj . Kur prasimuša lyrizmas, ten Sruoga savo dramose
stipriausias ⁵⁰. Šalia didži j asmenybi iškelta ir kasdienyb su
silpnyb mis, o didieji žmon s su juokingomis pus mis. Atskleid s
to meto Lietuvos v ž — bajorus, tuos « šermen brolelius », sako,
kad ir šiandien Lietuvoje bei iševijoje j netr ksta. Tai tie, kur nori
Lietuvai užmesti svetim j jung . Po « stora miline » Sruoga atranda
plakan i Lietuvos šird . Kritikas Sruog lygina su žuolu ir tikis
kartu su juo, kad

Gegužis sodais atlinguos —
Mums T višk l išvaduos ⁵¹.

J. Savickio *Raudon batuk* proga Vai iulaitis pasisako už meno
nepriklausomyb : « Arba mes ver iame men tarnauti kuriems nors
tikslams, arba mes menui paliekame jo prigimtin teis b ti pa iu
savimi, vadinasi, — b ti menu, tetarnaujan iu tik menui, kuris
tenkina atitinkam « meno vartotojo » dvasios troškul » ⁵². J. Savic-
kis ir ži ri visk žaismingai, šventadieniškai. Net šurpiausias
scenas piešia lengvai kaip žaisdamas . Jo siužet «pikantiškum »
kritikas nelaiko perd tu, o lygina su liaudies dain užuominomis
apie r t vainik l. O kas Savickio sakinio gražumas, kas žmoni ,
siužet ir Lietuvos paveiksl mielumas!

Kad Vai iulai iui pirmiausia r pi veikalo meniškumas, matyti
iš jo nuomon s apie V. Ramono *Kryžius*. «Dar ir šiandien m s
galvose skamba tas triukšmas, kuris užgriuvo, pasirodžius *Kry-
žiams*. Gaila, kad visas alabas buvo perkeltas id jin plotm , dauge-
liui garsiakalbi pamiršus, kad *Kryžiai* buvo ne tik tam tikros tez s,
bet ir meno veikalas. Jo kritimas ar išlikimas kaip tik priklaus
ne nuo vedamosios minties, bet nuo meninio stiprumo. Kovos d mams
ir riksmui prasisklai džius, galima ramiau pažvelgti *Kryžius* ir kon-
statuoti š fakt : jie pasiliko » ⁵³. O pasiliko jie d l to: eil tvirt
personož , spalvinga ir individuali veik j kalba, ryšk s kaimo darbai
ir susijusi su veik j asmenimis ir veiksmiais gamta bei visai tautai
lemtingas laikotarpis ⁵⁴.

⁵⁰ B. Sruogos « Kazimieras Sapiega », žr. *Naujoji Aušra*, 1948 m. 1 nr., 12-15 psl.

⁵¹ Ten pat.

⁵² « *Raudoni batukai* », žr. *Draugas*, 1951.X.13 d.

⁵³ V. Ramono « *Dulk s raudonam saul leidy* », žr. *Aidai*, 1951 m. 7 nr., 329 psl.

⁵⁴ Apie *Kryžius* raš taip pat ir *Naujojoje Aušroje*: Vinco Ramono « *Kryžiai* »
žr. *Naujoji Aušra*, 1948 m. 3 nr. 39-41 psl.

Dulkes raudonam saul leidy kritikas laiko iš jus iš geros realizmo mokyklos, su gera intriga, ryškiais veik j paveikslais, akcija, gera kalba ir stiliumi. Epiškumas ia ryškus, o lyrin s vietos išplaukia iš personažo prigimties. Puik s dialogai duoda vidin s energijos. ia pirmiausia buities ir id jos romanas, ne psichologinis. Kai kurie veik - jai ia eina su tam tikra id ja ar ideologiniu kompleksu ; deja, kartais ta id ja ne visai suaugusi su žmogumi. Tai ir užkli va kritikai.

Vienas iš kritiko uždavini — atskleidimas veikalo grožio mažiau nusivokian iam. Taip ir elgias Vai iulaitis, rodydamas P. Andriušio *Sudiev, kvietkeli*, meloding sakini, žodžio turtus, Lietuvos žemel s meil ir humor ⁵⁵. Arba, kaip jis taikliai rodo apsigimus pasakotoj , intrigos ir dialogo meistr J. Jank : «Jurgis Jankus stengiasi pamatyti žmog iš vidaus, siskverbti jo paslapt ir j atskleisti [...] jis rausiasi po žmogaus siel ir mums parodo užkulisin jos gyvenim . Jis vaizduoja neišpažintus m stymus, nusl ptus motyvus, ambicijas, ni rias sielos pakampes, nusižengimus, svajones, vyro ir moters santyki atvirum , ar net kasdienyb je slypin ius netik tinumus»⁵⁶.

M. Katiliškis nuoširdžiai vaizduoj s gyvenim , temperamentin - gai, veržliai pasakodamas, nesistatydamas herojum, tragiškai, su humoru, pindamas b tus ir pramanytus vykius ⁵⁷.

Jis rezervuotai ži ri Barono *Antr j krant* , kur autorius, problemas bespr sdamas, nueina gryn filosofavim ⁵⁸. Dar skeptiškesnis d l J. Gliaudos *Ora pro nobis*: be stiliaus, abstraktaus pasakojimo užgožt , retorišk knyg , kur autorius stumdo veik jus. Atžymi betgi ir dinamiškas vietas ⁵⁹. Už tai aukštai vertina Gliaudos *Šišk - nosparni sost* ⁶⁰. Randa subtil žod naujam talentui Albinui Baranauskui⁶¹ ir C. Grincevi iui⁶². Pasidžiaugia A. Landsbergio *Kelion s* nauja psichologine prasme, pas mon s pradu, filosofiniu pol kiu, dr sa ir lyrin mis vietomis ⁶³ *. Kaip žinovas nuniekoja pelus ir užgriebia gr dus A. R ko *Sužalot j* ⁶⁴, gerokai «pakedena»

H. Lukaševi iaus *Likimo žaism* ⁶⁵. sav viet pastato lietuviškojo

⁵⁵ *Pulgis Andriušis*, «*Sudiev, kvietkeli*», žr. *Aidai*, 1952 m. 3 nr., 135-136 psl.

⁵⁶ *Jurgio Jankaus ind lis*, žr. *Aidai*, 1967 m. 1 nr., 36-37 psl.

⁵⁷ M. Katiliškio «*Iš jusiems negr žiti*», žr. *Aidai*, 1958 m. 7 nr., 310-311 psl.

⁵⁸ Aug. Raginis, «*Antrasis Krantas*», žr. *Aidai*, 1955 m. 2 nr., 86-87 psl.

⁵⁹ «*Ora pro nobis*», žr. *Aidai*, 1954 m. 2 nr., 84-85 psl.

⁶⁰ «*Draugo*» premij teikiant.

⁶¹ «*Sniego platumos*», žr. *Aidai*, 1957 m. 5 nr., 227-228 psl.

⁶² «*Vidurnak io vargonai*», žr. *Aidai*, 1953 m. 10 nr., 466 psl.

⁶³ «*Kelion*», žr. *Aidai*, 1955 m. 1 nr., 40-41 psl.

⁶⁴ «*Sužalotiejai*», žr. *Aidai*, 1959 m. 4 nr., 182-184 psl.

⁶⁵ «*Likimo žaismas*», žr. *Aidai*, 1954 m. 3 nr., 136-137 psl.

Maupassant'o — A. Tulio *T z klub* ⁶⁶. Teisingai pasveria A. Šk mos *Balt drobul*, už uiopdamas ir stambi tr kum — eklektiškum , neišlaikyt stili ir nuotaik , nesulydyt , pasikartojant pozavim , šokiravim ty iomis. Bet neprąži ri ir ger pusi ⁶⁷.

Literat ros puosel tojas Vai iulaitis pasirodo ir apžvelgdamas *Pradalges* ⁶⁸. Jam džiugu, kad K. Bar no *Pradalg s* m si literat ros žurnalo vaidmens, sutelk vyresniuosius, surado eil nauj ir jaun (E. Cinz , A. Lukšyt , A. N. Prižgintait , A. E. Di petr), atkas Pr. Girdži . Atvirai pasisak apie J. Griniaus komedij *Auksin mergel*, kur nes nei komedijos, nei tikrov s, nei amerikietiškuo ⁶⁹. Kairio straipsnis *Pelen fig ra Brad no k rybojė*⁷⁰, jo nuomone, tai vienas iš toki straipsni , kuriuose nagrin jimas patempiamas savo pasistatytai tezei rodyti. Kairys teigi s, kad žalsva spalva suteikia pelenams gyvyb s nuotaik , bet tai ne tikinama ir išp sta, « kadangi toje poezijoje vistiek vyrauja kitokia, ne pelenin j ga ir gyvyb »⁷¹. Pats *Pradalgi* metraštis tur s literat ros istorikui vert , jeigu duos metines lietuvi literat ros apžvalgas ir gal ryškesnius kit literat r laim jimus.

A. Vai iulaitis m go retkariais pasidairyti ir pasaulin je literat roje ir painformuoti *Aid* skaitytojus. (Camus, Pio Baroja, J. B. Jimenez ir kitus).

A. Vai iulaitis pasižymi trumpais dr tais sprendimais, pavyzdžiai, apie J. M. Saulaityt sako : « M. Saulaityt turi j g , most , išvidin liepsn , kuri pagauna mus savo staigumu. Šias savybes poet tur t puosel ti, iš jus iš savo *double exposure* »⁷². Arba švelnia ironija: « Žinoma, pasilieka neaišku, kod l jie [kaip reik nevaldantieji savosios kalbos jauni poetai] negal t geriau išmokti savo t v kalbos, kai turime amerikiet ar angl , sklandžiai kalbant lietuviškai »⁷³.

Jis šaltokas, akademiškas, blizgan io stiliaus, bet neuždeg s. Geras vadovas susipažinti su tikrai vertingais rašytojais. Užtikrinto skonio estetas. K rybin patirtis ir pla ios visuotin s literat ros

⁶⁶ « *T z klubas* », žr. *Aidai*, 1961 m. 8 nr., 368-369 psl.

⁶⁷ *Antano Šk mos «Balta drobul* », žr. *Aidai*, 1959 m. 1 nr., 36-37 psl.

⁶⁸ Aug. Raginis, *Literat ros metraštis*, žr. *Lituanistikos Darbai*, II t., 1969, 131-134 psl.

⁶⁹ *Ten pat*, 132-133 psl.

⁷⁰ Žr. *VI Pradalg*, 1969, 373-396 psl.

⁷¹ A. Raginis, *Literat ros metraštis*, žr. *Lituanistikos Darbai*, II t., Chicago 1969, 133-134 psl.

⁷² *M. Saulaityt s lyrika angliškai*, žr. *Draugas*, 1973.1.13 d.

⁷³ *Ten pat*.

žinios veda jo plunks labai tvirtai. Ir po keliolikos metų atotrunkos ži rintis, nenuneigsi jo sprendim ir šiandien. Veikale pirmiausia iešk s meno, ramus, objektyvus, neužgaulus, reikale duod s pamokym ir išvadini pastab . Normali ir rami laik dvasia muša iš jo straipsni . Ir sumaiš i metu gali juo remtis, kas nori tvirt m s literaros pažinimo pagrind .

II. SPACIAL S KLAUSIMAI IR PROBLEMOS

Reikl ioj i kr itika Vokiet ij oje

Pasibaigus karui, laikraš ius (knyga tuo metu reta) užpl do šlamštin medžiaga. V. R. Kin ius pasi l «prav dyti kailinius »: « Geras kininkas vasar išneša kailinius laukan ir prav dina, kad nesu st kandys. Jis pasiima rykšt ir gerai juos išdaužo. Ir m s laikraš i literat ra turi b ti, kaip tie kailiniai, gerai išv dinta. Mes imam s rykšt s, kad išvytume iš jos visas kandis, kurios graužia m s literat r . Mes r šime skaudžiai, nes per daug mylime men . Ar šauksite j s, ar ne — nieko nepad s »¹. Iš dvasinio alkio, nesant verting dalyk , tremtiniai graibst , kas pakli k, ir šlamštas, eidamas už tikt men , gadino j skon . Pasipyl patriotika, dažnai blogiausios r šies. Patriotinis jausmas iš viso sunku paversti meno k riniu. Tam reikia didelio talento ir gudimo. Net Maironis ne visada tai paj gdavo. Daug kas m s rašytoj ia neišvež : «Ir ia patriotin tematika buvo dalgis m s rašytojams, kurie kaip varl s užšoko ir pasipiov »^{1 2}.

Kin ius kaltina ir laikraš i redaktorius, kam deda menkaverius dalykus, o rašytojus, kad nerodo aktyvumo.

Min toji Kin iaus rykšt netrukus atsid r *Tremtini Mokyklos* kritik rankose, o v liau *Literat ros Lankuose*.

Tremtini Mokykla išspausdino kelias griežtas, bet teisingas kritikas. Kilo sujudimas. Pirmiausia ten pasirod L. Miškino (A. Nykos-Nili no) straipsnis *Palaužt sparn poeziją*³. Kritikas atvirai pasisak : « Joki u atveju nesileisime kompromis ir vertinsime kaip poezijos veikal , atsimindami, kad nei laikas, nei s lygos negali tur ti takos meno veikalo vertinime, o tuo pa iu neteikia veikalui joki ypating licencij ar lengvinan i s lyg »⁴. Knygoje jis randa

¹ V. R. Kin ius, *Literat ros kandys*, žr. *Aidai*, 1946 m. 7 nr., 112-113 psl.

² Ten pat, 112 psl.

³ Žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 1 nr., 87-94 psl.

⁴ Ten pat, 90 psl.

daug tada madingos patriotikos, reiškiamos pasenusia simbolika, eilrašiai, panašiai laikraštinius straipsnius. Jei žiauriai kritikuo- jame debiutant, kad daryti su žmogumi su nuopelnais, — klausia kritikas. — Jo nuodėmė dar sunkesnė, nes formuoja publikos skonį, auklėja jauną poetą kart. Banalios *Viesbučio šešėli* istorijos, prozinis praeities traktavimas, sekus prie žmogaus problematikos jimas, — toki išvada daro kritikas. Kritika teisinga, bet aštri, skaudi, ypač dėl daromų palyginimų, sugretinimų.

Kai kas ta kritika pasipiktino. Prof. Vaclovas Biržiška laiške redakcijai sako: « Žurnalo redakcija išlaikydama nors ir vienašališką, bet rimtą toną beveik per visą numerį, pagaliau nebeišlaikė ir paskutiniuose šešiuose puslapiuose išpylė kibirą dvokiančių pamazgų ten, kur toje neva recenzijoje, neva kritikoje. Toks straipsnis gal jį parašyti ar žmogus jau nuo Bambergo laikų sergęs *delirium tremens*, ar piemuo, grįždamas girtas iš nimbros »⁵. V. Biržiška laikė tai Santvaro apspiaudymu ir pageidauja, kad redakcija Santvaro atsiprašytų. Redakcija tą laišką dėjusi kaip rytietiška orientuotą mūsų šviesuomenės dvasios dokumentą. Ji (redakcija) nelaukanti nusi- kaltinimų krintinamam vertinimui, o ne kritiko, ir objektyviam vertinimui. Vertinimo nepalankumas nėra pagrindas objektyviam kritikui kaltinti. Tik profesoriaus leksikone atsirado « piemenys », « girtumas ». Prasidėjus tarinėjimams dėl recenzento asmens, jis sutiko, kad visas reikalas būtų perduotas Rašytojų Valdybai, kurioje eina S. Santvaras ir V. Biržiška.

Šiuo reikalu plačiau pasisakė V. Alantas. Jo manymu, kritika, savindamasi teisę pasakyti, kas veikale gera ir kas bloga, nedaug skiriasi nuo auklėjos. Nesusipratim tarp literatūros ir kritikos visada buvo, nes nėra nei neklaidingasis kanonas, nei mokyklos objektyviems kritikams paruošti. Svarbu vertinimo forma; kokia recenzija, tokia ir reakcija. Rašytojas vis savo gyvenimui stovi visuomenės teisme. Geriau, kad grožio sprendimai būtų rašomi draugiškesne forma. Ir išveda: «Vertinkime be kompromisų, gerai, bet neužmirškime, kad visame mūsų ištirpimo gyvenime yra milžiniškas kompromisas»⁶.

K. Baronas teigia, kad proslamst negalima praeiti tylomis, taip pat negalima nutylėti geresnių knygų, nes skaitytojai jau įsiaišgins miške, o ir autoriams skaudu⁷. Bet K. Baronas atrodo, kad norint galima visus suniekinti. Girdi, po L. Miškino kritikos nieko neliko iš Santvaro. Tuojau ateis eilė Brazdžioniui, Krivei, Žemaitėi. Užtu-

⁵ *Laiškas redakcijai, Tremtinė Mokykla*, 1946 m. 2 nr., 93 psl.

⁶ V. Alantas, *Literatūra teisme*, žr. *Mūsų Kelias*, 1946.X.17 d.

⁷ K. Baronas, *Argi gera tylos taktika kritikoje?* žr. *Mintis*, 1946.IX.27 d., 178 nr.

grubios kritikos, «kur yra prisirink dulki, dailiai, atsargiai, švelniai nušluostyti jas skepetaite, bet ne barbaro pavyzdžiu stumdyti statulas»⁸.

Pats L. Miškinas atsiliep: V. Biržiška j laik s *Tremtiniu Mokyklos* redakcijos nariu, vadin s «literat riniu ignorantu». Tas vardas jam pa iam geriau tink s, nes nežino ar nenori žinoti, jog ties reikia rodyti. Jis, tiesa, geriausias m s bibliografijos žinovas, bet kas kita bibliografija, o kas kita ši dien literat ra. Biržiška ži r s literat r XVI a. poži riu. O pažangos variklis — ne apsigyvenimas archyv dulk se, bet nuolatinis veržimasis pirmyn. Ta prasme Miškinas ir pasisak s prieš Santvaro sustingim bei gyvenim anks iau susikrautu kapitalu. Biržiška turi nesikarš iuoti, bet rimtais argumentais rodyti, kad recenzija buvo neteisinga. Pasaulyje, be diktat r , už nuomon s tur jim bei pareiškim niekur nesipl s-tama^{9 10 11}.

V liau v l atsiliep V. Alantas. Jis kalba apie skryningo psichoz : « Aplink *Tremtini Mokykl* susispiet skryninguotoj komisija, kuri nutar «išvalyti» lietuvi rašytoj brolij . Ne taip seniai to žurnalo kritikai išskryningavo Santvar . Paskutiniame numeryje¹⁰ komisija, susidedanti iš Kazoko, Miškino, Kaupo ir Miliušiaus, padar skryning Nagiui, K kštui, ši eilu i autoriui ir Vykintui. Vykintas už savo *Mint* gavo diletanto rezoliucij , o aš už savo noveli rinkin *Ant si buojan ios žem s* « paviršutiniškumo », « dirbtinumo » ir kit panaši charakteristik¹¹. V. Alantas pasisako ir prieš J. Jašinsk , *Minties* 2 nr. pervarius per pedagogin koštuv rašytojus ir žurnalistus ir neradus n vieno atitinkan io ši dien reikalavimus — duoti « dvasin s duonos »¹². Ar rašytojas pranašas ar pedagogas, slaugytojas ? Lietuvoje to nereikalauta. Tiesa, laikai pasikeit . Rašytojas mano, kad jo veikalai kaip tik yra tokia duona. Atsid j s skaitytojas ir ši dien poezijoje gal s rasti vilt kelian i eil raš i . Jašinskas, po vien strof cituodamas, nori piršti savo nuomon . Tai jau netoli *Tremtini Mokyklos* kritik¹³.

Henrikas Žeimelis sutinka, kad m s leidini tarpe pasirod niek , kritika aštriai pasisak , vyko susikirtimas. Jis galvoja:

⁸ K. Bar enas, *Žiauri kritika ir kult ros meil*, žr. *Mintis*, 1946.X.22 d. 199 nr.

⁹ L. Miškinas, *Atviras laiškas redakcijai*, žr. *Mintis*, 1947.1.2 d.

¹⁰ V. Kazokas, *Henriko Nagio «Eil raš iai»*, L. Miškinas, *Juozo K kšto eil raš i knygos*; J. Kaupas, *Žmogus ant si buojan ios žem s*; J. Miliušis, «*Minties*» žurnalas nr. 2-3, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 5-6 nr., 122-137 psl.

¹¹ V. Alantas, *Kult rin mis temomis prab gomis*, žr. *M s Kelias*, 1947.1.23 d.

¹² J. Jašinskas, *Pedagoginiai kuriozai*, žr. *Mintis*, 1947.1.8 d., 2 nr.

blogai, kad leidžiamas šlamštas, bet statymais neuždrausi. Jaunieji rašytojai, prieš leisdami, tur t pasitarti su vyresniaisiais¹⁴.

V liau ir pats V. Alantas daugiau susir pino menkavert mis knygomis. Paraš net straipsn . Jis cituoja Knyg Leidimo Komisijos pareiškim : « Susidaro sp dis, kad šiandien leidžiama viskas, kas tik parašoma, visai nepaistant to, kad leidinys dar n ra pribread s, nepakankamai paruoštas ir per daug ankstybas viešumai »¹⁵. Bet, Alanto manymu, kova ia nepadeda. Ir Lietuvoje kovota prieš dvilitinius romanus, bet nes kmingai. Betgi tai nesumažina geros literat ros skaitymo. Ir dabar, kas uždraus jaunam rašytojui veržtis viešum , ypa , jei jis jau iasi paraš s tobulyb ? « S kmingiausia kova su bloga knyga yra gera knyga ». Tad reikia skatinti « kvie i auginim » — konkursais, didesn mis premijomis: « Skelbti kov blogai knygai šiuo metu, kada m s visuomen ištroškusi spausdinto lietuviško žodžio, yra bergždžias dalykas. Reikia organizuoti lietuviško žodžio gamyb , reikia rav ti m s literat ros darž ne žodžiais, bet darbais »¹⁶.

Vokietijoje buvo sigal jusi tylos konvencija — nepasakyti nieko griežtai neigiamai. O kritikos paliesti net sk sdav si valdžios atstovams. Grafomanijos problema buvo aštri ir v liau Amerikoje bei Kanadoje, ia kritikos paliestieji puldavo organizuotai¹⁷, pavyzdžiui, H. Nag . Po 1950 m. literat ros apžvalgos *Nepriklausomoje Lietuvoje* jis buvo užpultas *Naujienose*¹⁸. D l to v liau ir kilo s j dis prieš m s kult rin nuosmuk ¹⁹.

¹⁴ H. Žeimelis, *M s knygos negalavimai*, žr. *Mintis*, 1947. 46 nr.

¹⁵ *Knyg Leidimo Komisijos atsišaukimas rašytojus ir leid jus.*

¹⁶ V. Alantas, *Kai usnys ima želti*, žr. *M s Kelias*, 1947.V.22 d.

¹⁷ Žr. skyri apie H. Nag 283-298 psl.

¹⁸ Ten. pat.

¹⁹ J. Banaitis, *Pastabos polemikos klausimais*, žr. *Aidai*, 1951 m. 5 nr., 230 psl.

Aktuali tem reikalavimas

Didelei tremtini, kartu ir rašytoj, daliai atsiklus Amerikon, vietinis lietuvis Petras Jurg la¹ karštai šokosi raginti rašytojus rašyti Lietuvos kan i, bei laisvinimo temomis: «Lietuviškoji visuomen laukia knygos apie didelius «daiktus»: apie Lietuvos laisv s siekimo akstinus. «Pilie io, savanorio ir redaktoriaus » supratimu, tik vaizdi beletristika ir poezija apie Lietuvos tragedij labiausiai sujaudins laisv j tautos dal. O tie partizanai pilie iai, savanoriai, karininkai (o j eil se ir kovos laikraš i redaktoriai ir rašytojai), dr s s j žygiai ir šventoji j kraujo bei gyvyb s auka, paryškinta beletristikoje ir poezijoje — kv pimu ir pavyzdžiu, tvir iau sukels pasaulio lietuvius viening kov d l savo laisv s »^{1 2}. J. Gliaudys (v liau J. Gliauda) jam atsak nuoširdžiai pritardamas³. O L. Dovydas man, kad apie Lietuvos kan ias reikia rašyti ne romanus, o krauju. Jis pats pateiks s 200-300 psl. knyg . Tegul tik Jurg la surand s vert j angl kalb ir leid j . Pagaliau pats Jurg la gal s rašyti pla iai visuomenei domi knyg⁴. P. Jurg la kirtosi su L. Dovydu, prisid jusiu prie Lietuvos « nulaisvinimo », kuris jam prieštarauj s, bet pats už tuos klausimus panašiai pasisak s. Poet daugumas jau m si to. Bet iš beletrist tik Ramonas ir Jankus. O beletristai turi to gyvai imtis, nes j knygos daug pad s, — jas skaitys tremtiniai, vietiniai, o jei gal t, skaityt ir Sibiro tremtiniai⁵. t gin sikišo ir dr. H. Lukaševi ius straipsniu: *Kai du pešasi* . Jo manymu ia nejaukiai susipeš du garbingi vyrai. P. Jurg la prisipažin s: «mes, Amerikos lietuviai (...) k rybos pabiras rankiojam iš laikraš i ». O mes, mano Lukaševi ius, skaitom pilnas knygas, ir radome, kad daugelis beletrist

¹ Gim s 1901 metais Amerikoje, aug s Lietuvoje ir 1931 m. gr ž s Amerikon.

² P. Jurg la, *M s pareiga tautai tragedijos metu*, žr. *Draugas*, 1949.XI.26 d. Kabu i rašymas paliktas P. Jurg los, kuris vietomis ia save cituoja.

⁴ L. Dovydas, *Tyl ti negalima*, žr. *Draugas*, 1949.VIII 11 d. ir *Atvirai kalbant*, žr. *Draugas*, 1950.1.7 d.

⁵ P. Jurg la, *Lietuviškoji knyga — lietuviams ir j tautos reikalams*, žr. *Draugas*, 1949.XII.3 d.

ir lyrik tas patriotines temas ima. Ir L. Dovydas tenesiginija, o rašo. Tem rašytojams diktavimas L. Lukaševičiui primena *Pravdos* literatūrinę kritiką⁶. Iš tikro, patriotiniems temoms siūlyta rašyti daugiau, kad vėliau *Literatūros Lankai* turėtų jau kalbėti apie patriotikos infliaciją⁷. Bet tais metais novelės premijas paskyrus, Lukaševičius pastebėjo: « Be abejojimo, negalima ir nesveika yra diktuoti kūrėjui temas, bet už tai suprantama, kad tie skaitytojai, kurie laukia iš premijuotų kūrinių aktualiosios šių dienų tragedijos menišką pavaizdavimą, tie visi pasigedo šito beveik visuose premijuotuose kūriniuose »⁸. Dėl to jam P. Augustinavičius prikišo: « Ar yra bentina kiekvienoje novelėje skaitytojų vedžioti po NKVD rūsius ir Geštapo koncentracijos stovyklas, ko Dr. Lukaševičius su jais skaitytojais, atrodo, pageidavo per visas tris premijuotas noveles »⁹.

⁶ H. Lukaševičius, *Kai du pešasi*, žr. *Draugas*, 1950.1.28 d.

⁷ Žr. *Literatūros Lankai*.

⁸ H. Lukaševičius, *Literatūros premijas paskyrus*, žr. *Draugas*, 1950.IX.16 d.

⁹ P. Augustinavičius, *Literatūros temomis. Skaitytojas rašo*, žr. *Draugas*, 1950. X.14 d.

Dar Vokietijoje didžiausias literatrinis gin as kilo d l Ramono *Kryži*¹. St. Yla, pasig r j s, kad ir proza kyla, pastebi, kad prieš 40 met Dobilas *Bl de* vaizdavo pirm j socialin ir pasaul ži rin «cicilikuojan io » l ž kunig lio ir Bajori no asmenyse. Dabar j viet *Kryžiuose* užima Kreiv nas, aktyvus bedievis, religij band s pakeisti mokslu. Bet jo s nus studentas Petras suranda keli religij , o krikš ioniško gyvenimo šviesoje vykdomos socialin s teisyb s atstovas — Gr štas. Kreiv nas kerta kryžius, griauja tradicijas, bet gamina naujus kryžius Lietuvai. Id jinis šio romano pasaulis gali b ti priimamas vairiai, bet autorius išk l dom laiko aspekt ir pastat problem aktualiai, kontrastais ir gyvais dialogais duodamas tikrus, gyvus Užnemun s krašto atstovus ir j pasaul¹².

Jau tame pat *Minties* numeryje apie *Kryžius* yra dvi priešingos nuomon s. V. Rimtenis džiaugiasi, kad autorius su *Kryžiais* atsistojo m s romano priešakyje ir laiko juos tautos epop jos žanga : « Miela mums tur ti *Kryžius* — žang tautos epop j ! — bet gera b t kad ir svetimi juos pamatyt »³. B. Gražulis ten pat, žvelgdamas kaip recenzentas, romane mato tik reportaž , be intrigos, kompozicijos, nors j ir nepasigenda, nes autoriaus didelis talentas visa atperk s⁴. A. Bukas puola svarbiausi personaž Kreiv n , kurio « darbeli » priežastimi autorius laik s, kad jis nein s bažny i⁵. V. Alantas stia iai pritrenktas vyriausiojo *Kryži* veik jo — Kreiv no: «To didvyrio kitaip negalima pavadinti kaip tik slibinu. Ramono Kreiv - nas yra panašus pranc z beveik legendarin heroj M lynbarzd , kuris nežinia kiek žmon nužud ir motin išprievertavo »⁶. Kritikas nesistebi, kad Ramonas tok personaž suk r , bet kod l j

¹ I-mas leidimas T bingene 1947 m., II-tras — Chicagoje 1948 m., išverstas latvi kalb 1949, o angl kalb — 1954 m.

² Y. S., *Ir pasakotojai ateina*, žr. *Žiburiai*, 1947.X.18 d.

³ V. Rimtenis, *V. Ramono « Kryžiai »* žr. *Mintis*, 1947.XI.29 d.

⁴ B. Gražulis, *Pasaul ži rinis romanas*, žr. *Mintis*, 1947.XI.29 d.

⁵ A. R kas, *Pamfletiškas personažas*, žr. *Mintis*, 1947.XII.6 d.

⁶ V. Al ant as, *Kult ros derlius 1947 metais*, žr. *M s Kelias*, 1947.XII.18 d.

paleido kaime, o ne koki gangsteri landyn je. Kreiv no moralinio dvokalo negal s atsverti n autoriaus artizmas, puikus stilius. Autorius, es , gal s rašyti didaktin veikal , bet netur s berti druskos perdaug: «Kai pers doma, tai ta pati didaktin literat ra nebesiekia savo tikslo. Ir bešališkai galvojant, labai abejotina, ar Ramono knyga pasitarnaus jo atstovaujamai pasaul ži ros apolo-gijai»⁷. Jonas Daug la teig , jog autorius griauja lietuvi vienyb kovoje su bolševizmu, nes vaizduoja tik du kelius: kair — su bolševizmu, dešin — su Dievu. *Kryžiai* sugriov jo s n nui studentui graž Lietuvos vaizd . *Kryžiai* studentas Petras galvoj s davatkiškai, es s naivus, nemokša. Tok Petr autorius išlauž iš piršto. Autorius iš j s kov prieš pažangiuosius, kairiuosius ir indiferentus. Galima ir romane kovoti su politiniais priešais, bet garbingai. Ne vien du keliai t ra — Rom ar Maskv . Veikalas griauj s m s vienyb . Rašytojams atiduodama dvasin vadovyb , ir jie turi jausti atsakingum ⁸. J. Cic nui, es , g da d l j autoriaus,, d l partin s «prekybos », ideologinio nepakantumo ⁹. Tiksliau prie romano prieina B. Jonaitis. Jis mano, kad kurie kritikai veltui stengiasi apginti *Kryžiai* pasaul ži r . Pagaliau ne d l pasaul ži ros veikalai yra amžini: d l gyvenimo vaizdavimo, žmogaus psichikos, gyvenimo visumos. Recenzentui atrodo, kad romano Giružis, Kreiv -nien es geri, o Kreiv nas pers dytas, gi Petras visai nevyk s ^{10 11}.

J. Grinius¹¹ teigia, kad autorius gali tur ti savo paži ras. Kreiv no elgesys aiškintinas jo jusline prigimtimi ir materialistine-pozityvistine pasaul ži ra. Kod l kritikai nemato kitame Ramono veikale *Dulk s raudoname saul leidy* pavaizduoto oport nisto kataliko Norkai io ? *Kryžiai* kritik pavyzdžiu, Grinius sakosi vertinsi s ne vien iš *Kryžiai* išeidamas ir ne vien estetiniais sumetimais. Pirmiau dejav veikal neproblemingumu, dabar, sulauk gilesnio romano, smerkiame, žemindami iki reportažo, puolame d l pasaul ži ros. Juk kelti problemas be pasaul ži ros ne manoma. O didelis meno veikalas kaip tik turi atskleisti autoriaus asmenyb , ia problema — bolševizmo sukr stas S duvos kaimas; centre — kairi j apsi-sprendimas (Kreiv nas, Petras, Giružis). Liberalams b t malonu, kad jie b t atsilaik ; bet tai prieštaraut istorinei tiesai. Toki Kreiv -v n Lietuvoje tikrai buvo. Nuo Šli po laik sustingusio pozity-

⁷ Ten pat.

⁸ J. Daug la, *Du laiškai*, žr. *M s Kelias*, 1948.1.8 d.

⁹ J. Cic nas, *Prie «Kryžiai » berymant*, Ten pat.

¹⁰ B. Jonaitis, *Pasaul ži rinis daltonizmas*, žr. *M s Kelias*, 1948.IV.8 d.

¹¹ *D žtan io liberalizmo romanas*, žr. *Aidai*, 1947 m. 9 nr., 420-424 psl; *Pasau-l ži ra ir tautiškas literat roje*, žr. *Aidai*, 1948 m. 11 nr., 72-79 psl.

vizmo jaunimas sunkiai orientavosi. Kreiv n id jiniai vaikai giružiai išdavini jo t vus ir kaimynus. Kalti buv ir nenuosekl s katalikai bei kunigai. B. Gražulio priekaištas, kad k rinys netautiškas, n ra kovos š ki , atpuola, nes veikal tautišk padaro ir pasaul jauta, kalbos autentiškumas. Svarbiausios id jos veikale gijusios k n , pirmaeiliai veik jai tikri. Kritikas irgi sutinka, kad per maža veik j vidaus analiz s. Bet impresionistinis b das nelabai patogus subtiliems, giliems dvasios pergyvenimams reikšti.

A. J. Greimas šiuo klausimu paraš kelis straipsnius¹²: *Kryžius* jis vertin s, nors ir yra konstrukcini netobulum . Visi kritikai pripaž sta Ramono stiliaus vertingum , jo talent . O Grinius tuo dar nesidžiaugia ! Gin ijamasi tik d l id jinio požvilgio, autoriaus pasaul ži ros, d l bandymo duoti jautraus tautos gyvenimo periodo vaizd . Pats Greimas iš meno k rinio pirmiausia reikalauj s meniškumo : « Literat rinis veikalas yra vertintinas savo visete, autoriaus asmenyb ir k rinyje atspindin ias jo paži ras perleidžiant per dvigub : id j prezentavimo formos ir pa i id j kokyb s filtr »¹³. Kreiv no personažas tendencingai nupieštas ir ta pavard Užnemu n je nežinoma (deja, ji ten gerai žinoma, pvz. ikagiškis J. Kreiv nas ir mano giminai iai marijampoliškiai — V. K.). Atmesdamas sartrišk j angažuotos literat ros princip , nesutink s su V. Ramono « arba religija, arba komunizmas » d sniu. Romano forma pateikta tez «arba bolševizmas arba bažny ia » pat roman nuvertina iki propagandinio rašinio lygmens ir padaro pa i dilem klaidinan i . Kitas Greimo priekaištas, kam *Kryžiuose* n ra jokios tautin s rezistencijos užuominos.

H. Nagiui *Kryžī* gin as atrod neliterat rinis¹⁴ . «Jame domiuoj grynai pasaul ži riniai ir net politiniai argumentai nieko bendra su faktine veikalo verte neturi. Literat ros kritika nei smerkia, nei liaupsina pasaul ži rines autoriaus tendencijas. Literat rinei kritikai pagrindiniu r pes iu išlieka nustatymas, kiek literat riškai pagr sta yra vienokia ar kitokia veik j vidin laikysena, kiek literat riškai stipriai forminta autoriaus id ja»¹⁵. O *Kryžiai* jam atrodo stiprios ir klasiškos kompozicijos, gerai išryškinan ios keliamas

¹² *Pasenusios estetin s paži ros*, žr. *Mintis*, 1948.IV.9 d.; *K r jo asmenyb ir k rinyš*, žr. *Mintis*, 1948.IV.12 d.; *Europos civilizacijos keliai ir šuntakiai*, žr. *Mintis*, 1948.IV.16 d. Atrodo, kad šio pastarojo straipsnio dar ne galas, bet jo nepasisek surasti. (V. K.).

¹³ A. J. Greimas, *K r jo asmenyb ir k rinyš*, žr. *Mintis*, 1948.IV.12 d.

¹⁴ H. Nagys, *Kelios mintys ir pastabos apie Vinco Ramono proz , žr. Nepriklausoma Lietuva*, 1961.V.24 d.

¹⁵ H. Nagys, *Apie kasdienyb , rašytojus ir knygas*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1952.1.10 d.

problemas ir asmen santykius bei organiškai išpl totos intrigos. Pats veikalas beveik nenukent j s d l pasaul ži rin s problematikos.

Svar žod ia tar ir J. Brazaitis, pabr ždamas meninio ir id - jinio lygio pusiausvyr . Jis užd jo tašk ant Kreiv no liberalin s iškrypos, greta nurodydamas *Dulki raudoname saul leidy* katalik iškryp — Norkait , d l kurio katalikai autoriaus betgi nekaltino¹⁶.

Vis , atrodo, buvo sutariama, jog veikalas tikrai stiprus, nors problemos ia keliamos vertinta skirtingai. Iš ilgesnio nuotolio žvelgiant, atrodo, kad romanas atsilaiko ir dabar nepasen s, b damas iš geresni tremties roman . Ši nuomon po 20 met patvirtina ir K. Keblys, aptardamas roman . Es , diskusijos d l *Kryži* pagyvino literat rin gyvenim , bet literat rin s šviesos maža te neš . Keblys mano, kad autorius ia parod aukšt literat rin sugeb jim : išvyst dinamišk intrig , dav dom , tikim pasakojim su tikrais gyvais dialogais, vystan iais veism , charakterizuojan iais personažus, piešian iais aplink . Kompozicija esanti išbalansuota, poži ris vientisas, sklandi fabula ir gyvi personažai, per kuriuos viskas rodoma. O tez , d l kurios tiek kit gin ytasi, kad ir yra, bet ji žmoni nenužudo ; autorius veik j pats nestumdo. Ir po 20 met tezei netekus aštrumo, romano žmon s teb ra gyvi. Kaip tradicinis roman s *Kryžiai* pasiek m suose iki tol nematyto tobulumo ¹⁷.

Po daugelio met V. Ramonas pasisako: « Kas *Kryžiuose* — tas imta iš gyvenimo. Atostogaudamas buvau susigyven s su jaunimu ... K merginos, jaunimas galvoja — man žinoma ». Veik jus m s iš tikrov s. Rašydamas apie visuomen s ideologin susiskirstym negalvoj s. « Aš pats esu liberalas, bet daugelis m s liberal yra liberalai sau, ne kitiems »¹⁸. Antroje laidoje pakeit s 2 puslapius, bet ideologijos n per plauk nepakeit . Iš kit karš iavimosi tik pasijuok s. *Kryži* id j tur j s iš pat pradži . «Nuo Kristaus laik iki dabar yra žmon , kurie pripaž sta sakymus ir pagal juos gyvena, kiti pripaž sta, bet padaro sau tarpais išimtis, kiti netiki ir pagal tai gyvena. Su Dievu arba be Dievo. Kai rašiau *Kryžius*, nežinojau, kad Fulton Sheen yra savo raštuose išryškin s, jog ateity bus tik dvi sostin s Roma ir Maskva. Churchillis irgi panašiai yra prasitar s. Nieko aš neišlaužiau iš piršto. Taip yra gyvenime. Mano tikslas *Kryžiuose* atvaizduoti okupacij ir kaip j pergyveno tokie, kaip Kreiv nas »¹⁹.

¹⁶ J. Brazaitis, *Vincas Ramonas*, žr. *Aidai*, 1965 m. 10 nr., 451-452 psl.

¹⁷ K. Keblys, *Romanas išėivijoje*, žr. *Lietuvi literat ra svetur*; Chicaga 1968, 70-84 psl.

¹⁸ V. Ramonas, *Rašytojas, kritika ir k rybos vyksmas*, žr. *Draugas*, 1971.XI.6 d.

¹⁹ Ten pat.

Ilgiausiai ir aštriausiai, dažnai su daili ja literat ra maža k bendra tur jusius gin us suk l Vytauto Alanto *Pragar o pošvais- / s* (1951). Beveik visas recenzijas bei atsiliepimus surinko ir chro- nologiškai ofsetu 31 egzempliori atspaude Balys Jacikevi us ¹. Id jin moment pabr ž pats autorius romano žangoje: « Krikš- ioniškajai moralei paskutinysis pasaulinis sukr timas buvo milži- niškas sm gis, nes jis akivaizdžiai parod , jog krikš ionyb yra bej g pažaboti žmog — žv r ir kad po 2000 met jos taka žmoni bei taut santykiuose yra lygi, galima sakyti, nuliui (...) Mano didvyris ieško užuov jos ir, gal b t, gyvenimiškesn s moral s princip Lietuvos senov je, kada m s proseneliai dar tebek reno Amžin j Ugn . Jo nuomone, stbmeldiškoji lietuvi tikyba bei pasaul ži ra niekuo nebuvo blogesn už krikš ionišk j » ^{1 2}. Autorius mano, kad ir nepriklausomojoje Lietuvoje ugnies kultas tebebuvo gyvas. Ir ia pat pažym jo, kad tokios nuomon s, gal b t, sukels audr . ia jis neklydo.

Bene pirmas, romanu sužav tas, iš jo B. Raila. Jam retai ku- ri knyga taip patikusi, kaip šita. Iš vis rašytoj tik V. Alantas dr s s pažvelgti laik tamp ir «tenai» stbmeldiškojoje Lietu- voje rad s savo atsakymus, su kuriais gali sutikti ar ne. Bet literat - ros k rinys — ne istorijos kritika ar politin programa. Jis kelia romano veik jus kankinan ius klausimus: kod l ken ia tauta, kod l krikš ionys taip elgiasi, kur ieškoti lietuviui stipryb s ? Romanas — ne id jinis katalogas, bet id jinis ir patriotinis meno k rinys. Mes dažnas nepagalvojame, « kok galing dvasin mit mes dar nešame iš amži gl dumos, teikiant mums stipryb s ir vilties nenugrimzti amži barbaryb je » ³. Lietuvis turi laikytis ne Romos ar Maskvos, bet savojo — Vilniaus kelio⁴.

¹ Jas pavadino, « *Pragar o prošvais t s* » *atošvais t se*, 1955 m. (Baigta spausdinti 1971 m.), New Yorke, 230-1 psl., 31 egz.

² V. Alantas, *Pragar o prošvais t s*, 1951. Š tekst cituoja ir B. Rail a, *Krik- š ionys ir pagonys*, žr. *Dirva*, 1952. II.7 d.

³ B. Rail a, *Krikš ionys ir pagonys*, žr. *Dirva*, 1952.II.7 d.

⁴ B. Rail a, *Maskva-Roma-Vilnius*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1952.III.6 d.

V liau Raila piktinasi katalik jautrumu, kad, es, negalima n juokais suminti stabmeldišk diev⁵. Negalime užgaulioti tautos dvasin s praeties. Juk pagaliau mes mokom s senov s pagoni filosofijos. Kad krikš ionyb smunkanti — visi sutink, be popiežiaus, Stravinsko, Alš no. Alanto romanai n ra ateistinis, nepaneigia krikš ioniškojo Dievo buvimo. Alanto žmon s yra gili dvasini sitikinim, giliai analizuoja gyvenim, vykius ir prieina labai « eretišk » išvad. « ia ir gl di jo romano id jinis aštrumas, originalumas ir dabartiškumas»⁶. Raila žavisi ir veikalo meniniu tobulumu: «Visa tai apgaubia menininko talentas, kurio v lyvas subrendimas mane stebina, o aukštas ir toks išnoks lygmuo didžiai džiugina. Tarp pra jusi met m s literat ros derliaus *Pragaro prošvaist ms*; mano nuomone, neabejotinai priklauso pati pirmoji vieta»⁷.

Prieš V. Alant ir B. Rail iš jo *Draugo* ir *Darbininko* publicistai. J. Steponaitis mano, kad « Railos rekomenduojam geriausi veikal tenka ži r ti kaip meškos patarnavim lietuvi tautai,, kovojan iai ž tb tin kov d l savo laisvos egzistencijos », nes tik krikš ionišk sitikinim Vakar pasaulis nugal s komunizm⁸. J. Steponai iui atsak Raila, irgi nukrypdamas tik id jin pus⁹. Aistringai jam v l atkirto J. Steponaitis^{10 11} ir v liau kitu straipsniu¹¹. Prie Steponai io eile straipsni prisid jo P. Stravinskas¹².

V. Bagdanavi ius pagonyb s skleidim palaik «Pasik sinimu prieš Mindaugo dvasi »¹³. Prieš stabmeldyb kyla ir kan. V. Zakar auskas¹⁴. Šis abipusiai aštrus id jinis dialogas, galima sakyti, šov visu savo ilgiu pro šal ...

G. I. Židonyt šit roman taip pat laiko pranašesniu už kitus Alanto veikalus: « savo brandumu ir originalumu pralenkia ankstyvesniusius autoriaus k rinius ir (...) gal t užimti garbing viet bet kurios didel s kult ringos tautos literat roje. M s rašliava nedaug

⁶ B. Rail a, *Man nepatinka — esi pavojingas*, žr. *Vienyb*, 1952.X.31 d.

⁶ B. Rail a, *Krikš ionys ir pagonyb*, žr. *Dirva*, 1952. II.7 d.

⁷ Ten pat.

⁸ J. Steponaitis, *Apie dezertyrus pagonyb*, žr. *Draugas*, 1952.III.7 d.

⁹ B. Rail a, *Kaip užmuščiau atsiskyr l*, žr. *Dirva*, 1952.III.27 d.

¹⁰ J. Steponaitis, *Tautinink dvasios vadai prabilo*, žr. *Draugas*, 1952. IV.4 d.

¹¹ J. Steponaitis, *Krikš ionyb teorijoje ir praktikoje*, žr. *Draugas*, 1953. II.6 d.

¹² P. Stravinskas, *Didžioji kova ir nusikaltimas pasyvume*, žr. *Draugas*, 1952. IV.22 d.; *Suinteresuotieji*, žr. *Draugas*, 1952.VI.13 d.; *Nepagr sti priekaištai*, žr. *Draugas*, 1952.IX.10 d.; *Nekalti Avin liai*, žr. *Draugas*, 1953.IX.15 d.; *Religinis j dži simuliacija*, žr. *Darbininkas*, 1952.XI.11 d.

¹³ V. Bagdanavi ius, *Pasik sinimas prieš Mindaugo dvasi*, žr. *Draugas*, 1952.V.5 d.

¹⁴ V. Zakar auskas, *Krikš ionis-stabmeldys*, žr. *Draugas*, 1952.VIII.26 d.

teturi *Pragaro prošvais i* lygio veikal »¹⁵. Ypa jai atrodo brandi id jin ir moralin veikalu pus . Alantas nesivaržo d sniu « Roma arba Maskva », kaip kiti šiandieniniai rašytojai. Jis « nagrin ja tautin s lietuviu buities problemas, iškelia jo gyvenamosios epochos santyk ir pasi lo konkre i id j kaip išsilaikymo ir tautin s tvirtyb s pagrind šiandienin je etin je kriz je ir id j maišatyje»¹⁶. Neatsilieka ir menin pus . Jis aktualus, temos bei motyvai vystosi sklandžiai, logiškai, tikinamai. Bet ji pastebi ir tr kum : pagrindinio veik jo Girkalnio vizij bei ekstazi priežastys skaitytojui nepaaiškintos, Dzedulionio ir kit charakteriai neišbaigti. Bet tai tik smulkmenos.

Stasys Santvaras apgailėstauja arogancij , pasip tim , nenuoširdum bei žiaurum m s kritikoje sutinkant anks iau V. Ramono *Kryžius*, o dabar *Pragaro prošvaistes*. Ir pats paabejoj s, ar vien krikš ionyb kalta d l Lietuvos žlugimo. Santvaras peikia svaidančius akmenis m s praeit . Nelaikydamas veikalo tobulu, g risi, kad « puikiai apmesti veik j charakteriai, jautriai išgyvenama Lietuvos meil , Vilniaus grožio aprašymai ir platus mostas, kuriuo V. Alantas apr pia savo k rinio medžiag »¹⁷. Apskritai, romanas «nedažna kregžd m s padang je», «lietuvi grožin s literat ros pastate yra stipriai m ryta plyta »¹⁸.

Kitam rašytojui, Myk. Januliui (A. Baronui), *Pragaro prošvaist s* pasirod parašytos nek rybišku stiliumi, stokoj logikos. Vyriausias veik jas peiki s krikš ionyb , o nuo naujos pagonyb s — komunizmo — b g s dar naujesn pagonyb Vokietijoje; jis šaip sis iš zakristijono, ma usio velni , o pats reg s Pil n kunigaikšt ir filosofuoj s kaip « sena boba »¹⁹. Ir jam atsak pora senosios religijos gyn j ²⁰.

Gin o karštyje prabilo pats autorius, teigdamas, kad d l lietuviyb s turi sutartinai kovoti vis sitikinim lietuviai²¹. Su Alantu v l nesutiko J. Vieksnys, teigdamas, jog kai kas panaudoj s ir Krist krikš ionybei pakenkti²².

¹⁵ G. I. Židonyt -V brien , *Vytauto Alanto «Pragaro prošvaist s» pralenkia ankstyvesniuosius jo k rinius*, žr. *Vienyb* , 1952.III.28 d.

¹⁶ Ten. pat.

¹⁷ St. Santvaras, *Dailusis žodis ir jo kritikai*, žr. *Dirva*, 1953. IX.4 d.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Myk. Janulis [A. Baronas], *Knyga apie pragaro prošvaistes*, žr. *Draugas*, 1952.VIII.1 d.

²¹ V. Alantas, *K stutis, šv. Kazimieras ir Šli pas po lietuviyb s v liava*, žr. *Vienyb* , 1952.VI.30 d.

²² J. Vieksnys, *Vienyb s kryžkel je*, žr. *Draugas* 1952.VII.24 d.

Senosios lietuvi religijos esm paryškino dr. M. Gimbutienė. Jai atrodo, kad nors praeities nesugr žinsi, bet j reikia gerbti. Sen j m s religij ji aptaria kaip «gyvatos religij », ne stabmeldyb ²³.

Dr. J. Balys, pradžioje pasidžiaug s intriguojan iu romanu, autoriui prikišo neistorinius krivius ir vaidilutes bei Girkalnio padarym istorijos profesorium (reik t j d ti poetu ar žurnalistu). Si lym gr žti pagonyb n jis laikyt tik literat rine puošmena²⁴. V liau jis sileido vaising ir dom gin su dr. Pr. Skardžium d l senosios m s religijos. Balys patar stabmeldyb s vardo nesibaidyti²⁵. Toliau su Pr. Skardžium pasikeit nuomon mis eil je straipsni . J. Balys teranda tikr tik Perk n ²⁶. Skardžius nemato pagrindo nuneigti vis balt diev , o iškelti Perk n ²⁷. Prie šio klausimo Balys gr žo²⁸, o Skardžius jam atsak ²⁹. Ir v l Balys rašo apie dievus nebuv lius³⁰, o Skardžius apie Diev ir dievus nebuv lius³¹.

Aleksis Rannitas atvirai pareišk , kad « krikdemai » nori sunaikinti senov s lietuvi religij . Ne sivaizduojama, girdi, kad graikas ar suomis imt juoktis iš savo praeities. Jis pats es s susižav j s: «Vytauto Alanto romano pasirodymas yra didelis tautin s svarbos aktas. Savo knyga Alantas pataik tiesiai lietuvišk problem šird [...] Šis k riny s yra kult ristorinis dokumentas Baltoskandijos dvasios komplekse » ³².

V. Trumpa žvelgia paralel tarp *Kryži* bei *Pragaro prošvais i* gin ir *Vitolio raudos* recenzijos *Aušroje*, suk lusios katalik pasi-piktinim . Trumpa nemat s esminio prieštaravimo tarp pagonyb s bei krikš ionyb s³³.

R. Spalis m gina veikal vertinti literat riniu poži riu, rasdamas, kad graži pradži nustelbia id jos, kurioms aiškiai aukojamas veiksmas ir veik jai. Pagrindin id ja — krikš ionyb s nusigyvenimas —

²³ M. Gimbutienė, *Pagonyb , stabmeldyb ir mus prot vi religija*, žr. *Vienyb* , 1952.V.30 d.

²⁴ J. Balys, *Nekasdieniškias romanas, «Pragaro prošvais t s»*, žr. *Vienyb* , 1952. 11.29 d.

²⁵ J. Balys, *Pagonyst ar stabmeldyst* , žr. *Dirva*, 1952.VI.19 d.

²⁶ J. Balys, *Apie senov s balt vyriausi j Diev* , žr. *Dirva*, 1952.VI.26 d.

²⁷ Pr. Skardžius, *Dievas ir Perk nas*, žr. *Dirva*, 1952. m. 29 nr.

²⁸ J. Balys, *Senasis Dievas ir Perk nas*, žr. *Dirva*, 1952.VII.30 d.

²⁹ Pr. Skardžius, *Dar d l Dievo ir Perk na*, žr. *Dirva*, 1952.VH.31 d.

³⁰ J. Balys, *Apie dievus nebuv lius*, žr. *Dirva*, 1952.VIII.1d.

³¹ Pr. Skardžius, *Dievas ir dievai nebuv liai*, žr. *Dirva* 1952.VIII.28 d.

³² A. Rannitas, *Apie Alant , Šk m , «Literat ros Lankus»*, žr. *Dirva*, 1952. XI.13 d.

³³ V. Trumpa, *Seni dievai — nauji r pes jai*, žr. *Dirva*, 1952.V.15 d.

jau anksčiau kelta E. Zola romane *Paryžius*. Abejoja, ar Piln kunigakštis šiandien gali būti paveikusi mūsų vienytojas³⁴.

surizgus reikal nemaža aiškumo než Andrius Sietynas (A. Nyka-Nilinas). Pirmiausia nurodo, kad G. J. Židonys klysta³⁵ tardama, kad paskutini 6-7 metų literatūra einanti Romos ar Maskvos keliu, o tik vienas Alantas nesusivairavęs viena doktrina. Deja, *Pragaro prošvaistis* kaip tik yra tezinis romanas. O literatūros veikalas reikia vertinti literatūros santykių plotmėje. Vertintina ir ideologija, bet smerkti ar teisinti grynai gyvenimiškoje plotmėje nedera. Alantas pradžioje suformuluoja tiesą, kad krikščionybė per 2000 metų nesukulturino žmones, o savoji, stabmeldiškoji (kurios *credo* jis neformuluoja ir apie kuriuos mes tiek mažai ir prieštaraujamai teiginiai) galėtų pažaboti žmogų. Autoriaus teiginys ir jo silpnumai daugiaprasmiški primena nacių neopagonizmą. Kitas trūkumas — autorius nusišalina estetinės schemas taisyklėmis, supublicistindamas romaną, tik vienu žingsniu stovint nuo neliteratūros ribos. Jis duoda ne gyvą žmogų, o politinės ideologijos atmainą; pamotiškai skirsto veikėjus gerus ir blogus, deja, geruosius labiausiai nuskriausdamas, nes jie negyvi žmonės. Alanto teorija — viską praradusio ir pusiausvyros netekusio žmogaus patriotinis šauksmas. Kritikas baigia klausimu: kodėl būtų gome iš Lietuvos, galdami herojiškai numirti?³⁶

Panašiai romanas vertintas ir Juliaus Banaitis: autorius «... vedamosios idios joms naudai falsifikuoja ne tik istoriją, bet ir psichologiją, ir viena ir kita tempdamas ant iš anksto paruoštą griauį»³⁷. Dėl to ir sužlugdęs estetinį romano vertimą, nesigi idios priklauso nuo gyvo estetiskai žmogaus. Centrinis personažas, autoriaus idios než jas — negyvas žmogus, autoriaus režisuojamas. Romano konstrukcija esanti nepeiktina, veiksmas sudaro tikrovės iliuziją, kur joms nesugriauja teziškumas. Stoka individualaus stiliaus irgi nėra dorybė.

Subeletristinta forma veikalas psichologiniu, idios jiniu ir meniniu požiūriu dar vertino V. Narimantas, nelaikydamas romano dideliu veikalu. Girkalnio žodžiais: «Tokiam teigimui galėtų būti du dideli momentai (...) didelė tendencija arba didelė literatūrinio skonio atrofija»³⁸.

³⁴ R. Spalis, «*Pragaro pošvaistis*», žr. *Britanijos Lietuvis*, 1952.VII.31 d.

³⁵ G. J. Židonys -Vebrienė, *Vytauto Alanto «Pragaro pošvaistis» pralenkia ankstyvesnius jos kūrinius*, žr. *Vienyb*, 1952.III.28 d.

³⁶ A. Sietynas (A. Nyka-Nilinas), *Tezinis romanas Vytauto Alanto «Pragaro pošvaistis»*, žr. *Literatūros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 30-31 psl.

³⁷ J. Banaitis, *V. Alanto «Pragaro pošvaistis»*, žr. *Aidai*, 1952 m. 10 nr., 472 psl.

³⁸ V. Narimantas, *Pasikalbėjimas su prof. Girkalniu*, žr. *Darbininkas*, 1952. XII.2 d.

Ir J. Stebeikis (B. Brazdžionis) teigia, jog k rinyje labai svarbu, kaip id jos k nijamos, taigi — meninis poži ris. Girkalnis iš vis princip itin vadovaujasi keršto principu; bet kadangi žmog suskaldžiusi krikš ionyb , tai jam tebeskamba ausyse « neužmušk ». Keršto principo laikosi nacizmas ir komunizmas — Lietuvos priešai. O autorius j taip nepuola kaip krikš ionyb s. Naujosios ideologijos keršto principas j ir sunaikina. Menin pus taip pat nesanti stipri: neproporcinga kompozicija, vienašališki veik jai, sekso gausa. Keldamas pagonyb krikš ionyb s vieton, autorius tur jo tai atlikti meniškai, kaip Pietaris ar V. Kr v . Tuo tarpu šis romanas tes s didelis juodraštis³⁹.

J. Grinius roman vertina tautiniu ir humaniškuoju poži riu. Alantas, rašydamas roman 1944-1951 m., skelb jame lietuvi pagoniško humanizmo atgimim . Tai pastanga sukurti lietuviams pasaul ži r , tepripaž stant senov je garbint j Praamži , tautie i žmogišk j solidarum , o prieš atžvilgiu d sn: jei paj gi, savo prieš nužudyk, jei ne — pats ž k. Vyd no aukštint lietuvi pagoni sudvasint humanizm Alantas papildo savo emocijomis bei aistromis ir pateikia lietuviams kaip užuov j krikš ionyb s vietoje. Deja, vyriausias personažas Girkalnis yra joks istorijos docentas, tik paprastas simyl j lis, jei nemato, kad jo gaivinama stabmeldyb nedaug kuo skiriasi nuo nacyb s. O Pil n žuvimo vizija tegalima tik kunigaikš io Beržanskio-Klausu io vaizduot je. Alantas tur t žinoti, kad tautin s religijos šiandien nebe manomos. Alanto m ginimas gaivinti tautin religij bei moral — pos kis šovininis nacionalizm , tautoms nešant praž t (plg. Vokietijos ar Japonijos likim)⁴⁰.

B. Jacikevi iaus rinkinio gale prid ti 2 niekur anks iau nespausdinti straipsniai: A. Rannito pamfletinis rašinys⁴¹ ir V. Alanto straipsnis ⁴². Alantas v l klausia : Argi vis dar savo senov ži r sime pro šovinist lenk kunig užd tus murzinius akinius ? Ar anuo- metin Lietuva buvo nedora ir nustumusi, kad j reik t niekinti ? Ar kunigaikš i Lietuva nebuvo laisvesn ir galingesn už šv. Kazimiero ir vyskup Lietuv ? Lietuvyb turi mus jungti, kaip ji jungia

³⁹ J. Stebeikis [B. Brazdžionis], *Seksapilis, pagonyb ir balanos gad n*, žr. *Gabija*, 1952 m. 3 nr., 64-68 psl.

⁴⁰ J. Grinius, *Vytautas Alantas tarp tautin s ideologijos k r j*, žr. *Aidai*, 1962 m. 9 nr., 418-420 psl. Šis straipsnis B. Jacikevi iaus rinkin nepateko.

⁴¹ A. Rannitas, *Mano pad ka poniai, ponui ir ponams*, žr. B. Jacikevi ius, *«Pragaro pošvaist s» atošvaist se*, New Yorkas 1971, 207-212 psl.

⁴² V. Alantas, *Baim sen j diev*, žr. B. Jacikevi ius, *«Pragaro pošvaist s» atošvaist se*, 213-226 psl.

pavergtuosius lietuvius. Tremtinys, ieškodamas moralin s atsparos, gr žta prie sen j diev : « O tie dievai yra tie dideli m s prosenoli sukrauti dvasios ir dorov s turtai, nuo kuri tokius ilgus amžius steng si mus nubaidyti m s tautos priešai»⁴³. Galiausiai Alantas linksta sintez : « Amžinosios Ugnies ir kryžiaus Lietuva turi tarnauti naujosios didesn s ir gražesn s Lietuvos atstatymui »⁴⁴.

⁴³ Ten pat, 226 psl.

⁴⁴ Ten pat.

Salomjos Nries klausimas

Salomjos Nries, komunizmui tarnavusios, klausimas daug ir smarkiai diskutuotas mūsų spaudoje, nors tiesiai ir nepriklauso literatrinei kritikai, bet didelis rašytojos didelis tragedija literatru šiaip ar taip liečia. Jos klausimu pasisakė J. Aistis, M. Krupavičius, J. Grinius, M. Vaitkus, I. Malinaš, V. Lozoraitienė, P. Orintaitis ir eilė kitų. Visi daugiau kalba apie jos idėjinį požiūrį į komunizmą, neįkurią. Bene anksčiausiai pasisakė A. Girkantas¹. Lietuviai S. Nries, anot jo, mirė 1940, kai parašė poemą apie Staliną ir «parvež saulę». Ji išdava Lietuvos ir mūsų literatru. «Tuo metu tautai tragišku metu mirė Salomėja Nries poetė ir gimė Salomėja Nries agitatorė, ne agitatorė, kuri tautą ugningais žodžiais šaukia kovoti su tautos priešais, bet agitatorė, kuri ragino nusilenkti ir garbinti prieš, smurtu ir klaida užgrobusi mūsų kraštą, žiauriausiomis priemonėmis naikinant mūsų tautą»². Atrodo, kad straipsnio autorius tiki į atsivertus ir laukus tikros Lietuvos laisvę, kai rašė:

Tarp dviejų debesų saulut
Taip neilgai mums švietė.
Laisvi gal nemokėjom būt
Ir tviskėsimylėti.

Tuomet ir buvusi prieš likviduota¹²³.

Prieš Girkantą, norint S. Nries suprasti ir kiek pateisinti, griežtai stoji Vinceta Lozoraitienė straipsnyje *Condemnatio memoriae*⁴, pasmerkdamą užmiršimui. Girkantas vėliau aiškinosi neliejęs ašarų diltariamos S. Nries tragedijos, pasmerkęs jos laikyseną bolševikmeiui, bet be pykio ir niršio. Jis norįs parodyti, kad bolševikinis režimas, atimdamas iš krašto laisvę, jokiai žudo. O jos visiškam užmiršimui jis nepritariąs: «Juk, ką žmogus yra vertingo sukurs, to nebepali sunaikinti jo vlesni nusikaltimai. Jei taip būtų, tai menokriniai būtų neabsolūtines vertybes, bet kažkas tokio, kas pareina

¹ A. Girkantas, *Didžioji poetė s didi tragedija*, žr. *Mūsų Kelias*, 1948.1.29 d.; II.5 d.; 11.12 d.; 11.26 d.; III.4 d.; III.11 d.

² Ten pat, 1.29 d.

³ Ten pat.

⁴ Žr. *Mūsų Kelias*, 1948.V.20 d.

nuo laiko aplinkybi, kurio elgesio, jo tautieji nuotaik ir kit laikin dalyk. Kad taip nėra, tikinamai mums rodo pasaulio kultūros istorija»⁵.

Ig. Malnas duoda nuoširdži atsiminim apie savo studij draug ir komunizmo pavergt rašytoj⁶.

J. Gobis laiko jį jautria, ne kovotojos charakterio, meilės ir k rybos moterimi. Lietuvmyl jusi, tad Hitler keikusi. Bet posak «prakeikti perženg mės slenkst» galima taikinti ir rus komunistams. Prieš mirt prašiusis vežama Lietuvon iš Maskvos. Jis netiki, kad jį būtų visiškai nuo Dievo nusigr žusi⁷.

J. Grinius jos nelaiko nei komunist heroje, nei išdavike, tik moterimi, nemok jusia derinti savo vaizduotės polki su tikrove, kuri jai atkeršijo. Bet išaugusi katalike, ji ypatinga rakštis daugelio akyse. Nevaizdi, nepastovi jausm, savo men laikanti viskuo, jausminės religijos moteris. Atjus abejonmės, joje brsta protestas prieš senuosius draugus, tautinink režim, «ponus vyrus», ir jį nueina *Tre i Front*, jį kvieiant kaip stipri moter poet. Laimingai ištek jusi, aprimo, liko tik laiminga moteris, vertinta valstybine premija už *Diemedžiu žyd siu*. Sovietams už jus, priversta parašyti *Poem apie Stalin*. Važin jant po mitingus, atsidariusios akys. Rusijoje kent jus, ilg jusiai Lietuvos, rašiusi patriotinius eilrašius; net religini motyv pasitaikydavo⁸. O 1943 m. sausio pradžioje parašytas *Tolimas sapnas* liudija atgailos svajon. Poet pasijunta Lietuvos bažnytį:

Man sia nepažsta
Progeduling šyd,
Bet kojose žengt nedrsta —
Tiek daug, tiek daugel klyd.

Sakykloj kalba — keista! —
Jisai — iš Galiljos:
— Teb na jai atleista,
Nes daug jinai myljo!⁹

⁵ A. Girkantas, *Atsakymas p. Vincentai Lozoraitienei*, žr. *Mės Kelias*, 1948. VI.3 d.

⁶ Ig. Malnas, *Mano bi iul S. N ris*, žr. *Aidai*, 1958 m. 6 nr., 267-274 psl.

⁷ J. Gobis, *Salom jos N ries pasaul ži ra*, žr. *Draugas*, 1960. IV.23 d.

⁸ J. Grinius, *Salom ja N ris*, žr. *Aidai*, 1961 m. 4 nr., 171-178 psl., 5 nr., 217-225 psl.; 6 nr., 261-271 psl.

⁹ Citata iš Griniaus straipsnio *Salom ja N ris*, žr. *Aidai*, 1961 m. 6 nr., 269 psl. Lietuvoje išleista knyga: *Salom ja N ris*, II t., Vilnius 1972, 413-414 psl. niekur kitur nespausdint j eilraš i skyriuje.

Šis Griniaus ilgas straipsnis — biografinis-psichologinis bei pasaul - ži rinis, išryškina jos asmen daugiau negu jos k ryb .

M. Krupavi ius mano, kad apie S. Ker prirašyta per kietai ir neteisingai, ypa V. Lozoraitien s¹⁰ ¹¹. Koki dain Lozoraitien b t uždainavusi, jei b t likusi Lietuvoje — klausia M. Krupavi ius. Laiko, kad J. Grinius objektyviausiai paraš , nors ir ia yra per griežt reikalavim , « griniškai kiet teigim » ir taisytin išvad . S. N riari p j s socialinis klausimas, darbinink reikalai, religijos dalykai. Anot M. Krupavi iaus, « Grinius Sal s ir siel ir k n išblusin jo »¹¹. Bet jos «bolševizm » išsprend gana objektyviai: «nei bolševik heroj , nei niekšiška lietuvi išdavik »¹². Ji nebuvo nei ignorant , nei paviršutiniška. Pas Stalin nor jusi ieškoti teisyb s. Nuklydusi, bet tikra bolševike nebuvo. Širdies moteris, širdimi ir raš . Teteisia j Dievas. Už «nukrypimus » Lietuvoje bolševikai nuo jos atšlij . Laiminga laiku mirusi, b t atkentusi, — M. Krupavi iui pritaria G. Valan ius¹³.

A. Rimvydas M. Krupavi iaus teisinimus atremia, kad visos jo iškeltos teigiamos ypatyb s nekokios, nes visais poži riais lengvai ji pasidav . Tuo pat metu raš *Židiniui, N. Vaidilutei ir Tre iam Frontui*. Tai nesugeb jimas apsispr sti — si buojanti nendr ar nesugebanti apsir sti. Komunistai pagr stai j laiko savo heroje. D l Lietuvos meil s — Lietuv myl jo ir P. Cvirka ar L. Gira, bet j j pardav . S. N ris nusikalto prieš visuomen , viešai tegal jo savo kalt ir nuplauti. Ji netinka Putino, Paukštelio, Sruogos ar Vienuolio kompanijai, o grei iau Cvirkos, Korsako, Venclovos, Giros, Paleckio. G. Valan ius pritari s Krupavi iui, nes ir jis gailestingas. Bet kiti ir Jud teisina. O kaip su mirštaniais Sibire ? Kas kita toks Germantas — Meškauskas, kurs išpirko savo kalt . Ateitis geriau nuspr s, kai nudžius ašaros¹⁴.

V. Lozoraitien kerta M. Krupavi iui ir iš dalies J. Griniui už « Sal s » baltinim , juoba, kad dar partizan kraujas neišdži vo¹⁵.

J. Aistis, teigia, kad S. N ries kelias nuo «prareg jimo » (1929-1931) iki mirties buvo vientisas. Kaip to J. Grinius nepasteb jo ? O prel. M. Krupavi ius tiesiog j reabilituoja. Išteisinti tuo, kad ji tik eiles Stalinui ir partijai raš , negalima: žodis taip pat vergia ir

¹⁰ M. Krupavi ius, *Salom ja N ris-Ba inskait*, žr. *Draugas*, 1964.VIII.15 d.; VIII.22 d.; VIII.29 d.

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

¹⁴ A. Rimvydas, *Pastabos d I.S. N ries apologijos*, žr. *Draugas*, 1964.X.10 d.

¹⁵ V. Lozoraitien , *Dar keli žodžiai apie Salom j*, žr. *Draugas*, 1965.1.20 d.

žudo. Gri vant Vokietijai rašo eil rašt *Obelys žydi*, «kur pergal rusiška, taika bolševikiška ir pavasaris visas junginis ... Ar tai gr žimas ? Tauta turi teis vieš , ne po puodu pavožt gr žim »¹⁶. Gal ji ir gr žo religijon, bet ne tauton.

Šilt atsiminim apie S. N r dar dav M. Vaitkus¹⁷, o smerkian i atsiminim , su biografijos papildymais, — P. Orintait ¹⁸. D l savo jausmin s lyrin s prigimties pasin rusi subjektyv išor s pasaulio suvokim , racionaliai nepažinusi tikrov s, sukr timo metu padariusi fatali politin klaid . O šios r šies klaidos sunkiai atleidžiamos, nes jos neša mirtin nuoskaud milijonams. Nuo gimnazijos laik buvusi lepinama, po studentiškos jaunyst s atsid rusi aštrioje tikrov je, lyg nuotaka jaunamart s kietame suole. Netur jo tvirt princip ; dar 1927 m. rašiusi: « Be bažny ios, be altori , be sumainymo žied » ... O katalikai j vis laik sava; tai j ypa pykin . Dvilypis simpatijos jausmas gimnazijoje — katalikui St. B. ir laisvamaniui P. Glovackiui, bent kiek ir meil s nusivylimai ir vasara, praleista Vienoje socialist student B. Zubricko ir L. Serbentos draugyst je, nugirdžiusioje j socialistin mis id jomis (Zubrickui ji ir stipriai simpatizavusi), bus tur j poveikio. Lazdi j gyvenimo nuobodis ir meil s nusivylimai j tik past m j eiti liaud , kurios lig tol nem go, ir padaryti medini žodži propa gandos pareiškim : « Tas žingsnis gerokai iš šalies taigotas, pataikant palank nuovylio moment , išnaudojant jos lyrinio temperamento minkštum »¹⁹. Jos kalt , ne kad iš ateitinink perb go kraštutinius kairiuosius, o kad nepriklausomoje Lietuvoje susid jo su komunistais, priešvalstybin je spaudoje spausdino savo raštus, apdainavo Stalin , važiavo Maskv «saul s » parvežti, pirmuoju bolševikme iu okupant par m gausiais eil rašiais, kad nuoširdžiai tik jo Stalino komunizmu. Kod l iš katalik šoko komunistus, ar buvo galop komunizmu nusivylusi, ar grizo buvusi pasaul ži r , — teb ra neatnarpliota. Kad kilus vokie i -rus karui, Lietuv paliko verkdama, liudija prof. St. Kolupaila, j sutik s Daugpilyje, skub damas Lietuvon iš hidrolog suvažiavimo Leningrade.

P. Orintait s knyga ir J. Griniaus straipsnis, atrodo, daugiausia bus praskleid S. N ries tragiškos klaidos vidin pus .

¹⁶ J. Aistis, *Kada Salom ja N ris gal jo gr žti*, žr. *Draugas*, 1964.X.17 d.

¹⁷ M. Vaitkus, *Pluoštas atsiminim apie S. N r*, žr. *Aidai*, 1966 m. 2 nr., 59-66 psl.; 3 nr., 114-121 psl.; 4 nr., 159-167 psl.

¹⁸ P. Orintait , *K laum s l m* , Chicaga 1965 (atspaudas Iš *Naujien*), 234 psl.

¹⁹ Ten pat, 43 psl.

ANTRAS SKYRIUS

VIDURINIOJI KARTA

Jie gim tarp 1915-1925 m., bet skirstant yra peršokim abi puses, atsižvelgiant dvasin-literatrin giminynt. Ši stambi koving išėivijos kritik grup sudaro daugiausia *Žem s, Literat ros Lank*, ir jiems artimi žmon s. Jie išėina prieš ram akademiškum, prieš literat ros palenkim pašaliniam, kad ir aukštie ms (visuomen s, dorov s, patriotiniams) tikslams, laikydami, kad tik k rybinis paj gumas išgelbsti didžias veikalo id jas, o meil t vynei galima reikšti ne tik tiesioginio pasisakymo b du aprašin jant jos gamt, istorij ar kovojant eiliuota publicistika, bet ir T vyn s nustojimo gl išsakant visuotinai žmogišku b du ir pasin rimu tautos siel, laisv s ilges, tiesos, prasm s ieškojim, jos problematik. Jie ateina su nauja dvasia, nauja forma, išgyvendami bendr Vakar Europos kult ros puls, j atnešdami siauron m s butin. Jie pervertina eil sen vertybi, rodo karšt temperament, aštri plunksn ir kartais literat rini «nuod mi» padidinim. G sdina pador piliet ta j dr - sa, piktina ji «dvasios neturt lius». Bet gaivus v jas nesulaikomai padvelkia m s literat roje. Šia dvasia gyvena ir m s jauniausioji karta, jau jusi mokslus Amerikoje, perimanti m s k rybos vertinim bent iš dalies (tik be j kovingumo). Šioje kartoje skiriame du b riu s: 1. Brad no-Nagio-Nili no ir 2. Antanai io-Jonyno-Visvydo. Pastarieji ar iau paž sta anglosaks literat r. Abeji literat r vertina labai rimtai ir savo darbui pasiruoš .

I. PAVIENIAI AUTORIAI

Al gir das Tit us Ant anait is (g. 1927)

A. Antanaitis literatrinėmis temomis ir knygų vertinimais plačiai bendradarbiauja *Aiduose*, *Dirvoje*, *Drauge*, *Laiškuose Lietuviams*, *Margutyje*, *Metmenyse*, *Naujienose*, *Student Varpe*, *Varpe*, *L. Enciklopedijoje*. Pasirašinėja slapyvardžiais: Titas Guopis, Titas Alga, A. T. A., Kostas Reikalas, Irena Trakelytė. Vienas iš *Metmenų* redaktorių.

Antanaitis išleis recenzijų ir premijų skirstymo šališkumą¹. Akis jam krenta, kaip griežtai skirtingai vertinami tie patys dalykai, Pavyzdžiui, V. Joniko *Pakeleivius*, rodos, objektyviai gan gerai pripažino *Aid* kritikas J. G. Miliušis². O *Naujienų* recenzentas A. Petravičius grafomanu vadina³. K. Grigaitys *Paslapytyje* Pilonerado geresnį eilrašį⁴, bet A. Jasmantas K. Grigaitys kurybės dalyko moteriškumo išraiškos priešpastato Mistraliui ir S. Nariai, kuri poezijoje esą ryškūs ir lyriškasis ženklas⁵. B. Rukšos *Žemės rankose T višk s Žiburi* vertintojas H. Nagys objektyviai rado gera ir bloga⁶, o *Naujien* A. Varnauskas šaukia, kad H. Nagys išsigando Rukšos konkurencijos ir jį nustm žemyn⁷. Tas pats A. Varnauskas *Naujienose* skundžiasi, kad neobjektyviai recenzuojant tragiškai graudus vaizdas: autoris nori nužeminti ar iškelti — graudu, o skaitytojui suglum — tragiška⁸.

Skeptiškai jis žiūri literatrinius konkursus iš viso: išlavinta komisija autoris gali atpažinti, žymesnieji rašytojai vengia konkursų. Premijos paskiriamos, o varžovų parapijiečiai nepasitiki sprendimų teisingumu. Antanaitis dalyko juokiasi: «Susirenka, rodos, rimti literatai ir literatros žinovai, o Apreiškimo parapijos skaity-

¹ A. T. Antanaitis, *D I recenzij objektyvumo*, žr. *Draugas*, 1950.X.28 d.

² J. G. Miliušis, *Vinco Joniko «Pakeleiviai»*, žr. *Aidai*, 1949 m. 26 nr., 236 psl.

³ A. Jasmantas, *Moteriškumas lyrikoje*, žr. *Aidai*, 1950 m. 7 nr., 329-332 psl.

⁴ H. Nagys, B. Rukšos «Žemės rankose», žr. *T višk s Žiburiai*, 1950 m. 34 nr.

⁸ A. Varnauskas, *Recenzija apie recenzij ir knygas*, žr. *Naujienos*.

tojai jais nepasitiki. Beikia, sako, versti aukštyn kojomis. Ar nebus tik tie skaitytojai kieno nors suglumyti», to paties A. Varnauskos kalbant⁹. Cicero parapijiečiai, es, kitos nuomonės dėl j (premių), negu dr. H. Lukoševičiaus Apreiškimo parapijiečiai. Gal jie «suglumyti» kurio recenzento^{10 11}. Girdi, premijos šitaip skirstomos : 1951 m. Lietuvi Rašytojų Draugijos premiją gavo A. Vaiulė iš *Italijos vaizdai*, bet ne V. Krivys iš *Danguis ir žemės* su ar H. Badauskos *Strėlė danguje*. 1957 m. premiją gavo G. Tulauskaitis su *Rugsio žvaigždės*, su M. Katiliškio *Miškais ateina ruduo*.

Antanaitis parašė visų eilėplačių metinių literatūros apžvalgų : *1962 m. grožinė literatūros balansas*¹¹, *Gausis 1963 metais*¹², *1964 m. grožinė literatūros apžvalga*¹³, *Grožinė literatūra 1965 metais*¹⁴, *Apie 1966 metų literatūrą*¹⁵, *Keli žodžiai apie pernykštį mūsų literatūrą*¹⁶, *Egzilinė literatūra 1968 m.*¹⁷, *Tomas gausis septyniolikos metų*¹⁸, *Prozos dominuojama 1971 m. literatūra*^{19 20}. Kiti stambesni jo literatūriniai straipsniai :

*Si laisvės išdidumo kupiną egzilį, Algimanto Mackaus poezijos pagrindiniai motyvai*²⁰, *Žvilgsnis pernykštį ir meto dramatos veikalus*²¹, *Periodinė spaudos našas literatūrai*²², *Patriotinis motyvas mūsų egzilinėje poezijoje*²³, *Literatūrinis karybos išėivijojimo svarstymai*²⁴, *Lietuvė moteris mūsų egzilinėje literatūroje*²⁵.

1962 m. literatūrai jam atrodė stipresnė už 1961 m. ją aptaria K. Grigaitis, 30 m. pavilavusi su novelėmis *Veidu prie žemės*,

⁹ A. T. Antanaitis, *Dėl recenzijų objektyvumo*, žr. *Draugas*, 1950.X.28 d.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ *Margutis*, 1963 m. vasario mėn., 14-20 psl.; kovo mėn., 16-20 psl.; balandžio mėn., 10-13 psl.

¹² *Margutis*, 1964 m., vasario mėn., 18-23 psl.; balandžio mėn., 23-26 psl.

¹³ *Metmenys*, 1965 m. 9 knyga, 150-166 psl.

¹⁴ *Metmenys*, 1966 m. 11 kn., 162-177 psl.

¹⁵ *Metmenys*, 1967 m. 13 kn., 151-168 psl.

¹⁶ *Metmenys*, 1968 m. 15 kn., 170-177 psl.

¹⁷ *Metmenys*, 1969 m. 17 kn., 154-166 psl.

¹⁸ *Metmenys*, 1971 m. 21 kn., 173-189 psl.

¹⁹ *Metmenys*, 1972 m. 23 kn., 173-190 psl.

²⁰ *Varpas*, 1965 m. 6 nr., 117-133 psl.

²¹ *Aidai*, 1966 m. 5 nr., 237-241 psl.

²² *III Pradalgis*, 1966 m., 93-122 psl.

²³ *VI Pradalgis*, 1969 m., 308-348 psl.

²⁴ *Draugas*, 1969.1.25 d. ir II.1 d.

²⁵ *VIII Pradalgis*, 1972 m., 353-394 psl.

I. Joerg, formuojan i savo stili *Laim s ieškotojais*, V. Janavi i , kurio apysaka *Pakeliui At nus* jam atrodo tik bandymas «kietoko riešuto » — graik mitologijai duoti šiandienin r b (o K. Keblys š dalyk priskiria prie geriausi laikotarpio roman ²⁶); duodant vil i J. Kralikausk su impresionistinio stiliaus, tariamai XIII amžiaus lietuvi kalba parašyt *Titnago ugn* (nuo pus s romano autorius tos kalbos beveik atsisako, pažeisdamas kompozicij); Al s R tos *Didžiosios meil s* ciklo paskutin roman *Priesaik* su daugybe negyv keistais vardais veik j , J. Švaisto *Žiobriai plaukia*, biografin roman apie M. Sidaravi i — did j knygneš ; deja, knyg be stiliaus, prasmingo dialogo ir s moningos kompozicijos.

T pat met poezijos apžvalgoje kalba apie A. Mackaus, jaunosios kartos b dingiausio reprezentanto, *Neornamentuotos kalbos generacij* ir *Augintinius* (apie j v liau); apie S. Santvaro *Aukso taur* , tamsesn ir ni resn negu kit rinkini poezij , monotonišk ir netaupan i žodžio; apie Li n s Sutemos rinkin *Nebra nieko svetimo*, parodant paprastu io moters pasaulio intym j vid , kur moteris n ra vien koketuojanti mergait , savo teises ginanti sufražist , liaupsinimo tetrokštanti l l ar besiaukojanti, nesuprasta žmona. Ji dar ir žmogus su apskritai žmogiškosiomis emocijomis. Ir poet šiame rinkinyje dar labiau subrendusi, ia jis kalba ir apie V. Šlaito, kalban io paprastais žodžiais, rinkin *Be gimtojo medžio*.

Iš dram pamini, J. Griniaus *Gulb s giesm* , melodramatišk , kur veik jai iš anksto apspr sti. Humoristas P. Andriušis *Dainoje iš kito galo* « surimt j s », paaštr j s²⁷.

1963 m. apžvalgoje L. Andriekaus *Naktigon* randa stipresn , grakštesn . Geresni eil raš i šiek tiek randa ir K. Grigaityt s *Rudens sapnuose*. J. Švabait s *Vynuog s ir kaktusai*, kad ir 20 m. pav luoti, rodo jausmo, vidaus gelmes, k rybos savitum . Neatmeta Antanaitis ir L. Švedo *Sugr žimo Sodom ir Gomor* , nedailinto, stipraus žodžio, plakan io savo bendrus, poeto, nors dar labiau pav lavusio. O. A. Tyruolis prieš 30 m. geriau raš s, negu *Met vingiuose*. M. Vaitkus rinkin lyje *Alfa ir Omega* gerbi s žod stiprus senosios kartos poetas²⁸.

²⁶ K. Keblys, *Romanas išeivijoje ir tremtyje*, žr. *Lietuvi literat ra svetur*, Chicago 1968, 171-174 psl.

²⁷ A. T. Ant anaitis, *1962 m. grožin s literat ros balansas*, žr. *Margutis*, 1963 m. vasario m n., 14-20 psl.; kovo m n., 16-20 psl.; balandžio m n. 10-13 psl.

²⁸ *Gaus s 1963 metai*, žr. *Margutis*, 1964 m. vasario m n., 18-23 psl.; balandžio m n., 23-26 psl.

1964 m. derlius jam atrodo geras, tik n vienos dramos. A. Bradno *Sidabrin s kamanos* poeto iškastoji medžiaga kaip reik neapdorota, bet jis prasmingai atskleidžia nauj lietuvio dvasios bruož . V. Šlaito *Antroje pus. jedvelkia* moralizavimu, maniera.

K. Almeno *Up rytus, up Šiaur* — monumentalus naujos tematikos veikalas. Autorius taup s žod , lengvo stiliaus. Daug žad s tremties augintinis. A. Barono *Saul s gr žimas* rodo pavargim , nereikaling moralizavim , iš anksto apspr stus veik jus, nors noveli strukt ra gana tiksli. J. Kralikausko *Mindaugo nužudymas* ryškin s laikme io nuotaik , apeigas, bet nerodo vyki ir j motyvavimo. Pats Mindaugas kelis kartus teparodomas ; bet šis romanas geresnis už *Titnago ugn*. Al s R tos *Kelias kair* — sen j ir nauj j emigrant gyvenimas Amerikoje. Tai nauja m suose forma : 8 veik jai vyki raid aptaria savo l pomis, o autor juos visus lygiai traktuoja. Tai es s geriausias jos k rinys. Volertas nuo *Up teka vingiais* iki *Gyvenimas yra dailus* padar s didel pažang , susik r s literat rin sakin . Vis dar menkai jungia vykius ir veikal o strukt ra nestipri²⁹.

1965 m. A. Jasmanto *Gruodui* neiš jo sveikat gul jimas stal iuje, nes eil raš iai dabar atrodo atv s . Jo « poezija rami, nuosaiki, nešokiruojanti skaitytojo [...] Posmai nuglostyti. Paviršutiniu blizgesiu lyg norima užtušuoti pol kio tr kum , neretai padvelkiant nuovarg ar senatv »³⁰. A. Mackaus *Ghapel B* kritikui atrodo kaip ankstesnio fatalistinio motyvo išaugimas gr sming *crescendo*. Visur esanti mirtis visagal . Tai « protestas, keliant prie l p neišvengiamyb s taur ». Neornamentuota kalba išlyginta ; vaizd mozaika — lyg paskutin sekund prieš mirt išgyvenimo žybtel jimas. H. Radauskas tebes s ištikimas savo prisipažinimui *Fontane* : Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu. Jis atokus susikurtojo, netik tinum ir kontrast pilno pasaulio steb t jas bei fiksuotojas. Ilgai apdirbin jami jo eil raš iai gyvi, dinamiški. Šilt ir taikl žod , kaip reta, Antanaitis taria V. Šlaito *Širdies paguodai* : « Jis rašo ramiai, laisvokai, ritmu ar rimu nesuvaržytomis fraz mis, jas neretai pamarvindamas priežodžiais ar tarpomis (kadangi, b tent, idant ir t. t.). Kieno nors kito posmuose tai skamb t sausai, banaliai, ta iau Šlaitui atrodo nat ralu ir reikalinga. Paprastu iai žodžiai, kasdieniški ir kukl s palyginimai jo poezijoje neju iomis prisipildo vidine ši-

²⁹ 1964 m. *grožin s literat ros apžvalga*, žr. *Metmenys*; 1965 m. 9 kn., 150-166 psl.

³⁰ *Grožin literat ra 1965 metais*, žr. *Metmenys*; 1966 m. 11 kn., 163 psl.

luma, gauna simbolinį prasmą³¹. Antanaitis pagerbia ir tradicinink Vaitk (*Šerkšno sidabras*), aiškiai ornamentuotos generacijos atstov, skaidriai gyvenim ži rint, nuosekl, monotonišk, pareikšdamas, kad nelygu skaitan iojo poži ris poezij .

Paryškina K. Almen (*B gijai*): jo tematika šio krašto, problemos universalinės, vyk s dialogas, nedidelis žodynas. Jis dar kart pasirod s s žiningu rašytoju. Ne toks džiugus d l A. Baranausko *Karklup n*, bet ir ne toks gaizus, kaip daugelis, ir J. Gliaudos *Agonijai*, nors nevengia smagaus žodelio d l minios reakcijos, Kauno ir Maskvos vyki paraleli, retorikos. A. Tulys (*Inicijai po tiltu*) m gšt s erotik, šaltai ironizuoj s, veik jus skirst s gerus ir blogus, nesistengi s duoti realaus gyvenimo iliuzijos, silpniau ia pasirod s, negu *T z klube*.

Nupeikia, ir teisingai, A. Kairio *Viš iuk k* ir Naumiestiškio dramats. Bet sklandžiai sueiliuota, sceniškai išradinga B. P kele vi i t s *Aukso ž sis* tinka kritikui. A. Landsbergio *Meil s mokykla* — originali papro i komedija, pajuokdama aktualias ydas, užgriebianti ir universalius žmogaus bruožus. Pagrindinio veik jo asmenyje sutelkti visi New York pirm kart išvydusio sapnai. Eealyb s fone užbr žtas herojaus svajojamo pasaulio groteskiškai grandiozinis paveikslas³².

1966 m. daugiausia prozos veikal . Geriausiai išbalansuotas ir supintas J. Gliaudos veikalas *Delfino ženkle*. Anot J. Griniaus, laiminga pabaiga gerokai susilpnina veikal . A. Barono *Tre ioji moteris* — forsuota, naudojanti *flask back* form . Be reikalo vilkinamas detali atskleidimas. Gerai, kad vengia peizažo ir pseudofilosofavimo. Evangelisto vaizdžio kartojimas kyru. P. Tarulio *Vilniaus r bas* — iš adatos vežimo skaldymas. Daugelis veik j , kad ir išblusinti, nepalieka galvoje. Gaila laiko... H. Mazalait *Miestelyje, kuris buvo mano* kalba su perd jimu, mistifikuodama. Pritr ksta entuziazmo. Al s B tos *Žem s šauksmas* — dar labai nesusitup j s. Veik jai — schemas, dialogai — trafaretas. A. Vai iulai io *Gluosni daina* gera; tai šventadieniškas, šviesi spalv rašytojas.

Iš dramats — vieninteliai A. Landsbergio *Penki stulpai*, d l kuri patriotai pseudokritikai pat dramaturg «rišo prie stulpo», kad nuvertin s partizanus. O priekaištai kilo, kad savo veik jus parod perdaug žmoniškus: svyruojan ius, ken ian ius. Spausdintoje ver-

³¹ Ten pat.

³² Ten pat, 162-177 psl.

sijoje Antanas išryškintas ; bet kai kurios scenos dar labiau sukomplikuotos ». Individualin s ir tautin s laisv s problemos *Penkiuose stulpuose* sprendžiamos m s epochos r muose universalin je plotm je. Esminis konfliktas vyksta žmogaus viduje»³³. Kritikas pritaria Jonynei, kad autorius suk r *Legend apie Milžinkap* — stipr , drums iant vaizduot veikal , kuris praturtina m s dramaturgij . Jis išliks.

Poezijoje šiais metais stipriausi L. Sutemos *Bevard šalis* bei A. Gustai io *Ir atskrido juodas varnas*. Sutemai svarbiausia — laisv abejoti. Iš to kyla prareg jimo tragik . Jos skausmingas intymumas darosi universalesnis, o jos pasaulis suprantamesnis. Jai atsiv r nauji horizontai, ir ji turi daug k pasakyti. A. Gustaitis — unikum as, jungi s kand sarkazm ir grakš i elegancij . S mojus lakus, siekia aforizmo gilumo ; muzikinis skambumas ir pagarba žodžiui. A. R ko *Mano tautos istorija* — sunkus užmojis. Lyrika nesiderina su sunkia ir žiauria « istorija ». Bukas apdainuoja pilk j žmog . Tai socialinis ar net socialistinis motyvas. M. Vilties *Neparašyti laišakai* : jei kelsi abejon d l autentiškumo, rizikuosi apšaukiamas antipatriotu. Leid jai mistifikuoja, o J. Švabait pasidedanti « šalia Sibiro maldaknyg s »³⁴. Yra iškilmingos pozos, prozos, bet ir stiprok poetini prasiveržim . M. Vaitkaus *Dienoraštis* — aukšto laipsnio žodžio akrobatika. Tur s platok ornamentuot žodyn , gausyb formos šablon ir minties ; pol kio ribotum atstoja kalb jimas kitokiais žodžiais ir kitokiu sud stymu.

« Stažuoti » kritikai pritilo, iškilo nauj « ne vien savo dr sa ir arogancija, bet nešusi nauj poži r , parodžiusi pakankamai žvalgumo, noro ir sugeb jimo »³⁵. Gaila — kritika išblaškyta. Kritiko darbas sunkus, ned kingas, reikia daug laiko, nuolatinio pasiruošimo ir neduoda pasitenkinimo, kaip kad rašytojo darbas. Tad savanori beveik n ra, visi « užverbuoti ». Naivu laukti, kad kas rašyt be leid j paskatinimo. Tad kritika partizanin , laikraš i kampinink . *Nida* pirmoji išleidusi B. Railos *Laumi juost* , surinkt iš *Dirvos Akimirk* kronikos. Tai daugiau kronikininko darbas, ne tikroji kritika. Tai literat rinio gyvenimo pavaizdavimas rašytoj ir kit žmoni fone. Absoliu iai objektyvaus kritiko n ra. O Raila nevynioja žodžio vat . Bet lietuvišk j žod jis myli ir rašo nuoširdžiai³⁶.

³³ *Apie 1966 met literat r* , žr. *Metmenys*, 1967 m. 13 kn., 159 psl.

³⁴ Ten pat.

³⁵ A. T. Antanaitis, *Apie 1966 met literat r* , žr. *Metmenys*, 1967 m. 13 kn., 165 psl.

³⁶ Ten pat, 151-168 psl.

1967 kiekibiškai normal s metai, o kokybiškai — nebent poezija. Iš kit išsiskirianti Brad no *Sonat ir fug* knyga — poeto dvasinio gyvenimo išraiška iurlionio k rybos poveikyje. Klasiška ir išlaikyta k ryba; meistro kantryb ir kruopštumas, křištolinis skamb jimas, bet neprarad s nuoširdumo ir prasm s. Egotistin poezija, bet Aš suabstraktintas, virt s bendruoju žmogumi ir jo siekimais. Jo priešyb — J. Meko lyrika *Pavieniai žodžiai*, kur labai aišku, kad tas *aš* ir poetas iki nuogumo atviri. Tik jis atsispindi daiktuose ir žmon se. V. Šlaitas li dnas d l savo žinojimo, emocij gnis, ekshibicionistiško atgailojimo atspindys. Paprastumas, baltosios eil s, terpiniai sveria prozon. Debiutant s — Šakyt , Saulaityt — per mažai paž sta savo kalb . Uždarumas, sausumas, nesugeb jimas komunikuoti; abstrakcij pam gimas ar konkretumo baim kyla iš to. Uždaras intymumas, nesuvokiami simboliai — daug reikalauja iš skaitytojo, o iš pirmo žvilgsnio nedaug žada. Abiej pirmi žingsniai viltingi.

Almeno *Gyvenimas tai kek vyšni* , kaip kitados Tulys, atskleid nuo savos žem s atsipl šusios kartos dvasin pasaul . Veik jai beveik visi studentai; autentiška dvasia, humoristiški dialogai, amerikozizmai (dialoguose jie leistini, bet ne aprašymuose) ir t. t. Vyriški charakteriai pralenkia moteriškuosius. Šviežia, nat ralu, vaizdinga, laku. Tai vertingas našas literat ron: dr sa, jaunatv , doz anarchistiškos ar nihilistiškos dvasios, iš t ret knyg , kur literat r atgaivina. Ir priešingai, P. Naujokai io *Žydin ios dienos*. veik jai be kraujo, veiksmo tr ksta, autorius sako pamokslus.

A. Kairio *Curriculum vitae* — naivoka, moralizuojanti, didaktin alegorija. Daug melodramatinio patoso, bet nes kmingos pastangos atskleisti laiko dvasi . J. Jankus *Peilio ašmenimis* neprilygsta Alan-tui. Veik jai — herojai ir niekšai, peršaržuoti, nužmoginti³⁷.

1968 m. prozos — 6 romanai. Al s R tos *Prisik limas* — romantiškas limonadas. Geresni *Vieniši pasauliai*. Bet autor schem sugalvoja, ne patys veik jai pasireiškia savo žmogiškuoju turiniu. Gerai, kad kelia aktuali vaik ir t v tem . Baronas *Pavasario lietuje* kraštutines situacijas traktuoja, deja, gana lengvai. Tai daugiau buitinis, (situacij ir papro i), o ne b ties romanas (esm s ir prasm s). D l lyrini pasaž , s mojaus ir vaizdži — stilius per riebibus. V. Volerto *S mokslo* žmon s marionet s, o vykiai atsitiktiniai.

³⁷ *Keli žodžiai apie pemykšt m s literat r* , žr. *Metmenys*, 1968 m. 15 kn., 170-177 psl.

K. Bar no *Atsitiktiniai susitikimai* rodo autori pažstant savo veiklį gyvenimui, bet vykiai «atsitiktiniai», ne dvasiniais senos logikos ir bitybais išdava. P. Jurkaus *Ant Vilnelės tilto* — istorijos falsyvos, trūksta vaiulaitiško santarumo. A. Kairio *Šviesa, kuri užsidedė* — banaliausias patriotinis šampas, tirados. *Eldorado* geresnis, bet irgi nieko nepasako. V. Kavolis *Nužemint j generacijoje* nevertindamas tos kartos tikrai literatūriškai, — formos, stiliaus, literatūrinis vertis požiūriu, — teiško « žmogiškojo reikšmingumo ». Kartais tarp eilu iranda, ko autorius nesapnavo. Bet, mano Antanaitis, «... reikt vertinti V. Kavolio laki vaizduot, rimt požiūriu, o labiausiai — jautrumo savajai literatūrai sukelt nerim »³⁸.

Iš poezijos — D. Sadnaitis *Tu esi mano žemė* žymi lengv melancholij, susisvajojim, religinius simbolius, o tarpai lieka papildyti vaizduotei. Atmintyje neišlieka. G. Tulauskaitis su *Vakare banga* pasirodo archaiška, darbšti, vietomis šilta. A. Baužinkaitis *Detalės* rodo kuryb, kai ilgai nepasirodant, atsilieka. Jei rašys, gal pasivys^{39 40}.

1970 m. literatūrai apžvelgia straipsnyje *Tomais gausis septyniiasdešimtieji*⁴⁰. (Geriau būtų: *Gausis 1970 m. tomiai* arba: *Vaisingi septyniiasdešimtieji*). 20 naujų knygų, poros pritulusių rašytojų žimas bei anksčiau debiutavusių pağıjimas džiugina kritik. Metus jis pavadint romano metais.

Po kming *Aštuoni lapai Draugo* konkurs vėl laimėjus B. P. Kelevičius *Rugsėjo šeštadienis*, parašytas tuo pat «žvilgsnio atgal» metodu, šiuo kartu mažiau pavyks: per smulkmenas autor išleidusi iš aki savo personaž Gerulait kaip gyv žmog, kuris auditorijai vaidinantis laikrodinink, literatūrai, bet mažai teatsiskleidžia kaip vyras, tvas, žmogus. Kritikas ia kaltina konkursines aplinkybes: komisija neturi laiko giliau išgyventi gausios medžiagos, o paveikia išoriniai blizgiai.

Dr siai galima rašytis po K. Bar no *T boto gaidžio met* vertinimu: būtini, be apjungianio vidinio veiksmo, net tragiškus dalykus reportažiškai pasakojantis, detales pernaudojantis, storulis romanas, kurio nuopelnas — gyvas, autentiškas pavaizdavimas I pasaulinio karo ir pokario laikotarpio.

³⁸ *Egzilinė literatūra 1968 metais*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 kn., 163 psl.

³⁹ Ten pat, 154-166 psl.

⁴⁰ *Metmenys*, 1971 m. 21 kn., 173-189 psl.

Beveik išimtinai konkursams rašan io J. Gliaudos *Aitvarai ir giria* atrodo silpniausias jo darbas, ap sunkintas opios temos. «Auto-rius nor ta pavaizduoti partizan tikslai, žygdarbiai, j motyvai, j pa i charakteriai patriotiška dvasia, dr sa, t vyn s meil ir kitos doryb s. Neabejoju, kad j partizanams ir netr ko, bet deja, — J. Gliudai nepavyko j užgriebti ir iškelti, juo labiau — vilkti menišk r b »⁴¹. Partizano žmogaus neparod : « Kada n ra žmo-gaus — tuš iai skamba ir melodramatiškiausiai epilogai »⁴².

. Grincevi iaus *Geroji vasara* — be menin s konstrukcijos ir intrigos, perkrauta provincijos istorij li , o J. Tininio *Dailininko žmona* visai be tos romano leid j žad tosios erotikos, kuri turi atstoti nuobod s ir pretenzingi dialogai.

K. Almeno Vilniuje išleista *Šienapi t* intriga ir nuotykiiais pri-riša skaitytoj . Autorius lakios vaizduot s, kantriai išstudijav s veiks m ir fon , geb s kurti situacijas, veik jus pavaizduoti veiksmiais ir dialogais, vedan iais neišvengiamus konfliktus ar netik tas, bet logiškas atomazgas. Tai lyg nuotyki filmas, o jo skyreliai — kla-siškos novel s. Autorius pasakoja ir remiasi tre iojo asmens poži -riu, pats likdamas nušaliai. Nors n ra id jing heroj , bet skaity-tojas vis tiek priver iamas stoti už vien kur veik j prieš kit . Kad ir be žmoniškumo prošvais i , romanai beiviltiškai neprislegia. Atrodo, lyg liaudis juokt si iš pon . Tai s žiningai parašytas ir patrauklus nuotyki romanas apie mažiausiai literat roje paliest laikotarp .

Novel , Antanai io manymu, m suose ret ja. Nepadede n *Dirvos* konkursai. Tarp novelist — produktyvus ir iškilus A. Baro-nas, « išsidirb s savitus novel s principus ir j gana s žiningai lai-kosi »⁴³. Tai vieno veik jo atpasakojamas pagrindinis d sningas vy-kis, išvedant tam tikr moral , kaip pasak ioje. Noveli veik jai vienas kit panaš s ir atmintyje labiau išlieka vykis . Novel s pasižymi intriga bei tampa. Šiose novel se Antanaitis randa mažiau gražbylyst s ir poetizavim . Bet stilius vietomis neapdorot-as. Visos jos parašytos pagal sav j model , išskiriant titulines — dra-matiškas ir su kontrastiškais veik jais.

Alanto novel s *Nemunai plaukia per Atlant* visai kitokios negu Barono, ia vykis n ra centras ar esm . j veda veik jus charak-terizuojan i vyki eil , užgriebiama platesn aplinka, bandoma

⁴¹ Ten pat, 177 psl.

⁴² Ten pat.

⁴³ Ten pat.

giliau veik jus motyvuoti, rodoma j praeitis ir neišvedamas joks moralas. Alanto veik jai — aistr žmon s, ypa kerštininkai. Autoriaus dramaturgo talentas prasikiša — lyg siekiama « sceninio efekto ». Išradinga tematika, gambiai sumegzta intriga, kontrastingi charakteriai ir sklandus pasakojimas — našas pramogin literat r . Antanaitis švelniau šias noveles vertina už V. Jonyn , kurio šiurkš-i form jis peikia⁴⁴, nors išvados ne kuo tesiskiria.

Agn Lukšyt , vienintel iš Australijos lietuvi debiutavusi noveli rinkiniu *Kaln velnias*, tolim j kontinent atskleidžia nebe vieš-nios akimis. Australija iškyla su savo iabuviais, egzotika. Autor bando nusikratyti imigrant s kompleks . Jutimas autor s samprota-vim , o ne pagrindinio veik j , žinoma, n ra doryb . Betgi k rin-liai pasakojami pirmuoju asmeniu yra stipresni už pasakojamus tre iuoju, kur es sentimentalumo, schematiškumo ar dirbtinio lako-niškumo. Savo k rybinio veido ji dar n ra parodžiusi.

Dramos, be dviej , mirusi autori — A. Šk mos ir A. R ko, — neišleista nieko.

Poezijos vos 3 nauji rinkiniai ir B. Brazdžionio rinktin , kur nauj eil raš i n ra. Pomaironin s kartos atstov J. Augustaityt -Vai i nien *R pestyje* rašo pagrindiniu motyvu — susir pinimu apie savosios tautos išlikim . Rašo iškilingai, retoriškai, pranašo balsu, kilniai, graudžiai ir pretenzingai, be nuoširdumo. Geriausi proginiai eil raš iai, o silpniausi — abstrakt s, intymius sielos niuansus išsak , tr kst aiškumo ir paprastumo.

Vai i nien s priešingyb — žodžio šykštuol — D. Sad nait . *Raiškai Dievui* komunikuoja su Dievu. Poet mano, kad užtenka žodžio « nuogo minimumo ». Kartais ir trumpuiais posmeliais daugiau pasako už iškaling auksaburn , pavyzdžiui, išsakydama iševio poeto tragik d l žodžio skurdumo.

K. Brad nas su savo *Donelai io kapu* stovi min t poe i vi-duryje : poetinis jo žodis n ra skurdus, o branginamas gyvenimo esmei išsakyti. Brad nas tai ugnikalniu išsiveržiantis poetas, kur gaiva-lingos poeto aistros nenuslopina n klasikinio eiliavimo pan iai. Kuria kaip liaudies menininkas, bet ne jos sek jas — giliai išgy-vendamas ir transformuodamas. Šis rinkinys tematin s atrankos ir s moningos kompozicin s organizacijos d ka panašus laisvokos kompozicijos poem . Tai svarbus 1970 m. literat ros paminklas⁴⁵.

⁴⁵ A. T. Antanaitis, *Tomais gaus s septyniasdešimtieji*, žr. Metmenys, 1971 m. 21 kn., 173-189 psl.

Prozos dominuojama 1971 m. literatūra trumpai dr. tai kalba apie K. Volerto *Pragaro vyresnį. J. Kralikausko Vaišvilka* j pralenk s, nors premijos negav s. Tai vientisiasias iš visos mindaugin s trilogijos, kuri visa verta istorin s bei literat rin s analiz s. D. Brazyt s-Bindokien s *Viena pasaulyje* kelia nauj tem — nulietuv jim . Deja, duoti tik metmenys, be stipresni charakteru. Jie ia kalba laikraštiniais štais, negyvi žmon s, aktoriai. Veikale apstu klaid . Po *Mieste nesaugu* lauk me daugiau. K. Paž rait s *Anapilio pap - dje* joki problem ar intrigos. Nori sustingusias atsiminim fig ras sentimentaliai atgaivinti. Geriau b t leidusi memuar forma ar savo *Nusid j l s* 2-os dalies pob džiū. B. Kem žait s *Sudiev ! Aš išeinu...* visai menka.

Partizan tema. A. Barono *V jas Iekia lyguma* — nesugeb ta apdoroti turimoji partizanin bei karin literat ra. A. Kairio *Ištikt - moji žol* vertinga tik nebent kaip tos r šies roman parodija.

K. Bar no *Dvidešimt viena Veronika* trumpiau paliesta ia, o *Aiduose* visu straispsniu *Spalvingas lietuvis moters portretas*⁴⁶. Tai romanas iš 21 savyje užbaigto, su savu pagrindiniu veik ju, gabalo. Iš lauko visa jungia Veronikos ir Kosto Šventari pora, o viduje — Veronikos poži ris. Veikalo sandaroje kritikas taikliai ži ri religin ritual — lyg rožinio sveikamarijas. Šventariai — tipiški provincijos inteligentai, per j stovyklas ir nus d Anglijoje bei prakut . Lyg televizijos žymybi serijose, duodami pagrindiniai veik jai, j gimin s, draugai, ryškesni praeities epizodai. Autorius geba kelias br kšniais, be šaržo ar schemiškumo nubr žti bendruosius ir asmeninius veik j bruožus ir pristatyti kaip m s senus paž stamus, kuri gyvenime mat me, kiek nor dami: senlietuviai, geraširdžiai stipruoliai, svetimtau i žmon ujami kaimynai, buv moter garbintojai — senberniai, epizodiniai j gerb jai, žyd persekiojimo maniakai. Visi jie, paryškin Veronik , sk sta užmarštin. O ji, pilka, neprasikišanti moter l , motinos pastangomis baigusi seminarij , ištek jusi už vyriško charakterio mokytojo Šventario. Ir iševijoje niekuo neiškilusi — dirbo su vyru fabrike, dainavo chore, mokytojavo lituanistin je vargo mokykloje, r pinosi viengungiais ir pensininkais ir mir savo gyvenim altruistiškai išdalijusi kitiems. Tai gyvas, patrauklus moters paveikslas, neimponuoj s, bet iš tikro slepi s didel žmogišk j vert , ypa jau iam iš jos atsiminim . Guviai jungia atskirus gabalus, kad nejau iamos spragos tarp ilgesni protarpi ir sukuriamas nedalijamas gyvenimas bei

⁴⁶ *Aidai*, 1972 m. 4 nr., 209-211 psl.

pilnas personažas. Paprastas, tikslus stilius, pa vairintas veik j vidiniai kreipiniai; d mesys svarbioms detal ms, status dialogas, b dingi priežodžiai sudaro jo savitum . Gal kiek per gausu humoro. Ypa pagirtinas autorius kad piešdamas naujus mums veik jus — okupacijos meto taringus karštuolius patriotus, pakenkusius saviešiams, tai daro šaltai ir objektyviai. Šis romanas — ne tik Bar no k rybos virš n , bet ir memažas išėivijos beletristikos lam jimas. Ta iau J. Daugi, pastebi, kad dvasininkas autoriui iš jo per tamsus — grubus XVIII ar XIX amžiaus atsilik lis: po laidotuvi našlei Veronikai skelbia, kad jos vyras pragare, o religiniu poži riu nelogiškai prašo « užpirkti mišias »⁴⁷.

J. Tininio novel s *Nuskandintas žiedas* su popieriniais mokyto autoriaus veik jais — be motyvacijos, vidinio priežastingumo. Pramoginei literat rai b dinga intriga, egzotiškumas patenkins poilsiaujant skaitytoj . P. Orintait s *Liepalot medynuose* padengta nostalginiu r ku, su pietizmu aprašin jama t višk . Gaila, kad sukarikatrinti žym s žmon s: Kr v , Putinas, Karsavinas, o išp stas Sruoga.

Iš dramos veikal Ostrausko *Kvartete* randa poros dalyk (*Senelis ir senel , Duobkasiai*) progįškum , dialog pertempim , manier ir primena svetim j scenoje matytas situacijas. *Seneliai* ir *Duobkasiai* — autoriaus per jimas iš tradicin s realistin s dramos abstraktizm . Ta iau *Kanar I* yra tradicin -realistin . *Kvartete* jau neb ra charakteri tikrove besiremian i . Gausus es s ir muzikinis elementas. Avangardan past m damas, nauj platesni keli m s dramai betgi neatv r s, o tik eksperimentav s. (Ta iau Jonynas mano kitaip ⁴⁸). Gaila b t , jei savo talent tam ir išėikvot .

Poezija gyvenanti nevaisingus metus. Tik Saulaityt s *Viena saul danguje* — lyg vienintelis plaukas ant plik s. Jei pirmasis rinkinys atrod kuklus, drovus, tai antrajame jau reiškiasi nenoras komunikuoti, nors geresni eil raš i mintys ir jausmai gali pasiekti skaitytoj . Aiškumo baim — stoka pasitik jimo savo talentu. Eil raš iai atrodo lyg negabaus vert jo darbas.

Poezij pakelia *Lietuvi poezijos* 3 dalis, pralenkianti vilnišk pilnumu, griežtesne atranka. Gera ir V. Skrupskelyt s žanga, rodanti ateinant nauj paj gi interpretator . Vilnišk s antologijos

⁴⁷ J. Daugl , *Veronikos irgi netur t tikrov s iškreipti*, žr. *Draugas*, 1972.VI.17 d.

⁴⁸ Jonynas, ... *et omnia vanitas*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1971.XI.11 d.

žanga maža k bendra sn literat ra beturi. sp d ten gadina ir menkaver i « tarybini » rašytoj prid liojimas.⁴⁹

Ypa vertingas apžvalginis straipsnis *Periodin s spaudos našas literat ron.* ia objektyviai kelia itin ger *Draugo* kult rin pried , daugiausia literat rai atsid jus , *Metmenis*; daugiau besir pinan ius šiuolaikine k ryba, skatinan ius eksperimentavim , nekonformizm , *Aidus*, kuri spraga — neduoda pilnesnio pasaulin s literat ros vaizdo, ypa kaimyn , ir *Margu io* naš . Stambiausiu *Metmen* kritiku laiko E. Šilbajor , beveik kiekviename numeryje duodant išsami kurio rašytojo analiz⁵⁰.

Antanaitis geru žodžiu prisimena *Literat ros Lankus*: «Jau pats faktas, kad šis žurnalas m si knyg vertinti, skaitytinas reikšmingu autoriui ir pa iai knygai, nes, kiek prisimenu, ne kiekvien knyg *Literat ros Lankai*recenzuodavo »⁵¹.

Antanaitis išsamiai apžvelg daug kieno kelt patriotin s poezijos klausim . Jis nesutinka su A. Kairiu, kuris tvirtino,⁵² kad lietuvi poezija darosi beid jin , pam gdžiojimo poezija. Laikas naikin s prisirišim prie t vyn s, o eil s jaun j poezija tik iš kalbos lietuviška. Tai neteisinga, nepriklausomojoje Lietuvoje patriotin poezija buvo savaimė suprantamas dalykas, ia kitaip, nes viskas svetima.

Antanaitis skiria: dedikacin , deklaracin ir peizažin patriotin poezij . Tremtyje deklaracin s ir dedikacin s poezijos dav vyresnioji karta: Aistis, Vai i nien , Brazdžionis, Santvaras, Kirša. Ir žemininkai jos duoda: Nagys, Brad nas. Bet ankstyvoje egzilin je poezijoje vyravo peizažin , net memuarin , o Radausko net su lengva ironija. Brazdžionis iš vilties gr žti per jo nevilt , skund ir susitaikym su likimu. Skundas jam ir kitiems išvirsta dažnai grumojimu priešams ir kaltinimu neužstojusiems... ligi Kersteno. Tai jau «politin » poezija. Net Šlaitas ia pasineša, kas jo vienatve ir li desiu paženklintai poezijai svetima, ir deja, nevyksta. Ais iui ne pasaulis prarado dvasinius namus, o priešas užpuol gimt šal ; lietuvis dr siai ryžtasi visk išk sti. Bet Aistis pirmiausia ir pakaltino save: « Vienas kraujo lašas b t tave nuplov s »⁵³.

⁴⁹ A. T. Antanaitis, *Prozos dominuojama 1971 met literat ra*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 kn., 173-190 psl.

⁵⁰ *Periodin s spaudos našas literat ron*, žr. *III Pradalg* , 1966 m. 93-122 psl.

⁵¹ Žr. *Draugas*, 1964.VIII.1 d.

⁵² *Ar lietuvi išėivi k ryba yra lietuviška?* Žr. *S ja*, 1968 m. 2 nr.

Peizažiniu motyvu rašo Nagys ir Nili nas. J ir v lesni poezijoje nyksta žodis Lietuva, t vyn , o juos pakei ia gimtini , namai. Visa tai reiškia daugiau, negu atv susios abstrakcijos. Lyrinis herojus ne tik aš, bet ir gimintis, vaikystis draugai : Brad no senelis ar t vas, Nili no motina ar sesuo, Nagio brolis — visada turi platesn reikšm . Tai gyva gimtini s peizažo dalis. Už tremtinio bej giškumo — žiauri tiesa : mus ji ne tik išvijo, bet ir mes j apleidome fiziškai, net ir dvasiškai ; j palikom ne iš meil s, bet iš baim s d l savo gyvyb s. Tod l Nili nas ir sako, jog tur jome prisirišti prie jos gimto medžio gyslomis. « Kol kartu su praradimo sielvartu mumyse išliks gyvas tos kalt s jausmas, tol tautiškai gyvi liksime ir mes patys ». ^{54 55} Poet pareiga j kurstyti. Anot Nili no, n ra kita sugr žimo, kaip tik tas, kuris veržiasi savo dvasios tolim sias vertiesmes. Suuniversalitytas tremtinio skausmas n ra mažesnis ; o visuotini s plotm s poezija nemažiau patriotiška. Brad nas giliausias, nuoširdžiausias ir originaliausias patriotinis poetas trentyje. Juo pasek Andriekus ir R kas (okupuotoje Lietuvoje — Degutyt , S. Geda, J. Marcinkevi ius).

Kalt savam kraštui — neužmirštamas jausmas. Ypa kai vaikiai gieda svetima kalba. « Nužemint j » kartos kalt s jausmas n ra pilnas. Anot Šk mos, jiems gimtini žem — svajon , o d l svajon s nemokama kovoti. Bet neprarandama atsakomyb s jausmo (L. Sutema, A. Mackus). B dami be kalt s, jie yra atviresni, objektyvesni. O atvira žaizda teb ra gyva. J poezija beveik tik dedikacin ir deklaracin . Peizažo tik nuotrupos. Jo vietoje — žmogus. Mackui patriotizmas — universali vertyb . Anot V. Kavolio, « Nieko lietuviško neatsisakydamas, jis nieko žmoniško neišdav » ⁵⁵. Pats Mackus sako : » « Mes esame per jauni, kad b tume gal j su visomis šaknimis augti ten, ir esame per mažai jauni, kad su visomis šaknimis gal tume augti ia » ⁵⁶. Ar ilgai k rybinis žodis skleisis ant šakos, nesujungtos šaknimis su žeme ? K r jai, prarad niekad netur t žem , šiandien jau praranda bendruomen , kuriai skelb ištikimyb — ji jau nebesupranta, reikia kalb ti tik siauram b reliui. O kalb ti reikia bet kokia kaina.

Kartai po « nužemint j » tautini tikrov dar skaudesn : jie t v krašto nemat ar neprisimena. Lojalumas t v kraštui, kad ir perduotas žodžiais ir krauju, t ra primestinis ir grynai savanoriškas.

⁵⁴ A. T. Antanaitis, *Patriotinis motyvas m s egzilin je poezijoje*, žr. *VI Pradalg*, 1969 m., 328 psl.

⁵⁵ Ten pat, 335 psl.

⁵⁶ Ten pat, 337 psl.

Ar ilgai jie ir karta po j kalb s išgelb tais žodžiais ? M. Jurgitos Saulaityt s rinkiny *Kai mes nutylam* yra patriotin s poezijos skyrelis. Tai t v skiepyta gimto krašto paveiksl mozaika. Tai jau iliuzin poezija. To jau n ra Bogutait s, Nauragyt s, Sad nait s poezijoje. Kol «išgelb ti žodžiai» skamba, pareiga j neapleisti.

Patriotika humoristikoje. Ankstyvesnioji išėivijos satyra nukreipta prieš ar kolaborantus: L. Žitkevi iaus-Runc s Dandierino *Šilakai ir vilkai*, *Dainos vietin s ir sovietin s*, Balio Pavabalio *Vizijos prie televizijos* ir ironija sau. Dr. S. Ali no-A. Barono *Valerijono lašai* ir *Trejos devynierios* turi net lokalinį bruož . Kalbama aš vardu. A. Gustai io *Ir atskrido juodas varnas* (1966) — jau mes. Daug nuotai k ir galvosenos bei panoramos gaus s vaizdai. Jei poezija, ypa satyra, — tautos s žin s balsas, tai jis dar gyvas, tik klausykime jo⁵⁷.

T. A. Antanaitis nagrin ja taip pat *Giedros* korporacijos romano konkurso s lygas, kur reikalaujama, kad romano heroj b t tobula (stipri, naivi, kartu ir atsidavusi ir kukli) lietuv moteris. Apžvelg s tremties romanus su svarbiausia veik ja moterimi, tokios moters nerado ir laiko, kad tokia s lyga gali past m ti veik j falsifikavim . Konkurs laim j s A. Baronas *Tre iojoje moteryje*, nors ir nedav heroj s moters, bet jo veik ja Aldona — žmogiškai tikra. Tarp antraeili personaž kritikas rado labiau simenam . Geriausia t s lyg atitinkanti ir literat riškai gyva, jo manymu, yra J. Gliaudos *Šikšnosparni sosto* Karus — pasiaukojimu, švelnumu, nesavanaudiškumu valdanti vyr . Kita — A. R tos *Kelio kair* Pušinien — atvira, gerašird , geležin s valios, visk geran kreipianti. Moter klystkeliuose kritikas rado aps iai: J. Kralikausko *Šviesos lange* Giedr Danien , atgailojanti neurotik ; A. Šk mos *Baltos drobul s* Elena — Garšvos gyvenime tik puošmena ; J. Jankaus *Namo geroje gatv je* Stas — kartu su vyru tapusi daikt meil s verge.

Daugeliui m s rašytoj vyr moteris dar m sl . Jie nesugeba ar nenori vaizduoti moter lygiateisiu personažu. Meil — pagrindinis moters bruožas, kuris vispusiškai atskleidžia moters didyb ir pilnyb . M s rašytojai ilg laik daugiausia buvo dvasininkai, kurie d l religini paži r moter , d l visuomenini standart reikalavimo ir nedidel s asmenin s patirties šioje srityje negal jo toki personaž sukurti. Tik M. Katiliškis dav toki pilnakrauj moter — Mort Doveikien . Ta iau ir Katiliškio Doveikien n ra vispusiška moteris, kaip ne manomas sukurti vispusiškas, pilnutinis vyras^{57 58}.

⁵⁷Ten pat, 308-348 psl.

⁵⁸ *Lietuv moteris m s egzilin je literat roje*, žr. *VIII Pradalg*, 1972 m., 353-394 psl.

Apie leidinį *Lietuvi literat ra svetur* (1968) sako, kad niekur nes tiek sutelkta medžiagos apie šio laikotarpio literat r ir niekur n ra ji tiek svarstyta, kaip ia.

Pripaž sta, kad tremties poezija prašokanti okupuotosios Lietuvos poezij , net su Putinu ir S. Nerimi bei jaunaisiais imtinai. O ia proporcingai jai svarstyti skirta mažiausia vietos. Praleisti kai kurie jaunieji, ir apžvalgininko A. Vai iulai io entuziazmas baigiasi su J. Meku. A. Mackaus, L. Sutemos, V. Bogutait s aptarimai anemiški. Gal b t tik ši dal pavesti kitiems.

S žiningiausiu vertintoju laikomas K. Keblys, romano apžvalgininkas. Romano mastas — pilno žmogaus atskleidimas ryšiam su tikrove, kurioje jis gyvena. Žinoma, subjektyvumo ir jis neišvengia, nes tai negalima. Absoliutus objektyvumas pagaliau yra labai sausas, akademiškas. Kai kur Keblio mastas sunku pritaikinti. Kalbant apie pramoginius romanus, nelygiai skiriama vietos. P. Naujokai io *t ž tiltai* ar V. Volerto *Up teka vingiais* vertinami bent keliais sakiniais, o L. Dovyl no *T kstantis ir viena vasara* lyginama su P. Abelkio romanais. Nematoma, kad P. Andriušis *Rojaus vartuose* ieško žmogaus. K. Keblys girtinas už dr s ir atvirum , spalvingus apib dinimus bei aštuoni geriausi roman s rašo sudarym . Bet kartais sprendžia per dr siai. Didelis kritiškumas ir prileidimas, kad visi bus skait šiuos veikalus, yra yda — apžvalgos vaizdas darosi nepilnas.

Kita m s literat ros stipryb — novel — irgi tr kstamai aptarta, nes aptar jas ne visus veikalus gav s. Neaiškus ir aptarimo planas.

Antanaitis literat ros vertintojus skirsto formalistus ir interpretorius. Formalistai (ia b t ir K. Keblys) ži ri žanro definicijos, ieško k rinyje formos, stilistini ypatybi ir daro aiškias išvadas. Interpretatoriui (ia b t ir R. Šilbajoris) r pi turinys, jo aiškumas, o forma tik tiek, kiek ji išryškina turin . Interpretatorius retai tesiima vertinti veikal jam neimponuojan io autoriaus, nors žino, kad knyga n ra be vert s. R. Šilbajoris ieško tarpe eilu i , kelia eilinio skaitytojo nepastebimus dalykus, duoda nauj spalv ir dimensij . Jo stilius, palyginimai, kaip k r jo. O žvalgumas didelis. Geriausiais novelistais laiko Vai iulait , Ramon , Šk m ir Landsberg .

Dram S. Santvaras aptar s išsamiai, bet visur mato tik šviesi - sias puses. Su bevardžiais kritikais Santvaras nevengia polemizuoti. Jo tiesum , nuoširdum tur t nuo naivumo saugoti sant rumas. Geraširdis ir optimistas, jis m s dabartin dramaturgij laiko daugiau negu patenkinama.

Apžvelgti kritikai pasirinktas nekritikas, ne sivils kritikos ginus lituanistas V. Kulbokas, kad galėt šaliau svarstyti. Reikio žmogaus nebijanio raustis po sen laikraši rinkinius. Apžvalgininko darb atlik s — dav s apie k rinius daug kit nuomoni , kuri kiti vertintojai šioje knygoje neduoda. Nevengia bešališkai pasakyti ir savo nuomon . Gal visos medžiagos ir netur jo, neaptar kai kuri jaun j apybraiž , nepamino *nuosmukio* manifesto.

J. Girnias, dav s plat ir gil atbaigiam j *Visumos žvilg m s egzodo literat r* , šviežiai vertina m s literat ros istorin situacij be n dieni aistr , su istorine perspektyva ir filosofo rimtimi, vadovaudamasis vien literat riniais standartais. Jo manymu, tremties literat ra praaugusi nepriklausomos Lietuvos literat r ir per pirm tremties dešimtmet išlaik lyg , o okupuotosios Lietuvos literat ra, varžoma, tik dr sesnieji band naujus kelius. Girnias kito tokio prieaugliaus tremtyje nebesitiki. Tai iau lieka optimistas d l lietuvi literat ros vienalytiškumo, kad ateityje susirikiuos vienon eil n vertingieji tremties ir Lietuvos rašytojai. Antanaitis džiaugiasi apžvalgininko blaiviu svarstymu, kad tai nauja m s galvojimo kryptis.

Antanaitis išveda, kad plaiausiai buv s vertintas A. Škma, poezijoje — H. Radauskas, romane — J. Gliauda su *Šikšnosparni sostu*, novel je — A. Vai iulaitis, dramoje — V. Alantas, kritikoje — A. Nyka-Nilinas. Didžiausias knygos tr kumas — neaptarta vaik bei jaunimo literat ra.

Vertingas C. Grinceviaus darbas — bibliografija. Rašytoj turime ir verting . O tr ksta monografij apie juos. Milijoninis fondas tur t paskirti l š suorganizuoti panašioms studijoms apie atskirus autorius ar j grupes⁵⁹.

Antanaitis džiaugiasi *Pradalg mis*, bet papeikia, kad kai kuri autori k rybinis laikrodis sustojo prieš keliasdešimt met *⁶⁰. Pastebi nauj prozinink Ed. Cinz — jo saiking ir sant r stili , aplinkos pažinim , logiškus charakterius, ger intrigos vystym⁶¹. *Pradalgi* autoriui linki daugiau «atsijoti» medžiag . Straipsniu *Kas nauja, kas gera Ketvirtojoje Pradalg je* gerokai pataršo Santvaro atsiminimus

⁵⁹ *Literat rin s k rybos iševijoje svarstymas*, žr. *Draugas*, 1969.1.25 d.; II.1 d.

⁶⁰ Titas Alga Antanaitis, *Pirmasis literat ros metraštis*, žr. *Aidai*, 1965 m. 10 nr., 461-462 psl.; Titas Guopis, *Dvi pradalg s pakeliui šienapi te*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 12 kn., 165-170 psl.; žr. *Draugas*, 1967.1.21 d.; žr. *Draugas*, 1967.IX.23 d.

⁶¹ Titas Alga [Antanaitis], « *Antr j Pradalg » vertinant*, žr. *Draugas*, 1967. 1.21 d.

apie Putin : cituoj s visiems žinomus šaltinius — tremties laikrašius, daug kalba apie save, lyginasi su Putinu ⁶². Lyrika ir proza šio numerio silpna. Rim iausiai pasirod s Pr. Visvydas, o beletristikoj — B. Cinzo *Sp stai*. Lengvu, grakš iu sakiniu, bet svariai aptaria praturt jusi , gavusi pusiausvyros *Penkt j Pradalg* ⁶³.

Lietuvi beletristikos antologijoje nurodo, kad autoriai nelygiai traktuojami, premijuotieji nevienodai atžym ti; kai kuri duodami silpnesni dalykai. Biografijose reikt duoti b dingesni faktai; okupuotosios Lietuvos ne visi rašytojai duoti ir be reikalo ten žeidžiami jaunesnieji beletristai, kad es joks beletristikos mastas jiems netink s ⁶⁴.

Atskir rašytoj vertinimai. Lyrika. — B. Brazdžionis *Vidudienio sod* metu jam atrodo pa iame paj gume : « *Vidudienio soday* atestuoja poet dar visai tvirtai tebestovint savo nueito kelio virš n se, stipr ir mažai teisšekus , nors jo k rybin s paspirties versm s vis dar teb ra tos pa ios, kaip nepasikeit s teb ra filosofinis pagrindas ir šaltiniai, iš kuri plaukia atsakymai visus su žmogišk ja b tim susijusius klausimus »⁶⁵. Tik bibliniai, istoriniai ir geografiniai vardai jam pabod ir abejoja d l pranašiško tono magiškosios paveikumo galios šiandien. Lyriški posmai skamb s, bet puošmenos perdaug s moningai išm stytos, d l to nuken i s nuoširdus poeto išgyvenimas. Kai J. Augustaityt -Vai i nien kalbanti nuoširdžiai ir paprastai, ne mokytojos, « o vien li din ios ir ken ian ios moters balsu, ji sukuria šilt ir lyrišk posm »⁶⁶. Bene per aštriai sprendžia apie G. Tulaukait , kad «niekad neišsimuš ir vargu kada beišsimuš iš literat rini gimnazis i lygio »⁶⁷. L. Andriekaus ankstyvesnioji religin lyrika (prieš *Naktigon*) liko Antanai iui svetima: ji joki problem nesprendžia, net Dievas kaip bi iulis. Antanaitis pastebi: « Liberalini paži r skaitytojo L. Andriekaus k ryba niekada stipriau nesudomins d l savo perd m siauros tematikos ir visiškai vienpusiško jos traktavimo »⁶⁸. Pranciškoniškajam, vietomis k dikiškam Andrie-

⁶² *Kas nauja, kas gera*, žr. *Akira iai*, 1968 m. 3 nr., 11-12 psl.

⁶³ *Penktoji Pradalg*, žr. *Draugas*, 1969.VIII.16 d.

⁶⁴ *Lietuvi beletristikos antologija*, žr. *Aida*, 1966 m. 8 nr., 380-383 psl.

⁶⁵ A. T. Antanaitis, *Premijuotoji tremties grožin literat ra (1960-1961 m.)*, žr. *Margutis*, 1962 m. sausio m n., 16 psl.

⁶⁶ *Ant aukuro laipt*, žr. *Margutis*, 1961 m. sausio m n.

⁶⁷ Tit as Guopis, *Premijuotoji tremties grožin literat ra (1960-1961 m.)*, žr. *Varpas*, 1963 m. 5 nr., 245 psl.

⁶⁸ Ten pat, 247 psl.

kui nekyla tos problemos, kurios tokios skaudžios egzistencialistui. (Gaila, kad kritikas *Saul s kryžiuose* neįau ia krikš ionio lietuvio, kalban io iš Andriekaus posm . Nesiimtina vertinti svetimo savo sielai poeto, nes sunku j išgyventi ir atskleisti). Kritikas, matyt, atidžiai seka L. Andriekaus k rybos raid , nes v lesn jo *Naktigon* randa grakštesn , paprastesn ir taip pat šiltai vertina lyrin Gedi-mino portret . Kiti vertintojai *Naktigon* stato žemiau už *Saul kryžiuose*.

H. Radauskas tik s magiška žodžio galia ir rodo, kad ir be svarbi id j galima didel poezija. Tad jis ir parenka kiekvien žod ir j padeda geriausi viet . Tod l jo eil raš iai — lyg nušlifuoti brangakmeniai ⁶⁹. Objektiviai prieina prie A. R ko *Mano tautos istorijos*. Poetas nes s objektyvus istorikas, proistor niekuo nelietuviška, kunigaikš iai anemiški. Jo herojus — minia. Geriausi posmai — juodžiausios Lietuvos dienos. Lieja autorius tulž Maskvai, ponams, bet išraiška neefektyvi. Apstu propagandin s retorikos ir skurdus žodynas. Bet autorius girtinas už m ginim prasiveržti nauja forma⁷⁰.

H. Nagys vertinamas už išsvermingum , nesiblaškim , ieškojimus ir k rybos meil : « T ieškojim ir dabar galima pavadinti meile k rybai, meile poezijai. H. Kagys yra vienas iš t k r j , kurie savo pašaukim ži ri itin rimtai, kurie nuolat jau ia stsakomyb ir prieš skaitytoj ir prieš pa i literat r »⁷¹. Tod l jo žodis pasidar brandesnis, priemon s nuosaikesn s, forma išbaigtesn . Tematika mažai keit si, bet pasidar abstraktesn , universalesn ; patriotikoje jau iama skundo ir priekaišto gaida. Stipriausi *Devyni žem s veidai*, kur band s tarsi statyti diding paminkl žmog supan iai aplinkai, o pats palieka atokiai. Antanaitis užsimena ir veikalo iliustracijas. Bet menininkas ia neatspind jo nei veikalo nuotaikos, nei pavyko jam sukurti men savyje.

Poezijoje mato ateinant nauj « neornamentuotos kalbos » generacij , kurios geriausias reišk jas A. Mackus. Jam skiria kelis straipsnius ⁷². Pirmasis rinkinys *Elegijos* buvo žalokas: daug bendrini posaki , abstrakcij , ryški Nili no ir Brazdžionio taka. Gal jai abejoti jo «beribiu skausmu», «pasaulio sielvartu». Antruoju, *Jo yra*

⁶⁹ *Ši met laureatas*, žr. *Naujienos*, 1956.III.24 d.

⁷⁰ *Lyriškoji Antano R ko tautos istorija*, žr. *Draugas*, 1966.IX.24 d.

⁷¹ *M lynam sniege žem s ir broli veidai*, žr. *Dirva*, 1961.VI.9 d.

⁷² *Aš dar negreit neb siu*, žr. *Draugas*, 1959.IX.12 d.; *Kitoniškas naujosios generacijos žodis*, žr. *Aidai*, 1963 m. 10 nr., 462-464 psl. ; apžvalginis 1962 met literat ros straipsnis : *1962 met grožin s literat ros balansas*, žr. *Margutis*, 1963 m., kovo m n., 16-20 psl.; *Si lau išdidumo kupin egzil*. *Algimanto Mackaus poezijos pagrindiniai motyvai*, žr. Varpas, 1965 m. 6 nr., 117-133 psl.

žem, pasirodo kaip stiprus ponili nin s kartos poetas, autentiškai kitoniškas. Jis nori save išdalyti žemei, nes negali nuo jos atsipl štī. Gr žimas save tai gr žimas žem . ia atsispindi didžiulis žmogaus vienišumas. Abstraktus ekspresionizmas pasidaro tuš ias, o pasikartoj s pesimizmas virsta maniera. Kalba ornamentuota. Vaisingi formos ieškojimai ir muzikalumas aiškus. Kristalizuojasi neornamentuota kalba su negyvu daiktavardžiu, netašytu b dvardžiu, kuris išstumia veiksmazod . *Neornamentuotos kalbos generacija* ir *Augintiniai* užgriebia m s egzil s tragiškum , liguist m s epochos dvasi ir naujosios kartos problemas, jas išsako geriausiai suprantama, bet daugel šokiruojan ia kalba. Tai išrauta ir neprigyjanti karta, negal jusi susidaryti stipraus tautiško ir individualaus pagrindo, bet ir nepaj gianti atsipalaiduoti ir pasisavinti k nors nauja. Anot Mackaus : « Mes privalome b ti s moningi situacijai, ir tod l privalome prasti tuštum . Iš tikr j aš si lau beprasmišk egzilei gyvenim , nes daugiau negu žodžiai kalba gyvenimas; ir si lau išdidumo kupin egzil , nes tokioje egzil je palieka vietos ir m s kar ios egzistencijos ironijai, skausmui ir tiesai išsakyti »⁷³.

Motyvai visuose rinkiniuose tie patys, bet s moningumo laipsnis auga. Tai situacija, kur niekas neateina gimdyti. Humanistiniai motyvai ypa ryšk s *Augintiniuose*. Jobnas ir Jurekas — ryškiausiai beteis s ras s atstovai, kaip ir mes. Poetas jais išsak savo tragedij . Fatalizmo motyvas, neoriginalus *Elegijose*, darniais s skambiais liejasi antrajame; mirtis visa nudažo. Ypa *Ghapel B* ji pilnai išsikeruoja. Kovoje, kurioje esame pasmerkti, poetas eina iš k l s galv , su ironiška šypsena. ia poetas, fatalizmo poetas, nupl š mirties kauk ir užbaig nevaising dialog su Dievu⁷⁴.

Tos kartos kalba — taikli savo skurdumu; ji žaidžianti grubiais, nenušlifuotiems kampais, ji graudi ir verianti savo bes lyginiu atvirumu, ji tragiška savo neveltimi, ji kartu maištaujanti ir apatiška⁷⁵. Mackaus poezija skaityti sunki, tamsi, nevelties, maišto ir rezignacijos junginys. Jo žodis nepuošnus, bet autentiškas. Kaip ir kitiems modernistams, jam tr ksta komunikacijos su skaitytoju, kuris turi pasistengti j suprasti⁷⁶.

Ir Li n s Sutemos komunikacija su skaitytoju nelengva; jos poezija perkrauta simboli . Aplink ji tiek telie ia, kiek reikia jos

⁷³ A. Mackaus kalba *Montrealyje V. Kr v s vardo premij priimant*, žr. *Varpas*, 1965 m. 6 nr., 117-133 psl.

⁷⁵ *1962 met grožin s literat ros balansas*, žr. *Margutis*, 1963 m. kovo m n., 20 psl.

⁷⁶ Ten pat.

vidaus pasauliui išryškinti: « Išorinio pasaulio atspindžiai, persikoš per poet s traktavimo prizm , mums perduodami iki neatpažinimo sužaloti subjektyvaus požiūrio tragiškomis spalvomis »⁷⁷. Jos poezija artimesn tapybai, negu muzikai. Ji kalba apie ilges , tragizm , vienatv , bet nekapituliuoja, o yra aktyvi. Rinkinyje *Teb nie tartum pasakoje* (1957) trumpais margos tematikos eilrašiais ji dav savo vidinio pasaulio siaur nuotrup , melancholišk , nostalgisk , su naivokomis pranašyst mis ir skundais. *Neb ra nieko svetimo* (1962) jau iamas original jimas, išsiliesjama palaidais ciklais, koncentruojamasi detales. *Bevard šalis* (1966) tik ciklais. *Tapini* ir *Išskalaus daikt* ciklai artimi antrajam ciklui. *Tapiniai* — Igno parodos paveiksl ir nuotaikos improvizacija žodžiais. Vargu jie išliks atsieti nuo paveiksl . *Bevard je šalyje* jau iama visur detales visum organizuojanti ranka. Simboli daug ja ir jie lengviau suvokiami. Platjant k rybos akira iui, auga atsakomyb s jausmas — atsispindi tautiniai ir visuomeniniai bruožai, nors ji nemoralizuoja ir nekaltina. Tad poet iš jo iš siauro savo pasaulio, surado mums visiems gyvybines problemas⁷⁸.

Jautriai sugauna V. Bogutait s *Veidrodis j ros dugne* pob d — muzikalum . R pestingai parinkti žodžiai, vengiant, s, c, z, gars , sudaro fon lyg kažkur besiveržian io nesugr žinamo laiko. Jos eilrašiai lyg abstraktiniai paveikslai, kuri žaismingumu besigirdami, užmirštame ieškoti Gilesn s minties. Beje, ji lengvai pakelia šio meto jaun j poet vienatv ir nevirt . Yra miglotumo, — kas tur s kantryb s sp lioti⁷⁹.

Taiklia recenzijos antrašte sutinka Sad nait išaugusi iš prast jaunuolišk tem . Ji išeina 'moteris', apsisupa paslaptiungumo skraiste, užsidaro, ima kalb ti abstrakiais, sunkiai suvokiamais simboliais. Gerai..., bet neb ra poezijai b tino nuoširdumo⁸⁰.

A. Grici vilioja ir stulbina egzotika, rodoma didinamaisiais epitetais, lyg žironais. Bet eilrašiai be gyvyb s, lyg graži abstrakcija⁸¹. Už j s labai silpn eilraš , Antanaitis ir labai «r kšiai susiraukia »: « galvoti, kad visos šitos baikos ir bendryb s — poezija — maž mažiausiai yra paika»⁸². Gauna ir iliustracijos: «Vir-

⁷⁷ K stas Reikal as [Antanaitis] *Nuostabos ir tragizmo poezija*, žr. *Margutis*, 1962 m. geguž s m n., 16 psl.

⁷⁸ *Tebetikiu žmogumi ir gyvenimu*, žr. *Draugas*, 1966.V.28 d.

⁷⁹ *Šviesos ir šeš liai Vitalijos Bogutait s veidrodyje*, žr. *Metmenys*, 1961 m. 4 kn., 168-172 psl.

⁸⁰ *Mergait s išeina moteris*, žr. *Margutis*, 1962 m., birželio m n.

⁸¹ *A. Griciaus Pažadinti sfinksai*, žr. *Margutis*, 1962 m. sausio m n.

⁸² Ten pat, 18 psl.

šelyje — ant ž sies kojos du svog nai, iš kuri sudaryta šachmat fig ros išvaizdos moters statul l labai nusmailinta kr tine ir sparneliu, laikan iu, (matomai), tulp ! Klaikus «modernizmas»! Dieve susimyl k! Tinka padovanoti nem giamam giminei šven i proga»⁸³. Per j s por labai jau be talento parašyt rinkini klausia: « Ar yra nusikaltimas eil raš ius rašyti ? Tur b t, kad ne, « — ia pat atsako. Daugelis tai daro jaunyst je; bet atsiranda tai daran i vis amži . O kalti tariamai autoritetingi patar jai, t mint pakurst ⁸⁴. Antanaitis paprastai nesikarš iudamas, bet kiek su ironija, atvirai reiškia savo nuomon ir tuo atveju, kai ji neigiama. Štai vienam astronomijos žinovui aiškina: poetu tapti nepakanka n zodiako ženkl žinojimo, operavimo Ozirio, Apio, Dzeuso ar Helesponto vardais, nepakanka pažinti eil daros teorij , tik ti Diev ir j garbinti. Nepakanka n darbo. Reikia trupų iuk tos brangios ir retos Dievo dovanos, vadinamos talentu⁸⁵.

Proza. domiausias Antanai io prozos kritikos straipsnis: *Mintys ir pastabos apie Mariaus Katiliškio k rybin brendim* ⁸⁶. ia peržvelgiamas Katiliškio kelias nuo nepriklausomos Lietuvos Albino Vaitkaus vardu spausdint švieži dinamišk impresionistini dalyk *Naujojoje Romuvoje*, per *Prasilenkimo valand* (1948), skubot , kiek išblaškyt , po 4 met *Vasaros ugnimis* žybtel jim *Alduose*. *Užuov joj* jau duoda individualius, savo kalba kalban ius veik jus, kur nematyti autoriaus Katiliškio, atsistojan io šalia geriausi kaimo vaizduotoj : Kr v s, Vaižganto, Žemait s. Ir toliau jis auga šakojasi. *Miškais ateina ruduo* « rodo žmoni aistr augim , veik jus nušviestus iš vis pusi , gyv verdan io gyvenimo iliuzij ». Retos moter charakteristikos. Žem ir žmogus suaug vien k rybos centr . Problemos psichologin s, ne socialin s (kaip *Parduot vasar*). Be galo tikt jaunimui, t vyn s nema iusiam. Pagaliau *Iš jusiems negr žti* — tragiškasis pasitraukimas iš t vyn s. Komizmas mirties šokyje naikina narcizmo iliuzijas. Kritikas aptaria šiurkštok satyr , sentiment , kontrast j g , objektyvum . Trumpokai aptardamas, nelie ia veik j vidaus ir vedamosios nuotaikos, bet objektyviai pastebi išt sim , asmeniškum . Subtiliai nagrin ja senesni dalyk geresnes pataisas ir vertina kritišk autoriaus žvilgsn savo k ryb . Pažym tina kritiko doryb — atsid jus ir su. meile pasekti

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ *Keistas b das patriotizmui reikšti* žr. *Draugas*, 1961.1.21 d.

⁸⁵ *A. Radžiaus « Paukš i takas »*, žr. *Margutis*, 1962 m. sausio m n., 18 psl.

⁸⁶ *Metmenys*, 1960 m. 3 kn., 55-77 psl.

dailiojo žodžio kult ros augim ⁸⁷. Kaip gyv tapo Katiliškio k rybos med , mato vis didesn autoriaus pasitik jim savimi, išsamesnius vaizdus, darni kompozicij , išbaigtus personažus, spalvas, lietuviško žodžio spindes ir turt ⁸⁸.

Kaip prožektorium nušvie ia P. Andriušio *Rojaus vartus*, j plat bundant vaik pasaul , plejad d dži -d dieni , daugiasluoksn period ir žodžio lobyn ⁸⁹.

Giedras kritiko žvilgsnis apsiniaukia prie A. Barono *Vieniš medži* d l per puošnaus stiliaus: « Perdidel s stilistin s mandryb s gana dažnai rimt veikal paver ia grubia grotesk ir priver ia skaitytoj su nerimu nugalvoti: nejaugi iš tikr j autorius savo aprašom j dalyk teturi toki skyst ir neatsakoming paži r ? » ⁹⁰ O *Lieptai ir bedugn s* t ra literat riniai užrašai be ryškesni veik j , konflikt , augan ios tamos, o apstu « mandrapykiavimo ». Veikalas, es , išdži v s belaukiant istorin s perspektyvos. Betgi autorius turi savo stili , moka pasakoti, sukurti nuotaik . Baigdamas kritikas r pinasi: « Ateityje ta iau A. Baronui reik t daugiau r pintis, kad šios puošmenos, tie gerieji privalumai, nelikt tuš iavidur mis g l mis »⁹¹. Baronas kasdieniniame vykyje mato gilesn prasm , atskleidžia žmogaus vid , susidarydamas iš to dilem . Susik r s puošn stili . Daugiausia dav s knygomis *Žvaigžd s ir v jai* ir *Debesys plaukia, pažemiu*, toliau jau susting s. Jo ydos, kad n ra objektyvus steb tojas, per daug aiškiai dar s išvadas, savojo *aš* neatsiej s nuo veik j : «Daug kur šit j *aš* atsieti nuo paties autoriaus skaitytojui trukdo charakteri panašumas galvosenoje, b de, dialoguose ir kitur » ⁹². Kitas Barono tr kumas — sugromuliuot vyki , gatav moral pateikimas. Be to, poetin prigimtis prozininkui ne visada doryb . O Baronas nevengia sentimentali poetini palyginim ; yra ir nereikaling aprašym . Jis geriau suranda ir pavaizduoja vieno vykio prasm , negu vyki grandin . *Pavasario lietuje* Baronas nat raliau naudojus « švystel jim atgal» b d : praeit

⁸⁷ *Rašytojo žvilgsnis save laiko perspektyvoje: «Šventadienis už miesto »*, žr. *Aidai*, 1964 m. 1 nr., 39-41 psl.

⁸⁸ *Mintys ir pastabos apie Mariaus Katiliškio k rybin brendim* , žr. *Metmenys*, 1960 m. 3 kn., 55-77 psl.

⁸⁹ Guopis [Ant anait is], *Premijuotoji tremties grožin literat ra (1960-1961 m.)*, žr. *Varpas*, 1963 m., 5 nr., 249-251 psl.

⁹⁰ *Pesimistiškas A. Barono romanas*, žr. *Naujienos*, 1961.XII.31 d.

⁹¹ Tit as Guopis, *Premijuotoji tremties grožin literat ra (1960-1961 m.)*, žr. *Varpas*, 1963 m. 5 nr., 260 psl.

⁹² *Apie knygos propagavim* , *Aloyz Baron ir jo «Saul s gr žim »*, žr. *Draugas*, 1964.VIII.8 d.

krypsta, kai nori pagrįsti veikį dabarties veiksmu. Kritikas taikliai aptaria veikį Bareik: «Tai autoriaus liktók pseudofilosofini nušnekįmį garsiakalbis, paįiam romanui nedaugiau reikalingas, kaip šuniui penkta koja. O išbraukti į vis dįltobįtį gaila, nes romanas nustotį bene geriausio skyriaus»⁹³. Bene pirmą kartą mįs literaroje duotas alkoholio *delirium tremens* išgyvenimas. Autorius nuolat kalįs pagrindinį romano mintį — beprasmybį. O tas visį keliamas Barono stilius kritikui atrodo «yra savotiška humoristo, poeto ir literatros vertintojo sintezį»⁹⁴. *Pavasario lietus* neparodįs ryškesnio posįkio ir rikiuojasi Barono 8 romanų eilį, o išsiskiria nebent tuo, kad praeįiai blįstant, jo tematika suka «tikrovį, egzilo buitį šiame krašte, mus visus vienodai gožianį ir alinanį»⁹⁵.

K. Grigaitytįs *Veidų prie žemįs* pripaįžsta turint novelįs elementį, bet to dar maįža geram veikalui: «Reikia į atitinkamo suderinimo, išbalansavimo, proporcijos, gį tai atliekant reikalinga gimto meninio pajautimo, arba talento. Toks kįrinys turi sukelti meninįs tikrovįs iliuzijį, turi skaitanįjam atskleisti atskirį, savimi egzistuojantį, savyje išbaigtį pasaulį, kuris gali skaitanįjam patikti ar nepatikti, jis gali į mįgti ar jo nekįsti, taįiau negali abejoti jo egzistencija, jo tikrumu. Be jau minįto meninio pajautimo tokios iliuzijos sukelti negalima»⁹⁶. Kaip pasiskaitymo dalykį vertinįs teigiamai.

Atvirai, kad ir su rezervais gale, pasisako apie A. Škimos *Baltą drobulį*. Tai esįs drįsus, iššaukiįs bandymas, parašytas nechronologiškai ir neproporcingai, netvirtos architektonikos, bet mozaikinį technika didmiesiui vaįzduoti tinka. Antanas Garšva gal vienintelis ia tikrai reikalingas personaįžas; vykį ir tvį portretai⁹⁷. N. Mazalaitįs *Negestis* parašytas geru turtingu, kiek perkrautu, bet skaitytojo neerzinanįiu stiliumi. Tai esįs geriausias tįmet romanas⁹⁸. Al Rta *Broliuose* sugebanti nupiešti skirtingus kaimo žmones: «Autorį savo piešiamį žmogį, paprastį ir prasitrynus kaimietį, jo darbus, jo logikį, jo kalbį pakankamai gerai paįžsta»⁹⁹.

⁹³ *Su žmonom — pragarai, be žmonį negerai; Al. Barono «Pavasario lietus», žr. Akira įai, 1968 m. 1 nr., 16 psl.*

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ *K. Grigaitytįs poezinis debiutas, žr. Margutis, 1962 m. 10 nr., psl.*

⁹⁷ *Žr. Varpas, 1960 m.*

⁹⁸ *Aktualios problemos romanas, žr. Naujienos, 1961.11.11 d.*

⁹⁹ *Nevaisingi metai prozai, žr. Margutis, 1962 m. vasario m. n., 11 psl.*

Apie E. Spalio *Angelus ir nuod mes* sako, kad veik jai iš anksto apspr sti, kalba autoriaus diktuojamais trafaretais; autorius nesiekia psichologini gelmen . Bet jis stengi sis ir sudomina skaitytoj ¹⁰⁰.

Tre i j K. Bar no knygy *Atsitiktinius susitikimus* ypa vertina už betarpiškum , sukurt graudži , bet be sentimentalumo nuotaik , saikingum ir bešališkum savo veik jams. Tik daugtaškiai kyroki, (matyt, pritr kta kit priemoni)¹⁰¹.

Geriausiu J. Gliaudos romanu laiko *Šikšnosparni sost* : gerai išstudijuotos Alksnio paži ros, iliuzijos, duotas psichologiskas ir logiskas romanas su nat raliomis situacijomis ir eile tikr asmen ¹⁰². Darbštus ir veržlus Gliaud , laim j s eil vairi premij , gij s didelio savimi pasitik jimo, pasibrangino atvykti Chicagon atsiimti *Draugo* premijos už roman *Liepsnos ir apmaudo so iai*, reikšdamas : « Rašytojas bet kokiose aplinkyb se — persona gratissima. Jam rengiamoje švent je kiti tampa tik centro satelitai. Kaip smingan iai jautriai išreikšta min toji amžina fraz : dar valand l j s matysite mane, ir dar valand l — j s nematysite man s»¹⁰³. Jam lietuvi kritika buvusi nepalanki, o amerikie i perdaug palanki. Antanaitis ir sako: « Abiejuose J. Gliaudos teigimuose yra po doz neapgalvotos ir jam itin tipiškios arogancijos, padvelkian ios, jeigu jau ne tiesos iškraipymu, tai, maž mažiausiai, perd jimu »¹⁰⁴. Kritisikas to didelio palankumo amerikie i spaudoje neužtik s, tik vien trumpok , bet gana palanki recenzij , *Liepsnos ir apmaudo so i* proga kritisakas pažymi, kad Gliauda, kaip amerikie i bestseleri rašytojai, raš s kantriai, ieškodamas aktualios tematikos, stipriai realybe paremtos. Šiame romane dialogai išm styti, nenat raliai sutirštinti, sakinys dirbtinis. Veik j pavard s ir vardai charakteriniai, tad vargu bereikia veik jus ryškinti. Bet autorius gyvai sijau i s kai kurias situacijas. Daug keliaaukš i naujadar . Aktuali tema, skaitoma su domumu. Bet gyvenimas atrodo netikras. Pagrindinis veik jas ne tiek išsako vidin b sen , atskleidžia brandint tiesa, bet gudrauja, polemizuoja. Rašyta konkursui aktualia tema. Praeis aktualumas, ir bus užmiršta.¹⁰⁵.

¹⁰⁰ *Ir angelai n ra be nuod m s*, žr. *Dirva*, 1963.VIII.5 d.

¹⁰¹ *Tre ioji K. Bar no knyga*, žr. *Aidai*, 1969 m. 4 nr., 187-188 psl.

¹⁰² Tit us Guopis, *Premijuotoji tremties grožin literat ra (1960-1961 m.)*, žr. Varpas, 1963 m. 5 nr., 254-258 psl.

¹⁰³ *Kalba, kuri liko nepasakyta*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.IV.17 d.

¹⁰⁴ *Keleritopas laureatas ir jo « Apmaudo so iai »*, žr. *Akimirkos*, 1969 m. 6 nr., 14 psl.

¹⁰⁵ *Naujas Gliaudos romanas «Persona gratissima»*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 5 nr., 14 psl.

Antanaitis džiaugiasi romano debutantu — K. Almenu. Es , kai iš rašto šiame krašte sunku gyventi, skaitytoj vis maž ja, o leid jui neretai reikia primok ti, tai romano debutantas — Kazys Almenas — didelis kritikui džiaugsmas¹⁰⁶. Juo labiau, kad romanas *Up rytus, up šiaur* reikalavo ne vien talento, bet ir istorini -geografini studij fonui. Bomanas pasižymi stipria intriga, vartojamas « švysiojimo atgal» metodas. Rašytojo g dis berašant did j s, jis giliau paž st s ir tikinamiau atskleidži s savo charakterius, bet darosi fragmentariškesnis, ima stigti stipresn s konstrukcijos, atsiranda nereikaling skyreli . Dialogas gyvas, nors ir svetimybė es bei tarmiškumas nenuoseklus. Charakteriai (Erdmonas, Rokas) subrandinti, gyvi ir neištiž , kaip šiandien literat roje prasta, spalvingi; teigiamieji ir neigiamieji piešiami bešališkai. Tr kumas — autorius neišveda scenon vieno svarbiausio veik jo — Zigmo Darvainio; d l to tr ksta šiaur s žygio motyvavimo. vyki grandin priežastinga, d l to romanas ir nevadintinas nuotyki romanu. Kaip geras pedagogas, Antanaitis džiaugiasi: «Savo debutiniu romanu Kazys Almenas iškilo kaip stipri, savaiminga ir daug žadanti literat rin paj ga. Ir tai n ra vien prastinis pradedan io paglostymas ! » V. Volerto *Pragaro vyresn j* kritikas laiko autoriaus pasiekta virš ne. Bet tur j s b ti svarbus veik jas Rukšys iš jo blankus. N ra veik j vidaus subtilumo. Veikale per daug blaškymosi, sudaromos ir neišnarpliojamos situacijos, ir groteskiškai grubus stilius gal netinka psichologiniam romanui. « Reikia griežtesnio ir aiškesnio plano, geriau motyvuotos intrigos, logiškesni , viena iš kitos išplaukian i situacij vidine tampa paremtos konstrukcijos,» — išveda kritikas¹⁰⁷.

Antanaitis atviro ir aštroko žodžio kritikas. Toks jis, kai kalba apie P. Tarulio *Vilniaus r b* , kur randa 30 puslapi žangos balasto, tuš iaviduri žodži vandenyn , heroj Vedlug — niekšėl , gal ir veiksmo žmog , bet nuslopint autoriaus gražbylyst s¹⁰⁸.

V. Kavaliausko *Kaln giesm* jam be savo stiliaus, žmon s plokšti, dialogai trafaretiški. Autorius b t gal j s sukurti intelektualinio, abstraktaus stiliaus roman , tik reik jo daugiau ugnies ir metafizin s aistros¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Nuo Šateiki iki Ramiojo vandenyno, žr. *Draugas*, 1965.III.27 d.

¹⁰⁷ Titas Guopis [Antanaitis], *Pragaro vyresnysis*, žr. *Akiraiai*, 1971 m. 9 nr., 14-15 psl.

¹⁰⁸ Titas Alga [Antanaitis], *Romanas apie didel miest ir nedidel žmog* , žr. *Aidai*, 1968 m. 3 nr. 142-144 psl.

¹⁰⁹ *Kaln giesm* , žr. *Aidai*, 1963 m. 5 nr., 225 psl.

Pr. Naujokai io *I ž tiltai* — grafomaniškas k riny; kad b t šiaip raštinink lio, tik ranka numotum, o ia Lietuvi Rašytoj Draugijos pirmininko. Tokios pat vert s ir viršelis^{110 111}. Ta pati b da ir su *Žydin iomis dienomis*: «negyvais, nusid v jusiais sakiniais, palyginimais nuštampuotas kiekvienas knygos puslapis. Kartais susidaro sp dis, jog Pr. Naujokaitis nor jo parašyti savotišk buitinio romano parodij ir visokias banalybes kruopš iai ir s moningai rinko iš tre iaeili prozos veikal ar net tre iaeili reporteri ar publicist rašliavos m s periodikoje »¹¹¹.

Dramos apžvalga. 1965 m., apžvelgdamas dramos derli , mano kad daugiausia rašyta pagal užsakym , «esamomis s lygomis», kaip A. Kairio, Pr. Naumiestiškio. ia pataikaujama publikai. Tokiame *Viš iuk kyje* paliesta daug problem , bet « daug apžiota, maža nuk sta». Naumiestiškio veik jai nenat raliai kalba, situacijos dirbtin s. Bet jau iamas autoriaus augimas ir ateityje gal m - g jams duos geresni dalyk ¹¹².

A. Landsbergio *Meil s mokykla* parašyta ne « esamomis s lygomis », charakteriai išbaigti, pajuokiamas paviršutinis, tradicinis patriotizmas ¹¹³.

B. P kelevi i t s *Aukso ž sis* — klasin s formos ir realistinio pob džio veikalas, pasižym s s mojumi ir lyrizmu, gracingas žaidimas, duod s realyb s iliuzij ¹¹⁴.

K. Ostrausko *Kanar I* — stipri simbolin -psichologin drama¹¹⁵. Be reikalo dr. Pr. Celiėsius bijo, kad toki « ubagišk Lietuv » negalima rodyti m s vaikams¹¹⁶, — tai n ra butin nei socialin drama, nei vieta, nei laikas nes lygoja.

Antanaitis ir pats susiriša su jaun j teatru, pageidaudamas iš publikos, «kad ateit su šventadienio nuotaika» *Antrojo kaimo* spektaklius¹¹⁷, pats prisistatydamas *Antro Kaimo* užvaizda. Kitur jaunimo pastangas jis giria, bet reikalavim neatsisako, pavyzdžiui, kalbdamas *Teatro temomis* taikliai grybštelia A. Kairiui d l *Curri-*

¹¹⁰ *Nevaisingi metai prozai*, žr. *Margutis*, 1962 m. vasario m n., 10 psl.

¹¹¹ *Prano Naujokai io t Žydin ios dienos* », žr. *Aidai*, 1967 m. 9 nr., 415 psl.

¹¹² *Žvilgsnis pernyks i met dramos veikalus*, žr. *Aidai*, 1966 m. 5 nr., 237-240 psl.

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ Ten pat.

¹¹⁵ *Kosto Ostrausko « Kanar I »*, žr. *Aidai*, 1959 m. 1 nr., 35-36 psl.

¹¹⁶ P. Celiėsius, « *Kanar I* », žr. *Draugas*, 1958.X.4 d.

¹¹⁷ A. T. Antanaitis, *Kad ateit su šventadienio nuotaika*, žr. *Draugas*, 1969.II.21 d.

culum vitae ir D. Lapinskui¹¹⁸. Girdi, giriame, kad jaunim prie lietuviško darbo pririštume: «pastangas vertinu, tik nenoriu, kad tas vertinimas pasidaryt pseudokult ros pretekstu»¹¹⁹.

Nuomon apie antr j teatro festival nusako straipsnio antrašt : *Daugumoje m g jiški pasireiškimai*^{120 121}. Išskiria A. Landsbergio *Paskutini piknik* nuošird , aktual , pašokiruojant . Pasigenda ger veikal . Dramos rašytojai tur t derintis prie reiklios jaunesn s publikos¹²¹.

Šiaip jaunimo pastangas jis keli . D l to smarkiai t ptelia B. Railai, kritikuojan iam j sav s ieškojim : «Polemizuodamas su jaun ja šio krašto betuvišk ja jaunimo karta cikle *Nei promet jai, nei raganos*, autorius atsistoja nejaukioje pamokslautojo — moralizuotojo pozoje, per daug aukštai ir atokiai, kad j suprast ar b t jos suprastas». Bet ir Raila tur s tiesos¹²². Ir pats Antanaitis ia grybštelia, kai reikia. Pavyzdžiui, nu j s Chicagoje po spektaklio pasveikinti jaun j aktori d l gražios lietuviškos tarties: «Ten, tarp aktori namu io parsivežti atvažiavusi t ty i ir mamy i , tarp laimingo autoriaus ir režisoriaus benardantis aktori b rys, deja, tarpusavy šnek josi išimtinai « iabuviškai». Tai, žinoma, nieko steb tino ir išvad iš to nedarau. Tik tiek, kad užmiršau, ko buvau at j s»¹²³.

Ilgok straipsn apie beatninkus, pavargusi j generacij išspausdino *Student Varpe*, kur keb mint , jog ta generacija ver ia mus perkvosti elgesio normas^{124 *}.

Tarp Antanai io ir kalbinink St. Barzduko, L. Dambri no ir P. Joniko jo domus ir vaisingas dialogas d l literat ros veikalo kalbin s kritikos. St. Barzdukas 1964 m. *Gimtosios Kalbos 2* numeryje suraš aps iai klaid M. Katibškio noveli rinkinyje *Šventadienis už miesto*²⁵ ir nusprend : « Kaip matom, žodyno, rašybos, skyrybos ir kitokios r dys Katiliškio kny g gerokai apgadino. Pro r dis negali matyti n jos grožio. Sunku, prisipažinsiu, toki kny g skaityti, nes beveik kiekviename puslapyje už ko nors sukli vi. Kaltas d l

¹¹⁸ *Teatro temomis*, žr. *Akira iai*, 1968 m. 1 nr., 10 ir 12 psl.

¹¹⁹ Ten pat, 12 psl.

¹²⁰ *Akira iai*, 1971 m. 11 nr. 10 (34) psl.

¹²¹ *Apie teatro ateit šviesesn mis spalvomis*, žr. *Akira iai*, 1972 m. 1 nr., 35 psl.

¹²² *Daugiaspalv Railos «Laumi juosta»*, žr. *Aidai*, 1967 m. 8 nr., 368 psl.

¹²³ *Revolucija prieš nat ralum scenoje*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 11 nr. 8 psl.

¹²⁴ A. T. Antanaitis, *Pavargusioji generacija*, žr. *Student Varpas*, 1960 m., 20-28 psl.

¹²⁵ St. Barzdukas, *Mariaus Katiliškio «Šventadienis už miesto»*, žr. *Gimtoji Kalba*, 1964 m. 2 nr., 11-14 psl.

to autorius. Kaltas dėl to ir leid jas. Bet kalti esame ir mes visi, kad knygos su tokia galybe klaidomis gyvenime dar gali pasirodyti»¹²⁶. Antanaitis pasipiktino. « Šitokia forma parašytoje recenzijoje, kaip ji tiksliai bebūt kalbiniu požiriu, negaliu ne žvelgti piktos valios»¹²⁷. Es, *Gimtoji Kalba* tik Katiliškio noveles ir Pulgio Andriušio *Rojaus vartus* kritikuodama kalbiniu požiriu, tuodu autori tarsi laiko didžiausiais kalbos nusikaltalais. « Kaip sykis, tai ir yra žmonės, kurie taja lietuvi kalba labiausiai sielojasi ir kuri pastangomis ji iria, emigracijoje, tebėra gyva»¹²⁸. Rašytojui pravartu, bet nebūtina žinoti visas kalbos plonybes. Ypač prie « r dži » negalima priskirti tarmybi. O kalbos taisytoj sunku prisiprašyti. Kalbos gyvybės palaikymui svarbesnis rašytojo vaidmuo.

L. Dambrienas, *Gimtosios Kalbos* redaktorius, dėl vietos stokos ir kit priežasčių Anatanaitis atsakymo nedamas, pats pridėjus, kad recenzentas subjektyviai gali būti ir teisus, kad jam tos klaidos gal jo kliudyti pajusti kėrinio grožį, nes ia kalba — kaip muzikai instrumentas : su blogu instrumentu gero kėrinio nepagrosi¹²⁹.

P. Jonikas klausiman dar neš šviesos. Primins dar Lietuvoje tuo reikalu jus rašytoj ir kalbininkgin, kur pats K. B ga pasisakęs prieš vienašališkus kalbos taisytojus, Jonikas išvedžioja : « Taciau iškilesnieji mūsų rašytojai ilgainiui, jei ne specialiomis studijomis, tai bendra nuovoka prijo nusistatym, kad geras rašytojas turi mokėti kalb, o tikras kalbininkas, nor damas vertinti grožinį literatūrą, turi suprasti tokio kėrinio kalbos skirtyb nuo negrožinio kėrinio kalbos»¹³⁰. Rašytojai estetiniais sumetimais tyčia atsiskiria nuo prastini bendrinis kalbos norm. Tik tai pripažstant, nepaneigiamos estetinis kalbos priemoni galimybės. Šis pokalbis bus neš reikiamo aiškumo tų klausim.

Antanaitis literatūrinio gyvenimo apžvalgomis, išjusi knygvertinimais ir literatūrinis problem kėlimu žymiai prisidėjo prie rimto ioniškio skaitytojo literatūrinio formavimo.

¹²⁶ Cituota iš *Naujien*, 1964.X.

¹²⁷ A. T. Antanaitis, *D I Mariaus Katiliškio « Šventadienis už miesto » kalbos*, žr. *Naujienos*, 1964.X. 3 d.

¹²⁸ Ten pat.

¹²⁹ Žr. *Gimtoji Kalba*.

¹³⁰ P. Jonikas, *Apie poezijos kalb ir Antano R ko poezij*, žr. *Naujienos*, 1966.VI.8 d.

Al oyzas Bar onas (1917-1981)

A. Baronas (slapyvardžiai: L. Augštys, L. Galinis, P. Janulis, P. Svilius) pats daug kritik plaktas, bet moka tai priimti. Jis linksmi pasišaipu iš ieškan i užtarimo : « Kai kurie, kritiškiau vertinti, ieško nekilnojamo turto pardav j , inžinieri , daktar ar likerštorinink užtarimo ir kritiko pasmerkimo, atsisako net laikraš io prenumeratos. Bet, jei aš atsisaky iau laikraš i , kurie mane muš , tai lik iau be lietuviškos spaudos. Ne visada vertintojai, kaip ir daug kas žem je, yra neklaidingi, bet be vertinimo n ra ir negali b ti jokios pažangos. Didelis choras garbinan i užmuša kartais rašytojo pastangas išgirsti, kad ir ne tok liaupsinant žod »¹. Bet ignoravimas žalingas: « reikia kritiškai vertinti ir nurodyti klaidas, reikia lyginti su kitais, ir augti kiekvienam meno puosel tojui aukšt , bet ignoravimu kult ros nepakelsi, m s kult ros niekinimu tautos dvasios nesustiprinsi»^{1 2}. Tuš ias darbas savo veikal ginti spaudoje : «jei neapgynei sav s poros šimt puslapi knyga, paveikslu ar kitu k riniu, kaip beapginsi keliolika eilu i »³. Kritikos labiausiai bij silpnieji, — jie man , «jog j k ryba neliestina, kad ji nei dega, nei sk sta »⁴.

Baronui geriau lietuviu geras k riny s be patriotizmo, negu patriotinis, bet nemeniškas. M s rašytojai turi pažinti gyvenim , dom tis tuo, kuo domisi žmon s. Dažnai susidaro iliuzija, kad literat ra nutrauk ryšius su praeitimi, iškrypo, yra nebe menas. Bet rašytojas negali paklusti reikalavimui «b k kaip visi». Jis duoda visuomet k nauja: «Rašytojas, b damas nepakartojamas, duoda kur nauj tikrov s aspekt , kit nežinot ; tad kur laik lieka nesuprastas »⁵. Kas kita tušti mantruoliai. Dabar skaitytojas turi kurti drauge su rašytoju — suvokti nesuvoktus dalykus. Rašytoj

¹ *Ar kuris kitas buvo tiek vanotas*, žr. *Draugas*, 1964.VI.20 d.

³ *Sielos išpardavin jimas*, žr. *Draugas*, 1954,11-20 d.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

⁵ *Šiandieninio rašytojo santykis su skaitytojais*, žr. *Draugas*, 1963.IX.7 d.

dažnas pam gimnas vaizduoti « gyvenimo m šlynus » turi prasmę — sukr sti žmogaus išdidum ir pasitik jim savimi ⁶.

Rašytojo tragik — ia gerai sik r s lietuvis neieško knygos. Rašytojui skaudžiausia štai kas : « Galima save kam nors paaukoti, nurašyti mieg ir poils , bet kai šitokios aukos niekas nenori priimti, rašytojas kuria tik d l to, kad jo pašaukimas kurti, nors ne vien kart beprasmiškumo klausimas atsistoja prieš akis išgal sta linija. Kam visa tai, jei parašius n ra kam išleisti, jei išleistos n ra kam skaityti ? » ⁷ Redaktoriai išnaudoja rašytojus (o redaktoriai skundžiasi finansiniais sunkumais). Baronas teisingai mano, kad be knygos prisik limo mes, tautos šaka, ia sunyksime : « kai liksime turtingi skurdžiai, kas parašys mirusiai lietuvi kult rai nekrolog ? » ⁸. V liau knygos išleidim ir autoriaus atlyginim m kiek lengvinti konkursai. Priešingai daugeliui rašytoj , kad premij komisijos ne visada kompetentingos, konkursai n ra tikrai slapti ar pats dalyvavimas konkurse žemina rašytoj , Baronas n ra prieš tuos konkursus nusistat s ⁹.

Prozos pažangos klausimas. Kai poezijoje po Maironio jau tur jome kelias poet kartas, tai prozoje nuo Kr v s ar Vaižganto beveik nenu- tola. Tad Baronas džiaugiasi pamat s, kad J. Jankus *Paklydusiuose paukš iuose* laužo kerdžiaus ar Petro Kurmelio kult . Jank laiko pasakojimo meistru, o jo žmones gyvais, tikrais, nuod mingais, kaip šios žem s žmogus. Tas nesudidvyrinimas yra gyvenimiškas. Baronas neatsako klausimo, ar verta tok nuod ming gyvenim vaizduoti. Bet jis mano, kad Jankus tai daro ne pikantiškumo siek- damas, o bandydamas یشهی iš dirvon lio amerikietiš k j plent . Gera, « kad m s proza keliasi vienkiemius, kaip kad jau seniai tai padar poezija, tapyba, muzika ir pagaliau pats kininkas. Tod l kiekvienas bandymas palikti kerdži ir išvažiuoti iš dirvon lio yra sveikintinas »¹⁰.

Nors Baronas kovoja prieš grubi kritik , bet pats aštriai griebia V. Alanto *Pragaro pašvaistes*. Nurod s kompozicinius, sti- liaus, filosofinius ir veik j psichologijos tr kumus, išveda : « Jei jau nusileisime, kad nesvarbu nevyk charakteriai, nesvarbu kompo- zicija, bet kai nemokyt bob galvomis filosofuoja profesorai ir

⁶ Ten pat.

⁷ *Apybraižos apie dabartin lietuvi literat ros pad ti*, žr. *Draugas*, 1950.IX.2 d.

⁸ Ten pat.

⁹ *Leid jai, k r jai ir konkursai*, žr. *Draugas*, 1964.VI.20 d.

¹⁰ *Proz keliasi vienkiemius*, žr. *Draugas*, 1952.IX.23 d.

tokia filosofija bando išspręsti pasaulio nusigyvenimo problemas, nedovanotina »¹¹. Panašiai sutiko ir P. Andrieušio *Tipel*, kur es tik ritmingai plauki s sakiny s, versm — be intrigos. Kad ir tikroju vardu pavadintas Kaunas, bet neparodyta jo esm ir gyvenimas. Toki knyg tuoj reik s išmesti. O liks tik sakiny s ir nuoširdumas^{11 12}. Baronas prozoje ieško gyvenimo atvaizdavimo. Tod l mielai priima ir ne labai dorus, bet gyvenimiškus K. Bar no veik jus: «*Atsitiktiniai susitikimai*, vaizduoj m s gyvenim už t vyn s rib , pasiliks knyga, atskleidžianti kasdienyb ir aplink , kurioje gyveno lietuviai. Ir kadangi tai atlikta patyrusio autoriaus, nepaisant kai kuri tikrai jau atsitiktini atsitikim , novel s yra našas ionykšt gyvenim vaizduojant lobyn »¹³. Baronas apskritai palankiai sutinka jaunus rašytojus ar nauj keli bandymus¹⁴.

Lyrika, Barono manymu, dabar nebemada. Baronas atlaidžiai vertina A. Grigaityt už moterišk nuoširdum bei paprastum : « Tie paprasti kai kurie posmai, kad ir labai priart j prie banalumo ribos, yra skaidr s ir poetiški »¹⁵. Nieko autor neieškojusi, nieko nepraradusi — liko paprasta, moteriška. Jis pageidaut kitokios formos, naujesnio palyginimo. Ne jos stipryb patriotiniai ar religiniai eil raš iai. Knyga nieko nauja neatneš , bet pateisina savo iš jim . Tik poezij grei iausiai pergyvens pergamentas¹⁶.

Recenzentas artimai bendravo su A. Mackum ir didžiai jo poezij vertino, vadindamas « stipriai sulapojusio ir ne pilnai dar išsiskleidusio poeto » k ryba, sakydamas, kad jo k rybinis palikimas yra gana didelis vert s prasme. Tai «buvo avangardinis poetas ir ligi šiol niekieno reikiamai nepaj gtas atskleisti ir nedidelio skai iaus tesuprastas »¹⁷. Mackus buv s labai apsiskait s. Ir tai jam pad j pasukti teigiama linkme. Algimanto Pag gio (tuo slapyvardžiu buvo išleid s *Eil raš ius*) virtimas A. Mackumi daugel nustebin s: «Ir kas nesek paskutiniuosim s , o ir kit krašt poezijos raidos, tas gal jo ir nebesuprasti Mackaus poezijos, nes vieniems m s poezijos laikrodis sustojo ant Maironio, kitiems ant Brazdžionio, kitiems prie žeminink ankstyvesn s k rybos. Nedaug A. Mack

¹¹ *Knyga apie pragaro pošvaistes*, žr. *Draugas*, 1952.III.1 d.

¹² *Kauno tamsesn s pus s vaizdas*, žr. *Draugas*, 1955.II.19 d.

¹³ *Atsitiktiniai ir neatsitiktiniai susitikimai*, žr. *Draugas*, 1968.VIII.17 d.

¹⁴ *Nuolatin kova d l ramyb s uosto*, žr. *Draugas*, 1965.1.30 d.

¹⁵ *Poezijos širdis ir pergamentas*, žr. *Draugas*, 1956.VI.17 d.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ *Ne suvisam iš jo, tik suvisam negr žo*, žr. *Draugas*, 1965.1.2 d.

kas suprato, o ta iau jis buvo poetas, trauki s ir lietuvišk poezij moderniosios pasaulio poezijos laukuosna, ir jo netekimas yra didelis nuostolis ši dien s lygose talentais negausiai m s tautai »¹⁸. Barono manymu, griežtai disciplinuotos universitetin s studijos gal n ra poet ugdan ios : « Jeigu A. Mackus b t pasidav s disciplinai ir b t trauktas universitete reikiamus r mus, gal b t, mes netur tume šiandien poeto»^{19 20}. Savo poezijoje jis ieškojo nam sau ir kitiems.

A. Baronas stoja už teatro modern jim straipsniuose : *Partizanai scenoje ir laiko perspektyvoje* ²⁰ ir *Pasimatymo su Živile belaukian²¹*. Pirmajame psichologiškai aiškina partizanus žmones — kenian ius, bijan ius ir mylin ius. Mes, anot Barono, bijome net valdybos pareig , iš partizan reikalajame bes lygin s aukos. Antrajame — džiugu, es , matyti, kaip A. Šk ma, daugelio pultas, Živil nagrin ja amži b gyje ir ieško joje ne istorijos, o menin s tiesos. *Živil /s* pozityvi id ja — pasiryžimas kovoti d l laisv s, aukš iausios žmogaus vertyb s, kurios išduoti nevalia d l jokios asmenin s laim s. *Živil* esanti modernios dvasios, kovinga, id jiškai pozityvi ir sceninga.

Palankus jis Ostrauskui²². Apie A. Kairio *Curriculum vitae* sako, kad nuoga politika scenoje skamb jusi gyvenimiškai ir meniškai ²³.

A Baronas ir *Literat ros Lankai*. Šiam literat ros žurnalui Baronas didžiai nepalankus. juos jis buvo pakviestas, bet v liau novel atsi m . Piktinasi Ais io kritikavimu ²⁴. O j tas pats J. Mekas anks iau tiek vertin s. Ypa iai r stauja, kad *Literat ros Lankai* peikia patriotik ; rand s žurnale daug nelogiškum , recenzijos esan ios gimnazistiškos, modernumas atkeptas iš prieš 20 met . Baigia mokydamas, kad literat ra pakeliama ne riksmu, o aukšto lygio k riniais²⁵ (iš dalies ir pataiko, nes *Literat ros Lank* stipryb ir buvo kritika). skaudintas kritikos *Literat ros Lankus* v l prisimena

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Žr. *Aidai*, 1959 m. 7 nr., 318-319 psl.

²¹ Žr. *Draugas*, 1950.XI.25 d.

²² *Žvilgsnis K. Ostrausko dramas knygoj ir scenoj*, žr. *Aidai*, 1964 m. 5 nr., 247 psl.

²³ *Pasaulio viešbu io koridoriuje*, žr. *Draugas*, 1968.V.25 d.

²⁴ Jonas Mekas, *Kelios pastabos v liausios Ais io knygos proga*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 27-28 psl.

²⁵ *Treps jimas dži stan ioj brastoj*, žr. *Draugas*, 1953.VII.11 d.

kalb damas apie berno kult Lietuvoje ir berniškumo gausum m suose apskritai²⁶. Girdi, šiame krašte pinigas ir fizin j ga daugiau reiškia už inteligencij : « nenuostabu, kad ir lietuvi tarpe vienas bernas daugiau sveria negu trys Biržiškos»²⁷.

Atlaidžiai sutiko *Ketvirt j Pradalg* su visu atsiminim gausumu, «nes amerikie i literat roje atsiminimai nukonkuruoja net labai gerai parašytus ir domius romanus »²⁸. O fakt , kad kai kurie rašytojai *Pradalg se* nedalyvauja, paaiškino : «toki maža, jie nenulemia, nes j nedaug ir beliko, o iš viso j net negird ti, kur ir kokiuose plauiuose vandenyse tos didžiosios žuvys plaukioja ir kokiuose miškuose tie didieji li tai staugia »²⁹.

Okupuotosios Lietuvos literat roje nek gera temato. Bet sutinka su J. Ais iu, jog poetus reikia vertinti rimtai, o publicistik palikti Eltai³⁰. Išskyrus vaik literat r — tik komunistin didaktika. Gyvi žmon s beletristikoje pavaizduoti tik tie, kur nenori atiduoti sunkiai uždirbto turto³¹.

Baronas rašo sodriai, kandžiai, gausiai ironizuodamas, su s moju. Pažangus ir optimistas, ne visiems lygiai atlaidus, Daugiau informuodamas, kaip apspr sdamas, moka sudominti naujomis knygomis.

²⁶ *Akademiškumo paieškojimas*, žr. *Draugas*, 1959.XI.28 d.

²⁷ Ten pat.

²⁸ «*Pradalgi » plo iai ir vert . Ketvirt j ir kitas pradalgės vartant*, žr. *Draugas*, 1968.VI.15 d.

²⁹ Ten pat.

³⁰ *Akademiškumo paieškojimas*, žr. *Draugas*, 1959.XI.28 d.

³¹ *Dvasin s vergijos liudininkai*, žr. *Draugas*, 1962.XV.28 d.

Jurgis Blekaitis (g. 1917)

J. Blekaitis — režisierius, rašytojas, kritikas, raš s *Aiduose, Literat ros Lankuose, Margutyje, Metmenyse, Naujienose*. Ypa pažym tinas jo straipsnis apie Bal Sruog — duokl mylimam profesoriui studento, kuris j gerb ir juo sek ¹. ia gerai sugavo Sruogos meno samprat . Sruogai meno misija — tarnauti žmogui, pažadinti jame visa, kas amžina. Meno atsiribojimas nuo tikrov s, id jingumas — Sruogos principai. Sruoga laimingai suderino savyje poeto ir teatro menininko pradus. Brandžiosiose dramose poezija skamba tobulai, galingai. Jo dramos stipryb : «toji neišsakoma poezija, toji gaivališka lyrika [...] yra Sruogos dramatiniai k rini atrama»^{1 2}. O sugestyvi j ga kyla iš antro bruožo — dramatizmo, kur Blekaitis šitaip aptaria: « Toji žmogaus dvasios tampa, išgyvenimo intensyvumas, kyl s iš psichologin s situacijos, toji tragiška vidaus kova, kuri retais, išrinktais momentais išsviedžia žmog virš kasdienyb s ir jos pusiausvyros ir priveria j tapti nors valand lei aiškiaregiu, poetu, beveik pranašu, priveria išvysti prastai nematomus didelius vaizdus ir poetiškai perk nyti tikrov , — toji dramatizmo savyb , persiformuojanti lyriniais vaizdus, tyr poezij , sudaro laiming sruogin sintez »³. Tuo keliu tegali eiti ne dramaturgas nat ralistas, o tik lyrikas, kurs suteikia sugestyvin s j gos, sukuria keturi matavim žmones (ketvirtasis — j estetinio poveikio laipsnis ir j nedarumas). Per por valand lyrikas-dramaturgas Sruoga duoda daugiau jausm ir min i , kaip kitas per dešimt met .

Sruogai r pi atvaizduoti gyvenimo pilnyb — epochos vykiai, dinamika ir visos žmogaus dvasios galios ir duoti psichologinio vaizdo teisyb . Sruoga paneria žmog epochoje, poetin je atmosferoje. Dievo ir žmogaus kryžkel — bažnytiniai motyvai, gilus tik jimas, dvasinis susikaupimas ir amžinatv s ilgesys visada rišasi su patriotiniu jausmu. Sruogai menas ne žaismas, o tautos gyvastingumo

¹ *Balys Sruoga — asmuo ir teatro k rjas*, žr. *Aidai*, 1948 m. 19 nr., 402-408 psl. ir 20 nr., 466-471 psl.

² Ten pat, 466 psl.

³ Ten pat, 466-467 psl.

k rybiškas pasireiškimas. Sruoga k r lietuvišk j ateities teatr . Jo k rybos vardas — Lietuva⁴.

Patyr s teatralas Blekaitis ilgame žvalgiame straipsnyje aptaria K. Ostrausko draminius ieškojimus. T dramini keli jis veda nuo labiau konvencin s dviaukšt s *Kanar /s*, per m sling j *Pypk*, apkraut simbolika, ir melodramatišk , per ilgai aiškinan i *Žali j lankely*, apsistodamas prie dr saus prasiveržimo avangardin Vakar teatro form su gelme, tautiška atmosfera, ir glaust *Gyveno kart senelis ir senel*. Ostrausko teatras komiškas tik iš paviršiaus, o gelm s jo tragiškos. Jis išsivaduoja iš buitinio teatro ir dr siai žengia avangardin . Id jin pagrind jis pasiek s, veiksmas priežastingas, charakteriai vystomi nuosekliai. Bet gil ja pesimistin pasaul jauta. Lietuvišk šakn betgi netur s. Gal per vitalus skelbti mums civilizacijos nuovarg . Tos neviltes id jos mes dar nepriimame. Dr sina autori b ti nauju, tik savaip, ir neišsižad ti gyvo žmogaus⁵.

Teatro temomis dar paraš straipsn , kuriame kalba apie nepriklausomos Lietuvos laik teatr⁶.

Išskirtinos *Žem s*^{7 8 9}, H. Radausko *Žiemos dainos*⁸ ir A. Nykos Nili no *Balandžio vigilij*⁹ kritikos. Straipsnyje *Poezija pakeliui Vakarus*, pasig r j s *Žem s* išore, pažymi, kad jos poetams k ryba yra rimtas ir r stus gyvenimas ; laimima ji bekompromisiniu užsiangažavimu. Tai ne žaismas, o išpažinimas, ne aukl jamoji ar patriotin lekt ra. *Žem s* poetai nutrauk ryšius su tradicine m s « širdies » poezija, « žali » jausm pakeit kultyvuotu, visuomeniškesniu išgyvenimu, ved nerami , intensyvi mint , liov si tik j vien gaivališka lietuviška siela ir m siekti aukštesn s kult ros, be slaviško grau-dumo, liaudies dain stilizacijos, siekdami suuniversalinti m s kult r . Didžiai vertindamas J. Girniaus vad kaip grup s prasmim , apgaili, kad ten atsisakyta poetin s k rini analiz s. *Žem* akcentuojanti žmogaus prasm s ieškojim , keldama metafizines problemas, stovi prieš didel jos sutirpdyimo emocij je kaitroje klausim¹⁰.

Nepriklausomojoje Lietuvoje poezija nebuvo menas: «Poezija niekad nebuvo menas, suprantant menu harmoning jungin iracio-

⁴ Ten pat.

⁵ *Kostas Ostrauskas ieško savo teatro*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 10 nr., 6-28 psl. ir 1966 m. 11 nr., 85-106 psl.

⁶ *Lietuvi teatro problemos*, žr. *Aidai*, 1953 m. 6 nr., 225-231 psl.

⁷ *Poezija pakeliui Vakarus*, žr. *Draugas*, 1952.1.26 d.

⁸ *Naujas Radauskas*, žr. *Aidai*, 1956 m. 2 nr., 86-88 psl.

⁹ *Allonso Nykos-Nili no «Balandžio vigilija»*, žr. *Aidai*, 1958 m. 7 nr., 323-327 psl.

¹⁰ *Poezija pakeliui Vakarus*, žr. *Draugas*, 1952.1.26 d.

nalaus kv pimo (kur pagauti iš anapus sav s — dovan vadiname talentu) ir s moningo mok jimo, sud to iš žmogiškosios kult ros ir technikos »¹¹.

J. K kšt laiko K. Borutos epigonu, sk stan iu toli , audr ir kruvin širdži retorikoje, ir laiko susijusi su kitais *Žem s* poetais tik parašu. *Žem s* vardas geriausiai tink s K. Brad nui. Jo poezija — didelis brangakmenis. Bet ir jis joks vakarietis ar filosofin s linijos poetas. H. Nagys jau artimesnis Girniaus tiesiamai linijai. Neramus, ekscentriškas, jausmo pagautas, iškyla aukš iau savo chaotiško talento, didel s vaizduot s, netur s laiko sudisciplinuoti vaizd ir žodži . V. Ma ernis — darbo ir valios poetas. B t išsivyst s poetu filosofu. Bet ir jis liudija, jog ir giliausia tema nesuteikia poezijai j g . A. Nyka-Nili na — stipriausias ir intensyviausiai išgyven s metafizin problematik , didžiausias vakarietis. Jam poezija yra misija, kuriai jis visiškai angažuojasi. Prasm s ieškojimo mintis jam nelieka abstrakti spekuliacija, o virsta emocionali u pasaulio išgyvenimu. Jis asmens temas suvisuotina, o visuotines problemas suindividualina. Pro trapios egzistencijos vizij , lyg vaiko žaisl ar vaiduokli pasaul , pro gimin s peizaž , Nili nas žvelgia nepasiekiam metafizin nakt . Jis ieško reiškini ir daikt sielos. Kritikas mato poet dažnai besigrumiant su forma, pralaimint , kai vaizd banga užtvinsta. Daug nepateisinam filosofijos ir muzikos termin . Mažesnieji dalykai geriausi, kur filosofin pasaul perteikia labai taigiai. *Žem* revoliucin žyg atlikusi, bet dar neper musi organiškai vakarietiškos formos sampratos^{11 12}.

Reznacin je *Balandžio vigilij* poezijoje Blekaitis mato atspind jusi r s i tautos nelaim , priimt kaip b tinyb išdidžiai. Ta poezija — vienišas monologas tuštumoje, sugestyvi jo id j , pusiaukelio tarp filosofijos ir poetin s fantazijos reiš k j . Veltui ieškotum raktio Nili no poezij , remdamasis žinomais faktais. Rafinuota mintis, kaprizinga fantazija, ne visai realios emocijos ir gyvenimiškumas — pagrindiniai Nili no poezijos bruožai. Visa užlieta beviltiško realyb s pajautimo, vieniša, neprieinama. Poetas maištauja prieš tams d l tiesos. Kritikas konstatuoja siurrealistinius bruožus, universalum ir lietuviškum ir sp ja, kad d l aukšto intelektualinio lygio skaitytoj maža tetur s. Jo dvasinio pasaulio nuotarka lietuviška, nors pirštu to neparodysi. Rafinuot ezoterin k ryb su pas mon s t kme Blekaitis gerai išryškina¹³.

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

¹³ Alfonso Nykos-Nili no «Balandžio vigilija», žr. *Aidai*, 1958 m. 7 nr., 323-

Jis esmingai aptar Masiškį H. Radauską, kurio t. v. — k. — ryba ir kuris, greta A. Nykos-Mliūno, daugiausia siliejęs tarptautininkas. Radauskas yra «pirmas ir iškalbingiausias propagatorius t. poetini idėj. bei form. ir apskritai t. pasaulin. s. k. rybos lobi, kurie amžinai egzistavo, bet kuri mes dar nebuvome organiškai priėmę ir pasisavinę, vystydami savo uždaroje tautiškoje orbitoje»¹⁴. Su mūsų tautos tradicija jis betur s. tik vien ryš — t. pa i. lietuvi kalb. Jis stov s. prieš b. ties m. sl. ir gyvenimo trupum bei mirt, mato tikrov. lyg aiškiaregio sapne ir skelbia tik vien mistik — k. rybos nemarum. Bet jis visada konkretus, o jo forma didžiai kult. ringa, nors pats poetas to nelaik s. poezijos esme. Bet kritikas mato, jog *Žiemos dainoje* poeto nuotaika keičiasi — olimpišk. giedr. pakeičia siaubas, lyrika gauna siurrealistin. pobūdį. Bet poetas ir Masinje ir laisvojoje eilėraščių formoje išlieka nuoseklus, logiškas, pasmon s. elementai ir fantazija nenustoja ryšio su tikrove. Kritiko manymu, poetas, nusiplėš s. kauk, praplečia siauras esteto ribas ir atsistoja prieš žmogiškojo likimo neišbaigiam. tem.¹⁵

Blekaitis jautrus poezijai, pasisako už pažang, žvalgus, bet, anot H. Nagio, svyrav s. nuo pietistiškos adoracijos ligi alergiško neapkentimo»¹⁶, pavyzdžiui, ginėd. l. Šk. mos palikimo.

¹⁴ Žr. *Naujienos*, 1956.III.24 d.

¹⁵ Ten pat. Šis straipsnis praplėstas ir pavadintas *Henriko Radausko poezija* buvo atspausdintas *Lituanistikos Instituto Suvažiavimo Darbuose*, 1971, 129-148 psl.

¹⁶ H. Nagys, *Pastabos apie 1954 m. grožinį lietuvi literatūrą*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1955.IV.27 d.

Kazys Brad nas (g. 1917)

K. Brad nas (K. Priešpylis, Bronius Inkrata) — poetas, kritikas, žurnalistas, redaktorius. Tai gero suvalkie io tipas — veiklus, veržlus, k rybingas, ištvemingas, praktiškas, bet nesavanaudis. Jis sub r žemininkus, dorojo *Literat ros Lankus*, nuo 1961 m. redaguoja *Draugo* kult rin pried , kur sutelk paj gius bendradarbius, atv r s jo puslapius ir kitiems pasisakyti, pats dažnai grybš-teldamas gyvai, šviežiai, skaudžiai. To priedo *Kertin parašt* virto tarytum Kudirkos *T vyn s Varpais*. Pats Brad nas pasisako ir kult -rin s kronikos skyrelyje nepasirašydamas, lyg trumpai, bet taikliai bei žvalgiai parecenzuodamas. 1968 m. suredagavo kolektyvin veikal *Lietuvi literat ra svetur; V. Ma ernio Poezij* (1964) ir *Lietuvi poezijos* III dal (1971).

Tautos gyvyb jis sieja su jos k ryba: « Amžiai, o ir m s dabart is rodo, jog tautos gyvast , net ir savo valstyb s netekime ir okupacijose, palaiko ir užtikrina kult rinio pol kio neišbl simas ir k rybinio bei savito bruožo nepraradimas, vis siekiant to, kas dar nepadaryta, vis naujomis datomis nužymint kurian ios tautos laim t nauj žingsn »¹. Tas d snis galioja ir m s tremtyje.

Ryškus jo bruožas — optimizmas. Priešingai kitiems, jis nemato reikalo sk stis ypatingai blogomis rašytoj gyvenimo s lygomis. Ir t vyn je, es , vargu kas vien iš rašto gyveno. Ir ia — ne visi prirakinti prie sunkaus darbo. Kas moka kalb , parodo iniciatyvos, gali rasti geresni darb , nelaukdamas, kad visuomen j apr pint , nesgi vien seni žmon s reikalingi globos. Pats Brad nas nesibaid ir fizinio darbo: « Mano pirmas darbas Amerikoje buvo duobi kasimas kapin se. Paskui piaus iau ir šlifavau statybinius akmenis, dirbau fabrike ir pagaliau — lietuviško laikraš io redakcijoje. Tarp vis t darb nematau jokio esminio skirtumo: aštuonias valandas dien visur reikia atidirbti [...] O ger eil rašt parašau tik maždaug dvi dienas tinginiaudamas [...] Ar vien literat rai atsid jus tie eil raš iai išeit geresni — sunku pasakyti»².

¹ *Knyga, kokios dar netur jome*, ž. *Draugas*, 1966.XI.20 d.

² *Pasikalb jimas su Brad nu ir Nagiu*, ž. *Akira iai*, 1971 m. 6 nr., 8-9 psl.

Rašytojai tur t tur ti daugiau savigarbos: neverkšlenti — jei gali, sukand s dantis, rašyk, jei ne — tyl k. Ir leidyklos dirban ios išsijuosusios, knyg išaina nemaža ir ger ; o skaitytojus reikia surasti — prie bažny i , susirinkimuose, namuose. V liau, deja, Brad nas pastebi m s abuojum lietuviškai knygai, kad naujos knygos teatžymimos trumpute recenzija, ir paskui sk sta užmaršt . Reikia pakartotinai gr žti prie knygos, d l jos gin ytis ir tuo gaivinti beišv stan i knygos kasdienyb ³.

Išleid s *Moren ugnis*, pareiškia kad mes per daug r pinam s savo visuomene, — lyg jai šokus pirkti knygas, m s rašytojai taps genijais. O kas Donelait pirkto ? Be keli šviesesni pastori , niekas literat ra nesidom jo. « M s žmon s emigracijoje ir laisvoje trem tyje tiesiog siaubingai ima b r ti, lietuvišk pol k ir bals parodydami tik prie lovio ir cimbol , kaip ir anie Krizo vestuvi sve iai»⁴. Jiems poezija — tik «tre ias» po piet . Toks Maironis — nekapituliavo prieš blogas s lygas, o pats išleido *Pavasario balsus* ⁵. Literat ros ateitis ir kokyb yra rašytojo rankose. Žinoma, svarbu, kad bent paskutiniai literat ros bi iuliai nepalikt mus. M s premijos ir konkursai gal t b ti daug planingesni.

V liau Brad nas susir pina, kad net kai kurie laikraš iai ⁶ literat ros klausimo k lim spaudoje laiko tik autori ambicijomis. Es , ger knyg išperka. Brad nas tai nurodo, jog estai tremtyje išperka 3000 tiražo roman , o mes tik 1000. Prieš Pasaulio Lietuvi Bendruomen s seim Kudirkos gimimo šimtme iui min ti Brad nas rašo, kad apsisvers rašytojai karstuose, jei literat ra tame seime bus aplenkta ⁷.

Prezidentas Kennedy inauguracij pakviet Frost , o m s Jaunimo kongresas nepakviet tokio B. Brazdžionio. Knygoms reikia propagandos, tik ne rašytojai privalo j daryti ⁸.

O pati literat ra, kad ir be savos žem s, vis teb ra gyva, k rybinga ir auga. Priauga nauj rašytoj (Vl. Šlaitas, J. Mekas, B. P kelevi i t , E. Gruodis). Jie ieško nauj form . Ateina dar jaunesni: A. Bendori t , V. Bogutait , G. Bura ait . Priaugantieji

³ *Nepasisendinkime per anks t i*, žr. *Draugas*, 1966.III.19 d.

⁴ *Kazys Brad nas aktualiais m s literat ros klausimais. Pokalbis su K. Brad nu*, žr. *Draugas*, 1958.X.18 d.

⁵ *Rašytojai ir skaitytojai*, žr. *Draugas*, 1967.XII.2 d.

⁶ Pavyzdžiui, *Dirva*, 1966.X.3 d. vedamajame.

⁷ *O kaip su literat ra*, žr. *Draugas*, 1958.VIII.2 d.

⁸ *Argi ieškoma literat ros be rašytoj* , žr. *Draugas*, 1966.X.8 d.

turi kalbos sunkum : rašytojas negali b ti savo aukštumoje, jei savo instrumento — gyvosios kalbos nevaldo tobulai⁹.

Ateities konkursui pasibaigus, jis pastebi prozos pirmenyb prieš poezij ir milžinišk anglosaks poezijos tak . Pažinti svetim literat r , es , sveika, kad tik ji neužgožt savosios. Kiti vargai: « Labai akivaizdus ribotas ir nepakankamas lietuvi kalbos naudojimas: šlubuoja sakinio konstrukcija, bauginan iai siauras žodynas. Bet jei užsidegimas nepraeis, atžalynas bus»^{10 11}. Kad Brad no viltys netuš ios, rodo neseniai iš jusi jaun j antologija *Tiltai ir tuneliai*.

Be kalbos skurdumo, kitas jaun j išeivijos poet pavojus ne tik form , bet ir svetim id j užgožimas gal s t , kad ir lietuviškai rašom , poezij padaryti nelietuvišk . Tuo tarpu Nagiui tak pavojus didesnis atrodo Lietuvoje. Pagaliau šiam atrodo geriau tur ti tok Milaši rašius pranc ziškai, negu jo visai netur ti¹¹.

Tik literat ros mokslas ir kritika kelia jam baim . Literat roje tebevyrauja istorinis metodas; estetinis, sociologinis ir kiti — nejudinami.

Knygas m suose tevertina tik bi iuliai ir priešai: visos reikšmingesn s knygos buvo vertinamos daugiau politik , pasaul ži rinink , negu gili ir objektyvi literat ros mokslo specialist¹².

V liau Brad nas džiaugiasi jaun j kritik estetine bei strukt rine kritika — B. Šilbajorio, I. Gražyt s ir V. Skrupskelyt s darbais¹³. Apie nauj j tremties literat r neturime studij , o apie S. Ner sismagin nežinia kiek priraš me, net knyga išleista. O apie Aist , Brazdžion ne. Vyresniesiems literat ros istorikams vertinti gyv j šios dienos literat r — svetimokas dalykas, — jie kiek atitr k . Bet kur ia baigusieji mokslus ir paj giantieji pasisakyti apie dabarties ir senesn literat r¹⁴ ? Dviejuose paskutiniuose L.K.M. Akademijos suvažiavimuose nebuvo paskait apie literat r . Organizatoriai kreip si¹² ir visi atsisak . « Nežinau, ar pakakt ia žodžio g da. T a iau faktas yra sukre iantis, turint savo tarpe literat ros mokslo daktar ir nepriklausomos Lietuvos universitet literat ros mokslo d stytoj . Jeigu paprastam fabriko juodadarbiui Vasario Šešioliktos prog a dr stama priminti jo duokl s pareig t vyn s labui, teb nie leista ir lituanistinio mokslo autoritetams priminti ir j neištes t

⁹ *Rašytojai ir skaitytojai*, žr. *Draugas*, 1967.XII.2 d.

¹⁰ « *Ateities* » literat r iniam konkursui pasibaigus, žr. *Draugas*, 1963. II.9 d.

¹¹ *Pasikalb jimas su Brad nu ir Nagiu*, žr. *Akira iai*, 1971 m. 6 nr. 8-9 psl.

¹² *Kritika, rašytojai, leid jai*, žr. *Draugas*, 1951.XII.8 d.

¹⁴ *Kas apie tai rašys*, žr. *Draugas*, 1965.VI.26 d.

pareig mokslini suvažiavim atvejais»¹⁵. Bendras spaudos lygis Brad nui atrodo dabar aukštesnis, negu radome at j . Bet jis jau krinta, nes skaitytojai reikalauja tik aprašin jimo t vyki , kur patys dalyvavo.

Okupuotojoje Lietuvoje dar blogiau. Dvasin laisv — viena svarbiausi s lyg br sti talentui. Ten viskas po S. N ries sustoj mirties taške, tik K. Binkio, net B. Brazdžionio sek jai. Kitur nurodo ieškojim psichoz ¹⁶. Kol visk sprendžia partija, tol visi ieškojimai bergždi. Juk partijai: «M s tikslai aišk s, keliai nubr žti». «Žinoma, Sovietijoje dar teb ra rašytoj , vardan minties, turinio ir formos laisv s, dr stan i rizikuoti savo ir artim j likimu »¹⁷. O kaip m s raštijoje, ar n ra svarbi vyki ? «Anaiptol. Vien tik jau Sibiro lietuvai i maldaknyg laisvajame pasaulyje išversta daugel kalb ir išleista milžiniškais tiražais, yra toks baisioje katorgoje gim s nuoširdžiausios maldos ir poezijos unikuminis lydinys, kad jo kredit mums gal t pavyd ti ne vienas, kad ir storiausias prasiverž l s literat ros tomas »¹⁸. Yra ir pogrindin s literat ros, einan ios rankraš iais. To pavyzdži duoda ir *Draugas* savo atkarpoje Mirusio Riksmo slapyvardžiu. Tenykšt literat r privalu vadinti ne tarybine, o tik lietuvi literat ra¹⁹.

Po keleri met Brad no nuomon apie tenykšt literat r pasikeit : « Jie užmyn ant kitokio kamš io, nors ir susitikome tame pa iame m s poezijos kelyje »²⁰. Ypa jis vertina dabar m s poetin s kalbos kult r : « Labiausiai džiugina tai, kad jau yra subrendusi, iš kartos kart jusi ir didel kult rin lyg pasiekusi, lietuvi literat ros poetin kalba. Kada šitokia literat rin s kalbos kult ra atsiranda, tai ir pa ios literat ros ateitis darosi didžiai viltinga » ²¹. Kad tik partija neužd t sunki pan i , kaip kad buvo Stalino laikais, baiminasi Brad nas.

Brad nui jau seniai maud m s literat ros suaktualinimo reikalas, literat ros nagrin jimas spaudoje ir student susirinkimuose. Nieko bloga, mano jis, nagrin ti susirinkimuose kit taut literat r

¹⁵ *Ir saul je yra d mi* , žr. *Draugas*, 1961.X.21 d.

¹⁶ *Tuš i šiaud k limas*, žr. *Draugas*, 1962.11.24 d.

¹⁷ *Rankraš iai iš Lietuvos*, žr. *Draugas*, 1966.V.7 d.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ *Politinis balastas*, žr. *Draugas*, 1970.XII.25 d.

²¹ *Pasikalb jimas su Brad nu ir Nagiu. Mum r p jo ne tik žodžio išor , bet ir jo turinys*, žr. *Akira iai*, 1971 m. 6 nr., 8-9 psl.

ar m s spaudai rašyti apie okupuotos Lietuvos literat r . Bet nepamirština ir savoji laisvoji literat ra. Jam knieti ir knyg leidimas literat riniais klausimais. Galiausiai pats toki knyg suorganizavo ir išleido — *Lietuvi literat ra svetur* (1968). Redaktoriaus žodyje sako, kad tremties rašytojai išveng antrojo spaudos draudimo ir net didžiausio stalinistinio varžymo metais m s literat ra neat-siliko nuo pasaulin s literat ros pulso, kai t vyn je tvyrojo tik tuštuma. Ir m s poezijos taka net jau iama tenykštei. Kai okupantas laisvos Lietuvos žem lap išbrauk iš pasaulio atlaso, ši knyga bus neištrinamas taškas kult riniame lietuvi tautos žem lapyje. Užpildydamas sprag , kai okupuotojoje Lietuvoje išleistoje dvitom je *Lietuvi Poezijos* antologijoje (1967), žinoma, okupant reikalavimu, buvo praleista išeivijoje sukurta poezija, K. Brad nas suredagavo *Lietuvi poezijos* III t., išore nesiskiriant nuo minimo dvitomio ir duodan io piln lietuvi poezijos raidos vaizd tiek skaitytojui, tiek literat ros tyrin tojui bent laisvajame pasaulyje.

Mirusi j rašytoj palikimas. Paprastai mirusi j raštus išleidžia draugai ar politin s grup s. O kas išleis tuos, kurie netur jo draug ar nepriklaus samb riams — J. Savick , I. Šeini , O. V. Milaši , F. Kirš ? Mums reikia rašytoj muziejaus, filmo iš rašytoj gyvenimo, literat rini plokšteli , studij apie 25 met m s grožin literat r ²².

Prie F. Kiršos palikimo leidimo jis dar gr žta kitame straipsnyje, laikydamas, kad žodiniai pagerbimai gali virsti žeidžiamu papro iu m s sumies ion jusioje visuomen je²³. To paties *Draugo* kitame numeryje jau džiaugiamasi, kad naujoji Lietuvi Rašytoj Draugijos valdyba m si to reikalo, pavesdama St. Santvarai iki šio rudens tuos raštus suredaguoti. Laikraštis linki išleisti visus F. Kiršos raštus²⁴.

Nuoširdžiai Brad nas prisimena per anksti mirus J. Kaup . Vai iulaitis pasak pritemp iki rafinuoto ir aukšto lygio ne tik vaikams, bet ir dav gili žmogišk prasm . Kaupas pasak literat r sumies ionino pa ia geriausia prasme, pastatydamas Kaunui paminkl ²⁵.

M s poezijos ateitis. Mes perdaug vertiname savo poezij . Jos visos galimyb s dar neišsemtos. Liaudies dainos esminiai elementai tik m ginta perkelti individualin n lyrikon, pasekant vien išore,

²² *Neužmirškime, kad ir patys neb tume užmiršti*, žr. *Draugas*, 1967.VI.3 d.

²³ *Mirusi j pagerbimas ir gyv j darbai*, žr. *Draugas*, 1970.VI.6 d.

²⁴ *Fausto Kiršos k rybinis palikimas bus išleistas*, žr. *Draugas*, 1970.VI.13 d.

²⁵ *Julius Kaupas šiemet b t 50 met* , 1970.IV.18 d.

neužgriebiant pa ios gelm s. Ateityje m s poezija turi pareikšti m s tautos dvasi : « Tod l man dažnai vaidenas m s literat - ros ateities vizija, kurioje originali ir k rybinga tautos dvasia, iš jusi iš snaudulio ir primityvizmo, siurbusi savin visus moderniosios literat ros laim jimus ir jau ianti laiko puls reiškiasi brandžiais, kitom tautom nepakartojamais k riniais. Bet vizijai virsti realybe, turb t, reik s dar ištis kart pastangos»²⁶. M s poezijai reikia nauj v j , atsisakyti sen eiliavimo dogm , «o paieškoti naujos magijos žodžiui, naujos magijos pilnam mistikos lietuviškam peizažui »²⁷. Rašytojo atsakomyb visuomenei: rašyti gimt ja kalba, siekti dvasios gelmi , ieškoti tautin s išraiškos form kult rin se varžybose su kaimynais. Form ištobulinius, siekti minties gilyb s. Turinys poezijoje b tinas, tik jis ne banali reklama, o sunkiai ži - rimos žvaigžd s, amžini šaltiniai, suvokiami tik gerai intelektualiai pasiruošus. Form tremtyje praturtins poaistin s kartos poetai ir dar jaunesni. Laisvuoj eiliavimu pasiekta didelio vairumo ir j gos. Poetinis žodynas atsinaujino, iškeltas ne tik žodžio skambesys, bet ir esminis branduolys — sakralin forma.

Kiekvieno laikotarpio ar srov s tik itin geri eil raš iai išliks : atliepi laiko dvasi ; liudij k r jo talento gali ; kartais prašokst laik ir pranašiška i nujau i ateit . «Laiko dvasios atitikimu liko monumental s ir Maironis, ir Putinas, ir Aistis, ir kiti ryškesnieji po j . Ta iau bazuojantis tik laiko dvasios pamušalu, dar nereiškia, kad jau eil raš iui garantuotas gerumas. K r jo talento didumas ia taipgi lemiamas »²⁸.

Poetas « gali net prašokti vis gyvenamojo laiko kontekst , gali savo pranašiška intuicija nujausti net ateities r mus ir kurti ne savo laiko, bet b simo laiko dvasioje. Tokie poetai dažniausiai savame laike b na nesuprasti, bet jie palieka kiekvien avangard smaigialiais, besiverži b sim laik ir j beformuoj »²⁹. Kiekvienas geras avangardistas ilgainiui lieka klasiku.

Brad nas vertina tradicij ir sveik naujov . Vieniems gera poezija pasibaig su Maironiu, kitiems su Putinu, trečiams su Ais iu ir Bradžioniu; o paskui — « keiksmožodin modernioji poezija, atseit, niekam verta, niekam tikus, savo teigim argumentuojant nesuprantamumu »³⁰. Antras kraštutinis — «kuriems tik pasku-

²⁶ *Kazys Brad nas m s literat ros klausimais. Pokalbis su K. Brad nu*, žr. *Draugas*, 1958.X.18 d.

²⁷ *Kritika — rašytojai — leid jai*, žr. *Draugas*, 1951.XII.8 d.

²⁸ *Tarp vynuogi ir kaktus*, žr. *Draugas*, 1964.11.29 d.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat.

iausiojo avangardo poetas yra tikrasis pinigas. Visa kita — jau pasen ir neverta d mesio. Tokiems tik ieškojimas ir ieškojimas dar turi prasm s ir kiekvienas suradimas jau lygus praradimui »³¹. Vieno kv pimo poetui negana, — jis dar turi mok ti savo amat .

Brad nas li sta d l visuomen s apsikasmio praeities laim jimuose ir, iš kitos pus s, per didelio pasitik jimo avangardu, paniekinant vis lietuvišk tradicij . Nei visuomen s darbe, nei poezijoje amžius n ra lemiamas veiksnys. Iš VI. Šlaito poezijos vertinimo matyti Brad no paži ros: «Nerasime šioj knygoj šventinio ir oficialaus optimizmo. Bet ji neapkrauta ir moderniajai poezijai dažnai b dingu intelektualiniu žodynu ir draskomos žaizdos kan ia. N ra knygoje ir nuo ilgo vartojimo nublukusi frazi patriotikos. Nebado aki akivaizdžiai išverstas nei tautinis, nei tautosakinis pamušalas. Taigi Šlaito lyrikoj n ra akinan iai ryšku, kas labai b dinga šiandieni niam m s poezijos veidui»³².

Esame religinga tauta, o neturime savitos religin s poezijos šedevr . Anks iau buvo lenk giesm s, v liau šalta klasika, sentimentalizmas ir pagaliau žydiškojo Jehovos r styb . Išimtis — L. Andriekus. Beligin poezij sukliud svetim j takotas m s religinis gyvenimas. Hierarchija kartais buvo atšiauri lietuviškai religinei nuotaikai (r pintoj liams, kryžiams, giesm ms, raudoms), o priimdavo svetim j , ypa lenk . Pradr so A. Vienažindys, pla iau išrutuliota atgimimo ir nepriklausomyb s laiko religin lyrika o, A. Jasmantas, Brad no manymu, visus pralenk su savo *Kristaus istorija*: «Naudodamas lietuviškos buities poetinius vaizdžius, pripild juos individualia ir istorine problematika, drauge palikdamas graudžiai ir subtiliai lietuviškai lyriškas. Šie daugeliu atžvilgi tobuli A. Jasmanto religiniai eil raš iai, man rodos, vargu m suose yra bent kieno pralenkti»³³. M s k ryba tur t gilintis tautos s mon je suvokto «gerojo Dievulio» pavidal ³⁴.

Periodikoje — *Aid , Draugo, Lietuvi Dien* — lyrikos lygis geras, o *Darbininko* — ne. Kitur ver iamasi senienomis³⁵.

Brad nas rašo beveik išimtinai poezijos kritik . Gražiai apib dina B. Sruogos asmen ir k ryb ³⁶. S. Santvaro *Aukos taur* sutinka

³¹ Ten pat.

³² *Nauj Vlado Šlaito knygy sutinkant*, žr. *Draugas*, 1960.1.16 d.

³³ *A. Jasmantas, Kristaus istorija*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 3 nr., 3-4 psl.

³⁴ *Kristus Karalius lietuviškoje s mon je*, žr. *Draugas*, 1961.X.28 d.

³⁵ *Apie poezij , konkursus, lankus*, žr. *Draugas*, 1955.XII.31 d.

³⁶ *Didysis Aitvaras daugiau nebeatl ks*, žr. *Draugas*, 1962.X.13 d.

kaip ramiai banguojan i up . Jo kan ia n ra desperatiška, bet maldinga, medituojanti³⁷. B. Brazdžionis *Ateities Spinduliuose* išau-
gin s eil pradedan i rašytoj . V liau šie, beieškodami savojo
žodžio, kartais susispyriudavo su autoritetu. Bet tai b dingas,
neišimtinis kart dialogas. O dabar tie anuometiniai jaunieji Braz-
džioniui turi šilt jausm ir pagarbos. Ir jo k ryba teb ra vertinama.
Laikas nudilina neesminius bruožus, «... kol pagaliau lieka tik vis
bendras ir pats didysis siekis — gyvoji lietuvi literat ra pa iose
rinktin se savo apraiškose »³⁸.

Gyvai ir vispusiškai aptaria modern j klasik H. Nag , laiky-
damas j vienu moderniosios m s poezijos pionieri³⁹. Dar jo
Eil raš ius sutiko kaip atnešan ius šviežio v jo slopi poezijos
atmosfer , pilnus šio amžiaus tragizmo, nerimo, ieškojimo nežinomo
Dievo ir meil s draugams: « Dabar, kada mes patys gyvename griu-
vusiam pasaulyje, kad nerimo virpuliu sergame kiekvienas, vis
d lto tik dami saul s patek jimu, kada ir t vyn išmokome kitaip
myl ti, bu iudami pasiimt j gimosios žem s sauj , ir Nagys
dabar atrodo mums augte išaug s iš viso šito amžinyb s akimirks-
nio, kuriuo jis n nai žvelgia žem »⁴⁰. Jam Nagys — ryškaus
veido poetas, gied s pam gt j tematik : jaunyst s apoteoz , vie-
natv , gimosios žem s paveikslus ir jos likim , mirt , promete-
izm , idealo ilges , žmogaus tragik . Jo gamta kaip šv. Pranciš-
kaus ir senojo lietuviio. Tai monumentaliai paprastas ir kristalinio
žodžio poetas, po 20 ieškojimo met — moderniosios poezijos kla-
sikas, paj gi s atsinaujinti, sunkiu, bet vaisingu darbu pasiek s
vaizdo ir minties atitikim *M lynajame sniege*⁴¹.

Brad nas, kaip retai m suose, subtiliai ir pergyvendamas prieina
prie poetinio žodžio garsin s bei emocin s pus s. Pabr žia, kad jausm
sisi bavimo ar vadinamojo « talento » nepakanka : « ia labai reikia
jausti ir žinoti, kur, kaip ir kok žod pad ti, kad jis eilut je sušvist
dar nematyta spalva ir skamb t dar negird tais tonais. Žodis poe-
zijoje turi b ti lyg naujai užgim s, lyg praded s savo nauj ir nekas-
dienišk egzistencij . Toks jis buvo ir turi b ti visoki kryp i ir
visoki epoch poezijoje, tiek klasikin je, tiek pa ioje moderniau-
sioje »⁴². Žodis turi b ti su visu poeto talentu ir atsid jimu bei apei-

³⁷ *Santvaro « Aukos taur » pripildyta kan ios*, žr. *Draugas*, 1963. II.2 d.

³⁸ Žr. *Draugas*, 1964.IV.22 d.

³⁹ *Modernioji klasika*, žr. *Draugas*, 1961.V.13 d.

⁴⁰ *Henrikas Nagys — m s dien ir m s žem s poetas*, žr. *Aidai*, 1964 m.
11 nr., 206-207 psl.

⁴¹ *Modernioji klasika*, žr. *Draugas*, 1961.V.13 d.

⁴² *Pagarba žodžiui Nagio « Aitvaruose »*, žr. *Draugas*, 1970.VI.20 d.

gine pagarba posm dedamas. Tai išman liaudies dain k r jai, didysis Donelaitis. Kritikas tai jau ia ir H. Nagio *Broliuose baltuo-siuose aitvaruose* : «Poeto minties žodinis apipavidalinimas ir žodžio poezijon k nijimo laipsnis šioje knygoje yra toks savo vaizdine, garsine ir metrine prasme meistriškai tobulas, kad iš karto pamatai, jog turi rankose išskirtin s vert s poezijos knyg »⁴³. Savo teigimus kritikas grindžia Nagio meistrišku tam tikr gars panaudojimu nuotaiškai reikšti: *r* — *r* s iam li t riaumojimui Koliziejuje, *k, d, g* — sunkiam kalimo sp džiui, *š, ž* — šniokš ian iam pasiuntiniui iš tiron siaubiamo miesto. Poetas geba vykusiai m s kalbos gausius dusliuosius priebalsius apsupti parinktais balsiais bei skardžiais priebalsiais. Jis pabr žia poeto fraz s kondensuotum , apvalym nuo bereikalingo balasto. O kartojimo fig ra panaudojant žod *up* išreiškia ne tik up s b gim , bet ir gyvenimo nesulaikom slinkt . Šitas poeto ir kritiko žodis gali b ti didžiai pamokomas m gstantiems tuš iai žaisti žodžiu, juo plavin ti be kokios sistemos. Toks artimas pri jimas prie poezijos « žodžio dirbtuv s » labai retas ir juo labiau vertingas.

K. Brad nas prie kiekvieno rašytojo ir kiekviena proga moka naujai ir prasmingai prieiti. Štai H. Nagio 50 met proga. Lietuvoje šeši 33 met rašytojai (Šeinius, Savickis, Vai i nas, Putinas, Binkis, Tysliava) jau buvo mokykl programose. O ar m s lituanistin s mokyklos eina 60 met turint Brazdžion , Aist , Ramon , Radausk , Vai iulait ? Kas rašo veikalus apie Kr v ? Lietuvoje gimnazijas lankydavosi rašytojai, jaunimas suart davo su jais, skaitydavo, gausiai j veikalus pirkdavo. «Rašytojai nesilenkia, nesiskundžia, bet tiesiog net didžiuojasi, kad jie tokiose nepalankiose išėivijos s lygose atlieka pareig savo pašaukimui, savai literat rai, t sdami laisvosios lietuvi literat ros tradicij ir j papildydami nauju braižu, rodan iu kelius ateitin»⁴⁴. Ar visuomen , skaitytojai atlieka savo pareig ?

H. Nagys normaliais laikais b t vyresni j klasi programoje, b t aptariamas universitet paskaitose, išleidžiama rinktin , rašyt pla iai laikraš iai. O jis lyg didelis vienišas medis prie turgaus aikšt s. Jo bijo Lietuvoje : n ra jo tenykšt je enciklopedijoje, literat ros istorijoje, dvitom je antologijoje, nemini žurnalai. Okupantas bijo, kad lietuvis t vyn je nepamatyt m s literat ros aukš io, ypa bekompromisini rašytoj .

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ *Didelis medis prie turgaus aikšt s*, žr. *Draugas*, 1970.X.24 d.

Brad nas atviras naujoms, ne prastoms literat rin ms apraiškoms, užsistodamas daugelio puolam A. Šk m : « O Antanas Šk - ma daug kam buvo ar tik atrod chaotiškai kontraversinis rašytojas. Dauguma vis yra prat tradicines pilk dien dimensijas. O rašytojo noras iš j išsiveržti ir rasti nauja dažnai pašalie i b davo sveriamai tariamai neigiamu svars iu: tai jis bedievis, tai jis nemo-ralus, tai jis nepais s sintaks s ir t. t. Gal tai ir tiesa ? Bet tik dalin , neišsemianti viso rašytojo. Tai tik neigiamoji tiesa. Greta jos yra ir giliai tragiškas, skausmingas ir net religiškas Šk ma. Tik jo dialogas sn Dievu (kaip Tu ir Aš) mums, ramiems ir nuosaikiems, kartais atrodydavo tikru piktžodžiuavimu, savo begalin je tampoje pasiekian iu neigimo rib »⁴⁵. Bet d l to negalime braukti jo iš m s literat ros, kaip lenkai nebraudkia A. Mickevi iaus⁴⁶.

Susitikim su J. Meko poezija Brad nas išreiškia lyriškai: « Pavieniai žodžiai, kur eil raš i ritminis bangavimas ir j žodži vizualinis paklojimas mano s mon je prik l ir ilg vasaros vakar dainos melodij , beklajojan i šiaur s Lietuvos lygumose, ir g dži raud prie kaimietiško karsto, ir grand litanijos giedojim rudenio kanose, kaimui lydint velion kaimyn paskutin je jo kelion je»⁴⁷. Šis Meko rinkinys skaitomas žemyn, lyg japoniškas piešinys, lyg vienuolio meditacija : « Visa knyga yra tarsi stoiško m stymo poema, kurios lyrinis herojus yra pats autorius, pris d s gamtoje ramiam vidudienio meditavimui»⁴⁸.

Arba kaip intuityviai jis sugauna tremties nežinios nuotaikas J. Meko *Reminiscencijose*. « Poetiškai Jono Meko frazei nevienoj vietoj gerai pavyko monotoniško žodžio skamb jime ir tekan io laiko ritme supoetinti vis t nežinios, vil i ir nusiminimo kupin an klajokliš laikotarp pokario lageriuose. Nors visa tai rinkinyje lie iama iš tam tikros laiko perspektyvos, ta iau vaizduojamas ano meto klajones poeto sugeb ta pažvelgti t dien akimis [...] Tod l ir ši poezija leidinio lapuose yra aptraukta kažkokiu katarsiniu gaudu- liu »⁴⁹.

VI. Šlaito *Ant saul gr žos vamzdžio* jam atrodo didžiai originali poezija, su senos beaistr s dainos gaudumu ir senobine lietuviška išmintimi. Poetas praeinamyb priim s be tragikos; ieškojim atsa-

⁴⁵ *Traukinys, kurio numeris nežinomas. Tragiškai A. Šk mos mir tai, žr. Draugas, 1961.IX.23 d.*

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ *Pavieniai žodžiai suausti juoston, žr. Draugas, 1968.1.20 d.*

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ *Jono Meko «Reminiscencijos», žr. Draugas, 1972.IV.29 d.*

kymai jam n ra tokie galutiniai kaip Brazdžioniui. Nesusivarž s rimu ar p domis; jo žodis nenuvysta pakeliui pasaul .

Šia proga kritikas palie ia autoriaus veido keitimosi klausim . Tik grafomanai kiekvienoje savo knygoje kitoki. Autentiškas autorius turi savo atpaž stam veid . Ir Šlaitas nuo *Žmogišk j psalmi* (1949) vis tas pats : « Visuose Šlaito rinkiniuose mes lengvai matome t pat , intymiai kalbant poet , vis skaitytojo šird užgriebiant tik jam vienam b dingomis fig romis, poetiniais vaizdžiais, užburiant išpažintiniu pasipasakojimu ir savojo — egotistinio pasaulio problemomis. Ir keista, pirmu sp džiu tokia giliai asmeniška Šlaito lyrika, eil raštis po eil raš io j skaitant, neju iomis ima ir praplat ja, kai pajunti, kad poetas visu nuoširdumu kalba apie tai, kas kiekvienam žmogui yra sava, ne vien kart panašiai išgyventa, kad Šlaito temos ir problemos j giliausioje esm je yra bendražmogiškos, o tik išsakomos nepakartojamu poeto balsu »⁵⁰. Bet tas balsas suprantamas ir kitam, pavyzdžiui, kalba su Dievu kaip paprasto žmogaus kasdienio žodžio giesm , nepretenzinga, kaip vyturio vyturiavimas. Brad nas didžiai vertina Šlaito nemeluotos širdies kalba išsakyt benamio tikrov s gyvenim : «Ir kažin ar ne šios, visai nepretenzingos Vlado Šlaito poezijos eilut s ateities toliuose bus pa ios tikrosios XX amžiaus egzodo liudinink s, o pats poetas Šlaitas ar tik nebus pats autentiškiausias pavyzdys, rodantis, k reiškia poetui gyventi pasaulyje be savo krašto, gyventi tam, kas net didžiai daliai sav tautie i « atrodo d mesio neverta, gyventi poezijai»⁵¹.

Su rezervais priima P kelevi i t s *Met ges.* Nesuvaldomos aistros tvaikas; niekur n ra motinos⁵². Nerad s naujo žodžio ir V. Ališas^{53 54}, nebrangin s žodžio A. Gričius⁵⁴, bet gerai eiliuojanti J. Švabait . Ji turi kv pimo, duoda šurkš iai realios egzotikos vaizd ir naujov — t vo meil s apdainavim⁵⁵.

L. Andriekus *Saul je kryžiuose* « s moningai nori b ti savo poezija toks, koks yra tikintis, bet joki v j neperp stas, tradiciniai kult - rin lob nat raliai išsaugoj s pilkasis Lietuvos žmogus, intuityviai jau i s savo širdyje ir an amži kanose nuskendus lietuviškos dva-

⁵⁰ *Mintys prie ribuliuojan io ežero. VI. Šlaito poezijos knyga « 34 eil raš iai», žr. Draugas, 1968.III.30 d.*

⁵¹ *Toks yra vis m s likimas, žr. Draugas, 1970.I.26 d.*

⁵² *B. P. kelevi i t s ir V. Kazoko pirmosios knygos, žr. Literat ros Lankai, 1953 m. 3 nr., 30-31 psl.*

⁵³ B. Inkrat [K. Brad nas], *Tropik žiedai m s poezijoje, žr. Literat ros Lankai, 1953 m. 5 nr., 24-25 pls*

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ *Tarp vynuogi ir kaktus , žr. Draugas, 1969.II.29 d.*

sios religin klod , siekiant dar pagoniškuosius amžius»⁵⁶. Jo santykis su Dievu — ne teologo, «bet labiau seneli -išmin i apm s-tymai lietuviškos buities, lietuviško peizažo fone kur nors pavasario saul s atokaitoje, prieš akis regint sprogstan ius medžius, arim toumas, dunksant piliakaln , beržais apaugusias kaimo kapines, ir tuos, kurie ten po darb ilsisi»⁵⁷. Jo Dievas — labiau lietuviškos pasakos senelis, o pats autorius nusizėmin s, kukluti žmogus. Brad nas pasigenda aštresnio Dievo ir žmogaus dialogo, bet autorius gal tenor j s reikšti sen j klod , ne aistring ši dien problematik . Mieste brend jo lyrikoje matys tik prozin kalb jim , o lietuviškoje aplinkoje aug s ras rakt jo poezij . Jis pirmas m s poezijon ved religin tautosak .

A. Jasmanto *Gruodas* m s religin je poezijoje yra seniai lauktas kilstel jimas aukštyn, ir su nemažesniu filosofiniu, net egzistencialistiniu gilumu. Jo poezija, netrukdamo tampos tarp šiapus ir Anapus, ypa priart ja prie ši dien ir ateities vizijos⁵⁸.

Reikliai, bet išmaningai ir šiltai sutiko Mackaus *Neornamentuotos kalbos generacij* ir *Augintinius*. Nusako Mackaus raid ir reikalauja išpirkti vekselius, nes ornament rinkinyje rado net per daug (pavyzdžiui, kartojimo fig ros). Rad s nenuoširdžios pozos, nereikalingo mažut li piktinimo savo «angelais» ir daugiažodžiavimo. Brad nas džiaugiasi 2-ios dalies — *Augintini* staigiu subrendimu : « Staigus poeto subrendimas šioje dalyje tikrai prakalba savo generacijos kalba, kuri at jo atominio amžiaus rytmetyje, kuri šiame staigiame žmonijos raidos pasisukime savotiškai pasimet , besistengdama mažon žmogaus širdin sutalpinti visk , kas aštri problem briaunomis iškilo prieš jos akis »⁵⁹. Žmogus pasijuto mekeno s numi, bet tik augintiniu. Tremtinys augintinio dali jau ia dvigubai. Autorius gerai sujung s grubius realistinius vaizdus, siurrealistines atošvaistas ir liaudiškas eilutes.

Brad nas didžiai imlus naujajai poezijai, poeto intuicija ir vaizduote išryškino Mackaus poezijos, gyvenimo ir mirties motyv — didžiul , užgožiant , lemting mums ir Lietuvai⁶⁰. Modernistai dažnai apšaukiami nepatriotais ir nenaudingais d l literat rin s

⁵⁶ *Lietuviškoji saul s giesm* , žr. *Draugas*, 1960.XII.17 d.

⁵⁷Ten pat.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ *Dar nepakrikštyta generacija ir jau subrend augintiniai*, žr. *Draugas*, 1963.

VIII.3 d.

⁶⁰ *Kraujo neišmatuosi, skausmo neišdalinsi. Pomirtin A. Mackaus knyga « Chapel B »*, žr. *Draugas*, 1965.VIII.14 d.

naujov s ir platesn s patriotizmo s vokos stokos. Ir Mackus nemažesnis patriotas už kitus.

Pasitikdamas nauj Li n s Sutemos knyg *Neb ra nieko svetimo* sako, kad Lietuvoje kas 5-10 met ateidavo nauja lyrik banga, ia jau antras dešimtmetis ir n ra naujo l žio⁶¹. V. Bogutait s su *Veidrodžiu j ros dugne* Brad nas neskiria n prie vieno lietuvi poe i tip (matriarchatinio, kaip J. Augustaityt -Vai i nien , mergautini svajoni , kaip G. Tulauskait ar K. Grigaityt , meil s aistros ar neapykantos, kaip. B. P kelevi i t ir iš dalies S. N ris). Ji imasi « vyrišk » motyv — egzistenciniams žmonijos r pes iams duodama moterišk j bruož . Savo pasisakymo b d beveik jau suradusi ⁶².

Nors sunki m s knygos gyvata, bet jos vis dar išeina ... ir prastos lyrikos daugiau negu blogos prozos. *Draugo* 1969.XII.27 nr. atvirai pasisako d l eil s silpnos lyrikos rinkini . Nei kilnios temos (L. Švalkaus), nei švelniasieliškumas ar noras rašyti (Pr. Naujokai io), nei eiliuota forma (V. Joniko), nei griebimasis modernios formos (K. Grigaityt s), nei jausmais pasitaškymo, sav s simyl jimo (O. B. Audron s) gerai lyrikai rašyti nepakanka. O pomirtiniai leidiniai turi vengti šeimos albumo pob džio ir b ti gerai atrinkti, nesistengiant sud ti visk . Rimtas ži r jimas k rybos darb , nesistengimas b gti su laiko mada ia svarbu. Tod l girtina G. Tulauskait , kuri suprato, jog «ne keitimasis pagal laik yra menininko stipryb ir k rybingas jo atšviežinimas, o vien gilinimasis save pat ir tikrov s atspind jimas jo Aš veidrodyje » ⁶³.

Naujus talentus jis akylai seka ir vertina j vairum . Tokia D. Sad nait iš karto es stojusi savo keli , eina be pirmatak ar palikuoni . Nuo žeminink iki dabar visa naujoji poezija pilna skausmingos, egzistencin s minties. O Sad nait kitokia : « Danguol Sad nait , b dama nemažiau pati sau nuoširdi, vis d lto savo poezijos akis pla iai atveria visam tam, kas saul s šviesos aplieta viršum jos ir aplink j . Poet neužsisklendžia vien tik požeminiuos savo sielos kampeliuos, bet savo buvim pasaulyje jungia labiau su švie-siuoju gamtos dvelkimu, su jau iamu Malon s kvapu » ⁶⁴. Po keleri met vesdamas S. Šakyt su *Alkana žeme*, laiko j dvasiškai artima V. Bogutaitei, tik užuot šios dialogo su tema šioji klasiškai šaltai

⁶¹ L. Sutemos « *Neb ra nieko svetimo* », žr. *Draugas*, 1962.VI.30 d.

⁶² *Poet be veidrodžio*, žr. *Draugas*, 1960.XI.12 d.

⁶³ *Draugas*, 1969.XII.27.

⁶⁴ *Vienišoji Sad nait « Tu esi mano žem »*, žr. *Draugas*, 1968.XII.21 d.

filosofuojanti apie erdvę ir laiką. Ji susidorojanti su žodine eilrašio architektonika. Tik dar temos turi ištirpti dvasios žaidžre, o ia dar jau iamas v sumas. Šakyt turinti savo jausmo nevaržyti⁶⁵. Sesuo M. Jurgita Saulaityt turinti apvaldyti žodį. « Ar tas jaunimas moka ir mok s tobulai vartoti pagrindinį rašytojo instrumentą — lietuvišką žodį ? »⁶⁶ — baiminasi kritikas. Jaunaisiais r pintis, j nepaleisti — laikraštis, ypa jaunimo žurnal redakcij dalykas. J. Saulaityt neužsisklendusi žvaki mirg jime, neb ga iš gyvenimo, o tik reiškia sielos ramybę, kad viskas laikosi Dievo malone. Ji nepraeina ir pro t vyn s likim . Vis turin ji moka apgaubti poetiškuoju r bu. N ra miglot s vok , o kasdieniai, konkret s žodžiai. Eidama laisvojo eiliavimo keliu, turi padvigubinti d mes kiekvienam žodžiui, suteikdama jam didelį poetinį j g⁶⁷.

Brad nas randa ir kietesnį žodį, kai reikia, pavyzdžiui, I. Gražytei, vertinusiai A. Landsbergio *Penkis stulpus turgaus aikštėje* ir suvisuotinusiai heroizmo s vokos išblukim m s laikais, prikiša moralinį daltonizmą: « Taip, tiesa, kad dabarties pasaulyje toki daltonist pasitaiko, kurie pradeda nebeskirti net vergijos nuo laisv s. Blogiau tik, kad šit pasitaikant daltonizm Ilona Gražyt savo teigimu bando kone suvisuotinti, lyg tai b t tikras ir daugumos žodis, kai rašoma « M s dienis ži rovui » ir t. t. Per lengvai vien kuri laiko nenormalyb imame laikyti realybe, tam tikra prasme tampame daltonistais »⁶⁸.

Brad nas pasidomi ir kaimyn latvi literat ra, su kuria tur tume bendradarbiauti, užuot tiesiai muš si « tarptautinius vandenius »⁶⁹.

Dažnai jis geba pasisakyti ir apie plastinį meną, atsiliepdamas beveik kiekvienos lietuvi meno parodos Chicagoje proga.

Brad no literat rini svarstym stilius poetiškas ir gyvas, pavyzdžiui: « Kada aš tik imu gyventi Šlaito poezija, man kažkur sielos gelmėje ima mirguliuoti pavakario saul s kypai nušviestas virpuliuojantis ežero paviršius, protarpiais perb gamas lengvais debes šes liais. N ra ten putot bang , bet n ra ir kur ios tylos. Jau iamas tik gaivinantis v jelio dvelksmas, o jo kryptiai keičiantis, saul tasis paviršiaus ripuliavimas sumirga vis nauj atšovais i b riais. Toki nat rali krypti keitimosi ir nauj atšovais i Šlaito

⁶⁵ *Alkana, bet ne dykumos žemė*, žr. *Draugas*, 1967.X.14 d.

⁶⁶ *Pirmojo žingsnio p da*, žr. *Draugas*, 1968.IV.13 d.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ *Nauji leidiniai*, žr. *Draugas*, 1967.X.8 d.

⁶⁹ *Prie gintaro j ros*, žr. *Draugas*, 1961.XI.18 d.

poezijos ežere mes galime užtikti kiekvienoje naujoje poeto knygoje. Ži r k, vienoje jisai visu eil raš i pluoštu labiau užakcentuoja savo gimtojo kampo nostalgij , kitoje nesugr žinamos meil s praradim , tre ioje žmogaus p das laike ir t p d krypt Dievop. Visa tai yra tos ar kitos krypties v jo p stel jimai ramiame Šlaito poezijos ežere, ir visa tai duoda šio ežero paviršiui ir jo saul tai bei šeš liuotai gelmei niekada neatsibostan io vairumo »⁷⁰.

Išmaningas, praktiškas, optimistas, reiklus, bet nuoširdus ir objektyvus kritikas, pramat s lyrikai dar pla ius horizontus. Daug reikalaudamas nuoširdžiai kelia jaunuosius, duodamas savo patirtimi ir žiniomis pagr st patarim . Vyresniuosius skatina neužmigti. Gyvena m s laik dvasia ir jos vaisius neša mums visiems, bet, neplaukia be atodairos mados tarptautinius vandenis.

⁷⁰ *Mintys prie ribuliuojan io ežero*, žr. *Draugas*, 1968.III.20 d.

Dr. Juozas Girnius (g. 1915)

Lietuvi Enciklopedijos redaktorius, nuo 1947 m. *Aid* ir nuo 1952 m. *Literat ros Lank* redakcini kolektyv narys, nuo 1965 m. *Aid* redaktorius. Bendradarbiavo *Tremtini Mokykloje, Žiburiuose, T višk s Garse, Literat ros Lankuose* ir kitur.

Amerikoje visiems, tad ir kult rininkams bei rašytojams, sunkus darbas at m visas j gas. Susir pinimas jais, kad ir atrodo toli nuo kritikos darbo, šiuo metu nebuvo apeitinas tylomis, nes tai buvo lemtinga pa ios literat ros egzistencijai. Tad ir J. Girnius bent por kart kelia bals prieš m s apkiautim , dar blogiau — kai kuri pikt pajuok , kad rašytojai, girdi, sigeid « unrinio rojas ». O redaktoriai mielai teiki tokioms nuomon ms vietos laikraš iuose, kad visi didieji k r jai savo veikalus suk r tik skurdo kv pti. Grafomanams pasišovus už « dyk » rašyti, viskas nutilo: « ... m s r pest savaisiais kult rininkais pakeit tos r šies tyła, kuri nusiaubia žmog , užšaukus šiam savo s žin s bals »¹. Jei negalime jiems pad ti, tai bent supraskime juos. Skurdas gali b ti paj gesnis už žmog . Rašytojas savo laisvalaik skiria ne polsiui, bet naujam darbui. Nesinaudodami jo darbu arba naudodamiesi veltui, juos išnaudojame. Turime atsilyginti bent dalimi. Knygai tr ksta leid j , n ra honorar , o ver iamos (ir dažnai blogai) knygos, kuri galime paskaityti originalus. Grafomanai normaliomis s lygomis nepavojingi. Bet dabar jie dažnai atima l šas geroms knygomis išleisti. Neskolinkime knyg , kurias galima nusipirkti ! Reikia knygos mecenat . Užuot leidini asmenims ar organizacijoms pagerbti prasmingiau surišti savo vard su tautai reikšming knyg išleidimu. Knygos paminklai prasmingesni ir už akmeninius².

Žymiai v liau J. Girnius pagr stai piktinasi nauj ja diplomuota ir piniginga m s visuomene, kuri kult riniais užmojais jau nesidomi,¹

¹ J. Al aušius [Girnius], *Lengva nustivlti maža tauta*, žr. *Aidai*, 1951 m. 8 nr., 382 psl.

² J. Al aušius (J. Girnius), *Akmenys ir sielos, arba besir pinant lietuviška knyga*, žr. *Aidai*, 1951 m. 7 nr., 334 psl.

nes to pob džio reiškiniai grei iausiai ir imlumo prasme jau sunkiai kandami. Tokius jis vadina «mokytais tamsuoliais»³.

Jis gilinasi egzistencializm , savo d mes skirdamas žmogiškosios b ties metafizinei moralinei problematikai. Tai tautin s ištikimyb s ir tikin iojo žmogaus filosofas, kovoj s už pilnutin gyvenim savajai tautai, skelbi s ryžt nesuklupti prieš tremt ir didžiuoju rezistencijos uždaviniu laiko k rybin gyvyb : « Neži rint vis s lyg , mes norime gyventi pilnu gyvenimu savajai tautai. Mes nenorime patys suklupti prieš tai, kas mums primesta. Mes nenorime prieš tremt kapituluoti. Tai yra m s rezistencin k rybin gyvyb »⁴.

Be filosofijos, domisi estetikos bei literat ros klausimais⁵.

K rybos filosofijos metmenys. Literat ros istorijai svarbi pati k rybin vert , ne padarytoji taka ir ne rašytojo ideologijos tikrumas. Svarbu savitas tikrov s suk rimas. Formos originalumas gl di k rybiškame jos panaudojime. K r ju reikia gimti, bet ir saviaukla reikšminga. K r jui svarbu pažinti filosofij ir mokslus. Modernumas n ra tikrasis k rybinis ženklas. Tikrasai k rybiškumo mastas — vidin veikalo vert . Ribin literat ros ir filosofijos klausim sprendžia straipsnyje *Grožis ir tiesa*. Grožis ir tiesa rišasi, bet tarnavimas tiesai yra sunkus klausimas, nes rašytojas, brangindamas laisv , tuomet b t žiauriai varžomas. Literat ra turi b ti gyvenimui atvira ir j atspind ti, bet vengia tezinį reikalavim , nenordama virsti amatininke. Kas kita literat ros id jiškumas, kas kita — ideologiškumas. Neskirtina turinys nuo formos. Literat ros turinys — aprašomojo dalyko žmogiškasis pergyveninimas. O forma — pirmini sp dži suliejimas viening pergyvenim . Turinio formos atitikime gl di grožis. Grožio vieta — ant formos ir turinio ribos: Tikroji grožio «vieta» n ra nei forma, suprasta žodin s formos prasme (kaip dažnai link s manyti rašytojas), nei turinys (kaip neretai nor t manyti skaitytojas, paprast intrigin domum vadindamas gr žomu). Grožio t vyn , vaizdingai tariant, ant

³ J. Al aušius (J. Girnius), *Neeilin «tamsuomen »*, žr. *Aidai*, 1972 m. 8 nr., 391 psl.

⁴ J. Girnius, («*Lietuvi Dien »* pateikti «*Literat ros Lankams »* klausimai. Iš T višk s Žiburiai, 1955.XII.15 d.)

⁵ Svarbesni J. Girniaus literat riniai straipsniai: *Grožis ir tiesa*, žr. *Aidai*, 1946 m. 11 nr., 185-192 psl.; *K rybinio originalumo prasm*, žr. *Tremties Metai*, Ludwigsburg 1947, 450-468 psl.; *Žmogaus prasm s žem je poezija, vadas antologij Žem . Naujosios lietuvi poezijos antologija*, Los Angeles 1951, 5-65 psl.; *Visumas žvilgis m s egzodo literat r*, žr. *Lietuvi literat ra svetur*, Chicaga 1968, 512-605 psl.

formos ir tarinio ribos — formos adekvatume (atitikime) turiniui. Gražiu vadiname k rin , kuris pasiekia formos ir turinio harmonij , kuriame forma apvaldžiusi turin ir turinys išsipl toj s savo vidine forma»⁶. Menin tiesa, b dama prasm s tiesa, yra id jin tiesa. Be jos literat rin k ryba b t tik žaidimas. Menin tiesa atskleidžia žmogišk j prasmingum vaizdais, filosofin — abstrak iomis s - vokomis. «Menin s k rybos uždavinys t ra konkre iai betarpiškas žmogiškojo tikrov s prasmingumo atskleidimas. Gi pati tikrov , kaip tokia, n ra nei teisinga, nei neteisinga — dar anapus tiesos ir klaidos skyrimo. Tuo pa iu anapus tiesos ir klaidos lieka ir menin k ryba, meninis konkre ios tikrov s savo betarpiškume (dar nes - vokiškume) atskleidimas»⁷. Tad tikra teistin ar ateistin literat t ra. Klaida — tezin literat ra, kai ji šališkai vaizduoja kitokio sitikinimo žmones. Id jin literat ra, išaugusi iš asmeninio pergyvenimo — tiesos atskleid ja. Tezin — apriorinis konstatavimas pagal plan iš anksto. Id jin tikina savo paprastumo gilumu, o tezin — praeina kaip žodžiai. Tiesa — mums atsiskleidusi ir m s prareg ta b tis. B ties ir tiesos atskleidimas yra tas pats.

Rašytojas ir kritikas. Vokietijos tremtyje atsirado daug pašaukt ir nepašaukt rašytoj ; diskutuotas net rašytojo ir grafomano klausimas ir santykis rašytojo su kritika. Bet kai pajudinta seni vardai, kilo nepasitenkinimas, žvelgtas rašytoj pavydas, j nepatriotiškumas. J. Girnius rašytoj ir kritik laiko draugais, bet jie neturi vienas kitam pataikauti: «Kritik šitas draugiškumas pareigoja t pa i meil literat rai, kuri yra jo pašaukimo pagrindas, išsaugoti ir kiekvienam atskiram rašytojui. Rašytoj tas pats draugiškumas pareigoja lojaliai pak sti atvir sav s vertinim , net jei jisai ir ne visada patikt . Tasai rašytojas, kuris nepaken ia atviros kritikos, prisipaž sta, kad jisai kritik nori nužeminti pataik nišk valdin »⁸. Grafomanija labiau b dinga senatvei (kartais nusirašo ir geri rašytojai), o kritik žygis es s daugiau nukreiptas prieš debutantus, talento bandytojus. Rašytojas, net ir neteisingai užpultas, negali apsiginti, nes n ra objektyvi tiesos kriterij , nebent pasitik ti ateities sprendimu ar parašyti geresn veikal . Tikras talentas nebijo nepasisekimo, nes jam b tina save išsakyti. Tiks grafoman ne per daug. Blogiau su «tarpiniais». Geresni iš j parašo manom , kad ir neamžin dalyk . Kritiko

⁶ *Grožis ir tiesa*, žr. *Aidai*, 1946 m. 11 nr., 189-190 psl.

⁷ Ten pat, 191 psl.

⁸ *Literat rinio kritinio vertinimo klausimu*, žr. *Aidai*, 1947 m. 4 nr., 168-173 psl.

pareiga, anot Girniaus : « Pasakyti atvir žod debutantui, persp ti nuo grafomanijos gr sm s ir jau žinom vard , pagaliau pad ti ir dideliu k r jui išsaugoti ištikimyb savo paties aukš iui»⁹. Reikia ugdyti paj gi kritik . Ir rašytojas ir kritikas yra subjektyv s. Tad reikia galutin sprendim palikti atei iai. Kritikas neturi b ti atšiaurus ar pigiai dalyti laurus.

J. Girnius aktyviai dalyvavo pasipriešinimo kult riniu nuo smukiui žygyje, rašant pareiškim ir v liau atsakant kritikams. Diskusijas jis baig klasišku pareiškimu: «N ra patriotin s pareigos imtis, ko nepaj gi »^{10 11}.

1951 m. iš jo poezijos antologija *Žem*. J. Girnius paraš jai vad , ia jis pasisako kreipsi s d mes probleminius dalyvaujan i autori laim jimus. Jis išryškina poaistin s kartos s mon bendrojo k rybinio kelio, kuriuo jie išsiskiria nuo kit ; bendra linkm liudijanti tik generacin solidarum . Joki —izm terminas ia nepritaikomas, jie nekuria joki mokykl ir neskelbia revoliucij . Generacinio determinizmo n ra. Savo generacijos teis reikia išsikovoti, nes kiekvieno naujumo pastangos atsimuša rutin ar net teror . Karta ne biologin , o daugiau istorin s voka. Šia prasme generacij sudaro «tik tie, kurie yra tos pa ios k rybin s valios ieškoti naujo ir tuo pa iu eiti istorijos rungtynes »¹¹. J pradžioje mažuma, bet k rybin keli lemia atskiri k rybingieji, ia lemia ne amžius ar pasaul ži ra, o tos pa ios problemos. Naujas id jas atneša naujos kartos. Id jos išauga istorine j ga tik kilusios savu laiku. Laikas — tikrov , kurioje temptai lenktnyiaujame k rybiniais žygiais.

Girnius skiria šias m s literat rines kartas: 1) Tautinio atgimimo neš jai — Maironis, Kudirka . Literat ra jiems visuomenin s veiklos pavidalas. 2) Nepriklausomyb s karta — pirmoji banga: Kirša, Binkis, Putinas, Sruoga; antroji banga: Aistis, N ris, Miškinis, Brazdžionis, Boruta, Anglickis ; asmens laim s, meil s motyvai. 3) T vyn s praradimo karta: K kštas, Brad nas, Nili nas, Ma ernis, Nagys; juos t vyn s praradimas užgriuvo prad jusius reikštis.

Ši pastaroji karta iš jo iš sav s objektyvi tikrov . Autoriai kalba pa ia objektyvia tiesa, nebe subjektyviomis aimanomis. Išnyksta meil s motyvas, dominuoja bendros kovos ištikimyb . Tai nei asmenin , nei visuomenin poezija. Nepaklusimas laiko dvasiai

⁹ Ten pat

¹⁰ *Pasipriešinkime kult riniu nuo smukiui*, žr *Aidai* 1959 m. 3 nr., 106-111 psl

¹¹ *Žmogaus prasm s žem je poezija*, žr. *Žem , Naujosios lietuvi poezijos antologija*, Los Angeles 1951, 13-14 psl.

eina iš pa ios k rybos sampratos. Pab g žmogiškai gelb dami savo gyvyb , o ne didvyriškai ž dami, jie ryžtasi bent išlaikyti žem s palikimo skausm . Šios kartos k ryba pulsuoja tuo skausmu. *Žem s* poezija — id jin ir kartu tiesos ieškojimas. Šis pos kis minties gelmes parod didel j g , sulydžiusi grož ir ties vien žod . Poezija n ra naudinga, kaip ir filosofija ar religija. Bet kas turi savyje prasm , tas neprivalo jokio naudos pateisinimo. Jaunieji poetai išvengia formalinio estetizmo ir « visuomeniškumo ». Jie ilgisi ne laim s, o grei iau prasm s. Jie žvelgia žmog žem je, o ne anapus. Žemiškoji žmogaus prasm ir yra k ryba. Tai n ra tikroji amžinyb , bet bent jos žemiškasis liudijimas. Ji — nauja meil žemei ir žmogui ir galingas skausmo himnas savo gimtajai žemei, kaip išreiškia pats knygos vardas — *Žem* . Šios poezijos centre stovi metafizin žmogaus problema. « Tai žmogaus prasm s žem je poezija »¹².

Suglaustai imant, *Žem s* dalyvius J. Girnius šiaip aptaria: J. K kštas — kovotojas d l laisv s kaip visuomenin s problemas, nors tiesioginio visuomeninio motyvo ir n ra. Jam laisv — laim s sinonimas, kaip Nili nui — tiesos sinonimas. *Staigiame horizonte* — labiau meil s ir laim s aidai. Laim s ilgesys neišauga problem . V. Ma ernis — tikrasis id jinis poetas, žin s gaivalin žem s j g . Gyvenimas ne laim s ieškojimas, o darbu ir kova žem s pavertimas žmogaus t viške. Žmogus — mirties grobis. Laim prarasta norint t v nam prasm iškeisti plataus pasaulio laim . K. Brad nas paprastas, bet id jingas taip pat. Jam t v žem ir gimtieji namai — niekad nenutr kstama dabartis. Dainuoja kaip žemdirbys dirba žem , sunkaus darbo žmog « anapus laim s ir nelaim s ». Darbas — lyg apeiga. Tremties žemdirbys neš s gimtosios žem s našt . Leisdamasis prot vi tik jim , poetas kyla šventin žem s meil . Nili nas — problematiškiausias, keli s tamsiausius klausimus. *Žem* — laikin tikrov , bet myli j , nes ia gali realizuotis, nors to rezultatas — mirtis. Jis veda ieškoti «nuostabios šalies», kuri yra tik svajon se. Id j pasaulis visada tikresnis už brutali tikrov . Nili nas nori t tikrov perkurti iliuzijomis, kuri nuostabiausia Tiesa. Svajon s išugdo nežinomos teisyb s troškul , gimdo kovotojus, kad pasaulyje b t šviesiau. Jis šaukia ieškoti «amžinosios Šviesos versm s », kad j nueitume sava amžinybe nešini. H. Nagys siejasi su Nili nu g džia tamsa, su Brad nu — paprastumu ir neproblemingumu. Jis konkre ios tikrov s poetas — poetas, darbininkas,

¹² Ten pat, 43 psl.

pranašas, piemen lis, — visa glaudžiama draug n sava nuotaika. B dingas brolio ieškojimas. Jis n ra savyje sk st s subjektyvistas, bet suka objektyvi id jin poezij ¹³.

Apie *Žem* Girnius dar pasisak *Literat ros Lankuose*, pabr ž-damas, jog jos poetus jungia ne pasaul ži ra, o karta. Ji (*Žem*) gerbia poetin tradicij , bet eina savo keliu — id jin s poezijos keliu. Jos lyriškumas epiškesnis, objektyvesnis (pavyzdžiui, už Putino, Ais io) ¹⁴. Žemininkai, jausdami savo poezijos id jin charakter , praš filosof vado (tai netiosioginis atsakas J. Ais iui, kuris steb josi filosofo vadu ir poezijos sumaišymu su filosofija) ¹⁵. vado autorius m sis sociologinio — generacinio metodo, tad tek apžvelgti rašytoj sek . Jis keli s ši poet filosofij , kad pad t j poezij suprasti, bet ne vertinti (kaip pageidavo J. Blekaitis) ¹⁶. Jam r p j pabr žti filosofijos ir poezijos skirtum bei filosofin s poezijos pavojus. *Žem je* susitelk s poet b rys jau anks iau bi iuliavosi. J iniciatyva kilo ir *Literat ros Lankai*, ap m ir jaunesnius belet-ristus. J. Girnius pabr žia, jog m s laikraš iai stengiasi *Žem* apeiti tylomis principu: «sava» ir «nesava » poezija ¹⁷. Taip pat atsak B. Babrauskui, pasteb damas, kad ned tina kito l pas žodži , kuri jis neapasak , ir primindamas, kad niekas never ia nuo pje-destalo Ais io, bet tik, kad ateina vis naujos kartos (Maironis-Aistis-Nili nas)¹⁸. Kai kam b kštaujant d l moderniosios poezijos kriz s ¹⁹, J. Girnius atsako : kelio atgal n ra, kaip n ra n baisios poe-zijos kriz s, tik kai kurie seniai nepaj gia nauj poezij sigyventi ²⁰. Kartos literat roje neišvengiamos. Ir n ra tokio didelio poeto, po kurio poezija jau b t nebegalima: «Gal jo atrodyti: kas begali galingiau prabilti, kaip Maironis ? Bet pasirod , jog pakako ir ais-tin s galyb s, tiesa, visiškai skirtingos nuo maironiškosios. Galingas pasirod Aistis pa iu savo «silpnumu» — savo žodži subtiliu pa-prastumu. Ir gal jo pasirodyti: kas gali mus giliau pagauti, kaip Ais io žodis ? Bet pasirod pakako ir nykin s j gos, tiesa visiškai skirtingos. Aistis mus veik intymumu, Nyka-Nili nas — problematiš-

¹³ Ten pat

¹⁴ *Gr žtant prie « Žem s », žr. Literat ros Lankai*, 1953 m. 2 nr., 19-21 psl.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ *Taip pat viešai Ben. Babrauskui*, žr. *Draugas*, 1953.VIII.23 d.

¹⁹ *Moderniosios poezijos kriz ir poemos ilgesys*, žr. *Aidai*, 1953 m. 1 nr., 45-46 psl.

²⁰ Ten pat

kumu »²¹. Beprasmiška klausti, kas didesnis Maironis ar Brazdžionis, arba Brazdžionis ar Aistis. Taip pat kuri karta autentiškesn — aistin ar žeminink -lankinink . Džiugu, kad abeiose yra autentišk poet .

Nei *Žem* nei *Literat ros Lankai* n ra literat rin s srov s. Jiems bendras tik nusigr žimas nuo asmenin s poezijos. *Literat ros Lankai* es atviri jaunosios kartos k rybiniam žodžiui. Visuomen *Litera- t ros Lankus* pri musi palankiai. Recenzent dalis reiškusi skaitytoj nuomon (d l A. Šk mos *Giesm s* ir L. L to poezijos)²². Tik A. Baronas²³ ir J. Aistis²⁴ « atsilygino ». O komunist poet vertimai patek be vis redaktori žinios. Poezijos likimo J. Girnius neriša su kuriuo dideliu vardu. Didel poezija nenuėina praeit ; mirus dideliam poetui, dar nemiršta poezija. Kai kas priekaištav d l slapyvardini kritik — kritikos s žiningumas nepareina nuo j . Ir kritikoje svarbu ne « aštrumas » ar « švelnumas», o teisingumas. Girdi: «Neju iomis taip apsipratome su šia visoki liaupsinin epidemija, kad kiekviena kritika jau atrodo «neberimta», nes «peraštri». Populiarioje spaudoje galima pasitenkinti «bendru palankumu», bet literat ros žurnaluose reikia tikrosios kritikos, nes ji b tina pa ios k rybos pažangai»²⁵.

Lietuvi , literat ra svetur knygai J. Girnius paraš baigiam j straipsn²⁶. Tai panoramin tremties literat ros apžvalga. Autorius j vadina egzodo (masinio išvykimo laisvu apsisprendimu) literat ra. Egzodo žmon se jau iamas nusikaltimas — t vyn s palikimas sunkiausiu laiku. Egzod gali prasminti ištikimyb tautai ir kova d l jos laisv s. M s literat ra suskilusi 2 srov m: t vyn je nutildyti (« liaudies priešai ») arba prisitaik liai rašytojai ir egzodo literat ra. Abiej srovi vertingi k riniai sudaro bendr turt , eina ta pa ia tradicija ir atskleidžia lietuvišk tikrov . Abeji yra daugiau konservatoriai, negali santykiauti. Tenykš iai turi niekinti nepriklausomyb s meto literat r , šlovinti paverg jus. Pirmas dešimtmetis buvo brandesnis ia. Toliau m s srov dži sta, j — gausiau pl sta, po Stalino, atlydžio metu, gavus teis žmogaus, gamtos, asmeniškumo pareiškimui, b ties gelmi ieškojimui. Ten skleidžiasi nauji talentai, atgyja nuslopinti vyresnieji. Bet nevaržoma tik « žan- r , stili ir kryp i daina », o ne minties laisv . Vis tebesisiejama su ištikimybe bolševikiniam komunizmui. Skelbiama centre esant

²¹ *Taip pat viešai Ben. Babrauskui*, žr. *Draugas*, 1953.VIII.29 d.

²² *Apie jaunosios kartos k ryb* , žr. *Draugas*, 1953.VIII.8 d.

²⁶ *Visumos žvilgis m s literat r* , žr. *Lietuvi literat ra svetur*; Chicago 1968,

žmog , o už žmogaus kyšo partija. Egzodo rašytojo tragik , kad negali išnaudoti turimos laisv s.

Girnius žvalgiai aptaria egzodo literat ros vairyb — tradicinius ir naujovininikus rašytojus, tematikos vairum , k r jo žodžio savitum , minties ir emocinius poetus, žemininkus ir bežemius. vairumo yra ir t vyn je. Tik jis neina už tik jimo partija rib , už pareigos šlovinti sovietin patriotizm , dergti nepriklausom Lietuv , išpažinti ateizm . Egzodo literat roje pati pagrindin priešingyb — paži ra Diev . Bet jei fanatizmas nesukliudo, mes galime kritiškai ir objektyviai vertinti k r inius meno poži riu. D l polini m s rašytoj — Ramono ir Šk mos — gin ytasi daugiau id jiniu poži riu. Bet abu vertingi, ia mes nei Kmito nei Margerio nedarome rašytojais. Veikalus vertiname ne tiek d l id j , « ... o kiek giliai jis [autorius] sav sias id jas išgyvena ir savo k ryboj k nija, nes literat ros paskirt sudaro ne id jinis švietimas, o žmogiškasis atsi-skleidimas »²⁷. Lietuvoje tendencingumas literat roje privalomas. Kritikoje ten per daug savigyros ir nepatikim j «triuškinimo». Politinis favoritizmas literat roje klesti. Egzodo rašytojus niekina partija ir *Lietuvi literat ros istorija*. Egzodo literat roje nusikalstama atlaidumu silpniesiems iš « patriotizmo ». Laisv je n ra laiko, k ryb skatinan i aplinkybi , proletar jimo slogutis. Bet dejuoti absurdiška ir neestetiška. Tuo neteisintina silpna k ryba. Teišliks tik vertingi k riniai. Niekas ateity neklaus, kokiomis s lygomis jie sukurti.

Girniui egzodo k rybos virš n s atrodo : V. Kr v s *Dangaus ir žem s s n s*, problemingieji žemininkai bei bežemi generacija, V. Ramono *Kryžiai*, J. Jankaus, P. Andriušio, M. Katiliškio, J. Gliaudos, A. Šk mos ir kit veikalai. Kelia, kad beveik visi jie bolševikiniam humanizmui b t nusikalstami, nes su juo nesuderinama s žin s laisv , tik jimas Dievu... Nes j humanizmas tik marksizmas-leninizmas, krikš ionyb ir «buržuazin » moral bei patriotizmas ar estetizmas pasmerkiami. Ten iš vis gal b t gal j pasirodyti M. Katiliškio, P. Andriušio veikalai ir A. R tos *Trumpa diena*.

J. Girnius objektyviai iškelia «atlydžio» ir dabarties iškiluosius Lietuvoje ir pramato ten naši ateit . M suose jis baiminasi išsekimo, nes tautin ir gyvybin k ryba tegalima tik savoje žem je, ir « n ra kitos pažad tosios žem s, kaip tik ta, kuri palikome ir kurios ilgi-

²⁷ Ten pat, 555 psl.

m s»²⁸. Ilgainiui Lietuv gr š Ramono *Kryžiai* ir atsistos šalia Avyžiaus *Kaimo kryžkel je*. Tiesa, ten sunku greitai laukti to objektyvumo, kuriuo vadovaudamiesi skyr me premij S. N riai ir P. Cvirikai. Ten tuo tarpu tik mirusius « atsimena ». Bet yra ir giedresni prošvaisi , kaip *Graži tu, mano brangi t vyne*, kur priimti egzodo rašytojai iki A. Mackaus imtinai; vadinant tai visa « socialistiniu humanizmu » (jau nebe « realizmu »), — gerbiant, « kas vertinga sukurta lietuvi emigracijoje »²⁹. Kad tik ta humanizmo s voka neb t susiaurinta. Egzodo laikas ribotas, bet derlius yra. Jis ima gr žti t vyn n. Literat ra m s yra viena, nors Lietuvoje ir pavergta. Vieni ilgim s laisv s, kiti nam . Tarp m s stovi priešas. Tyliai susipraskime.

Alaušiaus slapyvardžiu, J. Girnius atkasa Aldon Gustait , vokie i poet lietuvait , kuri jau iasi lietuvi ir ritmu, diktija, tematika daug skolinga gimtajai kalbai³⁰. Apie j pla iau rašo E. E. Maziliauskas³¹.

J. Girnius diskusijose kietas ir priešininkui pavojingas: aštrus žvalgumas, gil s analitiniai bei sintetiniai gabumai, platus filosofinis ir bendrasis išsilavinimas, bes lyginis tiesos siekimas; respektuoj s oponent , bet aistringai sieki s pažangos, veiklos, pats veiki s ir kitus skatin s veikti. Dažnai tradicininkui nepatogus, bet kiekvienam sveikos pažangos šalininkui brangus, gerbiamas prieš ir privengiamas sav . Nors beveik neraš s kritik , bet grožio ir tiesos santykio nušvietimu, tre iosios m s poet kartos išryškinimu, pasipriešinimu kult riniam nuosmukiui, žvalgia tremties ir okupuotosios Lietuvos literat ros panorama, *Aid* kritikos skyriumi, kur atidžiai apžvelgia nauj j literat r ia ir Lietuvoje, jis m s literat ros bei kritikos gyvenime svarbus. Iš filosofijos kert s pažvelg s literat r , skatin s id jin poezij , kartu su A. Maceina, atneš žymiausi filosof duokl m s literat rai.

²⁸ Ten pat, 594 psl.

²⁹ Cituota iš *Pergal s* 1967 m. 8 nr., 144 psl.

³⁰ *Aldona Gustait* , žr. *Aidai*, 1969 m. 9 nr., 404-406 psl.

³¹ R. E. Mazil iauskas, *Panas lietuviškose samanose*, žr. *VII Pradaig* , 1971, 304-319 psl.

Dr. Al gir das Jul ius Gre imas (g. 1917)

A. Greimas, Sorbonos universiteto daktaras, profesorias Alesandrijos, Ankaros, Poitiers ir Paryžiaus aukštosiose mokykloje, raš s *Varpuose, Mintyje, Santarv je, Literat ros Lankuose, Metmenyse*. Paraš : *Sémantique structurale* (1966), *Modelli semiologici* (1967). Rašo šmaikš iai, sodriai, «dubiškai» kult riniais ir literat riniais klausimais. Dalyvavo *Kryži gin e*, pasisakydamas prieš angažuot literat r ir pats užsiangažuodamas liberal id j ginti. Pasitikdamas Cz. Miloszo poezijos vertim , j laiko epochos s moningumo, egzistencine poezija. šiuos metafizinius sp stus patekusi ir modernioji lietuvi poezija. Ji nužud literat r kaip malonumo ir komunikacijos šaltin ir nori rodyti daikt esmes. O tai poezijos savižudyb : rašoma nesamam skaitytojui ¹. Džiaugiasi Greimas J. K kšto vertimu ir linki, kad Miloszo poezija pragiedrint tamsi atmosfer m suose. Per didelis s moningumas kaltas, kad m s literat roje per maža «lytingumo» (jei jo b t daugiau, Greimo manymu, jis išmokyt daugiau myl tis, šviesiau gyventi). Jis taip pat pasigenda strukt rin s ir psichoanalitin s kritikos m suose ^{1 2}. Tos jo mintys išryški Radausko poezijos vertinime. Radauskui poezija — s moninga, autonomiškas pasaulio pažinimo, geriau — atk rimo b das — vienintelis b das išsakyti neišsakomam pasauliui. Pasaulis ir poezija jam es s vienas dalykas — pasaka. Realyb nepasiekiamas, tik jos gabaliukas grožis — Radausko pasaka. Reikia išmokti poezijos kalb . Kritika gal t eiti strukt ros arba psichoanalitiniu keliu : « Atlikti fenomenologin ir poetinio žodyno, morfologijos, poetin s sintaks s aprašym , iškelti aikšt n verbalines vertes, sustrukt rinti radauskiško pasaulio vizij , išryškinant pagrindines temas (tema — angelas, tema — vanduo ...). Arba nusileisti pas mon s gelmes, norint atstatyti jau nebe sukurto pasaulio superstrukt r , o poezijos šaltinio, poeto k rybinio aš esmin s rang » ³.

¹ *S mon ir s žin* , žr. *Literat ros Lankai*, 8 nr., 9 psl.

² Ten pat.

³ *Mintys apie Henrik Radausk ir jo str l s viet lietuviškame danguje*, žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 20 psl.

Radauskas Greimui — nepriklausomos Lietuvos laikotarpio produktas, toliausiai nu j s « klasikin s » poezijos formulavime, bandymuose. Po jo reikia arba atsakyti išbandyt technikos formuli , arba pasakyti k nors nauja.

Iš v lesni vertina A. Mack . Es , nusvyravo «realistai» (Kossu, Brazdžionis), išsipild egzistencialistai (Nili nas, Nagys). Paskai ius Mack , Brazdžionio ar Nagio poezija atrodo tuš iažodžiavimas. Tik Radauskas liek s. Mackus es s absoliutus netik lis, bet naudoj s giliai pajaustus krikš ioniškus simbolius. Jo žmogus anapus vilties ir prasm s. Kelias suktas beieškant nesam nam . « Neornamentuotos kalbos generacijai» vertinti taiko moderniosios pasaulin s poezijos s vok , krypt . (Bet ne visa m s visuomen yra pri jusi š akligatv)⁴.

Pagiria V. Kavol už *Žmogaus genez — Psichologin Vinco Kudirkos studij* »⁵, kad atliko socialin s demistifikacijos ir žmogaus sužmoginimo pareig . Bet psichologin s analiz s metodas, vestas literat ron, padaro ir bloga: kas kita išaiškinti žmog , o kas kita — poet . Lieka sublimacijos problema: kod l Kudirka savo meil s rezervus perved Lietuv , o ne ... pašto ženkl kolekcij ? Sociologas gali atsakyti: laikas tam buvo pribrend s. Bet šitokia kritika veda visišk determinizm . Pats Greimas b t dar paraš s vien skyri : kasdieniško gyvenimo heroizmas — išnaudoti Kudirk ne didvyri kultui, bet padoraus lietuviuo elgesio modeliams išlyginti ⁶.

Ilgokai šaiposi iš B. Railos⁷ ir iš Tysliavien s, per pigiai savo vyro d ši pardavusios⁸, iš E. Mieželai io poezijos ir Paryžiaus pažinimo ⁹. Gnybtel ja dabartiniams Lietuvos literat ros vadovams d l mirusi poet sileidimo Lietuvos chrestomatijas ^{10 11}.

Po eil s met išspausdino straipsnel *Tomo Venclovos beveik beprasm poezija* ¹¹. ia jis klausia, ar Radausko ir Mackaus poezijos švytur Venclova parneš Lietuvon. Brad nas kaip tik ir akcentuoja Radausko-Venclovos santyk ¹². Jei poetiškus — išraiškos

⁴ Algimantas Mackus arba nam ieškotojas, žr. *Metmenys*, 7 knyga, 112-117 psl.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ *Apie Bron Rail ir kitokias akimirkas*, žr. *Dirva*, 1963.V.3 d.

⁸ Ten pat.

⁹ *Apie sovietinio poeto santykius su moterimis*, žr. *Dirva*, 1963.VI.12 d.

¹⁰ *Apie Eduard Miežela it ir jo Paryži* , žr. *Dirva*, 1963.XV.12. d.

¹¹ Žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 kn. 9-17 psl.

¹² K. Brad nas, *Metmenys 1972 m. 23 nr.*, žr. *Draugas*, 1972.VI.17 d.

ir turinio koreliacija, tai Venclovai pasiseka šitai pasiekti, sako Greimas. Venclova dabar nesidom s pasauliu ir jo daiktais, o pa iu rašymo vyksmu, Ir jam ne kalba — pasaulio atspindys, bet pasaulis — kalbinio akto rezultatas. Tai užšifruotas raportas be šifro rakto. Venclovos pagrindin problematika — Laikas: tiesus praeitas kelias, bet jo jau neb ra. Žmogus b na, o daiktai apie j kei iasi. Tai pasyvus buvimas. Rašt kiekvienas gali kitaip skaityti. « O poetin s kalbos poetiškumo vienas iš kriterij jos turtingumas »¹³.

¹³ A. J. Greimas, *Tomo Venclovos beveik beprasm poezija*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 knyga 9-17 psl.

Vytautas Aleksandras Jonynas (g. 1918)

Prancz kalbos ir literatūros studijas baigęs Lietuvoje. Dirba Montrealio universiteto bibliotekoje. Dalyvauja straipsniais ir recenzijomis *Drauge, Nepriklausomoje Lietuvoje, T višk s Žiburiuose, Aiduose, Margutyje, Metmenyse*.

Naujieji poetai ir filosofija. Nauj j poet polinkis biuliautis su filosofija, V. A. Jonyno manymu, bus takotas Aisio *Luna Park* ir v liau vakarie i . O pats Aistis taria t tak jus iš buvimo Vilniuje ir pajutimo gyvos A. Mickeviiaus dvasios. Vieni, aptik tikrovis subtili harmonij , paklydo retorikoje (V. Maernis), kiti pilnutin sav j aš siejo su tautos siela, jos misija (K. Bradnas), o H. Nagys *Saul s laikrodžiuose* nuo audringo asmeninio protesto pereina angažavim si žem s gyvenimui ir ieškojim jo b ties prasms. Nagio lyrikos šaknys yra tas drumstas svaigulys laim ti amžinum per išpažinim savo meil s žemei ir gyvenimui. Skaitytojas, mano Jonynas, ilgainiui sijau ia naujosios lyrikos dvasi ir *Saul s laikrodžiuose* ieško savo dvasios potroški išraiškos¹.

Šiltu žodžiu aiškina Vytaut Maern jaunimui. Lietuvoje jis slapstomas nuo tautos, ten poetai savaip pakartoja jo brendimo raid . Ir išeivijoje jis patraukia jaunim . Maernio eil rašiai — jo nuotaikos, dvasios išraiška. Kolektyvinis sukr timas, kai išvydo svetim j mindžiojam žem , j subrandino. Išms s *Vizij* galimybes, temas, imasi kieto soneto; ia daug bandym , lyg poeto juodrašiai^{1 2}. Kitur Jonynas abejoja d l stengimosi pomirtinius leidinius d ti visa, kas tik lik nespausdinta³.

Bendri kartos ieškojimai. V. A. Jonynas kiekviename veikalame mato ne tik autoriaus krybini pastang raid , bet ir jo kartos bendr ieškojim⁴, ia recenzentas, gal netyiomis, pasako domities : kiekviena karta rašytoj supranta savaip. Autoriaus pam g-

¹ « *Saul s laikrodžiai* », žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1952. IX.3 d.

² *Yra pasaulyje tik jaunyst , saul ir namai*, žr. *Ateitis*, 1969 m. 8 nr., 223-228 psl.

³ V. *Maernio paliktasis s siuvinys*, žr. *Draugas*, 1961.X.14 d.

⁴ *Kartį priesaika m lynamė sniege*, žr. *Draugas*, 1962.11.24 d.

toji m lyna spalva ia jausm pertekliaus, reminiscencinio atsiga-
minimo ir depresijos spalva. T pesimistin gaid Jonynas girdi
daugelyje šios kartos poet . O Nagiui ia pavyk panašios tonacijos
vaizdus kartu surinkti. Tai autoriaus rezignacijos momentas, dva-
sin permaina. Ir skyri pavadinim piešiniiais sm lyje — gal pabr -
žiamas j išlikimo trapumas. Jonynas *Mlyn snieg* laiko doku-
mentu vyriško užsispyrimo tik ti poetin s misijos prasmingumu.
Antroji vidaus b sena — dvasin s mirties baim . Jonynas nesibaido
dienos problem atsispind jimo ar poeto gr žimo prie t tem . Tai
jam rodo poeto ištikimyb savo susikurtai sampratai, ištikimyb
sau. Jonynas, kelia kai kuri eil raš i neišver iamumo kitas kalbas
klausim d l skirting pas monini klod vairiose tautose. Gra-
žiai interpretuoja *Tabula rasa* eil rašt , kaip poeto nor suvokti
save visatos r rangoje. Apskritai Jonynas subtiliai sugauna Nagio
poezijos esm , suriša su laiko dvasia ir efektyviai tai iškelia ⁵.

M s skaitytoj atsilikimas. M s laik dvasi reiškian i lyri-
k mes nesuprantame, laikome net nusikaltimu savai literat rinei
tradicijai: «Pab gusiam iškiliosios laisv j lietuvi lyrik — Ny-
kos-Nili no, Brad no, Radausko, Nagio, Meko — nenutuokian-
iam j dvasini žaidz , abejoni , Mackaus r stumas, jei ne ni -
rumas, gali pasirodyti prasilenkimu su m s literat rine tradi-
cija » ⁶. Tokio Mackaus tematika ir poetin eil raš i strukt ra —
«siurrealistin s variacijos ironišk sapn » temomis, «iš ameriko-
nišk drobi atklyd iškankintieji» plotai — dvelkia protestu prieš
žmogaus kvailyb ir siaurum . Mackus — Nykos -Nili no dvasinis
gimin : « O ta iau n ra didelio skal s nuotolio tarp Mackaus susi-
m stymo ir, sakysim, Nykos-Nili no agnosticizmo. Pro kart l,
burnojim , tulžy mirkus žod , prasimuša anaipol ne eskapizmo,
bet benamio graudumas, lietuviška gaida nepritampamumo aim-
na » ⁷.

Rašytojai iš teatral , miestel n . Jonynas palie ia dom
teatral , miestel n rašytoj atvej . Kai kurie teatralai, netek
progos dirbti teatre, per jo literat r : Šk ma, P kelevi i t ,
Blekaitis. Jiems bendra: aišk s miestel nai, pasižymi guvesne gal-
vosena, gyvesne jausmine pagava ir aplamai komplikuotesniu san-
tykiu su visuomene; taip pat aštresniu kolektyvumu pagauti bendr
gyvenimo nuotaik ⁸. Jie visi esmingiau pajuto gyvenimo vertybi

⁵ Ten pat.

⁶ *Mackaus strukt ra*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1964.11.12 d.

⁷ Ten pat.

⁸ *Vien veid stebint*, žr. *Metmenys*, 1962 m. 5 kn., 150 psl.

perkainojim ir saviraiškos form išsisim . Pasaulin pokario literat ra, filmas, dail , muzika pažadino juose nepažintas emocijas, id jas ir dr s jas atskleisti savo k ryboje. Jie ieško identifikavimosi su tikrove, pasauliu, integraliau išgyvena modernaus žmogaus l kesius ir baim . Visus tuos ieškojimus kai kas vadina nihilizmu. Su tuo kovoj s Šk ma. O lietuvis skaitytojas domisi egzistencin mis problemomis ir Šk mos k ryboje ieško atitiktens to nerimo, kuris prasiverž vakarie i literat roje. Šk mos proza ir žeminink -lan-kinink intelektualinis alkis rodo dvasin giminyst .

Kritikas nem gsta lyriko ramstymosi tautosaka ar filosofavimo. Štai ilgesniame straipsnyje apie H. Radausko *Str / danguje*, pripažin s jo naš : fantazij , dr s džiaugtis gyvenimu, k rybos kult , lietuviškojo žodžio išaukštinim , jis pastebi: « Nesirausia poetas bobut s kupar ly pusiau tarmišk senien : N ra intelektualinio postringavimo apie metafizin sielvart ir transcendencij . N ra svetimoteriavimo su liaudies tautosaka. Dabinimosi jos kasnykais ir kiklikais »⁹.

Kalb damas apie Vytauto Kavolio *Nužemint j generacij* , Jony- nas pastebi, kad šis teisingai kelia gil jan ios egzil s žmogaus b ties benamiškum . Melancholijos, nevilties gaidos m s literat roje aiškios. Bet Jonynas nelink s gretinti J. Meko su Mackum ar Sutema : juos riša tik id jin giminyst , bet ne literat rin . Jis nepritaria ir Kavolio žeminink kartos aptarimui, kaip žem s — k rybos šal- tinio praradimo, o sutinka su J. Girnium, kuris b dinguoju j bruožu laiko asmeninio, meil s motyvo atsižad jim . Id jin pus Kavolis aptari s gerai. Mat, b damas *Metmen* redaktorius, su jaunaisiais artimai santykiauj s, gerai užgrieb s Mackaus pos k agnosticizm ar J. Meko reliatyvistin paži r laisv . Sociologo Kavolio inter- pretacija Mackaus poezijos kaip angažuotos kovos k rybos Jony- nu priimtinesn už Greimo si lom *antipoezijos* aptart¹⁰.

Taip jis aptaria *Bevard s šalies* autor . Li n Sutema jau seniai susiradusi savo stili . Išoriškai ji esanti neefektinga, ned kinga dekla- muoti. K rybos paskatas jai — kasdienyb s heroika, pagaunanti dienoraš io atvirumu. N ra sikalb tos melancholijos, pesimizmo, tik gyvenimo liudijimas. Šiame rinkinyje kritikas mato daugiau slogumo ir dramatiškumo, kažkokio pasimetimo, nusivylimo net

⁹ *Biaurusis an iukas lietuvi poezijoje*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1966.III.16 d. ir III.23 d.

¹⁰ *Violet s skambis m s poezijos vaivorykšt je*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 kn., 142-145 psl.

k rybos prasmingumu. Kartais skaitytojo nepagauna hermetiški vaizdžiai ir simbolika; statoma lyg s moningai siena tarp skaitytojo ir sav s ¹¹.

Išėivijos stagnacija ir išdidi meil Lietuvai — tai J. Meko *Pavieni žodži* aptarimas. Mekas iešk s nuoširdumo ir m gst s eksperimentuoti. «Niekas n ra su tokia širdg la ir nuoširdumu išk l s išėivijos stagnacijos. Ironiška, bet niekur n ra praskamb jusi taip išdidžiai ir meil Lietuvai ^{11 12}. Mekas nes s nei utilitaristas mene, nei siauras estetas. Jis m gin s atkurti trapios kontempliacijos bei melancholijos b senas. Bet paprastumo ir intymaus skambesio ieškojimas nuveda kit kraštutinum — skaitant ver ia imituoti autori . Jis teikia intensyvi estetini pergyvenim ¹³.

H. Nagio *Broliai balti aitvarai* Jonynui atrodo trij sukr tim (Kaupo, Mackaus ir Šk mos mirties) išraiška. Aitvarai — artimi broliai, kur neša džiaugsm , poezij , tiesos troškul m s buit : «... tai j gos, jaunyst s ir laim s simbolis ». Ta knyga esanti «išdidžios, daugialyt s asmenyb s meditavimas apie buit ». ia r sti, vyriška, neretai patosiška lyrika dažnai kalba skriaudžiam broli vardu. Kritikas džiaugiasi nauju tonaciniu skamb jimu — žengimu tautosakin s formos link. Tik ne kaišymasis liaudies k rybos puošmenomis, bet liaudiškas paprastumas duoda brandži eil raš i , kurie padeda pažinti poeto konflikt dyd . Egocentrinis nuoširdumas su visu jo temperamentingos asmenyb s prieštaravimu klausytojus veikia kaip vienuoliškoji cel . Pakit j s strukt rinis, paties tono, pri jimas prie realyb s. Ritmika, žodžio ir pauz s moduliacija išgauna nuostabi nuovargio ir rimties nuotaik . Daug poetui kalba Kanados geroji žem pamot : sniego ir v j monologas pasig r tina proskyra naujus lyrikos plotus ¹⁴.

K. Brad no *Donelai io kap* jis vadina «Atnaša lietuviškajam genijui» Tai paprasta atvira Brad no knyga, ateinanti su išlikusiu k rybingumu ir dar didesniu brandumu. J. Marcinkevi ius Lietuvoje didžiuojasi Donelai iu kiek trib nišku tonu, o Brad nas kapui nusilenkia kaip maldininkas. Jis nusilenkia Didžiajam sl piniui — m s nuostabiajai kalbai ir k rybiniam vyksmui, žav damasis liaudies dainomis, tik damas lyrinio prado nemarumu. Brad nas

¹¹ *Kasdienyb s heroika*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 12 kn., 154-157 psl.

¹² *Išėivijos stagnacija ir išdidi meil Lietuvai*, žr. *Metmenys*, 1968 m. 16 kn., 141 psl.

¹³ Ten pat, 140-147 psl.

¹⁴ *Literat ros metraštis « Šeštoji Pradalg »*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1970. IV.6 d.

ia stovi k rybos aukštumoje, be gudravim , hermetiškumo, knygiškumo¹⁵.

Jonynas taikliai prieina prie humoristo A. Gustai io *Ir atskrido juodas varnas*. Satyrikui, es , negana asociacij žaismo, nelaukto efekto, sukelian io staigmen ir juok . Dar reikia saiko ir nuovokos, paprastumo ir formos bei minties harmonijos. To Gustai iui netr ksta. Jis klasišk ja eil dara pasiekia formos atbaigtumo, reto žodžio sugestyvumo. Jis sukelia pas mon je tre iosios dimensijos sp d ir kartais beveik radauskiško skaidrumo reljef . Remdamasis b ties elementais, jis sukuria uždar groteskišk mažo žmogaus pasaul l, horaciškai švelni spalv . Kritikui betgi užkli va kai kurios per daug asmenin s vietos ar dienos aktualijos. Jis (autorius) geb s jungti komizm su lyriniu prad u, kaip aplinas¹⁶.

Vai iulai io elegijose iškelia brandžius Vai iulai io pasakojimus. ia autorius slenk s svaj pasaul , nepiktnaudžiaudamas savo talentu, pataikydamas ir dideliems ir mažiems ir visur rodydamas pagarb literat rai. Fantastikai kurti reikia vaizduot s spontaniškumo, naivumo, turinio ir formos jungimo. To Vai iulai iui nestoka. Kruopš iu darbu išgav s fraz s bangavim , ritm ir pasiek s legendinio orumo, epinio platumo, kaip talentingas metraštininkas. Bet kritik nuvilianti titulin *Gluosni daina* plakatiškumu, emocinio susitvardymo stoka. Tarpukelyje tarp legendos ir apsakymo stov s *Dievo avin līs* — organiškai vieningas ir poetiškai mistiškas. Vai iulaitis sugeba atkurti tolim praeit . Tai reto europie io išdidumas ir paj gumas siklausyti amži aid tolim viet ir laik vizijomis¹⁷. Pats kritikas ia parodo savo pla ias teatro ir gamtos pasaulio pažintis : pavyzdžiui, « dauguvietiškas grimas », « varn niškas apsalimas savo balso grožybe », « ž sinas naminis ».

M. Katiliškio *Šventadieniuose už miesto* užgriebia personalus, varguomen , panašum Gorkio *Vaikyst , Mano universitetas* ir *Žmon se*. Autorius savo psichologine intuicija atskleidži s varguolio dvasios s kurius, atvaizduoj s naujakuri Lietuv . Jau i s autoriaus vadavim si iš reimontišk gamtos aprašym iš hamsuniškumo, bet ir «berno kulto» išvengim . Patyrusia akimi kritikas apžvelgia Katiliškio teigiamybės ir silpnybes bei nužvelgia jo talento vystymosi krypt¹⁸.

¹⁵ *Atnaša lietuviškajam genijui*, žr. *Aidai*, 1971 m. 3 nr., 138-140 psl.

¹⁶ *Epigramos žmogui iš mažosios raid s*, žr. *Draugas*, 1966.VII.7 d.

¹⁷ *Antano Vai iulai io elegijos*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 14 kn., 171-176 psl.

¹⁸ *Šiapus ir anapus miesto*, žr. *Metmenys*, 1964 m. 8 kn., 146-150 psl.

Taikliai aptaria P. Tarulio *Vilniaus r b*. Autorius kitados gsdin s skaitytoj moderniomis *M lynomis keln mis* (1927), dabar jau trenkia senamadiškumu — skyri pavadinimais, vandeninga žanga. Bet šiaip jis duod s meistrišk akvareli, lyrinio gamtos pajautimo, psichologinio žvalgumo: «Jei žodyno atžvilgiu Tarulio kalba mažiau turtinga už, sakysime, Pulgio Andriušio ar Mariaus Katiliškio kalb, tai sugeb jimu perteikti nuotaik, gamtos pajautimu jisai tikrai lygus aniems. Ši lyriko dovan dar papildo psichologinis žvalgumas ir dramaturginis sugeb jimas kurti pilnas tamos scenas»¹⁹. Pavyzdžiui, puikus motinos prisiminimas b gant per sien, policinink portretai. Autorius nein s muštaisiais kritinio realizmo take liais, vengi s retorikos ir pigaus antiklerikalizmo. Tai es s mums artimas romanas apie žmogaus vienatv ²⁰.

Romane apie nepriklausomyb s priešaušr apžvelgia K. Bar no *T boto gaidžio metus*, kurie jam primena archaišk angl proz. Pats romano pavadinimas, buitiškumas už tai kalb s. Autoriui b dingas Hemingv jaus sm gio atlaikymo motyvas: «Gyventi — tai ir visas darymas ». 1914 — 1918 m. pr sok okupacija pavaizduota tikinamai, su saiku, be šaržo, bet sugeba skaitytojui sukelti « švent neapykant » «t botam gaidžiui ». O pagrindinio charakterio Gasi no Sartis auga lyg laisv s simbol. Autorius gerai sugav s liaudies psichologij — tas Sartis k s nui pavedusiam Gasi nui, su senatve nesusitaikiusiam, — statuso ženklas. Kritikas gerai išryškina jo ir antro naujo m s literat roje personažo — iš piemens berniokus augan io ir pilietiškum pajutusio Ignaco asmen. Užvis kritikui tinka autoriaus meil žmogui, lyriko dovana ir charakteri gyvumas ²¹.

Apie J. Kralikausko *Vaišvilka* sako, kad autorius išstudijav s laikotarp ir ia vykusiai parink s vidinio monologo keli. Naudoj s pas mon s sr v, prisiminimus, dialog su savimi. Artima dabarties kinematografijai technika leidžia rutolioti veiksm, Vaišvilka vis laikant centre. Motyvuoti vidaus l žiai (Vienuolio — keršytojo žygis). Vaišvilka gyvas, savotiškai šventas, m stantis žmogus. Tik autorius gal j s mažiau laikytis istorijos²².

¹⁹ *Romanas apie Vedl gos didyb ir menkyst*, žr. *Draugas*, 1966.XI.12 d.

²⁰ Ten pat.

²¹ *Romanas apie nepriklausomyb s priešaušr*, žr. *Draugas*, 1970.V.9 d.

²² *Vaišvilka — Mindaugin s trilogijos vainikas*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1972.

Jonynas daug reikalauja iš rašytojo E. Spalio, taikydamas jo *Rezistencijai* didesnius negu pasiskaitymo knygos reikalavimus. Neišbaigtumas, grem zdiška kompozicija, senstel jusi publicistika, gimnazistin pasaul jauta ir sentimentalumas kelia kritikai tarim , kad turime reikalo su užsigul jusiu stal iuje jaun dien rašiniu ²³.

Apskritai teisingai, nerasdamas gyvo žmogaus, tik par aštria forma recenzavo V. Alanto noveli knyg *Nemunas teka per Atlan- t* ²⁴. Kad ne triuškin s tonas ir nelemta rašybos klaida veik jo Berkiuko pavard je, neb t reik j n Baronui rodin ti, kad tarp Brad no — *Donelai io kapo* ir šit noveli n ra jau tokio didelio skirtumo ²⁵. Ne tikina ir Barono teigimas, kad mes pervertinam savo poezij , nes negalime palyginti su pasauline poezija, kurios m s skaitytojas nepaž st — poezij sunku gerai išversti; o prozos vertim turime pakankamai ir skaitytojo reikalavimai didesni. Prieš A. Barono pasisako ir T. A. Antanaitis ²⁶. Tulžingas D. Lešinsko š kalojimas apie 1971 noveli vertinim — visai nuliekamas dalykas ²⁷.

Ais io *Millfordo gatv s elegijos* jam knyga, kilusi iš peštuko, ikonoklasto, bet nemažiau už Vaižgant Lietuv mylin ios širdies, jo yldeginio svil siu bebadant m s mandarinus ir *miles gloriosus* ir sau beprieštaraujan io, pragmatizmu (iš nevilties)? užsitrenkiant bais skausm . Skaudus taiklumas ²⁸.

Iš dram Jonynas, berods, tepaliet tik kelet veikal . Jis paju- dino B. Sruogos pastatym klausim ia ir okupuotoje Lietuvoje. Mes jo nestatome ar nepastatome. Lietuvoje pasta ius *Apyaušrio dali* , V. Kubilius aiškin s, kad statant reikia atskleisti « herojin s romantikos » prad ir išsiaiškinti m s kult rines tradicijas. Bet Ambrasas jam prikišo, jog neleistina skirti meno veiklos nuo bolševikin s prop- agandos. O paskui prad ti pulti revizionistai ²⁹. Žvitriai permet A. Landsbergio *Meil s mokykl* , kur autorius, atpalaiduodamas ži rovo nuo slogios kasdienyb s, gruboku humoru nupl šia tikrovei menkyst s kauk ir supurto iš snaudulio. A. Landsbergis suk r

²³ *Operatin romano rezistencija*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1970.1.22 d.

²⁴ *Alanto pakraikas skaitytojams*, žr. *Aidai*, 1971 m. 4 nr., 190-192 psl.

²⁵ A. Baronas, *Dviej recenzij parašt je*, žr. *Aidai*, 1971 m. 8 nr., 372-374 psl.

²⁶ A. T. Antanaitis, *A. Baronas griaua poezijos mit* , žr. *Akira iai*, 1971 m.

10 (34) nr., 11 psl.

²⁷ D. Lešinskas, *Kaip kritikas buldogas drasko knyg* , žr. *Dirva*, 1971.VI.18 d.

²⁸ *Millfordo gatv s elegijos*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.VIII.21 d.

²⁹ *Liesti draudžiama*, žr. *Draugas*, 1958.IX.29 d. Dar ir anks iau jis raš apie B. Sruog : *Balys Sruoga, keli k rybos bruožai*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1952 m. 45-46 nr.

stiling , gyvybe kunkuliuojan i komedij , kokios dar nesame tur j ! — džiaugiasi Jonynas. Ir ne d l aktualij j kelia: jos veik jai gyvi žmon s (juose lengvai ir save pamatome; o riba užtušuota tarp realaus ir fantastiško pasaulio) ^{30 31}.

Straipsnyje ... *et omnia vanitas* esmingai apib dina absurdo teatru . Tai bej gio maišto teatras, nemoralizuoj s ir iškalbingai nebruk s paži r , nekeli s socialini klausim , nesir pin s fabula, veik j neskirst s gerus ir blogus. Jo žmon s — bespalviai, pasimet , mechaniškai jud , kalb nesavais, negyvais žodžiais ir nesugeb bendrauti. D l tokio dialogo ir pavadintas «absurdo teatru». Ta dramaturgija neduoda atvangos: «Ji siekia elektrinti ži rov , purtinti j iš sn durio, kurin stumia civilizacijos nužmoginimas, ver ia klausti save esminius klausimus. Visos priemon s tam tinkamos — specialiai pramanytos ne manomos situacijos (miestas tampa raganosiais), brutal s efektai erotikos scenoje». Yra tokiu teatru nusivilian i . Bet dažnai ži rovai ilgiau prisimena, analizuoja. Tai demokratinis teatras, nieko neišskiri s ³¹.

Paskui Jonynas ia vertina Šk mos, Landsbergio ir Ostrausko dramos naujoves: «Apšaukti 'absurdo' teatro puosel tojais, laput m, šeimininkaujan iom svetimtau i dramaturgijos barsuk rengtose olose (suprask, joki Amerik neatradusiais), šie autoriai neš m s literat r kur kas gilesn , visuotinesn problematik , psichologin dimensij , negu išeivijos romanas bei novel s » ³². (Absurdo taka pasiekusi ir K. Saj). Toliau Jonynas imasi pla iau gvildyti Ostrausko *Kvartet* — minorini nuotaik , mizantropišk knyg , nuoširdžiai atskleidžian i autoriaus vidin b sen . Jis uoliai mok sis dramaturgijos amato, ir *Duobkasiuose* Ostrauskui pavyksta sukurti scenoj kvap gniaužian i tamp , tragiškum , svarbiausia, stumtelti skaitytoj susim styman. *Kvartet* es s tobulas abstrakto pavyzdys, tik reikalauja iš skaitytojo nežmoniškos intuicijos atsp ti visus subtilius kintan ios nuotaikos skersv jus ³³. Prie Ostrausko *Kvarteto* gr žta ir v liau ³⁴. Papeikia ikagos režisier , nesiskaitan i su tekstu. Autorius ir ia juk es s viešpats, režisierius negal s savi-valiauti. Absurdo teatras «jo sapn slogu i , neaiški geism , vidinio chaoso, neretai neuroz s» perk limas scenon ³⁵. Tai «tea-

³⁰ *Nuo « Amerikos pirtyje » iki pirties Amerikai*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 11 kn., 49-51 psl.

³¹ ... *et omnia vanitas*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1971.XI.11 d.

³² Ten pat.

³³ Ten pat, XI.18 d.

³⁴ *Vingrieji Kasto Ostrausko rasteliai*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 kn., 133-140 psl.

³⁵ Ten pat, 134 psl.

tras apie b ties beprasmyb ». *Kvartetą* giminiškas su pasauliniu absurdo teatru, bet yra ir autentiškas. Jo veik jai — iš uždaro pasaulio, neapib dinamos profesijos, nužmog j , sukalk j padarai, žmogiškai nebendrauj ; j kalba — mik iojimas, be monolog . Gal išėivijos butis — gera dirva beprasmyb s teatru. *Kvartetui* prikišamas užsiangažavimas, o iš tikr j jis utilitarini k sl neturi ir švyti virtuoziškumu. Visvydas be reikalo prikišo *Vasaros* fragmentui santuokos puolim ³⁶. Juk už groteskos ir šaipokiškumo matyti autoriaus li dnas šypsny s — atlaidus žmogaus silpnyb ms. Tituliniam *Kvarteto* gabale susiduriam su žodži , skiemen kapone, scenos mašinerijos invazija. Visa tai Jonynui atrodo tik scenin s pratybos. Ostrauskas iki šiol jungdavo stilizacij ir realizm , kur ži rovas tiki ir netiki reginio realybe, pavyzdžiui, *Duobkasiai. Me-tuose* to susilieji mo n ra. *Kvartetui* tvirto pagrindo tr ksta. Ar toks «vingrus braižas» b tinas, sunku pasakyti. Bet autorius teenie savu keliu ³⁷.

Kritiškų žvilgsniu pereina ir por sud tini knyg . Pasig r j s, kad *Lietuvi beletristikos antologija* didelio kruopštumo veikalas, betgi randa rinkin « strazdanot »: be išsamaus vado, be literat - rini samb ri išryškinimo, iškili j autori ir j epigon pabr - žimo ³⁸.

Kritišk pastab gauna ir *VI Pradalg* . Teisingai supeikia J. Gri-niaus komedij *Auksin mergel* , — be humoro, veiksmo. Ne geresn ir lyrika. Tik Bar no *Pievoms*, lyrin s prozos gabalui, ir T. Antanai-io straipsniui *Patriotinis motyvas m s egzilin je literat roje* randa ger žod ; o A. Kairio *Pelen fig r Brad no k ryboje* bene bus ir pergyr s ³⁹.

Stambok rašin paskyr *Lietuvi literat rai svetur* ⁴⁰. Pirmiausia pasig ri dviej «suokalbinink » (*Laisv Fondo* pirmininko dr. K. Ambrozai io ir leidinio redaktoriaus) užsispyrimu tok dalyk paleisti pasaul . Teisinga taip pat pastaba ir d l t apsn dusi bendradarbi « apkumšnojimo » : tik to nuolatinio paurbini mo d ka žmogus ir prisiversdavai tuos papildymus be galo daryti. Kai dabar matai, kaip uv riai Brad nas *Draugo* kult riniame priede dija

³⁶ Visvydas, *Vien tik tik ti negana*, žr. *Draugas*, 1971.XI.27 d.

³⁷ V. A. Jonynas, *Vingrieji Kosto Ostrausko rašteliai*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 kn., 133-140 psl.

³⁸ *Lietuvi beletristikos antologija II t.*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1966.III.31 d.

³⁹ *Literat ros metrašis* « Šeštoji pradalg », žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.XI.20 d.

⁴⁰ *Išėivijos literat ros panorama*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 18 kn., 132-151 psl.

tingius skaitytojus t knygy skaityti, ir ne dėl kokio pelno, bet, kad neb tume tokie, kur tik «prie lovio rusnoja », tai supranti, iš kur ta redaktorius kantryb . Teisingai kritikas lenkiasi . Grinceviui už didel atlikt , bibliografijos darb , kur , sp ja, buvus, išdalyt apžvalgininkams pasigelbt . (Taigi, kad nebuvo ! Dar blogiau: gaudant rašiniui medžiag ir kreipiantis vien kit kritik , tik vienas kitas, paryzdžiui, H. Nagys, J. Girnius, tepad jo. Kiti dievagojosi nieko netur ar visai neatsak . V.K.). Kritikas nepraleidžia atkištini darb , trafaretinio šnek jimo, d diško atlaidumo, elegantiško «modernaus » ir «aktualaus » titulo dalijimo. Pasig ri K. Keblio darbu, kad sugav s dvasin klimat ir prabil s šiltai. Apskritai Jonynas giliai užgriebia emigrantin rašytoj . Tai ne vien komunikacija, bet ir išlikimo tikru žmogumi rodiklis. Tad tokio leidinio uždaviniu laikyt pastang « kiek galint tiksliau atpasakoti išeivijos raštijos raid ir išryškinti stambesnes literat rines fig ras, nepab gstant rehabilituoti mažiau vertintus autorius »⁴¹. Tai b t « išeivijos biografijos dokumentin kronika »⁴². Gerai, kad duota aps iai teising pastab apie kritikos skerspi v .

V. A. Jonynas padar išmaning pastab ir apie B. Šilbajorio *Perfection of Exile*. Tr kumais laiko, kad kai kuri autori veikal tik turiniai atpasakojami, o kit komplikuotai gvildenamos temos ir potem s. Autori apybraižos per šykš ios, lyg b t turima galvoje skaitytojas susipažins su m s literat ra ir jos problemomis. Svetimtau iui skaitytojui stilius per aukštas. Autoriaus pol kis misionieriškas. Ne visi citat vertimai geri. Autorius kai kur egzaltuotas. Pertemptas A. Landsbergio aptarimas. Susvetim jimo terminas vartojamas per pla ia prasme. Nepagarbiai traktuojama nostalgin poezija. Pasiklovimas vien teksto analize nepakankamas ir kritik subanalina. Kartais per daug ieškoma simboli (Ais io saul lydži simbolika). Aptariant autorius išleidžiama iš aki kiti j darbai (pavyzdžiui Ais io memuarai ir publicistika). Per daug sviuotinama Šk mos, Nagio, Nili no agonijos išgyvenimai. Tremties susvetim jimas netaikytinas visuotinai kalbant apie Nili n ar Nag , nes nemaža j eil raš i spausdinta dar Lietuvoje. — Užuot apibendrinamai kalb jus, ver iau reikt apib dinti autorius atskirai, neišleidžiant iš aki j visuomenin s pozicijos ir priklausymo kartai. A. Mackus keliamas filosofiniu poetu, o jis tik išdr s s parašyti eil rašt apie Jurek ir dav s kovingos publicistikos su miglotomis

⁴¹ Ten pat, 144 psl.

⁴² Ten pat, 145 psl.

užuominomis. Rašytoj veidai iš jo «pasninkiški», o rašytojai ne vien angažavosi id joms, bet ir myl jo ar grož josi menu. Neduota bibliografini žini ir panaši nuorod . Bet iš kitos pus s tai spalvingiausi išėivijos literat ros analiz angl kalba ir labai tinka lietuvi jaunimui, neskaitan iam lietuviškai. Šilbajoris m s literat r parodo pasauliui vert pasididžiavimo, o duodami poezijos vertimai gali geriau atskleisti tautos siel už istorijos ar geografijos žinias. Autorius gerai atskleid tremtini psichologijos l žius, problemas, skaidr jim k rybos darbais. Dav gerus, ypa Ostrausko, Landsbergio, Meko, Brazdžionio, k rybos apib dinimus ir apskritai paraš knyg ver ian i pasigin yti. Nuo sav s prid tume, kad knygos stilius neatrodo per aukštas, nes knyga šiaip ar taip skiriama šviesuoliams. Susižav jimas k r ju taip pat yra vertinga kritiko ypatyb , ypa reikalinga paruošiamajame kritikos darbe. Gelmi atskleidimas, kuri gal nejuto n autorius — brangus kritiko privalumas. Kad jau iamas kartais subjektyvumas, tai juk kritikas savo ties skelbia; taip dažnai yra vis men vertinime. O pradedan i talent atsp jimas ir j skelbimas bei gynimas — rinktin kritiko doryb ! Taip pat pagirtinas reiškiny, kad Šilbajoris, statydamas rašytojams reikalavimus, n ra triuškinamosios kritikos atstovas; tat pripaž sta ir V. A. Jonynas ⁴³.

Jonynas palie ia dar vien nauj , bet neišvengiam m s literat ros apraišk — m s poezij angl kalba. Jis recenzuoja D. Sealey anglišk poezijos leidin l. Kritikas š klausim ži ri su blaiviu atvirumu: «Seniai nujaut m art jant met , kad vyresnioji karta bus pašaukta tokiems naujokams pad t užtikrinti leid j , populiarij bandymus krašto visuomen j, dr sint j pastangas. Juk jie irgi lietuviškos pasaul jautos reišk jai, ir, kas žino, gal b t, busimieji m s tautos ambasadoriai. Pagaliau konkreti parama labiau prilaikyt juos prie tautos kamieno » ⁴⁴.

Šio rinkinio kritikas negretint su liaudies dainomis — n ra emocingumo. Blankus gamtos reiškiniai aprašin jimas, vientisos nuotaikos ir žmogiškos šilumos stoka. Kritikas neranda atvirumo žmogaus kan iai, nerimui, erotikos demonui, nusivylimui, motinyst s jausmui, socialinei neteisybei ar mirties baimei. O komunika-

⁴³ *Egzilio pasaul jautos eskizas : Šilbajorio versija*, žr. *Metmenys*, 1971 m. 20 kn., 141-151 psl.

⁴⁴ *Jaunos poet s angliški žingsniai. D. Sealey: « To Regions of No Admittance »*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1969.II.6 d.

cija su Dievu — ne gundym valand , bet vasarviet je. Laisvas eiliavimas teiki s avangardin sp d ir užtušuoja talento ribotum ⁴⁵.

Jonynas aistringai ieško naujos laiko dvasios išraiškos ir naujos formos atspind jimo. Recenzuoja pla iai, jautrus naujam žodžiui, nevengia atvirai ir dr siai pasisakyti. Imasi vertinti paprastai tik stipresnius dalykus. Su H. Nagiu Kanados lietuvi spaudoje duoda geriausi kritik (nevengdamas ir amerikini s lietuvi spaudos).

⁴⁵ Ten pat.

Paulius Jurkus (g. 1916)

P. Jurkus (A. Džiugnas, A. Džiugnas, A. Dž., P. J.), rašytojas žemaitis, gerai sigilino kito žemai poeto sielos pasaulį, kur stiprios emocijos rungtis su giliu protu, išseiki kanios gelmes ir mato iš jos gimusio pasaulio valdov — poet. Jurkus paseka V. Maernio kelyje nuo ilgo eilučių iki soneto, nuo stiprių emocijų filosofijos abstrakcijas ir tautos keliavedžio svajones. Lyriškai-impressionistiškai atskleidžia draugo poeto viziją ir sonetų veidų spalvas ir gelmes¹.

Jurkus duoda gyvą, akvarelinių atsiminimų apie B. Brazdžion — dainuojant žmogaus likimą dainą, jo trapius jausmus, žmogų kuriant istoriją, žvelgiant Šventrašio Dievą, šaukiant tautą išverti^{1 2}. Apžvelgia jis ir gėdą Juozo Yludio kacetiną poeziją, kur sutrypto žmogaus, suradusio Dievą, pergyvenimų gelmių transformuota gyvųjų posmų³.

Saulis laikrodžiui poetas H. Nagys jam atrodo kaip sudužusio laivo keleivis, kuris laukia Didingo laivo, kuris per jo per žemę ir tapo jos prisiminimus⁴.

Jurkus randa ir šiltą žodį P. Pilkai^{5 6}, V. Ališui⁶, J. Mekui⁷, A. Gustaičiui⁸, Aldonai Baužinskaitei-Kairienei⁹.

Impresionistišku būklėnį jis graškiai tapo A. Vaičiulio siužetui¹⁰, jo gamtos užsimiršimo kupin *Valentinai*¹¹, išpuoselintose kal-

¹ *Poetas Vytautas Maernis*, žr. *Aidai*, 1946 m. 6 nr., 86-89 psl.; ir *Svečiuose pas viziją poetą*, žr. *Aidai*, 1954 m. 9 nr., 396-401 psl.

² *Aš vis pavasarį mielą gilytes daržė sodinau*, žr. *Darbininkas*, 1967.III.10 d.; ir *Pas poetą Bernardą Brazdžioną*, žr. *Darbininkas*, 1951.III.27 d.

³ (J. Yludio) kacetiną poezija, žr. *Aidai*, 1948 m. 10 nr., 31-32 psl.

⁴ *Saulis laikrodžiui poetas*, žr. *Darbininkas*, 1952.VIII.26 d.

⁵ *Poetas ieško tiesos*, žr. *Darbininkas*, 1951.III.6 d.

⁶ *Po pietų žvaigždėm*, žr. *Aidai*, 1949 m. 22 nr., 43 psl.

⁷ *Semeniški idilų vaizdai*, žr. *Darbininkas*, 1956.II.7 d.

⁸ *Anapus teisybės*, žr. *Darbininkas*, 1956.XII.21 d.

⁹ *Aš paklydau pievoje ir palikau pražyduosią gėlę*, žr. *Darbininkas*, 1968.V.3 d.

¹⁰ *Laureatas Antanas Vaičiulis*, žr. *Darbininkas*, 1951.IV.10 d.

¹¹ *A. Vaičiulio «Valentina» jau 10 metų*, žr. *Aidai*, 1946 m. 12 nr., 276 psl.

bos *Pasakojimus*¹², *Auksin kurpel*¹³. Ypa jis g risi jo stiliumi: «Šia stilistine prasme Vai iulaitis pak l m s beletristik iki Vakar Europos lygio, suteikdamas jai grakštumo, išbalansavimo »¹⁴. Džiaugiasi *Darbininke* literat r at jusiu Albinu Baranausku¹⁵. Ir eil kit aptar Jurkus — vis gyvai, vis džiugiai, kaip sodininkas nauj žied už j s. Tai vis skaitytojui sudominti, autoriui draugiškai pasveikinti, jam patarti.

¹² A. Džiug nas, *A. Vai iulai io « Pasakojimai »*, žr. *Darbininkas*, 1955.VI.14 d.

¹³ A. Džiug nas, *A. Vai iulai io « Auksin kurpel »*, žr. *Darbininkas*, 1958.X.21 d.

¹⁴ A. Džiug nas, *Antano Vai iulai io « Pasakojimai »*, žr. *Darbininkas*, 1955. VI.14 d.

¹⁵ *Prasiveria sniego platumos*, žr. *Darbininkas*, 1956.X.2 d.

Dr. Julius Viktoras Kaupas (1920-1964)

J. Kaupas — rašytojas, literatūros kritikas, gydytojas. Atnaujindamas medicinos tradicijas, ateina literatūrai bei jos kritikai, kaip idealistas, grožiosios literatūros ir idealu. Be medicinos, dar studijavo tapybą, filosofiją ir literatūrą; pavarde ir Coppelius slapyvardžiu rašė *Žiburiuose, Šviesoje, Aiduose, Drauge, Naujienose, Dirvoje, Literatūros Languose*.

Menas tarp mokslo ir iliuzijos. Kaupas meną žvelgia iš savos kėtos straipsnyje *Menas tikrovės ribose*¹, kur nagrinėja meno vietą tarp mokslo ir iliuzijos. Šizofreniko susikurtas pasaulis tegalioja jam vienam. Meno veikalas skirtas komunikacijai, pavyzdžiui Pelenės pasaka, išreiškia bendrą laimėjimą su troškimu. Kaupas teigia, kad kiek ryba gimsta pasmonėje, kur kyla vaizdai ir mintys sušvinta smoneje; ją atrenkami ir derinami. Kitomis kalbomis šiais klausimais (psichozis, freudizmas ir literatūra) yra daug knygų. Kaupas duoda bent pradžius. Straipsniuose *Pasaka ir realybė*^{1 2 3} ir *Devyniabolio interpretacija*³ jis nuspėja dažnos pasakos psichologinę išmintį geriau negu kruopštus mokslininkas tyrinėtojas. « Pasaka yra šventata tiesa ir joje nėra nekrislo melo », sako Kaupas⁴. Pasaka yra liaudžiai literatūra, kuri kalba simboliškai ir perkeltos prasmės vaizdais, kaip mūsų sapnai. Sigilinė pasakas, suvoksime ją paslaptimi. Specializuotas žmogus temato vieny gyvenimo aspektu, o pasaka vis gyvenimui. Pasakos veiksmas eina ne konkrečioje realybėje, bet idėjiniame plotme. Pavyzdžiui, Nykštuko prasmė — tai tvis ir meilės suvaržytas, užgniaužtas jaunuolis, kur norima pririšti prie namų, gsdinant gyvenimo baisenybomis. Pasakos, kaip pranašysta, yra geresnio gyvenimo vizija.

Kaupas stengiasi rašytojui ir skaitytojui brandinti, veddamas gretimus naujuosius mokslus, taktiškai, bet drisiai skrosdamas kūrinius.

¹ Žr. *Literatūros Lankai*, 1955 m. 6 nr., 20-23 psl.

² Žr. *Metmenys*, 1963 m. 7 kn., 15 psl.

³ Žr. *Aidai*, 1956 m. 4 nr., 169-172 psl.

⁴ Žr. *Metmenys*, 1963 m. 7 kn., 15 psl.

Tremties literat ros stabdžiu laiko kult rin s dinamikos stok , skirting srovi kult rines kovas, konstruktyvios kritikos žem lyg . Kritikai keliant bals prieš pokarin s literat ros infliacij , pasi pyl kaltinimai, kad tai žlugdo literat r , reikalaujant tokius kri tikus nubausti. Tai lygu reikalavimui neprašokti visuomen s, leis tis žemyn. Tod l dygsta daug nauj k rin li . Tikras rašytojas, matydamas, tok nuvertinim , atsisako toje banalyb je dalyvauti ⁵. Ligi šiol poezijos kv pimo ieškodavome liaudies k ryboje. Tai b dinga trumpos kult rin s tradicijos kraštams. Anglosaksai ir pranc zai nuo tos tradicijos nutol . Gyvenamasis momentas ir egzistencializmo taka ver ia kiekvien poet tur ti savo pasaul ži r . Naujieji rašytojai skirstytini 3 grupes: ram s, liaudiški (Brad nas, Mekas), filo sofiškieji (Ma ernis, Nagys, Nili nas, Šlaitas) ir estetai (Radauskas).

Pla iau savo estetines paži ras išd st straipsnyje *Kovojan ios žem s poezija*. Poezija m s laikais ne pramoga ar užsimiršimas, bet gyvenimo veiksnys, sprendži s problemas: «poezija atsisakiusi spr sti bet koki problematik , nutols nuo gyvenimo, neteks savo vadovaujan ios rol s ir taps viena iš linksm ir nekenksming kult rini pramog » ⁶. *Žem s* poezija — kovoj s manifestas, galvojan ios kartos išraiška. Paviršutiniai kritikai ši poezij laiko pesimizmu. Ar nusikaltimas ryžtis spr sti gyvenimo problematik ? Šios poezijos forma nauja ir nežaisminga, nes n ra vien technin k rinio strukt ra, o pergyvenimo ir m stymo stilius. Filosofija nuolat maitina men ir moksl . Nenuostabu, kad *Žem s* žang paraš filosofas J. Girnius. Egzistencinis praradimas kankina dabarties kart , ypa tremtinius. «Mes ilgim s vaikyst s nam . Ne tod l, kad mes vien stokotume t višk s globos, bet d l to, kad kadaise mes žem pergyvenome skirtingai, ir visi vaikyst s daiktai mums buvo lyg amžinai nepamainomi draugai » ⁷.

Šios mintys ryškios ir žemininkuose. Nors Ma ernio poezijoje šm kstelia Nieko simbolis ar jo r sti realyb , bet jo poezija giedra, visa gyvena lyg amžinyb je. Jis vaizduoja gyvenimo ir jo problema tikos didyb . Brad nas neprarad s tik jimo ir vilties. Jam žem šventa, kur reikia dirbti, kurti; Dievo ranka jau iama visur. Problemos vietoje — tik jimas. Jis artojo vaikas ir jo atstovas. Miesto žmogus sprendžia nereikalingas problemas. Tai, Kaupo manymu, žuvis ant kranto. J. K kštas, karo pergyvenimuose palaužtas, neša

⁵ *Apie vidutiniškum m s literat roje*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 25 psl.

⁶ Žr. *Naujienos*, 1952.IV.19 d.

⁷ Ten pat.

savo našt , kaip Brad nas, tik jam žem — kietos kovos laukas, Nagiui jau kyla problemos, kad ir neišspr stos. Jo pasaulis dvilypis: graži vaikyst ir juodosios mintys, ia filosofinio motyvo atsisako,, ia — v l jau iamas labai skaudžiai. Trapi žem s egzistencija lyg beprasm . Bet didel jo meil žemei. Tikrov s ir svaj pasaulio konfliktus galima suderinti tik pranašo simbolyje. Jis giliai jau ia metafizin problematik , bet kovoja už tobulesn pasaul . Kovotojas — didžiausia vertyb . Tiesa pats iešk s žmogus. Jo poezija — uždegan i simboli poezija. Nili nas — filosofiškiausias. Jam žem gyva tik per žmog , jos t v , ne s n . Žmogus prasmina fizin tikrov . Žmogaus vidinis pasaulis — ned žtanti realyb , užpildanti neb ties dal . Didžiausias kerojus — kult rinis veik jas. Bet Nili nas skausmingai myli ir pilk j žmog . Jo gamta personifikuota, santykis su Dievu promet jiškas. Jo poezija išsako reabus pergyvenimus, kartais sunkiai suprantamus, nes nežinoma j kilm ⁸.

Individo ir visuomen s santykius nagrin ja straipsnyje *Individualizmas ir visuomeniškumas lietuvi literat roje* ⁹. Tautosakoje individualizmas gana išvystytas (pasak piemenukas, kvailutis). Pasakoje žmogus išsivaduoja iš kasdienyb s sociabni varžt . Dainos akcentuoja socialum (stipr s šeimos ryšiai, ž st kare berneliai). Donelaitis kovoja už socialin lygyb . Kudirka — visuomeninkas taip pat. Brazdžionis darosi visuomenininkas, nepriklausomyb s netekus. Brad nas irgi visuomenininkas poetas. Beveik visi kiti daugiau ar mažiau individuabstai ar nerod kokio susidom jimo šiuo klausimu.

Prie Brad no dar gr žta *Devyni baladži* kritikoje. Brad no k ryba tai su žeme suaugusio kininko žodis. Jo kininkas belaikis simbolis. Nauj j laik elementai ia nefiguruoja, nes svetimi amžinai lietuvi dvasiai ir tradicijai. Brad no pasaul ži ra — giliai tikin io ir visur Dievo piršt matan io kininko pasaul ži ra. kininko darbas jam šventas. Pagoniški dievai susij su žeme. Pagonyb — jam vaikiška tik jimo forma. Mirtis jam nebaisi; bet šioje knygoje jau eina mirties b desio motyvai. Brad nas pagavo gimtosios kalbos paslapt : daiktai gyvi — ir atsiliepia, pavadinti gyv ja lietuvi kalba. Aprašin damas dabarties problemas, Brad nas turi imtis stipri epitet ir nustoja estetinio paj gumo ¹⁰.

⁸ Ten pat.

⁹ Žr. *Lietuviškasis liberalizmas*, Chicaga 1959, 152-166 plš.

¹⁰ « *Devynios balad s* », žr. *Draugas*, 1956. II.1 d.

Nili nui Kaupas paskyr net 4 straipsnius¹¹ ir energingai stoja už filosofin poezij , kurios neturime baidytis, jei norime pažangos. Vakar pasaulyje ši poezija turi tvirt viet . Nili nas duod s labai originali filosofij neramiais ir jausmingais vaizdais. Jau 1946 metais, sutikdamas Nili no *Praradimo simfonijas*, pasisak , kad Nili no poezija jam primena poezija « reiškiam eiliuot filosofij ». Eil raštis jam ne graži gamtos vaizd paroda, ne laikin s nuotaikos sukristalizavimas, ne « žmogaus gatv je » min i išreiškimas poetine forma. Jis nori eil raštyje spr sti j neraminan ias problemas ir poezija išreikšti savo pasaul ži ros visum^{11 12}. Jo eil raš io centre visuomet besikankin s žmogus, kovojantis, vienišas. Iš santykio su varginga žeme, nepaž stamu Dievu, mirtimi, nepraeinan iu k rybiniu pasauliu ir kyla atskiri poeto eil raš i ciklai: *Žem* ir *Praradimas* — esmin gyvenimo dalis. Laikas atima visk , net jaunyst s idealus. Lieka tik mirtis. Žmogus gyvena apsuptas tamsos ir vienatv s, kuri pagauna pajutus, kad ir visi žem s daiktai negyvi. Tik poetas gali juos amžinti. Iš vienatv s žmogaus negali išgelb ti net Dievas, su kuriuo žmogaus santykiai promet jiški: žmogus kuriasi savo pasaul . Žmogus nenori užmiršti žem s ir seno nam vaiduoklio, laukian io Eldorado šalyje — žmogaus amžinoje dvasioje paskendusiam k rybos ir brangi prisiminim pasaulyje. Visus daiktus gali išvaduoti tik žmogus. Mirtis, sudaužydama materij , išvaduoja sudvasint pasaul . Bet ir savo žem je susikurtan pasaulin ženg s žmogus ken ia, kad t daikt negalima gr žinti kasdienyb n, ir ilgisi gr žti žem n. Vienintelis žmogaus heroizmas — kovoti d l savo id jos. Herojiška didyb s išraiška — motina, kuri dar sekund suliepsnoja, nušvie ia keli paklydusiems vaikams ir užg sta. Žem s kovotojai visada pralaimi ir net karste gul dami šaukia savo vaikams nepasiduoti kovoje su pasauliu, laiku, likimu¹³.

Po H gelio filosofija pamet grynai racional teorin pob d ir gavo literat rin aspekt , pavyzdžiui, Nietzsche, Kierkegaardas. Suart jimas yra abipusis. Ir mes neturime bijotis filosofin s poezijos. Poeto filosofinis individualumas — svarbiausi naujosios poezijos ženklai (Valery, Rilke, Eliot). M s Putino poezijoje stipresnis filsofifinis akcentas, susij s su emocieniu gilumu. Tad Putinas

¹¹ «Praradimo herojai», žr. *Žiburiai*, 1946.XI.16 d.; «Orf jaus medis» filosofin s lietuvi poezijos peizaže, žr. *Draugas*, 1954.IV.24 d.; *Dainos po «Orf jaus medžiu»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 25-27 psl.; *Balandžio vigilijos motyvas*, žr. *Draugas*, 1958.VII.26 d.

¹² «Praradimo heroja», žr. *Žiburiai*, 1946.IX.16 d.

¹³ Ten pat.

poetas — m stytojas, m s filosofin s poezijos pradininkas. Brazdžionis — geras tradicin s poezijos skleid jas, jam n ra pavojing as id j naujumas. Ma ernis skelbia visatos harmonij ir gyvenimo prasmingum . Nagio poezija kovoja už ideal , skelbia konflikt tarp ilgesingo žmogaus sapno ir nuvilian ios medžiagos. Baltrušaitis skelbia darni visatos harmonij ir dievišk žmogaus paskirt . Milašius sprend mirties ir amžinyb s problem ir skelb , kad tenai bus viskas, kaip ir ia ¹⁴.

Nili nas, mano Kaupas, kiek artimas Milašiui. Jiedu abu ryškiausi m s filosofin s lyrikos atstovai. Nili no originali pasaul ži ra perduota giliais poetiniais vaizdais. Nili n mažai kas suprato; utilitaristai net pasisak prieš j . Nili nui labai svarbus dvasinio gyvenimo amžinumas ir to pasekm s. Reali tikrov jis mažai tevertina. Ji gauna vert tik santykiyje su žmogumi, tampa dvasine, savotiškai amžina, kaip prisiminimas. Nili no vaizdai labai subjektyv s, individual s ir kartu simboliniai. D l to autorius myli pilk buit — kovos aren . Jo žem pilna ilgesio ir nykumos. Sudvasinti daiktai išlieka, laikas negali j sunaikinti. Id j giminingumas riša žmones kovoje už individualyb . Santykiuose su Dievu Nili nas, priešingai Brazdžioniui, kuria laisv savo pasaul . Bet tai n ra kova prieš Diev , Dievo sampratos skirtingos ir neišsemiamos. Kova už save, už savo k rybin individualyb — kova už dievišk prad žmoguje. Nili nas kovoja už aukštesn Dievo samprat , lyg suvok s, kad Dievas ne šalia m s egzistuojanti J ga, o m s individualumo ir laisv s substratas ¹⁵.

Kaupas mano, kad kult rini element vedimas poezij — rizikingas dalykas: jeigu atskamba pagrindin autoriaus nuotaik , tai gerai. Jei ne — lieka svetima. Nili no stipryb ne estetizmas, o giliai emociškas savo pasaul ži ros perdavimas. Nili no poeto kelias — šifr atsisakymas, santyki su gamta sugyvinimas. *Balandžio vėglijose* poetas, siekdamas tikslumo, aukoja poetiškum . Kartais paslapt sunku susekti. Realyb ia paslaptingas šifras: Dievyb kalba per gamt ir gyvenimo vyksm , tik mes tai ne visada suprantame. Dievo atokumas pabr žiamas ir visada teigiamas dvasinio pasaulio nepraeinamumas. Realyb — paslaptinga Dievo komunikacija. Kaupas sklidin filosofijos Nili no poezij skaitytojui ir atveria. Be to ta poezija b t dažnai nesuprantama ¹⁶.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

Kaupas duoda taip pat ger Nagio poezijos analiz — jos priežastis, jo pasaul, jos pob d. Tobulo pasaulio ilgesys ir vienišo žmogaus kan ios apdainavimas eina per Nagio poezij, bet yra pasaul ži ros evoliucija : toliau maž ja jaunatviška nerimastis bei romantiškas skausmas, o daugiau brandžios rimties — prisiimti b tinyb s diktuojamas pareigas, skausmas apvaldytas, dualizmas apirim s. Naujas ir šviesus vaikyst s motyvas, neįam konflikta su tikrove, n ra utilitarinio tikslo ¹⁷.

Li n s Sutemos veikale *Teb nie tartum pasakoj* neranda atskleisto vientiso peizažo. Pesimizmas eina iki desperacijos ir manieros. Abstrak ios s vokos kartais eil raštyje darosi rizikingos. Kur vaikyst s motyvai — geresni, o kur iš literat ros — silpnesni ¹⁸.

J. Blekai io *Vardai vandenims ir dienoms* lyg interpretuoja šian-dienines poezijos tendencijas, o ne duoda k nors nauja. Vardai kyla lyg ne iš pas mon s, o kit autori interpretacija. Kaupui autorius atrodo jausmo poetas, užsid j s intelektualum jausmui apvaldyti ¹⁹.

Taikliai apib dina A. Landsbergio *Kelion*, naujo žanro stipr k rin . Juliaus charakteris ir yra peizažas, kur vyksta kelion . Atidus kritikas rodo autori ramiai vaizduojant, kur kitas moralizuo-t ²⁰. B. P kelevi i t s *Aštuoni lapai* — savito jaunos mergait s pasaulio mozaika, stokojanti visumos ir išpl tota akcijos. Yra nereikalingo pa ios filosofavimo ²¹. P. Andriušio *Rojaus vartai* atidengia nauj literat ros srit su nauju žmogumi. Vaizduoja žem, o persi-švie ia giedra, humaniška filosofija. Su padidinamuoju stiklu siži -r j s *Anoj pus j ežero* vabalus, o *Rojaus vartuose* nuotykius. Andriušio žmogus — ne gamtos valdovas, filosofas, o tik jos dalis. Šiame veikale autorius neparod s lakios fantazijos bei intrigos ²². N. Mazalaite skiria 2 straipsnelius ²³. Jos didžiosios «nuod m s» — skub jimas, rašymas be plano, netaisyimas. Veik jos labai gražios, išlavintos, niekad nat raliai nekalba. Vyrai taip pat. Negyvenimiški ir pergyvenimai, dirbtin s situacijos. Autor nepsicholog, gyvena senti-

¹⁷ *Ilgesio ir vaikyst s motyvai Henriko Nagio poezijoje*, žr. *Draugas*, 1959.VII.13 d.

¹⁸ *Li n s Sutemos debiutas*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr. 31 psl.

¹⁹ *Poezija ir režis ra*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 5 nr., 25-26 psl.

²⁰ *Kelion gyvenim*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 5 nr., 30-31 psl.

²¹ *Mozaika apie Kaun ir Dancig*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr.,

31 psl

²² *Andriušis ir rojus už vart*, žr. *Metmenys*, 1962 m. 7 kn., 158-162 psl.

²³ *Balta ir juoda Mazalaite s k ryboje*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr.,

29 psl.; *N. Mazalaite s naujosios k rybos vertinimas*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 6 nr., 27-28 psl.

mentais ir svajon mis. Geriau jai sekasi realistiniai pergyvenimai ir legendos.

Katiliškio *Užuovj* laiko brandžia knyga ; žmon s gyvi kaimieiai, gamta ataidi veik j vid ; buitis organiškai sujungta su intriga, žodynas turtingas ²⁴.

Kaupas išman ir moderni j dram , duodamas K. Ostrausko *Kanar / s* ir A. Šk mos *Živil s* aptarimus ²⁵. *Živil* , nors ir palikusi liguist ir nihilistišk nuotaik , esanti domi. Šk ma laužo tradicinio m s teatro d snius. *Živil s* motyvas — lyg Nietzsche s amžinyb s pasikartoj amas ar ind reinkarnacija. Jis neišvystytas, bet pakeistas nevykusia linkme. Gluosnis taip pat neišvestas iki galo. «Šk mos herojai už svajon nekovoja, o tik — svaiginasi ja », sako Kaupas ²⁶. Intriga sumegzta gerai, bet sentimentalizmo ir nat ralizmo yra tame pat veiksmė.

Kaupui Šk mos k ryba atrod kaip s moningas g s dinimas, panašiai kaip pigus sentimentalizmas, tik iš kitos pus s. Pats Šk ma su tuo nesutik s, laikydamas save realistu, vaizduojan iu tikr gyvenim be veidmainiavimo ir moralizavimo. Šk mos k ryba yra autobiografiška, sunkaus ir nuvilian io gyvenimo atspindys. Žiaurumas, neištikimyb ir prievartavimas lyd jo visuomet jo k ryb . K ryboje jis ir band parodyti savo žaizd . Tai kraštutin juoda ir balta k ryba. Tad drama jam ir buvo artimiausia ²⁷.

Kaupas ir literat riniai gin ai. Ramiai, bet kietai ir kompetentingai atsak jaunuoliškai audringo A. Barono *Literat ros Lank* užsipuolimui ²⁸, nurodydamas svarbi kritikos ypatyb — aktualum : « Kritika turi b ti kovojanti ir veiksminga, o ne, kaip Baronas nor t , delsianti ir atidedanti sprendim , kai autoriai bus seniai išmir ir nebereaguos recenzij piktais straipsniais ir insinuacijomis » ²⁹. *Literat ros Lankai*, es , stoja prieš šiandienin s kritikos nepakan kamus reikalavimus. *Literat ros Lank* kritikus « mažai veikia autori nežinomumas, seni nuopelnai ar užsitarnauta aureol ; jie mažai teži ri autoriaus ideologij , politin krypt ar visuomenin takin-

²⁴ M. Katiliškis *amžina Gružiški kaim* , žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 3 nr. 27-28 psl.

²⁵ *Veikalas apie legend Živil* , žr. *Aidai*, 1951 m. 2 nr., 85-87 psl.

²⁶ Ten pat, 87 psl.

²⁷ *Paskutin diena su A. Šk ma*, žr. *Margutis*, 1962 m. 1 nr.

²⁸ A. Baronas, *Treps jimas dži stan ioj brastoj*, žr. *Draugas*, 1953.VII.11 d.

²⁹ J. V. Kaupas, *Treps jimas dži stan ioj brastoj*, žr. *Draugas*, 1953.VIII.1 d.

gum , bet vertina paties poeto potencij³⁰. Kaupas pabr žia *Literat ros Lank* santyk su patriotika, kurios gyvenamasis momentas taip reikalauja, nepaisydamas net literat rin s k rinio vert s. Prieš toki grafomanišk patriotik *Literat ros Lankai* pasisako, reikalaujami aukšto lygio ir iš patriotikos. O jau iam Barono straipsnio asmeniškum laikyt lyg kerštu už jo k rinio kiet kritik *Literat ros Lankuose*.

Kaupas nagrin ja meno ir mokslo bei šizofrenijos ribas, gilinasi pasak prasm , kritikos uždaviniu laiko skaitytojo ir rašytojo brandinim , išryškina m s literat ros lyg , tendencijas ir pabr žia didesnius kritikos reikalavimus. Netik ta J. Kaupo mirtis yra didelis nuostolis m s literat rai ir kritikai.

³⁰ Ten pat.

Vytautas Martynas Kavolis (g. 1930)

V. Kavolis, *Santarvės* redakcijos kolektyvo narys, *Metmen* vyriausias redaktorius, *Dėrvos, Vienybė, Naujien* bendradarbis. Suredagavo *Lietuvišką liberalizmą* (1959), išspausdino *Žmogaus genezė, Psichologinę Vinco Kudirkos studiją* (1963), *Nužemintą generaciją* (1968). Meno sociologijos klausimais rašė amerikiečių spaudoje, išleido knygą *Artistic Expression. A sociological Analysis* (1968). Yra sociologas-antropologas. Jis nagrinėja jaunuolio lietuvių ryšius su lietuvybe Amerikoje. Deganio laužo kultūrą, stovyklos įpatraukia, bet politines problemas, dvasiniai siekimai ir savos kultūros darbas — ne. Archyvinę kultūrą jam ne domi. Bet nesidomėjimas gyvąją kultūrą — neatsakingumas. Turėtų įpatraukti Nilius, Škema, Landsbergis, *Literatūros Lankai*, Maceinos kultūrinė demokratija ir nepasaulėžininė politika, nauji politiniai sąjūdžiai, J. Girniaus vidinio susitarimo ieškojimas. Norint išlaikyti gyvą lietuvių, tenka atsisveikinti su kai kuriais brangiais Lietuvos prisiminimais. Kūryba — tautos išlikimo sąlyga. Svarbu ne tiek kultūrinis palikimas, kiek tai, kas šiandien tauta pajęgia. Tai duoda atsparos prieš svetimą kultūrą. Be to, kūrybiškumas išlaiko tautų žmonijos atmintyje¹. Išliekantis kūrybiškumas yra tas, kuris žadina kitą kūrybą. Kultūrą kuriantieji yra ir sprendėjai, kas kūrybiška. Didieji kūrybiškumo židiniai kyla būriais ir yra neišaiškinami natūraliniais priežastimis, biologiniais veiksniais. Tiesą sakant, kūrybinis susikaupimas ieškotina bendruomenės organizacijoje ir jos vertybėse, skatinančiose kūrybinį potencialą^{1,2}.

V. Kavolis stoja už kūrybinę laisvę. Meni ypač lemiamas formos varžymas. Totalizmas savo ekonominiais kriterijais žlugdo meną, o tremtyje ekonominė spauda jį slegia. Visuomenė nesupranta, kad laisvė reikalinga kūrybai ir kad kūryba liudija tik save ir suteikia prasmę žmogaus laisvei³.

¹ *Atsisveikinimas su Lietuva ir susitikimas su lietuvybe*, žr. *Mintys ir Darbai* 3 knyga, 1956-1957 m., 29-135 psl.

² *Kūrybiškumas istoriniame žvilgsnyje*, žr. *Metmenys*, 1959 m. 1 knyga, 6-14 psl.

³ *Laisvė ir atsakomybė kūrybiniame veikime*, žr. *Metmenys*, 1961 m. 4 knyga, 126-130 psl.

Pasisako už individualist bei eretik, kaip k rybiškus asmenis. Eretiškasis individualizmas yra nedaugelio tik jimas. Jis veda istoriją. Individualistas ieško laisvės sau ir kitiems. Eretiškos dvasios žvelgia A. Nykos-Nili no ketureily: « Stov damas prieš nemirtingą Dievą »⁴.

V. Kavoliui rpi jaunuolio savo tapatybės ieškojimas. Jaunatviška veikla ir yra toks savas ieškojimas. To ieškojimo vedami jie jungiasi samburius ir iš to kyla generacijos identitetas, kuris apibrėžiamas kaip pasidalytas ilgesys⁵. Dabar žmogus aptaria save tuo, kas jam neaišku: jis be krašto, be tradicijų, su mirusiu tik jimu. Jo tapatybė — neaiškumas. Jaunimo nebeapatena rpestis vien savo tautos problemomis. Jo idealai: taika, socialinis teisingumas ir lygybė visoms žmonių šalims⁶. Jaunimas, nebegalėdamas nusakyti, ko ateiviai nori, galėt save identifikuoti žmonių žaizdomis. Jis gali komunkuoti. Yra egzistencinis apsisprendimo laisvė, bet ir tai yra subjektyvu. Situacinė moralė: jei mano principai dabar uždeda kitam našta, tai jie nusikalsta prieš žmoniškumą, ir antraip. Jis moninti neaiškumą, pajgti su juo gyventi, sustiprinti dviprasmiškumo toleranciją. Sipaieigoti užpildyti tuštumą. Kovai prieš skriaudimams svetimi vaizdžiai: « Sipaieigojimas kovoti ir prieš nemylimam darom skriaudimą paaiškina, kodėl šiandieninė literatūra roje protestas prieš nežmoniškumą sukristalizuojamas ne saviškio nukankintojo vaizdy, bet « svetimojo » — žydo ar negro — simbolikoje »⁷. Pavyzdžiui, A. Škma prieš nežmoniškumą protestuoja Izaoko drama, o A. Mackus — Jureko vaizdžiu. Kavolis gretina negro ir lietuvio skriaudimą: « moraliniu atžvilgiu Mississippi negras ir pavergtasis lietuvis šiandien yra kovos brolis »⁸.

Literatūra roje V. Kavolis atseka psichologines A. Škmos žmogaus gijas iš biografinių bruožų, veiklų ir žmogaus sampratos pilnėjimo. Per kančias, nusizėminimą, ilgęs, galingesnį už mirtį, Škmos žmogus pasidaro jautrus kitam žmogui. Ir anas pasaulis sutvarkytas, kaip ir šis. Škma — tik jimo ieškotojas: « jeigu teisingas išmintingasis teologijos profesorius Paul Tillich, sakydamas, kad

⁴ *Ir herezija ir humanizmas*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 7 knyga, 90-100 psl.

⁵ *Generacijos identiteto ieškojimas*, žr. *Naujienos*, 1962.VI.19 d.; VI.28 d.; VII.14 d.; VIII.11 d.

⁶ *Neaiškūs žmogus ir istorijos beprasmybė*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 12 knyga, 80-102 psl.

⁷ *Šiandieninis žmogaus reikšmė*, žr. *Metmenys*, 1964 m. 8 knyga, 39 psl.

⁸ V. Rastenis, *Ideologij išsekimo amžiuje*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 10 knyga, 111 psl.

religiškumas yra s žiningas galutini klausim k limas, tai Antanas Šk ma yra religiškiausias m s rašytojas. Nes visa jo k ryba, visi kraštutiniai jo geidulingo ir poetiško ir iškankinto žmogaus pergyvenimai yra aštrus ir nuogas klausimas tylin iam XX-j o amžiaus Dievui. Ir vis d lto, nors jis ir tyli, transcendencija palieka « m s vienintelis draugas »⁹.

V. Kavolio *Nužemint j generacija. Egzilio pasaul jautos eskizai* — antra jo knyga literat riniiais klausimais. Ji sudaryta iš straipsni bei paskait , 1961-1963 m. periodikoje spausdint apie egzil s poet pasaul jaut , ia iškeliami vidiniai konfliktai, kriz s, b senos dalies tremties poet , einan i po žeminink . Autorius juos vadina dviprasmišku «nužemint j » generacijos vardu (gali b ti — žem s netek ir paniekinti, pažeminti. Tikslesnis b t «bežemi » vardas). Jiems b dinga melancholija.

Kavolis ia ypa atsideda A. Mackaus dvasinei raidai nagrin ti. Aiškindamas jo *Jo yra žem* bando pritaikyti freudizm , pavyzdžiui, *Išpažinties* eil raš io mir s brolis — aistringas *id*, pabudimas gyvyb s geismo, t vas — mirties evangelistas. Motinos meil je išsisprendžia *id* ir *Superego* konfliktas, laim s ir k rybos — priešingybi konfliktai. V. Kavoliui ia ter pi psichologin bei filosofin pus , ne estetin^{10 11} *. Estetin pus domiai peržvelgia E. Šilbajoris ir išveda, kad A. Mackui sunkiai sekasi šiuos pergyvenimus perlydyti tobul poezij d l laisvos formos neapvaldymo ir « savotiškos poetin s mažakraujyst s, tod l, kad filosofin mintis nepilnai išversta estetin kalb »¹¹.

K. Brad nas siskverb s iki prieškrikš ioniškos dievyb s ir gamtos vienumo pergyvenimo. A. Mackus ir kiti bežemiai prarad t harmonij , netek žem s ir ji nieko negali jiems duoti. Jiems lieka tik žmoniškumas. Dievas Mackui svetimas, nes jis atneš mirt , kadangi žmogaus atžvilgiu Jis pats yra mir s, vitražuose susting s, « nedalyvauj s » Dievas. Ši karta, praradusi fizin žem , teturi simbolin žmogiškum . D l paj gumo suprasti ir protestuoti pavyd s dievai at m džiaugsm . Bežemi laisv s prasm — k ryba, o jai j g semiasi iš žmoniškumo. Bežemiai su sav ja bendruomene santykiauja kritišku objektyvumu ir laisvu ištikimyb s sipareigojimu.

⁹ A. Šk mos žmogus, žr. *Naujienos*, 1962.1.27 d.; II.3 d.

¹⁰ *Žmogiškasis dinamizmas pirmojoje A. Mackaus knygoje*, žr. *Naujienos*, 1963. VIII.17 d.

¹¹ R. Šilbajoris, *Algimanto Mackaus poetin žem , žr. Metmenys*, 1960 m. 2 knyga, 159 psl.

J lietuvišk pastang išeities taškas — abejojimas. J patriotizmas — j visuotinio humanizmo išraiška. Poezija tremtyje — ne žodis nuotaikai, bet tikrov s definicijai bandyti. Bežemiais Kavolis laik : A. Mack , L. Sutek ir jiems giminišk A. Šk m . XX a. s monei b dinga : skauda, taigi esu. Kit likimas man skauda, taigi esu ir jiems. Tremtiniai t vyn n sugr žta tik tuo, k jie yra suk r . Pagrindin j realyb — beviltiškumas. Vienintelis atsakymas jam — nuolatin k rybinio paj gumo ir moralinio impulso tampa ¹².

V. Kavolio redaguojamame *Metmen* žurnale spausdinami jauniosios bežemi kartos darbai. Kavolis su jais suaug s, juos tai- goja ir gerai supranta. Jis žvalgiai ir susumuoja id jin pus . Bet, anot V. A. Jonyno, «V. Kavoliui formos aspektas yra antraeilis» ¹³. Su tuo belieka tik sutikti. Kavolis gali ži r ti bežemius socialinio antropologo akimis, ryškinti j tapatyb , žvelgti iš psichologin s pus s. Ir kol tai lie ia tam tikr požemin s kartos poet dal , jis teisus, nes jie ir tokie melancholiški bežemiai. Bet atsimintina, kad ta id jin pus ia reikšminga tol, kol jie kalba pilnu poezijos žodžiu, o ne sausa s vokine kalba. Tikrajai bežemi poezijos vertei nustatyti pirmiausia reikia juos kaip poetus nagrin ti.

V. Kavolis bene pirmojoje m s sociologiškai psichologin je studijoje *Žmogaus genez . Psichologin V. Kudirkos studija* išryškino Kudirk kaip vienijant maironišk romantik su šli pišku socia- liniau kovingumu, grinišk pozityvistin darb su iurlioniška menin s k rybos kibirkštimi. Išryškina gimtuosius gabumus, šeimos tak , edipiškus jausmus pamotei, emocijas gimin s moterims, išlaikiusioms jo lietuviyb . T vo despotiškumas stiprin s jo kovingum . Anot V. Trumpos, visa tai išaiškinti antiteze t vui bei praktišk j veikim laikyti protestantiškuoju mentalitetu betgi negalima ¹⁴. Šk mos gin e Kavolis kar iai smerk J. Grini .

Apie jo sociologines paži ras men raš A. Musteikis, peržvelg- damas jo *Artistic Expression. A Sociological Analysis* (1968). Mus- teikio nuomone, meno sociologija reikalauja sociologo ir menininko, meno teoretiko, istoriko sutapimo viename asmenyje, ko tr ksta kaip tik Kavoliui. Jo knygos teigiamyb , kad gerai suklasifikavo daugelio autori duomenis pagal potemes. O tr kumas, kad yra neaiš- ki , neapart termin ir neaiški sakini ¹⁵.

¹³ V. A. Jonynas, *Violet s skambis m s poezijos vaivorykšt je*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 knyga, 145 psl.

¹⁵ A. Musteikis, *Meno sociologija. V. Kavolio knyga*, žr. *Aidai*, 1971 m. 1 nr., 41-44 psl.

P.-E. Rummo, est dramaturgo *Pelen*, domiausi veikal pastarojo meto Soviet S jungoje, nagrin ja keturi sistem atžvilgiais : laiko (asmeninio, socialinio ir mitologinio), vaidmen (šeimininko nam ir Princo dvaro — šeimos ir politin s sistemos), kovos ir galios. Skirtum tarp laisvojo pasaulio modernios dramaturgijos beviltiškumo dvasios ir tenykšt s, nepraradusios magiškos vilties, potraukio aptaria šitaip : « *Pelen s žaidimo* galios sistema n ra žmonišką sistemą. Tai sistema, kurioje sukiuž s gyvenimas naudoja žmones vieninteliam tikslui — išlaikyti savo paties gali ... Žmoniai paj gumas priešintis gyvenimo tironijai remiasi j potencialiu paj gumu sukonstruoti savo patirties mitologinius matavimus, kaip pagrindin juos pareigojan ios socialin s realyb s definicij . Rummo pajut s galiojan io mito galimyb net ir uždaroje gyvenimo sistemoje. Jis never ia mus tik ti beviltiškumo b tinybe, kaip vakarie iai absurdistai dramaturgai »¹⁶.

V. Kavolis rašo aktualiais lietuvi kult ros k rimu ir jos reikšm s lietuviyb s išlikimui klausimais, domiai aptar k rybos ir laisv s santyk . Jis ryškiausiai eina sociologo-antropologo keliu m s literat r .

¹⁶ V. M. Kavolis, *Sistem darbas « Pelen s žaisme »*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 knyga, 73-74 psl.

Al gir das Landsbergis (g. 1924)

A. Landsbergis (Jeronimas Žemkalnis) raš *Darbe, Drauge, Aiduose, Metmenyse*. Jis kelia tautinio ir universalinio prado derinimo klausim . M s rašytojuose susiduria dvi kult ros: iš pradži svetimo pajutimas, stipriai besireiškianti lietuviškoji pas mon , gimtosios žem s vaizdavimas su šventumo skraiste. Amerikietiškoju gamtovaizdžiu nepasitikima, jis matomas europie io akimis, nerandama istorinio s moningumo (Radauskas, Naujokaitis). V liau einama pokalb (J. Mekas, M. Katiliškis, K. Almenas, o iš dailinink R. Viesulas). Svarbu suderinti tautin ir universalin prad . Busimieji lietuvi rašytojai kurs angliškai, bet tur s sugeb ti atsipalaiduoti nuo savosios bendruomen s nusiteikim ¹.

Rašytojas dabar klausia: « Kas yra b ti lietuviu ? Jis vis daugiau išsilaisvina iš tradicij , ypa iš menk , varžan i mit . Bet tuo pa iu laiku jis iš naujo pamato j humanizm , j etines vertybes, j ilg jim si teisingumo, lygiai taip pat ir j subtil meniškum , j kosmin dvasi ir garbinim visko, kas gyva» ².

Jaunuosius rašytojus tremtyje veikia du gamtovaizdžiai. Jau nieji palink modernizm . tampa tarp vyresni j ir jaun j aštroka. Jaun j žvilgis Lietuv kitoks. Bet priklausymas kartai rašytojo neapsprendžia, tik ji duoda rašytojui daug uždavini , laisv s ir apribojim . Landsbergio karta paveikta taikos gyvenimo Lietuvoje, karo ir tremties sukr tim ; taip pat paveikta moderniosios literat ros ir galvosenos. Jie aug miestuose, o kaime tik sve iai ³.

Rašytojas ir lietuvi kalba. Rašant lietuviškai reikia nusikratyti svetimos kalbos takos, o gr žti sav sias versmes: « Tod l rašant lietuviškai, mano kartai neišvengiama dviguba pastanga: atsipalaiduoti nuo svetimos kalbos takos, supan ios mus gatv je, universitetuose, darbe; ir kartu gr žti prie savo kalbos pirmin s versm s,

¹ *Apie lietuvi k r jus Amerikoje*, žr. *Naujienos*, 1961.11.18 d.

² *Tremties paveikis lietuvi literat rai*, žr. *Darbas*, 1958 m. 1 nr., 37 psl.

³ Ten pat.

kurioje mums neteko br sti»⁴. Landsbergio manymu, gimtojoje kalboje surandame jos šird , sod , kur auga didžiuliai Daukanto, Donelai io, Kr v s medžiai, bet kur yra daug neaps tos vietos. Gali pranc zai didžiutis savo kalbos grakštumu, tikslumu, anglai Šekspyro skambumu ir prasmingumu. « Ta iau kada mes nusipelnom bent trumpam paliest savo gimtosios kalbos širdies plakim , mes d kojam Dievui gav j , o ne kuri kit . Ir mes sakome: ar yra kita tokia kalba, kuri b t švelnesn už opaus švelnumo neišsakyt jaunamart s god , gailesn už ašaras lietuj ir kartu sunki, kaip rudens vežim ratai, kieta, kaip suskird jusios rankos sm gis ; ir, savo aukštumoje, pakankamai didinga kalb ti apie gimim , gyvenim ir mirt ? »⁵. kv pto poeto žodžiai skamba Daukšos gaida ! O kad j išgirst m s jaunimas ! Rašytojai jos k r jai: « Šios mus jungianios kalbos k rime mes dalyvaujame, skaitydami ir rašydami ja: šita kalba yra ir liks nuostabus rankis rašytojo rankose, jam kovojant su laikinumu ir, savo pergali s valandomis, laikinai nugalint»⁶.

K rimo valand rašytojas ieško absoliu ios vienumos: «Rašytojas stengiasi aklinau užsidaryti, kaip naras, kad gal t kuo saugiau ir giliau vykdyti t gundant ir pavojing pasin rim , t kelion save »⁷. Bet v liau rašytojui reikalingas s lytis su skaitytoju. Dramaturgas gali sekti ži rovus sal je. Sunkiau romanistui: «Romanistui niekad netenka matyti skaitytoj reakcij . Jam bus lengviau sivaizduot J s nusiteikimus, mieliaji skaitytojai, kurie pusiaukely knygos paglostys j su patenkinta šypsena, gal s sakyti: « Gera knyga. Aš tuoj žinojau. Juk jis atrod toks protingas ». Ir tieji, kurie pusiaukely svies knyg grindis, gal s pasiguost, sakydami: «Aš tuoj ma iau iš jo aki — jis negali nieko parašyt»⁸. A. Landsbergiui literat rin s premijos atrodo naudingos — padr sina jaunus rašytojus, paskatina daugiau veikal parašyti ir paremia materialiai.

Iš poeto laukt « maž j širdži stebukl », o ne plakatiškumo. A. Landsbergiui B. Brazdžionio *Didžioji kryžkel* patinka skaitoma ne sigilinant. Suplakatinimas ir garsus skaitymas tremties miniai reikalingas. Bet meno žmogui telieka trupiniai. Es , nereik j rinkinio skirstyti n skyriais, — visi eil raš iai panaš s, retoriniai, vienodos strukt ros — lyg ilga, monotoniška inkantacija. Formos nuod m s — yra skub jimo, ner pestingumo. Formos vienodumas ein s iš vieno

⁴ Iš laureato Landsbergio kalbos priimant premij , žr. *Draugas*, 1954.I.9 d.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

jausmo, o šis — iš pasauli ros monotonijos: žmogus menkysta, Dievo galyb , pasaulio sugedimas, t višk s vert . Sunku rašyti apie šios dienos vykius. Vietoje plakatiškumo geriau b t «maž j širdži stebuklai». Kod l poetas ndr st s savimi pab ti net geriausiame eil raštyje *Kal d dovanos* ? Pavojinga tapti populiaria statula ⁹.

Filosofinio poeto išk limas. Straipsnyje *Tragiškojo sugr žimo poezija* duoda gili tamsiosios Nib no poezijos analiz . Sugr žimo motyvas Nili no poezijoje eina nuo lyriškai realistinio metafizin . Kai kurios *Praradimo simfonijos* tai vis išeivi sivaizduojamas par jimas namo arba gr žimas vaikyst n ir pabudimas. Poetas sukuria savo pasaulio šalia dangaus ir žem s — tragiškus, bet ne beviltiškus. Jis gr žta save, mirties ir atgimimo paslaptis. jimas ten gl di daiktuose ir žmon se. Viskas atsiveria k nors kita, viskas paženklinta amžinybe. Laikas, didysis žudytojas — jo priešininkas. Mistinis namas turi daugiausia gyvyb s iš vis poeto sužmogint daikt — lyg tre iasis jo gimdytojas. Kraštutinis išdidumas ir individualizmas sumiš su meile žemei. Net už Kristaus amžinyb b t išdavyst atiduoti vaikyst s buit . Paprast žmoni kasdien je kovoje mato didel heroizm . Nepaliauja šauk s žmogaus didvyriškum , kad ir krit s tapt saule ieškantiesiems. Kritiko nuomone, Nili nas jungia lietuviškum ir europiškum . Ir jis pabr žia Nili no filosofines problemas. J laiko itin originaliu poetu, nesiduodan iu klasifikuoti ¹⁰.

Jurgis Blekaitis, Landsbergio manymu, nusikrat s savo *Varduose ir dienose* ne visai originalaus «veltšmerco », komponuoj s intelektu, bet nesileidžia metafizik . Kartais eil raš iai supainioti kaligrafinio eil raš io sp džiui gauti. Tai pavojingas kelias. Iš jo žodžio, metaforos galima geriau atsekti autoriaus poetin s visumos strukt r . Gausu mirties, nakties, lietaus, tem . Siekiama mantrumo ir skambumo ¹¹.

A. Mack jis apib dina kaip II pasaulinio karo sukr tim nevaisingo laikme io poet . V lesniuose rinkiniuose jis pasiryžo žvelgti nuogomis akimis chaoso aki kiaurymes. Tai šauksmas šurpiame laikme io kitime. Jis gerai skait s Eliot . Tik Mackaus dykuma nesijungia su jo rebgija. Iš praeities teatplaukia senojo animizmo aidai,.

⁹ *Begalin vienuma ir «Didžioji kryžkel »*, žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 27-29 psl.

¹⁰ *Tragiškojo sugr žimo poezija*, žr. *Aidai*, 1954 m. 5 nr., 229-232 psl.

¹¹ *Jurgio Blekai io poetinis vardynas*, žr. *Aidai*, 1954 m. 10 nr., 469-470 psl.

liaudies dain nuolaužos. Padvelkia sakralinio pasaulio bruožai, ilgiausiai išsilaik lietuvi poezijoje. Išsiplėš iš gimtosios žemės egzilį, pasivij vis pasaul apimanį desakralizaciją, susidūrė su Niekū, šie poetai mažiausiai apsaugoti. Nors ryši su Dievu nepavyko sumegzti, bet Mackus nėra absoliutus netikslis, kaip mano Greimas. «Kodėl Škėmos ir Mackaus kūryba priklauso prie išraiškiausio krikščioniškos simbolikos integravimui išeivijos raštijoje? — klausia Landsbergis. Mackaus kūryboje laikas nėra išorinio vykio laikas, bet vidinis visos subjektyvios visatos sąmoningumas [...] Tai simboliškas vykio visalaikiškumas ir vienalaikiškumas»¹². Mackaus kalba esanti grubi, kad ji formavosi egzilyje, nešildoma gimtosios kalbos kasdienybės. Be to, vienlaikinė situacija verta susikurti naują kalbą, primenančią oratoriją, kur pinasi liturginiai, liaudies dain motyvai, atonaliniai frazės bei magiškos inkantacijos. «Tvyneje oficialiai neegzistuojantis, egzilyje daugumos nesuprantamas, nelietuvi visai nežinomas, jis žvelgė niekui akis, keliavo absurdiškomis gatvėmis»¹³. Jo poezija svirduliuoja prie fatalizmo ir nuovargio briaunos. Jis prišėmė savo kartos kalbą tojo vaidmenį, suteikia jai balsą ir simbolius. Landsbergis kviečia atverti jo poezijai mėsą širdis, nes jis nėra mažumas, bet Lietuvos poetas: «Dabar jo poezija žels, kis, vaisins, gyvens mummyse. Todėl atidarykime jam savo širdis, protus, vaizduotes. Algimantas Mackus nėra kokios miglotos mažumos poetas, bet Lietuvos poetas [...] savo poezijos autentiškumu, ištikimybę savo kalbai, savo rodyta meile savo šaliai»¹⁴.

Apie prozininkus. Tuo pat atviru literatūros žvilgsniu prieina prie J. Jankaus *Paklydusi paukščių*. Tai tezinis romanas, nuo pusės virsęs nuotykiu romanu ir melodrama. Idjiniai dialogai neišbaigti, neoriginalūs. Jais nesugebama kurti charakterių. Filosofija linkta. Nuotyki dalį labai sunkina moralinis spaudimas. Be reikalo autorius kaltinamas nešvarumu, kad leidžia žmogui klysti ir kristi bedugnes¹⁵. Geresnis romanas *Namas geroje gatvėje*. Ir čia Landsbergis stoja ant literatūrinio slenksio, moralistams užpuolus Janką. Autorius čia vaizduojęs «mergvaikį», trokštantį prabangos, už kurį jis atiduot ir sielą. Be reikalo moralistai vėl jį puola; juk idjais

¹² Cituota iš Landsbergio paskaitos New Yorke, atpasakotos S. Šimolienės: *Ne atsivėikintimas, bet susitikimas su Algimantu Mackumi*, žr. *Dirva*, 1965.1.25 d.

¹³ Ten pat.

¹⁴ *Laiko linijos Algimanto Mackaus poezijoje*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 9 kn., 3 psl.

¹⁵ *Jurgio Jankaus «Paklydusi paukščių»*, žr. *Literatūros Lankai*, 1953 m. 2 nr.,

ia aiški: meil daiktams ir žmogui nesuderinama, doriniai kompromisai praž tingi. Kaltintoj akys esan ios nešvarios, o knyga švari ¹⁶.

K. Mazalait s *M nuo vadinamas medaus* švelniai kalba apie medaus m nes . Jos heroj susiaurinto charakterio — be k ninio geismo ir nerv medžiagos (taip daro amerikiet s rašytojos). Psichologin veik j pus silpna — neryški Julija ir jos medinis vyras. Kritikas mano: « Ta iau tokia apysaka tur t siskverbti sielos gamtovaizdin; ji tur t pro smulkmenas suteikti bent trump žvilgsn amžin j moteriškum » ¹⁷.

Apie teatr . M s išeivijos visuomen je jis mato tragikomišk broož : «Kiekviena išeivija neišvengiamai tampa tragikomiška. Koks satyrinis veikalas gal t pralenkti straipsnius m s laikraš iuose ? Kokia vaizduot gal t sukurti išeivijos aistras ? » ¹⁸.

Kaip dramaturgas Landsbergis žengia avangardiniu keliu, siekia ži rovo ir dramos veikalo bendradarbiavimo. Jis mano, kad pasaulinis teatras jau yra «poabsurdin je» faz je. Pats absurdo teatro terminas jam tartinas, nes jis taikomas labai skirtingiems dramaturgams : Becketui, Ionescu. M suose jis tod l toks gajus, net magiškas, kad juo vadinama visa, « kas moderniaame teatre svetima, nesu prantama, atgrasu » ¹⁹. Visuomen teatro naujov mis nepasitiki: «M s visuomen lietuviškuose spektakliuose paprastai ieško prastos formos ir turinio užtikrinimo, kad pasaulis, kuris atsispindi dramos veikaluose, dar neapsivert aukštyn kojomis. Tai visai nat ralu, ir tuo atžvilgiu išeivijos publika nesiskiria nuo publikos daugumos bet kur kitur » ²⁰ J pat labiau trauki s « poabsurdinis ir anti-teatras ». Jis si lo ži rovo ir dramos veikalo bendradarbiavim : « Nor iau kviesti m s publik pažvelgti teatr ir kaip nuotyk , k rybin akt , kuriame ir ži rovas turi dalyvauti » ²¹.

Epin dram jis aptaria straipsnyje *Bertolt Brechto ir Paul Glau delio epin drama* kur pažymi, kad marksisto komunisto ir kataliko poži riai teatr sutapo: abiem bendras visažinojimas, dramos erdv s išpl timas, abu naudoja pasakas, legendas, abiej scena

¹⁶ *Jurgio Jankaus dvių varguoli meil s kronika*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 5 nr., 20 psl.

¹⁷ *M nuo vadinamas medaus*, žr. *Draugas*, 1952.V.10 d.

¹⁸ *Kalba kult ros kongreso literat ros vakaro dalyviai*, žr. *Draugas*, 1967.XI.8 d.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

— visas pasaulis, j tikslas kritikuoti sen j pasaul ir j reformuoti. Abiej charakteriai — simboliai. Ir abu pla iai statomi ²².

Pla iau savo nuomones apie absurdo teatr Landsbergis d sto straipsnyje *Avangardizmas lietuvi scenoje* ²³. Amerikoje avangardizmas 1960-1970 m. visuotinai sigal jo. « Spontaniškumo » ir « nat ralumo » d lei dažnai virsta nemokšišškumo garbinimu, ima kartotis. Lietuvoje po Stalino avangardizmui atsirado šiek tiek vietos, bet jis šliejasi prie Vidurio Europos. Kalba, nors ir žaisminga, neaukojama visuotiniam absurdui pavaizduoti, dramos situacijos lieka visuomeniškai simbolin s, neatmetama prasm , fabula, motyvavimas, etinis pradai. J. Grušo *Meil , džiazas ir velnias*, J. Marcinkevi iaus *Mindaugas* labai skiriasi nuo Amerikos avangardizmo. Tai lemia politin scenos kontrol . Mat, avangardizmo formos alegoriškumas — per didel laisv id jiniam pjes s interpretavimui. O modernus avangardizmas — griežtas sovietin s deterministin s politin s ideologijos priešas. Ten Ionescu, Beckett, Genett dar neleidžiami. Be to, stoka teatro tradicij , prasta realistinio teatro mokykla nepalanki nerealistiniam veikalui. Avangardizmui palank s J. Miltonio ir J. Jurašo darbai. Bet ir jie toloki Vakar avangardizmui. Statoma Anouilh, Girondeaux, Dürrenmatt veikalai, nelie ia autori , pabr žia charakteri suk rim ; be to, abu yra « oficiali » teatr režisieriai. Vakar avangardistai ateina iš eksperimentini teatr li , studij . Lietuvoje tokiam teatrui yra kiek vietos student vaidinimuose, liaudies apeigose, improvizaciniuose intarpuose.

Bet Grušo ekspresionistiniai, Sajos absurdistiniai drabužiai

— skoliniai, o prasmingas galin jimasis su naujomis formomis, ankstesnio avangardizmo formuli apvaisinimas. Avangardistai šluoja sen kult ros slogut , o Lietuvoje stengiasi išsaugoti svetim j go žiam tautin kult r , nevengia angažavimosi, — grynas estetišks žaismas turi ateiti v liau.

Avangardizmas n ra iš esm s tarptautinis (pavyzdžiui, iškili giliai lenkiška Grotowskio grup ar m s grafikai jungia liaudies meno tradicij su avangardizmu). Lietuvos avangardizmas eis iš jaunosios miestin s kartos, bus atmieštas lyrizmu, remsis gilesniu liaudies poezijos ir « modernumo », antinat ralizmo, antilogiškumo panaudojimu. Maištas pieš technokratin pasaul ži r , greit gamtos keitim , ekologin s pusiausvyros ardym . Taip priart s prie Vakar avangardo.

²² Bertold Brechto ir Paul Claudel epin drama, žx. *Literat ros Lankai*, 1958 m. 8 nr., 11-12 psl.

²³ Žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 kn., 153-164 psl.

Pažymėtini ir Landsbergio straipsniai — vertinimai ²⁴. Jis vienas autorių enciklopedini leidini ²⁵. Suredagavo lietuvių poezijos antologiją ²⁶ ir liaudies dainų antologiją ²⁷.

Landsbergis davė nedaug, bet gerą poezijos knygą vertinimams, atsijodamas deklamacijų, populiarumo siekimą, propagandą, mąstymą ir iškeldamas didelį sąjūdį filosofini poetini bei jaunosios kartos kalbotojais Mack. Jis taip pat supažindino su moderniuoju teatru ir klišė trepties rašytojo santykiu su lietuvių kalba bei ateities rašytojo klausimu. Žvalgus ir klišė trepties romano vertinimas rodo gerą skonį, pasirengimą, avangardines pažiūras. Rašo šmaikščiai, gyvai, atvirai.

²⁴ *Communist Novels of the Postwar Struggle in Lithuania*, žr. *Books Abroad*, *Baltic Review*, 1957 m. 12 nr.

²⁵ *World Encyclopedia of Drama; Midcentury Authors*.

²⁶ *The Green Oak*, New Yorkas 1962.

²⁷ *The Green Linden*, New Yorkas 1964.

Antanas Maceina, be knygos, kuriose paliesta literatūra¹ ir straipsniai vokiškai², parašė dar eilę didesnių straipsnių literatūros klausimais³.

A. Maceina išaukština poetą iki Dievo šauklio. Poeto giesmė išvaduoja iš buvimo sunkumo. Dieviškoji ir sudievinotoji būtis būna žaisdama. Poetas — Dievo kūrėjo bendradarbis. Bet poezija, reikšdama aukštesnę būtį, pati būna aukštesnė būtis. Poetinė egzistencija — Viešpaties kelio taisymas. Tauta be poeto — tauta be ateities. Poetui tauta pasiekia savimone. Vidinis panašumas tarp poeto ir pranašo yra nepaneigiamas. Poetas veda tautą, kad pats vedamas Šv. Dvasios. Poeto tikroji esmė pasireiškia jo kūryboje, o jis pralenkia kitus žmones: « Pats būdamas mirtingas, Tu kuri nemirtingų dalykų »⁴. Poetas tedainuoja Dievui [...] Poeto giesmė yra Vieš-

¹ *Didysis Inkvizitorius* (1946, 1950), vokiškai *Der Grossinquisitor* (1952) — Dostojevskio Didžiojo Inkvizitoriaus legenda interpretuojama kaip «žmogiškojo kvipimo pažadintas Apokalipsės komentaras»; *Jobo drama* (1950) — teistinio egzistencializmo apmatai; *Niekšybė paslaptis* (1964) — nagrinėjama antikristinė dvasia istorijoje pagal Solovjovo legendą.

² *Der Menschgott Dostojewskij als Gestalt des östlichen Atheismus*, žr. *Stimmen der Zeit*, 156 t. 1955 m., 418-433 psl.; *Das Volkslied als Ausdruck der Volksseele*, žr. *Commentationes Balticae*, II t., 1954 m., 1-41 psl.; *Adam Mickiewicz als Dichter des Prometeismus*, žr. *Zeitschrift für Ostforschung*, V t., 3 s. s., 1956 m., 321-349 psl. Taip pat straipsniai apie lietuvių literatūrą *Herder Lexikon* ir *Commentationes Balticae*.

³ *Laiškai rašytojams*, žr. *Aidai*, 1950 m. 10 nr., 444-455 psl. ir 1952 m. 10 nr., 455-465 psl.; *Patriot sukilimas, arba poezijos kiviros su tautybe*, žr. *Literatūros Lankai*, 1955 m. 6 nr., 1-2 ir 16-20 psl.; *Asket sukilimas arba meno kiviros su dorove*, žr. *Literatūros Lankai*, 1955 m. 5 nr., 2 ir 19-20 psl.; *Literatūra ir kritikos prasmė*, žr. *Aidai*, 1951 m. 3 nr., 121-124 psl.; *Moteriškas lyrikoje*, žr. *Aidai*, 1950 m., 7 nr., 329 psl.; *Velnio arja*, žr. *Aidai*, 1957 m. 1 nr., 12-18 psl. ir 2 nr., 66-72 psl.; *Tiesos ir gyvenimo priešingybė*, žr. *Aidai*, 1946 m., 12 nr., 215-219 psl.; *Didžioji Konrado improvizacija*, žr. *Naujasis Gyvenimas*, 1946 m. 8 nr., 2-4 psl.; 9 nr., 3 psl.; 10 nr., 3-4 psl.; 11 nr., 2 psl.; *Maišto arja A. Mickevičiaus kūryboje*, žr. *Aidai*, 1955 m. 10 nr., 401-411 psl.; *Kristaus prasmė A. Bloko poemoje « Dvylika »*, žr. *Aidai*, 1965 m. 4 nr., 145-155 psl., *Nusidėjimo tragika pagal Dostojevskio veikalą « Nusikaltimas ir bausmė »*, žr. *Aidai*, 1959 m. 8 nr., 336-348 psl., 9 nr., 388-399 psl.

⁴ *Laiškai rašytojams, Apie poetą būtį ir kūrybą*, žr. *Aidai*, 1950 m. 10 nr., 444 psl.

paties verta, tod l, kad jos giliausias turinys yra Jis Pats savo paplapyje ⁵. Tod l visais amžiais poetai laikyti aukštesniais žmon mis.

Filosofijos ir poezijos santyk Maceina sprendžia *Didžiojo Inkvizitoriaus* žangoje. B tis — abiej objektas, o žodis — ta pati išraiškos priemon . Tik filosofijoje žodis virsta s voka, o poezijoje vaizdu. Iš abiej gimsta esm s pasauliai. Jeigu kadaise iš lietuvi poezijos reikalauta daugiau filosofinio gilumo, tai ne pa ios filosofijos, o ano esm s pasaulio. Tiek filosofija, tiek poezija turi b ti labiau suesmin tos ⁶. Kaip sunkiai poetas siekia gilesn s b ties atskleidimo, matyti iš paties A. Maceinos-Jasmanto savojo eil raš io analiz s: « Šisai giedros ir šypsenos jausmas, kurio pasaulyje « Viešpats Senelis pirm pypk užsir ko », graso pavojumi imtis muzikaliam aprašin ti saul t pavirši , po kuriuo nieko nereg ti. Ar pasiseks taip eiliuoti, kad šypsena ir žaismas vis d lto nurodyt po juose slypin ios tragiškos b ties gelmes, šiandien man sunku pasakyti» ⁷. Jis pats (Maceina) vengti s rašyti eil raš ius išmoktu metodu, o sieki s naujo, atitinkan io nauj b ties pajautim . Nuo mokslo menas, taigi ir literat ra, skiriasi tuo, kad mokslo skelbimai visuomenei naudingi, jei jie yra ir vidutin s vert s. Kitaip su literat ra. ia vidutiniai ar silpni k riniai gadina skaitytojo skon . Tad rašytojai turi skelbti tik gerus dalykus.

Tremtyje minios puolasi prie poet pranaš , sutapatindamos juose politikus ir poetus. Visa eil m s poet t bals atsiliiep : Brazdžionis, Ališas, Aistis, Grigaityt , Santvaras, Tulauskait . «Neatsivertusieji » apšaukti individualistais, egzistencialistais, pesimistais. Deja, patriotin poezija paprastai virsta pritaikomuoju menu, nes dabarties reali pergyvenim poetas nepaj گیا meniškai apipavidalinti. Tokio Brad no poezijoje pro daikt žiev prasimuša kažkokia vidin lietuviška b tis. Jis senojo sluoksniu poetas, bet realistas. Nili no lietuviškumas gl di lietuviškame b ties pergyvenime. Jo poezija — savon žem n augusios dvasios atsakymas modernios egzistencijos vienatv . Gyvenime kartais reikia atiduoti duokl dienos reikalui, tik ne iš skausmo š kauti, o skausme kurti.

Asketo kova prieš estetik yra amžina. Smerkdamas esteto klaid ,, asketas dažnai pasmerkia ir pat k rin , o estetas, gindamas k rinius, užstoja ir j piktanaudžiojim . Iš esm s aukl jimo pareiga menui svetima. Dorov negali b ti k rinio vertinimo matas. Tiesa,

⁵ Ten pat, 445 psl.

⁶ A. Maceina, *Didysis Inkvizitorius*, Bielefeld 1950, 11-12 psl. (žanga).

⁷ *Antano Maceinos laiškas K. Brad nui*, žr. *Draugas*, 1967.I.28 d.

g ris ir grožis kiekvienas savo srityje aukščiau. Moralistai, deja, užuot skelb susivaldym , sako: nepieškite. Tiesos ir gyvenimo konflikt ypa jau ia dramaturgai: gyvenimas negali pakelti tiesos. Abstrakti tiesa k rinyje neapima viso gyvenimo, gyvenim sugriauna.

Maceina kritik laiko k r jo ugdytoju. Tam jis turi b ti pasi-ruoš s ir žvalgus. Kritika yra k r jo atsp jimas. K riniui kritikas turi b ti atviras. Kritika kartais atskleidžia ir tai, ko autorius neman . Kritikas iš esm s meno filosofas. Ir visuomen laukia kritiko žodžio, kuris turi jai parodyti naujus k r jus ir naujas formas. Recenzija tik iškelia naujus talentus, bet neatskleidžia veikalo ir nevadovauja k r jui. Tikrajai kritikai privali aukšta kult ra. Kaip filosofas tirdamas id jas, Maceina kartais per id jin pus praži ri paties veikalo menin vert . Taip atsitiko su moteriškumo ieškojimu poezijoje. Nagrin damas K. Grigaityt s *Paslapt*, rado autor tikrai moterišk , kelian i tikrai moteriškai amžinus klausimus, neturin i vyriškojo prado kaip G. Mistral ar S. N ris.

Platus, tolerantiškas kataliko filosofo žvilgsnis bus prisid j s prie savanarolišk užmoj apvaldymo m s kritikoje ir visuomen s akira i prapl timo.

Algimantas Mackus (1922-1964)

A. Mackus (slapyvardžiai: Alg. Paggis, A. Audrius) — paskutinis tiesiai su Lietuvos žeme susijusios kartos atstovas. Rašė *Aiduose, Dirvoje, Drauge, Literat ros Lankuose, Metmenyse, Naujienose*. Redagavo *Margut*, padarydamas rimtą kultūros žurnalą. Jame kėlė vairius literatūrinius klausimus; tarp ko kita nušvietė iš savo taško 1962 m. kultūros kongreso literatūros sekcijos diskusijas dėl estetinių kritikos normų. Pažymėjus, kad pirmininkaujantis J. Kralikauskas jas sutrikdė, reiškia nepasitenkinimą: «Kodėl literatūros sekcija pabigo šį klausimą nagrinėti. Gal pagaliau vieną kartą būtų paaiškinta, kur mes stovime»¹.

Jis griežtesni reikalavimų kritikas, žiūrėjęs daugiau minties, negu formos. Kritikoje mėm rodytis bene 1951 m. Pirmąjį pasisakymą forma sunki.

Pasitraukimą iš Lietuvos jis smerkia: «jokia egzistencija nėra tiek reikšminga, kad ją fiziškai vertėtų pratęsti žemės palikimo kaina»^{1 2}. Tėvynės netekimą jis išgyvena ir išreiškia labai skausmingai: «Jeigu esame alkanieji bežemiai, ar viltis, kad busime pasotinti žeme, kuriai turime priklausyti, mums nėra absurdiška?»³.

Jis bežemi kartos atstovas. Prie Nilių Medžio (*Išduotas medis*), prie kurio, esant, turėjo gyslomis prisirišti, prasideda mūsų generacijos dramų užuomazga. Trisdešimtį metų generacija — paskutinė išsivijęs generacija. Ji neaugusi jokiame žemės, sužalota jaunystėje. Jos viltis tik viena: «generacijoje tampoje gimianti kurybinė tampa, privalanti tų generacijų vietinti ir laikinti»⁴.

Mackus aiškiai pasisako už literatūros nepriklausomumą: «Kurybos nepriklausomumas yra kurybos bei kūrėjo problema»⁵. O

¹ *Spauda apie vykių kongresą*, žr. *Margutis*, 1962 m. gruodžio mėn., 25 psl.

² Laisvės siekimas ir žemės trupiniai, žr. *Metmenys*, 1965 m. 9 knyga, 12 psl.

³ *Poeto Algimanto Mackaus žodis, gavus Vinco Krėivos vardo premiją*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1964. II.5 d.

⁴ *Ties nepriklausomybėje ir ties žeme ne augusia karta*, žr. *Metmenys*, 1960 m. 2 kn., 17 psl.

⁵ *J. Jankaus «Paklydę paukščiai»*, žr. *Aidai*, 1952 m. 9 nr., 417-418 psl.

kitur sako : « pirmoji s lyga tam (literat ros lygio pak limui) atsiekti yra visiško literat ros savistovumo pripažinimas, kuris galint rašytoj vienodu laisvumu vaizduoti su visom žmogiškom savyb m ne tik bediev , bet ir dvasišk , ne tik pig idealizm , bet kartais ir net šiurkš i realyb » ⁶. M s literat ra jam nepertraukiama grandin : « Tikiu m s literat ros t stinum internacionaliniu ir tautiniu mastu. Ir lietuvi poezijoje matau tvirt grandin : nuo liaudies dain , nuo bereikšmi , vienok poetini , autentišk poezijos klaus rodan i *sadauto r to sadauto*, iki Donelai io hegzometr ; nuo Putino ir Ais io iki Radausko ir *Žem s* kartos, sofistikuotai išnaudojusi lietuvi poezijos raid ir lietuvi prozodijos laim jimus » ⁷.

Literat ros Lankus brangina už j pastangas gr žinti literat rai nepriklausomum . Jie išsiskiria «ne tik daugumoje šviežia, savita k ryba, bet ir tam tikra prasme dr sios pastangos literat rai gr žinti tai, kas kai kieno bandoma iš jos išpl št i. B tent: visišk k r jo laisv , visišk k r jo nepriklausomum » ⁸. V liau pabr žia, kad « *Literat ros Lankuose* pasaul ži rinis momentas yra išjungtas, o dalyviai susib r nor dami išsimušti iš rutinos» ^{9 10 11}. K r jas, apsiriboj s kokia nors linija, «savo talento pilnai neatskleis [...] anks iau ar v liau j laukia tas pats likimas, kurio ištikti yra menininkai anoje uždangos pus je» ¹⁰. Prie *Literat ros Lank* jis gr žo po 5 met , pažym damas, kad jie remiasi atskir asmen potencija ir estetinio momento gyvastingumu, nerodo sroviškumo, o giminyst su *Žeme*. *Literat ros Lankai* stoj prieš literat ros luošum ir emigrantines lengvatas. Mackus neneigia pirm j numeri kritik nebuvus vien literat riniais kriterijais gr st ; bet v liau to nebelik ¹¹.

Iš lyrik jis bene pirmiausia recenzavo J. K kšto *Ramyb man*. Tada jam atrod , kad lyrika nykstanti; filosofuojanti poezija gali nueiti klaidingu keliu ¹². Mackaus manymu, rašytojui reikalingas pirmiausia vidinis atsinaujinimas, kad poezijon nešt nauj horizont . Poetin s prozos kelias (o jo žymu K kšto poezijoje) reikalingas naujos minties ir didesni gelmi . Jis mint bei prasm laiko b tina k riniui, o formos tobulumas n ra b tina k rinio išlikimo s -

⁶ Žr. *Naujienos*, 1953.VII.1 d.

⁷ *Laisv s siekimas ir žem s trupiniai*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 9 knyga, 12 psl.

⁸ Žr. *Naujienos*, 1953.VII.1 d.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ « *Literat ros Lankai* » pakeliui 5 melus ir 8 numer , žr. *Dirva*, 1957.VI.20 d.

¹² *Poeto sustojimas ties savimi*. J. K kšto « *Ramyb man* », žr. *Draugas*, 1951.

lyga. D l to B. Rukšos antrojo rinkinio *Ugnies pardav jo* formos patobul jimas, bet tematikos susiaur jimas kritik nuteikia pesimistiškai ¹³.

Jis džiaugiasi *Žem s* poezija. Tai pirmoji m s poezijos karta, rašanti patriotiškai. Jie at jo be manifesto ir pasireiškia kaip nat rali poezijos virš n ¹⁴. Nepriklausomoje Lietuvoje pasireiškusios poet s nieko nauja ne neš . Li ne Sutema ir B. P kelevi i t išaina iš grynai moteriškos poezijos. Sutema nuosaikiai, neperd tu jausmingumu (*Teb nie tartum pasaliuje*) reiškia gilesn , skaudesn gr žimo motyv ¹⁵. O *Neb ra nieko svetimo* — brandesni, s moningesni eil rašiai. Jie ir ilgesni — artimesni jos poetinei prigim iai. Tai atviros erd v s poezija, prileidžianti vairi eil raš io pabaig . Vidin tematika AŠ priva ioje, uždaroje aplinkoje. *Dienoraš io* ciklas pasižymi neišsakymo sugestyvumu. Jos poezij išgirsi tik pakartotinai prie jos gr ždamas. Kritikas pageidaut atsid jimo ir išbaigimo: «Li n s Sutemos poezijai tapti dar reikšmingesne betr ksta to maža ko, kas ger poezij padaro nebeišvengiama, nebepakei iama poezija. Reikalauti to mažojo kažko iš Li n s Sutemos — ir teis ta ir teisinga » ¹⁶.

Ankstybesniuose prozos vertinimuose jis pasisako prieš originalum siekim per j g . Tikrasis originalumas pasireiškia nejuiomis. Antrojeje *Žvilgsni «Prozoje»* vientisiausiu jis laiko A. Landsberg : «Jo novel *Karveliai virš stog* yra šios knygos virš n . Sugeb jimas tiesia linija varyti veiksm pirmyn ir kasdienyb s fono savitas ir šviežias išreiškimas yra šios novel s stipryb . Beveik kiekviename Landsbergio sakinyje jau iamas k rybinio pulso plakimas. Visi jo novel s veiksmo aplinkos reiškiniai yra daugiau negu statistai scenoje » ¹⁷. O L. L to bandymas — nesusipratimas: «Nors kvailai, bet kitaip » ¹⁸. A. Baronas piktnaudžioj s pasakotojo gabumus ir persimeta melodramin deklamacij . Tur t atsisakyti nereikaling lyrini digresij ¹⁹.

Ir prozoje vertina tematik , bet baiminasi aktuali tem : « Aktualusis dienos momentas yra pavojinga injekcija literat ros k riui » ²⁰.

¹³ *Ugnies pardav jas žem s rankose*, žr. *Draugas*, 1952.X.2 d.

¹⁴ Žr. Dirva, 1956.1.29 d.

¹⁵ A. Audrius, *Teb nie tartum pasakoj. Apie pirm j L. Sutemos poezij* , žr. *Dirva*, 1956.X.11 d.

¹⁶ *Neb ra nieko svetimo*, žr. *Metmenys*, 1962 m. 5 knyga, 156 psl.

¹⁷ VBS, *Vis d lto vertinga knyga*, žr. *Naujienos*, 1951.VIII.29 d.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ *Metraštis « Literat ra »*, žr. *Aidai*, 1951 m. 5 nr., 231 psl.

²⁰ *Jurgis Gliuda*, « *Namai ant sm lio* », žr. *Aidai*, 1952 m. 10 nr., 377-378 psl.

Tad ir J. Gliaudia neišjo laimtoju. Tuo metu labai išgirtame Gliaudos romane jis pasigenda pirmiausia gyvo žmogaus, kuriame kovot priešingi jausmai ir duot veiksmui tampos. Klasikinio romano proporcija, be paralelinio veiksmo, neduodanti dramatiškumo. Lygus, be k rybinio tryškimo romano stilius irgi jo nežavi, — pasigenda k rybinio ieškojimo. Galop kritikas atsargiai išveda, kad tik laikas parodysis tikrąjį romano vertę.

Didysis menas visada buvo paremtas žmogumi. Knygų gyvūnų išlaiko tik personažai. To gyvo žmogaus jis ieško J. Jankaus *Paklydusiuose paukšiuose*. Vienintelis, jo manymu, literat rosinusikaltime — nekrybiškumas. Jankusia per daug žmones «žudo», knygą paversdamas pramoginiu pasiskaitymu. Pinti intrigą, vesti dialogą autorius moksis. Jis noris parodyti žmogaus ir tamsiąjį pusį ir jauną neramų žmogų²¹.

Nuoširdžiai sutiko M. Katiliškio *Užuovija*, reikšdamas didelį prisirišimą prie paliktojo kaimo: «Mūsų literatūrai užtvenkta nuo kaimo manoma tiksliai tautos mirties atveju»²². Dar labiau džiaugiasi pilnutiniu *Miškais ateina ruduo* žmogumi «Toji knyga parodys žemės atstovus su visomis žmogiškomis savybėmis: aistra, meile, pavydu, kerštu ir su visomis amžinomis žemės gyvio problemomis: beprasmiškumo pajautimu, noru siekti ir negailestinga likimo ranka»²³.

Pasibeldamas avangardinis poetas, A. Mackus pasisako už A. Škėmą, drįstant matyti tikrovą savaip, nenutylint vykiar dvasinį konfliktą. Škėma dėl to aktualus, bet negavo klasiko aureolės. Daugumas, ne eidami rašytoj, reikalauja, kad jis eit juos ir tuo būdu jie slepia savo menkavertiškumą. Mackus mano, kad Škėma santykiauja su Kristumi pirmąjį krikščionių būdą, betarpiškai. Škėmos *elestis* jis laiko muzikalio treminio giesmės, prievartinio kosmopolito pasauliu. Jis es psichoanalitinio priežastingumo ir povandeninio srovės. Tai pusiausvyros knyga ir jį prisiims jausmo ir fantazijos pusiausvyros žmonės²⁴. (Škėma — sudužusios širdies reiškinys, išimtinai vaizduotojas, kontraversinis asmuo, žinoma, patraukia nedaugelis. — V. K.).

Bežemi kartos poetas ir kritikas, reikalavęs literatūrai nepriklausomybės, statęs didesnius reikalavimus rašytojams, pasisako už pilnutinį žmogaus vaizdavimą bei naują tematiką, be laiko mirsi.

²¹ *Jurgis Jankus, Paklydusiuose paukšiuose*, žr. *Aidai*, 1952 m. 9 nr., 417-419 psl.

²² *Pirmosios lentynos knyga*, žr. *Draugas*, 1953.II.7 d.

²³ *M. Katiliškis, «Miškais ateina ruduo»*, žr. *Dirva*, 1958.1.20 d.

²⁴ *Pastabas ir spėjimus A. Škėmos «elestis» proga*, žr. *Metmenys*, 1961 m. IV knyga, 154-159 psl.

Dr. Henrikas Nagys (g. 1920)

H. Nagys — poetas, literatūros ir meno kritikas, literatūros mokslų daktaras. Jis dega visais lietuviškais rūpesiais: rašo, telkia, važinėja jaunimo stovyklas, skaito paskaitas, ragina palaikyti teatrą, dailę, duoda domiosios kritikos, daug rašo kritikos ir šiaip straipsnių literatūros klausimais *Žiburiuose*, *Nepriklausomoje Lietuvoje*, *Tvarka* *Žiburiuose*, *Literatūros Lankuose*, *Aiduose*, *Drauge*, *Dirvoje*, *Lituanus*, *Metmenyse*, *Naujienose* ir kitur. Kanadišką *Nepriklausomoje Lietuvoje* teko užteiti jo išsamias 1951-1954 m. metines literatūros apžvalgas; o to pat laikraščio *Pragiedruli ir šešėli* atkarpoje atžymimi literatūros gyvenimo vykyiai. Nuo 1969 m., J. Kardeliui mirus, kur laiką *Nepriklausoma Lietuva* ir redagavo.

Blogas literatūros būklė 1950 m. aiškina emigraciją, kuriems rūpesiais, grafomanų sigalijimu laikraščiuose, kur jie išstumia net tikrus rašytojus. Tik *Aidai* ir *Nemunas* spausdina geresnius rašytojų darbus. Grafomanai, paliesti kritikos, net organizuotai puola kritiką. Viename straipsnyje atsakoma Varnauskui ir kitiems, puolantiems kritiką dėl jo B. Rukšos *Žemės rankose* teisingo vertinimo¹. Nagys nepaiso laikraščiuose pasitaikančių balsų prieš suvakarį jį, pasineria filosofijon ir norina rašytojų nutraukti dvasinio skurdo baloną. Jis kviečia būti ištikimais laukiančiais savai žemei. Skaitytojais turi būti suprasti ir klausyti gyvos žmogaus širdies. Mūsų kultūrinės institucijos nyksta, tik rašytojai beviltiškai kovoja prieš rutiną ir susmulkinimą^{1 2}. Laikraščio kultūriniai priedai kamšomi vertimais, reklamomis, literatūra merdi, skaitytojų mąžta. Didieji mūsų laikraščiai neteisingai ir diletantiškai žiūri į literatūrą ir jos kūrėjus. Oficialiosios mūsų staigos turėtų gelbėti knygą, kol nevalū³. Mūsų jaunimas, studentai, pamiršta savanorius ir poetą Lietuvai, o ieško «atominės poezijos». Kiek ilgai išsilaukys literatūra — svarbiausias veiksnys prieš nutautėjimą: «tikrai kokybiškai svarūs literatūrai tegali būti

¹ *Nepaisėk šio žygio*, žr. *Naujienos*, 1951.1.13 d.

² *Aktuali literatūros klausimu*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1953.III.18 d.

³ *Gelbėjime lietuvišką knygą, kol nevalū*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1954. IX.8 d.

vienu efektingiausi ginkl prieš nutautim ir užuomaršt bei ro-
dymas m s priešams, kaip rimtai mes suprantame savo tautin
misij : t sti savo literat rin tradicij , t. y. kalb ti už visus tuos,
kurie paverg j nutildyti laikinai arba amžinai»⁴. R pindamasis
rašytoj prieaugliu, si lo prie kurio nors J. A. V. universiteto steigti
piln lietuvi kalbos kurs . Labai džiaugiasi pasirodžius *Literat ros*
Lankams, kurie sutelk , be pasaul ži ros skirtumo, jaunos žmones,
iš jusius «pasakyti daugel graži ir daugel nemaloni dalyk ,
bujojan i tremtiniškoj literat rin j atmosferoj »⁵. K rybiniu žo-
džiu išstoj prieš diletantizm , pasaul ži rin netolerancij , buvo
sutikti piktu pasity iojimu «smulkmen krautuv li savinink ».
Literat ros Lankai atneš gryno v jo ir kreipi si kiekvien rašytoj ,
ieškant nauj keli ir teisingo kritikos žodžio. Lietuvi Rašytoj
Draugija virstanti savo « kiemo » žaidimu: j patenka žmon s be
minimali k rybos reikalavim ; vidutiniškumas pakeltas kriterijumi.
Literat ros premijos skirstomos pagal pasaul ži r , simpatijas, reži-
s r . Tie, kurie knygoje ieško « savos » tiesos, tie kalb s prie lietu-
viškos knygos kapo. Bet Nagys vis d lto tiki, kad m s literat ra
gyvuos, «kol bus raštoj , neišduodan i savo pašaukimo ir t ,
kurie tiki, kad mes niekada nekapituliuosime »⁶. Po 17 m. Nagys
b kštauja d l ž li kalbos nemokš ir «pusraš i », kurie gožia
literat r , kai išeivijoje pavargo rašytojai ir kritikai: «Ta proga
pasinaudojo, kaip visuomet nutinka, ž l s rašliavos vir jai ir kep jai,
tod l beveik pus pasirodan i knyg yra arba parašyt tokia kalba,
kad kalbininkams tenka valand valandas jas taisyti (!), arba j
literat rin vert prilygsta Višteliausko gadyn s raštams. Pusraš iai
moko k rybinio meno, išv susios dramos užpilamos visokiais «ultra-
moderniškais » efektais bei padažais, kad klausytojas arba ži rovas,
ko gero neišgirst tikrojo teksto»⁷. Pasibais tinas toki rašytoj
akipl šiškumas : «toki rašliav autoriai patys save, be jokios g dos,
lygina su pasaulin s literat ros meisteriais ir kiekviena proga nepa-
miršta pamin ti, kiek koki laur jie d v jo ant savo kilnios galvos»⁸.

Kritikos ydos. Didžiausiu kenk ju laiko šališk , pasaul ži rin ,
partin ar «draugišk » kritik . Panegirika žudo k ryb . K ryba
gimsta iš pasidalijimo nuomon mis, iš tampos. Kai sveika kritika

⁴ *M s benam s prozos ateities perspektyvos*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1955.XI.25 d.

⁵ *Aktualiū literat ros klausimu*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1953.III.18 d.

⁶ *M s benam s prozos ateities perspektyvos*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1955.XII.15 d.

⁷ *Poetas, kurio m za nepavargsta*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1972.III.2. d.

⁸ Ten pat.

nutildoma, tada ateina dekadansas. «Kritika yra tokia bandomoji ugnis, tamos komunikacija, draugiškas, kad ir skirtingas, požiūris į idėj ir atsiektus rezultatus»⁹. Mes bijome tikros kritikos. Atvira kritika b tina, bet mes prat kalb ti apie literat r bendromis fraz - mis, pataikauti autoriams, moralizuoti. Tikrasis kritikas terorizuojamas. Es , tuoj teksti perimti «socialistinio realizmo» vadov l. « Neveidmainingos kritikos reikia šiandien pirmiausia [...] Nei tautyb , nei ypatingos s lygos t reikalavim nepakei ia. Literat ros k riny turime ieškoti meniškiosios tiesos ir nustatyti jos forminimo paj - gum »^{10 11}. Deja, atviros kritikos b kštauja ir leid jai, manydami, kad po jos tiražai dar sumaž s. Kritika, žinoma, n ra absoliuti mokslin doktrina; ia daug lemia intuityvinis sprendimas, kurio teisingum patikrins ateinan ios kartos. Kritikos vargais H. Nagys nusikundžia ir po daugelio met¹¹.

Poezija — laisvas vidaus atv rimas. Tai intymiausias poeto vidaus pasaulio, bendravimo su gamta ir Dievu, ilgai brandintas vieninteliai tinkamu žodžiu atskleidimas. Jokie pašaliniai dalykai negalima poezijai primesti. Poezija patenkina nemirting žmogaus sielos komunikacijos ilges . Joje ž ri prarastojo rojaus spind jimas. Iš poeto reikalaujama begalinio subtilumo, meistriško kalbos pajautimo, gilaus ir nemeluoto santykio su tikrove. Poezijoje «vienas posakis, vaizdas, tikrov s detal , magiškojo ritmo ir rimo fig roje lieta, atveria daugiau ir gilesni išgyvenim , negu ilgiausia apysaka »¹². Tiktai k rybinei tiesai atviras žmogus poezij išgyvena.

T vyn s netekimas, r pinimasis jos ateitimi suk l gausyb patriotin s poezijos, tiesiog jos infliacij . Gilesni jaunosios kartos poetai bod josi publicistiniu jos pob džiu ir sav j nemažiau stipr jausm t vynei dainavo giliau, subtiliau. Tod l buvo apšaukti nepatriotais, nihilistais. Nagys išsamiai tuo reikalu pasisak , iš jus B. Brazdžionio *Didžiąjai kryžkelei*, kur poetas pirmiausia susir pin s tautos išsilaikymo ir prisik limo misija. To negin ydamas, Nagys abejoja: «ar b tinai tiktai konkre iai kalbant apie patriotinius uždavinius ir siekius poetas išpildo savo, lietuvi, uždavin . Ir dar: ar ir literat riškai ne visai pasisek posmai, nors ir kilnios tematikos vien tiktai d l savo siužetin s svarbos laikytini našu poezijon ? [...]

⁹ *Aktualiū literat ros klausimu*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1953.III.18 d.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ *Kiek pon !... Kokie jie graž s!...* žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1969.XI.5 d.

¹² *Pastabos apie 1953 m. grožin lietuvi literat r*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1954. IX.2 d.

Ar kartais trafaretu pavirt patriotiniai vaizdžiai, š kiai, kreipiniai neišvirsta surogatus? »¹³. Sustabar j š kiai, es , tik atbaido poezijos m g j . Iš kitos pus s, kaip be patetikos ir manieros išsako savo gaivališk meil t vynei toks nepatriotiškumu kaltinamas Nili nas. O betgi: « Asmenišk s kalt s gilus pajautimas, išdavimas savo gimtojo žem s sm lio ir medži ir nenumaldomas troškimas gr žti, kad giesm j amžint visa », byloja, kad ir iš jo eil raš io *Išduotas medis*^{13 14}. Juk « kiekvieno poeto k ryba, išaugusi iš savo tautos ir žem s gelmi ir tradicijos, yra iš esm s patriotin »¹⁵. Nagys ir patriotin s poezijos vertei nustatyti reikalauja t pa i kriterij .

Kart skirtum išaiškina, pavyzdžiu imdamas *Literat ros Lank* , ir *Žem s* sutikim . Jaunoji karta dar Lietuvoje ieškojo tiesioginio ryšio su Vakarais. Ir ia jie eina tuo pa iu keliu. Konservatoriai mato visur autoriteto griovim ir tautin s misijos išdavim . *Literat ros Lankai* apšaukti svetim diev gARBINTOJAIS, o *Žem s* vadas beveik sukilimo prieš tradicij ir veteranus manifestu. Senieji jaun j nepaž sta, nutol , tik moko iš aukšto. Jaunimas turi b ti savimi. Tik laisvas elitas kuria kult r . Dialogo tampa b tina. Dekadansas ateina, kai kult ra pasidaro oficiali staig aprobuota, o sveika kritika nutildyta. Dialogas ir sveika kritika b tini. Tik reikia skirti diletantizm nuo k rybos ir kritik nuo giljotinos¹⁶.

Poezijos kritika. Iš vyriausios kartos Nagys vertino F. Kiršos *Šventuosius akmenis*. Ži r damas vienintelio dalyko — poetinio forminimo, stato juos žemiau poetiškai pakili *Pelen* , — moralines tiesas tevertina moralistai, kuri vertinimas nieko bendra su tikraisiais literat ros kriterijais neturi. St. Santvaro 70 m. jubiliejaus pagerbimo kalboje iškelia jo poezijos kalbos muzikalum , tik jim šviesa ir vilt . Santvaras visada gyveno poetinio grožio ir menin s tiesos meile. Jis — tokios poezijos žodžio meistras¹⁷. B. Brazdžionis žmogišk j praeinamum išgiedojo *Ženkluose ir stebukluose* bei *Kunigaikš i mieste*, kur jis pasiek techninio atbaigtumo ir glaus-tumo virš n¹⁸. Šiltai Nagys atsiliepia apie J. Aist : «Ne vieno lietuvio poeto l pose neskamb jo taip jautriai ir intymiai, taip šiltai ir žmogiškai m s motinos žodis»¹⁹. Jo poezija išreiškia pa ios b ties gelmes: «Intymesnio, atviresnio tiesai ligi skausmo, tokio

¹³ Ten pat, 1954.VII.14 d.

¹⁴ Ten pat, 1954.VIII.il d.

¹⁵ Ten pat, 1954.VIII.14 d.

¹⁷ *Atidari langai saul ir siel* , žr. *Draugas*, 1972.VI.10 d.

¹⁹ *Apie kasdienyb , rašytojus ir knygas*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1951 m. 7 nr.

poeto mes savo poezijoje neturime ir kažin kada tur sime. Jeigu pro vieno vienintelio žmogaus likim galima žvelgti kaip pro trap stiklin medium pa ion buit in, pa ion šerdin gyvenimo gi , tai Kossu vardas ir poezija yra tokios išbaigtos žmogiško atvirumo k rybos sinonimas. Jeigu kada m suose buvo poezija rašyta krauju, ji buvo rašyta Ais io »²⁰. Prarad s žem , poetas tariasi netur s teis dainuoti asmenin skausm . Ir jo giesm praradusi žaves . Bet vis tiek jis tebes s vienas m s ryškiausi poet , suliej s Vakar poeti nius laim jimus su lietuvišku pasireiškimu ²¹.

Iš 1945-1950 m. laikotarpio poezijos knygtik H. Radausko *Str I danguje* priklauso grynajai k rybai. Radauskas — konsekventiškas estetizmo atstovas, Verlaine ir kit vaikaitis, virtuoziškaipapavidalin s savo eil raš ius, melodingas ir spalvingas, kondensuotas ir dinamiškas, tikras vakarietis. Jo poetin samprata — skambinti diev dovanota lyra tylias svaiginan ias melodijas, gird tas kasdienyb s nepaliestoje saloje, sau pa iam. Poetas žvelgia žmog lyg iš aukšto, skeptiškai. Nagys subtiliai atskleidžia Radausko k rybos vyksm . Vienur jis meistriškai, bet amatininkiškai vaizduojam ties palenkia formai, kur nukenia menin tiesa ir gyvas jausmas; kitur vienkartiniam išgyvenimui iešk s tokios pat formos ir kiekvien jos detal palenkia vidinei tiesai atskleisti. Tai pilnutinis kelias. Radauskas iškeli s eil esmini literat ros problem ²².

Žiemos dainos kritika pasižymi Radausko poezijos raidos suvokimu ir jos esm s atskleidimu — estetinio formalizmo ir nesiangazavimo linijos. Tai hermetiškai užsisklend s, be amžinyb s iliuzijos, be pergals ir pralaim jimo aistr poetas, prieš m s akis kalb s savo monolog amžino dvilypumo tema, pats pasilikdamas anoni miškas, retkar iais leisdamas suukti gyvam žmogui. Kritikas nušvieia poeto kalban ias dekoracijas — jo nuotaik perteik jas. Lygiai taikliai išryškina Radausko eil raš i apipavidalinimo technik ir išveda, kad jo poezijoje id ja gimsta formavimo procese. Aptaria jo ner pesting ir šventiš k nuotaik , salonišk , eladišk , bet kartu dvelkian i kavin s ironija ir nuovargiu bei rezignacija ²³.

²⁰ *Pastabos apie 1954 m. grožin lietuvi literat r*, žx. *Nepriklausoma Lietuva*, 1955.VI.8 d.

²¹ Ten pat.

²² *Henriko Radausko «Str I danguje»*, žx. *Nepriklausoma Lietuva* 1951.II.8 d.; II.22 d.

²³ *Henriko Radausko «Žiemos daina»*, žx. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr., 27-28 psl.

Vaizdžiai ir šiltai iškelia savo kartos rašytoj (V. Ma ernio, A. Nykos-Nili no, K. Brad no, V. Šlaito, J. K kšto ir pagaliau savo) santyk su prarastu rojumi ir vaikyste, t vyne, kov su mirtimi, siamžinim k ryboje ir Velyk ryto final ²⁴. V. Ma ernis — naujo žodžio ir naujos formos skelb jas, reiški s vairius žmogaus b ties ir filosofijos keliamus aspektus. Jis kalb jo savo kartos žmon ms, kurie k l visus klausimus šioje žem je. Kritikos sutiktas nepalankiai ²⁵. Prie V. Ma ernio dar gr žta kita proga: *Vizijos* tesan ios vienintelis išbaigtas k rinys, sonetai — nebaigti. Subrendusio poeto žodis *Vizijose* pl sta organiškais ritmais; p d tempas prisitaiko prie minties ir vaizduojamo siužeto. Tokiu pat dr siu žodžiu prabilo sonetuose. Kritika nesuprato, kad po melodingo maršo muzika buvo pasl pta jaunosios kartos pasaul jauta, šviežias manifestas jauniems žmon ms, kurie nor jo gyventi Vakar kult ros ir literat ros tradicijomis. Noras b ti sau žmogumi, meil žmogui — klystan iam, meil s ieškan iam. Pažinimo troškulys — siel peni, kaip alkan žv r , gražiausiais meno, mokslo vaisiais, bet ji nepasotinama. Lieka li desys, svajoni šalies ilgesys, himnas bundan iai žemei ²⁶.

Intuityviai kritikas atskleid Nili no simbolius — poeto sieloje palaidot , v l prisik lusi vaikyst , klajon po svetimus miestus, kalb su savimi, kur «svajon s — vienintel realyb ». Teisingai išveda, kad niekad populiarumo nieiškojusio ir norin io iki sav s skaitytoj pakelti poeto k ryba bus sunkiai priimta ²⁷. *Orf jaus medyje* poetas pasuk s nudailint išraišk , bet neb ra pirmykš io šviežumo, o dominuoja estetinis elementas, žmogaus vienatv , ieškojimas kelio transcendencij . Jo k rybos pasaulis dar tragiškesnis, fizin mirties kova su poeto pasaulio nemirtingumu. Nagys domisi Nili no poeto individualios laikysenos sulydymu su grandioziniais peizažais, išaugusiais iš vaikyst s prisiminim ir pasaulin s literat ros tradicijos. Jis iškelia visuotin vaizdo dominavim , « kur pro tradicin eil raš io keval kartu su tiksliai ir jautriai užfiksuota nuotaika ir išgyvenimo visuma yra, tarytum antram plane, už iuopiamą filosofin gelm » ²⁸.

²⁴ *Prarastoj rojaus atsiminimas ir kova su naktimi*, žr. *Tre ioji metin « Santa-ros » knyga, Mintys ir darbai*, 1956, 1957, 9-21 psl.

²⁵ Ten pat.

²⁶ *Vytauto Ma ernio literat rinis palikimas*, žr. *Metmenys*, 1962 m. 5 kn., 7-18 psl.

²⁷ *Knyga apie kovojanti žmog ir nemirštant jo ilges*, žr. *Aidai*, 1946 m. 12 nr., 229-230 psl.

²⁸ *Pastabos apie 1953 m. grožin lietuvi literat r*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1954.VIII.11 d.

K. Brad n Nagys bene poetiškiausiai interpretuoja ir laiko vienu iš naujų kelių ieškotojų su apslėptais poezijai. Tai kininkas, gimdantis ir mirus prigludžiantis žemės dainius. Jo santykis su žeme sakralinis. Jis pirmas po Donelai iš kasdieniuose kio darbuose ieško žmogiškos prasmės. Jo poezijoje bežemės kininkas — gyvas, bet nužudytas. Jo knygos — maldos paprastumas, ieškojimas atsakymo neišvengiamai mirusiai artėjant, kai Geroji Ranka prikelis. Tai gilus tautinis poetas senojo sluoksnio prasme²⁹. Liaudiškas, paprastas jo žodis. Ir Nagys nuoširdžiai gūsi *Donelai iš kapu:* «Permatomas kaip rasos lašas, gairus kaip gilios girios šaltinio vanduo, lengvas kaip pasakos paukšis iš plunksna, sklidinąs toms liaudiškos tylios širdgėlos ir to nepaprasto nuolankumo iš Brad no žodis. Kazys Brad nas nerašo kaip liaudis, jis yra tas liaudies poetas, kuris nuo neatmenam laik, tiksliai kitais vardais ir kitokiu veidu, dainavo savo žemės žmonėms, pačius žemės balsu »³⁰. Iš kvėptas Nagio pasigūrimo žodis iškelia Brad no talent geriau už ilgą teksto analizę.

Pažeminto žmogaus poet J. K kšt vertina kaip stipr nendailinto žodžio ir intensyvaus išgyvenimo, nesidomint formos tobulumu. Jis vis svor perkelia žmogišką išsiskaidymą. Socialiniai jo motyvai — ne politiniai, bet literat riniai. Tai benamio, kario ir kalinio tragiškas pasaulis. Per jusio karo ir kal jimo pragar vilnie iš poezija, takota Vilniaus literat rinis aplinkos — lenk poet, porevoliucin rus poezijos, Vakar ekspresionizmo, kosmopolitinio bei humanistinio sū džio. Tai vyriška poezija — save ir tikrov žvelgianti tiesiai, atvirai ir kalbanti tvirtai. Tokiai poezijai, Nagio manymu, reikalingas nusiteikimas ir šviežios formos. Bet sp ja nuo siurrealizmo štamp ³¹. Ypa Nagiui brangūs jo ieškojimai: « Mums brangūs kiekvienas ieškantis ir gyvas, negu pelyjantis ant kažkada pasiekt laim jim » ³².

Nagys entuziastiškai sutinka J. Meko *Semeniški idiles*, pagrįstas tolstan iš vaikystės nostalgija. Autorius naudojantis realistines priemones, bet visa pakeičia magiška šviesa. Kad ir pasitaiko eilavimo monotonijos ir prozinio pasakojimo, bet visuma šviežia ir gairi ³³.

²⁹ *Nuo žmogaus žemės iki žemės žmogaus*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr., 24-27 psl.

³⁰ *Poetas, kurio m za nepavargsta*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1972.III.2 d.

³¹ *J. K kšto «Ramyb man»*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1951. m. 8 nr.; *J. K kšto poezija*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 5 nr., 22-234 psl.

³² *J. K kšto «Ramyb man»*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1951 m. 8 nr.

³³ *Jono Meko «Semeniški idil s»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr., 29-

Jau *Žmogiškose psalm se* pasteb jo V. Šlaito talent ³⁴. Jo žodis «buvo toks aukštaitiškai gailus, atsargus ir prigesintas, šnekamas intymiai ir šiltai, kaip n vieno kito » ³⁵. Tre iajame rinkinyje *Begimto medžio* — krikš ioniško nuolankumo bei liaudiško paprastumo poezija. Tik beveik publicistinis šauksmas apie Ryt imperij n ra tikrasis Šlaitas ³⁶.

B. P kelevi i t *Met g se* paprastai, bet dr siai ir nuoširdžiai atskleidžia nauj ir turting moterišk pasaul : « Jeigu galima kalb ti apie moteriškum poezijoje, tai šioje knygoje jo apstu pa ia graži ja jo prasme: li desio, skausmo, meil s ir mirties temos varijuojamos subtiliai ir talentingai ir tuo pa iu atvirumu, kur randame Gabriel Mistral arba m sosios Sal. N ries k ryboje » ³⁷. Nagys nesutinka su A. Maceina, kelian iu K. Grigaityt didele moteriškumo poete ³⁸. Jis moteriškumo nelaiko literat riniu kriterijum. Svarbu, kiek stipriai moteriškieji jausmai išsakyti menine forma ³⁹.

Pr. Kozulis *Dulk se ežere* rad s savo poetin žod . Per j s beteisio, ujamo žmogaus keli , jis kalba su gaudžia šypsena tikrai lyriškai. Bet sp ja nuo pigaus žmoni linksminimo: «Pavojus kaip tiktai tykoja jo paties šyptel jimuose. Jeigu poetas pasirinkt pig , diletantišk , žmones linksminant keli , jeigu jisai ne stengt atskirti tikros literat rin s šypsenos nuo vienadienio, kontrastu paremto, satyrinio pasišaipymo, — jo poetinis kelias gali nusid v ti ir prarasti jam taip charaktering žmogišk šilum ir intymum » ⁴⁰ Tikrosios poezijos kelias — toli nuo gatv s triukšmo. Pigaus skaitytojo linksminimo kaip tik išsilenk Antanas Gustaitis, m s išeiviškos buities trubad ras, rinkinyje *Ir atskrido juodas varnas* «išveng s, kaip ir anks iau, grubaus tiesioginio pamokslavimo, proginio vienkartiškumo, bereikšmi kalamb r » ⁴¹. Liesdamas m s visuomen s ydas, Gustaitis randa lankst , šmaikšt žod ir lieka literat rin je plotm je, neperžengia literat rinio k rinio ribos, kuri skiria nuo dainuškos ⁴².

³⁴ *Muitininkai ir fariziejai*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1950.XI.2 d.

³⁵ *Tre ias Šlaito vizitas*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 6 kn., 140 psl.

³⁶ Ten pat.

³⁷ *Naujas veidas m s poezijoje*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1953.III.19 d.

³⁸ A. Jasmantas (A. Maceina), *Moteriškumas lyrikoje*, žr. *Aidai*, 1950 m. 7 nr., 329 psl.

³⁹ H. Nagys, *Naujas veidas m s poezijoje*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1953.III.19 d.

⁴⁰ *1950 met lietuvi grožin s literat ros knyg apžvalga*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1951.1.4 d.

⁴¹ *Antano Gustai io poezija*, žr. *Aidai*, 1967 m. 6 nr., 276 psl.

⁴² Ten pat.

Nagio manym , J. Blekaitis rinkin lyje *Vardai ir vandenims ir dienoms* intelektualinius eil raš ius nesugeb j s pateikti poetine kalba: «Tai t ra eilut s, kuriose, dažnai pretenzingu stropumu stengiamasi vaidinti nepaprast poetin pasaul . Be kai kuri išim i , tai yra ieroglif rinkinys, atmieštas sentimentaliais saloniškais sušukimais ir nevykusių šiandienini (lietuvi ir kitatau i) poet sekimu »⁴³ Ir Venancijus Ališas, *S o Benito Varp* egzotika ir nuotai-kinga tematika bei subtiliu lyrizmu žad j s išaugti skoningu meni-ninku, sunkiai randa poetin žod^{44 45}. Nagys kiet žod taip pat taria A. R. kui už *Bokštus, meil ir buit*⁴⁵ ir V. Kazokui už *Sapn p do-mis* rinkin⁴⁶. Atvirai išk l s, kad Balio Rukšos rinkin lyje *Žem s rankose* nematyti autoriaus veido, neperžengta vidutiniškumo ir nesisek s filosofavimas⁴⁷, Nagys susilauk organizuotos akcijos: Varnauskas prikišo konkurencijos baim⁴⁸; atsiliep ir V. Maldeikis⁴⁹ *Nepriklausomoje Lietuvoje*, su J. Nevardausku^{50 *}. tai Nagys ramiai pasteb jo, kad triukšmas be reikalo: knygoje yra pažangos, bet yra ir taisytin dalyk — reikia atsikratyti tak , vengti nudainuot motyv . O Varnauskus vilkti viešum , kad apsaugotume literat r nuo nemokš snobizmo⁵¹.

Nagys nuoširdžiai sutinka jaunus talentingus poetus, nes j k ryboje daug kur jauti dar tiesiogin , manieros ir pro i nesu-žalot žodžio ir vaizdžio veikim , pirmykšt poezijos versmi v sum⁵².

Nagys, kalb damas apie A. Mackaus *Chapel B*, jautriu žodžiu vertina ištikimyb s liudijim «nužemint j », kurie ryž si t sti istorijos jiems užd t našt — t sti lietuvi rašto tradicij »⁵³.

Okupuotojoje Lietuvoje Nagys vertina J. Degutyt , J. Vai i - nait , daug k iš J. Marcinkevi iaus, S. Mieželai io⁵⁴. S. Gedos, M. Martinai io, V. Blož s poezija stipri, originali, autentiška⁵⁵.

⁴³ *Pastabos apie 1954 m. grožin lietuvi literat r*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1955.IV.27 d.

⁴⁴ Žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1955.VIII.25 d.

⁴⁵ Žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1951 m. 11 nr.

⁴⁶ *Pastabos apie 1953 m. grožin literat r*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1954. IX.1 d.

⁴⁷ *Balio Rukšos poezija*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1950.VIII.24 d.

⁴⁸ A. Varnauskas, *B. Rukša*, «*Žem s rankose*», žr. *Naujienos*, 1950.IX.15 d.

⁴⁹ V. Maldeikis, *Žmogus žem s rankose*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1950 m. 37-38 nr.

⁵⁰ J. Nevardauskas, *Atsakymas kritikams*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1950 m. 38 nr.

⁵² *Nauji vardai m s poezijoje*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1953.III.19 d.

⁵³ *Mes dar neišmokome kalb ti prie atvir kapo duobi*, žr. *Draugas*, 1965.III.20 d.

Nagys, didel s intuicijos ir erudicijos kritikas, beveik visais atvejais pasirod teisus, ieškodamas poetuose savito pasaulio ir naujo žodžio. Jam jokia tematika neišperka talento stokos. Patriotizmas jam ne geografini ar istorini vard vartojimas bei gražbylyst , o gyvas santykis su žeme, pareigos ir ištikimyb s jausmas. Jis vertina tiek gilius filosofinius k rinius, tiek paprastus, nuoširdžius, be pretenzijos, talentus. Vyrišku žodžiu jis nuginkluoja šališkos kritikos machinacijas, atidengia vidutiniškum bei talento stok . Garbingai žvelgdamas draugus ir priešininkus, reikalauja literat - roje grynos atmosferos ir manom s lyg poetui, kad jis nelikt tyruose šaukian io balsas.

Prozos kritika. Ger tremties prozos apybraiž dav *Dirvoje* ⁵⁶ ir eil je kit straipsni , kuri mintys glaudžiamos kartu.

Nagys proz laiko artimiausiu tikrovei žanru. Jos žodynas, temos, žmon s yra gyvenamosios tikrov s kraujas ir sapnas. Ji « žmogaus likimo kaleidoskopas, filmin juosta, seismografo adata, psichologo ir psichiatro akis, poeto širdis ir pasakoriaus auksin burna » ⁵⁷. Kasdienyb je prozininkas suranda savo personažus, fiksuoja problematik . Prozoje pasireiškia visas žmogus — saul tas ir purvinas, kilniaširdis ir niekšas, filosofin s gelm s ir silpnapro io mintel . Nagys nagrin ja tas m s benam s prozos tendencijas, laikotarpius, k rybin paj gum , laim jimus, lygina su nepriklausomos Lietuvos proza. M s proza, jo manymu, išgyvena estetinio realizmo saul leid . Estetinis realizmas objektyviai vaizduoja tikrov , palikdamas šal y visuomen s kritik , ia priklauso J. Savickio *Raudoni* batukai (1951), *Šventoji Lietuva* (1952), *Žem dega* (1956); skoningi, išbaigti, bet autoriaus išsis mimo k dikiai. Savickio žmon s iuožia gyvenimo paviršiumi, kosmopolitiški svieta per j nai. Ir literat riškai jie nestipr s: « Paprastai, ogiai, net trivialiai kasdienybei n ra surasta tokia perspektyva, kuri suteikt k riniams nepraeinamumo spindesio» ⁵⁸. Jo *Šventoji Lietuva* ir A. Šk -

⁵⁶ Ši apybraiža, susidedanti iš 6 straipsni , turi bendrin antrašt : *Keliai ir klystkeliai*. Prie jos prid ta kiekvieno straipsnio savita antrašt : *Dvylika met m s benam s prozos (1944-1957)*, žr. *Dirva*, 1958.V.22 d., 41 nr.; *Estetinio ir buitinio realizmo atstovai*, žr. *Dirva*, 1958 m. 42 nr.; *Ryskiausia lietuviškos prozos trijul*, žr. *Dirva*, 1958 m. 43 nr.; *Psichologinio realizmo atstovai*, žr. *Dirva*, 1958 m. 44 nr.; *Jaun j prozaik grup*, žr. *Dirva*, 1958 m. 45 nr.; *Rašytojas tiki savo žodžio gyvastim ir ateitim*, žr. *Dirva*, 1958 m. 46 nr.

⁵⁷ *Keliai ir klystkeliai... Dvylika met m s benam s prozos (1945-1957)*, žr. *Dirva*, 1958.V.22. d.

⁵⁸ Ten pat.

mos *Šventoji Inga* turi paraleli : abu pažiymi *šventoji* vartoja perkelta prasme ir abu regi žmogaus didyb ir menkyst kiek groteskiškai — lyg suklumpan io aktoriaus, kuris ne pats pasirinko vaidmen ir j vaidina harmoningos, bet veik jui abejingos gamtos scenoje. Tai ironiškas vaizdavimas su li desio gaida. Abu autoriai žmon s ši dien miesto, kuris dažnai šaipydamsis rauda. Savickis yra stiliaus novatorius ir nelieistos tematikos k l jas. Pasižymi kult ringu s mojum, gyvastingumu ir elegancija ⁵⁹.

Tik vienas A. Vai iulaitis ne veikiamas — taupus, subtilus, ypa *Pasakojimuose* (1955). ia Nagys deda ir I. Šeini , iš dalies St. B dav , P. Neveravi i , P. Jurk , IT. Mazalait , kurios *M nuo vadinamas medaus* — graž s gamtos r mai, bet be gyvyb s: dirbtin intriga, nestiprus Julijos charakteris ir pseudoromantin tikrov (pilis, žaliaakis nepaž stamasis). Jos *Gintariniai vartai* geresni, o *Saul s takas* visai silpnas ⁶⁰.

Buitinis realizmas, ein s nuo Valan iaus per Žemait , Vienuol , varijuodamas, eina tuo pa iu keliu. Kr v ir išeivijoje — jo maestro ir t vas: «nepakartojamas savo buities pažinime, charakteri piešime ir vienkartiniam forminime »⁶¹ ⁶². Kr v s *Dangaus ir žem s nus* ypa aukština: «Savo id jine apimtimi ir turinio sinteze ši Kr v s knyga yra neabejotinai pati svarbiausia m s tremties literat roje » ⁶². Buitinio realizmo keliu eina L. Dovydas, St. Zobarskas, B. Gražulis, J. Švaistas, V. Tamulaitis. Stipri neorealist trijul : J. Jankus, M. Katiliškis ir P. Andriušis ; visi takoti impresionizmo, atsisako buities tematikos, suk r savit stili , kritiškai žvelgia tradicinius siužetus, ryškaus k rybinio pol kio ⁶³.

J. Jankus, tremtyje išsimuš s pirmas eiles, intriguoj s, meistriškas, labiausiai besuk s psichologin beletristik , kelia moralines, socialines, religines problemas. Jo *Paklyd paukš iai* — silpnas pasiskaitymo romanas, suk l triukšm . Moralistai nu jo tiek toli, kad vienas net pareišk : geriau vidutin literat ra, by tik morali ⁶⁴. O recenzentams tur t r p ti, kiek meniškai autorius savo mint k nijo. Šio romano intriga, pinama paviršutiniškomis priemon mis, artina prie kriminalinio romano. Pranašesnis *Namas geroj*

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ N. Mazalait , *Gintariniai vartai*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1952 m. 19 nr.

⁶¹ *Keliai ir klystkeliai... Estetinio ir buitinio realizmo atstovai*, žr. *Dirva*, 1958 m. 42 nr.

⁶² Žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1950.XI.2d.

⁶⁴ *Keliai ir klystkeliai... Ryškiausia lietuviškos prozos trijul* , žr. *Dirva*, 1958 m. 43 nr.

gatvį : ramiai fiksuoja žmones ir vykius, gambiai sumegzta intriga, ryšk s konfliktai. Nagys, liesdamas Jankaus «slidumus», laikosi principo : švariam viskas švaru ⁶⁵.

M. Katiliškis — gaivus pilnakrauj žmoni k r jas, ypa subrend s *Užuov joje* savo autentiška buitimi ir psichologine tiesa: « Visa naujoji knyga sulydyta vienu plai u, intensyviu mostu prieš m s akis praskleista k rybine tikrove — kaimu, kuriame žmoni likimas pulsuoja aistringų gyvastingumu. Ta prasme *Užuov ja* yra vientisa, vienu atsikv pimu sukurta m s žem s žmogaus istorija, lydinti j nuo lopšio ligi karsto »⁶⁶. O *Miškašs ateina ruduo* atskleidžia dar didesn žmogaus ir gamtos perspektyv . Dar kart paliudija, kad m s proza stipriausia, kai palie ia kaimiet ir žem ⁶⁷.

P. Andriušis — lyriškas, šiltas, pilnas aukštaitiško grakštumo ir širdies, li dno humoro. Andriušio prozos «literat rinis svoris yra sud tas gyv , originaliais palyginimais išmargint stili , taip gerai paž stam ir taip šiltai prakalbinam žem ir jos pilkaserm - gius gyventojus» ⁶⁸. Nepaisydamas barbarizm , tarmybi , keisto sakinio sud liojimo ir nerasdamaš šiam žanrui vardo, nerasdamaš aiškios kompozicijos, kritikas atvirai prisipaž sta: «mes niekaip negal sime daugelio šios apysakos puslapi užmiršti, niekaip ne stengsime dar ir dar kart nesustoti prie autoriaus puikiai apib dint gamtovaizdži , prie talentingai apkalb to žmogaus ir vaizdingai papasakot nutikim »⁶⁹. *Tipelyje* kritikas mato P. Andriušio grauding j ir pokštininko veid . Bet smagi kolekcija studentiško ir bohemiško gyvenimo nuotrup — dar ne romanas su nuoseklia intriga ir fabula⁷⁰.

Visai kitaip prie kaimo prieina grynakraujis realistas V. Ramonas *Miglotame ryte*. ia žmogiškoji šiluma ir intelektas harmonizuoja ⁷¹.

ši grup Nagys dar skiria K. Bar n , Al R t , J. Kralikausk , A. Baranausk ⁷².

M suose dar tik gimstan io psichologinio realizmo grup n skiria, po *Altori šeš ly*, J. Gruš , V. Ramono *Kryžius*, 1947-1948 m. suk - lusius diskusijas d l id jini aspekt , ia eina ir A. Baronas, atkak-

⁶⁵ *Keliai ir kryžkeliai... Psichologinio realizmo atstovai*, žr. *Dirva*, 1958 m. 44 nr.

⁶⁶ *M. Katiliškis*, « *Užuov ja* », žr. *T višk s Žiburiai*, 1953 m. 4 nr.

⁶⁷ *M. Katiliškis*, « *Miškašs ateina ruduo* », žr. *T višk s Žiburiai*, 1958 m. 9 nr.

⁶⁸ *Žr. Nepriklausoma Lietuva*, 1957.1.10 d.

⁶⁹ Ten pat.

⁷¹ *V. Romano*, « *Miglotas rytas* », žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1961.V.24 d.

liai keli s žmogaus problematik . J medžiaga dar vis užgri vanti, tr ksta k rim formavimo ir savito kelio. Bet stilius ger ja, žmon s gyv ja, tik dar yra išt sim , didaktikos, ilg monolog . V liau auto-rius aiškiai br sta: «iš nuoširdaus, bet ner pestingai egocentiško, jaunatv s m tymosi einama subrendusio žmogaus pašaukim , gerai ir ilgai išnešiojus svajot j paveiksl ir r pestingai telkiant vis k rybin energij šiam vienam ir vieninteliam paveikslo k niji-mui žodyje»⁷³.

Impresionistinio estetizmo atstovai. M. Bavarskas skubotai paraš *Pilkuosius namus, Klaj n* . V. Mazalait duoda impresio-nistiškai spalvingame pasauly mergai i svajones apie keistuolius vyrus, naktimis klajojan ias herojes, ia lengvai išsprendžiamos problemos ir pasiskaitymo roman lygis. Išimtys — Al B ta ir B. P kelevi i t . P. Jurkus dav du nuotaikingus, poetiškus, kiek paviršutiniškus, bet šiltus ir jaunatviškus romanus⁷⁴.

Nagio kartos prozininkai, pažin didžiuosius Vakar modernius rašytojus, atsiriboja nuo realizmo ir link eksperimentuoti, gilintis šio amžiaus žmogaus klausimus. Ir Šk mos proza n ra biaurumas, « bet vieno rašytojo taip regima tikrov ir tokio žmogaus vaizda-vimas savu žodžiu». Nagys Šk mos nesuprantantiems aiškina: «paskait vis kit taut rašytoj knygas, jie tikrai nutart , jog Šk ma yra švarut švarut lis, tikras šventasis, kad ir palyginus su aprobuotojo Graham Greene siužetais, personažais ir tematika »⁷⁵.

Šventosios Ingos žmogus dangoraiži ir vaikyst s atsiminim fone gyvena savo nerving ir skaudži lemt , dusinamas abejoni ir siau-bo, nusivyl s žmogum ir Dievu. Iš nakties jis ieško kelio atgal nam ir nenugalimos meil s ugn . «... Šk ma moka trumpais konden-suotais epizodais kurti visum , subtiliomis ir originaliomis priemo-n mis perduoti menin s tikrov s nuotaik , spalv ir skon , taupiais dialogais atverti žmogiškos sielos individualyb »⁷⁶. Jis pirmas nem g-džioja pasaulini autori pasaulio, bet jame gyvena ir meniškai j apipavidalina. Bet Nagys mato ir tamsesnes autoriaus puses: pi-lie i g sdimim , kai kur per grubius pabr žimus. Kritikas mano, kad Šk ma kartais pamiršta, jog k rinyje kiekviena detal turi b ti b tina, ne atsitiktin . Pavyzdžiui, apokaliptin se variacijose detal s piau jasi, ir iš didžiul s saul s, kuri tur t kilti už mirgan-

⁷³ *Pastabos apie 1954 m. grožin literat r* , žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1955 m. 14-17, 32, 44 nr.

⁷⁵ *Paskutinis laiškas A. Šk mai*, žr. *Metmenys*, 1961 m. 4 kn., 5-14 psl.

⁷⁶ «*Šventoji Inga*», žr. *Aidai*, 1953 m. 8 nr., 371 psl.

ios milžiniškos kompozicijos, telieka tik šviesos reklam fontanas. Apskritai Šk ma Nagiui atrodo talentingas nebuitin s tematikos autorius. Nervingai subtiliu sakiniu, dr sia fraze, šviežiu žodžiu, be iš sim , naivi aforizm , steng si iškirsti nauj lang m s litera- t roje ⁷⁷.

Šion grup n Nagys skiria ir A. Landsbergio *Kelion* ir J. Kaupo *Daktar Kripštuk pragare*. Landsbergis subrend s, paž st s savo žmones ir savo pasaul . Pas mon s ir žvilgsnio atgal pagalba sukuria gili ir originali ištremt j ir pralaim toj studij . Landsbergis jau Vokietijoje *Žvilgsniuose* ir v liau *Prozoje* greta J. Meko stipriausiai pasireišk individualiu personaž traktavimu. O Kaupas duoda ne tik Kauno akvarel , bet ir universal žmogaus sapno ir tikrov s sulydym ⁷⁸.

Nagys ia taip pat pajudina turinio ir formos problem ir laiko id j rašytojo laisv s arba vergijos kriterijum: prievartaujamas rašytojas virsta garsiakalbiu. Tezinio veikalo pavyzdžiu duoda V. Alanto *Pragaro pošvaistes* ir roman laiko blogu ne d l id jos, bet d l neliterat rinio perdavimo. Tokie V. Ramono *Kryžiai* beveik nenuken ia d l teziškumo — jis išperkamas menine verte (stipria kompozicija, gyvais charakteriais). Ir L. Dovyd no *Per Klausu i Iyt I* ir J. Gliaudos romanai eina ton tezin n grup n, taip pat okupuotosios Lietuvos socialistinio realizmo atstovai ⁷⁹.

Nagys dar vertino J. Kraliausko *Urvinius žmones* (domi tema- tika ; pilkumos ir beprasmiškumo poveikis)⁸⁰, A. R tos *Trump dien* (autor tvirta savo kampelio vaizduotoja)⁸¹, K. Borutos *Ba- taragio mal n* (stipri legendarin nuotaika)⁸², pripaž sta neabejotin P. Jurkaus talent ⁸³, pagiria K. Bar no *Giedra visad gr žta* ir *Karališk j dien* (vaizdini bei fraz s kondensuotumas, geras skonis, nat ralus dialogas) ⁸⁴. Bet Nagys atvirai sako savo kritišk nuomon , nors ir kažin kaip veikalas b t kit iškeltas (pavyzdžiui, pirmosios J. Gliaudos knygos rod , kad autorius nepakankamai mok s lietuvi kalb ; es nuostabu, kad vidutinišk jo proz kai kas lygina su Vakar klasikais, o ir pats autorius panašiai man s) ⁸⁵.

M s kritika esanti silpnesn , negu buvo nepriklausomoje Lietu- voje. Bet rašytojas nekapituliuoja, ir ateitis pareis nuo sveikos kri- tikos ir reiklaus skaitytojo. Nagys visuomet vertina knygos menin pavidal , iliustracijas; džiaugiasi rad s rašytojo ir menininko atiti- kim , priekaištauja d l nevykusi iliustracij ⁸⁶.

⁷⁷ Ten pat, 372 psl.

⁸⁶ Pavyzdžiui, *Lietuvi poezijos antologijos* (1951), *Knygos kiekvienam lietuviui*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1952.VI.18 d.

Kaip pažangus k r jas, ir kritikoje jis stovi už nauj žod . Naujas id jas neša visuomen , ypa jaunim . Pasirašo 60 manifest d l nuosmukio. Ištikimas bendros kovos draugams — d l lietuvyb s, literat ros, garbingo žmogaus laisv s realizavimo. Su vyriška širdg la palyd jo mirusius kovos draugus — A. Šk m , J. Akstin , J. Kaup : «Patetiška ir ni ri karta, kuri nemok jo ir nemoka šypsotis. Kuri kalb jo apie mirt dažniau už kitus. Kuri užaugo patrank , gaisro, miest ir krematorium d muose. Kuri ieškojo Dievo draugose ir draugyst je Dievo [...], Toji karta dabar pasitraukia»⁸⁷.

Paskutiniu metu Nagys pagr stai apgailestauja, jog kai kurie jaunesnieji kritikai per daug susižav jo universitetuose išmoktomis teorijomis, o per mažai paž sta lietuvi literat r ir atmeta jos palikim : «Man atrodo, jog daugelis m s jaunesni j kritik ... per mažai žino lietuvi literat r , kad gal t k nors k r jui tikrai takojan io pasakyti. Jiems per daug imponuoja gyvenam j krašt literat ra ir ionykš iuose universitetuose išmoktos teorijos. Per daug lengvai, netgi su tam tikra ironija, yra atmetamas lietuviškos literat ros paveld jimo faktorius»⁸⁸. Žalinga yra ir apriorin kai kuri kritik antipatija kitiems kolegoms rašytojams.

Periodin s spaudos lygis nepager jo, o *Naujien , Dirvos* ir *Laisvosios Lietuvos* žymiai pablog jo. Išimtis — *Draugo* kult rinis priedas, išsilaik *Aidai, Metmenys*, kai kur — *Akira iai*⁸⁹.

Nagio kritikos stilius ia sultingas, poetiškas, jautrus, ia dialektiškai aiž s filosofinio eil raš io painiavas, šiltas literat rin s pažangos atstovams, aštrus menkystoms, kartus, leidži sis aitri nuvainikavimo patetik : « Kada nors, kai laikas atsijos oporit nistin s rašliavos gamintojus ir prekiautojus pinigingom ir populiariom id jom, kai mes v l gal sime paspausti rankas tiems, kurie gyn žem ir laisv , kada autentiškojo žodžio vert v l bus švari ir gyva, kaip kadaise ... Tada liks ir bus brang s be galo posmai, sud ti nevilties valand , kai minios šoks dainuodamos aplinkui aukso verš , o art jan i audr reg damas veltui jiems kalb s poetas»⁹⁰. Arba v l gili ir šilta J. Kaupo cbarakteristika: «Julius Kaupas, ne prast pasak rašytojas, tik j s jomis kaip vaikas, tik j s pasaka, kaip tik skaidrios širdies žmon s tesugeba, tik j s kiekvieno žmogaus skaidrumu, kaip tiktai tikras svajotojas ir tre ias pasak brolis tesugeba ir begali. Julius Kaupas, humanitaras ir daktaras, menininkas^{80*}

⁸⁷ *Mes dar neišmokome kalb ti prie atvir kapo duobi , žr. Draugas, 1965. III. 20 d.*

⁹⁰ *Pastabos apie 1953 m. grožin lietuvi literat r , žr. Nepriklausoma Lietuva, 1954.VIII.18 d.*

ir amžinai jaunas žmogus, linksmas ir besišyps s Augustinas Molnas, Goesta Berlingas ir Tomas Nipernadis, trubad ras ir miegan i karalait pažadin s pasak brolis, visados atlaidus ir visados iešk s tiesos ir meil s. Julius Kaupas, daktaro *Kripštuko* autorius ir dar neatspausdint *Saul gr ž m nullo šviesoj* k r jas, Julius Kaupas, Kauno ir Vilniaus sl niningose gatvel se rad s m s vaikyst s sapnus ir m s vaikyst s ilges . Julius Kaupas, tik j s magiška svajotojo žodžio galia prikelti kasdienyb s pasak »⁹¹.

H. Nagio kritikos taka m s literat rai ir visuomenei neabejotinai didžiai teigiama. Laukiame, kada jis gal s v l daugiau kritikai atsid ti.

⁹¹ Ten pat.

A l f o n s a s N y k a - N i l i n a s (g . 1 9 1 9)

A. Nyka-Nilinas (Leonas Miškinas, Andrius Sietynas, H. B. S.) ilgametis *Aid* redakcijos narys, vienas iš *Literat ros Lank* steigėjų bei redaktorių, svarbus *Aid* kritikas, J. Girniui redaguojant, *Lietuvių Enciklopedijos* bendradarbis. Parašė straipsnį apie V. Maernio kūrėjų knygą *Poezija* (1961). Išvertė vairių autorių kūrėjų¹.

Savo poezijoje jis išreiškia žmogiškosios egzistencijos visumą. Žemė jam transcendentinis reikšmės — arena išsikvoti amžiną dvasinį pasaulį. Kūryba — tušioje bityje estetinio pasaulio formavimas. Jis — žmogaus laisvės ir prometišmo kovotojas. Tęgztenciniam estetizmui jis skelbia ir savo kritikoje: kas egzistenciškai esminga ir autentiška, kartu yra estetiška ir literatūriškai tikra. Poezija nėra malonumas, žaidimas ar tarnavimas propagandai, bet giliausias žmogaus vidaus pasaulio išsakymas ir atsakymas laiko klausimui. Anot W. Blake:

Smilio girdelyje matyti pasaulį,
O dangus — laukinį jėgų laisvumą;
Saujose sugriebt begalybę
Ir amžinybę vienoje valandoje².

Jam poezija — angažavimasis; ji projektuota laikui, žmogui, jo situacijai universali santykių plane, kaip Putino ir F. Kiršos kūryboje. Tai ypač išryškia Cz. Miloszo ar Vytauto Maernio poezijos aptarime. Tokio Maernio « žodis ne tik skamba, reiškia, bet kartu ir sprendžia, atsakydamas paties žodžio sakinio turinio keliam klausimui »³. Apie Miloszo poeziją jis sako: « Epochos moningumo »¹

¹ Šekspyro *Hamlet* (1964), T. S. Elioto *Nevaisingoji žemė* (žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 3 nr., 6-9 psl.), Saint John Perse *Vaikystės šventė* (žr. *Aidai*, 1960 m. 10 nr., 408-411 psl.). Dantis *La vita nuova* (fragmentai, žr. *Aidai*, 1965 m. 5 nr., 197-199 psl.), S. George (žr. *Aidai*, 1959 m. 4 nr., 168-173 psl. ir 1961 m. 6 nr., psl.), G. Leopardi (žr. *Aidai*, 1968 m. 5 nr., 207-208 psl.).

³ A. Nyka-Nilinas, *Vytautas Maernis*, žr. V. Maernis, *Poezija*, Chicago 1961, 230 psl.

poezij mes sutinkame atviromis širdimis ir žvilgsniais — kaip didel formalin laim jim , kaip laisvo žmogaus bals , ieškant žmogaus ir protest prieš žmonijos ir kult ros paaukojim propagandos dievams»⁴. Arba toliau: «Milosz [...] pasirinkdamas [...] savo poezijos esme išgany m nešan ios poezijos keli [...] tam tikra prasme už m moralisto pozicij : žodis privalo tur ti perkeitimo galios, žodis privalo mirti už ties , t. y. b ti vienkartinis epochai ir laikui didži ja raide »⁵.

M s kritikos pad tis. Nili nas mano, kad nuo tautinio atgimimo laik m s kritika jo svetimas pareigas, vertindama veikalus už patriotizm , registruodama motyvus, atpasakodama turin . Ir laisv atgavus, to neatsisakyta. Dabar kilo konfliktas tarp dalies rašytoj bei skaitytoj ir kritik , reikalaujant visk vertinti palankiai. Kai kas iš kritikos nor t tik pagyrim : « Ne per seniai m s spaudoje buvo reikalaujama, kad kritikas eit kompromis su savo s žine ir nesakyt savo nuomon s, jei tik ji nepalanki. Kritika negali pavirsti labdaringa staiga ir konkuruoti su Raudonuoju Kryžiumi, kaip ji negali kiekvieno atžangumo iškelti ideal aukštumas. Tai yra principinis dalykas»⁶. Vaižgantiškas atlaidumas šiandien neleistina vidutinyb . Šiandien nebegalime vaižgantiškai džiaugtis kiekviena pasirodan ia knyga, nes gal ir jis šiandien kitaip kalb t . O pri mimas kiekvienos knygos, jei tik jos tematika patriotiška, o autorius išmano literat ros teorij , tai neatleistina vidutinyb : teorijos gali išmokti kiekvienas, o su talentu reikia gimti⁷. Dabar, girdi, reikalaujama taikyti patriotin metod , mažinant reikalavimus, atsižvelgiant, kas paraš , kokie autoriaus nuopelnai praeityje. Dar 1948 m. Nili nas dr siai pasisak apie dviej skirting literat ros kart paži ras literat r ir j kov . Ta kova prasid jo, kai 1930-1940 m. kartos rašytojai per jo seni (ne amžiumi) stovykl . Seniai tvirtino, kad grynai estetiškai formalin kritika negalima, — reikia atsižvelgti autoriaus nuopelnus⁸. tai Nili nas pareiškia : « Tod l dar kart tenka pakartoti visiems aišk kritikos princip , kad veikal vertinant turima prieš akis k rinius, užmirštant visk apie autori »⁹. Visus keldami « gerais » poetais nebeatskirsim « gero »

⁴ A. Nyka-Nili nas, *Czeslaw Milosz epochos s moningumo poezija* (užsklanda), 89 psl.

⁵ Ten pat, 83-89 psl.

⁶ *Al s R tos-Nakait s debiutas*, žr. *Aidai*, 1947 m. 3 nr., 129 psl.

⁷ *M. Katiliškio « Prasilenkimo valanda»*, žr. *Aidai*, 1948 m. 21 nr., 523-524 psl.

⁸ *M s literat ros kasdienyb keturi šimtai pirmaisiais metais po Mažvydo*, žr. *Aidai*, 1948 m. 15 nr., 260-262 psl.

poeto nuo tokio H. Radausko¹⁰ ¹¹. tai Vincas Kazokas pareišk¹¹, kad tokios seni kovos su jaunaisiais nebuvo, tik L. Miškino (Nili no) kritikos tonu ir forma nepatenkintas atsiliep vienas V. Biržiška¹². O A. Niliunas atvert, kad tremties žurnaluose ir laikrašiuose tuo reikalu nemaža rašyta, tik V. Kazokas, matyti, to neskait¹³.

Literatros kritikos uždavinys ne mokyti rašytojų, o vertinti kūrinius, išskirti vertinguosius, daryti jiems keli ir kelti visuomenės estetinė kultūra: « Tikra literatros kritika, be savo tiesioginio uždavinio — nustatyti meno kūrinių estetinę vertę, išskirti jų grožines savybes ir ydas, turi vieną nemažiau svarbų uždavinį, būtent kelti estetinę visuomenės kultūrą. Šis savo uždavinį kritika atlieka nesemoningai »¹⁴.

Dėl kritikų nesąžiningumo ar nesugebėjimo kenčia jauni talentai: « Pas mus jau senokai tapo banalu skatinti laikraštinius (o kartais ir rimtą žurnalą) kritiką bei žiuri komisijas nesugebėjimu atskirti grūdus nuo pelės ir pragaištinga tendencija pompastiškiausiais žodžiais kelti pseudoliteratros «šedevrus», tuo pačiu nerodant mažiausio dėmesio aukščiau šios subliteratros stovintiems (tiesa, gana retiems) bandymams išlaikyti normalios kritikos terminais vertintinos literatros lygį. Paskutinė auka minėto nesugebėjimo buvo jauno rašytojo Vytauto Janavičiaus trumpo metražio romanas *Pakeliui Atmus* »¹⁵ ¹⁶. Todėl Niliunas nepasitiki konkursais ir panašiomis priemonėmis literatrai kelti: « Fatališkai klysta visi tie premijai bei mecenatų organizatoriai, kurie tiki [...], kad literatros lygis galima pakelti organizacinėmis priemonėmis. Tai akivaizdžiai rodo gana liūdnas dešimties ar daugiau metų balansas: keliolika blogų romanų, dramų ir beveik tiek pat literatros «teismo klaidų»¹⁶.

A. Kiliūnas teisingai charakterizavo, mums kritiką: V. Putinas-Mykolaitis — «savąjį kritiką grindęs meno kaip esminės žmogiskosios kultūros samprata [...] J. Ambrazevičius, estetikas, psichologiškai ir pasauliškai riškai vienas iš sėmingiausių savo kartos kritikų, kritiniuose sprendimuose naudojusių sintetinį metodą [...], estetinio ir psichologinio dinamizmo bei intuityvizmo skelbėjas J. Keliuotis [...] «tradiciniais — akademiniais kritikų poselėmis J. Grinius

¹⁰ Ten pat, 262 psl.

¹¹ V. Kazokas, *Audra stiklinėje*, žr. *Aidai*, 1948 m. 16-17 nr., 323-324 psl.

¹² Ten pat.

¹³ A. Nyka-Niliūnas, *Baimės kankiniai*, žr. *Aidai*, 1948 m. 19 nr., 426-427 psl.

¹⁴ *Mūsų literatros kasdienybė 401 metais po Mažvydo*, žr. *Aidai*, 1948 m. 15 nr., 262 psl.

¹⁵ *Pakeliui naujų prozų žodis*, žr. *Aidai*, 1965 m. 1 nr., 47 psl.

¹⁶ *Premijuotas romanas «Karklupnė»*, žr. *Aidai*, 1965 m. 10 nr., 460 psl.

[...], estetizmo adeptas A. Vai iulaitis ir marksistin s kritikos atstovas K. Korsakas»¹⁷. Iš tremties kritik jis išskiria filosofinio metodo iniciatori J. Girni .

Nili nui r pi literat ros pažanga. Tod l jis, pavyzdžiui, vertina H. Nag , kad šis pirmas pajuto pavoj nusk sti Ais io-Brazdžionio epigonuose¹⁸. Poaistin s kartos reakcij prieš sen j poet santyk su pasauliu jis itin vertina: « genetiniame taške stovi intelektualin avanti ra ir likimini žmogaus problem sprendim troškulys kaip reakcija prieš sen j m s poet santyk su pasauliu »¹⁹.

B damas konkretus ir aiškus, nem gsta šnek jimo bendryb mis ir ironiškai rašo straipsn *Kritikos pamoka*²⁰, atsiliepdamas St. Santvaro straipsn *Dailusis žodis ir jo kritika*²¹: « Už poros skil i straipsnio autorius, kaip neydingas kritikas, duoda kelet , jo manymu, atsakingos ir nebendro pob džio sakiniais rašomos kritikos pavyzdži , kurie, kaip bumerangas, atsitrenkia autori , nes, m s supratimu, tai yra klasiškos bendryb s »²².

Nili nas nerimst s vietoje, judrus kritikas, nuolat domauj sis ko nors nauja literat roje. Vargas romiems, rutinos rašytojams, apie kuri veikalus jis sako: « Praktiškai šios knygos nieko nebando literat rine prasme. J bandym tikslas yra kaip nors sigyti rašytojo biliet ir paskui ramiai valdininkauti. Bandan iomis knygomis mes laikome tas, kurios pasirenka labai pavojing ieškojimo arba atnaujinimo keli »²³. Užtat pabr žia A. Landsbergio, A. ir J. Mek bei L. L to *Prozos* rinkinio svarba : « Pagrindinis ir didžiausias šios bandym knygos nuopelnas yra pastangos sukurti savit stili ir išsilaužti iš užburto prozos tematikos ir santykio su aplinka rato »²⁴. Be kita ko, jie stengiasi atnaujinti užvelt m s prozos od , išgyventi tiesiogin aplinkos ir epochos veikim . « Kitas j nuopelnas — nuo Žemait s jie gr žiasi « pasaul », neprarasdami nuoširdaus, neplakatiško lietuviškumo.

Nili nas nem gsta, kad privatus rašytoj bei visuomen s gyvenimas, ypa jo tamsesn s pus s, keliamos viešumon. Tad papeikia

¹⁷ *Literat ra*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XVI t. (1958), 287-288 psl.

¹⁸ H. Nagio « *Saul s laikrodžiai* », žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 2 nr., 24-25 psl.

¹⁹ Ten pat, 24 psl.

²⁰ Žr. *Aidai*, 1952 m. 9 nr., 431 psl.

²¹ Žr. *Dirva*, 1952. IX.4 d.

²² A. Nyka-Nili nas, *Kritikos pamoka*, žr. *Aidai*, 1952 m. 9 nr., 431 psl.

²³ « *Žvilgsni » proza ir poezija*, žr. *Aidai*, 1951 m. 4 nr., 181 psl.

²⁴ Ten pat, 181 psl.

J. Ais io *Apie laik ir žmones* A. Miškinio, ypa L. Giros nušvietim , nekurtuaziškum moterims. Tai eina iš Nili no branginamos vakarietiškos tradicijos, gerbian ios žmog ir žod ²⁵. Nili nas meta išš k publikai, nes žino jos veidmainyst : «Publikos reikia vengti dar ir d l to, kad ji ne tik visuomet pasiruošus, bet ir moka nepaprastai iškilmingai laidoti, li d ti mirusio, jo nuopelnus padvigubinti, bet taip pat ir meistriškai engti gyvuosius, jokia kaina nesutinkan ius sijungti jos unison »²⁶. Rašytojas, nor damas sava talent pareikšti, turi eiti prieš konservatyvi publik , oficialius sluoksnius. Nauja ta talentingo s j j o s kla «kartais [...] išauga milžiniškus medžius, kurie nustelbia piktžoles [...] Mok jimas nepaklausti publikos bei oficiali sluoksni apskritai garantuoja rašytojui racionalin savo talento realizavim »²⁷. M suose klesti atavizmas, išlikimo instinktas atsilikimo kaina: kaimie iai s kmingai kovojo su Vakar taka, o iurlionis, Herba iauskas nepaj g sulaikyti atavizmo bangos ²⁸. Nili nas parafrazuoja :

Kaimie iais esam mes gim :
Kaimie iais turime ir b t ! ²⁹.

Kilus gin ui d l tariamo nauj j poet nepatriotiškumo, Nili nas pasisako prieš patriotizmo piktnaudžiojim . Kai Raila prikišo patriotizmo stok ³⁰, Nili nas atsak , kad *Literat ros Lankai* pabr žia k rybos lygio patriotin reikšm . Lankininkai nepasisako prieš patriotin tematik , tik prieš patriotin s poezijos infliacij . K rybinis gyvastingumas ir savosios k rybos siejimas su tauta — j patriotizmo liudijimas : jie kuria lietuvi kalba, lietuviams, o siejim si su Vakar kult ra net pats Maironis nelaik neištikimybe³¹. Paties Nili no paži ros pareigas t vynei egzistenciniu tragiškumu ryšk ja A. Mackaus generacijos apib dinime: « Mackaus generacija Lietuv paliko pirmosios generacijos (—ji paliko Lietuv karjeros ir subrendimo virš n je — V. K.) atsakomybe, t. y. nepasiekusi apsisprendimo amžiaus. Jos b dingiausia žyme aš laiky iau nesusitepim pab gimo ir savo krašto nelaim je palikimo nuod me, kuri, metafo-

²⁵ *Laikas ir žmon s Ais io atsiminimuose*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 5 n r., 29 psl.

²⁶ «*Žvilgsni » proza ir poezija*, žr. *Aidai*, 1951 m. 4 nr., 181 psl.

²⁷ Ten pat, 181 psl.

²⁸ «*Raudoni batukai*» arba *Jurgis Savickis*, žr. *Aidai*, 1952 m. 1 nr., 37-40 psl.

²⁹ *Literat ros Lankai*, 1953 m. 2 nr., 26 psl.

³⁰ Br. Rail a, *Atidarykime langines*, žr. *Dirva*, 1953.VIII.26 d.

³¹ *Patriotizmas ir poezija*, žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 24-25 psl.

riškai išsireiškiant, tremties teologijoje yra savotiškos gimtosios nuodm s ekvivalentas »³².

Poezijos vertinimas. Nili nas ap siai dav naujosios poezijos kritikos straipsni , recenzij . Suglaudus, naujesniosios ir naujosios poezijos vaizdas Nili nui, atrodo, b t toks :

Iš vyriausios kartos jis aukš iausiai stato Mairon . Jis buv s pusdievio pad tyje, moderni j atstumtas ir laisvos tautos gyvenime daug kuo nusivyl s. Vertinamas daugiausia už patriotizm , betgi jis yra ir didelis poetas, Nili no statomas aukš iau už Putin ³³.

V lesn s poezijos ryšk vaizd duoda straipsnyje *Nepriklausomos Lietuvos poezija (Keturi Vjai ir keturv jininkai)*³⁴. ia jis nužymi nisisukim nuo slav tarpinink Vakar kult ros siekiant, iškilim estetini problem ir skirting poetini pasaul žvalg , literat rines kartas, *Keturis Vjus* — judintojus, Majakovskio takotus, j dalin s km tematikos srityje, o nepaj gim reformuoti grožio sampratos — piršti laboratorin k rybos metod . Jie neišvijo ir klasin s formos. *Keturi Vjai* paruoš dirv individualizmo sigal jimui³⁵.

Bes lygine literat ros meile deg *Pi vio* žmon s: M. Miškinis, J. Kuosa-Aleksandriškis, A. Miškinis. Jie ramiai, bet giliai leidosi literat ros gelmes, jos estetines bei formalines problemas ir ieškojo lietuviškos literat ros form bei šaltini . Po *Pi vio Šatrija* išleido *Granit* , o v lesn *Naujoji Romuva* dav *Pi vio* ir *Granito* sintez — k rybin dvasi ir lietuviškum . *Tre ias Frontas* nu jo mark-sist keliais. Vyresni j konservatyvum sugriov Ais io-Brazdžionio karta. Nili nas ypatingai vertina J. Kuos -Aleksandrišk — Aist d l jo poezijos atnaujinimo žygio. Jis atnaujino poem , atgai-vino tematik . Jo formos naujumas remiasi vidinio pasaulio form autentiškumu, n ra konvencijos šablono. Jis vykd tikr ritmo ir rimo revoliucij ; jo patriotizmas autentiškas, o kritika skausminga; v liau nukryp s individuali pergyvenim srit , pasižymi pesimizmu ir simbolizmu. Jo taka kitiems milžiniška. Be jo m s poezija ne- b t iškilusi tokias aukštumas. Jis — nepriklausomos Lietuvos poezijos reišk jas³⁶.

gilta ir A. Miškinio apybraiža. Nib nas duoda toki jo poezijos raid : 1. jo patriotin ideologija — nežinomo, neoficialaus lietuvi

³² *Algimantas Mackus*, žr. *Aidai*, 1966 m. 5 nr., 226 psl.

³³ *Maironio likimo parašt je*, žr. *Aidai*, 1962 m. 7 nr., 283-284 psl.

³⁴ Žr. *Aidai*, 1949 m. 24-25 nr., 112-118 psl.

³⁵ *Nepriklausomos Lietuvos poezija. Individualizmo atgimimas ir sigal jimas*, žr. *Aidai*, 1949 m. 25 nr., 172-177 psl.

³⁶ Ten pat.

entuziasto ir fatalisto, kaip liaudies poezija; aiški Jesenino taka — panir s miesto purve ir atgailoj s kaimietis (*Balta paukšt*),

2. *Varnos prie plento* — skausmas d l praeinamumo, pasukimas tautosakos keliu, nepriklausomyb s heroj legenda, laisvo gyvenimo kritika ; 3. *Keturiuose miestuose* tampa oficialaus tautinio entuziazmo poetu. Kritikas, pažindamas nauj j rus poezij , duoda ger Miškinio poezijos raid ³⁷.

H. Radauskui, kritiko manymu, b dingas estetizmas, nuoseklus nesuinteresuotumas, savotiškas skepticizmas. Jis disonanso estetikos novatorius, su dominuojan iu peizažu, šaltumu, takotas impresionistin s bei poimpresionistin s tapybos ir skulpt ros, iš j s naujosios europin s lyrikos mokykl . Bet n ra absoliutus formalistas, nes forma ir id ja sudaro integralin k rinio visum . Jis priešyb po jo jusios angažuotos kartos, saug s poezij nuo publicistin s infiltracijos ³⁸.

Vytautas Ma ernis — visu savimi angažav sis poetas. « Jo poezija tur jo gyventi kartu su žmogumi, jam vadovauti ir, gal b t, net j išganyti» ³⁹. Jis pasuk s «iš 1939 m. šiltadaržio, neangažuotos poezijos konservatyvios revoliucijos keli , eit Putino ir Kiršos, ryškiai estetiškai, kult riškai ir ideologiškai angažuotos tradicijos poezij » ⁴⁰. Jis steng sis žodžiams gr žinti emocin ir prasmin svor . Jo kalba sunki, kampuota. Jo poezija gavusi Milašiaus, E. A. Poe, Nietzsche s ir Dostojevskio tak . O poezijos ydos: užsi m s vidinio atnaujinimo problemomis, nes moningai nepais formos, t sdamas *Keturi Vj* — formos nepaisymo tradicij ; neži rint gero rimavimo, forma eskizin , neatbaigta. Geriausia Ma ernio poezija — *Vizijos* — dvasin ir estetin išpažintis. J melodija ir diktija nepakartojamos. Silpnesni *Met sonetai*, jau ne tiek žodžio menas, kiek buvimo b das : «Grožis, tiesa ir egzistencija — identiški dalykai»⁴¹.

Ir H. Nagio poezijoje mato reakcij prieš sen j poet santyk su pasauliu. Dabar kyla likimini žmogaus problem sprendimo troškuly ir intelektualin avanti ra. Nili nas už iuopia, bent aukl jam j , H. von Hofmannstahlio, St. Georg s, R. M. Rilke s ir egzistencin s poezijos tak ; nubr žia *Eil raš i* laikotarpio impulsyvum ir jaunuolio idealizm , *Saul s laikrodži* id jin tematik ir gal for-

³⁷ A. S., *Apie Antan Miškin*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 3 nr., 22-24 psl.

³⁸ H. Radausko *gr žimas*, žr. *Aidai*, 1951 m. 3 nr., 128-131 psl.

³⁹ Alfonsas Nyka-Nil i nas, *Vytautas Ma ernis*, žr. V. Ma ernis, *Poezija*, 1961, 225 psl.

⁴⁰ Ten pat, 230 psl.

⁴¹ Ten pat, 232-233 psl.

mos kryžkel . Lig šiol Nagio poezija siek išganyti pasaul , prakal-
b ti žmog . Dabar to jau atsisako, eina negatyv santyk su pa-
sauliu, o kur kryps — nežinia. Nili nas sugauna gyv Nagio poezijos
linij , trapum ir nesistengia duoti patarim , nes, jo manymu,
kritikas daugiau teis jas, ne pedagogas ⁴².

Brad n , žem praradusio žemdirbio poet , laiko lietuviškuoju
Burnsu, aptaria real jo santyk su žeme bei gamta, su tradicija,
Dievu ir jo t vyn s ilges . Brad nas es s stiprus ir vienintelis šioje
sirtyje. Bet kur beeiti toliau ? Kritikas mano, kad reikia nebijoti
poetini revoliucij , o vengti vienodumo, siaurumo ⁴² ⁴³. Nili nas pasi-
džiaugia, kad Brad nas pasuko nauja kryptimi *Maro* poemoje, kuri
n ra senov s legenda, bet grei iau m s laik poema, himnas neiš-
naikinamai gyvybei, vis atgimstan iai gamtai ir žemei — motinai
ir žmogaus darbo prasmintojai. Objektiviame medžiagos traktavime
kritikas žvelgia bent dalin poeto išsakym atnaujinim . Kur poetas
kalb s realistiškai ir paprastai — itin stiprus, silpnesn s patetiškos
vietos ⁴⁴.

Semeniški idil se J. Mekas siskverbia iki pa i vidin s kaimo
buities ir peizažo gelmi , atskleisdamas tiesiog « archeologiškai stipr
žem s kvap »⁴⁵, ia es s jau iamas realyb s skamb jimas ir buities
ritmas. Kad ir yra svetim tak , bet « dominuoja autoriaus tiesiog
moliusko jautrumu išgyventa butis ir autentiškas lietuviškos žem s
kvapas » ⁴⁶. Kritikas betgi nenutylia formos silpnymi — idili tarpu-
savio panašumo. Dažnai Mek apvaldanti medžiaga. Be to, Mekui
tr ksta grynai poezijai b tino « intelektualumo » ir kondensuotumo.

Recenzuodamas Juozo K kšto *Rudens dugnu* ir *Staigus krantas*,
Nili nas nurodo naujosios lenk poezijos, išorinio modernizmo lie-
kanas, Lietuvos poezijoje skamb jusias apie 1929-1931 metus, nepa-
teisinam eilu i laužym , blaškym si, neradus kelio, egzotini
vard priseglijim , skub jim rašyti⁴⁷. V liau jame žvelgia nauj
j g , at jusi m s tremties poezij , mato kovojant idealist ,
pra jus id jiškai angažuotos, kovojan ios poezijos keli (*Toks gyve-
nimas*, 1938), pasukus daugiau estetiškai angažuota kryptimi (*Ru-*

⁴² *Henrikas Nagys arba « Saul s laikrodžiai »*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 2 nr., 24-25 psl.

⁴³ *Žem praradusio žemdirbio poezija*, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 3-4 nr., 124-128 psl.

⁴⁴ *Kazio Brad no poema « Maras »*, žr. *Aidai*, 1948 m. 4 nr., 233-234 psl.

⁴⁵ *« Žvilgsni » proza ir poezija*, žr. *Aidai*, 1951 m. 4 nr., 182 psl.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ *Juozo K kšto eil raš i knygos*, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 5-6 nr., 127-133 psl.

dens dugnu) ir priart jus prie klasiškos Vakar kult ros tradicij , nisisukus nuo proletariato kult ros ir patapus humanistiniu romantiku. Emigracijoje jis siliejo bendr lietuvi poezijos up ⁴⁸.

Kazys Boruta — revoliucinis romantikas, artimas rusiškajam, su naikinimo aistra, pranašišku poj iu, jausminiu charakteriu, sutap s su socializmu bei komunizmu. Borutos poezijoje dominuoja revoliucin kova, draugyst , jeseniniški motyvai (klaidingi keliai, jaunyst s netekimas, mylimosios motyvas ir tiesiogin agitacija). Jo taka kitiems neabejotina, kaip ir santykiai su komunizmu, nuo kurio pats nukent j s, kritikos išgirtas už *Baltaragio mal n* , bet Kr v s nepasiek s ⁴⁹.

A. Mackus, Nili no nuomone, po *Elegij* pajut s savo situacijos aklum ir b tinyb iš to išsivaduoti, grei iau instinktyviai leidosi atpažinimo žygin — suvokti savo laik , bendralaikius. Tur jo sugriauti ne vien stab , kol absurdiškoje situacijoje susiformavo gilus tik - jimas egzistuoti. Mackus buvo nuosaikus avangardistas, pasilik s šokiravimo teis . Pasirink s neornamentuotos kalbos princip (bendr savo kartai) — stilistin nuogum , avangardin žargon , vedant anonimiškum , bet estetin s chemijos formul s dar nesurad s. Poetas pirmiausia turi tobulai kalb pažinti : « Poetin kalba, ornamentuota ar neornamentuota, pirmiausia turi b ti visais atžvilgiais tobulas instrumentas. Specialiam kalbos panaudojimui reikalingas visuotinis jos pažinimas » ⁵⁰. Neornamentuota kalba dažnai nepakankamai tobulas poezijos instrumentas, kaip rodo *Neornamentuotos kalbos generacija* ir *Augintiniai*. Pomirtin *Chapel B* knyga jau kalbiškai ir poetiškai brandesn . Nili nas laiko, kad Mackaus poezijai vertinti reikia laiko nuotolio ir nagrin jim , — iki šiol kritikai dom josi ne tiek jo poezijos forma, kiek problemomis⁵¹.

Nili nui poezija n ra profesija, bet k ryba ir kova, jimas pirmyn. Jis neigia tuš i retorik , publicistin patriotik , aktualijas, ciniškus pasakojimus, ži r jim gyvenim iš nepavojingos atstumos, manieringum , vien išorin form . Reikalauja iš poeto evangeliško paprastumo, tiesumo, perl žmogaus sieloje ieškojimo. Kandžiai, su dideliu s mojumi, atsiliepia apie be laiko pasenus , kabinete s dint ,

⁴⁸ *Žem s užtek jimo poezija*, žr. *Aidai*, 1955 m. 3 nr., 134-135 psl.

⁴⁹ *Kazys Boruta arba revoliucinis romantikas*, žr. *Aidai*, 1953 m. 1 nr., 32-34 psl.

⁵⁰ Cituoja iš L. K. M. Akademijos *Suvažiavimo Darb* , VI t., Roma 1969, 431 psl.

⁵¹ A. Nyka-Nili nas, *Algimantas Mackus*, žr. *Aidai*, 1966 m. 5 nr., 225-227 psl.

išgyventus žodžius perstatin j ant poet ⁵². Jis taip pat vanoja vidutiniškum . Tok B. Rutk n , J. Tumo kitados išgirt , aptaria kaip nuo pirmos knygos išsilaikius vidutiniškume, apsinkint didžiul s B. Sruogos ir K. In i ros takos, neblog progini eil raš i rašytoj ⁵³. Nili nas taip pat nepatenkintas silpn poet d jimu didži j m s poezijos antologij , nes pelen kalnais galima užversti ir auks ⁵⁴. Taip pat kietai, bet teisingai vertina ir Al s R tos debiutin rinkin , kuris « mums savotiškai primena anas nuvytusias g leles, r pestingai surinktas ir išsaugotas jaunos moters albume». Smulk s, intym s moters r pesiai, išreikšti banalia forma, niekam ne dom s. Poezija reikalauja milžiniško susikaupimo ir pastang ⁵⁵. Ir kritikas jai pataria eiti savo srit — proz , k ji, laimei, ir padar .

M s proza jam atrodo atsilikusi, siaura, visos id jos pav luotos. Atsilikimo dramoje vaidmen suvaidino ir pasenusio lenk romantizmo id jos ir Vyd no filosofija su bekrauj šeš li dramomis⁵⁶. M s rašytojai ia etnologai, ne psichologai, atsilik nuo pasaulin s literat ros : «M s rašytojai visuomet stov jo per toli nuo didži j pasaulin s literat ros revoliucij bei srovi , bijodami sušlapti vyžas ir kietai laikydamiesi principo: pragyveno t vai — pragyvensim ir mes»⁵⁷. Didel yda — per menkas specialusis pasiruošimas. Tur tume: išauginti aukštos intelektualin s kult ros rašytojo tip ; m s buit ir žmog vaizduoti visuotin s problematikos šviesoje; prapl sti tematik ir veikal apimt ; pakelti dailiosios prozos formalin kult r ⁵⁸. K rinio sutikimas su tikrove — joks kriterijus, nes paprasta tikrov — tik banalyb : « gyvenimiškos realyb s d sniai estetin je realyb je negalioja » ⁵⁹.

Iš vyresni j prozinink ypa vertina Vaižgant už jo *Pragiedru- lius*, kuriuose, nors yra kompozicijos tr kum , betgi autorius pasirodo didelis portreto meistras, o stilius gyvas jo paties reiškas — nelygus, kaprizingas, spalvingas ir dinamiškas. Aukš iausias jo meno k rinys — *D d s ir d dien s*, su pirm ja m s literat roje taip pla iai pavaizduota moterimi — Severija» ⁶⁰.

⁵² «*Palaužt sparn* » poezija, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 1 nr., 89 psl.

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ *Al s R los-Nakait s debiutas*, žr. *Aidai*, 1947 m. 3 nr., 129 psl.

⁵⁶ «*Raudoni batukai* » arba *Jurgis Savickis*, žr. *Aidai*, 1952 m. 1 nr., 38 psl.

⁵⁷ *Literat ros parašt . Pastabos apie m s daili j proz .* žr. *Aidai*, 1948 m. 13 nr., 182 psl.

⁵⁸ *Pastabos apie m s daili j proz* žr. *Aidai*, 1948 m. 13 nr., 182 psl.

⁵⁹ *Premijuotas romanas «Karklup nai* », žr. *Aidai*, 1965 m. 10 nr., 461 psl.

⁶⁰ *Vaižgantas po 20 met ,* žr. *Aidai*, 1953 m. 6 nr., 274-275 psl.

Ignas Šeinius priklauso estetizmo-simbolizmo kartai (Herbaiauskas, Puida, Savickis, Sruoga, Kirša), atlikusiai mūsų literatūros atnaujinimo revoliucijai, sumažinusiai atsilikimo nuotolį nuo visuotinės literatūros. Šeinius — prozos atnaujintojas: «Jis pirmas atsiplėš nuo buitiškai, etnografiškai ir visuomeniškai angažuotos literatūros koncepcijos, savo kūrybos centre pastatydamas formą ir žmogų neribotą šio žodžio prasme»⁶¹. Tas tipiškas impresionistas, rašantis ne liaudine, bet ryškiai individualizuota kalba. Jo žmogus didžiai sudėtingas, neišreiškiamas etnografinėmis kategorijomis. Jo *Kuprelis* — mūsų pirmo modernaus romano pavyzdys.

Iš teisingos literatūrinės perspektyvos sprendamas, J. Savickio 1922 m. išjusius *Šventadienio sonetus* ir kiek vėliau *Ties aukštu sostu* laiko buvus per ankstybus — turėjo pasirodyti tik 1930 m. Šiaip Savickio laiko vieninteliu europiniu tipu, nieko bendra su kaimu ir kaimiečiu neturintiu, buržuazinės inteligentijos atstovu. Jis rafinuotas, ironiškas, be «prakeiktos» problemos estetizmo atstovas⁶². Savickis dailiai mūsų prozai iš pusiau etnografinės literatūros grynai literatūrai; tradicinius etninius personažus pakeitė bendrai žmogiškais; susirpino formos problema. Jis niekad nenusikaltė savo siekiamai meninei tiesai. Iš jų *Šventajai Lietuvai*, Nilinas jau pareiškė: «Tai paskutinis atsiklaimas ringe, paskutinis elegantiškas mostas ir kritimas»⁶³. Ir su lietuviu nurodė meninės silpnybės, kad Savickis ne romanistas, o novelistas, stilistinės priemonės išblankusios, kalba nelygi, — lyg neišbaigtas juodraštis. O romano reikalavimai griežti: «Romanas turi būti organizuotas ir vientisas kaip viduramžių katedra»⁶⁴. Šiaip jo duodamas kovai tautinės kultūros ir nepriklausomybės vaizdas (1864-1918 m.) yra arčiausiai tiesos iš visų to laikotarpio vaizduotojų. Taikliai aptarė veikalą *Žemė dega* memuariniu dienoraščių, «mažąją periodo istoriją», vertingą mūsų valstybiniam gyvenimui apibūdinti⁶⁵. J. Savickis nesidaro herojum, nedejuoja dėl tremties vargų, juokiasi iš savęs.

Vaičiulaitis nėra šabloniškas kaimo idealizatorius, pasidavęs «grūdomo kaimo» (iš tikrųjų — nesmoningo atsilikimo idealizavimo) idėjai. Bet savo kūryboje pilnai išlaikė lietuvišką charakterį. Toks jis net *Italijos vaizduose*, tik čia dar labiau ryškėja jo estetizmas,

⁶¹ Ignas Šeinius; žr. *Aidai*, 1959 m. 6 nr., 266 psl.

⁶² J. Savickio «Raudoni batukai», žr. *Aidai*, 1952 m. 1 nr., 37-40 psl.

⁶³ Paskutinis J. Savickio žodis; žr. *Aidai*, 1953 m. nr., 233 psl.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Paskutinis Jurgio Savickio knygos proga; žr. *Literatūros Lankai*, 1959 m. 8 nr., 29-30 psl.

humanistinis klasicizmas ir kalbos tobulumas. Jam r pi ne praeinami gyvenimo reiškiniai, o gyva menin forma. Nili n ypa žavi išpuosel ta jo kalba : « Lietuvi kalba Vai iulai io l pose yra nepaprastai tobulas instrumentas. Ja išgaunami tonai yra tokie spalvingi ir niuansuoti, kad vargu kas jam gali ia prilygti »⁶⁶.

M. Katiliškis *Prasilenkimo valandoje* rodo aiškius gabumus, bet literat ros teorijos nepaiso. Jis turi daug k pasakyti, bet neapdoroja — tr ksta veiksmo ir per daug verbalizmo bei neapvaldymo lyrin s prigimties. O meno k riniui b tina visumos darna ; nereikalingos puošmenos, kad ir gražiausios, ia kenkia. Kritikas skiria Katiliškio knygoje dvi kryptis : gaivalingesn , bet mažiau originali , ir impresionistin , kur autorius originalesnis. Bet visur reikia tvarkan ios rankos. Kritikas laukia, kad Katiliškis eis didžiausio pasipriešinimo kebu — atkakliai grumdamsis su savo ydomis⁶⁷. V liau, *Užuov joje*, Katiliškis išpild s kone visas estetin s tikrov s k rimo s lygas : išstudijuotas laiko ir vietos koloritas ir išreikštas autentiška literat rine forma. Visi veik jai ia gyvena savo gyvenim ir kalba savo kalba. B iai pažinti *Užuov ja* — epochos dokumentas. Bet tai n ra nat ralizmas — viskas rodoma per žmog , visur teka tikrov s pagražinimo id ja, kuria remiasi jo humanizmas, jo žem s fotografija, mistinis santykis su žeme. Barokiniam rašytojui Katiliškiui visk lemia emocija, ne planas. Ir formos bei medžiagos problemos vis dar neišsprend s, nes literat rin tikrov remiasi tik žmogaus tikrove⁶⁸.

J. Jankaus konstrukcijos šedevras — *Velnio bala*, kur jis išlaiko sunk meninio objektyvumo egzamin : « Savo tem jis vysto taip stipriai logiškai, kad pabaig novel pasiekia kvap gniauzian ios tampos »⁶⁹. *Pasaulio dailininke* Jankus paj gia sugriauti fantazijos ir tikrov s rib ir daikt buvim bei žmones sujungti unanimestin srov . Jankus gerai mok s savo amat , bet ir jis netur t švaistyti talento⁷⁰.

Nili nas akcentuoja psichologin s bei problemin s m s prozos menkum . Už tai šios r šies bandymus jis laiko tiesiog heroiškais ir nesutinka su H. Nagiu, pasisakiusiu prieš bandymus išvesti m s proz iš kaimo⁷¹. Kad kaimo tematikos veikalai stipresni, tai dar ne

⁶⁶ *Antano Vai iulai io « Italijos vaizdai »*, žr. *Aidai*, 1949 m. 24 nr., 130 psl.

⁶⁷ *A. M. Katiliškio « Prasilenkimo valanda »*, žr. *Aidai*, 1948 m. 21 nr., 523-524 psl.

⁶⁸ *Šiaur s Lietuvos kaimo buities freska*, žr. *Aidai*, 1951 m. 2 nr., 80-82 psl.

⁶⁹ *J. Jankaus pirmasis r pestis*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 31 psl.

⁷⁰ Ten pat.

argumentas: «ir šitoje visiems priimtinoje beržin je literat roje šalia vienos gyvos bobel s ir vieno gyvo skerdžiaus maišosi šimtai medini balvon , toki , kokius mums kyriai rodo scenoje tautiniais r bais aprengtus »⁷². Intelektualin k ryba, taigi ir literat ra, visada nueina « blogais keliais ». Ir pas mus tik atskiri talentai reiškiasi šia tematika, pavyzdžiui, Andriušis, kuris su savo *Anoj pusj ežero* (1947) neš daug gyvyb s kaimo vaizdavim , duodamas gyv gamt ir žmog , tobul medžiagos pažinim ir žodžio bei sakinio muzikalum . Ir dabar *Sudiev, kvietkeli*, (1951) jis ia nenugalimas. Bet duodamas fon su išgal mis, veiksm ir veik jus vos teužbr žia. Kad apysakos žanro patobulinimui ir ne k teduoda, bet lietuvi prozos evoliucijoje didelis žingsnis pirmyn — žodžio ir sakinio melodija, ritmika, organiškai susijung su vaizduojamu objektu ⁷³. Deja, kai *Tipelyje* Andriušis vaizduoja daugiau žmog , tai Nili no reikalavimai v l pakyla: kam veik jai — šaržuotos kopijos, meniškai negyvos, panašios ties , bet n ra patikimos. O jo humoristika gr sta išorin mis priemon mis: žodiniu humoru, hiperbol mis. Andriūšiui tr ksta psichologinio humoro, kaip kad Gogolio. Ir kitur pripaž sta, kad P. Andriušis, autentiškas talentas, *Sudiev, kvietceli*, duoda puikiausi fon , bet akcija menka ir n ra epochos vaizdo⁷⁴.

Pasig r tinas jo apib dinimo taiklumas: «Pulgis Andriušis yra viena t ret asmenybi , kurios pa ioje savo viešojo gyvenimo bei veiklos pradžioje tampa legenda, kurios atsp ja nerealizuoto minios romantinio pol kio id j , savo joki varžt nepripaž stan ia brav ra užkre ia jos vaizduot ir išsiskiria tuo, kuo ji (minia) savo slap iau siose svajon se nor t pasižym ti ir ko jai neleidžia mies ioniškas orumas »⁷⁵. O tas pats Andriušis, iš juokdarybos per j s i literat r , « savo sveikais ir pilnakraujais k riniais [...] tr šk naujos gyvyb s baigian ias sukalk ti anemiškos m s beletristikos gyslas, paskleid aštraus ir gaivinan io kvapo »⁷⁶.

J. Kaupo *Kripštuk pragare* didžiai vertina: jo pasakos pasižymi privalomu pasakoms objektyvumu, tampa ir puošniu literat riniu pavidalu. Dal pasak kritikas laikyt ne pasakomis, o fantastin mis apysakomis — pasakoms svetimas tragizmas ar sentimentalumas. Autoriui pasisek sufantastinti Kaun . Jo knygoje švyti

⁷² *Pulgio Andriušio knyga*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 2 nr. 26 psl.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ *Pulgiui Andriūšiui 60 met* , žr. *Aidai*, 1967 m. 4 nr., 160 psl.

⁷⁶ Ten pat, 162 psl.

idealistin paži ra gyvenim . «Patys vaikai yra geriausiai pasak knygy kritikai» — baigia savo jauk pokalb apie pasak knygas Nili nas⁷⁷.

J. Gliaudai sulyginus savo roman *Ora pro nobis* su Balzako ciklu, Nili nas patikslina, kad romanas lygintinas su Mniszek romanais, o autorius raš s tam tikram tikslui, t. y. konkursui, jo žmon s ne gyvi, konstrukcija silpna, laiko spalva netikra, o autorius neturi savo stiliaus⁷⁸.

P. Jurk vadina rašytoju be k rini , nes per ilgai lauk neišeidamas su atskira knyga ir prarado kontakt su savo karta. Nei *Pavasaris prie Varduvo*, nei *Smilgai i akvarel* neišmet autoriaus literat rin s erdv s aukšt . Pad t gelb jo jo legendos. Bet ir *Ant Vilnel s tilto* nesusik r savito legendos tipo. Vis dar užgri va pseudo poetin žaliava, su kuria reikia kovoti. Be to, siužeto dirbtinumas, fantastin s realyb s stoka, tampos tr kumas. Nepaisant tr kum , tai vistik autoriaus k rybinis laim jimas⁷⁹.

K. Bar no *Atsitiktiniai susitikimai* nuosaik s; autorius gerai žino stilistin kasdieniškai paprasto, neuniformuoto žodžio vert . Autoriaus stipryb — reliatyvus pilkumas. Jo kalba — gyvas organizmas. Autorius tur t imtis romano, nes vienu stiliumi neatsilaisyti s prieš «laiko dant », teduodamas pabir pasakojim⁸⁰.

Gyvai susidom j s sutinka nauj keli ieškant rinkin *Prosz* ir randa, kad A. Landsbergis tur s vadinamojo prozos ritmo, A. Mekas — švelnus lyrikas, o J. Mekas — aštrus sodrus, net grubus. Ypa vertina *Semeniški idiles*, kad jos, kaip užliejanti up , ver ia išgyventi j intensyvum ir gyvastingum⁸¹.

Nili nas daug tikisi ir iš Vytauto Janavio, kurio trumpo metražo romanai ar filosofin parabol *Pakeliui At nus* (1962) — unikumas m s literat roje. Deja, jis nesusilauk tinkamo kritikos vertinimo. ia « autorius palie ia eil filosofinio bei moralinio rango problem . J traktavimas rimtai liudija aštr intelekt ir sugeb jim globališkai suvokti bei apjungti skirtingus realyb s planus, suteikiant jiems ritualin pirmapradžio jud jimo prasm »⁸².

Nili no reikalavimai naujokams dažnai kieti. Šyptel j s, kad dabar m s literat ros naujagimiai ateina pasaul tik barzdoti,

⁷⁷ « *Daktaras Kripštukas pragare* », žr. *Aidai*, 1948 m. 21 nr., 520-522 psl.

⁷⁸ « *Ora pro nobis* », žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 29-30 psl.

⁷⁹ *Pereitos vasaros knygy derlius*, žr. *Aidai*, 1969 m. 4 nr., 185-187 psl.

⁸⁰ Ten pat, 185-186 psl.

⁸¹ « *Žvilgsni » poezija ir proza*, žr. *Aidai*, 1951 m. 4 nr., 181-182 psl.

⁸² *Pakeliui nauj prozos žod*, žr. *Aidai*, 1965 m. 1 nr., 47 psl.

apie 50 m., džiaugiasi išgird s tikro naujagimio riksm — K. Almeno roman *Up rytus, up vakarus*. Tik pati knyga j nuvilia: banali, dirbtin ir ne tikima intrigos užuomazga, besparniai nuotyki, ner pestinga kalba. Tai nuotyki , bet ne istorinis romanas. Autorius puikiai atkuria primityvaus žmogaus aplink ir gamt ; istorinis, geografinis pamušalas geras, o antilyrizmas — didžiausia doryb . Bet gyvi tik antraeiliai personažai. Klaidingai rašomi svetimi žodžiai. Jis turi rimto beletristo duomen , bet reiks daug dirbti⁸³.

Nili nas ir moralist invazija literat r . Po A. Šk mos *Šventosios Ingos* ir J. Jankaus *Paklydusi paukš i* moralistai kritikai užsimojo savo mastu matuoti meno veikalus, prieidami ligi teigimo, jog geriau vidutinis menininkas, by tik moralus⁸⁴.

Nili nas teigia, jog tikras meno k rinys stovi už moral s rib . Literat ra, stengdamosi duoti atbaigt tikrov s vaizd , negali atsisakyti tikrov s. A. Šk m laiko pažangiosios literat ros atstovu. Jo žmogus beveik visai prarad s s mon , tradicijas, seksocentrizmo aps stas, paskutini sukr tim atmosferos s nus. Po Jankaus *Naktis ant mor l žtv s* at jo gyventi sudužusios moral s personažai — senojo pasaulio skeveldros, freudini kompleks vadovaujami gyvi organizmai. Šk mos santykis su pasauliu — surrealistin s tradicijos, poetin s prozos ir poetizuoto *essay* mišinys. Šk mos keli Nili nas laiko pavoju, savos intonacijos dar nesuradusiu. Jo pozicija imoralistin , išsijungusi iš formuluotos moralin s sistemos ; bet praktiškai jo moral — krikš ioniškoji moral . Šk mos k ryba, anot Nili no, autoriaus sensualin s evoliucijos autobiografija. Krikas atskiria, kur tikra Šk mos k ryba, o kur tik pratimas, perd - jimas ir noras andrejeviškai vis daugiau nusinuoginti⁸⁵.

Iš m s memuarist Nili nas pirmuoju laiko M. Vaitk , kuris geba keliais br kšniais duoti ne tik fizin , bet ir dvasin žmogaus pavidal , pats pasitraukdamas šeš l , priešingai M. Biržiškai, kuris: «visur stovi pa ioje srauniausioje vietoje»⁸⁶. Nili nas anuomet link jo, kad Vaitkus daugiau duot atsiminim . Tai vyko su dideliu kaupu. Nili nas pasig ri ir neliterato M. Krupavi iaus atsiminimais apie Herba iausk , lietuvišk j Dreyfus , — nepaprastu atsiminim objektyvumu ir geležine logika⁸⁷.

⁸³ *Kazio Almeno debiutas*, žr. *Aidai*, 1966 m. 2 nr., 95-96 psl.

⁸⁴ A. Bal tinis, *Literat ros nusikalstamumas*, žr. *Aidai*, 1951 m., 9 nr., 394 psl.

⁸⁵ Ten pat.

⁸⁶ *Memuarai*, žr. *Aidai*, 1948 m. 21 nr., 519-520 psl.

⁸⁷ Ten pat.

Ir k rini iliustracij Nili nas nepraleidžia ne vertin s; bet mano, kad jos turi b ti poezijos formos, ne turinio iliustracijos, nes jo sukonkretinimas toline nuo poetin s tikrov s esm s. Tpa piktinasi 17-os Maironio *Pavasario bals* laidos (1952) iliustracijomis: visos laidos buvusios blogai iliustruotos, bet šita — blogiausiai. ⁸⁸

Nili no stilius. Jis rašo labai gyvai, išsiskiria aiškumu, aštria logika, s mojum, neretai kandžia ironija. Tik prisiminkime dar iš *Tremtinu Mokyklos* laik senstel jus poet — ordinuot generol ⁸⁹, pagyvenusi žmog su popieriniais laiveliais ⁹⁰, poet išjojus žyg su popieriniais ginklais ⁹¹, « nuskriaust » vaik , besiskundžiant barzdotam seneliui ⁹². Štai jis patetiškai klausia, ar Alantas, senosios religijos entuziastas, susidegint «s d damas žirge mir s »⁹³, prisimena « pašukin Ais io barzd » ⁹⁴. Juokiasi iš menkaver i buities vaizduotoj , «kuri rankose Vaižganto ir Kr v s tradiciniai tipai labai dažnais atvejais yra virt tautini ansambli šok jais» ⁹⁵. gelia laiku « susipratusiems » novatoriams : « Beveik visi m s novatoriai, jaunyst je kovoj už naujas literat ros teorijas, nepervirt per keturiasdešimt, padar atgail , užsiaugino akademik barzdas, paruoš išieškotas pozas b simo paminklo biustui ir atsistojo kandidat amžinyb eilut je. Vadinasi, jie susiprato » ⁹⁶. Nili no kritika — kaip spalvinga proza, kur byra komiški palyginimai, išvirkšti komplimentai. Štai miesioniška publika ir tokie pat rašytojai: « Bandyt nem gsta ne tik publika, bet ir romieji rašytojai, familiariškai sugul popie io ir susitar vieni kitiems nedrumsti palaimintos tylos. Bet staiga žaidžiantis vaikas meta akmenuku — ir pogulis sutrukdytas. Publika pratusi skaityti patriotiškas, doras, nekenksmingas, be priekaišt , bet šiaip nieko nevertas ir bespalves knygas, pajutusi k nors nauja, ima ir pasišiaušia » ⁹⁷. Gerai, jei Nili no paliestieji turi humoro ir gali juoktis kartu. Kitaip «tragedija », — ypa , kad n ra kaip reaguoti prieš teisyb .

⁸⁸ *XVII Maironio «Pavasario bals » laida*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 2 nr., 30-31 psl.

⁸⁹ *Palaužt sparn poezija*, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 1 nr., 89 psl.

⁹⁰ Ten pat, 90 psl.

⁹¹ Ten pat, 92 psl.

⁹² *Benio Rutk no poezijos pulsas*, žr. *Tremtini Mokykla*, 1946 m. 2 nr., 85 psl.

⁹³ *Tezinis romanas*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 30 psl.

⁹⁴ *Septyni prieš Tebus*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 3 nr., 26 psl.

⁹⁵ «*Raudoni batukai*» arba *Jurgis Savickis*, žr. *Aidai*, 1952 m. 1 nr., 37-40 psl.

⁹⁶ Ten pat, 40 psl.

⁹⁷ «*Žvilgsni » poezija ir proza*, žr. *Aidai*, 1951 m. 4 nr., 181 psl.

Nili nas — aukštos estetin s kult ros, dideli reikalavim kritik as — tiek rašytojams, tiek kritikai, tiek pagaliau ir visuomenei. Jis veikalus vertina, o ne moko autorius ar registruoja j praeties nuopelnus. Susir pin s literat ros pažanga, jis kelia novatorius, aukšt menin k rinio lyg laiko didžiausiu literat ros patriotiškumu. Kritika jam ne labdara. Jis bet kokio atavizmo, s slumo, « muziejinio » kaimietiškumo priešas; puola per anksti pasenusius poetus, meškeriojan ius išdži vusiuose ežeruose. Svairiu žodžiu prablaivin s pritvinkusi atmosfer , literat ros gyvenim neš ir tebeneša naujos dvasios, kult ros, kelia naujas pastangas, bet nekart papiktina tradicininkus, «apsikasusius» rašytojus, moralizuotojus. Savo mintis d sto dr siai, aiškiai, niekam nesmilkydamas, grei iau pasigaudamas (kaip kitados Sruoga) triuškinan ios ironijos ir neatsispiriamos logikos, visada nuoširdus ir jaunas. Ne vienas apsileid lis, be laiko pasen s, bus perkrat s, kad ir neprisipažindamas, savo literat rin s žin , o publika tur jo ne kart knioster ti iš migio d l padaužiško sm gio apsamanojusius m s kult rinio b sto langus.

dr. Kostas Ostrauskas (g. 1926)

Dr. K. Ostrauskas (A. Baltaragis) dramaturgas, literatūros istorikas ir kritikas. Rašė *Literatūros Lankuose, Aiduose, Metmenyse, Darbe, Lituane*. Daugiausia rašė apie senesnius autorius¹. Jis duoda labai gyvą J. Binkio literatūrinį portretą. Po Berlyno studijų, perskridęs su moderniąja lyrika — *Keturiais Vėjais*, kad ir nedavusiais šedevrais, bet išjudinusiomis literatūrinėmis gyvenimo (lyg nuosmukio manifestas ar *Literatūros Lankais*). Toliau jis Alijošiaus laikotarpis, kaimo idealizavimas, eiliuoti kūrinių liai vaikams. Ir dramoje vykęs persilaužimas, kaip po *Eilėraščių — Generalinė repeticija* — su nauja tematika ir drąsia kompozicija, nors ir nepasiekęs aukšta lygio². V. Krivė Ostrauskas priskiria prie neleidžiančių savęs užmiršti rašytojų, keliančių nemalonius klausimus, ieškančius tiesos. Pažymintinas esąs jo tematikos vairumas, gilumas, drąsa ir pajūmas. Per savo tautinį skrybų charakterį jis įsivertina universaliniais plotmėmis³.

A. Škėmas *Raštai* I t. parašė kruopščius komentarus su teksto lyginimu, atskirais dalykais spausdinimo «kalvarijomis», tam tikrų vietų svarinimu skoniui bei pažiūroms pažinti: kas kitose literatūrose šiandien eiliniai dalykai, mūsų suose — dar rizikingi nepadorumai. Būdingas duodamas toks A. Škėmos, tipingo miestiečio, pasiaiškinimas dalykams: «Deja, negaliu jų pasirinkti iš lietuviško kaimo, nes esu miesto produktas ir lietuvišką kaimą pažįstu kaip turistą»⁴.

K. Ostrauskas dar kartą pajudina aktualų klausimą straipsnyje *Kurbiniai sunkumai ir perspektyvos rašant svetimą kalbą*⁵. Vyresnis ir vidurinis kartos rašytojams tam nepajūgas. Lieka lia baig gimnazijas. Bet kaip reikiant kalbos išmokstama ir savas stilius išvystomas tik šiaip taip. Kalba — organiškasis atributas; jį kūrbiš-

¹ *Jonas Biliūnas poetas*, žr. *Aidai*, 1957 m. 10 nr., 440-445 psl. *A. Jakštas dabartinis literatūros rojė*, žr. *Aidai*, 1960 m. 9 nr., 389-394 psl.; *Krivė su kūrbinis veržlumas*, žr. *Aidai*, 1957 m. 9 nr., 385-390 psl.

² *Kazys Binkis*, žr. *Metmenys*, 1957 m. 1 knyga, 28-45 psl.

³ *Krivė su kūrbinis veržlumas*, žr. *Aidai*, 1957 m. 9 nr., 390 psl.

⁴ A. Škėmas, *Raštai*, I t., 1967, 482 psl.

⁵ žr. *Literatūros Lankai*, 7 nr., 21-22 psl.

kai moki, kai jos dvasia padeda sukelti k rybiškum , k rybin jautrum ir imlum . Rašydamas svetima kalba niekad nepaj gi išreikšti tos kalbos grožio. S žiningas rašytojas nenor s apriboti savo k rybinio paj gumo ir meninio lygio.

Iš kiekvieno rašytojo K. Ostrauskas reikalauja gerai pažinti savo kalb ir rašyti apie gerai žinomus dalykus. Apipavidalinimo atžvilgiu jis formalistas, laik sis formos aiškumo, jos klasiškumo, kalbos autentiškumo. Bet medžiagos atžvilgiu jis nenustato joki rib : s moniniai planai ir pergyvenimai, pas mon s pasaulis ir t. t.

M s k ryba svetimoje žem je išsilaikys, jei visuomen pakankamai dom sis (Ostrauskas ži ri pesimistiškai), nuo kurian i j prieauglio ir j meninio paj gumo ⁶.

K. Ostrauskas ir šiandienin dramaturgija. Laikydamas dram drauge ir literat ra, nepaisydamas teatro sunkum ia, rašo pjeses, ieškodamas nauj keli . Sporadiški paskir grupi spektakliai dar nesudaro tikro teatro gyvenimo, — tai tik dirbtinis kv pavimas. O dramaturg prieauglio nematyti. Okupuotoje Lietuvoje tris ketvirtadalius sudaro tarybin s pjes s, bandan ios atskleisti naujo žmogaus formavim si. Bet originali pjesi per maža ir jos nestiprios. Absurdiškas gyvenimas, absurdo teatras — jo paveikslas. Gyvenimo absurdiškumo pasaul žvalga apsprendžia dramos turin ir id jas. Dialogai dažnai tušti, posakiai nuvalkioti. Atmetamas psichologinis priežastingumas. Charakteriai kei iasi, kaip ir mes patys. Žmogus tampa bej ge marionete aklo likimo valioje. Veiksmas vyksta ne racionaliai, o šokin ja iš nežinomo nežinom . Ži rovui pateikiama išspr sti intelektualin problema, filosofinis paradoksas. Absurdo teatro k r jai tarp sav s labai skiriasi. K. Ostrauskas mano, kad m s dramaturgijoje tur t j b ti. Teatro nei televizija, nei kinas neužmuš, — jis yra nat rali žmogaus kult ros dalis su t kstantmetin mis tradicijomis. Teatr vargina politika arba biznio s lygos. Teatras kei iasi, eina kartu su gyvenimu ir ieško nauj keli ⁷.

K. Ostrauskas dar pasisak ir aktualiu literat ros plokšteli reikalu. Jo galva, te rašyti reik t tik tikras dramas, o ne dramatizuot proz . B t , es , gera, kad pats autorius ir skaityt , kai tai manoma ⁸.

⁶ *Dienos tarp dangoražiai* , žr. *K ryba svetimoje žem je* Student jubiliejinis leidinys, 1957, 40-41 psl.

⁷ *Kostas Ostrauskas apie n dien dramaturgij ir apie teatr aplamai*, žr. *Draugas*, 1964.IV.11 d.

⁸ *Literat ra plokstel mis*, žr. *Metmenys*, 1961 m. 3 knyga, 174-177 psl.

Straipsnyje *Numaironintas Maironiš*⁹ A. Baltaragio slapyvardžiu duoda vis istorij komunizmo reikalavim — nuo priešbolševikini laik K. Korsako straipsnio *Vietoj Maironio nekrologo*, per Z. Aleks -Angariet , B. Pronsk , P. Cvirik , patriotizmo atgijim karo metu; po karo — B. Pronskaus, A. Venclovos, Mykolai io pasisakymus, cenz ravimus, Z. Grigorai io taikom meninio lygio nustatom j formul (ribotos pasaul ži ros praeities rašytojas, savo talento j ga vaizduoj s tikrov giliau, negu jo klasiniai sitikinimai leist) ir galop B. Pronskaus nurodym vertinti pažangiuosius rašytojo elementus, žodžiu, bolševik « sukirpt ir vertint » Mairon .

Ten panaš s reikalavimai ir dramai, kaip Grušo veikalams^{9 10 11}. T pat rodo rodo ir V. Kr v s traktavimo raidos apžvalga¹¹.

Lietuvi Enciklopedijoje apžvelg okupuotos Lietuvos literat r¹². Iš kit šia tema rašiusi j prasikiša, kad be politin s druskos, atidžiai, vispusiškai nušvie ia tos literat ros etapus ir žmones. Nepaisant šeštojo dešimtme io pager jimo, vis dar nemato normali k rybini s lyg . Bet jaunieji domisi Vakar XX a. literat ra. *Lietuvi Enciklopedijos* papildym tome aptaria Avyžiaus¹³, J. Grušo¹⁴, A. Guzevi iaus¹⁵ ir J. Marcinkevi iaus¹⁶ k ryb .

⁹ Žr. *Aidai*, 1963 m. 4 nr., 157-169 psl.

¹⁰ J. Grušo «*Herkaus Manto*» nes km s ir kitos b dos, žr. *Literat ros Lankai*, 1959 ra. 8 nr., 30-31 psl.

¹¹ *Vincas Kr v Lietuvoje 1940-1965 m.*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 10 knyga, 61-82 psl.

¹² *Sovietin lietuvi literat ra*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XV t., Bostonas 1968, 636-649 psl.

¹³ Žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XXXVI t., Bostonas 1969, 69-70 psl.

¹⁴ Ten pat, 237 psl.

¹⁵ Ten pat, 242 psl.

¹⁶ Ten pat, 370 psl.

Henrikas Radauskas (1910-1970)

H. Radauskas bendradarbiavo *Aiduose*, *Literat ros Lankuose*, *Naujienose* ir kituose laikraščiuose. Uždaras aristokratiškas poetas, modernistas ir klasikas kartu, nepriklausomas.

Savo žodyje per premijos teikimo iškilmes H. Radauskas nurod poezijos aptarimo sunkumus ir subjektyvą vertinimą pačiuose dalykuose. Poezijos mokytojai nėra; diktatoriškesnėmis šioje srityje labai aiškios. Būtinai reikalauti filosofinių ir kitų aukštųjų dalykų negalima. 2000 metų poezijos istorija kita rodo: «visoj poezijos istorijoje nuo Horacijaus ir didžiųjų japonų lyrikų iki pat mūsų dienų egzistavo poezija, apdainavusi grynai asmenišką džiaugsmą ir skausmą, pavasario dieną, žydint medį, upę, sniegą ar debesį»¹. Filosofinis ir kitokios idėjos gali būti poezijos objektas, tik reikia dvigubo didžiulio talento — surasti naujas idėjas ir vilkti meniškas formas. «Tie, kurie rėkia, kad didelis poezijos negali būti be didelių idėjų, nepasitiki magiška žodžio galia ir poezijoje vis pirma ieško ne poezijos [...] Pas mus net buvo bandyta tvirtinti, kad poezija, pasiūmusi skeptiškumą, turinti šluostyti ašaras ir padėti vargstantiems, jau aiškiai sumaišyti poezijos ir *Salvation Army* uždavinius»^{1 2}.

Poezija vis daros iracionalesnė, bet dažnai ir pasiduoda klasiinei disciplinai. Radauskas norėtų poetą apibrėžti: «iracionalus savo dvasia, bet klasinis savo stiliumi»³. Iracionalumo dėlei poeziją supranta ir skaitytojai, o ir kritikai, skaičius mažesni. Betgi yra ir tokių sunkiai suprantamų liaudies dainų, o jos niekas nepuola, — išvedžioja Radauskas.

V. Bagdanavičius «Laiške H. Radauskui» nesutinka su poezijos srities apibrėžimo gamta, meile, mirtimi, o norėtų apimti žmogaus pažinimą, norus, tikslingą žmogaus veikimą. Nuo kitos dvasinio reiškinio srities, anot jo, poezija skiriasi tuo, kad ji forminama tik giliais asmeniniais išgyvenimais⁴.

¹ H. Radausko žodis pasakytas premijos teikimo iškilmėse, žr. *Draugas*, 1956. III.31 d.

² *Apie poeziją*, žr. *Draugas*, 1956.III.17 d.

³ Ten pat.

⁴ V. Bagdanavičius, *Laiškas H. Radauskui*, žr. *Draugas*, 1956 m. 77 nr.

Radauskas nesibaimina d l poezijos ateities: « Turint prieš akis trijų pastarųjų t kstanį met (skaičiuojant nuo graikų) poeziją, atrodyt, kad jos ateitimi abejoti netenka. Poezija yra pasakos suaugusiems, turintiems fantaziją ir keliantiems galvą aukščiau bli do, iš kurio valgoma »⁵. Poezijos technika neužmuš: « Tikroji poezija visuomet liks vieta iracionaliniam ir fantastiniam elementui — kaip antipodui prieš technikos monotoniškumą ir nuobodumą »⁶. Radauskas inspiraciją atmėta. Poezijos gimimo vyksmą taip aptaria: «Kadangi «inspiracija» neveikia, tai ir spėdis nepagauna», o nugrimzta su kitais ir kukliai laukia pašaukiamas. Esmą «pirmo spėdžio» iš viso nėra, nes spėdžiai archyve neregistruojami eilės tvarka. Mintyse gali susikloti nebent kelios eilutės, paskui jos užrašomos, ir reikia nemaža popieriaus, kol eilutės pavirsta eilėmis »⁷.

Modernumas nėra vien išorinė eilės forma: «Nei metro laužymas, nei netikslūs rimai, nei išstos eilutės «moderniškumo» nesudaro. Visi tie dalykai nėra nei blogi, nei geri, svarbu mokėjimas jais naudotis. O to būtent daugeliui mūsų «modernieji» poetai ir trūksta. Dažnai griebiasi t priemoni tik dėl to, kad mągstą visokias laisves, o nenori prisiimti jokių pareig »⁸.

kartą ginčiję kaip kurybinį lenktyniavimą, o ne kurįjį polemiką. «Jeigu tai «rivalizacija» suprasim kaip polemiką, kurios pagrindinis dorybų yra absoliutus kurtumas oponento argumentams (tu, deju, dažnokai pasižymi vadinamos vyresniosios kartos atstovai), tai iš to vargu ar kam gali būti naudos. Vienintelė manoma lenktyniavimo forma būtų stengimasis kuo daugiausia pasiekti savo meno srityje. Bet čia jau nebe grupė «soclenktyns», o atskiro rašytojo maksimaliniai reikalavimai, statomi sau pačiam »⁹.

H. Radauskas davė Niliui ir Nagio poezijos vertinimus. *Praradimo simfonijoje* randame panašumą su Milašium. Bet Milašius nuovargio, rezignacijos poetas, o Nilius gerbią herojus ir audrą nešiojimus žmones. Ta mintis veda Jaspers: Nykos-Nilius garbinamas tie, kurie ieško šviesos, kovotojai, kurie lieka herojais, nors jiems ir tenka neišvengiamai pralaimėti, yra aidas tos pačios Jasperso minties, o taip pat jo tvirtinimo, kad absoliutas savo visumoje mums neprieinamas, kad jis mums pasirodo tik paskirais švystelėjimais ir kad žmogaus mintis, ieškodama sprendimų, pasineria naktį »¹⁰.

⁵ Kol eilutės pavirsta eilėmis, žr. *Draugas*, 1966.1.29 d.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ *Pasikalbėjimas su Henriku Radausku*, žr. *Draugas*, 1951.1.20 d.

⁹ *Apie poeziją*, žr. *Draugas*, 1956.III.17 d.

¹⁰ Žr. *Naujienos*, 1954.II.20 d.

Ir Nili no nematomais si lais susijusiuose eil rašiuose slypi pras-m s ieškojimo, benamiškumo tema. *Orf jaus medyje* vaikyst s tema kartojasi, jau iama lyg paguodos. Bet eil rašiuose, kur kyła egzistencijos ir mirties tema, v l pesimizmas. Radauskas nustebintas pos kio estetizm ir klasicizm ; ia Nili nas pats geriausias. Esmin-gai kritikas aptaria Nili no nuotaikas — egzistencin ir mirties, Kierkegaardo ir Rilke s paralel ¹¹.

Ankstesniuose Nagio eil rašiuose ži r s duokl Rilkei, Tra-klui. Pagrindinis Nagio motyvas — b ties tragizmas, vienatv . Rand s jausmingumo, manieringumo, formos tr kum . Apskritai jis stato didelius reikalavimus ir Nagio poezij aptaria šitaip : «Geriau-siai vyk yra tie Nagio eil rašiai, kur nat raliai reiškiamas jausmas yra rad s atitinkam poetin form , kur poetui pavyko išvengti sentimentalumo ir banalumo, kur vaizd dr sumas nekvepia maniera, kur autoriaus nuotaika organiškai susilieja su dinamišku ir paslap-tingu, beveik žmogišku gamtos gyvenimu » ^{11 12}.

Žinoviškai peržvelgia ir A. Šk mos *Nuod gulius ir kibirkštis*. ia pastebi, kur filosofin novel gavusi reikiam form , o kur ne, ir nurodo Šk mos pavoj — sentimentalum ¹³.

H. Radauskas aptaria J. Baltrušai io poezijos pagrindin tem — šioje žem je atitrukusio nuo tobulos pilnatv s žmogaus kelion pirmaprad piln . Bet kritikas mano, kad iš m stytojo poeto lieka tik tai, kas estetiškai vertinga, o id jin je srityje pirmenyb priklaus-filosofams, mokslininkams ¹⁴.

žymus poetas ir rus kalbos žinovas Radauskas kompetentingai pasisak d l J. Valai io vertimo J. Baltrušai io poezijos. Baltrušait versti sunku, kad reikia kuo tiksliausiai perduoti mintis ir išlaikyti « marmurin » jo form bei poezij . Šiame vertime poezijos nebelik : « Gilios, bet aiškios minties poetas, klasiškos formos meisteris Valai-io paverstas kažk mykian iu nebyliu » ¹⁵.

Pats išvert Tia eslavo Ivanovo *iurlionis ir men sintez s pro-blema* » ¹⁶. Pamin jo B. Pasternak ¹⁷. Aukštos estetin s kult ros kritiko pasisakymai, kaip specialisto diagnosto žodžiai, šalti, pagr s-ti, atsverti.

¹¹ Ten pat.

¹² Žr. *Naujienos*, 1952.VIII.30 d.

¹³ *Naujieji lietuvi beletristai*, žr. *Žiburiai*, 1947.VIII.2 d.

¹⁴ *Jurgio Baltrušai io « Lelija ir piauťuvas »*, 1948.

¹⁵ *Baltrušaitis tebelaukia vert jo*, žr. *Aidai*, 1947 m. 8 nr., 372 psl.

¹⁶ Žr. *Metmenys*, 1967 m. 13 knyga, 36-46 psl.

¹⁷ *Mir Borisas Pasternakas*, žr. *Aidai*, 1960 m. 6 nr., 245-247 psl.

Antanas Škma (1911-1961)

Raš *Aiduose, M s Kelyje, Santarvje, Literat ros Lankuose, Darbe, Lituanus, Metmenyse* ir kitur. (*Žiburiams* feljetonus raš Mr. Camel slapyvardžiu). Rašytojas, aktorius, režisierius, kritikas.

K ryboje — dualistas. Pasaulyje viešpatauja blogasis Dievas, tik žmoguje slypi sužalotas gerojo Dievo paveikslas. Škma ieško gyvenimiškos tiesos, klausia, kritikuoja nusistovėjusias tradicijas ir pažiūras. Kelia, kad ir beprasmiškas, kovos grožis. Vaizduoja kietą gyvenimą. Pesimistas, bet tiki žmogaus iš didžiosios raidos verte ir jį ga sunkiausiose situacijose. Škmos knyba dažnai sukeldavo ginčus. Suaugęs su teatru, Sartre, prancūzų bei amerikiečių modernistų dramų takotas. Jis vienas pirmųjų mūsų teatro modernistų.

Kaip knyboje, taip ir kritikoje Škma angažuojasi. Jis kelia aktualias dienos problemas. Dar Vokietijoje, atsiradus, anot jo, «skorbutinei» literatūrai, A. Škma pripažįsta reikalus, su ja kovoti. Tik negerai, kad kliuvo ir tikriesiems rašytojams: Santvarai, Rutkūnui, Brazdžioniui, Kėstui ir literatūros istorikui V. Biržiškai. Užuot tyčiojusi ir rašytojus žlugdanti, literatūros žinovai turėtų daugiau aiškinti, šviesti: «Pajuoka ir galutinis rašytojo sužlugdymas per stipriauklį jimo priemonę. Kritika turėtų aiškinti. Draugiškai savo šeimos ratelyje. Kiek dabar reikia turėti takto, juk mes visi taip išnervinti ir tebenervinami. Tik kritikuoti nepakanka, tik kritikuoti labai lengva duona!»¹. Rašytojai turi gyventi dabartyje: «Bet savo epochoje ir bet amžinoje žmogaus gyvenimo taktikėje — kiekvieno pastovaus rašytojo uždavinys»^{1 2}. Rašytojas turi apsispręsti epochoje ir girdėti jos balsą: «Rašytojas privalo laužyti bet kurią tematiką per jo gyvenamosios epochos prizmą, ir jo pažiūras — neišvengiamas»³. Tokios herojų savo dramose duoda B. Sruoga, tokia dabarties nostalgija sraivi Nykos-Nilių simfonijose ir H. Nagio naktysė bei H. Radausko strėlės švytėjimas dangiu.

¹ *Susitarkime myli ti žmogus*, žr. *M s Kelias*, 1947.11.27 d.

² *A. Škma mai 40 met (autobiografija)*, žr. *Draugas*, 1951.XII.1 d.

³ Ten pat.

Pasisakydamas už kov , kad ir beviltišk , Šk ma ir iš rašytojo reikalauja veržlumo, kovos. Bežignavusieji rašo praeitimi ir save iškilmingai laidoja: « Tod l toks ryškus kontrastas tarp besiveržian- i ir rezignavusi ».

Rezignavusieji savo blogus darbelius deda puošn karst . V. Kudirkos žodžiai: «Iš praeities tavo s n s te stipryb semia » muša per galvutes tuos, kurie galvoja, kad iš viso reikia rašyti praeitimi, išbandytu pseudopatrioniu b du »⁴. D l to m suose dedasi juokingi dalykai: « Rašytoj Draugijoje sutupia patentuoti grafomanai, laik- raš iai spausdina nereg to kvailumo rašinius, o jury komisijos pri- paž sta europ jinio masto tokias keverzones, kurias Lietuvoje tal- pint nebent *10 cent* »⁵. Kovojuojantieji, ypa poetai, s kmingai jungia Vakar kult r su lietuvybe. Dramos rašytoj silpnyb , kad jie nežino teatro reikalavim ir nemoka veikal konstruoti. Šk ma kietai pasisako prieš «nuostab kritik neišsimokslinim , kurie reikalauja Šileri , dostojevskiško gilumo ir garbina audr ... stik- lin je »⁶, baisesi «priemiestiniu optimizmu» ir abuojujumu dabarti- niams Vakar rašytojams ir lyginimu sav j su Tolstojumi bei Dos- tojevskiu... « Kiek kart pasiskait s šit rašin li , sentencij , išmin- i ir provincin s prozos iškraipym , jutau, kad slysta plunksnakotis iš rank , jutau gr smingos ir tirštos atmosferos priart jim , lyg troškinan ius d mus, kurie šnypsdami sliuogia pro mano kambario užrakint dur plyšius »⁷.

Bet kitados Donelaitis pirm kart nugal jo minotaur m s liter- rat roje. Ir dabar Šk ma tikisi ž tb tin s kovos už lietuvi literat r : « Gal ir manomas tikras, vyriškas li desys ir pasiryžimas kau- tis iki paskutin j ? »⁸. Taip Šk ma kalba, vertindamas *Literat ros Lank* 2-j numer . J. Aistis paliet Šk m , pajuok *Žem , Literat ros Lankus* ⁹. Šk ma aukštindamas Aist poet , protestuoja prieš Aist apžvalginink bei recenzent , nurodydamas, kad *Literat ros Lank* jis (Šk ma) negyr s už savo *Giesm* 1-j numer pradedant. O jo mintys su Ais iu ne taip jau piaunasi, nes abu sieki lietuvi literat ros ryši su vakarais, tad ir graikais ¹⁰.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ « *Literat ros Lank* » 2-jo numerio proga, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1953. VI.10 d.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ J. Aistis, *Lankininkai*, žr. *Draugas*, 1953.VII.18 d.

¹⁰ A. Šk ma, *Atsakymas Jonui Ais iui*, žr. *Naujienos*, 1953.VIII.8 d.

A. Šk ma pesimistas ir kitame straipsnyje: *Lietuvi tremties literat ros mirtis*? Mes esame klimp savame gete: praeities tobulas kaimas, apsikaiš s bij nais ir suromantinti kunigaikš iai, « Literat rinis *ghetto* pasireng s nužudyti kiekvien neklišin problem , kiekvien eksperiment , kiekvien bandym pasivyti mus pralenkusius kaimynus [...] *Ghetto* literat ra nem gsta aštrios kan ios. Ji pripaž sta kan ias švelniai graudulingame fone ... Smegen plovimas, nubej ginimas, praradimas viso, kas leidžia išsilaikyti — nuvejama atgalia, miesioniška ranka. Mirtis toji magiška ir tikra s voka, paslepiama po šilta, p kine antklode »¹¹. Bet Šk ma mano, kad yra poet , kurie kasdienin mis sensacijomis, propaganda, patriotika nesidomi. Jie es « praradusieji», bet bando išsilaikyti. Tas praradimas ypa taurauja metafizin je, intelektualiai maištaujan ioje plotm je. Nostalginius motyvus kritikai pavadino «prarastuoju rojumi». Bet tie poetai, stipr s k r jai, id jiškai art ja beprasmingum , mirt . Tai ž stanti karta. Geroji proza Šk mai atrodo vertingesn , bet dabarties problemos ar praeities beveik nesprendžiamos, nors prie j art jama. Nepriklausomas gyvenimas užleidžia viet okupacijoms. Kai kurie autoriai praeit traktuoja nihilistiškai (*Kelion , Kanar I*). Prozaikai tur s imtis dabartin s tematikos, jei nenor s užgesti pasikartodami. Šk ma pesimistas ir d l rašytoj prieauglio: vienas kitas blykstels ir užges. Kai kas rašys angliškai. Jis pats pasisako: « Prisipaž stu. K rybinis nihilizmas yra mano religija. Mirties momentas — reikšmingiausia tikrov [...] Ir mano pasaul vaizdis t ra nuvargusio žmogaus vizija. Tikiu, vakaras pavirs naktimi. Kaž kuriame matavime gal ir egzistuoja transcendencija. Bet ... »¹². Mirties nujautimas, deja, buvo tragiškai tikras Šk mai.

Iš Šk mos kritikos straipsni domus pasisakymas apie *Sniego balandžius* — vien eil rašt H. Nagio *Saul s laikrodžiuose*. ia jis pasisako prieš ži r jim atgal. Kai beveik visa išeivijos literat ra praeit susentimentalino, H. Nagys jau išplaukdamas atsisveikin s su krantu. Šk ma neneigi s Nagio suromantintos vaikyst s poezijos, bet *Sniego balandžiuose* surad s poeto kryžkel ir tramplin ateit . Kritikas žvelgia Nagio k ryboje siurrealizmo, ir mano, kad geriausi siurrealistiniai eil raš iai atskleidžia m s košmarišk epoch¹³.

Pastatytoji Chicagoje Šk mos *Živil* suk l stipri reakcij . Prieš spektakl A. Baronas veikal taip apib dino : « Živil yra laisv ir tai laisvei tikr ja žodžio prasme privalo nusilenkti net ir asmenin laim »¹⁴.¹¹

¹¹ *Lietuvi tremties literat ros mirtis*, žr. *Darbas*, 1958 m. 4 nr.

¹³ « *Sniego balandžiai* », žr. *Santarv* , 1954 m. 2 nr., 49-53 psl.

¹⁴ A. Baronas, *Pasimatymo su « Živile » belaukiant*, žr. *Draugas*, 1950.XI.25 d.

Es , senov je Živil — kunigaikštys , 1863 m. sukilime — bajorait , o dar v liau — paprasta mergait . Živil — laisv visur ta pati. Blogis dar labiau niekš ja , o g ris piln ja: žmogus save aukoja bendram labui. Nors , kaip katalikas , A. Baronas smerkia savižudyb , bet tragiškas t vyn s likimas ver ia herojus daryti ši didžiausi auk , ir tik Dievas gali galutinai spr sti t veism . Autoriui ia ter pi menin tiesa. Ir taip ži rovas tur t priimti¹⁵. Režisierius J. Blekaitis *Živil* laiko stipriausia dramos veikalu po Sruogos mirties¹⁶. V. Š. veikal išpeik id jiniu poži riu. Ypa nepriimtinas 3-ias veismas — bolševik okupacija: vaizduojama ryšinink lenk , pati Živil — lengvab d mergait . O pats autorius pareišk s ... «aš tikiu tik milijonus komunist , prieš kuriuos vistiek neatsilaikys šimtai». (Recenzentas ia susipainiojo — Šk ma tik vaidino išdavik Ašaut , o ne savo nuomon reišk). Es , autorius im sis pasenusios priemon s — ved s nesuprantam viet aiškintoj . Pats veikalas paremtas budist inkarnacijos id ja , Kristus gretinamas su Stalinu ir t. t. Ar patarnausi s autorius lietuvi kult rai , sukil lius vaizduodamas ištiž liais , išdavikais , savižudžiais ? Si lo veikal tuojau išimti iš repertuaro ¹⁷. B. Babrauskas gailisi m s jaunimo , kur per scen pasiekia nuidealintos legendos ¹⁸. Pats Šk ma nurodo , kad kritikai pamiršo , jog tarp *Živil s* atskir veism gali praeiti keli šimtmeiai , o herojai pergyvena psichologinius l žius , kol laimi arba galutinai pralaimi save. O tokia Živil visur išsižada meil s vardan laisv s ir ji n ra nuidealinta. Abu jo kritikai es nepaž sta moderniosios dramaturgijos architektonikos , kur vadinamoji «povandenin » *intriga* ir id jiniai min i susikryžiuavimai jau stipr s ir dramatiški¹⁹.

Bet Šk ma paklaus s recenzent *Žvakid s* atveju²⁰: j pasiskait s ir perkonstruav s *Žvakid* ²¹.

A. Šk ma — nemeluotos tiesos ieškotojas , kandžiu žodžiu paju dindavo m s literat ros vandenis , nepakent konservatyvios kritikos , šliejimosi prie slav , o verž si Vakar kult r . Jo žodis dažnai nelygus , r ži s , kraštutinis.

¹⁵ Ten pat.

¹⁷ V. Š., *Po premjeros*, žr. *Draugas*, 1950.XII.14 d.

¹⁸ B. Babrauskas, *Recenzijos vietoje*, žr. *Draugas*, 1950 m. 290 nr.

¹⁹ A. Šk ma, « *Živil s* » *autorius žodis*, žr. *Draugas*, 1950.XII.30 d.

²⁰ A. Šk ma, *Nauja «Žvakid s» versija*, žr. *Naujienos*, 1961.IV.8 d.

Pranas Visvydas (g. 1922)

Pr. Visvydas raš *Aiduose* ir daugiausia *Drauge*. Jam atrodo, kad per didelis simyl jimas kalbos ir tradicij yra nesveikas: « Kosmopolitizmas, kaip toks, gabi poet anemijomis susargdinti negali. Atvirkšiai, romantinis patriotizmas, dabinimas nud v tomis metaforomis, blankina net ir gražiausiai išleistus rinkinius» ¹. B damas kartu ir poetas su giliu sijautimu ir vaizdingu žodžiu bei šmaikšiu stiliumi jis aptaria eil poet .

A. Nyk — Nili n jis laiko simfonij ir nuostabaus peizažo poetu. Simfonin s muzikos gaudesys bus veik s j kuriant . Visos Europos peizažas suplauk s jo k ryb . Pesimizmo gaidos, žmonijos tampa, atsiskyrimo temos — jo vadovaujantieji motyvai. Visvydas sklaido šviesius ir tragiškus Nili no paveikslus, ir mes kartu su kritiku v l gyvename tuos užburian ius vaizdus ir minties gelmes ^{1 2}.

H. Radauskas, rašydamas konvencine eil dara, jam atrodo vaisresnis ir poetiškesnis už laisvai eiliuojan ius ir proziškai samprotaujan ius ; o sant rumas jam duoda grakštumo. Visvydas aptaria Radausko m gstamas formas, linkim vaizd ir psichologin temperament ³.

Jo manymu, neornamentuotos poezijos atstovei L. Sutemai netink s superlikiminis tonas — jai per sunkus pranašo apsiaustas: «Ir kam visa ta savižudyb ? Benoriu ginti ši dien suaiž jusio pasaulio, bet šalia karo griuv si ir liejamo kraujo m s žem je dar vis švie ia saul , vaikšto ir geri žmon s, b gioja vaikai. Poezija, kuri atmeta šypsniu ir džiaugsmo b senas, tampa tik supykusio, jautrinto žmogaus rauda» ⁴.

Panašiai atsiliepia ir apie V. Bogutait . Moterys moka švelniau li d ti negu vyrai. Bet ji stipriausia, kur džiaugiasi. Kad tik mažiau tos svetimos egzotikos, to socialinio elemento, d žtan io pasaulio simbolikos. Ta iau poet karinga, kap *D d s Tomo trobel* . Bet nuskriaust visada bus, ir bus nuobodžiaujan i , kurie degins mies-

¹ *Keli gyvenimo sp džiai*, žr. *Draugas*, 1968.XII.23 d.

² *Simfonij ir nuostabaus peizažo poetas*, žr. *Draugas*, 1969.VII.12 d.

³ *Žvilgis H. Radausko poezij*, žr. *Aidai*, 1970 m. 10 nr., 394-396 pl.

tus. Kritikas nevirškin s jos makabriško pesimizmo. To broli ir seser šauksmo jau per akis! Neornamentuoto pesimizmo d mai akis graužia, o metaforos šampais virsta. Raudokite moterys, bet nepamirškite saul s ir g li , — baigia savo mintis Visvydas ⁵.

L. Andriekus rinkiniu *Po Dievo antspaudais*, sako recenzentas, nutrauk s ryšius su žeme, laiku — sparnuoto kalb jimo d ka. O monologuose galima atgaivinti charakter , aistras, papro ius, laik . Per daug es abstraktumo ir naujadar , o stoka veiksmo ir skirting situacij išryškinimo. Bet užtat gražios lyrin s vietos. «Ar epinis laukas, kupinas ugnies ir plieno ir žmogišk aistr yra manomas poetui, kurio ankstyvuose eil raš iuose, Ais io žodžiais, dvelkdavo pranciškoniškasis v jelis?» — klausia kritikas ⁶.

Nuoširdum laikyti išimtinė G. Tulauskait s pasaul jauta Visvydas nenor t . Visi poetai stengiasi b ti nuošird s, tik ne visiems pavyksta. O pramonin ir kitokios revoliucijos gimdo naujus vaizdžius. Daug kam Tulauskait s poezija atsijusi nuo laiko, ir naujos poezijos gili fraz likimine tampa pagauna Radausko — Nili no poezijoje ⁷.

Naujoviškai rašanti M. J. Saulaityt savo psichologines tiesas išgyvena giliai, bet jos poetika n ra tiksliai išm styta, o simbolizmas kartais nepasiekia skaitytojo. Tr ksta lankstumo, melodinio skamb jimo. Žodžiu, stokoja stiliaus efektyvumo. O eil raš iui gyvyb duoda tik forma ⁸.

D. Sad nait apie Diev kalba su asketišku paprastumu. Kit nepastebimi mažmožiai jai sukelia kv pim , o vaizdo ir garso susikirtimas — trump , bet galing vizij . Sad nait elegantiška, kondensuotai taikli, gerai valdanti sakini , be sentimentalumo, kartais nelengvai kandama, originali ultramodernizmo atstov . Ryšk s ir animizmo elementai ⁹.

Be pruderijos, bet nurodo saik ir tikisi k rybingesni nes - moni iš R. V žio ¹⁰.

Pr. Visvydas nuoširdžiai stengiasi atskleisti savit lyrik poetin pasaul ir b ding sias j savybes. Jo pri jimo diapazonas labai platus — nuo klasin s eil daros iki ultramodernizmo. Atsid j s akcentuoja formos reikšm .

⁵ *Lietus ir laikas*, žr. *Draugas*, 1969.V.17 d.

⁶ *Atsaj s Vytauto Didžiojo monologai*, žr. *Draugas*, 1970.III.28 d.

⁷ *K reiškia nuoširdumas poezijoje?* žr. *Draugas*, 1969.VI.14 d.

⁸ *Tarp m nullo ir žvaigžd s*, žr. *Draugas*, 1971.XI.13 d.

⁹ « *Už lango lapai ploja* ». *D. Sad nait s «Laiškai Dievui* », žr. *Draugas*, 1971.VII.31 d.

¹⁰ *S moning nes moni galerijose*, žr. *Aidai*, 1970 m. 4 nr., 189-190 psl.

Pr. Visvydas supeikia A. Barono ¹¹, kuris, užstodamas V. Alanto noveles ¹², be rodyt menkina m s poezij . Jis nesutinka, kad m s skaitytojas labiau paž st s pasaulin proz (iš vertim) ir stat s jai didesnius reikalavimus. Iš tikr j ger poezijos m g j visada nedaug, ir juos nesulaiko kalbos barjeras (jie skaito originalus). O apie t Barono giriam m s proz geras Lietuvos prozininkas J. Mikelinckas nekokios nuomon s (vadina stilistiniais dailinimais) ¹³. Iš ties ji, ypa išeivijoje, dar nenuobliuoto stiliaus, prastos kalbos; jos personažai dirbtiniai, stoka id j .

Partizaninei literat rai jis stato taip pat ir meninius reikalavimus — stiliaus, charakteri išryškino, tikrov s fakt saikingo naudojimo, priešo traktavimo normaliu žmogumi. Pirmiausia geram k riniui parašyti reikia emocij s pusiausvyros, blaivaus žvilgsnio. Aktualiai, deginant medžiaga pavojinga, kadangi nuveda vienašališkum . Tuo, jo manymu, nusideda, pavyzdžiui, A. Kairio *Ištikimoji žol*. Kairio patriotinis idealizmas nepralenkiamas: jam partizanai šventi (simbolinis personažas taip meldžiasi: « O, šventasis partizane, melskis už mus»). Deja, veik jms tr ksta gyvyb s; n ra žmogaus vidinio atsiskleidimo. Neigiami veik jai — viena blogyb , o gerieji — tikri rojaus gyventojai. Situacijos dirbtin s, dialogai atsaj s ¹⁴.

J. Gliaudos romano *Aitvarai ir giria* strukt ra gera, bet personažai pavyk tik vidutiniškai. Jie knyginiai, vienodai kalba tik apie patriotinius reikalus, be instinkt prasiveržimo, be skundo ir kanios ; vienašališkai suidealizuoti ¹⁵.

A. Barono *Vjas lekia lyguma* — lyrinio buities vaizduotojo darbas. O partizan kovos lauke reikia ž tbtin s kovos, veik j cbarakterizavimo ir atmosferos pavaizdavimo. Baronas, tiesa, duoda kov epizod , bet tikrov s ia nedaug. Herojai — visi didvyriai, skina rusus kaip muses. Rusai naiv s kaip mokinukai. Priedo — ir kvailiai bei cinikai. Visur mongoliški bruožai, žv riški enkavedistai. Matomos tik savosios žaizdos. Tr ksta atviro žvilgsnio, vyki autentiškumo, veik j žmogiško atskleidimo — grožinio romano balanso ¹⁶.

Kritikui atsak A. Baronas. Jis r m sis Daumanto (J. Lukšos) *Partizanais*, kad negaus s partizanai tikrai paklodav daug rus . Tikras ir Burlitskio asmuo ir kiti dalykai, ia Baronas prisipaž sta:

¹¹ *Barono kova su lietuvi poezija*, žr. *Aidai*, 1972 m. nr. 158-160 psl.

¹⁴ *Trys bandymai pavaizduoti Lietuvos tragedij*, žr. *Draugas*, 1971.IX.25 d.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

«Ir jeigu tarp j (fakt) tr ksta literat rinio kraujo, tai jau tenka prisipažinti kaltu, ta iau nenor iau, kad d l to nukent t faktai, ypa pateikti herojaus, nebijojusio mirti ir nuostabius žygius atlikusio J. Lukšos-Daumanto »¹⁷.

Tuomet atsiliep Pr. Visvydas, pareikšdamas, kad kritikas « gali suabejoti rašytojo stiliumi, kai gausi, reikšminga partizanin medžiaga per j g gr dama nedidel knygel , kai neišryškinamas n vienas charakteris, o kautyni vaizdai sutirštinami iki tokio laipsnio, jog sveiku protu ne manoma patik ti j tikrove. Reikalui esant, recenzentas gali suabejoti ir didžiausiu knygas rašan iu autoritetu »¹⁸. Daumantas buvo karys didvyris ir rašytojas-žurnalistas. Vis jo duodam fakt tikroviškumas negali b ti tiksliai išmatuojamas. Priešo vienpusiškas žiaurumo vaizdavimas literat r ver ia propaganda. Partizan istorija mums šventa, bet « ir reikia ne paviršutiniškai, o šventai atsid jus parašyti ». Barono pareiškimas : « ginu faktus, kuri nenor jau suliteratrinti» išmuš s Visvyd iš v ži : jis tik j s, kad «gera rašytojo intencija yra kurti literat r , o faktus naudoti kaip medžiag , kuri veikalo tobulumui pasiekti galima minkyti kaip tešl ». Brutali realyb turi prisid ti prie romano balanso ; kitaip ji tik balastas. Ir kritikas nusiskundžia, kad reta patriotin s prozos knyga pradžiugina ¹⁹.

Dar kie iau Visvydas pasisako apie J. Gliaudos *Sim* , parašyt paskubomis, anot paties Gliaudos: «Kalu gelež , kol karšta». Jis ši knyg laiko pavyzdžiu, kaip nereikia rašyti. Es , paskai ius « pasidaro gaila ne tik rusams išduoto Simo, bet ir suniekintos lietuvi literat ros». Visvydas jau nebe pirmas turi padaryti J. Gliaudai priekaišt d l blogo stiliaus ir lietuvi kalbos d sni nepaisymo. Kalba jam esanti ne esmin k rinio dalis, o tik priemon savo patosui išreikšti. D l to ir personažai tokie negyvi ²⁰. Pasirodžius *Br kšm s naštai*, autorius Gliauda *Draugo* kult riniame priede dav pasikalb jim : *Pasivaikš iojimas romano puslapiuose*. ia Gliauda pašnek jo apie daug ger dalyk , atkakliai teig « sau galiojan ios kalbos d sn », kuri esanti antroji prigimtis, kitiems atrodanti novatoriškumu ar barbarizmu ²¹. Tuomet Visvydas atžvalgiai, bet dr siai išd jo: « Kaip beži r tum J. Gliaudos veikal , metafizin i min i gausa ir kažkokio reikšmingumo atmosfera jis lyg ir atperka stiliaus

¹⁷ A. Baronas, *Apie literat r , kritik ir istorij* , žr. *Draugas*, 1971.X.2 d.

¹⁸ Pr. Visvydas, *Literat rinis gyvenimo fakt žalojimas*, žr. *Draugas*, 1971. X.16 d.

¹⁹ *Paskutin abejon i salv Aloyzo Barono pus n*, žr. *Draugas*, 1971 XI6 d.

²⁰ *Spartuoliškai iškepta knyga*, žr. *Draugas*, 1971.V.8 d.

²¹ J. Gliaud , *Pasivaikš iojimas romano puslapiuose*, žr. *Draugas*, 1972.11.19 d.

menkum . Ir dabar J. Gliaudos stilistika neišlaiko egzamino. Jei už kompozicij , šiuolaikin tematik , charakteri keistum ir už taiklius satyrinius pokštus jis gaut ketvertuk su pliusu, tai už stili ir lietuvi kalb griežtas mokytojas užkraut dvejet ». Ir toliau: « Jei knyga parašoma menku stiliumi, neži rint min i gilumo ir motyv aktualumo, ji žaloja kalbos gyvyb [...] Aš manau, J. Gliauda ir pats supranta, jog rašytojas yra žmogus — už dievus ir pusdievius menkesn b tyb . Jam neužtenka pasivaikš iojimo romano puslapiuose. Rašytojas privalo gerokai pasikamuoti, kad jo proza b t meniškai aiški ». Kitiems J. Gliauda prikiša « nešlifutuos deimantus» ²². «Šnekant apie šlifutuos ir nešlifutuos deimantus, J. Gliaudos knygoje šlifo kaip tik labiausiai tr ksta. Jei dialogai vietomis neblogai surišti, tai gamtos vaizdai ar tie klaik s psichologiniai aprašin jimai ir raizg s metafiziniai klaidžiojimai pavirsta lietuvi kalbos ir literat ros hirošimomis » ²³.

Saiko Visvydas pasigenda ir V. Volerto *Pragaro pasiuntinyje*. ia per daug vyki ir noro knyg padaryti ir juoking , ir vaizding , ir psichologišk , ir religin , ir socialin , ir piln netik tum . Tod l ir pagrindin — religin — drama neišryškinta. Psichologiniam romanui n ra naudinga ir didel impresionizmo doz . Per gausu lyrikos ir metafizikos ²⁴.

V. Alanto naujoje noveli knygoje dabarties veik j išgyvenimai vaizduojami paviršutiniškai, j kalba nenuansuota; jie dažnai « aistringai d sto autoriaus pasaul ži r ». Istorijos romano gabalas es s geresnis ²⁵.

J. Kralikausko *Vaišvilkas* rodomas visoje tragiškoje didyb je — sukurtas ne iš romantinio vaško, bet iš žmogiško molio, dr kinamas andienykš io gyvenimo sopuli ir syv . Visvydo reikalavimai istoniam romanui: s mon s srautas neturi užlieti vyki . To Kralikauskas išveng s. Eiga alsuoja gyvenimu, atskleisti charakteriai, senov s religija, papro iai. Tr kumai: per dažnas pabr žimas valdovo ir vienuolio dvilypumo. Per aiškiai dialogais išsisakoma — darosi ne - domu. Bet romanas geras: dramatiškai išryškinta viduramži Lie - tuva, dramatiškas ir turtingos kalbos tekstas ²⁶.

Visvydas pasisako už paprastum veikalo konstrukcijose. V. Kavali no *Aidams ir šeš liams* jis prikiša, kam romanus prad tas tik ... nuo 36 puslapio. Girdi, darb iškamutas skaitytojas gali netur ti

²² Ten pat.

²³ Pr. Visvydas, *Žmon s menkesni ui dievus*, žr. *Draugas*, 1972.III.15 d.

²⁴ *Vytauto Volerto viešnag kol kyje*, žr. *Draugas*, 1971.VII.3 d.

²⁵ *Meil s ir patriotizmo geometrija*, žr. *Draugas*, 1970.XII.3 d.

²⁶ *Vienuolis su valdovo našta*, žr. *Draugas*, 1972.II.26 d.

kantryb s prisiirti ligi to, kur prasideda domi herojaus istorija. Silvijos charakteris sumontuotas vieningiau, o Jurgio chaotiški impulsai neturi ryšio su palyginti jo laiminga vaikyste. Ir pavadinimas (ne vien šio romano) trafaretiškas. Gerai kad autorius vengia dailinimo, bet neišsisuko nuo nuobodumo. Ir pabaiga per daug išsita. Autorius kažkod l neieško originalesnio pasakymo. Nors visa supina harmoningai, bet dvelkia idealistinis knyginis tonas ²⁷.

Suglaudus — prozos veikaluose jis ži ri veikalo vientisumo, charakteri gyvumo, saikingumo tem ir stiliaus poži riu, veik j kalbos savitumo, geros lietuvi kalbos. O autorius tur s pasilikti « už kulis ».

Pr. Visvydas vertina ir dramos veikalus. A. Kairio *Palikime* jis neįau ia gyvenamosios atmosferos, nemato gyvo hipio, o tik laikraštini jo karikat r . Visvydo manymu, n ra geros dramos be trupin lio užuojautos tragiškam herojui, kad ir baisiai klystan iam ²⁸. Ir v lesn je Kairio komedijoje, es , «jam prie širdies statiškas dialogas ir tradicinis moralizavimas» ²⁹.

D l pjesi bado Visvydas tvirtina, kad jei b t daugiau scenos entuziast , atsirast ir daugiau scenos veikal . O mes turime produktyvi dramaturg . Kad tur tume eksperimentin teatr ! Kai yra didelis noras vaidinti, ir teatras klesti ³⁰.

K. Ostrausko *Kvarteto Duobkasius* laiko puikiai išbalansuotais ir tolimais absurdo teatrui. Mirties temoje Ostrauskas situacij suriša su *Hamletu*, žaidžia žodžiais mirties akivaizdoje. Vaidinimas baigiamas kosmine ironija: duobkasiai juokaudami bei filosofuodami tariasi kas duob kitam, o išsikasa sau. Visur apstu muzikinio elemento, kur Visvydas ir išryškina. O dalykas *Metai*, nepaisant kontroversini detali , avangardiškai taig s, sceniškai išradingi. Ostrauskas nutolo nuo realistinio teatro ir vargu gr š: moderni manier sunku pakeisti konvencin mis iliuzijomis, kuriomis daugelis ži -rov gyvena. Bet « žudyti » žmones iliuzij absurdu arba filologiniu gogelmogeliu ilgai neapsimoka. Trumpai — Visvydas paseka Ostrausko modernin , daugiausia absurdo teatro keli , išryškina naujoves, bet galiausiai abejoja, kur galima nueiti ir k duoti ³¹.

²⁷ *Silvija — apie j tegalvoju*, žr. *Draugas*, 1972.VII.1 d.

²⁸ *Nauja didaktin Anatolijaus Kairio drama « Palikimas »*, žr. *Draugas*, 1970. IV.25 d.

²⁹ *Teatro jubiliejus atšv stas premjera. Anatolijaus Kairio komedija « Ku-k » Los Angeles scenoje*, žr. *Draugas*, 1971.1.2 d.

³⁰ *Vien tik sau tik ti negana*, žr. *Draugas*, 1971.XI.27 d.

³¹ Ten pat.

ms kritik jis žiri pesimistiškai. Lietuvoje partija prikišo prie kritikos. O ia tik *Aidai* ir *Metmenys* duoda ilgesn pripažint autori aptarim . « Bet tuose aptarimuose, labiau pritarimuose, viskas jau taip pozityvu, abstraktu, taip reikšminga, — rodos, šnekama ne apie žmog , bet dangišk b tyb » ³². Jauni akademikai nesiveržia lietuvi spaud . Padeda tik M. Gimbutien , B. Šilbajoris, V. Skrupskelyt , I. Gražyt , Cipliauskait ir kiti. Jauni akademikai dr siau, su žmoniška šiluma neprabyla: « Jaunuosius akademikus g sdina aštresn kontraversija, lyg ji b t ne žmoni , bet menkaver i padauž pramoga. Užmirštama, kad žmonijos pažangos keliai nuo pat istorijos pradžios išgr sti kontraversiniais akmenimis » ³³. D l to kritika merdi. Lieka recenzentai be akademinio užnugario ir daktarat prestižo irzliomis recenzijomis pakli v rimt rašytoj nemalon n. Ir teatralai skundžiasi rimtos kritikos stoka. Betgi veikalus rašo ir stato ne recenzentai ³⁴.

Visvydas užgriebia ir žurnalist Br. Rail , duodamas domiausi jo apib dinim . «Kod l jis, kaip nenutylanti vandenyno m ša, nuolat skalauja lietuvi jausmus ir prot ? » — klausia kritikas. gij s volteriško populiarumo. Be jo stambi straipsni ir dar stambesni knyg b t li dniau išeivijoje. Jis sudramatin s lietuvi problemas, išryškin s lemtinguosius bruožus, polemikon liej s tiesos ir atvirumo, humoro, jautrios ironijos ir reikale sarkazmo. domi jo dvikova su buvusiu J. Paleckio pavaduotoju J. Baltušiu, pila bolševikams už A. Merkio s naus Gedimino provokavim , ver iant t v viešai šmeižti. Nevienodai vertinamas, niekur ne talpinamas, tik s ateities Lietuvos stebuklu ir «truputuk » prisided s jam priartinti ³⁵.

P. Visvydas humoristiškai samprotauja apie J. Ais io publicistika ³⁶. Patsai m gsta kartais ir lyriškai apie veikalus pasisakyti, pvz: « Ta vienaton graudumo gija, kuri prasimuša beveik kiekvienoje novel je, juk priklauso m s likimui. Tie vieniši vakarai, tie gintariniai inkrustuoti rudens medžiai, tie šveln s patetiški epizodai liudija «žmogaus bej giškum laikui» ³⁷.

³² *Kritikos vargai jautriame pasaulyje*, žr. *Draugas*, 1972.V.6 d.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat.

³⁵ *Turininga tautos likimo charakteristika*, žr. *Draugas*, 1970.VIII.15 d.

³⁶ *Sapnuoja Valpurgij naktis*, žr. *Draugas*, 1969.VII.26 d.

³⁷ *Iš minties ir graudulio perspektyvos. sp džiai iš Aloyzo Barono naujo noveli rinkinio «Išdži vusi lanka»*, žr. *Draugas*, 1970.VI.27 d.

II. SPECIAL S KLAUSIMAI IK PROBLEMOS

« Žem s » bei « Literat ros Lank » samb riai

Žem — 1951 m. išleista žeminink -lankinink antologija. Joje dalyvavo J. K kštas, K. Brad nas, A. Nyka-Nili nas, V. Ma ernis (pomirtin poezija) ir H. Nagys. Ji apjung karo ir okupacijos meto kartos poetus. V liau iš jos išsivyst *Literat ros Lankai*.

Žem s antologijos mintis gim Vokietijoje ; nor ta išlaikyti graži antologij tradicij . Pasaulio gri tis ir nepalaužta tautos viltis suformavo *Žem* , norint kartu tarti keli žod , juo « užantspaudojant likimin ir id jin plunksn giminynt »¹. *Žeme* pavadino, nustoj gyvosios ir gerosios žem s, «užėinant tos mistiškos šilimos tarp žmogaus ir žem s išbl simui»^{1 2} ir paskendimui bedvas je civilizacijoje. Nepaisant skirting pasaul ži r , vis ieškoma «lietuvi poezijos id jinio gilumo mistinio charakterio»³. Filosofo žanga antologijoje ne atsitiktin , o akcentuojanti poezijos ryš su filosofija. Poezijos tematika apima ir filosofines problemas. Sveria ir laiko širdži pulsas.

V liau apie *Literat ros Lankus* Brad nas pareiškia, kad lankininkus riša tik lietuvi poezijos gyvastingumas ir nuolatinis jos atsinaujinimas. Rašytoj veikalai vertinami ne pagal draugyst , o vert . *Literat ros Lank* laim jimus tevertina kritika ir laikas, o visuomen s susidom jimas jais pakankamas. Pos k filosofin poezij Brad nas laiko nat raliu, pasiekus nemenko subrendimo: «Juk negalima vis laik stov ti ant Kazio Binkio t ir Liudo Giros *Dul-dul-d del s*. Naiviai baiminamasi, kad eil rašt « sufilosofinant » peržengiama poezijos ribos. Gi tikrumoje n vienas m s poetas dar n ra klimp s toki filosofin tirštum , kaip kad O. M. Rilke garsiose *Duino elegijose*. O eil raš i form išradingumu bei išbairgim tie « filosofai » pralenkia «formalistus »⁴.

¹ Plg. «Žem s» vad .

³ Ten pat, 31 psl.

³ *Pasikalb jimas su « Žem s » antologijos redaktorium*, žr. *Draugas*, 1951.XII.1 d.

⁴ Brad nas, *Apie poezij , konkursus, «Lankus»*, žr. *Draugas*, 1955.XII.31 d.

Brad nas nesutinka su A. Vai iulai iu d l visos egzistencin s literat ros nuvertinimo donelaitiniame *Aid* numeryje, kur A. Vai iulaitis ⁵ sak s: « Tokiai literat rai trošku savo išgalvotame šiltdaržy. Tokis posakis liudij s, jog ia kalbama ne apie vien kit autori , bet apie vis literat rin apraišk » ⁶.

Po 20 m. Brad nas dar paryškino žeminink ieškojimus. Juos apjung noras ieškoti ko nors nauja. Jie buvo apšaukti filosofiniais poetais, nors tik vienas V. Ma ernis daugiau filosofija dom josi. Orientavosi Vakarus, neatsisakydami ir gili lietuvišk šakn . Jiems r p jo ne tiek kasdieninio žodžio laisv , o daugiau «branduolinis ir magiškas is jo turinys su visu praeities ir dabarties kontekstu » ⁷.

Ši poet taka dar prieš *Žem s* pasirodym veik A. Grici , V. Kazok , o v liau A. Mack . Okupuotoje Lietuvoje Brad nas žvelgia vien kit žeminink motyv J. Degutyt s, J. Vai i nait s poezijoje. Žemininkai taip raš apie 1945-1948 m., o Lietuvoje — po 15-20 met . Liaudiškai ir egzistenciališkai žod naudojo pirmieji žemininkai: « Aš visgi negal iau nuneigti to pionieriškumo pokario m s poezijos l žyje, kuris vis d lto buvo padarytas ia, išėivijoje»⁸. Lietuvoje tai smarkiai neig V. Kazakevi ius ⁹. Kazakevi ius prisimena ir A. Nyk -Nili n , kitados V. Ma ern ir žemininkus iškus kaip novatorius egzistencialistus. Kazakevi ius Brad no prie ši nepriskaito, tad belieka vos pora toki , ir j takos kitiems, es , nežymu.

Žem s ir *Literat ros Lank* žmones mus vadinti žemininkais, jaunesniusius, po j jusius poetus pavadinta «nužemintaisiais», atseit, netekusiais žem s (ne «pažemintaisiais»), sociologas V. Kavolis paraš apie juos studij *Nužemint j generacija*¹⁰. Brad nas nesutinka su juo, kad «nužemint j (geriau — bežemi) generacij nori visai atriboti nuo žeminink , ži r damas ia dvi kartas. Brad nas sako, kad bežemiai panašiai angažuojasi, kaip ir žemininkai, besiskirdami,

⁵ *Kristijono Donelai io sukak iai*, žr. *Aidai*, 1964 m. 3 nr., 98 psl.

⁶ *Nauji leidiniai (1964 m. balandžio m n. Aidus aptariant)*, žr. *Draugas*, 1964.V.9 d.

⁷ *Pasikalb jimas su Brad nu ir Nagiu*, žr. *Akira iai*, 1971 m. 6 nr., 8-9 psl.

⁸ Ten pat.

⁹ V. Kazakevi ius, *Apie tuš i ir tod l juoking puikyb*, žr. *Pergal*, 1971 m. 1 nr., 182-184 psl. Šis straipsnis buvo perspausdintas *Akira iuose* (1971 m. 1 nr., 9 psl.).

¹⁰ V. Kavolis, *Nužemint j generacija. Egzilio pasaul jautos bruožai*, Cleveland 1968, 79 psl.

ir tai ne visada, tik poetiniais vaizdžiais: « Vien ir kit giliausias šaknys yra tame pa iame praradime, nes iš tikr j vien ir kit dabarties situacija yra ta pati. Ir vien ir kit kalba daugiausia sukasi apie t pat esmingiausi žmogiškosios b ties klod . Skirtumas tik, kad žemininkai tai išsako labiau s mon s simintu tuo ar kitu poetiniu vaizdžiu, sir žusi dvasion gimt j nam ir gimtojo krašto aplinkoje, tuo tarpu bežemiai apie t pa i situacij kalba, naudodamiesi savo brendimo aplinkos vaizdžiais ».¹¹

Nuo Šk mos iki Sad nait s — vairiai niuansuoti, bet neišskiriamai suaug tremties rašytojai. Bežemiais laikyti tik Mack ir L. Sutem — per siaura. V. Kavolio sociologinis — filosofinis žvilgis literat r visai nepakankamas, visai užmirštant, kad ia svarbiau ne *kas*, bet, *kaip*. Gali ir filosofai, sociologai apie literat r rašyti, bet neturi iš literat ros daryti filosofijos ar ko kita. Pasirinkt citat svoris turi b ti ryškus, kitaip ir jomis remiama tez smunka^{11 12}.

V liau Brad nas apgailestavo, kad neturime pastovaus literat ros žurnalo : « Literat ros žurnalas b t ne tik gyvin s vis laisvosios lietuvi literat ros raid , bet ir atei iai b t tur j s ne kainojamos išliekamosios reikšm s, kaip pagrindini šio laikotarpio problem sukaupimas vienoje vietoje, o ne jas nesurandamai blaškant atsitiktinai pasitaikiusios informacin s spaudos puslapiuos »¹³. Po *Tremties Met , Gabijos* ir *Literat ros Lank* dabar *Pradalg s* ryžtasi užimti t viet . *Pirmosios Pradalg s* meninis lygis nevienodas. Ypa džiaugiasi Brad nas J. Griniaus straipsniu apie J. Gliaudos *Šikšnosparni sost . Pradalg se*, aplenkus eil dideli vard , dabarties literat ros vaizdas labai nepilnas. Gr ž s prie *Tre iosios Pradalg s*, jautriai seka paskir poet lyrikos puls ir abejoja d l V. Alanto istorini tem traktavimo, o L. Dovyd no atsiminimus visai nuniekia¹⁴.

¹¹ K. Brad nas, *Bežemi ir generacij klausimu. Vytauto Kavolio «Nužemint j generacij » pasitinkant*, žr. *Draugas*, 1969.III.15 d.

¹² Ten pat.

¹³ *Pirm pradalg prakirtus*, žr. *Draugas*, 1965.VI.12 d.

¹⁴ K. Brad nas, *Tre ioji sienapi t*, žr. *Draugas*, 1967. IX.23 d.

« Žem s » sutikimas

Žem palankiai sutiko *Draugo* J. Blekaitis¹, *Naujien* J. Kaupas^{1 2}. *Dirvos* B. Raila. B. Raila g r josi : « Penki jauni lietuvi poetai vien knyg sudeda savo dvasi , jausmus ir meditacij , dokument — gimtosios žem s šauksm , ilges ir gl , ieško asmenini form beviltiškumo ir tik jimo išraiška. Man rodos, kad tai visa rasta ir pateisinta»³. Netiesiogiai Žem s lyrik paliet A. Jonynas, aptardamas H. Nagio *Saul s laikrodžius*. Es , žeminink poezij sijausti reikia skaitytojui ilgesnio laiko. Žem jaunosios poet kartos žodis prieš gr žim visuomenin ar asmenin poezij : « Žem buvo savotišku memorandumu skaitytojui, kuriuo naujoji poet karta, konstatavusi m s tremties lyrik tendencij regresuoti muštaisiais takeliais visuomeniškai patriotin bei siaurai asmenin emocij poezij , nor jo parodyti visuomenei kad šitaip suprantama poeto misija neturinti savo *raison d'être*, bent t dvasini l ži akivaizdoje, kuriuos pergyvena iš savo gimtosios žem s išrautas tremtinys »^{4 5}. Bet ši poezija nebuvo visuomenei svetima, tod l su šviežiu d mesiu pri m ir H. Nagio *Saul s laikrodžius*, atskleidžian ius naujosios poezijos keli ir skaitytoj potroški bendrum .

Su rezervais Žem sutiko Petras Žemaitis, tik K. Brad ne žvelg s autentišk žem s atstov : « Brad no žemdirbys ne bukas kaimo žioplys Kauno scenoje, bet sunkiai dirb s lyriškas ir giedras artojas. Brad nas atved kinink poezijos šventov ir užtat Brad nas turi daugiausia skaitytoj ir jo poezija išliks atei iai, nes mes visada išliksime žemdirbi tauta »⁵. Tik Brad nas at j s iš vagos, o ne iš pranc z , vokie i ar lenk salono.

Kritiškai vertino Pr. Naujokaitis⁶, J. Aistis⁷, B. Babrauskas⁸,

¹ J. Blekaitis, *Poezija pakely Vakarus*, žr. *Draugas*, 1952.1.26 d.

² *Naujienos*, 1952.IV.19 d.

³ Br. Raila, *Žem s balsas— viltis neviltyje*, žr. *Dirva*, 1951.X.25 d.

⁴ A. Jonynas, « *Saul s laikrodžiai* », žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1952. IX.3 d.

⁵ P. Žemaitis, *Mintys apie žem ir p das*, žr. *Draugas*, 1952.11.16 d.

⁶ Pr. Naujokaitis, *Prarastos žem s poezija*, žr. *Ateitis*, 1951 m. 9 nr., 258-259 psl.

⁷ J. Aistis, *Naujosios poezijos antologija «Žem »*, žr. *Aidai*, 1952 m. 2 nr.,

A. Baronas⁹, B. Brazdžionis¹⁰. V. Janavi iui *Žem s* poezija — vokie i , pranc z , lenk šeš lis. Tik V. Ma ernis ir K. Brad nas išimtys. A. Nykos-Nili no dviaukšt s eilut s nerodo nei poezijos, nei gilumo. Jis nesurad s, o semi sis iš pranc zišk šaltini . Tarp-tautin n literat ron galima eiti tik suindividualinant tautin cha- rakter ¹¹.

P. Naujokaitis nesutinka su J. Girniaus poet kart paskirs- tymu. Iš žeminink jam atrodo tik Brad nas ir Ma ernis atsir m žem . Nili nas gaivališkausiai iš l s gyvenimo prasm s pro- blem , tik atsakymo dar n ra ^{11 12}.

Naujien Maryt Ži kut taria, kad žemininkai seka senstel - jusia egzistencine, metafizine Yakar Europos literat ros srove. J. Girnius teiki s žemininkams epochin reikšm . Didelis klausimas, es , ar visi žemininkai ar vienas Brazdžionis parveš Lietuv did j kraitt ¹³.

domus dr. A. Petrikos pasisakymas *Šviesoje* pasig r j s išorine puse ir dalyvi poetiniais gabumais, dejuoja: « B da su jais tik ta, kad jie visomis keturiomis stengiasi atitr kti nuo juos laikan ios ir maitinan ios žem s ir kilti dausas, kur juos niekas negal t pasiekti, nei suprasti »¹⁴. Dar subtilesni už keturv jininkus, žodžiai graž s, bet ideologin tuštuma. Maironis, buv s paprastai liaudžiai supran- tamas, duot lazd . Brad nas, ar iausiai artojo stov s, realistiškai parašo, bet pasiduoda — griebiasi mald , mistikos. J. K kštas pesimistas, asmenin s laim s ieškotojas; visuomenin laisv jam ner pi. Tikras dekadentas. V. Ma ernis irgi li desio garbintojas, laim s ieškotojas. Jei b t socialistinis realistas, laim s ieškot visuomen je. Bet b damas formalistinis simbolistas, gyvenimo prasm sieja su metafiziniu, svajoni pasauliu. A. Nyka-Nili nas — problemingiausias iš vis . « Žmogiškoji egzistencija » jam tik laikin tikrov . Jis siekia amžinyb s ir « sava šviesa » trokšta perskrostiti net mirties tams . Jam visi simbolistai individualistai — herojai. Dekad- entas jis ar nihilistas ? — klausia A. Petrik . H. Nagys — dar vienas pesimistas. Visa ši plejada, es , tarnauja ne gyviems žmon ms, bet bek n ms dvasioms ir šauja per virš . Kas kita buvo J. Janonis — ateities pranašas, visuomen s kelio skyr jas. *Žem s* vad paraš s

¹¹ V. Janavi ius, *Naujosios poezijos ruduo*, žr. *Naujienos*, 1952.IV.12 d.

¹² P. Naujokaitis, *Prarastos žem s poezija*, žr. *Ateitis*, 1951 m. 9 nr., 258-259 psl.

¹³ M. Ži kut , *Generacijos gimdymas švirkštu*, žr. *Naujienos*, 1953.VIII.1 d.

¹⁴ A. Petrika, *Dekadentinis k riny s « Žem »*, žr. *Šviesa*, 1952 m. 2 nr. *Šviesa* yra Amerikos lietuvi darbinink draugijos žurnalas, redaguojamas A. Mizaros, A. Bimbos.

«teosofinis kult rregeris» Juozas Girnius. Juo daugiau « apaštalauija» ir aiškina « generacinius » poetus, juo labiau visa sumaišo. Jis atmet s tikrov kaip k rybos pagrind ; poezija, anot jo, neturi tarnauti visuomeniniams tikslams, o tik b ti graži. Bet Petrika pasidžiaugia, kad J. Girnius užpil s vandens politikieriams, reikalaujantiems poetus jungtis kov . *Žem s* poetai centru laiko metafizin žmogaus likimo problematik , sieki savo egzistencij prasminti nepraeinamybe. Tai vidutiniam pilie iui ir nesuprantama. Geros kalbos iš *Žem s* skaitytojas gal s pasimokyti, bet tikrov s ir ideologijos atžvilgiu — tokie raštai yra ne tik nenaudingi, bet dar kenksmingi. Jie savo iliuzini n m abstrakcijom bei simbolistiniu subjektyvumu neapdair — neišprusus skaitytoj stia iai žaloja, o ne lavina: vietoje kreipus b tinuosius jo gyvenimo reikalus, rišus j ar iau prie žem s, jie kelia j dausas, kur šalta ir nejauku¹⁵. — Ty ia ilgiau apsistota prie grubaus utilitaristinio materializmo atstovo. Toks b t buv s *Žem s* vertinimas okupuotoje Lietuvoje, jeigu, žinoma, ji iš viso b t ten vertinta.

¹⁵ Ten pat, 3 nr., 84 psl.

«Literat r os Lankai» (1952-1959)

Literat r os Lankai neperiodinis literat r os ir kritikos žurnalas. Redakcijos kolektyv sudar *Žem s* vyrai: K. Brad nas, J. Girnius, J. K kštas, H. Nagys ir A. Nyka-Nili nas. žangoje pasisak : neb si nauja literat r os srov ir remsi si atskir rašytoj gyvybine j ga bei estetiniu gyvastingumu; sieksi gr žinti beveik visai prarast literat r os nepriklausomyb , atstatyti normali vertybi gradacij ir išlaikyti ryš su Vakaraais; tetarnausi tik literat rai, b dami neutral s bendradarbi pasaul žvalgai; b dami ištikimi savo tautai, betgi vengsi patriotini jausm deklamavimo, laikydami pozityvi k ryb svarbesne už žodin patriotizm .

Literat r os Lankuose ypa stipri buvo kritikos dalis. Iš aštuoni pasirodžiusi numeri 256 puslapi kritikai skirta 71 puslapis, šiaip straipsniams apie literat r — 67 puslapiai ir dailiajai literat rai 118 puslapi . Žymesnieji kritikai: A. Nyka — Nili nas (slapyvardžiais: Leonas Miškinas, Andrius Sietynas, H. B. S.), H. Nagys (Jonas Vakaris), Julius Kaupas (Coppellius), A. Landsbergis (Jer. Žemkalnis) Šiek tiek kritikos dar dav : K. Ostrauskas, J. Mekas, A. J. Greimas, P. Budrys, K. Brad nas (K. Inkrat); slapyvardžiais raš : Bruno Bark nas, Antanas V žys, S. L., O. M., A. B., A. S. Iš filosof dalyvavo J. Girnius ir A. Maceina. Kritikai gerai pasiruoš , literat r ži ri labai rimtai, net griežtai, ir neatlaid s pasenusiems ar apsileidusiems rašytojams, neatsižvelgi rašytojo darbo s lygas, nuopelnus, didelius vardus. Iš naujo kritiškai pervertino eil pripažint k rini ; iš rašytoj reikalavo kieto darbo, pažangos ir sveikino nuoširdžias pastangas.

Jau pirmame numeryje J. Kaupas kelia tremties literat r os menkum ir to priežas i ieško stokoje kult rinio gyvenimo dinamikos bei konstruktyvios kritikos. Po II pasaulinio karo pas mus pasipyl daug talent li . Griež iau juos vertinantieji kritikai apšaukti nepatriotais, literat r os žlugdytojais ; reikalauta juos net nubausti;

Rašytoj Draugij reikalauta priimti visus, kurie tik domisi literat rai. Tikras rašytojas atsisako dalyvauti tokiaime vidutiniškumo raiste. Palankiai vertinami silpni rašytojai atkakliai rašo savo knygas

ir randa skaitytojų. Net *Aidai*, geriausias kultūros žurnalas, kraštutiniškai santūrus, nenušviečia naujų kelių¹. Antrame *Literatūros Lankų* numeryje A. Siliūnas piktinasi, kad J. Aistis Maironio poezijoje mato prozą, o kelintaeilį poetą vertina kaip subrendusį^{1 2}. St. Santvaras, pasisakydamas prieš normalią kritiką, duoda vadovlinį nurodymą, o juos interpretuodamas, pats ją nesilaiko, taikomosios psichologijos, nori nutildyti laisvą mintį, sutikdamas su esama « šventiška » padtimi, kur literatūra paversta nereikalingu, mirusių daiktų, apie kurį tekalbama gera arba nieko³. Kitoje vietoje tas pats Niliūnas ypatingai *Literatūros Lankų* dmes kritikai aiškina noru duoti « bent reliatyvią atsparą optimistams ir puoselėtojų kritikai, iškreipiančiai mūsų dienų literatūros vaizdą ir gadinančiai publikos skonį »⁴. O rašytojų skurdas tremtyje nėra joks nuopelnas savo tautai ir to reklama yra neestetiška ir nenaudinga.

Vedamosios *Literatūros Lankų* kritikos idėja yra paskleistos eilės kritikos straipsnių. Viską lemiškas talentas, neliteratūrinis pasaulis žvalga. Požiūris poezijai, Niliūno žodžiais, — tai «intelektualinė avantiūra ir likiminis žmogaus troškulys kaip reakcija prieš senųjų mūsų poeto santykį su pasauliu»⁵. Tam pritaria ir J. Kaupas⁶. Poetas, tiesa, minioje, bet minia jį neskaito, — eiliniams skaitytojui jis per komplikotas⁷. Iš rašytojo reikalaujama susitelkimo rimtam darbui. Pavyzdžiui, iš P. Andriūšo reikalaujama ne žodžių žaidimo, bet psichologinio humoro⁸. Neidami prieš patriotinį tematiką, stoja prieš patriotikos infliaciją. Reikiama ne iš skausmo šaukti, o skausme kurti⁹. Moralistas nujus iki pareiškimo, jog geriau vidutinis menininkas, bet tik moralus¹⁰, A. Niliūnas pareiškia, kad tikras meno-

¹ J. Kaupas, *Apie vidutiniškumą literatūroje*, žr. *Literatūros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 25 psl.

² A. Nyka-Niliūnas, *Rašytojai apie kritiką*, žr. *Literatūros Lankai*, 1953 m. 2 nr., 23 psl.

³ St. Santvaras, *Dailusis žodis ir jo kritika*, žr. *Dirva*, 1952 m. 36-37 nr.

⁴ A. Nyka-Niliūnas, *Emancipacija ir kritika*, žr. *Literatūros Lankai*, 1955 m. 5 nr., 21 psl.

⁶ A. Nyka-Niliūnas, *Henrikas Nagys arba «Sauls laikrodžiai»*, žr. *Literatūros Lankai*, 1953 m. 2 nr., 24-25 psl.

⁶ J. Kaupas, *Dainos po Orfėjaus medžiu*, žr. *Literatūros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 25-27 psl.

⁷ S. L. Populiarumas ir poezija, žr. *Literatūros Lankai*, 1959 m. 8 nr., 25 psl.

⁸ Andrius Sietynas [A. Nyka-Niliūnas], *Pulgis Andriūšo «Tipelis»*, žr. *Literatūros Lankai*, 1955 m. 6 nr., 26-27 psl.

⁹ A. Maceina, *Patriot sukilimas*, žr. *Literatūros Lankai*, 1955 m. 6 nr., 1-2: ir 16-20 psl.

¹⁰ Žr. skyrių apie A. Baltiną.

k riny s stovi už moral s rib : literat ra, stengdamosi duoti užbaigt tikrov s vaizd , negali tikrov s atsisakyti ¹¹. A. Landsbergis tiesiai pabr žia reikal kelti veikalo literat rines nuod mes, bet ne moralines ^{11 12}. Asketo kova su estetu amžina. Dorovininko pareigos svetimos menui ir dorov s mastu k rini negalina vertinti. Moralistai teskelbia susivaldym , o ne draudžia vaizdavim . Tiesa, g ris ir grožis — autonomiškos vertyb s ¹³. Vakarie i papratimu, pabr žia žmogaus ir jo žodžio gerbim , smerkia vilkim viešumon rašytoj ar veik j privataus gyvenimo ¹⁴. Bet pašiepia nekukl rašytoj besilyginant su Balzaku ¹⁵.

Literat ros Lankai reikalauja poetini priemoni atnaujinimo, nes kitaip m s poezijai gresia mirtis. Palie iamas ir k rybos svetima kalba klausimas. Tam reikia kalb mok ti k rybiškai, kad jos dvasia sukelt autoriui k rybiškum . Tai m s autoriams tuo tarpu nepasiekiamas dalykas ¹⁶.

Literat rai statydami didelius reikalavimus, peržvelg iš naujo eil nusipelnusių rašytoj . V. Statkus kvestionuoja P. Kiršos simbolistines bei kontempliatyvines gelmes ir teigia, kad išliks tik jo *Pelenai* ir mažesni gamtos eskizai, ne sunkios meditacin s konstrukcijos ¹⁷. J. Mekas taria, kad J. Ais io rinkinius *Be t vyn s brangios* ir *Nemuno ilgesys* skverbiasi keistas šaltis ir jie nustoja gilumo, trapumo¹⁸. A. Landsbergis B. Brazdžionio *Didžiojoje kryžkel je* randa retorikos, vienodumo, vietomis prastos publicistikos, viduramžišk gaid ¹⁹. J. Kaupas prikiša K. Mazalaitei skubot rašym , neplaningum , veik j nenat ralum , dirbtines situacijas, neišspr stas pro-

¹¹ A. Nyka-Nil i nas, *A. Šk mos eksperimentas*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 3 nr., 28-29 psl.

¹² A. Landsbergis, *Jurgio Jankaus «Paklyd paukš iai»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m., 2 nr., 29-30 psl.

¹³ A. Maceina, *Asket sukilimas*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 5 nr., 2 ir 29-30 psl.

¹⁴ Ten pat, 29 psl.

¹⁵ A. Nyka-Nil i nas, «*Ora pro nobis*», žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 29-30 psl.

¹⁶ K. Ostrauskas, *K rybintai sunkumai ir perspektyvos rašant svetima kalba*, žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 7 nr., 21-28 psl.

¹⁷ V. Statkus, *Fausto Kiršos poezija ties šventaisiais*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 26-27 psl.

¹⁸ J. Mekas, *Kelios pastabos v liausios Ais io knygos proga*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 27-28 psl.

¹⁹ A. Landsbergis, *Begalin vienuma ir «Didžioji kryžkel »*, žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 27-29 psl.

blemas, sentimentalum²⁰. Sroviniame gin e d l V. Alanto *Pragaro pošvais i* A. Nili nas akcentuoja, kad literat ros veikalas galima vertinti tik literat rin je plotm je: jo kompozicija, veik jai, stilius. Jei lie iamos id jos, tai j negalima smerkti ar teisinti gyvenimiškoje plotm je. Autorius veikale nesilaik s estetinio nesuinteresuotumo : savo id jas d sto kaip tezes, patetiškai vaizduoja veik jus²¹. O J. Jankui Nili nas kerta už talento švaistym²². Ypa kietai vertina J. Gliaudos *Or pro nobis*²³, o J. Kaupas — J. Blekai io poezij²⁴. Pageidaujama lietuvi literat r išvesti iš beržyn li²⁵. Užtat palankiai vertinamas H. Nagys, anot A. Nili no, pirmas pajut s pavoj nusk sti Ais io-Brazdžionio epigonuose²⁶. Palankiai sutinkamas prozininkas A. Šk ma²⁷, poetinis J. Meko žodis²⁸, K. Brad no *9 balad s*²⁹, H. Radausko *Žiemos daina*³⁰, B. P kelevi i t s *Aštuoni lapai*³¹ ir kiti. Užgriebiama ir okupuotosios Lietuvos poezija³². Aštriai kertama E. Mieželai io *Mano lakštingalai* už partin poezij³³, o J. Marcinkevi ius laikomas autentišku, nors nedideliu poetu, kuriam ypa tr ksta k rybin s laisv s³⁴.

²⁰ J. Kaupas, *Balta ir juoda Mazalait s k ryboje*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 29 psl.; *N. Mazalait s naujausios knygos vertinimas*, Ten pat 1955 m. 6 nr., 27-28 psl.

²¹ A. Nyka-Nil i nas, *Tezinis romanas*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 30-31 psl.

²² A. Nyka-Nil i nas, *Jurgio Jankaus «Pirmasis r pestis»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 1 nr., 31 psl.

²³ A. Nyka-Nil i nas, *«Ora pro nobis»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 29-30 psl.

²⁴ J. Kaupas, *Poezija ir režis ra*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr.

²⁵ A. Nyka-Nil i nas, *Pulgio Andriušio knyga*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 2 nr., 26 psl.

²⁶ A. Nyka-Nil i nas, *Henrikas Nagys arba «Saul s laikrodžiai»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1952 m. 2 nr., 24-25 psl.

²⁷ A. Sietynas, *A. Šk mos eksperimentas*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 3 nr., 23-30 psl.

²⁸ H. Nagys, *Jono Meko «Semeniški idil s»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr., 29-30 psl.

²⁹ H. Nagys, *Nuo žmogaus žem s iki žem s žmogaus*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr., 24-27 psl.

³⁰ J. Vakar is, *Henriko Radausko «Žiemos daina»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr., 27-29 psl.

³¹ J. Kaupas, *Mozaika apie Kaun ir Dancig*, žr. *Literat ros Lankai*, 1957 m. 7 nr., 31 psl.

³² A. B., *Poezija iš okupuotos Lietuvos*, žr. *Literat ros Lankai*, 1959 m. 8 nr., 26-27 psl.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat.

Visuomen ir dalis recenzent *Literat ros Lankus* sutiko palankiai. A. Vai iulaitis pasidžiaug 1 nr., objektyviai vertindamas grožin s literat ros dal , papešdamas Kiršos kritik , o Nili no darb apie *Pragaro pošvaistes* laiko domiai išryškinus romano id jin s pus s nesulydym su menine plotme. Vai iulai iui *Literat ros Lankai* svarbus žygis m s literat ros augime³⁵. Antras numeris suk l s daug triukšmo d l komunist L. Aragon ir P. Eluard sid jimo, d l modernistin s poezijos, asmenini grumtyni . Vai iulaitis dabar mano, kad m s poezija id jin pus pasviro anks iau už *Žem* . Skiriam ja gaire jis laikyt žeminink amžiaus ir išgyvemin bendrum . Jis mato ryš ir su egzistencialistais (ypa Nili no). Kiti žemininkai nes filosofiniai poetai³⁶. *Santarv s* J. M. *Literat ros Lankus* pastat lygiomis su geriausiais Vakar literat ros žurnalais³⁷. V liau toje pa ioje *Santarv je* A. Dauj nas *Literat ros Lankus* paži r jo kaip katalik intelektualus, b gan ius nuo « štampo »³⁸. *Atspindži* Neliteratas taip pat iš esm s buvo palankus³⁹.

Ignas Šeinius, *Literat ros Lank* nemat s, spr sdamas tik iš B. Railos straipsnio *Dirvoje*, sp ja juos sipareigojus literat r traukti iš nelaisv s, bet nerand s, kad kur literat ra, be komunistini ar totalistini krašt , b t pavergta. Gyvi k r jai turi priešintis žmog siaurinan ioms s lygoms. Pažang s individai, ne kolektyvai, yra pažangos varikliai⁴⁰. Griežtai nepalankus *Literat ros Lankams* buvo J. Tysliava; girdi, kvailiu apsimit s, geros poezijos neparašysi⁴¹. J. Aistis mano, kad J. Girnius kaip reik neišaiškin s kartos esm s, ir su jo kart skirstymu nesutinka. *Literat ros Lankuose* recenzij net per daug. O j poezijos lygio negali pakelti n Girniaus palankumas⁴². Daug negerovi mat s ir A. Baronas, ypa kritikoje. Jis r stauja d l patriotikos peikimo. Recenzijos nelogiškos ir gimnazistiškos. Užuot šauk apie žem kit poezijos lyg , patys tesukuria geresnes⁴³. V. Volertas rado *Literat ros Lankuose* ir « draugišk » recenzij , išdidumo, paniekos kitiems, šifruotos poezijos⁴⁴. J.

³⁵ A. Vai iulaitis, *Literat ros Lankai*, žr. *Aidai*, 1952 m. 9 nr., 419-420 psl.

³⁶ A. Vai iulaitis, Žodžiai apie literat r , žr. *Aidai*, 1953 m. 8 nr., 369-370 psl.

³⁷ J. M., *Literat ros Lankai*, žr. *Santarv* , 1955 m. 4-5 nr., 227-228 psl.

³⁸ A. Dauj nas, *Intelektualai: klerikalai ir liberalai*, žr. *Santarv* , 1956 m. 4 nr., 214-217 psl.

³⁹ Nel iter at as, *Maištas prieš « Aidus »*, žr. *Atspindžiai* 1953 m. 108 nr.

⁴⁰ Ig Šeinius, *Žmogus, menas ir nauda*, žr. *Dirva*, 1953.IX.24 d.

⁴¹ J. Tysliava, «*Literat ros Lank » poetai*, žr. *Vienyb* , 1953.VII.17 d.

⁴² J. Aistis, *Lankininkai*, žr. *Draugas*, 1953.VIX.18 d.

⁴³ A. Baronas, *Treps jimas dži stan ioj brastoj*, žr. *Draugas*, 1953.VII.11 d.

⁴⁴ V. Volertas, *Atviras laiškas A. Baronui*, žr. *Draugas*, 1953.VIII.1 d.

Gliauda, ia mato 4 poet ir 1 filosofo darb . Jie šaukia, kad seniai šiaušiasi prieš jaun j veržim si poezij , bet patys nieko vertinga neparodo. *Literat ros Lankai* s di ant dviej k dži , *Aid* emigrantai. Slapuk recenzijos led nepralauš. Vis mums dar tr ksta tikros kritikos ⁴⁵.

Literat ros Lank kritikams atsak keli redakcijos nariai. J. Girnius pastebi, kad vieni recenzentai palankiai sutiko, keli palies tieji «atsilygino». Komunist poezija *Literat ros Lankus* patekusi be redaktori žinios. *Literat ros Lank* kritikams ter pinti tiesa, ne liaupsinimas⁴⁶. Kitas jo straipsnis *Literat ros Lankuose* — žvilgsnis literat r iš filosofijos taško⁴⁷. A. Nili nas atsak Baronui ir Ais iui, kuris es s kult ringesnis, bet demagogiškai neigi s žeminink kart ir jau i s biologin bei istorin neapykant naujai besireiškiantiems, nor damas sunaikinti kaip nereikalingus, net kenksmingus⁴⁸. D l septyni *Dirvos* straipsni antrajam *Literat ros Lank* numeriui sutikti, kur primetamas komunizmas ⁴⁹ ⁵⁰, Nili nas aiškina, kad *Literat ros Lankai* skiria estetin k ryb ir politin veykl ir teigia laisv ⁵⁰. Audringam Baronui ramiai atsak J. Kaupas, kad kritika turi spr sti dabar ir b ti kovinga. *Literat ros Lankai* stoja prieš šiandienin s kritikos nepakankamus reikalavimus, grafomanišk patriotizm ⁵¹. H. Nagys džiaugiasi, kad *Literat ros Lankai* pasiek literat r mylin i šird . J uždavinys « skelbti k rybin žod , kuris yra pozityviausias ir nuožiausias ginklas prieš diletantizm , pasaul ži rin netolerancij , nekult ringum ir nešvar » ⁵². A. Šk ma kandžiai pastebi, kad «oficialusis m s literat ros gyvenimas iš l to, bet užtikrintai teka «down» šešplaukiškus

⁴⁵ J. G liauda, *Maištas d l maišto*, žr. *Draugas*, 1954.VIII.24 d.

⁴⁶ J. Girnius, *Apie jaunosios kartos k ryb , « Žem » , « Literat ros Lankus » , Ais io ir Barono recenzij* , žr. *Draugas*, 1953.VIII. 8 d.; J. Girnius *Literat ros Lank* klausimu dar raš : *Gr žtant prie « Žem s»*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 2 nr., 1 ir 19-21 psl.

⁴⁷ J. Girnius, *Dabartin beiliuzin literat ra*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 6 nr., 12-16 psl.

⁴⁸ A. Nyka-Nil i nas, *Septyni prieš Tebus*, žr. *Literat ros Lankai*, 1953 m. 3 nr., 25-27 psl.

⁵⁰ A. Nyka-Nil i nas, *Septyni prieš Tebus*, žr. *Literat ros Lankai*, 1955 m. 3 nr., 25-27 psl.

⁵¹ J. Kaupas, « *Literat ros Lank* » klausimu, žr. *Draugas*, 1953.VIII.1 d.

⁵² H Nagys, *Aktual s literat ros klausimai*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1953. III.18 d.

tyrus, beviltiškus, it Gobi dykuma, baronišk žodži magik »⁵³. Šk ma priduria, kad m s giminynt su rusais ir lenkais aiškiai rodyta, ir vis tebelyginau savuosius su Tolstojum, Dostojevskiu, tik ne su graikais, atseit, Vakarais. Ir kerta jis «priemiestiniam » optimizmui, nuostabiam kritik neišsimokslinimui ar sustingimui^{53 54}.

D mesio verta *Literat ros Lank* paskutiname numeryje paskelbta literat ros anketa: kuris veikalas nepakankamai vertintas ? koks turi b ti moralinio, tautinio ir visuomeninio motyvo vaidmuo m s literat roje ? kurie neigiami reiškiniai m s literat roje ? Pakankamai nevertintais palaikyti Kr v s ir Sruogos veikalai. Min t j motyv buvimas pripaž stamas, bet jie k rinio vert s neapsprendžia, neturi b ti skelbiami kaip ideologija, neturi b ti moralizuojama. K rinio vert pareinanti nuo epochos dvasios pagavimo, ateities id j ir dvasios nujautimo. Tautai svarbu dideli rašytojai, kad ir netelp r mus. Jie svarbesni už klusnius smulkius rašytojus. Kritikai be atsakomyb s jausmo kart skirtum ver ia asmen neapykanta. Kritika atsilikusi nuo poezijos 100 met . Kritika tur t daugiau aukl ti skaitytoj , ne rašytoj . Literat riniai « m šiai» atbaido skaitytoj . Per daug keliami ir premijuoti silpni veikalai. Kritikoje viešpatauja maišatis: ia per saldu, ia per r stu. Okupuotosios Lietuvos literat r ne kritikuojame, o tik badome⁵⁵.

Nutr kus t stinumui su liaudies k ryba, neatskleidžiama tautos dvasia sn duriuoja ir eina šunkeliais. Išimtys Kr v ir Vaižgantas. Pažadinta tautos dvasia nešt savo dal Vakar kult r⁵⁶. Rašytojai nesugeba ir nenori intensyviai išgyventi lietuvi tautos dabarties ir kurti jos ateities vizij⁵⁷. Negerbiami vyresnieji rašytojai; rašytoj santykiei bais s⁵⁸. Tie santykiei neturi reikšm s k rybos lygiui⁵⁹. Intelektualin bendruomen nesiremia skai iais, bet paj giais individualais⁶⁰. Nesir pinama rašytoj prieaugliu⁶¹. Literat ra virsta raminais vaistais. Seniai rašytojai klysta laikydami save paskutiniu tašku m s literat roje. Premijavimo tvarka negera: premijos lengvai skiriamos ir neapima paj gi rašytoj . Mies ionys

⁵³ A. Šk ma, « Literat ros Lank » antrojo numerio proga, žr. Nepriklausoma Lietuva, 1953.VI.10 d.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ *Literat rin anketa*, žr. *Literat ros Lankai*, 1959 m. 8 nr., 12-24 spl.

⁵⁶ K. Brad nas, ten pat, 13 psl.

⁵⁷ Br. Rail a, ten pat, 21 psl.

⁵⁸ A. Mackus, ten pat, 17 psl.

⁵⁹ K. Ostrauskas, ten pat, 20 psl.

⁶⁰ A. Nyka-Nil i nas, ten pat, 19 psl.

⁶¹ K. Ostrauskas, ten pat, 20-21 psl.

turt ja ir nesidomi knygomis⁶². Didžiausia blogyb — rašytojo gyvenimo s lygos, visuomen s abejingumas ir prieauglio maž jimas⁶³.

Iš anketos susidaro pesimistinis vaizdas. Kai kas net neatsak anket , laikydami *Literat ros Lankus* sau tolimais, o kiti iš nepaslinkumo.

Stipriai pajudin literat ros gyvenim , taikydami normalius, ne «b dos » reikalavimus, k l smarkius v jus — naujus vardus ir pastangas, — supurt ir apsn dusi visuomen dom tis, gin ytis, taigi ir skaityti ne tik *Literat ros Lankus*, bet ir j keliamas ar nuvertinamas knygas, gaila, po 8 numeri *Literat ros Lankai* sustojo. Vieni j dalyviai susispiet *Metmenyse*, K. Brad nas nu jo *Draugo* kult rinio priedo redaguoti, A. Šk ma, J. Kaupas ir A. Mackus mir , J. K kštas, tvark s *Literat ros Lank* leidim Argentinoje, palieg s atsid r pas gimines Lenkijoje.

Literat ros Lank literat ros veikal vertinimai, apskritai, tebegalioja ir šiandien, kaip tiksl s, pagr sti ir dr s s, vieni ramiau, kiti aistringiau parašyti.

⁶² A. Landsbergis, ten pat, 17 psl.

⁶³ Ten pat.

Pasipriešinimas kultūriniam nuosmukiui

Nuo tremties laik Vokietijoje mūsų kulturiniame gyvenime leido šaknis diletantizmas, šališka bei nekompetentinga kritika, smuko visuomenės meno kultūra, kerojo menkystė; tikri menininkai ne kartą jutosi nereikalingais posniais. 1958.VI.1 d. keli pajėgi menininkai, rašytojai bei mokslininkai tam užkirsti kelią ar bent sukrasti ramiai žemyn šliaužianči visuomenė Bostone parašė viešą pareiškimą *Pasipriešinkime kultūriniam nuosmukiui*, kur pasirašė 60 žymesni kūrėjai, mokslininkai ir visuomenininkai. Pareiškimo sidoro eilė mūsų laikraščiu, paduodamas jo tekstas:

“Esame susirpinę mūsų kultūrinio gyvenimo klausimais, kurie ne kartą buvo atskirti asmenkeliami, nors jie balse nebuvo paisoma. Atkreipti dėmesiai šiuos rūpesčius š kartą dėj pasisakoma kolektyviai, jungiami noro matyti mūsų kultūrinį gyvenimą gyv.

Nepriklausomojo gyvenimo metais laisvoje tavyje buvo sparčiai pažengta variose kultūrinė skrybos srityse ir pasiekta rimto lygio. Šis lygis šiandien yra atsidrė didelėje grėsmėje bėtvil nusmukdytas primityvų męgiškum. Nebesant valstybės globos, nebeturint savų akademinė institucijų ir visiems «lygiais» pasidarius, atsiranda slygos veržtis nebe savo krybiniu pajėgumu, o reklama, krybin impotentiškum imant dangstyti apeliavimu patriotinius jausmus, tviskė lauk rugi gubomis, iš atminties atkuriamais tavyne vaizdais, pietizmu lietuviškiems siužetams ir pan. Tokios padties akivaizdoje turime tarti: nra patriotinė pareigos imtis krybinė uždavini, kuriems neturime jęg. Yra pakankamai bėd atlikti savo patriotines pareigas, nesiimant žeminti mūsų meno lygio. Kultūrinė kryba yra sritis, kur męgiškumui viešumoje vietos nra.

Niekur ir niekada netręksta diletantų, bet normaliose slygose jie nesudaro problemos: jie reikiiasi savo šeimyninė aplinkoje, niekam nekenkdami. Tiautada, kai jie ima iš šeimyninė aplinkos veržtis viešum, iš gerbiama męgi jie virsta piktais kenkėjais. Šitoki apraiškė su kaupiu ima rodytis jau ir mūsų suose, kai veržlė diletantai, uoliai reikišdamiesi jiems be atodairos suteikiamose spaudos skiltyse, visuomenės akyse darosi autoritetais. Neišvengia-

mai d l to visuomen je vyksta dezorientacija, kuria naudojasi grafomanai ir teplomanai, sumaišydami visa vienan katilan, sudarydami gyvo kult rinio gyvenimo iliuzij , kai iš ties turime reikalo ne su tikra gyvybe, o tik su reklamos muge. Neži rint išorinio judrumo, m s kult rinis gyvenimas yra atsid r s pavojuje. Yra kli i , kurios nepriklauso nuo m s (talentai n ra dirbtinai išauginami, jie kiekvienam laikui dovanojami). Bet yra kli i , kurios sudaromos m s pa i kalt s, spaudai atidarant keli diletantams veržtis viešum ir joje varyti savo ž li autoreklam . Manome, kad ir dabar neb t šio klausimo, kaip jo n ra normaliose s lygose, jei m s spauda, formuojanti vieš j opinij , atsakingai laikyt si kult rinio gyvenimo atžvilgiu ir vadovaut si šiais aiškiais, bet dažnai paminamais principais:

1. Kiekvienas m s kult rinis laim jimas turi visus mus lygiai džiuginti ir susilaukti d mesio visoje spaudoje. Kas yra laim ta, yra laim ta lygiai visiems, ne vienai srovei. Naujai pasirodžiusios knygos, muzikos k riniai, dail s parodos, koncertai, vaidinimai tur t b ti visoje spaudoje nešališkai aptariami. Ta iau b kl yra tokia, kad esame ver iami apgaillestauti, jog dažnai tokio imto d mesio m s k rybinei gyvybei tenka pasigesti. Užuoť objektyvaus d mesio viskam, kas iš ties laim ta lietuviškajai kult rai, reklamiškai aukštinama kas « sava », o « svetimu » susidomima tiek, kiek turima progos «priešui» gelti. Kaip visi vienodai gerbiame vis kryp i m s didžiuosius vyrus, nuo Basanavi iaus per Kudirk ligi iurlionio, Maironio ir Kr v s, taip lygiai pagarbiai tur tume sutikti ir dabarties k r jus, nesiimdami j diskriminuoti sroviniiais sumetimais. Partiniai motyvai neprivalo mummyse nustelbti lietuviškosios s žin s.

2. Ta iau objektyvus džiaugimasis tuo, kas yra laim ta lietuviškajai kult rai, neturi virsti visko tokiu pa iu vertinimu. Nesgi ne visa yra lygiai verta ir ne viskuo galima džiaugtis. Nesame dar tiek nuskurd , kad jau neb t nieko kito lik , kaip nebeskirti tikro laim jimo nuo m g jinio bandymo. Kiek kenkia piktos niekinamosios kritikos, tiek yra kenksmingos ir egzaltuotos panegirikos. Objektyvi informacija turi eiti drauge su kritišku žvilgsniu, žinan iu, kad negali b ti be pagrindo nei peikiama, nei giriama, kad yra vertybi gradacija, kad ne visa yra vieno ir to pat meninio lygio. Tikra kritika iš ties yra analiz , o ne sp dži pasakojimas, ne pasipiktin s niekinimas ir ne kyru s reklamavimas. Ši kritikos prasm turi b ti atstatyta m s spaudoje.

3. Kritikos uždaviny s yra atsakingas ir reikalauj s atitinkamos kompetencijos. Jo negalima patik ti m g jams, kaip nepatikime

savo sveikatos tiems, kurie neišmano medicinos. Vis laikraš i redakcijos tur t jausti pareig pasitelkti atsaking ir kompeten-ting literat ros, dail s, muzikos ar teatro k rini kritik , o ne verstis atsitiktinai gautais rašiniais. Tas pats principas tur t galioti ir apskritai literat ros, dail s, teatro, muzikos klausimais. M s spaudoje yra pasirod ir vis tebesirodo toki šnek jim apie dail ar toki paistym apie literat r , kad tenka rausti iš g dos tai skaitant sav ja kalba. N ra b tinos pareigos laikraš iui pasi-sakyti d l moderninio meno ar d l Picasso, bet yra pareiga, jei imamasi apie tai kalb ti, tai atlikti rimtai. Savo ignorancij kiek-vienas tur t pasilikti sau pa iam, o nesiveržti su ja viešum .

Keliame šiuos klausimus, nes nelaikome paliestosios pad ties nepavojinga. M s spaudos nuosmukis izoliuoja m s k r jus nuo lietuviškosios bendruomen s. Demonstruodami savo primityv provinciališkum ar atšiaur partiškum , atstumiamė nuo sav s gilesnio intereso jaunim .

Šiuo pasisakymu nesik siname spaudos laisv . K rybai reikia laisv s, ir n ra k rybos be priešybi tampos. Ta iau laikome nesu-sipratimu spaudos laisv s vardu negerbti paties žodžio, leidžiantis juo švaistytis paprastai ignoracijai ar neatsakingai reklamai. Mes norime matyti sav j spaud toki , kad b t galima ja didžiuotis kaip m s gyvenimo pažang skatinan iu veiksmiu.

V. Adamkavi ius, J. Akstinas, P. Augius, J. Bakis, kun. dr. A. Baltinis, arch. A. Banelis, Al. Baronas, St. Barzdukas, A. Bendorius, K. Brad nas, Pr. ep nas, V. iži nas, Alf. Dargis, J. Daugvila, J. Gaidelis, Ad. Galdikas, dr. J. Gimbutas, dr. M. Gimbutien , dr. J. Girnius, A. Gustaitis, V. Ignas-Ignatavi ius, V. K. Jonynas, Vyt. Kašuba, A. Kašubien , M. Katiliškis, dr. J. Kaupas, Yyt. Kavolis, K st. Keblys, J. Kralikauskas, Vl. Kulbokas, Andr. Kuprevi ius, Alg. Landsbergis, dr. V. Maci nas, Vyt. Marijošius, dr. H. Nagys, A. Nyka-Nili nas, arch. J. Okunis, K. Ostrauskas, J. Palubinskas, V. Petravi ius, dr. J. Puzinas, H. Radauskas, V. Ramonas, A. R kas, dr. A. Salys, St. Santvaras, Alg. Šal ius, Ant. Šk ma, A. Tamošaitis, dr. J. Valaitis, Ad. Valeška, T. Valius, dr. V. Vardys, Iz. Vasyli nas, B. Vaškelis, Vc. Verikaitis, R. Viešulas, L. Vilimas, V. Vizgirda, R. Žukait " 1.

Pareiškimo diagnoz aliarmuojanti: veržl s diletantai užgožia spaud , darosi visuomen s autoritetais, visuomen dezorientuojama, grafomanai ir teplomanai taurauja, kult rinis gyvenimas virsta 1

¹ *Nepriklausoma Lietuva*, 1958. VI. 18 d.

reklamos muge. Pareiškimas reikalauja bešališkai vertinti kult rinius laimėjimus, vertinime išlaikyti vertybi gradaciją ir m g j nekelti dideliais talentais, o kritikais pasitelkti kompetentingus bendradarbius, ne šališkus m g jus.

Reakcija buvo stipri. ikagoje buvo net sušauktas susirinkimas tam pareiškimui pasmerkti. Daugiausia pulta — nuo komunistų, *Naujien* (su išimtimis), *Vienybės* iki *Laiškų Lietuviams*. Buvo ir nuosaikūs, dalykiško svarstymo ir aiškaus pritarimo². Bet buvo ir piktintasi bei smerkta, pravardžiuojant « Beždžionių aktu »³. « tautos g da »⁴, « diletantizmo perlu »⁵, draudimu eiliniam lietuviui turėti savo nuomonę^{5 6}, seną lietuvių niekinimą⁷, autoritarinę galvosena ir cenzūros reikalavimų⁸. A. R. kštel išskyrė iš pasirašusių visus nedailininkus, kaip korektorių klaidą⁹. Vilius Draugas irgi išsigando cenzūros¹⁰. Kiti es neturį teisę pasirašyti ar pasirašyti pagrindiniams kaltinimams neskait¹¹. Siundyta net prieš *Lietuvių Enciklopedijos* leidinį¹².

J. Kreivnas pripažįsta nuosmukio apraiškas. Pasirašiusieji, lyg kultūros taryba, ignoruojanti veikiančias lietuvių staigas, vieniems sakanti susitvarkyti, kitiems — « pranykti ». Surašę trūksta kitų gerų kultūrininkų, profesorių, studentų. Nepaisoma senų lietuvių kultūrinį laimėjimų. Deja, specialistai kritikai prašapo, bijodami reakcijos. Nevarin kime žmoniai iš fronto, bet kvalifikuotu darbotumu pakelkime kultūrą lyg¹³.

Kun. J. Vaišnora ir Z. Ivinskis iš Romos atsiliepė bendru raštu: *Dėl pasipriešinimo kultūriniam nuosmukiui*¹⁴. Priešintis nuosmukiui reikia, bet pasižadant ir sipareigojant, ne kitus kritikuojant, apšaukiant diletantais. Kultūros gyvenimas apibūdinamas per tamsiai. Pareiškimas imsis skaldyti ligi tol vieningus kultūrininkus.

J. Kardelis nurodo, kad toks klausimas keltas ir Lietuvoje. Jis esąs amžinas, nes kultūros s voka nevienoda. Pareiškimo autoriai visus trūkumus suveda spaudai, pamiršdami, kad ta spauda ir pastaruosiu metu itin išaugo. Patarimai esą geri, bet kur gauti kompetentingus visurį vertintojus ir kur vertinimo matas? O minimo vertintojų partiškumo nereikia perdit. Ir galop išveda: « ... visi 60 pasirašusių pareiškimui dėl nuosmukio prašomi rodyti darbu, kaip galite. Durys visiems atviros. Ne protestais, ne aimanomis, ne

⁵ J. Sulia, *Genijų maištas*, žr. *Naujienos*, 1958 m.

⁹ A. R. kštel, *Kultūrinis nuosmukis*, žr. *Draugas*, 1958.VI.21 d.

¹¹ A. Kairys, *Imu žodį*, žr. *Naujienos*, 1958.XI.8 d.

¹³ J. Kreivnas, *Kovojant su nuosmukiu*, žr. *Draugas*, 1958-VI.1 d.

¹⁴ *Žr. Draugas*, 1958.VIII.2 d.

kaltinimais, ne pamokymais, bet tiktai realiu darbu galima pad ti 60-ties keliamais klausimais. Visus kvie iame darb — tikr lie-tuvišk talk »¹⁵.

J. Grinius mano, kad klausimas susipainioj s, nes pradžioje neaptarta kult ros esm , sritys, laipsniai, m g j bei specialist vaidmuo. Aplenktos dorov s ir žinijos sritys. Be to, k r jo stiprumui diplomas nereikalingas. Ir m g jai svarb s, nes susieja men su gyvenimu. D l nuosmukio kalta gyvenamoji aplinka (Amerika-technin s kult ros kraštas, kur neklesti nei estetin , nei menin kult ra). J. Grinius paryškina pareiškim — paskelbti kov oportu-nizmui ir konformizmui ¹⁶.

Kiti, kaip V. Volertas, pripaž sta, kad pasisakyti reik jo, tik ramiai, « sakmiškai » ¹⁷. Blaiviai paži r jo M. Žitkut (slapyvardis ?) apgindama nuo insinuacij , iš esm s sutikdama bei pasijuokdama iš demokratiško paveiksl piešimo, dram , eil raš i rašymo, simfonij k rimo ¹⁸.

Panašiai galvojo ir V. Kavolis¹⁹, prie to klausimo v liau gr ž s *Metmenyse*. Jo manymu, «Šešiasdešimties manifestas» d l nuosmukio suk l s didel triukšm d l toki kukli reikalvim . Kas gins nekom-petingum ir šališkum vertinant k ryb ? Visuomen palaik dviej to pa io lygio grupi susid rimu (ne mažai tereikalaujan i su rimtai reikalaujaniais aukštesnio lygio) ir daugiau palaik « mažanorius ». Kalti iš dalies ir 60, per maža parod ryžto kovoti. Dabar « maža-noriai » dedasi kankiniais ir juos remia visuomen ²⁰.

Vis d lto po tos « perk nijos » mažiau s skait suvedin jimo ir superlatyv kult rinius reiškinius vertinant ir menkystes keliant.

Rimtai atsiliep V. Mari nas. Jis mano, kad šališko vertinimo m s spaudoje ne tiek daug; laikraš i redakcijos, stokodamos kompetenting bendradarbi , priverstos d ti kiekvien manomesn straipsn , neatsakydamos vietos ir kitaip manantiems. Spauda ir visuomen gali daug reikalauti iš pareiškim pasirašiusi . Diletan-tizmo protestais neišnaikinsi, bet tik išmanymu ir k rybos j ga ²¹.

V. Rastenis si lo : 60 — imkite valdži vertinti kult rin k -ryb . Sukilimas tur s teigiam pasekmi . Jis bus pus tinai s kmingai

¹⁵ J. Kar del is, *D l pareiškimo apie nuosmuk*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1958.VII.23 d.

¹⁶ J. Grinius, *M g jai ir specialistai kult roje*, žr. *Draugas*, 1958.VIII.23 d.

¹⁷ V. Volertas, *Kas raš ir pasiraš*, žr. *Draugas*, 1958.IX.4 d.

¹⁸ M. Žitkut , žr. *Naujienos*, 1958.VII.26 d.

¹⁹ V. Kavolis, *Seimo pamokos ... ir impotent sukilimas*, žr. *Dirva*, 1958.IX.25 d.

²⁰ V. Kavolis, *Triukšmingieji vykliai*, žr. *Metmenys*, 1959 m. 2 nr., 177-178 spl.

²¹ V. Mari nas, *Pasipriešinkime, bet kam ir kaip*, žr. *Dirva*, 1958.VI.23 d.

atkreip s d mes nepamatuot smilkinim žaling reikšm ir gal daugel paskatins rimtai galvoti ir apsispr sti, kad «jei likimas l m b ti ignorantu, stengsuios bent neb ti arogantu»²². Be reikalo ir be pamato kai kurie redaktoriai ir net menininkai šokosi sižeid protestuoti prieš neabejotinai geras sukil li intencijas.

Iš 60-ies pasirašiusi j pasisak A. Baronas ²³, A. Gustaitis ²⁴ ir V. Vizgirda ²⁵. L. Dambri nas irgi iškelia nepalank nusistatym aukšto lygio vertyb ms, kuri nesupranta mas s nei eilinis inteligentas ; pastangas visas kult rines vertybes vienodai vertinti ner - šiuojant ; neigiam nusistatym prieš naujoves ²⁶.

Geriausiai visa tai aptar ir kritikams atsak J. Girnius ilgame straipsnyje. Jei tam pasisakymai neb t pagrindo, mano Girnius, neb t kil n tiek triukšmo. Pirma turime pabusti iš iliuzij ir pamatyti tikrov . Kad taip triukšmaujama, tai reiškia, jog pabusti nenorima ir vengiama kieto darbo. Pasisakyta prieš pareiškim buvo daugiau neigiamai, nes jis buvo prieš viešosios opinijos formuotojus : « Vagie, kepur dega ». Kova reikalinga, kad laim tume siekiam j tiksl . Kritin dvasia pažangai reikalinga. Moralizavimas — nemesk akmeniu kitus — ia ne vietoje, nes pasisakyta prieš apraiškas, ne žmones. Teis kalb ti «lietuvi kult ros vardu» jie tur jo, kaip ir kiekvienas lietuvis, jau i s pareig r pintis sava tauta bei jos kult ra. Klaidinga baidyti vienyb s ardymu. Juk kritika tai ne artimo meil s stoka, nes kreipiamasi k rinius, ne žmones. sižeidusieji šoko kelti panik , kad niekinama liaudis, tauta, m kraipyti pareiškimo mintis, stengdamiesi užkr sti nuoboduliu ir tuo laim ti, o nesvarst keliam j dalyk . Be reikalo puolama patriotizmo ir realizmo vardu, nes pareiškim pasiraš vairi kryp i dailininkai ir pagaliau negalima tautinio meno tapatinti su kuria meno kryptimi ar tematika. Niekas nedievinu Picasso, bet svarbaus menininko negalima ir niekinti. Pareiškimas, neneigdamas m g j veiklos, pasisako prieš j m g jišk darb viešumoje. Diletantai kritikai, keldami niekus, užkerta keli tikrai k rybai. N ra patriotin s pareigos imtis, ko nepaj gi. Pasisakymui r pi m s kult rin gyvyb . Oficioziniam optimistams viskas atrodo normalu, o pesi-

²² V. Rastenis, *Sukilimas prieš smilkalus* žr. *Dirva*, 1958.VI.26 d.

²³ A. Baronas, *Miegok saldžiai, senjorita*, žr. *Draugas*, 1958.VIII.23 d.

²⁴ A. Gustaitis, *Vieša atgaila d l nuosmukio*, žr. *Draugas*, 1958.VII.19 d.

²⁵ V. Vizgirda, *Nuosmukio temomis*, žr. *Draugas*, 1958.VIII.9 d.

²⁶ L. Dambri nas, *Kult rinio lygio išlaikymo perspektyvos*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1959 m. 1.8 d., 1.15 d., 1.22 d., 2, 3 ir 4 nr.

mistams — viskas pasmerkta ž ti. Tiesa, kad s lygos nenormalios, bet neturime atsisakyti normali mat . Laikraš i redaktoriai bijo kritiškesni id j , o j kaip tik reikia iš laikraš i laukti. Iškilus k r jas arba pats ž sta primityvioje visuomen je, arba j palieka. Taut sudaro ne tik «liaudis», bet ir «šviesuomen ». Negalima dogmatizuoti primityv skon , nors jis kartais b t ir šviesuolio. Turime sudaryti tinkamo lygio kult rines s lygas priaugan iai kartai. Pirmiausia svarbus spaudos lygis. Norime sunaikinti konkursuose A. Šk m , J. Jank , M. Katilišk , o keliame menkystes. Dail je dar blogiau; muzikoje už daininink nematome kompozitori . Moksle — taip pat blogai. Tam ir buvo reikalingas pareiškimas: susir pinti aukštesne kult ra. Reikalaujama vertybi gradacijos, objektyvios, dalykiškos kritikos. Girnius mano, jog pareiškimas privert bent kart padiskutuoti kult rinius klausimus ²⁷. Po 11 met J. Girnius su pasitenkinimu konstatavo, kad nors pareiškimu daug ir nepasiekta, bet susidar kompromisin pad tis: reklama populiariojoje spau- doje, o iš žurnal laukiama kritikos žodžio ²⁸.

Po diskusij diletantai, partiniai kritikai, rodos, nebe tokie ž l s. Visuomen s susidom jimas buvo pažadintas — žmon s svarst , gin ijosi, vertino pasisakymus, — žodžiu, tais klausimais gyveno. Gražiai tai aptar M. Vaitkus, kaip botago kirt per m s kult ros mauryn : «Krustel jo pažadinti iš miego smegenys, atsiv r žo- džiams platesn s burnos, subruzd marginti popieri niežtin ios plunksnos, ir pavartotasis rašalas upeliais nutek jo laikraš ius straipsni pavidalu, straipsni labiau ar mažiau rimt ; susidom jo skaitytojai, kilo diskusijos, šis tas paaišk jo, šis tas labiau susiraiz- g [...] Argi tai visa ne naudinga?»²⁹. Garbingasis literat ros pa- triarchas išreišk l kest , kad kult ros smukdytojai susim styt , o protestuotojai jaust pareig kult r puosel ti, ypa kritikai — imt si konkre iai kovoti su negerov mis, nepraži r dami deiman- iuk , iš viso knygai daugiau skirt d mesio, ne vien atmesdami recenzij l .

Nuosmukio pareiškimas ir jo gin ai stipriai sujudino m s meno bei literat ros gyvenim . Daugelis pasirašiusi j pirmaeiliai k r jai bei kritikai savo naujais darbais par m š savo žod ; kuriam laikui

²⁷ J. Girnius, *Pasipriešinkime kult riniam nuosmukiui*, žr. *Aidai*, 1958 m. 9 nr., 406-415 psl.; 10 nr., 460-467 psl.; 1959 m. 1 nr., 21-29 psl.; 2 nr., 74-82 psl.; 3 nr., 106-111 psl.

²⁸ J. Girnius, « *Akademiška » reklama ir « muzikiška » kritika*, žr. *Aidai*, 1969 m. 9 nr., 417 psl.

²⁹ M. Vaitkus, *M s literat rin s kritikos reikalu*, žr. *Draugas*, 1959.VIII.8 d.

pritilo besaikis visko gyrimas bei pasigyrimas. Visuomen sužiuro ir sukluso. Bet dabar jau v l nestinga sodinan i pa ius save nemirting j k des, o saviveiklos darbeli k limo meno vykiais. Tad teis s yra K. Brad no žodžiai: « Nuosmukio manifestas vienu metu pad jo, bet šiandien jau vargu kas besiimt tok manifest redaguoti ar net po juo pasirašyti [...] Sumaž jo reiklumas [...] atbuko jautrumas»³⁰. Nuosmukio pasmerkimo manifestas prisimintas meno bei literat ros gyvenimo atmosferai paryškinti.

³⁰ *Pasikalb jimas su Brad nu ir Nagiu*, žr. *Akira iai*, 1971 m. 6 nr., 8-9 psl.

S j dis kilo d l A. Landsbergio dramos *Penki stulpai turgaus aikšt je* (1951). Ji statyta lietuviškai Clevelande, Detroite, Los Angeles ir Chicagoje; angliškai New Yorke ir Toronte, latviškai Toronte, Hamiltone, Chicagoje, Clevelande. M s spauda j vertino labai vairiai.

V. Kavali nas partizan misijoje mato labai dramatišk moment . Tai filosofin -moralin drama, šaukiantisi Vakar ; bet ar Vakarai iš viso teb ra ? Dramos veik jai komplikuoti. Pavyzdžiui, gal tik psichoanaliz gal t atskleisti Antano, žudan io Tardytoj , siel ¹. V. Alantas aštriai pareišk : «Nedaug tai dramai tereik t pakeitim , kad ji b t pastatyta bolševikin je Vilmniaus teatro scenoje» ^{1 2}. V liau jis pareikalavo savosios literat ros veikalus vertinti pagal lietuvišk j linij ³. Al R ta ia mato išm styt ir išgyvent ties , vietomis per abstrak iai išreikšt . Remdamosi skaitomu, bet ne scenoje girdimu (tad lengvai nenugirstamu) tekstu, ji giliai analizuoja veik jus ir niekur nemato partizan id jos degradavimo. Priešingai, partizanai, jos manymu, iškeliami karžygiais, vertais palikuoni atminimo. Neigiamai prieš veikal gal jusios nuteikti neaiškios vietos⁴. Petras Maželis, režisierius, kaip ir autorius, ia mat s partizan išaukštinim ⁵. Vyt. Kutkus drama nusivyl s: nepaneigdamas menin s vert s, mato pasity iojim iš partizan , nes jie ia rodomi silpnavaliai, garb troškos. Pjes nestatyтина⁶. O P. Bal i nui, priešingai, veik jai ia taur s lietuviai⁷. D l *Draugo* ⁸ ir *Darbininko* ⁹

¹ V. Kaval i nas, *Ar Vakarai tebeegzistuoja*, žr. *Draugas*, 1958.XII.6 d.

² V. Al ant as, *Ir belieka tik 5 stulpai turgaus aikšt je*, žr. *Dirva*, 1959.II.9 d.

³ V. Al ant as, « *Raudonasis generolas* » prieš mane, žr. *Dirva*, 1959.IV.6 d.

⁴ Al R ta, *Alg. Landsbergis*, « *Penki stulpai turgaus aikšt je* », žr. *Draugas*, 1959.V.23 d.

⁵ P. Maželis, *Partizanas — gyvas žmogus*, žr. *Draugas*, 1959.V.23 d.

⁶ Vyt. Kutkus, *Partizan drama scenoje*, žr. *Draugas*, 1959.II.14 d. ir *Dar kart d l «Penki stulp »*, žr. *Draugas*, 1959.V.16 d.

⁷ P. Bal i nas, *Jau 15 stulp turgaus aikšt je*, žr. *Draugas*, 1959.IV.4 d.

⁹ (Anoniminis skyrelis *Spauda*) *Gin as apie « Penkis stulpus turgaus aikšt je »*, žr. *Darbininkas*, 1959.II.20 d.

pastab apie Amerikos teatr kult rbolševizm , veikalo id jas ir recenzij ištraukas reagavo autorius, pareikšdamas, kad ia buv parinkti tik neigiami pasisakymai ir svaidomasi kult rbolševizmu¹⁰.

Amerikie iai *The Lambs Club* dramos konkurse šio veikalo angliš- k j versij *Five Poles in a Market Place* išrinko geriausiu 1956-1960 m. veikalu. Manyland Books išleido veikal angliškai su rašytojo Bobert Payne vadu, kur atžymima, kaip prieš tironijos brutalum ken ianti tauta iškelta galva liudija savo kult r¹¹. Landsbergis nurodo, kad « viena priežas i , kod l komisija atrinko mano veikal , buvo ta, jog jis meniškai išreiškia universali laisv s nemarumo id j »^{11 12}.

D l Alanto ir Butkaus kritikos atsilier V. Rastenis, lygindamas juos su komunist reikalavimais Lietuvoje: « Gal b t ir mums, ia bevaizduojantiems kovotojus d l laisv s, kovotojus prieš prievartavim , ypa prieš k rybos prievartavim , prieš menininko pajungim tik politiniuose centruose patvirtintoms id joms ir linijai, gal b t reikia atsakyti jo paties ginklu ir [...] literat ros bei apskritai meno kritikai taikyti *mutatis mutandis* tok pat princip , kok nurodo naujasis bolševik išmin ius (Chruš iovas) »¹³. Rastenis mato ia partizan reabilitavim , atskleist j tragiškum , tik jim , kli tis, bevil- tiškum , dvasin atsparum , tiesiog atkaklum , aiškaus fizinio pralaim jimo akivaizdoje. Jo manymu, ia atskleidžiamas bandymas psichologiškai persiorientuoti, prisitaikyti, silieti priešo tarp ir naujas kli tis. To b ta ir tikrov je, ir rašytojas gal menine intui- cija tai nujaut . Gal mes tur tume sav j linij keisti, o ne rišti rašytoj prie stulpo. Pil niškasis heroizmas dabar n ra pati tiksliau- sia ir aukš iausia heroizmo r šis. Autorius sprendimo nedaro, — j turi ži rovas pats pasidaryti. Ši opi problem reikia spr sti labai atsargiai, ne pa ia primityviausia forma¹⁴.

Kitas *Draugo* vertintojas sako, kad meno k rinio paskirtis n ra moralizuoti, mokyti, bet vaizduoti — duoti regin , kad sukelt kuo intensyvesn estetin pergyvenim , pasiekt skaitytojo pas mon , kelt nuostab , išg st , džiaugsm , li des. Autorius teisingai eina menin s tiesos ieškojimo keliu ir skelbdamas, kad visuomet bus žmoni , kovojan i prieš smurt , nes bus paj g s myl ti. Pateisina Landsbergio atsisakymas realistinio kelio didesnei dimensijai išgauti — iškelti demoralizuojan ius partizanini kov padarinius. Jo veikalo

¹¹ A. Landsbergis, *vadas «Penkis stulpus»*, žr. *Draugas*, 1968.XI.23 d.

¹² Žr. *Draugas*, 1959.11.25 d.

¹³ V. Rastenis, *Rišam rašytoj prie stulpo be teismo*, žr. *Dirva*, 1959.III.12 d.

¹⁴ V. Rastenis, *Pasiklydome tarp stulp* , žr. *Dirva*, 1959.IV.9 d.

žmon s auga ir vargina savo m slingumu. Jis ia suk r s «Legend apie Milžinkap — stipr drums iant vaizduot dramos veikal , kuris praturtins m s dramaturgij ir kuris išliks »¹⁵.

Ir E. Vaštokui ši drama išsiskirianti nuo panaši rezistencini dram , kur konfliktas suprastintas ger j -blog j charakteri forma, ia ieškoma atomazgoje ne tiek ger j pergals, kiek našiausio kovos b do totalin s priespaudos santvarkoje. Veikalui dramins j gos netr ksta, bet išraiška nesurasta¹⁶.

Ilona Gražyt dramos problematik bando ži r ti visai kitaip: «M s dien ži rovui heroizmo s voka, kaip j suprato praeities generacijos, yra svetima — nugal tojas ir nugal tasis dažnai d vi tik skirtingas kaukes, už j slepiasi vidin realyb , pas mon s džiungl s. Jame sunku atskirti šviesiuosius nuo tamsi j ir laisvuosius nuo belaisvi »¹⁷. Bet K. Brad nas šitoki m s laiko nenormalyb aptar tikruoja vardu — «moraliniu daltonizmu »¹⁸.

L. Mock nas sakosi skiri s ši pjes nuo melodram , šia tema parašyt patriotiškumui kelti. Autoriui ia r pi Antano ir Tardytojo konfliktai j pasaul ži ros šviesoje. Antanas tiki savo kovos teisingumu, bet ta ž tb tin kova nužmogino jo asmenyb . Antanas, kovodamas d l ateities, turi pamiršti praeit ir nužmog ti. Jo, skulptoriaus, rankos prarado švelni k rybos j g . Didžiausias pralaim jimas n ra mirtis, bet žmogiškumo praradimas; Antanas apsisprendžia draug neapleisti turgaus aikšt je ir mirti kartu, paliudydamas kovos ištikimyb ir savo žmogišk j vert . Tardytojas — intelektualas su antžmogio reikalavimais — « kurti pasaul iš beformio žmoni jos molio ». Bet jo id ja liko knygoje, kaip Antano skulpt roje, ži rovui neatskleista. Freudiškas, gal ne visiškai atsakingas už savo veiksmus, personažas, reprezentuoj s prieš , ir jo motyvacijos perk limas subjektyvi plotm sumenkina ir rezistencin konflikt , atimdamas iš jo universalum . Tad dviej priešing j g konflikto ia kaip ir n ra, tik praeities apm stym lipdiny s. Dramai s mon s srautas netinka. Antanas, tur j s Tardytoj nušauti, atpaž sta savo ir jo pad i panašum ir nenušauja. Abu pralaim j , atgyven

¹⁵ Vytautas A. Jonynas, *Requiem miško broliams*, žr. *Draugas*, 1966. .31 d.

¹⁶ R. Vaštokas, «*Penki stulp » išraiškos formos beiėškant*, žr. *Draugas*, 1966. .24 d.

¹⁷ Ilona Gražyt , *Landsbergio partizanin drama*, žr. *Aidai*, 1967 m. 8 nr., 363-365 psl.

¹⁸ Žr. *Draugas*, 1967. . 11 d.

savo funkcijas ir istorijos pasmerkti sunaikinti. Ir L. Mock nas išveda, kad *Penki stulpai* stokoja tikro konflikto ir tikros kovos¹⁹.

Penki stulp gili j prasm stengiasi atskleisti ir E. Šilbajoris. Jis klausia, ar su ž stan iais partizanais mir senov s Lietuvos didvyri legenda ir ateinan ios kartos tur s ieškoti kit keli tautos gyvybei, o gal pasibaig bet kokia buvimo prasm . Landsbergis, es , tik parod paradoks kupin laikotarp , neišsprendžiamas problemas, prašydamas tik niekad neužmiršti to laiko ir žmoni .

Pjes je pagrindinis — meil s ir pareigos susikirtimas. Antan iš miško vilioja buvusi jo sužad tin Albina, bet Antanas daugiau už gyvyb myli mergait Gen — šalies simbol . Išlikti gyvam tai ne tik pasirinkti nemylim Albin , bet ir pasiduoti. Mažasis kraštas, nepavadintas Lietuvos vardu, yra bet kurios pavergtos žem s simbolis. Antanas suabejoja savo tikslo tikrumu ne praktiniais sumetimais, bet iš pagarbos žmoguje gl din iam k rybiniam pradui. Tardytojas kitados paraš s knyg apie ateities žmog , suformuot tobulo teisingumo d sni . Abu svajoja apie tobul žmog . Tod l Antanas nepaj gia pasik sinti prieš Tardytoj , ieškojus tiesos. Antano d ka Tardytojui atsideng gyvas žmogus. O Pasakotojas atskleidžia baisi ties : idealas išaukština žmog , kol jis nepasiekiamas ; nusileid s žem n — jis visus sutriuškina ²⁰.

Simbolin s plotm s heroj žodžius ir veiksmus autorius padaro daugiaprasmiai lyg modernioje misterijoje, vedan ioje komplikuot , dviprasm problem . Landsbergio veikalas — paminklas tragiškiems laikams.

Veikalas, suk l s karštus gin us, aptartas dienraštiniais straipsniais ir žurnal studijomis, dar, atrodo, susilauks ir daugiau svarstym .

¹⁹ L. Mock nas, *Didžiausias pralaim jimas — žmogaus praradimas*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 13 kn., 138-143 psl.

²⁰ R. Šilbajor is, *Algirdas Landsbergis. Prasm ir strukt ra*, žr. *Metmenys*, 1968 m. 15 kn., 3-31 psl.

Diskusijos d l A. Šk mos literat rinio pal ikimo

Šk ma, kol gyvas, jau buvo vairiai vertinamas. Entuziastiškai apie *Giesm*¹ atsiliep Aleksis Rannit^{1 2 *}. Jam oponuodamas, t *Giesm* B. Kazimieraitis (K. Bar nas) pavadino kakofonija³. tai A. Bannit v l pareišk : «iš tikr j tai yra kompoziciniai labai stipriai surištas ir harmoningas k rinys, atitink s modernin s literat ros reikalavimus. Surištas ritminiais pasikartojimais, harmoningas ne fotografinio realizmo derme, bet savo mažiau ar daugiau ekspresionistiniame apipavidalinime. *Giesm* s fon sudaro magiškojo realizmo bei siurrealizmo, peizažai (...) Jo išreiškimo b das, jo diktija yra didelio kondensuotumo, jo vaizdai yra dr s s ir netik ti, jo žodžiai pilni to aštraus švelnumo, kuris taip tinka m s tragizmo subtiliam apib dinimui »⁴. V liau Rannit band Kazimierait atversti kitame straipsnyje⁵.

P. Anu ionis Šk mos *Baltos drobul s* Garšv vadina m s laik didvyriu, ragavusiu namie gera ir bloga, kas nat ralu ir nenat ralu, svetim sudaužyta galva ir išvytu iš nam . Garšva, anot Anu ionio, esame mes patys su g diškais atsiminimais, sudaužytom galvom ir beprotmami namiais⁶.

Gana tiksliai Šk ma apib dintas V. Meškauskas. Šk ma jungi s senus ir naujus laim jimus, tur s siurrealistini prad ; bet tur s «logišškai rašyti apie nelogiškus žmogaus pergyvenimus »⁷.

A. Šk mai žuvus, užsideg neskanus gin as d l jo k rybos. J. Blekaitis, atsisveikindamas vertino j kaip dr s novatori : «Jo nuopelnas — intensyvus veržimasis ištrkti iš provincializmo, pasi-vyti m s dienas [...] Jis pl šia langus jaukaus, nev dinto kambar lio,

¹ Išspausdinta *Literat ros Lankuose*, 1952 m. 1 nr., 1 psl.

² Aleksis Rannit, *Apie Alant*, *Šk m*, «*Literat ros Lankus*», žr. *Dirva*, 1952. XI.13 d.

³ A. Rannit, *Apie Antan Šk m ir apie «nenormal j» men*, žr. *Vienyb*, 1953. II.6 d.

⁴ P. Anu ionis, «*Balta drobul* », žr. *Santarv*, 1958 m. 2 nr., 3-4 psl.

⁵ V. Meškauskas, *Nuo Šk mos iki Freud o ir atgal*, žr. *Margutis*, 1961 m. 7 nr., 4-6 psl.

kur gyvena, kaip senmergė, dliojanti pasijansus, m s tautiškoji literat ra. Jis leidžia silieti vidun šios amerikins gatv s klyksmui, nes ta gatv — m s dabartin realyb »⁸. Jis dr siai kirt s antaus « padoriai » visuomenei, « kai nenor damas pašluoti šiukšli palov n, jis gaiziai k l aikšt n gyvenimišk j purv , rod animališ k j meil s pus , sugretindamas, kas žmoguje vienu metu gyvena idealaus ir žemo »⁹. Jis nebuvo cinikas, grei iau — donkichotas. Jis myl jo visa, kas nauja.

J. Grinius labai greitai pareišk savo neigiam nuomon . Apie mirus rašytoj , girdi, reiškiami tik subjektyv s sp džiai; iš šalies atrodo lyg propaganda raštams leisti. Tik J. Blekaitis band s vertinti A. Šk mos palikim , bet neprecizuotai, suniekindamas kitus rašytojus, vertindamas atskirus *elestos* gabalus, iškeldamas *Balt drobul* . Grinius teigia, kad jos vyriausias veik jas Garšva, šizofrenikas ir v liau amnezininkas, neatsveriamas normali personaž , yra siauras antimoralistas esteticistas, « stov s prie nihilizmo bedugn s ». Šk ma suniekin s visas vertybes. Ir tai n ra naujenyb : pranc z F. Celin prieš 30 met *Kelion je vienos nakties pabaig* dav tirštesnio dvokalo. J. Blekai io k limas Šk mos žymiausiu posruoginiu dramaturgu nepagr stas. O Šk mos draugai, Šk mai ligi gyvam esant, neparaš apie jo k ryb n vieno nuodugnaus straipsnio, dabar propagandiškai graudena, neatskleidami tikrojo Šk mos svorio^{10 11}.

J. Griniui atsak A. R kas¹¹ ir R. Mieželis¹², J. Blekaitis¹³ ir Titas Guopis¹⁴ *Naujienose*. T. Guopis apie pagrindin *Baltos drobul s* veik j Garšv galvoja: «Nesunku suprasti, kad Antanas Šk ma savo veik j Garšv tokiu padar s s moningai, nor damas galimai logiškiau ir tikinamiau atskleisti jo pas mon s pasaul , nor damas ryškiau pabr žti, kad praeitis ir dabartis yra lygiai esmin s pilnojo žmogaus dalys, kad žmogus jau š pasaul ateina nebe-

⁸ J. Blekaitis, *Antano Šk mos atsisveikinimas*, žr. *Aidai*, 1961 m. 8 nr., 343 psl.

⁹ Ten pat, 345 psl.

¹⁰ J. Grinius, *Kiek ten teisyb s, ir kiek draug sentimentu*, žr. *Draugas*, 1962. 1.13 d.

¹¹ A. R kas, *L'affaire des amis (Draug reikalas)* žr. *Dirva*, 1962.1.26 d.

¹² R. Mieželis, *Kuo Antanas Šk ma yra reikšmingas m s literat rai ?*, žr. *Dirva*, 1962 m. 92 nr.

¹³ J. Blekaitis, *Polemikos su nekrologu parašt je*, žr. *Naujienos*, 1962 m. 53 nr.

¹⁴ T. Guopis, *Demagogija teisyb s vardu*, žr. *Naujienos*, 1962.,III.10 d.

laisvas, s lygotas paveld jimo, aplinkos ir likimo, prieš kuriuos jis yra bej gis, prieš kuriuos jo kova yra beprasmiška»¹⁵.

A. R kas, nesizav damas per daug Šk mos k ryba ir daug kur sutikdamas su J. Griniumi, betgi pareišk : « Galima nem gti Antano Šk mos, galima nesizav ti jo raštais, galima net piktintis jais, bet negalima nesuprasti, kad Antanas Šk ma savo k ryba tampa ne vien šeimos, ne vien draug , bet visos Lietuvos nuosavyb , ir kur beb t lietuvi , atsiras daugiau ar mažiau žmoni , jo li din i , net toki , kurie ne tik kad niekada nebuvo jo draugai, bet net jo nemat , o pažinojo tik raštus»¹⁶.

V l atsiliėdamas J. Grinius pabr ž , kad Šk mos k limas herojumi, savotišku m s literat ros išrinktuuju — nesaikingas, provokuoj s ir, nelaikant estetini apraišk aukš iausiomis vertyb mis, propagandinis. Metodas vertinti išimtus iš visumos *Baltosios drobės* gabalus yra netik s. A. Garšva — amoralus, siauras egoistas. O «lietuvis rašytojas, kuris savo tautai sunkiose valandose jai paliko nihilizmo nuod , nenusipelno pagarbos, kad ir kaip mantriai tuo nihilizmu b t žaidžiama »¹⁷. Tokiu nihilistiniu veikalu Grinius laiko *Živil* ¹⁸. St. Daunys *Živil s* nes km s priežastimi laiko, kad reikia parodyti kruvin tikrov : j rodysi — ne tiksi ži rovui, nusl psi — nusikalsi meniniams reikalavimams ¹⁹. D. M. J. sako, kad *Živil s* veik jai «neprarasdami savo žmogiškos gyvyb s ir šilumos, kovoja su likimo skirtomis situacijomis» ²⁰ «Tai jau ne tiek estetikos ir konvenans , bet pirmoje eil je dorov s klausimas. Nuo moralini antausi , kuri paliko A. Šk ma savo raštuose, lietuvi visuomen turi gintis, jei nori išlikti, o ne pask sti nihilistin je neviltyje. Tod l sp ti gyvus tautie ius d l nihilizmo nuod kritikui yra svarbesn pareiga negu pagerbti mirus , kuriam dabar nei šilta, nei šalta d l m s kalb . Gyvas b damas jis ty iojosi ne tik iš konvenans , bet ir iš žmoni ir iš mirties», išvedžioja Grinius ²¹.

Nuosaukiaai atsiliėp J. Kaupas ²², o vis reikal išmaningai aptar Algis Saulynas, sutikdamas, kad Griniaus straipsnis buvo kietas, beatodairinis, net stokoj s objektyvumo, kad «neatlaidus moralis-

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ A. R kas, *L'affaire des amis*, žr. *Dirva*, 1962.1.26 d.

¹⁷ J. Grinius, *D I A. Šk mos literat rinio palikimo*, žr. *Draugas* 1962.III.31 d.

¹⁸ J. Grinius, *Rašytojas ir publicistas*, žr. *Draugas*, 1950.XI.4 d.

¹⁹ St. Daunys, *Kult rininkai laužia ledus*, žr. *Draugas*, 1951.I.27 d.

²⁰ D.M.J., *Vytauto Alanto «Dramos veikalai* », žr. *Aidai*, 1948, m. 15 nr.,

tas jame pernelyg akivaizdžiai nustelb literat ros kritik »²³. Jis supranta s Šk mos gerb j reagavim , bet nesutinka su jais d l paneigimo teis s vertinti ir nepalankiai vertinti. Stoja prieš paskelbim kryžiaus karo kritiko asmeniui, pastangas moraliai j sunaikinti. Juk ir jo oponentai, pagaliau ir pats A. Šk ma, yra griežti ir neatlaid s. Galima atsikirsti, bet civilizuotai. A. Saulynui ši polemika atrodo sutepanti, lyg bendras nusikaltimas, intelektualinio linivavimo ar baim s atmosfera: « ar beišdr s kas tokioje atmosferoje kritiškai pasisakyti kuriuo nors klausimu, sakysim d l to paties A. Šk mos rašt k rybin s vert s ir ar iš viso dar bus vietos laisvo pasisakymo baim s nesterilizuotam žodžiui ? »²⁴. Ir kritikas daro išvad , kad geriau griežtai, bet kult ringai pasisakyti, kaip ir pats Šk ma darydav s, negu bandyti už iaupiti oponentui burn . Nuomoni vairumo laisv — literat ros gyvyb s s lyga²⁵. O H. Nagys laiko, jog keli laikraščiai stengiasi tikinti, kad Griniui norima už iaupiti burna, kad jis padar s kelias smulkias²⁶ taktines klaidas. Betgi tai dar vienas atvejis, kai rašytojo k rybos vardan vertinamas jo asmuo, o tokios teis s kritikui niekas nedav²⁷.

V. A. Jonynas kelia eil domi min i : Šk mos proz laiko dideliu laim jimu: užuot etnini charakteri , duotas žmogus su visu vidaus chaotiškumu, nupiešta emigranto agonijos kreiv , psichologin tos kartos emigranto, deklasuoto bei surobotinto žmogaus studija, atvaizduotas nepaj gimas suprasti artim , vestas pas mon s srautas ir t. t. Autori bus paveikusi ni rioji literat ra ir egzistencializmas. *Živil je* Jonynas mato tik jim tautos nemarumu, amžin laisv s ilges , *Pabudime* — kov už individo teis atmesti dogmatiškum , *Žvakid je* — neapsakom dalyk — didvyriškumo esm . Jo žmogus — ne biologin instinkt suvestin , bet nesuvokiama b - tyb . Šk ma parod s ir debutantinio blefavimo, sumaišiusio kritikus. Jonynui atrodo, kad, Blekai io — Griniaus susikirtimas gali išvirsti vaisingu disputu lietuviškos dvasios definicijai prapl sti. Aktyvi kova, ne garsios pavard s tai vykdydys²⁸.

²³ Algis Saulynas, *Intelektualinis linias ir kritika*, *Draugas*, 1962.X.6 d.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Ten pat.

²⁶ A. Saulynas sako « stambias ».

²⁷ H. Nagys, *Šk mos palikimo klausimu*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1962.XI.14 d.

²⁸ V. A. Jonynas, *Vien raid stebint*, žr. *Metmenys*, 5 knyga, 1962, 140-152 psl.

Šk mai mirus, susidar fondas jo raštams išleisti ir redakcijos kolektyvas: A. Landsbergis, A. Nyka-Nili nas ir K. Ostrauskas. Visuomenei supažindinti su Šk mos k ryba kreiptasi J. Kaup ir H. Nag , klausiant: kuo A. Šk ma reikšmingas m s literat rai ²⁹.

J. Kaupas atsak : jis ved teatr nauj stili ir supažindino su modernaus teatro formomis. Prozoje atstovauja pas mon s sri-iai, kai kur duoda nelogišk siurrealistišk vaizd (*elesta*). Visuomenei jis buvo gin o rašytojas, nes geb jo publik piktinti, eidamas prieš sentimentalum , nusistov jusi moral . D l. J. Griniaus kritikos — Grinius ia iš jo kaip moralistas. Jei k rinys b na be moralini abejoni , jo kritika gali b ti gera. Priešingu atveju, jis imasi moralizuoti. Galima ir taip kritikuoti, bet nepretenduoti, kad tai literat rin kritika. Šk m , k tik mirus , ir jo draugus jis netaktiškai užpuol ³⁰.

H. Nagys atsak : Šk ma — novatorius, nor j s vesti visuotin s literat ros žvilgsn ir metodus; jis ieškojo savo k rybinio braižo. Buvo kontraversinis rašytojas, kadangi mes literat r tebevertiname pasaul ži riškai. Jei pasipiktin cenzoriai pamiršt savo mastel ,, tai rast jame talent ir žmogišk siel . Šk ma vaizdav s siel ir k n ir lyg g s dindamas visuomen . Grinius ne tik puritoniškai tai paži r jo, bet net pasity iojo iš jo draug ³¹.

V liau *Metmenys* paskelb anket Šk mos palikimo vertei apsvarstyti ir kreip si 12 rašytoj , gin e nedalyvavusi , klausdami: kurie jo k rybos aspektai yra pastovus našas m s literat r , kas jame kritikuotina, kaip vertintinas jo palikimo gin as ir ar literat riniai gin ai padeda prapl sti m s literat ros definicij ³².

J. A. Greimas atsak : Staigiai jam mirus, galima kalb ti tik apie jo norus. Jis nor j s atnaujinti teatro tematik , statyti moralinio ir politinio atsakingumo problem ³³. A. Landsbergis: Jis buvo avangarde. Išlikis *Baltosios drobul s* fragmentai, *elesta*, *Pabudimas*. Jis m suose ryškiausiai k l Vakar didži j tematik — Nieko ir Dievo Mirties. Jis ateistas, bet gal ar iau Dievo už « gerus krikš ionis ». Gal kada visuomen supras, jog tams ein rašytojai kovoja prieš tams ³⁴. Nili nui svarbu ne k rybos išlikimas, o kovos su

²⁹ R. Miežel is, *Kuo A. Šk ma reikšmingas mus literat rai*, žr. *Dirva*, 1962.

VIII.10 d.

³⁰ J. Kaupas, Ten pat.

³¹ H. Nagys, Ten pat.

³² *Anketa Antano Šk mos literat riniam palikimui apsvarstyti*, žr. *Metmenys*,

1963, 6 knyga, 127-139 psl.

³³ A. Greimas, Ten pat.

³⁴ A. Landsbergis, Ten pat.

išnykimu procesas. Šk ma suvok paties savo žmogišk situacij . Jo personažai — vairi autoriaus asmenyb s plan atstovai — stengiasi spr sti savo pad ties problem . Tai ypa svarbu jo prozoje. Jis sugeba sukurti atmosfer , paž sta scen , nepasiduoda «liaudies » skoniui. Bet jo žodis nepaj gia išreikšti globalin s aktuali realyb s moment prasm s, ypa dramose. Fragmentariškumas, noras g sdinti, knyginio elemento persvara ir pažangumo forsavimas. Gin as d l palikimo be galo nejaukus — grubaus ideologinio grupi konflikto priedanga ³⁵. K. Ostrauskas: M s literat roje ir kritikoje gilios moralistin s kritikos šaknys. Šk ma buvo atviras Vakar kult rai, ypa egzistencializmui, freudinei žmogaus sampratai. Neveng «tabu», žymu « s mon s t km », mozaikinis nervingas sakiny s ir tikrov s iliuzijos paneigimas dramoje. Tr kumai — melodramatiškumas, prasikiš s autobiografiškumas, šnekumas ir skaitytojo «g s dinimai»³⁶. H. Radauskas atmeta J. Griniaus romano definicij , kad romane turi b ti sprendžiama likimin žmogaus problema su metafizine m slinga perspektyva, ir nesutinka su *elestos* paneigimu d l fragmentariškumo. Beje, Griniaus paži ros — dar ne vis katalik paži ros. Šk mos tr kumai: mantrumas, silpnas poetizavimas, mies ioni g s dinimas, sentimentalumas, nereikalingas kult ros demonstravimas, tr ksta apdirbimo. Bet teigiamyb s persveria — duoda gyv žmog . Pasuk s iracionalizm , « s mon s srov », suk r s tikrai teatrin dram ³⁷. B. K. Šilbajoris: išk l žmogaus didyb žmogiškoje katastrofoje; perd ta maištingumo poza; kritikai jam nedovanojo kauk s nupl šimo. Nuošird s gin ai gali pad ti lietuvi dvasin definicij prapl sti ³⁸.

Iš ši pasisakym išryški toks Šk mos vaizdas: dr sus naujo-
vininkas, *tabu* griov jas, nauj literat ros metod skiepytojas. Kaip revoliucininkas: — turi pers dyti, g sdinti. Jis m s žmogaus katastrofos liudytojas. Ir didžiausiame purve jo žmogus nenustoja žmogaus didyb s ar dieviškosios kibirkšties.

Rašt I t., skirtas prozai, iš jo 1967 m. II t. skiriamas dramai, III poezijai, smulkiajai prozai. Pirmajam tomui išsamius komentarus paraš K. Ostrauskas.

³⁵ A. Nil i nas, Ten pat.

³⁶ K. Ost r auskas, Ten pat.

³⁷ H. Radauskas, Ten pat.

³⁸ R. K. Šil b a j o r i s, Ten pat.

Kart os ident it et o ieškojimas ir « Met menys »

Naujausioji karta, auganti ir br stanti Amerikoje, at jo gyvenim su savo problemomis. Pirmiausia ji nori susirasti save, kas ji yra. Jau 1960 m. E. Kaminskas aptar ši kart kaip protestuojan i prieš vyresniosios kartos lietuviškum , nepasidariusi pilnais ameri- kieiais, kovojan i prieš komunizm , save naiviai laikan i tu- ia lenta, paviršutiniško intelekto, nesuprantan i vyresni j nei sav s, skurdžios idelologijos, tur sian i nudži ti ar subr sti. Bet šis neigiamas aptarimas klausimo neišsprendžia ¹.

Atsakymo ieško *Metmen* žurnalas, nor damas integraliai pri- statyti m s visuomenei tebekurian i lietuvyb , ieškodamas nauj žmoni su šviežiu žodžiu ir kritiškai vertindamas lietuvi gyvenim , bandydamas atskleisti besiformuojan ias vertybes. Jie tiki civili- zuota lietuvybe ir nori b ti gyvosios minties organu, teigian iu indi- vidualyb . *Metmen* žmon s — pirmiausia ieškantieji, nor «išsi- aiškinti savojo lietuviškumo reikšm , turin ir tikslus, kas jame esmin- ga, kuo jis šiandieniniam žmogui svarbus, kur link jis kreiptinas » ^{1 2}. Naujoji lietuvyb gims senajai atviromis akimis susitikus su Vaka- rais. Reikia jungti lietuvišk sias tradicijas su individualyb s pra- turtinimu. Bet svetimame krašte tautinio sprendimo nepadarysi vienas. Svarbu tik ti Lietuvos dvasia, jos tautine kult ra, jos dva- siniu pasauliu, nes m s fizin s j gos auga Amerikos žem . Mes praradome fizin Lietuv , bet neprarasim dvasin s Lietuvos ir gy- vybiškai dalyvausime lietuviškose k rybin se prošvaist se. Reikia bandyti suderinti dom jim si Amerika su domesiu lietuviškajam pasauliui, pajusti aistr lietuviškajai kult rai, tai gausime dvasin ramyb ir k rybingumo kibirkšt ³.

vairiai vadinama ši karta: maištaujanti, pasimetusi karta (A. Mickevi ius ir L. Mock nas). A. Mackus j vadino beiliuzine, žem

¹ E. Kaminskas, *Monologas apie « Nudži vusios šakos» generacij*, žr. *M s Vytis*, 1960 m. 6 nr.

² Žr. *Metmenys*, 1960 m. 2 kn., 190-191 psl.

³ S. Šimoli nas, *Kur eini, manoji karta?* žr. *Metmenys*, 1960 m. 3 kn., 140-146 psl.

ne augusia karta, kurios viltis t ra viena : « generacin je tampoje gimsianti k rybin tampa, prival sianti t generacij vietinti ir taikinti » ⁴. Poetinis šios kartos pasaulio reiškas — A. Mackus. Neornamentuotos kalbos generacijos « poemoje » išreišk s tos gyvosios lietuviyb s ideologijos susid rim su gyvenimišk ja realybe. Programos dar skamba išdidžiai, bet L. Sutema jau kalba apie netikrum ir praradim . Toliau jau eina identiteto iširimas ir nepasitik jimas savimi, nebyl s kartos ženklais, kova su likimu, kuri gal subrandins kartos s mon ⁵.

Vertingi yra rašytoj pasisakymai apie literat ros darb tremtyje. *Metmenys* kreip si 21 rašytoj , kad pasisakyt šiuo klausimu ⁶. Vyt. Janavi ius (iš Australijos) pasteb jo, kad nevienas rašytojas atsilik s. O be policininko ten lietuviškas žodis vargu b t laisvas ⁷. M. Katiliškis mano kad ia, tremtyje, parašomi didesni dalykai, negu dabar b t parašoma Lietuvoje už iauptomis burnomis. Jis tikisi, kad ionykš iai darbai gr š Lietuv (jau gr žo ir jo *Miškaiss ateina rudu*) ⁸. Z. Katiliškien taip pat nelaiko rašytojo tremtyje apgail tinu «sutv rimu»: ia kuria net 4 kartos. Neb tina gyventi savoje žem je, kad gal tum kurti. O tremties literat riniai pralaim jimai eina iš m s užsidarymo savame kiaute. Perd tas atsakomyb s pajutimas, viso, kas sava, ilgesys susmulkina laisv žod ⁹. A. Mackui — tautinei literat rai kurti pragaištingiausias dalykas tremtis. Bet vieni visur egzilai, kiti ir svetur namie. Kitus tik egzil ir išlaisvina iš neapykantos ghetto. Tai pozityvus tremties rezultatas. Jei rašytojai neskelbs, kas tremtyje bloga, tai m s literat ra žus. Kol nebus daugiau svetima kalba rašan i , tol nebus tikros egzil s. Mes laikom s sikib praeities. Meno k rimo s lyga — absoliuti laisv . M suose ateina rašytojas be skaitytojo, paskui ateis rašytojas be kalbos ¹⁰. H. Radauskas : Tremties literat rai tr ksta meninio forminimo, daug žalio sentimentu, anekdotini istorij . Tokia literat ra klesti, kad n ra geros literat rin s kritikos, kuri iššluot menkystes ir lavint skaitytojo skon . Lietuvi Rašytoj Draugijos išp stas nari skai ius, konkurs komisijos iš «sav » žmoni , stoka ryšio su Lietuva, bet — turime progos susipažinti su užsienio k ryba, naujomis id jomis. Literat riniai gin ai — gyvyb s ženklas. Diktat roje pirmauja grafomanai. Partija organizuoja eko-

⁴ A. Mackus, *Ties nepriklausomybe ir ties žem n ne augusia karta*, žr. *Metmenys*, 1960 m. 2 kn., 17 psl.

⁵ Carol us, *Generacijos identiteto atspindžiai*, žr. *Metmenys*, 1962 m. 5 kn., 186-191 psl.

⁶ *Metmenys*, 1960 m. 2 kn., 2 psl.

nomin gyvenim (bet mirt , jei priešai nepristatyt kvie i), o dvasinio bado minios ir nepastebi ¹¹. A. Landsbergis tikisi, kad jo knygas kada nors skaitys jaunimas Lietuvoje, o ia pilna visokios velniavos ¹².

Iš jusios 24 (dabar jau 33) *Metmen* knygos liudija, kad lietuviškojo liberalizmo vykdytojai d l savo dinamikos, originalumo, kaip pastebi J. Šmulktys ¹³, d l verting kritikos bei apskritai literat rini — E. Šilbajorio, T. Antanai io, V. Kavolio, J. Blekai io, A. Landsbergio, K. Ostrausko, B. Taškelio, I. Gražyt s, A. J. Greimo, V. A. Jonyno, L. Mock no, Z. Katiliškien s, — straipsni tiek apie tremties literat r , tiek Lietuvoje kurian i broli pastangas ir laim jimus bei žvilgsniai pasaulin literat r nusipelno labai stambios vietos m s literat ros gyvenime ¹⁴.

Kart klausimas kyla ir v liau. K. P. Žygas sako, kad tai kartai b dinga prisitaikymo kauk s užsid jimas santykiaujant su vyresniaisiais, svetim j apsupimo jausmas, nepaj gumo ir vaikiško vaidmens lietuvi visuomen je už mimas. Žygas tai laiko nesveiku dalyku ir sav s tobul jimo stabdym — nežmonišku. Visuomen tur t palengvinti jai tapatyb s susiradimo s lygas. «Tik susiformavusi savo tikr siel ir prot , keturiasdešimt j met karta gal s duoti lietuvi visuomenei tai, ko jai visuomet reik s: autentišk indid naš »¹⁵.

¹⁵ K. P. Žygas, *Keturiasdešimt j met karta: mažumos grup ar atsinaujinimo s j dis*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 11 knyga, 207 psl.

Jonas Mekas, paskaitas H. Nagio, *Nepriklausomos Lietuvos* redaktorius, pastabas apie Vietnam, pagrindinius metus, revoliucinius judėjimus¹, penki pastabų piktam laiške retoriškai šaukia: nuo kada poetai užstoja karvedžius, policininkus, nesigaili be tikslo žudom šiaurės vietnamiečius; nuo kada juokiasi iš kitų tautų laisvės troškimo, juokiasi iš jaunų revoliucinių judėjimų, palaiko reakciją ir policijos lazdas, ir graso H. Nagiui likimo bausme. Kitados lietuviai iš Vakarų parnešdavo Lietuvai kas ten geriausia, o dabar kas blogiausia; prisirišę prie praeities, jie prisiima konservatyvius dalykus. Prano Visvydo (ir jis nusikaltęs tuopaui, kaip H. Nagys) ir H. Nagio raštai rodo, jog emigrantus valdo tas pats likimas — jie tampa susenusiais «atžagareiviais». Pr. Visvydas eilėraštyje *Afrika* išduoda savo patyrimą ir Afrikai jam kirsianti diržė (ia Mekas pasisako *Phoenix* ir kitą hipinį laikraštį stiliumi). Jie iš praeities didvyri pasidarė stabūs ir kaip botagu kertę keičiantis istorijai. Kaip Nagys drįstis juoktis iš laisvės troškimo, iš tikstančių, kur kenčia Amerikos kalėjime².

tai H. Nagys atsakė, kad nei Meko ašaros, nei retorika, nei linguista pranašiška poza jo niekad neįaudino. Gailėtis reikia visų. O Mekui rūpi tik jo partija, jo revoliucija, kuri jau vykdyta Lietuvoje, Vengrijoje ir ekoslavakijoje. Mekas pagydytis tik stiprus ir laisvas negras³.

Pr. Visvydas Mekui nurodė, kad Afrika laisvę išsikovojo ne *Vil-lage* valkata ir snobų pastangomis. Mekas bijo pakelti balsą dėl Solženicino, Siniavskio ir kitų, kenčiančių kalėjimuose ir beprotynamiuose. (Kai Mekas mirtis ir kiti smarkiai pulti spaudoje, savo atkirtį jis atsiėmė ir pasisakė Mekas poetą tebegebi s)⁴.

¹ Mekas ir Nagys apie revoliucijas, žr. *Akira laisvė*, 1970 m. 7 nr., 8-9 psl.

² J. Mekas, *Atviras ir piktas laiškas Henriku Nagiui*, (arba *penkios neišsiųstos pastabos*), žr. *Akira laisvė*, 1970 m. 6 nr., 8-9 psl.; Tas pats straipsnis ir *Nepriklausomoje Lietuvoje*, 1970.VI.10 d.

³ H. Nagys, *Atsakymas Jonui Mekui*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1970.VI.10 d.

⁴ Pr. Visvydas, *Mea culpa*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1970.VII.29 d.

V. Trumpa li di d l Meko ir Nagio gin o. Trumpa bando žvelgti, kad Mekas kalb s bendrai apie vis pasaul , jo neteisybes, o Nagys ži r s pragmatiškai, kaip dviej pasauli kov . Trumpai abu es savotiškai teisingi ir netur t stov ti skirtingose barikad pus se ⁵. (Bepigu už rašom j stal abstrak ias filosofijas formuluoti. Bet lietuviai, ekai, vengrai tebeken ia, o jakub nai, kazlauskai tebežuVag domi — V.K.).

⁵ V. Tr umpa, *Idealisto ir pragmatiko gin as*, žr. *Akira iai*, 1970 m. 6 nr., 9 psl.

Tr e ias S k y r i u s

J A U N O J I K A R T A (gim 1926-1935 m.)

Tai Amerikos universitet aukl tiniai. Literat r nagrin ja ra-
miai, tirdami tekst , veikalo sandar , nesijaudindami aptaria nau-
juosius rašytojus, su niekuo nekovoja. Kartais jau iamas nepakan-
kamas pažinimas m s literat ros praeities, atokumas bei estetinio
vertinimo — pasv rimo tr kumas. M s literat r siekia parodyti
Vakar pasauliui. Siekia ir per okupuotos Lietuvos sien .

I. PAVIENIAI AUTORIAI

Dr. Bir ut Cipl ij auskait (g. 1929)

Ji yra ispan kalbos ir literat ros profesor Wisconsino univer-
sitete. Disertacija *La soledad y la poesia espanola contemporanea*
(1962), *El poet y la poesia* (1968) ir *Sonetas complétas de Luis de*
Gongora (1969) — visos atspausdintos Madride. Svarbiausia yra
antroji, kur pagrindinai nagrin ja poezijos esm s ir tikslo klausimus.
Poezija, anot jos, yra poeto bendravimo su skaitytoju priemon .
Ji domisi daugiausia tais poetais, kuriems poezija — s moningas
esmini ties atskleidimas. Eidama per 200 met poezij , ji pati-
krina senus sprendimus, savo teigimus grindžia poetais, filosofais
bei kritikais ir remiasi pa ia k ryba. Tre ioje knygoje atskleidžia
Gongoros, XVI-XVII a. sunkiai suprantamo rašytojo, poetin veid .
Be to, ji dalyvauja straipsniais žurnale *Insula* ir antologijose.

Aiduose buvo domus jos straipsnis *Beieškant nauj keli romanui*
apie du geriausius Argentinos pasakotojus — Jorge Luis Borges ir
Julius Cortazas ¹ ir Kolumbijos rašytoj — Gabriel Garcia Marquez ².

¹ *Aidai*, 1969 m. 10 nr., 443-447 psl.

² *Gabriel Garcia Marquez*, žr. *Aidai*, 1972 m. 8 nr., 384-489 psl.

Angliškai *Lituanus* žurnale rašė : *Kazys Binkis and the Poetic Traditions of the 1920* ³. Jis išvedžioja, kad Binkiui daugiau takos turėjus ramus rus Kamenskis, negu Majakovskis. Toliau veda paralelę tarp Binkio ir ispano B. Alberti. Binkis buvo modernistas, bet ne šaltas, nužmogintas, dirbtinis, o pilnas kūrybiškumo. Mada praestina, o tradicijos ir žmoniškumas lieka. Jos manymu, geriausias jo veikalas *Eilės rašytojai* (Tas pats lietuviškai *Aiduose*)⁴.

B. Ciplijauskaitė dar rašo *Metmenyse* ir *Drauge*, informuodama apie pasaulinį literatūrą, kai kur parencenzuodama iš mūsų knygų. Sakysime, ji gerai sugauna tokios Sadnaitės poetinį brendimą, grįžimąsi Bibliją ir amžinybę, taigojimą užuominomis, technikos tobulumą jai, vaizdą išradingumą. Kritik tikisi, kad poetas, apvaldžiusi formą, praturtins ir temas ⁵.

³ *Lituanus*, 1970 m. 1 nr., 43-51 psl.

⁴ *K. Binkis ir 1920 metų poetinės tradicijos*, žr. *Aidai*, 1971 m. 4 nr., 156-159 psl.

⁵ *Laiškai Dievui*, žr. *Aidai*, 1971 m. 7 nr., 333-334 psl.

Dr. Ilona Gražyt -Maziliauskien (g. 1933)

I. Gražyt rašo *M s Vytyje, Metmenyse, Aiduose, Lituanus, T višk s Žiburiuose, Nepriklausomoje Lietuvoje, Drauge*. Dr siai pasisako keliais aktualiais literat ros klausimais.

Pasisako prieš visa girian i kritik . Tikrosios kritikos bijome: « Tikr kritik (— vertinan i objektyviai, bet ne « viskas gerai ir malonu »), negalvojan i pagal nustatytas taisykles, paniškai bijome»¹. Mes, es , klaidingai tikime, kad kiln s tikslai ir geri norai turi duoti tik gerus rezultatus, ir gyvename iliuzijomis: « Kritikas tuo tarpu turi blog ypatyb mums parodyti, kad geriausi norai kartais nuveda didžiausius absurdus. Už niek tod l taip narsiai ir atkakliai neko-vojame, kaip už iliuzijas»^{1 2}. Tod l jaunajai kartai m s kult rin s manifestacijos rodosi graudžios ir juokingos. Kas abejoja, jog mes, nors maži ir nuskriausti, bet kiln s ir nenugalimi, — tas iešk s svetim diev , griauun s lietuvyb s pagrindus. Diletant toleravimas, dvasios tuštumo dangstymas jaun j blaiviai regimas. Jie žino, kad nužemin standart , savo kult ros ir charakterio neišlaikysime. Ir pakaltins mus lietuvyb s id j išdavimu³.

I. Gražyt teigia, kad tradicinis heroizmas ši dien literat roje neteko savo vietos; romanuose ir dramose dabar randame anti-heroj , o dabarties ir praeities herojus ži ri su tarimu. Praeities herojams vertyb s, j pa i ir prieš pozicijos buvo aiškios. Dabar vertyb s trupa ir keiasi: « M s dien ži rovui heroizmo s voka, kaip j suprato praeities generacijos, yra svetima — nugal tojas ir nugal tasis dažnai d vi tik skirtingas kaukes, už j slepiasi vidin realyb , pas mon s džiungl s. Jame sunku atskirti šviesiuosius nuo tamsi j ir laisvuosius nuo belaisvi »⁴. Anot Gražyt s, prie partizano-herojaus bus vairiai prieinama: keliant lietuvi panteon , analizuojama j istorin ir politin reikšm . Kiti analizuos universalin je plotm je, perspektyvoje «bandys suprasti ne vien, k jie re-

¹ *Apie kritik* , žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1969. IV.9 d.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ *A. Landsbergio partizanin drama*, žr. *Aidai*, 1967 m. 8 nr., 363-365 psl

prezentavo, bet kas jie iš tikr j buvo »⁵. K. Brad nas tokias paži ras pavadino moraliniu daltonizmu. Toki pasitaiko, bet juo blogiau, kad I. Gražyt , es , tai suvisuotinanti⁶.

Gražyt kelia rezistent , ypa vad , sunkiausi problem : pamiršti, kas jie buvo, ir pasidaryti panašiais savo priešus. Tai ne vien m s tautos istorijos fragmentas, bet pavaizdavimas konflikto tarp to, kas žmogus yra, ir ko iš jo reikalaujama kraštutini sprendim valand , daugiau, negu šiandien galima suprasti. Ir Gražyt su psichologine žvalga eina šiuos herojus. Teisinga, kad Landsbergio herojai eina lygia greta su pasaulin s literat ros modernistais, kad jie duodami gyvi, švieži, savoje žem je išaug . Pasteb tinas Gražyt s reikšmingas «ledyno slinkimo » palyginimas, jei tik jis originalus⁷.

Literat ros ir mokslo simpoziumui Gražyt pareng paskait *Naujos mintys ir išraiškos priemon s lietuvi literat roje*, ia ji vadovavosi lietuviškais kriterijais, nes, kas mums nauja, kitiems seniai jau atgyventa. A. Mackus dav s nauj krypt . Jis iš dalies žeminink p dinis, nuolat kovoj s d l žodžio. Jo pasek jai — Li ne Sute ma ir Vitalija Bogutait . Jaunieji vis mažiau žodži beturi. J. Mekas pasuko universalin s poezijos keliu. Tai nuotrupos iš jo vidaus pasaulio. Abu su Mackum tiki apnuoginto žodžio galia⁸.

Prozoje po A. Šk mos, kuris *Baltoje drobul je* rado s mon s ir pas mon s sintez , ir iš dalies po A. Landsbergio *Kelion s* pasek j n ra. Šk ma atmet sentimentalum seksualiniuose santykiuose. Jis dav ir ryšk tremtinio portret . Vakar pasaulio taka jam didžiausia. J. Gliaud *bestselerius* iš jo. K. Almenas imasi nauj siužet , situacij ir ne prast veik j . J. Kralikauskas dav s «ger nepavykusi roman ». Efektingiausiai nauj keli ieško dramaturgai : Landsbergis ir Ostrauskas. Pastarasis naudoja absurdo priemones. Žemininkai pritilo, at jo nužemintieji. Prozoje kaim pakeit aktualijos⁹.

Lituanistikos Instituto suvažiavime 1971. V. 30 d. ji skait pa skait *Herojus lietuvi grožin je literat roje*, kuri išspausdinta Lietuvoje pavadinta, *Herojus*. Lietuvi literat riniai herojai ne veikalo veiksmui vadovaujantieji (kovojuojantieji), o aplinkos valdomi gamtos vaikai (P. Andriušio veik jai ir Katiliškio Tilius). Jie roman tinio, nesugadinto ir jausm žmogaus bei nostalgijos padaras. J laim

⁵ Ten pat, 363 psl.

⁶ *Draugas*, 1967.XI.11 d.

⁷ Ten pat.

⁸ *Draugas*, 1969.XII.6 d.

paprastuose dalykuose, o gera širdis nugali klišes. B gimto periodas dav herojų — up s šapel. Tai nesud tingi, be charakterio evoliucijos žmon s, naujame krašte nerand sau vietas; už juos « filosofuoja» autorius. Jie nuobodžiauja, nepatenkinti, b ga praeit. Didieji literat ros personažai, pavyzdžiui, J. Joyce ar M. Proust ne tokie. Jie keliauja pas mon s džiu ngl se. Toks «pas mon s srauto» metodu parašytas *Finnigan's Walce* ar *Ulysses* romanas. Atmetus prastas gramatikos taisykles ir ženklus, atmetus prast priežasties ir efekto santyk , romanas primena milžinišk up , kurioje plaukia prisiminim , baim s, kalt s, iliuzij nuotrupos, kartu su mitais, literat ros, meno, religijos, filosofijos aliuzijomis. «Šk ma ir Landsbergis, Okupuotoje Lietuvoje Bieliauskas ir Sluckis, vaizduoja sav s ieškotojus. J veik jai ieško b do su savimi gyventi, o ieškojime šm kš ioja praeities baidykl s. Šie veik jai auga, kei iasi, yra veikalo vidin s logikos r muose. Taip sukuriama literat riniai personažai. Gyvenime metamorfoz vyksta žodžio galia. Tos galios ir ieškome dailiojoje prozoje »¹⁰.

Straipsnyje apie Samuel Beckett paryškino absurdo teatro esm . Absurdo teatras jau beveik priklauso *establishmentui*. Beckett klasiškasis absurdo teatro rašytojas, reikšmingas civilizacijai, kurios pagrindinis užsi mimas *to kill time*. Jis kalba apie dvasin tuštum nesisk sdamas ir nepuldamas. Didysis žmogaus privalumas — klausti ir estetiškai tuos klausimus formuoti. Anot jo, didžiausias m s priešas m s prigimtis¹¹.

Estet H. Radausk , kuris neveda ir nemoko, o stovi šalia ir atokiai nuo skaitytojo, kuris mato «liet b gin jant stiklin m kojom », vadina retu ir egzotišku m s poezijoje. Tikrov s atspindžiai jo poezijoje — trapi momentin magika, nušlifluota, be nereikalingo žodži žaismo ar tiršt spalv , užtat atrodanti šalta miniati ra. Atmetimas, kas nereikalinga, ir pasitik jimas skaitytoju, kad jis atras už tikrov s atspindžio tikrov — geriausi Radausko poezijos bruožai. *Žiemos dainoje* miniati ra virsta peizažu, daugiau fantastinio elemento, siurrealistini vaizdži . *Žaib ir v j* skyriuje to dar daugiau — dr si fantastišk kontrast ir dinamikos; bet tai eil rašt apsunkina. Buvus miniati ros vientisum dabar aukoja ne prastiems efektams. Kritik nori « Radausko poezijos evoliucija laikyti jo pos k nuo poetin s intuicijos transformuotos paprastos tikrov s daugau sufantastint ir pas mon je egzistuojan i

¹⁰ *Herojus*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1971.VIII.4 d.

¹¹ *Samuel Beckett*, žr. *Aidai*, 1970 m. 7 nr. 308-311 psl.

tikrov ¹²». Grakštumas ir žaismingumas lieka, tik daugiau mantrumo, tad mažiau lieka atmintyje. Sek j nei skaitytoj jis nepatrauks. Jis reikalauja vaikiško gabumo stebtis. Radausko pasauliui praein vykiai nereikšmingi, ir jo poezijai laikas nepavojingas ¹³.

Eidama prie H. Nagio *M lyno sniego*, ji taikliai pastebi, kad kiekvien poezijos knyga kritikas turi pažiūrėti nauju žvilgsniu. Kritik teigia, kad Nagio idėjin dalis išlieka ta pati: tik jimas žmogumi, tragiškas egzistencijos trapumas, emocijų dabarties ir praeities sintezė. Tik jimas žmogumi Nagio knygose vairoja: *Lapkri io naktys* pakeltu tonu akcentuojamas « aš », *Saul s laikrodžiuose* « mes », *M lynamė sniege* — šešiolingumo žmogaus egzistencija; nestabdomas laiko tek jimas veda mirtį. Ir nuotaikos emocionalių poeto keičiasi: vietoje tamsos ir audros — tuštuma ir tyla; vyksta ir egzotiškas spalv ieškojimas — tapytojo stebtojo poetin s formos žvilgsniai gamt . Trūksta dinamikos, nelabai muzikalus ir grakštus. Taip dalykiškai, bet visai kritik apžvelgia naują poeto knygą ¹⁴.

Panašiai ir su L. Sutemos *Neb ra nieko svetimo* aptarimu : tamsaus, paprasto pasaulio, neplataus horizonto, rami diena tek jimo, nestiprios ir neypatingai grakščios formos konstatavimas ¹⁵. Vitalijos Bogutaitis *Lietuje ir laike* mato nuolatinį savęs ieškojimą. Randa išsiskyrimo ir susvetimėjimo: negyvenamos salos, vienuma. Mackaus šešiolika krenta ant jaunųjų ir V. Bogutaitis ; šiai ir Bradno taka žymi. Jie tur susirasti naujus vaizdžius, jie esama kiek ir protesto poezijos. Tai kaltas jausmas kartos, gyvenančios «pasauliniame kaime », prieš žiaurumą bet kur. Kritik siūlo sujungti savo individualų laiką išgyvenimui su vis kartų ir generacijų likimo neatlaidumu ir perduoti taip, kad kiekvienas skaitytojas pajustų jį savo likimo dalį ¹⁶.

Apie Švedo *Sugr žim Sodom ir Gomor* sako, kad gali būti hermetiška poezija ar manifestus skelbianti, bet bloga, kai poetas turi ką pasakyti, bet nepajęgia. Bloga ir pasenęs avangardas: nori atskleisti tikrąją realybę, bet išeina lygti parodija. Rinkinyje kenčia nuo idėjų gausybės manijos. Stilius perforsuotas, palyginimai groteskiški; plokščio, pretenzingo dalyko spaudis ¹⁷.

¹² *Poezija, kuriai ne manoma pasenti*, žr. *Draugas*, 1966.XI.5 d.

¹³ Ten pat.

¹⁴ *Išbal m nulio akys*, žr. *Metmenys*, 1961 m. 4 knyga, 163-167 psl. ir *H. Nagio « M lynamė sniegas »*, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1962.131. d.

¹⁵ *V. Bogutaitis s «Lietus ir laikas »*, žr. *Aidai*, 1969 m. 7 nr., 333-334 psl.

¹⁷ *Id j inventorius sugr žimuose*, žr. *Metmenys*, 1964 m. 8 knyga, 152-154 psl.

Audringo periodo mozaika pavadina J. Kralikansko istorini roman apžvalg . *Titnago ugnies* XIII a. lietuvi kalba kartais kliudo skaityti ir neatskleidžia pati viena t laik dvasios. Nenušvies-tas ir veik j vidus, o dialogai veiksmo nestumia pirmyn. Bet veiksm- mai motyvuoti ir b tov s aprašymai gyvi. Stilius pakankamai dinamiškas, nors palieka didel dal istorijos paveikslo pa iam skai- tytojui vaizduotis ¹⁸.

Taikliai prieina prie A. Barono *Liept ir bedugni* angliško vertimo. domu, kad ir šiame veikale ji pamato heroizmo: «Išlikti žmogum, kai visa aplinka ver ia pavirsti gyvuliu ar skai iumi, yra kasdieni- nis heroizmas kareivio, pab g li ar apkas kas j , tiek laim jusi , tiek pralaim jusi tarpe » ¹⁹. Kad tuo tikintum, negana pergyventi, bet reikia jausti aplink ir suprasti personaž dvasios l žius. Baronas ži ri pagrindinio herojaus akimis kitus veik jus ir j vid , kartu vis roman tuo apjungdamas. O pats pagrindinis herojus — charak- terio atkaklumo ir rezignacijos mišinys. Kartus humoras heroj išgelbsti nuo savigailos ydos ²⁰.

L. Gražyt — Maziliauskien , 1959 m. gavusi Montrealio univer- sitete literat ros doktorat , — auganti kritikos paj ga. Mokslinga, žvalgi ir atoki interpretator .

¹⁸ *Audringo periodo mozaika*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 7 knyga, 123-125 psl.

¹⁹ *Barono romanas angliškai*, žr. *Aidai*, 1967 m. 1 nr., 45-46 psl.

²⁰ Ten pat.

Dr. K. Stutis Keblys (g. 1933)

Raš *Ateityje, Literat ros Lankuose, Aiduose*. Knygai *Lietuvi literat ra svetur* paraš skyri *Romanas išėivijoje* (84-212 psl.). Naujosios kartos žmogus, gyvai dalyvaujantis kultūriniam gyvenime. Jo reikalavimai literatūrai jau kiti. Aktualiu patriotizmo ir literatūros klausimu pasisako, kad kultūrinė knyba darant «lietuviškos išlaikymo tarnaitę», knyba sustos ir tautiškumą neišlaikysime. «Graži, aukšto lygio tautinė kultūra knyba pati savaime yra lietuviškos išlaikymas»¹.

Žymiai viliu jį rašyti ir Bažnyčios bei literatūrinis laisvumo klausimu. Bažnyčia, vydamasi XX a., dar nesuformavo savo meno knybos teologijos nei gyvenimišką visuomenės santykių su krikščionimi. Grožinė literatūra toleruojama, kiek ji — nekaltas žaismas. Kol nepripažįstama savaimine vertybe, tol dvasinio konkordato tarp laisvo rašytojo ir laisvą skelbiančios Bažnyčios nebus. Lietuviškoje visuomenėje — visiškai laisva, nes neturime vyskupijos, o Amerikos vyskupai net nežino apie mūsų kultūrinį gyvenimą. Mūsų Dievo Tautą sudaro ne visi lietuviai katalikai, bet organizuoti sambūriai, pavyzdžiui, vienuolynai ir t.t. — organizuoti katalikų telkinys. Tas telkinys negali taikyti rašytojui kokių sankcijų. Bet su katalikų spauda, Lietuvių Knygos Klubu ir *Draugo* romano konkursais reikia skaitytis. Patriotinis fanatikas labiau eina akademinio laisvumo kalėjimo sargo pareigas. Bet trinties ir su katalikų visuomene yra, ypač dėl Škėmos knybos prieš ir po mirties. Ir šiaip mažo erzėlio pasitaiko. Katalikai nekalti dėl vieno kito išsišokimo ir «nekatalikai» neteisėtai ignoruodami katalikų pozityvius pasireiškimus. *Aidai*, kultūrinis *Draugo* priedas ir Chicagos jėzuitų veikla verti pagarbos.. Visi katalikai turime puoselti kultūrinę autonomiją^{12*}.

K. Keblys neužsidaręs vien katalikų grupėje. Jis, pavyzdžiui, džiaugiasi *Metmenimis*, kad reikalauja kompetencijos vertinant knybas. Girdi, jie bando žvelgti mūsų kultūrą ir visuomenės gyve-

¹ *Tautiškumo reikšmė literatūroje*, žr. *Mūsų Vytis*, 1958 m. 2 nr. psl.

² *Bažnyčia ir rašytojo knybinis laisvumas lietuviškoje tikrovėje*, žr. *Draugas*, 1968. VII.27 d.

nimo apraiškas neteisingai nedailindami, reikalaujami kompetencijos k ryboje ir kritikoje. Šiuo *Metmen* linija artima «nuosmukinink » ir jau mirusi *Literat ros Lank* skelbtoms kult rin ms id joms³.

domiai jis prieina prie A. Šk mos. Jo žmogus es s gyvas šio amžiaus žmogus. Šk ma duoda jo aukštesn dimensij — nuolatin susid rim su Dievu. T žmog Šk ma atskleidžia giliai. D l to literat riniu poži riu Šk ma gana pozityvus. Priešingai J. Griniui, teigian iam, kad *Baltos drobuls* personažai negyvi, negil s, o vaizdin s priemon s skirtos tik skaitytojui erzinti⁴, Keblys tvirtina, jog Šk ma, kovodamas prieš kilni j mel , drebia nuogo vulgarumo, duoda erotizmo antaus padoriai, bet ne dorai visuomenei. Deja, vaizdinis elementas dažnai lieka už k rinio rib , nereikalingas veik jams atskleisti. Ir J. Grinius, suplakdamas literat rinius ir dorovinius reikalavimus, nelaikydamas literat ros autonomiška sritimi, reiškia savo neigiam nuomon . Bet tai k rinio vert s negali sumažinti. J mažina literat riniai tr kumai⁵.

Ši dien vertintojo poži riu jis skaito V. Kr v s *Dangaus ir žem s s nus*, sumaniai ži r damas plat epochos vaizd , domius charakterius. Vertindamas literat riškai nesipiktina autoriaus savarankiškumu vaizduojant J z ir jo laikus⁶.

K. Keblys meta blaiv žvilgsni Gliaudos k ryb . At j s literat r staigiai, laim j s por *Draugo* premij , šaltai sutiktas kritikos, užkiet j s savigarboje. *Literat ros Lankams* tarus kiet žod , neigiama nuomon susicementavo. Nepaisant dar 2 laim t premij , neigiama nuomon vis kliudo jo k ryb tiksliau vertinti. Pats Keblys geriausiai vertina *Šikšnosparni sost* , vaizduojant tremtin pensinink svetimoje Amerikos aplinkoje, išėivijos blaškym si ir nevilt . ia romano protagonistas ne tik tikinamas, bet ir literat - riškai tvirtas žmogus. ia žmogus neaukojamas tikrov s iliustravimui ar tezi rodymui. Antroje vietoje stato *Ikaro sonat* , bent iš dalies atskleidžian i k r jo maišt ir pralaim jim savo ribotai prigim iai. *Delfino ženkle* d l atsitiktin s situacijos problema nustoja visuotin s reikšm s. Galop išveda, jog autorius kantriai dirba, ir nors neprisipažindamas, mokosi iš kritikos nurodym⁷.

žvalgus kritikas atskleidžia antr j , gilesn Vytauto Janavi iaus veikalo *Pakeliui At nus* plotm , — jauno žmogaus kov su gyvenimo stabdžiais, norint prasminti savo b t atliekant misij nedraugiš-

³ K. Keblys, *sp džiai, polemikos Šk m paskai ius*, žr. *Draugas*, 1962.1.29 d.

⁶ *Du Jehudos ir t kslan iai kit* , žr. *Draugas*, 1965.1.2 d.

⁷ *Žvilgsniai nenurimstant laureat* , žr. *Aidai*, 1966 m. 10 nr., 165-467 psl.

koje aplinkoje. Nugali s aplink, jauia, kad jisiskverbjo vid. Sunki kova užsav s prasminim tik prasideda⁸.

K. Keblio kritika kartais labai vaizdi ir gyva. Antai A. Baron aptaria kaip per aukštai šaujant futbolinink, vis nepataikant žmog, kurio atskleidimas, Keblio manymu, — romano uždavinys.

ia vertinamajame *Pavasario Lietuje* žmogus vlnra k rinio ašis, o tikrov s iliustracija. Bet jei Baronas nori duoti chaotišk gyvenimo nuotrup prasming audin, tai jis ir dav ia menin s tiesos žibur l. O kritikas lauk, kad Baronas pataikysis s vartus — ims romano pagrindu žmog. Nesužav tas K. Keblys ir jo *Tre iosios moters* angliškuoju vertimu. Kam nestiprus Barono romanas teikiamas amerikieiams? Ir pats vertimas nekoks: nukent j s dialogas, o d l to ir personažai. Nereikalinga ir prof. Ch. Angoffo žanga⁹.

K. Keblys taip pat gyvai «iškedena» Volerto *S moksl*, taikant ne pramogin lekt r, kaip der t, bet grožin literat r. Jis žlunga, kad menin tiesa tampa rankiu tezei rodyti. Negyvi veik jai, nevykusi kompozija, baroniškas gudrasakiškumas¹⁰.

Keliems vertintojams susispyrus d l K. Bar no *T boto gaidžio met* (nepalankaus M. Mateikos, girian io J. Gliaudos ir pikto V. Cinvinsko), Keblys paieškojo romane menin s tiesos ir j rado. Autorius, pats nesikišdamas, treiuoju asmeniu pasakoja, kaip mato ir galvoja Gasi nas ir jo pusbernis Ignacas, žodžiu, duoda gyvus žmones. Nesiekdamas romano naujovi, nei prikišdamas etnografinio balasto, kad ir neb damas labai domus — per l tas ir nekaltas — veikalas atskleidžia tikim gyvenim¹¹.

domi Keblio apybraiža *Nepoetas Brad nas*, kur apžvelgiamas Brad no redaktoriaus bei leidini organizatoriaus darbas nuo *Ateities* 1937-1938 m., per Vokietijos laikrašt *Aidus*, kuriems ilgainiui dav dabartin žurnalo veid su išaugusiu literat ros skyriumi, kur dygo žeminink -lankinink s j dis, kur pasirod Šk ma, Šlaitas, K kštas, Baronas, Kaupas, Švabait, kur raginta atsisakyti sentimentalios iobrelin s poezijos, per *Žem s* redagavim 1952 m. *Literat ros Lank* santalk su literat ros avangardo v liava, atsakinga kritika (nesibaidant paliesti ir šul) prieš k rybos ir kritikos vidutiniškum. Pagaliau *Draugo* kult ros priedo pasukim *Literat ros Lank* keliais (su meno ir literat ros kritikos pager jimu ir pareigine *Draugo* romano konkurs propaganda). Brad no nuopelnas,

⁸ *At nus keliauja žmogus*, žr. *Draugas*, 1963.IX.28 d.

⁹ *Al. Baronas lietuviškai ir angliškai*, žr. *Aidai*, 1969 m. 2 nr., 94-96 psl.

¹⁰ *S mokslas prieš skaitytoją*, žr. *Aidai*, 1968 m. 9 nr., 422-424 psl.

¹¹ *Ignaco ir Gasi no metai*, žr. *Aidai*, 1971 m. 1 nr., 39-41 psl.

kad *Draugas* gali konkuruoti su okupuotos Lietuvos *Literat ra ir Menu*, pasidar s gaiviu k rybinio gyvenimo v ju. Galiausiai «su botagu» susivar s *Lietuvi literat ra svetur* bendradarbius ir išleid s stamb veikal tremties literat riniam s laim jimams apžvelgti. Ir vis nuolat skatin s literat rin prieaugl (V. Bogutait , K. Almen ir kitus)¹².

Stambiausias K. Keblio kritikos darbas — *Romanas išėivijoje*. *Āsėiriboj s vien paiais geriausiai s, nes « ... gali susidaryti netikras, perdaug optimistinis m s romano vaizdas »*¹³. Jie neparodyt opiausi m s romano problem , neb t atkreiptas d mesys m s kult rinio gyvenimo atmosfer , veikusi m s literat r . Pasirinko chronologin metod , neklasifikuodamas autoriais ar srov mis, ia apima ir apysak ir nevengia vertinimo. Romano uždaviniu laiko : «betarpiškai atskleisti žmogiškos tikrov s prasmingum »¹⁴, ryšium su gyvenam ja tikrove. Keblys laiko, kad romanui b tinas autentiškas, gyvas žmogus. Joks abstraktinis d stymas jo nepavaduos: «pašaliniai elementai, kaip estetiniai, moraliniai, pasaul ži riniai ar patriotiniai motyvai, neturi tiesiogin s takos literat rinei romano vertei. Romane jie gali reikštis tik per atskleidžiam žmog , bet ne šalia jo »¹⁵.

Išėivijos romanas nenutrauk ryšio su nepriklausomos Lietuvos romanu, kuris nebuvo aukšto lygio (stipresn buvo novel), nors pamažu kilo. Romanui tr ko žmogaus, b ding personaž ; nebuvo n literat rini tradicij . Žymieji romanistai liko Lietuvoje. Dabar teigiamai tur jo veikti Vakar Europos literat ra. Bet iš patriotizmo izoliavom s nuo jos.

Pirmas žymesnis tremties romanas *Kryžiai* — gerai užsirekomendavo, buvo populiarus (2 laidos). Antraeiliai dalykai — antraeiliai veik jai, nuomon apie ryš liberalizmo su komunizmu užk r gaisr , ir po dešimtmė io neužgesus . Bet, Keblio manymu, d l gero dialogo, gyv žmoni , tikrov s jais atskleidimo, tendenciniais nelaikytini. Forminio ieškojimo juose n ra. Jaunieji jau jo kitais takais. Toliau Keblys taikliai aptaria *Pragaro pošvais i* težiškum , *Sudiev, kvietkelė*, puik debiut , de ja, be žmoni atsiv rimo. Kritiko nuomon apie J. Jankaus *Paklydusius paukš ius* apyger¹⁶.

Egzodo romano eiga K. Kebliui atrodo šitaip: 1953-1956 m. varžyb pradžia. Konkurs reikšm aiški — daugelis šio laikotarpio

¹² *Nėpoetas Brad nas*, žr. *Aidai*, 1968 m. 5 nr., 209-214 psl.

¹³ *Romanas išėivijoje*, žr. *Lietuvi literat ra svetur*, Chicaga 1968, 85 psl.

¹⁴ Ten pat, 89 psl.

¹⁵ Ten pat, 90 psl.

¹⁶ Ten pat, 116 psl.

roman atsirado jos d ka. *Draugo* konkurso dvi premijas laim jo Gliaud , bet nuomon apie j susidar neigiama, nepataisyta ir v lesni geresni roman . O A. Landsbergio *Kelion* Kebliui atrodo vertinga ne vien d l moderniosios psichologijos aspekt , vaizdavimo metodo, bet ypa d l d mesio žmogui ir jo atskleidimo. Stipr s dialogai, kompozicija, išieškotas vaizdas, vientisas poži ris, naujas dvilypis vaizdas realios kelion s ir žmogaus viduje. J. Jankaus *Namai geroje gatve* geresni už *Paklydusius paukš ius* d l kompozicini privalum ir žmogaus atskleidimo. Autorius nelauž s veik j pagal savo tez — id jinis turinys gerai integruotas ¹⁷.

1954-1955 m. Kebliui atrodo geri romano metai. Kritiškas betgi d l B. P kelevi i t s *Aštuoni lap* . O M. Katiliškio *Miškais ateina ruduo* iškyla savo gera kompozicija, šviežiais personažais — darbininkais, j santykius apsprendžian ia aistra ir laim s troškimu. Žmon s es pilnakraujai — sodrios gamtos dalis (ypa jos neišvengiamai veikiamas Tilius). Entuziastiškai kritikas žvelgia *Balt drobul* — už dabarties žmogaus atskleidim naujais b dais: n ra aiškios intrigos, vientisos fabulos, chronologin s laiko eigos, personaž galerijos. Autorius vartojus mozaikin technik , nechronologin tvark , gr ž-tel jimus atgal, lyg literat rin psichoanaliz , atskleidim vidin s raidos, privedusios iki dabarties b vio. Visa pagauta per vieno asmens siel . K. Keblys laiku žvelg Šk mos eksperimento vert ir sustiprino Šk mos nuopelno pripažinim ¹⁸.

1957-1958 m. jis ir vadina Šk mos metais ¹⁹. 1960-1962 m. ateina Janavi ius, gr žta Gliauda, savo *Šikšnosparni sostu* nustebin s visus. Jo teis jas tikras romaninis personažas, pavyk s dabarties suliterat rinimas. Teisingai Keblys mano, kad jis išliks, kaip nekapitulavusio, nors ir pralaim jusio žmogaus liudijimas. Tiksliai vertina V. Alanto *Tarp dviej gyvenim* — patriotin s tendencijos pramogin lekt ra. Atrodo, bene b si s per geros nuomon s d l Gliaudos *Ikaro sonatos* — problematikos ir eksperimentinio pob džio d lei. Kelia V. Kr v s *Dangaus ir žem s s nus*, nors jokius r mus ne spraudžiamus. Ypa iai jam tinka V. Janavi iaus *Pakeliui At - nus* — d l veikalo glaustumo, stiliaus ir turinio sintez s ir gilios prasm s ²⁰.

1960-1962 m. — literat rinio pulso nuovargis, maž jantis visuomen s d mesys ryškesniems laim jimams (kad ir *Pakeliui At -*

¹⁷ Ten pat, 129-132 psl.

¹⁸ Ten pat, 148-152 psl.

¹⁹ Ten pat, 155-159 psl.

²⁰ Ten pat, 171-174 psl.

nus). 1963-1967 m. — pakaln n. Prasikiš laim jimai — Al s R tos *Kelias kair* (naujov : 8 personažai kalba pirmuoju asmeniu) ir K. Almeno *Up rytus, up šiaur* (šviežia tematika, retas intrigos romanas). Rezervuotas d l J. Kralikausko *Mindaugo nužudymo* ir A. Baranausko *Karklup n* ²¹.

Kebliui atrodo, jog m s romanas per 25 metus jo vidutine linija gal prieš pasišok jim . Lyginant lietuvišku mastu, pažangos yra, pavyzdžiui, literat rinio apipavidalinimo atžvilgiu. Vertingi Šk mos, Landsbergio eksperimentai. Virš n s prašok nepriklausomos Lietuvos roman , vidurkis tas pats; daug gamtos, svarstym , bet n ra gyvo gilaus žmogaus. Romanas buv s ne domus, dažnai nepaskaitomas. D l visuomen s neskaitymo daug kaltas ir pats. Ne tikino jo id jos, nepažadino respekto Lietuvos kaimui, nesužadino galesio partizanams ar Sibiro tremtiniam, pasig r jimo kunigaikš i Lietuva. Romanas nepasižym jo jokia literat rine srove, tarpusavio takomis, nebuvo veržlus, dinamiškas. Tok j formavo išėivijos gyvenimo pulsas, *Draugo* konkursai, visuomen s konservatyvumas, stoka ryšio su okupuotos Lietuvos literat riniu jud jimu. *Draugo* konkursai reikšmingi kiekybiškai, bet kokybiškai labai mažai; tik Gliauda j produktas. Literat rinio forumo ribotumas taip pat sv r : *Literat ros Lankai* per v lai gim , retai rod si ir anksti užgeso. *Metmenys* ir *Aidai* nespecial s literat ros žurnalai. Kritikas sp ja išlikiant: *Kryžius*, *Nam geroje gatv je*, *Kelion* , *Miškašs ateina ruduo*, *Šikšnosparni sost* , *Balt drobul* , *Ikaro sonat* ir *Pakeliui At nus*²².

Ši K. Keblio studija vertinta labai vairiai. Pr. Naujokaitis laiko tik atsitiktinai apsiskai iusio, kritikos m g jo darbu. Nes respekto k riniui ar jo autoriui, niekinimas, nurašymas sisiurb s jo krauj . Romano aptartis netikusi, romano vaizdas iškreiptas ²³.

T. Antanai iui Keblys atrodo s žiningiausias vertintojas, pareišk s savo reikalavimus romanui. Nes s absoliu iai objektyvus, bet tai ir negalima, — b t labai sausa. Dr siai išrink s svarbiausius 8 romanus ; kai kur drastiškas. Per daug vertinimo, per maža apžvalgos ir neduoda vertesni knygturinio santraukos ²⁴.

²¹ Ten pat, 186-188 psl.

²² Ten pat, 211-212 psl.; tais pa iais klausimais raš ir T višk s Žiburiuose, 1966. .1 d. : *Lietuviško romano problemos*.

²³ Pr. Naujokaitis, *Lietuvi literat ra svetur*; žr. *T vyn s Sargas*, 1969 m. 1 nr., 139-157 psl.

²⁴ T. Antanaitis, *Literat rin s k rybos išėivijoje svarstymai*, žr. *Draugas*, 1969. 1.25 d.

L. Mock nas gi taria: «jis s moningai apsvarst savo d stymo metod , paskelb s savo pagrindines prielaidas, stat tem laiko r muose ir svarbiausia neveng romanus traktuoti literat rinio ver-tingumo šviesoje. K. Keblys savo tem vysto nuosekliai, beveik griežt j moksl tikslumu »²⁵.

V. Jonynas Keblio studij laiko «labiausiai išlaikytu akademiško lygio straipsniu *Lietuvi literat ra svetur* leidinyje» (141 p.). Jis sugav s dvasin egzodo literat ros klimat , nupieš romano klyst-keleli ir laim jim raid su didele žmogiška šiluma ir tvirtai sukonstruav s²⁶.

Darbininko kritikas (bene J. Brazaitis ?) suabejojo d l Keblio mato romanui «žmogaus atskleidimo», nes žmog atskleidžia ir kiti literat ros žanrai bei visi menai. O antrasis matas « naujosios Vakar literat ros takos prisi mimas », modernumas, pažanga, « da-barties žmogus» — tereiškia egzistencializmu gr st filosofin srov . Modernaus žmogaus s voka daug platesn . Ne visi Dievo ieško, — kiti vykdo jo vali , ir j buvim literat roje vertiname, kiek jie parodyti meniniu pavidalu. Liaudies gyvenimo pavaizdavim Keblys taik s nevienodai, pamiršdamas, be to, kad liaudies žmog atskleid ir L. Pel da, Kr v , Vaižgantas, Grušas, Vai iulaitis. M s visuomen gal nereikt laikyti tokia atsilikusia, atbukusia. Nepamirštinas visuomen s entuziazmas Vokietijoje d l lietuviškos knygos, v liau jautrumas menin ms bei literat rin ms manifestacijoms. Senasis elitas atokiai laik sis nuo absurdo teatro; pastebimas pam gimas memuarini knyg ²⁷.

Jis akcentuoja id jin , problemin pus . Pvz. V. Volertas veikale *Pragaro vyresnysis* vaizduoja sugniužus sovietiniame režime dvasinink , pasisl pus alkoholik , kad nekompromituot savo luomo ir Bažny ios. Keblys klausia: Ar tas kunigas nepab go, kai užuot pagarbos, patogaus gyvenimo, iš jo pareikalauta aukos ? Okupuotos Lietuvos geras smulkiosios prozos rašytojas noveli rinkinyje *Pilka Šviesa* vaizduoja gyvenimo pilkum , permerkiant ir jaunus žmones. Kod l ir ar tik sovietinis režimas, kur žmogus yra dantratukas, tokius žmones gamina ? — Ir m s tarpe toki yra. Civilizacija, miesto susigr dimas, nutolimas nuo gamtos, specializa-

²⁵ L. Mock nas, *Dvidešimties met derli apžvelgiant*, žr. *Akira lai*, 1969 m. liepos m n., 7 nr., 16 psl.

²⁶ V. Jonynas, *Išėivijos literat ros panorama*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 18 knyga, 132-149 psl.

²⁷ [J. Brazaitis], *Lietuvi literat ra svetur*, žr. *Darbininkas*, 1969.VII.2 d. ir VII.9 d.

cija — visa tai žlugdo k rybiškum . Kalta sistema ir pats žmogus, pasirink s gyvenimo trupinius.

Kebliui r pi ir formos klausimai. Iš tokio Volerto jis reikalauja romane išlaikyti pri jimo vienyb — visk matyti pagrindinio veik jo akimis ir vaizduoti iš šalies. Tokiu bešališkumu pasižymi, pvz. E. Lankauskas²⁸.

K. Keblys at jo kritik kaip daug žadanti brandi j ga. Naujai pažvelg Bažny ios ir literat ros santykius, vertina vis grupi kult rin darb , atskleidžia Šk mos duodam aukštesn žmogaus dimensij — santyk su Dievu. Blaiviai ir šviežiu žvilgsniu permeta kontraversin J. Gliaudos k ryb , atžym damas tarp geriausi laikotarpio roman *Šikšnosparni sost* ir ne tok ger *Ikaro sonatos* veikal . Vaizdžiai kalba apie A. Barono ir V. Volerto k ryb . žvalgus ir keli s gin us tremties romano vertinimas parodo jo skon , pasirengim , avangardinius sitikinius. Rašo gyvai, šmaikš iai, stilingai.

Li tas Mock nas (g. 1934)

L. Mock nas apsityr s moderniojoje, ypa anglosaks literat roje, gero skonio, atviro žodžio, rašo *Metmenyse, Akira iuose, Drauge*.

Savo straipsniuose ir kritikose paliet bežemi (nužemint j), 50-j met generacijos, romano kriterij , absurdo ir kitus aktualius klausimus.

Mock no manymu, V. Kavolis *Nužemint j generacijoje* (1968) piktnaudžioj s savo apibendrinamuosius gabumus. Es , jo išve-džiojimuose ne manoma skirti Kavolio min i nuo aptariam j poet : skyreli pradžioje duod s kurio autoriaus tez ir iliustruoj s poezijos nuotrupomis. Kiek tos atrankos sutinka su teoriniais teiginiais, nežinia: « K rinys juk n ra paskir sentiment ir nuomoni kratinys, bet savyje užbaigtas pasaulis, kurio dalys turi prasm tiktai k rinio visumoje. Iš konteksto išimta poezija neb tinai reiškia tai, k V. Kavolis nori, kad ji reikšt »¹. Be to, iš metafizini -visuomenini r pes i negalima išaiškinti vis k ryb . Svarbu ir asmenin patirtis. Pavyzdžiui, Mackus iš susvetim jusio virto aktyvia asmenybe — radijo, teatral organizatoriumi, redaktoriumi. O. J. Mekas atsiribojo nuo visuomen s ir, kaip Biblijos pranašas, skelbia mirt , praž t . Jis pusbalsiu, vienišas, kalba sau, lyg susivokti aplinkumoje nor s žmogus. Kartais dvelkia atpažinimo šiluma, kartais susvetim jimas.

Jis artimo bendravimo su Lietuva šalininkas. Aptardamas 50-j met kart , sako kad «atsirandant daugiau galimybi santykiavimui su tauta, aišk ja prasm ir penkiasdešimtiesiems ». Šiai kartai priklauso Kazys Almenas, kurio jis aptaria *Gyvenimas tai kek vyšni* . Tas gyvenimas vaizduojamas pagal amerikie i formul — nuo penktadienio 5-tos iki pirmadienio 7 val. ryto. ia tematikoje svarbi viet užima seksas. Kritikas prikiša, kad autorius nesigilindamas lytini santyki pus , kiek j kelia moterys, nesistenkinan ios fiziniu gyvenimo aspektu, sumenkino novel s gelmes. K. Almenas domiausiai vaizduoj s 50-j met student ir studij s baigusi j

¹ *Nužemint j generacija*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 1 nr., 14 psl.

gyvenimo patirt *Atsiskyr lio* novel je. Tai kartai T vyn , Dievas, Tiesa — indiferentus dalykai. Tik atsiv rus santykiams su t vyne, jiems lietuviyb gyja daugiau prasm s².

Aptardamas *Lietuvi literat ra svetur*; randa, kad apžvalg autoriai nesusiej aptariam j rašytoj su anglosaks tradicija, taka, stokoja sintetinis pus s. Jo galva, Lietuvoje daugiau apie tai nusimanoma — apie Vakar intelektualinius s j džius. Geriausiui laiko V. Keblio straipsn — romano aptarim³. Pla iau tuo reikalu jis pasisako sekaniais metais. ia Mock nas duoda ger moderniojo romano apib dinim : 1. Nevientisas pasakojimo laikas, fragmentariškumas, 2. plaios aliuzijos kitus grožinis literat ros veikalus, filosofij , mitologij , — keliasluoksn romano prasm (pavyzdžiui, J. Joyce *Ulysses*: realistin , psychologin , simbolin ir epin), 3. antiherojaus iškelimas pagrindiniu veik ju, 4. romano pasakotojas nebevisažinis, o pasikliauja betarpišku angažavimusi subjektyvioje — emocin je situacijoje, 5. skaitytojas — kritikas iš mokslininko-ideologo patampa antropologu, bandan iu k rinyje atpažinti archipines situacijas. Jis nesutinka su J. Griniumi, kad nenormal s veik jai nieko negali pasakyti nauja apie normal žmog . Girdi, Faulknerio *The Sound and the Fury*, vaizduoj s nebyl -idiot , betgi yra iš žymesni j amerikie i roman . ia jis primena apie poteksi , užuomin svarb (nat ralistin romano dalis — tik išviršinis klodas). Nors susvetim j s žmogus, s mon s kalba pasiekia didelio sugestyvumo ir išreiškia gilius vidinius pergyvenimus, priart ja prie poezijos. Sociologinis metodas moderniam romanui nagrin ti nebepakankamas, o reikia pasirausti po vaizdžius, aliuzijas. Antai, E. Šilbajoris *Baltoje drobul je* per Antan Garšv žvelg žmogaus-k r jo problematik . Net absurdo filosofija rišasi su personažo logišku galvojimu. Dom jimasis ir mokymasis iš Vakar n ra epigonizmas: tremties rašytojai, nustoj t vyn s, pergyven vertybi kriz , tuvi teis autentiškai visa tai ir išreikšti. O dorovinis kriterijus tinka platesnio pob džio apm stymams, paremtiems literat ra, apie kult r ir vertybi kriz . Mažiau jis s kmingas paskirus veikalus aptariant, nes moralistai literat roje paprastai tesižvejoja socialinio-moralinio pob džio reveliacij , tik teigiam moralini norm . Literat ra — ne tikrov ar jos analogija ir reikalinga savito metodo jai tirti⁴.

² *50-t j met pergyvenimai*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 knyga, 137-142 psl.

³ *Dvidešimties met derli apžvelgiant*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 7 nr., 7 ir 16 psl.

⁴ *Dar apie roman ir jo kriterijus*, žr. *Draugas*, 1970.III.21 d.

D. Mock nas dav domi min i absurdo teatro reikalu. Absurdo teatras stengiasi ži rov išblokšti iš pusiausvyros ir išjudinti iš jo moralini nusistatym — j pamokyti ar k nors jam atskleisti. Pavyzdžiui, K. Ostrauskas veikale *Gyveno kart , senukas ir senut* rodo, kad žmogaus gyvenimas panašus žaism . Sulygin s vertybes ir suk r s amorali situacij , bando duoti emocinio gilumo Glūcko muzika. Bet ryšys ia tik atsitiktinis ir sukurta nuoga situacija neleidžia patirti veikalo gelm s, o muzika lieka tik Holywoodo priemone publikai užli liuoti ⁵.

Populiari j J. Gliaudos *Agonij* laiko aptingusio smalsumo tenkinam ja knyga. Romanas — veikalas lie i s žmogaus gyvenim , turi tiksl ir ties savyje, ne už veikalo rib . Tad šaltini nurodymas ar objektyvus veik j traktavimas ia nepriklauso. Kritikais baiminasi, kad tik *Agonijos* kas neišverst svetim kalb — parodyt , kokie maži buvome. Ir autorius veltui dar sis klasiku, save linksniuodamas kartu su Tolstojum ⁶.

Tikim s, kad jaunas žvalgas ir išmaningas kritikais duos daugiau literat rini straipsni .

⁵ *Absurdo teatras lietuviškoje scenoje*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 10 knyga, 148-154 psl.

⁶ *Agonijos d muose*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 12 knyga, 158-164 psl.

Dr. Viktorija Skrupskelytė (g. 1935)

Profesoriuoja Oberlin kolegijoje. Rašo *Aiduose, Drauge, Ateityje*.

Ji stengiasi atspėti H. Radausko kūrybos esmę — daiktų pakeitimo galia suteikiant jiems naujas savybes, spalvas, linijas ir prasmę. Skaitytojui rodomas aprašomų daiktų kitimas, virsmai, savybės, pasaka ar sapnas. Medžiaginiame pasaulyje atskleidžiamas dvasinis, galiojantis ir žmogui, bet jo poetas vardu nepavadina: «Jis greičiau tiki, kai regimieji daiktai, meno aštriai šviesa nuskaidrinti, patys prabyla skaitytojui, lygiai kaip jie permatomi poeto intuityvai»¹.

A. Nyka-Nilinas — dviem poli traukus poetas. Jis visa galia veržiasi pažinti tikrovę ir išsivaduoti iš prastinių sąvokų. Juo daugiau jo sąmonė skaidrėja, juo skaitytojas sunkiau atspėja jo tiesę. Jo pažinimas — ne protinis problemos išsprendimas, o viso žmogaus susidūrimas su paslaptimi — protu, emocijomis ir vaizduote atskleidimas bei visomis psichofizinėmis galiomis išgyvenimas. Pažinti ir būti jam tas pats. Protinis išgyvenimas pakyla filosofiniam pažinimui — pajūgia spręsti filosofines problemas. Tiesa ir grožis suvedami į patį realybę. Toks jo modernios poetikos žodis.

Minties ir išraiškos momentas vis labiau suartėja: mintis išugdo eilrašio žodžiai, tiesos atradimas sutampa su poetiniu kūrinium, o kūrinys — poeto keliavimas šviesoje. Praregėjimas vyksta kūrinio eilutėse. Iš jo kyla kūrinio autonomiškumas ir sunkumas suprasti. Nilinas vaizdai atitrūkė nuo realybės. Jis nepaneigia tikrovę, ji jam svarbi, bet savo žvilgsnį jis nukreipia tikrovės atspindį savo paties sąmonėje. Tikrovės fragmentai prisigeria žmogiškosios prasmės; kartais poetas leidžiasi savojo aštrio sąmonės. Jis tiesos ieško eidamas save; jo žvilgsnis sutinka daiktus išsivadavusius iš medžiagos kalėjimo. Poetas artėja prie būties ir nebūties klausimo. Iš mūsų poetų jis ryškiausiai kalba apie nebūtį, gyvybės išsekimą, ne save išsakydamas, o reikšdamas metafizinį šaltį — mirtį.

Nilinas apžvelgia didžiausius kontrastus — gyvenimo džiaugsmą ir mirtį, šviesą ir tamsą. Būtis ir nebūtis nuolat pinasi; persveria

¹ Radausko eilrašiai, žr. *Aidai*, 1967 m. 5 nr., 237 psl.

gimimas, išsprsdamas žmogaus egzistencijos prasmės problemas, statydamas realizavimosi keli, atbaigiam mirties. Nili nas, nusigrždamas nuo dalin s gyvyb s, ieško išsipildymo malon s. Jis eina maištavimo, prometejizmo keliu. Egzistencin tampa nuolat jau iama: žmogus eina švies , bet žvelgia ir atgal, trokšta sustoti ir prisirišti prie žem s. Niili nas ieško gyvyb s ir mirties ženkl vaizduot s sukurtame pasaulyje. Kartais junta sapno apgaul . Žavingi sapnai atitraukia nuo tikrov s. Yra nuoding sapn , bet yra ir atskleidžian i naujas dimensijas. Kas regima — tik pasl pto dimensijos šifras. Regim j pasaul pranokstanti tiesa kartais lyg nesiskiria nuo krikš ioniškosios, ir b ties bei neb ties centras veda krikš ionišk j Diev . Kartais egzistencijos atbaigim randa poetas mene. Tiesos vardan atmet s žem , v l gr žta j , nes j randa paioje tiesoje ir antraip. Žodžiu, jis veržiasi t pasaul , kur priešingyb s pranyksta tiesos ir pilnumo rate².

M. J. Saulaityt s *Kai mes nutylam* (1967) V. Skrupskelytei atrodo ne nuotaikos ar jausm išsakymas: grei iau asmeniškoje *as* tyloje, didelio vidinio susikaupimo nuotaikoje, ji stengiasi atpažinti pastoviuosius žmogaus sielos bangavimus³. Subtiliai atseka autor s santyk su žeme, t vyne, ypa Dievu. « To moderniajai literat rai b dingo, atskilusio ir absurdiško atsiskyr lio jos poezijoje nerasime »⁴. Betgi kritik pasigenda platesnio mosto. Pataria brandinti poetin technik , kuria ne tik paduodamas, bet ir atrandamas eil raš io turinys.

V lesniame *Viena saul danguje* rinkinyje poet s pasaulis nepasikeit s, tik l ž s per estetin prizm antr kart . Dabar vaizduojam j objekt priartina prie skaitytojo. Daikt bei reiškini ryšiai daugiaprasmiai. Autor padariusi kompozicin pažang — susikrovusius sp džius k rimo moment naujai pergyvena ir apjungia viena metafora. Eil raštis dabar jai ne statiška poza, o veiksminis vaizdas — eil raš io pagrindin mintis atsiskleidžia palaipsniui. Be to, poet išveda pasakos paralel . Poet sitvirtina ten, iš kur matyti ir žem ir melsva padang . Bet savito veido jai dar tr ksta. Kritik taria, kad jos poezija keisis — pl sis motyvai, gal jai išryšk s naujos lietuvi kalbos galimyb s. Apskritai antrajame k rinyje ji labiau gudusi ir daugiau angažuojasi k rybai⁵.

² *Dviej poli trauka*, žr. *Aidai*, 1971 m. 8 nr., 348-357 psl.

³ *K kalba žem ir dangus*, žr. *Aidai*, 1969 m. 3 nr., 140-142 psl.

⁴ Ten pat.

⁵ *M. Saulaityt s « Viena saul danguje »*, žr. *Aidai*, 1972 m. 8 nr., 407 psl.

VI. Šlaitas *Aguon gaisre*, jos manymu, pasiekia visiško dvasios atsivrimo ribą, už kurios poezija tampa tyla, vidiniu nusiteikimu, ne proto, bet mylinio širdies mąstymu. Prastiniai vaizdai gauna daugiau universalumo, atšviečia poeto religinius eilrašius ir motyvus⁶.

Subtiliai ji prieina prie A. Škimos, nesiderinančio mąstymo literaturoje, vaizduojančio tam tikrą prasme juodą žmogaus būtį ties pusim ir mato autorius begalinę norą žinti žmogui prasmę ir harmoniją. Iškelia sidartiną struktūrą *Baltos drobės* dalyk — tris laiko momentus: praeitį, paskutini savai išvykius ir esamąjį momentą. Ji mato Škimos kūrėjų pilną minties jėgą ir jausmo aštrumą, kurį skaitytojai pastato ties esminėmis žmogaus būties problemėmis⁷.

Kritikams brandumą ji parodo vertindama Baroną. Ji tvirtina, kad Baronas stipresnis, kai medžiagą tvarko chronologiškai, iškelia aplinkybes, vykius, leidžia personažams veikti. Išgeresni dalyk išskiria *Sod už horizonto* — gera kompozicija, subtilesnis veikėjų charakteristikos. Konkreti vaizdinga bei puošni kalba — jo stiprybė. Bloga, jei jos nedisciplinuoja. O didžioji nuodėmė — skubotumas. Teisingai išveda: Baronas — rimtas rašytojas, neseka minios skonių, bet greičiausiai neįauja savo talento polinkį, o rašo vedamas proto, ne kūrybinis intuicijos⁸.

V. Skrupskelyt aptaria mąstymą partizanin literatūroje, kuri nesiekia formuoti rezistentų nusiteikimo, o greičiau išreiškia jo santyką su užgriuvusia situacija. Ji reiškia žmogaus pastangas tų situacijų supaprastinti, okupacijos vykius regėti viso gyvenimo perspektyvoje. Iš ja žvilgsnio platumas. Tai reiškiasi ne egzodo literaturoje, o pačio partizanų lyrikoje. Kit tautiškia tokia literatūra kviečia prieš žudyti, o «lietuvis laisvas kovos dalyvis, lyg akimirksniai primiršęs prieš, susitelkia ties savimi, išmatuoja sunkią savo dalį, mąstymu save jungia šeimos ar tautos bendruomenę ir pajunta, kad jo situacija yra ne tiek aršios kovos, kiek begalinis, visuotinis praradimas viso to, ką žmogus turi teisę: saulę, laisvę, žmogišką ryšį, artumą, laimę». Tokia partizanin lyrika prašoka laiką.

Išėivi literaturoje stipriau akcentuojamas patriotinis ar net propagandinis atspalvis: St. Laucius, V. Alantas, N. Mazalaitis. A. Berta, J. Jankus, A. Landsbergis. A. Kairys, A. Škimos *Pabudimas*.

⁶ Vladas Šlaitas *Poezija*, žr. *Aidai*, 1970 m. 6 nr., 282-283 psl.

⁷ *Žmogaus žvilgsnis* save, žr. *Draugas*, 1967.XI.4 d.

⁸ *A Barono kūryba*, žr. *Aidai*, 1968 m. 7 nr., 308-311 psl.

Partizanai ne visada kovos centre. J. Griniaus *Žiurki kameroje* centre — komunizmo ir krikščionybės susidrimas. A. Škmos *Pabudime* veikio vidin drama. Taip pat ir *Žvakidje* broli keršto ir meil s drama. Partizan literat ros daug, bet partizanin s problematikos analiz s, svarios ir meniškai vertingos, maža. Gal, kad rašytojas per toli nuo partizan žem s, pats to nepergyvena, ar kad sunku laisvai, savarankiškai rašyti, — išankstinis visuomen s nusistatymas trukdo autentiškai rašyti. Kritik s manymu, J. Jankus savo dramoje *Peilio ašmenimis* puikiai išlaiko parinktam siužetui ir dramos fonui vyki ir j aiškinimo balans . Veiksma tampa aiškinama veik j vidaus tampa; apsisprendimo momentai leidžia akcentuoti veikalo idjin pus . Dvi išvados: 1. Prasm s sprendimas partizanams žuvus — nusk s tautos palikimas ir iš ten kil s su pumpurais, — n ra naivus. Jis pralenkia istorin tikrov . To poetin vizija atitinka personažo b d , plaukia iš jo vidinio tik jimo. Ir šviesi ateities vizija išplaukia iš to. 2. Bendruomeninis partizano nusiteikimas: partizanai laiko save tautos dalimi — kiti jo darb pabaigs. Ateities vizija taip pat pateisina pasyvos rezistencijos keli — vaikš iojim «peilio ašmenimis». Jankaus veik jai sau statosi moralin reikalavim : kovoje nenusikalsti žmoniškumui. Iš ia kyla asmenin s s žin s drama. Bet Skrupskelyt laiko dramos tr kumu, kad t moralin linij nubr žia pats Jankus. Kovai tr ksta dramin s tampos. Partizan kova ir s žin s drama nesulydytos. Bet autorius domiai žvelgia partizan kov problematik .

Landsbergio *Penki stulpai* kalba ne apie partizano heroik , idealistin nusiteikim , bet apie diktat ros ir politin s sistemos stipryb — visus pavergian i , siel žalojan i . N ra šviesios ateities vizijos. Visi vaidina dram — idealistinio nusiteikimo tragedij . 5 stulpai — santvarkos simbolis. Antanas, buv s skulptorius, mirusiai medžiagai duodav s gyvyb . Dabar jo k riniai sužaloti, negyvi. Tardytojas raš s knyg apie tobul ateities pasaul . Jo s jungininkai — Naujoji Santvarka. Ir pats virto marionete. Bet atgal kelio žmoniškum n ra. O Deputatas skelbia, kad kraujo auka sistemai reikalinga. Ir Tardytojas pakl sta, kovoja su partizanais. Ž va Tardytojas ir Antanas.

Autorius kaltintas partizan išjuodinimu. Bet yra idealistini kibirkš i : miškas — gaivios gyvyb s simbolis. Gen ir Berniukas — idealistai iki mirties. Antanas nenustoja myl j s savo idealo, bet išgyvena jo ribotum . Atpirkimo kelio nematyti, bet žmogus turi pažinimo gali — s žin , kurios d ka jis paž sta blog ⁹.

⁹ *M s partizanin literat ra*, žr. *Draugas*, 1969.VIII.30 d.

Savo vertinimu kritik atskleid naujus partizanin s literat - ros aspektus, papildydama vertingomis mintimis šiuos kontroversinius veikalus.

Stambiausias jos kritikos darbas — *Egzodo poezijos šuoliai*, kur ji apžvelgia tremties poetus, aplenktus Lietuvoje išleistoje dvitom je *Lietuvi poezijos* antologijoje (1967). Jai atrodo, m s išeivijos poetai ne visiškai pakluso egzodo d sniui — neužsidar nuo naujojo krašto kult rinio gyvenimo ir nepal žo atsiskyr su t vyne. Juose dvelkia gimtojo krašto nostalgija, bet jie atviri pasaulin s literat ros tendencijoms, paj gia atnaujinti motyvus ir form . Išeivyb išryškino žem s traukos ir benamyst s moment ^{10 11}.

Išeivi poetus ji rikiuoja kartomis. Vyriausieji: Vaitkus, Augustaityt -Vai i nien , Baltrušaitis, Santvaras. Jiems b dingas vidinis susikaupimas, jausmas, gamtos ir žmoni darbai, religiniai motyvai, patriotika ir net visuomeniniai reikalai. Vaitkaus k ryba — šviesaus menininko grožio pasaulis, patrauki s skaitytoj savo gyvumu. St. Santvaras — vaduojasi klasikinio grožio normomis, sant rus, šiltas, elegiškas. K. Grigaityt žaisminga. G. Tulauskait irgi klasikinio grožio skelb ja. F. Kiršai poezija — sielos gelmi atskleidimas, jungi s lyrin nusiteikim ir m stym . Jis paprastais žodžiais kalba apie amžin sias tiesas. Tuo jis artimas žemininkams ¹¹.

Jautrusis, muzikalus ir pasyvus Aistis išor s pasaulio retai sužeidžiamas. Sav išgyvenim vizijas skaitytojui ir pateikia. Bet jis kankinasi d l prarajos tarp tos vizijos ir išraiškos ir ieško vis tobulesn s pasisakymo formos. Krištoliniu žodžiu jis sukelia pasakiškos šalies — Lietuvos vaizd . H. Radauskas pasaul apvaldo kaip stebukladaris. Iš daikt kal jimo prieštaraudamas jis veržiasi sudinamintais žodžiais. Kontroliuodamas form ir orkestruodamas garsus jis duoda savo eil raš iams gyvyb . Hermetiškai uždaras, nesutaria su moderniuoju pasauliu. Brazdžionio k ryba aktuali. Jis kalba draugui, miniai, Dievui, subendrina savo ir tautie i jausmus. Jo žodis veikia vaizduot , kelia asociacijas, kaip ir patys daiktai. Jis didingas, r stus, modernus ir konservatyvus drauge ¹².

Penki *Žem s* poet ji negali suvesti vien poetin teorij . J taka jauniems daugeriopa. Juos jung sitikinimas, kad nepriklausomos Lietuvos lyrin tradicija jau išsis musi. Poetas dabar nori atsiverti vispusiškai žmogaus patir iai, vis žmogaus egzistencij

¹⁰ *Egzodo poezijos šuoliai*, žr. *Lietuvi poezija*, III t., 1971, 6-46 psl.

¹¹ Ten pat, 10-11 psl.

¹² Ten pat, 11-20 psl.

prasmindamas ir poezijai duodamas plat pagrind . Be to, tikras poetas apvaldo, atskleidžia gilesn ir universalesn jos išgyvenim . A. Jasmantas irgi praplečia savo k rybos universalum , bet ne tokiu revoliuciniu žodžiu, o labiau ankstesn s lyrikos b du. Žemininkai — m s poezijoje yra naujo pos kio kryžkel . K. Brad nas — ryškiausias žemininkas. Jis konkretus, bet ne realistas. Žem jis apgaubia sakraline atmosfera. Skrupskelyt išryškina brad nišk išgyvenim , ret V. Europoje, artim lietuviškai pasaul jautai, o b ding jauniems Lietuvoje dabar. Brad nas pajunt s žem s magik . Jo eil rašiai — magiška formul tarp žem s ir žmogaus. K ryboje n ra moderniojo s mon s ir poj i suskilimo ¹³.

Nili no poezijoje nam karalyst ir išorin tikrov nesiderina. Ta tikrov jam kartais rodo be prasmingo turinio. Nili no namai — poetinis pergyvenimas, kasdienin je tikrov je neegzistuoj s. Jis ieško paslaptingos pasak šalies. Jauki nam šilima skatina leistis pirm - sias b ties gelmes. Iševio nostalgija pavirsta poetin s b ties traukos išgyvenimu, atsipalaidavimu nuo tremtinio pad tis. Jo k riniai išauga iš autentiško poetinio pergyvenimo. O ir V. Ališas es s artimas žemininkams, pajau i s už pasaulio rib egzistuojan i tikrov ¹⁴.

H. Nagys svajon s ir tikrov s susiliejime ieško tiesos. Nagio simboliai, ypa paukštis, rodo jo kintant santyk su realybe. Jis ieško išraiškos form , kurios jo vizij priartint prie žem s, bet palikt vietos ir fantazijos žaidimui. Prarasta t višk jam rojaus šalis. Bet laikas šaldo t vyn s prisiminim . Kartais Nagys žavisi regimuoju pasauliu, dainuoja brolyst s idil . Pam g s balt aitvar (vaizduot s iliuzijas), jis betgi ilgisi sakalo — t višk s brolio. Vl. Šlaitas — asmeninis, jautrus, prisiminim ir svajoni išsakytojas. Viskas keičiasi, nyksta, slenka neb tin. Laikui sustabdyti jis rašo poezij . J. Mekas — taiklaus žodžio tikrov s vaizduotojas. Bet kviečia ir skaitytoj siungti ir atbaigti užmegzt mint ¹⁵.

A. Mackus ateina revoliucingai nusiteik s. Jis kalba lyg dviem balsais: savo ir tradicin s literat ros balsu ir jungiasi gimtojo krašto poetin tradicij . Žodis jam apgaulingas. Neornamentuota kalba ne tik vengia puošmen , bet sakmiai ieško grubesni žodži , atitinkan i nepasitikint jo žvilgsn . Prarast nam tema rodo ir t stinum tarp Mackaus ir žeminink . Jam visur tik tuštuma,

¹³ Ten pat, 21-26 psl.

¹⁴ Ten pat, 26-31 psl.

¹⁵ Ten pat, 31-35 psl.

jo siela, niekur negali sikurti. Jis — l žis tarp vaikyst s sp - dži ir Vakar kult ros. Mackus jautrus individo santykiams su aplinka, visuomene ir jos vertybi matais. Mackui artima Li ne Su- tema. Nutolstanti vaikyst ir esamas momentas negali suside- rinti. ia rikiuojasi ir V. Bogutait . D. Sad nait lietuviškiausia iš Mackaus vienaamži — žodynas, vaizdai, šiltas gamtos pajautimas. N ra konflikto tarp sav pergyvenim ir lietuvi lyrin s tradicijos ¹⁶.

Savo apžvalg Skrupskelyt baigia taikliomis pastabomis, kad išėivijos poezija vystosi spar iau negu t vyn je. tai paskatino nau- jo kelio b tinumas; svetim literat r poveikis, pasikeit s santykis su gimtine daugiau veik tik Mackaus kart . Lietuvoje formos labiau nusistov jusios, žanrai labiau išlik , vaizdas daugiau realistinis. Išėivijoje nuo Radausko ir žeminink laužomos kasdienin s kalbos ribos, stengiamasi atskleisti giliausias visatos paslaptis, žodžiui duodama magiška galia tikrov žvelgti prasmingai ir šventiška ¹⁷.

Kritik , tur dama tvirt savosios literat ros pažinimo pagrind po koj , atskleidžia kai kuriuos naujus išėivijos poezijos vystymosi etapus. Pasigendame ryškesnio estetinio vertinimo. Kas išliks iš tos poezijos, kaip nepraeinamos vertyb s !

Taikliu analitiniu metodu peržvelgdama m s literat r ypa poezij , V. Skrupskelyt išeina pirmaujan i naujosios m s kritikos kartos eil , sugebanti rašytojus atskleisti, kaip pripaž sta J. Aistis, visai iš naujos pus s. Jis pasisako prieš nepagr st kri- tik s puolim ¹⁸.

¹⁶ Ten pat, 35-44 psl.

¹⁷ Ten pat, 44-46 psl.

¹⁸ J. Aistis, *Svajojame ir dainuojame*, žr. *Naujienos*, 1972.11.16 d.

Dr. Rimvydas Pranas Šilbajoris (g. 1926)

Literatūros klausimais rašė *Metmenyse*, *Aiduose*, *Darbe*, *Drauge*, *Mūsų Vytuje*, *Santarvėje*, *Varpe*. Leidinyje *Lietuvių literatūra svetur* (1968) parašė skyrių apie novelę (213-299 psl.). Apie lietuvių ir rusų literatūrą rašė amerikiečių spaudoje (*Books Abroad* recenzijas). Ohio valstybiniame universitete slavų literatūros ir kalbų profesorius. Išleido: *Russian Versification. The Theories of Trediakovskij, Lomonosov and Kantemir* (1968) ir *Perfection of Exile* (1970). Jo svarbesni straipsniai daugiausia buvo spausdinti *Metmenyse*¹.

Šilbajoris — tiesos ieškantis liberalas, kuriam egzistencijos prasmė yra tas ieškojimas: « mūsų santykis su Dievybe pasireiškia tuo, kad mes nuolat ir pakartotinai apsisprendžiame už Dievo principą, tai yra už laisvą ir begalybę principą, už principą nesulaikomo veržim-

¹ *Algimanto Mackaus poetinė žemė*, žr. *Metmenys*, 1960 m. 2 knyga, 153-160 psl.; *Kelion Eldorad*, žr. *Metmenys*, 1961, 4 knyga, 44-67 psl.; *Mano herojus - tiesa, J. Meko eilėrašiai*, žr. *Metmenys*, 1962 m. 5 knyga, 106-117 psl.; *Tikrovės dimensijos Henriko Radausko poezijoje*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 6 knyga, 55-72 psl.; *Šviesos versmių beieškant*, žr. *Metmenys*, 1964 m. 8 knyga, 55-74 psl.; *Sopulio užkeikta mūsų Jono Aisio poezija*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 9 knyga, 58-80 psl.; *Nepakartojamojo liudininkas — Albinas Marius Katiliškis*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 11 knyga, 3-23 psl.; *Gogolis ir tikrovė*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 12 knyga, 62-72 psl.; *Gyvenimas persunktas jėgų spinduliais*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 13 knyga, 134-137 psl.; *Kazio Bradno poezija. Gyvenimo aukos atnašavimas*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 14 knyga, 11-31 psl.; *Algirdas Landsbergis. Prasmė ir struktūra*, žr. *Metmenys*, 1968 m. 15 knyga, 3-31 psl.; *spėjimai iš A. Vaičiūlio kūrybos*, žr. *Aidai*, 1968 m. 3 nr., 10-116 psl.; *A. Mackaus ir tobula tremtis*, žr. *V Pradalg*, 1968 m., 369-403 psl.; *Tvyn ir asmuo J. Degutytis poezijoje*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 18 knyga, 57-84 psl.; *Šviesa ir spalvos Juditos Vaičiūlio poezijoje*, žr. *Metmenys* 1971 m. 22 knyga, 5-23 psl.; *Antano Škėmos kelias metafizinis misterij*, žr. *Metmenys*, 1971 m. 22 knyga, 132-141 psl.; *Žvilgsnis naujajam mūsų lyrik*, žr. *VII Pradalg*, 1971 m., 332-362 psl.; *Kai kurie Vytauto Maercko kūrybos aspektai*, žr. *Draugas*, 1971.III.13 d.; *Keturi poetai neužmiršti Jeruzalės*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 24 knyga, 143-176 psl.; *Struktūriniai pasikartojimai Dostojevskio romane « Nusikaltimas ir bausmė »*, žr. *Aidai*, 1972 m. 6 nr., 271-276 psl. ir 7 nr., 334-339 psl.; *Pastabos apie Donelaičio « Met » struktūrą*, žr. L. K. M. Akademijos *Suvažiavimo Darbai*, VIII t., Roma 1974, 189-198 psl.

mosi amžinyb »². T egzistencijos prasm menininkai, rašytojai ir mokslininkai stengiasi išreikšti prasminga forma.

Savo paži ras men bei literat r d sto aptardamas vairius autorius, atsitiktinai. Jo manymu, k r jas b t žvelgia kaip vienov : « Reikia, kad mes atpažintume tik vien buvim , kuriame žmōn s, daiktai ir gamta — tai tik vair s tos pa ios ir nedalomos b ties aspektai»³.

Menas minta tikrov s, žem s sultimis, bet pats n ra ta tikrov . Kaip g l , kuri « n ra nei saul , nei v jas , nei žem , nei lietus, o kaip tik g l — kažkaip nesuprantamai iš tikrov s susik r s ir joje aug s stebuklas »⁴. Menas — aukš iausio žmogaus ieškojimo sik nijimas. Kai k r jas lieka ištikimas šiam ieškojimui, tai visa jo k ryba virsta to prasm s ieškojimo himnu. O k r jo rankos paliesta gamta praauga save, virsta meno k riniu. Taip gamt transformuodamas «k r jas gali gr žinti sau ir žmonijai vilt , kad yra galima ir paskutin paties žmogaus metamorfoz — siveržimas dvasin b t , Dievo suradimas »⁵. Sugeb s poetiškai visat pergyventi žmogus mažiausiame reiškinyje mato neišmatuojam didyb ir prasmingum . Jis nepaj gia viso to širdyje sutalpinti. Bet id jin s, emocin s ir filosofin s problemos bei pergyvenimai turi virsti kalbos ir stiliaus problemomis. Tik ia prasideda menas: «Poetinis tikrov s pergyvenimas paprastai dar nesti poezija. Poetas turi mok ti k rybin s vaizduot s sužadintas mintis suorganizuoti prasming vienet — išbaigt pergyvenim — ir tada surasti žodžius, kurie min t pergyvenim tiksliai išreikšt , ir tuos žodžius sugrupuoti taip, kad jie, viena, skamb t , kaip muzika, o kita — tarpusaviam santykiavime pad t vienas kitam išryškinti piln ir daugialyp kiekvieno žodžio prasm . Tada gaunasi tikras eil raštis. Bet jam sukurti reikalinga ypatingai didel dvasin tampa, nenuilstamos pastangos ir kieta disciplina, nekaltant jau apie special talent »⁶. Bet iš tokios dvasin s tamos gim k riniai reikalauja ir iš skaitytojo didelio dvasinio susikaupimo. Tod l tiek nedaug žmoni ryžtasi skaityti tikr j poezij .

K rimo procese dalyvauja emocin tampa ir organizuojantis intelektas. Tai pasisek sujungti A. Landsbergiui pjes je *V jas gluos-*

² *Ieškant tik jimo*, žr. *Lietuviškasis liberalizmas*, red. V. Kavol is, 1959, 115 psl.

³ *Nepakartojamojo liudininkas — Albinas Marius Katiliškis*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 11 knyga, 10 psl.

⁴ Ten pat, 3-4 psl.

⁵ *Tikrov s dimensijos Henriko Radausko poezijoj*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 6 knyga, 72 psl.

⁶ *Algimanto Mackaus poetin žem , žr. Metmenys*, 1960 m. 2 knyga 153 psl.

niuose. Visa šio trumpo istorinio paveiklo gyvyb gl di kruopš iai, kantriai apipavidalintuose dvasini pergyvenim niuansuose, pusto-niuose. « Emocin s k r jo tampos ia nepakanka — reikia kantraus organizuojan io intelekto, kuris tos tampos neužmušt , bet prie-šingai : išaukštint ir suformuot šiltai, lyriškai ž rint deimant »⁷. Grožin je prozoje rašytojas turi paj gti vykius valdyti, o neduoti kaip žaliavos gabalus. Kontroliuodamas vykius menininkas duoda dau-giau negu tikrov : « Prisideda vienas išmatavimas: viskas, kas egzistuoja ant žem s ir danguje, b na dar padauginta iš genijaus, t. y. iš individualios k r jo vaizduot s pergyvenimo ir sugeb jimo save efektingai išreikšti»⁸. Jei ne — vykiai nuneša ir autori .

Literat ros k rinio tikslas — m s vidaus pasaulio praturti-nimas : «Literat ros k rinys turi gyventi skaitytojuose, juos jau-dinti, kv pti, kuo nors praturtinti j vidin pasaul . Jis turi b ti gerai žinomas ir lengvai prieinamas. Kitaip sakant, jis turi egzistuoti ne tik straipsni ir disertacij išnašose, bet kasdieninio gyvenimo srov je»⁹. Bet meno fikcija pirmiausia estetin , o ne filosofin , nes meno logika kita negu kasdieniniame gyvenime: «literat roje su-d jus du ir du dažnai gaunasi ne keturi, bet begalyb : atsiveria nauji akira iai ir sugri va kasdienyb s d sni sienos ». Literat roje kankintojas dažnai ir myli. Žmon s ž va, bet laimi žmogaus laisv s meil^{10 11}.

Vakar pasaulis ir mes patys esame ištr mime, pakirstomis šak-nimis. Žuvus Vakar vertyb ms, liko tuštuma. Ieškoma nauj keli , naujos pasaul ži ros (kaip A. Landsbergio *Kelion*). To ieško J. Joyce, J. Beckett, Camus, Sartre. Iš m siški — Landsbergis, Šk ma. Ieškotoj d ka m s kan ia ir menas iš elget sielvarto ima kilti tragedijos aukštumas¹¹.

B. Šilbajoris kelia ieškojim svarb — emocij ir intelekto sude-rinim , naujos vidin s žodžio prasm s ieškojim , dvasin k r jo ne-rim ir skaitytojo pastangas veikal skaitant. Taip pat atv rim Vakar pasaulio m s literat rai. Jis iškelia A. Landsbergio ir A. Šk mos pastangas¹².

Okupuotoje Lietuvoje naujos poet kartos n ra. Vyrauja r pestis atitikti komunizmo ideologij ; jaunieji rašytojai — ne žaugos, raš

⁷ *Kovoje d l lietuviško k rybinio žodžio*, žr. *Darbas*, 1957 m., 1 nr. 36 psl.

⁸ *Nepakartojamojo liudininkas — Albinas Marius Katiliškis*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 11 knyga, 18 psl.

⁹ *Kelion Eldorad*, žr. *Metmenys*, 1961 m. 4 knyga, 173-174 psl.

¹⁰ *Žmogus A. Šk mos k ryboje*, žr. *Metmenys*, 1960 m. 2 knyga, 62-78 psl.

¹¹ *Lietuvi literat ra tremtyje*, žr. *M s Vytis*, 1960 m. 1 nr.

¹² *Kova d l lietuviško k rybinio žodžio*, žr. *Darbas*, 1957 m. 1 nr., 35-39 psl.

lyg gimnazistai gav tem . Skaitytojai jais netiki, o jiems — vis tiek. Geresni: A. Baltakis, E. Miežėlaitis (kai užmiršta politik), J. Marcinkevi ius.

Iš vyresni j rašytoj Šilbajoris pla iau apsistojo prie Vyd no, pagarbiai atsisakydamas analizuoti jo filosofij , «nes literat ros kritiko žvilgsnis yra tam nepakankamai gilus. Susipainioj s vokose ir id jose, mes tik pristatytum m jums miglot , tolim ir svetim Vyd n »¹³. Nesiima tuo tarpu ir jo veikal vert s nuspr sti, nes tam reikia juos geriau pažinti. Imasi j tik painterpretuoti. Šilbajoriui jo veikaluose ir žmon s ir daiktai atrodo lyg metaforos, reiškian- ios dvasin je bei mistin je plotm je vykstan i tikr j dram . Ryš- ki ugnies metafora — amžino aukojimosi ir amžinos gyvyb s liep- sna. Aukuras reiškia tikr j aukur , bet ir gimtuosius namus. Taip pat vanduo. *J r Varp* Vide ir Algis — žmon s ir metaforos drauge. Gamtos reiškiniai taip pat: miško šlam jimas ir j r žimas irgi. Daikt transformacija pareina nuo žmogaus vidin s j gos. Tai tarsi poeto vizija, metaforomis ir poetišku vaizdu teikianti daiktams nauj buvim ir prasm . Tas pats ir pasak kelias. Vyd no manymu, tik tas kelias veda savo vid , gilyn save. Pitr kimas j gos keliauti savo vid reiškia veik j stagnacij , mieg . Dvi tikrov s plotmes jau ia tik prareg j žmon s. Kiekvienas Vyd no veikalas yra to paties Amžinojo Sl pinio šventov ; bet t šventovi architekt ra skiriasi. Ugnies metafora yra dviej reikšmi : k niško geismo ir skaistyb s. Tarp j eina gradacija ir lygiagre iai tikrov s plotmi gradacija. Labai subtili , komplikuot , bet d l vieno pagrindinio ties veržimosi paprast Vyd no k rybos architekt r Šilbajoris peržvelgia ir perm sto su šilta pagarba: Vyd nas laukia iš m s , kad išgirstume amžinyb s bals savo širdyje, o tada jau visos jo sim- boli sistemos pasidarys m s akims visiškai paprastos, beveik sa- vaime aiškios, permatomos savo neišvengiamyb je. Tai širdies ke- lias vidaus pasaul ¹⁴.

žvalgiai gilinasi J. Ais io eil raš io: *Laukas, kelias, pieva, kryžius* genez . Jis mano, kad s mon je gim s lakus ritmas, pavirt s matom daikt vaizdais, o popieriun užsiraš ne ritmas ir žodžiai, o daugiau jausmas, pergyvenimas. Net patys kalbos garsai praturtina žodži prasm savo skamb jimu; susijungia jausmai, ritmas, garsas,

¹³ *Pastabos apie Vyd no teatr* , žr. *Draugas*, 1969.III.15 d.

¹⁴ Ten pat, III.22 d.

žodžiai, mintis, — ir nedalomas pergyvenimas talentingo k r jo perduodamas skaitytojui. Ais iui dažnai tai pasiseka, bet ir dirba sunkiai ir pasiekia retos žodžio magikos. Anot Šilbajorio, poezija turi pasiekti kalbos metamarfoz , kasdienin s žodži prasm s rib , kad atsivert ir žodis ir žmogus begalyb . Poetai dažnai junta praraj tarp išgyvenimo ir perteikimo. Ais io tragiškieji eil raš iai reiškia nuotaikos vairyb . K r jo kauk — gyvenimo pasl pta prasm : kas netikra, užsid ta ant veido — yra sielos gelmi atspindys. «Meno burtai gl d labai specialiaime nepakartojamame tikrov s pergyvenime ir nemažiau ypatingame to pergyvenimo išsakyme »¹⁵. Mene lyg suspenduojami visi gamtos d sniai. K rybinis tempimas, kv pimo versm , jos prasiveržimas, poezijos reikšm skaitytojui ir poetui — «sopulio užkeikta m sl ».

J. Aistis iš karto dainav s meil savo kraštui, gil t vyn s skausm ; v liau kankinasi d l mies ioniškos dvasios laisvame krašte. Romantiškai krypta praeit . Poetas tremties keli anksti prad jo. Jau iami jo poezijoje apokaliptiški akordai. Tik jimo ateitimi nepraranda. Kam apleidome t vyn nelaim s valand ? Senov je eikvojome savo j gas po Rusijos tyrus — kas me sau duob ¹⁶.

Šilbajoris komentuoja daugelio nesuprantam , vadinam j « menas menui» poet H. Radausk . Jis sukuri s tre i j vaizd — naujos tikrov s dimensij , meniškai išliedamas siel , kad k rinys gyvent savitai. Tas naujas pasaulis prieinamas tik išrinktiesiems, tod l jis savotiškas « menas menui» atstovas. Bet dažnai apie gyvenimo santykius daugiau pasako negu tose situacijose es žmon s pasakyt (*Krautuv s pardav ja*). Menas su savo logika geriau už filosofij gali išreikšti gilesn b ties pajutim : « poetas surado b d siaurais žmogaus menkyb s koridoriais nueiti iki paskutini j visatos paslap i »¹⁷. Jis atskleidžia, kas slepiasi už tikrov s rib , atsp ja nepermaldujam gyvyb s ir mirties cikl . Tas gilesnis b ties pajutimas pasiekiamas vaizdavimu kontrast mumyse ir visatoje. Kontrast suvokimas veda visatos vientisum ir kontrast galutin tapatyb . To atpažinimas ir poetin išraiška — Radausko pagrindinis bruožas. Poetas ia virsta žem s veidrodžiu, lyg naujas Adomas naujai pavadindamas daiktus. Menas tikrov paver ia dvasios išraiška. Poetas labai vienišas, nes visi žmoni darbai galop beprasmiiai; b ties paslap-

¹⁵ *Sopulio užkeikta m sl . Jono Ais io poezija*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 9 knyga, 67 psl.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ *Tikrov s dimensija Henriko Radausko poezijoje*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 6 knyga, 59 psl.

ties negali išspręsti nei menas, nei Bažnyčia. Iššauta strėlė nedrįsta grįžti žemėn. Lieka pasiduoti ar pasišvęsti savo menui — amžinam ieškojimui su vienuotės našta ant pečių. Ir čia menas — aukščiau ieškojimų — klijamas, ieškant prasmės, veržiantis dvasiniais bėgais, Dievo suradimui¹⁸.

Radausko poezija — kelionė pilna nuotykių ir stebuklų, per vairias tikrovės plotmes. Poetas ieško visatos paslapties, keisdamas jos reiškinius žmogiškais kategorijomis. Realybą, tapusį menu, žeidžia žmogaus smegenų lyg atvertą žaizdą. Radauskas žaidžia garsais — tam tikras garsas raštas sudaro lyg antrąjį tekstą. Ir iš viso svarstymo Šilbajoris išveda: «Menas yra ne gamtos, bet dvasios veidrodis, ir jame Kristus, tapęs žodžiu, gyvena tarp mūsų. Poetas dėl to yra atsakingas prieš žodį, prieš jo prasminį ir jausminį logiką, o ne prieš jį iš šalies primetamus idėjinius ar visuomeninius reikalavimus»¹⁹. Šilbajoris apibūdina V. Maerną, sutikęs mirtį naujo poezijos keliu beieškant. Jo eilėrašiai ir poetinė kalba atspindi pereinamąjį karą ir okupacijos metų laikotarpį, kada pradėjo tušiai skambėti nepriklausomybės metu nusistovėjusi poetinė žodyna, o mintys atpažino gyvenimo beprasmybę galimybėmis, kai jaunoji karta stovėjo tarp užgesusių iliuzijų ir neatspindamos ateities. Todėl yra senesnio pastovaus stiliaus nuotrupų, romantiškos retorikos, užuomazga « egzistencini » poetini vaizdų sistema, kuri vėliau aukštai išvystė A. Nykanilėnas²⁰. V. Maernis metaforomis, simboliais reiškia ilgus, veržimuisi tolius, gimtojo namo trauką, juodas, nebūties akis — vėjas, medis, lietus, naktis, benamiai paukščiai. Vėlesniuose eilėraščiuose (sonetuose ir ketureiliuose posmuose) kalba jau paprasta, mintis abstrakti, lyg Baltrušaičio kūryboje. O ciklas *Apnuoginta širdis* stebina nelauktu humoru. Bet ryškiausiai, anot Šilbajorio, jo talentas išsiskleidžia poetinio vaizdo ir eilėrašio struktūros santykiavime.

Vizijose «poetas smegenų pasiekia vidinius išraiškos per ištiesintą poetinį tikrovės plotmį, apibrėžiamą atskirais vaizdais ir vedanį gilyn eilėrašio minties išsipildymą». Tos plotmės grupuojasi apie vertikalinį pagrindinį vaizdo ašį. Antroji vizija prisisunkusi tik viškos ilgesio. Poetas sukuria distanciją tarp savęs ir namų; toliau pats virsta taisyklėmis ir galop namai bei poetas širdies gelmėse virsta paslaptimi ir vizija. Toliau Šilbajoris ypač žvalgiai aiškina *Ketvirtosios vizijos* struktūrą, kur visas eilėrašties «tik aprašymas žmogaus

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ *Gyvenimas persunktas į gėsių spinduliais*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 13 knyga, 137 psl.

²⁰ *Kai kurie Vytauto Maernio kūrybos aspektai*, žr. *Draugas*, 1971.III.13 d.

kelion s per erdv ir laik mirtin, ir kad vaikyst s paukš io šeš lis jau tada, kai uždeng lang , reišk mirt . ia Šilbajoris akcentuoja m s skaitytojams labai pravartu dalyk , kad poezijoje reikia apsi-prasti su naujomis žodžio prasm mis, kurios priklauso nuo «id jos, ritmo, žodži pasikartojimo, metaforiškos ir simbolin s funkcijos, gars rašto ir taip toliau ». Tas aplinkybes kiekvienas poetas savaip valdo. Subtilumu ir komplikuotumu ypa pasižymi *Tre ioji vizija*. V liau, ypa sonetuose, poetin kalba mažiau sud tinga. Užtat sonetai jau beveik visai išbalansuoti, simetriški ir elegantiškai išbaigti.

Kitas sunkiai suprantamas poetas — A. Nyka-Kili nas. Komen-tuodamas jo poezij , straipsn ir pavadina : *Kelion Eldorad* . Kaip vienuolis, visa paniekin s, eina Diev , taip poetas — Eldorad , nepasiekiamos paslapties krašt . Nili nas sukuria savo vizij . Jo poezijos tampa kyla iš prasm s ilgesio. Prasm jo mistin s tikrov s dviguba vizija: t vyn s, nam bei vaikyst s knyg ir svajoni Eldorado. Iš pasaulio mit ir Dievyb s ilgesio jis d sto savo k rybos veidrod . Poetas jau iasi s nus palaid nas, sk st s praradimo siaube, visatos šaltyje. Bet stengiasi gr žti mistin n t vyn s žem n, kur pa-bud sapnai atpaž sta paklyd l s n . Poetin ugnis nemirus, nes poet šaukia nuostabiausia iš vis iliuzij — Tiesa. *Orf jam medžio Inferno* pagrindin s problemos — savotiškas nužengimas pragarus, lyg Kristaus sekimas, be kurio n ra prisik limo. Pažinimas gali nu-vesti dvasines sutemas. Lieka gyventi instinktu žmogaus — gam-tovaizdžio, atsisakan io metafizinio Kristaus ir liekan io ištikimu žemei iki mirties. Bet Eldorado kelion baigiasi mistiškais krikš io-nyb s takais. Dabar Eldorado — nuolatinis švies jimas siel ben-dravime su renesansiniu Kristumi. Vienuolis ir poetas susitiko Gol-gotoje. Kritikas nusileido pa ias poeto k rybos gelmes, o ne tuš-i simbolizm , kaip kiti paviršutiniai recenzentai. Ir poetas ir kri-tikas praturtina skaitytoj tos tragiškosios kelion s atskleidimu, ia sugauta ir išryškinta ir sunkiai apr piama šio laiko dvasia. V liau angliškoje studijoje *Perfection of Exile* Nili no santykis su Kristumi aiškinamas kaip li dnas maištingumas. Alchemikas, kuri s savo pasaul , ir žmogus — gamtovaizdis, prisiriš s prie nam , yra opozi-cija Kristui. Žmogus desperatiškai trokšta save realizuoti, o ne b ti Kristaus realizuojamas, kurio mirtis amžinyb je pašalina žmogaus našt ir džiaugsm laisvo veiksmo. Žmogus galiausiai apsispren-džia pasilikti su žeme. Nili nas negali priimti amžinyb s iš geradariš-k Kristaus rank . Galutiniai namai-kraštas laim tas asmeniniu k rybos žygiu, nors ta k ryba b t ir desperatiška. Promet jiška

kova eina amžinai, tik vis kitame krašte ir kita kalba išreikšta. Tuo keliu eina ir Nili nas²¹.

H. Nagio poezijoje Šilbajoris ieško šviesos versmi . Jo poezijoje dominuoja: vaikyst s — prarasto rojaus prisiminimai ir ieškotojo kova su naktimi. Jo tematika — b tis ir neb tis. *Lapkri io naktys* ta b tis «juoda». Laiko jimas — vienas labiausiai pasibais tin b ties vyksm . Laikrodžio jimas atsiliepia žmogaus širdyje ir išauga baisi mirties apoteoz . Neb tin einan io laiko ritmas jau iamas ir *M lynam* *sniege* . ia skamba lyg praž ties simfonija. Bet trupanti amžinyb — tik poeto k rybin s tampos šaltinis, išš kis kovon. Daug kur skamba ieškojimo ir draugyst s motyvas, o nerimo ir maišto poezija «gimsta ir miršta k rybiškai apvaldyto žodžio magikoje». Sieloje gimsta troškimas kovoti, kai užaina nakties neb tis. Ir *Saul s laikrodžiuse* juodoji naktis. Vaikyst ir mirtis užima taip pat svarbi viet . Bet apie vaikyst kalbama suaugusio susim stymu. Poetas kuria nauj savo pasaul . Tas pasaulis pergyventas konkre iai poetiškoje tikrov je, meno galia atskleidžiant visatos paslapt : « Mes staiga pajuntame, kad viskas, kas yra ir gyvena, sudaro vien daugialyp , nuostab organizm , lyg tai meno, meniškos kalbos statymai ir apspr st t esmin visatos paslapt , kurios veltui ieškom griežt j moksl laboratorijose »²². Tie nelaukti ryšk s vaizdai dažnai pilni gilaus emocinio ar filosofinio pergyvenimo. Nagio stipryb , kai jis stovi ant žem s, kol jo k rybos pol kiai — realyb je gl din io stebuklo išsipildymas. Bet « kada poetas, apkart s ir nusivyl s motina žeme arba jos tiktai nesuprat s, pradeda kurti sau nauj , grynai asmenin , pasaul , jo žodžiai, kiek jie beb t jam pa iam brang s, skaitytojui nustoja gyvyb s, nes gyva yra tiktai tas, kas mums visiems (ne vien «išrinktiesiems») priklauso²³. Nusikalstama paniekinant tikrov s kasdienyb , ar j melodramatiškai prakeikiant, ar per saldžiai nugražinant. Ir Nagys supranta, kad gyvenimas, mirtis ir nemirtingumo troškimas yra kiekvienoje sieloje ir tai savo poezijoje išreiškia.

Brolius baltuosius aitvarus Šilbajoris vadina galutinio subrendimo knyga, ia dominuoja ne tragiški poeto jausmai, bet kalbos kokyb . Jo eil raštis tapo estetiniu vienetu. Jo poetiškas aš, autoriaus s mon , atitraukta iš centro, mene kalba vaizdas, o žmogus tyli.

Kaip lietuvis poetas pasitinka mirt ? Tiesiogin je kalboje apie Mack , Šk m , Kaup — j mirtis reiškia ir visa tai, kas prieš juos

²¹ *Kelion Eldorad* , žr. *Metmenys*, 1961 m. 4 knyga, 44-67 psl.

²² *Šviesos versmi beieškant*, žr. *Metmenys*, 1964 m. 8 knyga, 68 psl.

²³ Ten pat, 72 psl.

buvo lietuvi tautos išgyventa, sukurta, prarasta; asmeninis jo sielvartas palyginti atrodo nereikšmingas, todėl jo poezija pasidaro už sielvart didesnė: sielvartas išmatuojamas poeto talentu, sugebėjimu atrinkti, suformuluoti poetinius vaizdus, išdystytus eilėrašio strukturoje, kad formos ir muose jie išreikštų begalybę, savimi atsvert nebūt. Tai tartum treioji realybė, kur poetinis ir realusis pasaulis susilieja. Nagios kuryboje tas pasaulis glūdi tarp eilėrašio. Jo kurybinis žodis liudija už mirties ir gyvenimo esančios tikrovės buvimą, «kurios vienintelė apraiška šiame pasaulyje — kurybinis aktas»²⁴.

Šilbajoris didžiai lojalus autoriaus pasulžiui, nors gal jo paties sitikinimai kitoki. K. Bradno talento esmė jis laiko, kad, kaip pirmasis žemės piemenelis, gali skudu išgroti vis žmogaus siaubą, neviltį ir tremties sielvartą. Jam svetima duona karti, o svetimas židinytis šviečia kruvina namų pašvaiste; svetimoje katedroje pasiilgsta artoji Dievo, o meno galerijoje visa «genijų jėga» neatstoja «susimisiusio iurlionio ir R. pintojilio», kuriuo nešinas eina per svetimas žemes, save išstremdamas iš kosmopolitinio žmogaus kurybos bendruomenės (*Svetimoji duona*, 1945). Tavo žemėje jis ieško amžinybės. Per kapelius ir piliakalnius žengia iki protėvių aukurų ir krikščioniško Dievo versmių. vykiai ir darbai — tik simbolinis formos, reiškiančios veržimąsi iš buities per mirtį, amžinybę. Tai kraujo sakramentas su žeme, o jo apeigos — kova, darbas ir malda. Žmogaus ir Dievo auka susijusios duonos pavidale. Žuvinimas užtvynijungia pagonišką ir krikščionišką Lietuvą ir atsiekia iki partizanų likimo. Bradnui pats «žmogaus ir gamtos buvimas — ne dievybė (...), bet malda per gamtos gyvybinius procesus nujaujamam, o per krikščionišką aiškiai apsireiškiančiam Dievui»²⁵. Nors kraujo, darbo ir maldos pasaulį jauti išsėina iš poetinės tiesos ribų, bet reiškia ne kokią filosofiją, o paties meno vertybes ir todėl kiekvienas gal sėgrotis jo poetinio žodžio jėgą. Bradno poezija — didžiai sėmingas bandymas paprastu žodžiu atkurti prarastą tvynį ir joje gyventi. Nors tai iliuzija, bet menė širdies vizija svarbiau už beširdę tiesą.

Vertindamas *Sonatas ir fugas*, kelia menė klausimą: Kaip apvaldyti kito kuryboje, ypač kitos menė srities, prasmę, formą ir turinį? Ir prasmingai atsako: «Eilėrašties vertingas ne savo pana-

²⁴ Ten pat.

²⁵ *Kazio Bradno poezija. Gyvenimo aukos atnašavimas*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 14 knyga, 19 psl.

šumu tapybin med , bet nuosava vidaus dinamika, b tent dviej kontrast : liepsningos erdv s ir tamsaus, kieto akmens suliejimo tre i , visai nauj , b ties dimensij , k rybin mint »²⁶. Brad nas susitinka su iurlioniu pakeliui kosmin b ties pajautim . iurlionio katastrofa, dvelkianti kosmine k ryba, atveria Brad nui naujus k rybos horizontus : « Sugeb jimas suprasti pasaulio tragik genijaus vizijoje ir tos pa ios tragikos pergyvenim pinti švent ir paprast tik jim artoj Dievu atsiveria prieš Brad n kaip naujas k rybinis horizontas »²⁷.

J. Mekas *Semeniški idil se* ištikimai išsako gimtosios žem s ir žmonei ilges , išmokdamas aštriai pajusti, gird ti, matyti. Nepaisant konkretaus realizmo, jis romantikas ir idealistas, tik s darbo ir kan ios žmogumi. « Mano herojus — tiesa », sako jis²⁸. *Gl i kalb - jime* suskamba nauja melodija — meil s, žmogiško ilgesio. Tai gr - žimas iš dvasin s tremties namo.

Šilbajorio manymu, A. Mackus tremt laik s žmogiškosios b ties išspildymu. Iš tremties ir mirties taško Mackus verž si tobul žmogaus vienatv s pergyvenim visatos tuštumoje. Jis kalba tokia poetine kalba, kad pasaulis pasidaryt svetimas. Mackus siekia žodžio tiesos ir tikslumo, neigia gyvenimo džiausm . Kalbos logika tiesiai atitinka pa ios gamtos logik , tad ir abstrak ios s vokos išreiškia objektyvi ties . Jis atmeta visas žinom sias vertybes ir tik jimus, reikalaujamas absoliu ios laisv s, net laisv s nepriimti išganymo, b ti nepaž stamam prisik lusiam Dievui. 'Rinkinyje, *Jo yra žem* jau yra serija maž žodži pakeitim : plaukiame per laik , žvaigžd s virsta raidynu; kitur vandens s voka perkeliama žmogiškos b ties kategorij . Poetas lyg «miršta » senajai žodžio prasmei, atsižada senosios tikrov s. Kuria metodiškai vaizdus, galiojan ius tik jo poetin je strukt roje: lietus tampa ugnim, ugingai žydi obelis. Lietus lyja kiaurai per s mon . Kitoje knygos dalyje (*M s vasaros pra jo nesusitikusios*) — duoda simboli sistem , kur gal t susitikti su Dievu. Bet nesusitinka, nes neiškyla priimtinas Dievyb s simbolis.

Dvasinis poeto gimimas — jo Dievo gimimas. Tikrasis Dievyb s supratimas gali ateiti tik iš vidaus. Mackus ir kiti jaunieji išmoko pajusti absurd , netik jim ir tai reišk gamtovaizdžiu — pagrindiniu poetinio pergyvenimo šaltiniu. miestišk abstrakt moder-

²⁶ *Brad no susitikimas su iurlioniu*, žv. *Aidai*, 1967 m. 4 nr., 191 psl.

²⁷ Ten pat, 192 psl.

n j men jie atneš žem , augalus, dang ir vanden — aid buvo sakralinio pasaulio — gamtos ir žmogaus vienum .

Jei Dievas tik mitas, tai mirtis vienintelis absoliutas. Mackus tokio begalyb s pergyvenimo siekia antiteze. Jei Dievas — Niekas, tai amžinyb — mirtis. Tikrasis Dievas gali egzistuoti tik po savo mirties. Vienintel tikra malda — maištas. Tad Mackus — poetas — sukil lis, tremtinys, iš j s lauk iš institucini , religini ir patriotini mit žem s²⁹.

Neornamentuotos kalbos generacijoje ir *Augintiniuose*, remdamasis išdirbta poetine pasaul jauta, susitelkia ties tremtim. Jis padidina žodži prasmi skai i , rašo specialiu « šifru», veikian iu jausmus; siekia tobulai pakeisti m s kalb , svetimumas prastam pasauliui vis did ja, o tremtis reiškia mirt . Jungia liaudies dain žodyn ir išraišk . *Augintiniai* — jaunoji karta, moraliai suniekinta karo audroje. Lietuviškos tremties problematika išpl sta vis pasaul . Negr ir žyd likimas mums pamokomas: jei nematome kit žaizd , savas betvarstydami prarandame teis «kankinio vainik ». Ritmiškas vaizd kartojimas ir tam tikri stiliaus elementai primena lietuvi raudas. Nepad j žydams naci laikais, bent dabar turim suprasti, kad Jurekas ir jo motina tikrai buvo lietuviai. Jurekas mir , o mes ne; žmon s verk , o mes negird jome, tai neb ra gimtosios žem s. (Autorius bene perdaug pasikaitina d l žyd ir negr likimo). Antroji *Neornamentuotos kalbos generacijos* pus tapo s žin s balsu, sakan iu tremtiniui, kaip sunku nusipelnyti t vard ir kaip absoliu iai reikia pasišv sti tiesai.

Chapel B mirtis ateina kaip skaudus asmeninis pergyvenimas d l draugo mirties. T mirt prasmingai sieja su laiku: Lietuvoje mirtis d l laipsniško tirpimo okupant j roje, mirtis ir beviltiška partizan kova. Antroje dalyje — pionieri žem , išraižyta kaln ir upi , lyg sutriuškintas k nas. Žmogaus sutriuškintas k nas žem je yra ir Dievo profilis. Mackaus žodžiai nemirs. Jis tobulas tremtinys. Jis namuose ne mirštan i daikt ir iliuzij , bet pilnutiniame j išsižad jime³⁰.

A. Šk mos žmogus nešiojasi sutriuškintos širdies gabalus. Jis stovi prieš nepermaldaujam nežinomyb , bet galiausiai tiki žmogaus veržimuisi laisv ir meil . Antgamit žmogaus sukurta. Poetas — nukrypimas nuo gamtos d sni . Nužengdamas beprotyb , jis palieka skaitytojui k rinius, pakelian ius j , žadinan ius jo vaizduot , atskleisdamas naujus pergyvenimus ir mintis.

Šk mos dram os parašytos dram os specialisto. ia vaidina ir daiktai ir scenovaizdis. Muzika ne tik fonas nuotaikai sukelti, bet esmin veikalo dalis. Daiktai pinami dialog . Herojai lyg statyti

ironišk paradoks r mus: ironiškas vaizdavimas parodo nukankint tiesos veid ir stipriai veikia ži rov . Herojai iš asmen vystosi simbolius, visuotinius konfliktus, o drama mistin liturgij . Veiksmas eina konkre ioje ir mistin je plotm je, kurios susilieja. Šk mos teatras lyg metafizinis m stymas apie meil ir mirt . Jei yra prasm , tai yra ir nusikaltimas ir bausm . Nuod mingas gyvenimas — asmeninio išsipildymo ieškojimas. Pasauli susiliejimas ypatingai ryškus *Kal d vaizdelyje*, o *Žvakid je*, neži rint vis mistini element , vis d lto eina ir realus gyvenimas. Šis pasauli pynimasis eina, Šilbajorio manymu, gal d l to, jog Šk mos teatras yra ne teatras, o grei iau metafizinis m stymas apie dvi giliausias priešingybes ir paslaptis: meil ir mirt . Dr sa yra mirtis, o baim — gyvenimas, bet dr sa yra ir meil . Mirtis yra reikšmingiausia tikrov *Kal d , vaizdelyje*. Kristus visus vienodai šiltai priima, ir susidaro ne moralinio dvilypumo, taigi, atlyginimo ir bausm s, bet visuotinio dovanojimo, arba kent jimo, apoteoz . Neišvengiamiausia tikrov yra mirtis, o didžiausias stebuklas — prisik limas. Šk ma iki mirties temptai ieškojo Tiesos. Ta paradoksiška Tiesa pakeliui j ir sutiko.

Strukt riniu poži riu tiria A. Šk mos dramas straipsnyje : *Antano Šk mos keliai metafizin misterij*³¹. Šk mos pjesi strukt rinius bruožus nustato tokius: b dinga meil s trikampio strukt ra su prisijungusia id jine ar emociine problema. Meil s tema išsivysto filosofin dvasin konflikt su priešingais meil s ir mirties poliais, grasinaniais sunaikinti individo žmogišk j asmenyb³¹.

Julijanoje Vilmantas ir Gaukas kovoja d l Julijanios. Vienas atstovauja kaimui — pastoralinei plotmei, kitas miestui — žmogaus padarui. Bet pastoralinis gyvenimo šaltinis pažym tas beprotybe (senas bajoras Go kauskas), v liau jo dramose išaugusia svarbiausiu strukt riniu elementu.

Živil je trikampio strukt ra susijungia su reinkarnacijos tema. Gluosnis, Živil ir Ašautas kartoja tarpusavio konflikt 3 momentais : senov s kovose su rusais, 1863 m. sukilime ir 1941 m. bolševik okupacijoje. Visa Živil s legenda išsipildo pirmame inkarnacijos rate. Šk ma ia sujung legendos ir ši laik dramos reikalavimus: legenda veiks elgesio nemotyvuoja psichologiniais bei moraliniais d sniais, o drama tai daro. Šk ma psichologiškai pagrindžia, kaip literat roje prasta, neigiamuosius veik jus — Ašaut ir Karijot . Ašautas — fizinis ir dvasinis impotentas. Prabangoje ir g rime pasken-

³¹ *Metmenys*, 1971 m. 22 knyga, 132-141 psl.

dusiam Živil jam reikalinga tik kaip dekoracija. Karijotas aps stas aukso geidulio fantazijos.

Reinkarnacijos d snis prileidžia, kad individo gyvenimas kar-tojasi iki jo vidini galimybi išsispredimo. Tad *Živil s* epizode veik jai jau paženg šia linkme. Ašautas siekia Živil s, kad gal t j kankinti ir pažeminti. Karijotas iš iracionalaus apsvaigimo pereina žmogiškai suprantam garb s ir j gos troškim . Gluosnis, pirma-jame rate apsisprend s d l Živil s aukoti t vyn ir kovos draugus, dabar išduoda tik Karijot ir Ašaut . Tik Živil ir Gluosnis prisime-na *Živil s* legend ir pagal j vertina savo veiksmus. Tre iojoje dalyje Gluosnis pagrindinai kovoja su rusais. Visiškas išdavikas dabar Ašautas, siskverb s pogrind . Asmeninis sadizmas išauga tik jim j gos principu — komunizmu. Karijotas virsta « nekaltu » alkoholiku. Jis ištikimas savo dukteriai ir kraštui. Bet palaiptui jo žemiška pad tis smunka: kunigaikštis, bajoras — kurpius.

Ašauto asmeni autorius kelia mintis, kad žmogaus prigimtis — ne laisvas ir tod l atsakingas pasirinkimas, bet kad jie vaidmenys didžiul je slaptoje metafizin je dramoje. Tai vystoma toliau *Žvakid je, Pabudime, Kal d vaizdelyje*.

Pabudime Pijus ir Kazys seni varžovai d l Elenos. Konfliktas eina moralin je plotm je: Pijus absoliutaus objektyvizmo atstovas, o Kazys jo auka, bet ir laim tojas, gina individual laisv s princip . *Vienas ir kiti* taip pat eina trikampio linija. Reinkarnacijos tema ypatinga: žuv s Pranaitis ieško santyki su gyvaisiais.

Žvakid s trikampis ypatingas tuo, kad jo nariai Kostas, Antanas ir Liucija priklauso vienai šeimai — broliai ir sesuo. Šeimos meil išardo Kosto (primenan io Kain) tragiški darbai. Kostas kankinasi d l t v meil s stokos, jau ia neapykant . ia Šk ma jungia brol-žudyst s ir reinkarnacijos mit . Abu mitai stengiasi išspr sti žmogaus prakeikimo m sl . Liucija — pralaimintis angelas sargas. Kostas reinkarnacijos eigoje nepraskaidr ja, virsta amžinu mirties mo-mento pasikartojimu.

Kal d vaizdelyje ir *Ataraxijoje* trikampio kaip ir n ra, o perei-nama id jin s plotm s dualizm . *Kal d vaizdelyje* tampos neša Skaidra ir Panašus. *Ataraxia* neturi reikšmingo moters vaidmens. Ir ankstesniuose veikaluose trikampio sistema ne visiškai tobulai derinasi su dualistine problematika. *Živil je* tikrasis konfliktas vyksta tarp karžygiškai poetiško principo (Gluosnis ir Živil) ir liguistai tragiško pasaulio (Ašautas ir Karijotas). *Pabudime* ne d l Elenos eina kova, o d l giliausios žmogiškumo esm s. Meil s trikampis nustoja savo reikšmingumo, nes ima varžyti id jinio dualizmo išsi-vystym . Meil ir mirtis — dvi filosofin s kovos apraiškos.

Kitas Šk mos dram broožas — specialus santykis tarp lemtin-
gojo momento scenoje ir užscenio j g . Sprendžiamasis momentas —
mirtis. Kada žudoma d l vidini priežas i — mirtis scenoje, kai
mirties priežastys labiau kompliktuotos (susikirtimas veik jo vidinio
pasaulio ir realyb s — bolševik okupacija, tr mimas), mirtis vyk-
sta arba išorin je realyb je, arba namuose, kuri dalis yra scena,
arba ir abiejose vietose kartu. Veik jai apsisprendžia arba sužino,
kad reikia mirti — scenoje, kuri vaizduoja « normali » tikrov (pa-
prast kambar) arba «kraštutin » (specialios paskirties viet —
smukl , bažny i , zakristij , kal jim , beprotmam). «Normali »
scenos realyb tampa kraštutine d l aplinkos spaudimo, o «kraš-
tutin » d l joje t nan ios beprotyb s gr sm s pereina filosofin
plotm , laisvo žmogaus susid rim su bežade, beprote, negyva
visata. Pavyzdžiui, *Kal d vaizdelyje* visi aktoriai — bepro iai,
o gal ir publika. Tad ir visa tikrov — beprotnamis. Tik panaši
netik ta tikra mirtis pakelia j tikr b ties plotm . *Ataraxia* —
beprotnamis, kur ateina gydytis Gluosnis. Jis ia žmogaus s voka.
Simboliškas ir jo prisistatymas beprotnamyje — jis sakosi es s
Gluosnis — romantiškas medis, kuriam mergait s išsipasakoja savo
vargus. Jis gali atstovauti visiems Šk mos kovotojams, tikintiems
žmog . *Ataraxia* m s tik jimo vaisius — stebuklas. Tai grynai
simbolinis veikalas: Žmogus ateina Beprotnam , staig , ir pra-
gar , ir m s Buit kartu. Tad *Ataraxia* sueina vis Šk mos vei-
kal si lai ir beprotyb — realyb visa gaubianti už scenos rib .
Beprotyb vis giliau siveržia scenon ir veik j sielosna. Trikampio
strukt ra (su erotin s meil s dominavimu) palaiptnui nustoja svar-
bos, o vienišas žmogus pastatomas prieš visatos Beprotyb . Jo dram
simbolizmas did ja, išauga metafizinis motyvas. Nuo trikampio
žmog Beprotyb s akivaizdoje — metafizin misterij .

Šk mos k rybai apib dinti nauj broož duoda *Books Abroad*,
aptardamas jo raštus. Jo žmogus baisiai vienišas, negali komuni-
kuoti, ir d l to virsta mirusiu daiktu, kaip ir visata bei dabartin
civilizacija, priart janti prie tragiškos ir žiaurios gamtos mecha-
nikos d sni . Sadistiški, bet k rybiški jo veik jai kar iai pagiežingį
d l tos savo nenormalios pad ties, lyg iš keršto sijungia t nežmo-
nišk visat , kitus kankina lyg daiktus, bet kartu jau ia, kad tai ne
daiktai. Kankintojai patampa kartu ir aukomis: jie žino, kad tik
atkakliai užsispyr jie nepataps tokiais pat daiktais. Tos id jos
vystomos Lietuvos rezistencijos soviet okupacijai fone. Priešmir-
tiniuose dalykuose ieško naujos technikos ir platesn s moralin s
prasm s. *Kal d vaizdelyje* Judas ir Kristaus atspindys — atlieka

t pat uždavin , o *Ataraxijoje* auka ir kankintojas kartu nužudo kurios visatos j gos fig r . Abiejuose veikaluose beprotnamis — lyg visos žmonijos bendruomen s gyvenimo norma.

Šilbajoris domisi A. Landsbergio ieškojimais ir laim jimais. Paj giausias žodžio k r jas Landsbergis b na tada, kai išreiškia pa ius giliausius savo id j pergyvenimus ištisa virtine paprast , bet nauja vidujine prasme ž rin i žodži ³². Kitur to pasigenda: «Galima net sakyti, kai kurie iš j (pavyzdžiui, *Eisena*) sukelia baim , kad Landsbergis gali visai atsisakyti savo doma s, min i ir jausm sukelian i žodži k rimo t»³³. Giliausi jo veik jai, kur iliustruoja žmogaus ieškojim nepabaigiamum . Prasm s — tik jimo ir darb — ieškojimas Šilbajoriui esminis dalykas: « Kiekvienas iš m s turime kovoti už tai, k tikime, ir turime b ti pasmerkti per vis amžinyb ieškoti amžinosios savo tik jimo ir darb prasm s »³⁴. Tokie ieškantieji yra Landsbergio *Kelion s* žmon s.

Net šventieji, žmogiško tobulumo ribas pasiek , dar gali ir privalo toliau ieškoti, augti: «Šventasis Kazimieras gr žta žem n vykdyti stebuklo, pats pasilikdamas atokiai nuo žem s klaj n , bet veikalo gale jis gr žta dangun susim st s, iš nuod ming žmoni kažko gilaus ir švento pasimok s »³⁵. Šalia ieškojimo Landsbergis lygiateisiu principu laiko ir tik jim : iš savo veik j jis reikalauja tur ti prieš akis tik jim kaip šviesi vizij . Vien tik blaškytis nežinojime negana.

Menininkas, vaizduodamas vairias b ties apraiškas, turi b ti laisvas nuo uždaro b ties supratimo, ideologijos, kad neb t nukreipiamas svetima linkme. Tuo keliu eina A. Landsbergis. Jis kuria pastovios b ties griuvimo metu, bet d l stipraus intelekto nepasiduoda nevil iai. Jis ieško prasm s, id jos, m gina gyvenimo skeveldras iš naujo sud styti — atstatyti žmogaus atvaizd . Jo veik jai sprendžia gyvenimo m sl . Tai sudaro Landsbergio romano ir novel s strukt r , fabul . Konfliktas eina žmogaus viduje (pavyzdžiui, *Kelion s* Weisso, *Ilgosios nakties* enkavedisto, Rimos). Landsbergis, Šilbajorio manymu, linksta dram , kur vairios plotm s surizgusios; chronologijos nesilaik s, jo noveli žmon s lyg vaidin savo likim . Teatre Landsbergis tolst s nuo realizmo abstrak i simbolik . Pjes je *V jas gluosniuose* rodomas veiksmas žmoni

³² *Apie Algird Landsberg . Literat rin s pastabos*, žr. *Darbas*, 1958 m. 1 nr., 27-29 psl.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat, 29 psl.

³⁵ « *V jas gluosniuose* », žr. *Darbas*, 1950 m. 4 nr., 22 psl.

s mon je: žmon s išsprendžia savo problem , kai pakei ia paži - ras save.

Penki stulpai turgaus aikšt j — partizan karas mažame okupuotame krašte. Antanas, buv s skulptorius, gauna sakym nužudyti Tardytoj , kurio veikalu *Ateities skulpt ra* kitados buvo susižav j s. Tai knyga apie Utopij , b sim nauj žmog , pagal logikos ir teisingumo d snius. Antanas negali tokio žmogaus žudyti, o Tardytojas siekia mirties, kadangi Antanas atsisako žudyti ir parodo tikr j žmog , kur jis savyje metodiškai žud . Pasakotojas pabr žia simbolin ir mitin dimensij , išreikšdamas baisi ties : idealus poetin s vizijos gyvenimas kilnina žmog tol, kol jis nepasiekiamas. Nusileid s ant žmoni , reikalaudamas vizijas tu tuoju išpildyti, jis sutriuškina visus ³⁶. Iš vis pjes s komentatori Šilbajoris žvalgiausiai atsp jo vedam j id j .

Meil s mokykloje autorius pina savo mintis scenoje rodome netikr gyvenimo audin . Veiksma netikroviškumas paremtas pagrindin s situacijos linksmumu, o t sapn medžiaga — groteskiška ir komiška. *Meil s mokykla* moko mus vienas kit myl ti, nors ir keisiausi b tume. ia Landsbergis iškelia problem , pasijuokia ir palieka mums j išspr sti, kai juokas praeis. *Barzdos* fabulos centre — Kiekvienis, kuriam neleidžia tur ti savo asmenyb s. Visi charakteriai susilieja Bendražmog , ver iant pasiduoti aukš iausiai teisybei, susidedan iai iš prieštaraujan i tieseli . Kiekvienis atsiduria Sibire, vis sakydamas *ne*. Tai XX amžiaus pranašo balsas tyruose. Landsbergis vienas iš laisviausiai ir dr siausiai atsakomyb už t laisv prisiiman i žmoni . Savo tik jim , nežinojim ir laisv jis nuodugnai ir s žiningai, su kv pimu kelia meno aukštumon.

K. Ostrausko *Kanar /* laiko nerealistiniu k riniu, sprendžian iu metafiziškai psichologin problem . Ostrauskas tur s k pasakyti ir moka, bet tur t imtis didesni dalyk ³⁷.

Katiliškio k ryba yra tikrov s atspindys, bet kartu ir savitas, nepakartojamas augalas. Kai t vyn s praradim stengiasi išsakyti ne per žmog , jo tragišk situacij , bet per gamt , savarankiškai ir amžinai pulsuojan i gyvyb s srov , autorius žengia tikr keli . Jis rašo lyriška ir kart daiktiška kalba. Id jas ir emocijas išlieja kalbos bei stiliaus formomis. Ten tikras menas prasideda, kur id jin s, emocin s ir filosofin s problemos pavirsta kalbos, stiliaus problemomis. Už tai Katiliškis ir girtinas. *Užuov joje* pasiekia buvim ,

³⁶ *Geriau b ti Dievo sutriuškintam*, žr. *Santarv* , 1958 m. 3-4 nr., 128-130 psl.

kuriame žmonės, daiktai ir gamta — tik vienas tas pats ir nedalomos būtis aspektai. Savo kalbos magiška kokybė užkrečia vidinį pergyvenimą, sujungia skaitytoją su organišką jo būvimu. Tas vientisumas išlaikomas ne tik stiliuje, bet ir veikalo konstrukcijoje. Katiliškio žmogus — galutinis žemės vaisius. Jo morališkai apspręsti negalima: visi jo veiksmai ima pradėti iš gamtos dūnių; vertybiškai mastu pasidaro pats amžinas visatos buvimo faktas. Pirmimas savęs ir pasaulio, kokie mes esame, apsisprendimas už organišką gyvybę ir mirties principą — vienintelis moralinis vertus veiksmas. Žmogus pradeda keisti gamtą — ateina katastrofa (*Miškais ateina ruduo* — Tilius). Tikrovė, auginta iš kraujo vaizduojama, pergyvenimais ir sugebėjimais efektingai išreiškiami, duoda didelę rinkinį. Kartais tikrovė ar jausmo antplūdis per stiprus ir nuneša autori ir žmones (*Iš jusiems negrįžti*). Katiliškis, Šilbajorio nuomone, paliudijo vienintelį žemės ir vienintelį žmogų — Lietuvį ir lietuvius — menė sugrąžinti žinias, ko gyvenime nebebus. Šis kraujo žodis sutalpinia amžinybę³⁸.

Daugelis ši dienų rašytojų su begaline ironija ir beprasmiškais žodžiais rodo visišką tikrovės sugriuvimą. Bet yra rašytojų ir šiandien, kurie mato gyvenimo spalvą, formą ir garsą tikrumo ir prasmės ir savo tikrovės iliuziją reiškia sukurtą jausmą sėmė. Jie darbai išlįkę, nes jie reiškia ne tik žmogaus vidinį pasaulį, bet ir rėpini formą jam išreikšti. Toks Šilbajoriui atrodo A. Vaiulaitis. Nė tragiškas karas bei pokaris nesugriovė jo pasitikėjimo savo vizija, nes seniai suprato, kad žmogus namie ne gyvenimo tikrovėje, bet savo susikurtame pasaulyje. Žmogus tremtinis gali padaryti ir nelaimingos meilės smūgis, kaip *Valentinoje*, kur atmosfera reiškia daugiau negu priežastis ir pasekmi grandis. *Valentina* sukurta pagal nuotaiką ir poetišką pergyvenimą, pagal paties kėrinio vidinį logiką, emocijų tekėjimą. Šis išorinis pasaulis ir pergyvenimai nustoja aiškios ribos³⁹.

Vaiulaitis mėgsta kuklius žmones, ne prasišoklius. Jis stoja už ateitį, bet jaučia, kad ir senovėje buvo daug grožio. Jo pasakose domiausia smulkmenos, maži padarėliai, gamtovaizdžio detalės. Kritikas žvalgiai nagrinėja padarėlių struktūrą (pavyzdžiui, *Dievo avinylis*, *Benvenuto di Giovanni pristato mecenatui savo paveikslą*). Simboliška kėrinio struktūra — išlaiko kėrinio pagrindinį mintį. Dūni, tvarka, grožis ir tiesa — tai Benvenuto ir Vaiulai idėjų. Šilbajoris gyvai atskleidžia Vaiulai idėjų per jį iš vienos būtis kitą — iš realybės fantastiką. Kritikas kelia formos eleganciją, lietuviško žodžio tyrumą, santūrumą ir gili emocijų gėbei rimtą: « Kartais truputį humoristinis, lengvas tonas neprivalo skaitytoją apgauti, nes autorius, save nei pranašus, nei tautos mokytojus

nekeldamas, vis dėlto kalba labai rimtai apie dvasinio pasaulio pergyvenimus »⁴⁰. Vai iulait kritikas laiko pavyzdžiu, kaip menininkas turi laikytis, norėdamas išreikšti savo kūrybinius impulsus.

V. Volerto *S moksle* Šilbajoris rado tyli, drovi siel, dar ligi šiol mūsų literaturoje neatskleistą, — tai Joe. Už tokio, anot patarėlis, « Tyli kiaulė gili šaknė knisa », iškasim kritikas ir giria autori »⁴¹.

Struktūrinio požiūriu jis vertina K. Almeno Lietuvoje išleistą *Šienapiūtį* (1970), kur « nesijauia vientisos, dinamiškos veiksmo eigos, su vis didėjančiu tempimu, auganios ir galutinės katastrofos ir jos išsprendimo. Skaitytojas laukia, kada kas nors vyks »⁴². Autoriaus šaltas ironiškas tonas sulyginamas geruosius ir bloguosius veikėjus ... iki nesvarbumo. Gerai, esu, kad autorius išleido knygą Lietuvoje »⁴³.

E. Šilbajoris sudėtiname veikalė *Lietuvių literatūra svetur* apžvelgė mūsų novelę. Pirmiausia tiktų nurodymai, kaip ją skaityti ir iš kitos pusės: jis praplatina mūsų dvasinius akirus. « Tegu ir sukrūvina širdį, bet išėina tada žmogus į platų pasaulį, tampa jo dalimi; tegu ir su dideliu skausmu, bet auga visais sūnariais, keičia savo dvasines dimensijas, kad jos atitiktų visą žemę »⁴⁴. Mes pasidarėme universalesni, bent iš dalies nūnustodami būti lietuviais. Bet rašytojai tebet nūn tiktų — motinos sūiose. Tik vienas Škėma sukliko, paliestas plataus pasaulio tikrovės, bet mes nenūn rime jo girdėti. Atsisakydami santykiuoti su išore, sumažiname kūrybos galimybes. Bet skaitytojas turi ieškoti kiekvieno rašytojo *vidaus pasaulio*.

Kritikas tremties novelę žūri iš tiktų sū ilgesio taško. P. Tarulis, M. Katiliškis ištikimi savo žemei iki galo. Jam kelia abejonų V. Ramono *Migloto ryto* suvalkiečių liaudies dainų stiliūmi trenkianti šnekta (Tačiau be reikalo. Nors toks stilius ir nekasdieniškas, bet pasitaiko piršlių tipo senberniuose ar apsalusiuose simyljūliuose). P. Andriušis (*Anoj pusėj ežero*, 1947) atskleidė aukštai i kalbos lobyną. Jis susilieja gamtą ir žmogus, ir autorius užburia prarastą tiktų sū atgijusiu paveikslu: « jau iamas laiko tekėjimas, mirties ir gyvybės nepabaigiamas gražus ir tragiškas šokis, tautos

⁴⁰ *Sukaktuvini met derlius*, žr. *Draugas*, 1967.IV.15 d.

⁴¹ *Droviuos lietuviuos sielos atspindys*, žr. *Akira iai*, 1968 m. 3 nr., 11 psl.

⁴² *Kur du priešai, tre ias laimi*, žr. *Akira iai*, 1971 m. 7 nr. 12-13 psl.

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ *Lietuviška novelė*, žr. *Lietuvių literatūra svetur*; Chicaga 1968, 214 psl.

istorijos eiga berž stov jime »⁴⁵. K. Bar nas, kad sudomint , kasdienyb pakreipia nauja vaga, nutolstan ia nuo normos. Novelist gimtasis kaimas Šilbajoriui atrodo toks domus, kad: «Dabar, tremtyje, sekioja mus ta bak ž samanota, kur tik beeitume, kaip nykus slogutis, o kartais kaip vienintel viso gyvenimo prasm , ž ruojanti, gyvyb išlaikanti vizija »⁴⁶.

B. Spalis išlaiko veiksmo temp , bet stokoja veik j gyvenimo iliuzijos (iš anksto visa žinojimas kliudo autoriaus menui). J. Jankaus žmon s gyvena lyg r pes i prisl gti, lyg nežinoma j ga graso bausme už tikt ar sivaizduot nusikaltim arba b kštaujama d l ateisim vyki . Bet pasl pto siaubo gelmi autorius neišmatuoja, nes tiki meil ir ger Viešpat . Kritikui atrodo, kad tai m s tradicin s kult ros pažymys — ne Dievo ieškoti, bet jo vali vykdyti. A. Baronas problemas svarst s iki galo, komplikuoj s ir ved s mint , kad per pasaul eitina linksmai, tuš iomis rankomis. Tai ir yra Didysis Išvadavimas. Bet galop išeina, kad pirma reikia suskai iuoti iki 10 ... Dievo sakym .

I. Šeinius šaiposi iš moralin s savo herojaus vert s, bet galop ima labiau žmon mis tik ti, apsiprasti su keistu žem s gyvenimu. J. Savickiui, kaip ir Šeiniui, r pi novel s forma, o ne pasaulio sukr - timas savo jausmais ir mintimis. Jo herojus gyvenim ži ri lyg iš šalies. Galop pasirodo, kad toks « aukštesnis » veik jas daug ko netenka, b damas nevertas to, k ži ri iš aukšto.

A. Šk ma skelbiamas gana fantastišku rašytoju; iš tikt j pasižymi bes lyginiu tikroviškumu. *elestoje* duoda tremties katastrofos tikrov , kaip m s vid veržiasi naujoji tikrov . Kieno dvasia tebegyvena Lietuvos kaime, tas jo ir nepaliko ir kartu su prisiminimu Lietuva eina neb t. Šk ma gyvenim vertina pagal kent - jim . A. Landsbergis labiausiai vertina prošvaist , kai žmogaus siela pasiekia kit ir bendraudamos veikia. Landsbergis pralenkia kitus, kad jam kitatau iai irgi žmon s. K. Mazalait labai idealizuoja Lietuv ir, pab gdama nuo sud tingos tikrov s, sumenkina savo veikalus. P. Jurkus išsigelbsti sudedamas praeit ir dabart , išvengia sentimentalumo. Ir . Grincevi ius pasiilg s t vyn s, pilnas nerimo. Mes per 20 met sustingome savo kent jime ar bent m s literat ra, mano Šilbajoris.

L. Dovyd nas taisin j s tikrov s knygy «raides ». Kur, užmirš s filosofavim , duoda menin pergyvenim , sukuria atmosfer ir atkurtu t vyn s vaizdu neša širdžiai paguod : «Tokia paguoda, kurianti

⁴⁵ Ten pat, 228 psl.

⁴⁶ Ten pat, 242 psl.

vidujinius pasaulius, visiškai atitinka ir vien iš daugelio paties meno prasmė »⁴⁷. J. Kaupui *Daktaras Kripštukas pragare* reikšmingiausia tikrovė — pasaka (A. Šk mai — mirtis). Bet gal geriau negyventi pasak šalyje, nes ir ia prasiskverbia baugioji nežinia. Gyvename tarp pasakos ir tikrovės, « niekur», ir iš to nebuvimo ilgesio sparnais išskrids žmogus gal kada nugalės ir pa i neb t. K. Almenui nereikia grumtis su tremties demonais, nes jis susiformavo jau šiame krašte. Jam atsiveria visas Amerikos pasaulis, jo domės žmonės. Jame traukia dvasin laisvė, smalsumas, energija, humoras, domėjimasis žmogiškomis problemomis. A. Tulys, senasis emigrantas, pasižymi kalbos grubumu ir veikia kaip atsvara K. Mazalaitis prisiškai ius. T l žeid Lietuvos žmonėms nužmogėjimas, gobšai be širdies, ištvirkėliai. Jis myli nuo gyvenimo eigos « nubyrėjusius » žmones, kuriuose dar liko žmoniškumo kibirkštis. I. Joerg, ištekęs už svetimtaurio, praplėtė savo horizontą, nepervertina savo talento, kukliai rašo apie laiką ir žmones.

B. Šilbajorio išvada apie mūsų tremties novelę, kad ji nesanti meno aukštybės. Kaltas rašytojas užsidarymas savo rate: «To priežastys ne tiek talento stoka, kiek pa i rašytojas užsispyrimas ne sileisti sielon plataus pasaulio kurybinis srovės, atsiriboti nuo juos supančio realybės balso, pasislėpti tarp seniai jau prarasto gyvenimo nykstančių šešėlių »⁴⁸. Tačiau ne visi iš Šilbajorio sutinka: « Ar išieviškumas kvėpimo skatintojas ar slogutis! — klausia P. Mln. ⁴⁹ Išievybė veikia ir tradiciniais rašytojais ir avangardistais. (Pridėkime A. Mickevičiaus — didžiojo tremtinio pavyzdį ir *Pon Tad*, gimus tremtyje. V. K.). Paskait Aistą, Bradoną, Meką, Katilišką, Nilią, Vaiulaitį, taip labai nenusimename.

Lietuvių literatūra rai svetur pasirodžius, T. A. Antanaitis pastebėjo, kad apžvalgoje trūksta eilės novelistų (V. Alanto, J. Švaisto, A. Botos, S. Zbarsko) ⁵⁰. O A. J. Jonynas mano, kad apžvalgininkas be reikalo žvelgia iš rašytojų praeities nostalgijos taško, tuo aiškindamas novelės silpnumą ⁵¹.

B. Šilbajoris yra nagrinėjęs kelias šiaip literatūros problemas. Viena iš jų — poetinio vaizdo ieškojimai naujojoje lietuvių poezijoje ⁵². Tradiciniai poetai rėmėsi kalbos iškilumu, skambumu (Brazdžionis, Aistis). Metaforų šaknys glūdi jo metafizinėje dimensijoje.

⁴⁷ Ten pat, 284 psl.

⁴⁸ Ten pat, 229 psl.

⁴⁹ P. Mln., *Nostalgija ir potenciali kuryba*, žr. *Draugas*, 1970.X.10 d.

⁵² *Aistra Literatūros, mokslo ir kurybos simpoziume*, žr. *Draugas*, 1969. XII. 6 d.

Vaizdai paremti jausm , o ne daikt logika. Radausko metaforoje b dingas daugiaprasmiškumas. Žemininkai aprašo dalykus, egzistuojančius j poetiniame pasaulyje; tikrov je jie nebus tos pa ios prasm s. Su Mackum ir J. Meku at jo persilaužimas — prasm neb tinai transcendencijoje. Jie protestuoja prieš žodžio iškilum ir ieško paprast žodži (ypa Mekas). Mackus ieško poetinio vaizdo, kuris b t antivaizdas. vaizdžiai gauna nauj prasm . Lietuvoje J. Degutyt , Vai i nait yra emociškai žeminink pasaul ži ros. S. Geda ir VI. Šlaitas nebeturi tradicinio poetiškumo sampratos. Geda net im sis groteskini vaizdži . Šlaitas laik jungia su amžinybe. Juo mes nykstam, juo plinta ir gil ja m s poezija.

Mirties problem Šilbajoris nagrin ja remdamasis Mackaus, Šk mos, Ostrausko ir Radausko k ryba⁵³. A. Mackus tiki, kad tremtis visuotinai, ypa k r jui, yra tikroji b kl . Dievas jam tik poetiškas kalbos ornamentas. Iš neb ties atklydome s mon s švies ir neb t , namon, sugr šime. Jo motto : «Ir mirtis nebus nugal ta ». A. Šk ma tremties ir k rybos bals sujungia susitikime su mirtimi. Jam «mirties momentas yra pati reikšmingiausia tikrov ». K. Ostrauskui mirtis — absurdiškiausias momemtas, bet ir absoliuti tikrov . Ein s dialogas su mirtimi jo pjeses paver ia absurdo teatru. M s nemirtingumo ilgesys bei visos amžinos vertyb s yra gryna iliuzija. Radauskui mirtis — meno priemon , traktuojama kaip konkretus daiktas. Gyvenime j ži ri kaip veidrod . Ir menas ir mirtis palieka panašius p dsakus: abu transformuoja gyvenim . Net mirtis priver iama tarnauti menui. Tai iškelia žmog aukš iau jo nebuvimo.

Straipsnyje *Keturi poetai neužmiršt Jeruzal s* R. Šilbajoris duoda graži paskutinio meto tremtini patriotin s poezijos studij l . M. J. Saulaityt , jauniausia iš t keturi , kalba apie tuos pa ius jausmus, kaip ir vyresnieji. Jos lietuviškumas, jos vaizdai (gimtin , laukai, kaimie io pasaul jauta) sigyti iš m s poezijos tradicijos. Tik ji visa tai reiškia savitai, pavyzdžiui, jai r pi ne liaudies dain stilius, o turinys, pagrindin s situacijos, kurias ji reiškia savitomis priemon mis. Religiniai pergyvenimai paliko subtili; p dsak . Ji jau iasi tarp tuštumos ir begalyb s. Santykiavimas su t vyne panašus mald : ilgai t vyn kreiptasi lyg tyl , kad balsui iš ten prabilus, nebežinai, ar kalba t vyn , ar tik m s ilgesys. N ra kalbos puošnumo, jausmingumo, išvystytos metaforos. «Nedasakyta» poezija, kuri atbaigia skaitytojas. Aptardamas ši « aukš iau prie stalo kviestin poet », Šilbajoris ir v l parodo subtil sijautim ir

⁵³ *Mirtis tremtyje: tema ir variacijos*, žr. *Draugas*, 1969.1.18 d.

pagarb poeto pasauliui. To ne vienas kritikas iš jo gal t pasi-mokyti⁵⁴.

J. Meko poezija intymi — nuo autobiografijos skiriasi tik metafora. Vokietijos išgyvenimai mums visiems bl sta, o Mekas juos perkelia poetin žod . Paskutinysis Meko rinkinys *Reminiscencijos* pasižymi pusiausvyra tarp nuolatinio judesio ir tylaus stov jimo gyvenimo pakel je. Nustoj s t vyn s, pakeleivis su gailiesiu ži ri svetim suniokot žem , ir jo paties praradimas maž ja. Didel pergyvenimo j ga, o kalba paprasta, pagrąžinim nedaug. Pagrindi- n s jo priemon s: pasikartojimai ir serijos, kurie sujungia peizaž ir žmones ištis dinamin progresij⁵⁵.

H. Nagio *Broliai baltieji aitvarai* sud ti tematiniais ciklais. žan- gin «poema apie brol » kalba apie vis amži vertybes susikau- pusias pakeliui ideal . Nagys vien lietuviu kult ros moment sujungia su visos m s žem s istorija. Tai raštas, kalba, žodžio k ryba. Brolis su paukš iu turi simbolin prasm , o prarastas rojus ir Dai- nava susiliej patampa svajoni šalimi. Rašytoj — Šk mos, Mac- kaus ir Kaupo — pasaul jauta pajuntama poetiškoje brolyst je ir išliejama gelm s symbolyje — aitvare. Ir toliau kritikas subtiliai nagrin ja Nagio rinkin strukt riniu ir tematiniu poži riu, pabr ž- damas tamp ir metaforinius prasiveržimus, dvi mirties plotmes (pirma — laiko bei istorijos vyksmas, sunaikin s Dainav ir jos dainius bei klaj nus; antra — mirtis kult rinio gyvenimo plotm je — Šk mos ir Mackaus k rybos puolimai)⁵⁶.

K. Brad nui gyvenimas — aukos atnašavimas. *Donelai io kape* daugiau dominuoja mirtis ir prisik limas estetine prasme — poetiško žodžio ir k rybinio tikrov s pergyvenimo išlikimas ir išugdymas laiko t km je. Istorijos t km — mirtis, o k rybin s mon , tautos esm — amžinyb . Donelai io parapija ir jo gentis, visas pr siškas kraštas, pražuvo, o jo kapo ieško kitas tremtinys, gyven s svetimoje žem je, kurio genties vaikai irgi praž va. Bet k rybos laim jimai — neprarandama žem , namai ir tauta. Tai visa kritikas išskaito ir veikalo konstrukcijoje: pradžioje «tikrovin » plotm , centrin je dalyje — « estetin » plotm . Beieškant Donelai io k rybin s versm s, išieities taškas — abiej poet t viški artumas — « Tiktai per paukš io skryd ». Brangiausios k rybin s tautin s vertyb s gali b ti išpl š- tos iš visa naikinan io laiko girn tik peržengus mirt , vedan i

⁵⁴ *Keturi poetui neužmiršt Jeruzal s, žr. Metmenys, 1972 m. 24 knyga, 143-178 psl.*

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Ten pat.

prisik lim . Prie Pri kaus kapo — Donelai io k rybos — atsiklaup s
poetas pakyla nuo tikrov s griuv si , vis «tyl damas kaip žem ».
Prisik limas — k rybini vertybi t stinumas domus tuo, kad ši
Brad no knyga subtilesn , gilesn bei sud tingesn turin sutelkianti
su mažiau priemoni . Tad Brad nas ištobulino ir sav j tremt ,
— baigia Šilbajoris ^{57 58}.

Žvilgsnyje nauj j m s lyrik ⁵⁸ kritikas neskiria lietuvi litera-
t ros šiapus ir anapus Atlanto. Žeminink palikim — ryš su gim-
t ja žeme, išreikšt poezijos kalba, Lietuvoje gyvenantieji poetai
t sia toliau. Brad nui gyvenimas — aukos atnašavimas. Jis išvyst
mitologij nuo žem s gelmi , kur miega pagoni ir krikš ioni Lie-
tuvos kartos, — iki iurlionio sauli šviesos. Ar iausia Brad no
stovini ai J. Degutytei žmogus ir gimtoji žem — tos pat esm s
dvi apraiškos, laiko eigoje persimainan ios viena antr , bet nenu-
kreiptos Dievišk b tyb . Lietuvos istorijos sankryžoje ji nepasuko
« socialistines statybas », bet nesikei ian ias krašto ir buities rea-
lybes. Lietuvi kraujo auka tarnauja atei iai, ne transcendentinei
b tybei.

Lietuvos poetai stengiasi praeities bruožus užtvirtinti šiandie-
nin je tikrov je, lyg tai b t v l naujas tautos atgimimas. J. Vai-
i nait *Po šiaur s herbais* rinkinio *Senovini raštaženkli* cikle apjun-
gia prot vi mergait s rank , dabartyje — poet s rank ir b sim
ateities pasaulio statytoj rank . Su prot viais susitinka meno ti-
krov je, už laiko rib .

E. Mieželaitis *Šerkšno až re (Poezijos pavasaris, 1969)* prabyla
kitokia burt kalba. Jo gars pyn beveik nesiduoda analizuojama.
Daiktai, kaip burtininko rankose, pripildo s mon tragiško Lietuvos
istorijos pergyvenimo. Archaizmai ir naujadarai, *š* ir *ž* dominavi-
mas — lyg senov s užker jimas sudaro slapt jo magik , sukuria
amžinos žiemos peizažo Lietuv .

S. Geda atkyla Strazdelio laikus. Jo *Strazdas* rupi ir lyriška,
kartu mitologiška b tyb — paukštis ir žmogus kartu. Magiškas
Strazdas pakyla viršum peizažo.

Marcinkevi ius ateina m s dienas *Senos ab c l s* rinkinio (1946)
ciklu, lie ia gilias dvasines žaizdas, — juk « sribai » ir partizanai —
— jo karta. T vyn s meil s ir istorijos sudraskyt savo kart jis
sujungia eil raštyje *Prie lentos*, kur suklumpa šaukdamas, kad t -
vyn niekad neb t padalyta...

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ *VII Pradalg*, t1971 m., 332-362 psl.

Mieželaitis ir Marcinkevičius iš po karo griuvusių išugdavo savo gimtą kraštą. Bet ar tai nėra tik iliuzija, kaip mūsų iš praradimo tolumos jau iama palikti namų siela?

Liūnų Sutemos *Bevardėje Šalyje* slypi dialogas su prarastuoju kraštu. Ji taria, kad tavyne negalima mylėti tradicijos išdirbtaisiais žodžiais, nes tai būtų melas. Jos uždavinys taip nuvalyti žodžius, kad nebelikt melagingi prasmės. Tik tada ji gali rasti aiškią nuspręsti, ką turi prarasti, ką savyje išsaugoti. Atiduoda vaikystę ir jos atminimus, o negrįžti — tik jimo žmogumi ir gyvenimu, kol žvėris arenoje sitempas.

Tavyne šmeil dabar reiškiamas trumpais laisvais eilrašiais, vienu ar dviem žodžiais eilutės, be rimo. Tas trumpumas gal ne dėl kalbos nevaldymo. Poetai atsisako nuo turtingos ornamentacijos. Vieton grožio jiems labiau rūpi tiesa. Poetin tikrovė traukiamos platesniam gyvenimo apraiškos. Kalbos paprastumas, formos santarumas, grožio kriterijaus apribojimas būdingas Šlaitui, Mekui, Lietuvoje — Albinui Bernotui. Šlaitui būdingas tariamas proziškumas (reikia pajusti paprastus žodžius muziką ir paslaptį ritmą) ir priemonių mažumas. Bernotui laiko matas yra nuotolis tarp vienos metaforos ir kitos. Laiko pabaiga — užspringimas rūpesiais. Veido raukšlės sugretinimas su vandens bangėmis pabrėžia laiko praeinamumą, tik tai reiškiamas kasdieninėmis metaforomis, pavyzdžiui, « kol karvės atsigers ».

Meko *Pavieniuose žodžiuose* paprastumui sudaro žodžio taupumas išieškant prasmę ir garso galimumą. Tad « minimalinė » poezija virsta « maksimaline ». Skaitytojas turi prie kiekvieno žodžio ilgiau sustoti. Poeto mintys krinta žodžiu taktu. Poetas eina savęs ieškodamas vienzodžiu eilutėmis taktu, žmogaus meilės keliu. Kritikams ilgai, kiek pertemptai, ieško gilesnės prasmės žodžiu « suprantu », « bekrant » ir t. t. Jis nenoromis prisimena kaps liaudies mojus, kai kas nors sakmiai, per daug, pabrėžia ką suprantas : « Suprantu, kad Šešupis su krantu ... ».

Plačiau visuomenei svarbus jo straipsnis *Šiandieniniai rašytojai santykiu su skaitytojais*⁵⁹. Skaitytojais prikiša rašytojui atsirobojimą nuo visuomenės, kuriam « meno menui ». Betgi vienatvė — kur rybos su lyga. Kiekvienas rašytojas individualiai pergyvena tikrovę, turi jos viziją ir, sukurdamas jos regimą pavidalą, atskleidžia visuomenei ką nors naują. O to naujo tikrovės aspekto skaitytojas nesupranta, reikalaujamas kalbėti prastiniu būdu, « kaip visi ».

⁵⁹ *Draugas*, 1963.IX.7 d.

Talentingas rašytojas nori mums diegti slap aiusi savo vizij , kad dalyvautume jo k rybos vyksme, sisavintume jo pergyvenim . Bet mes pirma turime išmokti naujai suvokti dalykus ir daikt ryšius. Taigi, rašytojas ne tik neatsiriboja nuo skaitytojo, bet reikalauja, kad skaitytojas daugiau pergyvent . Lietimas literat roje tamsi gyvenimo pusi senas kaip literat ra. Sofoklis, Dant , Šekspyras, Dostojevskis tai dar . Tikslas — sukr sti m s išdid pasitenkinim savimi. domioje studijoje *Gogolis ir tikrov* aiškina Gogol ži r jus pasaul kaip magišk veidrod , kur ima rodytis besikraipanos magiškos fig ros ir sudaro Vienintel realyb . Iš Gogolio tamsos «literat rin je prietemoje » išlenda bet koks daiktas ar žmogysta, kalba žmogišku balsu ir v l išnyksta. Gogolio k ryboje gamtos statymai tiek susilpn j , kad vos išlaiko visat . Šilbajoris taip pat išryškino žinom j angl rašytoj G. B. Shaw kaip k r j ir kovotoj ⁶⁰.

Sovietijoje tebevyrauja socialistinis realizmas. Jo atsisakymas b t pralaužimas geležin s uždangos, ir laisv bei civilizacija sugriaut vis komunizmo legend ⁶¹. Tai suezino okupuotojoje Lietuvoje *Literat r ir men* , kur V. Šalna per vis puslap stengiasi oponuoti ⁶².

Šilbajoriui r pi, kad geriausi m s k riniai pasiekt angliškai kalban i visuomen . Jis mano, kad nedidel b da, jei nebus *best-seleriai*, bet blogiau, jei likt nežinomi m stan iai ir ger literat r m gstan iai angliškai visuomenei d l m s tautos mažumo, kult ros svetimumo ir nepaj gimo konkuruoti su geriausiais angl -amerikie i k riniais. Tie k riniai turi juos sudominti kaip vertingi m s kult ros atstovai, o ne kaip «lietuviški kampiliai». Jis r pinasi ne tiek vertinio kalbos taisyklingumu, kiek posaki gyvumu, kas gl di tarp žodži , sakini ir eilu i . Abejoja, ar iš viso tai pasiekama ⁶³. Vertingais kult riniais dokumentais laiko St. Zbarsko *Selected Lithuanian Short Stories* ir A. Landsbergio bei C. Mills *The Green Oak*⁶⁴.

Kritikas baiminasi, kad gyvendami uždar savo kult ros gyvenim , priesime kryžkel : negal dami gr žti Lietuvon ar ia savo tarpe patenkinti vis tautini ir profesini reikalavim , didel dalis nukrypsime svetimuosius. Reikia dialogo su Vakar pasauliu.

⁶⁰ *Gogolis ir tikrov* , žr. *Metmenys*, 1966 m. 12 knyga, 62-72 psl.

⁶¹ *Socialistinis realizmas*, Pedagoginio Lituanistikos Instituto leidinys, 1968 m.

⁶² *Literat ra ir Menas*.

⁶³ R. Šilbajoris, *Vertingas kult rinis dokumentas, Selected Lithuanian short stories*, žr. *Metmenys*, 1961 m. 4 knyga, 173-175 psl.

⁶⁴ *Lietuvi poezija angl skaitytojui, The Green Oak. Selected Lithuanian Poetry*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 6 knyga, 142-144 psl.

Tokio *Lituanus* žurnalo tikslu jis nelaikyt tik propaguoti m s kult r , b ti tik dokument sand liu. Svetimiesiems toks nebus reikalingas, «nes neprisid s prie j pa i gyvybini intelektualini interes »⁶⁵.

Šilbajoris gausiai ir išsamiai apie m s tremties literat r informuoja angliškai skaitan i publik . Jis rašo recenzijas *Books Abroad*, kartais *Lituanus* duoda straipsni , pavyzdžiui, 1966 m.⁶⁶

Svarbiausias jo darbas *Perfection of Exile: 14 Contemporary Lithuanian Writers* (1970). ia jis apžvelgia m s literat ros raid praeityje ir duoda 14 studij apie žymiuosius tremties rašytojus: H. Radausk . A. Vai iulait , J. Aist , A. Šk m , K. Ostrausk . A. Landsberg , A. Nyk -Nili n , A. Mack , H. Nag , K. Brad n , A. M. Katilišk , J. Mek , A. Baron ir B. Brazdžion . T knyg gerai vertino amerikie iai. Ohio valstybinio universiteto, kur profesoriauja R. Šilbajoris, prezidentas gavo iš Amerikos Moderni j Kalb Draugijos sekretoriaus laišk , kur pažymi, kad ta knyga buvo parinkta kaip labai rekomenduotina tos draugijos bibliotekai, atsižvelgiant išskirtin vert Moderni j Kalb Draugijos nariams: «Esame sitikin , kad profesorius Šilbajorio knygos parinkimas rodo jo veikalo didel svarb mokslo bendrijai»⁶⁷.

Ir m s spauda deramai vertino, išskiriant *Dirvos* puolim⁶⁸. D l to K. Brad nas pasisak straipsniu: *Ar kult riniame gyvenime pavirsime krabais ? Dirvoje*, es putojama, kad Lietuvi Fondas paskyr 3.000 dol. jai išleisti, nes, tai, taip vadinam j metmeninink liaups s , kr v , ir d l šventos ramyb s, primetus su metmeninkais sugyvenan ius, arba katalikams skambesniuosius por vard ». Melas, kad pora, ir anonimas nemini j , o klaidina visuomen , kuri pati nusimano, «kur tas ar kitas rašytojas stovi ir ko jis vertas». ia n ra tik pora nemetmenink , o ir skirstyti metmenininkus ir ne n ra tikslu, nes rašytojai dažnai nesilaiko kurio vieno žurnalo. Be to, ia n ra lietuvi literat ros istorija, o studij knyga, koki kiekviena kult ringa tauta turi; jos yra net b tinos. Niekas n ra d l autori pasirinkimo puolamas. Užuo 14 rašytoj parinkus 28, arba knyga labai išsip st , arba b t tik populiarai studij li rinkinys. Ir galima rašyti ir studij knygy apie kitus 14 ar net daugiau rašy-

⁶⁵ *Tikrov s veidrodis ir k r jas*, žr. *Draugas*, 1966.V.14 d.

⁶⁶ *The Tragedy of Creative Consciousness: Literary Heritage of Antanas Šk ma*, žr. *Lituanus*, 1966 m. 4 nr., 5-23 psl.

⁶⁷ Cituota iš *Amerikie i mokslininkai atžym jo prof. Rimvydo Šilbajorio knygy apie 14 m s išeivijos rašytoj*, žr. *Draugas*, 1971.III.20 d.

⁶⁸ *Nesusipratimas ar tendencija*, žr. *Dirva*, 1971.11.19 d.

toj . Drebama tariamai d l pinig , bet ia kitas reikalas : ar tik *Dirvos* vedamasis n ra inspiruotas (o gal ir parašytas ?) vieno iš toki , kuris sav s ir tik savo rašytoj pasigedo š kart tarp Šilbajorio aptart j ? « Tas anonimas gal t b ti neblogas psichologinis rašytojas, nes gerai paž sta žmoni jautrum pinigui ir tuo piudo žmones. Jei šitaip darysime, tai vienas kit sugraušime lyg krabai, « po m s ia at jusieji nieko kito ia nerast , tik vienas kit su dusi gyv n lukštus »⁶⁹. Prieš *Dirvos* puolim k l bals ir A. Antanaitis⁷⁰.

Specialisto vertinim šios studijos dav I. Gražyt . Autorius rodo, kad mums nestoka kritik , atsidedan i rimtai knygai parašyti ir lietuvi literat r parodyti svetimiesiems. Jis savo darb atlik s nedarydamas kompromiso su kritiko s žine — jau ia atsakomyb tik prieš veikal , sigyvena tekst , ir savo išgyvenim bei veikalo apsprendim vaizdžiai ir logiškai perteikia skaitytojui. Knyga skirta svetimtaui iams, besidomintiems kit krašt literat ra ir, gal b t, lietuvi studentams, jau nebemokantiems pakankamai lietuviškai. Svetimtaui iai nepaž sta m s literat ros ir gyvenimo. Daug citat duoti, nuodugnai analizuoti ne manoma, nes svetimas skaitytojas pasimest . O visk suprastinti taip pat negalima. Tad geriausia spalvinga, individuali rašytoj mozaika. Šiuo keliu autorius ir nu j s. Kiekvienam rašytojui jis skyr daug d mesio ir atsid jimo. Žinoma, ne visos analiz s lygiai gilios ir gyvos : Radausko, Ostrausko entuziastiškesn s, gilesn s už Brazdžionio ar Barono. Radauskas jungi s, jo manymu, formalines estetines vertybes su emocinio tiesioginumo komunikacija. A. Landsbergiui menas n ra objektas, o grei iau procesas, kaip vaizduot organizuoja ir kontroliuoja vairius pajustus b ties aspektus. Vai iulai io personažas egzistuoja kaip gamtos dalis. Mackaus naujos savitos poetin s kalbos ieškojimas tai veidrodis jo dvasios l ži . Ši meninink apib dinimas bei A. Nykos-Nili no metafor genez — geriausios knygos dalys. Šilbajoris myli t magik , kuri sukuria poetiškai atgim žodžiai. Bet jis reikalauja emocij pakelti aukštesn , k rybin plotm . Rašytojuose ypa ieško gilaus jausmo gyvenimui, autentiško jo pergyvenimo, tikrov s meil s, veik j motyvavimo. Pvz., Katiliškio anksteni veikal personažai tremt pergyven dirbtinai, o v lesni — autentiškai. Bra-

⁶⁹ K. Brad nas, *Ar kult rintame gyvenime pavirsime krabais ?* žr. *Draugas*, 1971.11.27 d.

⁷⁰ A. Antanaitis, *Fanatizmas ir bloga valia*, žr. *Akira iai*, 1971 m. 2 nr., 10 psl.

d nas d l savo gyvos meil s žmogaus darbui ir mirties ritualui pagauna skaitytoj . Šilbajoris nemoralizuoja ir nepranašauja. Rašytojus jis atvaizduoja paprastai, be patoso. Jis pasižymi teksto analize (pavyzdžiui, V. Ma ernio poezijos priemoni), spalv , form neinventorizuoja. Jis k rinius myli ir savo išgyvenimo ir analiz s vaisiais jis nori dalytis su skaitytojais. Žinoma, ne visus rašytojus jis lygiai myli ir nelygiai aptaria. Bet kitaip ne manoma. Tai kritikas k r jas, ne amatininkas, išveda I. Gražyt ⁷¹.

Daugumas ši rašytoj mozaik jau buvo lietuviškai paskelbta *Metmenyse* ar kur kitur. Jos dabar papildytos, patikslintos, turint galvoje anglosaks skaitytoj . Pavyzdžiui, iškeliama Radausko žodžio melodijos neišveriamumas. Ta žodžio melodija neša kartu ir nuotaik , o išvertus angliškai tai praž sta. Atitraukti nuo m s tremties literat ros rašytojai pasirodo kitoje šviesoje. Toks m suose kontroversinis, rami pilie i baidytojas A. Šk ma moderniosios pasaulin s literat ros m g jui anglosaksui, kuris nesibaido Prousto, Sartre, o ir Becketo, išeina kaip savaimė suprantamas naujosios literat ros atstovas. Ir tai yra gerai.

kai kuri apybraižas dabar nešama žymiai daugiau šviesos. Straipsnyje *Kostas Ostrauskas ir mirties teatras* aptaria šio absurdo teatro atstovo lietuviuose pjeses, kurios tik iš paviršiaus atrodo beprasm s, bet kažkokia j ga ver ianti jas tirti giliau ir atsiskleidžia j gilesn prasm . Kaip ir apskritai, absurdo teatro žmogaus vaizduot s pergyvenimus autorius priartina prie tikrov s. Tik iškraipymu galima parodyti ties pamišusiame pasaulyje. Pavyzdžiui, *Kanar l s* elget namelis — j vidinio pasaulio lig stos vaizduot s atšvaitas. Giedanti kanar l virsta rojaus paukš iu. Kanar l s pakeitimas žvirbliu gauna baisi reikšm — tai išpl šimas šviesos iš žmoni širdži . Juozup lio apkurtimas — didel Dievo malon : tuo b du jis negauna patirti žmoni blogumo. *Pypk s* siužetas absurdiškas, o žodžiai neturi prastin s reikšm s, ir n ra paprastos logikos. Tai susid rimas su mirtimi, kuri viena t ra nesikei i s dalykas, sunaikin s logikos, erdv s ir laiko iliuzij , paver ianti m s egzistencij absurdu. Ji — vartai kap ir gal . *Žaliojoje lankel je* — veidrodžio atspindži ir muzikinio kontrapunkto konstrukcija. Iš Benamio smuklininkas Gus sužino daug tiesos apie save, išmeta j mirti po autobusu ir pats dvasiškai

⁷¹ I. Gražyt , *Keturiolika išėivijos rašytoj* , žr. *Draugas*, 1971.VII.17 d., ir Books Abroad, 1972 m.

miršta, nes užmuša savyje ties ir žmoniškum . Du šachmat žaid jai, gedulo drabužiais — lyg vienas žaid jas, atsispind j s veidrodyje. Geri s poetas jau ia, kad jis praloš kieno nors gyvenim . Ir pats poetas miršta — sudrasko savo eil raš ius — išsi-vaduoja iš k rybingumo naštos. Tik vienas dalykas realus — mirtis. Kaip pasakoje, *Gyveno kart senelis ir senel* jau iama tiesa, supta absurd . Priešingai pasakai, veiksmas vyksta dabartyje, bet remiasi tik pasakos logika. Seneliai gyvi, tik, keršydami už savo s naus Jonuko absurdišk mirt , — jie turi užmušti 12 student . (Besiruošiant užmušti student senel mezga megztuk — Jonukas ž damas buvo apsilvilk s raudonu megztuku — gyvenime laukdama motina mezga). ia laiko ir logikos, priežasties ir padarinio mašina veikia atbulai. *Duobkasiuose* mirtis išeina scenon pati gašlios moterišk s pavidalu. Pažaidus su savo mirt nujau ian iais duobkasiais, ji priver ia juos pasilaidoti. Bet susid r s su mirtimi, žmogus turi išlaikyti žmogišk j orum . Išvada: absurdas — tai žmogaus susitikimas su visuomet tylin ia visata. Neb damas pilnai absurdo teatro atstovas, Ostrauskas nekalba apie vilt , bet mirties valand parodo žmogaus didingum ⁷².

J. Aistis — nauj keli skyn jas, ieško naujo ryšio tarp žodži su nusistov jusia prasme. Pavyzdžiui, saul tekio spalvos jame sukelia visai kitas emocijas. Jo k ryboje meno paslaptis iš chaoso tamsos veržiasi per poeto s mon švies . Jis vartoja lyrin s emocijos ir greta miestinio žargono kalb , jungia liaudies dvasios elementus su individualiniais. Aistis nedalijamas — poe-zijoje kalba visa savo b tybe. K jis vadina kauke, tai skaitytojui domiausia — tik per j , per poeto prisipažinim , menininkas gali kalb ti. Mes visi ken iame, bet poetas k rybiškai apie tai gali kalb ti. Dainav s savo krašto meil , v liau suprato, jog jame su-griuvo tik jimo savo kraštu pagrindai — ir lietuvi tauta turinti grobuoniškumo.

Vai iulaitis kasdienyb je mato prasm , iš jos kuria savo, meno pasaul . Jo personažas egzistuoja kaip gamtos dalis. Lyrin s kompozicijos tikslas — ne tiek aprašyti, pavyzdžiui, *Valentinos* personaž tragišk meil , kiek j pavartoti romano menin s vienyb s sandu. Ir *Kur bak ž samanota* gamtovaizdis yra kopozicijos principas. Kartais vykia bei žodžiai turi labai gili potekst , pavyzdžiui, to vardo novel je senel s žodžiais nusa-koma ne tik apskritai senov s pasitraukimas prieš naujov , bet

⁷² *Kostas Ostrauskas ir mirties teatras.*

ir Lietuvos žlugimas. Ne visur Vai iulaitis es s ni rus realistas, bet per legendas ateina pasakas, žaisminga fantazija. O kartais iš fantazijos eina realyb ir atgal (*Gluosni daina*). Vienoje novel je *Benvenuto di Giovanni teikia mecenatui paveiksl* jis atskleidžia ir savo meno principus: d sningum , tvark , meno meil , grož . Šilbajoris Vai iulait kelia kaip meninink su giliai pajaušta asmenine tiesa, o ne dirbtin gudrautoj .

Jonas Mekas — maištinga ir labai rimta dvasia, stojanti prieš mies ioniškas vertybes. Civilizacija — jam melas ant artojo pe i . Jo herojus — tiesa. *Semeniški idil s* — šiurkš ios tikrov s ir subtilios vaizduot s junginys. Jis lyriškas, bet nesentimentalus, nebukoliškas. Jis kalba ne tik apie poetiškus dalykus, bet apie visus tikrus dalykus. Jis medituoja žodžiais. Susidaro ryšys tarp poeto, skaitytojo ir tikrov s. Menininko pergyvenimai gauna nemirtingumo ir veikia ateities gyvenim . Savo poezij jis skiria kaimie iams ir vaikyst s draugams. Tai poetas realistas, idealistas ir romantikas kartu. *G li kalb jime* jis pats kuria poetin realyb , ne iš žem s j kelia.

Gimtieji Semeniškiai toli, neatstatomi pakitimai vyk ir liko tik vieny s instinktas su begaliniu gyvenimu, su bet kuriuo kraštu. Poezija jam susvetim jimo nugal jimas.

A. Barono maž j žmonei dideli klausimai — taip aptaria jo k ryb Šilbajoris. Jo veik jai išgyvena civilizacij kaip sukurtas id jas, d l kuri žudoma. Žmogus turi vaduotis iš abstrak i s vok tironijos. Žmogaus lojalumas žmogui aukš iau už sistemas ir partijas, — galvoja Baronas. *Lieptai ir bedugn s* žmon s paž sta pridengt veidmainyst ir praeito gyvenimo ydingum tik sumurdyti purv . Kovodami už išlikim ir pilni baim s ir godumo, tik gale žmon s paž sta ties , ir tai yra svarbiausia. Anot Barono, « proto ribos yra jo Dievo ribos ».

B. Brazdžionis aistringas piligrimas. Jis ištikimas « Lietuvos id jai », pastoralinio gyvenimo, giedros ir Dievo meil s. Bet ir ta id ja gali sustabar ti. Jo id jos — Dievas, t vyn , siekimas aukš iau, tiesa. Dievo pažinimas kyla iš troškimo amžinyb s. Nuod m užkerta keli žvaigžd t rojip 1940 m. Lietuvos katastrofa jam ir daugeliui ger krikš ioni — Dievo bausm . D l to kyla ir išsivadavimo neviltis. Bet tai nepagrindin nuotaika. Jis pasižymi kovingu religiniu optimizmu. Dievo troškimas amžinoje kelion je susilieja Lietuvos id j — vargano mažo krašto, bet už visk brangesnio. Jo poetin retorika efektyvi. Poetas pranašauja Lietuvos prisik lim . Jo tiesa — tik jimas t vyne, Dievu, ištr mimo kilnumu. Šilbajoris atidžiai nagrin ja eil raš i

struktūra ir randa, kad vienas objektas, asmuo ar vaizdas — «tiesos» než jas, pagrindinis idėja, apsupta pagalbinėmis savybėmis, metaforomis. Savo misijai atlieka kaip piligrimas, skelbdamas krašto, Dievo meilę, žmonių brolybę, laisvę. Visa tai skelbia emocine kalba. Tragiška, kad daugelio durys šiam piligrimui uždaros.

A. Nyka-Nili nas transformuoja daiktus, spalvas, judėjimus skaitytojui žinomas šalies kraštus ir troškimus, kuris priklauso išimtinai nuo poeto naujos vizijos; poetas skaitytojų vedasi kitiems keliams ir tremtinėms. Vaikystės objektus, sukeldami svajones, jis pakeičia sistema metaforų ir simbolių, reiškiančių jo dabartinius troškimus. Viskas tampa metafora, reiškiančia judėjimą į slaptaisiais svajonių, priklausanti perkeisti daiktus pasauliui. Jis būna poetas, kam paliko namus. Poeto tremtis dvejopa: fizinė ir dvasinė, sudaryta iš naujų minties horizontų. Viskas vaizdis susijęs su tuo idėja. Kiti vaizdžiai: medis, langas — susijęs su motinos idėja. Jo vaizdai išsiplečia pasakas, Arkadiją, užgriebia Graikiją ir Renesansą. Jis traktuoja savo vaizdžius ne pagal jų gimtąją logiką, o bet pagal savo asmeninę patirtį. Vienuma ir šviesa yra pats poetas, pavirtęs vaizdais. Viskas ir medžiai kalba eilėmis ir asmenims, verkia ir būna, nes jie yra autorius *alter ego*, kiti daiktus — metaforas.

Tremtis K. Bradnui — troškimas grįžti, A. Mackui — atsiskyrimas bet kokio prieglobsčio širdžiai. Nili nui « namai » — vieta, kur gimtąją svajonę, vaikystės namai — kompleksas meninių paveikslų. Tremtis — susvetimėjimas. Grįžimas save — siekimas to laiko, kai jo sukurtos metaforos sudarė apie ją pačią reikšmingą pasaulį. Vizijose jis reiškia norą iškeliauti — svajonių pasaulį. Tiedu troškimai — du aspektai to paties vidinio troškimo. Galutinis išsivadavimas — mirtis. Žmogus Nili nui — alchemikas ir « žmogus — gamtovaizdis », kuris vaizduoja desperatišką žmogaus sūpareigojimą žemės poezijai, namams ir fizinei būčiai.

Santykis su Kristumi dviprasmiškas — liūdnas maištingumas. Alchemikas, kuris savo pasaulį ir žmogus — gamtovaizdis, prisirišęs prie namų, opozicija Kristui. Žmogus desperatiškai trokšta save realizuoti, o nebūti Kristaus realizuotas, kurio mirtis amžinybėje pašalina žmogaus naštį ir džiaugsmą nepriklausomo veiksmo. Žmogus galiausiai apsisprendžia pasilikti su žeme, o ne su Kristumi. Amžinybės išgeradžišką Kristaus ranka Nili nas negali priimti, nes jis būtų negrįžtamai tremtinys per amžius. Galutiniai namai — kraštas, laimėtas asmeniniu kurybos žygiu, nors tai ir būtų desperacija. Prometėjaška kova

eina amžinai tik kitame krašte ir kita kalba išreikšta. Tno keliu eina ir Nili nas. Kaip matome, šis aiškinimas poeto santyki su Kristumi skiriasi nuo ankstybesnio išvedžiojimo straipnyje *Kelion Eldorad*⁷³.

Šia knyga Šilbajoris netiesioginiu būdu Lietuvos tragedij išneša pasaulio intelektual bei meninink tarp , kartu parodydamas trumpomis pastabomis, kok skaud tremties keli tremties rašytojas nuo jo atkirstas nuo savo žem s, deklasuotas, dvasiškai ir fiziškai išsemtas kaip fabriko darbininkas, keltuvo patarnautojas ar duobkasys.

Kritikas menines rašytojo apžvalgas dažnai baigia giliai išm stytais ir poetinio kv pimo sklidiniais žodžiais, (palygink Katiliškio, Brazdžionio, Nili no portretus).

B. Šilbajor laikome iš Amerikoje mokslus baigusi vienu stipriausi ir produktingiausi kritik . Jis turi kritikui didžiai brangintin ypatyb — giliai išgyvena vertinam k rin ir intuityviai atskleidžia net dalykus, kuri autorius s moningai neįjuto. Iš jaunesni j kritik jis gal bus artimiausias kritiko — k r jo tipui, kurio darbai jau patys turi stilingo literat ros k rinio bruož . Bet jis interpretuodamas nenusklendžia gražbyliškai paviršium, o leidžiasi k rinio paslaptis, atskleidžia pat k rybos proces ir stato didelius reikalavimus, nors konkre iai nemydamas autoriaus. Jam pirmiausia r pi atskleisti, išaiškinti, o pasverti ir pad ti m s literat ros istorijos lentynon tuo tarpu jis mažiau besiima. Jis nesipainioja m s literat rinius gīnus, bet uoliai piešia eil rašytoj vinje i , kurie jam dvasiškai artimesni ar kuriuos labiau vertina.

⁷³ *Kelion Eldorad* , žr. *Metmenys*, 1961 m., 4 knyga, 44-67 psl.

II. SPECIALI LITERATŲ KRITIKA

Vaikų bei jaunimo literatūros kritika

Ypatingai pasižymėjusio bei atsidėjusio vaikų literatūros kritiko tremtyje neturime. Šias knygas vertina arba tie patys literatūros kritikai, arba pedagogai, arba atsitiktinai vienas kitas jaunesnysis kritikos mąstytojas, Visi sutaria, kad šitos knygos skiriamos vaikams ugdyti, bet jose turi būti ir knybos. Tai jau pastebi viena iš pirmųjų vaikų knygelių vertintojų D.J. (Jesaitis), kalbėdamas apie St. Tamulaičio *Sugrižimą* ir P. Andriešio *Vabalų vestuves*. Pirmoji jai atrodo sentimentali ir neoriginali, nors tinka vaikams dėl kalbos sklandumo, neperilgam gamtos aprašymui. Bet patriotinis motyvas gal per atvirai išreikštas, be laužimo per autoriaus sielą, kuri išryškinti, kas teisinga ir brangu. P. Andriešius esąs jautrus gamtai, ją kuria artim žmogui, jo vabalai lietuviški, artimi kaimo gyvenimui. Tik feljetoninis elementas daugia pakenkęs¹. Numaningai vaikų literatūros reikalą aptaria ir J. Aistis. Jis pažymi auklėjimo momentą².

Išsamiau vaikų ir jaunimo literatūros reikalą aptaria Vaclovas Ižiūnas. Jaunajai kartai išlaikyti lietuviškai labai svarbi tinkama lietuviška literatūra. Ji turi būti patraukli, vaikams giama, sugėbanti vaikus auklėti lietuviškai. Vaikai auga didmiesio aplinkoje, kur lietuviškumas gyvas tik savaime būte ar gatvėje, jei ten gyvena lietuvi dauguma. Juos veikia svetima, destruktivi, be kultūrinio poreikio aplinka. Gresia nutautėjimas ir nukultūrijimas. Šita aplinka vaikams sava ir gimtoji. V. Ižiūnas griežtai pasisako prieš mūsų literatūros sukominimą, kaip daro JAV leidyklos, nes, toki «klasik» prisiskaitę vaikai, neims nei rankas piln tekst. Jaunimui reikia pratinti skaityti specialiai savo literatūrą. Gerai, kai vaikams paskaito tave, paaiškindami nesuprątamus žodžius. Vienas paliktas vaikas dažnai padeda knygelių. 8-12 metų vaikai skaito kūrinius su gyva dinamika, nes¹

¹ D. Jesaitis, *Dvi knygos jaunimui*, žr. *Aidai*, 1949 m. 22 nr. 46 psl.

² J. Aistis, *Vytis Nemuno poezija*, žr. *Aidai*, 1952 m. 7 nr., 329-330 psl.

vaikai patys judr s, gyvi. Jie nem gsta li dn dalyk . Eeikia tinkamai parengtos literat ros m s vaikams. Tinka V. Nemunlio *Meškiukas Rudnosiukas*, dalykai vaizduoj vaiko aplink , keliones, nuotykius. Gerai b t veikalas apie Dari ir Gir n . Toks J. Kaupo *Daktaras Krištukas pragare* sužadina vaik smalsum apie Kaun , V. Kr v s *Dz k poring s* — apie Vilni . Aukl jamai veikia K. Spalio *Gatv s berniuko nuotyki ai*. Rašytojai «turi duoti m s jaunimui švies t vyn s ir tautos paveiksl , kuriame jis atpažint ken ian iuose ar triumfuojan iuose, ver kian iuose ar dži gaujan iuose broliukuose - sesut se save, jaun , gaj , norin i gyventi ir kovoti už savo gyvyb tautos atžal »³. Jaun j knygos pavidalas turi b ti patrauklus — gra žiais viršeliais, iliustruotas. iži nas net si lo kuriai leidyklai specializuotis jaunimo literat ros srityje. Knyg iliustracij os gal t b ti surištos ne vien su tekstu, bet tikti vaiko amžiui, (pavyzdžiui, nedera Kr v s *Padavim* iliustruoti ultramoderniai). Knygos turi b ti ir ne per brangios⁴.

Jaunimo literat r pla iau aptaria J. Kojelis. Ji turinti išugdyti geros literat ros skon , supažindinti su pasauliu, pratinti skaityb ži r ti kaip didel viso gyvenimo džiaugsmo versm , formuoti asmenyb , o m sišk — dar ugdyti lietuvyb . Vaikams rašyti sunku. Nuo vaik literat ros galima eiti prie suaugusi literat ros rašymo, bet ne atvirkš iai. Vaik literat ra turi duoti tikrov s iliuzij , ugdyti veiklum , spr sti sutinkamas problemas⁵. Jis taip pat reikalauja geros kalbos⁶.

Jurgis Jankus pageidauja, kad seniai jaunimo spaudos bendradarbiai traukt si, užleisdami viet pradedantiesiems autoriams. ia, es , daug padaryt jaunimo laikraš iai⁷.

D l knygeli vert s ir ia kritikai dažnai nesutaria, pavyzdžiui, D. Brazyt s-Bindokien s *Keturkojis ugniagesys* T. Antanai iui atrodo gerokai medinio stiliaus, saus dialog , autor neturinti vaik literat rai reikalingos vaizduot s⁸, o L. Sutemai regis, kad autor vaikus kaip tik patraukianti⁹. Al B ta dar pažymi,

³ V. iži nas, *Vaik bei jaunimo literat ros klausimu*, žr. *Aidai*, 1956 m. 3 nr., 112 psl.

⁴ Ten pat, 106-113 psl.

⁵ J. Kojel is, *Vaik literat ra*, žr. *Draugas*, 1956.III.17 d.

⁶ J. Kojel is, *Nuotyki roman as jaunimui: A. Norimo «Be nam »*, žr. *Draugas*, 1970.VII.25 d.

⁷ J. Jankus, *Jie tur s valios pasakyti*, žr. *Darbininkas*, 1954.VII.14 d.

⁸ T. Antanaitis, *1964 m. grožin s literat ros apžvalga*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 9 knyga, 150-166 psl.

⁹ L. Sutema, *Gr žta iševiaiai su lydrašt liais*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 10 nr., 16 psl.

kad tokios literat ros tikslas vaik vaizduot lavinti, lietuvi kalbos pamilim skatinti ir j kalb turtinti ^{10 11}.

Nijol Jankut — Užubalien kelia vaik rašytojo sunkumus: «Ta iau vaik literat rai sunku tikti, kaip ir jos mažiems didžiai kritiškiems skaitytojams. Tai plati, bet kaprizinga dirva, kurioje ne viskas auga; tai apleista, mums visiems nerimast kelianti spraga, kuriai užkišti, deja, ne kiekviena plyta tinka » ¹¹. N. Jankut kelia kalbos form vairum vaik literat roje. Ji klausia, « kuriuo keliu eiti: Ar tuo siauruoju, nepatogiuoju, kuriame neb ra vietos dalyviams, padalyviams, nuosakoms, o tuo labiau žodžiams, kurie reiškia veiksmus ir daiktus, niekada nenaudojamus vaiko pasauly ». Ji prikišo S. Tomarienei (*Senol s pasakos*) per žoding kalb ¹². Su tuo nesutiko T. Antanaitis, g r damasis puošnia kalba, sijautimu vaik pasaul . Pati N. Jankut , es , to savojo reikalavimo taip pat nesilaikiusi veikal ly *Danut stovyklauja* ir gerai padariusi: nevengia dalyvi , nuosak , išraiškesni žodži ¹³.

O. G. Banaityt s-Ivaškien s *Baltojo Stumbro* kalba, tiesa, žodinga, bet sakiny s ne visai literat riškas, dialogai nenat ral s, stoka veik j pasaulio pažinimo. mantr s, poetiški posakiai vietomis gadina D. Bindokait s *Baltosios pelyt s kelion m nul*. J. Švai sto *Šaunusis penketukas* gera, bet Miunchhauzeno nuotykius primenanti knygel . Ir veiksmo gal t b ti daugiau, sudabartinto — erdvi amžiaus lietuviukai gal t b ti ir t vyki dalyviai, — samprotauja vertintoja N. Jankut ¹⁴. Kit syk ji pasigenda ryšio tarp teksto ir iliustracij ¹⁵.

Gerai, kad Antanaitis apsistoja prie vaik literat ros klausimo pla iau. Nepriklausomoje Lietuvoje su ja vargo nebuvo: vaikams raš daugiausia mokytojai, gerai pažist vaikus; ta literat ra geriausiai apsimok jo, nes mokykl knygyn liai išpirkdavo didelius tiražus. ia knygos leidim pabrangina aukštos dailinink kainos.

Antanaitis g risi A. Giedriumi, išleidusiu tremtyje apie 10 knygel i vaikams. Autorius paž st s vaik psichologij , mok s iš

¹⁰ A. R ta, *D mesio, nauja knyga vaikams*, žr. *Draugas*, 1964.III.14 d.

¹¹ N. Jankut -Užubalien , « *Žaižaro* » žiežirba pro šal , žr. *Draugas*, 1966. 111.26 d.

¹² Ten pat.

¹³ T. Antanaitis, *Sunkiai sprendžiama vaik literat ros problema*, *Draugas*, 1966.V.7 d.

¹¹ N. Jankut , *Pažintis su šauniu penketuku*, žr. *Draugas*, 1970.VI.20 d.

¹⁵ N. Jankut , *O kur tas Baltasis Stumbras ? Mintys iliustracij knygoje beieškant*, žr. *Draugas*, 1967.III.11 d.

menkniekio padaryti svarb vyk (ia lie ia Giedriaus *Murkl*). Deja, A. Vambuto *Trys sakalai* «nemokšiška grubi parodija ir ryškiausias grafomanijos pavyzdys »¹⁶. Kritikas tur s papeikti V. Frankien s *Vaidinimus mažiems ir dideliems*. «Visi jie itin moral s, patriotiški, pirštu prikišamai didaktiški Jie (veik jai) kalba kaip iš rašto : vadov line, medine, tik joku b du ne literat rine kalba. Deklamuoja klaikiausius autor s nukaltus ar sulipytus eil raš ius »¹⁷. Tas pat su D. Cibo *Žaižaru*. Kritikas pagiria J. Minelg , raš ius «medinius eil raš ius» suaugusiems, o dabar davus vaikams *Labas rytas, vovere* ir kalbant jiems nuoširdžiai, žaismingai ir lengvai. Link t jam priart ti prie mies- to vaiko ¹⁸. Užtat A. Baronas nenutol s nuo vaik : jis pakalba ir apie ind nus ir Mickey Maus ir Lietuvos motyvus ¹⁹.

Kalb dama apie D. Brazyt s-Bindokien s knyga *Mieste nesaugu* T. Antanaitis randa, kad «visas skaitytojo viltis pateisina» ir «neturi rimtesn s varžov s ». Pažym tina aktuali tematika (kova su rasine diskriminacija, tautyb s išlaikymas, kart santykiai, o svarbiausia g rio ir blogio kova žmoguje). Autor paž stanti laiko dvasi , jos tak vyresniesiems ir jaunesniesiems. N s primesto moralizavimo ; kalba gera. S. Tomarien s *Ugnies žirgas* — iš gyvuli pasaulio; originalus, kupinas vaizduot s, veiksmo ; gyvas dialogas, nepergr sta moralizavimo, kalba kiek išdailinta. J. Švaisto *Šaunusis penketukas* literat riškai silpnas : visos trys pasakos dirbtin s, sudurstytu, žurnalistiniu metodu parašytos; banalu, iš sta, yra žiaurum . A. Norimo *Be nam* — nei gramatikos, nei gero skonio — sufabrikuoti nuoty- kiai. Vertinimo komisijos stokoja gero skonio, kad jos jau net ketu- ris šio autoriaus darbus premijavo. A. Kairio *Du broliukai* — didak- tinis vaidinim lis, parašytas pagal užsakym . T. Antanai iui (K. Reika- lui), kaip matyti r pi, jaunimo skaitini ir menin ir aukl jamoji vert ²⁰.

¹⁶ T. Antanaitis, *1962 met grožin s literat ros balansas. Tragiška vaik litera- t ros pad tis*, žr. *Margutis*, 1963 m. 4 (balandžio m n.) nr., 12-13 psl.

¹⁷ K. Reikal as [T. Antanaitis], *Vaik literat ra*, žr. *Metmenys*, 1966 m., 11 knyga, 177 psl.

¹⁸ Al ga [T. Antanaitis], *Naujas veidas vaik literat roje — Minelga*, žr. *Aidai*, 1966 m. 1 nr., 45-46 psl. žr. *Draugas*, 1965.IV.28 d.

¹⁹ T. Antanaitis, « *Nuotykinga diena prie ežero* », *Al. Barono dovana mažajam skaitytojui*, žr. *Draugas*, 1970.V.23 d.

²⁰ T. Antanaitis, *1970 m. jaunimo ir vaik literat ra*, žr. *Metmenys*, 1971 m., 22 knyga, 167-171 psl.

V. Ramonas galvojo, kad reti žodžiai ir provincializmai ionykšiam jaunimui netinka — nesupras. Juk veikalas turi sudominti, tad b tina lengvai perprasti ²¹.

J. Gliauda pasisako prieš gausyb eiliuotos vaik poezijos, nes tokios vaikai nesupranta. ia jis remiasi vieš j bibliotek informacijomis, kad vaikai tokias knygas labai mažai skaito. Tad reikia atsižvelgti vaik polinkius ir literat rin skon ²². Jam pritaria ir J. Kreiv nas.²³ J. Gliaud dav šilt A. Norimo *Be nam* vertinim už dom , humaniškus jaunimo jausmus skatinant veikal ²⁴.

Kad vaikams rašyti sunku, pritaria ir V. A. Jonynas. « Sakoma, kad vaikai liks vaikais, bet m s televizijos amžiaus bambekliai nebe tie pasyv s XIX amžiaus vaikai, kurie leisdavos užmigdomi nusikamavusi per dien mamy i , seneli , nešio i . Jie išrank s, reikl s ir, kaip dera vaikams, žiaur s »²⁵. ia vaik literat ra labai patrauklios išor s. Gerai, kad mums padeda okupuotoje Lietuvoje išleistos knygos. Kritikas iškelia dom dalyk kitatai i vaik literat roje: paveikti moderniosios psichologijos, griebiasi pusiau - freudin s simbolikos, pas mon s srauto, vaikiškojo identiteto ieškojimo. O vaikams r pi gyvas pasakojimas, nuotykiiai, tampa, o savo «identitet » ir savo viet jie puikiai žino ir stato logiškus klausimus, kuri suaugusieji ne dr sta klausti. D l to Jonynas pagiria J. Švaist (jo *Šaun j penketuk*) už gausius nuotykius, saiking fantazijos ir realyb s sampyn . Blankesnis jam atrodo tik sentimentalus dalykas *Gyvasios raid s*. Anot kritiko, kad ir nepasiekia *Baltaragio mal no* ar J. Kaupo bei A. Vai iulai io pasakojim lygio, betgi dav lengvo pasiskaitymo vaikams. Tik knygos išor baido Jonyn — lyg vadov lis, ir iliustracijos m g jiškos ²⁶.

Jaunimo literat ros menin pus nagrin ja K. Keblys, vertindamas G. Banaityt s-Ivaškien s *Balt j Stumbr* . Jaunimo literat rai, Keblio manymu, nestatytnas originalumo reikalavimas, toks svarbus grožinei literat rai, nes ia taikomoji literat ra, ia negalima reikalauti pilno charakteri atskleidimo, o svarbu aukl jamasis momentas, sklandus pasakojimas, kalbos paprastumas, gabus nuotyki supynimas. « *Baltasis Stumbras* supažindina su m s istorijos gabal liu, bet istorijos fakt nepertempia. Rodo pagrindinio

²¹ V. Ramonas, *Jaunimo literat ros konkursas ir jo rezultatai*, žr. *Draugas*, 1969.VII.5 d.

²² J. Gliauda, *Stabtel jus ties knyga vaikams*, žr. *Draugas*, 1954.VII.31 d.

²⁴ J. Gliauda, žr. *T višk s Žiburiai*, 1970.IV.30 d.

²⁵ V. A. Jonynas, *Kai pasaka pinasi su tikrove*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1970. IV.23 d.

²⁶ Ten pat.

veik jo dr s , ryžt nugal ti kli tis, lojalum saviesiems. Gerieji laimi, blogieji nubauti. Skaitytojas gali save identifikuoti su kilniaisiais, ryžtingaisiais. Nepertemptas patriotizmas, nes niekšas irgi rodomas lietuvis. Iš silpnybi Kebliui atrodo nuotykiškai silpnokai tesusieti, tr ksta dinamikos ir tampos. Dialogas pilkšvas, vaikiai kalba lyg mokyklos vaidinime pamirš žodžius. Džiugu, kad ši literat r ateina prieauglis: L. Stan ikait , 18 met , ia gimusi lietuvaite , paraš *Paklyd s erdv laivis*²⁷.

Realiai paaugli knygy vertina K. Keblys, kalb damas apie D. Brazyt s-Bindoki n s *Mieste nesaugu*. ia autor išvengusi «literat ros », bet neišvengusi «pedagogikos»: pagrindinis veik jas Ar nas ir t vai ia per geri ir viskas labai gerai baigiasi. vykiai vietomis protokoluojami, bet ne vaizduojami. O viršeliui tr ksta spalvingumo ir jis nesudomina smalsumo. Bet knyga tinka paaugliams : « Kol sulauksime šedevr , m s paaugliai bus jau barzdoti ir skaitys pornografij angliškai». Tad mamos tur t ši knygy pirkti ir brukti savo vaikams skaityti — geruoju ar piktuoju. Lituanistin mokykla VI-VIII skyriuje te sako vaikams kas savai jos perskaityti 10-20 puslapi , o Kal d senelis savo maišan, šalia saldai ni , te simeta ir ši knygy ²⁸.

D. Bindokien , vertindama V. Frankien s-Vaitkevi ien s *Užburtas kankles*, reikalauja: domaus turinio, aiškios, neperkrautos nereikalingais žodžiais kalbos ir tinkam iliustracij . *Užburtos kankl s* kaip tik ir išlaikant ios tuos reikalavimus²⁹ G. Ivaškien jose randa daug medžiagos praei iai pažinti, tik gal, es , per daug to mokymo³⁰. *Aišvydo pasak* autorius A. Giedrius visai nenutol s nuo vaik pasaulio, pamokymai nat ralus; bet reti knygos žodžiai gal užkli ti³¹. O T. A. Antanai iui *Aišvydo pasakas* — mažiems per sunkios, paaugliams ne domios ³². O J. Gliaud jomis g risi ³³. Tai pat min tosios *Užburtos kankl s* taikytos vyresniesiems, parašytos dirbtiniu puošniu stiliumi, forsuojamomis alegorijomis, pilnos nepatraukli moral ³⁴.

D. Bindokien b dingai iškelia savotišk m s jaunimo knygy kriterij — ar bus « kandamos», brukamos paauglio rankas ³⁵.

²⁷ K. Keblys, žr. *Darbininkas*, 1970.II.3 d.

²⁸ K. Keblys, *Priemiesty nesaugu, bei domu*, žr. *Draugas*, 1971.I.2 d.

²⁹ D. Bindokien , *Prabilo užburtos kankl s*, žr. *Draugas*, 1971.VIII.28 d.

³⁰ G. Ivaškien , *Trys knygos vaikams*, žr. *Aidai*, 1972 m. 3 nr., 166-168 psl.

³³ J. Gliauda, *Švelnios Aišvydo pasakas*, žr. *Dirva*, 1971.X.6 d.

³⁴ K. Reikalas [T. Antanaitis], *Prozos dominuojama 1972 m. literat ra*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 25 knyga, 173-190 psl.

³⁵ D. Bindokien , *Ši ir an dien istorijos*. *Grincevi iaus « Vyskupo katinas »*.

Vaik jaunimo literatūros dar yra recenzavę K. Bradnas³⁶, V. Mingla³⁷, L. Žitkevičius³⁸, J. Ignatonis³⁹, H. Nagys (R. Spalio *Gatvės berniuko nuotykių*⁴⁰), St. B. Davas⁴¹, D. Lipeičis⁴² ir kiti.

Negalima skirti jaunimo literatūros kritikais: knygos vertintos ir po kelis kartus, atsidėjusios, teiktos ar papeiktos, atrodo, be asmeninių ar srovinių sumetimų. Kad būtų daugiau ir stipresni tos literatūros, ryškesnis būtų ir jų vertinimas.

Ketvir t a s s k y r i u s

V A I R S L I T E R A T R I N I A I
K L A U S I M A I

I . L I T E R A T R A O K U P U O T O J E L I E T U V O J E

L i t e r a t r i n i o p a l i k i m o k l a u s i m a s o k u p u o t o j e L i e t u v o j e

Opus buvo m s literat ros klasik klausimas. Iš karto beveik visi buvo nuneigti. Ilgainiui prad ta vien po kito « atšildyti». J. Baltušis vaizduoja tikr kult rinio palikimo idilij . Donelaitis, Vaižgantas, Maironis, Kr v , girdi, išaukštinami ir priartinami prie liaudies ¹. O literat rinis palikimas Lietuvoje atsijojamas ir vertinamas pagal pagrindin soviet literat ros mokslo d sn : «pad ti liaudžiai, kuo pla iausiai panaudoti grožin literat r komunistiniam aukl jimui» ^{1 2}. ia ži rima laiko, kada rašytojas gyveno, jo biografijos, pasaul ži ros ir t. t. Taip su A. Jakštu susidorojama trumpai dr tai; Maironiui veikti tenka griebtis ištiso priemoni arsenalo ; su Kr ve vargas — iškilus rašytojas, bet pasitrauk s Vakarais.

Apie K. Donelait L. Gineitis paraš knyg *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha* (1964). J vertino m s kritikas dr. J. Grinius. Objektiviai iškeldamas, kas gera, ir nurodydamas praleidimus, šališkum d l marksistini «akini », neišk lim autoriaus asmens ir poemos id jini bei menini ypatybi , pažymi, kad visko yra, kas Donelait lie ia, tik paties Donelai io n ra. Jo tikrov — ne jo laik materialisto, šviet jo — filosofo, bet gilesn , kur telpa materija, m stantis ir dvasinis žmogus. Tai integralinis realizmas. Donelaitis stovi ar iau Dant s ar Valan iaus, negu Voltaire ar Rousseau, pralenkia amžininkus ir yra unikumas Lietuvoje ir Europoje. Donelai io asmuo nesiduo da sumarsinamas ar surusinamas. Ir ne rus vertimas (1946 m.) išved j pasaul , o L. R za išversdamas 1818 vokiškai.

¹ J. Baltušis, *Keturiasdešimt*, žr. *Pergal*, 1957 m. 11 nr., 6-7 psl.

² Ten pat, 62 psl.

« Man atrodo d l to, kad L. Gineitis nepaj g atsipalaiduoti nuo mark-sistini dogmatini tezi bei netur jo laisv s pažvelgti K. Done-lait be rusiško imperializmo interes , kurie m s poeto gyventas vietas yra išbrauk iš žem lapio. Knygoje matyti nemaža simpatija Donelai iui, bet marksistiniai dogmatiniai prietariai, pajungti gro-buoni klastai, sužalojo, gaila, didel L. Ginei io darb , Donelai io asmen ir jo k ryb » — išveda kritikas³.

Jubiliejiniais metais Donelait min jome mes, min jo ir Lietuvoje. Kai V. Kazakevi ius *Literat ros ir Meno* savaitraštyje pasišaip iš m s min jimo, o pasigyr savuoju⁴, Aistis atsakydamas nurod , kad ir Lietuvoje specialiai tik trys straipsniai tuo reikalu parašyti. Ir Lietuvoje dabar Donelaitis išleistas pagal J. Ambrazevi iaus parinkt format ir tip . Tik maskvin leidykla Ogiz vandališkai pasielg su Jonyno iliustracijomis, išmesdama jo inicialus. O vert jas D. Brodskis, rusas, nors ger nor , bet « Donelait ver ia, kaip pad v t kailini rankov , vilna virš . Plati rus prigimtis ir ia pasireiškia: versdamas rusas neišken ia originalo nepagražin s ir nepatobulin s. Ir kai pagal-voji, kas lieka iš Donelai io, kai kas j ver ia iš rusiško vertimo ⁵.

Maironis — toks svarbus, kad sovietai negali jo apeiti tyła, o tenka d ti ant sovietini kult rinio palikimo svarstykli ir atsargiai sverti.

Dar laisvoje Lietuvoje marksistinis kritikas K. Korsakas, Mairo-niui mirus, raš , kad Maironis didelis, jog stojo kovon prieš carizm ir sulenk jusius dvarininkus t vyn s meil s vardan. Ta t vyn tada jung priešingus Lietuvos sluoksnius. Reakcinis momentas jo k ry-boje buv s — katalikiškumas. Jis buv s didelis menininkas, tod l jo lyrika tokia paveiki. Lietuvos laisv jis suprato savo klas s poži -riu⁶. B. Pranskus prieš II pasaulin kar Sovietuose vertino griežtai, grynai sovietiška. Jis buv s buržuazinio tautinio s j džio dainius, nemat s tikrosios j gos, kuri b t gal jusi gr žinti kraštui buvusi galyb . Pagrindin jo viltis — Dievas. Iš ia jo poezijos reakcingumas. Lietuvoje laim jus kontrarevoliucijai, Maironis per j s feodalini viduramži siužetus, prad j s « tautin romantizm », suvaidinus ryšk vaidmen lietuvi buržuazijos gyvenime⁷.

³ J. Grinius, *Kr. Donelaitis rus imperializmo tarnyboje*, žr. *Draugas*, 1964 m. eil je numeri nuo birželio 20 dienos iki liepos 25 dienos.

⁴ V. Kazakevi ius, *Donelaitis ir nacionalist biznis už ryje*, žr. *Literat ra ir Menas*, 1964 m. 50 nr. (XII.12 d.).

⁵ J. Aistis, *Ar jau taip geriau ir negal jo b ti?* žr. *Draugas*, 1965.1.9 d.

⁶ J. Radžvil as, *Vietoj Maironio nekrologo*, žr. *Kult ra*, 1932 m. 8 nr.

⁷ B. Pranskus, *Maironis ir proletarin literat ra*, žr. *Priekalas*, 1933 m. 5 nr., 225-231.

Už jus sovietams, P. Cvirka rodin jo, kad Maironis tebu s buoži interes gyn jas ⁸. Sovietai uždraud 1940 m. leidim , nu trauk Maironio muziejaus darb . Nesisekant karui su vokie iais, sovietai savo literat roje prad jo kelti patriotizm žadinan ius poetus ; taip daryta ir su m s rašytojais. Ir Maironis Korsako pa statytas kaip šauklys prieš «vokiškuosius grobikus». Karui pasi baigus, Maironis ir kiti buržuaziniai poetai v l kritikuojami, o Korsakas d l to net atgailoti gavo. Bet Maironis, nors ir buržuazijos dainius ir kunigas, B. Pranskui ir kitiems vis d lto priimtinas «darbo liaudžiai» d l gamtos apdainavimo, priešvokišk j k rini . A. Venclova dabar randa, kad pažangiosios Maironio id jos v l uždega kovoti d l tarybin s Lietuvos atgimimo. Paties Maironio k ryba cenz ruota : išmetami ištisi eil raš iai, braukiamos «pavojingos » vietos, ieškoma Puškino, Nekrasovo poveikio jam. D l aiškintoji} klaid sikišo net A. Snie kus. B. Šarmaitis, remdamasis marksizmu-leninizmu, aiškino, kad kelias carizmo nuvertim Lietuvoje jo dirbant kartu su kit taut darbininkais ir valstie iais. Lietuvi buržuazinio jud jimo ideologai skelb klasi taik . Bet didelis meninkas negal s neatspind ti kai kuri pažangį j savo laiko id j , šiuo atveju — lietuvi nacionalinio išsivadavimo demokratini tendencij . Ir tie pažangieji elementai kaip tik yra stipriausi jo k rybos broūžai. Jei kur kas nors nesueina, tai kaltas « prieštarungumas », « ribotumas ». Toks Maironis duodamas *Lietuvi literat ros istorijoje*, kur taip pat tebesakoma, jog Maironis buržuaziniais laikais niekintas (pamirštant, kad posakis «Maironis paseno, Maironis nuseno » — Venclovos sugalvotas). Žodžiu, Maironis numaironintas ir palenktas savo tikslams. Mairon ištiko baisesnis likimas, negu kitus klasikus — jo k ryba iškreipta ⁹.

Vanda Zaborskait 1968 paraš monografij apie Mairon , Lietuvoje palankiai priimt . M suose apie j painformuoja J. B. Jis vertina, kad pririnkta daugiau fakt jo aplinkai nušviesti ir entuziastiškai analizuojama poezija, nors estetinis vertinimas nedaug skiriasi nuo ankstesni vertinim . Vertindama visuomeniniu poži riu autor laikosi K. Korsako suformuluotos linijos : veik visuomen pažangiai ar reakcingai ? Progresyvus, kad skelb aktyvi kov prieš carizm , aukojim si didžiam visuomeniniam tikslui, r pinosi masi kilimu, o jo t vyn s meil buvo varguoli meil . O reakcingas, kad jo prieš liaudies išsivadavimo jud jim , pasitenkindamas refor-

⁸ P. Cvirka, žr. žurnal *Raštai*, 1941 m. 1 nr.

⁹ A. Bal tar agis, *Numaironintas Maironis*, žr. *Aidai*, 1963 m. 4, nr. 157-169 psl. ir 5 nr., 205-215 psl.

momis, idealizavo kunigyst , skelb buržuazin tautos vienyb ir Vytauto paveikslu aukštino stipri valstyb , buržuaziniams sluoksniams tarnaujan i , ir atsiribojim nuo rus . Autorei privaloma laikytis paži ros : kas nori Lietuv išlaikyti laisv — tas reakcininkas. Teisingai J. B. pastebi, kad *Aid* leidin lis apie Mairon labai praver ia pasipildyti ^{10 11}.

Panašiai t monografij vertino V. R. ia taikliai pastebima, kad Maironio populiarumas rodo j nesant tik istorija, o ir gyvenimo dalimi. Toje sistemoje net mokslininkas negali išlikti s žiningas. Autor dažnai atribojanti Maironyje žmog nuo poeto. O jo lyrinio herojaus negalima atskirti nuo jo asmens. Nepaisant knygos « pakavimo », d liojimo Lenino progresyvumo ir reakcijos etiket s, recenzentas t darb vertina gerai : sugeb jo sugauti esminius vert s niuansus ir išbaig Maironio mozaik ¹¹.

Vyd no gr žimas. Nuo 1940 iki 1960 m. tik jo gabal lis duotas antivokiškoje antologijoje *Amžinoji neapykanta* (1942). 1958 m. *Lietuvi literat ros istorijos* II t. jam duota 10 psl. Reabilituotas anks iau, nes Vyd no k ryboje pirm kart po Donelai io *Met* taip pla iai atsispind jo Pr sijos lietuvi likimas, j germanizavimas ¹². Šimtme io sukakties proga buvo straipsni *Literat roje ir Mene, Kult ros Baruose* ir 1968 m. *Pergal je. J.* Lankutis nagrin jo Vyd no k rybos principus objektyviai: tuos principus veik s nacionalinis jud jimas — romantinis patosas, moralizavimas, švie iamosios Ryt Pr sijos lietuvi rašytoj tendencijos, kult rin kova prieš germanizacij . Lankutis j vertina tautos dvasiniam savarankiškumui ugdyti: «Ta iau ir per š istorin sluoksn jau iame, koks aktualus teb ra m s kult ros raidai Vyd no siekimas suformuluoti toki lietuvi dramaturgij , kuri b t esmin priemon tautos dvasiniam savarankiškumui, patvarumui ir veržlumui išreikšti bei aktyvizuoti»¹³. *Kult ros Baruose* jis sako, kad Vyd nas giliai savo veikl prasmina, r pindamasis, jog «žmogus išaugt ir ugdyt savyje tai, k jis paveldi iš amži , k jis turi nešti ateinan ioms kartoms — b tent, aukšt žmoniškumo ideal , laisv s troškim , meil

¹⁰ J. B., *Monografija apie Mairon* , žr. *Aidai*, 1969 m. 6 nr., 281-283 psl.

¹¹ V. R., *Monografijos apie Mairon sulaukus*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 9(13) nr., 13-14 psl.

¹² A. D., *Vyd no šimtme io sukakties min jimas Lietuvoje*, žr. *Akira iai*, 1968 m. 1 nr. (liepos m n.), 8 psl.

¹³ J. Lankutis, *Vyd no dramaturginiai principai*, žr. *Pergal* , 1968 m. 3 nr.

savo kraštui»¹⁴. Lankutis teigia, kad jo pagrindiniai veikalai ir veiklos motyvai aktualūs ir mūsų laikams: « nesenstantis lieka jo optimistinis tikėjimas neribotomis žmogaus tobulėjimo galimybėmis, siekimas vispusiškai aktyvizuoti asmenybę, diegti joje laisvą troškimą, pasipriešinimą dvasios vergiškumui ir buities inercijai. Dėl šitokių savo siekimų Vydūnas yra vertintinas kaip vienas ryškiausių savitos ir giliai humanistinės lietuvių pasaulėjautos formuotojų »¹⁵.

Juozas Lebonka *Lietuvių literatūros istorijos* II d. V. Kudirkos deda kritinio realizmo atstovu. Kudirkos atsivertimui mūsų daugiau J. Jablonskio laiškas, ne J. Basanavičius ir *Aušra*. Pats Kudirkas buvo šovinistas, o jo himnas « buržuazinis » Lietuvos valdžia panaudojusi prieš liaudį. Prieš visus iškraipymus aiškinant Kudirką pasisako St. Vykintas: Kudirką nesuvedamas vien literatūrinis srovė, nebūdamas šovinistas, tik svetimą išnaudojamas Lietuvos gynėjas, jo himnas reiškia visos lietuvių tautos idėjas, o jo autorius brangus visai tautai¹⁶.

Apie V. Krivą su traktavimu sovietinėje Lietuvoje informuoja A. Baltaragis¹⁷. I-os okupacijos metais jis laikytas žymiu mokslininku ir klasiku. Per karą Krivą pakenkė « politinis nesusiorientavimas ». Maskvos *Tiesoje* 1942 m. išvadintas « šiaudad šiu, veidmainiu, išdaviku »¹⁸. Bet Maskvoje išleista jo *Sena pasaka apie narsų kunigaikštį Margirą* — pasisemti stiprybės prieš hitlerinius grobikus. Grėžus bolševikams, Krivą ir M. Biržišką buvo išbraukti iš lietuvių literatūros ir viešojo gyvenimo. Krivą nežinojo Sovietų didžiosios enciklopedijos pokarinė laida. *Lietuvių bibliografija* 1941-1944 m. jį praleidžia. 1954 m. Krivą mirė. Sovietai tyli. Tik 1955 m. gale išleido jo *Apsakymus ir padavimus*. vadė K. Korsakas, lyg niekur nieko, kelia jį klasiku, puikiai jį nepasitenkinimui esama tvarka (nepriklausomo gyvenimo gale). Atėjus sovietams, esant, sujungtas, prievartaujamas, viliu baugintas pabėgęs. Korsakas «porina» apie idėjinį prieštarumą. Krišnos minusai: senosios Lietuvos idealizavimas nesutinka su istorine tiesa, asmenybės kulto tendencijos, psichologizmas ir t. t. Bet nepaisant visko, jo kūryba artima liaudžiai: liaudiškumas, tautosakos pažinimas,

¹⁴ J. Lankutis, *Vydūnas ir jo humanistinė tautinė kultūra idėja*, žr. *Kultūra rosi Barai*, 1968 m. 3 nr., 61-62 psl.

¹⁵ Ten pat, 62 psl.

¹⁶ St. Vykintas, *Vincas Kudirkas bolševikinėje Lietuvos istorijoje* žr. *Dirva*, 1971.VII.2 d.

¹⁷ A. Baltaragis, *Vincas Krivą Lietuvoje 1940-1965 m.*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 10 knyga, 61-82 psl.

¹⁸ *Tiesa*, Maskva 1942 m.

realistinis vaizdavimo b das, psichologinis žvalgumas, stiliaus meistriskumas. Keliami Kr v s v lesnieji apsakymai : *Draugai, Tortas, G I s*; kur Kr v pasak s kritikos žod apie buržuazin visuomen . Žodžiu, Korsakas taip supažino, kad skaitytojas neatpažino. Pas-
kui jo eil k rini ; kai kurie be « vad »; tai v l šokta vedžioti.

J. Lankutis *Padavimus* rado gana prieštarings¹⁹. V liau raš gana nuosaikiai ir d l to nukent jo. Kr v atsirado ir bibliografijoje ir Didžiojoje bei Mažojoje rusiškose ir lietuviškose sovietin se enciklopedijose. Taigi, po 10 m. reabilituotas.

V. Putinas-Mykolaitis tur jo irgi prisitaikinti : perdirbti *Suki- / Ilius*, kalb ti apie pager jusias k rybinio darbo s lygas, teisintis d l vieningos srov s Maironio kovai d l tautos laisv s apib dinti. Partija, anot J. Lanku io, nuolat bud jo : «partin spauda nuolat r pestingai sek Mykolai io k rybos žingsnius, iškeldama jo laim jimus ir draugiškai, principingai kritikuodama už id jines klaidas ir buržuazines praeities liekanas jo k riniuose »²⁰.

Poetas tur j s atgailoti už kai kuriuos *R s i dien* rinkinio eil rašius. Prisipažinus klaidas, politiniai ir literat riniai vertintojai buv atlaid s. *B ties valanda* išleista «atlydžio » metu, duokliniai eil rašiai išnyksta, Putinas gr žta save. Jis «atlydžio » galimyb geriausiai išnaudojo. *Lange* (1952-1961 m. eil raš iai) jau iama daugiau nevilties ir kankinan ios nelaisv s. Peržvelgiant v lesn jo k rybos keli , iškyla realiose aplinkyb se ken ian io poeto žmogaus didyb , kuri ir mus užangažuoja. Paskutiniai eil raš iai rodo j , bent lyrikos srityje, išsivadavus²¹.

domi atsiminim apie brol poet pasakoja sesuo M. Mykolaityt -Slav nien²².

²⁰ J. Lankutis, *V. Mykolai io-Putino k ryba*, Vilnius 1961, 353 psl., cit. I. Trakelyt , *Langas poeto siel* , žr. *Metmenys*, 1967 m., 14 knyga, 165 psl.

²² M. Mykolaityt -Slav nien , *Putino sesuo pasakoja apie brol* , žr. *Draugas*, 1967.VIII.12, 19 ir 26 dienos; *Putinas okupacin j g dumoje* , žr. *Aidai*, 1967 m. 10 nr., 430-435 psl.

Literatūra dabarties Lietuvoje

ia pirmiausia apžvelgsime kelias antologijas, paskui sustosime prie svarbesni j dabartin i Lietuvos lyrik ir prozinink vertinimo.

1965 met iš jo poezijos rinktin *Manoji Lietuva*, sudaryta poeto V. Rudoko. Jos apimtis ir tikslas apib dinama aplanke : « Bran- giosios Komunist partijos vedama, savo s n ir brolišk j taut rank iškelta negird tas aukštumas, kaip niekada, šviesi ir laiminga, priimk š margaspalv poezijos vainik , kur Tau nupyn Tavo poetai per ketvirt amžiaus ». Rinktin suskirstyta istoriškai : 1940-1941 m., 2. 1941-1945 — karo metai, 3. 1945-1955 m. — asmenyb s kulto » laikotarpis ir 4. 1955-1965 m. — postalininis laikotarpis. Pirmame periode išskirtinas A. Montvila, vienas iš lietuvi publicistin s poezijos pradinink . Šio skyriaus lyrikoje pagrindinis motyvas — «tamsi vergov » ir «šviesi ateitis». Antrame laikotarpyje gausu gamtos lyrikos, dramatinio karo motyvo ; žymu sekimo karo meto rus poetais. Tre iasis laikotarpis — sausas, retoriškas, nuobodus. Kyla geresnis pradedantysis A. Baltakis. Paskutiniame skyriuje jau iamas atgijimas. Vyresnieji poetai iš propagandos gr žta k rybin plotm , tyl jusieji pasirodo su naujais eil raš iais. Venclova, Boruta, Miškinis — nek tepramoko. Neišsenkan iu k rybiškumu stebina Putinas. Pažym tinas anksti užges s saul tos nuotaikos V. Sp das, J. Degutyt , A. Maldonis, VI. Šimkus, J. Marcinkevi ius, po Stalino kaip ant mieli išaug s E. Mieželaitis, kai kur pritr kst s poeto nuovokos ir griebi sis retorikos. Subtilioji J. Vai i nait , miesto lyrik , kritikos peikiama už atitolim nuo gyvenimo srauto ¹.

1965 m. prad ta leisti kasmetin *Poezijos pavasario* antologija. J su džiaugsmu sutiko J. Aistis. Jam atrodo, kad «poetai urmu atsigr žta tautines tradicijas », ir talentingas jaunimas «kaip tik naujai akcentuojamais balsais visai užgožia išsekus ir dažnai pasimetus senim ». Bet apgailestauja, kad «lietuviai poetai nemoka

¹ Pr. Stank nas, *Lietuva dabartin s Lietuvos poezijoje*, žr. *Metmenys*, 1966 m., 12 knyga, 127-137 psl.

pilnai turimomis laisvomis pasinaudoti». Aistis liūdnei prideda : « dažnai pasigendi poeto, tai yra dalyk esm matanio ir jauianio žmogaus». Poetai nusikrat sentimentalizmo, beveik nereikalaujama niekinti tautos praeitį, teroras sušvelnįs. Rašytojas atsisukęs savo kamien . O toks J. Marcinkevičius pirmas be pagiežos ir neapykantos pažvelgęs partizan kov metus. Iš jo, kaip poeto su ateitimi, kritikas daugiau ir reikalauja. Bdinga es , kad to jaunimo dvasia artimesn Putino ar užsienio lietuvi poezijai. Jo manymu, šis prieš srov ein s ir žodžio laisv s iešk s jaunimas vertas vis supratimo ².

Ir Titus Guopis (Antanaitis) džiaugiasi Lietuvoje leidžiamais *Poezijos pavakariais*, «kad gyvoji tauta msto ir kuria bet kokiose slygose ». Anot tenykšio kritiko V. Kubiliaus, « atlydys » leido poetams pasukti tikrosios žmogaus bkl s žemje ir visatoje suvokim . T. Guopis skiria 3 kartas: pasireiškusi prieš II pasaulin kar , «asmenyb s kulto » laik ir pagaliau « atlydžio » met poetai. A. Venclova padįs išguiti estetizm ir apolitiškum iš literatros; Putinas norįs kurti pagal savo prigimt ; E. Matuzevičius tur s taip pat k pasakyti ; pagaliau priimtas V. Maernis. Tyru žmoniškumu reiškis J. Marcinkevičius (*Duon raikan ios rankos*), o šnekumu E. Mieželaitis, kaip ir visi vyrai. Žod taupo moterys : J. Degutyt , J. Vaiinait . Jos ir išradingesn s, laisvesn s. Laisv pasisakym priima ir tradicijos neatsisako jaunieji ³.

Treiojoje *Poezijos pavasario* knygoje rad s ir «duoklini » eilrašį . Jaunieji pilietin poezij žiri plaiau: š kavimai dar nereiškia kovingumo. Daugumas rinkinio dalyvi nesiiama jokios «pilietin s» lyrikos. Gaila, es , kad A. Baltakis, aptardamas A. Mackaus kryb , neišvengia «ideologini » banalybi . Be to, pristatymu jieten netur t didžiutis, nes nra «j s » ir « m s » poet , yra tik lietuvi poetai ⁴.

Z. Papekys irgi džiaugiasi, kad poezijon gržta žmogus. Poetai es spontaniški ir emocingi ir nerikiuojami pagal amžį ar užimam viet . Nebes ir politinio budrumo pristatinjant. Net darbo temose jau iama erdv ir amžinumas. Tikras novatorius M. Martinaitis ir S. Geda. Literatrinis pulsas gyvas. Už žmogišk kasdien teisyb pasisako ir senesn s kartos kritikas Br. Raguotis (tik ne melž j

² J. Aistis, *Poezijos pavasaris*, žr. *Draugas*, 1966.X.15 d.

³ T. Guopis [Antanaitis], *Du poezijos pavasariai*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 13 knyga, 95-107 psl.

⁴ T. Guopis [Antanaitis], *Pavasaris eucharistiniais metais*, žr. *Metmenys*, 1968 m. 15 knyga, 165-171 psl.

apoteozavim, kaip Stalino laikais). Dabar žengia li desys, idealo ilgesys, meil ir kiti « dekadentiniai», bet žmogiški jausmai ir santykis su gamta⁵.

1969 ir 1970 m. *Poezijos Pavasarius* Lietuvoje aptaria T. Antanaitis (Irena Trakelyt). ia jis daugiausia taikliai grybštelia eil autori, nurodydamas esmines j poezijos žymes ir duodamas pavyzd li. Jis pažymi nepretenzing, paprastais žodžiais dideles gyvenimo tiesas reiškiant, « neatsiderinusio » instrumento, naujomis gaidomis apie gimt j grunt giedant E. Matuzevi i, ypa išrading formos meistr E. Mieželait, šveln j, kartais ironišk A. Maldon, švieži A. Bernot, sutaur jusi J. Degutyt, miniati rišk J. Vai i nait, kalbant su savimi M. Martinait. Iš jaunesni j užgriebia atvir vyriško mosto A. Mikut, vispusišk elegant, b ties esm s ieškotoj T. Venclov, laikinumo nuotaikos reišk j E. Sku ait, kuri poezijos versmi ieško kasdienyb je, melancholišk subtili V. Pal inskait, gaivališk ir dinamišk E. Girkontait, be riksmo estradiškai kalban i M. Kontrimait, epiško mosto A. Bukont. Visi jie tematiškai sunku suskirstyti; jie reiškia individualius išgyvenimus buities r muose: savo žem s meil, t višk s peizaž, vaikyst s prisiminimus. Kaimas vis teb ra kv pimo šaltinis. Jaunieji stengiasi didelius daiktus atskleisti mažuose. ia mes dar neaptariame vertim, o ten daugiau r pinamasi: taip pat ir dalijamasi su latviais savo k ryba⁶.

Kult rini ryši su užsienio lietuviais komiteto leidinys *Graži tu, mano brangi t vyne* (1967 m.) nevienodai sutiktas. L. Karklius t leidin laiko literat ros ir propagandos hibridu, kur neskiriami gr dai nuo pel (dedami: A. Eegratis, Senas Vincas, Kaškaitis). Lietuvoje kovojama su tautiškumu ir kult ros « nacionaliniu uždaru », brukamas « tarybinis internacionalizmas ». O ia priešingai: deda 35 tremtinius, net J. Aist ir B. Brazdžion. O *Lietuvi poezijos* dvitom nepatek: A. Vyka-Vil nas, H. Nagys. K. Brad nas. Vienaip elgiasi namuos, kitaip sveiuos⁷. T. Guopis leidinyje tendencij nerad s, bet pasigenda stipresni Brad no, Nagio bei Vili no k rini. Kritikui svarbi leidinio intencija « parodyti lietuvi literat rin k ryb vienalyt ir nedalom »⁸.

⁵ E. Pape kys, *1968 met poezijos pavasaris*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 knyga, 146-153 psl.

⁶ I. J. Trakelyt [Antanaitis], *Dar du poezijos pavasariai*, žr. *Metmenys*, 1971 m. 22 knyga, 155-167 psl.

⁷ L. Karklius, *Dovanotam arkliui dantis paži r jus*, žr. *Aidai*, 1969 m. 6 nr., 284-286 psl.

⁸ T. Guopis, [Antanaitis], *Apie graži t vyn*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 knyga, 166-171 psl.

Graž jaun j poet aptarim dav J. V laikis. Giliai su poetiniu skoniu apib Vytaut Karali, Alfons Maldon, Justin Marcinkevi ir Judit Vai i nait. Karalius suvok s gyvenimo tuštum, užuominomis kalba apie miniažmogio aukl jim Sovietuose; turi daug vidin s energijos. Maldonis — jautrus lyrikas, žvelgi s iš visuomenin s perspektyvos, glaustakalbis, tradiciškai eiluoju s. Pasižymi giliu pergyvenimu, potekste, nuotaik niuansavimu ir jaunatvišku poži riu gyvenim, asmens dvilypumu: « Viskas taip darnu, aišku ir prasminga kalbant apie kitus ir apie gyvenam j laikotarp, bet, kai jis atsisuka sav j *aš* ir pažvelgia problemas, lie ian ias tiesiogiai poet, tampa nepaprastai jautrus laiko t kmei ir mir iai»^{8 9}. Marcinkevi ius, aprašin j s student nuotaikas ir politinius konfliktus, yra tarsi sovietinis romantikas. Jau ia kaimo psich. Nekalt žmoni tragedij sugeba perkelti už laiko ribos, pavyzdžiui, deganti motina — Amžinoji Lietuva. Fragmentiniai Vai i nait s eil raš iai atitinka jos pasaul jaut — ji tartum visatos centras. Gyvenimo trapumas, nusivylimas, noras kažkur išeiti ir greta vaiko optimizmas. V laikis iš jos daug tikisi: « Stilistin s savyb s ir poetin pasaul jauta liudija individualaus talento poet. Gaus jant gyvenimo patir iai ir apvaldžius jau savit charakter gavusi s išraiškos priemonės, gal b t bus Vai i nait antra moteris m s poezijos istorijoje verta poet s vardo »^{10 11}.

Tikru talentu Z. Pape kys laiko J. Marcinkevi i ir jame jau ia reali meil ir užuojaut žmogui, ypa *Kraujo ir pelen* poemoje. «Justino Marcinkevi iaus poezijos gyvoji šerdis yra absoliutus tik jimas komunizmo doktrinos tiesa ir jos pergale pasaulyje. D l to, kaip ir vis neofit, jo giesm yra patetiška, ir retoriška, ir naivi, ir suvedžiojanti, klaidinanti, bet kartu ir kažkur pasiutusiai tikra»¹¹. Nors poemoje *Kraujas ir pelenai* autorius apsilenk s su istorine tiesa, betgi stengiasi nupiešti laikotarpio fon. Jis atk r tragedij tiek kart degintos, bet nesudegintos Lietuvos. Nepaisant svetim tak, recenzentas jau i s gyv dievdirbio dvasi. *Publicistin poema* recenzentui atrodo impulsyvi, «kilusi iš reikalo prabilti dideliais ir svariais žodžiais»¹². Ir ten, Lietuvoje, aštrus kart klausimas. Jaunojoje kartoje poetas neranda ir id j tiesos, tik jimo, o kas turi tiksl,

⁸ J. V laikis, *Keturi dabartiniai Lietuvos poetai*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1965. VIII.26 d. ir IX.2 d.

¹⁰ Ten pat, IX.2 d.

¹¹ Z. Pape kys, *Justinas Marcinkevi ius*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 3 knyga, 53 psl.

¹² Ten pat, 67 psl.

krypt — jai tik beprotyb (*Pušis, kuri juok si*). Nuostabi eil raš-
i erotiniais, asmeniniais motyvais bei patriotini es cikle : *Duon
raikan ios rankos*. Bet brandžiausia poema recenzentas laiko *Donelait*
(1964 m.), kur reiškiamas tautos nemarumo idėja. Autorius kovoj s
už abstrakti ties kult atmetant žmog , suprantant , kad žmon s
patys yra tiesa. Paskutin je poemoje *Siena* autorius kalba, kad isto-
rijoje pirm kart duota galimyb susinaikint save. Tad : « B tinai rei-
kia prijaukinti pasaul , padaryti j žmogaus s jungininku. Žmogus
negali gyventi baim s ir netikrumo pasaulyje», — sakosi pats auto-
rius¹³. Z. Pape kys nuosekliai eina per visus veikalus, sekdamas ta-
lento augim , objektyvus ir supranta jo k rimo s lygas, vertindamas
per propagandos kemsynus išsimušian ias poezijos versmes.

Judita Vai i nait Z. Pape kiui atrodo gabi, išsilavinusi, imli
kelion s sp džiams, atkakliai besistengianti išsakyti savo gyvenim
tiesiai, atvirai. Labai anksti išvengusi svetim tak . Išėivijos skai-
tytojui kalbanti gyva m s kartos kalba. Nors tematika ne vairi,
bet kalba apie vis savo kart , augusi laiku, kai sunku išlaikyti
tik jim g riu, draugyste, ištikimybe. Tai dar prieštelevizin s eros
žmogus, ne varytas vienatv s ir bej giškumo gard , dar gal s susi-
kalb ti su vyresni ja karta¹⁴.

Naujas Marcinkevi iaus k rybos etapas prasid jo *Mediniuose til-
tuose* (1967), knygoje pilnoje ner pestingumo, spalvingoje kaip vai-
vorykšt . Ten jis vadavosi iš publicistikos, sauso intelektualumo.
Liepsnojan iame kr me tas procesas eina tolyn. Rinkin jungia « orus
susim stymas». Tai lyg poetin Lietuvos topografija. Savotiška
Laišku iš t višk s poezija pavergia atvirumu, švelnia melancholija
ir šiluma. Poetas perkuria tikrov mistin peizaž , nat raliai santy-
kiauja su gamta. T višk s žmoni buitis kone biblin . Nuostabiai
reiškia kaimo žmogaus sieloje t nant prad¹⁵.

Pažym tin studij l dav R. Šilbajoris. Degutyt rinktin je
M lynas deltas šviesos ir tamsos priešingyb mis, k n ir siel maiti-
nan i rank metaforomis reiškia gyvenimo tek jim . Autor siekia
nustatyti savo santyk su pasauliu ir atstatyti savo poetin Lietuv .
Asmuo santykiauja su visata, s mon pavirsta viskuo ir kyla dialogas
su mirusiais. Mirties absoliutumas apsprendžia jos tikrov s pob d .
Mirtis ne anga saul , bet šulinys, « m nuo juodas». Degutyt turi
savo spalv sistem tam santykiui su tikrove reikšti. Ir kritikas

¹³ Ten pat, 80 psl.

¹⁴ Z. Pape kys, *Poet s Juditos Vai i nait s takas*, žr. *Metmenys*, 1969 m.
18 knyga, 126-132 psl.

¹⁵ Z. Pape kys, *Dvi Justino Marcinkevi iaus knygos*, žr. ten pat, 151-164 psl.

eina jos ieškojimų keliu — siekiant kontakto su žmonėmis ir daiktais, ieškant gyvenimo prasmės. Degutytė susikūrė sau « modelį » — jungtinį poetinį pergyvenimą ir išraiškos priemonių struktūrą, kur eina poetas *as* medžiai, upės, spalvos, skausmas, mirtis, gyvenimas, laimėjimas Kiekvieno laikotarpio poetai kuriasi savo Lietuvoje: Maironis, laisvos Lietuvos, tremties, Stalino laikų poetai turi vis kitokią savo Lietuvos. Mes neturime Degutytės ar kito tenyškio poeto karyboje ieškoti slapto « priešiško » režimui. Verčiau ieškokime kontakto tarp mūsų kaip poetinės tiesos pajutime. Degutytė Lietuva — baltas vieškelis ar rankšluostelis su istorijos rašto žymėmis Mūsų žemininkai bus padarę tenyškiam poetams atkurti savo kraštą, kuriame ir mes ir jie esame namuose. Kritiko manymu, Degutytė yra patarnavusi, kaip begali patarnauti talentingas, nuoširdus žmogus: « Tarp mūsų gyvybės geriausias laidas yra lietuviškas žodis, vartojamas ne tik kasdieninei kalbai, tik politiniams — ideologiniams tikslams, bet, svarbiausia, pačios to žodžio šventovės — lietuviškos žodinės kultūros ugdymui »¹⁶.

Panašiai jis peržvelgia ir J. Vaišnaitės poeziją. Jos nelaiko intelektualine poete, o daugiau emocinio tikrovės pergyvenimo. Savo jausmus ji reiškia subtiliomis ir komplikuotomis priemonėmis, išbalansuota vaizdų, ritmo ir metaforų struktūra. Pavyzdžiui, garsų pasikartojimas suderintas su žodžių tiesioginėmis ir perkeltinėmis prasmėmis, kad iš žodžių ir garsų iškyla gilesnis paslaptas pergyvenimas, neišsakomas vienas žodžiais. Jos spalvų ir šviesos deriniai ypač svarbūs — domsis savaime ir jų pynimo būdas poetinė priemonė visumai. Kritikas tiria rinkinį *Kaip žalias vynas* (1962) ir *Po šiaurės herbais* (1968), priemonių panaudojimą. Pirmajame šviesa ir spalva — viena savaranki tikrovės apraška. Juodvi santykiuodamos sukuria erdvę — fizinę ir dvasinę. Jos vartojamos trejopai: 1. perduodama centrinis eilės raštas pergyvenimas, 2. jos ne tik centre, bet ir pergeria eilės rašto struktūrą, išreiškia gilesnį minties ir jausmo dimensiją, 3. šviesos spalvos vaizdai bei metaforos nedominuoja, bet su kitais vaizdais reiškia eilės sudėtingą pergyvenimą. Spalva ir šviesa vartojamos išreikšti jausmus, daiktams, vyksmams, sprendžiantiems žmogaus likimą ar reiškinį vidiniame pergyvenimo atitikmenis. Pats žmogus kaip objektas, jį gaunantis moniškas procesas eina atskiru elementu per šviesos ir spalvų pergertą erdvę¹⁷.

¹⁶ R. Šilbajoris, *Tarp mūsų ir asmuo J. Degutytės poezijoje*, žr. ten pat, 57-84 psl.

¹⁷ *Šviesa ir spalvos* Juditos Vaišnaitės poezijoje, žr. *Metmenys*, 1971 m. 22

Aptardamas *Po šiaurės herbais*, Šilbajoris leidžiasi ir prasmės — turinio aiškinimui: trumpame eilraštyje randa apjungtus ilgiausius šimtmečius. *Pavasario pasifj* cikle poetė šviesos metaforomis reiškia asmeninius pergyvenimus. Žmogus išreiškiamas kaip šviesos ir spalvos poetinis vaizdas. Jungiant seno ir naujo pasaulio vaizdžio elementus, sukeliama paslaptis eilraštyje laiko pajautimas¹⁸. Daroma Vairėnaitės spalvos ir šviesos analizė paaiškina ne tik šios poetės kūrybą, bet gali eiti pavyzdžiu ir kitam poetui struktūriniam nagrinėjimui. Tai lyg paruošiamasis darbas idėjiniame-estetiniame vertinime. Žinoma, šita techninė analizė poezijos vertinimui neparedo.

Pabrėžtina, kad paskutiniu metu *Metmenys* ypač atsidėjimą nagrinėja Lietuvos poezijai ir daro tai nuoširdžiai, dalykiškai, atžvalgiai. Skaitytojui tuo būdu yra gerai informuojami.

Okupuotosios Lietuvos poezija, Pr. Visvydo manymu, «žygiuoja dvasiškai laisvai, naujai orbitoje bei vaizdžiuopu, stengdamasi kuo efektingiau panaudoti poetines priemones»¹⁹. Tenyksiškai poetai, anot J. Degutytės, norint poezijos «didelės, nesuvaržytos jokiais kanoais, jokiom literatūrinim mokyklom, drąsios (bet ne manieringos), gilios, ir ne pseudofilosofiškos, kad alsuot ne vienadiene tiesa, kad maitint si kasdienybę, ir vizijos, kad ji būtų laikmečio gyvas kūnas ir kraujas. Kad būtų poezija. Tikra»²⁰. Jau dabar tie poetai pasako daugiau, negu galima. Prasiveržia ir religinis jausmas.

Prie okupuotosios Lietuvos literatūrinio gyvenimo grįžta ironizuodamas J. Baltušio, stambaus rašytojo, ginanio soviet valdžią, kaip Šolochovas, atsiminimus²¹. Visvydas žeria, kad nepriklausomoje Lietuvoje gal jo prieš valdžią murmti P. Cvirka. Jo talentas buvo pripažintas; liberalai kultūrininkai jį palaikė, taip ir S. Norkas ir A. Venclovas. Mat savyžiaus, Mikelinso, Sluckio, Bieliausko, Kašausko moralinius motyvus, psichologines gelmes, vaizdingą, išdailintą literatūrą. Bet pasigenda atviro galingo pasisakymo. Atimtas teisybės žodis. Ir jis myli Lietuvą, o bėgdamas galvą. Lietuva — tyruose žengia karavanas. Gal kada ir pasieks laisvos oazės²².

Lietuvoje likus E. Matuzevičiui vadina pajūrio dainiumi. Lietuvos gamtos motyvas ten dabar poetė skydas, kaip tremties poetė gamtos motyvas gimsta iš nostalgijos. Matuzevičius gieda Lietuvai kaip

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Pr. Visvydas, *O tvišk s pilkasa spinduly; Poezijos pavasaris*, žr. *Draugas*, 1971.X.9 d.

²⁰ Ten pat.

²² Pr. Visvydas, *Apie tyruose žengianti karavan*, žr. *Draugas*, 1971.11.24 d.

vieversys. Jis šviesus, liaudiškai paprastas ; dvelkia žemininkais. Spindinti vaikystė, gimtasis reljefas, pajūrio gamta — jo stiprybė. Socialinio gyvenimo «entuziazmas» tik dąrką jo poezij²³.

Visvydas g risi klasiškai europišku T. Venclovos akira iu, S. Gedos vaizdžiais ir pakelta intonacija, V. Blož s ilgais fantastiškais preliudais. Tik *Poezijos pavasaris* gal t traukti ir iškilėsnius išėivijos poetus, kad ir skirtingos ideologijos. Lietuvos poezija « maitinasi sodria žmoni kalba, vaizdinga gamtos aplinka, turininga tautosaka, domia istorija. Ji yra išvys iusi ir gana ger teknik »²⁴. Bet ji turi b ti labai atsargi, — kiekvienas polinkis draudžiam estetikos ir asmeninio tik jimo zon ten budriausiai partijos sekamas. Bet tenyšk io poeto žodžiais, tokia poezija «yra balsas, už kur reikia mok ti gyvenimu ir krauju, balsas, dovanojamas tautai per geriausius jos žmones »²⁵.

Ok. Lietuvos poeto T. Venclovos lyrikos virš ne Pr. Visvydas laiko jo metafizinį jausmingumą — ram , hermetišk , elegišk . Kritikas nesusigaud s A. Greimo straipsnyje, kur minimi palaidi, prieštarauj Venclovos vaizdai²⁶. Visvydui rodosi, kad Venclovos vaizdžius riša pilna išgyvenimo rimtis. Visur — ieškojimas, susikau-pimas ir atranka. Greimas, abejodamas Venclovos poezijos analiz s galimumu, tur t to ir nesiimti: be reikalo komplikuotai sampro-tauja, pavyzdžiui, apie «pavirtimo » fig r . Pats Visvydas vaizdus aiškina poeto patirtimi. Poetas nusigr ž s nuo slegian ios tikrov s ir išsilaisvinim rad s mene. Nelyginant *Hamleto* pabaigoje, ia pasa-koma, kad pasaulis suprast pavojing tikrov , už kurios išreiškim tokiems poetams, kaip Mandelštamas, «beprotnamiai, kal jimas ir purvas ». Ir išveda: imlus poezijai supras Venclovos *Kalbos ženkluose* «hermetiškame žodyne ne tik amžinyb s ar žmogaus egzistencijos gel-mes, ne tik Sovietijos r stus randus, bet ir tamsumą nuskaidrinant troškim išsiveržti iš melo, dainuoti tobul teising poezij »²⁷. Šiame straipsnyje Visvydas be ypatingo gudravimo ir perkrovimo tarptau-tiniais žodžiais bus teisingai pri j s prie Venclovos poezijos.

Visvydas lygina J. Degutyt s ir J. Vai i nait s poezij . Degu-tyt tiesiogiai, intymiai santykiuoja su pasauliu, jau iama egzisten-

²³ Pr. Visvydas, *E. Matulevi ius — Lietuvos pajūrio dainius*, žr. *Aidai*, 1970 m. 2 nr., 80-82 psl.

²⁴ Pr. Visvydas, *Ot višk s pilkasai spinduly*, žr. *Draugas*, 1971.X.9 d.

²⁵ Ten pat.

²⁶ A. Greimas, *Tomo Venclovos beveik beprasm poezija*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 18 knyga, 9-17 psl.

²⁷ Pr. Visvydas, *Metafizinio jausmingumo poezija Lietuvoje*, žr. *Draugas*, 1972. XII.16 d.

cine tampa ; ramiai teigia gyvenimo visum , be oficialaus balasto ir tikinanti. Jos patirtis švelni ir šventa. Iš nuostabos b senos ji eina mirties žingsni pajutim ir gr sm s nuojaut , skamba nuožm s balsai. Iš tradicin s eil daros per jusi verlibr su liaudies dain techniniu elementu²⁸.

J. Vai i nait stovi atokiai, stebi ir renka medžiag iš aplinkos, tapo ramius impresionistinius kaleidoskopinius paveikslus. Žaidžia s vokomis, asociacijomis. Gamtos elementus sieja su laiko reiškiniais ir istorijos pamokomis. Visa tai nenustelbia jos eil daros ir poetinio audinio vairumo bei išradingo stiliaus. Eil rašt kuria proto energija. Vai i nait s miestiškumas papildo Degutyt s gamtiškai subtili siel . Abi poet s Visvydo pateikiamos gyvos ir patrauklios²⁹.

Okupant pastatytas sekti tremties lietuvi gyvenim V. Kazakevi ius be reikalo krykštauja, kad tremtiniai susidom j okupuotosios Lietuvos literat ra, prie kurios «išėivis, pasiilg s gimtojo krašto, pripuola lyg prie gaivinan io šaltinio »³⁰. O neseniai J. Baltušis giedoj s : « Stebina j [tremtini] protavimo ribotumas, minties aklumai, visiškas epochos neįjautimas ir, žinoma, nuožmumas [...] Tai visai sužv r j žmon s»³¹... nes nepritaria Lietuvos okupacijai. Kaip tas dvi nuomonės suderinti, Visvydas neišman s. Tiesa, lietuviai ilgisi Lietuvos, myli jos kalb , domisi jos literat ra, bet tik lietuviai k rybos, ne soviet . Okupuotojoje Lietuvoje nerasi tremtinių k rybos lietuviai bibliotekose, nes tai neleidžiama. Rasi nebent pogrindyje. O vis d lto m sišk literat ra ten pakli va ir daro tak , ypa žeminink romantika veikia Degutyt , Martinait , Jakšt , Vai i nait . Veikia Brad nas, Nili nas, Ma ernis, Nagys, Radauskas. O ne sileidžia, kad bijoma konkurent ir m s Ais io, Brazdžionio, žeminink magnetizmo»³².

Ir H. Nagys mano, kad m s poezija takoja dabartinius Lietuvos poetus. Tremties poetai ten, deja, viešai laikomi raupsuotaisiais. O ir Amerikoje nepyragai ³³.

²⁸ Pr. Visvydas, *J. Degutyt s ir J. Vai i nait s k ryba*, žr. *Aidai*, 1971 m. 2 nr., 65-67 psl. ir 3 nr., 111-112 psl.

²⁹ Ten pat.

³⁰ V. Kazakevi ius, *Lyg prie gaivinan io šaltinio*, žr. *Pergal* , 1970 m. 4 nr., 80-84 psl.

³² Pr. Visvydas, *Vieni lentynoje, kiti pogrindyje*, žr. *Draugas*, 1970.IX.1 d.

³³ *Lietuvi literat roje visiems bus vietos. Pokalbis su H. Nagiu, Lietuvi Rašytoj Draugijos 1969 m. premijos laureatu*, žr. *Draugas*, 1970. IX.12 d.

Tenykšt s prozos bendr platok apžvalg duoda Rasa Iešmantait ir Vincas Kaz nas³⁴.

Partizan laikotarp vaizduojan ius romanus aptaria A. Landsbergis. Tragiškuoju laikotarpiu vyrauja « socialistinis realizmas». Visa ap m s ideologinis marksizmo-leninizmo planas. Romanai prasideda suirute ir baigiasi priart jimu prie didžiojo siekimo. Tad ir konflikto pasekm iš anksto apspr sta. Psichologija išjungta. Teigiami veik jai samdiniai ir fabrik darbinink vaikai; neigiami — buržuaziniai policininkai, turtingi kininkai ir dvarininkai. Komunist silpnyb s — degtin , pesimizmas ir perd tas smurtas. Darbas, švietimas ir pavyzdžiai nugali. Persilaužia ir dažnas inteligentas, pavyzdžiui, kaimo mokytojas. Neigiami veik jai su fiziniais tr kumais, dvasios elgetos, pilni prietar ir god s. Didvyriai — teigiami veik jai, kuri virš n — rusas. Senoji ir jaunoji karta konflikte. Senieji prietaringi, kunig sukvailinti. Jaunuoli pareiga t vus bei gimines sk sti. Tariamasis realizmas — stilizuota abstrakcija pagal soviet roman ir film . Kituose satelituose jau išsivaduota iš socialistinio realizmo. P. Cvirka nebaigtame romane bando t užtvar lauzti: ia mokytojas galvoja, kad Rusijai lengviau, nes patys rusai ten komunizm vykdo^{35 36}.

Išsamiau t tem aptaria B. Vaškelis. Sovietin valdžia partizan pasipriešinim vadina «banditizmu», o grožin je literat roje dar partizanai vadinami « klasiniais priešais », « nacionalžudikais », jei švelniau — « buoži s neliais », « naktiniais sve iais », « žaliaisiais broliais », « miškiniais », « žaliukais ». Iki 1960 m. vaizduojami trafaretiškai — J. Dovyd no, J. Marcinkevi iaus, A. Baltakio. N ra gyvo personažo. A. Baltr nas duoda daugiau aspekt : partizanai neb tinai tik iš nusikalt li . M. Sluckio partizanai — sugyvul j ; tai siejama ne tik su «buožiška » kilme, bet ir kaip miško gyvenimo ir pavoj tak . A. Bieliauskas pogrind vaizduoja su pašaipa. V. Rimkevi ius veda vidurio kelio žmones, neužsiangažavusius niekam. Nuo 1959 m. pasirod partizan vaizdavime pakitimai. Rašytojai patys buvo išgyven t laikotarp , tad mažiau trafaretinio vaizdavimo. Partizanin s temos dabar galima skirstyti: 1. kaimie i pergyvenimai tarp srib ir partizan , 2. partizan vidiniai pergyvenimai ir naujos situacijos, 3. buvusi partizan dabartin b sena. 1-j tem lie ia V. Petkevi-

³⁴ R. Iešmantait ir V. Kaz nas, *Šiandienin s apraiškos Lietuvos prozoje: Žvilgsnis per apr kus stikl*, žr. *Metmenys*, 1968 m. 15 knyga, 51-81 psl.

³⁶ A. Landsbergis, *Komunistiniai romanai apie pokario kovas*, žr. *Varpas*, 1958 m. 3-4 nr., 103-111 psl.

iaus *Apie duon , meil ir šautuv , J. Apu io novel s Rugs jo paukš-
iai*, A. Pociaus *Šieno vežimas* ; 2-j — A. Pociaus *Tik du s n s*,
D. Urnevi iut s *Vadink mane motina* ir V. Petkevi iaus min -
tasis *Apie duon , meil ir šautuv* ; 3-j — V. Rimkevi iaus *Kelias*,
J. Mikelinsko *K dik lis* (novel), A. Markevi iaus *Plakatas resto-
rano lange* (novel s). Partizanai vair ja: jie yra suklaidinti, iš j
partizanus d l materialini g rybi , žiaur s, sadistai. Bet yra ir
idealist (H. Korsakien s *Neapšviestoji m nulio pus* partizan
idealist nušov s komunistas graužiasi). Apskritai daugumai rašy-
toj — kas nepakluso soviet valdžiai ir ginklu pasipriešino, tas
jo nužmogint j kategorij . Tod l Sluckio, Baltr no, Dovydai io
aktyvistai bei sribai juos žudo ir padeda tremti Sibir be skru-
pul . Išimty s kitaip pažvelgiant ia dar retos. Nors kai kurie bando
partizan pažvelgti kaip žmog , bet apskritai viskas perteikiama
sovietin s ideologijos šviesoje³⁶.

Apie partizan tem rašo ir J. Aistis. 1920-30 m. karta dalyvavo
istreibiteli eil se; tuo dabar nesididžiuoja; jie buvo tik marionet s
okupanto rankose, kuriam r p jo tomis skerdyn mis naikinti m s
taut . Iššudyta daug ir be reikalo, kaip net rašytojai prisipaž sta.
Dažnas rašytojas (A. Bieliauskas, Rimkevi ius) yra nemokšos ir
savo bibliofobija didžiuojasi. Tuo tur t susir pinti akademikai,
kurie dabar tik id jiškumo, o ne raštingumo bei meniškumo ži ri ^{36 37}.

R. Šilbajoris apžvelg okupuotosios Lietuvos novel . Jis mano,
kad Lietuvoje novel geriausiai rodo, jog menas — tik netobula
tikrov s imitacija. Tos tikrov s p dsak jis ten mato daug ir vai-
ri . Teny kš iai rašytojai irgi turi savo praradimo tem : mes b gome
nuo rus , jie — nuo vokie i . J novel je atsispindi partizan
laikai (M. Sluckis), kai kur jau iama inscenuota partijos sekre-
toriaus kalba (Avyžius); socialistinio realizmo keliu eina J. Šimkus,
A. Sprindys, J. Dovydaitis. Geriausios novel s stilizuotos (J. Bal-
tušio, J. Grušo, I. Mero). A. Vienuolis ir A. Venclova vis dar gali
pamokyti, kaip rašyti realistin novel . D l novel s silpnumo kalta
ir režimo filosofija, susiaurinanti gyvenim . R. Kašauskas išveda
nauj heroj — šofer — gyv , ne abstrak iai išgražint proletar
(*Dideli žmoni žaidimai*). Poetinio vaizdo principu paremta J. Apu-
io *Dobiliena*. Apskritai, R. Šilbajoris pažangos vis d lto randa³⁸.

³⁶ B. Vaškel is, *Partizanai sovietin je literat roje*, žr. *Metmenys*, 1970 m. 19
knyga, 100-117 psl. ir *Draugas*, 1969.XII.6 d.

³⁷ J. Aistis, *Istreibiteliški romanai*, žr. *Draugas*, 1968.IV.19 d.

³⁸ R. Šilbajoris, *Lietuvi dabartin novel*, žr. *Aidai*, 1970 m. 9 nr., 428-
432 psl.

Iš stambesni tenykšt s prozos veikal m s kritikai vertino J. Baltušio, A. Bieliausko, J. Avyžiaus, M. Sluckio ir K. Mikelinsko romanus. Kalb damas apie J. Baltušio *Parduotas vasaras, Darbininko* recenzentas pripažino, kad autorius gabiai riš s žod ir vaizd , yra pasakojimo meistras, puikiai moka lietuvi kalb , paž sta kaimo psychologij , netingi parinkti vaizdingas priemones. Bet tematika nenauja, jo kininkai — gobšai, tarnai — vargšai, o valdininkai — pataik nai ir kvailiai. gal veikalas nukent j s nuo neska-naus šaržo³⁹.

« Atlydžio » met beletristika pajuto v liau už poezij . Bet individas ir ia gauna vis didesni teisi prieš visuomen . Dabar ateina ir psichologinis romanas. Vienas iš toki A. Bieliausko *Kauno romanas*. Autorius naudoja *flashback* form , rašo daugiaaukšiais sakiniais, praeities sp džius maišydamas su dabarties. Pasakojama pirmuoju asmeniu. Titas Guopis j vertina šitaip: « Savo literat riniu svoriu, ypa formos šviežumu ar net brandumu *Kauno romanas* yra gana retas paukštis m s literat roje»⁴⁰. Gaila, G. Galva, politinis komentatorius mato, kad autorius tik atliko užsakyt j darb — triuškindi Stalino statulas. Girdi, autorius band s tik išskleisti savo tezes, bet nepavyk⁴¹.

Antras žymesnis romanas Lietuvoje, kur panaudotas vidinis monologas, s mon s srutas, šalia *Kauno romano*, yra M. Sluckio *Aukso obuolys*. vykiai pasakojami treiuoju asmeniu, bet perpinti pagrindini veik j tiesioginiais samprotavimais, s mon s srautu. Visi veik jai gerai individualizuoti. Abiejuose romanuose yra tendencija šaržuoti sen j , buržuazin kart . Kart plyšys aiškus. Jau iamas didelis grubumas žmoni santykiuose, — tai pateisina tikrov . Šis psichologinis k rinys Sluckiui pavyk s. Jo pagrindiniai personažai domesni už *Kauno romano* veik jus⁴². Bet tenykštis kritikas V. Kubilius taria abu romanu esant uždarytu istorinio laiko r muose ir nepasiekiant bendresni žmogiškosios buities aspekt⁴³. O lyrika aiškiai tai akcentuoja (to m siškiam romane nuolat pasigenda J. Grinius). Romanas vis dar neatskleidžia žmogaus pilnai, nes to dar nereikalauja pati situacija⁴⁴. Apie *Adomo Obuol* ir *Kauno roman* pasisako ir R. E. Maziliauskas. Jo manymu rimt litera-

⁴⁰ T. Guopis [Antanaitis], *Neelinis romanas, s žininga ir nes žininga kritika*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 16 knyga, 161-168 psl.

⁴¹ G. Galva, *Dabartin buitis ir «Kauno romanas»*, žr. *T višk s Žiburiai*, 1967 m., 10 ir 11 nr.

⁴⁴ T. Guopis (Antanaitis), *«Adomo obuolys» ir kritikos atgimimas*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 knyga, 119-127 psl.

tur skaitan ir padaug ju. Bet Lietuvos literatūrinis gyvenimas atsilik s. *Adomo obuolys* ir *Kauno romanas* skaitytojams ten buvo savotiškas šokas. Socialistinis realizmas, netoks vulgarus, tebegalioja. Jei tik rašytojas sutikins komunistas, gali rašyti džiūsiška maniera, ir jo veikalas bus priskiriamas prie socialistinio realizmo, kad tik potekst partiška. Dėl to šiuodu rašytojai, geri partieiai, ir išveng pylos⁴⁵.

T. Guopis roman *Kaimas kryžkelje* laiko, kad ir pataisytu nuo « kulto » laik , vis vien tendencingu, norintu mokyti; o mokymas yra moralist , bet ne romanist tikslas. Autorius drusus, kad neveng priminti išvežimus; bet nestinga ir valdžios liaupsinim . Veik jai suscheminti, traktuojami nelygiai. Kur kas jam atrodo pranašesnis Katiliškio *Miškaiteina ruduo*⁴⁶.

Antanaitis palankai peržvelgia J. Avyžiaus *Sodyb tušt jimo met* . Tai bešališkas vaizdavimas. Tik veik jai kalbasi per daug šli fuotu stiliumi ir per daug velkama veik j praeities. Prozos laim jimas — Odiniai dialogai, betarpiški veik j pasisakymai. Romanas atrod s nebaigtas — veik jai dar netar galutinio žodžio⁴⁷.

A. Bieliausko *Kauno romanas* ir M. Sluckio *Adomo obuolys* rodo formos suart jim su Vakar romanu. Raimondas Kašauskas *Senjojo miesto amžiuje* nesigriebs « ribos situacij », l tai paruošdamas charakter atskleidžianiomis scenomis, vispusiškai parodo veik jus. Jo k riny s pasižymi ypatingomis, « šiandienin je gimtojo krašto literatūroje labai retomis, kuri pati svarbiausioji yra autoriaus paži ra žmog : ji suprantanti, atlaidi, šviesi, humaniška »⁴⁸. Visi veik jai tikimi ir gyvi. Tavo Adomo portrete kiekvienas senst s žmogus ras dal sav s. « Kada rašytojas skaitytoj priveria k rinyje rasti dal sav s, kaip žmogaus, universalaus ir nepakartojamo, išjungto iš gyvenimo aplinkos, jis ir savo k riniui jau duoda universalumo bruož , jis jau ir pats daro žingsn per laiko ir aplinkos rib »^{49 50}. Kritikas vertina š neprikraut « reikalaujamo » praeities pasmerkimo, objektyviai stebint gyvenim k rin ^{50*}.

⁴⁵ R. E. Maziliauskas, *Eстетika ir idjiniai kriterijai. S mon s srutas*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 2 nr., 6 psl.

⁴⁶ T. Guopis [Antanaitis], *Du Jono Avyžiaus romanai*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 18 knyga, 164-176 psl.

⁴⁷ Irena Trakelyt [Antanaitis], *Romanas, kokio dar netur jome*, žr. *Akira iai*, 1971 m. 8 nr., 8-9 psl.

⁴⁸ I. J. Trakelyt [Antanaitis], *Svarbiau žmoniškai, negu kitiškai*, žr. *Metmenys*, 1970 m. 20 knyga, 183 psl.

⁴⁹ Ten pat, 185 psl.

⁵⁰ Ten pat, 182-187 psl.

L. Mock nas paskutiniais 15 met mato Lietuvos beletristikoje pažang , bet vis dar stokojama profesinio lygio. Štai M. Sluckio romanas *Mano uostas — neramus*, nepaisant m ginimo iš dalies pasakoti herojaus Romualdo vidaus žvilgsniu (s mon s srauto kelias), neturi gilumo, nušliaužia paviršiumi, duoda tik aplinkos herojaus nuotaikos fiksavimo nuotrup . Ir neišaina nei geras tradicinis, nei modernus romanas. Autoriaus pam gimas kalb ti apie prekes ir technik atsitrenkia prieštaravim tarp šnek ir tikrov s. Romanas, nors blizga jo išor ir gyvi dialogai, pagrindin s temos giliau ne užgriebia.⁵¹

Akira iai duoda taikli atskir rašytoj apib dinim . Tai J. V laikio skyrelis *Susipažinimui*. Šiltai jis pristato J. Degutyt , perb g damas jos raid : pradinis pasišok jimas — *Ugnies lašai* (1959), pilkieji rinkiniai: *Dienos — dovanos* (1960), *Ant žem s veido*, atsitiesimas — *Šiaur s vasaros* (1966), brandžios aukštumos — *Pilnatis* (1967), kur srovi iš proseni paveld tas gyvybingumas, per kan i gyvenim išved s gili] tik jim šviesi prad pergale ⁵². Apie Jon Mikelinsk sako, kad jis iš nežymaus dalyko, lyg pad to po mikroskopu, išryškina b dingas detales, dvasin veik jo b kl , kriz . Taipus, kiek impresionistiškas sakiny s tyrin ja dažnai paryškintas psichologini ar moralini problem detales, nešdamas siurrealistini spalv . Dažnai lie iamos aukl jimo staigos. Pavyzdžiui, *Trys dienos ir trys naktys* atskleidžia konflikt tarp nuostat sikibusio ir nuoširdaus žmogaus⁵³. Apie jaun poet Sigit Ged informuoja *Akira iai* ⁵⁴ ⁵⁵, gyvai supažindina su dr si ja humoriste Vytaute Žilinskaite, kuri parodijuoja kukur z , triušį ir metalo laužo epoch ⁵⁵. Satyros žirkli mis pakarpo ir pat E. Mieželait ⁵⁶.

Romualdas Lankauskas neš s nauj problematik , naujas vaizdavimo priemones, gilesn žmogaus ir gyvenimo analiz . Jo knygos «vienadien s » (išperkamos perdien). Apie j buv s tik vienas išsamnis straipsnis (A. Zalatoriaus) ⁵⁷. Jo veikalai: *Klajojantis sm lis*

⁵¹ L. Mock nas, *M. Sluckis per daug apsaugotam uoste*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 24 knyga, 177-185 psl.

⁵⁴ J. V laikis, *Susipažinimui: Janina Degutyt*, žr. *Akira iai*, 1968 m. 3 nr., 9 psl.

⁵³ J. V laikis, *Susipažinimui: Jonas Mikelinskas*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 2 nr., 8-9 psl.

⁵⁴ J. V laikis, *Susipažinimui: Sigitas Geda*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 1 nr.

⁵⁵ J. V laikis, *Susipažinimui: Vytaut Žilinskait*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 1 nr., 8-9 psl.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Ten pat.

(1960), *Kai nutyla trompetis* (1961); jo savumai: vykiai, atsitiktinai situacijos, kur individai pergyveno lemtingus momentus. *Vidury didelio lauko* (1962) dr. siai vaizduoja kar kaip didžiausi žmonijos tragedij, neskirstydamas veiklį į «juodus» ir «baltus». *Tiltas i jūrą* (1963) filminis priemoninis rodo tikrą žmogų iš autoriui žinomos aplinkos, kur būdinga svyravimai, nusivylimas. Anot G. Mareckaitis, ir šis iaušia kritika neužgniaučio noro rašyti⁵⁸. *Treias šešelis* buties aspektai tik fone, o centre kasdieniško gyvenimo nekasdieniški epizodai. Daugiau dramatišk, net tragiškų situacijų. Kiti veikalai: *Nuo ryto iki vakaro* (1965), *Balta, juoda ir mėlyna* (1967).

ia būties atmosfera, laisvoka kompozicija. *Pilka šviesa* (1968) — miesto tematika, banali staigos kasdienyb, inteligento supilkimas, kai modernaus gyvenimo atributai (televizija, mašina) nužmogina⁵⁹. Dalykiškai apžvelgia Juozo Gruškos ryb. ia piešia tris jo kurybos planus: 1. žmonis ir vykiai istorijos kryžkelėje (*Henrikas Mantas*), 2. praeities nusikaltimai šios dienos šviesoje (*Adomo Brunzos paslaptis*) ir 3. dabartinio žmogaus dvasios labirintas (*Meilė, džiazas ir velnias*). Treiojoje nurodo atskleidim gilumini klod ir veda fantastiški; situacij⁶⁰.

Žymiausi dabarties kritik Vytautas Kubili aptaria *Akira Juose*. Tai didelis erudicijos ir taiklus analizuotojas. Svarbiausios jo knygos: *Mūsų rašytojai* (1958) ir *Nauji keli beiėskant* (1964). Pirmojoje kelia stilistines ir žanrines problemas, atžymi knygy naujus ir teigiamus reiškinius, reikalauja «nebijoti dvasinio sudingumo ir skatina siekti gilesnio idjinio aistringumo». Antrojoje knygoje jis jau subrendis ir drisus kritikas, giliai išanalizavęs K. Binkio, Putino, K. Borutos kuryb. Rpinasi menine kurnio verte, pasigenda opi dabarties problemų sprendimo. S. Ner jis ištraukia iš realistin s Žemaitis bendrytis, radis joje kažk daugiau negu tikrov. Studijoje *Romantizmo likimas* išveda, kad dabartiniai poetai dar nesusikursavisto romantinio braižo. Kritikas dalyvauja literaturniuose ginuose, atmeta «komandinį» kritikos ton bei akademinį aukštybi teorinį kritik. Kietai vertina besiveržianius «smonis srauto» metod, bet neturinius tam talento. Jam pirmiausia rpi menin kurnio vertis, o ne autoriaus užmojai ir ideologiniai argumentai⁶¹.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ J. V. Iaikis, *Užgriuvusi sutema yra liudna ir nejauci, Vytautas Kazakevius «Nemune» apie emigrant literatūrą, žr. Akira iai, 1969 m. 3 nr., 7 psl.*

⁶⁰ J. V. Iaikis, *Susipažinimui: Juozas Gruškas, žr. Akira iai, 1969 m. 8 nr., 8-9 psl.*

⁶¹ J. V. Iaikis, *Susipažinimui: Vytautas Kubilius, žr. Akira iai, 1970 m. 3 nr., 8 psl.*

Jaunas poetas Vladas Šimkus visuomen s neliaupsinamas, bet krit tik vertinamas, skaitytoj — poezijos m g j taip pat vertinamas, ver iamas kitas kalbas; l tai jis raš s (teišleid s 3 knygas). Ramus jo kalb jimas reikalauja skaitytojo minties aktyvumo ir menin s nuovokos. Reiklus sau. Jis daiktiškas poetas, iešk s suvokti daikt ir reiškini priežastis ir prasm , kažk daugiau, bet tas didesnis dalykas tuo tarpu sunkiai vyksta⁶².

Marcelinas Martinaitis — kritikas ir poetas, išleid s 3 rinkinius, jau antrajame, *Debes laiptai*, užsirekomenduoja paj giu kontempliatyviu k r ju. Tre iasis rinkinys *Saul s gr ža*. Jis gamtos ir kaimo poetas. Antrajame rinkinyje kaimietiška pasaul jauta perteikiama vaizdais, lyg orientacija daiktiškum . Gimtojoje Žemaitijoje jis ieško gyvenimo tiesos, žmogiškos vert s, ryšio su daiktais ir buitimi. Tai ypa išryšk ja *Saul s gr žoje* tas kaimo pasaul vaizdis — žmogiškos buities apm stymas, kil s⁶³ iš intymaus išgyvenimo, sieki s praeit , istorij , gyvenim ir mirt . Apie okupuotos Lietuvos literat r J. V laikis dar ir kitur raš⁶⁴.

B. Vaškeli s džiaugiasi novel s atsinaujinimu okupuotojoje Lietuvoje. Pastaruoj u metu iškil s R. Kašauskas, ypa su *Senajo miesto amžiumi* (1966) ir *Suaugusi žaidimais* (1969). Šis autorius išsiskiria eilinio žmogaus darbo bite pavaizdavimu. Atskleidžiami t v ir vaik santyki tragiškoji pus , nužmog jimas — dviveidiškumas, nenuoširdumas, žmogaus laikymas tikra darbo mašina. Veik j panašumas, es , kil s iš XX a. susvetim jimo atmosferos, mies io niškos buities. Kašausko žmon s nori atsipl št i nuo supilk jusios kasdienyb s⁶⁵.

K. Keblys okupuotosios Lietuvos novelisto Jono Mikelinsko rinkin *Rugpi io nakt* (1971) vadina žmogišk ja giesme. Mikelinsko k ryb apib din s vienos novel s pavadinimas *Lakštingala — pilkas paukštis*. Jo stilius neblizga, veik jai kalba kasdieniškai, bet jo k rini statyba tvirta. Tai n ra tradiciniai pasakojimai, kas ir kaip atsitiko, bet kaip tas atsitikimas paveik jo žmones, kurie pabunda, praregi, praturt ja. Tematika — ne tradicinis kaimas; veik jai n ra

⁶² J. V laikis, *Susipažinimui: Vladas Šimkus*, žr. *Akira iai*, 1970 m. 7 nr., 8 psl.

⁶³ J. V laikis, *Susipažinimui: Marcelijus Martynaitis*, žr. *Akira iai*, 1971 m. 2 nr., 8 psl.

⁶⁴ J. V laikis, *Žmogaus gr žimas sovietin s Lietuvos literat roje*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 7 knyga; ir *Lithuanian Literature under the Soviets*, žr. *Lituanus*, 1966 m. 3 nr., 25-43 psl.

⁶⁵ B. Vaškeli s, *Susipažinimui: Raimundas Kašauskas*, žr. *Akira iai*, 1972 m. 1 nr., 8-9 psl.

žemdirbiai nei tikri miestiečiai. Žmogus žiūri optimistiškai, jį vaizduoja šiltai. Jo žmogus turi nuolat apsispręsti. Jau iama nuolatin moralin potekst — žmogus atsiliepia žmogui. Autorius, pamoksl nesakydamas, sauja pa į šerd — žmogus⁶⁶.

Titas Guopis (Antanaitis) objektyviai vertina okupuotosios Lietuvos kritikos pastangas. Pasidžiaugia Vytauto Kubiliaus redaguotais *Šiuolaikinis lietuvi literatos bruožais*, einančiais vidurio keliu tarp studijinės analizės ir gyvosios kritikos^{67 68}.

A. Radzevičius savo straipsnyje *Asmenybės koncepcija prozoje ir dramaturgijoje*⁶⁸ pradėjus, kaip kulto laikais, su kapitalistinio pasaulio krize, komunist partijos programa, rodančia sovietinio pasaulio « kitoki kriterij » ties, ir švaistydama « buožmis » ir « klasiniais m. šiais », toliau pasirodo žvalgus ir net drusus, skelbdamas savo sitikinimus — nelaikydamas vadovaujančias asmenis neklaidingais, žodžiu, priartamas prie kartos nepaisančios autoritet, o turinčios savo nuomonę⁶⁹.

A. Buo *Pasakojimas pirmuoju asmeniu ir romano struktūra* išsiskiria « daugžodžiu » ir pomėgiu ieškoti autoritet ir pirmak « svetimuose vandenyse », nes lietuvi romanistai priartėjus prie Vakar Europos rašytojų, stantys vertybi centre žmogaus asmenyb. A. Buas es s teisus, nuosaikiai keldamas toki lietuvi romanist patangas. Tik pasakojimas pirmuoju asmeniu nėra paskutinio dešimtmčio atradimas, kaip tvirtina Buas⁷⁰. A. Zalatorius Antanaičiui atrodo geriausias ši autori tarpe analitikas: daiktiškas, išsamus, atviras, drusus ir aiškai d st s savas nuomones, o ne tik besišauki s kit autoritet⁷¹. A. Salionio straipsnis *Šiuolaikiniai lietuvi dramaturgijos pakitimai* yra labiau apžvalginis, negu analitinis, bet ia vienas iš domiausių ir turtingiausių⁷².

Ilgiausias K. Nastopkos dalykas *Poetinė lyrikos kalba* teisingai pažymi vienos stilistinės krypties suabsoliutinim pokario s lygose, atsiribojim nuo pamaironinink. Dabar atsigr žiama žmogus ir realyb, nauj vaizdai ieškojimus, r mim si praeitimi, tautosaka, kalbos konkretumu — intymumu su skaitytoju. Tik Nastopka m g-

⁶⁶ K. Keblys, *Žmogiškoji Mikelinško giesmė*, žr. *Aidai*, 1972 m. 9 nr. 433-434 psl.

⁶⁷ T. Guopis [Antanaitis], *Nėeilinis kritikos rinkinys*, žr. *Metmenys*, 1971 m. 21 knyga, 160-173 psl.

⁶⁸ *Metmenys*, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

⁶⁹ *Metmenys*, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

⁷⁰ *Metmenys*, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

⁷¹ *Metmenys*, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

⁷² *Metmenys*, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

st s daugžodžiauti⁷³. E. Pakalniškio *Tarybin s lietuvi poemos raidos tendencijos* skirtos daugiausia J. Marcinkeviiaus poemoms aptarti. Šis žanras pagr stai vertinamas ir tikima jo ateitimi⁷⁴. V. Kubilius (*Romantizmo likimas*) galvoja, kad romantizmas pakit j s: užuot žvelg s praeit , dabar persik l « grynus žmogaus sielos pavidalus ». Lietuvi poezijoje es du jo poliai: remiasi revoliuciniu pasaulio pertvarkymu ir grynai dvasine žmogaus psichikos lytimi. Romantizmo tendencij reabilitacija — žingsnis priekin. Antanaitis V. Kubili pagr stai laiko didžiausiu kritikos eruditu Lietuvoje⁷⁵.

Antanaitis g risi jaun ja kritik karta, plat jan iais jos horizontais ir objektyvumu d lei atmetan iais senus šampus, jos atvirumu ir dr sa. M sišk *Lietuvi literat ra svetur* leidin laiko platesniu, dalykiškesni , išsamesniu. ia nuomon s reiškiamos tiesiai, kriterijai universalesni, vertintojai daugiau pasitiki savimi. Abu leidiniai vienas antr papildo. Tai juk lietuvi literat ros nedalomumas ir t stinumas, — išveda Antanaitis⁷⁶.

J. Žemkalnis manymu, J. Grušo *Meil , dzazas ir velnias* iliustruoja Ryt Europos literat ros savitum , su saviosiomis iliuzijomis, potekste, simbolika ir problemomis. Grušas dalimi sijau ia jam tolimos kartos jausmus ir id jas. Jis moralistas teigiama prasme. Bet tas problemas jis suprastina, o jo kalba atsilieka nuo «pakilaus pamišimo» kalbos. Lietuvos literat roje, atskirtoje nuo Vakar literat ros, šis veikalas — kryžkelinis, kelrodis ved s per Varšuv ir Prah ⁷⁷.

Z. Pape kys randa, kad Marcinkevi ius *Mindaugė* duoda «gyv , klystant ir brangiai už visk mokant žmog ». Mindaugas kuria savo diev — viening Lietuv . Recenzentas išryškina svarbesniusius veik jus. Slaptos potekst s ir dramatiškos vietos iškelia veikal , pavyzdžiui, valdovo vienvatv , jo tragiška dimensija, kad gal neliks n ženkl o, k jis per did varg suk r . Mindaugo charakteris turi visuotinum o ir d l to praturtino m s dramaturgij . Veikalas kelia daug klausim : kod l toks chaosas žmogaus sieloj, kas dav teis žmogui kit teisti, o dogmai teis bausti ⁷⁸.

⁷³ Metmenys, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

⁷⁴ Metmenys, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

⁷⁵ Metmenys, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

⁷⁶ Metmenys, 1971 m. 21 knyga, *passim*.

⁷⁷ J. Žemkalnis, *Kryžkelin drama, naujoviškas velnias* žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 knyga, 135-137 psl.

⁷⁸ Z. Pape kys, *Dvi Justino Marcinkevi iaus knygos*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 17 knyga, 151-164 psl.

Kiek kitaip t veikal paži r jo J. Grinius. Kaip atrodo pirmasis Lietuvos valdovas lietuviui komunistui? — klausia kritikas. Istorijos faktus jis vartoja laisvai. Jis rodo naudojant visas priemones Lietuvai suvienyti, kad atsispirt kryžiuo i kylan iai gr smei. Nors ž sta, bet lieka kankinys: nesavanaudiškai siekia suvienyti Lietuv , ir jo kan ios, kilusios d l vartojami] nedor priemoni ir smulki kunigaikš i priešinimosi. Tas kan ias autorius sugeb j s atskleisti, nes yra aiškus poetas ir lietuvis patriotas. Jis vaizduoja Mindaug kaip dabartiniam idealiam lietuviui komunistui atrodo. Autoriui atrodo kelias — bes lyginis vykdymas Maskvos sakym , nes istorijos ratas l m s Lietuvai likti sovietin je imperijoje. Kritikas sitikin s, kad istorijos ratas kaip tik ein s nepalankiu komunistams keliu, o to nemato Lietuvos komunistai. Autorius suk r s dramatišk Mindaug , bet padar s d l komunistini sitikinim dvi klaidas : Mindaug suliaudino, padar amat m g ju (tada — anachronizmas) ir suniekino Kristaus religij Mortos asmenyje, kuri d l pirmojo vyro mirties kalt s grauž si ir iš jo iš proto. O pamiš l jau nebe tragiškas, o melodramatiškas personažas. Jei ne šios dvi klaidos, Marcinkevi ius b t pralenk s ne vien Sruogos dramatin kronik . Ir dabar pralenk dar Kr v s *K stu io mirt* ⁷⁹.

Naujos intonacijos skamba J. Marcinkevi iaus *Mindaugė* ir K. Sajos *Mamut medžiokl s* pastatymuose. *Mindaugas* atstato ryš su Vyd nu, Kr ve, Sruoga ir Putinu. Atsipalaiduojama nuo fotografiško tikrov s kopijavimo. *Mindaugas* daugiau poezijos k rinyš, negu scenos. *Mamut medžiokl* primena lenk pokario teatr ⁸⁰.

Kitas Sajos pjeses aptaria J. Žemkalnis. Jos atsirado, kad tenykšiai saviveikliniai teatrui reikalauja originali ir pavaidinam pjesi , kur keliamos aktualios vietin s problemos, spaudos nelie iamos. Mums jos domios pažinti dabartiniam Lietuvos gyvenimui. Triptikas *Oratorius — Maniakas — Pranašas Jon* (1967) iš buitinio anekdoto eina alegorij . Temos : individas ir minia, masin psichoz , iliuzijos ir kompromisai. Jos apibendrinamos bendražmogiškai. Turi kiek panašumo Ryt Europos absurdo teatr ⁸¹.

Lietuvoje *Vagos* leidykla kuris laikas kasmet išleidžia pradedan i j rašytoj aplank *Pirm j knyg* , kurioje b na 3 plonos

⁷⁹ J. Grinius, *Karalius Mindaugas sovietin je nelaisv je*, žr. *VII Pradalg*, 1971 m., 391-410 psl.; ir *Justino Marcinkevi iaus «Mindaugas»*, žr. *Veidai ir problemas lietuvi literat roje I t*, Roma 1973, 382-392 psl.

⁸⁰ *Teatras Lietuvoje. Laikas reikalauja nauj intonacij*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 7 nr., 4-5 psl.

⁸¹ J. Žemkalnis, *Sajos mažosios pjeses*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 18 knyga, 177-179 psl.

poezijos ir 3 tokios pat prozos knygel s. Apie 1966 m. debiutantus informuoja K stas Reikalas. Iš j išsiskiri s S. Geda mosto laisvumu, impresionistiškais vaizdais. Bet dr sa ir pasitik jimas j veda ner - pestingum . Sant resnis es s A. Bukontas, sugeb s kalb ti prasmingomis metaforomis. Pamokslininkavimo pavojaus neišvengia B. Sangis. Intymumu pasižym s B. Gražys. J. Strielk nas muzikalus, bet per daug ištikimas nusistov jusiam eiliavimui. Jaunieji poetai iš vyresni j paveld j išsiplep jimo lig . Prozininkas E. Ignatavi ius kalba gana autentiškai, dialogas jo vairus. Palie ia bent kiek partizanus. Bet ir jis ir E. Balionien perdaug buitiski. Geresnis J. Glinkis, raš s puošnia kalba. Mažiausiai gražbylyste nusikalsta Bit Vilimait . Recenzentas palankiai nusiteik s, bet mano, kad leidykla netur t laikyti savo pareiga «iškepti po pus tuzino debiutant » kasmet⁸².

G. Mareckait aptaria 1969 m. debiutantus. Jaunieji toli nuo aštri visuomenini problem , kiekvienas ieško savo kelio, vieni labiau atbaigdami, kiti iuoždami paviršiumi, dar kiti leidamiesi nusikaltim ir bausm s karalyst . Jaunieji poetai vieni ieško sav s prasminimo, kiti siklauso amžin j tyli buities muzik — žmogaus ir gamtos harmonij , dar kiti neieško savos poetin s sistemos, o nori tik save išlieti. Kritik mato jaun j rašytoj darbuose ramyb s laikotarp ir taria, kad tai tuo metu b tina, ir reikia tik tis ir laukti⁸³.

⁸² K. Reikal as, *Literat riniai debiutai Lietuvoje*, žr. *Metmenys*, 1969 m. 16 knyga, 168-176 psl.

⁸³ G. Mareckait , *Šešios gilumos, šešios seklumos*, žr. *Pergal* , 1969 m. 9 nr., 125-134 psl. Šis straipsnis perspausdintas Akira iuose, 1969 m. 10 nr., 14 psl. ir 1970 m. 1 nr., 14-15 psl.

Tr emties k ritika apie okupuotosios Lietuvos literat r

Pirmuoju bolševikme iu ir antrojo pradžioje rašytojams, menininkams visur duota pirmenyb , laukiant, kad jie atsilygins. Visur tur jo vyrauti herojinis optimizmas, reik jo kalb ti apie milžiniškus darbus, š kauti, d koti ir ploti; kaip išimtis — pasigirsdavo r st s kritikos gr mojimai ir atgailojanti savikritika. Taip *Tiesoje* šaukiama ¹: «M s kritika nenupl š kauki vakarietiško dekadentizmo ir klerikalizmo apaštalam, kaip Kossu-Aleksandriškiui, Brazdžioniui ir j sek jams. M s kritika nesutriušino buržuazinio ideologinio palikimo, kurio prisisunkusi knyg dar gana gausu m s krašte. Iš viso m s literat rin kritika dar beveik neprad jo savo darb , o mokyklose vis nesulaukiama tarybinio lietuvi literat ros vadov lio » ^{1 2}. Kritika kaltinama, kad dar vis neatliekanti savo paskirties. Tai kritikai, « kurie literat ros ir meno veikalus vertina apolitiškai, niekindami rašytoj patriotines pastangas iš buržuazini ar pusiau buržuazini pozicij » ³. Tai es s priešo darbas. Kritikos uždaviniai: «kovoti prieš buržuazin s ideologijos liekanas, prieš kiekvien m ginim prašmugeliuoti nacionalistinius nuodus, su meile ir r peatingai ugdyti ir ginti patriotin literat r » ⁴.

Kurie nepaklaus partijos reikalavim , buvo nutildyti ar ištremti. Labiausiai nukent jo: J. Keliuotis, K. Jakub nas, K. Boruta, K. Zupka-Keciorius, J. Ženg -Žlabys. Kiti, atidav duokl , prat s buit : J. Grei i nas, J. Paukštelis, V. Mykolaitis-Putinas, J. Grušas, K. In i ra. Bet tuoj juos puol A. Venclova ir J. Šimkus. S. N ris, P. Cvirka ir L. Gira netrukus mir ⁵. A. Miškinis atliko išpažint , bet buvo išvežtas v liau ⁶.

¹ Žr. *Tiesa*, 1947 m., 160 nr.

² Cituota iš *M s rašytasis žodis*, žr. *Žingsniai*, 1947 m. 10 nr., 58 psl.

³ Žr. *Tiesa*, 1949.III.3 d., cituota iš Švedijoje leisto žurnalo *Pragiedruliai*, 1949 m., 1/25 nr., 85 psl.

⁴ Ten pat.

⁵ St. Devenis, *Meninink likimas Lietuvoje*, žr. *Draugas*, 1950. II.4 d.

⁶ Vyta. Al antas, *Ir beliko tik penki stulpai turgaus aikšt je*, žr. *Dirva*, 1959. II.9 d.

Net ir marksistai rašytojai ne visada pataik prisiderinti prie partijos reikalavim ir teko jiems « atgailoti ». Taip atsitiko su A. Venclova, kuris sovietini rašytoj valdybos plenume ir v liau *Tiesoje* atsisak savo klaid : pirma, atšauk «vieningo srauto» teorij vertinant 1947 m. Maironio *Pavasario balsus* (jis ten iš k l pažangiųsių k rybos motyvus, nutyl damas reakcinius — vieningos lietuvi tautos samprat ir nor tautin s j d pritraukti dvarininkus, vis rus kaltinim d l lietuvi priespaudos). Antra, ir Žemait s rašt vade nemarksistiškai aiškino m s tautin atgimim . Tre ia klaida, kad *Tre i Front* laik s lemiamu S. N ries persilaužimui. O iš tikr j reik j išvesti, kad pats *Tre ias Frontas* atsirad s d l komunist vadovaujam Lietuvos darbo žmoni poveikio ir Soviet S jungos egzistavimo bei didžiuli laim jim ⁷.

Poetai ver iami apdainuoti sukolchozinim . Atsirado naujas žanras kolchozini ir sovchozini giesmi , kur pasižym jo: J. Macevius, V. Grybas, A. Churginas, V. Valsi nien , V. Sirijos Gira⁸. Sovietin literat ra — tai «kova prieš kapitalizmo liekanas butyje ir žmoni draugyst je, ištikimumo Lenino-Stalino siekiam s komunizmo dvasiai »⁹. O toks *Anykš i Šilėlis* ir kitos nepriklausomos Lietuvos metu išleistos knygos — tik šlykšti «buržuazin liekana». J. Grušas, I. Simonaityt puolami, nes nieko nedirb tarybinei prozai. O kiti rašytojai prisitaik ir «kep blynus », raš pagal Maskvos užsakym ^{10 11}. Taip daro V. Valsi nien ¹¹, J. Marcinkevius¹², stengiasi J. Dovydaitis, V. Audronaša ¹³. Pirmu smuiku groja T. Tilvytis su *Ušnyne*¹⁴. Vaik literat ra merdinti¹⁵.

Tuometinis LTSR rašytoj « karaliukas » J. Šimkus puola kritikus (A. Venclov , Mikutait , Vengr , Mykolait -Putin , Jocait), kad jie nesugeb jo subolševikinti tokio V. Kudirkos, P. Vai ai io, Vaižganto. Ne k prisided s ir Lietuvi literat ros institutas. Mykolaitis-Putinas kaltas, kad teigiamai vertino Mairon d l jo kovos už buržuazin Lietuv . Nors daug «buržuazini rašytoj pab g , bet j darbai ir teorijos liko ne tik knygoje », bet blogiausia — žmoni

⁷ A. Venclova, Žr. *Tiesa*, 1949.V.29 d.

⁸ V. Kastytis, *Kolchozin s ir sovchozin s giesm s*, žr. *Draugas*, 1949.XI.26 d.

⁹ J. Karosas, žr. *Tiesa*, 1950 m. 197 nr.

¹⁰ Vyt. Kastytis, *Kolchozin s ir sovchozin s giesm s. Okupuotos Lietuvos rašytojai kepa blynus*, žr. *Draugas*, 1950.XI.18 d.

¹¹ *siteik poet Valsi nien*, žr. *Draugas*, 1950.XI.4 d.

¹² *Novel pagal Stalino skon*, žr. *Draugas*, 1950.XI.25 d.

¹³ St. Devenis, *Meninink likimas Lietuvoje*, žr. *Draugas*, 1950.II.4 d. ; (anonymas) *Kompartija ir Lietuvos dramaturgija*, žr. *Draugas*, 1950.XII.30 d.

¹⁴ St. Devenis, *Raudonieji Lietuvos rašytojai*, žr. *Draugas*, 1950.11.11 d.

¹⁵ A. Kovaitis, *Merd ja vaik literat ra*, žr. *Draugas*, 1950.XII.30 d.

s mon se. J. Šimkui ne tinka net *Tre ias Frontas*. Bara ir tuos rašytojus, kurie perdirbin ja senus savo veikalus (J. Marcinkevius *Nemunas patvino*, Jankauskas — *Berž n stoties k rikas*). Kli va Lietuvi literat ros instituto direktoriui K. Korsakui, kad nena-grin ja gyv j reikšming autori (Reimerio, Moz ri no, Mieže-lai io, J. Šimkaus, Valsi nien s, J. Dovyd no, A. Guzevi iaus). Jis kaltas: 1. kad nekelia socialistinio realizmo, socialistinio turinio ir nacionalin s formos santykio, socialistin s estetikos formavimo; 2. kad jo kritikoje daug buržuazinio objektyvumo; 3. linksta sovietin je kult roje sutalpinti visus rašytojus; 4. nepaiso stambi id ji-ni tr kum k riniuose; 5. ne sigilina marksizm -leninizm ¹⁶.

K. Korsakas d l to atliko išpažint : « Prisiimdamas visišk atsa-komyb už š klaiding formulavim , patiekt mano knygoje, ir visiškai sutikdamas su teisingais kritikos priekaištais, aš noriu šia proga sakmiai pabr žti, jog svarbiausias tikslas šiandien lietuvi litera-t rinio palikimo srityje yra griežtas, principinis buržuazin s ideolo-gijos, klerikalizmo ir kitoki reakcini poži ri demaskavimas, nesutaikstoma kova prieš buržuazin s ideologijos liekanas m s literat ros moksle ir kritikoje. Tokios kovos mus moko marksizmas-leninizmas, toki kov mus šaukia bolševik partija»¹⁷.

Platesn okupuotosios Lietuvos literat ros apžvalg duoda dr. J. Grinius: okupanto draudimai ir sakymai, neprisitaikiusi rašytoj likvidavimas, «atsivert li » išpažintys — b dingieji bruožai. Kompartija — kritikas, cenzorius, rašytoj vadovas, ver-i s kurti socialistinio realizmo metodu. Tos literat ros tikslas — liau-dies, valstyb s interesai. Rašytojas turi taikintis prie «kintan i » partijos reikalavim b ti optimistas, nepaisyti savo asmens. Tai valdininkiška profesional literat ra, gyvenimo fabrikavimas. Visa tai eina iš marksistin s teorijos, kad visuomen bazuojasi gamybine j ga (valstyb ir teis) ir antstatu (menas, dorov , religija). Lietu-voje šitas antstatas dar reikia sugriauti ir sukurti marksistinis. Rašy-tojai — siel inžinieriai. Siel perdirbti galima, nes siela ir t ra gam-tin s tikrov s atspindys, smegen cbemiškai fizini vyksm gaminys, nuo gyvulio sielos tesiskiri s žmogaus sukurta s mone. Žmogus — sav s k r jas, o darbas — išganymas. Rašytojas ir jungiamas šio antstato statym sukurti beklasei ir laisvai žmonijai. Dievo sukur-tos gamtos ar grynai humanistin s negali b ti (tokia gal t b ti ir «buržuazin s » Lietuvos gamta). gamt komunistas ži ri kovin-

¹⁶ J. Šimkus, *Puolamas K. Korsakas mušasi kr tin , žx. Literat ra ir Menas*, 1949 m. cituota iš *Draugo*, 1951.1.20 d.

¹⁷ *Puolamas K. Korsakas mušasi kr tin , žx. Draugas*, 1951.1.20 d.

gai. Nesant progos su ja kariauti Lietuvoje, poetas dainuoja apie Rusijos gamtą. Keliamas ypač kolektyvo darbas. Susiaurinus žmogaus sielą, neraišniai, kentėjimo, nemirtingumo ilgesio¹⁸. Apie socialistinį realizmą, tiesa, pavuluotai dar rašė J. Gliudis¹⁹.

Po Stalino mirties tautybių suniveliavimo politika sušvelnėjo. Imta leisti liaudies menas, realistiniai kūriniai, net serijomis, parašyti prieš sovietams užėinant (J. Bilionas, Žemaitis, Lazdynas, Pelėda, J. Janonis, P. Cvirka). Bet neleisti kūrinių, kur teigiamai vaizduojami dvasininkai ar yra kas antirusiška, o krikščioniškos pasaulžiūros rašytojai griežtai cenzuruojami. Visai neleisti: Vydūnas, M. Gustaitis, Dobilas, A. Jakštas, J. Baltrušaitis, J. Savickis. Apie pasitraukusius rašytojus — tylą. Viliūjo pasmerkimas mirusi ir grįžti iš Sibiro. Nuo 1957 m. leistos skirti respublikinės premijos. Rašytojai po Stalino mirties pradėjo kalbėti savo balsu. Kriktikas V. Kubilius gina ieškojimo teisę literatūroje. Drįstama pasisakyti apie kolchozininkų moralinį bei ekonominį skurdą. Bet rengiantis statyti operą *Sukilėlius* pagal V. Mykolaičio romaną ir Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedroje žiūrėtos revizionistinės tendencijos. O 1957 m. Chruščiovas spėjo nemąginti atsieti nuo komunistų partijos interesų²⁰. Lietuvoje revizionizmas puolė kultūros ministras J. Banaitis ir Rašytojų sąjungos vardu A. Venclova. Visa tai rodo, kad ne visi menininkai buvo susitaikę su komunistine prievarta, aiškiai buvo matyti prisirišimas prie laisvų literatūrinių tradicijų: senųjų autorių nauji leidimai išgrobstyti, tebesidomima Vakarais, tebegyvos antirusiškos tendencijos²¹. Pristatę išiejęji rašytojai ištaigingai gyvena, o kiti turi tylėti. Juodinamas nepriklausomybės laikotarpis, tviskis voka išplečiama iki «Uralo», puolami lietuvių partizanai. Bet ima atsirasti ir kiek individualizmo temų²². Studentams kūrj s sovietinis kolektyvizmas, jo ideologija, o domimasi Vakarų kultūra, ypač prancūzų ateisti-

¹⁸ J. Grinius, *Lietuvių sovietinė literatūra*, žr. *Aidai*, 1956 m. 1 nr., 8-14 psl. ir 2 nr., 70-77 psl.

¹⁹ J. Gliudis, *Ptolemo sistema ir socialistinis realizmas*, žr. *II Pradalgis*, 1965 m., 178-201 psl.

²⁰ Chruščiovas, *Už glaudų literatūros ir meno ryšius su liaudies gyvenimu*.

²¹ J. Grinius, *Literatūra ir menas okupuotoje Lietuvoje po Stalino mirties*, žr. *Aidai*, 1959 m. 2 nr., 49-61 psl.

²² J. Grinius, *Vertybių konfliktas mūsų dabartinėje literatūroje*, žr. *Draugas*, 1964. VIII.29 d.

niu egzistencializmu²³. Kritikas, atsidįs idijinei analizei, priemeninis pusis nesustoja.

J. Aistis taria, kad Lietuvos grožinė literatūra skiriasi nuo propagandos tik forma, ne turiniu: kova prieš praeities prietarus (taip vadinamas patriotizmas, religiniai jausmai), vaizdavimas sotaus sovietinio gyvenimo, «Didžiosios tarynės» vaidmuo. Senieji autoriai naudojami buržuazini laikjuodinimui. Bet išsenieji jau nekebeišversis. Iškomjaunimo autoridarb matyti tikrovę, kuri ekistai Šimkus ir Guzevičius moka nuslępti²⁴. Nesulaužyti Sibiro katorgos, žlunga Vilniaus rašytoj namuose.

Pavyzdžiui, kur A. Miškinio talento nesunaikino Sibiras, taipabaig privalomas «gražuolis liaudies glostymas» ir didel darbi j taut draugyst^{25 26}.

Petras Tarvydas nurodo, kad pokario metu nieko vertinga nesukurta. Autoriai atsilik nuo gyvenimo, be talento ir vaizduotės²³. Net tenykštis kritikas V. Kubilius kietai kalba apie T. Tilvyio nusigyvenimą: sonetai netenk melodijos, be minties polkio, nauj turin nepajęs menine forma išreikšti²⁷. Literatroje tebe-traukiama ta pati Stalino laik giesmel: užglaud literatros ryšis su gyvenimu. 1958. I. 17 d. literatros meno darbuotoj suvažiavime J. Banaitis ragina budėti partiškumo ir liaudiškumo sargyboje, papeikdamas J. Juzeliūno *Sukilėli* operą užklaiding nušvietimą 1861-1863 m. sukilimo, atitraukimą nuo rus valstiejiudėjimo, užpagrindinį veikį kun. A. Mackeviči²⁸.

Šiaip jau atlydžio metu žymus pažėris svyravimas. Štai J. Žkaitės savo disertacijoje apie A. Vienuolio kėrybiki 1917 m. vertino, kaip ten privaloma, bet išsvyruojančio kompartijos pasaulėžiūros taško. Atrodo, lyg patinė viskuo tikdama²⁹. Ir viliu vaizdas nėra džiuginas. Iš Rusijos parsivežti jaunikliai duoda ton (V. Valsienė, E. Mieželaitis, VI. Mozėriūnas, V. Reimeris). Lyrikai eiliuoj neblogai, tik idį vienodumas j silpnyb. Poema kiek geresn ir drama

²³ J. Grinius, *Lietuviai studentai dabartinėje Lietuvos literatūroje*, žr. *Aidai*, 1963 m. 8 nr., 354-357 psl. ir 9 nr., 390-394 psl.

²⁴ J. Aistis, *Kelios pastabos dėl Lietuvos atstatymo*, žr. *Aidai*, 1955 m. 1 nr. 1-5 psl.

²⁵ J. Aistis, *Poetėnaikinimo pėsakais, A. Miškinio poezija. I ir II t.*, žr. *Draugas*, 1971.III.24 d.

²⁶ P. Tarvydas, *Rašytojas sovietinėje Lietuvoje*, žr. *Naujienos*, 1956.II.18 d.

²⁷ D., *Be komentarų*, žr. *Santarvė*, 1957 m. 4 nr., 174-177 psl.

²⁸ D. K., *Ta pati Stalino laik giesmel*, žr. *Santarvė*, 1958 m. 2 nr., 61-65 psl.

²⁹ J. Gobis, *A. Vienuolis J. Žkaitės disertacijoje*, žr. *Draugas*, 1958.VIII.9 d.

pažengusi. Taip Aistis ramiai, be piktos ironijos, apžvelgia skurstan-
i lietuvi literat r d l svetim užma i ³⁰.

Apie 1958 m. Lietuvos intelektualiniame gyvenime pastebimas
skilimas. Tai iškelta III Lietuvos rašytoj suvažiavime. Skundžia-
masi, kad Vilniaus universitete išplitusios dekadentin s nuotaikos:
«Atskiri dekadentuojantys jaunuoliai nusikalba poezijos klausim
ligi daikto savyje, estetin literat ros ideal suvesdami daikt
ryši keitim ir net autoriaus pergal prieš realyb , prieš tikrov .
Kartu jie rodo špygas tarybinei literat rai, niekina jaunus poetus
— bendrakursius, besivadovaujan ius tarybin s literat ros nor-
momis »³¹.

Asmenyb s kulto atmetimo metu Sovietijoje ir Lietuvoje bandyta
eiti tikru literat ros keliu: laikytasi ar iau menin s tiesos, kelta
asmens, šeimos, individo brendimo problemas. Maišto prieš režim
nebuvo ³². Bandoma gr žti prie pagrindinio menin s k rybos objekto
— žmogaus. Novatoriai rimtai vertina ir gina naujas j gas, r pinasi
forma bei stiliumi. Dr siai kritikuoja nemeniškai, nors marksistiš-
kai parašytus veikalus; dr sta net ginti terorizuojamus autorius
už tikrov s atskleidim ir reikalauja daugiau laisv s dabar iai vaiz-
duoti. Bet ortodoksai, ypa K. Ambrasas, priekaištauja, ir 1962 m.
gale, Maskvai davus ženkl , partijos linija suaktyv ja. — novatoriai
apšaukti revizionistais, prasideda reakcija, sutapusi su Chruš iovo
sitvirtinimu. Taigi, partijos paži ros nepasikeit , tik metodai kiek
kiti³³.

Reikalaujama vaizduoti «nauj žmog », dabarties problemas.
Anot E. Mieželai io, autoriai per mažai paž sta gyvenim , vengia
vaizduoti kolchozin gyvenim — sigali inteligentijos bei miesto
gyventoj tematika. J. Kaminsko manymu, tai išraiška intelekua-
lizmo stipr jimo ir vadinam j novatorišk ieškojim mados,
nukrypimo nuo tikrov s. Reikalaujama vaizduoti kolchozininko
darb ir «j gyvenimo poezij ». Tik kad tos poezijos n ra³⁴.

Literat ros klimatas ir toliau nepalankus. J. Aistis, kalb damas
apie Putino *Lang* , sako: «Žinoma, Lietuvoje dabar viešpatauja
kitoki rašto reikalavimai ir kitoki literat ros vertinimo d sniai.

³⁰ J. Aistis, *Okupuotosios Lietuvos literat ra*, žr. *Aidai*, 1959 m. 3 nr., 133-135 psl.

³¹ V. Trumpa, *Intelektualinis baikštumas Sovietijoje ir Lietuvoje*, žr. *Metmenys*, 1959 m. 1 knyga, 94 psl.

³² J. V laikis, *Naujos apraiškos sovietin je rus literat roje*, žr. *Metmenys*, 1963 m. 6 knyga, 104-119 psl.

³³ J. V laikis, *Pašnekesys literat riniais klausimais Lietuvoje 1962 m.*, žr.

Metmenys, 1963 m., 6 knyga, 120-126 psl. žr. *Žmogaus gr žimas sovietin je Lietuvos literat roje*, žr. *Metmenys*, 1964 m. 7 knyga, 45-67 psl.

³⁴ *Rašytojai ir dailininkai drums iamoje baloje*, žr. *Draugas*, 1963.VIII.17 d.

Paiose virš nesidapatikimi stabai ir stabukai. Jie savaime yra aukščiau bet kokios kategorijos. Ten, bro, sunkiai liežuv beapsukš žalias kaimo bernelis ne tik geba savo profesori smerkti ir mokyti, bet taip pat ir savo nevalia ranka atlaidžiai jam tapšnoti per pet ... Toli Putinui iki tarybinio parnaso papdais³⁵. O Putinui mirus, Aistis vėl aitrai atsiliep apie tos dienos stabus: « Šiandien nutikus natraliai lietuvi kultūros raidai, yra iškil nemaža vairo plauko vėnclovišk stab , Mykolai io-Putino reikšm s nematome visoje didyb je »³⁶. Tokiu pat kietu žodžiu jis mini A. Venclov³⁷.

Bet vliu partija v l ima veržti «vadeles ». Rašytojo k rybos s lygas Sovietijoje ir Lietuvoje apib dina J. Vašk nas. Tokie suvažiavimai daromi kas 4 metai. Jie moko, ko partija iš rašytojo reikalauja. Laisvajame pasaulyje rašytojas formuoja individo ir tautos charakter , dvasinius polinkius. O ten brutaliai lamdomas rašytojas. Jis nužmoginamas. Rašytojas su tuo kovoja ir šalinasi viso, kas bolševikiška. 1970.V.27-28 d. vyko penktasis toks suvažiavimas. Darbo prezidiume s d jo komunist partijos atstovas. Rašytojus s jungos pirmininkas valdininkiškai graudeno; J. Marcinkevi us skait grem zdišk eil rašt , gal išsipirkdamas už *Mindaug* ; J. Mikeliniskui v l kliuvo už *Tris dienas, tris naktis*. Kritika pasirod visai menkai — tegali remtis marksistiniu—leninistiniu pagrindu. s jung priimant lemia id jinis kryptingumas. Kas ne aug s socialistinio gyvenimo dirv , tas pasmerktas vegetavimui. Tad jaunieji rašytojai ir šalinasi Rašytoj s jungos. Ir dabar s jungos sekretorius A. Pocius tik but rašytojams prašo ; juos skirsto irgi Maskva. O rašytojas A. Baltakis eil raštyje pasisako ir Sibir mat s. Apskritai šiame suvažiavime daugiau pataikauta Maskvai, bet ir noras išsilaisvinti nuo Maskvos kult rin je srityje jau iamas³⁸.

Rašytoj suvažiavim *Akira i* bendradarbis vadina panašiu karo mokyklos pratimus su kova, atkiriu, tvirta pozicija, laimėjimais, užsigr dinimu, pilietišku. Ten kritikuotas S. Geda už hermetiškumą , galint nuvesti iki tarybin s literatūros princip

³⁵ J. Aistis, «Langas» — naujas Putino eili rinkinys, žr. *Draugas*, 1966. VIII.6 d.

³⁶ J. Aistis, *Poeto drama — Vincas Mykolaitis-Putinas*, žr. *Draugas*, 1968. VI.8 d.

³⁷ J. Aistis, *Tre iafrontinink p sl*, žr. *Draugas*, 1965.X.23 d.

³⁸ J. Vašk nas, *Maskvos sargyba lietuvi rašytoj suvažiavime*, žr. *Draugas*, 1970.XII.5 d.

revidavimo, o Geda, tikras k r jas, kuriam poezija — t kstantme io balsas, dovanojamas tautai per geriausius jos žmones, kaip didžioji teis gyventi žem je, išsilaikyti kult ring pasaulio tautoj šeimoje, kaip žmonijos dvasin s egzistencijos pamatai³⁹.

Kai Lietuvoje imta leisti reikšming kalbos, literat ros istorijos ir tautosakos leidini , ia, m suose, jie vertinta nevienodai. Pavyzdžiui, J. Songaila teigia, kad «kalbiniais leidiniais Lietuvoje bolševik tiek tesir pinama, kiek jie b tinai reikalingi praktiškam visuomeniniam bei partiniam reikalui »⁴⁰. O L. Dambri nas pastebi, kad didžiojo lietuvi kalbos žodyno leidimas rodo k kita⁴¹. Kai J. Gliaud recenzuoja Lietuvoje išleist *Lietuvi literat ros istorijos* I d. ir nenusimanydamas barbarizmais laiko niekuo ned tus žodžius ir t.t.⁴², Dambri nas v l t tvirtinim nuneigia ir pabr žia, jog recenzentas neuž uopia esmini dalyk Markso ir Lenino dogmos, kuri neleidžia autoriams vadovautis tiesa ir s žine, o ver ia visk vulgarinti ir karikat rinti. Dambri no nuomone, « daugelis lietuvi kult rini darb n ra komunistinio smurto sugadinti, o tik daugiau ar mažiau apgadinti. Pasitaiko ir toki , kurie to amaro n ra ir visai paliesti»⁴³. Daugelis dirba esamonis s lygomis: « Atsparesni pasitenkina minimumu, mažiau atspar s atiduoda didesn duokl sli binui, o didžiausi bailiai bei oportunistai duoda kartais daugiau, nei paverg jas reikalauja »⁴⁴. Tad ir vertinti reiki objektyviai: gera priimti, bloga — atmesti. Tam pritaria ir Juozas Li džius⁴⁵.

Apie atlydžio meto susidom jim nepriklausomyb s laik poe tais, liaudies meno leidinius, žodžiu, kult rin palikim informuoja ir V. Trumpa⁴⁶.

Specialiai Lietuvoje leidžiamos poezijos vertinimo klausim paliet *Literat ros Lankai*. Iki šiol, es , mes tenykšt k ryb telie t me kaip sovietinio režimo ramst bei propagand . Sunku pasakyti, ar tikslu. Mus skiria dvi uždangos: geležin (politin) bei pasau-

³⁹ Z. V. Z., *Lietuvos spaudos apžvalga. Rašalo kareivi suvažiavimas*, žr. *Akiraijai*, 1971 m. 4 nr., 4-5 psl.

⁴⁰ J. Songaila, *Nuo spaudos draudimo iki kalbos naikinimo*, žr. *Kovos metai d l savosios spaudos*, Chicaga 1957, 365 psl.

⁴² J. Gliauda, *Lietuvi literat ros istorijos karikat rinimas*, *Draugas*, 1958. IV.26 d. ir *Makulat ra apie literat r*, žr. *Draugas*, 1962.VI.30 d.

⁴³ L. Dambri nas, *Lietuvi darb Lietuvoje vertinimo klausimu*, žr. *Draugas*, 1958.VI.21 d.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ J. Li džius, *D l lietuviškos knygos*, žr. *Naujienos*, 1959.IV.4 d.

⁴⁶ V. Trumpa, *Ties kult rinio palikimo problema*, žr. *Metmenys*, 1960 m. 3 knyga, 16-32 psl.

l ži rin ir tarpusavio nepažinimo. Ir recenzentas imasi E. Mieželai-
io *Mano lakštingala* ir J. Marcinkevi iaus *Dvidešimtas pavasaris*
vertinti grynai meno žvilgsniu. Pirmojo rinktin — postalinin s
epochos, maža politini eil raš i , o daugiau asmenin — senti-
mentalin tematika (karo atsiminimai, taut draugyst s ir pana-
šiai). Bet forma — gimnazistinis sovietišškai perrengtas eiliavimas.
Jis takotas K. In i ros ir rus K. Simonovo bei A. Surkino. Silp-
ni mokytojai, silpni ir rezultatai. Mieželaitis es s poetas ne iš Dievo,
bet iš partijos malon s. Jis ein s vyriausio poeto pareigas. O J. Mar-
cinkevi ius tur s, kad ir nedidel , bet autentišk talent . Jo (auto-
rius) uždavinys — parodyti, kaip Lietuvoje formuojasi naujas
sovietinis žmogus. Nuogos propagandos reta. Ir recenzentas išveda,
kad poema — «literat rinio atlydžio» reiškinys. Autorius tur s
žym talent , tik tr ksta pagrindinio dalyko — laisv s⁴⁷.

B. Babrauskas daug raš apie okupuotos Lietuvos literat -
rin gyvenim . Ten visa diriguoja partija ir vyriausyb , klupdy-
damos rašytojus ir menininkus bei sakydamos žengti kartu su
liaudimi kov už komunizm pagal Chruš iovo kalb *naujus*
literat ros ir meno laim jimus. Babrauskas palygina su nepriklau-
somos Lietuvos gyvenimu, net caro laikais, kada toki sakym n
bute nebuvo⁴⁸. D l to gab s rašytojai gadinami, pavyzdžiui, toks
Justinas Marcinkevi ius b si s Lenino premijos kandidatas ir d l
to ž si s Lietuvai⁴⁹. 1959 m. valstybin s premijos kandidatu pasi -
lytas A. Bieliauskas, kurio *Rož s žyd i raudonai* romano vert labai
maža, bet pats autorius stiprus komunist partijos narys, « T vyn s
karo » dalyvis⁵⁰.

Literat ros ir Meno žurnalas tendencingai aiškina tremtini nesid-
dom jimo knyga priežastis — es , d l esamos Taryb Lietuvos
neapykantos, ultramodernizmo, nesuprantamo darbo žmogui (teisingu
Babrausko pasteb jimu, tur t b ti : «darbo inteligentui »⁵¹). Per
15 m. Lietuvos rašytojai nesugeb j iškelti sovietinio gyvenimo hero-
jaus, o 1956-1968 m. dar mus skverbti s poezij asmeniniams
ir gamtos motyvams, partija musis drastišk priemoni . Iš rašy-
toj s jungos išvertus A. Venclov , keltas E. Mieželaitis su komjau-

⁴⁷ A. B., *Poezija iš okupuotos Lietuvos*, žr. *Literat ros Lankai*, 1959 m. 8 nr.,
26-27 psl.

⁴⁸ B. Babrauskas, *Prieš muzik suklydyti Lietuvos rašytojai*, žr. *Draugas*,
1961.VII.22 d.

⁴⁹ B. Babrauskas, *Jau pradedama sisavinti partijos sakymai*, žr. *Draugas*,
1965.11.20 d.

⁵⁰ B. Babrauskas, *Premijos, nuosmukiai, konkursai Lietuvoje*, žr. *Draugas*,
1959.VII.25 d.

nuoliais ir sakyta kurti apie darbo žmog — komunizmo statytoj . Rašytojai siuntin jami po kolchozus, fabrikus. Tiesa, k rini pažintin vert didel , bet menin — menka. Po viešnag s Antaliept s HES statyboje Alg. Baltakiui nepavyko savo poezijoje žvelgti nei darbo didingumo, nei heroikos. Antanas Jonynas, pabuvoj s V. Kudirkos kolchoze, dav tikr gyvenim , tik be heroikos ⁵². Kitur Babrauskas mato pavoj literat rai, kad partija atsidavim rusams laiko sovietiniu patriotizmu, o Lietuvos Rašytoj s jung prilind rus ⁵³. Lietuvoje t ra vienintelis literat ros žurnalas *Pergal*, per kuri praeina visa naujoji literat ra. O literat ros tiražai maži⁵⁴. T originali veikal maža ir beišeina, visa užgožia « brolišk » taut vertimai.

Babrauskas piaute piauja 1959 m. *Literat ros ir Meno* metrašio atsaking j redaktori Vl. Moz ri n už praleidim poet sukaktvinink Juodelio ir Liaudos bei kit , nukrypusi nuo komunizmo ⁵⁵. Prikisha J. Keliuo io ir A. Miškinio persekiojim . Taip pat bado akis už eil s mirusi rašytoj nepamin jim , ia pat vertindamas Maskvos aukl tinio Pranskaus-Anskai io nuopeln — dr s išk lim m s klasik nekomunist ⁵⁶. Stalino premijas gudai pavadin žymi savo rašytoj vardais, o Lietuvoje to nedr stama. Net rus kritikai g dina, kad tokia H. Korsakien romane *Gyveniman iš jus* nepavaizdavo gražios Lietuvos kaimo papro i ^{57 58}. Sovietiniam rašytojui tematikos duoda ne kolchozas, o senasis Lietuvos kaimas (tik be reikalo kritikas, nagrin damas J. Baltušio *Parduotas vasaras*, pablizgina to kaimo berno ar piemens buit)⁵⁸. Kai k rinio vert s kriterijus — autoriaus politinis nusistatymas, tai toksai V. Montvila pasidaro « didesnis » poetas už V. Putin -Mykolait ⁵⁹. Kai ilgai užmarštyje laikyt B. Sruog V. Kubilius *Pergal je* vertino ne pagal Lenin ⁶⁰, tai kitas kritikas, J. Lankutis, tur jo V. Kubili užpulti ⁶¹. Tas pats Lankutis betgi išk l V. Kr v ⁶², o j išvanojo *Tiesa*⁶³. Šatrijos Ragana ir B.

⁵² B. Babrauskas, *Sovietinio gyvenimo heroika*, žr. *Draugas*, 1960.VI.2 d.

⁵³ B. Babrauskas, *Rubliniai skatikai*, žr. *Draugas*, 1960.VIII.3 d.

⁵⁴ B. Babrauskas, *Tiražai ir propaganda*, žr. *Draugas*, 1959. V.23 d.

⁵⁵ B. Babrauskas, *Pradedant kult rin bendradarbiavim*, žr. *Draugas*, 1960. 1.23 d.

⁵⁶ B. Babrauskas, *Mirusi j pagerbimas*, žr. *Draugas*, 1960.11.13 d.

⁵⁷ B. Babrauskas, *Literat ros naujienos Lietuvoje*, žr. *Draugas*, 1957.VIII. 31 d.

⁵⁸ B. Babrauskas, *Literat ros premijos Lietuvoje*, žr. *Draugas*, 1957.VIII.27 d.

⁵⁹ B. Babrauskas, *Pasikeit vertybi mastas*, žr. *Draugas*, 1960.VIII.6 d.

⁶⁰ V. Kubilius, *B. Sruogos dramaturgija*, žr. *Pergal*, 1957 m. 12 nr., 74-90 psl.

⁶² Vyt. Radaitis, Bronius Raguotis, *Kelios pastabos apie literat rin kritik*, žr. *Pergal*, 1957 m. 10 nr.

⁶³ *Tiesa*, 1958.VI.29 d.

Brazdžionis priimtini tik kaip vaik rašytojai; šiaip jie — reakcionieriai, idealizatoriai ⁶⁴. *Lietuvi poezijos* antologijoje rašytojai šališkai atrinkti, o A. Venclovos vadas kiaurai paremtas Lenino svarstyklėmis⁶⁵. Kruopšiai savo informaciją B. Babrauskas geba daryti « pasidaryti » stipriu žodžiu ⁶⁶. Smarkiai žodžiai nevengia, apie Mieželaitį kalbamas, ir M. Meilėnas ⁶⁷. Neapsisėdama J. Aistis tai atsiliepia. Anot jo: « Jei Mieželaitis tuo vietoje pastatytume ir didžiausio pasaulio genijų, bet leistume jam parafrazuoti žیمان ir bulot suvirškintus maskviškus *Pravdos* straipsnius, tai ir tasai genijus iš tos šurkšties ir skurdžios medžiagos dideli ir amžini šedevr nesukurtų ». Aistis tuo metu rado Lietuvoje tik du komunistų, vertu rašytojo vardo: J. Baltušis ir E. Mieželaitis, kuris tenkštų s kritikos puolamas už estetizmą ir individualizmą (jis ilgai spyrė prieš rybinę niveliaciją ir esantį rašytojas su šokia tokia asmenybe). Mieželaity, pats bėdamas Brazdžionio mokinys, greičiausiai takojis ir poet jaunuolyn. Talentingas Lietuvos jaunimui piauna reikalavimas daug rašyti ir paverčia eiliakaliais. Taip Aistis stengiasi matyti šalia komunizmo ir karybą ir silo: « kalbant apie tokius dalykus, nereikia vartoti nei arkliško, nei zebriško humoro, o jei yra reikalas, pasakyti viską ties rimitu tonu ⁶⁸.

Asmeniniai Aistio santykiai su okupuotos Lietuvos literatūros viršininkais, ypač A. Venclova ir K. Korsaku, ypač aiškiai atšiaurės. Šiuo metu prieš keliolika metų visus sveturus esančius rašytojus išmetė istorijos šiuokšlynas. Aistis tuomet pareiškė: « Nesutinku ir neleidžiu tarybiniam mandarinui mane terlioti savo literatūros istorijoje bei valkioti piratišku būdu redaguotose enciklopedijose. Mano poezijos nuosavybę apdrausta JAV statymais ir tarptautiniu Berno susitarimu. Deja, tarybiniai buržujai tarptautiniai susitarimai nevaržo. Jie turi geras akis vadovautis vagių ir plėšikų statymais »⁶⁹. Kai vėliau jis ir kitus sveturus gyvenančius poetus imta dėti tenkštės antologijas, Aistis pareiškė: « Anokiai man garbė, kad teroro ir žmogžudysiai rankiai ir ramiškai fiziniai ar moraliniai broli krauju sutepta ranka su nuolaidžia panieka tapšnoja per petį. Man skirtas

⁶⁴ B. Babrauskas, *Atšald Šatrijos Raganos trupų iuk*, žr. *Draugas*, 1958. IX.13 d.

⁶⁵ B. Babrauskas, *Užmiršti, numarinti, bet nepalaidoti*, žr. *Lietuvi Dienos*, 1968 m. 4 nr., 11-13 psl.

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁸ J. Aistis, *Ar ne per daug užsipuolama*, žr. *Draugas*, 1959.X.31 d.

⁶⁹ J. Aistis, *O dramblis ir nepastebėjas*, žr. *Draugas*, 1967.XII.9 d.

puslapius mielu noru leidžiu pasidalinti per pus Antanui Venclovai ir Kostui Korsakui»⁷⁰.

Ais io manymu, okupuotos Lietuvos rašytoj knygos ver iamos rus kalb , norint juos užli liuoti « vertinimu ». Ir ver iami ne geriausi k riniai, o « tinkami». Už to viso slypi rus imperializmas⁷¹. Lietuvoje nuolat kartojama apie draugyst su rus tauta ir pasigyrimu, kad rus d ka Donelaitis išvedamas platesn pasaul ir tinkamai pagerbiamas. D l to Aistis pareišk : « Mes nesame priešingi rus draugystei, bet j nukariavimams, j genocidui, vedamam tautybi kult ros naikinimui. Ar gali b ti didesnis Donelai io atminties niekinimas, kaip lietuvišk vietovardži keitimas burliokiškais, arba pr s žem s vadinimas « tikr tikriausiomis slav žem mis », kaip tai daro *Didžioji tarybin enciklopedija* ? Vokie iai beveik iki paskutinio pr sus išnaikino, o rusai net ir pr s vard nušlav nuo žem s paviršiaus. Tai sakykite, ar juodu n ra abu labu tokiu ! ⁷². Entuziastams « duris varstyti » Lietuv , jis kietai ir aiškiai pasak : « Moralas toks : ne mes tas duris užtrenk me, ne m s reikalas jas ir varstyti. Kai durys tikrai bus atviros, tada bus galima pagalvoti, bet ne anks iau » ⁷³.

⁷⁰ J. Aistis, *Tre iafrontinink p sl*, žr. *Draugas*, 1965.X.23 d.

⁷¹ J. Aistis, *Milfordo gatv s elegij epilogo antroji dalis*, žr. *Draugas*, 1968. IV.6 d.

⁷² J. Aistis, *Ar jau taip geriau ir negal jo b ti ?* žr. *Draugas*, 1965.1.9 d.

⁷³ J. Aistis, *Ar varstytinios durys ?* žr. *Draugas*, 1957.XII.7 d.

Literatūros kritikos klausimas okupuotoje Lietuvoje

1968 m. *Literatūra ir Menas* ir *Pergalė* paskelbė eilį straipsnių apie dabartinės literatūros kritikos trūkumus. Nuomonių pasiskirstė šitaip: J. Macevičius — už socialistinį realizmą¹, A. Baltakis ieško sintezos tarp estetinių ir partinių reikalavimų², už beveik modernistinių kriterijų pilietinim pasisako V. Kubilius³ ir A. Gudelis⁴. V. Kubilius jau anksčiau⁵ yra pabrėžęs, kad atsisakoma komandavimo kritikos, o nauja, pagrįsta mokslinė analizė, dar negimė. Dabartinė kritika tik komentuoja literatūros vyksmą, ypač naujovišką veikalą, kuriuos bijo paliesti, ir liaupsinami antraeiliai veikalai⁶.

V. Kubilius pasikeitusi literatūros būklė apibūdino šitaip:

1. visi klausimai sprendžiami per žmogiškumo prizmą; 2. meninės analizės centre stovi ne apnuogintos politinės ar socialinės problemos, o daugiau moralinės situacijos, dvasinis žmogaus vertė; 3. skaitytojas auklėjamas ne pamokymais, o estetiniais pergyvenimais; 4. literatūra vis labiau remiasi objektyviniams tikrovės pažinimui su teigiamomis ir neigiamomis pusėmis; 5. literatūros formų modernizacija eina, kadangi literatūra vystosi kaip gyvas organizmas⁷.

Literatūros ir Meno redakcija klausimą išrišo saliamoniškai. Teigiama, kad nuomonių skirtumai galimi, nors toliau ir nėra laisvos vertinimo kriterijus pasirinkti (— socialistinio realizmo varžtai tebėra). Bet dogmatinė kritika pasmerkiama. Literatūros gyvenimo slygas liudija toks faktas, kad po ekoslavakijos vyki, 1969 m. liepos gale, *Literatūros ir Meno* vyriausiu redaktorium paskirtas Vytautas Radaitis, be talento, bet klusnus ir užsidegęs partietis⁸. Kitas faktas: Lietuvoje varžomas karybinis pasireiškimas ir dėl to, kad jaunimas neturi savo literatūros žurnalo. A. Tautrimas skatina mus

⁵ V. Kubilius, žr. *Literatūra ir Menas*, 1968 m. 10 nr.

⁶ *Apie literatūros kritiką Lietuvoje*, žr. *Draugas*, 1968.VIII.31 d.

⁸ *Vytautas Radaitis — literatūros auklėtojas*, žr. *Akiračiai*, 1969 m. 8 nr., 7 psl.

d l to net kreiptis Jungtines Tautas ar UNESCO ir reikalauti daugiau kult rini teisi Lietuvai⁹.

Šiose diskusijose užkabinti du « didieji» reagavo. M. Sluckis pareišk : «Pasaul ži ros ir id jin s pozicijos vaidmuo rašytojo k ryboje — lemiamas, bet tai nereiškia, kad pasaul ži ra — gardas ir lovys, kad id jos primetamos k riniui, prievartaujant charakterius ar siužet »^{10 11}. O A. Bieliauskas laviravo: «N dien ms id joms skleisti mes turime pasitelkti visas pažangiausias, labiausiai n dienes priemones ir k rybin s analiz s b dus — priešingai dogmatikams, kurie link paneigti visa, kas yra naujo ir nori gr žti prie seno; bet priešingai estetiniams nihilistams, kurie iš viso, yra link paneigti m s meno konstruktyvi kuriam j funkcij »¹¹. Estetiniams nihilistais ia vadinami V. Kubilius ir kiti jauni kritikai.

Vertingi meno k riniai sutinkami labai atsargiai, aptariant bendryb mis. A. Zalatorius, aptardamas 1968 m. proz , klausia, kod l bijomasi rimtos socialin s prozos, norima pasitenkinti jos imitacija: Nor t si tik ti, kad prozininkai išsiverš iš šios inertiškos aplinkyb s ir, neprarasdami tikinamumo, psychologizmo, ištikimyb s tiesai, nepakantumo apriorin ms tez ms, modernios rašymo manieros, — viso to, k iškovujo, — išves heroj iš miegam j , kavini , egzotišk gamtos kampeli ir panardins gamykl , kol ki , vis rang staig atmosferoje, ieškodami, žinoma, ne gamybinio darbo apybraiž ir konflikt su laiminga pabaiga, o žmogaus likimo, elgesio, moral s ir psichikos determinantu, b ding nuotaik , paži r ir santyki — visko, kas žmoguje išsaugo žmog arba kas j daro ciniku, konformistu ar abejingu automatu... Bet kartoju: mums reikia išmokti toki literat r sutikti »¹².

Yra graži menini prasiveržim , bet partija laikosi savo nusi- statymo. Anot R. Šilbajorio : «Bet partija vis dar bijo atleisti varžtus, atidaryti keli savarankiškam literat ros vystymuisi, nes tokiu atveju tekt atsisakyti nuo paties svarbiausio principo, kertinio akmens komunizmo santykiuose su menu, b tent nuo tos dogmos, jog literat ra viena iš politin s veiklos apraišk . Šito atsisakius, komunizmui — bent mene — ateit neišvengiamas galas, o tada, pro pralaužt geležin uždang prasiveržusi laisv ir civilizacija

⁹ A. Tautrimas, *Literat rin s periodikos problema Lietuvoje*, žr. *Metmenys*, 1966 m., 11 knyga, 137-148 psl.

¹⁰ *Pamokslas nuo Olimpo*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 2 nr., 6-7 psl.

¹¹ Ten pat.

¹² A. Zalatorius, *Pusiaukel s akivaizdoje*, žr. *Literat ra ir Menas*, 1969 m. 6 nr., 3 psl.

sugriaut vis komunizmo legend »¹³. Jis puolamas d l studijos *Socialistinio realizmo apžvalga*¹⁴. Panašias nuomones apie literatūrinio gyvenimo padėtį reiškia ir A. Baronas paskaitoje mokytojams Dainavoje¹⁵.

Lietuvoje skaitoma: 1. ne daugiau kaip vidurinio ar specialinio išsilavinimo žmoniai — V. Žilinskaitė, J. Mikelinuskas, J. Baltušis; domimasi šios dienos problemomis; šios grupės mgstamiausi rašytojai: J. Baltušis, Maironis, Žemaitė, S. Norkis; 2. ne mažiau kaip vidurinio išsilavinimo skaito Maironis, J. Degutytė, A. Maldonė, A. Bieliauskas; populiariausi autoriai: V. Petkevičius, J. Marcinkevičius, J. Avyžius, E. Mieželaitis; 3. skaito, K. Binkas, J. Marcinkevičius, M. Sluckas, B. Lankauskas; populiariausi autoriai: J. Baltušis, M. Sluckas, V. Mykolaitis-Putinas¹⁶.

Iš mūsų spaudos apžvalgos matome, kad tremties kritika, iš pradžių tegalvama apgraiptomis tepaliesi anos pusės literatūroje ir jį rasdama propagandos užgožt, tvarkytoj komanduojam, buvo griežta ir skeptiška. Ilgainiui, «atlydžio» metu ir dabar, nors partijos reikalavimai tebera, rašytojai ir kritikai iš vidutinybės išsimuša ir duoda vertingą ir bendrai žmogiškai prasmingą veikalą. Anasis B. Sruogos «pumpurėlis po velnė» jau auga gražiu augalu. Tad ir mūsų kritika, ypač *Metmenyse* ir *Akiraijuose* jai randa teisingai ir šiltai atsvertą saiką.

⁴³ K., Prof. dr. R. Šilbajoris puolamas okupuotojoje Lietuvoje, žr. *Draugas*, 1969. XI.15 d.

⁴⁴ R. Šilbajoris, *Socialistinio realizmo apžvalga*, Pedagoginio Lituaniistikos Instituto leidinys, Chicago 1968.

⁴⁵ A. Baronas, *Okupuotosios Lietuvos rašytojai ir jų knyba*, žr. *Draugas*, 1969. IX.20 d.

⁴⁶ J. Brazaitis, *Kokios knygos labiausiai mgstamos Lietuvoje*, žr. *Darbininkas*, 1970. IV.7 d.

Tremtini rašytojai kurybos gr žimas okupuot on Lietu von

Akira iai sako: « Gr žta rašytojai su lydrašt liais » ¹. Gr žimas labai l tas : A. Mackaus, J. Baltrušai io, F. Kiršos, J. Meko eil - raš iai *Poezijos pavasario* metraš iuose ir kiti dalykai. M. Katiliškis mini, kad spausdina jo *Miškais ateina ruduo*, ir prideda, kad rašome visiems lietuviams. L. Sutema pasisako pati negalvojanti gr žti Lietu von, nes negal t prisitaikyti. Bet gr žtanti su kiekvienu eil - raš iu. J. Aistis ir B. Brazdžionis pareišk , nepasitenkinim , kad j eil raš ius d j antologij *Graži tu, mano brangi t vyne*, j nepasi - klaus ar blogai parink .

Lietuvoje, be mirusi F. Kiršos ir A. Mackaus, iš gyv j pasi - rod K. Ostrauskas. J. Mekas, M. Katiliškis su *Miškais ateina ruduo* ir K. Almenas su *Šienapi te*. Rašytojui džiugu gr žti t vyn n. Bet reikalas painus ir opus. Anot varpinink filisterio Antano Ku io, neduoda ramyb s mintis, kad kažko netekome : susitarimas su so - vietin mis staigomis reiškia kurtumo sipareigojim . Ten rašytojai stengiasi išsiveržti iš dvasin s priespaudos, o m s rašytojai užsi - sklendžia tylai vergij os akivaizdoje. Kit taut dideli k r jai nenusi - lenkia. A. Ku ys laukt iš m s rašytojo egzilinio išdidumo, apie kur prieš keleris metus M. Katiliškis raš : «Vargo ir skurdo buvein ištikimiesiems savo min iai ir žodžiui. Tam žodžiui, d l kurio ritosi galvos, kal jimai l žta. Toks egzilas, varganas ir paniekintas, bet didelis savo nepritekljuje ir praradime, kuri didžiausias bus bene tas, kad jo knygos negali pasiekti krašto, knygos, parašytos savo kalba ir skirtos broliui, gyvenan iam namie » ². A. Ku ys iš rašytoj laukt tvirtumo, dvasin s atramos, nes jie — iš svarbiausi dvasinio gyveninio formuotoj . Iš j tikim s tokio atsakymo sovietiniams pareig nams: «J s atstovaujate režim , kuris bestiališškai nužud ¹

¹ *Pokalbis su M. Katiliškiu ir L. Sutema. Gr žta rašytojai su lydrašt liais*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 10 nr. 16 psl.

² M. Katil iškis, *Rašytojas egzilyje (atsakymas anket)*, žr. *Metmenys*, 1965 m. 9 knyga, 119-131 psl.

poet Kaz Jakub n . J s kalbate vardu t , kurie yra kalti d l daugelio m s rašytoj pergvyvent fizini bei dvasini tort r »³.

B. Drungien pajudino A. Šk mos klausim : ji nurod , kad šalia Lietuvoje s mon s srauto metod vartojan i A. Bieliausko ir M. Sluckio ten vykstaniose diskusijose nebuvo užsimintas A. Šk ma, pirmasai iš lietuvi t metod panaudoj s. S mon s srautas tai išpažintis. O kas b si , jei herojus suabejosi s komunizmu. D l to ji ir abejojanti, kad toks romanas ten manomas⁴. Kaip tuose pa- iuose *Akira iuose* E. E. Maziliauskas painformavo, kad ten reago- gavo kritikas V. Kazakevi ius⁵, piktokai pareikšdamas, kad Lietuvos autoriai apsi j be A. Šk mos takos (to Drungien ir netvirtino)⁶. Nuosirdžiai Šk m tenykš iams skaitytojams pristat Algimantas Bu ys, statydamas pasaulin s literat ros kontekst ir nurody- damas užsienio literat pasisakymus d l *Baltosios drobul s*⁷. Mazi- liauskas Bu io nagrin jim laiko geriausiu — iš šiapus ir anapus. Bu ys man s, jog A. Šk ma yra negailestingas kapitalistin s tikrov s analitikas. Bet Maziliauskas teisingai j pataiso — perd m centralizuotos ir uniformin s technologin s visuomen s žmogaus vaiz- duotojas. O toji technologin visuomen apimanti ir kapitalistinius kraštus ir Soviet S jung su Lietuva. Maziliauskas si lo Kazakevi iui pasir pinti, kad Lietuvos leidykla *Vaga* išleist bent 60.000 to veikalo tiraž⁸.

V. Kazakevi ius *Nemune* kalba apie emigrantin literat r už- griuvusias sutemas : mirtys, jaunosios kartos likimas ir literat ros ateitis⁹. Šk mos, Kaupo, Mackaus mirtys, pseudopatriotin emi- grantin literat ra nepatraukianti jaun j , kurie ieško išsigelb jimo užsienin je literat toje, buržuazin s emigracijos blaškymasis klyst- keliuose, g da d l pab gimo — tai literat rin s tikrov s atmosfera. A. Mackus protestav s d l pam gimo spekuliuoti «kan ia», netekus

³ *Kur k r j egzilinis išdidumas ?* žr. *Draugas*, 1970.VII.3 d. Cituojama A. Ku io atsakymas anket , žr. *Akira iai*, balandžio m n. nr.

⁴ B. Drungien , *Kada bus atrastas Šk ma?*, žr. *Akira iai*, 1969 m. 5 nr., 6 psl.

⁵ V. Kazakevi ius, *Iš užsienio lietuvi kult rinio gyvenimo*, žr. *Pergal* , 1969 m. 12 nr. (gruodžio m n.), 171-174 psl.

⁶ R. E. Mazil iauskas, *Antanas Šk ma Lietuvoje. Velniškai knietin ios gudrios citatos*, žr. *Akira iai*, 1970 m. 2 nr., 6 psl.

⁷ A. Bu ys, *Žmogus ir žmon s*, žr. *Literat ra ir Menas*, 1969 m. 51 nr., 4 psl. ir 52 nr., 4 psl.

⁸ R. E. Mazil iauskas, *Antanas Šk ma Lietuvoje. Velniškai knietin ios gudrios citatos*, žr. *Akira iai*, 1970 m. 2 nr., 7 psl.

⁹ Plg. K. Kebl ys, *Dar per anksti kalti karst* , žr. *Akira iai*, 1968 m. 3 nr., 6-8 psl.

t vyn s. D l buržuazin s visuomen s praeities buv s apšauktas komunistu, jam buv s b tinas dialogas su Lietuva. Jis blašk si tarp antikomunizmo, amerikietiškos demokratijos ir keli nauj j Lietuv . Iš ia jo nevirties, mirties, absurdo apologija. Kazakevi ius mat s silpstan i emigrant literat r ; jaunimas nutaut j s, stoka skaitytoj , vyresni j autori rezignacija. Išsigelb jimas — susijimas su Lietuva, su pažangi ja lietuviška kult ra ^{10 11}.

V. Kazakevi ius tremties literat roje mato tik smukim ¹¹. Tremtini rašytoj klaida esanti, kad istorin poezijos pi v atsieja nuo pa ios istorijos. Užsidarymas nuo slav literat ros ir vakarietiškas modernizmas — kita klaida. J. Girnius es s neteisingas, sakydamas, kad pokario metu tik tremtiniai lietuvi poezijos tuštum užpild . Prasi manymas es s, kad Lietuvoje tada buvusi draudžiama meil s ir gamtos poezija ir kad v lesnis poezijos pakilimas aiškinamas kažkokiu «atlydžiu». Nužemint j generacij gali paaiškinti emigracinio gyvenimo kasdienyb ir istorin -socialin aplinka ¹².

V. Kavolis mano, kad Kazakevi ium verta dom tis, kiek jis priart ja prie susir pinimo egzilio kult ra (Kavolis laukia tos kult ros kritikos iš jo). Bet Kazakevi ius nemato, kad mirties motyvas tremties poezijoje kyla « d l moralinio impulso šaukti prieš žmogui darom skriaud , nepaisant, kuri politin sistema ir kurio tik jimo vardu t skriaud daryt ». D l santyki su t viške : jei poetui, atsakyta teis pasi sti kaimietei savo knyg , tai «ir sistemoje, kuri bijo, kad senut motina bus savo s naus poezijos nuvesta blogais keliais, nelengva gyvybin ugn semti» ¹³.

Savo žod ia tar ir K. Keblys. Mirties nevirties krypt aiškinti iševijos buities arba jo literat ros motyvo kaip likimin nuojaut , — juokinga. O pab gimo priežastis Kazakevi iui žinoma — atimta laisv žmogiškai pasireikšti. Be reikalo Kazakevi ius teisinasi, kad ned j antologijon *Graži tu, mano brangi t vyne*, jaunesni j poet , kadangi toki nes . O Sad nait , Bogutait , Šakyt , Saulaityt ? ¹⁴.

V liau V. Kazakevi ius išeivi dom jim si okupuotos Lietuvos literat ra aptar *Pergal je*. Domisi, es , ypa *Metmerys* (B. Šilbajorio straipsnis apie J. Degutyt s *M lynas deltas* es s didel s literat rin s

¹⁰ V. Kazakevi ius, žr. *Nemunas*.

¹¹ V. Kazakevi ius, *Smukimo akivaizdoje*, žr. *Pergal*, 1969 m. 2 nr., 181-185 psl.; perspausdinta *Akira iuose*, 1969 m. 3 nr., 5 psl.

¹² Ten pat.

¹³ V. Kavolis, *Prab gomis pro Vytaut Kazakevi i*, žr. *Akira iai*, 1968 m. 3 nr. (spalio m n.), 6 psl.

¹⁴ K. Keblys, *Dar per anksti kalti karst*, žr. *Akira iai*, 1968 m. 3 nr. (spalio m n.), 8 psl.

kultūros ir objektyvus. Ir Z. Papekys «nevalyvai J. Marcinkevičiaus krybą apžvelgęs», dabar santariau kalbės apie J. Vaišnaitį ir vlesnį jto paties Marcinkevičiaus krybą. Panašiai ir Titas Guopis). O *Aidai* palankiai vertin filolog darbus. Antitarybiškai rašs K. Abr.-K. Barnas ir Bostono *Enciklopedijos* papildym tomas. Gaila, V. Kazakevičius nepajgia net *Lietuvi Enciklopedijos* vardo teisingai parašyti¹⁵.

¹⁵ V. Kazakevičius, *Lyg prie gaivinanio šaltinio*, žr. *Pergalė*, 1970 m. 4 nr., 180-184 psl.

II. KITI LITERAT RINIAI KLAUSIMAI

Laikraščiai ir žurnalai Vokietijoje

Aidai (1945.IX.1-1949. X)

Pradžioje buvęs informaciniu, dr. V. Bieliausko leidžiamu leidiniu, nuo 1946. I. 15 d. K. Bradno redaguojamas sustiprėjo, patapo gyvo turinio kulturiniu žurnalu; nuo 1949. X. 4 d. leidžiamas prancūzų. Viliu išaugo rimtas kultūrinis žurnalas. Šis literatūrai ypatingai buvo puoselėjama ir jai imta taikyti rimti reikalavimai, nesiteisinant tremties sąlygomis. Šis dygis ir žemininkai-lankininkai, šis stiprokai pasisakyta ir prieš sentimentalios patriotinės poezijos; šis pasirodė A. Škema, J. Mekas, Vl. Šlaitas, J. K. Kėtas, A. Baronas, J. Kaupas, J. Švabaitė. *Aidai* buvo gyvi, dinamiški. 1945-1949 m. literatūriniai straipsniai šia rašė J. Grinius, A. Nyka-Nilinas, pats K. Bradnas, H. Nagys, J. Aistis, P. Jurkus, A. Vaičiulaitis, V. Kazokas, B. Brazdžionis, V. Macinas. Vieni rašė dalykiškai, ramiai informuodami visuomenę apie dabartinį literatūros gyvenimą, kiti leidosi ginčus, ryškindami « senj » ir « jaunj » pozicijas. Jie rašė ir kritikas — kas vien literatūrinis, kas daugiau visuomeniniu požiūriu. Literatūriniai reikalavimai maždaug kaip normaliu metu. Tik vieni daugiau tradiciniai, kiti su dr. seniais naujais užmojais (A. Nyka-Nilinas, K. Bradnas, H. Nagys). Be to, dar rašė: A. Gražinas, D. M. Jesaitis, J. N. Buknaitis, Molnas (slapyvardis) ir kiti. Svarbesnieji aptariami skyriumi, o šiame skirsnyje paminimi mažiau tedav.

Keliomis geromis recenzijomis pasirodė Vokietijos *Aiduose* 1948 ir 1949 m. D. M. Jesaitis (D. J., D. M. J). Ji aptaria menininkus, apvalytus nuo bereikšmių ir negyvos materijos. Bet ji mano, kad reikalaujami tikrojo meno, turintys atvesti daug tremtyje parašytą knygą. Atbaigtomis knygomis ji laiko N. Mazalaitis *Legendas apie ilges*. Iš « neatbaigtj », kaip J. Jankaus, J. Kaupo, daugiau tikisi. Ji žiri dvasinio diletantizmo pavojų. Pavyzdžiui, N. Mazalaitis vieni mąsta, kiti ne — dėl dvasinio pasaulio apdoravimo dispo-

porcijos. Sakysime, nostalgijos tema apipavidalinta beveik publicistiškai. Jesaitytei atrodo, kad bendra tremties literat ros yda yra medžiagos aktualumas. Menininkas turi pralaužti paviršutin gyvenimo plut , kitaip gresia mies ioniškumas. «Pam gimas publicistin s medžiagos, tegu ir patriotin s, tegu ir brangios savyje, meninink atitraukia nuo individualaus kelio ieškojimo, nuo siklausymo gilian ir pasl p tan meno tiesos balsan »¹.

Kita proga ji kelia bals prieš menkavertes knygas, nepaisym kritikos, «skatinan ios neužpilti m s žmoni bevert mis knygomis »^{1 2}. Ji atvirai rodo autoriaus netur jim savito žodyno ir d l to nepaj gim perduoti id jinio pasaulio. Taikliai aptaria neieškan ios naujovi P. Orintait s *Mari iš miesto*, su smulkiomis problem l mis, vaizdeli knygel³. Nieko nauja ji neranda ir V. Alanto *Dramos veikaluose*. Pavyzdžiui, *Aukštadvario* veik jai gyvi, nesuscheminti, bet plokšti, atskiros scenos tr ksta j gos problemoms iškelti stringan ioms ži rovo s mon ; nepasiekiamą gyvenimo gelm s. Komediija *Buhalterijos klaida* geresn , bet nebeaktuali, plokšia⁴. M. Bavarsko *Sunkios valandos* be savitos paj gios išraiškos ir neįau iamas žodis, nors nuoširdumo yra⁵.

A. Graži nas raš *Aiduose* ir *Žiburiuose*. Aptar Mairon , iš savo laiko tik vien tok išlikus , pralenkus talentu, meno s moningumu ir šiandien paj giant mums kalb ti⁶. Reljefingai ir žvalgiai vertina V. Kr v s *Dangaus ir S m s s nus* (I d.) Pastebi Kr v s savišk kai kuri Evangelijos viet interpretacij , bet pabr žia Kr v s rimt ir net krikš ionišk pagarb vaizduojamiems dalykams. Pavaizduoja orientalin veikalo pob d ir stili bei talento dyd⁷. Vokietijos meto *Aiduose* ir *Žiburiuose* dav eil gana tiksli knygy aptarim . Kitos skoningos, gero lituanisto mokytojo recenzijos: B. Gražulio *Bryd*

¹ D. M. Jesaityt , *Nel s Mazalail s « Legendos apie ilg s »*, žr. *Aidai*, 1949 m. 23 nr., 83-84 psl.

² D. J[esaityt], *Nei s kuri nei žmoni* , žr. *Aidai*, 1948 m. 11 nr., 81 psl.

³ D. Jesaityt , *Marti iš miesto*, žr. *Aidai*, 1948 m. 14 nr., 234 psl.

⁴ D. M. J[esaityt], *Vytauto Alanto « Dramos veikalai »*, žr. *Aidai*, 1948 m. 15 nr., 282-283 psl.

⁵ D. M. Jesaityt , *Medardo Bavarsko poezijos debiutas*, žr. *Aidai*, 1948 m. 20 nr., 476-477 psl.

⁶ A. Graži nas, *Maironio didyb* , žr. *Aidai*, 1947 m. 3 nr., 97-99 psl.

⁷ A. Graži nas, *V. Kr v s « Dangaus ir žem s s n s »*, žr. *Aidai*, 1949 m. 12 nr., 26 psl.

*rugiuose*⁸, A. Šk mos *Nuod guliai ir kibirkštys*⁹, v liau jau Amerikoje — V. Bogutait s *Veidrodis j ros dugne*^{10 11}.

Vincas Kazokas, b damas Brad no-Nili no-Nagio kartos, betgi su žemininkais nesutapo. Su A. Nyka-Nili nu gin įjosi *Aiduose* d l m suose jusios literat rin s seni ir jaun j kovos¹¹. Nusik l s Australijon, liko nuošaliai nuo judresnio literat rinio gyvenimo. Redagavo tenykšt *T višk s Pastog*.

Liet uvis (1949.VII.23-1950.VI.23)

Lietuvyje domus J. K kšto pareiškimas *Lietuviams rašytojams* tremtyje, savotiškas *pro domo sua*, kur jis išd sto sav j *credo* : «Man j *credo* sudaro trys didžiosios laisv s : laisva tauta, laisvas žmogus, laisva k ryba [...] Esu giliai suprat s bendro veikimo b - tinum tautos laisvei ir jos kult rai gelb ti. Tod l reikalauju bendro fronto sudarymo kovai prieš m s ir visos Vakar Europos kult ros prieš¹². Visa širdimi esu su Jumis. Jeigu man s nesuprasite — nekaltinsiu J s . Tai vilnietis rašytojas, buv s tolimoj kair j, pareiškia solidarum ir ištikimyb tautai.

V. Alantas pasakoja savo linksm rašytojišk nuotyky, kad, *Lietuvyje* paskelb s savo novel . *Išdavik* , susilauk personažo atsiliepimo, kur vienas stovyklos kunigas aiškinasi nes s tos novel s personažas. Kunigas sakosi, kad jis skiriasi nuo vaizduojamo toje novel je klebono, bet pavirto novel s personažu. Veiksma vieta lengvai identifikuojama, o jis ten buv s klebonu ir tik jis vienas¹³.

A. R kas per kelis 1949 m. numerius rašo apie B. Sruog¹⁴, o G. Židonyt žvelgia Milašiaus gyvenim ir k ryb^{15 16}. 1949-1950 m. *Lietuvyje* daugiau kritikos neuž jau.

⁸ A. Graži nas, «*Bryd rugiuose*», žr. *Aidai*, 1947 m. 9 nr., 425-426 psl.

⁹ A. Graži nas, *Tarp nuod guli ir kibirkš i*, žr. *Aidai*, 1947 m. 4 nr., 188-189 psl.

¹⁰ A. Graži nas, *V. Bogutail s pirmoji knyga*, žr. *Aidai*, 1961 m. 6 nr., 273-274 psl.

¹¹ V. Kazokas, *Audra stiklin je*, žr. *Aidai*, 1948 m. 16-17 nr., 323-324 psl.

¹² J. K kšt as, *Lietuviams rašytojams*, žr. *Lietuvis*, 1949. IX.14 d.

¹³ V. Al ant as, *Kai literat ros personažai prakalba*, žr. *Lietuvis*, 1949. IX.17 d. Ir 1949. VIII.10 d.

¹⁴ A. R kas, *Balys Sruoga. Keletas biografini metmen*, žr. *Lietuvis*, 1949. X.2 d.; X1.3 d.; X1.11 d.; X1.18 d.; X1.25 d.

¹⁶ G. Židonyt , *Žvilgsnis Milašia Sus gyvenim ir k ryb*, žr. *Lietuvis*, 1949 m. 38-39 nr.

Lietuvi Žodis (1946.X.I-1949.IV.27)

Knyg vertinimai beveik visi Pr. Naujokai io. Išskirtinas straipsnis yra apie Vai iulait¹⁶. Taip pat tikslus F. Kiršos *Tolum* vertinimas¹⁷. Kitos recenzijos trumpesnės, dalykiškos, nesileidžiant gilnesn analizei, gerai informuojama Vokietijos tremties metu. Yra keli V. Maci no straipsniai apie senesni j literat r (žr. V. Maci nas).

Mintis (1946-1949.VII.15)

Ji užleido viet *Lietuviui*. Iškart dienraštis, v liau tridienis. Tar jo kult ros — literat ros ir meno skyri penktadieniais. Dažnokai trumpai parecenzuodavo naujas knygas. Buvo keliamas ir kritikos klausimas. Prieš « žiauri » kritik pasisak K. Arenas¹⁸. O « švelniosios » — duoda pavyzd V. Alantas, aptardamas B. Gražulio *Bryd rugiuose*¹⁹. Kietesni žod tar St. Vykintas²⁰. St. Vykintas nemaža raš kult riniais bei literat riniais klausimais, be *Minties*, dar *M s Kelyje*, *Dirvoje*. Jam Vokietijos tremtyje atrod m s kult ra susmulk jusi ; rašytojai daug kuria nuvalkiotomis temomis. Jiems stinga ne talento, bet darbo, gyvenimo pažinimo, vaizduojam asmen charakteri gelm s išseik jimo bei k rini subrandinimo ; jiems tr ksta nauj id j , galingo sukre ian io žodžio, švieži form . ia St. Vykintas — lyg savotiškas nuosmukio pareiškimo pirmatakas. Jau 1946 m. reikalauja: «1. vis laikra š i redaktoriams nespausdinti nevertingos, meniškai atsilikusios literat ros. 2. Rašytojams nesiveržti spaud , nespausdinti joki k rini , kurie n ra verti literat ros vardo. 3. Jausti atsakomyb už kiekvien literat ros k rin , už kiekvien k rinio žod . 4. Ugdyti literat rin kult r , id jiškai ir formiškai kelti j aukštyn. 5. Gydytis nuo literat rin s anemijos. 6. Sudaryti literat rin s j d , kurio tikslas m s literat ros šuolis nauj pasaul , nuolatinis literat rinis kilimas, nauj keli , nauj id j , nauj form ieškojimas, visk grindžiant savo tautos dvasia »²¹.

¹⁶ Pr. Naujokait is, *Rašytojas A. Vai iulaitis m s literat roje*, žr. *Lietuvi Žodis*, 1947 m., 49 nr.

¹⁷ Pr. Naujokait is, *F. Kiršos « Tolumos »*, žr. *Lietuvi Žodis*, 1948 m. 9 nr.

¹⁸ K. Arenas, *Žiauri kritika ir kult ros meil .* žr. *Mintis*, 1946 m. 199 nr.

¹⁹ V. Alantas, *B. Gražulio «Bryd rugiuose»*, žr. *Mintis*, 1947 m. 8-9 nr.

²⁰ St. Vykintas, *Literat rin anemija*, žr. *Mintis*, 1946 m. 100 nr.

²¹ Ten pat.

Prieš blog knyg leidim pasisak ir J. Jašinskas²², K. Bar nas²³, A. Landsbergis peikia patriotin s poezijos pertekli²⁴; iš dalies ir H. Žeimelis²⁵. V. Trumpa, recenzuodamas *Tremties Metus*, si lo nesusetelkti praeities Lietuvoje, o kurti nauj graži Lietuv²⁶. L. Miskinas kandžiai, bet dalykiškai atsako V. Biržiškai d l S. Santvaro knygos recenzijos²⁷. Už *Kryžius* pasisak A. Rimtenis²⁸, o priešingai — B. Gražulis²⁹ ir A. Greimas, kur išd st liberalo paži ras, priešingas ortodokso J. Griniaus paži roms³⁰. B. Raila sakosi nem gšt s, kad filosofinius, mokslinius ir sociologinius klausimus bando « rišti » literat ra. Tai ne jos pareiga. M s literat r ia ir t vyn je tebesmaugia ta pati id ja nuo literat ros užgimimo per Jakšt ir Brazai io literat ros teorij iki m s dien³¹. Rimtai suprasdamas naujas id jas ir nuotaikas bei formos ieškojim , apie H. Nag pasisako A. Gintautas³². St. Vykintas labai jau atlaidžiai sutinka «tautos atsivert lio» J. Krumino «Sudužimo laiv »³³. A. Rimtenis išmaningai apžvelgia A. Vai iulai io *Kur bak ž samanotą*³⁴, atvaizduoja B. Sruogos k rybos keli³⁵. Apie B. Sruog kritik rimtai informuoja A. N.³⁶ Tai buvo ypa pravartu tuo kritikos pasimetimo laiku.

J. Cic nas raš *Mintyje, M s Kelyje, Naujienose*, daugiausia pabirai apie okupuotosios Lietuvos rašytojus (komunizm — rašytoj asmenyb s laužytoj , P. Cvirik — puolant A. Miškin , K. In i r , J. Grei i n). Jis vienas iš ret j kalb jo apie m s kacetin literat r . Taip *Minties* 1948.I.3 straipsnyje *Sutryptame kelyje* jis iškelia kacetin s poezijos reikšm m s tautos kan iai pažinti. Jis gailisi, kad J. Yludio (St. Ylos) kaceto poezija teiš jo 300 egz. tiražu : «Gaila. Kaceto poezija, kalb kime atvirai, n ra ir ne-

²² J. Jašinskas, *M s spaudos leidiniai dabar ir praeityje*, žr. *Mintis*, 1946. V.25 d.

²³ K. Bar nas, *Ar gera tylos taktika kritikoje*, žr. *Mintis*, 1946 m. 178 nr.

²⁴ A. Landsbergis, žr. *Mintis*.

²⁵ H. Žeimelis, *M s knygos negalavimai*, žr. *Mintis*, 1947 m. 46 nr.

²⁶ V. Trumpa, žr. *Mintis*, 1947 m. 9 nr.

²⁷ L. Miškinas, žr. *Mintis*, 1947 m. 2 nr.

²⁸ A. Rimtenis, *V. Ramono « Kryžiai »*, žr. *Mintis*, 1947 m. 135 nr.

²⁹ B. Gražulis, *Pasaul ži rinis romanas*, žr. *Mintis*, 1947 m. 135 nr.

³⁰ A. Greimas, *Pasenusios estetin s paži ros*, žr. *Mintis*, 1948 m. 37 nr.

³¹ B. Raila, žr. *Mintis*.

³² A. Gintautas, *Šviesos pasiilgusi poeto širdis*, žr. *Mintis*, 1946 m. 2-3 nr.

³³ St. Vykintas, *J. Kruminas, « Sugr žimo laivas »*, žr. ten pat, 52-55 nr.

³⁴ A. Rimtenis, žr. *Mintis*, 1947 m. 123 nr.

³⁵ A. Rimtenis, žr. *Mintis*, 1947 m. 138 nr.

³⁶ A. N., žr. *Mintis*, 1947 m. 129 nr.

gali b ti menas menui, tai grei iau rudojo ir raudonojo totalizmo laikotarpio kult ros lygiui ir pad iai pažinti ir pagilinti. Kacetuose T vyn s laisvei atnašauta auka ir iškent ta kan ia neb ra atskir lietuvi dalykas ; tai visos Lietuvos, vargstan ios, bet iš kovos lauko nepasitraukian ios, auka ir kan ia; tai našas visos žmonijos tri s ir pastangas, kad pagaliau 43 elementariosios laisv s išš ki pavirst k n ir gyvent tarpe m s mums ir ateisimoms kartoms ramyb ir šlov »³⁷. Pravartu, es , Vakar opinijai parodyti ir m s kan ias, koncentracijos stovyklas. J. Yluvis — žmogaus dvasios stiprumo liudytojas ir kovotojas. Mes « kankini k ryboje ieškome ne prašmatnaus rimo ar ritmo, bet žmogiškos tiesos ir dar kart tiesos, ieškome pavyzdži to dvasios atsparumo, kuris leido nugal - ti ir moralin ir fizin rudosios diktat ros presij »³⁸.

Mintyje dar raš : A. Šk ma (V. Švitra), J. Mekas, V. Mari nas, A. R kas, St. Pilka, J. Deveik , G. Židonyt , A. Merkelis. Apskritai *Mintis* gyvai dom josi ir vertino literat r .

M s Kelias (1945-1949)

Neperiodinis informacinis leidinys Dillingene. Kult rinio gyvenimo skyriuje buvo recenzij ir šiaip literat rini straipsni . Daugiausia raš V. Alantas ir St. Vykintas. Alantas ypa k l tautin s kult ros, rašytojo vaidmens bei varg trentyje klausimus.

Vladas Minvydas mano, kad autoriaus pasmerkimas be apeliacijos yra žalingas. Jaunieji nori prasimušti, jiems svarbi visuomen s nuomon . Tik jie, prieš leisdami, tur t pasitarti su vyresniaisiais rašytojais³⁹. A. Paukštys sako, kad ir meno m g jai, kult ringai reikšdamiesi, gali b ti naudingi⁴⁰. O A. Dangerutis pasiryž s džiaugtis kiekviena knyga⁴¹.

St. Vykintas reikalauja rašytojui k rybini s lyg , ne tik duonos, — atskir kambari , atleidimo nuo miško kirtimo. Pats menininkas turi nuolat tobulintis, myl ti men labiau už save. Nelaim , kad rašytojas atitraukiamas nuo literat ros darbo⁴².

³⁷ J. Cic nas, *Sutrypiame kelyje*, žr. *Mintis*, 1948.1.3 d.

³⁸ Ten pat.

³⁹ VI. Minvydas, *M s knyga trentyje*, žr. *M s Kelias*, 1946. IX.12 d.

⁴⁰ A. Paukštys, *Meninink m g j vardu*, žr. *M s Kelias*, 1946.1.10 d.

⁴¹ A. Dangerutis, *Toli nuo t vyn s*, žr. *M s Kelias*, 1946.IV.18 d.

⁴² St. Vykintas, *Nepriklausomos kult ros išskleidimas*, žr. *M s Kelias*, 1948. III.18 d.; III.25 d.

Ir *M s Kelyje* reišk si kov d l *Kryži* nuotaikos. ia buvo iš - j Jonas Daug la ⁴³ ir J. Cic nas ⁴⁴. S. N r ies «m šio» atošvaist s buvo A. Girkanto ⁴⁵ ir V. Lozoraitien s straipsniai ⁴⁶. 1948 m. J. Aistis, Lietuvi Tremtini Draugijos pirmininkas, užstojo G. A. ⁴⁷, užpult Kanados Lietuvi Rašytoj Draugijos pirminink M. Aukštait d l žemo literat ros lygio, teigdamas, kad senosios išeivijos literat rai taikintinas kitas kriterijus, nes ia rašytojai negali šokti per aukštai per skaitytojo galv . Vietiniai rašytojai, es , labai prilai - k nutaut jim ⁴⁸.

St. Vykintas recenzijoje apie J. K kšto *Diena dienon* pastebi, kad autorius lauki s kažkokios internacionalin s aušros, o jo poetinis veidas slepiamas simboliuose. Šis stiprus modernus poetas, atsi - sak s per didelio internacionalizmo, b t mums brangus kaip ir Aistis ⁴⁹. Užtat juoba džiaugiasi P. Kiršos *Tolumomis*, nes ia poetas dainuoja visiems lietuviams ir j praeiti tylomis — nusikaltimas ⁵⁰. 1948 m. buvo brandus A. Vai iulai io straipsnis apie J. Baltrušait , atskleidži s m stytojo lyrikos esm ⁵¹.

Recenzij dar raš : St. Plat nas, V. Alantas St. Tamulaitis P. Kirša, N. Šk ma. Šiaip straipsni — A. Merkelis, J. Kuzmickis. Apskritai *M s Kelias* literat ros klausimus gyvai atsiliep , «aš - trios » kritikos puolamus rašytojus užstodamas, pasisakydamas vai - riuose literat riniuose gin uose. Tai V. Alanto ir St. Vykinto nuo - pelnas.

Naujas Gyvenimas (1945.XII.1-1948.VI.15)

Religin s kult ros laikraštis, redaguotas kun. V. Bagdanavi - iaus. Premijavo J. Jankaus *Velnio bal . Naujajame Gyvenime* yra pora domesni straipsni : St. Dauliaus [St. Ylos] ir A. Maceinos.

⁴³ J. Daug la, «*Du laiškai*», žr. *M s Kelias*, 1948.1.8 d.

⁴⁴ J. Cic nas, *Prie «Kryži » berymant*, žr. *M s Kelias*, Ten pat.

⁴⁵ A. Girkantas, *Didžios poet s didi tragedija*, žr. *M s Kelias*, 1948.1.29 d ; II.5; 11.12; 11.26; III.4; III.11 d.

⁴⁶ V. Lozoraitien , *Condemnatio memoriae*, žr. *M s Kelias*, 1948.V.20 d.

⁴⁷ G. A., žr. *Mintis*, 1948 m. 11 nr.

⁴⁸ J. Aistis, žr. *M s Kelias*, 1948.

⁴⁹ St. Vykintas, *Tragingas poetas*, žr. *M s Kelias*, 1948.VII.6 d. Palygink J. K kšto pareiškim *Lietuvyje*, 1949. IX.14 d.

⁵⁰ St. Vykintas, *Brandi F. Kiršos poezijos kek* , žr. *M s Kelias*, 1948. VII.14 d.

⁵¹ A. Vai iulaitis, *Jurgis Baltrušaitis*, žr. *M s Kelias*, 1948.V.6 d. ir V.13 d.

St. Daulius aptaria skaitytojo ir poeto santyk : skaitytojas nenori matyti poeto ieškanio, o tik visada nauj . Jis ia kelia svarbi mint — neverta rašyti atei iai (nespausdinti dabar), nes kartais autoriui tenka skaudžiai nukent ti ; tai v liau kai kieno buvo prisiminta A. Jasmanto *Gruodo* atveju⁵². *Svetim kaln* Brazdžionis religiniuose motyvuose asmeniškėnis, atsisako moralizuoti, suka objektyvi poezij . Patriotiniai motyvai nepaken ia per didelio atvirumo ir bendrumo. Amžinoji poezija — be ryšio su kasdienybe, kuri lieka tik fone. Vertintojas mano, kad autoriui reikalinga atvanga, nereikia rašyti kasdien ⁵³. A. Maceina duoda gili filosofin A. Mickėvi iaus prometeizmo analiz . K r jas Konradas reikalauja iš Dievo valdžios tautai. Bet išš kis sugriov ne dievišk santvark , o Konrado s mon ⁵⁴.

J. I. vertina K. Brad no *Svetim j duon* ir pažymi, kad skaud s laikai ver ia pirmiausia dom tis turiniu. Deja, autorius nei jausmu, nei išmintimi ne žvelgia ateities, o skaitytojas lauki s gili min i , žadinan i vilt . Knygos tik pasig r jimui, kol skaitai, — šiandien prabanga ^{53 54 55}.

P dsakai (1946-1947)

Lietuvi kult ros ir visuomen s žurnalas Vokietijoje. Vertinim raš daugiausia pats redaktorius St. B davas. Teisingai ir sant riai aptar St. Santvaro *Laivus palaužtom bur m* ⁵⁶. *Sugr žimo laivo* autorius J. Kr minas, B davo manymu, tur t naujiems motyvams paieškoti ir naujos formos bei gilumo⁵⁷. M. Vaitkus mojosi : *Pajudinkim iš vietos rim* . Didesniam efektui išgauti jis si lo rim iš eilut s galo kelti jos pradži , rimuoti eilut s pradži ir pabaig vartoti dvip džius ir daugiap džius rimus. Redaktoriaus ne tikino, nes tas pasteb jo, kad skaitytojai, ypa rašytojai, gali ir kitaip galvoti ⁵⁸.

⁵³ St. Daulius, *Brazdžionis naujoje rol je*, žr. *Naujasis Gyvenimas*, 1946 m. 6 nr., 14-15 psl.

⁵⁴ A. Maceina, *Didžioji Konrado improvizacija*, žr. *Naujasis Gyvenimas*, 1946 ni. 8 nr., 3-4 psl.; 9 nr., 3 psl. ; 10 nr., 3-4 psl. ; 11 nr., 2 psl.

⁵⁵ J. I., *Kazio Brad no «Svetimoji duona»* žr. *Naujasis Gyvenimas*, 1946 m. 3 nr., 14-15 psl.

⁵⁶ St. B davas, *St. Santvaras, «Laivai palaužtom bur m»*, žr. *P dsakai*, 1946 m. 2 nr., 49-53 psl.

⁵⁷Ten pat.

⁵⁸ M. Vaitkus, *Pajudinkim iš vietos rim* .

ŠVIESA (1946-1949)

Lietuvi akademinio jaunimo V. Europoje žurnalas. Dav kelis brandžiu ir aktualius straipsnius. Jau 1946 m. Alg. Mikul nas k l patriotin s poezijos pertekliaus klausim . Jis kietai pasisako prieš nereikaling patriotik . Sunkus kritiko darbas. Girdi, lengva kalb ti prieš « mažuosius », bet paliesk « didel », tai ir grabe nedovanos. Kritikos baim silpnina tautos atsparum . Tvir iausiais patriotikos lyrikais J. Ais iu ir B. Brazdžioniu dar tikime, taip pat tvirtu « kininku » Brad nu. Šiaip dabartin patriotin poezija labai sekli. Principas « menas menui » teisingas, kiek lie ia paties veikalo suk rim . Tik savais d sniais sukurtas jis gali tarnauti tautai, žmonijai ⁵⁹.

J. Kaupas sako, kad Nagys, Brad nas, Nili nas, Kazokas centre stato žmog , ieškant tiesos ir gyvenimo prasm s, ne meil s, laim s. Ryškus amžinyb s ilgesys ir kraupi mirties problema ⁶⁰.

A. Morkus ryškina tragiškojo vilnie io J. K kšto, užsiangažavusio visuomeninko, ugningo kovotojo, poetin veid . Jis po abejoni laisvu žmogumi surado save, gyvenimo prasm susirado aukoje. Vertintojas id jiškai K kšt pastato tiksliai, bet menin s vert s neaptaria ⁶¹.

domios ir V. Švitros bei V. Kazoko recenzijos.

T višk s Garsas (1945-1948)

T višk s Garsas ⁶² gyvai svarst literat ros klausimus. Išspausdino Vykdomosios Tarybos atstovo J. Brazai io kalb literat ros premijas teikiant, kur akcentuojama, kad esame kovojan ios tautos, ne dekadentin s nariai, tad ir m s literat ra ne « menas menui», o Lohengrino kardas. Literat ra kelia aukštesn žmoniškum . M s poezija ia suskurdinta, kaip ir viso pasaulio dvasia, — ji tik skeveldros t vyn je pasiekto k rybinio paj gumo. Visuomen s diferenciacijos literat ra nesulaiko, tik prilaiko smunkan i j greit ⁶³.

M. Bavarskas laiko literat r dabar pajungt laisv s kovai. M s literat ros ydos — grafomanija, filosofin s lyrikos iškilimas, o ji neguodžia skaitytojo, o sunkina ; tematikoje sivyra s trem-

⁵⁹ Alg. Mikul nas, *K ryba ir patriotizmas, M s gyvenimo didyb ir menkyst*, žr. *Šviesa*, 1946 m. 2 nr.

⁶⁰ J. Kaupas, *Jaunieji m s poetai*, žr. *Šviesa*, 1946 m. 1 nr.

⁶¹ A. Morkus, *Poeto kelias*, žr. *Šviesa*, 1949 m. 7 nr.

⁶² 1945 m. numeris neteko peržvelgti, V. K.

⁶³ J. Brazaitis, *K rybos vaidmuo šiandien*, žr. *T višk s Garsas*, 1947.11.20 d.

tini pal žimo vaizdavimas⁶⁴. Kritikos tr kumai: ji, užuot atskleidus visuomenei, kas k rinyje gera, kas bloga, duoda tik asmeninius sp džius, turinio atpasakojim ir « sprendim »^{64 65}. Recenzuodamas A. Nykos-Nili no *Praradimo simfonijas*, M. Bavarskas naujuosius poetus vaizduoja vaikais, iš jusius pasivaiš ioti netinkamais ke-liais. Lyg vaikai, jie kiekvienas stotasi namus iš d žu i (K kštas, Ma ernis, Nili nas). Tai nenauja egzistencin dvasia, kuria gyveno Rilke, Rimbaud ; Nili nas arba neaiškus, arba operuoja abstrak-iomis s vokomis, be poezijos, — taip Bavarskas supranta Nili n⁶⁶. A. ir J. Mek *Knyga apie karalius ir žmones* parašyta «gudriausiu gudrumu», — nauji} keli ieškoma⁶⁷. St. Santvaro *Laivai palaužtom bur m*vertinami teigiamai⁶⁸.

Kitaip atrodo J. Brazai io straipsnis apie Vai iulait . ia atskleidžiamas l tai, bet tvirtu žingsniu at j s autorius, prad j s estetin realizm , spindintis menine strukt ra, šviesios sielos vaizdais, stiliaus kult ra, nesivaik s nuotyki . Universalus ir lietuviškas, vis dar aug s rašytojas⁶⁹.

V. Švitra neapsiken ia vis ta pa ia m s literat ros tematika : tremtinio gyvenimas, t vyn s b ties atvaizdai, li dni vaizdai, su-griautas tremtinio gyvenimas. Daug re iau valingas kovoj s tremti-nys. Skaitytoj dar labiau prislegia. Veikl s, kovoj personažai pakelt . Gal rašytojas pasistengt . Juk rašytojas kuria gyvenim , ne tik j aprašin ja : « Sveiko žmogaus, truput optimizmo ir g rio »⁷⁰.

V. Švitra dar kelia novel s klausim . Jis mano, kad Lietuvoje rašytojas, negal damas gyventi iš literat ros, negal jo susitelkti romanui, nes jam atbaigti reik j daug laiko. Ir išleisti novel lengva ; ji buvo ir perkama. M s novel nusikrat peizažo, iš st aprašym , lengva, grakšti. Tik painioja apysakos r mai. Laikraš io atkarpa priver ia susikondensuoti, gerai komponuoti⁷¹. Novel s klausimu kitur pasisak ir J. Brazaitis⁷².

⁶⁴ M. Bavarskas, žr. *T višk s Garsas*, 1946.VII.5 d.

⁶⁵ M. Bavarskas, *M s recenzija ir kritika*, žr. *T višk s Garsas*, 1947 m. 78 nr.

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ M. Bavarskas, *Mintys perskai ius negird tas pasakas*, žr. *T višk s Garsas*, 1948 m. 111 nr.

⁶⁸ M. Bavarskas, *Laikai ir žmon s*, žr. *T višk s Garsas*, 1946 m. 36 nr.

⁶⁹ J. Brazaitis, A. *Vai iulai io realizmas*, žr. *T višk s Garsas*, 1947 m. 66 nr.

⁷⁰ V. Švitra, *Lietuvi tremtini literat ros tematika*, žr. *T višk s Garsas*, 1947 m. 89 nr.

⁷¹ V. Švitra, *Kod l m s prozoje vyrauja novel ?*žr. *T višk s Garsas*, 1947 m. VIII.7 d. 84 nr. ir *Lietuviškoji novel ir laikraš io atkarpa*, žr. ten pat, 87 nr.

⁷² J. Brazaitis, *M s novel s klausimu*, žr. *Žiburiai*, 1947.X.4 d.

St. Vykintas teisingai vertino Brazdžion⁷³. Teigiamai pasisak ir apie V. Ramono *Kryžius* — tragiškas laikotarpis pavaizduotas su menine literat rine ekspresija ir gaivumu. Tai esanti nesenstanti vertyb⁷⁴. Taiklus žodis ir apie K. Brad n . *Vilniaus Varpai* kritiku didelis estetinis turtas. *Maras* — iš likiminio tragizmo kyla dang nuskaidr jusi m s žem⁷⁵. J. Aistis subrend s ateina su sonetu. Bet paskutiniai žiaur s metai, o poetas perdaug arti konkretyb s⁷⁶.

J. Brazai io, St. Vykinto, V. Švitros straipsniai — geriausi pasisakymai apie literat r *T višk s Garsė*.

Tremt ini Mokykla (1946, 1-6 nr.)

Raš : A. Nyka-Nilinas, J. Grinius, J. Kaupas, V. Kazokas, V. Biržiška. Pažym tina griežta estetini linija, konfliktas d l St. Santvaro *Laiv palaužtom bur m*⁷⁷.

Žiburiai (1945.X.5-1949.IX.3)

Jie po 1949.IX.3 d. susijung su *Aidais. Žiburiai* — bene svarbiausias literat ros kritikos poži riu tremties Vokietijoje laikraštis. Redagavo J. Vit nas. Literat ros ir kult ros skyri ved A. Graži nas ir L. Žitkevi ius. Nuo pirmojo numerio buvo *M s Skaitym* skyrius, v liau pavadintas tik *Skaitymais* (ia buvo duodama nemaža senesni autori k rybos ir straipsni apie pa ius autorius. P. Orintait dav santraukin literat ros apžvalg⁷⁸, išleist atskirai *Lietuvi literat ros konspektas V-VIII kl.*, Augsburgas 1946).

Svarbiausi literat riniai bei kritikos straipsniai buvo J. Brazai io, J. Griniaus, J. S., Nagio, J. Kaupo, J. Ais io, A. Tyruolio ir A. Graži no. ia J. Brazaitis k l bals prieš per aštri kritik , sp damas neatbaidyti knygos ištroškusio skaitytojo ; bet nurod ir tai-

⁷³ St. Vykintas, *B. Brazdžionis — tremtinio ir ilgesio poetas*, žr. *T višk s Garsas*, 1948 m. 113 nr.

⁷⁴ St. Vykintas, *Tragiško laikotarpio romanas*, žr. *T višk s Garsas*, 1948 m. 107 nr.

⁷⁵ St. Vykintas, *Estetiškoji Brad no poezija*, žr. *T višk s Garsas*, 1948 m. 116-117 nr.

⁷⁶ St. Vykintas, *N dien Jonio Ais io lyrika*, žr. *T višk s Garsas*, 1947 m. 8 nr.

⁷⁷ *Griežtoji kritika Vokietijoje*, žr. *Tremtini mokykla*.

⁷⁸ P. Orintait , *Lietuvi literat ra XX amžiuje*, žr. *Žiburiai*.

komosios poezijos pavoj (patriotinis poezijos sunkumas), literatros infliaciją, « draugišką » kritiką^{79 80 81}. Jis aptar J. Aistio *Nemuno ilgį*,⁸⁰ K. Bradno *Svetim duon*⁸¹, A. Vaiulio *Kur bak ž samanota*⁸². Raš apie romantinio peizažo lyriką⁸³, novelų klausimu⁸⁴.

Žiburiuose b davo ger literatros apžvalg : J. Griniaus *Lietuvi literat ra tremtyje 1946 m.*⁸⁵. ia jis nurodo, kad tais metais laikraščiai davo, k gavo. Pasidžiaugia Nili no giliaminte poezija; barasi d l publicistin s patriotinis poezijos. A. Š. rašo *Lietuvi literat ra tremtyje 1947 m.*^{86 87}. Apžvalgininkas ia pažymi kraštutin s kritikos atlyžim , palyginus su 1946 m. Lyrikos keli mato jungiant naujosios lyrikos psichologin moment su senesniosios. H. Nagys išmaningai aptaria J. Kaupo *Sniego senio pasakas*⁸⁷; J. Kaupas anksti žvelgia A. Nykos-Nili no problemingum⁸⁸, o H. Radauskas — A. Šk mos originalum , Vakar Europos literatros pažinimo svarb⁸⁹.

Kryžis gin e J. S. roman id jiniu bei psichologiniu požiuriu didžiai vertina⁹⁰. A. Šk ma *Kritiko išpažintyje* duoda subjektyviosios kritikos parodij⁹¹. J. Aistis iš Amerikos rašo apie lietuvi tautos misiją tarp Ryt ir Vakar ir prog mums atskleisti savo dvasios turtus⁹². Apstu išmaning A. Tyruolio ir A. Gražino recenzij . A. Gražinas B. Brazdžionio *Šiaur s pašvaist* vertina, kad tai žodžiai iš širdies, kad net abstraktios mintys reiškiamos sugestyviais plastiniais vaizdais, kad rastas žodis visiems poeto dvasioje susitelkusiems vaizdams ir emocijoms išreikšti⁹³. Skoninga yra ir K. Bradno *Maro* recenzija⁹⁴. Pasirodo pirmosios A. Barono ir K. Barono recenzijos. Lietuvi Rašytoj Draugijos pirmininkas St. Sant-

⁷⁹ J. Brazaitis, *Knygos ir recenzijos*, žr. *Žiburiai*, 1948.II.4 d.

⁸⁰ J. Brazaitis, *T vyn s ir pavasario pasakas poezija*, žr. *Žiburiai*, 1947.XI.1 d.

⁸¹ J. Brazaitis žr. *Žiburiai*, 1946.I.26. d.

⁸² J. Brazaitis, *Dovana iš Amerikos*, žr. *Žiburiai*, 1948.I.24 d.

⁸³ J. Brazaitis, *M s novel s klausimu*, žr. *Žiburiai*, 1947.X.4 d. ir 1947.VIII.30 d.

⁸⁴ J. Brazaitis, *M s novel s klausimu*, žr. *Žiburiai*, 1947.X.4 d.

⁸⁵ *Žiburiai*, 1947.I.4 d.

⁸⁶ *Žiburiai*, 1948.I.10 d.

⁸⁷ H. Nagys, *Kaupo «Sniego senio pasakas»*, žr. *Žiburiai*, 1948.XI.27 d.

⁸⁸ J. Kaupas, žr. *Žiburiai*, 1946.XI.16 d.

⁸⁹ H. Radauskas, *Naujas lietuvi beletristas*, žr. *Žiburiai*, 1947.V.III.2 d. 31 nr.

⁹⁰ J. S., *Ir pasakotojai ateina*, žr. *Žiburiai*, 1947.X.18 d.

⁹¹ A. Šk ma, *Kritiko išpažintis*, žr. *Žiburiai*, 1947.I.25 d.

⁹² J. Aistis, *M s rašytoj misija — m s Tauta*, žr. *Žiburiai*, 1947.VII.26 d.

⁹³ A. Gražinas, žr. *Žiburiai*, 1948 m. 11 nr.

⁹⁴ A. Gražinas, žr. *Žiburiai*, 1948 m. 25 nr., 181-183 psl.

varas nusiskundžia rašytoj vargais, bet viliasi, kad jie vis tiek nenusk s ir nestov s vietoje. Jie rašo visuomenei r pimoms temomis ⁹⁵. V. Kazokas dalykiškai, bet aštrokai kalba apie J. Valai io verst j Baltrušait ⁹⁶.

Žiburiuose apstu ir kit recenzent straipsni : B. S., L. Žitkevi iaus, Br. Klingos, dr. V. Meškausko, S. Daunio, Tyruolio ir kit . Apie senesniuosius autorius rašo J. Kuzmickis, A. Ram nas, Dr. Normantas, V. Maci nas. Duodama gilesn J. Baltrušai io poezijos filosofinio turinio analiz ⁹⁷, nagrin jama O. V. Milašiaus santykiai su Lietuva ^{98 99}, teatras ⁹⁹, V. Biržiškos aštrus žodis d l jo bibliografijos ¹⁰⁰. Rašoma ir apie okupuotos Lietuvos literat r ¹⁰¹.

Visa su mus, *Žiburi* duokl literat ros vertinimui reikia vertinti kaip žymi ir teigiam .

Žiburi priede *Ateit* V. Kazokas bene pirmas išk l Vytaut Ma ern ¹⁰².

Kitame t pa i *Žiburi* priede *Moter Žodis* (1946.X.12-1948. XII.7 d.) kritikos nerasta.

Kiti tremties met o laikraš iai bei žurnal ai Vokietijos.

Akira iai — neperiodinis meno ir literat ros rotatorinis leidnys, Liubecko gimnazijos meno m g j ratelio leistas. Yra J. Akinio straipsnis apie Vaižgant ¹⁰³.

Alguvos Baras — rotatorinis Kempteno lietuvi žurnalas. Peržvelgta 1945 m. 1-5 nr. Yra A. Šešplaukio straipsnis apie lietuvi dainas ¹⁰⁴, K. J. Gasi no apie Maironio religin poezij ¹⁰⁵, A. Kelmu io m s išeivijos amerikie i ir angl zonos spaudos apžvalga ¹⁰⁶.

⁹⁵ St. Santvaras, *Lietuvi Rašytoj Draugijos pirmininko pokalbis su S. Dauniu*, žr. *Žiburiai*, 1947.11.15 d.

⁹⁶ V. Kazokas, *Jurgis Baltrušaitis Valai io vertime*, žr. *Žiburiai*, 1948.1.17 d.

⁹⁷ Žr. *Žiburiai*, 1947. IX.7 d.

⁹⁸ G. Židonyt , *O.V. Milašius*, žr. *Žiburiai*, 1949.III.17 d.

⁹⁹ St. Pil ka, žr. *Žiburiai*.

¹⁰¹ Žr. *Žiburiai*, 1948.III.13 d.

¹⁰² V. Kazokas, *Vytautas Ma ernis*, žr. *Ateit*, *Žiburi* pried , 1946.IX.21 d., 2 nr.

¹⁰³ J. Akinis, žr. *Akira iai*, Lübeckas, 1946 m. 1 nr., rugs jo m n.

¹⁰⁴ A. Šešpl aukis, *Lietuvi daina Europos literat roje*, žr. *Alguvos Baras*, 1945 m. 1 nr.

¹⁰⁵ K. J. Gasi nas, *Religin Maironio poezija*, žr. *Alguvos Baras*, 1945 m., 2 nr.

¹⁰⁶ A. Kelmut is, *Pasidairius po m s išeivijos spaud* , žr. *Alguvos Baras*, 1945 m. 3 nr.

Dienos be T v y n s — Flensburgo lietuvi metraštis, rotatorinis. Red. A. Vaitkus. Metraštis suk l « audrel » ; joje dalyvavo Džiung nas, M. Biržiška, P. B t nas.

Gintaras — (1945, 1946, 1948) neperiodinis, J. Krumino redaguotas literat ros žurnalas ; recenzij nerasta.

Lietuvi Žinios (1945.XII-1946.VII.15), politikos kult ros ir literat ros rotatorinis leidinys ; kritikos n ra.

M s Kraštas — 1948 m. buvo St. Santvaro ¹⁰⁷ ir A. Vai iulai io ¹⁰⁸ straipsni .

M s Viltis — Fuldos lietuvi savaitraštis, 1945-1946 m. Atkarpoje jo J. Kuzmickio ilgas straipsnis *Lietuvi literat ra* — apie liaudies dainas ^{109 110 111 112 113} ir B. Brazdžionio trij sonet vertinimas ¹¹⁰. Buvo trump straipsneli bei recenzij : K. Ar., K. Bar no, St. B davo, A. M. domesnis K. Areno kritiškas *Verpet* almanacho (red. V. Dyvo, išleista Kemptene) vertinimas. Tai es daugelio pradedan i skurd s žingsniai; literat ra j tepaž stama iš vadov lio kon-spekto ¹¹¹.

Pragiedruliai — 1946-1947 m. Stockholme leistas žurnalas. Dav ir lietuvi kult ros dalyk : pamin jo lietuvi spaudos 400 m. sukakt , senuosius m s autorius; raš apie lietuvi rašytoj suvažiavim , B. Brazdžionio, V. Ma ernio, K. Jankausko raštus. Kritikos kaip ir n ra. Vyriausias redaktorius J. Lingis.

Scholar; 1947 m. 1 nr., 1948 2-3 nr. Kritikos n ra.

T v y n n — 1946-1947 m. Salzburge leistas, V. Kr v s redaguojamas rimtas kult ros ir literat ros žurnalas, d j s Kr v s, Brazdžionio, A. Vai iulai io k rybos. Iš literat ros straipsni — Juozo Senkaus *Pagrindin s Bradžionio k rybos temos* ¹¹² ir *Lietuva Brazdžionio k ryboje* ¹¹³; ia pla iai nagrin jami Brazdžionio motyvai, ypa tautinis.

¹⁰⁷ St. Santvaras, žr. *M s Kraštas*, 1948.

¹⁰⁸ A. Vai iulai itis, žr. *M s Kraštas*, 1948.

¹⁰⁹ J. Kuzmickis, *Lietuvi literat ra*, žr. *M s Viltis*.

¹¹⁰ B. Brazdžionis, žr. *M s Viltis*, 1946 m. 9-10 nr.

¹¹¹ K. Ar nas, žr. *M s Viltis*, 1946 m. 23-24 nr.

¹¹² J. Senkus, *Pagrindin s Bradžionio k rybos temos*, žr. *T v y n n*, 1946 m. 2 nr.

¹¹³ J. Senkus, *Lietuva Brazdžionio k ryboje*, žr. *T v y n n*, 1946 m., 3 nr.

Tvyn s Šeš lyje — m nesinis kult ros žurnalas (1946-1947). Pr. Naujokaitis ia raš eil apytrumpi Brad no, Brazdžionio, P. Andriušio knyg recenzij .

Tremtini Žinios — 1946 m. pora straipsneli apie Vaižgant , Bink , Herba iausk , L. Gir .

Tremtis — 1950, 1953-1955 m. Memmingene leistas lietuvi laikraštis, nedav nieko pažym tina.

Vagos — Ucht s lietuvi kult ros žurnalas. Yra pora straipsneli apie rašytojus, bet kritikos n ra.

Žibintas — periodinis jaunimo žurnalas 1946 m. Yra keli J. Kuzmickio straipsniai apie senesnius rašytojus ir kiek trump recenzij .

Žingsniai — 1946-1948 m. Vokietijoje leistas žurnalas. Redagavo P. B t nas. Bendradarbiavo M. ir V. Biržiškos, J. Jankus, F. Kirša. P. B t nas raš apie Flensbiu'go metrašt *Dienos be tvyn s*, kit sukritikuot už silpn literat r . B t nas vertina redaktorius darb , teisina s lygomis ir aukl jamoju momentu — atstoj s vadov l¹¹⁴. Lyriškai nusiteik s B. D. J. Kr mino *Sugr žimo laivo* proga šaukia : « O lietuviškoji knyga — kokia tu miela ir brangi skaudžiame iš-tr mime esan iam kiekvienam lietuviui [...] Tu žymi dygliuotus tremtinio kelius, kurie veda mus per svetimas šalis, per upes, kalnus ir okeanus, gal net per tolimus kontinentus — Tvyn »¹¹⁵. Tokiais jausmais ir mintimis anuomet buvo sutinkamos m s knygos.

Žurnale buvo ir šiaip literat rini straipsni .

Žvilgsniai — 1948 m. rotatorinis literat ros žurnalas, redaguotas J. Meko su V. Adamkevi ium, A. Landsbergiu ir A. Meku. Jie išleido rinktines: *Proz I* t. 1949 ir *Proz II* t. 1951 m. Avangardinis literat ros žurnalas. Pirmi numeriai link siurrealizm . Savo ideal nesuformulavo, revoliucij k l išorin mis priemon mis. Programinis straipsnis yra bendro pob džio : literat ros nesidom jimas visuomenin mis problemomis ir reikalavimas neatsilikti nuo Europos¹¹⁶. Anot Algirdo Mikul no, «Mums reikalingas ne europietiška apsi-reng s žmogus, bet tikras europietis»¹¹⁷. N ra kritikos skyriaus, o Rilk s vertimas — poeto žalojimas¹¹⁸. (*Žvilgsni* rankose netur jau, r miausi tik A. Mikul no recenzija. V. K.).

¹¹⁴ P. B t nas, žr. *Žingsniai* 1946 m. 2-3 nr.

¹¹⁵ B. D., žr. Ten pat.

¹¹⁶ *Dirvonuojantys plotai ir lietuvi literat ra*, žr. *Žvilgsniai*, 1948 m. 4 nr.

¹¹⁷ A. Mikul nas, *Nauj keli ilgesys arba žvilgsnis « Žvilgsnius »*, žr. *Aidai*, 1948 m. 16-17 nr., 327 psl.

Laikrašiai ir žurnalai Amerikoje

Aidai (1949.X-1972)

Po K. Bradno, nuo 1949 X. m. spalio mėn. atjįs redaguoti, A. Vaiulaitis *Aiduose* t s gražiai užsinešus literatūros puoselį jį išstvermingai toliau. Apšiai kritik raš jįs pats (Aug. Raginio slapyvardžiu, inicialais A. V.). Straipsniais ir kritikomis prisidėjo A. Mačeina, J. Kaupas, A. Baltinis, A. Mackus, B. Babrauskas, J. Brazaitis, St. Santvaras, M. Vaitkus, Jonas Vakarlis (slapyvardis), Pr. Naujokaitis, A. Landsbergis, A. Tyruolis, A. Musteikis, Alg. Vambra (slapyvardis), A. Giedrius, I. Malnas, M. Karžait (D. Jesaityt), K. Ostrauskas, T. A. Antanaitis, A. Baronas, P. Celiešius, J. Kralikauskas, K. Milius (slapyvardis) B. Ciplijauskait, V. Alantas, J. Tininis, J. Gliud, P. Jurkus, P. Gauys, J. Sav. (kun. Vaišnora), V. Kulbokas ir kiti. Apie V. Kr v s *Dangaus ir S m s s nus* raš vysk. V. Padolskis.

Nuo 1965 m. per mus redaguoti J. Girniui, atjį R. Šilbajoris, I. Gražyt, I. Užgirien, R. Šliažas, K. Keblys, V. Skrupskelyt, L. Tumosait-Gražulien, M. Girniuvien. Nebra: Pr. Naujokai, V. Gliudos, V. Alanto. *Aiduose* rasime ir eil verting kritik, pasirašyt slapyvardžiais: Aug. Molnas, Julius Banaitis, Algis Saulynas, Andrius Sietynas, Kostas Rauda, Ramun Stanelyt.

Pažymtina J. Banaitis ryškintis A. Vaiulaijo jaunystės krin *Valentin*¹, stat s V. Alanto *Pragaro pošvaist ms* meninius reikalavimus^{1 2}, pasisak s prieš organizuot kritiko puolim iš grafoman pus s³. Min tinas darjō straipsnis apie personažo problem. Išveda, kad neturime dideli, gili asmenybi, tad nra ir veikaluose gili personaž. Ryškesnius personažus sumini: Šar n, Vasar,

¹ J. Banaitis, « *Valentina* », žr. *Aidai*, 1953 m. 2 nr., 83 psl.

² J. Banaitis, *Vytautas Alantas*, « *Pragaro pošvaist s* », žr. *Aidai*, 1952 m. 10 nr., 472-473 psl.

³ J. Banaitis, *Pastabos literatrin s polemikos klausimu*, žr. *Aidai*, 1951 m. 5 nr., 230-231 psl.

Kreiv n⁴. Šis straipsnis atsiliepiam Simplex, prikišdamas jam šiek tiek savimi, griežtą sprendimą, paniekus vyresniesiems (Krevin ir Sruoga traktuojami labai lengvai). O menok rybai reikia priaugti, myliu tikiu ir atitinkamai nusiteikti. Jis, be to, labai aukštins svetimuosius, mūsų veikalai jam pasigailėjimo verti⁵.

Bendraisiais literatūros klausimais rašė J. Grinius — apie literatūros idėjiskumą, lietuvių literatūros problematiką, mūsų literatūros perspektyvas, meno reikšmę tautai, rašytojo laisvę ir pareigas bei literatūros kritiką. Apie rašytojo vaidmenį tautos katastrofos metu ir nepriklausomos Lietuvos literatūrą — J. Brazaitis. Apie lietuvių kalbos estetinį vertumą — J. Tininis. Kurių rybiškumo esmę aiškino I. Užgiris, meno sociologiją — A. Musteikis. Išėivijos rašytojų padėtį nušvietė B. Babrauskas ir J. Kralikauskas. Apie kritiką — J. Brazaitis, J. Grinius, Sav. (kun. J. Vaišnora). Bibliografą V. Biržišką prisiminė Z. Ivinskis. Literatūrinuose ginčuose dalyvavo: A. Nyka-Nilinas, V. B. Kinčius (slapyvardis), A. Maceina, J. Grinius, V. Alantas, V. A. Jonynas, A. Baronas.

1964 m. *Aidai* trečioji numeris paskyrė K. Donelaiui 250 metų gimimo sukaktį paminėti. Rašė: J. Brazaitis, A. Vaiulaitis, A. Vaškėlis, J. Tininis, A. Šešplaukis. Seniau (1946 m.) buvo rašęs V. Macinas. Apskritai, apie Mažosios Lietuvos literatūrą rašė V. Biržiška ir tas pats V. Macinas. K. Sirvydas priminė P. Rabikauskas. Daug naujos medžiagos apie A. Strazdą davė V. Macinas. *Žemai ir Lietuvos Apžvalgą* paminėjo Pr. Pauliukonis.

Maironio 100 metų gimimo jubiliejui buvo paskirtas 1962 m. septintasis numeris, kurį rašė: A. Vaiulaitis, P. Kirša, A. Nyka-Nilinas, A. Klimas, J. Žilevičius, Pr. Pauliukonis, V. Kulbokas; keli autoriai davė savo atsiminimų apie Maironį. Anksčiau buvo rašęs J. Brazaitis, J. Grinius, A. Graževičius, Maironio vertinimą Lietuvoje dabar aptaria K. Ostrauskas.

A. Jakštis-Dambrauskas paminėjo A. Vaiulaitis, L. Dambrius, M. Vaitkus ir K. Ostrauskas. J. Biliūno atminimą garsino jo tyrinėjimas K. Ostrauskas. Apie Pr. Vaiulaitį rašė A. Vaiulaitis.

V. Kreviną pagerbtas 1957 m. devintame numeryje. Rašė: J. Grinius, K. Ostrauskas, A. Vaiulaitis, Pr. Skardžius, J. Jakštis.

Kiti *Aiduose* aptarti rašytojai: J. Tumas-Vaižgantas (rašė L. M.),

⁴ J. Banaitis, *Personalo problema mūsų literatūroje*, žr. *Aidai*, 1953 m. 7 nr., 301-307 psl.

⁵ Simpliciter, *Vertinimo bandomas*, žr. *Naujienos*, 1953.X.10 d.

Vyd nas (R. Serapinas, Pr. Naujokaitis), M. Vaitkus (St. Santvaras, K. Gulbinas), M. Pe kauskait (J. Brazaitis), ilgu straipniu prisi-
 mintas Kl. Jurgelionis (B. Babrauskas), I. Šeinius (A. Sietynas),
 J. Savickis (J. Brazaitis, B. Sruoga), J. Aistis (J. Blekaitis, St. Yla),
 F. Kirša (A. Vai iulaitis), V. Mykolaitis-Putinas (J. Grinius, M. Sla-
 v nien , A. Vai iulaitis), S. K. iurlionien (M. Vaitkus), J. Tyšliava
 (A. Vai iulaitis). K. Binkis (B. Ciplijauskait), A. Tulyš (domi dr.
 D. Jasai io apybraiža), S. N ris (J. Grinius, I. Mal nas, K. Ostraus-
 kas, M. Vaitkus), B. Brazdžionis (J. Grinius), A. Šk ma (J. Blekai-
 tis), H. Radauskas (V. Skrupskelyt , Pr. Visvydas), V. Ma ernis
 (P. Jurkus), J. Jankus (A. Vai iulaitis), J. Baniulis (Vai iulaitis),
 A. Nyka-Nili nas (V. Skrupskelyt , V. Kulbokas), A. Vai iulaitis
 (J. Grinius, R. Šilbajoris), P. Andriušis (A. Sietynas), K. Brad nas
 (K. Keblys, V. A. Jonynas), Al R ta. J. Grinius, J. Gliaud (K. Ke-
 blys), J. Mekas (A. Nyka-Nili nas), K. Bar nas (K. Keblys), A. Gu-
 staitis (P. Andriušis), V. Šlaitas (V. Skrupskelyt), R. Spalis (J. Gri-
 nius), B. P kelevi i t (A. Liulevi ien), Volertas (K. Keblys),
 A. Kairys (L. R.).

Okupuotosios Lietuvos literat r aptar : K. Milius, R. Vašto-
 kas, Pr. Visvydas, L. Karklius, K. Keblys, J. B., R. Šilbajoris.

Apie O. Milaši raš J. Grinius, G. I. Židonyt -V brien , apie
 J. Baltrušait — J. Grinius ir V. Kavaliauskas. Aldon Gustait mums
 « iškas » J. Girnius. Lenkams dovanot A. Mickevi i ryškino A. Macei-
 na ir V. Maci nas.

M s literat ros santykiai su kitomis literat romis paliesti A. Šeš-
 plaukio, A. Matulio, B. Br., J. Kubiliaus. Apie angl literat r
 raš : B. Br., A. Tyruolis, S. Prapuolenyt , I. Gražyt ; apie ameri-
 kie i — A. Vai iulaitis, A. Musteikis, J. B., J. Tininis, V. Trumpa;
 apie vokie i — H. Nagys, A. Tyruolis, V. Kazokas, B. Ciplijauskait ,
 R. Šliažas, A. Matulis; apie šveicar — R. Šliažas; apie dan , nor-
 veg , šved ir suomi — daugiausia J. Lingis; apie est — H.M.P.,
 A. Kaškina-Opis; apie pranc z — daugiausia A. Vai iulaitis,
 be to, J. Grinius, A. Nyka-Nili nas, V. Kavaliauskas, M. Krupa-
 ius, V. Gaigalas, J. Tininis; apie provansal — P. Stelingis, P. Gau-
 ys, A. .; apie ispan ir lotyn Amerikos — B. Ciplijauskait , Pr.
 Gau ys, J. K kštas, P. Stelingis, A. ., A. P., V. R., A. R.; apie por-
 tugal ir brazil — P. Babickas; apie rus — A. R., A. Maceina,
 H. Radauskas, J. Kubilius, L. M.; apie lenk — M. Kridl, A. Macei-
 na, V. Maci nas; apie japon , ital ir lotyn — J. Tininis.

Aiduose ima reikštis jaunieji. Aušra Liulėviienė tiria jaunąjį išeivijos lyriką pastangas⁶, žiūri B. P. Kelevičiaus *Rugsio šeštadienio* struktūrą, kelia mintį, kad menas — vienas keli gyvenimui suprasti⁷. Mirga Pakalniškytė-Girniuvienė aprašo Santaros-Šviesos 1967.X.18 d. simpoziumą, kur vyresnieji rašytojai davė patarimų jauniems⁸. Aptarė G. Tulauskaitės *Vakar bangą* ir K. Grigaičytės *Trap vakarą*⁹. Abi jai abstraktios, su prozos nuosdomis, be antrosios dimensijos, artimesnės savo bendraamžiams. L. Andriekaus poezija, versta D. Jonaitienės, jai atrodo ne labai kaip; nepagautas jo lyrizmas, nesuprasti ir kurie eilėrašiai, vietomis «redaguojama»¹⁰ ir anglų kalba turi trūkumų.

Aidai paskyrė 8 premijas už mokslo veikalus ir 6 už grožinį literatūrą: J. Aisui, A. Nykai-Niliniui, K. Bradnui, Alb. Barauskui, B. Brazdžioniui ir N. Mazalaitei.

Aiduose, galima sakyti, sutilpo visų grupių žmonės — estetai ir visuomenininkai, vyresnieji ir jaunesnieji, tradicininkai ir naujojininkai, griežtieji ir švelnieji. Amerikoje daugiausia ilgą laiką tonavo A. Vaičiulaitis ir J. Grinius, o nuo 1965 m. A. Nyka-Nilinas, dar vėliau V. A. Jonynas, Pr. Visvydas.

Kad ir ne taip kruopščiai ir pilnai kaip A. Jakšto *Draugijoje* bei ne taip pagrindinai ir išsamiai kaip *Židinyje*, per 250 su viršum numerius ir per 25 metus giliai, plačiai, pažangiai, tik kartais temperamentingai *Aidai* informavo apie dabartinį, nepriklausomos Lietuvos ir senesnįjį literatūrą. Jie rodo, ir kas dedasi literatūros gyvenime dabar Lietuvoje (ypač redaguojami J. Girniaus) bei Vakaruose.

Apie stambesnius kritikų kalbama atskirai.

Akirašai (1968-1972)

Artimesni santyki su Lietuva šalininkų žurnalas, ypač gausiai informuoja apie tenykštą literatūros gyvenimą, literatūros rėnes naujoves, ginčus, perspausdina ištikus kritikų straipsnius, tenykštą pareigūnų literatūros «sargų» pareiškimus apie mūsų literatūrą,

⁶ A. Liulėviienė, *Jaunosios viltys*, žr. *Aidai*, 1970 m. 8 nr., 380-384 psl.

⁷ A. Liulėviienė, *P. Kelevičiaus romanai*, žr. *Aidai*, 1971 m. 7 nr., 334-336 psl.

⁸ M. Pakalniškytė-Girniuvienė, žr. *Aidai*.

⁹ M. Pakalniškytė-Girniuvienė, «*Vakar bangą ir «Trap vakarą»*, žr. *Aidai*, 1969 m. 7 nr., 334-335 psl.

¹⁰ M. Pakalniškytė-Girniuvienė, *L. Andriekaus poezija anglų kalba*, žr. *Aidai*, 1969 m. 1 nr., 45-46 psl.

pavyzdžiui, V. Kazakevičiaus apie žemininkus ir bežemius, V. Radaičio apie *Miškaits ateina ruduo* socialinį ir socialistinį pamušalį; aptaria tenykšt literatūrą ir ją nagrinijanias knygas, jaunąjį poetą darbus. J. V. laikis (B. Vaškelis) domiai supažindina su svarbesniais dabartiniais Lietuvos rašytojais ir kritikais.

Aptariamoms ir m. siški knygos. Tai A. T. Antanaičio, L. Mokinio ir kitų recenzijos. domus E. Vaišnienės straipsnis apie m. s. akademikų nepajūmą, nors duoti apie m. s. literatūrą (gaila, kad ji nepastebėjo vertingą K. Šilbajorio, V. Skrupskelytės, V. Vaškelių darbą). Ak. atkreipia A. Kučiaus pasisakymai apie m. s. autorių nusilenkimą ir spausdinimą si. t. v. n. je¹¹. Gerom apžvalginė m. recenzijom ima rodytis nuo 1969-1970 m. R. Maziliauskas (taip pat *Drauge ir Nepriklausomoje Lietuvoje*), vertindamas *V* ir *VI Pradalį*, H. Nagio *Brolius baltuosius aitvarus*, Vl. Šlaito *Aguon gaisr*.

ia rado vietą ir kaktus J. Meko išsišokimas prieš H. Nagą, kur Mekas, pasišovęs ginti Šiaurės Vietnamo ir Afrikos tautas, pamiršo, kokia «laisvė» džiaugiasi Lietuva...^{11 12} H. Nagys santariai atsaknetik s. Meko pranašiška galia ir jo ašaromis, nes Meko tiesa yra vergija.

Kad ir ionykšio literatūros gyvenimo neaprodami, bet duodami Lietuvos literatūrinio gyvenimo plačią panoramą, *Akira iai* turi savo vietą m. s. žurnal tarpe.

Darbas (1947-1960)

Darbinink draugijos kultūros ir visuomenės mokslų ketvirtinis žurnalas. 1947-1950 m. laikotarpiu literatūros kritikos n. ra. Maždaug 1955-1960 tarpe yra eil. reikšmingesni R. Šilbajorio, A. Škmos, A. Landsbergio, A. J. Greimo, A. Rannito ir kitų straipsniai apie literatūrą. Recenzijū nedaug — J. Kiznio, A. K., A. Smalno, A. Pajaujytės-Staknienės. Literatūriniai straipsniai daugiausia avangardiniai.

R. Šilbajoris kelia ieškojimą svarbą, atvirim Vakarų pasaulio m. s. literatūrai¹³. Jis vertina A. Landsbergio ir A. Škmos pastangas šioje srityje. A. Landsbergis kalba apie tremties poveikį m. s. literatūrai, akcentuodamas ir Vakarų taką, atmesdamas tiesioginį

¹¹ A. Kučiaus, žr. *Akira iai*/bal. m. n.

¹² J. Mekas, *Atviras ir piktas laiškas H. Nagiui*, žr. *Akira iai*, 1970 m. 6 nr., 8-9 psl.

¹³ R. Šilbajoris, *Kovoje d / lietuviško k. rybinio žodžio*, žr. *Darbas*, 1957 m. 1 nr.

nius kovos š kius, nes š kiai miršta, o literat ra išlieka¹⁴. A. Šk ma stoja prieš literat rin get , kuris žudo kiekvien bandym pasivyti pralenkusius kaimynus, naujas problemas. Pažangi j poet k ryboje daugiau dominuoja praradimas, intelektualin metafizika, ekspresionistin romantika ir maištavimas. Šie stipr s poetai betgi art ja beprasmyb , mirt . Rašytoj priauglio reikalas beviltiškas¹⁵. Panašiai kalba ir Šilbajoris ¹⁶.

domus Alfonso Griaudžio dialogas d l Šk mos *Baltos drobulės* tarp Jono Jonai io (palankaus) ¹⁷ ir Petro Petrai io (kritiškesnio)¹⁸ ryškinant veikalo savumus, s mon s srauto metod , nechronologiškum , leidžiant gretinti giminiškus vykius. Autorius duod s mums nauj žvilg mus pa ius. Plataus žvilgio katalikas netur t romanu piktintis. O seksualum visuomen toleruoja nešvankiuose anekdotuose, tai ko ia pasišiauš ? ¹⁹.

J. Kiznis, sklaidydamas *Literat ros Lank anket .*, sprendžia, kad literat rai reikšminga gyvenimo atmosfera, ir liberalin b t geriausia. Kas smerkia V. Kr v s *Dangaus ir Žem s s nus*, vertas nemažesnio piketavimo, negu Chruš iovas Amerikoje²⁰. Kiznis smerkia ir visuomen s teatrin skon , išaukl t pasir mus tautin mis ir krikš ioniškomis vertyb mis. Tas skonis patenkinamas melodramomis ir nuvalkiotomis komedijomis. Kitur J. Kiznis graudoja, kam *Darbininko* dramoms konkurse, kur laim jo A. Šk ma, statoma tautiškos ir krikš ioniškos dvasios bei dabartiniam ži rovi prieinamumo s lygos ²¹.

Simas Rok nas miglotu straipsniu puola «Cicero mokykl » (berods, susispietusius apie *Draug /*), kuri išplitusi, virtusi jaukia draugija, patenkinta savo absoliu iu žinojimu. Šis s j dis nem gst s Vakar kult ros, neigi s Picasso, moderni j psichologij . Vertinam veikal herojai griežtai rikiuojami geruosius ir bloguosius. Piknaudžiojama Dievu ir t vyne. Tai esanti emigrantin neuroz . Rašytojo takelis jiems aiškus, be ieškojim , klaid . O to rezultatas — ne domi rašliava su absoliu ios tiesos pretenzijomis. Jiems «geriau vidutiniai, bet etiški

¹⁴ A. Landsbergis, *Tremties poveikis lietuvi literat rai*, žr. *Darbas*, 1958 m. 1 nr.

¹⁵ A. Šk ma, *Lietuvi tremties literat ros mirtis*, žr. *Darbas*, 1958 m. 4 nr.

¹⁶ R. Šilbajoris, *Lietuvi literat ra tremtyje*, žr. *M s Vytis*, 1960 m. 1 nr.

¹⁷ J. Jonaitis, žr. *Darbas*, 1958 m. 4 nr., 31-33 psl.

¹⁸ P. Petraitis, Ten pat.

¹⁹ Alf. Griaudys, žr. *Darbas*, 1958 m. 4 nr., 31-33 psl.

²⁰ J. Kiznis, žr. *Darbas*, 1959 m. 3 nr.

²¹ J. Kiznis, žr. *Darbas*, 1956 m. 1 nr., 31-32 psl.

rašytojai, negu dideli menininkai, bet nemoral s ». tai reaguota, bet veltui — ligonis nežad s pasveikti²².

Patriotin s bei religin s temos nusibodusios ir Petruui Taruliui. Bet sp ja poetus « savo darb laikyti aukšta tarnyba savo tautos žmon ms »²³.

A. Baltaragis (K. Ostrauskas) pasisako, kad reikia blaiviai vertinti Lietuvoje leidžiamas knygas ir si lo net leidin registruoti viskam, kas ten daroma²⁴. A. Greimas mano, kad K. Korsakas ten nebe toks didelis marksistas dabar. O Baltaragis, priduria, kad dabar jo raštus reikia dar atsargiau vertinti. P. Trv. aiškina, kad dabar Lietuvoje rašytojai negali pareikšti savo nuomon s: Vilnius be Maskvos nendr sta prabilti. Tebevrauja socialistinis realizmas, o naujoji rašytoj karta partijos pakinkoma²⁵.

J. Mekas leidžiasi aiškintis s lyt m s k r j su amerikie i amoralia ir asocialia kult ra. Tas susilietimas gali sužaloti, nors vidaus branduolio ir neišraus. Bet menininkas tada gali likti visai kur ias ir aklas. O menininko siklausymas vidaus bals ir žvelgimas pasaul savo dvasios akimis labai svarbu. Tada jis kalba visos tautos l pomis. Iš ia ir jo tarptautiškumas: nugal j s asmeniškum , jis pasidaro visos žmonijos balsu ir s žine. Bet J. Mekas pastebi, kad kartais visi tie kraujo ir praeities argumentai nebe svarbu, kai laikas pralenkia žmog , kaip jo generacij . Jam pa iam visa es griuv , mir , tik Nili nas dar stov s, o paskui J. K kštas, Landsbergis, Nagys, Šk ma. Bet ir jie atsilieka, pasidaro per tikri, ram s ir eina ratu. Sugriauti pasitik jim savimi, senomis tiesomis, tai atidaryti XX amži . Nesvarbu b ti lietuviais, svarbu b ti žmon mis²⁶. Gaila, J. Mekas baigia anarchizmu, griovimu ir tikisi tuo b du kuri s žmo nijai.

J. Mekas seniau, dar Vokietijoje, lyriškai išgyveno J. Ais io *Nemuno ilgesio* žodžio «ašarot j skambum , sukласišk jus , išbaigtesn , de ja, kartais š kteliant apie skriaudas, žmoniškum , tironus, ir ia susilpn jant »²⁷. Jau tada J. Mekas sielojosi, kad m s litera-

²² S. Rok nas, *Miršt s literat rinis s j dis*, žr. *Darbas*, 1955 m. 1 nr.

²³ P. Tarul is, *Aplink literat ros ir meno klausim* , žr. *Darbas*, 1956 m. 2 nr., 10-11 psl.

²⁴ A. Baltaragis [K. Ostrauskas], žr. *Darbas*.

²⁵ P. Trv., žr. *Darbas*, 1955 m. 3 nr.

²⁶ J. Mekas, *Rašytojas lietuvis ir tremtinys XX amžiaus viduryje ir Amerikoje*, žr. *Darbas*, 1957 m. 3 nr.

²⁷ J. Mekas, žr. *M s Kelias*, 1947 m. 82 nr.

t roje nesidomima visuotinesn mis problemomis, atsilieka nuo Europos²⁸.

S kmingai dirbdamas avangardiniame amerikie i filme, jis betgi laiko save pirmiausia lietuvi poetu: « Mano pagrindin k ryba pasilieka lietuvi poezija. Aš netikiu, kad poezij galima rašyti kita kalba, negu ta, kurioje esi gim s ir vaiku ropin j s. Poezijos kalba yra per daug subtili, per daug jautri. Aš pasilieku lietuvis poetas. Visi kiti darbai (filmas etc.), neži rint, kaip jie beb t svarb s, — Amerikos ar pasaulio kontekste, — man buvo ir teb ra tiktai tarp kitko, kad neišeitum iš proto ...»²⁹.

Recenzij *Darbe* raš J. Kiznis, K. Jonas; šiaip straipsneli K. Bar nas, A. Smal nas. 1955-1957 m. literat rini kritik skyrius pagyv j s. B. Šilbajoris dav dar išsami G. B. Shaw, socialisto, demaskuojam io «padori » visuomen , k r jo apybraiž ³⁰.

Darbininkas (1951-1972)

Darbininke raš : J. Brazaitis, P. Jurkus, A. Graži nas, Pr. Naujokaitis, J. Masilionis, A. Tyruolis, St. Santvaras, B. Pakalniškis, P. Stravinskis, B. A. Rutkauskas, J. Grinius, H. Nagys, Pranas Razminas, A. R ta, V. Augien . Recenzij tonas nuosaikus, labiau tradicinis. Reikšmingiausi straipsniai J. Brazai io; jis paprastai nepasirašo.

Draugas (nuo 1916-1949-1972)

Draugas — JAY lietuvi kataliki dienraštis. Nuo 1949 m. galo, privažiavus daug rašytoj , literat ros žinov ir m g j , dr. J. Prunskio tvarkomas šeštadieninis mokslo, meno ir literat ros priedas išaugo, pagyv jo. ia rašo daugiausia krikš ioniškos pasaul ži ros žmon s, bet pasirodo ir tolimesni jai žmoni . ia daug recenzij , literat rini straipsni , sukak i min jim , premij laim jim bei j teikimo apraš su laim toj kalbomis. Visos šios medžiagos, atskirai išleistos b t keliolika tom . B. Babrausko liudijimu, ligi 1960 m.

²⁸ J. Mekas, *Dirvonuojantys plotai ir lietuvi literat ra*, žr. *Žingsniai*, 1948 m. 4 nr.

²⁹ *Pasikalb jimas su Jonu Meku*, žr. *Metmenys*, 1966 m. 11 knyga, 61 psl.

³⁰ R. Šilbajoris, *George Bernard Shaw. K r jas ir kovotojas*, žr. *Darbas*, 1956 m. 3-4 nr.

Drauge dažniau pasirod apie 60 rašytoj iš 100, o rečiau 75%³¹. *Draugas* stengiasi parencizuoti visas m s knygas; ia dedami vairi m s kritik darbai. Žinoma, pagrindin linija lieka nuolatin *Draugo* vertintoj . Pradžioje, apie 1950 m., trump , bet su literat rine nuovoka vertinim rašydavo dr. kun. Juozas Prunskis (Daugailis, J. Žvilbutis), apžvelgdavo naujas knygas, pamin davo rašytoj sukaktis.

Draugo kritik skirstome du periodus : 1950-1960 ir nuo 1961 iki dabar. Pirmuoju periodu ia daugiausia raš : B. Babrauskas (bene pats gausiausias), A. Baronas, J. Tamulaitis, J. Aistis, dr. J. Grinius, J. Gliaud . Toliau: kun P. Celiešius, A. Tyruolis, Pr. Naujokaitis, B. Brazdžionis, Pranas Razminas, kun. V. Bagdanavi ius, St. Santvaras, M. Vaitkus, M. Bavarskas, J. Gobis. Tai daugiau konservatyvi grup . Labiau išsiskyr iš bendro tono : A. T. Antanaitis (Titus Alga), K. Brad nas, J. Girnius, A. Landsbergis, J. Kaupas, A. Mackus, V. Mari nas, V. Jonynas, H. Radauskas, A. Vai iulaitis. Ger kritik šiek tiek dav ir M. Bernatavi i t -Jonynien . Tad nenor tume sutikti su K. Kebliu, teigian iu, kad to laikotarpio *Draugo* kritika atrod šitaip: «Neatsakingos literat rin s kritikos infliacija, grynai utilitarinis k rybos supratimas, pervertinimas menkaver i veikal , šališkumas ir pašaipa autentiško k rybinio ieškojimo prasiveržimams buvo kasdienin laikraš io duona»³². Sutikdamas, kad ir kiti laikraš iai tuo nusikalsdavo, jis *Draug* betgi laiko tuo metu buvus kult rin s reakcijos simboliu. Bet verta pavartyti, kad ir *Naujienas*, ir palyginti, kaip atrod kritika ir kituose laikraš iuose. Atsiminkime, kad šiuo laikotarpiu ia daug raš : J. Grinius, J. Aistis, bendradarbiavo Antanaitis, Brad nas, Kaupas, Landsbergis, A. Mackus, V. Mari nas ir A. Vai iulaitis. Tad sprendimas per griežtas: konservatyviuosius buvo ir kas dalimi atsveria.

K. Brad nas 1961 m. at jo *Draug* , nor damas jo literat rinius bei meninius reikalavimus, kaip pats sakosi, kilstel ti, pradedan i rašytoj ieškoti. Ir jam vyko. Pirmiausia atgijo meno kritika. Literat rin je srityje, po Šk mos gin o incidento, kad ir l tai, dalykai pagy jo. Be jau min t pažangesni kritik , dar at jo K. Keblys, R. Šilbajoris. V. Skrupskelyt , L. Tumosait -Gražulien , D. Bindokien , N. Jankut -Užubalien , M. Pakalniškyt -Girniuvien , J.

³¹ B. Babrauskas, *Literat ra « Draugo » lapuose*, žr. *Draugas*, 1959.XI.14 d.

³² K. Keblys, *Nepoetas Brad nas*, žr. *Aidai*, 1968 m. 5 nr., 211 psl.

Švabait, Pr. Visvydas, V. A. Jonynas. Rašo gausiai ir pats skyriaus redaktorius. Visai dabar neberašo: B. Brazdžionis (iš jo *Lietuvių Dienas*, iš kuri pasitrauk 1972 m. vasar), A. Baltinis, J. Gobis (mir), Pr. Naujokaitis (per jo *T višk s Žiburius*). S. Tamulaitis, A. Tyruolis. Visi rašytojai lygiai traktuojami. Šiandien *Draugas* k rybingai redaguojamas laikraštis. Taikli *Kertin parašt* nuolat primena kult ros svarb m s visuomenei; ia keliami ilgalaikiai projektai, nepraleidžiami svarb s ir b gamieji reikalai: literat rini studij rašymas, literat rin s plokštels, k rybin s stipendijos, rašytoj prieauglio ieškojimas. Nauj leidini skyriuje bene daugiausia pats redaktorius duoda trump apžvalg — dr t ir taikli vertinim. *Kertin je parašt je* dr siai kertama ir okupuotosios Lietuvos literat ros bei kritikos gniuždytojams, kurie pralenkia hitlerin priespaud, kai prieš k r jus b davo siundomi hitlerjugendo vaik zai; « Sovietijoje vaik z rol atlieka pati aukš iausia imperijos institucija — Komunist Partijos centro komitetas. Ir tai atlieka be jokios g dos, viešai, palikdamas istorijai juodu ant balto dokument, kaip didel je pasaulio dalyje XX amžiaus pabaigoje buvo dar prievartaujamas grožin s literat ros žodis»³³.

Kli na ir m siškiam « bendradarbiavimo » simpatikams. Jis rašo kad soviet komunistai, negal dami laisv je gyvenan i rašytoj pavergti, imasi nužmoginimo akcijos; «Viena toki priemoni nužmoginimo akcijoje yra baim s skleidimas: mes išsisemsime, kult riškai išbl sime, be savo krašto, savo tautos, be ryšio su laim jimais t vyn je mes neb sime gerais poetais, gerais dramaturgais, gerais romanistais ir t. t..... Ergo, bendradarbiaukite su paverg ju, gaivinkit s tik pavergtos tautos kult riniais laim jimais, ir b site ne dalis, o visuma. Kai kurie jau ia savo spaudoje, beg diškai niekin dami m s visuomeninio, politinio r kult rinio jud jimo vadovus, stengiasi juos nužmoginti, vaizduodami kažkokiais kenk jais, pajuoskos vertais objektais. Jie ta iau pamiršta, kad laisv yra kiekvienos k rybos pagrindin s lyga»³⁴. *Kertin parašt* — daugiausia paties redaktoriaus prirašoma.

Be paties K. Brad no, *Drauge* dabar išsiskiria V. A. Jonynas, R. Šilbajoris, Pr. Visvydas. V. Skrupskelyt. T. A. Antanaitis. ia paminima sakmiau J. Jankus ir R. Spalis.

Jankus literat ros reikal akcentavo kult ros kongrese. M s istorin tvirtyb buvo kardas, bet, jam sul žus, galyb baig si. m

³³ K. Brad nas, *Kertin parašt*, žr. *Draugas*, 1972.11.12 d.

³⁴ K. Brad nas, *Rašytojo nužmoginimas*, žr. *Draugas*, 1971.X1.6 d.

kurtis, daug pasiek me ir pratome b ti giriami. Stovyklose gim komendantin kult ra. R m m s liaudies k ryba, kad ir be liaudies primityvo. Bet individualaus k r jo nebuvo, su kuriuo svetimieji mus gal t tapatinti. Dabar reikia kontakt su Vakar literat ra ir skaitytoju. Kult ros fondas turi leisti knygas, ne rengti konkursus, kuriuose daug kas nedalyvauja. Lietuvi Rašytoj Draugijos premijos neturi b ti suvedamos kelis šimtus doleri , bet b ti prestižo reikalas ³⁵.

Knyg *Namas geroje gatv je* raš s iš vidaus nerimo. Realiam žmogui parodyti tur j s nevangti slidži to kelio pakraš i . Jis negal j s, kaip jam patarin jo, tas slidžias temas suimti tvirtus krikšioniškus r mus, nes tai «sudarkyt veikalo vientis skamb jim , padaryt iš jo pritaikomojo meno dalyk »³⁶. Jis nor s sukurti nauj realyb , parodyti pilnesn , sud tingesn gyvenim ir jo moralus suvokti. K r jui svarbi skaitytojo širdies moralin parama. Tada jis paj gesnis dirbti. O jis pats, kad ir kit kvailinamas («durnius, kad rašai»), neišken ia neraš s: «Bet žmogus neiškenti. Imi ir b ni durnius, tam, kad tur tum m ir mes savo literat r , kad ir m s kult ros vežim lis ried t šalia kit dideli vežim , kuriuose t ra krautos visiškai tolygios vertyb s, tik j didžiulis vežimas m s akims imponuoja » ³⁷.

Partizan tem laiko mums nepamirština: «Jos negal jo b ti išvengta ir, ar kas to nori ar nenori, ji dar gr š ir v l gr š. Jeigu mes nuo jos nusigr žtume, tai kada nors gal negrai ar hotentotai iš jos padarys nemirštam mit . Suprantu, kad šiandien kai kam d l dvasin s ideologin s giminyst s toji tema mestina, bet nemestina tiems, kurie tiki žmog , gimus laisvei» ³⁸.

Romo Spalio (Giedrai io) (g. 1915) pasisakymai dom s autoriaus-kritiko santykiams nušviesti. Jis buv s nuolat kritik pešamas, laik s juos visagaliais. Bet dabar taip nebeman s ir liksi s užsipyr s savo paži rose literat r ; ypa kai du kritikai apie t pa i jo novel pasisak priešingai. Jo manymu, beletristika rašoma pramogai ir svarbiausia tikinamumas ³⁹.

³⁵ J. Jankus, *Gr das nukrit s akmenis*.

³⁶ B. J., *Laureates J. Jankus apie knyg ir rašytoj*, žr. *Draugas*, 1955.III.19 d.

³⁷ Ten pat.

³⁸ K., *Jurgis Jankus apie partizanin tem ir ionykštes rašytojo darbo s lygas*, žr. *Draugas*, 1968.VIII.31 d.

³⁹ R. Spal is, *Kritiški m stymai apie kritik*, žr. *Draugas*, 1963.IX.14 d.

Dirva (1951-1972)

K rybos ir mokslo skyriuje daugiausia raš arba rašo : B. Raila, V. Alantas, St. Santvaras. K. Bar nas, J. Gliauda, V. Mari nas, J. Balys, St. Vykintas. Šiek tiek raš : J. Kaupas, A. Mackus, A. Rannit, V. Rastenis, H. Nagys, T. A. Antanaitis, St. Tamulaitis, A. R kas, V. Kavolis, A. Greimas, L. Dovyd nas, A. Musteikis, V. Lozoraitien , I. Mal nas, J. Jakštas, V. Kavaliauskas. Pr. Naujokaitis, Al R ta, A. Š., E. ekien , S. Šukelyt , A. Diržys, B. Auginas, R. ernius. Kartais aptariama viena kita vaik knygel (J. Gliauda, K. Milkovaitis). Daugumos (be Nagio, Antanai io, Kavolio, Greimo, Mari no, Mackaus, Kaupo) literat rin s paži ros tradicin s, didesni meniniai reikalavimai nestatomi, nulemia patriotinis momentas. Vien tonas švelnus (St. Santvaro, V. Alanto), kiti aštriai pasikapoja. ia kelia triukšmel A. Diržys, puldamas *Aid* redaktori ⁴⁰, kad d jo nepalanki V. A. Jonyno kritik apie V. Alanto *Nemunas teka per Atlant* » ⁴¹. D l to paties pyktauja D. Leš inskas ⁴². J. Gliauda nepaj gia prisipažinti prie savo kalbos negerovi ⁴³. Z. Tumas puola V. A. Jonyn ⁴⁴ už šio recenzij R. Lee knygos *Goddam Gipsy* atvirai j kaltindamas ⁴⁵.

Iš jus R. Spalio *Rezistencijai*, B. Raila jo paklaus s keliolika klausimi}. Spalis atsak s. *Rezistencijoje* politin pus jam nedaug ter - p jusi, bet pirm j bolševikmet ir Birželio sukilim b tina užfiksuoti literat roje: «B t ta iau didelis pareigos netes jimas, kone nusikaltimas, jeigu m s rašytojai išsamiau neužfiksuot to laikotarpio, jeigu jis likt si tik polemikose, partin se neapykantose ir priekaištuose ar kitaip b t žalojamas»⁴⁶. T laikotarp reikia vaizduoti objektyviai: « Man rodos, rašytojo tikslas b t perteikti savo laikotarpio dvasi , nuotaik ir fon , už iuopti syvus, kartais savo turiniu gal atrodan ius banaliais, bet reikšmingais tam laikotarpiui. Ir tai atlikti kiek galima bešališkiau, be specialios meil s ar neapykantos »⁴⁷. Kitas autoriaus tikslas *Rezistencijoje* buv s romano pl - tojimo eiga, veik jai kintan iais ji} amžiaus laikotarpiais. Jis renk s medžiag iš partizan ir toliau, jam nesvarbu, kaip paži r si buv

⁴⁰ A. Diržys, *Ai, ai, ai... kaip drums iasi «Aidai»*, žr. *Dirva*, 1971.IV.25 d.

⁴¹ V. A. Jonynas, žr. *Aidai*.

⁴² D. Leš inskas, *Kaip kritikas buldogas drasko knyg* , žr. *Dirva*, 1971.VI.18 d.

⁴³ J. Gliauda, žr. *Dirva*.

⁴⁴ Z. Tumas, *Vanduo ant raudonojo mal no*, žr. *Dirva*, 1971.XI.12 d.

⁴⁵ V. A. Jonynas, žr. *T višk s Žiburiai*.

⁴⁶ R. Spalis, žr. *Dirva*, 1970.11.13 d.

⁴⁷ Ten pat.

«saloniniai komunistai». Jis nieko neužgaulioj s ir neteisi s, jam r pi fiksuoti tik žingsniai ir faktai⁴⁸.

Paskutiniais metais recenzij lygis ypa smunka (svarbesnieji kritikai aptarti skyrium). Pavyzdžiui, M. Mateika paviršutiniškai šneku iuoja apie tikras ar tariamas kritikos ydas, nepamiršdamas iškelti, kad J. Gliauda, b damas be užnugario, paj g prasiveržti pirmas vietas ir daugiausia nuveikti m s romanui⁴⁹.

Gabija (1951-1954)

Neperiodinis literat ros žurnalas, sutelk s vyresn s kartos rašytojus ; Literat ros straipsni ir kritikos daugiausia raš B. Brazdžionis (J. Stebeikis), be to dar St. Santvaras ir B. Babrauskas (visi aptarti atskiriai).

Laisv (1953-1972)

Me ys Musteikis 1956-1965 m. kasmet duodavo okupuotos Lietuvos kult rinio gyvenimo apžvalg . Kalb damas apie literat r , pabr ždavo, kad okupantas kult rin gyvenim kreip ne lietuviškos s mon s ugdymui, o jos smaugimui.

Literat riniams vertinimams *Laisv* neatsideda.

Kel eivis (1905-1972)

Pasitaikan ias recenzijas bei rašytoj pamin jimus rašo A. Gustaitis ir St. Santvaras. Pasteb tas vienas F. Kiršos straipsnelis.

Literat ra

Lietuvi literat ros, meno ir mokslo metraštis, leistas Chicagos Lietuvi literat ros draugijos. 1944 m. susidariusi draugija susitar su *Naujien* redakcija ir leido dvisavaitin literat ros, meno ir mokslo lap — pried , suruoš novel s konkurs : pirm j premij

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ M. Mateika, *Kriterijos, kritikai ir kitkas*, žr. *Dirva*, 1970.VII.22 d.

laimojo A. Barono *Srov*, antrasis — A. Tulys, trejasis — Švaistas. Minintini yra I. Šlapelio⁵⁰ ir 1954 m. V. Maci⁵¹ no straipsniai⁸¹.

Mar gut is (1928-1955)

A. Mackus, 1961-1964 m. redaguodamas, buvo į pavertęs aktualių kultūros žurnalų. Rašė pats A. Mackus, T. A. Antanaitis, V. Kavolis, H. Nagys, V. Meškauskas, J. Kaupas. Pažymėtinos Antanaitis mėtinės lietuvių literatūros apžvalgos.

Naujienos

Meno, mokslo ir literatūros priede⁵² rašė (miniu chronologine, laikraščio pasirodymo eile): A. Skaisgiris (slapyvardis?), A. Mackus (A. Audrius), Marytė Žikutė (slapyvardis?), T. Antanaitis, A. Bukas, J. Blekaitis, A. Kairys, V. Kavolis, J. Liudžius, St. Tamulaitis, P. Višna (slapyvardis), J. Vlks, H. Sadauskas, A. Nakas, G. K., A. Škema, A. Landsbergis, B. Vaškelis (J. V laikis), M. Šnarienė, I. Gražytė, M. Gimbutienė, J. Jašinskas, Pr. Alšnas, L. Sutema, K. Varkala, S. Aukštaitis, J. Cicnas, S. Šimolinas ir daugybė kitų. Pažymėtini dalykai: perspausdinimas V. Mykolaitis-Putino straipsnio *Idjūniai V. Krivskis rybos pradai* (1952.XI.8) ir V. Kavolio paskaitos, viliu sudariusios jo *Nužemintą generaciją* knygą.

Vieningos literatūros linijos, kaip vairo išsilavinimo skaitytojų laikraštis, *Naujienos* neturi. Jis greičiausiai išmaningų straipsnių sutiksime ir visai žemo lygio bei reikalavimų rašiniams. Tai būdinga visiems laikraščiams. Vertingiausias laikytume: T. Antanaitis (vairiais slapyvardžiais), J. Blekaitis, V. Kavolis, A. Landsbergis, A. Mackaus, H. Badauskas, A. Škemos straipsnius bei knygų vertinimus. Jie visi aptarti skyrių. Jis tik pasisakoma dėl vieno kito ryškesnio, kitur neapartito. *Naujienose* pasitaiko ryškios pasaulžiūros kritikos, pavyzdžiui, A. Skaisgiris straipsniai. A. Skaisgiris rodinėja, kad V. Ramono romane *Dulkės raudoname saulėlydyje* rašytojas nustelbė filosofo «krikščioniškoji generalinė linija» ir sužalojo romaną. Toks Žolynas romane pavaizduotas tvirtas kataliko principas, bet

⁵⁰ I. Šlapelis, *Estetinis jausmas ir jo reikšmė žmogaus gyvenime*, žr. *Literatūra*, 1950 m. I knyga.

⁵¹ V. Maciūnas, *Lietuviškoji Marseljet* (A. Baranauskas «Kad tu, gude, nesulauktum»), žr. *Literatūra*, 1954 m. II knyga.

⁵² Peržiūrėti 1950-1957, 1959-1967, 1969 ir 1971-1972.V.10 d. numeriai.

nepraktikuoj s, kad... gal t jam v liau leisti nužudyti žmog . Norkai iai irgi autoriaus ginami. Tad autorius tikras socialinis reakcininkas : turtingi vaizduojami teis s ir išmintingi. Krikš ionyb autoriaus laikoma kilnia ir teisinga, o gyvenime esanti bej g . Ryžtingesnius darbus turi atlikti jei ne bedieviai, tai bent atšal liai. O krikš ionyb s « paunksm je gal s tarpti ne tik Norkai iai, bet ir juodžiausia reakcija ». *Kryžiai* ir *Dulk s raudoname saul leidyje* recenzentui atrodo nelyginant sovietin literat ra, kurstoma « linijos »⁵³.

A. Skaisgiris pasisako ir prieš dr. Baltinio, Pr. Razmino ir ypa J. Daugailio paži ras, reikalaujan ias aiškiai taikyti dorov s d snius ⁵⁴. Toks J. Stebeikis (B. Brazdžionis), *Gabijos* 4 nr. apžvelgdamas 1952 m. literat ros balans ⁵⁵, priim s M. Katilišk , bet J. Jank , L. Dovy d n , A. Šk m , net J. Gliaud pasmerki s. *Vilnies* reporteris A. Šilenis, degindamas *Literat ros Lankus*, elgiasi panašiai vardan liaudies didži j troškim ⁵⁶. Tad *Draugo* ir *Vilnies* kritikai gal t susitarti d l bendro veikimo. Visuomenei išeit naud , — šaiposi A. Skaisgiris ⁵⁷. Be recenzij Skaisgiris dar informuodavo apie F. Mauriac, W. S. Reymont , modern j roman .

M. Ži kut — Mary Smith dav vairaus pob džio straipsni . Pozityviai sutikusi pareiškim d l nuosmukio, kitur ji nusileidžia iki toki antraš i : *Davtkos ir liberalai* ⁵⁸, aštriai žerdama *Draugui* d l K. Borutos *Baltaragio mal no* ne vertinimo. Nepalanki ji ir žemininkams — jie, es , pervertinami : «... kalba eina apie grup poet , kurie, neži rint subrendusio amžiaus, vis dar tebevadunami jaunais, ir kurie patys, kur besugriebdami laikraštinio popierio, apie savo darbus skambina gludinan iais varpais » ⁵⁹. Kas, girdi, daugiau parveš Lietuv : visi žemininkai ar Brazdžionis ?

Bet *Penki stulp* klausimu apdairiai pareišk , kad ži rovus nei-giamai bus drama paveikus daugiau d l režisieriaus ir aktoriaus kal-t s: «Jeigu aktorius, atstovav s priešing j (teigiam) id j , b t , režisieriaus padedamas, taip pat sugeb j s t id j sukaupti savyje ir surad s tinkam form jai išreikšti, kažin ar b tume sulauk tos neskranios polemikos » ⁶⁰.

⁵³ A. Skaisgiris, *Generalin linija ir menas*, žr. *Naujienos*, 1951.X.26 d.

⁵⁴ A. Skaisgiris, *Žmogus su maišu ant galvos*, žr. *Naujienos*, 1953.VII.3 d.

⁵⁵ J. Stebeikis [B. Brazdžionis], *Balansas ir balastas*, žr. *Gabija*, 1953 m. 4 nr., 70-73 psl.

⁵⁶ A. Šil enis, žr. *Vilnis*, 1953.VI.

⁵⁸ M. Ži kut , *Davtkos ir liberalai*, žr. *Naujienos*, 1952.VII.12 d.

⁵⁹ M. Ži kut , *Generacijos gimdymas švirkštu*, žr. *Naujienos*, 1953.VIII.1 d.

⁶⁰ M. Ži kut , žr. *Naujienos*, 1959.VI.13 d., cituota iš *Darbo*, 1959.VII.8 d.

Ne tiko M. Ži kutei *Literat ros Lank* kritiko H. Nagio pastaba, kad prie J. Meko idili reikia prieiti su tam tikra nuotaika: ji maniusi, jog poezija turi nuotaik sukelti; nepatink s ir H. Nagio «pompastiškas ir mandravojan io jaunuolio stilius»^{61 62}. Kažkoks G. K., atsakydamas, tai, kalba apie H. Nagio recenzijos tariamus užkulisius, lankizm , arba nagizm , enciklopedin limonad ir « *Lituanus* su *sombrero* »⁶². Es *Literat ros Lankuose* vyraujanti «draugiška kritika», «lankizmas», kurio aktyviausi atstovai yra H. Nagys ir jo ginklanešiai iš lankinink : Dr. Kripštukas-Kaupas ir p. ipkus po keliais slapyvardžiais. Jie vienas kit genijais keli⁶³.

G. K. lažint si: jei pasirodys lankininko knyga, ar lankininkai nekels jos padanges. Tas «lankizmas» skverbi sis *Aidus, Lituanus* ir paskutin *Lietuvi Enciklopedijos* tom .

M. Šnarien *Naujienose* pasisako prieš *Draugo* kult rinio priedo naujoves: praeities niekinim , beatodairin , anot jos, modernizmo brukim , konformizm⁶⁴. Kam *Draugas* kalba tik apie praeities lavonus : «*Draugo* laikrodinink uosl labai jautri praeities lavonini dvelkimui, bet visai neužuodžia dabarties tautini numir li kvapo». Ji pasigenda dabar rašytoj su tokiu poveikiu, kaip Maironis: «Dabarties k r jai dar vis sav s tebeieško, gi Maironio poezijoje ano meto lietuviai save surado, jo veikaluose visa tauta save atpažino»⁶⁵. Jei sumodern j skaitytojai išlakstyt iš tautini get , «draugininkai» nepasidžiaugt . Kod l K. B. (Brad nas) peikia tik sekan ius Maironiu, o ne Picasso ar Stravinskiu. Ji matanti, kad griovyba — dar ne k ryba, «Laiko dvasi» ji pripaž stanti, bet neišmintinga t «uniform» visiems kaišioti, lyg nepaj giant savarankiškai m styti: «Jo, kult rininko, vaidmuo netur t ribotis vien naujovi propaganda. Jam geriau pritikt v tytojo pareigos, padedant visuomenei atskirti gr dus nuo pel»⁶⁶.

Be K. Brad no, apie «dabarties gr sm» rašytojams kalb s ir A. Baronas, kitas *Draugo* laikrodininkas: es daugeliui m siški poezijos laikrodis sustoj s prie Maironio, kitiems prie Brazdžionio ar žeminink ankstesn s k rybos. Ne naujov s ar mada svarbu literat rai, o kad duot skaitytojui dvasin s atgaivos, viltingos paskatos⁶⁷.

⁶¹ M. Žitkut , *Plyšys tarp jaunimo ir senimo*, žr. *Naujienos*, 1957.VII.29 d.

⁶² G. K., žr. *Naujienos*, 1957.VIII.10 d.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ M. Šnarien , žr. *Naujienos*, 1965.VII.17 d.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ M. Šnarien , žr. *Naujienos*, 1965.VII.31 d.

⁶⁷ «*Draugo*» laikrodin nka, žr. *Naujienos*, 1965.III. 27 d., 1965.IV.3 d.

Taikindamasis prie mažaraš i skonio, Alfonsas Nakas pervertino senosios kartos emigranto Stepono Strazdo eil raš i rinkin . Tiek recenzento cituojami «geri», tiek silpni posmai atrodo beveriausiai liaudiški sekimai. Bet daroma išvada: «Iš cituot posm jau galima suprasti, kad Steponas Strazdas, kai jis savo eiles Amerikoje raš (1908-1924 m. laikotarpyje), gal jo dr siai vadintis neeiliniu poetu. Jam lyg s arba tobulesni eiliuotojai, gyven tuo laiku Lietuvoje arba mokslus eidami Rusijoje, buvo tikrai ant piršt suskaitomi. Nežinau kito šiame krašte [...] Rinkiniu verta susidom ti poezijos m g jams ir kritikams »⁶⁸.

Kokios skirtingos nuomon s *Naujienose* b davo reiškiamos, matyti iš šio sugretinimo. Dr. Marija Gimbutien su giliu sijautimu ir egzaltuotai apib dino Algimant Mack , kaip tautin ir tarptautin tamos laiko reiš k j : « Peršok s konformizmo tvoras, jis atsid r pa iame XX a. kraterio centre, o literat riniu atžvilgiu — tarptautin je arenoje. Ta iau ir joje b damas Mackus visados liks Lietuvos poetas, nes j suprasti gali tik tas, kurio vaikyst , arba nes moningas laikas, liko ž r ti anapus chaoso, vienintel je žem s šventoje vietoje — Lietuvoje »⁶⁹. O Kazys Varkala sta iai drožia: «Jis pats sau sikal galv , kad jam reikia b ti kartu su tuo — « mirusiu svoriu. ia stiklinis karstas, ia seni daiktai, ia vienatv . Jeigu vis šit dalyk neb t , jeigu jie b t nužerti šiukšlyn , kaip jaunuolio susigalvoti modernizmo pam gđžiojimai, tai neb t pagrindo pretenduojamam tragizmui»^{70 71}.

Pr. Al š nas *Naujienose* paraš aps iai populari literat rini straipsni (bent kiek raš ir *Dirvoje* bei *Drauge*). Recenzentas geba remtis kit nuomon mis, kartodamas ištisus sakinius, bet nenurodydamas, iš kur. Palyginti: *Impresionistiniai požymiai Šėiniaus « Kuprelyjė »⁷¹ ir Šk mos « Šventoji Inga »⁷² su Lietuvi Enciklopedijos³ straipsniais. Be reikalo jis bando mokyti K. Brad n ir B. Chomsk (muzikos kritik) kritikos logikos ir moksliskumo ir gauna taikl Antikritikio atsakym⁷⁴.*

⁶⁸ A. Mekas, *Stepono Strazdo eil raš i rinkinys*, žr. *Naujienos*, 1967.XII.9 d.

⁶⁹ M. Gimbutien , *Algimantas Mackus — egzilio poetas*, žr. *Naujienos*, 1965.V.1 d.

⁷⁰ K. Varkala, *Mackaus neornamentuotos kalbos poezija*, žr. *Naujienos*, 1963.X.5 d.

⁷¹ Pr. Al š nas, *Impresionistiniai požymiai Šėiniaus « Kuprelyje »*, žr. *Naujienos*.

⁷² Pr. Al š nas, *Šk mos « Šventoji Inga »*, žr. *Naujienos*.

⁷³ *Lietuvi Enciklopedija*, XXI t., 339-340 psl. ir XXX t., 30-31 psl.

⁷⁴ Antikritikis, *Kritika pavojuje*, žr. *Draugas*, 1962.XII.29 d.

Gaila, kad nuo 1969 m. vidurio *Naujienos* atsisak literat ros bei mokslo priedo. Perži r tose 1971-1972. V. 10. d. *Naujienose* retkariais pasirodo literat rini straipsniai . Pavyzdžiui, puolamas K. Brad nas už *Lietuvi poezijos* III dal ir jos vado autor V. Skrupskelyt ⁷⁵. Kai H. Nagys juos užstojo, *Naujienos* atsak , kad nerimta t antologij vadinti tre i ja dalimi, taigi sieti su okupuotoje Lietuvoje išleista dvitome *Lietuvi poezija*, nes jokio bendradarbiavimo ia n ra ⁷⁶.

Nepr ikl ausoma Liet uva (1954-1972.V.10)

Rimt literat rini vertinim raš H. Nagys, V. A. Jonynas, I. Gražyt , Br. Raila, A. Šk ma, J. Tininis, A. Mackus. Keliamos naujos id jos, remiami rašytoj ieškojimai. Gaila, tie straipsniai tokie reti. Visi šie vertintojai aptarti atskirai.

Pradal g (Pir moji — Ašt unt oji, 1964-1972)

K. Bar no redaguojamas literat ros metraštis. Nesant literat ros žurnalo, leidžiamas nors metraštis. Literat riniai straipsniai : *Pradal g* I knyga (1964) : J. Grinius, *J. Gliaudos šviesuoliai Šikšnosparni soste*, J. Kuzmickis, *Egocentrin A. Vienažindžio lyrika* ; II, knyga (1965) : A. Baronas, *Dabartin amerikie i literat ra*, J. Gliaud , *Ptolem jo sistema ir socialistinis realizmas*, A. Šešplaukis, *Maironio patriotin s poezijos pagrindai* ; III knyga (1966) : A. T. Antanaitis, *Periodin s spaudos našas literat ron* ; St. Santvaras, *Impresionistiniai paveiks lai* (sp džiai apie draugus rašytojus : B. Brazdžion , A. Gustait , P. Andriul ir leid j J. Kapo i) ; IV knyga (1967) : St. Santvaras, *Promet jizmo poetas* (atsiminimai apie Putin) ; J. Gliauda, *Viš iuk kio nepaprastyb m s scenoje* ; A. Šešplaukis, *Šekspyro atgarsiai Balio Sruogos raštuose* ; J. Tininis, *M s laik romanas*, V knyga (1968) : R. Šilbajoris, *A. Mackus ir tobula tremtis* ; VI knyga (1969) : T. A. Antanaitis, *Patriotin s mintys m s egzilin je poezijoje* ; J. Grinius, *Vertybi konfliktas dabartin je lietuvi literat roje*, A. Kairys, *Pelen fig ra Brad no k ryboje*, VII knyga (1971): R. E. Maziliauskas, *Panas lietuviškose samanose* (Aldona Gustas ir jos k ryba) ; R. Šilbajoris, *Žvilg-*

⁷⁵ Žr. *Naujienos*, 1972.II.16 d.

⁷⁶ Žr. *Naujienos*, 1972.IV.11 d.

snis m s lyrik; Vincas Kazokas, *Valand l su Pulgiu Andriu-liu*; Dr. Jonas Grinius, *Karalius Mindaugas sovietin je nelaisv je*, Pr. Naujokaitis, *Žvilgsnis dve j met m s grožin literat r*; VIII knyga (1972): Alf. Šešplaukis, *Žemait , Kr v , Putinas ir Šekspyras*, Pr. Naujokaitis, *Lietuviškos knygos derlius 1970 metais*.

Pradal g s straipsniai ir literat ros dalykai, atrodo, dedami, kokie gaunami. Bent dal literat ros sprag užkamšo. Išsiskiria A. T. Antanai io, J. Griniaus ir B. Šilbajorio straipsniai.

Sant ar v

Iš svarbesni dalyk ⁷⁷ yra B. Railos (b.ra.) pasisakymai apie *Literat ros Lankus* (1 ir 2 nr., 1952, 1953 m.), kurie es sutrauk naujuosius estetin s ir individualin s krypties poetus bei modernistus. J vairumas jam ypa patinka. *Literat ros Lank* kritika esanti aukšto lygio, tez s nuoširdžios, reikalavimai pagr sti. Tik gailauja, kad kritik daugumas pasiraš s slapyvardžiais. Lankininkai neskiri d mesio patriotinei, visuomeninei literat rai. Kam sid jo užsienio komunist eil raš ius? Nurod s m s kritikos vargus (laidikai reikalauja visa sverti patriotin mis svarstykl mis, s lyg matais ir visuomen s skonio lygiu), si lo rašyti kult rin s ar suliterat rintos publicistikos⁷⁸. Pats Raila tokios publicistikos ir duoda *Dirvoje*. Nepaneigiant t laisv «pasivaikš iojim » po literat r , kurie nereikl ar neišprusus skaitytoj patenkina, jie rimtos kritikos neatstoja ir savaip j skriaudžia.

Prieš Rail kelia bals K. Bar nas. Raila nor s suliaudinti m s literat r . Ar liaudin literat ra paj gia patenkinti lepesn skon? Turime jau mieste gimusi skaitytoj ir rašytoj . Bet miestin s literat ros kaip ir nematyti. Kokios bus jos problemos, kaip jas vaizduos rašytojas, dar nežinia ⁷⁹.

Juozo K kšto gin as su B. Raila. K kštas, kurio *credo*: «laisva tauta, laisvas žmogus, laisva k ryba» ⁸⁰, sau artimu laiko Czeslov Milosz , kuris atmet s «gryn j » men ir socialistin realizm ,

⁷⁷ Perži r ta 1953-1958 met numeriai.

⁷⁸ B. Rail a, *Recenzij vargai*, žr. *Santarv* , 1954 m. 7 nr., 227-229 psl.

⁷⁹ K. Bar nas, *Ženkl dar kaip ir nematyti*, žr. *Santarv* , 1954 m. 7 nr., 255-256 psl.

⁸⁰ J. K kštas, *Lietuviams rašytojams tremtyje*, žr. *Aidai*, 1949 m. 25 nr., 189 psl.

pasirinko poetinio pergyvenimo autentiškumą, antikonformizmą ir išraiškos paprastumą keli, o poeto uždaviniu laiko skelbti ties, savo epoch ir naują ieškoti intymaus bendravimo su skaitytoju. Raila tai irgi teigė, bet terad s Miloszo *Poezijos* knygoje tokios poezijos tik por gabal⁸¹. Bet, anot K kšto, tai žinomas Railos prieštaravimas, kaip kad ir *Žem s* atveju: *Žem* sutik s gan entuziastiškai, pakeik s tik K. Brad n, išaukštint s K kšt (o jam svarbiau rimtas vertinimas už pagyrimus), kitus pagyr s. Bet iliuzijos išblyškusios, ir žeminink k ryba likusi jam beverte. Žav j sis Nili nu, o jau dabar šaipusis: viskas « neskamba », « sunku », « gramozdiška ». Raila ir kiti, kur poezijoje iešk ne tiesos, o tik « skambumo », teneskaito poezijos, tenerašo pseudokritik, o gr žta politik. J. K kštas baiminasi, kad barbar esama ir tarp m s: « Vienas iš charaktering barbaro bruož bene bus egzageruota dr sa, aklas tik jimas savo sprendim ir veiksm neklaidingumu ir netolerantiškumas. Akira io ribotumas, stiliaus užgaulumas, nesi skaitymas su priemon mis ir stokojimas kritikos žvilgsnio savo darbus »⁸².

Gražiai atsiveikino mirus V. Kr v K. Barys: *Mir didysis lietuivio dvasios ieškotojas ir reišk jas*. V. Kr v išved s m s literat r iš namis buties⁸³.

Santarv informuoja ir apie dabartin s Lietuvos literat ros gyvenim — rašytojai tebekenia nuo griežt partijos reikalavim⁸⁴. Knyg vertinim *Santarv je* negausu. Be jau min t, dar raš V. Kavolis, A. Greimas, P. Neveravius, B. Gražulis, R. Šilbajoris, P. Anuionis.

S j a^{85 86}

domesnis Ingio Ešerio š ktel jimas d l A. Landsbergio *Penki stulp*⁸⁶ prieš *Draugo* recenzent, kuris suniekino pjes d l tariamo

⁸¹ B. Rail a, *Atsisveikinimas su Verona ir apsilankymas K dainiuose*, žr. *Santarv*, 1956 m. 1 nr., 21-28 psl.

⁸² J. K kštas, *Epochos s moningumas*, žr. *Santarv*, 1956 m. 4 nr., 218-219 psl. ir *Li tas neklausia arklio, kaip grob pagauti*, žr. *Santarv*, 1957 m. 2 nr., 69-71 psl.

⁸³ K. Barys, *Mir didysis lietuivio dvasios ieškotojas ir reišk jas*, žr. *Santarv*, 1954 m. 8 nr., 283-285 psl.

⁸⁴ B. r-a (B. Rail a), *K ryba, kokios reikalauja okupantas*, žr. *Santarv*, 1954 m. 9 nr. 330-331 psl.; A. Raguvis, *Antrojo sovietini rašytoj okupuotoje Lietuvoje suvažiavimo parašt je*, žr. *Santarv*, 1954 m. 10 nr., 377-381 psl.

⁸⁵ Perži r ta 1952, 1958, 1961-1966 met numeriai.

⁸⁶ I. Ešerys, A. L., *«5 Stulpai» ir gramofon pagaliai*, žr. *S ja*, 1959 m. 2 nr., 28-29 psl.

partizan žeminimo⁸⁷. Ešerys šaukiasi pagalbos prieš tok snobizm bei grafomanij . Veikalas es s stiprus, domus net svetimtauiams. *Sjoje* pasitaiko ir šiaip recenzij , pavyzdžiui, K. Balsio, aptarian io A. Valecko *Nemuno s n* ⁸⁸.

T višk s Žibur iai (1949-1972.V.10)

Raš H. Nagys, A. Tyruolis, Pr. Naujokaitis, J. Gliuda, A. V. Jonynas, V. Maci nas, A. Baronas, J. Jakštas, A. Kalnius, P. Celiešius, J. Prunskis, J. Jašinskas, Alf. Nakas, A. Gustaitis, A. P. Reikšmingiausi H. Nagio ir A. V. Jonyno straipsniai, o gausiausi Pr. Naujokai io. Bendra linkm — kaip ir *Draugo* prieš 1962 m., tik ryškesnis pažangus elementas.

Var pas (1958, 1963, 1965, 1967, 1970-1971)

Raš T. Antanaitis, R. Šilbajoris, A. Ku ys. Vertinama (be parašo) L. Sutemos *Bevard šalis*. Autor daugiau pasakanti mišriais aplinkos vaizdais, ežero skenduoliais, nebeaugan i vaik žaidimu. Si loma ieškoti naujo poetinio pasaulio⁸⁹. A. R ko *Mano tautos istorijos* vertinime keliami reikalavimai lyrikui, kuris užsimojo duoti tautos istorij . Jis turi jungti jausm , vaizduot ir intelekt — istorinius vykius perduoti su menine tiesa — pergyventi su jausmo tampa ⁹⁰. *M s literat ros* skyriuje peržvelgta 6 literat rin s knygos. K. Bar no *T boto gaidžio metai* — parapijos bendruomen s apysaka. Ponas es s tikras, bet parapijos žmon s netipiški. Bar nas nes s gilus žmogaus vidaus tyr jas. Aštriai puolamas V. A. Jonynas d l Alanto *Nemunas teka per Atlant* . Šiame numeryje yra dar pora populiari literat ros straipsni : V. Alanto *Kelias k ryb* ir A. Augustinavi ien s *Laisv m s poezijoje*. *Varpe* domiausi R. Šilbajorio ir T. A. Antanai io straipsniai.

Vienyb (1950-1958)

Yra V. Kr v s, J. Balio, B. Railos, A. Šk mos L. Žitkevi iaus straipsni .

⁸⁷ Vyt. Kutkus, *Partizan drama scenoje*, žr. *Draugas*, 1959.11.14 d. Antr kart V. Kutkus rašo : *Dar kart d l «Penki stulp »*, žr. *Draugas*, 1959.V.16. d.

⁸⁸ K. Bal sys, žr. *S ja*, 1956 m. 6-7 nr.

⁸⁹ *Bevard s šalies poet* , žr. *Varpas*, 1967 m. 7 nr., 127-130 psl.

Vilnis (1971-1972).

1972 metais *Vilnis* turi *Kultūros puslapį* kas 2-3 antradienį. Yra literatūrinis nuobir. Rašo iš okupuotosios Lietuvos J. Avyžius⁹¹. Apie A. Škumą — aiškiai antitarybiniai rašytojai — kalba Z. Klimas⁹². V. Kazakevičius pamini V. Stoną⁹³.

Kiti smulkiesni

Australijos lietuvių laikraščiuose, be abejo, irgi yra kritikos. Tik ir nėra kaip patikrinti. Užkliuvau tik L. K. E. Australijos valdybos metraštyje *Atolai* A. Zubrio straipsniu. Tai apsisakiusio, P. Andriuš labai vertinanio recenzento nuotaikinga ir taikli apybraiža, mūsų humorist aptarianti su slapta elegine gaidėle⁹⁴.

Peržiūrėtoji 1971-2 m. *Mūsų Pastogėje* teradau tik J. R. J. ragio straipsnį *Egzotiškas romanas*⁹⁵.

Dar peržiūrėta: *Europos Lietuvis* (1972), *Jaunystės Žiedai, ikagos Aukštesniosios Lituanistinis Mokyklos moksleivių metraštis* (1962-1963), *Laisvė*, lietuvių komunistų laikraštis (1971-1972), *Lietuvių Studentų Sąjungos Metraštis* (1966), *Sakalų Keliai*, Chicagos Aukštesniosios Lit. Mokyklos metraštis (1960-1961); visuose nieko nerasta. *Šviesoje*, lietuvių darbininkų politikos, meno ir literatūros žurnale, 1952 m. 3 nr. bdingas A. Petrikos *Žemės vertinimas*⁹⁶.

Books Abroad (1968-1972)

Lietuvių ir kitų baltų kalbų knygų recenzijos ir pasirodė 1966 m. vairi knygų skyriuje. Nuo 1968 m. baltų knygų jungiamos su suomių, ugrų grupe. Pirmosios recenzijos 1966 m. J. Tininio ir A. Šešplaukio. 1967 m. pasirodė R. Šilbajoris ir ligi šiol geriausiai ir giliausiai aptaria mūsų knygas angliškai skaitantiems. Jis rašo tiek apie išėivijos knygas, tiek ir leidžiamas Lietuvoje, pavyzdžiui, vertina A. Škumos *Raštai*, J. Meko *Pavienius žodžius*, K. Almeno *Gyve-*

⁹¹ J. Avyžius, *Rašytojas apie save*, žr. *Vilnis*.

⁹² Z. Klimas, žr. *Vilnis*, 1972.11.8 d.

⁹³ V. Kazakevičius, *Krybai atgimstant*, žr. *Vilnis*.

⁹⁴ A. Zubrys, *Pulgis Andriušis*, žr. *Atolai* (metraštis).

⁹⁵ J. R. J. ragis, *Egzotiškas romanas*, žr. *Mūsų Pastogė*, 1971.VI.21 d.

⁹⁶ Žr. *Šviesa*, 1952 m. 3 nr.

nimas tai kek vyšni, V. Volerto *S moksl*, J. Jankaus *Peilio asmenimis*, V. Borutaitis *Lietus ir laikas*, VI. Šlaito *34 eil rašius*, V. Kavolio *Nužemint j generacij* (ypa iai žvalgus vertinimas), J. Jurkaus *Ant Vilnel s tilto*, A. Kairio *Palikim*, lietuvi noveli antologij vokiškai *Fische haben kein Gedächtniss*, B. P. Kelevičius *Rugs jo šeštadien* (j laiko tikrai vertu *Draugo* premijos ir išverstinu angl kalb), A. Barono *V jas lekia lyguma*, K. Ostrausko *Kvartet*.

Iš Lietuvos leidini : J. Apuio *Rugs jo paukš iai*, *Poezijos pavasaris*, 1967-1969 m., J. Degutytis *M lynos deltos*, A. Bieliausko *Kauno romanas*, J. Bernoto *Karšti lapai*, J. Marcinkevičiaus *Sena ab c I*, S. Gedos *Strazdas*, A. Zalatoriaus *Lietuvos tarybin novel*, J. Savickio *Novel s* (tik dabar atšildytos), *Lietuvi poezijos* dvi tom antologija, J. Grušo *R styb s šviesa*.

Šilbajoris objektyvus, nuosaikus, pataiko amerikieci skoniui ir išmanymui. Nevengia pasakyti tiesos žod apie Lietuvos leidinius. Taip *Lietuvi poezijos* stambiu tr kumu laiko praleidim išeivi poet veikal, parašyt tremtyje, o ir kitos pus s atžym jim ir pritempim nesvarbi poet li komunist. Tokia antologija neduodanti pilno poezijos vaizdo; pasigenda jis ir mokslin s dokumentacijos. Iš kitos pus s sveikina tenykšius leid jus, kad «atšild» J. Savickis, išleisdam j novelis 1967 m. Savickis — iš geriausių lietuvi prozinink. Jo stilius tikslus, elegantiškas. Jis geras pseudokosmopolit steb tojas, su j aistrel mis, smulkiomis ambicijomis. Tai maž miesteli gyventojai, pusinteligenc iai, susirpin tik išlikti; j meil — tik lytinis geismas.

Iš kit recenzij išsiskiria Gedos *Strazdo* vertinimas. ia strazdas — pirmin j ga, pusiau žmogus, pusiau paukštis, skleidžiantis savo sparnais šes l kaip lauk žol. ia akmenys gieda, o medžiai kalba; žiaur s priešai — šungalviai, kaip Egipto dievai. Pati Lietuva ia magiškas buvimas, kur sumiš s realus su fantastiniu elementu, o strazdas išnyra kaip žmoguje dievyb s žieb jas⁹⁷. A. Buio *Aukštupiuose* poezij patiriame kaip tikrov s kit esm. Poetinis jausmas — pirmykštis troškimas, tek s sl nio šlaitais, medžio šakomis ir lapais. Autorius kei ia dvasinius dalykus materialiais ir antraip. Tikrov fiziškai pripildo minties ir jausmo metafor k nyti mintyse gimusioms vizijoms. Poetas nor s, kad Lietuva išlikt gyva didžiajame istorijos tvane⁹⁸. Šilbajorio vertinimai — didelis nuopelnas m s literat rai.

⁹⁷ R. Šilbajoris, žr. *Books Abroad*.

⁹⁸ R. Šilbajoris, *Algimantas Bu jis, «Aukštupiai»*, žr. *Books Abroad*, 1968 m. vasaros numeris, 42 vol., 4 nr., 631 psl.

1972 m. pavasario nr. 46 t. 2 n. pasirodo naujas vertintojas V. Dukas ir aptaria J. Paukštelio noveles *Apyniai kvėpjo* ir A. Baužos *Kur m lynas dangus* 1970 m. ateina A. Landsbergis dramos veikalą vertinti: K. Sajos *Mažosios pjesės, Mamut medžioklė*, J. Marcinkevičiaus *Mindaugas*. K. Sajos *Švėtežeris* gvildina ekologinį (taršos) temą. Mažuose kraštuose ji itin tragiška. Gamtos mylotojai tik skundžiasi, o ji priešai «progreso» dlei naikina gamtos grožį ir tyrumą. Ši pjesė baltų scenoje pirmąją⁹⁹ 100. J. Grušo *Meilė, džiazas ir vėlnias* rodo jaunuoli nihilistų pasaulį, kur senyvas autorius giliai žvelgia ir kaltina jo tuštumą ir destruktivumą. Kritikas iškelia autoriui, kad pajėgūs sukurti teigiamą personažą — Beatri — gyvą ir sudėtingą. Modernaus pasaulio tempas, spazmiški tapymai sugauti, bet racionaliai apypilkal kalba toli nuo entuziastiško jaunimo kalbos. Grušas su K. Saja tolst nuo didaktinio realizmo fantazijų ir grotesko pasaulio¹⁰¹. A. Landsbergis aptaria ir V. Paliauskaitės *Kreidos bokštus*¹⁰².

I. Gražytė vertina H. Nagio *Brolius baltuosius aitvarus* ir B. Šilbajorio *Perfection of Exile*¹⁰³. Pastarasis veikalas esąs naudingas angliškai skaitantiems, tačiau nerodoma lietuvių literatūros augimo, išsivystymo, svorio, tačiau, bet atskleidžiami dinamiškai, gyvai kiekvienas rašytojas. Šilbajoriui rūpi pirmiausia estetinės vertybės ir jausminis lytis rašytojo su skaitytoju. Veikalas jis žvelgia sikaip kaip rybos veiksmas, ne baigtas produktas¹⁰³.

Nuo 1966 m. retkarčiais pasirodo ir kitatauri parašyti recenzijai, pavyzdžiui, Ivar Ivask trumpai aptaria H. Radausko *Eilė rašius*¹⁰⁴, B. van Horn Zuckerman palankiai sutinka angliškai išverstas A. Vaiulaitis novelės ir I. Mero *Lygiosios trunka akimirka*¹⁰⁵ 106; S. A. Bosenfeld aptaria K. Borutos *Baltaragio malnė*¹⁰⁶; J. Pukvelai pagrstai supeikia A. Bubulio *Baltic Literature*¹⁰⁷.

⁹⁹ V. Dukas, žr. *Books Abroad*, 1972 m. pavasario numeris.

¹⁰⁰ A. Landsbergis, žr. *Books Abroad*.

¹⁰¹ A. Landsbergis, žr. *Books Abroad*, 1968 m. rudens numeris.

¹⁰² A. Landsbergis, *Violeta Balinskaitė, «Kreidos bokštai»*, žr. *Books Abroad*, 1971 m. žiemos numeris, 45 vol. 4 nr., 353-354 psl.

¹⁰³ I. Gražytė, žr. *Books Abroad*, 1972 m. žiemos numeris.

¹⁰⁴ Ivar Ivask, *Henrikas Radauskas, «Eilė rašius»*, žr. *Books Abroad*, 1966 m. 4 nr. 498 psl.

¹⁰⁵ R. Van Horn Zuckerman, *A. Vaiulaitis, Noon at a Country Inn*, žr. *Books Abroad*, 1966 m., 3 nr., 341-342 psl.

¹⁰⁶ S. A. Rosenfeld, žr. *Books Abroad*.

¹⁰⁷ J. Pukvel, *Aleksis Rubulis, «Baltic Literature»*, žr. *Books Abroad*, 1971 m. pavasario numeris, 45 vol., 2 nr., 351-355 psl.

Lituanus (1954-1972)

Met ketviriaisiais *Lituanus* žurnalas daug vietos skiria lietuvi literatūros istorijai, vertinimui, apžvalgoms, leidžia numerius atskiriems autoriams pagerbti, pavyzdžiui K. Donelaičiui, S. Daukantui, V. Krivčiui, kur plačiai apžvelgiama jo kūryba. Duodama dabartinis lietuvių dramų apžvalga, vertimai (A. Landsbergio *Everybody*, K. Ostrausko *Gravediggers*).

Net keli autoriai nagrinėjo K. Donelaitį 1964 m.: Aleksas Vaškevičius¹⁰⁸, Jonas Velaikis¹⁰⁹, A. Vaškevičius^{110 111}. Jo «A Soviet Study of Kristijonas Donelaitis» vertinama šiaip neblogai, bet su sovietiniu pamušalu L. Gineičio knyga *K. Donelaitis ir jo epocha*¹¹¹. A. Šešplaukis¹¹², A. Klimas vertina *The Seasons* vertimą¹¹³. V. Maciūnas ir K. Ostrauskas duoda bibliografiją apie Kristijoną Donelaitį¹¹⁴.

Apie S. Daukantą daktarė V. Trumpa¹¹⁵. Apie Maironį rašo V. Tautvydaitė-Zubkienė¹¹⁶. Apie Vincą Kudirką rašo V. Maciūnas, V. Tautvydaitė-Zubkienė¹¹⁷ ir¹¹⁸; apie J. Baltrušaitį rašo D. J.¹¹⁹ ir Br. Vaškevičius^{120 121}. Minėtina V. Maciūno studija apie V. Krivčią. Jis randa Renanotako Krivčiui sampratoje *Dangaus ir žemės nuojė*¹²¹. Apie Krivčią rašo ir Br. Vaškevičius¹²². J. Blekaitis supažindino su B. Sruoga¹²³. A. Vaičiulaitis davė straipsnį apie Faustą Kiršį¹²⁴, O. A. Sietynas

¹⁰⁸ *The Life and Age of Kristijonas Donelaitis*, žr. *Lituanus*, 1964 m. 1 nr., 8-33 psl.

¹⁰⁹ *250th Anniversary of Donelaitis' Birth: East and West*, žr. ten pat, 3-4 nr., 93-94 psl.

¹¹⁰ *Pietist Spirit in Donelaitis' Poetry*, žr. ten pat, 3-4 nr., 80-92, psl.

¹¹¹ *A Soviet Study of Kristijonas Donelaitis*, žr. ten pat, 3-4 nr., 98-101 psl.

¹¹² *A Question of Influences: Donelaitis and German Literature*, žr. ten pat, 1 nr., 54-60 psl.

¹¹³ *The Seasons, Translated by Nadas Rastenis* žr. ten pat, 1967 m. 2 nr., 78-80 psl.

¹¹⁴ *Kristijonas Donelaitis: A Selected Bibliography*, žr. ten pat, 1964 m. 1 nr., 87-96 psl.

¹¹⁵ *Simonas Daukantas, Historian and Pioneer of Lithuanian National Rebirth*, žr. ten pat., 1965 m. 1 nr., 5-17 psl.

¹¹⁶ *Maironis — Lithuania's National Poet*, žr. ten pat, 1956 m. 3 nr., 22-23 psl.

¹¹⁷ *Dr. Vincas Kudirkas*, žr. ten pat, 1956 m., 2 nr., 28-29 psl.

¹¹⁸ *Vincas Kudirkas*, žr. ten pat, 1958 m. 4 nr., 119-122 psl.

¹¹⁹ *Jurgis Baltrušaitis*, žr. ten pat, 1956 m. 4 nr., 26-27 psl.

¹²⁰ *Jurgis Baltrušaitis: A Lithuanian and Russian Symbolist*, žr. ten pat, 1964 m. 3-4 nr., 45-61 psl.

¹²¹ *From Native Lithuania to the Distant Orient: A Survey of the Literary Heritage of Vincas Krivčias*, žr. ten pat, 1965 m. 3 nr., 18-68 psl.

¹²² *Vincas Krivčias, the Lithuanian Classic*, žr. ten pat, 1965 m. 3 nr., 5-17 psl.

¹²³ *B. Sruoga and the Lithuanian Theatre*, žr. ten pat, 1960 m. 3 nr., 108-112 psl.

¹²⁴ *Poet Faustas Kiršas*, žr. ten pat, 1964 m. 2 nr., 50 psl.

(A. Nyka-Nili nas) apie Vinc Mykolait -Putin ¹²⁵. Apie kitus rašytojus : B. Ciplijauskait — apie K. Bink ¹²⁶, B. Šilbajoris — apie A. Landsberg ¹²⁷ ir pokario lietuvi literat r išeivijoje¹²⁸, J. Kaupas apie H. Nag ¹²⁹, *Devyniabol s pasakos interpretacij* ¹³⁰, tremties literat r ¹³¹, A. L. — apie J. Mek ¹³², H. Nagys apie J. Jank ¹³³ ir M. Katilišk ¹³⁴, A. Sietynas apie A. Šk m ¹³⁵.

B. Vaškėlis aptar lietuvi dram ¹³⁶ Keli straipsniai lie ia okupuotosios Lietuvos literat r : T. A. Antanai io ¹³⁷, J. Velaikio¹³⁸, V. Kavolio ¹³⁹. Šis pastarasis savo žvilgsniu permeta K. Sajos ir J. Grušo veikalus. J. Grušas savo veikale išved s, kad idealizmo ir materializmo kova duoda tuštum , o visa yra gera, kas daroma iš meil s. Apskritai visur kyš s beprasmiškumas, nuobodis, vaik suvetim jimas, neužsiangažavimas nedarniose šeimose. Bet autorius nenurodo, kad tai kyla iš sovietin s strukt ros. Lietuvos dar nepasiek Amerikos protejiškasis žmogus. Gal mažoje Lietuvoje tai ir liks užgniaužta, o gal rašytojas tik neranda jam vaizdo. Kavolis bauginasi, kad Lietuvos rašytojai neprarast ieškojimo j gos ir nesustabar t ¹⁴⁰.

¹²⁵ *The Condition of a Free Prisoner: Poetry and Prose of Vincas Mykolaitis-Putinas*, žr. ten pat, 1965 m. 1 nr., 48-63 psl.

¹²⁶ *Kazys Binkis and the poetic Traditions of the 1920s*, žr. *Lituanus*, 1970 m. 1 nr., 43-51 psl.

¹²⁷ Rimvydas Šilbajoris, *Algirdas Landsbergis*, žr. ten pat, 1959 m. 4 nr., 108-109 psl.

¹²⁸ *The Experience of Exile in Lithuanian Literature*, žr. ten pat, 1972 m. 1 nr., 43-57 psl.

¹²⁹ Julius Kaupas, *Introducing the Poetry of Henrikas Nagys*, žr. ten pat, 1963 m. 3 nr., 94-101 psl.

¹³⁰ Julius Kaupas, *An Interpretation of Devyniabol*, žr. ten pat, 1961 m. 4 nr., 105-108 psl.

¹³¹ Žr. ten pat, 1957 m. 1 nr.

¹³² A. L., *Jonas Mekas. Notes for a Portrait*, žr. ten pat, 1957 m. 2 nr., 26-27 psl.

¹³³ Henrikas Nagys, *Jurgis Jankus*, žr. ten pat, 1960 m. 1 nr., 12 psl.

¹³⁴ Henrikas Nagys, *A Contemporary Writer Marius Katiliškis*, žr. ten pat, 1961 m. 3 nr., 83 psl.

¹³⁵ Andrius Sietynas, *Antanas Šk ma*, žr. ten pat, 1958 m. 2 nr., 52 psl

¹³⁶ *Contemporary Lithuanian Drama*, žr. ten pat, 1967 m. 3 nr., 5-27 psl.

¹³⁷ *New Trends in the Soviet Lithuanian Novel*, žr. ten pat, 1970 m. 2 nr., 13-19 psl.

¹³⁸ *Lithuanian Literature under the Soviets*, žr. ten pat, 1966 m. 3 nr., 25-43 psl.

¹³⁹ *Images of Young People in Soviet Lithuanian Literature*, žr. ten pat, 1970 m. 2 nr., 38-48 psl.

¹⁴⁰ Ten pat.

Protarpiais *Lituanus* recenzuoja naujas knygas¹⁴¹, kelia bendresnes problemas, pavyzdžiui, P. Jurkus¹⁴², J. Kaupas¹⁴³, V. Kavolis¹⁴⁴, K. Ostrauskas¹⁴⁵, K. Šilbajoris¹⁴⁶. K. Sealey aptaria E. Šilbajorio, *Perfection of Exile* 1972¹⁴⁷.

Užkliudo santykius su kitomis literat romis : A. Šešplaukis¹⁴⁸ (ia jis išsamiai apžvelgia, kiek m s literat ra susilie ia su Šekspyru iki Putino ir Ais io imtinai), A. C. Matulis¹⁴⁹ ir G. W. Kadimersky¹⁵⁰.

Lituanus straipsniai — nemažas šaltinis žini apie m s literat r , pateikiamas jaun literat ros žinov angliškai skaitan iai šviesuomenei.

¹⁴¹ *Writers of Lithuania. Juozas Grušas*, žr. ten pat, 1958 m. 1 nr., 25 psl.

¹⁴² *Romanticism in Lithuanian Literature*, žr. ten pat, 1956 m. 1 nr., 21-22 psl.

¹⁴³ *Our Literature in Exile*, žr. ten pat, 1958 m. 3 nr., 87-92 psl.

¹⁴⁴ *Faith in Exile. The Decomposition and Reconstitution of God in the Poetry of Algimantas Mackus*, žr. ten pat, 1966 m. 3 nr. 5-14 psl.

¹⁴⁵ *Creative Writing in a Foreign Langage and its Difficulties*, žr. ten pat, 1956 m. 3 nr., psl.

¹⁴⁶ *The Tragedy of Creative Consciousness : Literary Heritage of Antanas Šk ma*, žr. ten pat, 1966 m. 4 nr., 5-23 psl.

¹⁴⁷ *Rimvydas Šilbajoris, o Perfection of Exile: Fourteen Contemporary Lithuanian Writers*, žr. ten pat, 1972 m. 1 nr., 81-84 psl.

¹⁴⁸ *Early Theories on East European Sources of Shakespeare's « The Tempest » and « The Winter's Tale»*, žr. ten pat, 1956 m. 2 nr., ir *Shakespearean Traits in Lithuanian Literature*, žr. ten pat, 1970 m. 3 nr., 5-33 psl.

¹⁴⁹ *Lithuanian Cultural Imagery in Recent German Literature*, žr. ten pat, 1968 m. 3 nr., 73-77 psl.

¹⁵⁰ *Anatole C. Matulis, «Lithuanian Culture in Modern German Prose Literature» (recenzija)*, žr. ten pat, 1966 m. 2 nr., 77-79 psl.

Lietuvi Enciklopedija

Kaip kitiems skyriams, taip ir literat rai aptarti Lietuvi Enciklopedijos redaktoriai pakviet geriausius literat ros žinovus bei kritikus: J. Blekait (rus literat rai), A. Landsberg (anglosaks literat rai), V. Maci n (lietuvi literat rai), A. Nyka-Nili n (pranc z literat rai).

Patys didieji straipsniai apie lietuvi literat r yra XV tome: V. Maci no — *Senoji lietuvi literat ra*, J. Brazai io — *Literat ra spaudos draudimo laikais*, A. Vai iulai io — *XX a. pradžios, nepriklausomyb s laik ir išėivijos literat ra*, A. Baltaragio (K. Ostrausko) — *Sovietin lietuvi literat ra*. Artimai su literat ra susij s ir St. Santvaro straipsnis *Dramos teatras*.

Po M. ir V. Biržišk Maci nas, geriausias senosios m s literat ros specialistas, žinovo žvilgsniu apima seniausius literat ros pasireiškimus Lietuvoje: gud , lotyn ir lenk kalbos vartojim istorini aplinkybi d lei, sen j religin literat r ir lituanistin s j d XIX a. pradžioje. Tai atidus ir atsargus literat ros istoriko darbas, kuriame jau iamas ir meninio vertinimo momentas. Nebetekus broli Biržišk , Maci nui teko beveik visa senoji literat ra aprašyti ir kituose tomuose, pavyzdžiui: Mažvydas, Ostermejeris, Strazdas, Poška, Stanevi ius, Vali nas, S. Gimžauskas. Pamin tinas jo išsamus straipsnis apie A. Mickevi i , kurio lietuvyb jis aiškina istoriniame fone: nors myl j s Lietuv ir iš jos praeities s m sis siužetus, bet kult riškai ir politiškai jis — lenk rašytojas. Vispusiškas Maci no straipsnis ir apie V. Kr v .

J. Brazaitis kondensuotai išryškino draudimo laik pob d ir literat ros darbus. Iš k l pirmiausia tautos žadinimo veiksn , bet neišleido iš aki ir estetinio vertinimo. Straipsnyje apie Mairon atskleid jo k rybos keli , lyrin talento pob d , herojin jo patriotikos nuotaik , kur asmeniniai potroškiai palenkti kovos laim jimo tikslui. Akcentuojamas herojinis patosas — didi pergyvenimai reiš kiami tiesioginiu pasisakymu, panoraminiais vaizdais, didingum kelian iais epitetais, sentencijomis ir ugingais aforizmais. Laikas neleid s poetui ieškoti mantri posaki , o vert s naudotis žmoni metaforomis, logišku min i d stymu. Brazaitis pabr ž tris Mai-

ronio vertinimo epochas: tautinio atgimimo metu, nepriklausomyb atgavus ir okupacijoje. Kiti svarb s Brazai io straipsniai — apie Donelait , K. Pakalnišk , Jakšt , Pe kauskait , Petkevi ait .

XX a. pradžios, nepriklausomyb s laik ir tremties literat r apžvelg A. Vai iulaitis. Gilus pažinimas laikotarpio, kurio s kuryje ir jis pats dalyvavo. S ly iai su Vakaraais, literat ros naujov s, iškil s laim jimai jo taikliai nušviesta. Jis dar dav straipsnius apie A. Vie- nuol ir J. Aist .

K. Ostrauskas be tendencijos, vispusiškai nagrin jo dabartin s lietuvi literat ros etapus ir žmones. Neskaitant šeštojo dešimtme io palengv jimo, visai nemat s normali k rybos s lyg . Jaunieji Lietu- vos rašytojai stipriai domisi Vakar literat ra. Atskirai Ostrauskas apžvelgia Avyži , Gudait -Guzevi i , J. Marcinkevi i , J. Gruš ir G. Landsberg . J. Grinius akademiškai psichologiniu poži riu apžvel- gia Putin , O. Milaši .

Pirmuosiuose tomuose bendradarbiaiv Mykolas ir Vaclovas Biržiškos dav straipsn apie atsiminimus, Mykolas Biržiška-*Aušros* gadyn , A. Baranausk , V. Biržiška — K. Donelait ; J. Aistis — J. Baltrušaiti, B. Brazdžion , J. Ma -K kšt , A. Vai iulait ; Titus Antanaitis raš apie K. Almen , J. Gliaud , A. Mack ; B. Babraus- kas — apie J. Krumin , St. ir V. Tamulai ius; H. Blazas — apie A. Vienožind ; J. Blekaitis — apie H. Radausk , B. Sruog ; K. Brad nas — apie L. Andriek , Alb. Baranausk ; A. ipkus (Nyka- Nili nas) — apie V. Ma ern , *Literat ros Lankus*, A. Gustaitis — apie St. Santvar , S. Zobarsk , Žemait ; J. Kaupas — apie A. Šk - m ; V. Kulbokas — apie L. Ivinsk , J. Lind -Dobil , M. Valan i (rašytoj), K. Puid ; M. K jus — apie J. Sauerwein ; A. Merkelis — apie V. Kudirk ; Pr. Naujokaitis — apie Pr. Vai ait ; A. R kas — J. Janon ; St. Santvaras — apie M. Gustait , F. Kirš , P. Vai i n , M. Vaitk , dramos ir operos teatr , satyr ; P. Rabikauskas — apie J zuit teatr , K. Sirvyd ; R. Serapinas — apie Vyd n ; B. Vaš- kelis — apie A. Baltak , J. Baltuš , Bieliausk , J. Degutyt , Dri- ling , A. Maldon .

Pasaulin s literat ros skyriuje daugiausia raš : J. Blekaitis (echovas, Gogolis, Gon arevas, Gorkis, Jeseninas, drama); A. Nyka- Nili nas (Dickensas, Kafka, Le Conte de Lisle, Majakovskis, Merežkov- skis, Moljeras, A. de Musset, Petrarka, Proust, Puškinas, Rimbaud, Madame de Stael, Zola, futurizmas, literat ra, kritika, simbolizmas, siurrealizmas); P. Gau ys (bolivie i , brazil , kolumbie i , kor - jie i , kroat , portugal , rumun , venecuelie i , vengr literat ra, Rodziewiczowna, Unamuno), J. Grinius (Dant , pranc z , provan-

sal , trubad r , šveicar literat ra, realizmas, La Fontaine, Lamine, Taine, Sartre), H. Nagys (latvi literat ra. H. ir T. Mann, Šileris, *Sturm und Drang*, Heine, Hoelderlin, Keller, Kleist, Zweig, ekspresionizmas, nat ralizmas, neoklasicizmas, neoromantizmas, romantizmas, rimas, ritmas, romanas, idil), J. K kštas (ispan , lenki} literat ra, Kochanovskis, Ožeškien , Sienkevi ius, Slovackis, Žeromskis), A. Landsbergis (amerikie i , škot literat ra, Joyce, Miltonas, O' Keill, Poe, Šekspyras, Shaw, Swift, Twaine, Whitmen, Wilde), A. Rukša (lotyn literat ra, *Iliada*, *Odis ja*, Ovidijus, Plautus, Vergilijus), A. Šešplaukis (Heine, Šv enko, Tolstojus, Turge-nevas), A. Vai iulaitis (Balzakas, Claudel, G. d'Anunzio, Yeats, ital literat ra).

Vienu kitu straipsniu prisid jo ir J. Aistis, J. Balys, B. Brazdžionis, J. Eretas (Goethe), V. Gaigalas, J. Girnius, F. Kirša, V. Kulbokas, J. Lingis, A. Maceina, H. Radauskas, S. Santvaras, R. Šilbajoris, J. Tininis, G. I. Židonyt -V brien .

Literatūriniai vertimai

Šiais klausimais pasisakė L. Gražytė, A. Landsbergis, W. E. Schmalstieg, D. VYaliukaitė ir E. Šliažas.

I. Gražytė reikalauja geros knygos atrankos, kad jos patrauktų svetimuosius ir būtų gerai išverstos. Vertėjas turi mokėti kalbą ir nenutolti nuo originalo. Reikia pažinti kalbos dvasią ir justą, kas galima aukoti veriant ir kas būtina atkurti. Tokiu Krivš *Skerdžiai* pagiria, o *Pagund* nupeikia (apie jį amerikiečių kritikas pasakė: *eminently forgettable*). I. Šeiniaus *Siegfried Immerselbe atsijaunina* — geras, o J. Gliaudos *Namie ant smilgų* — meniškai silpnas. Apygeris ir Barono *Lieptai ir bedugnės*, o Tamulaitė *Nimble Foot the Ant* labai tikslus. Vainilaiu stilius išverstas nenustebins, o M. Vaitkaus *Tvanas* — kurjozas. Poezijos vertimai susiduria ypač su dideliais sunkumais. Nukenia kalbos puošnumas, bet idiosinkrazas, problemos turi atpirti. Kas pilnai ir paprastai neišverčiama, palikti, anot Hemingway, skaitytojo vaizduotei. O amerikiečiai ypač vertina Gliaudos knygą, „gi Barono «nevirškin, kad rusai galėtų būti tokie žvėriški, kaip naciai». Geras ir Šeiniaus¹».

Taikliai papildė Gražytė Baphael Sealey. Jis pastebi, kad nereikia būti imti be kritikos amerikiečių recenzentų nuomonių: didelis Gliaudos ir Šeiniaus romanų recenzentai prašė, o Krivš *The Temptation* vertintas ne grynai literatūriniais sumetimais — Vakaruose laikomasi politinės kairės².

Vertimus iš lietuvių kalbos į kitas kalbas šiltai aptaria ir lietuvių biulienė W. E. Schmalstieg. Vienos kalbos paprasčiausi posakiai kitakalbiui žmogui dažnai atrodo nepaprastai paveiksliniai. Atsimintina, kad daugelį stereotipinių posakių šiandien turime paprastos formos, nes niekas negalvoja apie jų gilesnę, pirminę prasmę. Kai skaitytojas supranta svetimą kalbą parašytą dalyką, atsipalaiduoja estetinio gyvenimo tampa, ir tai sukelia malonumą. Svarbu ir emocinis žodžio išgyvenimas (pavyzdžiui, lietuvių «saulel»). Sunku giliau¹

¹ I. Gražytė, *Keletas minčių apie vertimus*, žr. *Metmenys*, 1967 m. 13 knyga, 143-151 psl.

² R. Sealley, *Jankifikacijos klausimu*, žr. *Aidai*, 1970 m. 1 nr., 40-41 psl.

išgyventi svetimo gyvenimo vaizdavim (pavyzdžiui svirties garsus). Interpretaciniai vertimai reikalingi ypa studentams, nes sunku lietuvi kalb per vienerius metus išmokyti, kad paj g t gerai suprasti ir pagauti (Amerikos universitetuose, kur lietuvi kalba d stoma I val. vienerius metus)³.

Su anglisto žinojimu Landsbergis peržvelgia Šekspyro *Hamleto* vertimo sunkumus ir A. Nykos-Nili no apskritai didel ia laim jim . Vert jas pirmenyb dav s Šekspyro stiliui, ne savo. Kritikas vietomis laukt ir « parizikuojant »⁴.

Apie Šekspyro vertimus lietuvi kalb , kaip rimta mokslinink , dar pasisak jauna Šekspyro tyrin toja Delija Valiuk nait . Apžvelgusi Šekspyro vertim lietuvi kalb istorij , gilinasi Churgino *Makbeto* vertimo niuansus, reikalaudama versti ne tik prasm , bet perduoti žodži , posaki domum ir savotišk keistum , kondensuotum . Vertimai autorei paded atskleisti b dingus Šekspyro posakius, vaizdžius, metaforas, simbolius, savotišk angl kalbos vartojim , kas ir sudaro Šekspyro didyb . Be tos kalbos iš jo k rybos likt tik skolinti siužetai, tradiciniai charakteriai, senos temos. Vertimas, pavyzdžiui, turi perduoti Makbeto pas mon s simbolinius ataid jimus, signalizuojan ius jo smukim , Marko Antonijaus klasing sintaks , kalbant Cezario laidotuv se, Romeo ir Julijos ž ties priežast — j pa i charakterius. D l to kalbos meno Šekspyras gerbiamas 400 met . Jis niekad pilnai neišver iamas; vert jas pirmiausia turi b ti poetas ir kritikas, o vert jas — paskutin je vietoje. Rašytojas tik tas mintis paj gia išreikšti, kurioms randa atitikmen žodyne. J kvepia ir padiktuoja mintis pati kalba. Ypatingai sunku verst lietuvi kalb Šekspyro komedijas, nes m s kalba neturi tradicijos, panašios XVI a. angl kalbos retorin tradicij , su lotyniškais tropais, schemomis ir j parodijomis. Neturint senos poezijos ne manoma išversti poetin s metaforos. Šekspyras panaudoja scheminius dviprasmiškumus, tuo b du d damas daugyb reikšmi ir simboli . Ver iant svarbu metaforas nesukasdieninti, nesuprastinti. Geras K. Borutos *Daug triukšmo d l nieko* vertimas rod s, kad vert jui neb tina gerai mok ti originalo kalb , o tik b tina artimai dirbti su žmogumi j moka iu. M s vert j Šekspyro vertimai gali scenoje perduoti puik sp d. Jie sugav vien kit šekspyrisk

³ W. R. Schmalstieg, *Kalbin s problemas, ver iant iš vienos kalbos kit , ypa iš lietuvi kalbos angl kalb*, žr. *Draugas*, 1969.1.18 d.

⁴ A. Landsbergis, «*Hamletas*» — *nugal tojas*, žr. *Aidai*, 1967 m. 2 nr., 93-94 psl.

moment . Tad Šekspyro turtingumas manoma lietuviškai perduoti. Tegul Lietuvos moksleivis nesuabejoja Šekspyro menu, jo genijumi ⁵.

Poezijos vertimus palieia E. Šliažas. Palygin s Lucijos Baldauf *Litauische Lyrik* (1972) ir O. H. Engerto *Aus Litauischer Dichtung* (1938), randa, kad Baldauf buvo ne manoma išversti vokie i kalbon visas lietuvi kalbos formas ir savitumus; ji neišlaikiusi rim o (tardama j esant nesvarbia priemone lietuvi poezijoje). M ginusi tik išlaikyti lietuvi dainos ar eil raš io eilutes ir svarbiausi mint , laikydama, kad turinys, šalia melodijos, svarbiausias lietuvi poezijos elementas. Engertas šalia ritmo ir formos išlaiko ir rim , ne tik žodži mint , bet ir emocin turin . Jis m gino duoti *Nachdichtung* — išreikšti eil raš io form , turin , melodij ir emocin gali vokie i kalbos priemon mis. Tad manoma versti lietuvi poezij vokiškai, išlaikant jos form , ritm ir rim bei mint . Negana apsiriboti poeto sakinio perrašymu proziškai svetima kalba ir dar ne visai tiksliai perduoti poeto vaizdžius ir mint ^{5 6}.

Informacija apie pasaulin literat r

Apie pasaulin literat r daugiausia mus informuoja B. Cipli-jauskait — *Aiduose, Drauge* ir *Metmenyse* (ji raš apie ispan ir pranc z literat r); I. Gražyt — *Aiduose, Z. Katiliškien* — *Metmenyse* ; P. Gau ys — *Drauge* ir *Aiduose* (pažym tinas jo straipsnis apie dabartin roman , Vakar kult ros augintin); A. Nyka-Nili nas — *Aiduose*, A. Šešplaukis — *Aiduose*, E. Šilbajoris — *Metmenyse*, E. Šliažas — *Aiduose* ir *Metmenyse*, J. Švedas — *Metmenyse*; B. Vaške-lis — *Metmenyse*; J. K kštas — *Aiduose*; J. Veblaitis — *Drauge* ir kiti.

Apie m s literat r kitomis kalbomis parašo: Ch. Angoff, Eannit, daugiausia betgi informuoja *Books Abroad* ir *Lituanus*.

⁵ D. Valiuk nait , *Šekspyras lietuviškuose vertimuose ir j panaudojimas Šekspyro analizei*, žr. *Metmenys*, 1972 m. 23 knyga, 18-39 psl. (Gaila, antrašt je sivil kalbos klaida: reik t *Šekspyro lietuviškieji vertimai ir j panaudojimas Šekspyro analizei*, V.K.).

⁶ R. Šliažas, *Lietuvi poezija vokiškai*, žr. *Draugas*, 1972.XII.30 d.

Rašytoj prieauglio klausimas

Protarpiais kyla susirpinimas rašytoj prieaugliu. 1953 m. *Darbininke* tuo klausimu pasisakė il rašytoj, visuomeninink, pedagog. Pirmas atsiliep K. Mockus, žinomas visuomenininkas ir pedagogas. Anot jo, praktiškas šio krašto charakteris neskatina moksleivio domtis žodžio bei minties kryba: «literatros talent Amerikos lietuvi prieauglio tarpe beveik nėra pasireiškusi ne tik savo t v kalba, bet net ir ia sigal jusia angl kalba»¹. M s jaunimas greit pagaunamas šio krašto nuotaik, nesidomi savo tautine kult ra, nebando rašyti, nutausta. Jaunimo organizacijos ia gal t pad ti.

Dalis jaunimo savo nesidom jim lietuvi literat ra bando pateisinti, j manymu, žemu jos lygiu, ne domia tematika: nepriklausomyb s laik gyenimas, tremties vargai. Jie pasigenda problemingumo. Bet ar iau pažvelgus, pasirodo, kad jie nesistengia geriautos literatros pažinti ir, užuot žymesnius m s autorius neš universitet seminarus bei vert svetimas kalbas, jie tik niekina sav j literat r^{1 2}. Kartais jie skundžiasi, kad m s literat ra li dna, pilna skausmo, o amerikie i linksma. Jie pamiršta, kad subrend s rašytojas giliau m sto, o nuolat juokiamasi tik valdin je literat roje pagal užsakym, kaip totalitarin se valstyb se³.

Stasys Barzdukas irgi mano: ionykšt mokykla nelavina literat rini gabum. Šeštadienin mokykla per vien dien nek tegali padaryti. Reikia organizuoti jaunimo b relius, telkti jaunim spaudos darb, pavyzdžiui, *Ateityje*, skelbti jaunimo konkursus. Rašytojai pasireiškusiųs tur t kviesti savo susirinkimus⁴.

Henrikas Nagys si lo statyti lietuvi gimnazijai ir bendrabu iui namus. Tik lietuviška mokykla išlaikys literatros t stinum⁵.

Jonas Mekas teigia, kad literat ra gali augti tik Lietuvoje. O ia gali pl totis tik ten gim ir aug ar ten prad j rašyti. Be tautos kamieno nieko nebus. Literatros b reliai niekad neiš jo iš m g j rib. Jo paties niekas neskatin s rašyti, o tik muš per galv: «niekas man s neskatino ir niekas neugd ta prasme, kaip tai suprantama klausiant. Atvirkšiai, visi mano kritikai ligi šiol yra vien tik muš mane per galv. Ir tik tas mušimas, o ne skatinimas padar

¹ J. Aistis, *Riestainiu neprivilosi*, žr. *Darbininkas*, 1953.V.5 d.

² *Jaunimas kaltina lietuvi rašytojus*, žr. *Draugas*, 1964.VIII.29 d.

³ *Jaunimo požiris lietuvi literat r*, žr. *Draugas*, 1966.III.12 d.

⁴ St. Barzdukas, *Pareiga gabiuosius surasti*, žr. *Darbininkas*, 1953.VI.2 d.

⁵ H. Nagys, *Tik lietuviška mokykla išugdys*, žr. *Darbininkas*, 1953.VI.16 d.

mane laisv ir nepriklausom . Nes kiekvienas menas esm je tegali b ti sav s išreiškimas »⁶. Bet dvasios draugyst reikalinga, kai n ra visuomen s, publikos, kuri turi r pintis savo kult ros lygio k limu.

J. Mekas laiko, kad A. Baronas, žvilgsniai, žemininkai, J. Kaupas, VI. Šlaitas, A. Šk ma — yra stiprus m s prieauglis, padar s tvirtus našus.

J. Jankus pasisako, kad j kurti skatino tik knyga. Iš mažens m g s regzti pasakojimus. *Šatrija* jo nepri musi. Rašyti skatin s K. Binkis ⁷ 8.

Kit syk gimnazistai sutikdavo naujus poezijos vardus ir iš j pa i jo tie jaunieji. O dabar šaltai buvo sutikti *Žvilgsniai* ir *Žem* ⁶.

Prieauglio klausimas teb ra aktualus ir šiandien. P. Mln. tarp kitko kli timis laiko ir menk kalbos mok jim , siužeto problemas, amerikinius degamuosius reikalus, technologin amži , televizij ⁹.

Prie ši problem , ypa senesniajai rašytoj kartai išmirštant, ilgiau apsistoja A. Vai iulaitis. Nat ralus, apie 20 met tur s k rybinis prieauglis paprastai Lietuvoje pasirodydavo jaunimo periodin je spaudoje, o ia jo nematyti. Sprag m suose bent kiek užpild šiek tiek vyresni: V. Bogutait , L. Sutema, K. Almenas, D. Sad - nait . naujo gyvenamojo krašto literat r bent kiek sikabin s tik Algis Budrys. Religin je literat roje nuoširdžiai prasiverž Sibiro lietuvai i maldaknyg . Amerikoje, kur pirmauja ekonominis gyvenimas, s lygos literat rai nepalankios. Geriau sitais , užmetame literat r . Tod l ir talentai netarpsta. Veikia laikas, nuotolis, daugel užgožia svetima kalba. Dyla lietuvi kalbos žodynas ir j vartojan - i retesni žodžiai pamirštami, suabstrakt ja. Tokia kalba galima rašyti metafizin pasakojim , gal dar lyrik , bet ne realistin roman . Kai kurie rašytojai apleidžia ir stili , apklausta, teisindamiesi, kad dabar tokie sudrik laikai. Bet meistras turi išmokti gerai valdyti savo amato rank ¹⁰.

Paliktosios Lietuvos gyvenimas kei iasi. ia b dami, dabartinio Lietuvos žemdirbio taip neap iuopsime, kaip J. Avyžius *Kaimo kryžkel je*. Bet m s rašytojams lieka dar plati tematika, be lyrinio t vyn s meil s reiškimo ar dramaturgui d king konflikt , b tent

⁶ J. Mekas, *Rašytoj prieauglis išėivijoj*, žr. *Darbininkas*, 1953.VI.30 d.

⁷ J. Jankus, *Jie tur s valios pasakyti*, žr. *Darbininkas*, 1953.VII.14 d. ir *Jauni - mui reikia šilimos*, žr. *Darbininkas*, 1953.VII.28 d.

⁸ B. Pakal niškis, *Apie jaun skaitytoj ir nauj poezij*, žr. *Darbininkas*, 1952.VI.3 d.

⁹ P. Mln., *Nostalgija ir potenciali k ryba*, žr. *Draugas*, 1970.X.10 d.

¹⁰ A. Vai iulaitis, *Lietuvi literat ros problemas svetur*, žr. L. K. M. Akade - mijos *Suvaždavimo Darbai*, VI t., Roma 1969, 427-433 psl.

— artimos ir tolimesn s Lietuvos praeities temos (tik pasitraukimo iš Lietuvos tema jau pernaudota), psichologin literat ra, klasikin s temos, naujo krašto vaizdavimas, išeivijos ir dabartinio Lietuvos gyvenimo satyra. M s literat ra perdaug tradicin . Tik atsargiai su tarp-tautiniu modernizmu, kuris jau prilipo liepto gal . Ypa nesektina anglosaks lyrikais, kuri takoje rašome padrikus eil raš ius. Reikia lietuviško modernizmo, kaip iurlionio. Ar yra tarp m s naujas žodis! Kas j tars! — susir pin s baigia savo paskait Vai iulaitis ¹¹.

Šiek tiek nauj j g ima rodytis ir iš jaunesni j , tiek rašytoj j , tiek kritik , kaip M. Pakalniškyt -Girniuvien , A. Liulevi ien , Agn Lušyt , L. Rugienien , R. Žutautait , Živil Bilaišyt . (Keturiuos paskutiniuos pasireiškia *Drauge*). 1963 m. *Ateities* literat ros konkurse pasteb ta prozos pirmenyb prieš poezij ir didžiul anglosaks literat ros taka. Didel silpnyb — labai ribotas lietuvi kalbos mok jimas, nelietuviška sakinio konstrukcija, siauras žodynas. Bet kas dirba — ir pasiekia ^{11 12}. Gražiai pasirod jaunieji su *Tilt ir tuneli* antologija, dirba *Šatrija*, jaunimas rodo *Ateityje* ir kitur, ir duoda vil i .

Lietuvio rašytojo ateitis tremtyje ir kalbos išgelb jimas. Lietuviui rašytojui malonu pasijusti sav rašytoj tarpe. O šalia eina gyvenamojo krašto literat rinis gyvenimas — toks artimas ir tolimas. Ir iš t vyn s j «sav ja kalba byloja tebegyva t vynaini raštija» ¹³ Kyla baug s klausimai: «Kada numirs paskutinis skaitytojas? Kada likviduos paskutiniai leidykla? Kuo mano pad tis asmenine ar tautine prasme ypatinga? Kuo ji bendražmogiška?»¹⁴. Kokia didžiul prasm t rašytoj pasiaukojimo, — paaiški, pagalvojus, kas b t buv , jeigu literat rinis gyvenimas, sakysime, b t sustoj s prieš 20 met . Koks nepataisomas nuostolis b t m s literat rai be tremtini našo? Talent išsiskleidimas, tremties problematika, išgyvenimai, plataus pasaulio vaizdas lietuvi rašytojo akimis b t ne manomas.

Kaip kit taut literat ros pavyzdžiai rodo, reikšmingiausi tie rašytojai, kurie nenutrauk ryši su savo kult ros tradicija ir kartu yra atviri pasaulinei literat rai, ia padr sinimas ir pamoka jauniems tremties rašytojams. Kalbos išgelb jimas — ištiso savito pasaulio išsaugojimas.

¹¹ Ten pat

¹² K. Brad nas, «*Ateities*» literat ros konkursui pasibaigus, žr. *Draugas*, 1963. II.9 d.

¹³ Scrib., *O jeigu išgelb ti kalb ?* žr. *Draugas*, 1973.1.27 d.

¹⁴ Ten pat.

Sunku laukti iš kritikos absoliutaus objektyvumo, estetiniu pergyvenimu ir intelektualiniu aprėpimu pagrįsto vieningo sprendimo. *Kryži*, *Pragaro pašvais* ir *Penki stulpai* rodo, koks nuomonių vairumas apie tą patį veikalą. Galutinai išstariamos duos laikas.

Rašytojai ir kritikai santykinai retai būna labai draugiški. O rašytojai reagavimas kritikams labai vaivarsus, dažnai neigiamas. A. Baronas atvirai pasisako, kad netektų visų lietuviškų laikraščių, jei atsisakytų, kur jis buvo smarkiai kritikuojamas. Ir jis kritikams stoiskai priima¹. R. Spalis iš karto labai pasisako kritikams, bet paskui pamatęs, kad jie tą patį jo veikalą griežtai priešingai vertina, dabar jau ranka mojis. Gerai jam kitą sykį B. Raila patarė — su kritikais per daug nesibylinti. Spalis mano, kad pergirta knyga skaitytojams nuvilia, o supeiktos jis nepriims: jei kritikas negerbia knygos, kaip skaitytojas ją gerbės. Tik reikia vengti pašaipos ir aštrios ironijos, o nuoširdaus pamokymo negailėti².

P. Orintaitis taria, kad tikrai kritikams beveik neturime, o naujas knygas imsi apspręsti patys rašytojai, ir nauji veikalai apsprendžiami negiliai, neobjektyviai³. A. Kairiui kritika subjektyvi ir nepagrįsta nuomonė⁴. J. Gliudis, išdidžiai taiksis šalia Balzaco (Nilius sako, kad pataiko šalia Mnišek⁵), o gavo sūkritinį pastabų, nusižemina iki recenzento pravardžiavimo⁶. A. Škėma ironiškai džiaugiasi, kad užsiauginome eilę kritikų, nustelbusi profesionalus⁷. J. Kaupo manymu, mūsų suose kritikos imasi, kas tik sugeba sklan-

¹ A. Baronas, *Ar kuris kitas buvo tiek plaktas*, žr. *Draugas*, 1964.VI.20 d.

² R. Spalis, *Kritiški mįštimai apie kritiką*, žr. *Draugas*, 1963.IX.14 d.

³ P. Orintaitis.

⁴ A. Kairys, *Konkursas, kritika ir premijuotasis*, žr. *Draugas*, 1970. II 1.28 d.

⁵ A. Nyka-Nilius, *Ora pro nobis*, žr. *Literatūros Lankai*, 1954 m. 4 nr., 29-30 psl.

⁶ Ten pat.

⁷ A. Škėma, «*Literatūros Lankas*» 2-o numerio proga, žr. *Nepriklausoma Lietuva*, 1953.VI.10 d.

džiai rašyti, o spaudos diskusijos labai nekult ringos. Nepatenkinti autoriai pl stasi, ir niekam n ra iš to naudos ⁸.

K. Ostrauskas nurodo, kad istorin s bei doroviniai reikalavimai visk sujauk . M s kritika per griežta ir per r sti, tempianti grupi ir asmen santykius. Okupuotosios Lietuvos literat r mes be reikalo ignoruojame. Menkavertes knygas n ra ko taip labai smerkti : j visuomet buvo, tik visa b da, kad jos kartais keliamos ⁹. H. Nagys tiesiog kalba apie literat ros inkvizicij , visuomenini , id jini ir moralini reikalavim laužus. Knygi vertintojai nepasiruoš , neatsakingi, literat r tik smukdo. Rimtesni kritikai susilaukia net organizuoto kair s ar dešin s puolimo ^{10 11}. Ir A. Landsbergis kalba apie kritikos infliacij — pseudomoralin , urapatriotin kritik ¹¹. Vl. Šlaitui atrodo, kad jaunieji kritikai stokoja pagarbos vyresniesiems rašytojams¹². A. Mackus buvo nepatenkintas, kad mes gebame išp sti ne tik šviešius reiškinius, bet ir tamsius ¹³. V. Kazokui — visa m s literat ra pervertinta¹⁴. O K. Brad nui visai atvirkš iai — nepakankamai vertinta ¹⁵.

Aštriai apie kritik atsiliepia ir kiti m s rašto žmon s, kad ir nerašytojai. A. J. Greimui m s kritika baisiai atsilikusi : skiria veikalo turin nuo formos, kaip 1850 metais, o impresionistiškai gardžiuojasi ar piktinasi kaip 1880¹⁶. K. Keblys irgi pasigenda konstruktyvios kritikos. Daugelis recenzij — tik turinio atpasakojimai ir pagyrimas ar pasmerkimas. Visuomen , ir taip atsilikusi, visai sugluminama, nebetenka ryšio su kult ros t kme. Gin ai d l moralini ar tautini tr kum atbaido skaitytojus nuo bet kokios naujov s. Nei mes priversime rašytojus rašyti, kaip mums patinka, nei skaitytojų skaityti, k jis tur t skaityti. Kart s žodžiai ia nepad s ¹⁷. St. Vykintui kritika atrodo per subjektyvi, abejinga naujiems m - ginimams. Jaunimas lauki s ši dieniu tematikos ¹⁸.

⁸ J. Kaupas, *Literat rin anketa*, žr. *Literat ros Lankai*, 1959 m. 8 nr., 14-15 psl.

⁹ K. Ostrauskas, ten pat, 20-21 psl.

¹⁰ H. Nagys, *Literat rin anketa*, žr. *Literat ros Lankai*, 1959 m. 8 nr., 18-19 psl.

¹¹ A. Landsbergis, ten pat, 17 psl.

¹² Vl. Šlaitas, ten pat, 23 psl.

¹³ A. Mackus, ten pat, 17-18 psl.

¹⁴ V. Kazokas, ten pat, 15 psl.

¹⁵ K. Brad nas, ten pat, 13 psl.

¹⁶ A. J. Greimas, ten pat, 14 psl.

¹⁷ K. Keblys, ten pat, 15-16 psl.

¹⁸ St. Vykintas, ten pat, 24 psl.

Tekt betgi sutikti su J. Girnium, kad m s literat ra kritikos vertinama gana teisingai, žinoma, ateityje gali b ti reikalinga viena kita korektyva — vienus pakeliant, kitus nuleidžiant. Negera, kad kart skirtyb s ver iamos asmenine nesantaika, neišman li recenzijos žalingos¹⁹.

Pagrindiniu kritikos uždaviniu laikant piln k rinio esm s ir vert s atskleidim bei visuomen s literat rin s kult ros k lim , m s tremties kritika didele dalimi savo uždavin bus atlikusi. Kritikai, nevaržomi joki valdžios ar partijos pareigojim , gali laisvai pasakyti savo žod . Žinoma, kritiko pasaul žvalga kartais nuspalvina jo darb , sprendim . Dalis ateina literat ros veikal su visuomeniniais ir kitokiais reikalavimais ir per juos praži ri veikalo menin vert ar silpnus dalykus be reikalo aukština. Net didelio vardo rašytojai kartais daro savo draugams nuolaidas. Bet nuo pat m s tremties literat ros pradžios gyva ir objektyvi, statanti normalius literat rinius reikalavimus kritika (A. Vai iulaitis, J. Brazaitis, didele dalimi J. Grinius, *Aidai*, *Tremtini Mokykla* ir kai kurie mažesni žurnalai duoda rimtos kritikos. Ypatingas pakilimas yra *Literat ros Lank* , v liau *Metmen* ir paskutinysis *Draugo* kult rinio priedo [nuo 1961 m.] laikotarpis).

Eil stipri rašytoj (dažnas reiškiny s ir nepriklausomyb s met) imasi kritikos darbo. Pažindami pasaulin literat r , dr s s ir kovingi, jie stoja prieš literat ros palenkim pašaliniais, kad ir labai aukštiems tikslams. Vert s kriterijum laiko tik k rybin paj gum , ieško naujos dvasios ir form . Kyla karšt gin d l paliest sitvirtinusi vard . Kur nuomoni skirtumas ir atviras pasisakymas, ten gyvyb ir pažanga. Dažnas prieš pirkdamas knyg , ži ri, k pasakys rimtas literat ros žurnalas.

Literat riniais klausimais rašo filosofas J. Girnius, nubr žia filosofinius literat ros pagrindus, duoda id jin s poezijos analiz , priešinasi kult riniam nuosmukiui. A. Maceina gina poezij nuo sukilusi patriot ir asket . Iškyla A. Nyka-Nili nas, H. Nagys, J. Kaupas, A. Antanaitis, K. Brad nas, V. Jonynas, Pr. Visvydas ir kiti. Jie kreipia literat r pasaulin s problematikos ir form keliu. Jie k ryb ži ri labai rimtai, neatlaid s apsileid liams, pervertina iš naujo eil pripažint k r j , pasisako prieš patriotikos infliacij , spiriasi prieš nepagr st optimist kritik , kuri gadina skaitytoj skon . Jie kelia veikalo literat rines, bet ne moralines « nuod mes »,

¹⁹ J. Girnius, ten pat, 13-14 psl.

ieško savito poet pasaulio ir naujo žodžio, teisingai akcentuoja prozas atsilikim . Bet tiki, kad rašytojas neišduos savo pašaukimo ir knyga nemirs. Knygose ieško menin s tiesos ir paj gaus forminimo. Vertina tiek gilius filosofinius poetus, tiek paprastus nuoširdžius talentus. Kovoja su šališka kritika ir reikalauja visuomen išgirsti, kad poetas nepasilikt tyruose šauki s balsas. Objektyviai pasisako apie « neornamentuotos » kalbos generacij ir A. Šk mos ieškojimus. Mano, kad m s poezija vis galimybi dar neišnaudojo, ypa ne- užgrieb giliau liaudies poezijos sielos. Nuoširdžiai pasitinka jaunos poetus.

V liausioji karta (B. Šilbajoris, K. Keblys, I. Gražyt -Mazi- liauskien , V. Skrupskelyt , L. Mock nas ir kiti) giliai leidžiasi k rybos paslaptis, be aistros nagrin ja tekst , atskleidžia jame pasl pt grož , aptaria naujuosius rašytojus be aistros, bet su pagarba ir bi iuliškumu. Kova su senaisiais jiems svetima. Kai kurie kelia savo kartos identiteto klausim . Jie tiki civilizuota lietuvybe, susi- tikusia su Vakaraus. Nustoj lietuviškos žem s, tiki Lietuvos dvasia ir nori dalyvauti k rybos žygiuose. Tai duoda pagr st vil i , kad dar vien kart m s literat ros ia tur sime. Iš kitos pus s, tiesia- mos rankos broliams rašantiems Lietuvoje, jie nuoširdžiau priimami, o vienas kitas m siški prasilaužia t vyn n.

Išvados

1. Tremtyje atsid r žymi nepriklausomos Lietuvos kritik dalis: J. Ambrasevi ius-Brazaitis, J. Grinius, A. Vai iulaitis.

2. Žymenieji rašytojai — dažnai kartu ir stambesnieji kritikai: A. Nyka-Nili nas, H. Nagys, Brad nas, A. Vai iulaitis, toliau J. Gri- nius, J. Aistis ir kiti. Jiems padeda gili menin intuicija, vaizdi išraiš- ka, bet kartais kenkia bent kiek asmeninis profesinis momentas.

3. Stoka laiko perspektyvos neleidžia ži r ti didesnio poveikio literat rai ir pa i kritik darb vert s pastovumo.

4. N ra ypating literat ros gyvenimo vyki ar kilusi nauj srovi . Pažym tini momentai: *Kryži* , *Pragaro pošvais i* , *Živil s* , *5 stulp turgaus aikšt je*, nuosmukio, *Žem s* , *Literat ros Lank gin ai*.

5. Kritikai neb dingas griežtas pasaul ži riškumas. Tie patys kritikai dalyvauja vairi pasaul ži r spaudoje (A. Nyka-Nili nas, H. Nagys, A. Antanaitis, P. Visvydas, V. A. Jonynas). Kiek stipriau kai kuri akcentuojami moraliniai principai, lietuvyb s reikalai.

6. Daugiau išryšk ja: a. klasikai-akademikai, ded stiprius pagrindus; b. visuomenininkai-moralistai, pabr ži literat ros parei-

g tiesiogiai veikti gyvenim — dorov , lietuvyb s puosel jim , patriotizm , kartais išleisdami iš aki ir k rybin veikalo pus ; j reikšm — nelygu kritikas, nelygu v l k rinys; c. jautr s švelnieji kritikai, kurie baisesi « žiauria » kritika, nor dami ir dabar vaižgantiškai «ieškoti deiman iuk »; d. reikšmingiausi pažangieji *Literat ros Lank* kritikai ir jiems artimi; e. kyla Amerikoje mokslus j jauni gab s kritikai: E. Šilbajoris, I. Gražyt , V. Skrupskelyt , K. Keblys, L. Tumosait , B. Ciplijauskait , I. Mock nas, B. Vaškelis ir kiti.

AN ANALYSIS, EVALUATION, AND CRITIQUE OF LITHUANIAN LITERATURE IN EXILE

(Summary)

The occupation of Lithuania by the Soviet Union resulted in an exodus to the free world of the majority of its writers and critics. Among the more renowned critics who remained behind were the poet V. Mykolaitis-Putinas, a representative of the academic aesthetic critics, and the marxist K. Korsakas. The former was forced to revise his older literary works to the requirements of socialist realism. The latter had to further politicize his work along marxian lines and follow more rigidly the dictates from Moscow.

No clearly discernible literary trends developed out of the group of writers and critics who found themselves in exile after the Soviet occupation. Their work tended to reflect primarily intensified clashes between generations and arguments about alternative literary evaluative criteria. Among the more prominent critics, who are also writers, we have : A. Nyka-Nili nas, H. Nagys, A. Vai iulaitis, J. Aistis, J. Grinius and others. The war and postwar years in Germany were not conducive to creative undertakings — anguish over the loss of one's homeland, uncertainty in regard to the future, a loss of one's cultural life, and physical separation of family members. The initial years of emigration, mainly to the United States, were spent struggling to earn a living. Nevertheless, whether in Germany or in the U. S., the writers and critics remained faithful to their calling — a revival of literary life took place.

The Older Generation of Critics. Most of this group were born between 1900-1914, and were educated in Lithuania and Western Europe ; many of them had produced works while still in Lithuania. The best known among these were : J. Ambrasevi ius-Brazaitis, A. Vai iulaitis (both being aestheticians, academicians and psychologists), and J. Grinius (a psychologist, socially oriented and moralist). Of superior intellectual background and discriminatory powers, their critical expositions remain of everlasting value. This group tends to express intimately artistic and patriotic themes. Nevertheless, in upholding tradition and conscious of world opinion, some of them tended to lose sight of the aesthetics. This is reflected particularly in disputes related to « Kryžiai » by V. Ramonas, « Pragaro pošvaist s » by V. Alantas, « Penki stulpai turgaus aikšt je » by A. Landsbergis, and the literary fate of S. N ris (a noted Lithuanian

poetess who defected to the communists) and A. Šk ma. Besides the above mentioned, belonging to the older generation of critics are : J. Aistis, B. Brazdžionis, P. Naujokaitis, B. Raila, S. Santvaras, S. Tamulaitis and others.

The Middle Generation. Born between 1915 and 1925. Voicing their views principally in *Žem*, an anthology, and the journal *Literat ros Lankai*, they have come out against complacent academic postures, utilitarian tendencies, and patriotic exultations. They seek literary independence, ties with the West, and a re-evaluation of orthodox views. The majority in this group contributed to the manifesto issued against a cultural relapse. This provided an impulse to improve the quality of creative work and critical analysis. *Žem*'s poetry underlined the ties with the lost homeland and rebelled against a soulless civilization. This poetry had considerable influence on young Lithuanian poets in exile and in occupied Lithuania. It was in *Literat ros Lankai* that the most prominent critics of this generation expressed their views: A. Nyka-Nilinas, K. Bradnas (the journal's editor), H. Nagys, J. Kaupas, A. Landsbergis and J. Girnius. Their evaluations are of import even today. They seek after higher literary standards and the renovation of literary forms. In this group we must include three talented latecomers : A. T. Antanatis, V. A. Jonynas and Pr. Visvydas. A few of the younger ones, raised and educated in the U. S., are seeking self-identity, attempting to reinterpret the significance of their national heritage. *Metmenys* is a journal representative of their views. Having lost their land, they attempt to nurture a degree of national pride and identification ; K. Mackus and V. M. Kavolis are the most noted ones in this group.

Younger Generation. Born between 1926 and 1935, and educated in the U. S. They tend to analyze literary works systematically and objectively, remaining uninvolved in literary quarrels and sometimes lukewarm to traditions of Lithuanian literature, often avoiding aesthetic evaluation. Their works, which also relate to writings from occupied Lithuania, are aimed at a larger audience, not restricted to those with Lithuanian background. The most noted members of this group are : B. Šilbajoris, V. Skrupskelytė, I. Gražytė-Maziliauskienė and K. Keblys.

Literary life in exile remains vibrant with energy and has an assured future for, at least, one more generation.

Critics outside of Lithuania have also been following literary trends in their occupied land. There, from the beginning of the occupation, literature became subordinated to the dictates of the party. The older writers had no choice but to adapt ; those who rebelled were (and are) either silenced or removed to Siberia. The earlier literature was bolshevized. Contemporary poets had to expound themes glorifying the new collectivism. After Stalin's death there was a temporary abatement of repression. The younger poets, to the extent permitted by the party,

have a tendency to return to national traditions, and are giving emphasis to expressions of their inner feelings ; less time is being required of them to devote to civic causes. In the belles-lettres is surging the psychological novel, which makes use of streams of consciousness. In dramas are shown legendary historical personages, who had fought for freedom (Herkus Mantas, Mindaugas).

The critics in exile have openly criticized the brutal adulteration and subordination to party ends of literature in occupied Lithuania, occurring at the beginning of the occupation. Today, with repression diminished and new creative writers coming on the scene, they are with brotherly interest reviewing closely, and lauding sympathetically, the successes achieved the new talented writers.

Outside of Lithuania there may be said to be no specialized literary journals ; thus, literary critics are generally published in newspapers or in general readership journals. In Germany, most of the literary critics in the post-occupation years had appeared in *Aidai*, *Žiburiai*, and *Mintis* ; in the U. S., they have appeared in *Aidai*, *Metmenys*, *Akivaizdai*, and the cultural supplements of *Draugas*, *Nepriklausoma Lietuva*, *T višk s Žiburiai* and, in the english language, in *Books Abroad* and *Lituanus*. Extensive information on the subject may be found in the Lithuanian Encyclopedia (*Lietuvi Enciklopedija*) which has been published in the United States.

ASMENVARDŽI IR VIETOVARDŽI RODYKL

Asmenvardžiai atspausdinti didžiosiomis raidėmis, žurnal ir laikraščiai pavadinimai kursyvu, pagaliau vietovardžiai ir kita — paprastu šriftu.

- Abelkis P. 193
 Abraitis V. 81
 Abramavičius L. 91
Acta Baltica 63
 Adamkevičius V. 351, 499
 Afrika 370, 504
Aidai 4-7, 9, 14-18, 23, 26-30, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 45, 47, 48, 50-52, 55, 56, 63, 64-66, 71-73, 75-78, 81-84, 90, 91, 93, 100-105, 123, 125, 126, 128-130, 141-148, 150-153, 155, 158, 162, 164, 169-171, 175, 178, 179, 188, 190, 194-196, 199, 200, 203-205, 210, 212-214, 222, 223, 231-234, 236, 239, 243, 247, 249, 255, 257, 263, 268, 270, 272, 277, 280, 282-284, 289, 291, 296, 298, 300-315, 317, 319, 320, 322, 323, 327-329, 331, 333, 336, 338, 342, 345, 346, 355, 359, 362, 461, 468-470, 483, 485-487, 495, 499, 500, 501, 503, 508, 511, 515, 530-532, 538, 543
 Aistis Jonas (Kuosa Aleksandriškis) IX, 4, 9-20, 38, 40, 49, 60, 71, 72, 74, 76, 85, 91, 109, 121, 123, 125, 142, 145, 146, 148, 172, 174, 175, 190, 210, 211, 218, 221, 224, 234, 236, 237, 243, 249, 252, 278, 281, 287, 288, 303-305, 315, 324, 328, 333, 338, 342-346, 395, 397, 398, 401, 402, 417, 423, 426, 431, 440, 445-447, 453, 455, 465, 469-471, 475, 476, 480, 485, 491, 493, 495, 496, 502, 503, 506, 508, 526, 528, 529, 533, 539, 541, 542
 Akimirkos 202
 Akinis J. 497
 Akiraiai 69, 195, 201-203, 205, 216, 218, 219, 249, 298, 336, 356, 370, 371, 386, 388, 389, 415, 424, 432, 442, 457, 460, 463, 464, 471, 472, 477, 478, 480-482, 497, 503, 504, 543
 Akstinas Juozas 298, 351
 Alantas Vytautas IX, 4, 21-25, 32, 33, 51, 57, 66, 77, 78, 85, 107, 112, 117, 124, 146, 156-158, 161, 165-171, 184, 187, 194, 208, 249, 297, 315, 329, 331, 337, 344, 357, 358, 363, 384, 393, 417, 465, 469, 480, 486-491, 500, 501, 511, 520, 541
 Alaušius J. (slapyvardis) žr. Girnius Juozas
 Albra R. M. 117
 Albertis R. 374
 Aleksa-Angarietis Zigmas Antanas 319
 Aleksandravičius J. žr. Aistis Jonas
 Aleksandrija (mst. Egipte) 240
 Aleksandriškis-Kossu žr. Aistis Jonas
Algivos Baras 497
 Ališas Venancijus žr. Arminas Aleksandras, kun.

- Al išauskas Pr. 7
 Ali nas S. (slapyvardis) žr. Baro-
 nas Aloyzas
 Al menas Kazys K stutis 67, 102,
 166, 181, 182, 184, 186, 203,
 270, 314, 376, 383, 385, 388, 415,
 417, 521, 528, 534
 Alp s 19
 Ambrasas Kazys 249,470
 Ambrazevi ius Juozas žr. Brazai-
 tis Juozas
 Ambr ozait is K. 251
 Amerika XI, 5, 6, 21, 26, 43, 58,
 79, 80, 101, 123, 133, 141, 142,
 146, 148, 158, 159, 177, 181,
 216, 231, 250, 255, 270, 275, 339,
 353, 358, 367, 373, 381, 417, 429,
 431, 453, 487, 496, 500-503, 505-
 507, 509, 511, 513, 515-517, 519,
 521-523, 525, 531, 533, 534,
 540 ; žr. Jungtin s Amerikos Vals-
 tyb s
 Amerikos Moderni j Kalb Drau-
 gija 423
 Amžinoji ugnis 165, 171
 Andriekus Kazimieras Leonardas,
 kun. O.F.M. 16, 30, 40, 50, 59,
 66, 101, 102, 146, 148, 150, 155,
 180, 191, 196, 222, 226, 328
 Andriušis Pulgis 7, 18, 51, 52,
 102, 125, 137, 140, 152, 180, 193,
 200, 206, 209, 238, 248, 262,
 294, 295, 312, 342, 376, 415, 431,
 499, 503, 517, 518, 521, 528
 Angl ickis Stasys 234
 Anglija 188
 Angoff Ch. 382, 532
 Ankara (Turkijoje) 240
 Anouil h Jonas 275
 Antaliept s HES 474
 Ant anaitis Algirdas Titus X, 4,
 19, 24, 69, 103, 104, 110, 177-187.
 189-206, 249, 251, 362, 369, 385,
 417, 424, 432-434, 436, 446,
 447, 456, 457, 461, 462, 464, 483,
 500, 504, 508, 509, 511, 513, 517,
 518, 525, 528, 538, 539, 542
 Ant ikrit ikis (Slapyvardis) 516
 Anu ionis P. 361, 519
 Apis (egiptie i mitologija) 199
 Apokalips (N. T st.) 277
 Apreiškimo parapijos parapijie iai
 (JAV) 179
 Aput is Juozas 455, 522
 Arabija 112
 Aragon Louis 146, 345
 Araratas (kalnas Arm nijoje) 49
 Arenas K. 488, 498
 Argentina 348, 373
 Arkadija (Graikijoje) 428
 Arminas Aleksandras, kun. (Slapy-
 vardis : Venancijus Al i šas) 50,
 128, 226, 255, 278, 298, 396
Ateit is Spinduliai 130, 223
Ateit is 218, 243, 338, 339, 380, 391,
 533, 535
 At nai (m. Graikijoje) 302, 381, 384,
 385
Athenaeum (Kaune) 130
 Atlantas (vandenynas) 249, 420,
 511, 520
Atolas (metraštis) 521
Atspindžiai 345
 Audrius A. (slapyvardis) žr.
 Mackus Algimantas
 Audronaša Vladas (slapyvardis)
 žr. Suchockis Vladas
 Audron -Bal i nien Ona 16, 124,
 128, 228
 Augien V. 507
 Augin s (Augustinavi ius) Balys
 16
 Augius Paulius 351
 Augsburgas (m. V. Vokietijoje)
 495
 Augštys L. (slapyvardis) žr. BA-
 RONAS Aloyzas
 Augustaityt -Vai i nien Juz
 62, 187, 190, 195, 228, 395
 Augustinavi ien A. 520
 Augustinavi ius B. žr. Augin s
 Balys
 Augustinavi ius P. 160
 Aukštait Marija 16, 102, 115, 491

- Aukštaitis S. 513
 Australija 187, 368, 487, 521
Aušra 93, 168, 443
 Avižius Jonas 239, 319, 455-457,
 479, 521, 528, 534
 Avyžius Matas 451
- Babickas Petras 502
 Babrauskas Benediktas IX, 26,
 27, 47, 132, 236, 237, 326, 338,
 473, 474, 475, 500-502, 507, 508,
 512, 528
 Bagdanavius Vytautas Jonas 30,
 166, 320, 491, 508
 Baironas (Byron George Gordon)
 15, 70
 Bakis Juozas 351
 Balinskait Violeta 523
 Balinas Petras 357
 Balinien -Tamulevič Ona
 žr. Audron
 Baldauf Lucija 532
 Balionien E. 464
 Balys Jonas 45, 124, 168, 520,
 529
 Balys K. 520
 BALTAKIS Algimantas 445, 446, 454,
 471, 474, 477, 528
 Baltaragis Al. (slapyvardis) žr.
 Ostrauskas Kostas
Baltic Review 276
 Baltinis Andrius, kun. dr. IX, 28-
 31, 99, 314, 342, 351, 500, 509,
 514
 Baltoskandija 168
 Baltrauskas Aleksas 454, 455
 Balttrušaitis Juozas 69, 451, 453,
 455, 456, 474, 475, 479, 528
 Balttrušaitis Jurgis 10, 18, 19,
 39, 50, 60, 75, 83, 141, 144, 146,
 148, 261, 322, 333, 403, 468, 480,
 491, 497, 502, 524, 528
 Balzakas (Balzac Honore) 313,
 343, 529, 536
 Bamberg (m. V. Vokietijoje) 156
 Banaitis Julius 169, 468, 469, 500,
 501
- Banaityt -Ivaškien O. G. 433,
 435, 436
 Banelis A., arcbit. 351
 Baniulis Julius 142, 148, 502
 Baranauskas Albinas 83, 87, 92,
 141, 148, 152, 182, 256, 295, 385,
 503, 513, 528
 Baranauskas Antanas, vysk. 528
 Baranauskas L. 106
 Barauskas Kazimieras IX, 4, 32-34,
 59, 102, 113, 118, 153, 156, 185,
 188, 189, 209, 248, 251, 295,
 297, 313, 361, 382, 416, 483,
 489, 496, 498, 502, 507, 517, 518,
 520
 Barauskas Kazimieras žr. Baraus-
 kas Kazimieras
 Barys K. 519
 Barkauskas Bruno 341
 Baroja Y Nessi Pio (ispan ra-
 šytojas) 153
 Baronas Aloyzas X, 18, 27, 30,
 32, 51, 52, 56, 58, 81, 85, 102,
 104, 134, 135, 139, 140, 152, 167,
 181, 182, 184, 186, 187, 192,
 200-202, 207-211, 237, 249, 263,
 264, 282, 295, 325, 326, 329, 330,
 339, 345, 346, 351, 354, 379,
 382, 387, 393, 416, 423, 424, 427,
 434, 479, 485, 496, 500, 501,
 508, 513, 515, 517, 520, 522, 530,
 534, 536
 Barzdukas Stasys 205, 351, 533
 Basanavius Jonas 92, 108, 350,
 443
 Bauža Aleksandras 523
 Baužinskait -Kairien Aldona
 148, 185, 255
 Bavarskas Medardas 4-6, 22, 296,
 486, 493, 494, 508
 Bažnyčia 114, 380, 386, 387, 403
 Beckett Samuel 88, 274, 275, 377,
 400, 425
 Benda Julien 114
 Bendorius Antanas 351
 Bendorič A. 217
 Berling Goesta 299

- Berlynas 317
 Bernas (Bern) Šveicarijoje) 475
 Bernatavi i t -Jonynien M. 508
 Bernotas Albinas 421, 447, 522
 Beržanskis-Kl ausutis J. 170
 Biblija 141, 374, 388
 Bielefeld (V. Vokietijoje) 278
 Biel i auskas Alfonsas 68, 69, 377,
 451, 454-455, 473, 478, 479, 481,
 485, 522, 528
 Bil aišyt Živil 535
 Bil i nas Jonas 38, 42, 317, 468,
 501
 Bimba A. 339
 Bindokait D. 433
 Bindokien Danut žr. Brazyt -
 Bindokien Danut
 Binkis J. 317
 Binkis Kazys 10, 38, 49, 143, 145,
 219, 224, 234, 335, 374, 459,
 479, 499, 502, 525, 534
 Bir žiška Mykolas 64, 90, 93, 314,
 443, 498, 499, 527, 528
 Bir žiška Vaclovas 22, 93, 156,
 157, 302, 323, 489, 497, 499, 501,
 527, 528
 Bir žiškos 211
 Bit (slapyvardis) žr. Petkevi-
 ait -Bit G.
 Byron George Gordon žr. Bairo-
 nas
 Blake William 300
 Bl azas Henrikas Ernestas 528
 Bl ekaitis Jurgis X, 212-215, 236,
 244, 262, 272, 292, 326, 338, 344,
 361, 362, 364, 369, 502, 513, 524,
 527, 528
 Bl okas Al. 277
 Bl ož Vytautas 292, 452
 Bodel aire Ch. (Baudel aire Char-
 les) 25
 Bogutait Vitalija 41, 104, 147,
 148, 192, 193, 198, 217, 228,
 327, 376, 378, 383, 397, 482,
 487, 522, 534
 Bolševik okupacija 1941 metais
 409
 Bonn (V. Vokietijoje) 35
Books Abroad—leidykla 130, 142,
 276, 398, 411, 423, 425, 521-523,
 532, 543
 Bor-Jeras 58
 Borges Jorges Luis 373
 Boruta Kazys 27, 34, 149, 214,
 234, 297, 308, 445, 459, 465
 Bostonas (JAV) 5, 19, 84, 92, 319,
 349, 483
 Brad nas Kazys VII, X, 17, 40,
 45, 71, 77, 85, 89, 95, 96, 98, 103,
 105, 145, 150, 181, 187, 190, 191,
 216-227, 229, 234, 235, 243, 244,
 246, 249, 251, 258, 259, 267,
 278, 289, 290, 307, 335-339, 341,
 347, 348, 351, 356, 376, 378,
 382, 396, 398, 406, 407, 417, 419,
 420, 423, 428, 447, 453, 485,
 487, 492, 493, 495, 496, 499, 500,
 502, 503, 508, 509, 515-517, 519,
 528, 535, 537, 538, 539, 542
 Brazaitis Jonas (slapyvardis) žr.
 Brazdžionis Bernardas
 Brazaitis Juozas IX, 3, 4, 9, 13,
 35-45, 63, 72, 126, 142, 164, 302,
 440, 539, 541
 Brazdžionis Bernardas IX, 4, 5,
 15, 26, 27, 38, 39, 47-53, 59, 60,
 63, 66, 67, 71, 74, 75, 85, 87, 113,
 114, 117, 121, 125, 130, 141, 145,
 146, 149, 156, 170, 177, 187, 190,
 195, 196, 209, 217-219, 221, 223,
 224, 226, 234, 237, 241, 253, 255,
 259, 261, 271, 278, 286, 287, 303,
 305, 323, 339, 343, 344, 386, 395,
 417, 423, 424, 427, 429, 447, 453,
 465, 475, 480, 485, 489, 492-496,
 498-503, 507-509, 512, 514, 515,
 517, 527-529, 538, 542 ; žr. Nem-
 un lis Vyt
 Brazyt -Bindokien Danut 188,
 432, 434, 436, 508
 Brecht Bertold 274
 Bretk nas Jonas 91

- Britanijos Lietuvis* 32, 169
 Brodskis D. 440
 Brooklynas (Brooklyn, JAV) 72
 Bu as A. 461
 Bu ys Algimantas 481, 522
 B davas A. 129
 B davas Stasys 51, 56, 133, 294,
 437, 492, 498,
 Budrys Algis 534
 Budrys K. 69
 Budrys P. 341
 B ga Kazimieras 206
 Buknaitis J. N. 485
 Bukontas A. 447, 464
 Bura ait Gen 217
 Burns Kobert 307
 B t nas P. 498, 499
- Cal dvel Erskine 32
 California (JAV) 91
 Camel Mr. (slapyvardis) žr. Šk ma
 Antanas
 Camus Albert 153, 400
 Carol us 368
 Cel iešius Petras, kun. dr. 30, 31,
 32, 204, 500, 508, 520
 Cel ine Louis Ferdinand 362
 Chat eaubriand François René, 27,
 65
 Chicaga 11, 45, 64, 65, 92, 93, 130,
 153, 161, 164, 175, 180, 202,
 205, 229, 232, 237, 250, 259, 300,
 325, 352, 357, 383, 415, 472, 479,
 521
 Chicagos Aukštesnioji Lituianistin
 Mokykla 521
 Chicagos J zuitai 380
 Chicagos Lietuvi literat ros drau-
 gija 512
 Chomskis B. 516
 Chruš ev Nikita 358, 468, 469,
 470, 473
 Churchil is 164
 Churginas Aleksys 466, 531
 Cibas Gediminas VII
 Cic nas Juozas 162, 489, 490, 491,
 513
- Cicero mokykla (JAV) 505
 Cicero parapijie iai (JAV) 179
 Cinzas Eduardas 153, 194, 195
 Cipl ijauskait Birut X, 333, 373,
 374, 500, 502, 525, 532, 540
 Civinskas Vladas 382
 Cl audel Paul 83, 274, 529
 Cleveland (JAV) 336, 357
 Col eridge 2
Commentationes Balticae 63, 130,
 277
 Coppel ius (slapyvardis) žr. Kau-
 pas Julius Viktoras
 Cort azas Julius 373
 Croce Benedetto 2
 Cvirka Petras 39, 134, 174, 239,
 319, 441, 451, 454, 465, 468, 489
- apl inas (Chaplin Charlie Spencer)
 247
 ar neckyt Marija žr. Simms- ar-
 neckyt Marija
 echovas (echov Anton Pavlo-
 vi) 528
 ekoslovakija 370, 477
 ep nas Pranas 351
 ibas Daumantas 434
 ikaga žr. Chicaga
 ipkus žr. Nyka-nil i nas Alfon-
 sas
 iurl ionis Konstantinas Mikalojus
 83, 95, 116, 125, 143, 150, 304,
 322, 350, 406, 407, 420, 502, 535
 iži nas Vaclovas 351, 431
- Dainava 419, 479
 Dambrauskas-Jakštas Aleksandras
 14, 15, 84, 85, 128, 146, 317, 439,
 453, 468, 489, 501, 503, 520, 528
 Dambri nas Leonardas 205, 206,
 354, 472, 501
 Dancigas (Gdansk, Lenkijoje) 262
 Danger ut is A. 490
 Dani lou Jean, kard. 69
 Danija 85
 D'Annunzio Gabr. 529
 Dant e Alighieri 65, 300, 422, 439,
 528

- Darbas* 32, 270, 317, 323, 325, 398, 400, 412, 504-507, 514
- Darbininkas* 18, 35, 39-45, 47, 51, 63, 99, 101, 120, 121, 123, 125, 128, 129, 131, 142, 166, 169, 222, 255, 256, 357, 386, 432, 436, 479, 505, 506, 533
- Dargis Alfonsas 351
- Darius Steponas (lak nas) 108, 432
- Daugailis J. (slapyvardis) žr. Prunskis Juozas, kun.
- Daugaila Jonas 162, 189, 491
- Daugpilis (m. Latvijoje) 175
- Daugvila J. 351
- Daujnas Algis (slapyvardis) žr. Raila Bronys
- Daukantas Simonas 26, 271, 524
- Daukša Mikalojus 90, 271
- Daulius St. 491, 492
- Daumantas Algirdas (slapyvardis) žr. Raila Bronys
- Daumantas Juozas 45, 329, 330
- Daunius S. 497
- Daunys St. 6, 363
- Degutytė Janina 67, 191, 292, 336, 398, 418, 420, 445, 446, 449-453, 458, 479, 482, 522, 528
- Dervojiedovien E. 59
- De Sanctis Prancesco 2
- Deveik J. 490
- Devenis St. 465, 566
- Detroit (JAV) 357
- Dickensas Ch. (Dickens Charles John Huffham) 528
- Di petris A. N. 153
- Didžioji Lietuva žr. Lietuva
- Dienos be T vynes* (Flensburge) 498, 499
- Dievas 24, 28-30, 39, 40, 44, 64, 66-68, 71-73, 75, 76, 78, 79, 82, 83, 88, 89, 92, 93, 114, 117, 125, 134, 137, 162, 166, 168, 173, 174, 187, 195, 197, 199, 212, 222, 223, 225-227, 229, 230, 238, 247 254, 255, 258-261, 266, 267, 271-273, 277, 286, 296, 298, 323, 326, 328, 365, 374, 380, 381, 386, 387, 389, 392, 395, 398, 399, 403, 406-408, 413, 414, 416, 418, 425, 427, 428, 440, 467, 473, 492, 505
- Dillingen (m. Vak. Vokietijoje) 490
- Dirva* 18, 23-25, 32-34 54, 56, 57, 59, 60, 62, 86, 94, 97, 107, 108, 111-119, 121, 123-126, 136, 165-168, 178, 183, 186, 196, 202, 217, 241, 249, 257, 265, 273, 280-283, 293-295, 298, 304, 338, 342 345, 346, 354, 357, 358, 361-363, 365, 423, 436, 443, 465, 488, 511, 512, 516, 518, 532
- Diržys A. 511
- Dyvas V. 498
- Dobilas J. (J. Lind, kun.) 107, 113, 161, 468, 528
- Donelaitis Kristijonas 3, 32, 35, 59, 70, 71, 87, 90, 91, 93, 100, 108, 129, 141, 143, 150, 187, 217, 224, 246, 249, 259, 271, 281, 290, 324, 336, 398, 419, 420, 439, 440, 442, 449, 455, 476, 501, 524, 528
- Dostojevskis (Dostojevskij Feodor Michailovi) 67-69, 78, 134, 277, 306, 324, 347, 398, 422
- Dovydas Liudas 23, 29, 38, 52, 159, 160, 193, 294, 297, 337, 416, 454, 466, 467, 514
- Draugas* VII, 5, 6, 9-20, 24, 26, 29-31, 33, 47-49, 53, 54, 56-69, 71, 73, 80-83, 85-89, 92-95, 97-99, 101, 105, 106, 110, 114, 120, 121, 123-126, 128, 129, 131, 132, 134-145, 147, 148, 151-153, 159, 160, 164, 166, 167, 173-175, 178, 179, 189, 190, 198-202, 207-211, 213, 216-230, 236, 237, 241, 243, 247-249, 251, 257, 259, 260, 262, 263, 270, 271, 274, 278, 280-283, 287, 292, 298, 318, 320, 321, 323-333, 335-338, 345, 346, 348, 352-355, 357-359, 362-364, 374-376, 378, 380-383, 385, 388-389, 391, 393, 394, 398, 401, 403, 415, 417, 418, 421, 423-425, 432

- 436, 440, 444, 446, 451-453, 455,
465-477, 479, 505, 506, 508-510,
514-516, 519, 520, 531, 533, 534,
536, 538, 543
- Draugija* 503
- Dreyfus Alfred 314
- Drilinga Antanas 528
- Drungien B. 481
- Dikas V. 523
- Dür enmatt Friedrich 275
- Dzeusas 199
- Dz kai 432
- Džiug nas A. (slapyvardis) žr.
Jurkus Paulius
- Eduard O. 146
- Egiptas 522
- Eglut* 100
- Eldorado šalis 260, 400, 404, 429
- El iot Thomas Stearns 130, 260,
272, 300
- El uard P. 345
- Empson W. 2
- Engert O. H. 532
- Eretas Juozas prof. dr. 91, 529
- Ešerys Ingis 519, 520
- Europa 47, 67, 117, 129, 163, 275,
439, 499, 507, 526
- Europos Lietuvis* 32, 34, 521
- Evangelija 67, 124
- Faulkner William 32, 389
- Flaubert Gustave 59, 68, 69
- Flensburg (Vak. Vokietija) 84, 498,
499
- Frankien -Vaitkevi en V. 434,
436
- Freud Sigmund 361 F
- Frostas 217
- Fulda (m. Vak. Vokietijoje) 498
- Furthofo (prie Vienos Austrijoje)
plieno fabrikas 15
- Gabija* 26, 47-49, 51-53, 72, 92, 93,
100, 125, 170, 337, 512, 514
- Gaidelis J. 351
- Gaidži nas B. 71
- Gaigal as V. 502, 529
- Gal dikas Adomas 125, 351
- Gal inis L. (slapyvardis) žr. Bar o-
nas Aloyzas
- Gal va Gediminas 456
- Gangas (up Indijoje) 114
- Gasi nas K. J. 497
- Gatschach k. (Italijos pasienyje) 15
- Gau ys Povilas 500, 502, 528, 532
- Geda Sigitas 191, 292, 418, 420,
446, 452, 458, 464, 471, 472, 522
- Gediminas, Didysis Lietuvos kuni-
gaikštis 107, 196
- Genett 275
- George St. 2, 130, 300, 306
- Germany 541 žr. Vokietija
- Germantas-Meškauskas Pranas
174
- Gestapo koncentracijos stovyklos 160
- Ghetto 325
- Gide Andre 25
- Giedrait is-Giedrius Antanas 433,
434, 436, 500
- Giedrait is Romualdas (slapyvar-
dis : Spalis Romualdas) 34, 53, 83,
102, 137, 168, 169, 202, 249, 416,
432, 502, 509-511
- Giedrius A. (slapyvardis) žr. Gie-
drait is-Giedrius Antanas
- Gimbut as Jurgis, dr. VII, 351
- Gibutien Marija 124, 168, 333,
351, 513, 516
- Gimtoji kalba* 205, 206
- Gimzauskas Silvestras, kun. 527
- Gineit is Leonas 72, 439, 440, 524
- Gintaras* 6, 498
- Gint aut as A. 489
- Gira Liudas 3, 25, 38, 125, 174,
304, 335, 465, 499
- Girdžius Pr. 153
- Gir nas Stasys (lak nas) 108, 432
- Girkantas A. 172, 491
- Girkonait R. 447
- Girnius Juozas X, 4, 9, 17, 44,
103, 170, 194, 213, 214, 231-239,
245, 252, 258, 265, 300, 303, 339-

- 341, 345, 346, 351, 354, 355, 482,
500, 502, 508, 529, 538, 542
- Girniuvienu M. 500
- Girodoux 275
- Glaiuda (Glaiudys) Jurgis (slapyvardžiai : Kastytis, Kas, Kelmienis) IX, 23, 24, 27, 54-62, 79, 80, 82, 89, 102, 116, 152, 159, 182, 186, 192, 194, 202, 238, 282, 283, 297, 313, 329-331, 337, 344, 346, 376, 381, 382, 384, 387, 390, 435, 436, 468, 472, 500, 502, 508, 511, 512, 514, 517, 520, 528, 530, 536
- Glinskis J. 464
- Glovackis P. 175
- Glück Christoph Willibald, Vok. komp. 390
- Gobidykuma (Azijoje) 347
- Gobis Juozas 31, 173, 469, 508, 509
- Goethe Johann Wolfgang 130, 529
- Gogolis (Gogol Nikolaj Vasiljevi) 312, 398, 422, 528
- Golgota (Kalvarija — Jeruzalje) 404
- Gonarovas (Gonarov Ivan Aleksandrovi) 528
- Gongora Luis de (ispan poetas) 373
- Gorkis (Gorkij Maksim ; tikroji pavard : Peškov Aleks j Maksimovi) 247, 528
- Graikija 428
- Granitas* 133, 305
- Graževius A. 501
- Gražinas A. 48, 485-487, 495, 496, 507
- Gražys R. 464
- Gražyt -Maziliauskien Ilona X, 110, 218, 229, 333, 359, 369, 375, 377, 379, 424, 425, 500, 502, 513, 517, 523, 530, 532, 539, 540, 542
- Gražulis B. 4, 44, 102, 161, 163, 294, 486, 488, 489, 519
- Greene Graham 296
- Greinas J. 465, 489
- Greimas Algirdas Julius X, 3, 19, 110, 163, 240-242, 245, 273, 365, 369, 452, 489, 504, 506, 511, 519, 537
- Grenoble (m. Pranc zijoje) 9
- Griaudien Kotryna žr. Grigaityt -Griaudien Kotryna
- Griaudys Alfonsas 505
- Gricius A. 148, 198, 226, 336
- Grigaityt A. 209, 278
- Grigaityt -Griaudien Kotryna 102, 126, 148, 178-180, 201, 228, 279, 291, 395, 503
- Grigoraitis Z. 319
- Grincevius eslovas 44, 103, 152, 186, 194, 252, 416
- Grinius Jonas, prof. dr. IX, 3, 4, 9, 15, 22, 23, 63-85, 105, 126, 140, 142, 153, 162, 163, 170, 172, 174, 175, 178, 180, 182, 251, 268, 303, 337, 353, 362-366, 381, 389, 394, 439, 440, 456, 463, 467, 469, 485, 489, 495, 496, 501-503, 507, 508, 517, 528, 538, 539, 541
- Grybas V. 466
- Grotowski 275
- Gruodis Eugenijus (Gudelis Pranas) 217
- Grušas Juozas 66, 69, 70, 275, 295, 319, 386, 455, 459, 462, 465, 466, 522, 523, 525, 526, 528
- Gružiški kaimas 263
- Gudaitis-Guzevius A. 319, 528
- Gudelis A. 477
- Gudelis Pranas žr. Gruodis Eugenijus
- Gulbinas K. 502
- Gundolf Friedrich (tikra pavard : Gundelfinger) 2
- Guopis Titus Algirdas (slapyvardis) žr. Antanaitis Titus Algimantas
- Gustait Aldona 239, 502, 517
- Gustaitis Antanas 16, 27, 66, 91, 141, 149, 182, 192, 247, 255, 291, 351, 354, 502, 512, 517, 520, 528
- Gustaitis M. 468, 528

- Gustas Aldona žr. Gustait Aldona
 Guzevi ius A. 467, 469
- Hamilton Kanada 357
 Haufas (Hauff Wilhelm) 42
 Hegel Georg Wilhelm Friedrich 2,
 260
 Heine Henrich 4, 529
 Helespontas (Graikijoje) 199
 Hemingv jus (Hemingway Ernest)
 248, 530
 Herba iauskas Boleslovas Felik-
 sas 91, 113, 304, 310, 314, 499
 Herder Johann Gottfried 130, 277
 Hesiodas (Hesiodos) 141
 Hitler Adolf 173
 Hoelderlin Johann Christian Frie-
 drich 529
 Hofmannstahl Hugo von 306
 (austr poetas)
 Horacijus (Quintus Horatius
 Flaccus) 320
 Hugo Victor Marie 59
- Ateit (Žiburio) priedas) 497*
 Iešmantait Rasa 454
 Ignas-Ignatavi ius Vytautas 351
 Ignatavi ius Eugenijus 464
 Ignatonis Jeronimas 58, 102, 437
Laisv 126, 512
 In iura Kazys 309, 465, 473, 489
 Inkrat B. (slapyvardis) žr. Bra-
 D NAS K.
Insula (žurnalas) 373
10 cent 324
 Ionescu E. 61, 63, 274, 275
 Italija 15
 Ivanov Via eslav 322
 Ivask Ivar 523
 Ivaškien O. G. žr. Banaityt -
 Ivaškien O. G.
 Ivinskis Zenonas prof. dr. 352,
 501, 528
 Ivošiškis 107
 Izaokas (S. Test.) 266
- Yeats William Buttler 525
 Yl a Stasys, kun. (J. Daulius, J.
 Yluvis) IX, 45, 86, 87, 161, 255,
 489, 490, 491, 502
 Yl uvis Juozas (slapyvardis) žr.
 Yl a Stasys, kun.
- Jabl onskis Jonas 443
 Jacikevi ius Balys 21, 165, 170
 Jakšt as Adomas žr. Dambrauskas-
 Jakšt as Aleksandras
 Jakub nas Kazys 465, 481
 Janavi ius Vytautas 180, 302, 313,
 339, 368, 381, 384
 Jankauskas Kazys 498
 Jankus Jurgis 5, 29, 32, 39, 43,
 52, 78, 79, 89, 97, 102, 117, 120,
 121, 124-126, 133-135, 139, 152,
 159, 184, 192, 208, 238, 273, 274,
 280, 283, 294, 295, 311, 314, 344,
 355, 383, 384, 393, 394, 416,
 432, 467, 485, 491, 499, 502, 509,
 510, 514, 522, 525, 534
 Jankut -Užbal ien Nijol 433,
 508
 Janonis Jonas 339, 468, 528
 Janulis P. (slapyvardis) žr. Bar o-
 nas Aloyzas
 Japonija 170
 Jasait is Domas 466, 502
 Jasper s Kari. 321
 Jašinskas J. 157, 489, 513, 520
 Jaunimo Kongresas 217
Jaunyst s Žiedai 521
 Jerichono trimitai 57
 Jeruzal 398, 418
 Jesaityt D. M. 485, 486
 Jeseninas S. A. (Jesenin Sergej
 Aleksandrovi) 306, 528
 J zuit teatras 528
 J zus Kristus I, 65, 68, 75-77,
 93, 101, 164, 167, 222, 272, 277,
 283, 326, 404, 409, 411, 428,
 429, 463, 524
 Jim nez Juan Ramon (isp. poetas)
 153
 Jobas (S. Test.) 64, 79, 277
 Joerg I. 180, 417
 Joyce James 67, 377, 389, 400, 529

- Jonaitien D. 508
 Jonaitis B. 162
 Jonaitis Jonas 505
 Jonikas Petras 205
 Jonikas Vincas 178, 228
 Jonynas Antanas 338, 474
 Jonynas A. J. 417
 Jonynas Julius Viktoras X, 4,
 104, 177, 187, 189
 Jonynas Vytautas Aleksandras 243-
 247, 249-254, 288, 359, 364, 369,
 386, 435, 440, 501-503, 508, 509,
 511, 517, 520, 538, 539, 542
 Jonynas V. K. 351
 Judas Iskarijotas (N. T st.) 174,
 411
 Jung Carl Gustav 2, 95
 Jungtin s Amerikos Valstyb s 16,
 56, 64, 65, 69, 142, 285, 475,
 507 ; žr. Amerika
 Jungtin s Tautos 478
 Juodelis Petras 14, 474
 Juoz nas Albertas (slapyvardis) žr.
 Baltrušaitis Juozas
 J ragis J. E. 521
 Jurašas J. 275
 Jurg la Petras 38, 159
 Jurgelionis Kleofas 27, 502
 Jurkus Paulius X, 43, 44, 58, 64,
 81, 84, 85, 185, 255, 256, 294, 296,
 297, 313, 416, 485, 498, 500, 502,
 507, 526
 Juškys B. 6
 Juzeli nas J. 469
- Kafka Franz 528
 Kainas (S. T st.) 410
 Kairien Aldona žr. Baužinskait -
 Kairien Aldona
 Kairys Anatolijus IX, 7, 60-62, 67,
 70, 71, 83, 88, 89, 102, 104, 153,
 182, 184, 185, 188, 190, 204, 210
 251, 329, 332, 352, 393, 434, 502,
 513, 517, 522, 536
 Kayser W. 141
 Kal nius Alfonsas 520
- Kamenskis V. V. (Kamenskij Va-
 silij Vasiljevi) 374
 Kaminskas E. 367, 470
 Kanada 16, 64, 65, 82, 158, 246, 254
 Kantas Emanuelis 2 (Kant Ira-
 manuel) 2
 Kapo ius Juozas 517
 Kar al ius Vytautas 448
 Kardelis Jonas 352, 353
Karys 4
 Karklius L. 447, 502
 Karosas Juozas 466
 Karosas Vytautas 102
 Karpnius K. 59
 Karsavinus Leonas 189
 Karužait K. 500
 Kastytis (slapyvardis) žr. Gliauda
 Jurgis
 Kastytis V. 71, 466
 Kašauskas Raimundas 451, 455,
 457, 460
 Kaškaitis J. 447
 Kaškina-Opis A. 502
 Kašuba Vytautas 351
 Kašubien A. 351
 Katil iškien Z. 369, 532
 Katil iškis Marius 97, 111, 112, 152,
 179, 192, 199, 200, 205, 238, 247,
 248, 263, 270, 283, 294, 295, 301,
 311, 351, 355, 368, 376, 384, 399,
 400, 413-415, 417, 423, 424, 429,
 457, 480, 514, 525
 Kaunas 35, 130, 182, 209, 220, 262,
 297, 299, 312, 338, 432, 456,
 457, 522
 Kaupas Julius Viktoras X, 2, 19,
 22, 33, 34, 95, 157, 220, 246,
 257-264, 297, 299, 312, 338,
 341-344, 346, 348, 351, 363,
 365, 382, 405, 417, 419, 432,
 435, 481, 485, 493, 495, 496,
 500, 508, 511, 513, 515, 525,
 526, 528, 534, 536-538, 542
 Kaval iauskas V. 203, 502
 Kaval i nas Vacys 331, 357
 Kaval is Vytautas Martynas X,
 3, 185, 191, 241, 245, 265-269,

- 336, 337, 351, 353, 369, 388, 399,
 482, 511, 513, 522, 525, 526, 542
 Kazakevičius Vytautas 336, 440,
 453, 459, 481-483, 504, 521
 Kaznas Vincas 454
 Kazmieraitis B. (slapyvardis) žr.
 Barnas-Barauskas
 Kazokas Vincas 4, 16, 22, 157, 226,
 292, 302, 336, 485, 487, 493,
 495, 497, 502, 518, 537
 Keblys Kstutis X, 44, 45, 68-70,
 103, 164, 180, 193, 252, 351,
 380-389, 435, 436, 460, 481, 482,
 500, 502, 508, 537, 539, 540,
 542
 Kdainiai 519
 Kkšt as Juozas 22, 116, 117, 146,
 150, 157, 214, 234, 235, 240,
 258, 281, 289, 290, 307, 323,
 335, 339, 341, 348, 382, 485,
 487, 491, 493, 494, 502, 506,
 518, 519, 529, 532
 Kelečius J. 106
Keleivis VII, 6, 512
 Keliuotis Juozas 302, 465, 474
 Keller Gottfried 529
 Kelmiensis (slapyvardis) žr.
 Gliaud Jurgis
 Kelmutis A. (slapyvardis) žr. Klimas
 Adolfas
 Kemžait B. 188
 Kempten (Vak. Vokietijoje) 497,
 498
 Kennedy 217
 Kersten Charles J. 190
 Kesinas Povilas 29
 Kstutis, Didysis Lietuvos Kuni-
 gaikštis 167, 463
 Keturi Vjai 133, 305, 306, 317
 Kierkegaard Soren 260, 322
 Kinčius V. B. 6, 155, 501
 Kirlys J. 89
 Kirša Faustas 12, 33, 38, 39, 49,
 50, 71, 101, 125, 144-146, 149,
 190, 220, 234, 287, 300, 306, 310,
 343, 345, 480, 488, 491, 499,
 501, 502, 512, 524, 528, 529
 KIZNIS J. 504, 505, 507
 Kymantait - iurlionien Sofija
 129
 Klaip da 59
 Kl eist Bernard Heinrich Wilhelm
 von 529
 Kl imas Adolfas 497, 501, 524
 Kl imas Z. 521
 Kl inga Br. 497
 Kochanovskis J. (Kocianowski
 Jan) 529
 Kojel is J. 432
 Koliziejus (Romoje) 224
 Kol upail a St. 175
 Komunistai 66, 73, 75, 77, 78, 118,
 174
 Komunistin santvarka 80
 Komunist Partija 509
 Komunist poezija 346
 Komunizmas 166, 167, 383
 Kontrimait M. 447
 Korsakas Kostas 3, 19, 20, 118,
 174, 303, 319, 440, 441, 443, 444,
 467, 475, 476, 506, 541
 Korsakien -Nastopkait Halina
 455, 474
 Kossu-Al eksandriškis žr. Aistis
 Jonas
 Kovaitis A. 466
 Kozulis Pr. 16, 93, 291
 Kralikauskas Juozas 27, 56, 82,
 83, 85, 102, 180, 181, 188, 192,
 248, 280, 295, 297, 331, 351,
 376, 379, 385, 500, 501
 Kraševskis I. (Kraszewski Jozef
 Ignacy) 91
 Kražiai 109
 Kreivnas Juozas 163, 352, 435
 Kreutzfeld Johann Gottlieb 129
 Kr v Vincas 6, 18, 25, 26, 32,
 38, 45, 65, 70, 81, 92, 93, 102,
 126, 129, 133, 141, 143, 150,
 156, 170, 189, 199, 208, 224, 238,
 270, 280, 294, 308, 315, 317,
 319, 347, 350, 381, 384, 386,
 432, 439, 443, 444, 463, 474,

- 486, 498, 500, 505, 513, 518-520,
524, 527, 530
Kridl Manfred 502
Kristus žr. J zus Kristus
Kryžiai 4, 22
Kruminas Juozas 6, 27, 489, 492,
498, 499, 528
Krupavi ius Mykolas, prel. 5, 74,
172, 174, 314"
Krupavi ius P. 502
Kubil ius J. 502
Kubilius Vytautas 249, 446, 456,
459, 461, 462, 468, 469, 474,
477, 478
Ku ys Antanas 480, 481, 504, 520
Kudir ka Vincas 93, 108, 109, 118,
216, 217, 234, 241, 257, 259,
265, 268, 324, 350, 443, 466,
474, 524, 528
K jus Mykolas Kristupas 528
Kul bokas Vladas IV, 19, 22, 29,
44, 70, 103, 104, 110, 163, 194,
252, 283, 304, 351, 371, 417,
499-502, 528, 529, 532
Kult ra 440
Kult ros Barai 442, 443
Kult ros Fondas 26, 510
Kult ros kongresas 53
Kult ros Puslapis (Vilnies priedas)
521
Kuosa-Al eksandriškis Jonas žr.
Aistis Jonas
Kuprevi ius Andrius 351
Kut kus Vytautas 357, 358, 520
Kuzmickis J. 33, 491, 497, 498,
499, 517
Kuzminskas J. 4
Kvikl ys Bronius VII

La Fontaine Jean de 181, 529
Laisv 521
Laisv s Fondas 251
Laisvoji Lietuva 298
Laiškai Lietuviams 178, 352
Laiškai Rašytojams 99
Lamartine Alphonse de 70, 529
Lambert as Pranas 126

Landsbergis Algirdas X, 52, 56,
59, 67, 78, 79, 96, 105, 152, 182,
193, 204, 205, 229, 249, 250,
252, 253, 262, 265, 270-276, 282,
297, 303, 313, 341, 342, 348,
351, 357-360, 365, 369, 375-377,
384, 393, 394, 398-400, 412, 413,
416, 422, 424, 489, 499, 500,
504-506, 508, 513, 519, 523-525,
527, 529-531, 537, 541, 542
Landsbergis G. 528
Lankauskas Romualdas 479, 485
Lankut is Jonas 442, 443, 444, 474
Lapinskas Darius 205
Lapinskien L. 106
Larinas B. 20
Last auskien -Ivanauskait Ma-
rija - Lazdyn Pel da 27, 35,
38, 45, 386, 468
Laucius St. 393
Lazdijai 175
Lazdyn Pel da žr. Last auskie-
n -Ivanauskait e Marija
Lebionka Juozas 443
Leconte De Lisl e Charle-Marie 528
Lednicki Waclaw 91
Lee R. 511
Lemartin A. de 73
Lengvenis Jurgis (slapyvardis) žr.
Rail a Br.
Leninas (Lenin Vladimir Uji ,
tikroji pavard : Uljanov) 442,
466, 472-475
Leningradas 175
Lenkija 348
Leopardi Giacomo 300
Leš inskas D. 249, 511
L tas L. 52, 56, 146, 237, 282, 303
Liauda-Liaudinskas Jok bas 474
Lietuva XI, 2, 3, 5, 6, 9, 11, 13-15,
18, 19, 21, 23-25, 35-39, 44, 45,
49-56, 59, 63, 65-67, 69-72, 75,
76, 78, 79, 81, 84, 87, 90, 91,
97, 101-104, 108, 111-114, 117-
119, 121, 124, 129, 130, 140,
142, 145, 148, 149, 151, 157-159,
161, 162, 164, 165, 167, 169-175,

- 177, 190, 193-196, 199, 204, 206,
211, 213, 218-220, 224-228, 238,
239, 241, 243, 246, 247, 249, 252,
265, 270, 273, 275, 276, 280,
282, 284, 287, 292, 293, 297, 304,
305, 307, 318, 319, 324, 329,
331, 333, 336, 339, 344, 347,
352, 358, 360, 363, 367-370, 373,
377, 383, 385, 386, 388, 389,
395-397, 400, 406, 408, 411, 414-
416, 418, 420-422, 427, 429, 433-
435, 439-443, 445-458, 460-483,
489, 490, 494, 497, 501,503,
504, 506, 509, 512, 514,516,
517, 519, 521, 522, 524,527,
532-535, 537, 539
- Lietuvis* 4, 121, 487, 488
- Lietuviškoji tremtis 408
- Lietuvi Bendruomen 88
- Lietuvi Dienos* 47, 54, 86, 91, 141,
222, 475, 509
- Lietuvi Enciklopedija* XI, 26, 35,
63, 90-93, 142, 178, 231, 300,
303, 319, 352, 483, 515,516,
527, 543
- Lietuvi Fondas 423
- Lietuvi Katalik Mokslo Akade-
mija 63, 308
- Lietuvi Katalik Mokslo Akade-
mijos Metraštis, III t. 130
- Lietuvi Katalik Mokslo Akade-
mijos Suvažiavimo Darbai, VIII
t. 398
- Lietuvi Knygos Klubas 380
- Lietuvi Kult ros Fondas 140
- Lietuvi Rašytoj Draugija Kana-
doje 4, 6, 10, 14, 16, 23, 26, 109,
123, 125, 179, 204, 220, 285,
324, 341, 368, 453, 496, 497, 510
- Lietuvi Student S jungos *Me-
traštis* 521
- Lietuvi Žinos 498
- Lietuvi Žodis* 4, 90-93, 101, 102,
120, 488
- Lietuvi Žurnalist S junga 109
- Lietuvos bažny ios 73
- Lietuvos partizanai 108, 117
- Lietuvos Rašytoj S junga 474
- Lind -Dobil as Julijonas žr. Do-
bil as-Lind J., kun.
- Lingail a A. dr. (slapyvardis) žr.
Musteikis A.
- Lingis J. 498, 502, 529
- Linija* 133
- Linkevi ien Aušra 502, 503, 535
- Lip i t D. 437
- Literat ra* 92, 282, 512
- Literat ra ir Menas* 383, 422, 440,
442, 467, 473, 474, 477, 478,
481
- Literat ros Baras* Anglijoje 33
- Literat ros Lankai* (1952-1959) X,
4, 17, 29, 33-45, 52, 55, 56, 67,
94, 95, 99, 102, 103, 116, 117,
146, 155, 160, 168, 169, 177,
190, 210, 212, 216, 222, 226,
231, 232, 236, 237, 240, 257, 258,
260, 262-265, 272-275, 277, 280,
281, 285, 288, 290, 300, 303,
304, 306, 307, 310-313, 315, 317,
319, 320, 323, 324, 335-337,
341-348, 361, 380-382, 385, 472,
473, 505, 514, 516, 518, 536-
540, 542
- Literat ros Metraštis* 72
- Literat ros premijos 4
- Lituanistikos Darbai* 93, 153
- Lituanistikos Institutas 376
- Lituanistikos Instituto Suvažiavimo
Darbai* 215
- Lituanistin mokykla 436
- Lituanus* 19, 92, 93, 284, 317, 323,
373, 374, 375, 423, 460,515,
524-526, 532, 541-543
- Liubeckas (Lübeck, Vak. Vokietii-
joje) 497
- Liubecko gimnazija 497
- Li džius Juozas 472, 513
- London Jack (tikra pavard : John
Griffith L.) 136
- Londonas 104, 107, 126, 129, 130
- Los Angeles (JAV) 47, 54, 61, 62,
232, 234, 332, 357

- Lozoraitien Vincenta 172, 174, 491
- Ludwigsburg (Vak. Vokietija) 232
- Lukoševičius H. 38, 152, 159, 160, 179
- Lukšys 108
- Lukšyt Agn 153, 187, 535
- Maceina Antanas X, 28-30, 34, 67, 77, 99, 115, 117, 118, 178, 181, 222, 227, 239, 265, 277-279, 291, 341-343, 396, 491, 492, 500-502, 529, 538
- Macevičius Juozas 466, 477
- Maciūnas Vincas, dr. IX, 4, 90-92, 35), 485, 488, 497, 501, 502, 513, 520, 524, 527
- Mackevičius Antanas, kun. 469
- Mackus Algimantas X, 3, 19, 75, 95, 103, 105, 139, 140, 147, 179-181, 191, 193, 196, 209, 210, 227, 228, 239, 241, 244-246, 252, 266-268, 272, 273, 276, 280-283, 292, 304, 305, 308, 336, 337, 347, 340, 367, 368, 376, 378, 396-399, 405, 407, 408, 418, 419, 423, 424, 428, 446, 480, 481, 500, 508, 511, 513, 516, 517, 526, 528, 537, 542
- Mačernis Vytautas 66, 76, 85, 95, 128, 149, 214, 216, 234, 235, 243, 255, 258, 261, 289, 300, 306, 335, 336, 339, 398, 403, 425, 446, 453, 494, 497, 498, 502, 528
- Mačys-Kaštas Jonas 528
- Madridas 373
- Maironis-Mačiulis Jonas 14, 16, 26, 32, 35, 38, 39, 47-50, 71, 72, 87, 90, 118, 128-130, 141, 144, 148, 149, 155, 187, 208, 209, 217, 221, 234, 236, 237, 304, 305, 315, 319, 339, 342, 350, 439-442, 444, 450, 466, 479, 486, 497, 500, 515, 517, 524, 527
- Majakovskis (Majakovskij Vladimier Vladimirovič) 374, 528
- Makbetas (Macbeth škot karalius) 531
- Maldeikis V. 292
- Maldonis Alfonsas 445, 447, 448, 479, 528
- Malinas (Malinauskas) Ignas 172, 173, 500, 502
- Mallarm Stephane 56, 60
- Mandelštamas (Andr N. Mandelstam) 452
- Manyląd Books leidykla 358
- Mann Heinrich 529
- Mann Thomas 529
- Mantas Herkus 543
- Marcel Gabriel 96
- Marcinkevičius Justinas 67, 70, 106, 191, 246, 275, 292, 319, 344, 401, 420, 421, 445, 446, 448, 449, 454, 462, 463, 466, 467, 471, 473, 479, 483
- Mareckait G. 459, 464
- Margutis 100, 178-180, 190, 195-199, 201, 204, 213, 243, 263, 280, 361, 434, 513
- Marijošius Vytautas 351
- Marišnas Viktoras IX, 94-98, 490, 508, 511
- Markevičius A. 455
- Marksas A. 472
- Marquez Gabriel Garcia 373
- Martinaitis Marcelinas 292, 446, 447, 453, 460
- Martynaitis Marcelijus žr. Martinaitis Marcelinas
- Masilionis J. 507
- Maskva 3, 75, 117, 162, 164, 165, 167, 169, 173, 175, 182, 196, 443, 463, 466, 470, 471, 474, 506, 541
- Mateika M. 382, 512
- Matulaitis K. 24
- Matulis Anatolijus 502, 526
- Matuzevičius Eugenijus 446, 447, 451, 452
- Maupassant Guy de 153
- Mauriac François 514

- Mazalait Nel 27, 33, 34, 38, 39, 51, 52, 56, 58, 80, 81, 85, 102, 113, 129, 182, 201, 262, 274, 294, 296, 343, 393, 416, 417, 485, 486, 503
- Maziliauskas R. E. 239, 456, 457, 481, 504, 517
- Maziliauskien Ilona žr. Gkažyt - Maziliauskien Ilona
- Mažiulis A. VII
- Mažulis Petras 357
- Mažutis K. 5
- Mažvydas Martynas 55, 87, 90, 93, 301, 302, 527
- Meilinas M. 475
- Mekas Adolfas 52, 303, 313, 494, 499
- Mekas Jonas 6, 52, 56, 67, 147, 150, 184, 193, 210, 217, 225, 244-246, 253, 255, 258, 270, 290, 297, 303, 307, 313, 341, 343, 344, 370, 371, 376, 388, 396, 398, 407, 417-421, 423, 427, 480, 485, 490, 494, 499, 502, 504, 506, 507, 515, 521, 533, 534
- Memingen (Vak. Vokietija) 499
- Meno, mokslo ir literatūros priedas prie Draugo* 513
- Mekas Icchokas 455, 523
- Merežkovskis (Mekežkovskij Dmitrij Sergejevi) 528
- Meringis St. (slapyvardis) žr. Pilka Stasys
- Merkelis Aleksandras 4, 490, 491, 529
- Merkys A. 333
- Merkys Gediminas 333
- Mesijas 93
- Meškauskas Vytautas 174, 361, 497, 513
- Metmenys* X, 69, 104, 178, 179, 181, 183-185, 187, 190, 194, 198-200, 212, 213, 240-247, 250, 251, 253, 257, 262, 264-270, 273, 275, 280-284, 291, 296, 298, 317-319, 323, 333, 348, 353, 360, 364-369, 374, 375, 378, 379, 386, 388-390, 398-400, 402, 403, 405, 406, 409, 419, 422, 425, 429, 432, 434, 436, 443-452, 454-464, 470, 472, 478, 480, 482, 507, 530, 532, 538, 542, 543
- Michelsonas Stasius 6
- Mickevičius (Mickiewicz) Adomas 17, 18, 65, 84, 91, 130, 225, 243, 277, 367, 417, 492, 502, 527
- Miegel Agnes 129
- Mieželis Eduardas 66, 67, 75, 241, 344, 401, 420, 421, 445, 446, 458, 467, 469, 470, 473, 475, 479
- Mieželis S. 292
- Mieželis Raimundas 362, 365
- Miglinas Simas 3
- Mikelinskas Jonas 329, 451, 455, 458, 460, 471, 479
- Mikelinskas K. 456, 461
- Mikuckis J. 125
- Mikulnas Algirdas 493, 499
- Mikuta A. 447
- Mikutaitis Petras 466
- Milaišius eslovas (Milosz Czeslaw) 300, 301, 306, 321, 518, 519
- Milaišius O. V. (Milosz Oskar Wladyslaw) 25, 63, 83, 84, 95, 218, 220, 487, 497, 528
- Milius K. (slapyvardis) 500, 502
- Milušis J. (slapyvardis) žr. Grišius Jonas
- Milkoaitis K. 511
- Miltinis J. 275
- Miltonas (Milton John) 529
- Mindaugas Didysis Lietuvos kunigaikštis 70, 82, 96, 106, 166, 181, 275, 385, 462, 463, 471, 518, 523, 543
- Minelga J. 434
- Mingla Vladas 437
- Mintis* 4, 6, 7, 12, 16, 22, 64, 84, 85, 107, 115, 120, 156-158, 161, 163, 240, 488-490, 543
- Minvydas Vladas 490
- Mirusio Riksmas (slapyvardis) 219
- Misisip (Mississippi - up JAV)
- Mistralis (Mistral Gabriela, ti-

- kroji pavard : Lucila Godog
 Al cayaga, ilie i poet) 178,
 279, 291
- Miškinas Leonas (slapyvardis) žr.
 Nyka-Nil i nas Alfonsas
- Miškinis Antanas 38, 49, 74, 149,
 234, 304-306, 445, 465, 469, 474
- Miunchhauzenas 433
- Mizar a A. 339
- Mykolaitis Vincas žr. Mykolaitis-
 Putinas Vincas
- Mykolaitis-Putinas Vincas, prof.
 dr. 3, 12-14, 38, 39, 63, 67, 69,
 71-74, 126, 129, 141, 174, 189,
 193, 195, 221, 224, 234, 236,
 260, 281, 300, 302, 305, 306,
 319, 444, 446, 459, 463, 465,
 466, 468, 470, 471, 474, 479,
 502, 513, 517, 518, 525, 526,
 528, 541
- Mykolaityt -Slavienien M. 444,
 502
- Mnišek 313, 536
- Mock nas J. 540
- Mock nas Li tas IX, 69, 70, 88,
 104, 359, 360, 367, 369, 386, 388-
 390, 458, 504, 539
- Mockus Kazys 533
- Moljeras (Moli re Jean-Baptiste
 Poquel in) 528
- Mol mas Augustinas 299, 485, 500
- Montrealis (Kanada) 197
- Montrealio Universitetas 379
- Montvil a A. 445
- Montvil a V. 474
- Morkus A. 493
- Moter , Žodis (Žiburi priedas) 497
- Moz ri nas Vladas 467, 469, 474
- Munchenas 63, 129
- Musset Louis Charles Alfred de 528
- Musteikis Antanas IX, 29, 99,
 100, 268, 500-502
- Musteikis Me ys 512
- M s Keltas* 4, 21-23, 54, 123, 131,
 144, 156-158, 161 162, 172, 173,
 323, 488-491, 506
- M s Kraštas* 497, 498
- Mus Pastog* 521
- M s Viltis* 99, 498
- M s Vytis* 367, 375, 380, 398,
 400, 505
- Nagys Henrikas VII, X, 4, 15, 16,
 22, 23, 27, 71, 76, 95, 145, 146,
 150, 157, 158, 163, 177, 178,
 190, 191, 196, 214, 215, 218,
 219, 223, 224, 234, 235, 241, 243,
 244, 246, 252, 254, 255, 258,
 259, 261, 262, 284-299, 303, 306,
 307, 311, 321-323, 325, 335, 336,
 338, 339, 341, 344, 346, 351,
 364, 365, 370, 371, 378, 396,
 405, 406, 419, 423, 437, 447,
 453, 485, 487, 493, 495, 496,
 500, 502, 504, 506, 507, 511, 513,
 515, 517, 520, 523, 525, 529,
 533, 537-539, 541, 542
- Nakait Al žr. R ta Nakait Al
- Nakas Alfonsas 513, 516, 520
- Nar imantas V. 169
- Nastopka K. 461
- Naujasis Gyvenimas* 4, 86, 87, 277,
 491, 492
- Naujenos* 6, 17, 54, 58, 93, 120,
 122, 131, 133, 135, 136, 139,
 140, 158, 175, 178, 196, 200, 201,
 206, 212, 215, 257, 258, 265-
 267, 270, 280-282, 284, 292, 298,
 320-322, 324, 326, 338, 339, 352,
 353, 362, 397, 469, 472, 489,
 500, 508, 512-517
- Naujoji Aušra* 151
- Naujoji Romuva* 199, 305
- Naujoji Vaidilut* 174
- Naujokaitis Pranas IX, 4, 58, 101-
 104, 129, 141, 184, 193, 204,
 228, 270, 338, 339, 385, 488,
 499, 500, 502, 507-509, 518, 520,
 528, 542
- Naumiėstiskis Pr. 89, 182, 204
- Naur agyt D. 192
- Nekrasovas (Nekrasov Nikolai
 Aleksejevi) 441
- Nel iteratis (slapyvardis) 345

- Nemunas 49, 114, 249, 284, 343,
467, 496, 506, 511, 520
Nemunas 107, 481, 482
Nemunis Vytis 431, 432 ; žr.
Brazdžionis Bernardas
Nepriklausoma Lietuva 111, 141,
163, 165, 215, 243-245, 249, 280,
284-292, 294-298, 324, 338, 347,
351, 353, 364, 370, 375, 377, 378,
504, 517, 536, 543
Neris Salomėja (Bašinskaitė) X,
4, 39, 49, 84, 85, 172-175, 178,
193, 218, 219, 228, 234, 239,
279, 291, 451, 459, 465, 466,
479, 491, 502, 541
Nerudo 15
Nevardauskas J. 292
Neveravius F. 83, 294, 519
New York 21, 92, 165, 182, 273,
276, 357
« Nida » (leidykla) 183
Nietzsche Friedrich 260, 306
Nilas (upė) 114
Nipernadis Tomas 299
Nyka-Nilinas Alfonsas X, 3, 4,
7, 17, 22, 27, 29, 33, 55, 56, 59,
60, 66, 71, 76, 83, 85, 95, 97,
103, 115, 116, 118, 121, 129, 144,
146, 149, 150, 155-157, 169, 177,
191, 194, 196, 213-215, 234-236,
241, 244, 252, 258-261, 265, 266,
272, 276, 278, 280, 287, 289,
300-316, 321-323, 327, 328, 335,
336, 339, 341, 342, 344-347, 351,
365, 391, 392, 396, 403-405, 417,
423, 424, 428, 429, 447, 453, 485,
487, 489, 493-496, 500-503, 506,
515, 519, 524, 525, 527, 528, 531,
532, 536, 538, 539, 541, 542
Nykštukas 257
Norimas A. 137, 140, 432, 434, 435
Normantas 497

Oberlin kolegija (JAV) 391
Odisėja 529
Ogis (leidykla Maskvoje) 440
Ohio universitetas (JAV) 398

Okunis Jurgis (archit.) 351
Olimpas (Graikijoje) 79
O'Neill Eugene 141, 529
Orintaitė Petronilė 34, 53, 102,
129, 138, 139, 172, 175, 189,
486, 495, 536
Ostermejeris Gotfridas (Oster-
meyer) 527
Ostrauskas Kostas X, 67, 70, 105,
126, 189, 204, 210, 213, 250,
251, 253, 263, 317-319, 332, 341,
343, 347, 351, 365, 366, 369,
376, 390, 401, 413, 418, 423-426,
441, 443, 480, 500, 501, 502, 506,
522, 524, 526-528, 537
Ovidijus (Publius Ovidius Naso)
529
Oziris 199
Ožeškienė (Orzeszkowa) Eliza 529

Padolskis Vincentas, vyskupas dr.
93, 500
Paganini Niccolò 119
Pagėgis Alg. (slapyvardis) žr. Mac-
kus Algimantas
Payne Robert 358
Pajaujytė-Staknienė A. 504
Pajautis J. (slapyvardis) žr. Raila
Bronys
Pakalniškis B. 507, 534
Pakalniškis K. 528
Pakalniškis B. 462
Pakalniškys -Girniuvienė Mirga
503, 508, 535
Palinskaitė V. 447, 523
Paliuckis J. 174, 333
Palestina 93
Palubinskas Juozas 35
Papekys Z. 446-449, 462, 483
Paryžius 63, 106, 240, 241
Partizan drama 520
Pasaulinis antrasis karas 341, 440
Pasaulio Lietuvos Bendruomenės
seimas 217
Pasternakas B. (Pasternak Boris
Leonidovi) 322
Paukštelis J. 134, 174, 465, 523

- Paukštys A. 490
 Pauliukonis Pr. 501
 Pavabal is Balys 192
 Paž rait Kard 102, 188
 Pe kauskait Marija - Šatrijos
 Ragana 38, 42, 72, 91, 474, 475,
 502, 528
 Pedagoginis Lituanistikos Institu-
 tas 422, 479
P dsakai 6, 492
Pergal 239, 336, 439, 442, 453,
 464, 474, 477, 481-483
 Perse Saint John (Alexis Saint-
 Léger Léger) 300
 Petkevi ait -Bit Gabriel 38, 528
 Petkevi ius V. 454, 455, 479
 Petraitis Petras 505
 Petrarka (Petarca Francesco) 528
 Petravi ius A. 178
 Petravi ius V. 351
 Petrik A. 339, 340
 Picasso (Ruiz y Picasso Pablo)
 15, 350, 354, 515
 Pietaris Vincas 13, 32, 35, 170,
 257
 Pijus XII, pop. (Eugenio Giuseppe
 Giovanni Pacelli) 30
 Pil nai 169, 170
 Pil nas 178
 Pil ka Petras 50, 53, 255
 Pil ka Stasys IX, 105, 126, 490,
 497
 Pir iupis 66
Pi vis 305
 Pl atonas St. 491
 Pl aut as (Titus Maccius Pl aut us)
 529
 Pocius A. 459, 471
 Poe Edgar Allan 60, 306, 529
 Poitiers (m. Pranc zijoje) 240
 Poška Dionizas 93, 527
 Pound Ezra Loomis 2
Pradalg I (Pirmoji) 79, 337, 517
Pradalg II (Antroji) 129, 194, 468
Pradalg III (Tre ioji) 179, 190,
 337
Pradalg IV (Ketvirtoji) 60, 61,
 126, 130, 194, 211
Pradalg V (Penktoji) 195, 398, 504
Pradalg VI (Šeštoji) 66, 89, 153,
 179, 191, 246, 251, 504
Pradalg VII (Septintoji) 84, 104,
 239, 420, 463
Pradalg VIII (Aštuntoji) 129, 179,
 192
Pradalg s 32, 33, 104, 128, 153, 194,
 211, 337, 517, 518
Pragiedruliai (Švedijoje) 465, 498
 Praha (ekoslavijoje) 462
 Pranc zija 9, 86
 Pranskus-Anskait is 474
 Prapuol enyt Stas 502
Priekalas 440
 Prižgint ait Aldona N. 153
 Pr onskus B. 319, 440, 441
 Proust Marcei 67, 377, 425, 528
 Prunskis Juozas, kun. dr. VI,
 507, 508, 514, 520
 Pr sijos lietuviai 442
 Pt ol om jus Klaudijus (Pt ol oma-
 ios, Pt ol emaeus Claudius) 517
 Puida Kazys Aleksandras 310, 528
 P kelevi i t Birut , 58, 72, 110,
 182, 185, 204, 217, 226, 228,
 244, 262, 282, 291, 296, 344,
 384, 502, 503, 522
 Pukvel J. 523
 Puškinas (Puškin Aleksandr Ser-
 gejevi) 441, 528
 Put inas žr. Mykol ait is-Putinas
 Vincas
 Putnam (JAV) 130
 Puzinas Jonas, prof. dr. 351
 Rabikauskas Paulius, S. J. 501,
 528
 Radaitis Vytautas 474, 477, 504
 Radauskas Henrikas X, 4, 19,
 39, 101, 113, 121, 129, 149, 179,
 181, 190, 194, 196, 213, 215,
 224, 240, 241, 244, 245, 258,
 270, 281, 288, 302, 306, 320-322,
 327, 328, 344, 351, 366, 368,

- 377, 378, 391, 395, 397-399, 402,
403, 418, 423-425, 453, 496, 502,
508, 513, 523, 528, 529
- Radimersky G. W. 526
- Radzevičius A. 461
- Radzikauskas E. (slapyvardis) žr.
Gira Liudas
- Radžius Aleksandras 199
- Radžvilas J. 440
- Raginis Aug. (slapyvardis) žr. Vai-
čiulaitis Antanas
- Raguotis Br. 446, 474
- Raguvis A. 519
- Raila Bronys IX, 4, 22, 23, 119,
183, 205, 241, 304, 333, 338,
345, 347, 489, 511, 517-520, 536,
542
- Ramonas Vincas (ankščiau : Rama-
nauskas) X, 23, 32, 39, 43, 47,
52, 54, 59, 77, 86, 102, 103, 121,
124, 143, 151, 159, 161-166, 193,
224, 238, 239, 295, 297, 351,
435, 415, 489, 495, 541
- Ramnas A. 497
- Ramusis vandenynas 203
- Rannit Aleksis 33, 168, 170, 361,
504, 532
- Ranson I. E. 2
- Rastenys Nadas 524
- Rastenys Vincas 266, 353, 354, 358
- Rašytojas Jungas 468
- Rašytojas Suvažiavimas V 69, 471
- Rašytojas Valdyba 156
- Rauda Kostas (slapyvardis) 500
- Raudonasis Kryžius 301
- Razminas Pranas 507, 508, 514
- Regratas Arturas (tikra pavardė :
Kazys Šlaitas) 447
- Reimeris V. 467, 469
- Reymont W. S. 514
- Renan Ernest 93, 524
- Riza (Rhesa) Liudvikas Gedimi-
nas Martynas 91, 439
- Richards I. A. 2
- Rilke Reiner Maria 130, 260, 306,
322, 335, 494, 499
- Rimbaud Jean Nicolas Arthur 494,
528
- Rimeikis J. 5
- Rimkevičius V. 454, 455
- Rimtenis A. 4, 161, 489
- Rimvydas A. 174
- Rinktinis* 32
- Rytai 36, 38, 69, 92, 121, 150, 291
- Ryt Europa 462, 463, 496
- Ryt Prasilijos lietuviai 442
- Rodziewiczówna Marija 528
- Roknas Simas 505, 506
- Roma 63, 162, 164, 165, 167, 169,
308, 352, 398, 463, 534
- Rosenfeld S. A. 523
- Rotundas Augustinas (tikra pa-
vardė : Mielėsnis) 90
- Rousseau Jean Jacques 439
- Rubulis Aleksis 523
- Rudokas V. 445
- Rugienienė L. 535
- Rukas Antanas IX, 4, 120-122,
125, 129, 138, 139, 152, 161,
183, 187, 191, 196, 292, 351,
362, 363, 487, 490, 513, 520,
528
- Rukša Antanas 529
- Rukša B. 178, 282, 284, 292
- Rukštelis A. 352
- Rummo P. E. 269
- Rusija 173, 402, 454, 468, 469, 516
- Rutana Nakaitė Al 23, 32, 34, 68,
81, 82, 98, 102, 104, 112, 129,
180-182, 184, 192, 201, 238, 285,
296, 297, 301, 309, 357, 385,
393, 417, 432, 433, 502, 507
- Rutkauskas B. A. 507
- Rutkunas Benediktas 27, 38, 309,
315, 323
- Sadnaitė Danguolė 104, 148, 185,
187, 192, 198, 228, 328, 337,
374, 397, 482, 534
- Saja Kazys 67, 70, 250, 275, 463,
523, 525
- Sakalėliai* 521
- Salinģebis J. D. 59

- Salionis A. 461
 Salys Antanas prof. dr. 351
 Salzburg (m. Austrijoje) 498
 Sangis B. 464
 « Santara » 289, 503
Santarv 25, 32, 33, 107, 108, 113,
 115, 116, 118, 240, 265, 323,
 325, 345, 361, 398, 413, 469,
 518, 519
 Santvaras Stasys IX, 7, 14, 22,
 27, 39, 44, 49, 71, 74, 85, 103,
 121, 123-128, 149, 156, 157, 167,
 180, 190, 193, 194, 220, 222,
 223, 278, 287, 303, 323, 342,
 351, 395, 489, 492, 494, 495,
 497, 498, 500, 502, 507, 508, 511,
 512, 517, 527, 528, 529, 542
 Sapiega Kazimieras 151
 Sartre Jean Paul 96, 163, 323, 400,
 425, 529
 Saubrvineas Jurgis (George Julius
 Justus Sauerwein) 91, 528
 Satjlaityt Marija Jurgita 102,
 153, 184, 189, 192, 229, 328,
 392, 418, 482
 Saulynas Algis 363, 364, 500
 Savickis Jurgis 18, 26, 27, 29, 34,
 38, 42, 52, 87, 113, 136, 137,
 140, 151, 220, 224, 293, 294,
 304, 308, 310, 315, 416, 468,
 502, 522
 Schmalstieg William Riegel 530
Scholar 498
 Scott Walter 130
 Sealey D. 253
 Sealey Raphael 526, 530
S ja 190, 519, 520
 Semeniškiai 407, 427
 Senas Vincas 447
 Senk s Juozas 498
 Serapinas R. 502, 528
 Serbent L. 175
 Shaw George Bernard 507, 529, 422
 Sheen Fulton John, vysk. 164
 Sibiras 11, 79, 174, 183, 219, 385,
 455, 468, 469, 471, 534
 Sibiro tremtiniai 159, 385
 Sidaravi ius Martynas, kun. 180
 Sienkevi ius (Sienkiewicz Hen-
 ryk) 529
 Sietynas Andrius (slapyvardis) žr.
 Nyka-Nil i nas Alfonsas
 Simms- arneckyt Marija 22-24
 Simonaityt Ieva 39, 466
 Simonov K. (Simonov Konstantin
 Michailovi) 473
 SIMPLEX 501
 Sinclair Upton 100
 Siniavski 370
 Sirijos Gira Vytautas 466
 Sirvydas (Syrwid) Konstantinas,
 s.J. 501, 528
 Skabeika Leonas 113, 119
 Skaisgir is 513, 514
 Skal b Karlis 42
 Skardžius Pranas 168, 501
 Skrupskeil ien Alina, 35, 142
 Skrupskel yt Viktorija XI, 110,
 189, 218, 333, 391-397, 500, 502,
 504, 508, 509, 517, 539, 540, 542
 Sku ait R. 447
 Sl av nien M. žr. Mykol aityt -
 Sl av nien M.
 Sl ovackis (Sl ovfacki Juliusz) 70,
 529
 Sl uckis Mykolas 14, 67, 69, 377,
 451, 454-479, 481
 Smal nas A. 504, 507
 Smilgai iai (vietov) 64, 313
 Smith Mary 514
 Snie kus A. 441, 458
 Sofokl is 422
 Sol ovjev Vladimir Sergejevi 277
 Sol ženicin A. 370
 SONDA J. VII
 Songail a J. 472
 Sovietai 67, 82, 117, 219, 440, 443,
 448, 452, 454, 470, 471, 502
 Sovietiniai rašytojai 66
 Soviet atstovyb 14
 Soviet S junga 2, 121, 269, 466,
 481, 541
 Spal is R. (slapyvardis) žr. Giedrai-
 tis Romualdas

- Sp das V. 445
 Sruoga Balys 3, 38, 39, 60, 73, 109, 121, 122, 129, 130, 141, 150, 151, 174, 189, 212, 213, 222, 234, 249, 309, 310, 315, 323, 326, 347, 463, 474, 479, 487, 489, 501, 502, 524
 Stal inas (Džuašvil i) Josif Visa-
 rionovio 12, 69, 118, 172, 174, 175, 219, 237, 275, 326, 445, 456, 466, 468, 469, 474, 542
 Stan ikait L. 436
 Stanel yt Ramun 500
 Stanevi ius Simanas 93, 527
 Stank nas Pr. 445
 Stat kus Y. 33, 343
 Steal Madame de 528
 Stebeikis Jonas (slapyvardis) žr.
 Brazdžionis Bernardas
 Stel ingis P. 502
 Stel mokas L. 32
 Steponaitis J. 166
Stimmen der Zeit 277
 Stockholm 498
 Stravinskas P. 166, 507, 515
 Strazdas Antanas 93, 420, 501, 527
 Strazdas Steponas 516
 Striel k nas J. 464
Studentu Varpai 178, 205
Studi Baltici (Italijoje) 92
 Stuttgart (Vak. Vokietijoje) 69
 Stutthofas (Vak. Vokietijoje) 3
 Suchockis Vladas 466
 Sud vos kaimas 162
 Sukilimas - 1941 m. birželio m n.
 sukilimas 511
 Sukilimas 1863 met 66, 409
 Sul a J. 352
 Surkinas A. 473
 Sute ma Li ne 180, 183, 191, 193, 197, 228, 245, 262, 268, 282, 327, 337, 368, 376, 378, 397, 421, 432, 480, 513, 520, 534
 Suvalk kraštas 51
 Suvažiavimas žr. V(Penktas) Ra-
 šytoj Suvažiavimas
 Svil ius P. (slapyvardis) žr. Ba-
 ronas Aloyzas
 Swift Jonathan 529
 Šakyt St. 102, 184, 228, 229, 482
 Šal ius Alg. 351
 Šal na V. 422
 Šarmait is R. 441
 Šateikiai 203
 « Šatrija » 305, 534, 535
 Šatrijos Ragana (slapyvardis) žr.
 Pe kauskait Marija
 Šeinius Ignas 27, 38, 107, 113, 220, 224, 294, 310, 345, 416, 502, 516, 530
 Šekspyras (Shakespeare William), 22, 88, 129, 130, 300, 422, 518, 526, 529, 531, 532
 Šešpl aukis Alfonsas IX, 128-130, 132, 180, 495-497, 500-502, 507-509, 517, 518, 520, 524, 526, 529, 532
 Šešup s (up) 421
 Šev enko Taras Hryhorovi 529
 Šil bajoris Rimvydas Pranas prof.
 dr. XI, 4, 44, 45, 69, 103, 110, 190, 193, 218, 252, 253, 267, 333, 360, 366, 369, 389, 398-407, 409, 411-425, 427, 429, 449, 451, 455, 478, 479, 482, 500, 502, 504, 505, 507-509, 517-523, 525, 526, 529, 532, 539, 540, 542
 Šilenis A. 514
 Šileris J. C. P. (Schiller Johann
 Cliristoph Friedriek von) 130, 529
 Šimkevi ius Me ys 92
 Šimkus J. 455, 465-467, 469
 Šimkus Vladas 445, 460
 Šimoli nas S. 273, 367, 513
 Šk ma Antanas X, 17, 27, 33, 43, 56, 66, 70, 84, 85, 96, 98, 105, 115, 126, 139, 140, 150, 153, 168, 187, 191-193, 210, 215, 225, 237, 238, 244-246, 250, 251, 262, 265-268, 273, 283, 293, 294, 296-298, 314, 317, 322-325, 337, 344, 346-348, 351, 355, 361-366, 376, 377,

- 381, 384-387, 393, 394, 298, 400, 405, 408-411, 415-419, 423, 425, 481, 485, 487, 490, 491, 496, 502, 504-506, 508, 513, 514, 516, 517, 520, 521, 525, 526, 528, 534, 536, 542
- Šlaitas VI. 41, 67, 95, 101, 104, 105, 147, 150, 180, 181, 184, 190, 217, 222, 225, 226, 229, 230, 258, 289, 291, 382, 393, 396, 418, 421, 485, 502, 504, 522, 534, 537
- Šl apel is Ignas 513
- Šl iažas R. 500, 502, 530
- Šl i pas Jonas 162, 167
- Šmul kštys A. 39
- Šmul kštys J. 369
- Šnairien M. 513, 515
- Šol ochovas (Šol ochov Michail Aleksandrovi) 451
- Švabait J. 59, 66, 67, 180, 183, 226, 382, 485, 509
- Švaistas-Bal i nas Juozas 5, 34, 53, 180, 294, 417, 433, 435, 515
- Šval kus L. 228
- Švedas J. 378, 532
- Švedas L. 147, 180
- Švedija 465
- Šveicarija 85
- Šven iausioji Mergel Marija 73
- Šventas Kazimieras 167, 170, 412
- Šventoji Dvasia 277
- «Šviesa» 252, 339, 493, 503, 521
- « šviesos-Santaros » s j dis 69
- Švitra V. (slapyvardis) 4, 38, 493, 494, 495
- Taboro kalnas (Palestinoje) 50
- Taine Hyppolyte Adolphe 529
- Tamošait is A. 351
- Tamul ait is J. 508, 509, 513
- Tamul ait is Stasys IX, 131-140, 431, 491, 528, 542
- Tamul ait is V. 294, 528, 530
- Tarul is Petras 112, 182, 203, 248, 415, 506
- Tarvydas Petras 469
- Tate A. 2
- Tautrimas A. 477, 478
- Tautvydait -Zubkien V. 524
- T višk s Garsas* 4, 35, 36, 38, 42, 131, 231, 493-495
- T višk s Pastog je* 487
- T višk s Žiburia* 31, 32, 54, 56, 57, 59, 91, 92, 93, 99, 101-103, 128, 131, 141, 144, 148, 178, 189, 202, 232, 243, 246, 248-251, 253, 284, 285, 290-292, 294, 295, 354, 375, 385, 435, 448, 456, 509, 510, 520, 543
- T vyn n* 4, 6, 497, 498
- T vyn s Sargas* 103, 114, 386
- T vyn s Šeš lyje* 499
- Tiesa* 443, 465, 466, 474
- Tillich Paul 96, 266
- Tilvytis Teofilis 466, 468
- Tininis Juozas IX, 102, 141, 186, 189, 500-502, 517, 521, 529
- Titus Alga (slapyvardis) žr. Antanaitis Algirdas Titus
- Tyrul is A. (slapyvardis) žr. Šešplaukis Alfonsas
- Tysl iava Juozas 224, 345, 522
- Tysl iavien -Vaivadait Valerija 241
- Tolstoj 22, 324, 347, 390, 529
- Tomarien S. 433, 434
- Toronto (Kanada) 357
- Trakelyt Irena (slapyvardis) žr. Antanaitis A. T.
- Tre las Frontas* 118, 173, 305, 466, 467
- Tremties Metai* 337, 489
- Tremtini Mokykla* 4, 7, 22, 35, 36, 63, 64, 76, 84, 85, 103, 155-157, 231, 307, 309, 315, 495, 538
- Tremtini Žintos* 494
- Tremtis* 499
- Troja (Graikijoje) 79
- Trumpa Vincas 168, 268, 371, 470, 472, 489, 502, 524
- Tübingen (Vak. Vokietijoje) 101, 161
- Tul auskait Gražina 15, 102, 103, 129, 138, 140, 179, 185, 195, 228, 278, 328, 395, 503

- Tulys Antanas 102, 153, 182, 184, 417, 502, 513
- Tumas-Vaižgantas Juozas 25, 26, 32, 35, 38, 39, 45, 72, 90, 92, 118, 124, 199, 208, 249, 301, 309, 315, 347, 386, 439, 466, 497, 499, 501
- Tumas Z. 511
- Tumosait -Gražulien L. 500, 508, 540
- Turgenevas (Turgenev Ivan Sergejevi) 529
- Twine 529
- Uchte (Vak. Vokietijoje) 499
- Ukmerg 147
- Unamuno Miguel de 528
- United States 541, 543 žr. Jungtinių Amerikos Valstybių Amerika
- Uralas 468
- Urneviit D. 455
- Užbali Nijol žr. Jankut - Užbali Nijol
- Užgirien Ina 500, 501
- Užnemun s kraštas 160, 163
- «Vaga» (leidykla) 463, 481, 499
- Vaiaitis Pranas 144, 466, 501, 528
- Vaiiulaitis Antanas VII, IX, 3, 4, 9, 10, 13, 18, 25, 35, 38, 39, 42-45, 47, 50, 51, 63, 77, 83, 102, 103, 129, 134, 142-153, 179, 182, 193, 194, 220, 224, 247, 255, 256, 294, 303, 310, 311, 336, 345, 386, 398, 414, 415, 417, 423, 424, 426, 427, 435, 485, 488, 489, 491, 494, 496, 498, 500-503, 508, 523, 524, 527-530, 534, 535, 539, 541
- Vaiinait Judita 292, 336, 398, 418, 420, 445-453, 483
- Vaiinas P. 27, 224, 528
- Vaiinien Juz žr. Augustaityt -Vaiinien - Juz
- Vaikus J. 106
- Vaišnien E. 504
- Vaišnora Juozas, kun. MIC 30, 352, 500, 501
- Vaitkevien V. žr. Frankien - Vaitkevien V.
- Vaitkus Albinas (slapyvardis) žr. Katiliškis Marius
- Vaitkus Mykolas 27, 59, 73, 125, 128, 144, 172, 175, 180, 182, 183, 314, 355, 395, 492, 501, 502, 508, 528, 530
- Vaižgantas J. žr. Tumas-Vaižgantas Juozas
- Vakarai, Vakar Europa, Vakar Pasaulis 3, 4, 9, 13, 17, 36, 38, 43-45, 50, 55, 66-68, 71, 121, 129, 132, 139, 166, 177, 213, 256, 260, 275, 282, 286-290, 296, 297 304, 305, 307, 319, 324, 336, 339, 341, 347, 357, 365-367, 370, 373, 376, 383, 386, 389, 396, 400, 422, 439, 457, 461, 462, 468, 487, 490, 493, 496, 503-505, 510, 528, 530, 532, 539, 541, 542
- Vakaris Jonas (slapyvardis) žr. Nagys Henrikas
- Vakar kult ra 304, 305, 326, 397
- Valaitis J. 322, 351, 497
- Valan ius G. 174
- Valan ius Motiejus, vyskupas 18, 294, 439, 528
- Valeckas A. 520
- Valry Paul Ambroise 2, 147, 260
- Valėška Adolfas 351
- Valiuk naitė Delija 530, 531, 532
- Valinas S. 527
- Valius Telesfaras 351
- Valiniškis A. (slapyvardis) žr. Raila Bronys
- Valsinien V. 466, 467, 469
- Vambra Alg. (slapyvardis) 500
- Vambutas A. 434
- Van Horn Zuckerman R. 523
- Vardys Vytautas Stasys (ankščiau pavard buvo : Žvirgždys) 63, 351

- Varduva (up) 44, 61, 313
 Varkal as Kazys 513, 516
 Varnauskas A. 178, 179, 284, 292
Varpas 178, 179, 195-197, 200, 202,
 398, 454, 520
 Varšuva 462
 Vasario Šešioliktoji 218
 Vasyli nas Izidorius 351
 Vaškel is Aleksas 110, 501, 524
 Vaškel is Bronius 351, 369, 448,
 454, 455, 458, 460, 470, 504, 513,
 524, 525, 528, 532, 540
 Vašk nas J. 471
 Vašt okas Romas 359, 502
 V bl ait is J. 532
 Weissensee (ež.) 15
 V laikis Jonas (slapyvardis) žr.
 Vaškel is Br.
 Vencl ova Antanas 19, 20, 129,
 319, 441, 445, 446, 451, 455, 465,
 466, 468, 471, 473, 475, 476
 Vencl ova Tomas 241, 242, 447,
 452
 Vengrija 370
 Vengris Antanas 466
 Vergil i jus (Bublius Vergil ius
 Maro) 529
 Verikaitis Vaclovas 351
 Verlaine Paul Marie 288
Verpetai 498
 V žys R. 328, 341
 Vieکشnys J. 167
 Viena (Austrijoje) 175
 Vienažindys Antanas, kun. 222,
 517, 528
Vienyb 6, 31, 107, 136, 166-169,
 265, 345, 352, 361 520
 Vienuol is-Žukauskas Antanas 27,
 38, 141, 174, 248, 257, 294, 455,
 469, 528
 Viesul as Romas (iki 1956 m. Vese-
 lauskas) 270, 351
 Vietnamas 370, 504
 Vietnamo karas, 80
 Vigny Alfred de 15, 70
 Vil imait Bit 464
 Vil imas Liudas 351
 Vilnel (up) 522
 Vilniaus rašytoj namai 11, 469
 Vilniaus universitetas 468, 470
Vilnis 514, 520, 521
 Vilnius 17, 58, 63, 87, 112, 139,
 143, 165, 167, 173, 182, 186, 189,
 203, 293, 248, 290, 299, 357,
 432, 444, 495, 506
 Vil tis Mykolas 102, 183
 Virgil i jus žr. Vergil i jus
 Visvydas Pranas X, 61, 62, 110,
 177, 195, 251, 327-333, 370, 451,
 452, 502, 503, 509, 538, 539, 541
 Višna P. (slapyvardis) 513
 Višt el iauskas Andrius Jonas 285
 Vit nas Juozas 495
 Vizgir da Viktoras 132, 351, 354
 Vyd nas (Storasta) Vilius 38, 91,
 95, 141, 170, 309, 401, 442, 443,
 463, 468, 502, 528
 Vykdomoji Taryba 493
 Vykintas Steponas 4, 7, 22, 157,
 443, 488, 489, 490, 491, 495, 537
 Vytautas, Did. Lietuvos kunigaikš-
 tis 23, 90, 101, 148, 328, 442
 Vytauto Didžiojo Universitetas
 Kaune VII
Vytis 130
 Vokietija IX, XI, 4-6, 22, 40, 41,
 69, 86, 90, 123, 155, 158, 161,
 167, 170, 175, 233, 297, 323,
 335, 349, 382, 386, 485, 488, 492,
 493, 495, 497, 499, 506, 541
 Volert as Vytautas 58, 97, 102, 181,
 184, 188, 193, 203, 331, 345, 353,
 382, 386, 387, 415, 502, 522
 Voltaire François Marie Arouet
 439
 Voruta 89
 Warren R. P. 2.
 Well ek H. 1, 2
 Whitmen Walter 529
 Wil de Oscar 42, 529
 Wisconsin universitetas 373
 Zaborskait Vanda 441

- Zakarauskas V, kun. 166
 Zalatorius A. 458, 461, 478, 522
 Zobarskas Stasys 10, 18, 72, 126,
 294, 417, 422, 528
 Zola Emile 169, 528
 Zubrickas B. 175
 Zubrys A. 521
 Zpkia-Kecioris Kazys 465
 Zweig Stefan 529
- Žeimelis Henrikas 6, 7, 157, 489
Žemai ir Lietuvos Apžvalga 501
 Žemait (Beniuševičiai - Žyman-
 tien) Julija 33, 65, 69, 92, 129,
 150, 156, 199, 294, 303, 459,
 466, 468, 469, 479, 518, 528
 Žemaitija 460
 Žemaitis Petras 338
Žem (antologija) 116, 146, 149,
 177, 234-237, 281, 282, 287, 300,
 324, 335-341, 345, 346, 382, 395,
 519, 534, 539, 592
 Žemkalnis J. 462, 463
 Ženg -Žlabys J. 465
 Žeromskis (eromski Stefan) 529
Žibintas 499
Žiburiai 4, 15, 35, 37, 38, 40, 43,
 44, 54, 71, 74, 76, 92, 120, 161,
 231, 260, 284, 322, 323, 494-497,
 543
 Žikut Maryt 339, 513-515
Židinys 13, 35, 130, 174, 503
 Židonyt . I. (Židonyt -Vebrie-
 n Genovait Irena) 83, 84, 124,
 166, 167, 169, 487, 490, 497,
 502, 529
 Žilevičius J. 501
 Žilinskait Vytaut 458, 479
Žingsniai 465, 499, 507
 Žitkevičius L. 4, 437, 495, 497,
 520
 Žitkevičius-Bunc Dandierinas L.
 192
 Žitkut M. 353
 Živil (legenduose) 263, 325, 326,
 363, 364, 409, 410
 Žygas K. P. 369
 Žmuidzinas Jonas 102, 126
 Žukait K. 351
 ŽUTAUTAIT B. 535
 Žvilbutis J. (slapyvardis) žr.
 Prunskis Juozas, kun.
Žvilgsniai 499, 534

LIETUVI KATALIK MOKSLO AKADEMIJOS LEIDINIAI

Suvažiavimo Darbai,	I	tomas, 542 psl., Roma	² 1973	20dol.
Suvažiavimo Darbai,	II	tomas, 486 psl., Roma	² 1973	18dol.
Suvažiavimo Darbai,	III	tomas, 526 psl., Roma	² 1972	20dol.
Suvažiavimo Darbai,	IV	tomas, XV-321 psl., Roma	1961	12dol.
Suvažiavimo Darbai,	V	tomas, XVI-647 psl., Roma	1964	24dol.
Suvažiavimo Darbai,	VI	tomas, XVI-510 psl., Roma	1969	18dol.
Suvažiavimo Darbai,	VII	tomas, XV-427 psl., Roma	1972	16dol.
Suvažiavimo Darbai,	VIII	tomas, XVI-595 psl., Roma	1974	22dol.
Suvažiavimo Darbai,	IX	tomas, spausdinama.		
Suvažiavimo Darbai,	X	tomas, ruošiami spaudai.		
Metraštis, I	tomas, XVI-374	psl., Roma	1965	14dol.
Metraštis, II	tomas, VIII-370	psl., Roma	1966	14dol.
Metraštis, III	tomas, VIII-410	psl., Roma	1967	16dol.
Metraštis, IV	tomas, VIII-624	psl., Roma	1968	24dol.
Metraštis, V	tomas, VIII-623	psl., Roma	1970	24dol.
Metraštis, VI	tomas, spausdinama.			
A. Dambrauskas-Jakštas, Užges	Žiburiai, XVI-502	psl., Roma	² 1975.	20dol.
A. Ku as, Kun. Antanas Staniukynas,	XVI-208	psl., Roma	1965.	10dol.
J. Eretas, Kazys Pakštas, Tautinio Šauklio Odis ja,	XVI-384	psl., Roma	1970.	20dol.
A. Baltinis, Vysk. V. Borisevi iaus gyvenimas ir darbai,	-178	psl., Roma	1975.	10dol.
J. Eretas, Valan iaus šviesa už mari . Pranciškaus Juro	ir jo bendrinink gyvenimas bei veikla, XIV-354	psl., Roma	1980.	24dol.
Pr. Gaida, Nemarus mirtingasis, Arkiv. T. Matulionis,	-369	psl., Roma	1981.	15dol.
J. Gasi nas, Vysk. K. Paltaroko gyvenimas, baigiama	ruošti spaudai.			
A. Ku as, Didysis Lietuvyb s Mecenatas, Prel. J. Karalius,	baigiama ruošti spaudai.			
Ign. Skrupskelis, Lietuviai XVIII amžiaus Vokie i	literat roje, -172	psl., Roma	1967.	10dol.
J. Grinius, Veidai ir problemos lietuvi literat roje, I t.,	-406	psl., Roma	1973.	18dol.

J. Grinius, Veidai ir problemos lietuvi literat roje, II t., -500 psl., Roma 1977.	20 dol,
J. Grinius, Grožis ir menas. Estetikos pagrindai. Antras papildytas leidimas, 400 psl., Roma 1982.	20 dol.
VI. Kulbokas, Lietuvi literat rin kritika tremtyje, XII- 569 psl., Roma 1982.	
J. Vaišnora, Marijos Garbinimas Lietuvoje, 445 psl., Roma 1958.	10 dol,
P. Rabikauskas, The Foundation of the University of Vilnius (1579). Eoyal and Papai Grants, 75 psl., Eoma 1979.	4 dol.
Fontes Historiae Lituaniae, vol. I: Relationes status Dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae, LV-542 psl., Eoma 1971.	28 dol.
Fontes Historiae Lituaniae, vol. II: Relationes status Dioecesium in magno Ducatu Lituaniae, XXVI-776 psl. Roma 1978.	38 dol.
Panev žio vyskupijos istorija. Ruošiama spaudai.	
K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, I t., -614 psl., Eoma 1975.	Išparduota,
K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, II t., -463 psl., Roma 1978.	22 dol.
K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, III t., spausdinama.	
Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, I t. : Lietuvos istorija (Iki Vytauto Didžiojo mirties), -411psl., Roma 1978.	20dol,
Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, II t., paruošta spaudai	
Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, III t., ruošiama spaudai.	
A. Salys, Rinktiniai Raštai, I t., XXIV-570 psl., Roma 1979.	30dol,
A. Salys, Rinktiniai Raštai, II t. Spausdinama.	
A. Salys, Raštai III t., ruošiama spaudai.	
A. Maceina, Filosofijos kilm ir prasm , -328 psl. Roma 1978.	16dol.
J. Eretas, Išėivijosklausimais, 55 psl., Roma 1974.	3dol.

Užsakymus siusti šituo adresu:

L.K.M. Akademijos Reikal Ved jui
Piazza della Pilotta 4

00187 R O M A I T A L I A